

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM

IV

KNJIGA 20

REDAKTORI :

Fabijan Trgo, pukovnik i Svatislav Miladinović, major

Odgovorni urednik

Fabijan Trgo, pukovnik

IZDAJE

ISTORIJSKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMIIJE

ISTORISKI INSTITUT JUGOSLOVENSKE NARODNE ARMije

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 20

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.

BEOGRAD
1960

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.

— DECEMBAR —

I

DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLO-
BODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH
ODREDA JUGOSLAVIJE

BR. 1

IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE GLAVNOM ŠTABU NOV I PO VOJVODINE I ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O BORBAMA U SJEVERNOM DIJELU ISTOČNE BOSNE U VREMENU OD 1 NOVEMBRA DO 1 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
XVI NOU DIVIZIJE
Br. sl.
1 dec. 43 god.

GLAVNOM ŠTABU NOV i PO VOJVODINE ŠTABU III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Izvještaj o akcijama
XVI NOU divizije od
1 novembra do 1 de-
cembra 1943 godine.

Zadatak: Na osnovu opšteg zadatka od strane Štaba korpusa², Štab divizije izdavao je konkretne zadatke jedinicama u odnosu na razvitak situacije i prilika na sektoru. Tako su, u toku ovog mjeseca, pred našu Diviziju postavljeni, uglavnom slijedeći zadaci:
odbraniti sektor (Posavina — Majevisa — Semberija) od neprijateljskog prodora sa linije Sava — Drina, —
provesti mobilizaciju novih boraca i, u vezi sa tim, formirati nove jedinice, —
učvrstiti mještanske partizanske odrede (Posavski, Trebavski i Majevički), —

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31—1/12, k. 211.

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99.

učvrstiti narodno-oslobodilačku vlast na sektoru, —
maksimalno poboljšati uslove života i liječenja teških ranjenika na ovom sektoru, —
izvršiti evakuaciju hrane za Birač, —
učvrstiti veze sa Vojvodinom i Srbijom, —
razviti kulturno-prosvjetni život sektora, —
razviti i učvrstiti obavještajnu službu, —
podići političko, vojno i ekonomsko stanje naše Divizije itd., itd.

N a p o m e n a : svi ovi zadaci biće obuhvaćeni izvještajem o opštem radu naše Divizije³, dok ćemo ovdje obraditi, isključivo, akcije naših jedinica.

I

(Sava — Brčko — Drina)

Postupak :

Odmah poslije posijedanja lijeve obale Save, od Šamca do [Srem.] Rače i desne obale Drine do Zvornika, neprijatelj je otpočeo sa pripremama za prelaz preko tih rijeka u cilju ofanzive na našu teritoriju.⁴ Usljed strateško-političkog značaja ove teritorije, izdali smo naređenje jedinicama da svim sredstvima, na svaki način, onemoguće prodor neprijatelju i osvajanje naše teritorije, uprkos tome što su neprijateljske snage bile brojno i tehnički mnogo nadmoćnije (na sektoru Sava — Drina bile su koncentrisane dvije bjelogardejske divizije, jedna »SS« divizija i garnizon u Brčkom, što je iznosilo do 50.000 vojnika).

Neprijatelj je prebacio u Brčko jake snage, koje su, odmah po dolasku, otpočele sa nasilnim izviđanjem naših odbranbenih položaja. Uporedo sa tim neprijatelj je otpočeo da podiže pontonske mostove kod Šamca, Gorica i Jamene. Raspored naših snaga u ovom momentu bio je slijedeći: glavninu snaga na vjerovatne pravce neprijateljskog prodora: Brčko — Gračanica, Brčko — Tuzla i Brčko — Bijeljina. Jedinice su imale zadatak da izbjegavaju glavni udarac neprijatelja, s tim što će njegovo napredovanje do padina Majevice usporavati manjim pokretnim odjeljenjima, dok će glavnine biti spremne da brzim i energičnim pokretima napadnu slaba neprijateljska mjesta, koja se ispolje u toku njegovog prodora do Majevice. Takva odluka bila je uslovljena odnosom snaga i terenom. Bilo je jasno da će odbrana teritorije biti omogućena brzim i ener-

³ Vidi dok. br. 20—26 3, k. 212 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Vidi o tome opširnije u dok. br. 48, objašnjenje br. 18. 19 i 20.

gičnim manevrima, ofanzivnim dejstvom, a nikako krutim držanjem položaja. Izvjesni dijelovi naših jedinica kontrolisali su, iz rovova, Savu i Drinu, dok su druge jedinice dobile zadatak da hitno ovladaju Zvornikom i unište most na Drini, upravo da omoguće uništenje mosta od strane jedinica Birčanske brigade.⁵

Poslije završenih priprema, neprijatelj je, koncem oktobra, pokušao da pređe Savu kod Jamene i Rače.⁶ Mada je neprijatelj u pokušaju prelaza izvršio jaku artiljerisku i minobacačku vatru, uz stalno sadejstvo avijacije, ipak su naše jedinice uspjele da spriječe prelaz preko Save. Tom prilikom su potopljene: jedna lađa, jedna skela i dva veća čamca sa vojskom.⁷ Pretpostavljamo da je u tim borbama ubijeno i potopljeno preko 150 neprijateljskih vojnika.

Istovremeno sa pokušajem prelaza preko Save, neprijatelj je pokušao, sa jačim snagama pješadije i tenkova, da izvrši prodor iz Brčkog prema Bijeljini. Naše jedinice su primile borbu na sektoru Stolin — Trnjaci.⁸ Borba je bila vrlo žilava. Juriši su se nizali sa jedne i druge strane. Poslije viščasovne borbe naše jedinice su uspjele da razbiju neprijatelja i da ga satjeraju u Brčko. U toj borbi neprijatelj je ostavio 37 ubijenih vojnika i dva uništena tenka. Prema naknadno dobivenim podacima iz Brčkog, neprijatelj je tada imao znatan broj ubijenih i ranjenih vojnika.

Poslije toga, neprijatelj je pokušao da, jačim snagama, izvrši prodor prema Gračanici i Tuzli. Međutim, i taj pokušaj bio je osujećen time što je neprijatelj tučen pred vratima Brčkog, na sektoru Brod — Omerbegovača — Potočari.⁹ Prema provjerenim podacima, neprijatelj je u toku borbe imao 76 ranjenih vojnika, ubijeno je 12 i zarobljeno 25 vojnika. Kasnije neprijatelj nije pokušavao prodor većim snagama, nego je manjim dijelovima vršio nasilna izviđanja naših položaja. Znatan dio tih odjeljenja bio je tučen od strane naših jedinica.

Sve ove akcije vodile su, uglavnom, jedinice njemačke »SS« divizije, koja je sa dvije bjelogoranske divizije, pod njemačkom komandom, sačinjavala kaznenu ekspediciju u Sremu.¹⁰ Sa tim jedinicama učestvovao je i Brčanski garnizon.

⁵ i ¹⁴ Vidi dok. br. 25 i tom IV, knj. 19, dok. br. 1.

⁶ Vjerovatno da se radi o pripremama koje su prethodile akciji »Ferkel« (vidi dok. br. 17.20-a i 18.20—9, k. 6 u Arhivu Vojnog historiskog instituta).

⁷ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 173.

⁸ i ⁹ Vidi njemačka dok. br. 20.20-a i 22, k. 6 u Arhivu Vojnog historiskog instituta.

¹⁰ Detaljnije o tome vidi tom I, knj. 6, dok. br. 154 i 156.

O c j e n a :

Osnovna karakteristika kod naših jedinica bila je silna mržnja boraca i rukovodilaca prema neprijatelju, potencirana svakim časom obaveštenjima o neprijateljskim zločinima u Sremu, teškim utiscima, koje su proizvodile na borce duge kolone izbjeglica, tako da su se mržnja i želja za osvetom zaoštravale svakim danom sve više, što se ispoljilo u masovnom heroizmu u ovim borbama. Budući da nije došlo do nekih većih operacija, jedinice nisu ispoljile znatnije propuste.

II

(Majevica)

Z a d a t a k :

Očistiti od četničkih bandi sektor Čelić — Trnova — Zvornik — Tuzla.

P o s t u p a k :

Usljed toga što su naše jedinice bile zauzete odbranbenim bojevima protiv Njemaca i ustaša, četničke grupe su uspjele da se povežu, aktiviziraju i počnu napadati na naša manja odjeljenja, kurire, ranjenike, komore itd. Tako je u vremenu najžešćih bojeva na sektoru Brčkog došlo do toga da nismo mogli uputiti u sela u neposrednoj blizini naših glavnina manja odjeljenja od jednog voda. Naša manja odjeljenja su svakodnevno vodila borbe sa tim bandama.

Prvih dana novembra otpočelo je izvlačenje glavnine neprijateljskih snaga sa sektora Sava — Drina u pravcu Vinkovaca i Šida.¹¹ Na sektoru Brčkog ostalo je do 5.000 vojnika, koji su se užurbano utvrđivali. Bilo je jasno da neprijatelj, momentalno, ne može preduzeti neke veće ofanzivne akcije prema našoj teritoriji, radi čega smo odmah orijentisali glavninu naših snaga prema četničkim grupama na Majevici,¹² dok

¹¹ Pomjeranje ovih snaga vjerovatno je uslijediło zbog pripremanja akcije »Ferkel« i akcije u Sremu. U izvještaju 69 rezervnog armiskog korpusa od 3 novembra 1943 god. stoji: »...2 sibirski kozač. konj. puk stigao je u marševski kantonman u Podgorac (22 j. i. Đakovo), a 4. kuban. koz. konj. puk u marševski kantonman Negoslavci—Petrovci (j. i j.z. Vukovara).« A u izvještaju od 7 novembra 1944 god. stoji: »Priebacivanje trupa u vezi sa akcijom »Ferkel«: Završeno je postavljanje na pripremnom prostoru za sporednu akciju svih jedinica sem jedne pion. čete. Pristizanje pion. čete zadocnilo je zbog porušene pruge kod Mitrovice«. Opširnije o tome vidi njemačka dok. pod reg. br. 18/20-a i 21/20-a, k. 6 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i tom I, knj. 6, dok. br. 179.

¹² Vidi dok. br. 216.

smo manje dijelove prebacili u Srem da, uz sadejstvo II Srem-skog odreda, riješe izvjesne zadatke na tom sektoru, upravo da izvedu niz, uglavnom, demonstrativnih napada na uporišta Vrbanju, Drenovce i Jamenu,¹³ u cilju sprečavanja neprijatelja da nesmetano, manjim dijelovima krstari po selima, pljačka i terorise.

Prije orijentacije naše glavnine prema Majeveci, uputili smo jedan bataljon da, u vezi naređenja Štaba korpusa,¹⁴ sadejstvuje sa jedinicama Birčanske brigade u rušenju mosta na Drini kod Zvornika. Bataljon je izvršio zadatak djelomično. Budući da nije mogao uspostaviti vezu sa Birčanskom brigadom, koja je raspolagala eksplozivom, bataljon je, samoinicijativno, ušao u Zvornik i minirao most eksplozivom kojim je raspolagao. Te količine nisu bile dovoljne, tako da je most samo oštećen, a ne i uništen. Most je onesposobljen za motorna vozila, ali ne i za pješake.

Čišćenje četnika otpočeli smo sa linije Čelić — Trnova prema liniji Tuzla — Zvornik. Akcija protiv četnika izvođena je pod vrlo nepovoljnim uslovima. Vladale su jake nepogode. Snijeg je padao, a putevi su bili raskaljani, tako da su noge zaglibljivale. Težina tih uslova postaje jasnija kada se zna da je 30% naših boraca bilo potpuno bosih. Ipak, u toku ove nedovršene akcije uspjeli smo da ubijemo izvjestan broj četnika, da uhvatimo nekoliko špijuna i povjerenika i da, uglavnom represalijama, izazovemo diferenciranje unutar četničkih redova. Tako nam se u toku borbe predalo oko 20 četnika sa oružjem i jednim p.mitraljezom (što je sa ljudstvom predato Majevičkom odredu). U toku akcije popalili smo izvjestan broj kuća četničkih vođa, a familiju vojvode Kerovića¹⁵ protjerali smo u Brčko.

Naša IV brigada, operišući na lijevom krilu naših jedinica, razbila je četnike na sektoru Šepak — Kozluk i potjerala ih prema Majeveci.¹⁶ Četnici su se u bjekstvu povezali sa »zelelim kadrom«, organizirali i izvršili napad na Brigadu. Poslije višečasovne borbe, jedinice IV brigade su uspjele da potpuno razbiju bande i da im nanesu osjetne gubitke. Ubijeno je 40 četnika i zelenokadrovaca. Prema provjerenim podacima, bande su imale preko 70 ranjenih. Zaplijenjeno je preko 60 pušaka i dva p.mitraljeza. Po završetku ove akcije, jedinice IV brigade su razoružale legiju u Teočaku¹⁷ i zaplijenile 206 pušaka.

¹³ Vidi tom I, knj. 6, dok. br. 179.

¹⁵ Radivoje

¹⁶ Detaljnije o tome vidi dok. br. 126.

¹⁷ Vidi ustaško-domobranska dok. br. 5/12—2, k. 177 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Ocjena :

Akcija protiv četnika nije uspjela. Moralo se sa čišćenjem sektora prekinuti radi nove neprijateljske ofanzive od Brčkog. Osim toga, jedinice su u akciji pokazale izvjesne slabosti. Teški uslovi su labavili oštricu mržnje koja je dobila svoj izraz u borbama kod Brčkog, a čija je silina bila uslovljena, većim dijelom, nizom uzastopnih utisaka (neuspjeh napada na Brčko, teror u Sremu itd.), a ne kao rezultat formiranog stava prema neprijatelju kao takvom i pravilno shvaćenog zadatka. Tako se kod izvjesnih jedinica pojavljivala ležernost, nedovoljna energičnost i elastičnost, zadovoljavanje sa formalnim izvršenjem zadatka, povlađivanje zamorenosti itd. Sa druge strane pokazalo se da naše jedinice nemaju dovoljno rutine u borbi protiv četnika, što je i usloviло, znatnim dijelom, zamor ljudstva, time što se na manje čarke naše jedinice daju provocirati da glavninama stupe u borbu upravo tamo gdje je potrebno sasvim malim dijelovima prikovati četničke bande, vatrom automatskog oruđa, dok bi druga odjeljenja vršila obuhvat. Dalje, i što je glavno, ova je akcija pokazala da mi nismo politički osvojili Majevicu, da naše jedinice nisu odgovorile tom zadatku. Seljaci su blagovremeno obavještavali četnike o svakom našem pokretu, a naše jedinice su nerado primali. Takovo stanje izrazilo se naročito na sektoru Begutovo Selo — Tobut — Zloselo.

III

(Brčko — Čelić)

Zadatak :

Razbiti neprijateljsku ofanzivu od Brčkog.

Postupak :

Dok su jače snage čistile Majevicu od četnika (u akciji su učestvovalе tri brigade), dotle su jedinice I brigade u nekoliko navrata razbile jača neprijateljska odjeljenja na sektoru Brčkog i izvele uspješnu akciju na Savi. Naime, neprijatelj je iz Broda transportovao Savom vojsku, materijal i namirnice blokiranom garnizonu u Brčkom. Jedinice I brigade su dočekale jedan transport od tri lađe. U toku dvočasovne borbe potopljena je jedna lađa sa ljudstvom i materijalom, dok je druga, jako oštećena, uspjela da pobjegne u Brčko, a treću

lađu su naše jedinice zarobile.¹⁸ Zaplijenjeno je oko 100 sanduka putera, belgiskog sira i margarina, 40.000 cigareta, veće količine brašna, makarona i geršle, izvjesne količine masti, šećera i dr. Neprijatelj je iz Brčkog poslao u pomoć napadnutim lađama jednu bojnu sa četiri tenka.¹⁹ Naše su jedinice uspjele da u početku borbe unište jedan tenk, tako da su se ostali odmah povratili za Brčko, dok je pješadija ostala da nastavi borbu. U toku višerasovne borbe ta je bojna razbijena i natjerana u panično bjekstvo prema Brčkom. Borbe su se vodile kod s. Gorice, zapadno od Brčkog. Tom prilikom neprijatelj je pretrpio znatne gubitke.

U toku naših akcija protiv četnika Njemci su pojačali Brčanski garnizon sa jedinicama 178 divizije. Te jedinice su sa VIII i V lovačkom pukovnijom, pod rukovodstvom Štaba 178 divizije, otpočele 7 novembra, ofanzivu prema Gračanici, Tuzli i Bijeljini.²⁰ Jačina neprijatelja iznosila je do 6.000 vojnika, većim dijelom Njemaca sa 12 tenkova, nekoliko baterija haubica i dalekometnih topova, uz stalno sadejstvo avijacije.

Jedinice I brigade vodile su žestoke borbe u toku 7, 8 i 9 novembra, sa brojno i tehnički mnogo nadmoćnijim neprijateljem. U toku trodnevniha bojeva I brigada je uspjela da maksimalno uspori napredovanje neprijatelja, nanoseći mu znatne gubitke i da tako omogućiti koncentraciju naših jedinica. U toku tih borbi neprijatelj je imao preko 300 gubitaka, dok su tri tenka uništena, a jedan oštećen.

Usljed ove ofanzive bili smo primorani da obustavimo čišćenje terena od četnika i da grupišemo naše snage u cilju razbijanja ofanzive. Dok je I brigada imala frontalni raspored prema neprijatelju, dotle smo II i III brigadu postavili na neprijateljska krila, koja su se poslije četiri dana borbe pokazala

¹⁸ i ¹⁹ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 173.

²⁰ U izvještaju 69 rezervnog armiskog korpusa od 8 novembra 1943 god. stoji: »Pod komandom komandanta 187 rez. div. otpočela je 7. 11. iz Brčkog sporedna akcija »Ferkel«. Jedinice triju udarnih grupa uz jak neprijateljski otpor izbile su na liniju (karta 1:50.000): Njiverica (7 j.-j.z. Brčkog) — kota 147 (1 i. odatle) — južna ivica mesta Potočari — zap. ivica Kršići. Naše snage: 1 i 2 bataljon 130 rez. gren. puka, ojačani sa 10 tenkova, zatim dve i po baterije i pomoćne jedinice 3 hrv. brd. brigade koje su se dobro borile.

Sopstveni gubici: Nemaca: 2 mrtva, 12 ranjenih; Hrvata: 30 ranjenih. Neprijateljski gubici još nisu konstatovani.

Prvi napadni cilj za 8.11: G. Brka—Boderište — sev. ivica Pukiša.

Borbeni avioni hrv. vazduhoplovstva više puta su intervenisali u borbi.

Neprijatelj konstatovan na liniji: Pukiš—Dubravice—Šatorovići—Boderište—Ravan.« (vidi njemačka dok. pod reg. br. 22 20-a, k. 6 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i tom IV, knj. 19, dok. br. 173).

njegovom najslabijom tačkom. Naime, neprijatelj je svojom glavninom, do 4.000 vojnika, prodirao uglavnom drumom Brčko — Tuzla, dok su njegova bočna obezbjeđenja i rezerva ostala na sektoru Gluhakovac — Omerbegovača — Gredica i tako služila kao obezbjeđenja i Brčkom. Poslije četiri dana borbe neprijatelj je prodro do linije Boderište — Dubravice, samim tim stvoreni su bili uslovi da se sa tih istaknutih položaja neprijatelj otsiječe od Brčkog. U vezi s tim, izvršili smo napad sa tri brigade u toku noći 10/11 novembra na položaje na sektoru Boderište — Potočari. Mada su naše jedinice u prvom naletu uspjele da izbace neprijatelja iz njegovih utvrđenih položaja u Boderištu i Potočarima i da mu nanesu veće gubitke, ipak je neprijatelj, zahvaljujući našim propustima i slabostima, uspio da protivnapadom odbaci naše jedinice sa novoosvojenih položaja i, štaviše, da produži sa prodorom prema Čeliću. Uporne borbe su se nastavile i slijedećih dana. Neprijatelj je uspio da 15 novembra uđe samo sa tenkovima u Čelić, gdje se zadržao svega jedan sat, da se odmah zatim povрати za Pukiš, odakle njegova pješadija nije mogla dalje da prodre. Uputili smo jednu brigadu da prodire pravcem Zovik — Brka — Brod i da ugrozi Brčko sa jugozapada. Jedna brigada treba da ugrozi Brčko sa istoka, nastupajući pravcem Ražljevo — Gredica. Dotle bi I brigada vršila frontalni pritisak na sektor Pukiš — Dubravice. Međutim, neprijatelj je osjetio naš manevar i otpočeo, pod borbom, sa izvlačenjem svoje glavnine prema Brčkom. Tako je 16 novembra konačno spriječen prodor neprijatelja prema Tuzli. U toku desetodnevni odbranbenih bojeva neprijatelj je imao preko 500 gubitaka, tri uništena i četiri oštećena tenka.

Za čitavo vrijeme ovih bojeva nismo imali u vidu razvitak situacije na sektoru Doboј — Tuzla. Jedino što smo čuli, 7 novembra, artiljerisku paljbu od Doboja, koja se slijedećih dana nije ponovila. Mada smo kasnije bili nezvanično obaviješteni da je neprijatelj zauzeo Tuzlu,²¹ uspjeli smo da to provjerimo tek po razbijanju neprijateljske ofanzive od Brčkog.

O c j e n a :

Za vrijeme ovih bojeva manifestovao se borbeni elan, upornost i požrtvovanost naših jedinica (naročito I brigade). Mi smo uspjeli da u toku desetodnevni bojeva zadamo neprijatelju niz žestokih udaraca i da mu nanesemo teške gubitke, sprečavajući ga da izvede svoje planove. Međutim, mi smo, u toku tih borbi, pokazali i niz slabosti. Naša rukovodstva nisu

²¹ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 165.

dovoljno produbila sadržinu postavljenog zadatka, njegov politički karakter. Prema tome, borci nisu dobili pred sobom jasan cilj, potpun zadatak, već samo jednu stranu tog zadatka, ratničku, profesionalnu. Sa jedne strane to, sa druge — što naša rukovodstva nisu primila za svoje *način izvršenja zadatka*, postavljen naredbom ovoga Štaba, nisu prihvatili svom snagom, svim shvatanjem suštinu, bit postavljenog *manevra*. Samim tim nisu znala da ofanzivni duh, osnovnu karakteristiku naše vojske, prenesu i na defanzivu. I tako, jedinstvo ova dva momenta, uslovalo je u izvjesnoj mjeri, slijedeći rezultat: priličnu aljkavost pokreta, nedovoljnu odlučnost, pomanjkanje elana, nepravilno postavljanje za napad, pomanjkanje sadejstva, rad na parče, pomanjkanje jedinstva, gubljenje upornosti itd.

IV

(Požarnica — Brčko — Srem)

Z a d a t a k : Razbiti četnike i »zeleni kadar« na Majevici, očekujući napad na Tuzlu. Izvesti niz brzih akcija u Sremu.

P o s t u p a k :

Pošto se glavnina neprijatelja povukla za Brčko, a Štab 178 [njemačke] divizije pošao za Sl. Brod, riješili smo da razvijemo naše jedinice na veći sektor. Tako smo uputili I brigadu u Srem.²² Naime, situacija u Sremu bila je vrlo teška — oktobarske ofanzive na Srem, koja je bila najteža i najkrvoločnija od svih dosadanjih, neprijatelj se okuražio budući da su u Sremu ostale vrlo male jedinice, te je sa manjim odjeljenjima zalazio po selima, pljačkao, ubijao i odvodio ljudstvo. Narod je bio jako zaplašen. Pomanjkala je i minimalna sigurnost u opstanak, tako da se kod naroda pojavljivala, u izvjesnoj mjeri, bojazan od aktivnog učešća u borbi. Naša I brigada je dobila zadatak da u toku svog petnaestodnevnog boravka u Sremu uništi niz manjih neprijateljskih uporišta oko Fruške Gore i time stvori izvjesne uslove za opstanak i razvitak I Sremskog odreda koji operiše na tom sektoru, da uništavanjem izvjesnih garnizona i narodnih neprijatelja, pojača povjerenje naroda u njegovu vojsku, da mobiliše nove borce, da na povratku presiječe prugu Beograd — Zagreb, jednom riječju, da nizom brzih i energičnih akcija spriječi neprijatelja da i nadalje manjim snagama krstari po selima i da, sa druge strane, osvetničkim

²² O dejstvu Prve brigade u Sremu vidi tom I, knj. 6, dok. br. 179.

udarcima razbukti i aktivizira mržnju Srema prema okupatoru. O akcijama naše I brigade podnijet ćemo poseban izvještaj, budući da će se ona povratiti tek poslije 1 decembra.

Na osnovu obavještenja Štaba korpusa da će se vršiti napad na Tuzlu,²³ orijentisali smo tri brigade prema Tuzli, dok smo samo jednu ostavili na sektoru Brčkog. Uslijed toga što nismo dobili konkretno naređenje, riješili smo da, u međuvremenu, razbijemo četnike i »zeleni kadar« na sektoru Požarnice.²⁴ Naše dvije brigade uspjele su da poslije manjih okršaja razbiju i protjeraju četnike, dok su »zelenokadrovci« na sektoru Seljublje — Hrasno davali grčeviti otpor. Jedinice su uspjele da ih protjeraju i nastavile su sa gonjenjem. U tim selima su ostavljeni pet ranjenika sa obezbjeđenjem od 32 borca. »Zelenokadrovci« su uspjeli da se, koristeći mrak, povrate u sela i da napadnu na ranjenike. Tom prilikom ubijena su 4 ranjenika, 1 borac iz dijelova za obezbjeđenje je poginuo, dok su 6 ranjeni. Naše jedinice su se brzo povratile i poslije ogorčene bitke, u kojoj se borilo za svaku pojedinu kuću, uspjele su da razbiju bande i nošene ogorčenjem zapalile su sela Seljublje, Horozovinu i dio Hrasna. Drugi dijelovi naših jedinica su ušli u G. Tuzlu i Simin Han,²⁵ odakle su žandarmi pobjegli za Tuzlu. Slijedećeg dana Njemci su pošli u pomoć bandama, sa tenkovima, dok je artiljerija iz Tuzle neprekidno tukla u pravcu naših jedinica, korigirajući vatru pomoću izviđačkog aviona. Naše jedinice su uspjele da koncentričan napad Njemaca, četnika i »zelenog kadra« razbiju i natjeraju Njemce u Tuzlu. Naše jedinice su u ovim borbama ubile 32 četnika i »zelenokadrovca« (toliko ih je nađeno). Njemci su takođe imali gubitaka, međutim su uspjeli da svoje gubitke izvuku na kamionima.

Dok su naše jedinice čistile Požarnicu, neprijatelj je iz Brčkog ponova pošao u napad u pravcu Čelića.²⁶ Naša V brigada uspjele je da uspori napredovanje neprijatelja, čije su snage iznosile do 2.000 vojnika, sa dvije baterije haubica i četiri tenka. Poslali smo kao pojačanje V brigadi našu III brigadu. Ove dvije brigade uspjele su, da elastičnom odbranom, kombinovanom sa uzastopnim napadima, izbjegnuto dejstvo neprijateljske tehnike i natjeraju neprijatelja u bjekstvo prema Brčkom. Neprijatelj je ostavio ubijenih: dva oficira, četiri podoficira i 51 vojnika. Uništen je jedan tenk.

²³ Napad na Tuzlu je izvršen kasnije. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 1—2, k. 408 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

²⁴ i ²⁵ Vidi dok. br. 216.

²⁶ Vidi dok. br. 235 i tom IV, knj. 19, dok. br. 173.

Ocjena:

Kako u akciji protiv četnika i »zelenog kadra« u Požarnici, tako i u borbi protiv Njemaca i ustaša na sektoru Brčkog, naše su jedinice pokazale više elastičnosti i samoinicijative nego u ranijim borbama.

Zaključak:

Rezultati borbe naše Divizije u toku mjeseca novembra su pozitivni. Po cijenu osjetnih gubitaka (60 mrtvih i 215 ranjenih) naše jedinice su uspjele da odbiju sve neprijateljske napade sa sektora Sava — Drina na našu teritoriju. Uspjeli smo da spriječimo sve pokušaje neprijatelja da iz Brčkog prodre u Posavinu, Tuzlu i Bijeljino. U tim borbama okupator je pretrpio teške gubitke u ljudstvu i materijalu. U toku istog mjeseca naše su jedinice zadale niz udara četnicima i »zelenom kadru« i time doprinijele sređivanju naše teritorije. Ovi rezultati postaju jasniji kada se uzmu u obzir uslovi pod kojima su se borile naše jedinice. Nepovoljne atmosferske prilike, kiša i snijeg, kada u našim jedinicama ima do 30% bosih, veliki sektor radi čega su bili nužni česti i dugi marševi kako bi se pariralo neprijatelju na svim sektorima, slabo naoružanje (od 7.000 boraca u Diviziji naoružano je svega 3.500 sa puškama raznih kalibara, 100 p. mitraljeza i 10 t. mitraljeza), kada se trebalo boriti sa tehnički mnogo nadmoćnijim neprijateljem itd., itd.

Međutim, borbe u toku novembra pokazale su niz nedostataka i slabosti naših jedinica. Naša Divizija nije uspjela još da ostvari svoje jedinstvo, tako da još uvijek pretstavlja više aritmetički zbir brigada, a ne jedinstvenu cjelinu. Jedinice su još mlade, bez iskusnijih rukovodstava, iako sa visokim borbenim elanom. Radi toga naše jedinice još ne znaju voditi odbranu napadom.

Pitanje jedinstva i manevra, tj. stvaranja čvrste cjeline od Divizije, i njenog osposobljavanja da taktiku saobrazi uslovima borbe, ostaju kao problemi koje naša divizija mora savladati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,

(M. P.)

Komandant,
pukovnik
D.²⁷ Lekić

²⁷ Danilo

BR. 2

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD 1 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA DA SMIJENE SEDAMNAESTU NOU DIVIZIJU NA POLO- ŽAJU PRAČA — PONOR — NEPRAVDIČI¹

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
1. 12. 1943. u 12 časova

ŠTABU II. KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XVII. MAJEVIČKE BRIGADE
Potpukovniku Anti Vidakoviću

Prema naređenju Štaba korpusa naša divizija smjenjuje jedinice XVII. Divizije na Romaniji.²

U vezi sa ovim

NAREĐUJEMO:

1) II. krajiška brigada:

Sa tri bataljona kreće sa prostorije Trnova opštim pravcem: Delijaš — Tahuljići — Orahovica — Prača i postavlja se na prostoriji: Prača — Vinča — Ponor — Brnjica. Zadatak na ovoj prostoriji je zatvaranje pravca od Pala i produžavanje rušenja druma i željezničke pruge Pale — Mesići. Pokret izvršiti u 2-dnevna marša. Marševski cilj prvoga dana marša je prostorija oko Tahuljića, drugoga dana marša — prostorija oko Prače. Polazak sa prostorije Trnova 2. decembra u 6 časova ujutro.

Jedar. bataljon ove brigade ostaje na prostoriji Goražde — Rešetnica, zajedno sa Italijanskim bataljonom,³ koji će se smjestiti u Goraždu. Prema tome, četu 1. bataljona koji se sada

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14—9. k. 985.

² Vidi knjigu depeša Trećeg korpusa NOVJ u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 1/22—8 I. k. 408 A.

³ Dvije čete Četvrtog bataljona Druge krajiške NOU brigade 14 novembra 1943 god. ušle su u Foču i oslobodile od četnika 163 italijanska vojnika i 24 oficira. Oni su bili naoružani sa 16 puškomitraljeza, 5 mašinskih pištolja, puškama i oficirskim pištoljima. Pošto su ovi italijanski vojnici i oficiri još prije toga tražili vezu sa jedinicama Dvadeset sedme NOU divizije, izrazivši želju za stupanje u NOV i spremnost da se bore protiv Nijemaca, to oni nisu razoružani, već sa oružjem upućeni u Štab Dvadeset sedme NOU divizije.

nalazi u Goraždu uputiti zajedno sa Italijanskim bataljonom. Zadatak bataljona u Goraždu je obezbjeđenje Goražda, bolnice, kurseva, sređivanje Drinskog P. Odreda i razoružavanje četnika i milicije.

2) XVII. Majevička brigada:

Sa svim svojim snagama izvršiće pokret opštim pravcem: Zabojska — Tahuljići — Orahovica — Prača — Nepravdići i smjestiti se na prostori: Nepravdići — Mrvići — Pavići. Pokret izvršiti u 2-dnevna marša i to: marševski cilj prvoga dana prostori Orahovica — Prača, a drugoga dana krajnji marševski cilj. Po dolasku na određenu prostori, uhvatiti odmah vezu sa Sokolcem, gdje se nalaze komandant i politkomesar divizije, od kojih će se primiti daljnji zadatak.

Bataljon koji se nalazi na Previli krenuće najkraćim pravcem na određenu prostori. Ukoliko ne bi na Previli bilo dijelova 1. bataljona II. Krajiške brigade, to će ovaj bataljon privremeno do dolaska Italijanskog bataljona ostaviti na Previli jednu četu za obezbjeđenje magacina hrane, koja će potom krenuti u sastav svoje jedinice. Pokret svih jedinica 2. ov. mj. u 6 časova.

3) Italijanski bataljon:

Krenuće sa prostori Trnova pravcem: Modro Polje — Previla — Ustikolina — Goražde, gdje će primiti obezbjeđenje Goražda. Pokret iz Trnova 2. ov. mj. u 6 časova. Pokret izvršiti u 3-dnevna marša. Prvi marševski cilj Mazlina,⁴ drugi marševski cilj Ustikolina, a treći marševski cilj Goražde. Sa ovim bataljonom krenuće i četa 1. bataljona II. Krajiške brigade, koja se je nalazila u Dobrom Polju. Prilikom prolaska preko [s.] Previla, ako to bude potrebno, odrediti jedinicu koja će obezbjeđivati transport hrane iz Previle za Goražde.

4) Divizijska bolnica, kursevi:

Ostaju u Goraždu. Potpukovnik drug Vidaković daće direktive za rad komandantu Italijanskog bataljona i komandantu 1. bataljona II. Krajiške brigade, u pogledu obezbjeđenja Goražda, sređivanja prilika oko Goražda i tamošnje situacije.

Imajući u vidu njihovu želju, Štab Trećeg korpusa NOVJ izdao je naređenje da se oni svrstaju u jedan bataljon, koji je nazvan Italijanski. Ovaj bataljon je stavljen pod komandu Štaba Druge krajiške NOU brigade. On se u sadejstvu s bataljonima ove brigade uspješno borio protiv Nijemaca i ostalih neprijateljskih snaga. Opširnije o tome vidi dok. br. 94, 101, 130 i 183 u ovoj knjizi, tom IV, knj. 19, dok. br. 71 i 100 i dok pod reg. br. 1/2, 2/2, k. 1111 i 7—10, k. 986 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Na originalu je ovo mjesto precrtano.

Četu iz XVII. Majevičke brigade koja se sada nalazi u Goraždu uputiti u sastav svoje jedinice, na prostoriju Sokolac.

5) *Štab divizije:*

Sutra od 7 časova biće u pokretu od Delijaša pravcem: Tahuljići — Stojkovići i zanoćiće na prostoriji Orahovica u selu Kamenica. 3. ov. mj. od 7 sati ujutro biće u pokretu pravcem: Kamenica — Prača — Miošići, gdje će zanoćiti. 4. ov. mj. biće u pokretu od Miošića ka Sokolcu, gdje će ostati do daljeg naređenja. Štab XVII. Majevičke brigade vodiće računa da se ova sela, u kojima će noćiti Štab divizije, ne upotrebljavaju za smještaj jedinica.

Sa štabom divizije kreće i hirurška ekipa.

Opšta napomena:

1) Jahorinski P. Odred ostaje na prostoriji Trnovo — Crna Rijeka.

2) Intendant divizije transportovaće hranu koja se nalazi na Previli za Goražde. U tome će mu pomoći komandant Italijanskog bataljona i komandant 1. bat. II. Krajiške brigade.

Za potrebe naroda iz ovoga kraja Jahorinskom P. Odredu staviti na raspoloženje 1000 kg soli.

3) Na prostoriji Orahovica nalazi se i dalje grupa milicionera, koje treba usput razoružavati.

4) Pošto je dužina marša velika, to će štabovi brigada u toku današnjeg dana izvršiti prikupljanje jedinica na određene prostorije za pokret.

5) Sa ove prostorije ponijeti svu raspoloživu hranu koje za prvo vrijeme na novoj prostoriji neće biti. Prikupiti čarapa za borce.

6) Izvršenje ovog pokreta smatrati kao najhitnije.

⁶7) Štab 1. bat. II. Kraj. brigade daće privremeno Italijanskom bataljonu 10 boraca, koji će sa Italijanima raditi politički i vojnički. Dosadašnje borce iz Prateće čete divizije uputiti u svoju četu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab,
načelnik štaba:
Petovar⁶

(M. P.)

⁵ Na originalu sljedeći tekst dopisan crnim mastilom, latinicom.

⁶ Rudi

BR. 3

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE BRIGADE OD 1 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA JEDINICA NA PROSTORIJI POJEZNA — RUDANKA — JOŠAVKA U VREMENU OD 15 DO 30 NOVEMBRA¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
Br. str. pov. 45
1 decembar 1943 god.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj o vojnim akcijama ove brigade u vrijeme od 15 [do] 30 novembra 1943 god.

15 novembar 1943 god. Jedinice ove brigade su podijeljene na dva dijela. Dva bataljona nalaze se na sektoru Kotor Varoši, dok ostala dva bataljona nalaze se u Pojezni i Jelanskoj, sa ciljem ometanja saobraćaja na pruzi Doboj — Sarajevo. Toga dana borbi sa neprijateljem nije bilo. Samo je III bataljon zarobio jednog četnika sa jednim njemačkim karabinom, 100 metaka, 4 bombe, 2 odijela i jednim cipelama.

16 novembar 1943 god. IV i II bataljon vrše akciju na četnike u selu Velikoj Bukovici i Stanovima. U toj akciji ubijena su 4 četnika, 2 puške zarobljene — sa dva četnika. Zapaljene su 4 kuće četničke, i jedan dio njihove imovine rekviriran u korist Narodnooslobodilačke vojske. Ostala dva bataljona bez borbe na starom sektoru.

17 novembar 1943 god. Prva dva bataljona nalaze se na odmoru u Pojezni, a ostala dva bataljona kreću ka Jošavki, gdje su četnici primili borbu i nakon kraćeg otpora bili su protjerani u Crni Vrh. Ubijen je jedan četnik, zaplijenjena su dva karabina sa nešto municije. Držanje naroda u Jošavki prema nama je neprijateljsko.

18 novembar 1943 god. Dva bataljona koji se nalaze na Pojezni ne vrše nikakvu akciju na neprijatelja. Sa četama se vrši vojna obuka. I bataljon nalazi se u Jošavki, gdje drži položaj prema Crnom Vrh. Četnici su izvršili napad na jednu

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12/2, k. 869.

našu četuju, ali su odbijeni uz gubitke od 2 mrtva i veći broj ranjenih. Jedan naš drug je poginuo. III bataljon ostaje u Dubravama na odmoru.

19 novembar 1943 god. II bataljon ostaje na položajima u Pojezni, dok IV bataljon vrši napad na Rudanku i pravi zasjedu na pruži Doboj — Sarajevo.² Nakon izvršene akcije povlači se na visove Bukovice, odakle kreće dalje za Stanare. Ostala dva bataljona vrše napad na četnike Tešanovića,³ Forkape,⁴ Bundale,⁵ Radića,⁶ Drenovića⁷ koji su se skoncentrisali na Devetinama, Boškovićima i Klačnicama. Nakon kraće borbe neprijatelj je bio protjeran sa Devetina i Boškovića u pravcu »Table«.⁸ Naši gubici toga dana bili su 1 mrtav i dva ranjena, dok su njihovi gubitci nepoznati. Po iskazu civila četnici su imali 9 mrtvih. Oba bataljona zanoćila su u Devetinama i Boškovićima.

20 novembar 1943 god. IV bataljon kreće u akciju na prugu kod sela Obsine, a II bataljon ostaje u Stanarima. Ostala dva bataljona nalaze se na liniji Potočani — Lišnja.

21 novembar 1943 god. IV bataljon se vraća za Stanare nakon uspješno izvršene akcije na prugu, gdje je sačekao jedan teretni voz i istoga minirao. U vozu je ubijeno 6 Njemaca, dok je jedan zarobljen. Zaplijenjeno je 26 volova, koji su bili namijenjeni njemačkim trupama u Herceg Novom. Zaplijenjeno je 6 pušaka, 8.500 metaka za pušku, 17 opasača, 100 komada bombi, 31 čebe, 15 torbica, 2 koporana, 6 kožnih sedala i 4.000 metaka za strojnicu. Uništena je jedna lokomotiva sa 5 vagona. Izjutra oko 6 sati neprijatelj je izvršio protivnapad, nakon čega su se naše snage povukle u pravcu Stanara, gdje je bio i II bataljon. Ostala dva bataljona kreću za Prnjavor i Mačino Brdo. Po jedinicama ova dva bataljona vrši se ljekarski pregled svih boraca.

² i ⁹ Opširnije o tome vidi izvještaj Drugog zbornog područja od 5 decembra 1943 god. i izvještaj Prvog bataljona od 3 decembra 1943 god. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/5—1, k. 80 i 7—5, k. 869.

³ Lazar Tešanović, četnički komandant. Kao odmetnik poginuo u borbi protiv organa narodne vlasti 1946 godine.

⁴ Nikola

⁵ Ljubo

⁶ Rade Radić, četnički komandant. Kao odmetnik uhvaćen od organa narodne vlasti i osuđen na smrt 1946 godine prilikom procesa Draži Mihailoviću.

⁷ Uroš Drenović, komandant četnika u Bosanskoj Krajini. Poginuo 1944 god. u borbi protiv jedinica NOVJ.

⁸ Odnosi se na zemljišni objekat. U zapadnoj Bosni bilo je nekoliko takvih objekata.

22 novembra 1943 god. IV i II bataljon nalaze se u Stanarima, isturajući jače patrole u pravcu Ljeskove Vode, gdje je neprijatelj vršio također patroliranja. Do sukoba nije došlo, jer se neprijatelj povukao u svoja uporišta.

Ostala dva bataljona su na istim položajima, tj. Prnjavor — Mačino Brdo. Nastavlja se sa ljekarskim pregledom boraca, a ostalo slobodno vrijeme jedinice iskorišćuju u parenju i krpljenju.

23 novembar 1943 god. IV bataljon nalazi se u Stanarima, gdje se vrši pelcovanje boraca protiv trbušnog tifusa. II bataljon kreće za Pojeznu.

Ostala dva bataljona na starim položajima. Vršiti se šišanje boraca i popravak cipela.

24 novembar 1943 god. IV bataljon kreće iz Stanara za Osinju, gdje je i zanoćio. II bataljon sa dvije čete vrši zasjedu neprijatelju u Cvrtkovcima. Neprijatelj — takozvani »Čerkezi« nalaze se u Stanovima i Velikoj Bukovici. A ostala četa sa Tešanjско-teslićkim odredom napada na milicisko uporište Foču.

III bataljon vrši pokret za Osinju u sastav brigade, dok I bataljon ostaje još u Prnjavoru. Vojska se kupu.

25 novembra 1943 god. Sva tri bataljona sem I bataljona nalaze se u zasjedi prema neprijatelju koji je nastupao od Ljeskovih Voda. Ali do borbe nije došlo, jer se neprijatelj povratio u svoje baze pred noć. I bataljon pred noć stiže iz Prnjavora u Pojeznu, gdje je i zanoćio.

26 novembar 1943 god. Sve jedinice naše brigade, potpomognute sa jedinicama XIV brigade i Teslićko-tešanjskog odreda, izvršile su napad na neprijateljsku komunikaciju — prugu Doboj — Sarajevo i to od stanice Dažnice do Komarice.⁹ Akcija nije uspjela, jer se pri napadu na prugu zakasnilo, tako da je pred jutro neprijatelj poslao pojačanje iz Dervente u jačini dva tenka i više kamiona sa vojskom, te su naši pod pritiskom jačeg neprijatelja povukli se na položaje u Crnči. Naš I i III bataljon sa XIV brigadom nisu ni napali neprijateljsko uporište koje su imali da napadnu, jer nisu mogli da pređu rijeku koja je nadošla.

Toga dana neprijateljski gubici bili su veliki, dok smo [i] mi imali. Naši gubici su 2 mrtva i 3 ranjena. Zarobljena su 2 milicionera sa karabinima i nešto municije, 4 željezničara, 1 domobran, dok je ubijeno 9 neprijateljskih vojnika.

27 novembra 1943 god. Bataljoni su na liniji Pojezna — Crnča — Osinje i Ljeskove Vode. Svaki bataljon istura dubinske patrole prema neprijatelju čija su izviđanja življa.

Ishrana boraca je prilična, samo se može reći da je hrana suviše jednolična.

Obuća i odjeća se u zadnje vrijeme poboljšala, te se već rijetko može naći koji bos drug u kojoj od naših jedinica. Samo sa odjećom je ipak slabije, naročito u toplom vešu osjeća se nedostatak.

Dobrovoljaca posljednjih dana bilo je nešto, a i dezertiranja kako starih boraca Kozarčana tako i novomobilisanih je bilo također.

Po četama se održavaju egzerciri, vojna savjetovanja sa nižim komandnim kadrom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Niko¹⁰

Komandant, major,
Ranko¹¹

BR. 4

OBAVJEŠTENJE ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 1 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVI- ZIJE O DEMONSTRATIVNOM NAPADU NA HAN KOLA¹

ŠTAB
XIII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
X. NOU DIVIZIJE
Br. sl.
1. XII. 1943 g.

ŠTABU IV. NOU DIVIZIJE

Položaj

Snage naše brigade pomjerile su se danas sa prostora Mi-
loševići — Kadina Voda na sektor Kočići, Stričići, Bunarevi,
Sitnica — Čađavica.

Štab brigade nalazi se u selu Babićima.

¹⁰ Jurinčić

¹¹ Narodni heroj Ranko Šinka. Poginuo je kao potpukovnik Na-
rodnooslobodilačke vojske Jugoslavije (7 novembra 1944 godine), u auto-
mobilskoj nesreći između Travnika i Zenice.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 6—1, k. 1281.

Štabu Sanskog odreda javili smo o pomjeranju naših snaga i naredili da svoje snage pomjeri na sektor Hazići — Pavići, te da sa snagama svoga odreda prodire u pravcu Vilusa.

U noći 29 na 30 ov. mj. izvršili smo demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Han Kola,² sa zadatkom čišćenja četničkih bandi u selima oko Han Kola³ te ispitivanja tačnih snaga neprijatelja u Han Kolima i Banjoj Luci. Jednovremeno jedan naš bataljon prodro je preko Rekavica do sela Babića koje se nalazi 6 do 7 km. udaljeno od Banje Luke na cesti Banja Luka — Han Kola. Prilikom ove akcije zarobljena su 3 četnika — među kojima je jedan četnički doktor. Zaplijenjeno je 5 karabina, 2 civilne puške, 1 pištolj, i ostale ratne spremne i sanitetskog materijala. Neprijateljski gubici nisu nam poznati, ali vjerovatno da ih ima, budući da su naši bacači i top neposredno tukli neprijateljske bunkere i roveve. Iz Banje Luke neprijatelj uopšte nije pokušao intervenciju, niti je tukao artilerijom, iako je borba trajala sa četnicima i posadom više od 3 sata.

U ovoj akciji mi nismo imali gubitaka.

Stanje neprijatelja u Han Kolima: 200 do 250 domobrana⁴ naoružanih sa 1 teškim i 2 mala bacača, 12 do 15 puškomitraljeza i 4 teška mitraljeza. Artilerije uopće nemaju. U Banjoj Luci nema nikakvih naročitih neprijateljskih koncentracija.

S. F. S. N.

Politkomesar:
Štrbac⁵

Zamj. komandanta, kapetan:
Nikola Vračar

Načelnik štaba,
kapetan:
S.⁶ Komarica

² Opširnije o tome vidi dok. br. 217

³ Vidi dok. br. 214.

⁴ Odnosi se na 10 sat (četu) Trinaeste lovačke pukovnije. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 15/1—33. k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Đuro

⁶ Slavko

BR. 5

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU OSAMNAESTE HRVATSKE NOU BRIGADE ZA NAPAD NA Kladanj¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. broj: 113/43
2. XII. 1943 g.

ŠTABU XVIII HRVATSKE BRIGADE

Položaj

Situacija: svi neprijateljski pokušaji Njemaca² da se probiju u pravcu Mokrog i Trnova odbijeni su. Na pravcu Mokrog neprijatelj je imao oko 450 izbačenih iz stroja, gdje su se borbe vodile prsa u prsa sa Njemcima. U svim ovim borbama jedinice XVII NOU divizije sa svojim rukovodstvom pokazale su veliku hrabrost, odlučnost i požrtvovanje.

II Krajiška brigada XXVII NOU divizije uništila je dva njemačka tenka na pravcu prema Trnovu i potpuno razbila jednu njemačku kolonu nanoseći joj gubitke od 50 mrtvih.³ Ova kolona u neredu povukla se prema Sarajevu. Po zauzeću Trnova i Kijeva,⁴ II Krajiška brigada produžila je prema Lječilištu Kasindolu, koga je zauzela. Nemamo bližih podataka o plijenu, koji izgleda da je velik.

Jačina neprijatelja (legije) u Kladnju kreće se od oko 250—300 vojnika na čelu sa Avdagom Hasićem, koji je proglašen našim neprijateljem te sa istim ne može biti nikakvih razgovora.

Vaša brigada u sadejstvu sa Kladanjskim partizanskim odredom dobila je zadatak da likvidira ovo uporište i u njemu uspostavi našu vlast.⁵ Neposredno pred sam napad na Kladanj povežite se sa Kladanjskim partizanskim odredom, u cilju izvođenja ove akcije, no pritom budite obazrivi i skrenite pažnju Štabu Odreda da ne bi neko javio Kladnju o napadu na isti.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43 1—1, k. 407.

² Odnosi se na dijelove Trista šezdeset devete divizije (vidi izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zdruza od 14 januara 1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—8, k. 57).

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 31.

⁵ O oslobođenju Kladnja vidi dok. br. 43, 46 i 77.

Prilikom izdavanja zapovijesti, nastojte da zatvorite sve pravce izvlačenja legije iz Kladnja i to prema selu Brateljeviću i prema Olovu. Po zauzeću Kladnja, dostavite nam izvještaj, nakon čega ćete dobiti novi zadatak.

Mi smo naredili Tuzlanskom partizanskom odredu da vas smijeni sa dosadašnjih položaja,⁶ te kad budete smijenjeni, odmah pristupite izvršenju ovog zadatka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik:
V.⁷

Komandant,
general-major:
K.⁸

BR. 6

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TUZLANSKOG NOP ODREDA DA SMIJENI OSAMNAESTU HRVATSKU NOU BRIGADU NA POLOŽAJU KOD TUZLE¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
S. pov. broj: 114/43.
2. XII. 1943 g.

ŠTABU TUZLANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA

Položaj

Po prijemu ovog naređenja, vi ćete sa vašim Odredom smijeniti XVIII Hrvatsku brigadu sa njenih dosadašnjih položaja.³ Po smjeni XVIII Hrvatske brigade, nastavite izviđanje u pravcu Tuzle, Kreke i Bukinja i zatvarajte pravac Živinice

⁶ Vidi dok. br. 6.

⁷ Jovo Vukotić

⁸ Kosta Nad

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 44—1, k. 407.

² Tačkicama je označen izostavljeni dio teksta, koji je istovjetan sa dok. br. 5.

³ Vidi dok. br. 5.

— Kladanj, održavajući tijesnu vezu desno sa XIX Birčanskom brigadom i lijevo sa Ozrenskim partizanskim odredom. Sa manjim dijelovima budite aktivni na drumu i željezničkoj pruzi Tuzla — Lukavac, a nastojte da ove akcije budu povezane sa Ozrenskim partizanskim odredom, koji je ovih dana upao u Puračić i razorio posadu mjesta.

Smjenu izvršite odmah i dostavite izvještaj¹ ovome Štabu.

Budite aktivni prema »zelenom kadru« (ustašama) na prostoriji Jeginov Lug, Vukovije, Gornje i Donje Dubrave, kao i prema četničkim bandama na prostoru Đurđevika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba.

Komandant,

pukovnik:

general-major:

V⁵

K⁶

BR. 7

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE ZA ZATVARANJE PRAVACA OD PRNJAVORA I CAPARDA PREMA ŠEKOVIĆIMA¹

ŠTAB

III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Str. pov. broj: 115/43

2. XII. 1943 g.

ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE

Položaj

...²
Zadatak vaše brigade (bez jednog bataljona) biće da na prostoru Rakino Brdo — Kusonje zatvarate pravce od Prnjaja

¹ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

⁵ Jovo Vukotić

⁶ Kosta Nađ

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45/1—1, k. 407.

² Redakcija je izostavila podatke koji se odnose na neprijatelja, kao i podatke o Drugoj krajiškoj brigadi, jer su isti objavljeni u dok. br. 5.

vora i [s.] Caparde prema Šekovićima. Pošto se je »zeleni kadra« — ustaše — koncentrisao na prostoru Prnjavor — Međaš, čija jačina iznosi oko 400—500 boraca, budite aktivni prema njima, kao i na pravcu Caparde — Zvornik. Vaš bataljon³ koji je izvršio pokret prema Srebrenici, sa zadatkom čišćenja »zelenog kadra«, mora biti pokretljiv, a isti povremeno smjenjivati.

Prema prednjem, a do daljeg naređenja, vaša će brigada operisati na području Drinjača — Zvornik — Caparde, a jednim bataljonom i do Srebrenice. Prema tome, konkretno prema situaciji, taj će Štab donositi odluke u smislu izvođenja akcija protiv četnika i »zelenog kadra« na pomenutoj prostoriji.

U svakoj akciji angažujte i dio Birčanskog partizanskog odreda sa pozivom na ovo naređenje. U krajnjem slučaju dijele Birčanskog odreda možete upotrijebiti za zatvaranje pomenutih pravaca prema Šekovićima, kad glavnina vaše brigade bude na zadatku dalje od prostora Rakino Brdo — selo Kusonje.

Održavajte tijesnu vezu sa Tuzlanskim partizanskim odredom, koji će se pomjeriti na prostoriju Đurđevik — Bašigovci — Živinice, pošto je XVIII Hrvatska brigada dobila zadatak da tu prostoriju napusti i izvrši napad na Kladanj.⁴

Izvijestite nas o vašoj akciji koju ste izvodili 29 na 30 ov.mj. protiv četnika na prostoru Paprače.⁵ Istovremeno nas obavijestite o vezi sa XVI Vojvođanskom divizijom, kao i koliko ste izbjeglica prebacili prema Majevici.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba
pukovnik:
V⁷

Komandant,
general-major:
K⁸

³ Vjerovatno se odnosi na Prvi bataljon (vidi dok. br. 61).

⁴ Vidi dok. br. 5.

⁵ Vidi dok. br. 12.

⁶ Odnosi se na izbjeglice iz Tuzle (vidi dok. br. 12).

⁷ Jovo Vukotić

⁸ Kosta Nađ

BR. 8

NAREDBA ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. O FORMIRANJU UDARNOG NOP ODREDA¹

NAREDBA BR. 51

Štaba 5. Korpusa NOV Jugoslavije od 2 decembra 1943 god.

I.

Po odluci Štaba ovog Korpusa formiran je Partizanski udarni odred.²

U sastav Udarne odreda ulaze slijedeće jedinice:

- 1) I. Bataljon (dosadašnji Udarne bataljon Drvarsko-petrovačkog odreda).
- 2) II. Bataljon (dosadašnji Udarne bataljon Grah.-peulj. odreda).
- 3) III. Bataljon (dosadašnji Udarne odred).

Po ukazanoj službenoj potrebi postavlja se:

Za vršioca dužnosti komandanta kapetan drug **Kesić Obrad**, dosadašnji komandant — bataljona.

Za političkog komesara drug **Pajčin Kosta**.

II.

Prema ukazanoj potrebi postavlja se:

Za komandanta Drvarsko-petrovačkog NOP Odreda kapetan drug **Jokić Marko**, dosadašnji zamjenik komandanta bataljona III. K. brigade.

Za zamjenika komandanta kapetan drug **Popović Kaja**, dosadašnji komandant bataljona (Bihačkog).

Za političkog komesara drug **Radošević Lazo**, dosadašnji politkomesar Visočko-fojničkog NOP Odreda.

U sastav Drvarsko-petrovačkog NOP Odreda ulaze slijedeće jedinice:

1) Bihački bataljon,	3) Drvarska četa i
2) Petrovački bataljon,	4) Vakufska četa.

Dosadašnji komandant i politički komesar Drvarsko-petrovačkog NOP Odreda stavljaju se na raspoloženje Štabu ovoga Korpusa.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28/2—2, k. 457.

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 47.

III.

Prema ukazanoj potrebi postavlja se:
Za komandanta Bihaćkog bataljona drug **Blanuša Stevo**,
dosadašnji zamjenik komandanta istog bataljona.

Naprijed imenovani štabovi pristupiće odmah radu na
terenu prema direktivama Štaba ovog Korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar	Načelnik, ppukovnik	Komandant, pukovnik
Veljo Stojnić	Milorad³	S.⁴ Rodić

(M. P.)

DOSTAVLJENO:

1. Štabovima: Drvarsko-petrovačkog,
Grahovsko-peuljskog,
Udarnog odreda.
2. Štabovima: Bihaćkog, Drvarskog Udar.
i »Gavrilo Princip« bataljona.
3. Štabovima: IV. i X. NOU Divizije.

³ Mijatović

⁴ Slavko. Narodni heroj, umro 29 aprila 1949 god. kao general-
potpukovnik JNA.

BR. 9

OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA O SITUACIJI NA PROSTORIJI BUSOVAČA — ZENICA — TRAVNIK¹

ŠTAB I PROLETBRIGADE
2 decembra 1943.

ŠTABOVIMA BATALJONA i PROTIVKOLSKOJ ČETI

1. Prema telefonskom obaveštenju Štaba divizije, neprijatelj je u toku dana uspeo da jedinice VI divizije potisne sa položaja Busovače i da se probije do Han Kumpanije.² Neprijatelj nastupa jačim motorizovanim snagama sa pravca Sarajeva,³ dok su snage koje su se kretale sa pravca Zenice prekjue bile odbijene.⁴ Po svoj prilici, cilj neprijatelju je da se probije i spoji sa neprijateljskim garnizonom u Travniku.

2. Pošto neprijatelj sa pravca Sarajeva nastupa jačim motorizovanim snagama, to je vrlo moguće da će nakon ulaska u Travnik izvršiti ispad i prema položajima naše brigade. Zato će bataljoni pojačati budnost na određenim im pravcima.

3. Komanda Protivkolske čete postaviće protivkolske topove na pogodnim mestima, odakle će moći tući cestu Turbe — Jajce, vodeći pri tome računa da se u slučaju opasnosti protivkolski topovi mogu lako izvući.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab I Proletbrigade
komandant-potpukovnik
B.⁵ Božović

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 36/2—3, k. 709.

² U izvještaju Brigade od 3 decembra 1943 god. stoji: »Neprijateljska motorizovana kolona koja je u toku jučerašnjeg dana dospela do Busovače ušla je sinoć pred mrak u Travnik. Jačina kolone je oko 20—30 tenkova i oko stotinu kamiona«... (vidi dok. pod reg. br. 38/3—3, k. 709 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

³ i ⁴ Vidi dok. br. 215.

⁵ Božo

ŠTAB I PROLETBRIGADE
2 decembra 1943.

ŠTABOVIMA BATALJONA I PROTIVKOLSKOJ CETI.

1. Prema telefonskom obaveštenju Štaba divizije, neprijatelj je u toku dana uspeo da jedinice VI divizije potisne sa položaja Busevača i ~~ritiza~~ da se prebije do Han Kusanije. Neprijatelj nastupa jačim motorisanim snagama sa pravca Sarajeva, dok su snage koje su se kretale sa pravca Zenice prekidajući bile odbijene. Po svojoj prilici cilj neprijatelju je da se prebije i epaji sa neprijateljskim garnizonom u Travniku.
2. Pošto neprijatelj sa pravca Sarajeva nastupa jačim motorisanim snagama, to je vrlo moguće da će nakon ulaska u Travnik izvršiti ispad i prema položajima naše brigade. Zato će bataljoni pojačati budnost na odredjenim i pravcima.
3. Komanda Protivkolske čete postaviće protivkolske tepeve na porednim mestima, odakle će moći tući cestu Turbe-Jajce, vodeći pri tome računa da se u slučaju opasnosti protivkolski tepevi mogu lako izvući.

Sart fašiz,u - sleboda naredu *

Za Štab I Proletbrigade
komandant - potpukovnik,
[Signature]

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 2
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVI-
ZIJE O NAPADU NA TRAVNIK¹**

ŠTAB I PROLETBRIGADE

Br. 639

2 decembra 1943.

ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE

Zadatak:

Po naređenju Štaba divizije od 29. XI.-t.g.² naša brigada dobila je zadatak da, u sklopu operacija za likvidaciju neprijateljskog garnizona u Travniku, napadne na Travnik duž komunikacija Turbe — Travnik, sa zonom širenja desno selo Pulac — kota 1023 — Vučje Jame — selo Bojna — Travnik; levo duž padina Vlašić Planine. Glavni cilj naše brigade u ovom zadatku bio je likvidacija kasarne, a potom ostala uporišta u gradu.

Odluka:

U cilju izvršenja gore navedenog zadatka raspored bataljona naše brigade bio je sledeći:

a) III bataljon dobio je zadatak da napada pravcem Vučje Jame — s. Zlokići — s. Bojna, sa ciljem da na tom pravcu likvidira neprijateljska uporišta i da izvrši upad u sam grad te da se nakon toga orijentiše i vrši napad sa istočne strane na kasarne.

b) II bataljon dobio je zadatak da napadne pravcem s. Bačvice — Miškića Brdo — s. Pirota i da nakon likvidacije neprijateljskih uporišta na tome pravcu izvrši direktan napad na kasarne sa jugozapadne strane.

c) I bataljon dobio je zadatak da vrši direktan napad na kasarnu duž ceste Turbe — Travnik i

d) VI bataljon upućen je pravcem Paklarevo — Ovčarevo — Jankovići — Baš Bunar, sa zadatkom napada na kasarnu sa severne strane.

Napad je počeo sa zakašnjenjem od 15 minuta, t.j. u 21.15 časova i trajao je 30. XI. do 6 časova ujutru.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 46/1—1, k. 707.

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 132.

Naša brigada nije uspjela da izvrši postavljeni joj zadatak. Razlozi za to su po našem mišljenju: I. U prvom redu vrlo jaka neprijateljska odbranbena linija spoljne odbrane samog Travnika, na kojoj se nalazi niz modernih fortifikacijskih objekata, izgrađenih od tvrdog materijala, koje je vrlo teško osvojiti bez efikasnog dejstva teškog oruđa (prvenstveno artiljerije). II. Vrlo žilava i jaka neprijateljska odbrana.³

U toku same borbe neprijatelj je u nekoliko mahova iz samog grada izbacivao sveža pojačanja na spoljnu liniju odbrane Travnika.⁴

Od strane naših jedinica po nekoliko puta su bezuspešno vršeni juriši ručnim bombama na bunkere.

Osvojena su bila svega 3 bunkera (br. 6, 7, 9) na sektoru našeg III bataljona i niz rovova ispred samih bunkera, pri čemu je bodljikava žica ispred tih rovova od naših boraca bila prekinuta.

Naši gubitci u ovoj borbi bili su: 13 mrtvih i 33 ranjenih. Žrtve su nam većinom nanešene od teških bacača i nagaznih mina. Neprijateljski gubitci nisu nam poznati. Zarobili smo 9 neprijateljskih vojnika, jednog oficira i jednog podoficira. Zaplenili smo jedan teški mitraljez »Švarcloze« sa nešto municije. Utrošena je veća količina municije, a naročito bacačkih bombi (bataljoni su utrošili od 50—80 bombi), tako da smo skoro bez istih ostali.

Ocena:

Odlučnost i požrtvovanost naših boraca u napadu bile su na zavidnoj visini i sve su jedinice bile spremne da u toku dana produže borbu, ali smo u sporazumu sa Štabom divizije naredili njihovo povlačenje iz razloga što nisu bili postignuti uslovi za uspešno produženje borbe u toku dana. U toku 30. XI. naši bataljoni sa jačim isturenim odeljenjima zadržali su se na odstojanju od 500 do 700 metara ispred neprijateljskih bunkera i onemogućavali svaki neprijateljski saobraćaj između pojedinih utvrđenja (bunkera).

Novi borci u ovoj akciji pokazali su se prosečno dobro.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab I Proletbrigade
komandant-potpukovnik

(M. P.)

B.⁵ Božović

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 220.

⁴ Vidi dok. br. 215.

⁵ Božo

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE BRIGADE OD
2 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE
DIVIZIJE O DEJSTVU NA TRAVNIČKOM SEKTORU U
VREMENU OD 15 DO 30 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
III PROL. KRAJ. BRIGADE
I PROLET. DIVIZIJE
Broj 31
dne 2. XII. 1943.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj i brojno stanje² ljudstva, stoke i naoružanja ove brigade u vremenu od 15-XI do 30-XI-1943 godine.

16-XI-1943 I i III bataljon su se povratili od Rastova u Gornji Odžak i Gračanicu, a V iz Bojske u s. Pečuj. Istoga dana naveče I, II i III bataljon krenuli su u s. Oborci, a IV i V u s. Komar i Goleš.

Na tim prostorijama bataljoni su ostali kao rezerva na pravcu za Travnik sve do 29. ov. mj., promjena nikakvih nije bilo.

29-XI-1943 prema naređenju Štaba te divizije³ brigada je izvršila pokret u 6 sati ujutru do na prostoriju Đakovići — Kasapovići — Isakovići, gdje su stigli do 14 časova istoga dana. Vršene su pripreme za napad na Travnik.

Napad je otpočeo 29-XI- t.g. na lijevom krilu u 21 čas, dok je desno krilo zakasnilo pola sata. Borba je bila u početku slabija, dok se docnije razvijala sa velikom žestinom⁴ Na desnom krilu II bataljon je došao do s. Guvna. Pred njim su bila minska polja i nastupanje je bilo onemogućeno. IV bataljon je vršio nekoliko juriša na s. Dolac, ali bezuspješno. V bataljon je preko cijele noći vodio žestoku borbu i njihovi neki dijelovi su uspijevali uvlačiti se između bunkera na pojedinim mjestima, ali su vraćeni od pojačanja koje je neprijatelj dobi-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43/2, k. 711.

² Redakcija ga je izostavila, pošto objavljuje brojno stanje od 28 decembra 1943 god. (vidi dok. br. 157).

³ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 132.

⁴ Vidi dok. br. 19.

vao iz grada. I bataljon je također nekoliko puta jurišao, ali je bio odbijen.

Oko 6 časova bataljoni su se povukli, ostavljajući izvje-sne dijelove na položaju. Ovo je učinjeno iz razloga što se za vrijeme noći nije uspjelo ovladati spoljnim utvrđenjima i uhvatiti dobre pozicije za produženje borbe.

Naši gubitci u ovoj akciji bili su: 9 mrtvih i 20 ranje-nih i 4 nestala. Nestali su novi borci koji su došli za popunu i jedan domobran. Neki su nestali u toku borbe, a neki za vri-jeme prilaženja neprijateljskim položajima. Smatra se da su za vrijeme borbe pobjegli nekud nazad i do danas se nisu ja-vili u jedinice.

Među poginulim drugovima nalazi se komandir I čete IV bataljona, potporučnik Branko Damjanović i politkomesar I čete III bataljona drug Petar Kačar.

Većina ranjenih boraca je od nagaznih mina.

Gubitci neprijatelja su nepoznati. Naša teška oruđa su tukla po svima ocjenama vrlo dobro, ali pošto nismo mogli pro-biti nismo ustanovili gubitke neprijatelja.

30-XI-1943 bataljoni su se povukli na liniju Đakovići — Kasapovići — Isakovići — Stojkovići, ostavljajući na položa-jima ispred neprijatelja jače prednje dijelove.

Vojni rad

U toku ovih 15 dana od 16 do 29-XI-o.g. radilo se po svima bataljonima vojnički. Rađena je obuka u rukovanju svima vrstama oruđa sa kojim raspolaže ova brigada, kao i eg-zercirne radnje.

U međuvremenu je od sitnih dijelova oko Štaba brigade formirana Tehnička četa. Također su po bataljonima formi-rane prateće čete i davata uputstva za rad i potrebu tih četa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
S.⁵ Tadić

Komandant, major,
V.⁶ Bajić

(M. P.)

⁵ Simo

⁶ Vlado

IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O RASPOREDU JEDINICA OKO CAPARDA¹

ŠTAB

XIX. BIRČANSKE NOU BRIGADE

Str. pov. br. 16/43.

2. XII. 43

Položaj.

ŠTABU III. KORPUSA NOVJ

Položaj

Potvrđujemo primitak akta Str. pov. br. 115 od 2 o. mjeseca² i u vezi istog izvještavamo:

1. Prebačena je prva grupa na Majevicu. Tu su bili članovi kulturne ekipe Semberije, nekoliko rekonvalescenata upućenih iz bolnice III. Korpusa, kao i ostalih izbeglica — u svemu oko 40. Sa njima je otišao drug Slavko. Po sporazumu sa drugom Slavkom očekuje se jedna jedinica Vojvođanske divizije da prebaci drugu grupu izbjeglica iz Tuzle koji se još ovdje nalaze (oko 60).

2. Kuriri za XVI. Diviziju odnijeli su poštu 30. prošlog mj., ali se još nisu vratili.

3. Izvještaj o našoj akciji na Paprači poslat je sa op. izvještajem O. br. 18 od 1. ov. mj.³ Isti se može dopuniti utoliko što je jedna naša patrola iznenadila komandanta Papračkog četničkog bataljona Petra Jovičića — Janjića u njegovoj kući. Isti je uspio da umakne. Zarobljena mu je puška, revolver, redenik municije i dvije bombe. Nađena je neka arhiva koju dostavlja II Otsjek ove brigade.

4. Naše jedinice ulazile su danas u muslimanska sela: Hajvazi, Bulatovci, Memići i Musl. Caparde radi prikupljanja oružja od bivše legije i hrane na dobrovoljnoj osnovi, te radi kažnjavanja onih koji su se odmetnuli u »zeleni kadar«. U selima su bili dobro primljeni. Pronađene su dvije puške i nešto municije. Po iskazu starješine sela (muhtara), kažnjeni su izve-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/9, k. 1112.

² Vidi dok. br. 7.

³ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

sni »zelenokadrovci«. Narod je dobrovoljno prikupio nešto hrane i sami dovezli do s. Osmaci.

5. Danas je vođena borba kod s. Bašigovci. Njemci iz Tuzle uz saradnju Z[elenog] K[adra] napadali su na taj sektor. Podrobnijih podataka nemamo pošto još nije stigao detaljniji izvještaj od Tuzl. odreda.

Prednje se dostavlja s molbom na znanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Rade Jakšić

(M. P.)

Komandant,
Vojko Ilić

BR. 13

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU OSAMNAESTE HRVATSKE NOU BRIGADE ZA HITNO DEJSTVOVANJE KOD ŽIVINICA I Kladnja¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./43.
3. XII. 1943 g.

ŠTABU XVIII HRVATSKE BRIGADE

Položaj

Na osnovi dobivenih podataka — koji nisu provjereni — da je neprijatelj došao svojim manjim dijelovima do [s.] Gračanice,² mi smo naredili Štabu XVII NOU divizije da najhitnije prebaci Majevičku brigadu preko Kladnja ka Živinicama.³ U slučaju nadiranja neprijatelja na pravcu vaše brigade, na stojte da ga zadržite do dolaska pomenute brigade, sa kojom ćete se odmah povezati. U krajnjem slučaju, vaš zadatak ostaje i dalje napad na Kladanj u duhu naređenja ovog Štaba str. pov. broj 113⁴ od 2. XII. 1943 g.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 46.1—1, k. 407.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 218.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 77.

⁴ Vidi dok. br. 5.

Održavajte tijesnu vezu sa Tuzlanskim partizanskim odredom.

Jedinice XVI Vojvođanske divizije vršile su napad na četničko uporište Požarnicu, kao i na »zeleni kadar«. ⁵ S obzirom na sadanju situaciju, mi smo predložili Vrhovnom štabu da angažujemo XVII NOU diviziju na Tuzlu ⁶ u cilju čišćenja doline Spreče od neprijatelja. Vaša brigada ući će u sastav te divizije. ⁷

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab,
Načelnik — pukovnik:
V⁸

BR. 14

IZVJEŠTAJ DIVIZISKOG KOMITETA ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. CENTRALNOM KOMITETU KPJ O STANJU U DIVIZIJI¹

DIVIZIJSKI KOMITET VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
3. XII. 943. g.

Daj prijedlog za politkomesara Divizije
T. ²

CENTRALNOM KOMITETU K.P.J.

Dragi drugovi,

Dostavljam vam izvještaj stanja i rada part. organizacija u našoj Diviziji.

U Diviziji ima članova K.P. 729, kandidata 131, skojevaca 900. U Diviziji imaju tri brigade, Brdska baterija i Inži-

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 1 i 216.

⁶ Vidi dok. br. 57.

⁷ Vidi dok. br. 77.

⁸ Jovo Vukotić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ pod reg. br. 5460/V 2—42.

² i ¹⁰ Ove napomene, kao i onu pod objašnjenjem br. 4 napisao je drug Tito crvenom olovkom, latinicom.

njeriska četa. Sve jedinice imaju svoj komandni vojnički i politički kadar. Partijsko rukovodstvo u Diviziji postoji, Div. komitet koji broji četiri člana, također u svakom bataljonu postoji bataljonski biro koji broji po sedam članova. U istom su zastupljeni sekretari četnih čelija, polikomesar bataljona, rukovodilac Skoj-a i sekretar bataljonskog biroa. Također u svakoj četi postoji part. organizacija. U svakoj četi postoji skojevska organizacija sa pročelnikom, a u bataljonima bataljonski komitet ili rukovodstvo Skoj-a, u brigadama brigadni komiteti Skoj-a.

Divizijski komitet ima svoje redovne sastanke, tj. svakih osam dana, izuzev naročite situacije, gdje se referiše o stanju po jedinicama, stvara plan rada i postavljaju budući zadatci. Nacionalni sastav članova Partije: pretežno su Srbi, a ima jedan manji broj i Hrvata. Socijalni sastav u velikoj je većini od ukupnog broja članova K.P. većinom seljaci, jedan manji broj radnika i intelektualaca. Članovi Partije su većinom komandni kadar, dok jedan mali broj članova K.P. su obični borci. Sastanci svih partijskih organizacija, počev od čete pa naviše, održavaju se redovno, tj. svakih osam dana, a po potrebi i više. Teoretski sastanci održavaju se obavezno u osam dana po jedan, a prema mogućnostima i više. Disciplina kod članova Partije prosječno je dobra. To se očituje na samim sastancima i u svakidašnjem radu, u borbi i van nje. Konspiracija kod članova Partije sada je mnogo bolja, jer su pojedini drugovi u tom pogledu griješili uslijed nepotrebnih razgovora o nekim stvarima — na pr. radoznalost o tekućim događajima, o pretstojećim operacijama i tome sl., našto smo blagovremeno ukazali štetnost toga.

Divizijski komitet rukovodi sa radom u svim jedinicama, tj. u Diviziji, a redovno preko partijskih sastanaka i savjetovanja ukazuje pomoć bataljonskim biroima i četnim čelijama. Prema potrebi, u nekim slučajevima članovi Div. komiteta odlaze i u drugu jedinicu, tj. brigadu, gdje prisustvuju na sastancima biroa ili partijskih organizacija. Takvih slučajeva, tj. takav način rada, manje se praktikuje uslijed udaljenosti brigada, dok će u budućem radu djelovanjem Divizije kao cjeline sada biti više mogućnosti za to.

Sposobnost bataljonskih biroa je bolja i možemo reći da je uz pomoć Divizijskog komiteta svaki bataljonski biro u stanju da rukovodi sa radom u svojoj jedinici. Veći broj sekretara bataljonskih biroa završio je partijski kurs pri Centralnom komitetu K.P.H.,³ ili kod Okružnog komiteta K.P.H. za

³ Komunističke partije Hrvatske

Liku, dok smo se nalazili na teritoriji Hrvatske. Također i sekretari četnih ćelija, izuzev jednog manjeg broja, završili su partijski kurs pri Divizijskom komitetu naše Divizije, koji je održavan sve do polaska naše Divizije na ovaj sektor. Sekretari četnih ćelija su najbolji partijci iz svoje jedinice i ima ih vrlo dobrih koji u potpunosti odgovaraju dužnostima sekretara, a jedan dio, tj. broj, izostaje uslijed slabije teoretske izgradnje i manjeg praktičnog iskustva u radu. Kod cjelokupnog članstva naše Partije nedostaje jača teoretska marksistička izgradnja. Što se tiče odanosti prema Partiji, kod istih je pomenuta osobina na visokom stupnju. Svaki član Partije svjestan je izvršiti svaku partijsku direktivu i u težim momentima. To se dokazuje u svakodnevnim borbama i radu, gdje su naši drugovi spremni uložiti sve napore, tj. mogućnosti za dobro Partije i naroda, pa ako je potrebno i život.

U cilju uzdizanja teoretskog nivoa kod članova Partije, po odobrenju C.K. K.P.H., Divizijski komitet izdao je potreban broj brošura »Ekonomske razvitak društva« od Segala, kao osnovni materijal za teoretsko uzdizanje i temeljitije upoznavanje s razvitkom društva, formama društva i odnosima robne proizvodnje. Pomenuti materijal bio je neophodno potreban za naše članstvo, jer, kako je gore navedeno, naše članstvo je pretežno od seljaštva. Pored pomenutog materijala, naše partijske organizacije redovno proučavaju na teoretskim sastancima i ostali marksistički materijal, kao na pr. glave iz »Historije S.K.P.-b.«, »Učenje o Partiji« od Staljina i ostale najaktuelnije brošure, koje izlaze od naše centralne štampe. Pored kolektivne izgradnje, naši članovi Partije su zaduženi da se svaki pojedinačno uzdiže, tj. da pojedinačno čitaju marksističku literaturu i referišu po pojedinim temama. Takav način rada koristi se svakodnevno jer ima najviše mogućnosti za to.

Samostalnost u radu kod članova Partije nije na odgovarajućoj visini iz razloga što pojedini drugovi, a u dovoljnoj mjeri i svi, ne posjeduju dovoljno marksističku izgradnju i nedostaje im praktično iskustvo, te se na taj način ustručavaju postavljati ili diskutovati po pojedinim predlozima i pogledima. Na taj način rad članova Partije u većini se svodi na izvršavanje konkretnih zadataka.

Svi članovi Partije, također i rukovodioci, većinom su mlađi članovi K.P., tj. jedna velika većina — prosječno 98% članova Partije je primljeno u toku naše borbe od 1941 god. Većina članova Partije su mlađi drugovi po godinama, starosti od 20 do 35 god. Članovi naše Partije u većini su upoznati sa ciljevima naše Partije, potom se radi predhodno za vrijeme

kandidatskog staža i u skojevskim organizacijama, a jedan manji broj nanovo primljenih u tome još izostaju, ali se svakodnevno radi na detaljnom upoznavanju istih. Koristi se marksistički materijal, kao na pr. »12 Uslova«, »Teorija Partije« i »Oktobarska Revoulcija«. Imamo izvjestan broj i drugarica članova Partije i skojevki što ću vam u idućem izvještaju poslati.

Skojevske organizacije općenito su dobre. Veliki broj skojevaca i skojevki disciplinovani su, a jedan manji broj pojedina u tom pogledu izostaje, to je slučaj kod novoprimljenih u organizaciju. Partijska pomoć skojevskim organizacijama je dobra. Na svakom skojevskom sastanku prisustvuje partijski rukovodilac ili najbolji član K.P. [koji] im pruža pomoć, a na sastancima bataljonskih biroa prisustvuje rukovodilac skojevske organizacije u dotičnoj jedinici, gdje se referiše o skojevskom sektoru. Na teoretskim partijskim sastancima prisustvuju skojevci i kandidati, gdje se proučava marksistički materijal.

Rad sa kandidatima organiziran je u dvjema brigadama pojedinačno, a u II Brigadi održavaju se s njima kolektivni sastanci.⁴ To je iz razloga što je kod članova Partije nedovoljna marksistička izgradnja i u radu sa kandidatima ne čine dovoljno djelovanja, a sekretar bi utrošio mnogo vremena kada bi lično sa svakim kandidatom održavao poseban sastanak. To je inicijativa sekretara Div. komiteta, jer je isti do nedavno bio u II Brigadi. Po tom pitanju na našem nedavnom sastanku diskutovali smo o radu sa kandidatima u prisustvu druga komesara Plavog⁵ i drugarice part. instruktora. Po pitanju rada sa kandidatima, sekretar ovog Komiteta je mišljenja da to nije organizaciona greška, jer se oni ne računaju kao organizacija, tj. ne sazivaju se na sastanke kao posebna organizacija, već uslijed lakšeg obuhvatanja sa radom svih. Molimo vas da nam po tom pitanju dadete tačne direktive, a ovakav način rada odobren je i na Trećoj okružnoj konferenciji članova Partije za Liku u prisustvu delegata C.K. K.P.H.

Rad u partijskim organizacijama organiziran je po sektorima, gdje su zaduženi svi članovi Partije po sektorima, a partijske organizacije ukazuju pomoć i ostalim granama, tj. dužnostima koje vrše pojedina lica, kao na pr. sanitet, intendantura i ostalo.

⁴ Na originalu s lijeve strane piše: »Pravilno je kolektivni sastanak«.

⁵ Mijalka Todorovića

Po vojnom sektoru radi se intenzivno putem vojničkih konferencija sa komandnim kadrom i partizanima. Na istim konferencijama povlače se iskustva iz proteklih operacija, a nedostaci se uočavaju i odklanjaju. Također se pišu vojnički stručni članci — teme, koji izlaze u divizijskom listu »Lička divizija« ili u džepnim novinama čete, bataljona i brigade. Do polaska na ovaj sektor pri Štabu divizije i brigadama održavani su vojno-politički kursevi kroz koje su prolazili najbolji borci i komandni kadar. Sada nam je ovo nemoguće uslijed češćih pokreta. Vojnička disciplina svakog dana je bolja, ali se ne može reći da je zadovoljavajuća, tj. ima nedostataka kod pojedinaca, što se manifestuje u nepropisnom pozdravljanju boraca svojih starješina, kao na primjer: nepropisno zauzimanje stava prilikom pozdravljanja, labavo držanje i tome slično. Za vrijeme komandovanja starješine svojim jedinicama nije se dešavalo odkazivanje poslušnosti, ali se ne izvrši izdato naređenje brzo, što dokazuje priličnu mlitavost i sporost u tom pogledu.

Sposobnost komandnog kadra je slijedeća: Komandant I Brigade je bivši jugoslovenski podoficir, drug Dimić Milan, sada kapetan Narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije, u dosadašnjem rukovođenju sa jedinicom pokazao se dobar i sposoban, pomalo je prispor u svom radu, ali svakog dana sve više odklanja taj nedostatak. Komandant II Brigade — također bivši jugoslovenski podoficir, drug Dušan Dotlić, major N.O.V.J. U dosadašnjem rukovođenju sa jedinicom pokazao se sposoban i snalažljiv u rukovođenju sa jedinicom, po neki put se zaboravi u svom radu, tj. ne može brzo uočiti najaktuelnije potrebne stvari za svoju jedinicu, ali se osjeća svakim danom aktivni[ji] u savlađivanju svojih nedostataka. Komandant III Brigade, drug Milan Šijan, radnik, major N.O.V.J. U dosadašnjem radu pokazao se upornim, tj. energičnim u sprovođenju svakog zadatka, a naročito se odlikuje kao dobar član Komunističke partije. U političkoj izgradnji stoji bolje od ostalih dvaju. Komandanti bataljona većinom su seljaci i radnici a po neki bivši jugoslovenski podoficir, uz pomoć štabova brigada sposobni su da rukovode svojom jedinicom. Komandiri četa su većinom radnici i seljaci koji su prolazili kroz vojničke kurseve i ima ih sposobnijih uslijed više praktičnog iskustva, dok jedni u tom izostaju. Glavni nedostatak kod istih: što ih mali broj znade dobro čitati kartu. Vodnici i desetari — također ih je većina prošla kroz desetarsko-vodničke kurseve i dijele se na sposobnije i nesposobnije, to zavisi od stečenog iskustva i snalaženja u borbi. Što se tiče autoriteta komandnog kadra kod boraca, može se reći da je kod viših štabova bolji,

dok je kod vodnih desetara, vodnika i delegata i po nekih komanda četa slabiji. Na tom polju partijske organizacije umnogome pokazuju primjerom ophođenju boraca prema komandnom kadru.

Politički rad je organiziran. Održavaju se politički sastanci sa borcima i komandnim kadrom, četne i bataljonske radne konferencije praktikuju se što češće, gdje se ukazuje na nedostatke pojedinim drugovima borcima i komandnom kadru, te konferencije rješavaju unutrašnji život vojničke jedinice, odnos komandnog kadra prema partizanima i obratno, također se na njima zastupa i analizira odnos vojske prema stanovništvu. Dobivene političke direktive od pretpostavljenih starješina, kao i aktuelne direktivne članke od centralne štampe, prvenstveno se prorade sa komesarima odozgo naniže, te se nakon [toga] sprovede na borce. Kulturno-prosvjetni rad je organiziran, kojim rukovode kulturno-prosvjetni odbori po četama i bataljonima uz pomoć polit. komesara i na njihovu inicijativu. Po bataljonima postoje pjevački horovi koji su sposobni da pjevaju po nekolike antifašističke revolucionarne pjesme, a u većini se pjevaju narodne pjesme. Svaki bataljon ima diletantsku grupu koja je sposobna prikazati po nekoliko pozorišnih komada koji su iznikli u toku Narodno-oslobodilačke borbe i većim dijelom odgovaraju seljačkom stanovništvu. Dok imamo jednu diletantsku grupu pri Štabu divizije koja je spremna prikazati i bolje pozorišne komade za građansko stanovništvo. Organizirano je učenje nepismenih po desetinama u četama i bataljonima. U tome smo pogledu imali uspjeha, a naročito dok smo imali više slobodnog vremena. Tačan broj nepismenih, kao i naučenih pisati, za posljednje vrijeme poslati ću vam u slijedećem izvještaju. U svakoj četi naše Divizije izlaze svakog mjeseca četne džepne novine: »Uzor« — bataljonske četne novine i »Uzor« — brigadne džepne novine. Kvalitet džepnih novina je dosta dobar i kroz iste se sprovodi linija Narodno-oslobodilačke borbe ispravno. Desi se po nekoji članak napisat više sektaški, ali se isti članak ili popravi ili obustavi od strane redakcije džepnih novina one jedinice koja ga izdaje, a dotičnom saopšti zašto mu članak nije otštampan u novinama. Uglavnom novine pretežno daju sliku života i rada dotične jedinice. U nekim člancima napravljeni su crteži posvećeni šali ili tome slično. Politički rad sa narodom odvija se redovno gdje za to postoje uslovi. Koriste se politički zborovi, grupe naroda i pojedinci, najviše se uspijeva putem svakodnevnog razgovora sa narodom na prelima — sjedeljama, gdje se narodu objašnjava linija Narodno-oslobodilačke borbe i ciljevi

iste. Da bi se što pravilnije zauzimao stav prema muslimanima u ovim krajevima, uzeli smo u prorađu članak iz vojno-političkog pregleda »Muslimansko pitanje« od Veselina Masleše, koji će proraditi najprvo polit. komesari. Također se prorađuje, tj. ponavlja »Nacionalno pitanje Jugoslavije u svjetlosti Narodno-oslobodilačke borbe« od druga Tita. . . Na političkim sastancima sa borcima naročito se diskutuje pitanje drugog fronta, izbjegličke vlade sa kraljem u Kairu, njihove težnje i namjere i buduće uređenje naše domovine na bazi demokratiskog programa. Naši borci i komandni kadar naročito sa velikim interesovanjem prate političke događaje u svijetu i kod nas i postavljaju pitanje po svim stvarima i traže odgovore na eventualne pretpostavke koje bi se po njihovom mišljenju mogle pojaviti. Našto im se po razvoju situacije detaljno objašnjava.

Sposobnost političkog kadra. Polit. komesar I Brigade, drug Vujnović Bogdan, đak, sa priličnim marksističkim znanjem, uporan u radu, aktivan, samo je pomalo neelastičan. Inače, najboljeg je kvaliteta kao komunista. Polit. komesar II Brigade, drug Branko Damjanović, student agronomije, mlad 21 godinu, prilično uočava stvari . . . Polit. komesar III Brigade, drug Milan Basta, đak, ima prilično iskustva u radu, najviše je bio komesar Brigade, umije dobro da radi, . . .

Polit. komesari bataljona prosječno su dobri, nedostaje im jača podloga njihovog rada, tj. veće teoretsko znanje, što im smeta u svakidanjem radu. Uz pomoć polit. komesara brigade isti odgovaraju svojoj dužnosti. Politkomesari četa su većinom seljaci i radnici sa manjom političkom izgradnjom i nisu u stanju da služe kao politički rukovodioci i inicijatori cjelokupnog rada u četama. Stalnom pomoći od strane predpostavljenih starješina i samoizgradnjom svakog dana dobivaju sve veće znanje i postaju sposobniji. Uz pomoć i kontrolu odozgo može se reći da isti odgovaraju svom zadatku. Vodni delegati, to su drugovi na prosječno niskom političkom nivou i ne bi se moglo reći da u potpunosti svi odgovaraju svojim položajima, tj. da vrše sav posao polit. delegata u vodu. Neki su napredniji sa više znanja i iskustva, dok drugi izostaju. U cilju uzdizanja političkog kadra održavaju se političke konferencije delegata i komesara odozdo pa naviše, gdje se prorađuju direktivni politički članci.

Politička svijest kod svih boraca ne može se reći da je na onoj visini na kojoj bi trebala da bude. Očituje se još nedostataka kod pojedinaca koji bi bez kontrole starješinskog kadra učinili grešaka, kao na primjer: nastojali bi izvući se iz Narodno-

oslobodilačke vojske — borbe, a također i u odnosu sa narodom učinili bi prekršaj linije, uslijed nedovoljne političke izgrađenosti. No, uza sve to sadašnje stanje u našoj Diviziji govori da smo mi na putu stvaranja jedne dobre vojničke jedinice, a konkretno smo sposobni da izvršimo dobivene zadatke pod komandom svojih starješina.

Što se tiče neprijateljske propagande i uticaja na naše borce, ona je nemoćna i nije se primijetilo do sada ozbiljnijih nepoželjnih stvari. Ukoliko bi bio neki pojedinac koji je sklon da popusti sa borbenim moralom, ili da se na bilo koji način izvuče iz borbe, nad njim prevladava uticaj političkog rada rukovodilaca i svjesnih boraca, što ga oduševi i borbeno podigne. Naši borci pokazali su dobru izdržljivost u proteklom maršu iz Hrvatske⁶ na ovamo iako je bilo teškoća u slaboj odjeći i obući, organizaciji ishrane i prenoćišta i tome slično. Naši borci su dosta slabo obučeni a naročito slabo obučeni, tako da ima slučajeva koji maršuju i stupaju u borbu potpuno bosi i u vrlo slabim šlapama i čarapama, ali oni shvaćaju potrebu borbe i ne žele se izvući iz nje. U proteklim operacijama borci i komandni kadar pokazali su se uporni i borbeni sa neprijateljom bilo koje vrste i spremni su da se bore sa jednakim elanom protiv svih neprijatelja koji se nalaze u fašističkom taboru. Naši borci i rukovodioci uglavnom su načisto s tim da se trebaju boriti ondje gdje je za to najpovoljniji momenat i gdje naredi Vrhovni štab N.O.V.J. Kod svih boraca bez jednog najmanjeg izuzetka, koji su skloni familijarnosti, ne postoji nikakva težnja za kućom, već su spremni da se bore pa ako je to potrebno i izvan naše teritorije.

Naročite simpatije naši borci gaje o našoj Komunističkoj partiji i Vrhovnom komandantu, drugu Titu, što se vidi iz svakodnevnog razgovora i njihovim željama, da saznaju što više o komunistima i Partiji. U našoj Diviziji ima uslova za još veće omasovljenje naše Partije sa najboljim borcima. Naročito rado slušaju o razgovorima i uspjesima Crvene armije na Istočnom bojištu i uopće o uređaju u S.S.S.R. Velika želja naših boraca i rukovodilaca pobudila se kada su saznali da ulaze u proleterski korpus⁷ i da će u njemu polagati ispit za dobijanje srpa i čekića, tj. da postanu proleter. Taj momenat se naročito koristi sa popularizacijom proleterskih jedinica i njihovim borbenim moralom i jakim političkom svijesću, našto se u razgovoru i susretu sa borcima dobija odgovor obećanja da će i oni to postići. U cijeloj Diviziji pretežno je veliki broj boraca.

⁶ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 48.

⁷ Odnosi se na Prvi proleterski korpus.

sastavljen od omladinaca i mladih ljudi, dok srednjo — starih ljudi imamo vrlo mali broj. Borci su većinom sa teritorija Like, a ima ih jedan broj Primoraca i Dalmatinaca, koji su poslije kapitulacije Italije stupili u Narodno-oslobodilačku vojsku. Također ima jedan broj Talijana (80—90) koji su također poslije kapitulacije Italije stupili u našu Diviziju. Jedan broj Talijana — ima dobrih boraca, dok ih ima i slabo borbenih i nedisciplinovanih, što težimo preko tumača ukazati im potrebu borbe u našim jedinicama.

Sanitet je organiziran u svim jedinicama sa potrebnim brojem sanitetskog stručnog osoblja koje ne posjeduje još dovoljno stručnog znanja izuzev referenata saniteta u brigadama i Diviziji, koji su ljekari ili medicinari. Zdravstveno stanje boraca je sada dobro. Veneričnih bolesti nema. Zaraznih bolesti do sada nije bilo, dok ima jedan manji broj boraca oboljelih od prehlade, nažuljati i prehladenih nogu uslijed vrlo slabe obuće. Partijske organizacije ukazuju pomoć sanitetu u sprovođenju dobivenih higijenskih direktiva od stručnih lica, gdje služe sa primjerom vladanja u sprovođenju istog u život.

Intendantura je organizirana: postoji intendant Divizije, intendanti brigada, intendanti bataljona i ekonomi četa sa najpotrebnijim brojem osoblja koje im pomaže u njihovom radu. Dolaskom na ovaj sektor, određene su komisije u Diviziji, brigadama i bataljonima koje, u slučaju nedostatka ishrane na dobrovoljnoj bazi snabdijevanja, imaju zadatak rekvirirati i konfiskovati namirnice i ostale potrebne stvari, sve u sporazumu sa njihovim štabovima. Ishrana je prema mogućnosti, tj. u nekim mjestima bolja, dok je po neki put neredovna i slaba. Ishrana komandnog kadra organizirana je po najnovijoj naredbi V.K. N.O.V.J.⁸, a i prije naredbe pridržavali smo se najveće skromnosti u tom pogledu.

Odjeća i obuća naše Divizije je prosječno slaba, naročito slabo stojimo sa obućom. Imamo potpuno bosih ljudi, a jedan veći broj imade vrlo slabe šlape koje se prilikom marševa brzo cijepaju. U odjeći također dosta slabo stojimo, a naročito sa vešom.

Ocjena Divizije kao cjeline:

I Brigada bila je izvjesno vrijeme izostala sa borbenom sposobnosti iza Druge i Treće, uslijed slabijeg komandnog kadra i vojničkog i političkog rada. U I Brigadi izmijenila su se dva komandanta, a također i komesara koji nisu odgovorili svojim zadacima, a također ni partijski rukovodilac, sadašnji komesar I Brigade, nije uspio da putem partijskih organizacija

⁸ Vrhovnog komandanta NOV i POJ

otkloni nedostatke koji su postojali, a koji se i sad pomalo naziru. II Brigada je imala velikih uspjeha u operacijama u Lici, Kordunu i Dalmaciji i njezina vojnička prodornost je dobra. To je najpopularnija brigada na teritoriji Like i okolice. III Brigada, to je jedna od najmlađih naših brigada, ali je u vojničkom pogledu dostigla u potpunosti II Brigadu.

U političkom pogledu sve tri brigade stoje podjednako, a kao što je gore navedeno I Brigada u vojničkoj prodornosti malo izostaje iza ostalih dviju, ali sa upornim radom odklonjeni su nedostaci koji su postojali kod nje.

Divizija je spremna izvršiti svaki zadatak koji se postavi pred nju. Povjerenje u borbi između naših jedinica je dobro, a naročito se zapaža veliko interesovanje i želja da naši borci učestvuju u borbama sa proleterima. Drugarstvo između naših jedinica je dobro. Odnos komandnog kadra prema borcima i obratno općenito je dobar, desi se izuzetan slučaj netaktičkog odnosa nekog rukovodioca prema borcu, misli se na sami izraz u govoru i komandovanju, ali se to blagovremeno putem radnih konferencija razjasni i odkloni. Odnos drugova i drugarica obćenito je dobar, bilo je izuzetnih slučajeva kod pojedinaca da su smatrali drugarice manje vrijedne, tj. da one nisu u stanju izvršiti zadatak vojnika kao i muškarac. Međutim, ovo pogrešno mišljenje političkim objašnjavanjem može se reći da je odklonjeno. Od formiranja Divizije nije bilo hrđavih nemoralnih pojava. Drugarica po brigadama ima približno po 50. Također ima izvjestan broj drugarica članova Komunističke partije i skojevske organizacije, što ću vam u budućem izvještaju tačno javiti.

Držanje naših partijskih organizacija u ovoj akciji oko Travnika⁹ općenito je bilo dobro, dok je bilo prilično nesnalaženja kod komandnog kadra, a naročito nižeg uslijed slabog poznavanja terena, jer su naši drugovi naučili na poznati teren, gdje je svaki znao dodijeljeni mu položaj. Tome nesnalaženju doprinijelo je mnogo i hrđavo vrijeme, tj. gusta magla koja nije dopuštala preglednost terena i položaja, uslijed tih razloga imali smo i gubitaka, a neprijatelju nismo zadali osjetne gubitke. Pristupiti ćemo analizi akcije i odklanjanju svih nedostataka koji su iskrslili. Naročito nam je otežavajuća okolnost za operaciju na ovom sektoru što nemamo ni najpotrebniji broj geografskih karata — sekcija.

Što se tiče sposobnosti partijske organizacije u Štabu divizije, ona je slijedeća: komandant Divizije, drug Đoko Jovanić, čak sa 7 razreda gimnazije — kod istog je partijnost na

⁹ O akcijama oko Travnika vidi dok. br. 23, 24 i 30.

odgovarajućoj visini. Naročito se odlikuje njegova dobra osobina učenje, tj. samoizgradnja kako na vojničkom polju tako i na političkom. Komesar Divizije, drug Živan Dimitrijević, advokatski pripravnik, kao član Komunističke partije u dosadašnjem radu, tj. dolaskom u našu Diviziju kao rukovodilac Polit. odjela i na dužnosti polit. komesara pokazao se kao dobar komunista i uporan u radu. Marksističkim znanjem dobro stoji. Načelnik Štaba divizije, drug Miloš Uzelac, jugoslovenski podoficir, u dosadašnjem radu pokazao se dobrim komunistom, vojnički stoji prilično dobro, ... Operativni oficir Divizije, drug Lazo Radaković, bivši jugoslovenski podoficir, ... Pomenuti drug posjeduje u dobroj mjeri stručnog vojničkog znanja, ... Ostali članovi jedinice su mladi drugovi i kod istih nedostaje marksistička izgradnja. Za podizanje većeg teoretskog znanja kod članova ove jedinice također se prorađuje marksistički materijal, kao i kod ostalih partijskih organizacija u Diviziji.

Pomoć Štaba divizije nižim štabovima je prema mogućnostima usmena i pismena, putem konferencija, okružnica i vojno-političkim kursovima koji su se održavali pri Diviziji.

Polit. odjeli u našoj Diviziji ne postoje. Prije dva mjeseca odlukom Centralnog komiteta K.P.H. svi članovi polit. odjela iz ove Divizije premješteni su u XIX Diviziju N.O.V.H.

Drugarski vas molimo da nam ukažete na nedostatke u radu u našoj Diviziji — ukoliko ih možete primijetiti iz priloženog izvještaja, a također vas molimo da nam javite o promjeni i situaciji u svijetu i kod nas, jer smo prilično neobavješteni pošto ne dobivamo nikakvih radiovijesti.

Ovaj izvještaj je prilično opširan, ali me rukovodilo tome detaljno upoznavanje stvari, jer je ovo prvi izvještaj našeg Komiteta o stanju i radu u Diviziji.

Drugarski komunistički pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Izvještaj je dobar.¹⁰

(M. P.)

Sekretar
Simo Mrđa

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD
3 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ
O SMJENI JEDNOG DIJELA SEDAMNAESTE NOU DIVI-
ZIJE I PRIJEDLOG ZA POSTAVLJANJE NOVOG ŠTABA
ROMANISKOG NOP ODREDA¹**

ŠTAB XXVII
N.O.U. DIV.
3/XII 1943

ŠTABU III BOS. KORPUSA

Prema naređenju izdatom nam na konferenciji u Sokolcu 30/XI izdali smo naređenje² našim jedinicama da se pokrenu na položaje koje je do sada držala XVII Div. Do sada je izvršena smjena samo na Stijenama,³ gdje je Romanijski odred smijenio XV Brig. XVII Div. Ostale jedinice stići će tek 4 o.m. na položaje odakle će moći izvršiti smjenu jedinica XVII Div. i zauzeti nove položaje.

Sa Štabom Romanijskog odreda održali smo sastanak ukazujući mu na sve greške u dosadašnjem radu. Smatramo da je, osim ostalog, i sam rad nekih članova Štaba Odreda doveo do tih grešaka, i da neki članovi Štaba ne mogu zadovoljiti na svojim položajima, pa predlažemo slijedeće promjene u Štabu:

za k-danta Odreda druga kap. Mitra Minića, sada zamkoma XVII Maj. brig.;

za polkoma Odreda druga Gruju Novakovića;

za zam. k-danta Odreda druga Mihajla Bjelanovića, do sada k-danta Odreda;

za zam. polkoma Odreda druga Stevu Vranića, do sada zamjenika polkoma II. Bat. XV Brig. XVII Div. (o ovome smo se sporazumjeli sa Štabom XVII Div. i to je on i usvojio).

Drugove Vesu Rackovića i Savu Pređu mogli bi privremeno zadržati pri našem Štabu Div. dok im se ne nađe nova odgovarajuća dužnost.

Ovaj novi štab donio bi sigurno bolje rezultate u radu Odreda i mogao bi uz našu pomoć pospješiti proces prerastanja R.⁴ odreda u Roman. brigadu.

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/2, k. 1111.

² Vidi dok. br. 2.

³ Odnosi se na Crvenu Stijenu i Orlovu Stijenu.

⁴ Romaniskog

Ovom odredu bilo bi neophodno potrebno dati i boljeg intendanta — obzirom da oni ne mogu taj problem riješiti u Odredu, a u našoj diviziji je to uopšte težak problem koji jedva riješavamo i sa drugim jedinicama. Stoga predlažemo da nam se dodijeli drug zastavnik Ljubo Kojo, zamj. int. VI Bos. brig. O tome smo razgovarali i sa drugom Đokom Ivanovićem, šefom Ek. odsjeka Korpusa.

Traženje komore za san. materijal uputićemo čim naše jedinice i intendantura stignu.

Inače, nema nikakvih promjena na našem sektoru. Neprijatelj ovih dana nije vršio nikakav pritisak.

S. F. — S. N.

Polkom
Ilija Goranin⁵

Komandant major
Kosorić Pero

BR. 16

NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA POKRET I SMJEŠTAJ U SELIMA ZABRĐE, KOVAČI I GORANSKO¹

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. br. 41
3 decembra 1943
u 18 č. i 48'
s. Stabna

ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
(Sekcija Gacko — Žabljak — Nikšić 1:100.000)

Ovog momenta izviješteni smo od II hercegovačke brigade da je danas 6—700 Švaba od Bodežišta došlo u Vrbu i Čemerno

⁵ Narodni heroj Pavle Goranin-Ilija. Poginuo 2 januara 1944 god. u s. Žunovi od neprijateljske avijacije.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/1, k. 1143.

sa više komora.² U Gacku ima oko 150 Švaba, u Avtovcu do 200³, od kojih je sinoć 50 noćilo u Donjem Lipniku kod kuće Bjelogrića, a danas je oko 150 Švaba sa nešto komore izašlo u Miholjaču. Danas je oko 150 Švaba sa Stepena došlo u Avtovac, a nešto Švaba ima i u Dulićima i u Danićima. U Nikšiću do prekjuče bilo je do 400 Švaba, koji nijesu nigdje izlazili iz grada, a u Gornjem Polju nalazi se jedan pivski partizanski bataljon.

Pojava Švaba u Čemernu i bavljenje u Danićima i Dulićima označavaju mogućnost napada na nas, a može se desiti da im je ovo i manevar pred njihov odlazak.

Veze još nemamo sa X i III brigadom.

Usljed novonastale situacije sutra prije zore II brigada rokiraće se na prostor Kovači — s. Stabna, da bi se postavila u najzgodniji položaj za napad na neprijatelja i oslonila desnim krilom na Bioč planinu, a bolnica će se smjestiti u Plužinama. III bataljon III brigade biće u Goranskom radi izviđanja Višnjića Dola i održavanja veze sa Komandom mjesta Pivski Manastir. Most kod s. Krstac na Pivi za prolaz konja postoji.

N A R E Đ U J E M O :

1. — II brigada otpočeće pokret sutra prije zore, težeći prije svanuća prebaciti se preko Mramora i smjestiće se sa glavninom u selu Zabrđe — s. Kovači⁴ — kuće zapadno za 400 m od Razvršja (k. 1506), imajući jače pobočnice u s. Stabna i kod Međeđa katuna. Vaš zadatak je da zatvarate pravac ka Plužinama, *dejtstvujući ofanzivno* na neprijatelja koji bi pokušao prodrijeti od Čemerno — Avtovac — Kazanci. Sa s. Stabna izviđati preko Katin Kuk — Smrekovac, kao i od Međeđa [katuna] ka Kazancima i Višnjića Dolu. Jače izviđačke dijelove ostavite na: Ledenik — Treštenik i Šejtan Kuli, koji bi na vrijeme otkrili svaki pokret neprijatelja i dočekali ga da bi mu bar usporili kretanje dok se vaša glavnina ne spremi za doček i napad.

U Kovačima je bilo ljetos tifusa, pa ovo imajte u vidu.

2.—3 bataljon III brigade krenuće sutra u 7 časova preko m. Smriječno i smjestiće se u Goranskom sa zadatkom zatvaranja pravca ka Plužinama od Golije (Višnjića Dola) i Nikšića. Čim stignete sutra, a i nadalje svakog dana prije zore upućivaćete jače izviđačko odjeljenje putem preko Oštrike ka

² i ³ Odnosi se na jedinice Trinaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«, koje su bile upućene za akciju »Kugelblic« (Loptasta munja). Vidi dok. br. 195.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 86.

Šljemenima radi izviđanja Višnjića Dola i Golije. Sem ovoga, održavajte stalno vezu sa Komandom mjesta Pivski Manastir radi prikupljanja podataka od Nikšića. Održavate vezu i sa Štabom II hercegovačke brigade.

3. — 5 bataljon X brigade pojačaće noćas zasjedu na putu od m. Izgori i to kako kod Stubice, tako i na putu od Jezera.

Sutra u 7 časova krenućete od škole iz s. Stabna skupa sa bolnicom putem niz Vrbnica potok i vi ćete se smjestiti u s. Miloševići, održavajući jačim odjeljenjima vezu preko Sedlara sa dijelom II brigade koji će biti u s. Stabna, a manjim izvidnicama izviđati Štirno, pa povremeno i Brljevo. Vaša zaseda sa pravca od Stubice i Jezera najzgodnije bi bilo da sutra u zoru bude na Lolovoj Gori, odakle može kontrolisati oba pravca, a da odatle dođe u vaš sastav tek kada II brigada dođe na novu prostoriju.

4. — Bolnica kreće sutra sa 5 bataljonom u 7 časova i smjestiće se u kući Vasilija Hadžića i po potrebi najbliže u selu Plužine.

5. — Ovaj štab sutra u 8 časova preći će u selo Kovači, tu će ostati do mraka, a onda će se smjestiti u Goranskom.

6. — III bataljon i ovaj štab hraniće se iz Goranskog, 5 bataljon iz Budana i Miloševića, bolnica iz Plužina, a II brigada da potjera sa sobom hrane što više sa sadašnjeg sektora jer je jako siromašan sektor na koji dolazi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Drag. Ivanović

Načelnik Štaba — p.pukovnik
Rade Hamović

Dostavljeno: Štabu II brigade, III i 5 bat. i bolnici.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
ČETVORTE NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA SEKTORU
BOSANSKE KRUPJE I PRIJEDORA U VREMENU OD 14
NOVEMBRA DO 3 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
VIII. KR. N.O.U. BRIGADE
—4. N.O.U. DIVIZIJE—
Br. sl.
3. XII. 1943 g.

ŠTABU IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.

Položaj

Dostavlja vam se izvještaj o radu i akcijama ove brigade za proteklih 15 dana.

Akcije.

Dana 14. XI. naš II. bataljon vodio je borbu sa jednom neprijateljskom bojnom na Gudavcu više [Bos.] Krupe², koji je bio pošao u okolna sela radi pljačke. U borbi je neprijatelj imao oko 20 mrtvih i nepoznat broj ranjenih. Zarobljenih nije bilo, kao ni plijena. Naši gubici: 2 mrtva i 2 ranjena.

Dana 1. XII. o.g. naš III bataljon vodio je borbu sa neprijateljem na Hambarinama (kod Prijedora), koji je sa jednom satnijom nastupao prema položajima našeg bataljona³. Borba je bila sasvim kratka i neprijatelj je bio prisiljen da se povuče u Prijedor. Ubijen je 1 neprijateljski vojnik i 1 zarobljen. Naši gubici: 1 teže ranjen.

Dana 29. XI. 1943 godine I., II. i IV. bataljon vršili su napad na Otoku⁴. Akcija nije uspjela. Ishod nam nije još poznat, jer su bataljoni udaljeni i nisu poslali izvještaja. Dostaviće se naknadno operativni izvještaj o ovoj akciji.

Drugih borbi i akcija za proteklih 15 dana nije bilo.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31—3, k. 775.

² Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 163.

³ Detaljnije o tome vidi dok. br. 30—3, k. 775 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Vidi dok. br. 28.

Vojni rad.

Vojni rad za prošlih 15 dana bio je sasvim slab usljed velikih pokreta i držanja položaja, kao i usljed rđavog vremena. Radilo se po desetinama i četama. Održano je jedno savjetovanje III. bataljona, gdje se raspravljalo o raznim pitanjima i propustima i u vezi s tim donešeni zaključci za budući rad. S borcima se radila stražarska služba, služba patrole, dejstvo artiljerije, uzimanje zaklona i td. S četama je održana konferencija povodom akcije na Čardak, gdje je ukazano na razne propuste u vezi s tom akcijom.

Disciplina.

Disciplina nije još onakva kakva bi trebalo da bude, ali ipak kod većeg broja boraca može se reći da je dobra, s obzirom na one koji nanovo dolaze u naše redove. Disciplina koju borci imaju dolazi samo iz njihove političke svijesti.

Borbenost.

Borbenost ove brigade je dobra, što se vidi iz stalne želje boraca za akcijama, a ujedno se je to i pokazalo u zadnjim borbama. Borci odlučno jurišaju i prilikom jače borbe i otpora neprijatelja nema među njima panike, pa čak ni onda ako im i neposredni rukovodilac pogine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Rade⁵

Komandant, major,
Milančić⁶

(M. P.)

⁵ Bašić

⁶ Miljević

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA
OD 4 DECEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I
POJ O RASPOREDU I DEJSTVU DESETE NOU DIVIZIJE¹**

ŠTAB I PROLETERSKOG
KORPUSA NOVJ
Br. služb.
4 dec. 1943

VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ

Štab X Divizije V Korpusa svojim aktom br. — 66 od 3 decembra 1943 g. dostavio nam je sledeće:

»1. — Sa VII brigadom 30 novembra 1943 godine izbili smo na prostoriju sjeverno od linije: Rama — Konjic.² Pretstražni dijelovi su neposredno iznad same pruge.

Prema Bradina — Konjic je Ramski NO partizanski odred, a prema Jablanica — Rama I Bataljon IX Brigade³.

2. — Predvidjeli smo napad na Konjic, ali s obzirom da je u ovaj garnizon došao jedan Gorski zdruk⁴ iz Sarajeva i pojačao ga, odustali smo.

3. — Najpovoljniji za likvidaciju momentalno je bio Ostrožac. U ovom garnizonu su 2, 5 satnije legije sa 3 teška i 6 lakih bacača, 6 teških mitraljeza i 30 puškomitraljeza. Baš u vremenu naših priprema tamo je došlo, izgleda kamionima, još jedna satnija SS trupa sa dva topa i bacačima i to na lijevu obalu Neretve, odakle im je vrlo pogodno braniti prilaze gradu. Znali su sve o našem napadu. S obzirom na gornje, obustavili smo i ovu akciju.

4. — Oko Konjica, Ostrožca, Rame i Jablanice neprijatelj je postavio nagazne mine, podigao dvospratne bunkere i ima

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 32—2, k. 9 A.

² i ³ Opširnije o rasporedu jedinica i njihovom dejstvu vidi dok. br. 20.

⁴ U izvještaju Kotarske oblasti Konjic od 20 decembra 1943 god. piše: »U Konjicu postoji 2. Gorski zdruk sa zapovjednikom pukovnikom g. Majetićem. Pored 2. gorskog zdruga došao je u Konjic i jedan odred u jačini jedne bojne »Vražje divizije«, kojoj je zapovjednik jedan nje-mački bojnik sa više častnika koji govore potpuno hrvatski, a spadaju u Gestapo« (vidi dok. pod reg. br. 69/10—1, k. 156 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

10-11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100-101-102-103-104-105-106-107-108-109-110-111-112-113-114-115-116-117-118-119-120-121-122-123-124-125-126-127-128-129-130-131-132-133-134-135-136-137-138-139-140-141-142-143-144-145-146-147-148-149-150-151-152-153-154-155-156-157-158-159-160-161-162-163-164-165-166-167-168-169-170-171-172-173-174-175-176-177-178-179-180-181-182-183-184-185-186-187-188-189-190-191-192-193-194-195-196-197-198-199-200-201-202-203-204-205-206-207-208-209-210-211-212-213-214-215-216-217-218-219-220-221-222-223-224-225-226-227-228-229-230-231-232-233-234-235-236-237-238-239-240-241-242-243-244-245-246-247-248-249-250-251-252-253-254-255-256-257-258-259-260-261-262-263-264-265-266-267-268-269-270-271-272-273-274-275-276-277-278-279-280-281-282-283-284-285-286-287-288-289-290-291-292-293-294-295-296-297-298-299-300-301-302-303-304-305-306-307-308-309-310-311-312-313-314-315-316-317-318-319-320-321-322-323-324-325-326-327-328-329-330-331-332-333-334-335-336-337-338-339-340-341-342-343-344-345-346-347-348-349-350-351-352-353-354-355-356-357-358-359-360-361-362-363-364-365-366-367-368-369-370-371-372-373-374-375-376-377-378-379-380-381-382-383-384-385-386-387-388-389-390-391-392-393-394-395-396-397-398-399-400-401-402-403-404-405-406-407-408-409-410-411-412-413-414-415-416-417-418-419-420-421-422-423-424-425-426-427-428-429-430-431-432-433-434-435-436-437-438-439-440-441-442-443-444-445-446-447-448-449-450-451-452-453-454-455-456-457-458-459-460-461-462-463-464-465-466-467-468-469-470-471-472-473-474-475-476-477-478-479-480-481-482-483-484-485-486-487-488-489-490-491-492-493-494-495-496-497-498-499-500-501-502-503-504-505-506-507-508-509-510-511-512-513-514-515-516-517-518-519-520-521-522-523-524-525-526-527-528-529-530-531-532-533-534-535-536-537-538-539-540-541-542-543-544-545-546-547-548-549-550-551-552-553-554-555-556-557-558-559-560-561-562-563-564-565-566-567-568-569-570-571-572-573-574-575-576-577-578-579-580-581-582-583-584-585-586-587-588-589-590-591-592-593-594-595-596-597-598-599-600-601-602-603-604-605-606-607-608-609-610-611-612-613-614-615-616-617-618-619-620-621-622-623-624-625-626-627-628-629-630-631-632-633-634-635-636-637-638-639-640-641-642-643-644-645-646-647-648-649-650-651-652-653-654-655-656-657-658-659-660-661-662-663-664-665-666-667-668-669-670-671-672-673-674-675-676-677-678-679-680-681-682-683-684-685-686-687-688-689-690-691-692-693-694-695-696-697-698-699-700-701-702-703-704-705-706-707-708-709-710-711-712-713-714-715-716-717-718-719-720-721-722-723-724-725-726-727-728-729-730-731-732-733-734-735-736-737-738-739-740-741-742-743-744-745-746-747-748-749-750-751-752-753-754-755-756-757-758-759-760-761-762-763-764-765-766-767-768-769-770-771-772-773-774-775-776-777-778-779-780-781-782-783-784-785-786-787-788-789-790-791-792-793-794-795-796-797-798-799-800-801-802-803-804-805-806-807-808-809-810-811-812-813-814-815-816-817-818-819-820-821-822-823-824-825-826-827-828-829-830-831-832-833-834-835-836-837-838-839-840-841-842-843-844-845-846-847-848-849-850-851-852-853-854-855-856-857-858-859-860-861-862-863-864-865-866-867-868-869-870-871-872-873-874-875-876-877-878-879-880-881-882-883-884-885-886-887-888-889-890-891-892-893-894-895-896-897-898-899-900-901-902-903-904-905-906-907-908-909-910-911-912-913-914-915-916-917-918-919-920-921-922-923-924-925-926-927-928-929-930-931-932-933-934-935-936-937-938-939-940-941-942-943-944-945-946-947-948-949-950-951-952-953-954-955-956-957-958-959-960-961-962-963-964-965-966-967-968-969-970-971-972-973-974-975-976-977-978-979-980-981-982-983-984-985-986-987-988-989-990-991-992-993-994-995-996-997-998-999-1000-1001-1002-1003-1004-1005-1006-1007-1008-1009-1010-1011-1012-1013-1014-1015-1016-1017-1018-1019-1020-1021-1022-1023-1024-1025-1026-1027-1028-1029-1030-1031-1032-1033-1034-1035-1036-1037-1038-1039-1040-1041-1042-1043-1

Узловым Δ называется Δ с $\text{deg } \Delta = 1$.

Stat. i. Divizije V Kormaan svojim aktom br. - 66 od 3 decembra 1943 g.
Kormaan nam je glaseći:

*1.- Sa VII brisakom 30. novembra 1943 godine izbili smo na prostorište
sijeverne linije: Rama - Konjic. Preostali dijelovi su neposredno iza
nas stigli.

Prima Brigada - Konje to ženeći 30 partizanski odred a prema Jablanici
Druzi i batalion IX Brigade.

2. - predviđeni smo nared na šampio ali s obzirom da je u ovaj garnizon došao jedan boljski odred iz Buratske i potađao ga, odustali smo.

3.- Na nepovoljnu li listopadnu noćno stalno je bio čitrotoč. U ovom ga-
nistu su 2,5 satnije lažice su 3 teksta i 1 lažni baka, 6 teksta mislija i
i 30 gvozdica, ali u vremenima priprema tamo je došlo, izgleda ka-
minima, još jedna satnije 33 trupe su dve tope i bakašima i to na levu ča-
lu Maršala, odakle im je vrlo pogodno braniti prilaze gradu. Imali su sve o-
stale materije. S obzirom na važnost akustavili smo i ovaj sklop.

6.- Otko Kenjlov, Ostrožica, Rame i Jablanica, neprijatelj je postavio na-
vazne mine, počinio divjagratna bunkere i ima još automatsko oruđe na odbrani.
Svi togi voda je u Ostrožicu i Rami odvela mostove na Metković.

5.- Donikeli smo odlicu da na vodu ne narančamo ni jedan od ovih velikih gradova, već fat

2. - Uspeli smo natvoriti pravce Hamn-Prozor i ostale pravce koji služaju
izvođenju ka dolini Vrbanja.

5.- Im obznanje pristorije vrline stoji na pragu Sarajeva - Bosnar i
rušino vozevo, kao i na je stanice.

8.- Radiostanica nam ne radi. Upotili smo jednu drugu u Zajce, radi o-
pravke.

7. - Iz sigurnos izvora smo obaviješteni, da je neprijatelj, kao i inače na
našu ~~koncentraciju~~ koncentraciju u dolini Vrbasa, pretpostijajući i neprijatelj: 7

...da se te naše misle krenuli preko Mame, Konice i Bračine prema
letoju. Thor ovako je pojačao ove zamisli da ih još i sada pojačava.

8.- 29 prošlog mjeseca uputili smo kurire za Mostarski bataljon, ali se još nijesu povratili.

Dostavljamo vam predložak izveštaja Štaba X Divizije na uvid.

Spart. foliosus = *Urtica dioica*!

Polikroner

constant
general-color.

Rosa A. Popovitch

jako automatsko oruđe za odbranu. Sem toga voda je u Ostrožcu i Rami odnela mostove na Neretvi.

5. — Donijeli smo odluku da za sada ne napadamo nijedan od ovih većih garnizona, već da:

a. — Uspješno zatvorimo pravac Rama — Prozor i ostale pravce koji odovuda izvode ka dolini Vrbasa;

b. — Da [sa] sadanje prostorijske vršimo akcije na prugu Sarajevo — Mostar i rušimo vozove, kao i manje stanice.

6. — Radiostanica nam ne radi. Uputili smo jednog druga u Jajce radi opravke.

7. — Iz sigurnog izvora smo obaviješteni da je neprijatelj znao tačno za našu koncentraciju u dolini Vrbasa, pretpostavljajući i raspoložujući sa podacima da će te naše snage krenuti preko Rame, Konjica i Bradine prema istoku. Zbog ovoga je pojačao ove garnizone te ih još i sada pojačava.⁵

8. — 29 prošlog mjeseca uputili smo kurire za Mostarski bataljon, ali se još nisu povratili.

Dostavljamo vam prednji izvještaj Štaba X Divizije na uvid.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
otsutan

K o m a n d a n t,
general-major,
Koča A. Popović

(M. P.)

⁵ U izvještaju ove divizije od 7 decembra 1943 god. stoji: »3.— U toku 5 i 6 o. m. j. prebačeno je u Ramu iz Mostara putem kamiona 800 SS-ca i legionara sa 5 topova«. Dokument se nalazi u Arhivu CK SKJ pod reg. br. 3939, a nije objavljen zato što sadrži iste podatke koji se nalaze u dok. br. 20.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 4
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG PROLETERSKOG
KORPUSA NOVJ O NAPADU NA TRAVNIK¹**

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE

Br. _____

4. XII. 1943 u 14 č.

ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA

— izveštaj o operacijama na Travnik —

Po zapovesti br. 10 od 28-XI tg.² Štaba I Prolet. korpusa, jedinice pomenutog korpusa odpočele su sa operacijama na travničkom sektoru. Ovim operacijama sadejstvovala su na susednim sektorima jedinice I Bosanskog korpusa³ i X⁴ i XI⁵ divizije.

Zadatak naše divizije bio je da noću 29/30 XI napadom na Travnik likvidira tamošnji garnizon.

Naše snage: I i III Prolet. brigada i II Lička brigada.

Neprijateljske snage — po ranijim obaveštenjima, koja su se i naknadno proverom potvrdila — bile su:

— Zagrebački konjički puk od tri sklopa⁶ (oko 1.200 domobrana).

— jedan bataljon »Vražje« divizije⁷ (oko 600 vojnika)

— kupreška milicija (oko 450 milicionera)

— nemačka Feldžandarmerija (150—200)

— poljska žandarmerija (do 100).

Dakle, ukupno do 2500 neprijateljskih vojnika.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/1—2, k. 710.

² Redakcija nije pronašla ovu zapovijest.

³ Petog oktobra 1943 god. ovaj korpus je preimenovan u Treći korpus NOVJ (vidi tom II, knj. 1. bilten Vrhovnog štaba od oktobra 1943 god.) O dejstvu korpusa vidi dok. br. 48.

⁴ Vidi dok. br. 20.

⁵ Vidi dok. br. 87 i 96.

⁶ Vidi dok. br. 220 i izvještaj Trećeg zbornog područja od 1 decembra 1943 god. o dislokaciji — rasporedu jedinica. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7/22—1, k. 105.

⁷ Vidi bojnu relaciju Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—21, k. 57.

Uslovi za napad bili su povoljni:

— Travnički garnizon bio je potpuno otsečen i bez veze sa okolnim neprijateljskim garnizonima.

— Neprijateljska posada bila je ista kao za vreme ranijeg napada kada se je pretpostavljalo da bi taj napad doveo do zauzeća Travnika da je bilo moguće garnizon potpuno izolovati.

Polazne prostorije I Prolet. i II Ličke brigade bile su povoljne, dok je III Prolet. brigada za napad krenula izjutra (29-XI) sa prostorije Oborci — Komar,⁸ tako da je njenim jedinicama za dolazak na polazni položaj bio potreban skoro jedno-dnevni marš.

Napad je predviđen za 29-XI — u 21 čas.

Raspored snaga:

— I Prolet. brigada sa četiri bataljona, kao zapadna kolona, napadala je između Vlašić Planine i Vilenice;

— III Prolet. brigada, kao južna kolona, napadala je od Vilenice do r. Lašva;

— II Lička brigada sa jednim bataljonom, kao severnom kolonom, napadala je sa severa sa padina Vlašić Planine, levo krilo naslanjalo se je na reku Lašvu, ostala tri bataljona ove brigade bila su rezerva na pravcu zapadne kolone (Turbe — Travnik);

— Artiljerija je obrazovala tri grupe, jačine od po jedne baterije, i to: jedna baterija 75 mm. na sektoru zapadne kolone, a dve baterije na krila južne kolone⁹ (od ove dve baterije ona koja je predviđena za Kicelj nije izašla na položaj).

Napad je zakasnio za 15 minuta, tj. otpočeo je 29-XI u 21,15 č., a trajao je do sutra izjutra u 6 č.¹⁰

Napad nije uspeo i u toku noći nisu bili stvoreni uslovi da se napad povoljno produži i u toku dana. Zauzeta su bila samo tri bunkera na sektoru I Prolet. brigade. Svi bunker uporno su branjeni žestokom, naročito bacačkom vatrom. Mnogi bunker izgrađeni su od kamena i betona; dejstvom iz naših protivkolskih topova nisu se mogli ni oštetiti. Važni bunker ograđeni su žicom, a između bunkera postavljene su nagazne i viseće mine.

Upornost naših jedinica bila je stalna, i borci su se požrtvovano zalagali. Jedino nisu se snašla dva bataljona III Krajiške brigade, koja su naišla na minska polja, pretrpela žrtve od mina, stala i bila nedovoljno aktivna.

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 11.

⁹ Detaljnije o rasporedu i zadacima artiljerije vidi tom IV, knj. 19. dok. br. 114.

¹⁰ Vidi dok. br. 214, 215 i 220.

Neke jedinice, pa i čitav jedan bataljon (Prvi bataljon I Br.), probijale su se između bunkera u grad, ali su brzom intervencijom neprijateljskih rezervi bile primorane da otstupe.

Naše žrtve su: 22 mrtva, 53 ranjena i 4 nestala. Gubitci su većinom od nagaznih mina. (Nestali su novi borci, izgleda da su dezertirali iz borbe, neki za vreme podilaženja, a neki u toku borbe.)

Zarobljen je jedan oficir, jedan podoficir i 9 vojnika — svi su domobrani, predali su se bez borbe. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Zapaženi su sledeći nedostaci:

— nije bilo moćnog artileriskog dejstva za rušenje neprijateljskih uporišta; za stvaranje breša potrebnih za probijanje na više pravaca direktno u grad;

— nije bilo neposredno spremnih rezervi koje bi na svim sektorima iskoristile, a potom produbile i proširile i najmanji prodor ka gradu;

— nije bilo dovoljno dejstva bacača za uništenje minskih polja;

— Štab III Prolet. brigade nije obezbedio da rukovodstva njegovih jedinica još za vreme dana izvide svoje sektore;

— dejstvo artilerije nije bilo dovoljno efikasno pošto je noću gađala te nije mogla vršiti sigurne popravke. Izgleda da je bila pravilnija njena upotreba još za vreme dana, pa i ako bi se možda time dokonspirisala akcija (da je bio veći broj oružja, dnevna upotreba artilerije bila bi svakako pravilnija).

Neke jedinice III Prolet. brigade nisu se snašle u savlađivanju sektora prošaranih minskim poljima.¹¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
potpukovnik
Vaso Jovanović

¹¹ U originalu je ova rečenica dopisana zelenim mastilom, latinicom.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 4 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O DEJSTVU NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI SARAJEVO — MOSTAR I O BORBI SA ČETNICIMA NA PROSTORIJI MANJAČE¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Br. 70/43
Dne 4/XII. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Dolaskom naših jedinica na ovaj sektor situacija se je donekle izmijenila, naime neprijatelj² je izvršio pojačanje svojih uporišta na komunikaciji Sarajevo — Mostar, a naročito u Konjicu, Ostrošcu, Jablanici i Rami. Detaljnije podatke o ovome dobićete od naše ob. službe.

Raspored naših jedinica na ovom sektoru je takav da su zatvoreni svi pravci koji izvode iz doline Neretve prema Prozoru i dolini Vrbasa. Obzirom da za sada ne možemo pristupiti likvidaciji ni jednog od nabrojanih uporišta, naredili smo našim jedinicama da djeluju na pruzi Sarajevo — Mostar i evo rezultata toga dejstva:

1. — Noću između 3/4 o.mj. VII brigada je srušila 4 km. pruge i 4 mosta ukupnog raspona oko 20 metara.

2. — I bataljon IX brigade izvršio je napad na željezničku stanicu Rama³ između 2/3 o.mj. i uspio da likvidira bunkere koji su se nalazili na desnoj obali rijeke Rame, dok bunkeri na lijevoj obali nijesu likvidirani jer je izostalo sadejstvo jednog bataljona VII brigade koji je trebao da napada Ramu. Jedna četa (II) ovog bataljona koja je bila u zasjedi na pruzi srušila je voz koji je išao od Mostara natovaren ugljem sa

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 37/1—9, k. 456.

² Odnosi se na jedinice Drugog gorskog zdruga, dva oklopna voza i jedan bataljon 369 divizije. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 15/1—14 i 15/1—31, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i dok. 18, objašnjenje 4.

³ U izvještaju Oružničkog krilnog zapovjedništva Mostar od 15 decembra 1943 god. govori se o borbama u to vrijeme, ali kod Ostrošca. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29/19, k. 192.

dvije lokomotive i 25 vagona.⁴ Lokomotive i vagoni bačeni su u Neretvu, a tom prilikom nastradali su i neprijateljski vojnici koji su pratili ovaj transport uglja. Molimo Štab V korpusa da preko »Slobodne Jugoslavije« objavi ovaj uspjeh našeg I bataljona IX brigade.

IX brigada koja je bila na položajima oko Kiseljaka nalazi se na ovom sektoru, gdje je stigla u toku 4 o.mj.

XIII brigada koja se nalazi na prostoriji Manjača i operiše protiv četničkih bandi imala je ovih dana niz dobrih uspjeha u borbi sa četnicima. Tako je jedan bataljon te brigade 27. XI. 1943. u s. Melina razbio četničku bandu jačine oko 600 vojnika.⁵ Tom prilikom ubijeno je 20, a ranjeno 30 četnika. Zarobljeno je 5 pušaka, 2 pištolja, i ostale ratne spremne. Naši gubici bili su dva mrtva i 5 ranjenih, od kojih jedan teže. Prilikom čišćenja sela: Klisina, Kadina Voda, Pajtas ubijeno je 15 četnika, 22 ranjeno i 3 zarobljeno. Zarobljeno je 9 pušaka i nešto ratne spremne... Od zarobljenih četnika dva su se javila dobrovoljno u našu vojsku. I bataljon ove brigade koji je osiguravao cestu Mrkonjić [Grad] — Ključ izvršio je čišćenja s. Lazičići, Marčete i Sladojevići... U četničkim kućama našao 7 šaržera municije za mitraljez, kao i 21 minu za teški bacač.

Uspostavili smo vezu sa Mostarskim bataljonom NOVJ koji se nalazi sjeveroistočno od Konjica u s. Vrdolje — s. Džepi. Ovom bataljonu izdali smo naređenje da održava što čvršću vezu sa nama i sarađuje sa našim jedinicama u cilju potpunog umrtvljenja saobraćaja na pruži Sarajevo — Mostar. Od ovog bataljona smo takođe obaviješteni da je uhvaćen, od naše XXVII divizije, ... Pandža,⁶ koji je organizovao muslimane, pod znakom zvijezde i mjeseca, u borbi protiv nas.

Molimo vas da nam što prije uputite poručnika Krzića, koji je otišao do Štaba V. korpusa da primi topove za našu diviziju.

⁴ U izvještaju krilnog zapovjedništva Mostar od 6 decembra 1943 god. stoji:

»Broj 3403/taj. 2. XII. 1943 u 2310 sati kod km 815 između Rame i Jablanice (40 i 33 ... Mostara) komunisti podmetnuli minu na željezničku prugu. Teretni vlak br. 55 koji je kretao iz Mostara za Sarajevo naišao je na minu i ista eksplodirala. Lokomotiva odbačena na cestu, a službena kola, teretni vagon »jota« srušio se pod prugu. Kod eksploziranja mine komunisti zapucali na vlak«... (Vidi dok. pod reg. br. 31/10, k. 192 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁵ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 124.

⁶ Opširnije o Muhamedu Pandži vidi objašnjenje br. 3 u dok. br. 78.

Radio stanica nije nam ispravna, ali ćemo kroz par dana
otkloniti neispravnosti i javiti vam se u određeno vrijeme.
Štab divizije se nalazi u s. Kruščica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar,
Baja⁷

Komandant-ppukovnik,
Karanović⁸

Načelnik štaba-major,
Mesud⁹

BR. 21

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD 4 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ZATVARANJE PRAVCA OD SARAJEVA¹

ŠTAB
XXVII NOU DIVIZIJE
4.12.1943. u 20 časova

II kraj.²

Štabu II. Krajiške brigade
Štabu XVII. Majevičke brigade
Štabu Romanijskog P. Odreda
Štabu 1. bat. II. Krajiške brigade
Potpukovniku Vidakoviću³

Opšta situacija:

Jedinice I. Proleterskog korpusa su u ofanzivi na sektoru
Sarajevo — Travnik.⁴

⁷ Dmiatar Bajalica

⁸ Nikola

⁹ Hotić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15—9, k. 986.

² Na originalu dopisano crnim mastilom, latinicom.

³ Ante Vidaković. Po oslobođenju Tuzle (vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 9) stupio je u NOVJ i bio vojni instruktor. Poginuo je 2 januara 1944 god. u selu Žunovi prilikom bombardovanja (vidi dok. br. 183).

⁴ Petog decembra 1943 god. ove jedinice su sa spomenutog sektora pošle na sektor Šujica — Duvno (vidi dok. br. 26).

Glavnina XVII. Divizije nalazi se oko Kladnja.⁵

Neprijatelj iz Tuzle pokušava da se spoji sa snagama u Brčkom preko Majevica, isto tako ima ofanzivne namjere iz Živinica u pravcu Kladnja.⁶

Oko Vareša nalazi se jedna krajiška brigada.

Jedinice XVI. Muslimanske brigade i XVII. Divizije nalaze se na prostorijski Zminja Glava — Bijela Stijena — Kadino Selo.⁷

Prema posljednjim podacima položaj za odbranu Sarajeva preuzeli su ustaše i domobrani. Neprijateljske snage u okolnim garnizonima iznesene su u posljednjem biltenu.⁸

U Sočicama nalazi se četnička grupa (oko 60 bandita) pod komandom Arse Gluhovića, a također i narod iz Sočica je neprijateljski raspoložen prema NO vojsci. Ova četnička banda terorizira naše simpatizere i narod po Glasincu.

Na Devetaku nalazi se oko 100 bandita sa poručnikom Dobricom Đukićem.

Oko Nišića i Rakove Noge nalazi se banda Save Derikonje.

Naša divizija ima zadatak zatvaranja pravca od Sarajeva i učvršćivanja vlasti na oslobođenoj teritoriji. Radi izvršenja prednjeg

NAREDUJEMO:

1) *II. Krajiška brigada*: sa tri bataljona ostaje na prostorijski Brnjica — Ponor — Vinča — Prača, sa zadatkom zatvaranja pravca od Pala i Stambulčića. Zadatak brigade:

a) u toku noći 5/6 ov. mj. da likvidira četničke bande u Sočicama, s time da ujedno izvrši rekviziciju hrane od narodnih neprijatelja i četnika — zločinaca, a da na bazi dobrovoljnih priloga skupi što više hrane i voća sa toga terena koja će se upotrijebiti za ishranu cijele divizije;

b) ispita i prikupi podatke za likvidaciju Stambulčića i Pala.⁹ U likvidaciji će učestvovati jedinice te brigade i Romanijski P. Odred. Prikupljene podatke najhitnije dostaviti ovome štabu. U prikupljanju podataka namjeravanu akciju držati u najvećoj tajnosti;

c) ukoliko na željezničkoj pruzi i drumu Sjetlina — Renovica ima neporušenih objekata — da ove poruši.

⁵ i ⁷ Vidi dok. br. 77.

⁶ Vidi dok. br. 202.

⁸ Redakcija nije pronašla spomenuti bilten.

⁹ Vidi dok. br. 94.

Prvi bataljon ove brigade ostaje u Goraždu sa niže navedenim zadatkom.

2) *XVII. Majevička brigada:*

Postaviće se odmah po prijemu zapovijesti na prostoriju: Ozren (k. 1452) — Vrhovine — Kalauzovići — Kostreša.

Zadatak: zatvaranje pravaca od Visovice, Vučje Luke, Vrane. Naročito biti oprezan od pravca Srednje — Visovica — Ozren i Košare — Vukinjače — Ozren, kuda upućivati dalje izviđačke patrole. Vezu održavati lijevo sa Romanijskim odredom u Kadinom Selu.

3) *Romanijski P. Odred:*

Ostaje na prostoriji Kadino Selo — Crvena Stijena — Orlova Stijena. Bataljon koji se nalazi u Rogatici doći će u sastav glavnina čim dobije smjenu od strane Italijanskog bataljona.

Zadatak: zatvaranje pravca od Sarajeva i sređivanje odreda. U slučaju napada na sektor XVII. Majevičke brigade sa najbližom jedinicom sadejstvovati sa tom brigadom. Pošto će XVI. Muslimanska brigada vjerovatno napustiti sektor Bijele Stijene, to do dolaska bataljona iz Rogatice na Bijelu Stijenu svakodnevno upućivati izviđačku četvu. Po dolasku bataljona iz Rogatice jedan bataljon držati na prostoriji Bijela Stijena. Uopšte ne shvatiti držanje ovih položaja samo kao odbranu, već stalno prelaziti u napad na neprijateljske isturene položaje ispred sebe.

U Bijeloj Vodi nalazi se 30 granata za PK top 37 mm dobivenih od XVII. Divizije. Po ove granate odmah poslati komoru, a top usposobiti za dejstvo i postaviti ga na Crvenu Stijenu.

Haubica 105 mm koja se nalazi na Crvenoj Stijeni neka ostane i dalje na tom mjestu i o njoj će se brinuti Štab Romanijskog odreda. Ovaj štab preduzeo je mjere da se za ovo oružje nabavi municija.

Štab odreda stupiće u vezu sa XVII. Majevičkom brigadom i tražiće od nje, pozivajući se na ovo naređenje, nagazne mine koje će postaviti na drum ispod Crvene Stijene, jedno odjeljenje sa protivkolskom puškom kao i stručnjaka za PK top koji će pomoći formiranje topovskog odjeljenja. Isto tako ako u XVII. Majevičkoj brigadi ima rezervnih dijelova za PK top ove tražiti od nje.

4) *1. bat. II. Krajiške brigade:*

Ostaje na sektoru Goražde — Jabuka.

Zadatak: prikupljanje hrane na bazi dobrovoljnih priloga, kažnjavanje porodica četničkih bandi koje su napadale

Goražde, i upućivanje ove hrane preko Rogatice u Sokolac. Ovaj zadatak je vrlo važan pošto je ovaj kraj izvor za snabdevanje svih jedinica ove divizije. Sa ovim bataljonom ostaće i zamjenik intendanta divizije drug Marjan. Goražde neka drže meštanske snage, a bataljon da se angažuje sav u prikupljanju hrane.

5) *Italijanski bataljon:*

Po prijemu ove zapovijesti kreće zajedno sa bolnicom i kursistima pravcem Goražde — Rogatica. U Rogatici ostaju dvije čete sa zadatkom obezbjeđenja Rogatice i čišćenja okolnih sela od četničkih bandi. Jedna četa toga bataljona smjestiće se u Đedovce i služiće kao obezbeđenje divizijskoj bolnici.

6) *Divizijska bolnica; vojni i politički kurs:*

Po prijemu ovog naređenja krenuće pravcem Goražde — Rogatica — Sokolac i to: Bolnica će se smjestiti u Đedovcima, a kursisti u Sokolcu, gdje će se održati ispiti. Obezbeđenje bolnici u pokretu daće Italijanski bataljon i kursisti, a u Đedovcima jedna četa Italijanskog bataljona.

7) *Štab divizije:*

Nalaziće se u Sokolcu — Baltići. Hirurška ekipa nalaziće se u Sokolcu.

Opšte napomene:

1) Ishrana: II. Krajiška brigada hraniće se uglavnom iz Sočica. XVII. Majevička brigada i Romanijski P. Odred nalaze se na iscrpljenom (ekonomski) terenu, tako da će im se hrana doturati iz Sokolca, koja će se prikupljati iz Goražda i Sočica. Radi toga treba jedinice II. Krajiške brigade zadatak o prikupljanju hrane da shvate najozbiljnije. Italijanski bataljon hraniće se iz Rogatice i okoline u sporazumu sa komandom mjesta i NO odborom.

2) Postupak prema narodu u Sočicama od strane jedinica II. Krajiške brigade: narod Sočica bio je do sada pod isključivim uticajem četnika. Ekonomski je potpuno sačuvan i neiscrpljen i do sada nije mnogo žrtvovao za NO borbu. Ipak je karakteristično da u tim krajevima nije bilo naročito krvavih četničkih zlodjela kao što je bilo u drugim krajevima u kojima su bili četnici. Stoga treba nastojati prikupiti što više hrane i to od ljudi koji se nisu kompromitovali kao četnički banditi rekvizicijom i, konfiskacijom, a od ostalih nastojati prikupiti hranu dobrovoljnim prilogom. Treba nastojati da naš postupak prema narodu bude korektan i da se u postupku vodi računa o diferencijacijama među četnicima koje u tom kraju postoje. Sa četničkom grupom Arsa Gluhovića treba postupiti najenergičnije: vojnički ih uništiti i izvršiti rekvizi-

ciju i konfiskaciju. Pošto je ta grupa tražila kontakt sa partizanima i dobivši ga nije izvršila postavljene uslove, ne treba više nasijedati eventualnim njihovim nastojanjima da sa nama pregovaraju, nego nastupiti prema njima kao što je gore rečeno.

3) Na položajima oko Ponora prema neprijatelju u Stambulčiću i Palama nalazi se bivša četnička četa Miće Stanišića iz Ponora. Sa tom četom razgovarali su drugovi Štaba odreda i ona je pristala da se dobrovoljno stavi pod partizansku komandu, a vodila je i do sada borbu protiv okupatora. Tu četu treba držati pod kontrolom i ispitati situaciju, kako bi se što prije mogla riješiti svih četničkih elemenata koji su u toj četi našli pribežište, a od Miće Stanišića se ne može očekivati da energično nastupi prema njima. Ta četa ima u svome sastavu četiri »Zbrojovke« i tri »Šarca« te jedan teški bacač sa minama, pa je potrebno toj četi posvetiti najveću pažnju. Pošto ćemo u toku sutrašnjeg dana dobiti detaljno informacije o stanju u toj četi, daćemo detaljnije direktive za postupak prema njoj docnije, a očekujemo od vas predloge u tom smislu.

4) II. Krajiška i XVII. Majevička brigada poslaće u Sokolac po 15 mina za bacač 81 mm. Ove mine predaće se XVII. Diviziji kao zamjena za protivkolsku municiju.

5) Štabovi brigada dostaviće 15-dnevne izvještaje, kao i redovne 15-dnevne izvještaje političkih komesara.

6) Sa kursistima i potpukovnikom Vidakovićem krenuće iz Goražda i intendant ove divizije. Prije polaska dati potrebne direktive u pogledu nabavke hrane zamjeniku intendanta, koji će ostati sa prvim bataljonom II. Krajiške brigade u Goraždu. Svu hranu koja je bila u Previli, kao i ostale stvari iz Goražda, transportovati za Sokolac.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Ilija Gor¹⁰

Načelnik štaba:
Petovar¹¹

Komandant, major:
Kosorić Pero

(M. P.)¹².

P.S. Poštu za Goražde uputite preko vaših kurira za Goražde.¹³

¹⁰ Pavle Goranin-Ilija

¹¹ Rudi

¹² Okrugli pečat: Štab Treće divizije Trećeg korpusa NOVJ

¹³ Na originalu ova rečenica dopisana crnim mastilom, latinicom.

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE BRIGADE ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 4 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ZATVARANJE PRAVACA TRAVNIK — JAJCE I TRAVNIK — D. VAKUF¹

ŠTAB
II. UD. BRIGADE, VI. DIVIZ.
I. PROLET. KORPUSA NOVJ
Op. broj: 417
4. decembra 1943 godine.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Travnik — Zenica 1 : 100.000)

Podaci o neprijatelju: Prema prikupljenim podacima u Travniku se nalazi I., II. i III. konjički sklop sa milicijom iz Kupresa, feldžandarmerija i III. bojna »Vražje« divizije. Svega oko 4.500.² Pored ovih snaga ima vjerovatnoće da će neprijatelj biti pojačan sa motorizovanom kolonom, koja je nadirala od Kiseljaka prema Busovači, sa kojom su naša III. i I. brigada vodile borbu,³ dok prema izvještajima ta kolona usljed porušenih mostova je zaposjela: Busovaču — Vitez — Han Bila i ž. st. Han Bila. U Visoko je stigla »Vražja« divizija, jačine od 3.600 ljudi.⁴ Od ovoga broja pola je krenulo prema Zenici. Na aerodromu u Rajlovcu nalazi se 26 aviona, od toga broja 10 ispravnih za let. Govori se da neprijatelj ima ofanzivnu namjeru prema našoj slobodnoj teritoriji.

Zadatak brigade: Odbrana oslobođene teritorije i to pravca Travnik — Jajce, Travnik — D. Vakuf.

Prema prednjem,

n a r e đ u j e m o :

1) **II. bataljon:**

1) Ostaje i dalje u selu Bačvice sa predstražarskim položajima Miškića i Ra-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19—1, k. 796.

² Vidi dok. br. 30, objašnjenje br. 2, 3 i 4.

³ Vidi dok. br. 23 i 30.

⁴ Zbog nedostatka neprijateljskih dokumenata, ovaj podatak nije mogao biti proveren. Ali, u to vrijeme djelovale su neke jedinice 369 divizije na području Travnika i kod Dolca. Opširnije o tome vidi izvještaj Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15.1—21, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

dića Brdo. Na Gradini držati stalno jednu objavnicu jačine do 8 ljudi sa jednim puškomitraljezom. Detaljno izvršiti rušenje ceste Travnik — Turbe, koristeći za ovo minerski vod i civile.

Nagazne mine postaviti odmah ukoliko to nije učinjeno.

Vezu održavati desno od Kraljevice sa snagama I. brigade, a lijevo prema Ovčarevu sa III. bataljonom.

2) III. bataljon:

2) Ostaje u Paklarevu sa predstražarskim položajima Dubrava — Ovčarevo. Jednu patrolu jačine od jedne desetine upućivati stalno do Devečana radi kontrole Vlačića [pl.].

Vezu održavati desno sa II. bataljonom kod Radića Brda.

3) I. bataljon:

3) Smjestiće se u selo Šišava sa zadatkom zatvaranja puteva koji vode preko Vlačića na zapad, u pravcu Jajca. Detaljna uputstva o držanju položaja dobiće od bataljona I. proleter. brigade koji do sada zatvara taj pravac. Sa jačom patrolom stalno kontrolisati pravac Devečani — Begov Konak. Između Devečana i Begova Konaka hvatati vezu sa III. bataljonom.

4) IV. bataljon:

4) Ostaje i dalje kao brigadna rezerva u selu Sečevo i Potkraj, s tim što će jednu stalnu patrolu isturati do Begova Konaka radi kontrole toga pravca i hvatanja veze sa I. i III. bataljonom.

5) Prateća četa:

5) Dodijeliće protivkolsku pušku III. bataljonu, a mitraljez II. bataljonu. Protivkolski top 37 mm. ostaje i dalje na položaju k. 758, gdje je do sada bio.

Ostatak čete smjestiće se u Varošluk.

6) Četa za vezu:

6) Uspostaviće telefonsku vezu sa II. i III. bataljonom, ne vezati se za stalnu liniju. Ostatak čete smjestiti u Varošluk.

7) Brdska baterija:

7) Smjestićete se u Bačvice, kako je to naređeno od strane Štaba divizije.

Povezati se telefonski sa Štabom brigade. Stalnu vezu održavati sa II. bataljonom, koji se nalazi na tom sektoru.

8) Ambulanta:

8) Smjestićete se u selo Varošluk, kako je to već ranije naređeno.

9) Ishrana jedinica vršiće se sa sektora na kom se nalaze, onako kako je to naređeno.

10) Hirurška ekipa divizije nalazi se u selu Goleš, a divizijska bolnica u s. Komar.

11) Svaki bataljon na svom sektoru organiziraće protivavionsku odbranu.

12) Pristupiti detaljnom utvrđivanju i maskiranju položaja. Predvidjeti glavni prihvatni položaj i iste utvrditi.

13) Ishranu jedinica organizirati što bolje, također i za pridodate dijelove (kao minerski vod i poslugu) na protivkolskim oruđima.

Budnost na položaju treba da bude što veća, a gotovost jedinica mora da bude takva da se iste za borbu mogu upotrijebiti što prije.

Dodijeljeni prostor svaka jedinica treba najupornije da drži i kroz isti neprijatelj ne smije da prodre.

14) Štab brigade ostaje na istom mjestu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Damjanović⁵

Komandant-major,
Dotlić⁶

(M. P.)

DOSTAVLJENO:

na znanje
Štabu VI. divizije;

na izvršenje
Štabu I., II., III. i IV. bataljona, Pratećoj
četi, Četi za vezu, Brdskoj bateriji,
i Brig. ambulanti.

⁵ Branko

⁶ Dušan

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE ŠTABU ŠESTE NOU
DIVIZIJE O BORBAMA OKO TRAVNIKA U VREMENU OD
30 NOVEMBRA DO 2 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB II. UDARNE BRIGADE
VI. DIVIZIJE I. PROLETERSKOG
KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Op. br. 418.

4. decembra 1943 godine

Operativni izvještaj
od 30-XI- i 2-XII-43.

**ŠTABU VI. DIVIZIJE I. PROLETERSKOG KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE**

Prilikom napada na Travnik ova brigada bila je pod komandom Štaba I. proleterske divizije i sem IV. bataljona služila je kao divizijska rezerva.²

Po naređenju Štaba brigade 29-XI-43 Četvrti bataljon upućen je iz sela Bačvica, pravcem: Paklarevo — Devečani — Bukovica, sa zadatkom da napadne grad Travnik sa sjeveroistočne strane — sa tri čete, a sa jednom četom da se osigura od Gučje Gore i po mogućnosti da istu pročisti. Sa ovim bataljonom upućen je jedan vod teških bacača — dva oruđa. Bataljon je krenuo istog dana u 7 časova izjutra i stigao u selo Bukovicu u 18 časova. Operativni oficir brigade, koji je išao sa ovim bataljonom, sa Štabom bataljona i komandama četa izvršili su izviđanje i po povratku sa izviđanja stvorili plan i raspored snaga.

Prva i Druga četa — sa pridodatim po jedan teški mitraljez i mali minobacač — kretale su iz Bukovice u koloni po jedan do spoljnih odbranbenih položaja neprijateljskih i povremeno se razvijale u streljački stroj nakon što su likvidirale neprijateljske rovove i jedan veliki bunker.³ Na lijevom krilu kod željezničke pruge naše snage nisu imale vezu sa Trećom proleterskom brigadom, koja je imala nastupati sa

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43—3, k. 796.

² Opširnije o dejstvu brigade na Travničkom sektoru vidi bojnu relaciju iz 1945 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18—2, k. 799.

³ Vidi dok. br. 19 i 220.

jugoistočne strane i tako sam daljni prodor u varoš bio je onemogućen iako je neprijatelj na ovom prostoru davao vrlo mali otpor. Videći da snage III. proleterske brigade u samu zoru odstupaju, naše snage povukle su se na polazni položaj za napad, t.j. u Bukovicu. Teški bacači plasirani su na jugozapadne padine Kotola (kota 1021) i jedan teški mitraljez. Treća četa krenula je u Gučju Goru, gdje je bilo 5 žandarma, od kojih su dva uhvaćena sa potpunom ratnom spremom, dok su ostala trojica pobjegla. Po svršenom zadatku četa se je povratila u sastav bataljona.

Pošto se je po naređenju Štaba I. proleterske divizije⁴ odustalo od daljeg napada na Travnik, bataljon se je povukao po naređenju Štaba brigade u sastav istim pravcem kojim je i nastupao.

Gubici neprijatelja:

Nisu poznati. Zarobljeno je 2 žandarma, 2 puške jugoslovenske, 200 metaka, 3 bombe, jedan telefon poljski, jedan kalem kabla i arhiva opštine Bilo sa štambiljima. Žandarmi su upućeni u Štab I proleterske divizije, a sve ostalo nalazi se u ovoj brigadi.

Sopstveni gubici: Nije bilo.

Utrošak municije: Utrošeno je: 40 mina za t. bacač, 21 mina za mali bacač, 80 metaka za »Breda«, 310 jugoslovenskih metaka i 325 metaka za talijanske puškomitraljeze.

30-XI-43 brigada je krenula iz Turbeta pravcem Bačvice — Đakovići — Kasapovići — Isakovići i zauzela položaj na liniji Rankovići — Bučići sa tri bataljona, dok je IV bio u rezervi u selu Pečuj.

2. ovog mjeseca oko 10 sati u jutru neprijatelj iz Travnika, jačine dvije bojne, krenuo je prema Bučićima i Gradu (kota 649).⁵ Grad je držao II. bataljon »P.V.« I. brigade i neprijatelj ga je uspio zbaciti sa kote. II. bataljon »O.P.« koji se je nalazio u Bučićima djelovao je bočno na neprijatelja i nakon petosatne borbe izvršio je juriš na neprijatelja i uspio ga je odbaciti sa Grada i neprijatelj je odstupio pod zaštitom magle u Travnik.

Gubici neprijatelja: Po informativnoj službi iz Travnika imao je mrtvih 40 i više ranjenih, među kojima jedan viši oficir, što neprijatelj krije od javnosti.

Sopstveni gubici: 1 mrtav i 3 lakše ranjena druga.

⁴ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 138.

⁵ Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—21, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

Utrošak municije: Utrošeno je 1323 jugosloven. i 1413 talijanska za puškomitraljeze i 350 [metaka] za »Bredu«. Izgubljenog i pokvarenog oružja nije bilo.

Kritički osvrt: Za napad na Travnik artiljerija nije tukla ciljeve gdje se misli vršiti prodor, već određene objekte u varoši, koji u tom momentu nisu imali važnu ulogu za prodor u grad. Naš bataljon djelovao je samostalno i nije mogao uhvatiti veze lijevo i desno — desno zbog slabog terena, lijevo što snage III. prol. brigade sa desnim krilom nisu uspjele do-
prijeti do željezničke pruge gdje je bilo određeno da se veza održava i tako naš bataljon, iako je imao mogućnosti da uđe u varoš, nije ušao zbog toga.

Za borbu kod Bučića mnogo je uticala na razvoj borbe gusta magla koja je toga dana bila, a uzajamno potpomaganje između II. bataljona I. br. i našeg II. bataljona nije bila najbolja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Prilog — lista gubitaka mrtvih i ranjenih.⁶

Komesar,
Damjanović⁷

Komandant — major,
Dotlić⁸

(M. P.)

⁶ Redakcija nije pronašla pomenutu listu.

⁷ Branko

⁸ Dušan

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE OD 4 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU ŠESTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA
SEKTORU JUŽNO OD TRAVNIKA¹**

ŠTAB III BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Op. broj: 831/43
4/XII. 1943 g.

Operativni izvještaj
(nadopuna) od 29/XI. 43
do 30/XI. 43. br. 33.

ŠTABU VI DIVIZIJE

U posljednjem izvještaju nismo javili za borbu IV bataljona koju je vodio na dan 29/XI. 43. Isti bataljon nalazio se je na položaju koji je zatvarao pravac Travnik — Gornji Vakuf. Na desnom krilu ovoga bataljona nalazio se II bataljon I brigade »Pekiša Vuksan« u zaselku Rankovići.

Našeg IV bataljona dvije čete nalazile se na položaju oko ceste, a jedna četa i Štab bataljona nalazili se u zaselku Lazine. Usljed nebudnosti i nedovoljne kontrole patrolama obadvaju bataljona, neprijatelj, koristeći maglu, u jačini od dvije čete uspio je između bataljona proći i napasti i iznenaditi četu i Štab IV bataljona u Lazinama,² kojom prilikom otvorila se je borba, gdje je ranjen komesar bataljona, i u protivnapadu ranjen je komesar te čete i zamjenik komesara, a na mjestu poginuo je ekonom iste čete. Tu je neprijatelj zarobio 5 konja komorskih iste čete sa civilnim samarima, kao i jednu pušku. Neprijatelj je imao 4 mrtva i više ranjenih (po dokazu seljaka).

Na dan 1/XII. 43 prema telefonskom naređenju toga štaba naša brigada imala je zadatak da sa jednim bataljonom zatvara pravac Zenica — Han Kumpanija, a sa jednim bataljonom da zatvara Zenica — Lašva — želj. stanica Bu-sovača, a dva bataljona da držimo u rezervi i da aktivno djelujemo na neprijateljske manje posade i da postavljamo za-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 44—3, k. 796.

² Vidi dok. br. 220.

sjede na njihovim saobraćajima. Još dok nije bio izvršen raspored naših snaga neprijatelj je krenuo iz Zenice sa 3 tenka i manjim snagama pješadije, te se očekivala borba, ali neprijatelj se je sa tenkovima povratio natrag, a jedna grupa od 40—50 vojnika povukla se je na selo Dobriljevo prema Obloj Glavi,³ između I i II bataljona. Odmah je upućena jedna četa II bataljona u pravcu neprijatelja, koja se nalazila kod stanice Busovača i susrela se sa neprijateljom kod sela Jelenik. Četa je uspjela da neprijatelja razbije i da satjera ka stanici Lašva. Tom prilikom neprijatelj je imao gubitak od 5 mrtvih i ranjenih i jednog zarobljenog živog Njemca, kao i jednu pušku sa municijom. . . .

Istoga dana II bataljon obrazovao je odbranbenu liniju, kojom je zatvarao pravac želj. stanica Busovača — Han Kumpanija i pristupio rušenju mostova. Baš kad je odjeljenje koje je rušilo most bilo u poslu, oko 14 časova, neprijatelj je stigao sa tenkovima te je onemogućio da se most poruši kako bi to trebalo.⁴ U taj mah stigao je i III bataljon I brigade, koji je bačen na položaj na desno krilo II bataljona, tj. Granice — Bukve. Istoga dana oko 16 čas. dobilo je naređenje od Štaba divizije da se snage ove brigade, koje su se nalazile na sjevernoj strani ceste Travnik — Busovača, prebace na južnu stranu, t.j. Krušćica — Ravna — Rasno. Povlačenje je izvršeno u redu i na vrijeme.

2/XII. 43 oko 14 časova dobili smo telefonsko naređenje od toga štaba da sa snagama ove brigade preuzmemo položaj od dijelova I i II brigade i to na pravcu Travnik — Gornji Vakuf, Krušćica — Rastovo, po čemu je odmah postupljeno.—

Utrošak municije u svim ovim borbama bio je: 17 mina za teški minobacač, 87 mina za male minobacače, 33 ofanzivne bombe, 550 metaka za tal. teški mitraljez, 5096 mauzer metaka i 982 talijanskih metaka.

U ovim borbama izgubljeno je slijedeće oružje — što od drugova koji su poginuli i koji su otišli na stranu neprijatelja, i to: 3 puškomitraljeza, 2 puškomitraljeza — kada je neprijatelj vršio napad na naše položaje Zenica — Han Kumpanija, a jedan kod Divljaka — kada je iznenađena četa III bataljona, 10 pušaka sa municijom, 48 mina za mali bacač, 15 metaka za protivtenkovsku pušku, 2½ klm. kabla i 5 konja sa samarima.

³ i ⁴ Odnosi se na dijelove 369 legionarske divizije (*Vražje*). Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—2, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

Gubici u ljudstvu — u mrtvima i ranjenima vide se iz pregleda lista gubitaka, koje ćemo sutra dostaviti.

Zarobljeni materijal: 16.500 metaka, 10 šat. krila, 8 kom. čebadi, 8 kom. bombi, 4 puške i 600 metara kabla.

Neprijatelj je imao oko 20 mrtvih vojnika i više ranjenih i dva zarobljena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M.⁵ Basta

Za Komandanta, kapetan,
D.⁶ Zaklan

(M. P.)

⁷P.S. Predlažemo za pohvalu vodnika II bataljona druga Vurdelja Dušana (Macoku) za ličnu hrabrost, koji je jednog dana uhvatio živog domobrana u neposrednoj blizini stanice Lašva, a jednog drugog dana uhvatio je u borbi živoga nje-mačkog vojnika.—

BR. 25

**NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 5 DE-
CEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVOG BATALJONA DEVET-
NAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE ZA RUŠENJE PUTA
DRINJAČA — NOVA KASABA¹**

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./43
5. XII. 1943 god.
9h

ŠTABU I BATALJONA XIX BIRČANSKE BRIGADE

Položaj

4 ov. mj. neprijateljska motorizacija na broju od 11 ten-
kova probila se je do Nove Kasabe.² Štab ovog Korpusa o

⁵ Milan

⁶ Dmitar

⁷ Dopisano na mašini, latinicom.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Ar-
hivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 47/1—1, k. 407.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 202.

tome nije obaviješten i ta ista motorizacija mogla je naći dijelove Štaba Korpusa u Vlasenici. Mi smo svojevremeno naredili III Bataljonu vaše brigade da poruši most na Drinjači i izvrši rušenje na Kušlatu. Od istog bataljona dobili smo izvještaj da je taj zadatak izvršen. Međutim, koliko je izvršen — to se vidjelo 4 ov. mj. prilikom prodiranja neprijateljske motorizacije bez ikakvog zastoja.

Vaš bataljon u toku jučerašnjeg dana ne znamo da li je prihvaćao borbu, niti gdje se sada nalazi. Smatramo, da je Štab Bataljona u svakom slučaju trebao obavijestiti ovaj Štab o situaciji na pravcu Drinjača — Nova Kasaba, t.j. iznijeti nam raspored svoga bataljona, podatke o neprijatelju i preduzete mjere u pogledu zaprečavanja puta protiv neprijateljske motorizacije.

Po prijemu ovog naređenja, odmah nas po prednjem obavijestite i nastojte da put Drinjača — Kasaba na što više mjesta onesposobite za prelaz motornih vozila, odmah uputite jedan dio snage u Novu Kasabu da ispita ko je u njoj, jer se nama javljalo neko sumnjivo lice iz Kasabe 4 ov. mj. pred veče.

U toku današnjeg dana u Vlasenicu će stići VI Bosanska brigada, koju ćemo vjerovatno angažovati na tom pravcu.³ Da li održavate vezu sa Bratunačkim bataljonom? O svemu nam dostavite opširan izvještaj, a naročito provjerite da li neprijatelja ima u Drinjači.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
načelnik — pukovnik
V⁴

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 77.

⁴ Jovo Vukotić

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
5 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
POKRET SA PROSTORIJE BUGOJNO — D. VAKUF NA
PROSTORIJU ŠUJICA — DUVNO¹**

STAB I. PROLETERSKE DIVIZIJE

Broj — službeno

5. XII. 1943

Štabovima: I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«

Komandi: BRDSKE ARTILJERIJE

Upravi: DIVIZISKE BOLNICE

Jedinice ove divizije — sem XIII Proleterska brigada — u toku današnjeg i sutrašnjeg dana izvršiće pokret do na prostoriju Šujica — Duvno. U vezi s tim

naređujemo:

1. U toku današnjeg dana i noći jedinice I. Proleterske brigade prebaciće se kamionima do na prostoriju oko Duvna, od Mokronoga do Podgaja. U Mokronoge, Lug i Kuk već su se prebacila 2 bataljona ove brigade.²

Komore i svi ostali delovi I. Proleterske brigade, koji do tada ne budu prebačeni kamionima, krenuće peške sutra, 6. o.m., tačno u 5 časova izjutra pravcem Bugojno — Kupres — Šujica — Duvno. Borački delovi, kad se do njih vrate kamioni, uzeće potreban broj kamiona i njima se prebaciti do svoje prostorije. Komorski delovi ceo pokret imaju izvršiti peške.

2. III. Proleterska brigada, sa prostorije između Donjeg Vakufa i Bugojna, krenuće sutra, 6. o.m., tačno u 5 časova izjutra pravcem Poriče — Kupres — Šujica.³ U Šujici će dobiti dalja naređenja.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 211—6, k. 706 A.

² Vidi dok. br. 107.

³ Opširnije o organizaciji i izvršenju pokreta vidi dok. br. 109 i naređenje Treće proleterske krajiške brigade od 5 decembra 1943 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—1, k. 711.

Ukoliko usput naiđu automobili — po prevoženju I. Brigade — koristiti ih za prebacivanje boračkih delova do Šujice.

II. Dobrovoljački bataljon Talijana ulazi u sastav III. Proleterske brigade te će sa njome izvršiti naređeni pokret. Za njihov pokret od Donjeg Vakufa do Bugojna iskoristiti željeznicu, s tim da se u Bugojnu ne zadržavaju već odmah produže naređenim pravcem.

3. Divizijska bolnica ostaće na dosadanjem mestu, s tim što će obrazovati prihvatnu bolnicu od jednog lekara, potreban broj bolničarki, do 30 vojnika iz bolničke čete i potreban materijal i nosila. Ovako obrazovana prihvatna bolnica krenuće sutra, 6. o. m., tačno u 5 časova izjutra za Kupres, s tim da se smesti u Begovom Selu i tu obrazuje prihvatnu bolnicu. Sa ovom bolnicom povesti 20 konja, a celu grupu snabdeti potrebnom komorom i kazanima za hranu.

4. Hirurška ekipa dr. Špoljara⁴ ići će sa I. Proleterskom brigadom i dobiće naređenje od toga štaba.

5. Hirurška ekipa dr. Truinija⁵ da krene sa prihvatnom bolnicom i u toku pokreta do Kupresa da uhvati vezu sa Štabom III. proleterske brigade, kojoj se ta ekipa pridodaje.

6. Brdska baterija 75 mm krenuće sutra pravcem Bugojno — Kupres — Šujica. U Šujici će dobiti dalja naređenja.

7. Sve gore navedene jedinice imaju obavezno otpočeti pokret sutra u 5 časova izjutra, kako bi što ranije se udaljile od doline Vrbasa koju neprijateljska avijacija svakog dana od 8 časova izviđa i tuče. U toku pokreta, naročito Kupreškim Poljem, razmak između jedinica mora biti najmanje 2 kilometra, a između četa po 1 kilometar.

Na izvršenje

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant potpukovnik
Vaso Jovanović

⁴ Milan Špoljar, docent na Zagrebačkom medicinskom fakultetu.

⁵ Dr Ferdinando Truini, do kapitulacije Italije nalazio se u italijanskoj vojsci, a tada je stupio u NOV gdje je ostao do oslobođenja Beograda, a zatim se vratio u Italiju. Kao hirur bio je veoma savjestan i u najžešćim okršajima s neprijateljem radio je smjelo i neumorno.

Prema našim ranjenicima i narodu uopšte gajio je iskrena prijateljska osjećanja. Svi s kojima je dolazio u dodir mnogo su ga cijevali kao ljekara i kao prijatelja naše zemlje. Za stečene zasluge u NOB. Prezidijum FNRJ odlikovao ga je Ordenom zasluge za narod II reda. Poslije Drugog svjetskog rata veoma aktivno radi na zbližavanju italijanskog i našeg naroda.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
OD 5 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
O PRIPREMAMA NEPRIJATELJA ZA BORBU PROTIV
JEDINICA NOVJ¹**

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
I PROLETERSKOG KORPUSA
NOVJ
5 decembra 1943 g.

ŠTABU XIII PROLETERSKE BRIGADE

Od štaba I Proleterskog korpusa dobili smo ovaj akt Otseka za zaštitu naroda pri V.Š.

Banden fernichtungstruppe — grupe za uništavanje bandita. — Da bi se što efikasnije neprijatelj mogao boriti protivu naših jedinica, došao je na ideju da formira Banden fernichtungstruppe pri svima svojim većim jedinicama. Zadaci ovih grupa za uništenje naših manjih jedinica i stvaranje zabune kod većih formacija: korišćenje momenata iznenađenja, kad se naše jedinice nalaze u pokretu, napadom s leđa. Također, ove grupe imale bi da se uvlače što dublje u našu oslobođenu teritoriju da napadaju naše štabove.

Ove grupe pre nego što se pošalju na izvršenje zadataka posećuju kurs koji traje mesec dana. Na kursu izučavaju metode rada da bi što uspešnije došli do postizavanja postavljenih im zadataka.

METODE:

1. — Uniformisani su u šarenolikim uniformama sa znakovima komandnog vojničkog i političkog kadra NO vojske, s petokrakim zvezdama na kapama.

2. — Čim se uvuku što dublje u našu teritoriju, odrede mesto logorovanja u nekoj šumi daleko od naselja. Odmah zatim pošalju tri izviđača, kojeg seljaka ili čobana da prikupljaju podatke o našoj vojsci ili štabovima. Seljake ne primoravaju na obavezno podkazivanje, već ako ne mogu dobiti tražene podatke idu dalje sve dok ne prikupe potrebne podatke.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12/1—6, k. 706.

3. — Sa seljacima imaju lepo ophođenje i govore im da su partizani koji su izgubili vezu sa svojom jedinicom, i mole ih da im pokažu gde se u blizini nalazi partizanska jedinica.

4. — Ako imaju namere napasti manju partizansku jedinicu, ili kurire, onda to čine u manjim grupama.

5. — Ako napadaju štab — onda to čine svi skupa iz raznih pravaca.

6. — Kad hoće da izvrše napad na štab, ili na koju drugu jedinicu na logorovanju, onda se nečujno na prstima nogu privlače do stražara do na korak-dva, tada se bace na njega i zakolju ga nožem. Posle sledi koncentričan napad svim raspoloživim sredstvima i ljudstvom.

7. — Napad obično traje dva do tri minuta, a najviše pet minuta. Posle napada svi se razbegnu u malim grupicama raznim pravcima, da bi se ponova sastali na unapred određeno zborna mesto, koje nije dalje od 3 km. brdovitim terenima, ni 3—5 km. u ravnici od mesta na kome je izvršen napad.

8. — Sa partizanskim stražama i patrolama izbegavaju susret, naročito ako imaju da izvrše neki već određeni zadatak, kao napad na štab ili sl.

9. — Trupe se zadržavaju na terenu 15 dana, dok se drugih 15 dana odmaraju kod garnizona kojem pripadaju.

BROJNO STANJE I NAORUŽANJE JEDNE GRUPE:

10. — Jedna grupa, odn. svaka pojedina grupa, ima oko 40 ljudi fizički dobro razvijenih.

11. — Svaki od njih mora znati jezik naroda onoga kraja u kome izvode akciju.

12. — Svi su naoružani sa nemačkim mašinkama — pi-kavcima — sem šestorice koji rukuju sa šarcima i dvojice koji rukuju sa puškama za bacanje tromblonskih bombi.

13. — Svaki koji ima mašinku ima torbu sa 6 okvira — šaržera, sedmi se nalazi na pušci.

14. — Svaki vojnik ove grupe ima kartu terena na kojem se izvodi akcija i busolu radi orijentacije kad se grupa razbije posle izvršene akcije ili u slučaju da bude razbijena od naših jedinica.

15. — Svaki vojnik ima potreban sanitetski materijal, koji čuva u unutrašnjem džepu kaputa na levoj strani.

16. — Do sada su iz Banje Luke, gde se je vršila obuka, poslate na teren 5 ovakvih grupa, koje pripadaju sledećim

divizijama: dve grupe 373 »Tigar« diviziji, dve grupe 369 »Vražjoj« diviziji i jedna grupa 114 »Jäger« diviziji.

Raspored grupa: — Jedna grupa iz 373 divizije nalazi se na izvršenju zadatka na sektoru Bihać, druga iste divizije imala je da se prebaci na sektor Kozare. Dve grupe iz »Vražje« divizije pošle su u nepoznatom pravcu. Grupa iz 114 divizije upućena je u pravcu Šibenika gde se nalazi i njena divizija. Komandant jedne grupe 373 divizije je ustaški poručnik Karlo Herecin, koji je ranije bio u sličnim akcijama. U prvoj desetini ove grupe nalaze se: neki Davić, Kuvić, Saldo, Kosjenić i Čuhola. U drugoj desetini: Egenduš Ivan, Kovač Andrija, Kavazović, Herenda Suljo, poznat kao bandit, Imširović Hamid, Vujović Jozo, Falihagić Bećir, poznat krvolok, Opanković Hilmo, Hrvojević Stjepan iz Dugog Sela, Čilaš Šerif.

Svaki vojnik od ovih grupa ima nož koji drži zaboden u čizmi, a koji upotrebljava za klanje stražara, da bi se obezbedila tajnost pri izvršenju zadatka.

Naknadno od vojnog islednika naše divizije dobili smo po istoj stvari još i ove podatke: jedna ovakva jedinica — »trup« — broji 40 ljudi, mahom bivših ustaša koji se dobrovoljno jave na pripremni kurs. Zapovednik »trupa« je oficir. »Trup« se deli na tri desetine, desetarom—rojnikom na čelu. Svaka desetina naoružana je sa po 2 šaraca, po jednom puškom za bacanje tromblon bombi i sa po jednom puškom sa naročitim dogledom da se tačno pogodi cilj sa većeg rastojanja — slične sovjetskim puškama snajperkama. — Dakle, »trup« ima ukupno 6 šaraca, 3 tromblon bacača i 3 puške sa dogledom. Ostali borci naoružani su mašinkama. Desetari i mitraljesci nose još i pištolje i po jedan dogled.

Polazeći u šumu, grupa ponese po 750 metaka za svaki šarac, po 24 tromblon bombi za svaku pušku, po 60 metaka za pušku sa dogledom i po 672 metka za svaku mašinku.

Logor u šumi stalno čuvaju dva stražara koji ostaju u logoru i onda kada cela grupa ide na napad, jer u logoru ostaje rezervna municija, hrana i kuvar koji sprema hranu.

Polazeći iz logora u akciju »trup« ponese po 250 metaka za svaki šarac, po 12 bombi za svaki tromblon bacač i po 224 metka za mašinku.

Prepad na manju jedinicu ili štab koji se nalazi u kući počinje bombama bačenim iz tromblona, a kada partizani izađu iz kuća — otvara se na dati znak vatra iz svih oruđa. Pre početka napada odredi se zaštitnica od 8 ljudi koji čuvaju odstupnicu.

Dostavljajući vam prednje, da se sa istim upoznate, skrećemo pažnju na taktiku ovih jedinica, da se na kursu pripremaju da napade vrše noću, iz zasede i s leđa. Potrebno je upoznati sve jedinice ovim aktom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB
Dule Korać

BR. 28

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 5 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA O RASPOREDU JEDINICA I O BORBAMA NA TERITORIJI BOSANSKE KRAJINE U VREMENU OD 14 DO 30 NOVEMBRA¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE V. KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. službeno
Dne 5. XII. 1943 god.

ŠTABU V. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Operativni izvještaj o akcijama
za vrijeme od 14. XI. do 30. XI. o.g.

14. XI. Rad po jedinicama. Držani su položaji oko Prijedora, postavljane zasjede na koje neprijatelj nije nailazio.
do
16. XI. Održavani su vojni i politički časovi. Raspored naših snaga je: VIII. brigada nalazi se još na prostoru oko Srp. Jasenice — Čardaka poslije akcija na Čardak,² sprečavajući neprijatelja iz [Bos.] Krupe da ne bi vršio nasilje nad civilnim stanovništvom; XI. brigada nalazi se na prostoru Ljubija — Prijedor; VI. brigada sa jednim bataljonom sa lijeve obale

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 39.1—9, k. 456.

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 79.

rijeke Sane južno od Prijedora, dok se sa ostalim snagama nalazi sa desne obale na prostoru Prijedor — Bronzani Majdan.

17. XI. Neprijatelj je krenuo iz Prijedora u pravcu Ljubije prema položajima XI. brigade. Jedanaesta brigada prihvatila je borbu te, potpomognuta dijelovima VI. brigade koji su udarili neprijatelja s boka, nakon 5 sati borbe sjurila je kontrajurišem neprijatelja u Prijedor.³ U toj borbi neprijatelj je imao oko 50 mrtvih i ranjenih, među kojima i jedan njemački oficir. Od našeg protukolskog topa oštećen je i jedan tenk. Plijena nije bilo, jer je neprijatelj pod zaštitom tenkova izvukao mrtve i ranjene, kao i ratni materijal. Naši gubici bili [su]: dva teže i dva lakše ranjena druga.
18. XI. Neprijatelj nije nadirao. Promjena nije bilo.
19. XI. Neprijatelj opet pokušava da se probije kroz naše položaje u pravcu Ljubije, ali nakon šest sati borbe biva vraćen u Prijedor.⁴ U ovoj borbi neprijatelj je imao 4 mrtva, među kojima i jedan njemački oficir i 6 teže ranjenih. Naši gubitci: jedan mrtav, tri teže i dva lakše ranjena borca.
- 20.—24. XI. Vrš se prebacivanje XI. brigade na desnu obalu rijeke Sane. Položaje XI. brigade zauzima VIII. brigada. Drže se časovi o disciplini, upoznavanje i rukovanje sa svim vrstama oružja i t.d., radi se vojnički i politički. Vrš se parenje odijela i t.d.
25. XI. Jedan vod XI. brigade dočekao je neprijateljsku patrolu od 9 domobrana. Isti su zarobljeni i tom prilikom je zaplijenjeno: 1 puškomitraljez, 1 parabela, i 6 pušaka. Istog dana poslije podne neprijatelj se je iskrcao iz voza u Ravnicama i Cerovici, pobio 111 lica, a ranije 26 — uglavnom žena i djece. Snage IV. bataljona XI. brigade pritekale su u pomoć, protjerale neprijatelja. Neprijatelju je naneseno 10—15 mrtvih i više ranjenih. Na našoj strani bilo je 5 ranjenih drugova, od kojih je jedan podlegao.
27. XI. Neprijatelj je po izvršenoj artiljerijskoj pripremi protiv naših položaja krenuo sa tri satnije u pravcu Topića Brda,⁵ u toku borbe sa našim snagama dobio je pojačanje još dvije satnije i 4 tenka. U žilavoj borbi koja se razvila snage naše VI. brigade uspjele su da unište jedan tenk i da ostale prisile na povla-

³, ⁴ i ⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 225.

čenje. Neprijatelj je tukao cijelo vrijeme sa artiljerijom iz Prijedora. Nanijeti su mu gubitci u mrtvim i ranjenim. Naši gu[bitci]: 1 mrtav, 1 teže ranjen i 6 lakše ranjenih drugova.

29. i 30

XI.

Bila je ugovorena akcija na Otoku.⁶ Postojala je veza sa domobranskim oficirima. Akcija nije u potpunosti uspjela zbog zakašnjenja naših snaga a i nespretnosti tih oficira. Dignut je jedan voz i pokidana pruga. Izašlo je 3 domobranska oficira⁷ i oko 15 podoficira i domobrana.

U toku ovih petnaest dana odbijena su tri pokušaja neprijatelja da se probije kroz naše položaje iz Prijedora, protjeran je neprijatelj koji je počeo vršiti masovno ubijanje i paljevinu u selima Ravnice i Cerovica, pokidana je pruga i za izvjesno vrijeme obustavljen saobraćaj na pruzi Bos. Novi — Prijedor i Bos. Novi — Krupa, dignuta u vazduh dva voza.⁸ Neprijatelju su nanijeti gubici, ne računajući gubitke koje je imao prilikom rušenja pruga i vozova — oko 75 do 100, što mrtvih i ranjenih, zarobljenih 30 oficira i podoficira i vojnika, nešto oružja i sprema. Uništen je jedan tenk i jedan oštećen.

Naši gubici bili su: 3 mrtva, 6 teže ranjenih i 10 lakše ranjenih drugova.

U XI. i VI. brigadi obučavano je ljudstvo kod teškog oruđa u rukovanju i gađanju sa tim oruđem. Obuku je vršio u jedinicama nastavnik ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar
sl. odsutan

Komandant
p.pukovnik.
Petar⁹

⁶ Vidi dok. br. 17.

⁷ Natporučnik Josip Granić, poručnik Pavle Nađ i poručnik Drago Dojmić (vidi dok. br. 7/1—4, k. 457 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁸ Vidi dok. br. 225.

⁹ Vojnović

**ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
5 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE O PO-
KRETU NA PROSTORIJU KRSTAC, SELINA, GOSLIĆ I O
PREDAJI RANJENIKA I BOLESNIKA DRUGOM KORPUSU
NOVJ¹**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. br.: 42
5 decembra 1943 g.
u 16 čas.
Goransko

ŠTABU II BRIGADE

ZAPOVIJEST

(Sekcija Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

Prema izvještaju komandanta Divizije druga Šegrta² od 2 o.mj. pri posljednjim borbama kod Korita — Plana — Bileća — Kobilja Glava ubijeno je, kao i kod Slata i Herceglje, preko 300 Švaba,³ više konja i mnogo Švaba ranjeno, kao i četnika. Ubijeno je desetak četnika i 16 zarobljeno. Zaplijenjeno je 15 šaraca, 15 mašinki, 63 konja, 4 teška bacača, 200 granata, jedna ispravna radio stanica i drugo. Mi smo imali 10 mrtvih i 15 ranjenih.

2 o.mj. III Hercegovačka brigada nalazila se je u Macavare — Bratogoš,⁴ a X Hercegovačka brigada čistila je Rudinsko-trepački teren ka Grahovu.⁵ Vjerovatno da se u blizini i sada nalazi.

Do juče do 10 časova Svaba je bilo u Danićima i Dulićima, i u Bileći i saobraćali su preko Kobilje Glave. Nekih pokreta ka Goliji i od Nikšića nije bilo.

Nijemci su 2 o.mj. zauzeli Prijepolje i sada vode borbu sa II Proleterskom divizijom.⁶ Naši drže Žabljak, Šavnik, Pljevlja,

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/1, k. 1143.

² Vlado

³ Podaci o neprijateljskim gubicima vjerovatno su proizvoljni.

⁴ Vidi dok. br. 81.

⁵ Vidi dok. br. 103.

⁶ Detaljnije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 86.

Čajniče, Berane, Andrijevicu, Kolašin i još neka manja obližnja mjesta, kao i Priboj.⁷

U Gornjem Polju spram Nikšića nalazi se jedan mještanski partizanski bataljon.

Na liniji Dulići — Samobor — Gacko — Čemerno ima do 1.500 Švaba,⁸ koji vjerovatno spremaju na nas ofanzivu, a može se desiti i da su pobočnica švapske divizije koja preko Morina prilazi Kalinoviku.⁹

Da bi izbjegli obuhvat Švaba u kanjonima Pive i gladne Pivske Planine, prebacićemo II brigadu ka Banjanima, a Diviziku bolnicu usiljenim maršem uputiti za Pljevlja.

N A R E Đ U J E M O :

1.— II HERCEGOVAČKA N.O.U. BRIGADA:

Krenuće sjutra u 7 časova i ubrzanim pokretom prebaciće se preko Komanskih Koliba i Višnjica Dola i sjutra će zanočiti na prostoru Krstac — Šarovići — Selina¹⁰, zatvarajući pravac od Kazanaca, obraćajući pažnju na obezbjeđenje krila. Manjom izvidnicom osmatrajte i ka klanцу Duga. Zapovijest¹¹ za pokret koji će vjerovatno uslijediti 7 o.m. u jutro dobićete u toku sjutrašnje noći.

2.— 3 BATALJON III BRIGADE:

Kreće sjutra u 8 časova iz Goranskog sa pret-hodnicom isturenom više naprijed putem preko Oštika — Zavodište — Suvodolska Prisoja — Višnjica Do — Ništice — Brštevaca — s. Goslić,¹² gdje ćete zanočiti. U Brštevcu ostavićete jedan vod radi zatvaranja pravca od Ništica (od klanца Duga i Stozi), a jaču zasjedu ostavićete kod koliba Bajov Kamen radi zatvaranja pravca Utes.

3.— ŠTAB HERCEGOVAČKE DIVIZIJE:

Krenuće sjutra skupa sa 3 bataljonom i smještice se sa njime u selu Goslić, gdje će i zanočiti.

4. — Ukoliko se desi da naidete na neprijatelja ili vas on napada, ima se taj neprijatelj po svaku cijenu uništiti, razbiti, a onda produžiti po zadatku.

⁷ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 125 i 143.

⁸ Vidi dok. br. 195.

⁹ Detaljnije o tome vidi dok. br. 196 i 198.

¹⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 86.

¹¹ i ¹² Vidi dok. pod reg. br. 11—1, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

5. — 5. *Bataljon i Divizijska bolnica.* — Uprava Bolnice ove Divizije predaće noćas Štabu 5 bataljona sve ranjenike i bolesnike iz te Bolnice koji ne mogu ići pješke, uz ranjenike i bolesnike i sve potrebne konje i konjovoce, najnužniji broj drugarica za previjanje i poslugu sa potrebnim materijalom i priborom za 5 dana, kao i sav vaš suvišni materijal i instrumente koji vam nijesu neophodni. Sa ranjenicima da pođe i politički komesar¹³ i ekonom Bolnice. Po predaji ranjenika i bolesnika Korpusu¹⁴ nepotrebno osoblje da se priključi 5 bataljonu. Ostatak osoblja i **uprava bolnice** da stigne u Goransko sjutra do 8 časova, kako bi mogli produžiti pokret sa 3 bataljonom III brigade.

Druga Jovana Markovića ostavićete i predati Vasiliji Hadžiću u Plužinama sa jednom drugaricom koja će s njim ostati i potrebnim priborom uz njega. Drugarici dati stručni savjet za liječenje imenovanog. Hadžiću saopštiti da će za koji dan dalji položaj druga Jovana i njegov smještaj, kao i obezbjeđenje ishrane, regulisati Komanda mjesta Pivski Manastir u sporazumu sa mještanskim partizanskim bataljonom. Drugu Jovanu ne smije ništa faliti. Sve troškove docnije prima na sebe ovaj Štab i ako treba platiće ih u zlatu.

Za ranjenike spremite noćas rezervnu hranu za cio dan sjutra.

Od sjutra dalju brigu i obezbjeđenje oko ranjenika prima na sebe Štab 5 bataljona u sporazumu sa političkim komesarom Bolnice.

Sjutra ranije 5 bataljon sa ranjenicima i bolesnicima krenuće iz Plužina preko mosta na Pivi kod m. Krstac težeći sjutra zanoćiti u naseobini Crna Gora ili bar u Trsi. U Komandi mjesta Trsa obavijestićete se o daljnim prilikama na terenu, težeći se slijedećeg dana prebaciti u Žabljak, odakle odmah telefonom nazvati referenta Saniteta¹⁵ II U. Korpusa radi daljnih uputstava. Ranjenike ćete predati sanitetu Korpusa, a 5 bataljon biće izviješten depešom preko Štaba II U. Korpusa u kom pravcu da nam ponovo dođe.

Povedite računa o ponašanju boraca kada stignete u Žabljak.

¹³ Milorad Glišović

¹⁴ Prema usmenoj izjavi druga Branka Zotovića, ranjenici na putu za bolnicu Drugog udarnog korpusa NOVJ, koja se tada nalazila u Pljevljima, stigli su preko sela Trsa do riječice Sušice. Tu ih je zateklo naređenje Štaba korpusa da se vrate natrag, u bolnicu svoje divizije, jer su Pljevlja zauzeli Nijemci.

¹⁵ Dr Vojo Dulić. Umro 1953 god kao general-major JNA.

Štab 5 bataljona vodiće strogo računa da sa ranjenicima i ljudstvom svake noći zanoći u naseljenom mjestu, kako se ne bi dogodilo zanoćivanje napolju i stradanje od zime. Prema tome i odrediti maršrute.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Drag. Ivanović

Načelnik Štaba — p.pukovnik,
Rade Hamović

DOSTAVJENO: ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
3 BATALJONU III BRIGADE, 5 BATALJONU X BRIGADE I
DIVIZIJSKOJ BOLNICI.

BR. 30

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE ŠTABU ŠESTE NOU
DIVIZIJE O BORBAMA NA SEKTORU HAN BILA U VRE-
MENU OD 29 NOVEMBRA DO 3 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
I UDARNE BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ

Broj: 233/43
dne 5 decembra 1943 god.

Operativni izvještaj
od 29. XI. do 3. XII. 1943. god.
dostavlja.

ŠTABU VI DIVIZIJE NOVJ

PRIPREME:

Prema usmenom naređenju Štaba VI Divizije naša brigada dobila je slijedeći zadatak: da likvidira željezničku stanicu, kao i most u Han Bili, zatvori pravac nadiranja neprijatelja Travnik — Rankovići — Zenica i jedan bataljon u divizijsku rezervu. U vezi toga izvršene su sve pripreme, kako kod ljudstva, tako i materijala.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45—1.3, k. 796.

PODACI O NEPRIJATELJU:

Prema dobivenim podacima u Travniku i okolici nalazi se I, II i III konjički sklop sa milicijom iz Kupresa,² feldžandarmerija i III bojna »Vražje« divizije.³ Svega oko 3000 neprijateljskih vojnika. U Zenici nalaze se dijelovi 369 pukovnije »Vražje« divizije⁴ i nešto SS-ovaca, ustaša, žandarmerije i domobrana. U Kiseljaku nalaze se dijelovi 5 njemačke divizije — oko 6—800 vojnika sa 6 tenkova. U Vitezu nalaze se 400 njemačkih vojnika. U Visokom dijelovi 5 njemačke divizije sa nešto domobrana i milicije, koji su nasi simpatizeri.

NAŠE SNAGE I NAORUŽANJE:

Četiri pješadijska bataljona sa 67 puškomitraljeza, 12 teških mitraljeza i 12 lakih bacača, četa pratećih oruđa sa 3 teška bacača i četa za vezu. Jedan protukolni top kalibra 47 mm. Ukupno boraca 1.139 i dvije protukolne puške.⁵

RASPORED SNAGA:

I Bataljon dobio je zadatak da u noći 29/30. XI. o. god. napadne i likvidira neprijatelja na željezničkoj stanici i mostu u Han Bili.

II Bataljon da zauzme položaj i zatvara pravac Travnik — Gornji Vakuf koji je zaposjeo selo Rankovići — Grad — kota 749. te da se povezuje na lijevom krilu sa snagama II Brigade, a na desnom krilu sa našim IV Bataljonom.

III Bataljon određen je neposredno pod komandu Štaba divizije u selo Kruščica.

IV Bataljon određen je da sa jednim snagama zatvara pravac Travnik — Brajkovići — Zenica, s tim da obezbijedi I Bataljonu likvidiranje Han Bile, dok su jedne snage nalazile se u brigadnoj rezervi u selu Bukve.

Prateća četa, kao i protukolni top bili su u sastavu I Bataljona i na desnoj obali rijeke Lašve sa zadatkom da uništavaju neprijateljske bunkere, želj. stanicu i omogućavaju izvršenje zadataka našeg I Bataljona.

² Pored ovih, još su učestvovala i dvije artiljerijske jedinice (vidi izvještaj Zapovjedništva Trećeg zbornog područja od 1 decembra 1943 god. o rasporedu i dislokaciji jedinica na ovom području). Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7 22—1, k. 105.

³ Vidi bojnu relaciju Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15 1—21, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

⁴ Opširnije o rasporedu i dejstvu jedinica 369 legionarske divizije (»Vražje«) vidi dok. pod reg. br. 24 4—II, k. 74 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Poslednje četiri riječi dopisane su crnim mastilom, ćirilicom.

Četa za vezu imala je zadatak da uspostavi telefonsku vezu sa Štabom divizije i Štabom naše III Brigade.

TOK BORBE:

Dana 29. XI. o. god. u 11 sati neprijatelj je napao na lijevo krilo našeg II Bataljona na sektoru lijevo od ceste D. Vakuf — Travnik⁶ (selo Rastovci). Neprijatelj je nastupao sa pravca sela Dolac preko Bučića i sjeverno od kote 749, te kote Kuka iza leđa II Bataljona. 3. četa prebacila je neke svoje dijelove frontom prema neprijatelju, zaustavila mu napredovanje dok se bataljon nije sa ostalim dijelovima povukao na nove prihvatne položaje, sem I čete koja je ostala na starim položajima. Sa novih položaja bataljon je izvršio protunapad, te je neprijatelja ponovo bacio u njegove polazne baze, bataljon zauzeo svoje stare položaje. Borba je trajala oko 2 sata. Neprijatelj je uspio da dođe iza leđa ovom bataljonu, što je prodro kroz položaje bataljona »Krbava« (neprimjetno iskoristivši maglu) te napao Štab bataljona »Krbave« i tako dospio našem bataljonu u neposrednu blizinu iza leđa. Brzim manevrom naših snaga neprijatelj je, kako je već navedeno, bio odbačen.

Dana 30. XI. o. god. u 5 sati u jutro I Bataljon izvršio je napad na željezničku stanicu i most Han Bila, gdje se je nalazilo oko 80—100 vojnika, sa rasporedom: dvije čete sa sjeverne strane rijeke Lašve, sa jednom četom sa južne strane, dok se je jedna četa nalazila kao bataljonska rezerva. Ovaj bataljon potpomagan je sa jednim teškim bacačem i protukolnim topom 47 mm, koji su tukli neprijateljske bunkere sa južnih padina rijeke Lašve. U toku same borbe oko 7 sati neprijatelju je stigla pomoć iz Travnika: 1 blindirani vlak sa teškim bacačem i teškim mitraljezima, koji su tukli sa jakom vatrom u obručeni položaj naših snaga. Takođe je iz Travnika tukla jedna haubica naš teški bacač i protukolni top. Dejstvom neprijateljske artiljerije oštećen je naš teški bacač, koji se nije mogao momentalno upotrijebiti. U ovom međuvremenu, t.j. oko 7.30 sati, neprijatelj se je ukrcao u pomenuti vlak i pobjegao u Travnik.⁷

Dana 1. XII. o. god. dijelovi našeg IV Bataljona, koji su držali položaj u selu Brajkovići, sukobili su se sa neprijateljskom patrolom jačine 30—50 vojnika, naoružanih sa 2 puškomitraljeza. Kada se je neprijateljska patrola približila našoj zasjedi, koja je otvarala jaku vatru iz pušaka i puškomitraljeza, a pošto je bila velika magla i neprijatelj iznenađen od naše strane, isti je pobjegao u pravcu Zenice. Ovaj bataljon u toku

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 220.

ovoga dana nije vodio poslije borbe, već držao položaj Han Kumpanija i srušio most kod stanice Vitez.

Istog dana u jutro III Bataljon koji je bio neposredno rezerva Štaba divizije dobio je zadatak da 1. XII. o. god. krene na položaj desno od raskrsnice Zenica — Sarajevo, t.j. cesta koja vodi u Travnik. Neprijatelj je sa jačim snagama i motorizacijom krenuo u pravcu Travnika, gdje još ovaj bataljon nije stigao na određeno mjesto i zauzeo dobivene položaje, tako da je neprijatelj sa motorizacijom prvi stigao i onemogućio zasedanje našeg bataljona. Pored toga odbacio je bataljon koji je zauzeo prve dominantne položaje i sa istih branio most na rijeci Lašvi kojega je ranije zapalila III Brigada. Uz pomoć jake artiljerije neprijatelj je odbacio snage III Brigade i našeg III Bataljona u samu večer i uspio da popravi most i pređe preko istoga.

Dana 2. XII. o. god. bataljon je osvanuo na istim položajima, održavao vezu lijevo sa II Bataljonom III Brigade, i desno sa snagama IX Krajiške brigade, koja se je nalazila u Kupresu. Pošto je bila velika širina ovog fronta, isti se nije mogao dobro kontrolisati. tako da je između prostora našeg bataljona i IX Brigade neprijatelj sa svojim dijelovima uspio se provući i dospio iza leđa našeg III Bataljona, koji je bio primoran da se povuče. Neprijateljske snage nisu bile poznate, pošto je bila gusta magla. Jedino se moglo ustanoviti da je neprijatelj napao sa jačim snagama po samom njegovom naoružanju.

Istoga dana u 8 sati neprijatelj je ponovno napao na naš II Bataljon jačine oko dvije bojne, koji je krenuo u nekoliko kolona, a koji je bio kombinovan od Njemaca, ustaša, milicije i legionara.⁸ Ovaj bataljon zauzeo je položaj od sela Rankovići — kota 749 — Grad na kome sektoru je djelovao i bataljon »Ognjen Prica«, a pritisak vršio je također i bataljon »Mićo Radaković«.

Neprijatelj je počeo napad žestokom artiljeriskom i minobacačkom vatrom na k. 749, koju je kasnije prenio na položaj 1. čete u selu Balići, koncentracijom vatre teških mitraljeza i bacača mina prisilio je 3 četu na povlačenje, koja je pod zaštitom automatskog oružja povukla se na nove položaje brda Hum, jugoistočno od kote 749, gdje se je koncentrisao, uhvatio vezu sa bataljonom »Ognjen Prica« i izvršili protunapad na neprijatelja, koji je ponovo odbačen u Travnik, a naše snage zauzele prvobitne položaje. Ova je borba trajala od 8 do 14 sati.

⁸ Odnosi se na dijelove 369 divizije (»Vražje«) i Zagrebačke konjičke pukovnije. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju ove pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 15/1—21, k. 57.

ISHOD BORBE:

I Bataljon nakon povlačenja neprijatelja iz Han Bila zaposjeo je položaje kote iznad Han Bila i prema Docu.

II Bataljon zadržao je iste položaje, koji su mu bili unaprijed predviđeni za držanje.

III Bataljon ponovo je povučen u divizijsku rezervu.

IV Bataljon povraćen u brigadnu rezervu, kao i četa pratjećih oruđa.

GUBICI NEPRIJATELJA:

Prema prikupljenim podacima neprijatelj je imao 27 mrtvih i oko 50 ranjenih.

Sopstveni gubici: U toku ove borbe na našoj strani bilo je 8 mrtvih, 15 ranjenih, kao i 2 nestala druga.

RATNI PLIJEN:

U toku borbe zaplijenjeno je od neprijatelja: 61 puška »Mauzer«, 1 šmajser, 600 metaka za mitraljez »Breda«, 80 metaka za »Mauzer« pušku, 120 metaka za šmajser, 260 metaka za puškomitraljez, 1 par cipela, 1 par opanaka, 1 hlače, 1 bluza, 1 sat, 1 puška i 6 bombi.

Izgubljeni materijal: U toku borbi izgubljene su tri puške i to 2 sa nestalim drugovima i 1 koja je ostala ranjenom drugu; 2 puške uništene od neprijateljskog tešk. bacača, kao i teški bacač koji je doveden u ispravno stanje; oštećen 1 puškomitraljez (slomljena igla).

UTROŠAK MUNICIJE:

Za vrijeme borbe utrošeno je: 3821 jugoslovenskih pušćanih metaka, 707 talijanskih pušćanih metaka, 4 bombe ručne, 19 mina za teški bacač i 9 metaka za protivkolski top.

VEZA:

Veza između Štaba ove brigade i Štaba divizije bila je telefonom, a između Brigade, bataljona i susjednih jedinica pomoću kurira. Veza između ove brigade i Štaba divizije funkcionisala je dobro i na vrijeme, a između Štaba brigade i bataljona bila je takođe dobra. Jedino je ometalo dosta nepoznat teren, veliko blato, kiša kao i gusta magla, ali i pored poteškoća sva naređenja i izvještaji između štabova bataljona i Štaba brigade stizali su približno u predviđenom vremenu.

KRITIČKI OSVRT:

Ova akcija mogla je pokazati i bolje rezultate. Razlog je u tome što u dovoljnoj mjeri nisu izvršene pripreme, a to stoga što smo kasno stigli na položaj, t.j. kasno dobili naređenje, te

nije bilo moguće da se izvrši temeljito izviđanje i upoznavanje terena, neprijateljskog rasporeda i utvrđenja. I Bataljon približio se je do neprijatelja na 5—800 metara i uslijed nepoznavanja da je srušen most u mjestu Divljaku preko rijeke Lašve, tako da je bataljon morao se vraćati na most Han Kumpanija, što je izgubio previše u vremenu, t.j. morao je prevaliti oko 14 km puta, te je razlog da je stigao u jutro u 5 sati i ako je napad bio predviđen u 23 sata. To u vezi toga nije mogao postići kod neprijatelja iznenađenje i prema tome nije mu nanio osjetljive gubitke, jer je bio na vrijeme primijećen i kada je svanulo mogao je precizno nišanimi iz svoga oružja.

Pored toga nismo raspolagali sa odgovarajućim sekcijama dotičnog terena, te nismo mogli vršiti brzi manevar jedinica, što je dovodilo do bespotrebnog lutanja i zamaranja. Teren nam je također bio nepoznat i nepregledan sa razloga što su baš na tome sektoru bile velike magle. Isto tako bilo je veliko blato i porušeni mostovi, što je otežavalo brže pokrete naših jedinica i zamaralo ih.

Do iznenađenja kod II Bataljona došlo je s razloga što je neprijatelj uspio da iznenadi bataljon »Krbavu«, te je tako neopažen prošao našem II Bataljonu iza leđa.

Krivnja je također do Komande prateće čete, što je plasirala svoja teška oruđa na ivicu šume uočljivu repernu tačku neprijatelja, koju je on odmah tukao sa unaprijed izračunatim elementima i na taj način onemogućio efikasnost našeg teškog oružja i nanio nam gubitke.

NAPOMENA:

U toku ove borbe najviše je uništio neprijatelja II Bataljon, čiji je 1-vi vod. 1. čete dva puta jurišao na neprijatelja i oba ga puta natjerao u paničan bijeg.

Mišljenja smo da se borci, kao i starješine ovog voda pohvale.

Prilog: Lista gubitaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
B.⁹ Vujnović

Operativni oficir:
kapetan
M.¹⁰ Čanković

V.d. komandanta:
kapetan

(M. P.)

⁹ Bogdan

¹⁰ Miloš

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE O RASPOREDU JEDI-
NICA I O BORBAMA NA PROSTORIJI JABUKA — TRNOVO
— KASINDO U VREMENU OD 16 DO 30 NOVEMBRA 1943
GODINE¹

ŠTAB
II. K. NOU BRIGADE
O. br. 19
5. decembra 1943.

ŠTABU XXVII. NOU DIVIZIJE

Prema postojećem naređenju, podnosimo 15-dnevni izvod iz Operacijskog dnevnika u slijedećem:

16. novembra 1943.: Brigada se nalazi na prostorijs: Orahovica — Ilovača — Ustikolina — Jabuka.

Hvatan kontakt sa milicijom i održani sastanci po pojedinim selima. Milicija izbjegava kontakt i bježi. Četnici se izgovaraju da će prići nama kada razoružamo miliciju.

IV. bataljon u s. Miljevina bez borbe zarobio 11 četnika i zaplijenio 12 pušaka.

Kod ostalih bez događaja.

17. novembra 1943.: Bataljoni vršili zadatak razoružavanja milicije i četnika na svojim prostorijama. Naređeno im da prema jednima i drugima zauzmu oštar vojnički stav.

Saznalo se je da je jedna grupa milicionera krenula prema Sarajevu, a jedna prema Ustikolini.

I. bat. u s. Bogovići uhvatio jednog četnika i zaplijenio 1 pušku.

III. bat. na prostorijs s. Tahuljići i [s.] Stojkovići razoružao 11 četnika i zaplijenio 11 pušaka. 11 četnika prijavilo se u Jahorinski PO. Pronađeno i zaplijenjeno 15 sanduka granata za bacač 81 mm.

Kod ostalih jedinica bez događaja.

18. novembra 1943.: Bataljoni na izvršenju zadatka oko razoružanja milicije i četnika.

I. bat. razoružao 8 četnika i zaplijenio 8 pušaka.

¹ Kopija originala (izvod iz Operacijskog dnevnika Druge krajiške NOU brigade), pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—10, k. 986.

Kod ostalih jedinica bez događaja.

19. novembra 1943.: Bataljoni na izvršavanju ranijeg zadatka.

II. bat. za posljednja 3 dana zaplijenio oko 30 pušaka.

IV. bat. noću 18. 19. XI. 1943 opkolio u Kuli kod Ustikoline jednu grupu milicionera, koja se na ponovljene zahtjeve nije htjela predati i dala oružani otpor. Nakon četirisaatne borbe Kula je zauzeta² zahvaljujući bombašima.

Zarobljeno: 46 milicionera, 4 poginula u borbi. Među zarobljenima bilo i ustaša i pristalica Pandže.

Plijen: 1 teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 2 prsna mitraljeza, 40 pušaka, 60 kom. ručnih bombi, 1 raketni pištolj i manja količina puščane municije.

Vlastitih gubitaka nije bilo.

Primljena zapovijed Štaba XXVII. divizije za pokret brigade sa 2 bataljona na prostoriju Crna Rijeka — Delijaš — Trnovo, a sa 2 bataljona na prostoriju: Jabuka — Ilovača.³

20. novembra 1943.: Izdata naša zapovijed O. br. 14 za pokret Brigade i to:

I. bat. ima zauzeti u toku dana raspored: 1 četom u s. Bogovići, 1 četom i Štabom bataljona u s. Bahovo, a 1 četom u s. Ilovača. Kod Ilovače hvatati vezu sa XVII. majevičkom brigadom i Četom pratećeg oružja brigade.

II. bat. ima izvršiti pokret za Delijaš i to 20. XI. t.g. do Gurbeti — Jamići, a 21. XI. t.g. za Delijaš.

III. bat. ima izvršiti pokret za Trnovo i to 20. XI. do Ravni — Gukavac — Mušići, a 21. [X]I. t.g. za Trnovo.

IV. bat. ima u toku dana zauzeti raspored: 1 četom u s. Jabuka, 1 četom u s. Modro Polje, a 1 četom u s. Mazline. Prateća četa ostaje u s. Nekopi.

Bolnica i intendantura ostaju u s. Milotina.

Štab brigade 21. [X]I. t.g. biće jednim dijelom kod IV., a jednim dijelom kod II bataljona.

Zadatak: razoružavanje milicije i četnika i rušenje ceste Trnovo — Vojkovići.

Uveče ovog dana izdan dodatak zapovijedi O. br. 14:⁴ da se III. bat. 21. XI. t.g. zadrži na prostoriji Gukavac — Mušići, a II. bat. da se 21. XI. t.g. zadrži na prostoriji: Hamzići — Milićevići — Godnjići.

I. bat. ovoga dana razoružao 8 četnika i 3 milicionera. Plijen: 11 pušaka.

² i ¹⁰ Vidi dok. br. 234.

³ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 82.

⁴ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 88.

21. novembra 1943. Bataljoni u pokretu na nove prostori-
rie.

II. bataljon u pokretu prema Hamzićima susreo se sa ustašama, koji su sa [m.] Pračko Vrelo krenuli u namjeri da zauzmu Jabuku. Poslije trosatne borbe ustaše rastjerane. Dije-
lom u borbi učestvovao i III. bataljon.

Nepr. gubici: nekoliko poginulih.

Vlastiti gubici: 1 lakše ranjen.

Milicija sa Jabuke pobjegla pred našim II. i III. bataljo-
nom prema Sarajevu.

Uz II. i III. bat. nalazio se politkomesar i zamj.⁵ koman-
danta Brigade.

Jahorinski [partizanski] odred postavljen na greben Jaho-
rine prema ustašama, a radi zatvaranja pravca prema Jabuki,
naređeno da IV. bat. 22. [X]I. o.g. uputi jednu četu u Tahuljiće
i da hvata vezu sa Jahorinskim PO.

I. bat. razoružao 32 milicionera i zaplijenio 32 puške.

IV. bat. zaplijenio tri puške.

22. novembra 1943.: I. bat. razoružao 20 milicionera. Pli-
jen: 20 pušaka i 1 puškomitraljez i 1 jahači konj.

II. bat. u pokretu stigao u s. Delijaš. a III. bat. u Trnovo.

Jedna četa IV. bat. iz Modrog Polja upućena u Tahuljiće
radi zatvaranja pravca od Jabuke i hvatanja veze sa Jahorin-
skim PO.

23. novembra 1943.: Od I. bat. primljeno 39 pušaka i 1150
metaka, što je prema naređenju Divizije predato VII.⁶ maje-
vičkoj brigadi.

I. bat. uhvatio i razoružao 4 milicionera i 2 četnika. Plijen:
6 pušaka.

II. bat. kod Delijaša bez događaja.

III. bat. na prostoriji kod Trnova. Na nagazne mine, koje
su postavljene na cesti Trnovo — Sarajevo u klancu Medžu-
ščine, naišla od Sarajeva 3 njemačka tenka i 4—5 kamiona. Dva
tenka teško oštećena, poslije čega se Nijemci povukli prema
Sarajevu i odvukli oštećene tenkove.

IV. bat. kod Jabuke, bez događaja.

Uveče ovog dana na Previlu stigao Štab XXVII. divizije.

Primljena divizijska zapovijed⁷ za koncentraciju Brigade
prema Trnovu sa zadatkom napada na nepr. uporište Kasind
kod Sarajeva.

⁵ Dušan Egić

⁶ Vjerovatno omaška. Treba: XVII.

⁷ Redakcija nije pronašla spomenutu zapovijest.

Izdata naša zapovijed O. br. 15.

I. bat. da se razmjesti na prostoriji: Ilovača — Previla — Jabuka sa zadatkom zaštite div. magacina na Previli, održavanja veze sa Goraždom i razoružavanja milicije na svojoj prostoriji.

Štab brigade, bolnica, intendantura i Četa pratećeg oružja i IV. bataljon da 24. XI. t.g. preduzmu pokret prema Trnovu pravcem: Milotina — Jabuka — Delijaš.

II. bat. nalazio se na prostoriji: Šišići — Delijaš.

III. bat. na prostoriji oko Trnova sa obezbeđenjem prema Sarajevu i Kalinoviku.

Četa pratećeg oružja zaplijenila 5 pušaka.

24. novembra 1943.: U pokretu prema novoj prostoriji, Štab brigade, bolnica i intendantura zanočili u s. Delijaš, a IV. bat. i Četa pratećeg oružja u s. Hamzići.

II. i III. bataljon na svojim ranijim mjestima, tj. II. bat. u s. Delijaš, a III. bat. na prostoriji: Trnovo — Vrbovnik — Tošići.

I. bat. razoružao 12 četnika i zaplijenio 12 pušaka.

25. novembra 1943.: Prije podne ovog dana jedinice zauzele slijedeći raspored:

I. bat. na prostoriji kod Previle i Jabuke.

II. bat. sa 1 protivkolskim topom kod s. Ilovica.

III. bat. na prostoriji Trnovo — Vrbovnik — Tošići.

IV. bat. i Četa pratećeg oružja (bez protivkolskog topa) na prostoriji Jelačići — Govedovići.

Štab brigade, bolnica, intendantura i politički kurs u s. Šišići.

Doznalo se da se grupa četnika nalazi u Dobrom Polju, a da njem. divizija iz Nevesinja šalje svoje izvidnice do Kalinovika.⁸

I. bat. razoružao 2 milicionera i zaplijenio 2 puške. Transportovao div. materijal sa Ustikoline na Previlu.

II. bat. bez događaja.

III. bat. na cesti Trnovo — Sarajevo napao kod s. Ilovica njem. kolonu od 150 ljudi sa 3 tenka, koja je pošla od Sarajeva. Poslije kraće borbe neprijatelj se povukao prema Sarajevu.

Nepr. gubici: 8 mrtvih i 10 ranjenih.

Vlastiti gubici: 1 mrtav i 2 ranjena.

IV. bat. iz Hamzića prešao u Govedoviće.

⁸ Vjerovatno se odnosi na dijelove 14 brdskog lovačkog puka 7 SS divizije »Princ Eugen«, koji je tada bio razmješten na području Nevesinja. Opširnije o tome vidi dok pod reg. br. 3-2-a, k. 72 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

26. novembra 1943.:

I. bat.: transportovao materijal div. intendature sa Ustikoline na Previlu. Razoružao 10 milicionera i zaplijenio 10 pušaka. Jednu četu uputio u sastav Talijanskog bataljona u s. Mazline, radi zajedničke akcije na četničku grupu u Dobrom Polju.

III. bat. izvršio akciju na četničku grupu u s. Krbaljine. Zarobio 2 četnika i zaplijenio 2 puške.

Osim toga porušio 2 mosta na cesti Trnovo — Dobro Polje.

II. i IV. bataljon (svaki sa po 2 čete) izvršili noću 26./27.

XI. napad na grupu milicionera u Kijevu.⁹

Neprijatelj nije dao otpora, nego je pobjegao prema Sarajevu.

Zarobljeno 16 milicionera. Plijen: 18 pušaka, 1 teški mitraljez i 4 brdska kazana.

Osim toga porušen je most (dug oko 40 m) kod Kijeva preko r. Željeznice.

27. novembra 1943.: I. bat. zaplijenio 1 puškomitraljez i 2 puške.

III. bataljon prekopavao cestu Trnovo — Dobro Polje.

Sa ostatkom bataljona i jednom četom Jahorinskog PO pretresao selo Presjenicu i tom prilikom uhvatio 3 četnika, a 1 ubio. Plijen 4 puške.

Kod II. i IV. bat. bez događaja.

28. novembra 1943.:

I. bat. bez događaja.

III. bat. prekopavao cestu od Trnova prema Dobrom Polju.

Noću ovog dana izvršen napad na neprijateljsko uporište Kasindo¹⁰ kod Sarajeva sa II. i IV. bataljonom. II. bat. bio ojačan brdskim topom.

Ideja napada: II. bataljon pravcem Ilovice — Grab — Jastrebić — Grabske Šume — Galjeva Njiva — Klanac — Kasindo, napadajući grupu kuća u Kasindolu na lijevoj obali Kasindolskog Potoka. Front napada istok—zapad sa naslonom desnog krila na lijevu obalu Kasindolskog Potoka.

IV. bat. pravcem: Grab — Grabske Šume — Podivići — Tvrdinići — Slapovi — Oporavilište, napadajući grupe kuća kod samog Oporavilišta. Front napada istok—zapad sa naslonom lijevog krila na desnu obalu Kasindolskog Potoka.

⁹ Za napad na ovo mjesto Štab brigade izdao je naređenja 26. novembra 1943. god. (vidi dok. br. 12—9, k. 986 u Arhivu Vojnog historiskog instituta i film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/11—12 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

¹⁰ Vidi dok. br. 234

U napad se pošlo u 17.00 sati, a napad je imao otpočeti u 24.00 sata. U slučaju uspjeha ili neuspjeha bataljoni su se imali vratiti na svoja polazna mjesta najkasnije do 03.00 sata 29. XI. 1943.

Pri izvršenju pokreta doznalo se od mještana da se u Kijevu i u s. Klanac nalaze jače neprijateljske snage. Radi ovoga II. bat. se je morao kretati borbenim rasporedom. Zbog ovoga i terenskih teškoća (naročito kod IV. bat.), a pogotovo radi nepouzdanih vodiča, koji su vodili zaobilaznim putevima, bataljoni su prednjim dijelovima stigli pred Kasindo tek oko 02.00 sata. Na našu vatru iz bacača i pušaka neprijatelj nije odgovarao. Dok su se bataljoni prikupili na polazne položaje za napad, već je prošlo vrijeme, tj. 03.00 sata, pa su se bataljoni vratili.

Kako se kasnije saznalo od pouzdanika, neprijatelj je ranije doznao za naš napad i povukao se iz Kasindola, spremajući nam klopku i vjerujući da ćemo ući u Kasindo pa da nas onda napadnu. Osim toga, rano u jutro 29. [X] I. krenuo je jakim snagama na kamionima cestom od Sarajeva prema Kijevu u namjeri da nam otsiječe otstupnicu.

29. novembra 1943.:

IV. bat. pri povratku sa akcije na Kasindo 29. [X] I. oko 06.00 sati, opazio je kod s. Kijevo nepr. kolonu od 40 kamiona. Bataljon je odmah napao neprijatelja, koji je već sa svojim dijelovima izbio na Galjevu Njivu. Borba je bila žestoka i trajala je cijelog dana 29. [X] I.

U borbu je postepeno angažovan i naš II. bataljon.

Jačina neprijatelja: 800—1000 ljudi, dosta automatskog oružja, jedan teški i 2 mala tenka, a poslije podne i 1 avion.

U neravnoj i žestokoj borbi neprijatelj uspio oko 16.00 s. prodrijeti do s. Grab, koje je djelomično spalio (izgorjelo oko 30 kuća), ali je našim brzim i žestokim protivnapadom odbačen i gonjen u širokom frontu prema Sarajevu, kada ga je u mraku nestalo.

Nepr. gubici: 50—60 mrtvih i veći broj ranjenih.

Gubici IV. bataljona: 5 mrtvih i 7 ranjenih (1 kasnije podlegao) i 3 ubijena konja (od aviona).

II. bat. nije imao gubitaka.

Bilo je nekoliko primjera osobitog ličnog junaštva od strane naših boraca.

I. bat. ovoga dana, po naređenju Štaba divizije, krenuo za Goražde, jer su se tamo pojavile četničke grupe.

III. bat. sa jednom četom ostao u Trnovu radi zatvaranja ceste Kalinovik — Trnovo, a sa ostatkom krenuo za s. Umčani, radi zatvaranja pravca od Sarajeva lijevom obalom Željeznice.
30. novembra 1943.:

I. bat. sa jednom četom u Goraždu, 1 četa na Previli, a 1 četa u sastavu Talijanskog bataljona.

II. i IV. bat. na položajima Grab — Ulobić.

III. bataljon na ranijoj prostoriji.

Ovoga dana Stab brigade prešao iz s. Šišići u s. Slav-ljevići.

Naročitih događaja nije bilo.

Zaključak:

Ukupni neprijateljski gubici:

- 60—70 mrtvih i veći broj ranjenih Nijemaca
- 4 mrtva milicionera
- 1 mrtav četnik
- 58 zarobljenih četnika
- 133 zarobljena milicionera
- 2 njemačka tenka teško oštećena

Plijen:

- 229 pušaka
- 2 teška mitraljeza
- 4 puškomitraljeza
- 2 prsna mitraljeza
- 1 raketni pištolj
- 15 sanduka granata za bacač 81 mm
- 60 ručnih bombi
- 4 brdska kazana
- 1 jahaći konj

Ukupni vlastiti gubici:

- 7 poginulih
- 9 ranjenih
- 3 konja poginula.

U Jahorinski PO javilo se 11 četnika.

Temeljito porušena cesta i mostovi od Kijeva do Dobrog Polja.

Strijeljano 12 utvrđenih zlikovaca.

Dežertiralo 6, koji su bili prešli iz redova četnika i milicionera.

Dobrovoljno pristupilo u naše redove 6 drugova i 5 drugarica.

I. i III. bataljon održali [su] po jednu konferenciju sa komandama četa u pogledu vojničkih nedostataka, a II. i IV. bat. po 2 konferencije.

Štab brigade sa štabovima bataljona nije održao nijednu konferenciju zbog velike udaljenosti pojedinih bataljona.

Slobodno vrijeme iskorišćeno za vojničku izobrazbu boraca: borbena obuka, ratna služba, noćna ratna služba, egzercir, opis naoružanja, nastava gađanja i stražarska služba.

Kulturno-prosvjetni rad u Brigadi je na priličnoj visini. Sve čete izdale su do sada svoje džepne novine. Nepismenost se postepeno i uspješno otklanja. I. i III. bataljon održali su javne priredbe, I. bat. u Goraždu, a III. u Trnovu.

Stanje morala i discipline je na srednjem nivou. Naređenja viših štabova izvršavaju se točno i na vrijeme.

Stanje borbenog duha kod većeg broja boraca je dobro, dok kod pojedinih novih boraca još u potpunosti ne zadovoljava.

Odnos komandnog kadra međusobno je dobar. Manji broj desetara i vodnika ponekad prave prema borcima nedozvoljene ispade.

Odnos boraca međusobno i prema novodošlim drugovima je dobar.

Odnos drugova i drugarica dobar.

Odnos naroda prema našoj vojsci je na pojedinim prostorijama dobar, a na pojedinim još nepovjerljiv.

Odnos boraca prema narodu korektan.

Stanje oružja i naoružanja je prilično dobro. Potrebno je dodijeliti veću količinu eksploziva i maziva za oružje.

Ishrana za ovih 15 dana bila je slaba i jednolična. Naročita oskudica bila je u hljebu, koji je, kada ga je bilo, bio od zobi.

Stanje obuće i odjeće kod novopridošlih boraca je slabo, a kod starih za dogledno vrijeme biće također slabo, jer se ne obnavlja.

Zdravstveno stanje je dobro. Zaraznih bolesti nema. Ima manji broj boraca, koji su zbog starosti i iznurenosti nesposobni za borbu i pokrete.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,

Komandant, major,

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 6 DECEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O SITUACIJI U BOSANSKOJ KRAJINI¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Op. pov. br. 362.
Dne 6.XII. 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV JUGOSLAVIJE

1) 3. o. mj. neprijatelj je po četvrti put pokušao prodrijeti iz Prijedora za Ljubiju uz sadejstvo tenkova.² I ovoga puta snage IV. NOU Divizije, koje se nalaze na tome sektoru, uspjele su razbiti neprijatelja i natjerati ga nazad u Prijedor.³

Istovremeno su dijelovi iste divizije djelovali u leđa neprijateljskim snagama, koje su nadirale od Prijedora i tom prilikom porušile prugu između Prijedora i Dragotinje.

Ovoga dana neprijatelj je pretrpio gubitke: 50 mrtvih i veći broj ranjenih i zarobljenih 9 vojnika. Uništen je 1 tenk.

2) Dijelovi VIII. Krajiške NOU Brigade i Podgrmečkog NOP Odreda izvršili su demonstrativan napad na neprijateljsko uporište Otoka⁴ (ž. pruga Bos. Novi — Krupa), gdje je zarobljeno i predalo se 30 neprijateljskih vojnika i 3 oficira. Istovremeno je dignut u vazduh 1 neprijateljski putnički voz na istoj pruzi.⁵

3) Neprijateljske snage, koje su prodrle prije tri dana u Bos. Grahovo, još se tamo zadržavaju.⁶ Naše snage,⁷ koje smo

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—10, k. 456.

² O jačini ovih snaga vidi dok. br. 225.

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 28, objašnjenje br. 7 i dok. br. 97.

⁵ Vidi dok. br. 225.

⁶ U dnevnom izvještaju 15 brdskog armiskog korpusa od 5 decembra 1943 god. stoji: »... Delovi puka Brandenburg i četnika zauzeli Bos. Grahovo; neprijat. otpor slab. Izviđanjem u pravcu severa ustanovljeno da su visovi sev. i sev. zap. Grahova posjedniti od neprijatelja...« (vidi film pod reg. br. Minhen 5/571-572 (586—587) u Mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

⁷ Odnosi se na Drvarski i Glamočki NOP odred (vidi dok. br. 19/1—10, k. 456 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta, dok. br. 3890 XII 4—17/43 u Arhivu CK SKJ i tom V, knj. 22, dok. br. 163).

uputili na Grahovski sektor, djelovaće na komunikaciji [Bos.] Grahovo — Strmica i zatvarati pravce prema Drvaru.

4) 4 saveznička aviona bombardovala su po danu prugu Bos. Novi — Krupa i na jednom mjestu oštetili prugu.

Mišljenja smo da bi važno bilo bombardovati Volinjski most i vijadukte kod Volinja (kod Kostajnice), željeznički most u Bos. Novom, i željeznički most kod Grmuše (zapadno od Bos. Krupe), jer u posljednje vrijeme neprijateljski saobraćaj dolinom Une je veliki, a težnjom neprijatelja da osposobi ove mostove i druge mostove na cesti i pruži za nosivost 40 tona tereta — očigledno je da je ova komunikacija važna za neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar

Komandant, pukovnik
S. R.⁸

Načelnik, ppukovnik
Milorad⁹

⁸ Slavko Rodić

⁹ Mijatović

ВРХОВНОМ СТАБУ НОВ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1/ 3.0.мј. непријатељ је по четврти пут покушао продријети из Приједора на Лјубију уз sadejstvo tenkova. I ovoga puta snage IV. NOU Divizije, koje se nalaze na tome sektoru, uspjele su razbiti neprijatelja i natjerati ga nazad u Prijedor. Istovremeno su dijelovi iste divizije djelovali u ledja neprijateljskih snaga, koje su nadirale od Prijedora i tom prilikom porušile prugu između Prijedora i Dragotinje.

Ovoga dana neprijatelj je pretrpio gubitke 50 mrtvih i veći broj ranjenih i zarobljenih 9 vojnika. Uništen je 1 tenk.

2/ Dijelovi VIII. Krajiške nou Brigade i Podgrmečkog SOF Očreda izvršili su demonstrativan napad na neprijateljsko uporište Otoka /2. pruga Bos. Novi - Krupa/, gdje³⁰ zarobljeno i predale se 30 neprijateljskih vojnika i 3 oficira. Istovremeno je dignut u vazduh 1 neprijateljski vatreni voz na istoj pruzi.

3/ Neprijateljske snage, koje su prodrle prije tri dana u Bos. Grahovo još se tamo zadržavaju. Naše snage, koje smo uputili na Grahovski sektor djelovale na komunikaciji Grahovo-Strmica i zatvarati pravce prema Drvaru.

4/ 4 saveznička aviona bombardovala su po danu prugu Bos. Novi - Krupa i na jednom mjestu oštetili prugu. Mišljenja smo da bi važno bilo bombardovati Volinjski most i vijodukte kod Volinja/kod Kostajnice/, željeznički most u Bos. Novom, i željeznički most kod Grmusa/sjeverno od Bos. Krupa/, jer u posljednje vrijeme neprijateljski saobraćaj dolinom Une je veliki, a teškom neprijatelja da osposobi ove mostove i druge mostove na cesti i pruzi sa nosivost 40 tona tereta, očigledno je, da je ova komunikacija važna za neprijatelja.

СМГТ ПАРИЗУ - СЛОБОДА НАРОДУ!

Politički Komesar,

Народни командир, pukovnik

Командант, pukovnik

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 6 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE KRAJIŠKE
BRIGADE DA LIKVIDIRA STAMBULČIĆ I POJAČA SEK-
TOR CRVENE STIJENE¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
6. 12. 1943. u 9 časova

ŠTABU II. KRAJIŠKE BRIGADE

Situacija: Neprijatelj iz Tuzle vrši jak pritisak u pravcu Zvornika, Kladnja i Šekovića.² Radi toga je XVII. Divizija upućena u tom pravcu.³

Danas se takođe osjeća jači pritisak neprijatelja od pravca Mokroga na Crvenu Stijenu,⁴ a vjerovatno je da će ovaj uslijediti i od pravca Vučja Luka — Kalauzovići.

Da bi se uspješno zatvorio pravac Mokro — Crvena Stijena, kao i [radi] rasterećenja tog pravca,

n a r e đ u j e m o :

II. Krajiška brigada uputiće odmah jedan bataljon pojačan sa PK topom i bacačem na Crvenu Stijenu, sa zadatkom pojačanja tog sektora.⁵ Odmah po dolasku ovog bataljona na Crvenu Stijenu, Romanijski odred rokiraće jedan svoj bataljon desno u Kadino Selo.

Sa dva bataljona pristupiti likvidaciji Stambulčića,⁶ u cilju rasterećenja pravca Mokro — Crvena Stijena. Ova dva bataljona treba da se pomjere sa dosadašnje prostorijske na prostorijsku Bogovići — Buđ. Sa te prostorijske održavati vezu sa bataljonom na Crvenoj Stijeni.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 15—9, k. 986.

² Vidi dok. br. 202.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 77.

⁴ Vidi dok. br. 183, objašnjenje br. 4 i 14.

⁵ Ovog dana oko 15,00^h Crvena Stijena je zauzeta od Nijemaca, pa je bataljon dobio zadatak da vrši pritisak na komunikaciju Crvena Stijena — Sokolac (vidi izvještaj 27 divizije od 4 januara 1944 god. u tomu IV, knj. 21).

⁶ Vidi dok. br. 94.

Prilikom likvidacije Stambulčića preduzeti mjere da se prekine veza između Stambulčića i Pala. Po izvršenom zadatku — likvidaciji Stambulčića — vršiti pritisak na Pale.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
Kosorić Pero

(M. P.)⁷

BR. 34

**ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESTE BOSANSKE NOU BRIGADE
OD 6 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA POKRET I DEJSTVO NA PROSTORIJI ŠEKOVIĆI —
CAPARDE¹**

ŠTAB
VI BOSANSKE N.O.U. BRIGADE
Broj: 269

6 decembra 1943 god. u 10 č.

Z A P O V I J E S T

(Sekcija Zvornik — Kladanj 1 : 100.000)

Našoj brigadi Štab divizije³ je naredio da hitno krene ka Šekovićima i da razbije neprijatelja koji je izvršio prodor preko Borogova,⁴ a zatim da ga što dalje protjera preko s. Caparde, kako bi se na taj način spasila naša partizanska sela od paljevine i pustošenja. U vezi gore isloženog

⁷ Okrugli pečat: Štab Dvadeset sedme divizije Trećeg korpusa NOVJ.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2—2. k. 989.

² Dio zapovijesti o opštoj situaciji Redakcija je izostavila, jer je objavljen u dok. br. 77.

³ Odnosi se na Sedamnaestu NOU diviziju.

⁴ Vidi dok. br. 77.

NAREĐUJEMO:

1) Napad na neprijatelja izvršiće naša brigada sa cjelokupnim snagama, pošto usput prikupi podatke o neprijatelju. Sa nama će se kretati i diviziska baterija koja će potpomagati napad artiljerijom. Napad će se izvršiti u dvije kolone i to:

a) **Lijeva kolona:** sastav: I i III bataljon, diviziska baterija i topovsko odjeljenje naše brigade, k-nt kolone: k-nt brigade. Sa ovom kolonom kretaće se i brigadna intendantura sa komorama I i III bataljona, zatim bolnica i dijelovi oko Štaba.

Zborno mjesto ove kolone kod sreskog načelnika u Vlasenici. Marševski raspored: I bataljon, dvije čete III bataljona, diviziska baterija, topov. odjeljenje, Štab brigade i dijelovi oko Štaba, bolnica, brigadna intendantura sa komorama I i III bataljona i jedna četa III bataljona kao zaštitnica. Vrijeme polaska sa zbornog mjesta: I bataljon krenuće odmah isturajući jednu četvu naprijed, koja će izvidati i prikupljati podatke, a ostale jedinice ove kolone krenuće u 12 časova danas.

Pravac kretanja: Vlasenica — cestom za Šekoviće. Kod ćuprije na Drinjači (na Crvenoj Stijeni) kolona će zastati i po potrebi razviti se za borbu; ovdje će k-nt kolone izvršiti borbeni raspored jedinica. To važi ukoliko neprijatelj bude u Šekovićima, a ukoliko bude dalje prema Borogovu — borbeni raspored jedinica izvršiće se kod Šekovića prema situaciji i nahođenju.

Sva ostala naređenja izdavaće k-nt kolone usmeno.

b) **Desna kolona:** sastav: II i IV bataljon, tehnički vod, k-nt kolone: zam. k-nta brigade major Savo Trikić.

Zborno mjesto ove kolone kod Džamdžića kuća na Piskavici. Čas polaska u napad: u 12 časova danas. *Pravac kretanja:* Džamdžića kuće — putem za crkvu na Rudištima (Crkvina) — odatle jedan bataljon (II) ide na Stolicu više [s.] Supčane, gdje ispituje situaciju, prikupljajući podatke o neprijatelju u Supčanima, a zatim kada lijeva kolona bude započela sa napadom, ovaj bataljon otpočinje napad preko Supčana na Šekoviće i dalje u pravcu neprijatelja. IV bataljon izvršiće obuhvat preko Korijena — Kalabače i izbiti na Bijelu Zemlju više Paprače udarajući tako neprijatelju u leđa koji će se vjerovatno nalaziti po Borogovu.

Sve ostalo prema usmenim uputama koje je primio k-nt ove kolone u Štabu brigade.

OPŠTE NAPOMENE:

a) Obje kolone stalno će se kretati predviđenim pravcima dok se ne sudare s neprijateljem. Desna kolona neka naročito

bude spremna za što efikasnije sadejstvo sa lijevom kolonom, koja će se vjerovatno prva sudariti sa neprijateljem. Desna kolona može brzo odlučiti bitku u našu korist ako bude na vrijeme dejstvovala bočno i u leđa neprijatelju prema predviđenim pravcima.

b) Prema najnovijim podacima neprijatelj se nalazi u Šekovićima, u jačini oko 600 (četnika i »zelenog kadra«, a nešto i Nijemaca). Prema tome, jedinice će odmah, kako je u zapovijesti navedeno, da izvrše pokret od sreskog načelstva u pravcu Šekovića, kako bi do mraka razbili neprijatelja.

Naglašavamo da treba odlučno izvršiti napad i protjerati neprijatelja što dalje, jer će sve jedinice koje se pominju naprijed u situaciji djelovati na svojim sektorima. Sem toga, V. Š.⁵ je naredio XVI vojvođan. diviziji da pritisne na cestu Tuzla — Zvornik,⁶ koja će to odmah i učiniti.

c) Naša artiljerija gađaće najprije Šekoviće, a zatim u pravcu Borogova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Dane Olbina,

Komandant — major,
Miloš Zekić,

(M. P.)

⁵ Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije

⁶ Vidi dok. br. 182.

NAREĐENJE ŠTABA PETNAESTE MAJEVIČKE NOU BRIGADE OD 6 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA POSIJEDANJE POLOŽAJA TODIĆI — BETANJ I HADŽIĆI — PRIJEVOR¹

ŠTAB

XV. N.O.U. »MAJEVIČKE BRIGADE«

Str. pov. br. 3/43. g.

Dne 6. XII. 1943 god. u ——— sati

Položaj

ZAPOVIJEST (Sekcija Kladanj — Zvornik)

Situacija: Jedna neprijateljska kolona jačine 600—800 vojnika sa 2 t. bacača, koja je sinoć prodrila u Šekoviće, u toku današnjeg dana produžila je do Strmice i vjerovatno tu zanoćila.²

Danas je neprijatelju u Kladnju stiglo neko pojačanje od Živinica. Juče poslije podne u Kladanj su stigla 2 oklopna automobila.

Najvjerovatnije je da neprijatelj iz Kladnja i iz Strmice namjerava probiti se do Vlasenice. Nije isključena mogućnost da kolona iz Strmice pokuša spojiti se sa kolonom iz Kladnja, kao i obratno.

Zbog ovakve situacije naša brigada u toku noći postaviće se na prostoriju: Todići — Betanj — Hadžići — Prijedor,³ sa zadatkom obezbjeđenja pravca od Kladnja i razbijanja neprijateljske kolone koja se nalazi u Strmici.

U vezi s tim,

n a r e đ u j e m o :

I. bataljon: Najkasnije večeras u 8 časova krenuće iz Prijedora u Betanj, sa zadatkom da glavninu snaga postavi na Betanj, a jednu četu na Plazake. Ovaj bataljon osmatraće pravac i cestu koja vodi iz Šekovića za Vlasenicu. Nastojati obavezno da se neprijatelj upusti u dolinu Drinjače prema s. Jakovice i onda pristupiti razbijanju i uništavanju, udarajući ga

¹ Original. nalazi se u Muzeju narodne revolucije NR Bosne i Hercegovine.

² Vidi dok. br. 202.

³ i ⁵ Vidi dok. br. 77.

bočno. Četa sa Plazaa vezivaće se na Debelom Brdu sa III. bataljonom da bi najuže sadejstvovali u razbijanju i uništavanju neprijatelja. Bataljon će zaposjesti kote 591 i 799 (Bunarići). Bataljon će uzeti položaje u duhu postavljenog zadatka prema situaciji.

III. bataljon: Najkasnije u 8 časova sa prostorije Pekići — Dopasci, krenuće u s. Trnovo, zaseok Todići. Prilikom nastupa u Todiće, biti vrlo oprezan, pošto nije isključeno da je neprijatelj predveče napravio pokret od Strmice u pravcu.⁴ U Todićima uhvatiti vezu sa mjesnom partizanskom jedinicom.

Zadatak ovog bataljona je da zaposjedne položaje Paljevine — Debelo Brdo — desno vezujući se sa I bataljonom u Plazaa, a lijevo sa Kladanjskim odredom (partizanskim) na Srednjem Brdu. Ovaj bataljon budno će osmatrati pokret neprijatelja iz Strmice. Ukoliko neprijatelj krene pravcem Strmica — Dopasci (na Javornik), glavninu bataljona orijentisati na taj pravac i sadejstvovati u razbijanju neprijatelja sa Kladanjskim partizanskim odredom. Ukoliko neprijatelj iz Strmice krene cestom za Vlasenicu, glavninu snaga upustiti prema I. bataljonu, a potom baciti se s boka i s leđa na neprijatelja u sadejstvu sa I. bataljonom i pristupiti uništavanju.

V. bataljon: u 19 časova iz Starića krenuće na Prijevor. Zadatak ovog bataljona je da [zaposjedne] liniju Prijevor — Podprijevor, sa zadatkom kontrolisanja i zatvaranja pravca od Kladnja. Patrolama osmatrati pravce od Kladnja preko Dri-njače na liniji Starić — Ravne.

II. bataljon: Kao brigadna rezerva smjestiće se na liniji Todići — Glišići. Ovaj bataljon izvršiće pokret sjutra tačno u 6 časova. Brigadna intendatura i hirurška ekipa ujutro u 6 sati krenuće u s. Dole.

Četa pratećih oruđa: učiniće slijedeće:

Jedan p.[rotiv] k.[olski] top i protivkolsku pušku ostaviće u Prijevoru, koje će ući u sastav V. bataljona.

Jedan p. k. top dodijeliće I. bataljonu.

Minerski vod ostaviti u Prijevoru, sa zadatkom da uz pomoć V. bataljona još u toku noći na najpogodnijim mjestima poruši cestu koja ide iz Kladnja za Prijevor.

Bacačko odjeljenje biće sa I. bataljonom.

Komandir čete i zamjenik političkog komesara ostaće u Prijevoru kod V. bataljona.

Politički komesar čete i zamjenik komandira biće sa bacačem i p.k. topom kod I. bataljona.

Telefonska desetina ostaće kod Štaba brigade.

⁴ Vjerovatno: Trnova

Štab brigade sutra u 8 časova nalaziće se u s. Brda, gdje će i ostati.

Postavićemo telefonsku liniju do Staba III. i V. bataljona.

OPŠTE NAPOMENE:

1) III. i I. bataljon — ukoliko prilikom nastupanja na određene položaje naiđu na neprijatelja, trebaju raditi u duhu ove zapovijesti.

2) Svi bataljoni (osim Drugoga) ujutro *najkasnije do 4 sata* moraju zaposjesti određene položaje. Večeras prilikom dolaska u sela prikupiti podatke o neprijatelju i odmoriti bataljone.

3) V. bataljon uz pomoć minerskog voda u toku noći porušiće cestu Kladanj — Prijedor. U tu svrhu mobilisati civile i potreban materijal iz sela Starić.

4) V. bataljon odmah po prijemu ove zapovijesti uputiće bacačko odjeljenje u sastav I. bataljona, na Prijedor.

5) Svi bataljoni moraju imati kod sebe stalno dovoljan broj vodiča.

Štabovi bataljona u ovoj situaciji ne trebaju se kruto držati ove zapovijesti već inicijativno raditi u duhu ove zapovijesti, što znači zavisiti od toga gdje će i kako neprijatelj ispoljiti svoje namjere. Zbog toga bataljoni treba da budu međusobno u što čvršćoj vezi, da bi blagovremeno mogli sadejstvovati i pomagati se. Naš cilj treba da bude da neprijatelja sa povoljnih položaja, koje ćemo držati, nabacimo u Drinjaču i tu ga uništimo. Prema dobivenim podacima, neprijatelj nije naročito jak i prema tome ovo je moguće izvesti. Posebno se napominje za I. bataljon: Ako neprijatelj iz Strmice produži za Vlasenicu, propustiti ga za nešto, pa se potom bočnim udarom svom silinom sručiti na njega u dolini Drinjače uništavajući ga. Drugim riječima, načiniti mu zasjedu. U tom slučaju do maksimuma koristiti protukolac i bacač.

6) Izvršenje ovog zadatka shvatiti najozbiljnije jer se, između ostalog, u prvom redu radi o spasavanju naših teških ranjenika koji su do sada bili u Šekovićima.

7) U slučaju jakog neprijateljskog pritiska i nemogućnosti održavanja položaja, naša brigada prebacila bi se na desnu stranu Drinjače, na prostoriju Klještani.

8) XVIII. hrvatska brigada u toku sjutrašnjeg dana biće u pokretu prema Šekovićima sa prostorije Bijelo Polje — Matijevići.⁵ Sa ovom brigadom kretaće se i Tuzlanski partizanski odred. Zadatak ovih jedinica je da nasjednu s leđa na neprijatelja koji nastupa prema Vlasenici.

XIX. birčanska brigada nalazi se na prostorijsi oko Šekovića i u Sprečkoj dolini.⁶

9) ZA II. OTSJEK

Napominje se obavještajnim oficirima da eventualno zarobljenike i ranjenike neprijateljske vojske ne ubijaju, već da ih sprovode Štabu brigade pošto ih ispituju. Koristiti seljake, a naročito izbjeglice koje bježe pred neprijateljskom vojskom za prikupljanje podataka.

Biti pri tome obazriv pošto su izbjeglice panikerski nastrojeni i preuveličavaju snagu neprijatelja. Zato koristiti ozbiljnije i sabranije ljude.

U ovakvim prilikama ob. of. treba da pokažu svoju umješnost i snalažljivost, kako bi najbolje koristili svojim štabovima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Milenko,⁷

Komandant,
Ratko⁸

(M. P.)

⁶ Vidi dok. br. 61.

⁷ Stojaković

⁸ Vujović

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
7 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PRVE PROLETERSKE BRI-
GADE ZA NAPAD NA NEPRIJATELJSKE POSADE OKO
DUVNA¹**

ŠTAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ

Broj 367.

7. decembra 1943.

U 14 časova.

ŠTABU I PROLETERSKE BRIGADE

1. Od vas još nismo dobili izvještaj o sinoćnjoj akciji i o sadašnjoj situaciji na Duvanjskom sektoru.² Pošaljite ga odmah.

2. Na vašoj telefonskoj stanici neka uvek bude jedan od članova Štaba.

3. Još nemamo tačan izvještaj o jačini i sastavu neprijateljske kolone koja je sinoć ušla u Livno.³ No, izgleda da je to manja grupa četnika i milicije, potpomognuta sa nešto tenkova i kamiona. Ova kolona došla je od [Bos.] Grahova.⁴ Međutim, posle njihovog prolaska, jedinice XIX Dalmatinske divizije ušle su u Grahovo,⁵ gde su zaplenile jedan nemački kamion sa municijom.

4. Jedinice IX Dalmatinske divizije prikupljaju se na komunikaciji između Livna i Glamoča.⁶ Traženo je da drže pod kontrolom Livanjsko Polje sa severa i da budu aktivne prema Livnu.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22 1—6, k. 706 A.

² i ⁹ Vidi dok. br. 107.

³ U dnevnom izvještaju 15 brdskog armiskog korpusa od 5 decembra 1943 god. stoji: »Opšta situacija: »Citen«: Očišćeno Livno, grupa Berger uporno i žilavo nastupa. Uspostavljena veza sa delovima V. SS-korpusa (vidi film pod reg. br. Minhen 5 573—574 (588—589) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

⁴ U Bosanskom Grahovu bili su tada dijelovi puka »Brandenburg i četnici. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5 571—572 (586—587) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Detaljnije o dejstvu jedinica ove divizije vidi tom V, knj. 22, dok. br. 135.

⁶ Odnosi se na Četvrtu brigadu ove divizije. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

5. Naša III Proleterska brigada nalazi se prema Livnu, sa tri bataljona u visini Borove Glave.⁷ Ostala tri bataljona ove brigade postavljena su duž ceste po dubini: s. Galičić, s. Podkula i s. D. Malovan.⁸

Bataljoni III Brigade iz prednje linije uputiće grupu diverzanata na komunikaciju Karlov Han — Livno, na komunikaciju Karlov Han — Duvno, ispitaće situaciju kod Livna, pa potom u sadejstvu sa IX Dalmatinskom divizijom preduzeće ofanzivne operacije na Livanjskom sektoru.⁹

Bataljoni III Brigade koji su postavljeni po dubini kontrolišu pravce prema Vučipolju i preko Kovač Planine (u s. Mokronoge stalno se nalazi jedna njihova četa).

6. U cilju boljeg i ekonomičnijeg izvršenja našeg zadatka, potrebno je da ofanzivnim akcijama dejstvujemo na neprijateljske posade i veze sa pozadinom, iskorišćavajući sadašnju situaciju kad neprijatelj nema ni dovoljne snage ni dovoljne stabilnosti na sadašnjim isturenim pravcima.

Uputite jednu jaču grupu (do dve čete) sa minerskim odeljenjem koje će u toku ove noći, 7—8 o.m., izbiti na komunikaciju Duvno — Mesihovina, sa glavnim zadatkom rušenja mosta na r. Šujica kod s. Kovači. Ta grupa neka se vrati pravcem Borčani — Kongora — Mandino Selo, no na toj prostoriji može se zadržati, ako su povoljni uslovi, i nastaviti sa dejstvom na toj komunikaciji ugrožavajući neprijateljsku vezu koja tom komunikacijom vodi.

Za vreme dejstva ove grupe, a i ubuduće, stalno kontrolisati pravce koji vode zapadnim padinama Vran Planine.

Sa tri bataljona koja imate u prednjoj liniji stalno vršite nasilna izviđanja i pritisak ka Duvnu.¹⁰ pa inicijativno iskorišćavajte svaku mogućnost, bilo za uništenje neprijateljskih posada na prostoriji Eminovo Selo, Duvno. Kolo, Podgaj, bilo u cilju uništenja cele te neprijateljske grupe, u kom slučaju možete upotrebiti i bataljone iz rezerve.

7. Vaš drugi protivkolski top postavljen je između s. Šujica i s. Gluščevine (kod bataljona »Garibaldi«).

8. Brdska baterija upućena je na vaš sektor kod s. Šimići za dejstvo na obe komunikacije. No, privremeno ona je pod vašom komandom te je za vaše ofanzivne operacije možete koristiti i samo za vaš sektor.

9. Vaš II bataljon izgleda da je tek juče smenjen i sinoć je — po jednom obaveštenju — bio u D. Vakufu. Mi smo mu poslali naređenje da odmah krene ovamo, a naredili smo i da se

⁷ i ⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 109.

¹⁰ Detaljnije o napadu na Duvno vidi dok. br. 107.

autočeta poveže sa njim i da mu stavi kamione na raspoloženje. Mi ćemo ga za sada u s. Stržanj (5 km. severno od Šujice).¹¹

10. Bataljon »Garibaldi«, koji je u s. Gluščevine, treba da uvodite u akcije te da ga osposobite za borbu. U tom cilju već sada organizujte da po jedna četa Italijana bude na zadacima sa po jednim od vaših bataljona iz prednje linije. Od tako uzete čete Italijana kombinujte da po jedan njihov vod ide na zadatke (u borbu, izviđanje i sl.) sa vašim jedinicama. Čete uzimati naizmenično, tako da bataljon kao celina ostaje na sopstvenom zadatku. Uporedo sa ovim i što pre popunite bataljon »Garibaldi« sa predviđenim rukovodiocima i ljudstvom iz vaše brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
potpukovnik,

BR. 37

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE MUSLIMANSKE NOU BRIGADE OD 7 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JE- DINICAMA O NAPADU NA KŁADANJ¹

ŠTAB XVI NOU BRIGADE
7. XII. 1943 god.

Zapovijest

Štaba brigade za 7. XII. 1943 godine

Situacija: Neprijateljska ofanziva na našu oslobođenu teritoriju u istočnoj Bosni postigla je do sada izvjesne uspjehe, zahvaljujući međuvremenu koje je bilo potrebno za pregrupisanje naših snaga.

Neprijatelj je od pravca s. Caparde uspio da se probije preko Borogova, i da izbije na liniju Strmica,² gdje je stigao

¹¹ Bataljon je 8 decembra 1943 god. bio raspoređen na položaju Šujica — Gluščevine (vidi dok. br. 38).

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3.1, k. 1112.

² i ³ Vidi dok. br. 202.

6. XII. do mraka. Iz pravca s. Caparde odvojila se druga kolona koja je uspjela da se probije vjerovatno do [s.] Bobari.

Neprijatelj iz Kladnja produžio je za Olovo, gdje se i sada nalazi.³

Neprijatelj je uspio da zaposjedne Crvenu Stijenu na Romaniji⁴ u toku 6. XII. o.g.

Naše snage, po izvještaju od jučer, bile su raspoređene ovako: VI brigada na sektoru [r.] Tišća, Majevička brigada na sektoru Ravne — Betanj, Hrvatska brigada sjeverno od Kladnja⁵ i XXVII divizija na Romaniji.⁶

Na svima sektorima naše snage vršile su u toku današnjeg dana i prošle noći napade na neprijateljske položaje, koji će se produžavati. O rezultatu tih napada ne znamo.

Prema pismu načelnika Štaba divizije od sinoć, sutra u 6 sati treba da se izvrši napad na neprijatelja u Kladnju,⁷ ukoliko to situacija na sektoru Šekovića bude dozvoljavala. U tom napadu učestvovala bi: Hrvatska brigada, koja treba da napadne pravcem Stanovi — Vranovići — Buševo i XV majevička brigada, koja bi napala pravcem Vučinići — Drinjača — Bratilo.

NAREDUJEMO:

III bataljon sa bacačkim odjeljenjem II bataljona krene pravcem Slivne — Konjevići — Puljići, sa zadatkom direktnog napada na Kladanj.

IV bataljon sa dvije čete krene pravcem Slivne — Kovačići, i postaviti se na liniju Kapa — Javoračko Brdo. Sa jednom četom postaviće se na položaj Crvenke, koja će biti rezerva snagama prema Kladnju, kao i našem II bataljonu. Drži vezu sa III bataljonom i kontroliše pravac od Olova.

II bataljon pomjeriće se na liniju Bijela Stijena (k. 1190) — Medov Do — k. 1043. Zadatak ovog bataljona jeste da štiti pravac prema Olovu, i istovremeno služi kao rezerva III i IV bataljonu.

I bataljon isturiće jednu četvu na Blizansko Brdo, sa zadatkom zatvaranja pravca od Kladnja. Jednu četvu istura na k. 1105, sa zadatkom zatvaranja pravca od Radonjića.⁸ Ta četa (u Nevačkoj) održavaće vezu sa četom u Žeravicama putem ispod Brda.

⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zdruga od 14 januara 1944 godine.

⁵ O rasporedu i dejstvu ovih brigada vidi dok. br. 77.

⁶ Detaljnije o njenom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 21 i 23.

⁷ Vidi dok. br. 77.

⁸ Vjerovatno: s. Rubinici.

Ostale jedinice nalaze se na svojim mjestima, u pripravnosti.

NAPOMENA:

Vrijeme pokreta za III i IV bataljon 8. XII. o.g. u 3 sata. I bataljon isturiće četu na Blizansko Brdo sutra u 4 sata, a četu na Nevačku (k. 1105) također u 4 sata 8. XII. o.g., II bataljon izvršiće pokret na nove položaje 8. XII. o.g. u 4 sata.

III bataljon odvojiće jednu četu pravcem Konjevići — Puljići, koja će odatle održavati vezu sa XV majevičkom brigadom, koja će napadati od Vučinića. Ova četa sadejstvovaće dvjema četama koje idu na Ježevac.

III i IV bataljon moraju držati čvrstu vezu. U slučaju jačeg pritiska neprijatelja na sektor jednoga od njih, naslanjaju se jedan na drugi i zajednički se brane, na pravcu prema [s.] Slivne.

Napad na Kladanj uslijediće samo u slučaju ako napadnu ostale jedinice. Prema tome, III bataljon neće otpočinjati borbu, dok ne čuje borbu sa drugog pravca. U slučaju da napada od strane drugih jedinica ne bude, III i IV bataljon povući će se u s. Slivne — o tome će izdati naređenje zamjenik komandanta brigade. Tada bi IV bataljon sa jednom četom držao Crvenku, a III bataljon k. 1175.

I bataljon neka postavi teški mitraljez i bacač na pogodnom mjestu iznad Žeravica — za odbranu istih od pruge. Četa u Nevačkoj neka sadejstvuje bočno u slučaju napada na Žeravice. U slučaju napada na Nevačku — hitno evakuisati nepokretne dijelove pravcem Ponjerka — Riječica, krenuti u pomoć sa četom iznad Žeravica, i izvještavati Štab brigade.

S obzirom da je Crvena Stijena pala, može se očekivati da snage iz Olova krenu prema nama. Radi toga treba biti oprezan naročito sa te strane.

O svima promjenama i podacima izvještavati Štab brigade.

Obratiti pažnju na ishranu jedinica. Ukoliko nema hljeba, praktikovati čorbu sa brašnom i mesom.

Sa četama koje imaju specijalne zadatke slati po mogućnosti po jednoga člana štaba.

Štab brigade nalaziće se i dalje u s. Slivne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOM:

Bečić⁹

(M. P.)

KOMANDANT:

Čerić¹⁰

⁹ Muhidin

¹⁰ Salem

**DIREKTIVA ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD 8
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE I TREĆE PRO-
LETERSKE BRIGADE I KOMANDI BRDSKE BATERIJE ZA
DEJSTVO NA SEKTORU LIVNO — DUVNO¹**

ŠTAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ

Broj: 369.

8. decembra 1943.

U 14 časova.

ŠTABOVIMA:

I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE i
KOMANDI BRDSKE BATERIJE

PODACI O NEPRIJATELJU:

Pre nekoliko dana neprijatelj sa linije Posušje — Stundenci — Sinj otpočeo je sa napadom u glavnom na tri pravca: prema Duvnu, Aržano — Karlov Han i prema Vagnju.²

Na pravcu Sinj — Vaganj neprijatelj je zadržan. Međutim, neprijateljske kolone prema Karlovom Hanu i Duvnu, posle probijanja naših isturenih položaja, uspele su da u daljem pokretu skoro bez zapreke uđu u Duvno i zadrže pod kontrolom komunikacije Posušje — Duvno i Aržano — Karlov Han — Duvno.³ U sledećim pokušajima neprijateljske grupe iz Duvna primećene su samo manje snage (300—350) sa 3—4 tenka. Izgleda da su delovi ove grupe postavljeni po selima duž komunikacije: Blažuj, Kolo, Kovači, Brišnik.

Na Livanjskom sektoru neprijateljske snage nisu prove-
rene. U samom Livnu 6 o.m. ušla je 1 motorizovana kolona od
pravca [Bos.] Grahova.⁴ Pozadi sebe nisu postavljali posade,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 23.1—6, k. 706 A.

² i ³ U izveštaju Komande 15 brdskog armiskog korpusa od 6 decembra 1943 god. stoji: »15 brd. AK: operacija »Citen«, sever. grupa posle čišćenja prostora Bos. Grahovo prikupljena radi daljih akcija. Srednja grupa, posle planskog nastupanja protiv žilavog nepr., zauzela Obrovac. Istočna grupa u borbi sa jakim nepr. snagama u prostoru Tomislavgrada«. Dokumentat — film se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5/978—984 (1034—1040).

⁴ Odnosi se na grupu »Berger«, koja je dejstvovala po planu »Citen«. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5-573—574 (588—589) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

te¹ su u samo Grahovo još odmah ušle jedinice II Bosanskog korpusa.⁵ Ova Livanjska grupa⁶ takođe je manja, a sastavljena je od četnika i milicionera potpomognuta sa malim brojem nemačkih tenkova. U toku ovoga dana primećena je jedna manja neprijateljska kolona u pokretu od Karlovog Hana za Livno.

Na Duvanjskom sektoru danas nije bilo borbe. Raniji neprijateljski pokušaji ka s. Mokronoge dosta su lako odbijeni.

Od pravca Livna juče je neprijatelj sa 3 tenka i 10—15 kamiona izvršio ispad u pravcu Borove Glave. Izvidničke patrole III Proleterske brigade, koja je izbijala na Borovu Glavu, posle kratke borbe povratile su neprijatelja. Danas oko podne neprijatelj je istim pravcem ponovio ispad. Jedinice III Proleterske brigade presekle su ovu kolonu i uspešno vode borbu.⁷ Do sada su zarobljena 2 kamiona sa municijom i nekoliko Nemaca.

SUSEDNE JEDINICE:

Jedinice⁸ IX Dalmatinske divizije koje su bile na sektoru Aržano — Posušje rokirale su se prema komunikaciji Livno — Glamoč za zatvaranje te komunikacije i za dejstvo ka Livanjskom Polju i Livnu. III Brigada te divizije prikupila se na sektoru naše III Proleterske brigade i dalji pokret ka svom sektoru kombinovaće sa sadašnjom akcijom prema Livnu, sadejstvujući III Proleterskoj brigadi.⁹

XIX Dalmatinska divizija nalazi se na Grahovskom sektoru,¹⁰ a XX divizija nalazi se na sektoru prema Sinju.¹¹

ZADATAK NAŠE DIVIZIJE:

Zatvoriti pravac ka Kupreškom i Ravanjskom Polju, ofanzivno dejstvujući na neprijateljske grupe na sektoru Livno i Duvno.

Za izvršenje ovoga daje se sledeća

⁵ Podatak nije tačan. Bosansko Grahovo su tada napadale Peta i Šesta brigada Devetnaeste divizije i Glamočki NOP odred (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 135).

⁶ Odnosi se na grupu »Berger« (vidi objašnjenje br. 4), koja je prema izveštaju Osmog korpusa NOVJ od 31 decembra 1943 god. imala oko 300 motornih vozila, oko 50 tenkova i oklopnih kola i jaku prateću artiljeriju (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 135.)

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 109.

⁸ Odnosi se na Četvrtu brigadu (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134).

⁹ i ¹⁰ Detaljnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

¹⁰ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134 i 135.

¹¹ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

DIREKTIVA

1. Što pre ispitati neprijateljske snage, raspored i namere, u kom cilju slati duboko izviđačka odeljenja.

2. Iskoristiti sadašnju situaciju u kojoj neprijatelj sa manjim snagama stoji prilično isturen, nepovezan i neorganizovan na prostoriji Duvanjskog i Livanjskog Polja, za:

a) Presecanje i ovladavanje komunikacijama koje neprijatelja vežu sa pozadinom, rušeći objekte i zaprečavajući na zgodnim mestima te komunikacije;

b) Za likvidaciju neprijateljskih grupa na oba sektora.

3. Osnovni jaki položaj za zatvaranje pravca ka Kupreškom i Ravanjskom Polju jeste planinski masiv Cincar planine i Paklina Planina. Ovi masivi biće naslon za naše jedinice, a ujedno ishodišta za naše ofanzivne operacije.

Za zatvaranje pravca ka Kupreškom Polju postavljeni su u izvornom delu r. Šujica rezerve I i III Proleterske brigade i to:

— II Bataljon I Proleterske brigade sa jednim odeljenjem protivkolskog topa na prostoru Šujica — Gluščevine;¹²

— II Bataljon III Proleterske brigade na prostoru Podgaj — Podkula, i¹³

— Italijanski dobrovoljački bataljon III Proleterske brigade na prostoru D. Malovan.¹⁴

Sve ove jedinice organizovaće se u izvornom delu r. Šujica za zatvaranje pravca koji vodi ka Kupreškom Polju.

4. Sve ostale jedinice oslobađaju se za ofanzivne operacije ka Duvnu i Livnu, s tim što će samim akcijama:

— I Proleterska brigada zatvarati pravce ka s. Šujica i s. Ravno od pravca Duvna i padina Vran Planine;¹⁵ a

— III Proleterska brigada zatvarati pravce koji izvode ka Šujici od Livna, Vučipolja i preko Kovač Planine.¹⁶

5. Brdska baterija postaviće se na prostoru oko s. Šimići radi dejstva na obe komunikacije koje vode ka s. Šujica. Ovu bateriju Štab I Proleterske brigade može koristiti u sklopu većih operacija koje izvodi na svome sektoru.

6. U cilju iskorišćenja povoljnog razvoja borbe na Livanjskom sektoru i slabosti neprijatelja na sektoru Duvna, — u toku ove noći, 8/9 o.m., slobodne ofanzivne grupe obe brigade izvršiće napad na neprijatelja na sektoru Duvno i Livno.

¹² Bataljon je dejstvovao po naređenju Štaba divizije (vidi dok. br. 36).

¹³ i ¹⁴ Vidi dok. br. 109.

¹⁵ i ¹⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 107 i 115.

¹⁶ i ¹⁸ Detaljnije o tome vidi dok. br. 109.

I Proleterska brigada izvršiće napad na sektoru Eminovo Selo, Blažuj, Duvno, Kolo, Podgaj, — obezbeđujući se u pravcu Stipanića i Kovača.¹⁷ Težiti za proširenjem akcije prema Posušju, u kom slučaju isturiti obezbeđenja prema Karlovom Hanu i pravcu Kongora — Rakitno.

III Proleterska brigada, iskorišćavajući sadašnji povoljan razvoj na Livanjskom sektoru, u sadejstvu sa III Dalmatinskom brigadom, preduzeće likvidaciju neprijateljske grupe na sektoru Livno. U ovoj operaciji III Proleterska brigada dejstvovalaće sa istoka pravcem Borova Glava — Potočani — Livno i sa juga pravcem Vidoši — Žabljak — Livno;¹⁸ a III Dalmatinska brigada sa severa preko padina Krug Planine i sa istoka pravcem Priluka — Livno.¹⁹ Težiti da se ove akcije prošire dejstvom III Proleterske brigade pravcem Livno — Buško Blato — Aržano, a dejstvom III Dalmatinske brigade pravcem Livno — Držanlije — Prolog. U tom slučaju IV Dalmatinska brigada dejstvovala bi u Livanjskom Polju, bilo kao rezerva, bilo — ako treba — Livanjskim Poljem u pravcu zapada.

Za ovakvo sadejstvo na Livanjskom sektoru Štab III Proleterske brigade neposredno će se sporazumeti sa Štabom IX Dalmatinske divizije.

Tek posle povoljnog razvoja gore naređenih operacija upotrebićemo i rezervne grupe koje sada ostaju u izvornom delu r. Šujica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KOMANDANT
potpukovnik,
Vaso Jovanović

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 8 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA POSIJEDANJE LINIJE SIJERCI — DŽIMRIJE, DUMA-
NJIĆI — KALIMANIĆI I BANDIN ODŽAK — ŠENKOVIĆI**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
8. 12. 1943. u 21 časova.

ŠTABU II. KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XVII. MAJEVIČKE BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P. ODREDA
KOMANDANTU ITALIJANSKOG BATALJONA

Situacija: neprijatelj je ušao jučer u Sokolac² sa jačim snagama, u pješadiji i motorizaciji. Danas je manje odjeljenje stiglo do Žljebova gdje se je zadržalo. Isto tako iz Sokolca prema Rogatici krenula je neprijateljska kolona koja je naišla na otpor na Hanu Stijenici i bila vraćena. Neprijatelj koji je jučer ušao u Rogaticu danas je produžio prema Višegradu, navodno da se u Sjeverskom — Boričke nalaze manje neprijateljske snage.

Neprijatelj u prolazu pali sve na što naiđe.³

Neprijateljski pritisak osjeća se i na sektoru Vlasenica — Šekovići. Situacija u Žepi nije nam poznata.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—9, k. 986.

² Vidi dok. br. 183, objašnjenje br. 4 i 14 i dok. br. 222.

³ U izvještaju Trećeg korpusa NOVJ od 8 marta 1944 god. o ovome stoji:

»Okupatorske zvjeri su i ovog puta vršile strašna zvjerstva nad nezaštićenim narodom i po srpskim i po muslimanskim selima. Da bi vam slika njihovih zlodjela bila jasnija navodimo neke primjere:

U Glasinačkoj opštini, Rogatički srez, od 32 sela ostala su poslije VI ofanzive 2 nepotpuna sela. U Boričkoj opštini, Rogatički srez, od 17 sela ostalo je 5. U Rogatičkoj opštini od oko 10 sela ostala 2. U Dubskoj opštini, Rogatički srez, od 26 sela ostala je samo po neka kuća. U Pračanskoj opštini od 20 sela ostalo je 5. U Knežinskoj opštini, Vlasenički srez, od 20 sela ostalo 3. U Šekovičkoj opštini spalili su oko 60 kuća« (vidi dok. pod reg. br. 54—1/7, k. 408 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i dok. br. 233).

Naš zadatak je da u toku noći razbijemo neprijateljske grupe u Žljebovima i navodno u Sjeverskom i da mu na taj način onemogućimo izvođenje nameravanog plana.

U slučaju jačeg pritiska u toku sutrašnjeg dana koncentracija naših jedinica pod borbom biće greben [pl.] Devetaka odakle će se dobiti dalji pravac pokreta.

Radi prednjeg

n a r e đ u j e m o :

1) *II. Krajiška brigada*: (sa tri bataljona) postaviće se na liniju Sijerci — Mandra — Mičivode — Džimrije. Zadatak: u toku noći ispitati i napasti neprijateljske dijelove u Žljebovima.⁴ U toku sutrašnjeg dana zatvaranje pravaca koji vode od drumu prema Sokolovićima, naročito grebena Devetaka. Jedinica u Džimrijama da izviđa pravac od Kusača i Krama. Jedinica u Sijercima da se poveže sa Romanijskim odredom u Čavarinama.

2) *Jedan bataljon II. Krajiške brigade*: uputite odmah pravcem Rađevići — Babljak gdje će ispitati neprijatelja u Sjeverskom i odmah ga napasti u cilju razbijanja. Poslije zadatka, zadržava se na liniji Rađevići — Babljak sa zadatkom izviđanja od Sjeverskog i Žepe (Mislovo). Kao pojačanje ovom bataljonu daje se Italijanski bataljon koji se sada nalazi na liniji Grbići — Točionik — Rađevići, a koji je dobio naređenje da se prikupi odmah u Rađevićima. Italijanski bataljon potpašće pod komandu bataljona II. Krajiške brigade (u taktičkom pogledu).

Održavati vezu sa bataljonom [XVII] Majevičke brigade na liniji Kalimanići — Dumanjići koji će po potrebi da interveniše.

3) *XVII. Majevička brigada*: postaviće se odmah na liniji Dumanjići — Kalimanići (sa jednim bataljonom) sa zadatkom obezbjeđenja naše bolnice i po potrebi intervencije u Sjeverskom; sa ostatkom snaga na prostorijski Točionik — Grbići. Ove snage biće kao opšta rezerva divizije, a upućivaće izviđačke vodove u pravcu Mislovo — Žepa.

4) *Romanijski P. Odred*: postaviće se na liniji Bandin Odžak — Čavarine — Šenkovići (sa dva bataljona) sa zadatkom zatvaranja pravaca od Sokolca, kao i aktivnog sadejstva sa bataljonom II. Krajiške brigade na Sijercima. Radi toga povezati se sa ovim bataljonom. Jedan bataljon ostaje u Zakumu sa zadatkom zatvaranja pravaca od Rogatice. Ovaj bataljon odr-

⁴ Vidi dok. br. 94.

žavaće čvrstu vezu sa bataljonom XVII. [Majevičke] brigade u Kalimanićima.

5) *Štab divizije* nalaziće se 9. ov. mj. od 6 časova u Barniku. Hirurška ekipa sa Štabom divizije.

6) *Divizijska bolnica* ostaje u Kalimanićima.

Opšte napomene:

Štab II. Krajiške brigade povezaće se telefonom sa Štabom divizije u Barniku. Telefonska desetina Štaba divizije povezaće se telefonom sa Štabom XVII. Majevičke brigade.

Ugovoreni znak »potrebno je povlačenje« biće dvije crvene raketle izbačene u pravcu Štaba divizije.

Pošto će neprijatelj sutra biti vjerovatno aktivan, to skrećemo pažnju jedinicama da se ne vežu samo za pasivnu odbranu položaja, već čim primijete pokrete neprijatelja da prelaze u napad.

Sela: Rađevići, Grbići, Točionik su četnička sela, te se u pogledu snabdijevanja prema tome ravnati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,
Ilija⁵

Komandant, major,
Kosorić Pero

⁵ Pavle Goranin-Ilija

ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD 8 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA NA- PAD NA GACKO I AVTOVAC¹

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 46
8 decembra 1943 g.

»200 N«²

u 10.30 čas.
s. Krstac

ZAPOVIJEST (Sekcija Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

Noćas smo primili izvještaj od III Hercegovačke brigade i Štaba Sjevernohercegovačkog odreda od 6 o.mj.³

III Brigada se nalazila na prostoru Krtina — Šljeme i izviđa Vučji Do i Vrbicu. Iz primljenih izvještaja vidi se:

U Bileći ima do 200 domobrana, bez Švaba, i 3—400 četnika bilećkih, stolačkih i ljubinjskih. Bilo je i 150 zubačkih četnika koji su 4 o.mj. otišli za Zupce. U Trebinju i Dubrovniku izgleda ima svega do 100 Švaba. U Stocu ima samo stotinjak domobrana. Motorizacija koja je u manjoj količini pri ovoj posljednjoj ofanzivi dolazila od Mostara preko Stoca do Plane vratila se u Mostar.⁴ Sa Miloradom Popovićem⁵ bilo je 60 četnika, sa popom⁶ 40 koji su još nešto uspjeli mobilisati oko Gacka. U Ljubinju ima stotinjak četnika. Do 6 o.mj. nije bilo saobraćaja Stolac — Bileća — Kobilja Glava, kao ni [ka] Trusini. Teren od Bileće do Stoca i Nevesinja kontrolišu odredi, četnika nema osim Blagoja Radovanovića iz s. Zovi Do sa 10 bandita koji se kreću od s. Zovi Do do Radovanovića koliba. Švabe su pokupile telefon od Stoca preko Stepena do Gacka, a nemamo podataka da li su uspostavile i dizale telefon od

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12—1, k. 1149 II.

² Štabu Druge hercegovačke NOU brigade

³ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

⁴ Vidi dok. br. 195 i dok. pod reg. br. 13/19, k. 192 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Milorad Popović, oficir bivše jugoslovenske vojske, komandant četničke brigade. Poginuo 1945 godine.

⁶ Vjerovatno se odnosi na Radojicu Perišića.

Gacko do Nevesinja. U Avtovcu napravljen je slabiji most za prolaz kola. Pri prolazu Švabe su govorile da su na prolazu za Sarajevo i Foču i da su bile teško bombadovane čak i više puta dnevno, a što se vidi iz zarobljenih njihovih dnevnika.⁷ Jedan je izjavio da će se raspasti ako ih napadnu partizani. Četnici isto govore da će ove Švabe otići, a straše narod sa dolaskom drugih. Švabe koje su dolazile u Nevesinje preko Trusine bile su popravile most na rijeci Drežanjskoj i na Zovidskoj Rijeci, a čim su prešle, ponovo su skinule daske sa mostova. Prema izvještajima iz Boke i Dubrovnika, Švabe vrše rokiranje svojih snaga noću od Albanije ka Metkoviću. Jedan domobran zarobljen kod Klobuka izjavio je da Švabe odlaze po njihovom pričanju za Njemačku na odmor. Do juče nije bilo nikakvih pokreta od Nikšića.

8

Ustaše iz Kule izgleda nijesu se vraćale u Kulu Fazlagića.

Postoji vjerovatnoća da će najveći dio garnizona u Hercegovini da sada drže Hrvati i četnici uz možda manju podršku Švaba u većim garnizonima.

Uslijed ovoga i do povratka X Brigade iz Grahova mi ćemo napasti i zauzeti Gacko,⁹ dejstvujući dalje prema situaciji ka Nevesinju, Stocu ili Bileći.

N A R E Đ U J E M O :

1.) II HERCEGOVAČKA N.O.U. BRIGADA:¹⁰

Krenuće čim završi danas večeru težeći preko Kapića pl. i Kovilca da prije svanuća izbije na prostor Berušica — Jasenik — Žanjevica — Platrice, da bi ispitali Gacko i Avtovac i zauzeli ga u toku sjutrašnjeg dana ili noći, a onda čitavu brigadu razmjestite na prostoru Ruda Glavica — Brajčevići — Nadinići, gdje ćete se odmoriti i zatvarati pravac ka Nevesinje — Šipračno i Kokorina, u kojim pravcima duboko izviđati.

Pri napadu na Gacko moraćete zatvoriti i pravac od Nevesinja bar u visini Gračanice, gdje odmah srušiti most ili oko Rudog Polja.

Čim padne Gacko hitno nas izvijestite preko Dulića.

⁷ Redakcija nije pronašla spomenute dnevnike.

⁸ Redakcija je izostavila dio zapovijesti iz opšte situacije koji se odnosi na Desetu hercegovačku NOU brigadu, a koji je objavljen u dok. br. 103.

⁹ O rezultatu napada vidi dok. br. 86.

¹⁰ Brigada je 7 decembra 1943 god. izvršila pokret i smjestila se u s. Vratkovići — Kazanci. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 11/1, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

2— 3 BATALJON III BRIGADE:

Krenuće sutra 9 o.mj. u 7 časova putem preko Vratkovića i Bisaga i smjestiće se u Gornjem Selu, postavljajući jače obezbjeđenje na Kocelju, odakle osmatrati Troglav i Stepen, kao i zasjedu na kose u pravcu Kazanaca radi zatvaranja pravca od Dobrelja. Sem ovoga sa jednom patrolom izviđati ka s. Krstac, a održavati i vezu i sa Dulićkom partizanskom četom.

Noću držati zasjedu u pravcu Kazanaca, na putu kod Bisaga i na putu za Stare Duliće.

Sjutra, čim stignete u novi logor, odmah ćete uputiti jednu četu preko Dulića, Stepen Visa i Milatovice ka Stepenu, gdje porušiti popravljeni most na drumu, uništavajući mu građu i koja četa da ostane u zasjedi i sutra čitavu noć na zgodnom mjestu kod Stepena sa zadatkom zatvaranja pravca od Kobilje Glave ka Avtovcu. Ova četa bi se mogla smjestiti i u Pržinama, ali njen potreban dio da je uvijek u zasjedi blizu porušenog mosta. Četa da bude budna na pravcu od Troglava i Avtovca. Zadatak ove čete je važan, jer ona od Kobilje Glave osigurava napad II Brigadi na Gacko.

3— ŠTAB HERCEGOVAČKE DIVIZIJE:

I DIVIZISKA BOLNICA:

Krenuće sutra skupa sa 3 bataljonom III Brigade i smjestiće se u Gornjem Selu (Vratkovići), gdje i sve izvještaje upućivati.

4. — Po padu Gacka dati signal paljenjem veće vatre kod bunkera na kraju varoši ka Nevesinju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Drag. Ivanović

Načelnik štaba — p.pukovnik
Rade Hamović

DOSTAVLJENO: ŠTABU II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE.
3 BATALJONU III BRIGADE I DIVIZISKOJ
BOLNICI.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVOĐANSKE BRIGADE
ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BOR-
BAMA OKO MEDEDE, SNAGOVA I ZVORNIKA OD 1 DO 8
DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
II. VOJVOĐANSKE BRIGADE
8 decembra 1943 god.

Operativni izveštaj

ŠTABU XVI. NOU DIVIZIJE

1.— Zapovešću Štaba divizije od 30. XI.² o. g. naša brigada dobila je zadatak da sa svoja tri bataljona likvidira tokom 1 decembra o. g. uporišta »zelenog kadra«, selo Medeđu.

Raspored naših bataljona za napad na Medeđu bio je sledeći:

II. i III. bataljon imali su zadatak da dolinom reke Munjače u visini s. Durakovića izbiju u koloni, odakle bi III. bataljon prenoseći težište manevra na svoje desno krilo opkolio Medeđu sa zapadne i južne strane, a II. bataljon sa severozapadne i severne strane.

IV. bataljon imao je zadatak da se iz doline reke Munjače ispne na Šehovac, a odatle preko k. 494—k. 595—k. 622 opkoli Medeđu sa istočne strane i sa tih položaja izvrši napad.

Napad se pak odvijao ovako:

Desna kolona (II. i III. bataljon) ispod samog zaseoka Grabovice bila je zaustavljena od nekolicine legionara, koji nudivši »pregovore« zadržavali su naše delove »dok zapovednik ne stigne«. Naš III. bataljon je odmah uputio jednu četu, koja je i pored toga sa zamenikom komandanta bataljona išla dolinom reke Munjače preko k. 368, izbijajući do ispod Durakovića, a odatle krenula pravcem: Durakovići — Dekići. Četa i po istog bataljona krenula je takođe u isti mah pravcem: Grabovica — Dekići, a jedna četa II. bataljona upućena je pravcem Bešići — Dekići.

Leva kolona (IV. bataljon), posle dužeg lutanja, (nemanje vodiča), zadocnila je na zadatak, odnosno zadocnila je da u određeni čas stigne na k. 622.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7—1. k. 966.

² i ³ Redakcija nije pronašla spomenute zapovijesti.

Ušavši u selo Mededu, bez i jednog opaljenog metka, kako sa naše, tako i sa legijske strane, u istoj smo zatekli 5 legionara sa puškama, razoružali ih, uputivši ih po zapovednika legije, koji je sa ostatkom legionara (njih 15-tak) pobegao. Sve stanovništvo sela Medede je bilo izbeglo po šumama, plašeći se da ih ne poubijamo i ne pokoljemo.

Stanovništvo ovoga sektora ima o nama pretstavu onakvu kakvu su kod njih stvarale muslimansko—ustaške vođe, nepoverljivi su, a uticaj »zelenog kadra« je vrlo osetan.

U ovoj akciji koordinacija između bataljona leve kolone je bila zastupljena, dok koordinacija leve i desne kolone nije postojala, obzirom na zakašnjenje leve kolone, koje pak proističe iz nedovoljne brige Štaba IV. bataljona o dobrim i sigurnim vodičima, tako da se u ovom slučaju jasno videla sva važnost dobrih vodiča, odnosno njihovog blagovremenog izbora za jednu akciju.

2.— 2. XII. 1943 god. naša brigada se nalazila na prostoriji Mededa — Nezuk — Vrela Strana (I. bataljon, koji je bio pridodat našoj IV. brigadi radi akcije na Sapnu). Tokom ovoga dana prikupljani su podaci o legionarima, zelenokadrovcima i održavane su konferencije po pojedinim muslimanskim selima.

3.— 3. XII. 1943 god. izvršen je pokret brigade, u vezi zapovesti Štaba divizije, na prostoriju Gušteri — Glumine — Karakaja, sa zadatkom napada na Zvornik i rušenja mosta na Drini.

Pokret brigade je izveden uporednim kolonama: I. bataljon sa brdskim odeljenjem i protivkolskim odeljenjem kretao se cestom Sapna — Zvornik; IV. bataljon kretao se pravcem: Musl. Nezuk — Kitovnica — Križevići — Glumine; III. bataljon sa Štabom brigade kretao se pravcem: Mededa — Baljkovica — Križevići — Panduri — Lažete, II. bataljon kretao se pravcem: Memići — cestom Caparde — Cerik.

Pokret kolona je podešen tako da se čela njihovih glavnina nalaze tokom celog pokreta u jednoj visini.

Za vreme ovoga pokreta, kada se naš II. bataljon nalazio između mahale i s. Caparde, bio je iznenađen od jedne kolone tenkova i tanketa, koja se kretala cestom ka Zvorniku. Tom prilikom prve dve čete sa komandantom i zamenikom komandanta bataljona odbile su se desno sa ceste ka Breziku, a četa koja se nalazila u zaštitnici sa politkomesarom i zamenikom komesara odbila se levo od ceste ka Marjanovom Brdu. U koloni je bilo 11 tenkova i tanketa. Tom prilikom bataljon je imao 9 mrtvih, 6 ranjenih i 3 nestala druga. Bataljon se prikupio tokom noći 3/4. XII. na sektoru Prav. Snagovo.

Naš I. bataljon je takođe 3. XII. o.g. oko 13 časova bio iznenađen jednom kolonom od 6—8 tenkova i tanketa, i to najverovatnije od iste kolone od koje je bio iznenađen i II. bataljon, jer u Zvorniku pre dolaska ove kolone drumom od s. Caparde nije bilo neprijateljske motorizacije.

Na delu ceste više natpisa »Jardan«, tj. kod samog porušenog mosta na rečici Sapni, bataljon je skrenuo u zaseok Jordan, da se smesti zajedno sa intendanturom ostavivši jedan vod boraca sa topovima uz cestu pred porušenim mostom na Sapni.

Tek što je bataljon počeo da se smešta po selu Jardanu, u selo je izbilo cestom od Zvornika 6—8 tenkova i tanketa.³ Ljudstvo, koje je počelo da se smešta bez ikakvog obezbeđenja na cesti pošav Zvorniku, bilo je time vrlo iznenađeno — sam Štab bataljona nije mogao na brzinu da se snađe i ljudstvo se u neredu povlačilo ka Grbavcima. Tankete su se kasnije ispele čak kod Hodžića.

Vod koji je osiguravao topove razbežao se nailaskom tenkova i tanketa, a protivkolac, koji se neposredno nalazio uz porušeni most, pao je neprijatelju u ruke.

Što se tiče brdskog topa, isti se nalazio nešto pozadi i na skrovitijem mestu i njega neprijatelj nije pronašao, ali je neko tokom noći 3/4. XII. poskidao izvesne delove sa brdskog topa. Isti je pronađen od jedne desetine I. bataljona, koja je tragala za njim, tek sutradan bez izvesnih delova. Međutim, i ta desetina, pronašavši top i goneći ga u sastav brigade, bila je napadnuta od 30—40 zelenokadrovaca na putu kod Sahanića, razbijena, a top zarobljen od strane bandita. Naša jedna četa priskočila je u pomoć desetini, ali je bilo dockan. Tom prilikom I. bat. imao je 7 mrtvih i 12 ranjenih drugova.

Pri iznenađenju našeg I. bataljona delovi intendanture, koja se kretala sa I. bataljonom, takođe su ostali neprijatelju (najviše stoke).

Posle ova dva slučaja sa II. i I. bataljonom brigada se rasporedila na prostoriji Grbavci — Gušteri — Prav. Snagovo. To veče smo bili obavješteni o tome da je na sektoru Prnjavora došla jedna neprijateljska kolona i da ista ima nameru da prodre za Zvornik, a odatle za Bijeljину. U vezi toga, kao i dolaska tenkova i tanketa u Zvornik, da nam je II. bataljon bio podvojen (dve čete na Snagovu, jedna u Hodžićima), da se I. bataljon nije prikupio, — napad na Zvornik 3/4. XII. nismo

³ Vidi dok. br. 218 i 219.

izveli,⁴ nego je Štab brigade rešio da kolonu od Prnjavora dočeka u dubinskoj zasedi. Obzirom na to, raspored snaga izveli smo na sledeći način: II. bataljon Kosovača, IV. bataljon Snagovo — Lišina — Perunika, III. bataljon Marjanovo Brdo, I. bataljon selo Planina — u rezervi. Plan zasede bio je ovakav: delovi IV. bataljona imali bi sa čela kolonu da zaustave više svojim demonstrativnim napadom sa gore navedenog položaja, dok bi težište akcije bilo na našem II. i III. bataljonu, koji bi bočnim manevrima od Kosovače i Marjanovog Brda izbili na cestu, napadajući neprijatelja bočno i leđno (nije se pretpostavljalo, niti je naša ob. služba uopšte znala da se tu ne radi o pešadijskim jedinicama, već o motorizovanim većim jedinicama). Na gore pomenutim položajima jedinice naše brigade su osvanule 4. XII. o.g.

4.— 4. XII. 1943 god. Štab brigade nalazio se sa našim III. bataljonom na Marjanovom Brdu — k. 460. Oko 7 časova istoga dana neprijatelj je otpočeo sa napadom na sela [r.] Spreče, na liniji Gračanica — Tupković — Rakino Brdo — Pantelići. Nešto kasnije neprijatelj je sa jednom jačom kolonom i velikom komorom krenuo cestom Caparde — Paprača, vodeći borbu sa našim jedinicama u rejonu Podborogovo — Borogovo. Na celom tom sektoru neprijatelj je palio.

Paralelno sa nailaskom ove poslednje kolone neprijatelj je otpočeo sa napadom na naš II. bataljon. Neprijatelj je napad izveo sa tri uporedne kolone: prva kolona Caparde — severne padine Brezika i Kosovače, II. kolona Nikolića Brdo — k. 430 — k. 609 — trig. 580 i treća kolona Kusonje — k. 284 — k. 313 — k. 342 — Prav. Snagovo.

Obzirom na ovako široko izveden napad na naš II. bataljon, isti nije mogao parirati neprijatelju, nego se pod zaštitom jedne čete povukao na prostor Cerik — Gušteri. U borbi koju je naš bataljon vodio sa neprijateljem imao je 15 ranjenih i 11 mrtvih drugova (a ne 17 kako je to javljeno u prošlom izveštaju, jer su se 6 vratili). Četa koja je štitila povlačenje bataljona izgubila je puškomitraljez i teški mitraljez. Oko 9 pušaka od poginulih drugova nisu se mogle spasiti, kao ni poginuli i teško ranjeni drugovi. Naš IV. bataljon pri tome nije mogao intervenisati, jer su se neprijateljska motorna vozila počela skupljati kod s. Caparde i njihova zuka jasno se čula, te je IV. bataljon usredsredio svoju pažnju na cestu, štiteći bok i leđa

⁴ i ⁶ U analizi Štaba brigade od 11 decembra 1943 god. izloženi su uzroci zbog kojih nije izvršen napad na Zvornik, kao i kritički osvrt Štaba na protekle borbe. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 9/1, k. 966.

našem II. bataljonu od eventualnog nailaska neprijatelja cestom Caparde — Zvornik.

Odmah po izbijanju neprijatelja na prostor trig. 580 — Rudine, neprijateljski tenkovi i tankete krenule su od s. Caparde cestom za Zvornik. Prolaženje motornih vozila cestom završilo se tek po podne oko 17 časova. Jasno se uvidelo da se tu radi o jakim motorizovanim jedinicama.

4/5. XII. o. g. bataljoni su nam se nalazili na sektoru Gušteri — Križevići. U Križevićima smo uhvatili vezu sa IV. brigadom i na sastanku štabova obeju brigada rešili da se II. brigada postavi na sektoru Musl. Nezuk — Zaseok, IV. brigada na sektor Međeđe.

5.— 5. XII. 1943 god. na putu za nove prostorije desio se slučaj sa III. bataljonom IV. brigade na koga je jedna kolona tenkova i tanketa naišla i razbila ga. Posle ovoga slučaja u Međeđi smo primili vaša naređenja (3. XII. — 20 čas., 3. XII — 23.15 čas., 4. XII. — 19 čas.),⁵ postupivši po zadnjem. U Međeđi smo naišli na I. bataljon IV. brigade odsečen od svoje brigade, bez veze, stavili smo pod svoju komandu i postavili na sektor Musl. Jajići — k. 623. Na ovaj novi sektor uputili smo bili naš IV. bataljon na cestu Sapna — Zvornik sa zadatkom rušenja mostova na cesti, međutim pošto je neprijatelj pojedinim tenkovskim odeljenjima kontrolisao cestu, čak i noću, ovaj zadatak se nije mogao izvršiti. S druge strane, u razgovoru sa Muslimanima na cesti isti su nas obavestili da tenkovi uopšte ne idu preko tih mostova, koje smo mi pošli da rušimo iz razloga što su trošni, a nadilazak mostova tenkovi su lako izveli. Obzirom na takvu situaciju, odmah tu noć smo izdali naređenje našem IV. bataljonu da ode na sektor Goduša i da tamo pravi prepreke na cesti, onemogućavajući na taj način prolaz motorizacije.

6.— Dolaskom 15—16 tenkova i tanketa u Sapno, njihovo ostajanje u Sapnu, neefikasnost rušenja mostova na delu ceste Sapna — Zvornik, a u cilju da bi brigadom zatvarali pravac Zvornik — Lopare, Štab brigade je rešio da [se] sa brigadom postavi na sektor Zavid — Goduš, imajući na tom sektoru mnogo bolje i šire mogućnosti izvršenja postavljenog zadatka, tj. zatvaranja pravca Zvornik — Lopare. U tome cilju 6. XII. o. g. tri bataljona ove brigade zajedno sa I. bataljonom IV. brigade izvršili su pokret na gore navedenu prostoriju Zavid — Goduš, dok nam se naš IV. bataljon već nalazio na sektoru Goduša.

Dolaskom na tu prostoriju, dobili smo zadatak od komandanta divizije da se postavimo na sektor Krstac — Sniježnica — Čakovica.

7.— Tokom ovih akcija zapaženo je sledeće:

Da je Štab brigade svojom zapovешću I. bataljonu za pokret iz s. Vrela Strana neoprezno podcenio mogućnost neprijateljskog iznenađenja, ispadom iz Zvornika cestom Zvornik — Sapna, izdajući zadatak I. bataljonu da se smesti u selo Jordan u blizini Zvornika, što je, uključujući još momenat iznenađenja, nevojničko postavljanje od strane Štaba I. bataljona dovelo do iznenađenja i razbijanja bataljona,⁶ samim tim i gubljenja to-pova.

Nailaskom tenkovske kolone, za vreme dok su jedinice bile u zasedi, Štab brigade nije preduzeo da se odmah bataljoni postave, tako da štite prostorije severno od ceste Zvornik — Caparde, a u duhu šire zapovesti našoj brigadi, nego su jedinice zadržane na položajima sve do pada mraka, te je na taj način neprijatelju ostalo da pravcima Zvornik — Kozluk, Zvornik — Sapna lako može da prodre do naše pozadine tim pre što te pravce nismo kontrolisali.

Sutradan postavka obeju naših brigada (II. i IV.) bila je nepravilna, što je rezultiralo iz nepravilne ocene dane situacije oba štaba (II. i IV.), tj. da je naš osnovni zadatak šticeenje prostorija severno od ceste Caparde — Zvornik, s jedne strane, kao i nepodpuno snalaženje Štaba brigade (obzirom na nailazak tenkovskih jedinica cestom).

Štabovi našeg I. i IV. bataljona (od momenta razbijanja I. bataljona na cesti Zvornik — Sapna) nisu se osećali kao rukovodstvo, tako da je taj momenat onemogućavao njihovo pod-puno korišćenje.

8.— Gubici naše intendature prilikom iznenađenja I. bataljona na cesti su sledeći:

20 komada goveda, 18 konja s tovarom, šivaća mašina, šusterski alat, 5 komada nagaznih mina, 32 velike mine za bacač i 33 male mine, od kojih je pola bilo bez upaljača.

Prema izjavi Štaba našeg II. bataljona, koji je vodio borbu na Kosovači, neprijatelj je imao oko 60 mrtvih Nemaca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.

Komandant.

IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA PETE VOJVODANSKE BRIGADE OD 8 DECEMBRA 1943 GOD. POLITIČKOM KOMESARU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORIJI SREBRNIK — DABOJEVIĆI¹

POLITKOMESARU XVI NOU DIVIZIJE

Dragi druže komesare,

U toku jučerašnjeg dana u sva tri naša bataljona nije se moglo skoro ništa raditi, jer su bataljoni bili angažovani pokretima (II bataljon), borbom s četnicima (I bataljon), a naš III bataljon je razvučen radi zatvaranja i kontrole izvesnih pravaca. Naš I bataljon u toku jučerašnje borbe sa četničkim bandama u selu Dabojevići² imao je jednog ranjenog druga i kada su uspeli da ih rasteraju, zapalili su kuću jednog četničkog komandanta bataljona, oko koje se vodila borba. Zatim su putem komisije pristupili rekviziciji i konfiskaciji, o čijim rezultatima još nismo dobili izveštaj.

U selu Humci u toku današnjeg dana takođe putem komisije isvršićemo prikupljanje obuće i odeće, o čemu ćemo naknadno javiti. Svi bataljoni takođe rade putem komisije. Ne možemo Ti podneti tačan izveštaj o broju bosih u toku današnjeg dana, jer nam II bataljon, koji je juče vršio prikupljanje, nije poslao još izveštaj. Naš I i III bataljon, prema njihovom izveštaju, nemaju bosih.

Drugarica Ljubica,³ jutros u 5.30 čas., nije mogla uspostaviti vezu sa part. organizacijom ili Komandom mesta u Srebrniku zbog neprijatelja koji se nalazi tamo, u jačini od 200 Nemaca i 3 bornih kola. Ona se nalazi sada u selu Katolička Straža i nastojeće po svaku cenu da uspostavi vezu, te da pokupi i potrebne podatke, koji su predviđeni u onom Vašem naređenju. Mi smo joj uputili ono pismo, koje je bilo upućeno našem obaveštajcu, i ona ga je primila. Čim budemo dobili nov izveštaj od nje, odmah ćemo Vas obavestiti.

U našoj brigadnoj bolnici imamo ponovo 2 slučaja obolenja od upale pluća i prema tome sada imamo 16 nepokretnih

¹ Original. pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—1/4—I, k. 950.

² Vidi izveštaj Štaba Šesnaeste NOU divizije od 31 decembra 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12—2, k. 950.

³ Ljubica Đorđević, zamjenik političkog komesara Pete brigade

bolesnika. Razmišljali smo da baziramo izvestan broj tih bolesnika u partizanskom selu Brezje, ali to izgleda nećemo moći, jer su u neposrednoj blizini ustaška i muslimanska sela. Sa njima bi trebalo što pre rešiti.

Ovaj predlog za postavljanje novih rukovodilaca nastojte da što pre rešite, a mi mislimo da ga treba prihvatiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. V. B.⁴
8 XII 1943

S drug. pozdravom
politkomesar
A.⁵ Mijović

P. S. — Molimo Vas da nam pošaljete vesti i da to činite svakog dana.

Drug Vlada Popović došao je u Štab naše brigade. "Ovih 16 su nepokretni jer zbog bosotinja ne mogu peške, dok na konju mogu [da] idu. Ustvari potpuno nepokretnih imamo 6.

⁴ Peta vojvođanska brigada

⁵ Arsa

⁶ Na originalu ovaj deo teksta dopisan crnim mastilom, ćirilicom.

**ZAPOVIJEST ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD
9 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI LUKAVICA, NE-
VRENČA, KATANI, KLADANJ I GLADOJEVIČI¹**

Štabu Korpusa²

ZAPOVIJEST

Štaba XVII Bos. u. divizije NOVJ za 9. XII. 1943. god.,
u 12.30 čas.

(Sekcija: Kladanj, Tuzla, Vlasenica, [Zvornik], Bijeljina
1:100.000)

Situacija: Neprijatelj jačine korpusa (sastav 3 divizije)³ preduzeo je od Sarajeva ofanzivu u pravcu naših snaga koje operišu od sjeverne Crne Gore prema Srbiji.

Sjeverna neprijateljska kolona, jačine: 187 njemačka divizija,⁴ ojačana dijelovima »97 Pancer Jäger regimente« (oklopnog puka) krenula je od Tuzle prema Vlasenici u tri pravca: prema Kladnju, Šekovićima, i od Zvornika prema Vlasenici, sa zadatkom sadejstva i daljeg probijanja prema južnoj neprijateljskoj koloni koja je nadirala od Sarajeva.

U toku poslednja tri dana južna neprijateljska kolona uspjela je da proдре od Sarajeva preko Crvene Stijene za Sokolac⁵ i od Sarajeva preko Jahorine za Goražde — Čajniče.⁶ Naša XXVII Divizija izbjegla je frontalnu borbu sa neprijateljem usled njegove velike nadmoćnosti, i dobila zadatak da ga napada s leđa u njegovom daljem nadiranju.⁷

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12—1, k. 981.

² Odnosi se na Treći korpus NOVJ kome je dostavljen ovaj primerek na uvid.

³ Odnosi se na 7 SS diviziju »Princ Eugen«, 369 legionarsku diviziju 5 brdskog armiskog korpusa i 187 diviziju 69 rezervnog korpusa. Opširnije o tome vidi dok. br. 195, 197 i dok. pod br. 50/1, k. 6; 3/2-a, k. 72 A; 24/3-II, k. 74 i 2/1, k. 11 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 202.

⁵ Vidi dok. br. 204.

⁶ Vjerovatno se odnosi na dijelove 369 legionarske divizije. Vidi dok. br. 204 i 205 i izvještaj 1 stajaćeg zdruga od 14 januara 1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 15/1—8, k. 57.

⁷ Vidi dok. br. 180.

Naša divizija u toku 7 i 8 o.mj. uspješno je razbila srednji i glavni krak sjeverne neprijateljske kolone u teškim i krvavim borbama u dolini rijeke Drinjače na prostoru Strmica — Trnovo, Betanj, Tupanari, Cikote.⁸

U toku 5 o.mj. naša XV Majevička brigada iznenada je napala desni krak sjeverne neprijateljske kolone u Kladnju, nanijevši mu oko 60 mrtvih i ranjenih, i time usporila za puna dva dana njegovo dalje nadiranje prema Olovu.⁹

Zahvaljujući junačkom držanju boraca i rukovodilaca naše VI i XV Brigade, neprijatelj je u borbama u toku 7 i 8 o.mj. u dolini rijeke Drinjače doveden u tešku situaciju, nabačen u dolinu ove rijeke i time bio prinuđen da se uz velike gubitke za njega pod najtežim okolnostima izvlači i bježi prema Vlasenici.¹⁰ Tako se njegova ofanziva na ovom sektoru pretvorila u potpuni neuspjeh i umjesto njegove ofanzive preduzeta je naša ofanziva iz koje je neprijatelj jedva izbjegao potpuno uništenje u dolini rijeke Drinjače, zahvaljujući samo pomoći koju je u kritičnom momentu dobio iz Vlasenice.

Naša XVI Muslimanska brigada poslije uspješnog i brzog pokreta i prebacivanja ranjenika naše divizije sa Romanije do Šekovića, u brzom naletu, 9. o.mj. napala je čuveno ustaško leglo Kladanj i likvidirala ga.¹¹

U ovim borbama naročito je došla do najvišeg izražaja velika brzina u prebacivanju naših jedinica, što je omogućilo proizvođenje potpunog iznenađenja na neprijatelja i udar na neprijatelja u času kad se i gdje se on nije ni nadao.

Poslije ovih uspjeha, naša divizija prebaciće se odmah na novu prostoriju, u cilju odmora, sređivanja i izvršenja priprema za pretstojeće nove akcije.

U tome cilju

N A R E Đ U J E M O :

1.) VI Bosanska brigada odmah će krenuti na prostoriju: Tupkovići — Lukavica.¹²

Na dosadanjoj prostoriji ostaviće jedan bataljon (najzamoreniji) sa minerskom desetinom, koja će sa kapetanom drugom Acom izvršiti temeljno rušenje i potpuno uništenje mosta preko Drinjače kod Crvene Stijene. Pored toga, minirati što temelj-

⁸ i ⁹ Vidi dok. br. 77.

¹⁰ Vidi dok. br. 221 i 222.

¹¹ U dnevnom izvještaju Glavnog stožernog ureda oružanih snaga NDH od 13 decembra 1943 god. govori se o oštrim borbama oko Kladnja (vidi film pod reg. br. MNO — Zgb. 4/54—55 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

¹² ¹³ ¹⁴ i ¹⁵ Vidi dok. br. 77.

nije Crvenu Stijenu. Bataljon koji sa minerima ostaje zatvaraće pravac od Vlasenice dok ne bude smijenjen od jedinica XIX Birčanske brigade.¹³ Potom će se zajedno sa minerskom desetinom što brže prebaciti u sastav svoje brigade.

2.) XV Majevička brigada odmah će krenuti na prostoriju: Đurđevik — Kovači — Bašigovci — Nevrenča.¹⁴ Ukoliko se neprijatelj ne bude nalazio u Živinicama, odmah će po dolasku na tu prostoriju uputiti jedan svoj bataljon u Živinicu. Zadatak je ove brigade da zatvori pravac Tuzla — Kladanj, čvrsto. Postaviće se tako da joj glavnina snage bude zapadno od ceste Živinicu — Kladanj. Odmah će hvatati vezu ulijevo sa Ozrenskim P. Odredom. U slučaju nepredviđene situacije, orijentisala bi se ova brigada prema Ozrenu. Čim uhvati vezu sa ovim odredom, Majevička brigada staviće ga pod svoju komandu davajući mu zadatak da se taj odred postavi na prostoriju doline Spreče između Puračića i Bos. Petrova Sela, sa zadatkom rušenja komunikacija u ovoj dolini, kao i rušenja mosta na Miričini.

3.) XVIII Hrvatska brigada postaviće se na prostoriji: Zukići — Kršići — Katani,¹⁵ s tim što će jedan bataljon ove brigade (koji se sada nalazi u Vučinovićima kod ranjenika) biti obezbjeđenje divizijske bolnice koja će se smjestiti u s. Gladojevići i Naseoci.

4.) XVI Muslimanska brigada po izvršenoj likvidaciji Kladnja držaće Kladanj i dalje, uzimajući najpovoljnije položaje oko Kladnja, sa zadatkom čvrstog zatvaranja pravca Olovo — Kladanj, po potrebi pravca Vlasenica — Kladanj.

5.) Tuzlanski NOP Odred postaviće se na prostoriji: Gračanica — Podkraj, sa zadatkom isturanja izviđačkih i osmatračkih dijelova u pravcu Spreče, Gojčina i Vacetine, do Osmaka (ovaj zadatak izdaje mu se prema naređenju Štaba korpusa).

6.) Divizijska baterija postaviće se na prostoriji XV Majevičke brigade. Tačno mjesto postavljanja odrediće joj Štab ove brigade.

7.) Divizijska bolnica postaviće se u s. Gladojevići, s. Naseoci.

8.) Hirurška divizijska ekipa biće u s. Donja Lukavica.

9.) Štab divizije biće u s. Donja Lukavica.

OPŠTE NAPOMENE:

1.) Sve jedinice na novu prostoriju krenuće odmah po prijemu ove zapovijesti, koristeći dnevni i noćni pokret, tako da bi ujutru 10. o.mj. do svanuća cijela divizija stigla na novu prostoriju.

2.) VI Bosanska brigada, čim stigne na novu prostoriju, najhitnije hvataće vezu sa jedinicama XVI Divizije NOVJ koje se nalaze prema Požarnici i Gor. Tuzli i duž drumu Tuzla — Zvornik¹⁶ (provjeriti, ustanoviti). Hvatajući vezu, daće uglavnom obavještenje za Štab XVI NOU divizije o rasporedu naših snaga.

3.) Na prostoriji, na koju će se naša divizija premjestiti, nalaze se u pojedinim selima bande »zelenog kadra«, koje uništavati i razoružavati.

4.) Na mjestima gdje je to potrebno odmah preduzeti temeljno rušenje i uništavanje komunikacija i objekata na njima. Ovo se naročito odnosi na XV Majevičku brigadu, koja ima zadatak da temeljno poruši sve mostove na cesti prema Živinicama i Tuzli.

5.) Sve jedinice preduzeće odmah prikupljanje podataka o neprijatelju, koje hitno dostavljati ovome štabu.

6.) Kladanjski NOP Odred stavlja se pod komandu XVI NOU Muslimanske brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar
B. Petričević

Komandant, pukovnik,
Gl.¹⁷ Mandić

Načelnik, p.pukovnik,
Vukašin¹⁸

DOSTAVLJENO:

Štabu III Korpusa NOVJ

Štabovima VI, XV, XVI, XVIII i XIX Brig.

Štabu Tuzlanskog NOP Odreda

Jedan primjerak za ovaj štab.

¹⁶ Vidi dok. br. 182.

¹⁷ Gligo

¹⁸ Subotić

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD
9 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
POSIJEDANJE POLOŽAJA GRBIČI, BABLJAK, ROGATICA¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
9. 12. 1943. u 19 časova

Štabu II. Krajiške brigade
Štabu XVII. Majevičke brigade
Štabu Romanijskog P. Odreda
Komandantu Italijanskog bataljona
Štabu I. Bat. II. Krajiške brigade

Situacija: neprijatelj je danas jačine oko 500 vojnika pokušao da prodre kod Žljebova ka Sokolovićima, ali je bio odbijen od jedinica II. Krajiške brigade.² Oko 200 vojnika sa 3 tenka produžilo je iz Žljebova prema Kramu. Iz Vlasenice su dolazila na Debelu Među 3 tenka, ali su se vratila u Vlasenicu. U Han Pijesku nema nikoga.

U Rogatici su se danas nalazili četnici Radomira Neškovića.

U Sjeverskom nema neprijatelja, sem manjih četničkih grupica, koje bježe ispred naših jedinica.

O Žepi nemamo tačnih podataka.

U Kusače stiglo je odjeljenje Njemaca sa nekoliko tenkova.

Jedinice XVII. Divizije razbile su jednu neprijateljsku kolonu u Šekovićima.³

Zadatak naših jedinica je izvlačenje glavnine snaga od komunikacija i tučenje neprijatelja na terenu gdje on ne može koristiti oklopna kola, i prikupljanje podataka od pravca Žepe, Glasinca i Rogatice,

Radi prednjega

n a r e đ u j e m o :

1) *II. Krajiška brigada:* sa dva bataljona postaviće se na prostorijski Točionik — Grbići — Barnik.⁴ Zadatak: izviđanje

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17—9, k. 986.

² i ⁴ Vidi dok. br. 94.

³ Vidi dok. br. 77.

u pravcu Mičivoda i Džimrija. Sa dva bataljona na prostoriji Džindići — Berek — Ušnjaci — Zakomo. Zadatak: obezbjeđenje pravca Glasinca i Rogatice i osmatranje drumu Sokolac — Rogatica. Bataljon iz Džindića držaće u Kalimanićima jedan vod koji će primiti neposredno obezbjeđenje bolnice (divizijske) koja se nalazi u Kalimanićima.

2) *XVII. Majevička brigada*: postaviće se na prostoriji Babljak — Sjeversko. Zadatak: ispitivanje Žepe i upućivanje izviđačkih odjeljenja drumom Sjeversko — Borike — Bankovići i osmatranje drumu Rogatica — Višegrad. Jednu četu uputiti u Mislovo, koja će biti zajedno sa Italijanskim bataljonom i biti mu na ruci u službi izviđanja i obezbjeđenja.

3) *Romanijski P. Odred*: postaviće se odmah na prostoriji Rogatica — Mesići. Zadatak: ispitivanje Rogatice, i ako se u ovoj nalaze četnici — napasti odmah; rušenje drumu na Kovanju i paljenje svih mostova na drumu Rogatica — Mesići; ispitivanje Jabuke, Prače, Goražda, Orahovice i povezivanje sa našim drugovima u Vražalicama. U toku sutrašnjeg dana bezuslovno uputiti izvještaj preko Zakoma o situaciji na tom sektoru.

4) *Italijanski bataljon*:⁵ ostaje na prostoriji Zabrežje — Mislovo. Zadatak: obezbjeđenje od Džimrija i Žepe. Bataljon će biti pojačan sa jednom četom XVII. Majevičke brigade, koja će služiti kao pomoć u službi obezbjeđenja izviđanja.

5) *Divizijska bolnica*: ostaje u Kalimanićima.

6) *Štab divizije i hirurška ekipa*: Rađevići.

Opšte napomene:

1) Štabovi brigada povezaće se telefonom sa Štabom divizije.

2) Ubuduće mjesto Štaba divizije držati u tajnosti.

3) II. Krajiška i XVII. Majevička [brigada] izvršiće pokrete na određene prostorije, tako da na cilj stignu 10. ov. mj. do svanuća. Bataljon XVII. [Majevičke] brigade, koji obezbjeđuje divizijsku bolnicu, sačekaće dolazak jedinica II. Krajiške brigade u Kalimanićima, pa potom krenuti na novu prostoriju. Štab II. Krajiške [brigade] vodiće računa da jedinica za obezbjeđenje bolnice stigne u Kalimaniće u toku noći.

Štab Romanijskog [P.] odreda izvršiće pokret najhitnije.

4) Zbog aktivnosti avijacije u toku dana jedinice ne držati skoncentrisane po selima već po okolnim šumama. Primijećeno je danas da sve jedinice ne poklanjaju dovoljno pažnje maskiranju od pogleda iz vazduha tako da ih neprijateljska avijacija

⁵ Vidi dok. br. 2, objašnjenje br. 3.

vrlo brzo uočava. U tom smislu izdati svim jedinicama potrebna uputstva.

5) Obzirom na opštu vojničku situaciju u kojoj se nalazimo, potrebno je da sve jedinice vode računa o svim naređenjima i da ih izvršavaju na vrijeme i najtačnije, kako bi naše jedinice u ovoj situaciji mogle što efikasnije djelovati. To ozbiljno treba postaviti svima rukovodiocima i borcima u brigadama. Isto tako potrebno je upozoriti da posvete najveću pažnju borcima, da održavaju što tješnju vezu sa jedinicama i pravilno rješavaju pitanje ishrane i obuvanja boraca i uopšte svih potreba, naravno u granicama mogućnosti vodeći računa o principima naše NO borbe.

6) Konstatovali smo da naša divizija nema dovoljno razumijevanja i ne poklanja dovoljno pažnje diviziskoj bolnici. Tako se događa da se šalju nepokretni ranjenici u bolnicu bez konja i bez pratnje. Tu praksu treba prekinuti. Naše jedinice trebaju najaktivnije da se založe da naša bolnica dobije sve što joj treba, a naročito da se redovno brine o tome da bolesni drugovi imaju dovoljan broj konja, nosilaca i najbolju hranu. O ovome treba strogo povesti računa.

7) Pravilna i solidna ob[aveštajna] služba omogućuje nam u ovoj situaciji sigurne uspjehe i pravilno orijentisanje. Stoga treba tom pitanju posvetiti najveću pažnju, nastojeći da se svim snagama pomognu za to odgovorni drugovi.

8) Prema naređenju Štaba II. Krajiške 1. bat. te brigade koji se nalazi na liniji Babljak — Sjeversko krenuće odmah na prostoriju Ušnjaci — Zakomo sa zadatkom obezbjeđenja Rogatice, kao i da se poveže sa 4. bat. [vaše] brigade u Bregu i u slučaju napada od strane neprijatelja da sadejstvuje sa njim. Zapovijest će brigada za taj bataljon uputiti preko 4. bataljona u Bregu.

9) XVII. Majevička brigada, ako utvrdi da u Žepi ima Njemaca i ustaša, izvršiće napad na ove.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Ilija⁶

Komandant, major,
Kosorić Pero

⁶ Pavle Goranin-Ilija

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 9 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA MIHOLJAČU, AVTOVAC I GACKO¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. broj: 35
9 decembra 1943 god.
13 časova
selo Jasenik

Z A P O V I J E S T (Sekcija Gacko 1:100.000)

U toku akcije, poću 8/9 o.mj., ubijeno je 2 četnika na čukama iznad Samobora i zaplijenjeno je 2 puške, 200 metaka za pušku i 2 bombe. U toku sinoćne akcije primijećeno je da nije bilo veze između jedinica u »4« [bataljonu] i da nije bilo veze sa »1« i »2« bataljonom. Kretanje »2« i »1« nije izvršeno kako je to zapoviješću bilo regulisano, niti je bilo otstojanja između bataljona. »1« se nije kretao naredenim pravcem. »2« je mnogo zaostao tako da nije bilo s njime veze. »4« je na vrijeme bio pripreman za pokret, ali smo njegovu jednu četu morali dugo čekati.

Primijećeno je da u toku noći ljudstvo sviju bataljona nije bilo upoznato sa ugovorenim i borbenim znacima, a oni koji su ih znali — nisu ih pravilno upotrebljavali. Tako je bilo dovikivanja na razne načine umjesto da se pravilno upotrijebe znaci raspoznavanja. Primijećeno je dovikivanje sa neprijateljom i kazivanje bataljona od strane boraca, što je vrlo pogrešno. U ovome se naročito odlikovao jedan, govoreći: »čekajte nas, ovdje je I Gatački«. Gore navedene grješke da se u buduće ne dese.

Prema dobijenim izvještajima, na prostoriji Gacko — Avtovac — Miholjača nalazi se oko 200 četnika, koji svoje dijelove imaju na čukama iznad Miholjače i Gacka, i oko 150 Njemaca sa izvjesnim brojem stoke. Moral neprijatelja vrlo je slab, a tako isto i njegova borbenost.

Štab divizije sa bolnicom nalazi se u selu Vratkovići, a dijelovi »3« III Hercegovačke N.O.U. brigade nalaze se u Vratkovići — Dulići i na Gatu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 14—1, k. 1149—II.

III Herceg. N.O.U. brigada nalazi se na prostoru Krtine — Šljeme,² a X Herceg. N.O.U. brigada goni fašističke i četničke bande ka Lastvi.³

Naša brigada će u toku noći, 9/10 o.mj., ovladati sa selom Miholjača, sa Avtovcem i Gackom,⁴ uništavajući neprijatelja na tome terenu. U tome cilju

N A R E Đ U J E M O :

1. — »4« [bataljon] sa svim dijelovima bataljona, izuzev jednog voda koji će ostati kao zaštita komore, preduzeće napad tačno u 18 časova, sa sadašnjega položaja, opštim pravcem preko kamenog mosta na Mušnici — selo Miholjača — Jovanovo Brdo, sa zadatkom da ovlada sa s. Miholjača — Jovanovo Brdo ([k.] 1083) — Avtovac. Zona širenja desno zaključno selo Miholjača i Jovanovo Brdo, a lijevo rijeka Mušnica.

Napad »4« potpomagaće jedna četa »1« koja će mu biti pridodata i stavljena pod neposrednu komandu.

Pri napadu raditi energično a naročito pritisak praviti preko Kosmaje (k. 1125) i dalje grebenom do iznad Avtovca. Ne zaboraviti sobom ponijeti teški mitraljez i bacač sa 10 granata. Voditi računa o upotrebi teškog mitraljeza, a naročito ako četnici budu oступili preko Polja.

Prilikom prelaza preko kamenog mosta na rijeci Mušnici voditi računa o obezbjeđenju svojih dijelova koji preko mosta prelaze, kao i dijelova »1«.—

Po ovladivanju sa Avtovac — Jovanovo Brdo — s. Miholjača zapaliti vatru na padinama Jovanovog Brda (k. 1083), gdje se nalaze kuće Lučića, starajući se da ovu vatru svakako primijeti naš »2« koji će biti na Ponikvama iznad Gacka, a da je ne primijete naši dijelovi koji se nalaze na Gat i u Vratkovićima. Ovo paljenje vatre biće znak za »2« da je Avtovac — Jovanovo Brdo — s. Miholjača zauzeto i da tada on ima da otpočne energičan napad s ciljem da ovlada sa Gackom.

Po ovladivanju sa Avtovac — Jovanovo Brdo — Miholjača odmah uputiti čet u »1« pravcem grebenima iznad s. Lazarići u pravcu Gacka, koja će imati zadatak da vrši napad na Gacko sa jugoistočne strane, hvatajući vezu sa dijelovima »2« koji će napadati na Gacko sa čuka iznad

² Vidi dok. br. 81.

³ Vidi dok. br. 103.

⁴ Opširnije o napadu na ova mjesta vidi dok. br. 86.

Gacka. Ova četa izvršavaće sva naređenja Štaba »2« kada dođe u Gacko.

Po zauzeću Avtovca i Jovanovo Brdo — Miholjača porušiti most kod Avtovca i držati obezbjeđenje na Kosmaji, čukama iznad Miholjače i na Jovanovom Brdu. Biti vrlo oprezan i ne dozvoliti nikakva iznenađenja.

Po ovladaivanju postavljenim ciljevima, a pošto se postave obezbjeđenja, ne vršiti smještaj ljudstva već čekati naređenje ovog štaba.

2. — »2« sa svim svojim snagama, bez jedne desetine koja će ostati u zaštitu komore, preduzeće pokret tačno u 18 časova sa sadašnjeg položaja preko Rajkove Grede i preko Ponikava, tako da jednu četvu pošalje u Malu Gračanicu, sa zadatkom da poruši most na Gračanici — ukoliko postoji i da bude zasjeda za bježeće četnike i Njemce iz Gacka, a ujedno i da štiti pravac od Nevesinja ako bi ko pokušao da priđe u pomoć neprijatelju, a sa ostale dvije čete postaviti se u najpovoljnijem položaju za napad na Gacko, ovladajući sa k. 1156 na Ponikvama. Ovaj raspored služiće kao pripremni raspored za napad, odakle otpočeti energičan napad na Gacko, a pošto naš »4« bude ovladao sa Avtovcem, Jovanovim Brdom i Miholjačom i pošto se vidi zapaljena vatra na zapadnim padinama Jovanova Brda, težiti što prije ovladati čukama iznad Gacka i samim gradom.

Pošto »4« ovlada svojim ciljevima u sastav »2« preko sela Lazarići ući će četa našeg »1« koja će napadati Gacko sa jugoistočne strane.

Po zauzeću Gacka zapaliti veliku vatru kod bunkera koji se nalaze sa zapadne strane grada, na putu za Nevesinje, tako da se može vidjeti sa Gata i iz Vratkovića. Po zauzeću Gacka, ne dozvoliti da vas neprijatelj iznenadi, a dobićete daljnje naređenje od ovoga štaba.

3. — »1« uputiće jednu četvu u sastav »4«, tako da bude najkasnije u 17.30 č. u sastavu »4«, a sa ostalim dijelovima krenuće, tako da u selu Jasenik bude najkasnije do 18 časova, preduzeće pokret, poslije »4«, preko mosta ka k. 1088 (raskrsnica puteva Miholjača — Gacko — Vrba) i služiće kao brigadna rezerva i njome će upravljati ovaj štab. Zadatke će dobijati u toku borbe.
4. — Štab brigade kreće zajedno sa 2 čete »1« pravcem za k. 1088, gdje slati izvještaje.
5. — Bolnica biće zajedno sa komorama u južnim zaseocima s. Jasenik i tu će ostati do daljeg naređenja. Ljekar sa

jednom bolničarkom kreće zajedno sa Štabom brigade u cilju davanja pomoći ljekarske — ako bude trebalo. Ovo će saopštiti bolnici Štab »1«.

6. — Komora »4« sa jednim vodom i komorom »1« biće smještene u selu Jasenik. Ovaj vod zajedno sa ljudstvom komore služiće za obezbjeđenje komora »4«, »1« i bolnice, postavljajući obezbjeđenja na najpovoljnijim čukama iznad komora. Komora »2« ostaće u selu Glavice sa jednom desetinom koja će joj služiti kao zaštita. Sve komore da organiziraju kuhanje mesa i pečenje hljeba u toku noći, a naređenje gdje će dostaviti hranu bataljonima biće naknadno dostavljeno.
7. — U toku pokreta održavati vezu šapatom i pogledom ukoliko se može, a nikako vikati i govoriti ovdje taj i taj bataljon itd... Sve ljudstvo detaljno upoznati sa znacima raspoznavanja, ugovorenim znacima i njihovim korišćenjem. Štab će ovo lično provjeriti. Vatru ne otvarati sa velike daljine.
8. — Ljudstvo bataljona obučiti kako se napadaju bunker i utvrđenim zgradama.
9. — Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago⁵

Komandant,

DOSTAVLJENO: »1«, »2« i »4«.

⁵ Đukanović

BR. 46

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESNAESTE MUSLIMANSKE BRIGADE OD 9 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA KLADANJ¹

ŠTAB XVI NOU BRIGADE
9. XII. 1943 god.

Zapovijest:

Štaba brigade za 9. XII. 1943 god.

Situacija: Neprijateljska ofanziva na našu oslobođenu teritoriju približava se kraju. U šekovičkoj dolini neprijatelj je potpuno opkoljen od naših snaga i u toku prošlog dana nastojao je da se probije prema Vlasenici i Tuzli.² Jedinice XVI. divizije zauzele su Gornju Tuzlu i Simin Han,³ presjekavši na taj način komunikaciju Tuzla — Zvornik. Prema podacima kojima se može vjerovati Nijemci su iz Kladnja i Olova otišli u pravcu Knežine i Vareša.⁴ U Kladnju je milicija, 500 do 600 ljudi sa 10 puškomitraljeza.

Radi razbijanja ostataka kladanjske milicije koja se u posljednje vrijeme okuplja oko reakcionarnih vođa na bazi službe okupatoru, naša brigada napašće u toku današnjeg dana i likvidirati grad Kladanj.⁵

NAREĐUJEMO:

1) **Desna kolona.** Sastav: I. bataljon. Komandant: drug Brano Marković, komandant I. bataljona. Napada pravcem Stanovi — Mladovo — Buševo — Plahović. Teške mitraljeze postavlja na k. 920. Jednu četvu izbacuje na k. 899. Sa ostalim snagama napada pravcem selo Plahović — selo Buševo — grad Kladanj.

U sastav ovoga bataljona ući će jedna četa III. bataljona, koja će biti pod komandom druga Brane Markovića za vrijeme ove akcije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 4/1, k. 1112.

² Opširnije o borbama na ovoj prostoriji vidi dok. br. 77, 202, 221 i 222

³ Bliže o borbama Šesnaeste divizije vidi dok. br. 182.

⁴ Vidi dok. br. 202.

⁵ Vidi dok. br. 77.

2) **Srednja kolona.** Sastav: III. bataljon, bez jedne čete. Komandant: drug Sadik Kadrušić, komandant III. bataljona. Napada pravcem: G. Dopasci — D. Dopasci — Gradina (k. 856) — Prestaka — grad Kladanj. Ovaj bataljon drži lijevo vezu sa II. bataljonom.

3) **Lijeva kolona.** Sastav: II. bataljon sa bacačkim odjeljenjem I. bataljona. Napada pravcem D. Dopasci — Prestaka — Vučinići — grad Kladanj. Ovaj bataljon održava vezu lijevo sa III. bataljonom.

Napomena: I. bataljon uputite odmah po prijemu zapovijesti.

Protivkolski top sa kompletnim IV. bataljonom postaviće se na Stanove i obezbjeđivati pravac od Tuzle. Vodnik tehničkog voda daće u sastav IV. bataljona jednu minersku desetinu sa alatom za pravljenje prepreka i rušenje mostova. Ta desetina praviće prepreke za tenkove na cesti kod Stanova. Položaj protivtenkovskog topa izabraće komandant IV. bataljona.

NAPOMENA:

III. bataljon uputiće odmah po prijemu ove zapovijesti jednu četu u sastav I. bataljona. I. bataljon uputiće svoje bacačko odjeljenje sa potrebnim brojem mina u sastav II. bataljona u Dopaske. Protivkolski top i minerska desetina krenuće odmah u sastav IV. bataljona u Donje Dopaske (Pepići).

Napad počinje dejstvom bacačke baterije u sastavu II. bataljona sa visa na Prestaki *tačno u 7 časova* dne 9. XII. ov. god. Bacačka priprema trajaće 15 minuta. Posljednjih 5. minuta bacačke pripreme dejstvovaće i teški mitraljezi u sastavu bataljona sa položaja Prestaka i Buševo (k. 920). Bacači i mitraljezi tući će ciljeve prema nahođenju komandanta. Skreće se pažnja: na uzvišici Gaj u samom Kladnju, sa koje branioc ima odličan pregled okolnog terena i može dobro da tuče streljačke strojeve.

Za vrijeme bacačke pripreme pješadija treba da nastupa ka samome gradu, tako da se u vrijeme završetka pripreme nađe na ivici grada.

Za vrijeme akcije Štab brigade nalaziće se na Prestaki.

Preporučuje se upotreba manjih streljačkih strojeva sa više automatskih oruđa, tako da svaka kolona ima rezervu koju će u odlučnom momentu moći ubaciti u borbu.

II. i III. bataljon poslaće svoje protivtenkovske bombe IV. bataljonu u Pepiće, koji će iste upotrijebiti na Stanovima u slučaju nailaska neprijateljskih tenkova.

Po završenoj akciji bataljon će se postaviti ovako: IV. bataljon ostaje sa protivtenkovskim topom na Stanovima. Bataljon

sa četom III. bataljona ostaje u Kladnju. Jednu četu izbacuje na obezbjeđenje prema Olovu. Dvije čete III. bataljona na Prestaki. II. bataljon: Pepići.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Begić⁶

(M. P.)

Komandant,
Čerić⁷

BR. 47

**NAREĐENJE ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA
OD 10 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH
JEDINICA ZA DEJSTVO NA PROSTORIJI LIVNO — DUVNO
— TRAVNIK — JAJCE I ŠATOR PL. — GRAHOVSKO
POLJE — DOLINA ZRMANJE¹**

ŠTAB I PROLETKORPUSA
Br.— 23
10 dec. 1943

ŠTABOVIMA:

I PROLETERSKJE DIVIZIJE
VI LIČKE DIVIZIJE

Započela je šesta nemačka ofanziva na našu oslobođenu teritoriju.² Jake neprijateljske snage, potpomognute tenkovima i motorizacijom, započele su ofanzivne operacije od Une do

⁶ Muhidin

⁷ Salem

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20—1, k. 796.

^{2,3 i 4} U toku zime 1943-1944 Nijemci su u Jugoslaviji izveli nekoliko operacija (u Sandžaku, Bosni i dijelu Hrvatske južno od r. Save) s ciljem da razbiju glavne snage NOVJ, otklone opasnost od prenošenja dejstva u Srbiju i obezbijede komunikacije koje iz unutrašnjosti izvode na obalu. Nijemci su željeli da tim operacijama (decembra 1943—mart 1944) raščiste situaciju između Save i Jadranskog Mora, kako bi do proljeća, kada bi moglo uslijediti eventualno iskrcavanje saveznika, učvrstili obalu i njeno zaleđe.

Operacije 2 oklopne armije (5 i 15 korpusa) otpočele su početkom decembra 1943 i završile se do marta 1944 god. U toku decembra one

Lima³ a takođe i na teritoriji Dalmacije.⁴ Do sada je neprijatelj uglavnom vršio duboke prodore tenkovima i motorizacijom, težeći da tim prodorima ispreseca delove naše oslobođene teritorije i izbaci nas iz gradova. To je već delimično postigao u Sandžaku,⁵ Istočnoj Bosni⁶ i Dalmaciji.⁷ Može se očekivati da će isto pokušati na ovom delu oslobođene teritorije.

Vojno-politički uslovi u kojima je započela ova ofanziva mnogo su povoljniji, i u svetu i u našoj zemlji, nego prilikom prethodnih ofanziva. Naša vojska je u ovom međuvremenu mnogo ojačala i učvrstila se. Teritorija koju kontrolišu naše jedinice mnogo je veća. Broj i sposobnost naših štabova i starešina mnogo su se povećali. Postoji centralizovana komanda obezbeđenja radiovezom. Pozadina je mnogo čvršća, ne postoji nijedan ozbiljan unutrašnji neprijatelj. Naš politički položaj i u zemlji i u inostranstvu čvršći je nego što je ikada bio. Saveznici sve više priznaju snage i legitimnost naše vojske i naše

su izvođene u Sandžaku i istočnoj Bosni («Kugelblic» i «Šnešturm»), u Kordunu, Baniji i Cazinskoj krajini («Panter»), na srednjim dalmatinskim otocima i na području Dinare («Citen»), a u januaru i februaru prenižele su se na srednju i zapadnu Bosnu («Jajce»), srednju Dalmaciju, Liku, Gorski Kotar i Hrvatsko Primorje.

Ove zimske operacije predstavljaju jedinstvenu ofanzivu, koja je kod nas poznata pod nazivom Šesta neprijateljska ofanziva.

Opširnije o tome vidi dok. br. 207, 210 i dok. pod reg. br. 42/6. k. 14 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i u mikroteci film pod reg. br. Minhen 5/573—574 (588—589), 575—576 (590—591), 577—578 (592—593) i 580—581 (595—596).

⁵ U sklopu neprijateljskih operacija, u Šestoj ofanzivi deštvovala je na ovoj teritoriji i Prva brdska njemačka divizija. Opširnije o tome vidi dok. br. 195.

⁶ Operacije «Kugelblic» i «Šnešturm» u istočnoj Bosni izvodio je 5 SS brdski armijski korpus. Prema planu trebalo je da dijelovi 187 divizije, 1 rezervni lovački puk. 92 i 901 motorizovani puk i dijelovi 369 divizije, brzim prodorom iz Sarajeva, Tuzle i Zvornika zaposjednu liniju: Sarajevo — Han Pijesak — Vlasenica — Srebrenica — r. Drina, prema kojoj su iz Sandžaka i sjeverne Hercegovine nastupale 1 brdska i 7 SS «Princ Eugen» divizija.

Dijelovi 187 divizije i 901 motorizovanog puka krenuli su 3 decembra iz Tuzle, Zvornika i Papraće. Snage 92 motorizovanog i 1 rezervnog lovačkog puka i dijelovi 369 divizije prodrli su preko Ozrena Pl. i Romanije ka Sokolcu i dalje ka Han Pijesku i zaposjeli komunikaciju Sarajevo — Sokolac — Vlasenica — Srebrenica. Istovremeno su 1 brdska i 7 SS divizija s juga prešle u napad. Ubrzo je 1 brdska divizija izbila u rejon Prijepolja i iznenadila 2 proletersku i 1 šumadisku brigadu, nanijevši im osjetne gubitke. U daljem nastupanju ove njemačke divizije potisnule su 5, 17 i 27 diviziju NOVJ ka zaprečnoj liniji. Vještīm manevrima i neprekidnim borbama, koje su trajale cio mjesec, naše divizije su uspjele da izbjegnu uništenje.

Opširnije o tome vidi dok. br. 77, 183, 195, 197, 198, 202 i 204.

⁷ Detaljnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

vlasti. Imamo svoj Nacionalni komitet narodnog oslobođenja i imamo svog Maršala.

Sve ove činjenice daju nam mogućnost da i ovu neprijateljsku ofanzivu razbijemo i da iz nje izademo još jači nego sada. Zato je potrebno samo da pravilno upotrebimo naše snage i da način borbe prilagodimo stvarnim mogućnostima, imajući u vidu neprijateljske snage i planove, u cilju što bržeg razbijanja tih planova, nanošenja što većih gubitaka neprijatelju i očuvanja naših snaga i naše ubojnosti.

Da bi se to postiglo, Vrhovni štab NOV i POJ naredio je da naše krupne formacije ne budu na okupu, da ne primamo teške frontalne borbe, da ne dozvolimo da neprijatelj sabije naše veće snage na uske prostore, da se držimo taktike pokreta i manevrisanja kombinovanih sa brzim i energičnim ofanzivnim akcijama na neprijateljske komunikacije, kolone, posade itd.

Od pravilnog shvatanja ovog naređenja, od zalaganja i umešnosti štabova divizija i brigada u njegovom sprovođenju zavisiće i brzina i opseg našeg uspeha. Naročito je važno razumeti da naša manevarska sposobnost može doći do punog izraza jedino ako naše jedinice budu, u okviru ovih zadataka, do krajnje mere i neprekidno ofanzivne. Ovakav raspored i način borbe naših jedinica u stvari je raspored po dubini na čitavoj našoj teritoriji. Neprijatelj treba na svakom koraku da trpi gubitke, na svakom mestu treba da nailazi na prepreke i zasede i tako će njegova ofanzivna moć moći ubrzo biti okrnjena, a zatim uništena. Pored osujećenja neprijateljskih planova, na taj način biće osujećeni i njegovi eventualni pokušaji da preduzmu »čišćenje« prostorija.

Napominjemo da se za vreme trajanja ovih operacija može očekivati dejstvo savezničke avijacije. Štabovi jedinica treba da budu spremni, na svojim sektorima, da to dejstvo iskoriste za energične i brze ofanzivne akcije.

Svaka brigada, odnosno grupa brigada, dobiće određeni širi sektor na kome će dejstvovati i manevrisati. Ona će, na pogodnim mestima i u povoljnim prilikama, davati jači otpor ili vršiti jače napade, s tim što će, u slučaju da neprijatelj nastupa jako nadmoćnim snagama, brzo se izvući iz borbe i baciti se u pozadinu neprijatelja. Sve se te operacije međutim imaju vršiti u okviru dodeljenog šireg sektora. Razumljivo je da će, zbog širine pomenutih sektora, štabovi i jedinice morati da dejstvuju samostalno i inicijativno.

Treba svakako obrazovati i diverzantske grupe sa posebnim diverzantskim zadacima koje će biti pokretne i stalno aktivne.

U cilju uspešnog izvršenja ovih zadataka

naređujemo:

1. — **Prva Proleterska divizija** dejstvovaće na sektoru Livno — Duvno — Travnik — Šiprage — Jajce.⁸

I to:

a. — XIII Proleterska brigada »Rade Končar« izvršiće večeras, 10 decembra, pokret na prostoriju Karići — Kruščica — Lendići — Bistrica, sve istočno od Jajca.⁹ U prolazu kroz Jajce primiće u svoj sastav Brdsku bateriju 65 mm, koja je do sada bila u sastavu korpusne artiljerije. Naređenje za pokret već je dobila neposredno od Štaba ovog korpusa.

b. — III Proleterska brigada ostaće prema Livnu — Duvnu, odnosno u prvo vreme sa naslonom na prostoriju oko Šujice. Njen sektor dejstva: Livno — Duvno — Prozor — Donji Vakuf — Kupreško Polje — Cincar.¹⁰

c. — I Proleterska brigada postepeno će se izvlačiti sa sadašnjeg sektora i prebacivati na sektor Donji Vakuf — Zenica — dolina reke Bosne — izvorni deo reke Vrbanje — Jajce.¹¹

Jedan bataljon će ova brigada odmah uputiti u Kupres da smeni bataljon II Brigade VI Ličke divizije koji će odmah po smenjivanju otići u sastav svoje brigade.

Ako to bude moguće, I Proleterska brigada smeniće jedinice VI Ličke divizije prema Travniku.¹² U prvo vreme uopšte se neće mnogo udaljavati od užeg sektora Travnik — Imljani — Jajce — Donji Vakuf, gde je, zajedno sa XIII Proleterskom brigadom, predviđena kao neka vrsta rezerve.

2. — **Šesta Lička divizija** dejstvovaće na sektoru Šator Planina — Grahovsko Polje — Ilica — Trubar — dolina reke Zrmanje — Dinara.

I to:

a. — Jedna brigada izvršiće večeras, 10 decembra, pokret na prostoriju Podrašnica — Pecka, preko Jajca i Mrkonjić Grada, i tamo se povezati sa Štabom 5 Korpusa.¹³

b. — Ostale dve brigade ostaju za sada prema Travniku, s tim što će odmah po dolasku I Proleterske brigade, ili u slu-

⁸ Opširnije o njenom dejstvu na ovoj prostoriji vidi dok. br. 115 i 207.

⁹ Brigada nije posjela ove položaje (vidi dok. br. 73 i 192).

¹⁰ Vidi dok. br. 109, 115 i 176.

¹¹ Vidi dok. br. 107.

¹² Vidi dok. br. 127.

¹³ Ovaj zadatak je dat Trećoj ličkoj brigadi. (Vidi dok. br. 51, 84, 137, 163 i 164).

čaju nadiranja jakih neprijateljskih snaga, prebaciti se na sektor dodeljen njihovoj diviziji.¹⁴

Štab Divizije će do toga vremena ostati sa ovim dvema brigadama, a zatim će se o daljoj upotrebi one prve sporazumeti sa Štabom 5 Korpusa.

3.— Brdska baterija 65 mm., što je bila u sastavu korpusne artiljerije, priključuje se XIII Proleterskoj brigadi »Rade Končar«.

4.— Sva motorna vozila odlaze pravcem naređenim od Štaba ovog Korpusa. Ljudstvo se vraća u svoje izvorne jedinice, sem specijalista, koje će ovaj Štab zadržati uz sebe.

5.— Bolnica I Proletdivizije odlazi naređenim pravcem na sektor dodeljen I i XIII Proleterskoj brigadi. Naređenje je izdato referentu saniteta Korpusa.

Bolnica VI Ličke divizije odlazi sa brigadom koja kreće večeras, a njen kasniji smeštaj odrediće Štab VI Ličke divizije, po potrebi, i u sporazumu sa Štabom 5 Korpusa.

6.— Diviziske intendanture prilagodiće se ovim novim privremenim uslovima dejstva i života odgovarajućih jedinica. Nastojace da na raznim tačkama sektora dodeljenih divizijama stvore magacine hrane.

7.— Štab I Proleterske divizije kretaće se sa I Proleterskom brigadom, a Štab VI Ličke divizije kao što je gore rečeno.

8.— Veza sa Štabom Korpusa radiom i telefonom pravcem Bugojno, a zatim Jajce.

Sve promene na dodeljenim sektorima javljati obavezno Štabu Korpusa, kako bi se blagovremeno dobila slika o širim pokretima i namerama neprijatelja, i kako bi se, kada prilike to dozvole, jedinice ovog Korpusa mogle opet što pre prikupiti.

9.— Naročito pojačati obaveštajnu službu i duboka izviđanja.

10.— Sistematski i uporno raskopavati komunikacije kako na prilazima na oslobođenoj teritoriji tako i na komunikacijama kojima cirkuliše neprijatelj.

11.— Štabovi divizija svakako će nastojati da održe sastanak sa štabovima brigada, na kome će usmeno proraditi i detaljisati ove direktive. U koliko su štabovima divizija potrebna izvesna objašnjenja i dopune, neka se hitno obrate ovom Štabu.

12.— Razaranja na komunikaciji Kupres — Bugojno organizovaće Štab I Proleterske divizije.¹⁵ Takođe i uništenje Kupresa u potrebnom trenutku.

¹⁴ Vidi dok. br. 51 i 60.

¹⁵ Vidi dok. br. 90 i 107.

13.— Ove direktive su strogo poverljive i ne smeju se saopštavati štabovima nižim od štabova brigada. Ovo se odnosi prvenstveno na raspored naših snaga i na granice sektora. Situaciju, međutim, naše mogućnosti, potrebu pokretljivosti, udarnosti, krajnje ofanzivnosti treba najšire objašnjavati svima borcima.

Na izvršenje!

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
M.¹⁶ Todorović

(M. P.)

Komandant,
general-major,
Koča A. Popović

BR. 48

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ ZA NOVEMBAR 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 115/43
10. XII. 1943 g.

Dostavlja izvještaj o akcijama
u mjesecu novembru.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Direktivom Štaba ovog korpusa² jedinice XVII NOU divizije dobile su zadatak da poslije čišćenja sarajevskog Ozrena i Zvijezde planine od četnika i likvidacije Mokrog i Sokolca od ustaša zatvore pravac Višegrad — Sarajevo, a u sadejstvu sa jedinicama XXVII Divizije ispituju situaciju na sektoru Sarajevo, vrše napad na spoljna uporišta Sarajeva i ruše željezničku prugu Sarajevo — Višegrad.

¹⁶ Mijalko

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19/1—2, k. 407.

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99.

XVII NOU divizija dobila je posebno naređenje³ da temeljito poruši drum Sarajevo — Sokolac, stvarajući na njemu što veći broj prekopa i barikada protiv neprijateljske motorizacije i utvrdi Crvenu Stijenu za odbranu.

Naša XXVII NOU divizija dobila je zadatak da se po padu Rogatice i Sokolca postavi na prostoriju Goražde — Foča — Kalinovik, sa zadatkom čišćenja svih uporišta do Sarajevskog Polja, što temeljitije poruši željezničku prugu Sarajevo — Višegrad, pristupi formiranju Kalinovičkog partizanskog odreda,⁴ vrši mobilizaciju na pomenutom sektoru i učvrsti našu vojno-političku vlast. U sastav XXVII NOU divizije ušao je i Romanijski partizanski odred.

Jedinice XVII Divizije do 4 o.mj. nisu imale jačih borbi sa neprijateljem sem artiljerijskog bombardovanja sa linije Vrana — Ozren — Vrhovine, koju je liniju neprijatelj napustio bez borbe i povukao se u pravcu Sarajeva. 4. o.mj. jedinice ove divizije imale su borbe sa četnicima na liniji Rakova Noga — Vrutci — Donje Selo — Sudići. Jačina četnika kretala se od oko 500 boraca, koji nisu sačekali podilaženje jedinica XVII Divizije, već se blagovremeno razbili po manjim grupama i pobjegli, tako da uopšte nije došlo do borbe. U ovom pokretu zarobljeno je 6 ranjenih četnika. U borbama od 4 do 9. o.mj. sa četnicima i jedinicama »Vražje« divizije⁵ na položajima Crni Vrh — Visovica izbačen je veći broj »vražjaka« iz stroja, ubijena 2 četnika i 3 zarobljena. Na našoj strani 4 poginula i 2 ranjena. U borbama 9 o.mj. na sektoru XV Majevičke⁶ i XVI Muslimanske brigade⁷ neprijatelj je imao 70 mrtvih i preko 80 ranjenih, borba je vođena sa Nijemcima koji su bili potpomognuti artiljerijom sa Gloga [k. 1405]. Pod pritiskom XV Majevičke brigade neprijatelj je otstupio sa položaja Kadino Selo — Velika Strana, a sa sektora XVI Muslimanske brigade prema Glogu i Hreši. Jedinice iz te brigade izvršile su napad na neprijatelja koji je držao Vranu, sa koje je otstupio ne čekajući Muslimansku brigadu da podiđe ovom položaju.

³ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 1.

⁴ U izvještaju Trećeg korpusa od 8 marta 1944 god. stoji: »...Međutim, prije VI neprijateljske ofanzive jedinice naše XXVII divizije kontrolisale su taj kraj i omogućile formiranje Kalinovičkog odreda«. Opširnije o tome vidi dok. br. 54—7, k. 408 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Odnosi se na dijelove 369 divizije koji su se u novembru i decembru 1943 god. nalazili u Sarajevu, Zenici, Višegradu i Tuzli i djelovali na području srednje i istočne Bosne (vidi dok. br. 24-II, k. 74 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁶ i ⁷ Vidi tom IV, knj. 19 dok. br. 59.

Gubici XVII Divizije u borbama 9 o.mj. iznosili su 18 mrtvih i 26 ranjenih.

Noću 14—15 o.mj. 1 bataljon VI brigade i 1 bataljon Romanijskog partizanskog odreda izvršili su napad na Olovo i isto zauzeli bez jačeg otpora.⁸ Iste noći izvršen je napad na jednu ustašku grupu od 300 legionara pod komandom Avdaga Hasića u blizini Ponjerke, te poslije kraće ali žestoke borbe neprijatelj je razbijen i protjeran u pravcu Vareša. U ovim borbama neprijatelj je pretrpio slijedeće gubitke: 19 poginulih i 30 ranjenih, među kojima je ranjena i žena Avdaga Hasića. Istom prilikom zarobljeno je 13 legionara i zaplijenjeno 17 pušaka sa nešto sanitetskog materijala. U borbama sa Nijemcima i ustašama u toku 20 i 21 vođene su žestoke borbe sa neprijateljem koji je nastupao u 5 kolona⁹ prema VI Bosanskoj i XVI Muslimanskoj brigadi. Pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga VI Brigada povukla se na liniju položaja Ozren — Visovica, a XVI Muslimanska: Bijela Stijena — Vranja — Kalauzovići, XV Majevička: Gradac — Crni Vrh — Orlova Stijena — Dobra Voda. U toku ovih borbi neprijatelj je pretrpio slijedeće gubitke: 78 mrtvih i 81 ranjenih, gubici XVII Divizije: 17 poginulih i 50 ranjenih, većim dijelom od artiljerije i bacača.

Počev od 21 o.mj. pa zaključno sa 31 nije bilo jačih borbenih patrolnih izviđačkih sukoba sa Nijemcima i četnicima.

Jedinice XXVII Divizije u akcijama u mjesecu novembru ove godine postigle su slijedeće rezultate i to: II Krajiška brigada na prostoru Goraždanska Jabuka — Hranjen — Goražde — Rogatica — Mesići zarobila je i razoružala 54 četnika i 7 milicionera,¹⁰ zaplijenila 65 pušaka, 2 puškomitraljeza, 1 strojnicu i 3 pištolja. Ista brigada zarobila je u Foči jedan italijanski bataljon od 180 vojnika sa 24 oficira,¹¹ zaplijenjeno: 15 puškomitraljeza, 9 prsnih mitraljeza, 163 puške i veća količina puščane municije. Istovremeno jedinice ove brigade porušile su željezničku prugu između Prače i Mesića u dužini 12 km., 4 mosta, 2 vijadukta i sve uređaje na stanicama Renovica — Prača — Mesići i Banja Stijena. Istom prilikom uništen je drum između Sokolca i Rogatice i na drumu Prača — Renovica — Hranjen porušena 4 mosta.

⁸ Vidi dok. br. 216 i dok. br. 3/7, k. 981 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁹ Odnosi se na dijelove 369 divizije. Detaljnije o tome vidi film pod reg. br. MNO—Zgb 3/784 (794) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹⁰ i ¹¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 215 i tom IV, knj. 19, dok. br. 71.

XVII Majevička brigada u borbama oko Višegrada sa četnicima Draže Mihailovića zarobila je 58 četnika i 8 milicionera. Zaplijenila je 66 pušaka, 1 puškomitraljez, 18.000 metaka i 300 mina za bacač. Ova brigada pored akcija sa četnicima izvršila je i rušenje željezničke pruge na desnoj obali rijeke Drine Višegrad — Ustiprača.¹²

Romanijski partizanski odred u sastavu XXVII Divizije izvodio je akcije protiv četnika na prostoru Sokolac — Sokolovići — Rakova Noga i na prostoru Olovo protiv ustaša u zajednici sa jedinicama VI Bosanske brigade. Pored ovih zadataka odred je imao u zadatak i mobilizaciju ljudstva za popunu odreda i u ovom vremenu brojao je oko 550 boraca, od kojih 300 sa oružjem.

U drugoj polovini mjeseca novembra II Krajiška brigada operisala je na prostoru Orahovica — Ilovača — Ustikolina — Jabuka, a potom na prostoru Crna Rijeka — Kijevo — Trnovo, sa zadatkom izvođenja akcija protiv Nijemaca, četnika i milicije.¹³ 25 novembra Nijemci su uz sadejstvo tenkova pokušali prodor u pravcu Trnova,¹⁴ ali su odbačeni nazad prema Sarajevu uz osjetne gubitke u ljudstvu i uništena su 2 tenka. 28 novembra 2 bataljona ove brigade izvršila su napad na Kasindo,¹⁵ koga su Nijemci napustili u namjeri, da naše snage uđu unutra, kako bi obuhvatnim manevrom i jakim snagama kod Kijeva presjekli otpupnicu ovim našim snagama. Ova namjera neprijatelja nije ostvarena, jer je kod Kijeva ostavljen 1 bataljon kao obezbjeđenje. Borba je vođena čitav dan na ovom pravcu i u ovoj borbi neprijatelj je izgubio oko 60 mrtvih i toliko ranjenih, dok su naši gubici iznosili 6 mrtvih i 7 ranjenih.

U istom vremenskom razmaku jedinice XVII Majevičke brigade ubile su na prostoru Goražde — Rešetnica — Crna Rijeka — Jahorina 50 neprijateljskih vojnika, zaplijenjeno je 118 pušaka, a zarobljeno 111 milicionera i 7 četnika. Gubici XVII Majevičke brigade iznosili su 4 mrtva, 12 ranjenih i 6 nestalih.

XVI Vojvođanska divizija sa glavninom svojih snaga nalazila se je na sektoru Majevice, lijeva obala rijeke Drine i desna obala rijeke Save,¹⁶ dok je povremeno po jedna brigada¹⁷

¹² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 54.

¹³ Vidi dok. br. 78.

¹⁴ Vidi dok. br. 214.

¹⁵ Vidi dok. br. 234.

¹⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 1.

¹⁷ Odnosi se na Drugu vojvođansku brigadu. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 28.

ove divizije operisala na lijevoj obali rijeke Save u Srijemu. Koncem mjeseca oktobra t.g. neprijatelj je skoncentrisao jače snage prema ovoj diviziji na sektoru od Bos. Rače do Brčkog. Cijeni se jačina neprijateljskih snaga do 40.000, sastava dvije bjeloruske divizije,¹⁸ jedna SS divizija¹⁹ — pojačane sa Brčanskim garnizonom.²⁰ Prvi pokušaj neprijatelja da pređe Savu pontonima kod s. Jamena ostao je bez uspjeha²¹ i pored jake pripreme artiljerijsko-bacačke vatre i sadejstva avijacije. Pri ovom pokušaju neprijatelj je imao oko 150 mrtvih, potopljena jedna lađa, 2 veća čamca i 1 skela. Pokušaj neprijatelja da od Brčkog prodre ka Bijeljini uz pomoć tenkova ostao je isto tako bez uspjeha. Borba je primljena na sektoru Stolin²² — Trnjaci. Neprijatelj sa ovoga pravca je vraćen u Brčko ostavljajući na bojištu 37 mrtvih, više ranjenih i 2 oštećena tenka. Ponovni pokušaj neprijatelja da izvrši prodor prema Gračanici i dalje prema Tuzli ostao je bez uspjeha. Ovdje je neprijatelj na sektoru Brod — Omerbegovača — Potočari ostavio na bojištu 12 mrtvih vojnika, 76 ranjenih i 25 zarobljenih. Sve ove borbe jedinice XVI Divizije vodile su sa njemačkom SS divizijom, dok su ostale bjelogardejske divizije operisale po Srijemu. Poslije kratkog prekida neprijateljske ofanzive jedinice XVI Divizije izvele su napad na četnička uporišta Šepak — Kozluk.²³ U borbama na ovom sektoru ubijeno je 40, a ranjeno 70 četnika, dok se 20 predalo sa oružjem, zaplijenjeno 3 puškomitraljeza i 286 pušaka, te izvjesna količina puščane municije.

U ovom napadu popaljene su kuće istaknutijih četničkih vođa, a porodice Kerovića²⁴ i drugih protjerane su u Brčko. Dok su se jedinice XVI Divizije nalazile u borbi sa četnicima u Majevici, dotle je I Brigada iste divizije razbijala manja neprijateljska odjeljenja koja su izlazila iz Brčkog i 3 lađe koje

¹⁸ U Sremu su se tada nalazile neke bjelogardejske jedinice, koje su počinile strašna zvjerstva (vidi tom I, knj. 6. dok. br. 154 i 156), a postoji vjerovatnoća da je to bila Prva kozačka divizija, kojoj je bio pridodat 92 motorizovani puk. Opširnije o tome vidi dok. br. 7 19—a i 18 20—a, k. 6 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁹ Prema ratnom dnevniku Komande 69 rezervnog korpusa, planirana akcija trebalo je da počne 20 i da se završi do 28 oktobra 1943 god. Iz dnevnika se vidi i koje su jedinice bile predviđene da učestvuju u ovoj akciji. Opširnije o tome vidi dok. br. 7 19—a, k. 6 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

²⁰ U ovom garnizonu su tada bile jedinice Trećeg lovačkog zdruga (vidi tom IV, knj. 18. dok. br. 213 i knj. 19. dok. br. 173).

²¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 1 i neprijateljska dok. br. 7 19—a, 17 20—a i 18 20—a, k. 6, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

= Vjerovatno: Stanovi.

²³ Opširnije o tome vidi dok. br. 216.

²⁴ Radivoje

su plovile od Broda ka Brčkom.²⁵ Jedna od ovih lađa potopljena je, 1 zarobljena, dok je jedna uspjela da se dovuče do Brčkog. U ovoj borbi zaplijenjeno je oko 100 sanduka butera, 40.000 cigareta i mnogo drugog materijala i hrane. Neprijatelj je iz Brčkog intervenisao sa jednom bojnom i 4 tenka,²⁶ koji su se nakon kraće borbe vratili u Brčko i to sa svega 3 tenka, a bojna razbijena i u rasulu otstupila je ka Brčkom.

Za vrijeme čišćenja četnika na Majevidi neprijatelj je izvršio jači napad od Brčkog prema I Vojvođanskoj brigadi koja je zatvarala sve pravce od Brčkog prema Majevidi. Pravač neprijateljskog nadiranja bio je Čelić, I Brigada primila je borbu, dok su druge dvije izvršile krilni i bočni napad na položaje Boderište — Potočari. Napad je uspio u prvoj fazi, ali ne i u potpunosti, mada je za to bilo uslova. Neprijatelj je protivnapadom uspio da odbaci jedinice XVI Divizije sa osvojenih položaja i da uđe u Čelić,²⁷ odakle se je nakon jednog sata izvukao u pravcu Brčkog. U ovim borbama neprijatelj je imao preko 500 gubitaka sa mnogo ratnog materijala i 3 uništena i 4 oštećena tenka.

U borbama protiv četnika i zelenog kadra na Požarnici jedinice XVI Divizije pokazale su puno borbenosti i inicijative, potisnuli ove neprijateljske grupacije uz osjetne gubitke od oko 51 četnika — ustaše.

Kod svih jedinica ovog korpusa ispoljavao se za čitavo vrijeme ofanzivni duh na svim sektorima sa vrlo dobrim rezultatima. Naročito su se ispoljavale akcije u dotucanju još zaoostalih četničkih formacija i rušenju komunikacija u cilju sprečavanja i kidanja veza između neprijateljskih garnizona. Kod nižeg vojnog rukovodstva osjeća se nedostatak u stručnim znanjima. Da bi se našem nižem rukovodstvu pomoglo u tom pravcu, redovno se obavljaju kursevi kod štabova divizija — ukoliko to prilike dozvoljavaju. Takav je kurs završen kod XVII i XXVII Divizije. Pored kurseva daju se i uputstva iz pojedinih grana vojne vještine našeg partizanskog ratovanja, koji se uputi prorađuju do najnižih starješina i boraca.

Stanje ishrane naših jedinica zavisi od sektora na kojemu jedinice operišu, no uopšte uzev može se reći da je ishrana prilična. Stanje odjeće prilično, samo što se osjeća velika potreba za obucom, koja se vrlo teško nabavlja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik

Komandant,
general-major,

²⁵ ²⁶ i ²⁷ Detaljnije o tome vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 173.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
OD 10 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU OSMOG DALMATIN-
SKOG KORPUSA NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORU LIVNO
— DUVNO¹**

ŠTAB I PROLETERSKE
UDARNE DIVIZ. NOVJ

Broj — službeno

10. decembra 1943.

U 10 časova.

ŠTABU VIII DALMATINSKOG KORPUSA

1. Sada smo primili vaše pismo od 9. XII — 1.30 čas.²

Sa njegovom sadržinom upoznali smo načelnika³ Vrhovnog Štaba. U vezi njegovog odgovora vi treba da aktivizirate IX diviziju dejstvujući ka Livnu i Livanjskom Polju; da zasedama i pokretljivim manevarskim grupama kontrolišete komunikacije koje sa zapada i juga vode ka Livnu.

2. Vi ste u pomenutom pismu javili da se vaša XX divizija nalazi na Vagnju.⁴ Međutim, mi smo obavešteni od naših izviđačkih delova da je od toga pravca (Sinj — Vaganj — Prolog — Livno) u toku 8 i 9 o.m. stiglo pojačanje u Livno.⁵ Dakle, potrebno je proveriti situaciju na sektoru XX divizije.

3. Noću 8—9 o.m. naša I proleterska brigada napadala je na Duvno.⁶ Neprijatelju je uspelo da se zadrži u gradu samo po tvrdim kućama jer su njihovi tenkovi onemogućili da na povoljna odstojanja približimo naša teška oruđa. Delovi I proleterske brigade u toku ove akcije ušli su u sela Kola i Stipanići gde neprijatelja nije bilo. Na Prevali se vodila dosta oštra borba, — neprijatelj je tamo napravio rovove i bunkere i dobro je potpomognut artiljerijom od Karlovog Hana.

4. Noću 9—10 o.m. predviđen je napad u 24 časa sa tri bataljona naše III proleterske brigade i sa vašom III brigadom

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19 1—7, k. 706 A.

² Redakcija nije pronašla ovo pismo.

³ Arso Jovanović

⁴ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 134.

⁵ O dejstvu neprijateljskih snaga na ovoj prostoriji vidi film pod reg. br. Minhen 5/571—576 (586—591) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Detaljnije o napadu na Duvno vidi dok. br. 107 i 115.

na Livno.⁷ Bataljoni III proleterske brigade otpočeli su napad u određeno vreme: otpor je bio vrlo jak, dejstvovalo je 5—6 tenkova i isto toliko topova; jedan bataljon je upao u grad gde je zaplenio dosta municije i bombi (ne znamo da li je taj plen izvučen). Naše jedinice izašle su iz borbe jutros u 6 časova.

Prema izveštaju naših bataljona III dalmatinska brigada stupila je u borbu tek jutros oko 3 časa.

5. Do sada na našim sektorima nema promena, jedino što od Duvna dejstvuje artiljerija ka našim položajima.

8 o.m. Komanda mesta iz Kupresa javila nam je da je dobila pismo od druga Radoša⁸ (p. radnik za Glamoč) u kome ih obaveštava da je neprijatelj izbio na Korično i da je iz Glamoča izvršena delimična evakuacija, a da je spaljeno ono što se nije moglo evakuisati. Ovaj slučaj treba ispitati.

6. Mi se nalazimo na istom mestu. Vezu sa nama imate preko Borove Glave.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

KOMANDANT
potpukovnik,
V. J.⁹

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 109 i 115.

⁸ Radoš Raičević. U to vrijeme on je bio sekretar OK KPJ za Glamoč.

⁹ Vaso Jovanović

NAREĐENJE ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 10 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVO NA PODRUČJU BOSANSKE KRAJINE¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE V. KORPUSA
N.O.V. Jugoslavije
Br. službeno
Dne 10. XII. 1943 g.

Štabu VI., VIII. i XI. K.N.O.U. brigade
Štabu Podgrmečkog, Sanskog, Kozarskog
Gradiško-lijevčanskog N.O.P. odreda²

Položaj

Dopis broj 473 43³ od 9 o.mj. mijenja se u toliko što će snage XI KNOU brigade ostati i dalje na izvršenju zadatka sektora Kozare,⁴ t.j. na liniji: Banja Luka — Prijedor u sadejstvu sa VI. KNOU brigadom, na liniji Prijedor — Bos. Novi Bos. Novi — Kostajnica⁵ u sadejstvu Kozarskog odreda i na liniji Banja Luka — Gradiška u sadejstvu Gradiško-lijevčanskog odreda. — Čistiti neprijateljska uporišta, rušiti vozove, kidati saobraćajne komunikacije, tući neprijateljske kolone, naročito veće, u cilju sprečavanja ma kakve koncentracije u Banjoj Luci, Prijedoru i Bos. Novom, gdje koristiti ob. službu do maksimuma.

Ostale brigade postupiće po gore pomenutom dopisu. isto tako i odredi, s tim što će VI. brigada držati tijesnu vezu sa Sanskim odredom i kontrolisati pravac Banja Luka — Bronzani Majdan i Banja Luka — Sitnica.

Štab XI. brigade održavaće tješnju vezu sa Štabom ove divizije i upućivati svakih 5 dana kurire u ovaj štab bez razlike

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18—9, k. 766.

² Po naređenju Štaba Petog korpusa NOVJ ovi odredi su stavljeni 7 decembra 1943 god. pod komandu Štaba Četvorte NOU divizije (vidi dok. br. 15—9, k. 766 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

³ Redakcija nije pronašla spomenuti dopis.

⁴ Da bi Brigada ostala na spomenutom sektoru, Štab Četvorte NOU divizije tražio je saglasnost od Štaba Petog korpusa (vidi dok. br. 21—10, k. 456 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁵ Vidi dok. br. 97 i 170.

na ma kakvu promjenu, a u slučaju potrebe ili nekih promjena —slati kurire svakog momenta.

Skrenuti pažnju ob. centru da blagovremeno obavještava susjede o pokretima neprijatelja u susjednim garnizonima, a ovo isto tražiti od susjeda, tako da se blagovremeno otkrije namjera neprijatelja koji se nalaze u Zagrebu ili dalje. Pre-dočiti obavještajcima da nije ništa učinjeno ako se neprijatelj otkrije u momentu razvijanja za borbu ili u momentu dolaska na mjesto koncentracije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Boško Šiljegović

(M. P.)

Komandant
p. pukovnik
Petar⁶

BR. 51

**NAREĐENJE ŠTABA ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 10 DECEM-
BRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BRIGADA ZA DEJSTVO NA
TRAVNIČKOM SEKTORU I ZA POKRET U PRAVCU KU-
PRESA I PECKE¹**

ŠTAB VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ
Op. br. 794 — 1943
10 decembra 1943

Strogo puvjerljivo

ŠTABOVIMA I, II i III BRIGADE.—

12.²

NAREĐUJEMO:

1) I brigada sa jednim vodom inžinjerske čete divizije ostaje na položajima prema Travniku, s tim da brani pravac Travnik — Donji Vakuf. Ova brigada ostaje pod komandom I Proleterske divizije, od koje će primati i sva naređenja.

⁶ Vojnović

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 21—1, k. 796.

² Redakcija je izostavila opšti dio jer je istovjetan sa dok. br. 47.

2) **II brigada** sa jednim vodom inženjerske čete divizije, brdskom baterijom 75 mm., hirurgskom ekipom divizije krenuće noćas 10/11.XII. t.g. u 4 sata pravcem: Donji Vakuf — Bugojno — Kupres, gdje će u svoj sastav priključiti i IV Bataljon te brigade. U Kupresu će primiti detaljnije naređenje od Štaba VI Divizije.³

3) **III brigada** sa jednim vodom inženjerske čete ove divizije, bolnicom divizije i bolničkom četom divizije krenuće pravcem: Jajce — Mrkonjić Grad — Podrašnica — s. Pecka, gdje će se staviti u vezu sa Štabom V Korpusa i Štabom VI divizije.⁴

4) Brigadne intendanture prilagodiće se novim privremenim uslovima dejstva i života odgovarajućih jedinica. Nastojati da na raznim tačkama sektora dodijeljenih brigadama što bolje organizuju ishranu sa potrebnim rezervama.

5) Naročito pojačati obavještajnu službu, kako bi se saznali što bolje pokreti neprijatelja.

6) Vršiti neprekidno duboka izviđanja prema neprijatelju. Sistematski i uporno raskopavati komunikacije, kako na prilazima na oslobođenoj teritoriji, tako i na komunikacijama kojima cirkuliše neprijatelj. Ovo činiti duž komunikacija. Sve prepreke i razorena mjesta braniti.

7) Štabovi brigada svakako će nastojati da održe sastanak sa štabovima bataljona, na kome će usmeno proraditi i detaljisati ove direktive. Skrenuti pažnju štabovima bataljona, cjelokupnom starješinskom osoblju, a i borcima da od držanja kako starješina, tako i boraca, zavisi naš uspjeh, i ljubav prema našem narodu.

8) Snalaženje svih starješina, upravljanje vatrom, utvrđivanje i maskiranje, iznenadni prepadi sa svih strana, neočekivani protunapadi i juriši u pogodnim momentima ometaće paklene, neprijateljske planove, lomiti njegov moral i sprečavati njegovo napredovanje.

9) Ove direktive su **strogo poverljive** i ne smiju se saopštavati štabovima nižim od štabova brigada. Ovo se odnosi prvenstveno na raspored naših snaga i na granice sektora. Situaciju, međutim, naše mogućnosti, potrebu pokretljivosti,

³ U naređenju Štaba Šeste divizije od 14 decembra 1943 god. stoji:
»II lička brigada kao rezerva na prostoru Kupres rušiće komunikaciju Kupres—Bugojno«... Opširnije o tome vidi ovo naređenje u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22—1, k. 796.

⁴ Vidi dok. br. 84, 137, 163 i 164.

udarnosti, krajnje ofanzivnosti treba najšire objašnjavati svima
starješinama i borcima.

10) Štab ove divizije nalaziće se sa II Brigadom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Z.⁵ Dimitrijević, v. r.

Komandant,
potpukovnik,
Đ.⁶ Jovanić, v. r.

Daje prepis vjeran originalu, tvrdi:

(M. P.)

op. br. 427 — 43⁷
13. XIII. 43.

Načelnik
major Mile J. Uzelać

BR. 52

NAREĐENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 11 DE- CEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RASPORED I DEJSTVO NA TERITORIJI BOSANSKE KRAJINE¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE V. KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. službeno
Dne 11-XII-1943 god

Štabu VI., VIII. i XI. K.N.O.U. Brigade
Štabu Podgrmečkog, Kozarskog, Sanskog i
Gradiško-lijevčanskog N.O.P. Odreda

Položaj

Po obavještenjima viših štabova i naše ob. službe, nepri-
jateljska ofanziva otpočela je na našu oslobođenu teritoriju u
istočnoj Bosni² i Hrvatskoj,³ na zapadnu i centralnu Bosnu
otpočela je sa linije Slunj — Imotski — Metković — Mostar —

⁵ Živan

⁶ Đoko

⁷ Na originalu dopisano plavim mastilom, ćirilicom.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Ar-
hivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19—9, k. 766.

² i ³ Vidi dok. br. 47, objašnjenje br. 6.

Sarajevo i Kiseljak.⁴ Koncentracija snaga neprijateljskih vrši se u Gradiškoj,⁵ Bos. Novom⁶ i Prijedoru.⁷ U Prijedor treba da dođe cijela »Tigar« divizija, od koje je već došla jedna bojna u Prijedor. Iz neprijateljskih garnizona, u kojima se vrši koncentracija, napad će uslijediti pravcima: iz Gradiške u pravcu Banje Luke, Banja Luka — Han Kola — Sitnica i cestom pored Vrbasa u pravcu Jajca i Banja Luka — Bronzani Majdan. Iz Prijedora pravcem: Omarska — Sasina — Sanski Most, Prijedor — Miljakovci — Usorci — Sanski Most, kao glavni pravac: Prijedor — cesta preko Rasavaca za Sanski Most i Prijedor — Ljubija — Stara Rijeka — Sanski Most. Iz Bos. Novog pravcem: Novska Suvača⁸ — Vedovica — Vel. Rujiška sa pomoćnim kolonama iz [Bos.] Krupe i susjednih uporišta i vjerovatno nešto snaga može poći i iz Bihaća.

Kako neprijatelj još nije izvršio potpunu koncentraciju, a pošto smo blagovremeno saznali za njegove namjere, moramo odmah otpočeti sa sprečavanjem neprijateljske koncentracije, kidanjem saobraćajnih komunikacija i telefonske mreže na svim pravcima i tući neprijateljske kolone za vrijeme kretanja iz njihovih garnizona. Da bi ovo uspješno izveli, jedinice ove divizije učiniće slijedeće:

1. — Snage VI. brigade najaktivnije će razbijati četničke grupe sa Sanskim odredom i čistiti neprijateljska uporišta i kidati prugu, cestu i telefonsku liniju Banja Luka — Prijedor u sadejstvu snaga XI. brigade.⁹

2. — Snage VIII. brigad espremiće se za nanošenje neprijatelju što jačih udaraca ukoliko pođe u pravcu Sanskog Mosta i Ljubije¹⁰ i ukoliko bude moguće vršiti pritisak na neprijatelja ispred svog sektora, kao i pomoći Kozarskom odredu u kidanju pruge, ceste i tel. linije Prijedor — Bos. Novi i čišćenju uporišta na ovoj liniji, sa jednim bataljonom.¹¹

3. — Snage XI. brigade sa tri bataljona a u sadejstvu VI. brigade kidaće saobraćajne komunikacije i tel. liniju na liniji Banja Luka — Prijedor i uništiti neprijateljska uporišta na ovoj

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 20 i 115.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi na koje se snage odnosi. Nešto kasnije na području Bos. Gradiške bio je Prvi i Peti puk Prve kozačke divizije (vidi dok. br. 40 1, k. 21 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 65.

⁸ Odnosi se na Suhaču kod Bos. Novog.

⁹ Vidi dok br. 97.

¹⁰ Vidi dok br. 132.

¹¹ Vidi dok. br. 132 i dok. br. 19—9, k. 766 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

liniji, ukoliko to bude moguće.¹² Jedan bataljon prebaciti između Prijedora i [Bos.] Novog, gdje će sa Kozarskim odredom čistiti neprijateljska uporišta i kidati saobraćajne komunikacije i tel. liniju, kao i između Bos. Novog i Kostajnice.

4. — Snage Kozarskog odreda pristupiće izvršenju zadatka navedenog pod tač. 3 ovog dopisa.¹³

5. — Snage Gradiško-lijevcanskog odreda vršiće iznenadne udare na neprijateljske transporte i kolone, koji se kreću [pravcem] Gradiška — Banja Luka.¹⁴

6. — Snage Podgrmečkog odreda sa snagama bataljona VIII. brigade i Bihaćkim bataljonom kidaće saobraćajnu komunikaciju i tel. liniju Bos. Novi — Bihać i čistiti neprijateljska uporišta ukoliko je to moguće.¹⁵

7. — Diverzantske i minerske grupe pristupiće najenergičnije rušenju saobraćajnih komunikacija i tel. linije, tako da se ovaj posao otpravlja neumorno i sa najvećom voljom i zalaganjem, da bi našim snagama omogućili što lakše izvođenje operacija i da bi neprijatelju razorili njegove planove i onemogućili svaki njegov pokušaj sredenog napada na našu oslobođenu teritoriju po predviđenom planu. Ovi se zadaci postavljaju diverzantskim grupama kao najozbiljniji dio operacija u sadanjoj situaciji. Diverzantske i minerske grupe da se nalaze u neposrednoj blizini komunikacija gdje će se danju odmarati a noću vršiti akcije.

Napominje se da diverzantska grupa Podgrmečkog odreda u posljednje vrijeme ne izvršava zadatke hrabro i herojski kako je to činila do prije 20 dana; na cesti — pruži kod Otoke ostavila je otkrivene mine, gdje ih je neprijatelj primijetio, izvadio i odnio oko 70 kg dinamita. Ovaj slučaj ispitaće Štab Podgrmečkog odreda i najhitnije izvijestiti ovaj Štab.

Po prijemu ovoga dopisa, pristupiti odmah izvršenju gore navedenih zadataka da bi blagovremeno osujetili neprijateljske namjere.

Voditi strogo računa da štabovi brigada i odreda drže svoje jedinice pod čvrstim rukovodstvom i da sa istim u svakoj situaciji mogu vršiti manevre i rukovanje sa snagama.

¹² Brigada je dejstvovala na ovoj prostoriji sve do 18 decembra 1943 god., a zatim je prebačena na komunikaciju Bos. Novi—Kostajnica i Prijedor—Bos. Novi. Opširnije o tome vidi dok. br. 91 i 97.

¹³ Detaljnije o akcijama Odreda na ovoj komunikaciji vidi dok. br. 11/1—1, k. 1625 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁴ O akcijama ovog odreda vidi dok. br. 8/1—16, k. 1626 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁵ Odred je izveo nekoliko manjih akcija na ovoj komunikaciji u decembru 1943 god.: rušio je prugu i mostove i uništio je jedan voz (vidi dok. br. 31/1—9, k. 456 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

Napominje se da će nam ove akcije mnogo pomoći u izvođenju operacija ukoliko ih uspješno izvršimo. Isto tako od velike je važnosti otkrivanje i kidanje tel. mreže između neprijateljskih garnizona, a naročito između neprijateljskih manjih uporišta gdje nema radio stanica i u ovakvom slučaju, t.j. kada se veza pokida, vojska ne može vršiti ni jedan poduhvat planski i osjeća se demoralisana i nesigurna, zato bi bilo potrebno odrediti, t.j. formirati specijalne grupice za kidanje telefonske mreže i uopšte mreže za vezu, kao i staviti u zadatak diverzantskim grupama i minerskim da ovo čine.

U svakom izvještaju i dopisu stavljati mjesto štaba brigade i odreda radi bolje orijentacije, vodeći računa da ovakvi dopisi ne padnu neprijatelju u ruke ili javljati šifrovanom depešom preko telefona. Ukoliko se u dopisu stavlja mjesto štaba, ovo šifrirati.

Nastojati da uvijek funkcioniše telefonska veza između Štaba ove divizije i štabova brigada i odreda ukoliko to udaljenost dozvoljava, ne dozvoliti da se desi kao kod Štaba VIII. brigade da nije veza bila uspostavljena sa ovim Štabom za dva dana a koja je veza mogla biti uspostavljena za dva sata.

Ukoliko bi snijeg napadao, voditi računa o maskiranju uopšte, a naročito konja i komore, bijelim čaršavima, snijegom ili u šumi granjem. Prilikom manevrovanja, prikrivenog kretanja ili prebacivanja pojedinih jedinica ili grupa, prtine za jedinicom zatrpavati snijegom pomoću granja i izrađenih grabalja ili da bi se neprijatelju zabacio trag praviti prtine van pravca kretanja ili u suprotnom pravcu, koje treba da se završe u nekom selu ili pojedinih kuća. Ovo saopštiti svakom borcu sa potrebnom poukom. Što se tiče smrzavanja i izbjegavanja ovog, postupiti po uputima koji su izdati prošle godine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Boško Šiljegović

Komandant
p. pukovnik
Petar¹⁶

¹⁷Naknadno je naređeno XI. brigadi da se prebaci glavnom snagom na prugu Bos. Novi — Kostajnica — Dubica sa zadatkom rušenja komunikacija i tel. linije na cesti i pruži. Snaga VIII. brigade da kontroliše neprijatelja na liniji Blagaj — Bos. Novi.

¹⁶ Vojnović

¹⁷ Na kopiji originala ovaj stav je dopisan mašinom, latinicom.

ZAPOVIJEST ŠTABA TREĆE HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 11 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BILEĆU¹

ŠTAB
III HERCEGOVAČKE BRIGADE
Pov. br. 30
11-XII-1943 g.
u 22 časa
s. Perovići

ZAPOVIJEST (Sekcija Trebinje 1:100.000)

Poslednji izveštaj koji smo dobili od Bileće: nema Švaba, kao ni Hrvata. Po istom izveštaju, danas su Švabe otselile za Trebinje a sada se u Bileći nalaze samo četnici.

Naša Deseta brigada nalazi se na prostoriji Vilusi — Lastva i ima zadatak u toku noćasnje noći nadirati ka Trebinju. Danas cijelo poslije podne vodila se borba na prostoriji Vilusi — Klobuk,² izveštaja nemamo, a izgleda da je ovo ispad četnika i Švaba od Trebinja, namjeravajući da preduhitre naš napad. Ishod borbe ne znamo.

Na prostoriji Gacka nalazi se II Brigada.³

Nemamo tačnih podataka o brojnosti četnika, a vjerujemo da te grupe su manje i demoralisane i ne mogu dati žilav otpor kao branioци Bileća. Naš zadatak je napasti Bileću⁴ u cilju zauzimanja iste kako bi olakšali u zadatku našoj Desetoj brigadi. U Stocu i Gacku ne znamo da li ima okupatora.

NAREĐUJEMO:

- 1.— »1« [bataljon] kreće noćas u 23 časa opštim pravcem Obljaj — Dolovi — Vučji Do — preko Andrine Peći dolazi do s. D. Baljci i u 4 časova u jutro [likvidira] utvrđenje istočno od Hadžibegovog Brda za 1 km., prodire dalje ka željezničkoj stanici sa dvije čete, a jednu četu

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 9—1, k. 1151—I.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 103.

³ Vidi dok. br. 86.

⁴ O ishodu napada na Bileću vidi dok. br. 81 i 236.

baca i napada Mrežicu kao osiguranje od Vlajinje. Vaše dvije čete, koje napadaju želj. stanicu, produžuju napad i to jedna u pravcu grada, a druga u pravcu Logora. Četa koja ide u pravcu Logora mora računati na Zlatište — utvrđenje 1,5 km. istočno od Logora. Po likvidaciji grada vaš zadatak je napasti Logor i sa dvije čete ovladati položajima od pravca Trebinje — Čepelica — Mirilovići, tj. ovladati sa Vodenom Gradinom jednom četom, a drugom napraviti zasjedu na cesti od Trebinja oko Torića i Izvora Trebišnjice. Vaša četa ostaje stalno na Mrežici kao obezbeđenje od Koravnice i Pilatovaca i te položaje ima držati po svaku cijenu sve dok se vaše snage nalaze na Toriću i Vodenoj Gradini. Vašu komoru predaćete nam na putu sjeverno od Kapora (Vučji Do).

- 2.— »4« kreće noćas u 23 časa pravcem Perovići — Ervana Gora — Vučji Do — Baljci i hita na Ljeskovu Dubravu, napadajući tačno u 4 časa ujutro Modropac. Odmah po zauzimanju Modropca prodirite ka Bileći sa jednom četom i napadajte sa istom grad sa zapadne strane, a jednom četom za ovo vrijeme vršiti osiguranje od pravca Dubovac — Tuhor, kao i svoj desni bok. Odmah po likvidaciji grada prikupljajte četvu koja je napadala i zajedno sa onom drugom četom ovladati sa Tuhor — Dubovac. Vaši jači dijelovi na Tuhoru da kontrolišu pravac od Mantokit — Ljubišići — Šobadine, a Dubovac mora prvi pasti u vaše ruke i držati ga po svaku cijenu sve dotle dok se vaši dijelovi nalaze na Tuhoru.

- 3.— »2« kreće noćas u 23 časa pravcem Perovići — Obljaj, pa pozadi našeg »1« preko Vučijeg Dola spušta se na crkvu u Baljcima i napada sa jednom četom Hadžibegovo Brdo. Vaše dvije čete ostaće u rezervi na Golom Brdu sa ovim Štabom i komorama. Vaša četa, koja napada Hadžibegovo Brdo, po likvidaciji istog [neka] energično goni neprijatelja i napada Bileću sa sjevera. Vi ćete poslati na Modropac jednu desetinu da istog drži po odlasku našeg »4«. Koristite teški bacač po potrebi.

Ovaj štab kreće sa »2« i za vrijeme napada biće na Golom Brdu (k. 912), gdje sve izvještaje slati.

Noćasnji napad mora biti munjevit i po ovladivanju sa prvom linijom odbrane uz »juriš, ura, naprijed, pobje-goše, drži ga, veži ga« produžuje ka svom daljnjem zadatku. Vodite računa o obezbjeđenju bokova i pomagati udarom sa bokova svoje drugove iz drugih bataljona. Po stizanju u valu svaka jedinica da se obilježava va-

trom dokle je stigla. Vatre naložiti, tako da one neprijatelju ne mogu poslužiti za osmatranje.

Ako se u Bileći nalaze samo četnici — grad se mora zauzeti. U slučaju da grad budu branile Švabe, napasti ih uporno, ali ne po svaku cijenu. Čim osjetite i sigurno procijenite da u gradu ima okupatora, izvijestite nas.

4— *Znaci raspoznavanja:* Grom—Pakao aaaaa-uuuu. Radi boljeg raspoznavanja i veze borci da glasno viču: Žuri! Žuri!

5— Ispaljena uvis jedna bijela a zatim jedna crvena raketa biće znak za povlačenje na polazne položaje, tj. Hadžibegovo Brdo — Modropac. U slučaju svakog gubljenja, zborna mjesto biće Baljci ili Gornja Vrbica.

Ovaj štab do likvidacije Hadžibegovog Brda nalaziće se na Golom Brdu, po likvidaciji Hadžibegovog Brda — nalaziće se na istom.

Štabovi bataljona i svi rukovodioci imaju zabraniti svaku pljačku po gradu, ljudstvo dobro držati u ruci i kontrolisati.

Po izbijanju naših snaga na Torić — Vodena Gradina — Tuhor — Dubovac ima se naložiti vatra kao znak da smo sa istim položajima ovladali. Ako bude dan, napraviti dobar i gust dim.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar,

Načelnik:

Komandant:

Dan.⁵ Komnenović

(Dostavljeno za »1«, »2« i »4«)

⁵ Danilo

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE
NOU DIVIZIJE ŠTABU ŠESTOG KORPUSA NOVJ O RADU
I AKCIJAMA JEDINICA NA TERITORIJI SJEVERNOG DI-
JELA CENTRALNE BOSNE U VREMENU OD 20 NOVEMBRA
DO 10 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB XII. UDAR. BRIGADE²
XII. DIVIZIJE II. KORPUSA N.O.V.

HRVATSKE

O. broj 257/43.

Dne 11/XII 1943 god.

*Izvještaj o vojnom radu
od 20. XI. 1943 do 10. XII. 1943*

ŠTABU VI. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

1.) Situacija na sektoru

Jedinice naše brigade kretale su se na sektoru: sekcija [Slav.] Požega, Brod, Prnjavor i Derventa. Ovaj sektor je pod većom kontrolom četnika, nego pod našom kontrolom. Na ovom sektoru svakodnevno dolazi do sukoba između naših jedinica i četnika, dok pored pruge onaj sektor kontrolišu njemačke i ustaške vlasti, t.j. vojska. 29. XI. 1943 naš II. bataljon došao je u sukob sa Čerkezima kod sela Crnča u blizini Doboja. Naši su uspjeli potući 20 Čerkeza i 27 ih ranili. U toj borbi zaplijenjeno je: 12 pušaka. Sa neprijateljske strane učestvovalo je oko 200 Čerkeza, sa naše strane naš II. bataljon. U toj borbi poginuo je i naš drug i 3 su ranjena. Inače, sukoba sa neprijateljskom vojskom nismo imali, izuzev četnika koji svakodnevno pripuckavaju.

2.) Rad naših štabova i ostalih nižih rukovodilaca

Štabovi bataljona dosta se dobro snalaze na ovom terenu, a naročito u borbama protiv četnika. Štabovi bataljona dosta su samoinicijativni u poduzimanju akcija na četnike, a isto tako i u izvedenim akcijama, štabovi bataljona su zadovoljili osim Štaba II. bataljona, čijom krivnjom su u akciji na pruži Derventa — Doboj poginula 4 pionira. U toj akciji Štab II. bata-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 38/2, k. 892.

² Ova brigada se noću 23 novembra 1943 god. prebacila iz Slavonije u Bosnu, na pl. Motajicu, gdje je ušla u sastav Jedanaeste NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 1—19. k. 472 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

ljona nije vodio dovoljno računa o postavljanju zasjede na pruži i cesti, tako da je banda iz uporišta Kotorskog zaobišla zasjedu i napala na pionire koji su rušili prugu. Kod toga ima dosta krivnje i komandir I. čete drug Petar Pavković. Ostali niži rukovodioci također zadovoljavaju na svojoj dužnosti.

3.) *Disciplina i moral jedinica*

Od dolaska na ovaj sektor disciplina u našim jedinicama je malo popustila, ali još uvijek disciplina u našim jedinicama je mnogo bolja nego u ovdašnjim jedinicama. Naročito formalna disciplina, t.j. pozdravljanje i postrojavanje.

Moral kod boraca je na visini, naročito je veliko ogorčenje na četnike i Čerkeze. Borci vrlo rado idu u akcije. Desio se jedan slučaj u našoj brigadi krađe i pokušaj bjekstva. Isti je uhvaćen i strijeljan.

Komandant II. bataljona... pokazao se nedisciplinovan, te je pismeno odgovorio načelniku Štaba brigade da naređenje koje je dobio od načelnika Štaba za postavljanje straže kod uhapšenih četničkih jataka neće izvršiti. Isti je pozvan od strane Štaba brigade na saslušanje...

4.) *Stanje u jedinicama*

U toku prošlih 20 dana iz naših jedinica izbačeno je iz stroja: 10 mrtvih i 8 ranjenih drugova. Novopridošlih je 25 boraca; poslano u druge jedinice, t.j. u Motajički i Derventsko-dobojski odred 35 drugova i to većinom Bosanaca koji su tamo inkorišćeni za rukovodioce. Dezertera nema, jer ne mogu preko Save. Bolesnih u jedinici imamo oko 28 drugova, koji su većinom jako nahlađeni i nabitih nogu.

Ishrana boraca je prilična, nije kao u Slavoniji, ali borci su zadovoljni. Jedino se oskudijeva u kruhu koga je ovdje vrlo malo.

5.) *Služba veze*

Veza između jedinica je vrlo teška uslijed velike udaljenosti i četničkih napada na naše manje grupe. Četa za vezu ne može se upotrebljavati kao stručna jedinica sa telefonima i kablom, već ih upotrebljavamo kao kurire, te se kreću po vodovima između bataljona.

6.) *Izvedene akcije*

21. XI. 1943 poduzeli smo sa naša tri bataljona čišćenje četničke grupe Vlade Vinčića u selu Smrtićima. Opkolili smo selo i stezali obruč, skupili sve civilno stanovništvo i kad smo skupili cijelo selo, tražili smo među njima četnike, ali nismo uspjeli niti jednoga pronaći. Isto tako od oružja nismo ništa našli.

29. XI. 1943 u zajednici sa snagama XI. divizije vršili smo akciju na željezničku prugu između Dervente i Sarajeva³. Mi smo imali zadatak postaviti osiguranje na pruzi i cesti ispred uporišta Kotorsko — Čifčije i vršiti diverziju pruge, te sačekati voz od Dervente prema Doboju. Izvršili smo diverziju pruge, postavili zasjedu, međutim u toku cijele noći niti jedan voz nije naišao, niti je neprijatelj pokušavao izaći iz uporišta. Na pruzi smo uhvatili 2 naoružana četnika koji su osiguravali prugu.

2. XII. 1943 sa naša dva bataljona izašli smo na prugu između uporišta Čifčije — Kotorsko, te smo postavili minu i čekali voz. Oko 9 sati navečer naišao je vojnički voz od Dervente koga smo digli u zrak i izvršili napad⁴. U vozu se nalazilo oko 40 Nijemaca, 20 domobrana i 50 mobilisanih seljaka za radnu bojnu. Naši borci uspjeli su za kratko vrijeme slomiti otpor bande, potukli ih oko 25 i zarobili 12 domobrana, kao i ostale civile. Vagone smo popalili, a lokomotiva je raznešena od eksplozije.

U toj akciji smo zaplijenili: 15 pušaka, i nešto vojničke spremne. Neprijatelj je iz susjednih uporišta odmah napao na naše položaje, te smo se nakon jedan sat povukli od voza, međutim kod voza je ostalo još oružja koje nismo mogli izvući, pošto je ležalo u vodi, jer sav teren oko pruge je pod vodom.

U ovoj akciji poginulo je naših 5 drugova i 4 ranjena i to krivnjom našeg II. bataljona koji nije postavio osiguranje od rijeke Bosne, preko ceste i pruge te je neprijatelj zaobišao zasjedu i napao pionire koji su vršili diverziju pruge pozadi dignutog voza. Među poginulima bio je komesar pionirske čete drug Pajo Ratković i sekretar III. čete IV. bataljona.

5. XII. 1943 naš IV. bataljon i diverzantska grupa izašli su ponovo na prugu kod samog uporišta Čifčije i digli jedan most na željezničkoj pruzi koji je dug 6 metara.

7. i 8. XII. 1943 jedinice naše brigade i XIV. brigada XI. divizije poduzele su opkoljavanje i čišćenje Motacije. Međutim, banda je bila obaviještena o kretanju naših snaga od Prnjavora i odmah se izvukla u pravcu Banje Luke, pored Vrbasa, tako da u ovoj akciji nije uhvaćen nijedan četnik, već nekoliko njihovih jataka.

³ U dnevnom izvješću br. 338 Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 4 decembra 1943 god. opisane su ukratko ove akcije (vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 434—35 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

⁴ Detaljnije o tome vidi objašnjenje br. 3 i izvještaj Brigade od 31 decembra 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 37/2, k. 892.

9. XII. 1943 naš II. bataljon prebacio se preko Save u selo Davor radi nabavke kompi i čamaca, te je tamo razoružano 10 domaćih ustaša i nabavljeno je 3 velika čamca za po 15 ljudi i 7 manjih čamaca za po 5—6 ljudi.

Drugih akcija osim gore navedenih nije vršeno, osim nekih čarkanja sa četnicima i to što su četnici napadali na naše manje jedinice i patrole, a to je skoro svakodnevna pojava. Četnici postavljaju zasjede na putevima kojim se mi krećemo, te ako je manja kolona — oni je napadnu, a ako je veća — oni uteknu, tako da i ne znamo da su bili tamo.

U svim tim akcijama i čarkama sa četnicima zaplijenili smo oko 45 pušaka sa vrlo malo municije.

Potukli smo oko 60 bandita, a zarobili smo oko 20, od kojih smo neke strijeljali, a neke pustili kući.

U ovim borbama utrošeno je 15.000 metaka, a zaplijenjeno je oko 500 metaka.

7.) *Stečena iskustva*

U borbi sa četnicima ne može se primijeniti nijedna takтика ratovanja sa većim jedinicama. Ako se opkoljavaju — oni pronalaze neke rupe te se sakrivaju, a na frontalnu borbu se uopšte ne mogu prisiliti, jer je izbjegavaju, a kad počmu bježati — niko ih stići ne može, jer su svi bosci pa mogu dobro bježati. Od spremne i oružja imaju samo pušku i po 10-tak metaka. Ako se iznenade — vrlo lako pokupe svoju spremu i uteku. Protiv njih najbolje se boriti sa manjim grupama, t.j. udarnim grupama sastavljenim od ljudi koji njih poznaju i teren dobro poznaju. Noću upadati u njihova sela i tako ih tražiti i uhvatiti. Ako se približi koja veća jedinica na 10—15 klm. njihovim selima, oni se odmah razbijaju u manje grupe i tako se muvaju okolo, a narod ih obavještava o svakom našem pokretu. Mnogo se služe sa ženama koje upotrebljavaju kao izviđače i kurire. . . .

8.) *Stanje obuće i odjeće u našoj brigadi*

U brigadi imamo 200—250 drugova potpuno bosih koji sačinjavaju jedan posadni bataljon, nikud se ne kreću, jer ne mogu bosci, a iako koji kuda ide — onda nam je samo napast još veća, jer se razboli i moramo da ga vozimo ili da ga šaljemo u bolnicu.

Odjeća je također vrlo slaba. Mnogo drugova ima sa lošim odijelom i bez šinjela, a također ni čebadi nemamo da bi mogli nadomjestiti šinjele. Stanbene prilike u ovome kraju, izuzev nekoliko sela, su vrlo loše, te su jedinice izložene zimi i velikoj prljavštini. Napravili bi neko kupatilo, ali čim odemo iz kog

sela, četnici upadnu i onda uništavaju sve što može nama da koristi. U Prnjavoru se nalazi vojničko kupatilo i ima dezinfektor, ali je to vrlo daleko, te nismo sada u mogućnosti da se borci upute tamo. U samom Prnjavoru je mnogo uništeno, kao i Slavoniji — Voćin, a četnici svakih 8 dana obavezno pokušavaju da upadnu u Prnjavor.

9.) *Daljnje naše namjere*

Imamo u planu da upadnemo u ustaški kraj oko Dervente, gdje bi mogli doći do izvjesne odjeće i obuće, a to su sela: Bos. Dubočac, Pjevalovac, Kuljenovci, Koraće i Bjelo Brdo. Tu se nalazi oko 300—400 domaćih ustaša, jedna satnija domobrana i povremeno dolaze Čerkezi iz Dervente te pljačkaju ta sela. Također namjeravamo krenuti prema pruzi Brod — Sarajevo, gdje bi mogli vršiti akcije i doći do obuće, odjeće kao i oružja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. politkomesara:
Petar Car

Komandant:
J.⁵ Antolović

BR. 55

OBAVJEŠTENJE ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O STANJU BOLNICE I O SNABDIJEVANJU TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA NOVJ
Str. pov. br. 45/43
Dne 12/XII 1943 g.
u 10 h

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Od V.Š.² primili smo naređenje za rad naših jedinica, kao i sektore dejstva.³

⁵ Josip

¹ Original. pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 9.1—10. k. 456.

² Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije

³ Redakcija nije pronašla spomenuto naređenje.

Najveći problem za nas predstavlja pitanje naše bolnice koja ima 85 ranjenika i 30 bolesnika, od kojih za nosila 20, za konje 50 i 45 pješaka. Ovakom veliku bolnicu mi ne možemo staviti pod našu direktnu komandu, a niti je možemo smjestiti na povjereni nam sektor, jer se na ovom sektoru tako velika bolnica ne bi mogla zadržati. Mi smo odlučili da bolnicu iz s. Slatine prebacimo u Janj i da za njezino obezbjeđenje pored bolničke čete (koja ima 60 ljudi) angažujemo i Janjski odred. Bolnici ćemo odrediti i druga mjesta za prebacivanje ukoliko bi neprijatelj uspio da ovlada označenom prostorijom. U vezi sa ovim pitanjem potrebno bi bilo da znamo vaše mišljenje, t.j. da li će vaš sanitet moći da preuzme brigu oko naše bolnice obzirom da ćete vi imati i veću preglednost nad razvojem događaja, odnosno nad razvojem vojne situacije. Pitanje ishrane bolnice na sektoru gdje će biti smještena bolnica je teško, pa bi stoga bilo potrebno da vi preko vaše intendanture pomognete njezino snabdijevanje. Mi ćemo sve dok nam prilike budu dozvoljavale voditi punu brigu za našu bolnicu i daćemo za nju što mognemo više.

Naša XIII brigada nalazi se u operativnom pogledu pod vašom komandom⁴ i mi toj brigadi iz naše intendanture nećemo moći pomagati, pa je stoga potrebno da vaš Ekonomski odsjek vodi računa i o ovome.

Radio vezu održavamo sa vama u određeno vrijeme, a sve dotle dok je moguće slaćemo vam naše kurire.

Promjena na ovom sektoru nema. Neprijatelj iz garnizona ne pokušava sa nadiranjem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Baja⁵

Komandant — ppukovnik,
Karanović⁶

Nač. štaba — major,
Hotić⁷

(M. P.)

⁴ Vidi dok. br. 4.

⁵ Dmitar Bajalica

⁶ Nikola

⁷ Mesud

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA IZVRŠE RAZMJESTA I AKCIJA NA KOMUNIKACIJAMA KOTOR VAROŠ — BANJA LUKA I DERVENTA — DOBOJ¹

ŠTAB
XI NOU DIVIZIJE
Broj: 77
12 decembra 1943 god.
Položaj

ŠTABOVIMA V, XII i XIV NOU BRIGADE

Položaj

Svi štabovi uputiće hitno izvještaje o broju premještenih drugova, kao i funkciji na kojoj su dotični drugovi bili. Isto tako izvršiće popunu upražnjenih mjesta i poslati Štabu divizije predloge za popunu štabova bataljona.

Štab XIV NOU brigade krenuće 13 ovog mj. sa jednim bataljonom, a 14-XII sa ostalim snagama na prostoriju Kotor Varoš — Ponir — Javorani i izvršiti u toku 15 ovog mj. smjenu bataljona V KNOU brigade,² na istoimenovanoj prostoriji, sa slijedećim zadacima:

1. Stalna zaštita divizijske bolnice sa jednom četom;
2. Čišćenje pomenute prostorije od jačih četničkih banda;
3. Popuna brigade, a naročito I bataljona sa pomenutog sektora, novomobilisanim ljudstvom u smislu primljene odluke³ o opštoj mobilizaciji od 18—50 godina [starosti] i
4. Kontrolisanje pravca Kotor Varoš — Banja Luka i pravljenje smjelih upada i zasjeda na pomenutom pravcu.
5. Pravilnom ishranom i upotrebom snaga u borbi sa četnicima iskoristiti boravak na toj prostoriji za odmor brigade, kao i njezino vojno i političko učvršćenje.

6. U svim akcijama, bilo na četnike, bilo na smjele upade i zasjede prema neprijateljskom garnizonu u Banjoj Luci, stavljati Banjalučki PO-ed pod komandu Štaba XIV NOU brigade.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—1, k. 863.

² Vidi dok. br. 87.

³ Redakcija nije pronašla spomenutu odluku.

Štab V KNOU brigade krenuće sa dva bataljona na prostoriju Glogovac — Pojezna,⁴ ispitujući mogućnost u postavljanju zasjeda i vršenju akcija na neprijateljska osiguranja na pruži Derventa — Doboj.

Po pristizanju snaga V KNOU brigade sa sektora Kotor Varoš, iste smjestiti na prostoriju Stanari — Kulaši i po odmoru uključiti ih u sastav brigade. U svim akcijama, na sektoru Derventa — Doboj — Teslić, stavljaće Štab V KNOU brigade pod svoju komandu, u operativnom smislu, snage DDPO⁵ i TTPO.⁶

U vezi dnevne zapovijesti maršala Tita⁷ po prelazu naših jedinica u ofanzivu, u vezi neprijateljske ofanzive u istoč. Bosni i Sandžaku,⁸ preduzeće i naše jedinice niz ofanzivnih akcija na dodijeljenim im sektorima,⁹ razvijajući samoinicijativu i odlučnost, naročito na neprijateljskoj komunikaciji Brod — Derventa — Doboj, napadajući neprijateljska osiguranja, pruge i transporte.

Štab XII KNOU brigade izvijestiće da li je po izbijanju na prostoriju Grdovo — Božikovac — Brvanci dobio zadatke i jesu li ti zadatci vremenski ograničeni. Ako su završeni, ili će uskoro biti završeni, Štab XII KNOU brigade krenuće na prostoriju Jošavka — Dubrave — Potočani,¹⁰ te o svemu imaju izvijestiti Štab divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.
Zarko¹¹

Načelnik Štaba,
major.
Pekić¹²

Komandant,
ppukovnik,
Šoša¹³

(M. P.)

⁴ Vidi dok. br. 168.

⁵ Odnosi se na Dobojsko-derventski partizanski odred.

⁶ Odnosi se na Tešanjско-teslički partizanski odred.

⁷ Zapovijest se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta, pod reg. br. 17/1, k. 812.

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 195, 202, 221, 224, 226, 229, 230, 231 i 234 i tom IV, knj. 21, izvještaj 1 bataljona 14 SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 godine.

⁹ Vidi dok. br. 168.

¹⁰ O dejstvu Brigade na ovoj prostoriji vidi njen izvještaj od 4 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14 4, k. 866.

¹¹ Zgonjanin

¹² Mirko

¹³ Narodni heroj Josip Mažar-Šoša. Poginuo 1944 god. prilikom oslobodenja Travnika, kao načelnik Operativnog odjeljenja Petog korpusa NOVJ, jurišajući na neprijateljski bunker.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 12
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ
O SITUACIJI NA PROSTORIJI TUZLA — KLADANJ —
ZVORNIK¹**

ŠTAB
XVII BOS. U. DIVIZIJE NOVJ
Broj: sl.
12. XII. 1943. god. u 9.15 čas.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Jedinice naše divizije izbile su na prostoriju predviđenu našom zapovješću od 10 o.mj.² U pokretu jedinice nisu imale borbu sa neprijateljem, sem Tuzlanski NOP Odred kada je stigao u Gračanicu,³ napala ga je jedna grupa »zelenog kadra«. Tuzlanski NOP Odred u borbi sa »zelenim kadrom« nanio je neprijatelju gubitke od 8 mrtvih i 3 zarobljena, a sam je imao 3 mrtva i 4 ranjena. Dva bataljona Tuzlanskog odreda i jedan bataljon VI Bosanske brigade preduzeli su gonjenje neprijatelja, očistivši s. Tupkoviće i prebacivši »zeleni kadar« preko rijeke Spreče.

Mi nemamo nikakvih obavještenja od naše XVI Brigade o uništenju dva tenka na pravcu Kladanj — Živinice, jer od njih nismo još dobili izvještaj, kao ni izvještaj o uništenju tenka na pravcu Paprača — Šekovići.

U Živinicama je bila manja neprijateljska posada sastavljena od »zelenokadrovaca« i ustaša, koje je XV Majevička brigada napala i protjerala. Most na drumu Živinice — Bukinje porušen je i postavljen u zasjedu protivkolski top 37 mm. Neprijatelj je poslije likvidacije Živinica noću 11 o.mj. došao tenkovima do porušenog mosta i odatle gađao Živinice.

Uхватili smo vezu sa Ozrenskim P. Odredom i stigli su kod nas komandant⁴ i politički komesar⁵ Odreda (kod Majevičke brigade u Đurđeviku). U Odredu je stanje uglavnom dobro. Imaju 150 pušaka i 9 p.mitraljeza, formiran je u dva bata-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 9—2, k. 981.

² Redakcija nije pronašla spomenutu zapovijest.

³ Odnosi se na selo Gračanicu, jugoistočno od Tuzle.

⁴ Ignjat Radojčić

⁵ Narodni heroj Simo Lukić. Poginuo januara 1944 god. prilikom napada na Tuzlu.

ljona. Vode pregovore sa jednom grupom četnika koji se nalaze u okolini Đurđevika, a koji su voljni priključiti se našoj vojsci. Zarobili su jednog Dražinog povjerenika za istočnu Bosnu sa mnogim dokumentima i pečatom I Gorskog štaba. On se zove Arsić Jovan, rezervni p.poručnik, rodom iz Srbije. Naredili smo mu da ga predaju nama sa svim dokumentima, radi daljeg ispitivanja i postupka.

Prema podacima sa kojima raspolaže Ozrenski NOP odred, četnici Ozrenskog odreda nalaze se na prostoriji Bos. Petrovo Selo — Milino Selo — Sižje. U Turiji i Puračiću ima nešto »zelenog kadra«.

Na liniji Dobošnica — Bos. Petrovo Selo — Miričina nalaze se domobrani.

U Lukavcu ima oko 200 njemačkih vojnika (Austrijanaca).

Prema skorašnjim podacima, u Tuzli se garnizon kretao od 2.000 do 2.500 vojnika sa većim brojem motornih vozila (prije ofanzive).⁶

Noću između 1. i 2. decembra iz Tuzle je preko Zvornika za Srbiju posla jedna motorizovana divizija (700 vozila), navodno govoreći da idu za Grčku.

Prema najnovijim podacima, u Tuzli se nalazi oko 2.000 Njemaca, ustaša i »zelenog kadra«, 8 topova i desetak oklopnih automobila. Nismo se mogli povezati sa Vojvođanskom divizijom, oni se izgleda nalaze oko Lopara i Busije.⁷

S obzirom na situaciju u Tuzli i u dolini Spreče (Tuzla — Dobo), mi ćemo tokom današnjega dana VI Brigadu prebaciti na prostoriju Puračić i prema Bos. Petrovom Selu zajedno sa Ozrenskim NOP Odredom, sa zadatkom likvidacije neprijateljskih uporišta i rušenja komunikacija. XVIII Hrvatsku brigadu sa divizijskom bolnicom na prostoriju Poljice — Orahovica, a Majevičku brigadu ostaviti i dalje na prostoriji Đurđevik — Živinice. Tuzlanski NOP Odred postavimo na prostoriju Gračanica — Gornja i Donja Lukavica.

Provjerićemo još podatke o garnizonu u Tuzli, pa ako oni zaista budu tačni, mišljenja smo da se Tuzla napada, a u vezi s tim i naša XVI Muslimanska brigada da se prebaci iz Kladnja na sadanju prostoriju divizije. Ukoliko se s tim slažete, javite nam radiogramom danas u 17 časova, ili sutra ujutru u 7.30 časova.

Najbolje bi bilo da vi izdate naređenje, ukoliko se sa prednjim slažete, Muslimanskoj brigadi da se prebaci na pro-

⁶ Vidi dok. br. 197.

⁷ Vidi dok. br. 182.

storiju Đurđevika,⁸ a u tu svrhu iskoristite naše kurire koji donose ovaj izvještaj.

Mišljenja smo da se i vi sa štabom prebacite preko komunikacije Kladanj — Živinice i smjestite se na prostoriju Đurđevika. Mi ćemo se sa štabom nalaziti u Đurđeviku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
B. Petričević

(M. P.)

Komandant-pukovnik
Gligo⁹

BR. 58

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED NA PROSTORIJI KUSAČE, CRNA RIJEKA,
KLEČKOVAC I BRESTOVAČE¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
12. 12. 1943. u 16 časova

ŠTABU II. KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU XVII. MAJEVIČKE BRIGADE
ŠTABU ROMANIJSKOG P. ODREDA

Situacija: neprijatelj koncentriše snage na drumu Sokolac — Rogatica — Višegrad. Na drumu Sokolac — Vlasenica nalazi se neprijatelj — u Žljebovima. Nije poznato da li se zadržava na pojedinim tačkama između Žljebova i Vlasenice.

Romanijski P. Odred vodio je prošlih dana nekoliko borbi sa Njemcima oko Rogatice, [s.] Sočice i [Han] Stijenice. U ovim borbama neprijatelj je imao desetak mrtvih i ranjenih i zaplijenjena je izvjesna količina municije. Jedinice II. Krajiške brigade su u toku 11. ov. mj. vratile neprijatelja koji je pokušavao iz Žljebova da prodre u Sokoloviće.²

⁸ Prema depeši Trećeg korpusa NOVJ. Brigada je ostala na starijim položajima (vidi dok. br. 180).

⁹ Mandić

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19—9, k. 986.

² Vidi dok. br. 93.

Raspored naših jedinica 13. ov.mj. biće sljedeći:

1) *II. Krajiška brigada*: Džimrije — Kusače. Zadatak: prikupljanje podataka i priprema za prelaz drumu na sektoru **Kram** — Han Pijesak.³

Sa ovom brigadom ići će i divizijska bolnica, zato što će Štab brigade odrediti jedan bataljon za neposredno obezbjeđenje. Divizijska bolnica krenuće iz Babljaka u toku noći, tako da će stići u s. Brestovače 13. ov. mj. prije podne. Radi toga bataljon za neposredno obezbjeđenje treba ovu da prihvati u s. Brestovače.

Na određenu prostoriju brigada treba da stigne 13. ov.mj. do 7 časova.

2) *XVII. Majevička brigada*: Crna Rijeka. Zadatak: ispitivanje drumu na sektoru Han Pijesak — Vlasenica radi prelaska ovog. Na tu prostoriju treba da stigne do 10 časova 13. ov.mj.

3) *Romanijski odred*: postaviće se u toku noći 12/13 ov.mj. na prostoriji Mičivode — Mandra — Klečkovac. Zadatak: ispitivanje prelaza drumu na sektoru Žljebovi — Kram, kao i zatvaranje pravca Žljebovi — Sokolovići.

4) *Divizijska bolnica*: krenuće u toku noći 12/13 ov.mj. iz Babljaka u s. Brestovače.

5) *Štab divizije*: kreće iz Rađevića 13. ov.mj. poslije pola noći i nalaziće se sutra na putu između Mislova i Brestovače (1 km južno od Brestovače).

Opšte napomene: avizira se pokret sa određene prostorije 13. ov.mj. pred mrak u cilju prelaska drumu Sokolac — Vlasenica. Radi toga svi štabovi će u toku sutrašnjeg dana ispitati sve pravce koji su najpodesniji za prelaz, a samo prisustvo jedinica držati u najvećoj tajnosti. Ovaj pokret saopštiti štabovima bataljona (nižim) samo izvodno, kako se ne bi desio slučaj da se pokret prije vremena otkrije.

Sa ove prostorije snabdjeti borce sa najmanje 2 dana rezervne hrane.

Naređenje za pravac pokreta preko drumu uslijediće u toku noći i sutrašnjeg dana. Radi toga štabovi moraju obavijestiti gdje će se nalaziti u toku sutrašnjeg dana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Ilija Gor⁴

Komandant, major,
Kosorić Pero

(M. P.)

³ Vidi dok. br. 183.

⁴ Pavle Goranin-Ilija

**ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
12 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
IZVOĐENJE AKCIJA NA KOMUNIKACIJI GACKO — KI-
FINO SELO I GACKO — KOBILJA GLAVA¹**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br. 60

»200N«²

12 decembra 1943 g

u 15 čas.

s. Krstac

ZAPOVIJEST

(Sekcija Gacko — Nevesinje — Konjic 1 : 100.000)

Prema izvještajima i naredenjima II U. Korpusa Švabe su zauzele Pljevlja jačim snagama,³ a naši su povratili Bijelo Polje.⁴ Otpočela je Šesta ofanziva na slobodnu teritoriju⁵ i sva naša vojska prelazi na manevarsko ratovanje.⁶ Iako se još ne osjećaju jače koncentracije na nas u Hercegovini, ipak su moguće, te ih moramo preduprediti i u najpovoljnijem položaju dočekati eventualnu ofanzivu i na nas.

Naša divizija ostaje u Hercegovini, a Treća divizija u Crnoj Gori.⁷

Usljed ovoga lakši bolesnici diviziske bolnice dodjeljuju se brigadnim bolnicama, najteži bolesnici ostaće uz X Brigadu — u našim selima, a divizija će dejstvovati po brigadama, napadajući stalno komunikacije, ne dozvoljavajući četnicima da ožive i vršiti i nadalje mobilizaciju u naše redove.

NAREĐUJEMO:

1.— II HERCEGOVAČKA BRIGADA:

Odmah po prijemu ove zapovijesti uputićete jedan kompletan bataljon preko Površa ili Borča ka selu Porije, a odatle

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17—1, k. 1149 II.

² Štabu Druge hercegovačke NOU brigade

³ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 149.

⁴ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 102.

⁵ Vidi dok. br. 47 i tom III, knj. 6, dok. br. 155.

⁶ Opširnije o tome vidi uputstvo Štaba Drugog korpusa NOVJ od 13 decembra 1943 god. Štabu Hercegovačke NOU divizije (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 159).

⁷ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 193.

pored sela Jezero — Bak — Živanj — Grdača — Glavatičevo, odakle oprezno preko Čičeva, Grabovice i Kule ka selu Jezero ili s. Borci gdje prihvatiti druga »Čokaliju«⁸ i odmah ga najpodesnijim pravcem što prije prebaciti sa tim bataljonom do vas nazad, a onda ga prebaciti do ovoga štaba za Banjane. Važno je da bataljon ide naprijed rečenim pravcem, pa ako »Čokalija« ranije krene — da se ne bi mimoišli. Ukoliko »Čokalija« ne bude stigao na Borke — Jezero, kada tamo stigne vaš bataljon, onda neka bataljon ga pričeka nekoliko dana, pa ako i tada ne stigne, neka se bataljon vrati ponova u vaš sastav. Važnost sigurnog sprovođenja druga »Čokalije« sa svom njegovom pratnjom i materijalom je velika, pa ovome zadatku pridajte potrebnu pažnju.

Sutra u jutro krenuće ostatak 5 bataljona X Brigade koji je kod nas i zanoćio u selu Kovači, pa mu pošaljite vezu gdje da vam dođu. Kako će se ovim kompletirati 5 bataljon, to isti stavljamo pod vašu komandu do povratka vašega bataljona sa s. Borci, a kada vam se vrati vaš bataljon, onda dalje Uglješu nama prebacite sa 5 bataljonom X Brigade.

Vaš zadatak biće stalno napadanje svakog saobraćaja na komunikaciji Avtovac — Gacko — Kifino Selo, Kifino Selo — Ulog i Avtovac — Kobilja Glava.⁹ Težite povremeno i nizom makar i manjih zasjeda vršiti ovakve napade na više tačaka jednovremeno, te da se zaista ukoči neprijatelju svaki saobraćaj. Most u Ulogu, kod Gračanice i Avtovca srušite čim prije. U podesnom momentu zauzećete i Gacko, odmah čim ga Švabe napuste, ili smanje posadu.

Vaš normalni prostor manevrisanja biće: s. Lipnik — Izgori — Površ, pa i Borač, a po nuždi Ravno — Kazanci — Nevesinjski srez ili Obalj.

Ne smijete dozvoliti četnicima da mobilišu vršeći u isto vrijeme i življu mobilizaciju u naše redove.

Ranjenike vaše brigade upućujemo vam u vašu bolnicu. Dobro bi bilo da one najteže, koji neće skoro ozdraviti, smjestite na sigurno mjesto u našim selima. Drug Jovan Marković je smješten u Flužinama sa ljekovima i jednom drugaricom, pod nadzorom Komande mjesta Pivski Manastir.

2.— 5 BATALJON X BRIGADE

Uputiće sutra u 6 časova sve ranjenike III i X Brigade da se jave ovome štabu u s. Krstac su-

⁸ Odnosi se na Uglješu Danilovića, koji se tada vraćao sa delegatima Crne Gore i Hercegovine sa Drugog zasjedanja AVNOJ-a.

⁹ i ¹² Vidi dok. br. 86.

tra oko 8 časova, odakle će dalje ići u sastav divizijske bolnice.

Štab bataljona sa tom četom krenuće sutra u 6 časova preko Komanskih Koliba obezbjeđujući se pri tome lijevim pobočnicama i smjestiće se u selu Kovači, odakle uhvatiti vezu sa Štabom II Hercegovačke brigade, da bi najzad kompletirali vaš bataljon. Vi ćete do daljega ostati pod komandom II Hercegovačke brigade, koja će vas čim stigne drug »Čokalija« uputiti skupa s njim u sastav vaše brigade na prostor Banjana.

3.— 3 BATALJON III BRIGADE:

Krenuće sutra u 8.30 čas. po stizanju bolnice iz Višnjića Dola putem preko: Šipova Dola — Utes — Gornje Dubočke gdje će se smjestiti postavljajući osiguranje na putu kod Somine i na putu za Crni Kuk, a izviđati ka Donjim Dubočkama.

4.— OVAJ ŠTAB I DIVIZISKA BOLNICA:

Kreću sutra skupa sa 3 bataljonom i smjestiće se u selu Dubočke.

5.— Ovaj štab sa X Hercegovačkom brigadom biće uglavnom na prostoru Vilusi — Somina — Plana — Bileća, ispoljavajući dejstvo [ka] Risnu, Trebinju i Koritima, pa s toga sve izvještaje težite upućivati preko partizanske čete u Dulićima za nas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik štaba — p. pukovnik
Rade Hamović

P.s.

1.— Vjerovatno da će III Brigada odmaršovati ka Ljubinje — Stolac,¹⁰ a potom Podvelež — Zimlje — Borci.

2.— U posljednjim danima sve tri brigade imale [su] uspješnih borbi sa neprijateljem. X Brigada izbijala je i na Crkvice, tukla neprijatelja uspješno i zarobila 2 puškomitraljeza, jedan bacač i prilično municije.¹¹

II Brigada juče i prekjuče razbila je četnike kod Ulinje — Miholjače, bila zauzela Avtovac i izbila više samog Gacka,

¹⁰ Vidi dok. br. 187.

¹¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 103.

a potom se povukla na prostor Lipnik — Jasenik.¹² Ubijeno je 6 četnika i više ranjeno, a zarobljen 1 konj i 1.200 metaka. II Brigada je imala 4 mrtva i nekoliko ranjenih.

2.— Upućujemo prijemnu radio stanicu za II Brigadu, koja će služiti za primanje vijesti sa Radio Londona (pomoću slušalica). Baterije su prilično iscrpljene, pa je potrebno da nabavite nove baterije i antenu.

3.— Upućujemo za II Brigadu Dabelića Nikolu, telegrafistu i Jelenu Živković, koji su izašli iz Dubrovnika prije mjesec dana. Nemaju nikakve objave, pa ih prema tome rasporedite kako nađete za shodno. Telegrafist može da bude kod radio aparata, ali nikako ne dozvoliti da može čuti ma šta se u štabu razgovara. Možete ga odrediti za neku drugu dužnost, koja nije povjerljiva, jer nemamo podatke o njemu. Jelena Živković je bila sviračica... pa je prema vašem nahođenju primite na dužnost koja joj odgovara (bolničarka u četi)...

U vezi razgovora politodjela ove divizije, s drugom Vojom Kovačevićem upućujemo druga Živka Jošilu, koji je sad pri politodjelu. Drug Živko će izvjesno vrijeme raditi u II Brigadi. Uputstva za to će mu dati drug Vojo.

Ukoliko nalazi za potrebno drug Vojo može kod vas ostati dok pored vas naiđe drug Uglješa, pa da onda dođe k nama sa Uglješom.

¹³U selu Vratlo u stupi¹⁴ nalazi se 20 metara singavog sukna koje je ostavio 3 bat. III Brigade. To ćete sukno uzeti i raspodijeliti po vašim jedinicama.

Detaljno ćete povesti istragu u selu Ulinje i ispitati kako je došlo do toga da su četnici ubili partizana Rajka Bošnjaka, o ovome ćete nas izvijestiti (naznačićete i mjesto gdje je sahranjen).

¹² Slijedeći tekst na originalu dopisan je zelenim mastilom. ćirilicom.

¹⁴ Odnosi se na valjaonicu sukna.

NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA O POKRETU I O RASPOREDU JEDINICA NA PROSTORIJI BUGOJNA¹

ŠTAB I PROLETBRIGADE

12 decembra 1943.

21 čas.

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA JEDINICA

1. Sve jedinice naše brigade izvršiće sa sadanje prostorijske² sutra 13 o.m. u 4 časa ujutru pokret na sektor Bugojna. Raspored bataljona na novim prostorijama biće sledeći:

*I bataljon*³ smestiće se u selu Ždralovići.

II bataljon smešten je u Bugojnu sa zadatkom koji je dobio od Štaba Korpusa.

III bataljon smestiće se u selu Kopčić.

*IV bataljon*⁴ „ „ „ „ Poriče, sa zadatkom da istura što dublje patrole i izviđačka odeljenja cestom Bugojno — Kupres. Na sektoru IV bataljona Protivkolska četa postaviće jedan top. Top postaviti sa severne strane ceste Bugojno — Poriče. U slučaju probijanja neprijateljske motorizacije IV bataljon povući će se na pravcu ostalih naših bataljona.

VI bataljon smestiće se u selu Milanovići.

Bataljon »Garibaldi« smestiće se u selu Kotezi.

Tehnička četa i deo Protivkolske čete smestiće se u selu Udurlije.

Brigadna intendatura i Sanitet nalaze se u selu Prusac.

Štab brigade smestiće se u kućama u blizini železničke pruge između sela Milanovići i s. Udurlije.

2. Neprijatelj je danas u 15 časova ušao u Šujicu sa 10 manjih i 2 veća tenka i sa pešadijom.⁵ Severno od Šujice i na

¹ Original, pisan na mašini latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 41/3, k. 709.

² Odnosi se na prostoriju oko Duvna. Opširnije o tome vidi dok. br. 107.

³ i ⁴ Prema naređenju Štaba brigade od 14 decembra 1943 god. Prvi bataljon je prebačen u s. Poriče i s. Karalinka, a Četvrti u s. Prusac. Vidi o tome još i dok. pod reg. br. 42/1—3, k. 709 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Vidi dok. br. 207.

liniji Malovan nalazi se prema neprijatelju III Krajiška brigada.⁶ Na liniji Kupreška Vrata nalazi se jedna brigada⁷ VI Ličke divizije. Ove jedinice imaju zadatak da što duže zadrže neprijateljsko prodiranje ka Kupresu i Bugojnu i da po mogućnosti spreče to nadiranje.

Naša brigada dobiće novi zadatak⁸ o čemu će jedinice na vreme biti izveštene.

3. U Bugojnu se nalazi bacačkih bombi sa osnovnim punjenjem i upaljačima, ali bez dopunskih punjenja. Ukoliko takvih bombi bataljonima treba, neka se sa istima još u toku sutrašnjeg dana snabdu. Takođe se u istom magacinu nalazi municije za italijanske puškomitraljeze i puške, pa neka se bataljoni i sa ovom municijom što bolje snabdu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab
komandant — potpukovnik,
B.⁹ Božović

⁶ Vidi dok. br. 109 i 115.

⁷ Odnosi se na Drugu brigadu (vidi dok. br. 115).

⁸ Vidi dok. br. 74.

⁹ Božo

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRI-
GADE OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KOR-
PUSA NOVJ O SITUACIJI NA SEKTORU VLASENICE¹**

ŠTAB
XIX. BIRČANSKE NOU BRIGADE
Str. pov. br. 18./43
12. XII. 43
Položaj

Izveštaj o situaciji na
sektoru Vlasenice do 12. č.

ŠTABU III. KORPUSA NOVJ

Položaj

Neprijatelj se nalazi sa motorizovanim dijelovima. Jačina nepoznata. Straže — posade na okolnim položajima ne drže. U gradu ne vrše pritisak na stanovništvo, jedino krađu kokoši. Hranu dovlače od Zvornika kamionima uz pratnju tenkova. 8—9 ov. mjeseca jaka motorizovana kolona sa pješadijom prošla je iz pravca Vlasenice za Zvornik. Pošto su imali dosta komore sa zapregama, kao i tovarnih konja, to se pretpostavlja da je to kolona koja je stigla preko Šekovića u Vlasenicu.²

Kod ubijenih fašističkih vojnika u blizini Nove Kasabe (o čemu je podniet izvještaj³) našlo se je između ostalog italijanskog novca, sekcije Slovenije i Sušaka, kao i poštanski maraka talijanskih, iz čega se zaključuje da su ove trupe ili bar njihovi dijelovi došli iz Italije.

Danas oko 9. časova čula se zuka motora cestom iz pravca Vlasenice u pravcu Han Pijeska. Uslijed velike magle nije se moglo ništa vidjeti.

Jedinice ove brigade nalaze se po sljedećem rasporedu: III. bataljon na prostorijski Rudište, sa zadatkom ispitivanja u pravcu Vlasenice, II. bataljon sa dvije čete na prostorijski Gačiči — Vrelo, sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja doline Drinjača — Vlasenica — Šekovići, a jedna četa toga bataljona nalazi se u dolini Spreče. Iako joj je naređeno da uđe u sastav

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 11 9. k. 1112.

² Vidi dok. br. 202.

³ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

svoga bataljona, to do ovog časa nije učinjeno, te pretpostavljamo da je po naređenju nekog višeg štaba zadržata na toj prostori, valjda kao vodiči, ali o tome nismo obaviješteni. I. bataljon stigao je sa prostorijske Nova Kasaba i u toku jučerašnjeg dana i noći zadržao se u selu Pobedarje radi kratkog odmora i sređivanja. Iz ovoga bataljona za vrijeme ofanzive dezertiralo je veći broj boraca, tako da je bataljon momentalno neupotrebljiv kao boračka jedinica. Radi prikupljanja dezertera data je bataljonu maršruta: Pobedarje — Brainci (Šekovići) — Strmica — Trnovo — Grabovica (pod Milan Pl.) — Stanimirovići — Cikote, istovremeno će izvršiti prikupljanje podataka i kontrolisati sektor južno od ceste Vlasenica — Šekovići.

Dezerterstva u ostalim bataljonima bilo je (u II. bataljonu najmanje), ali su većim dijelom ponovo prikupljeni.

Četa iz Spreče stigla je u sastav bataljona.

Prednje se dostavlja s molbom na znanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
otsutan

Komandant,
Vojko Ilić

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE ZA ČIŠĆENJE PROSTORIJE CIKOTE OD ČETNIKA I ZA NAPAD NA VLASENICU¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br: 116/43
13. XII. 1943 g.

ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE

Primili smo vaš izvještaj od 11 ov.mj.²

Nakon prikupljenih podataka, vi ćete sa vašom brigadom pristupiti planskom čišćenju prostora Cikote od zaostalih četničkih grupa. U Cikotama prikupićete podatke od naših simpatizera u kojima je selima razoružana naša partizanska straža, pa prema istima postupiti onako kako je to Štabu brigade usmeno rečeno, sto-postotna konfiskacija bez paljenja kuća.

Svojim organima nastojte da odmah ispitajte stanje neprijatelja u Vlasenici, te ukoliko je ovaj slab — garnizon treba napasti. U protivnom, ukoliko su snage neprijatelja jače, odmah odredite jedan dobar bataljon u čiji sastav dajte i protivkolsku pušku, koji će se bataljon prebaciti na prostor Nove Kasabe, sa zadatkom napada na neprijateljske dijelove i komore koje bi prolazile na pravcu Drinjača — Vlasenica. Sa glavninom brigade kontrolišite i vršite napade na neprijateljske dijelove koji bi se kretali na pravcu Vlasenica — Nova Kasaba ili pokušali prodiranje prema Šekovićima. Prostoriju odredite vi sami.

Nužno je i vrlo važno da budete stalno u kontaktu sa neprijateljem, kako bi saznali njegove namjere, te nas hitno obavijestite. Isto tako za nas je nužno potrebno saznati situaciju i stanje neprijatelja u Zvorniku, kao i kretanje neprijatelja dolinom rijeke Drine.³ U ovom smislu vaša ob. služba treba da se angažuje što jače.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 49/1—1, k. 407.

² Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

³ Vidi dok. br. 68 i 202.

U slučaju napuštanja Vlasenice, vaša brigada ostaje sa onim istim zadatkom koji ste dobili u ovom Štabu, t.j. da kontrolišete Srebrenički kraj, izvršite mobilizaciju, za šta vam može služiti drug Andrija Faković, koji se nalazi kod vašeg I bataljona, te da izvršite razoružavanje svih onih koji nisu u našim jedinicama, odnosno odredima. Nastojte da što prije uhvatite vezu sa Štabom vaše divizije.

Opet ponavljamo da najozbiljnije povedete računa i lično kontrolišete rušenje komunikacija stvaranjem barikada od kamena i drveta i to na pravcu Vlasenica — Drinjača i Vlasenica — Šekovići. Za ovu svrhu možete upotrijebiti potreban broj seljaka.

Do ulaska u sastav vaše divizije stalno nas obavještavajte o situaciji i stanju neprijatelja na vašem sektoru. Održavajte vezu sa Birčanskim partizanskim odredom preko Šekovića i sa našim jedinicama na prostoru Kladnja.⁴ Ovu vezu održavajte preko naših straža u Grabovici.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik:

Komandant,
general-major:

⁴ U Kladnju se tada nalazila Šesnaesta muslimanska NOU brigada (vidi dok. br. 77).

BR. 63

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE DA HITNO USPOSTAVI VEZU SA PETOM DIVIZIJOM¹

ŠTAB
III KORPUŠA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./43,
13. XII. 1943 god.

ŠTABU XIX BIRČANSKE BRIGADE

P o l o ž a j

Prema izvještaju XXVII NOU divizije, V krajiška divizija sa dvije srbijanske brigade² prebacila se je sa desne obale rijeke Drine na prostor Sokolovići — Devetak.³ V divizija vrši pokret na pravcu Žepa — Srebrenica, u cilju izvođenja ofanzivnih operacija.⁴ Pošto je vrlo potrebno da ovaj Štab što prije dobije podatke o mjestu i rasporedu V divizije, to po prijemu ovog naređenja najhitnije pristupite hvatanju veze sa ovom divizijom na prostoru Srebrenice. Po uhvaćenju vezi *odmah nas obavijestite* o mjestu i rasporedu njihovih jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Komandant,
general-major:

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 48/1—1, k. 407.

² Odnosi se na Prvu južnomoravsku brigadu, jer je samo ona od srpskih brigada bila tada u sastavu ove divizije (vidi dok. br. 66 i 180, objašnjenje br. 28).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 181.

⁴ Vidi dok. br. 66.

NAREĐENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU BIRČANSKOG NOP ODREDA O OBEZBEĐENJU BOLNICE I O MOBILIZACIJI LJUDSTVA U BIRČU RADI POPUNE ŠESTE BOSANSKE BRIGADE¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br: 117/43
13. XII. 1943 g.

ŠTABU BIRČANSKOG PARTIZANSKOG ODREDA

P o l o ž a j

Po prijemu ovog naređenja, taj će Štab narediti da se svi borci toga Odreda nalaze u svojim jedinicama, izbjegavati da se daje ma kakvo otsustvo u ovoj situaciji. Vaš je glavni zadatak da sa vašim Odredom obezbjeđujete naše ranjenike u bolnici.² Pored ovog zadatka organizujete održavanje veze sa Birčanskom brigadom prema Vlasenici, sa kojom morate biti stalno u dodiru da bi bili uvijek obaviješteni o situaciji na pravcu Vlasenica — Šekovići.³ U ovom smislu potrebno je da imate stalne kurire kod XIX Birčanske brigade. Drugi vaš zadatak jeste da vršite mobilizaciju svih sposobnih boraca iz Birča za popunu VI Bosanske brigade. Ovom pitanju poklonite punu pažnju.

Ne dozvolite da se ma i najmanja četnička grupa kreće po Paprači, već iste uništavajte ili protjerajte. Pravac od s. Caparde prema Rakinom Brdu izviđajte stalno i o ma kakvoj pojavi neprijatelja obavijestite obližnje jedinice.

Pristupite odmah kažnjavanju svih onih četnika koji su služili kao vodiči prilikom prodiranja Njemaca od s. Caparde ka Šekovićima.⁴ Spisak tih lica taj Štab ima. Izbjegavati paljenje kuća, već pribjeći konfiskaciji imovine naših neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik:

Komandant
general-major:

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 50 1—1, k. 407.

² Vidi dok. br. 12.

³ Vidi dok. br. 61.

⁴ Vidi dok. br. 195 i 202.

OBAVJEŠTENJE ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O JAČINI NEPRIJATELJSKIH SNAGA U BOSANSKOM NOVOM I PRIJEDORU¹

ŠTABU V KORPUSA

— Položaj —

Tražiti hitno bombardovanje Bos. Novog i okoline, u istom se nalazi 6000—7000 nepr. voj. — »Tigar« divizija². — Štab divizije u kući Čavića. Bombardovati i Prijedor — u njemu se nalazi oko 3000 vojnika.³

Hitno je.—

Polkom,
Boško⁴

Komandant,
Petar⁵

13-XII-1943
u 15 h

¹ Original, pisan crnom olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20—9, k. 766.

² Vjerovatno se odnosi na jedinice Trista sedamdeset treće divizije, koje su u sklopu opštih operacija djelovale na prostoru oko Bos. Novog (vidi dok. br. 210 i film pod reg. br. Minhen 5/577—578—592—593 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

³ Odnosi se na dijelove Trista sedamdeset treće divizije, Prve kozačke divizije i dijelove Trećeg gorskog zdruga (vidi dok. br. 207, 225 i film pod reg. br. Minhen 5/575—576—590—591 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

⁴ Šiljegović

⁵ Vojnović

NAREĐENJE ŠTABA PETE NOU DIVIZIJE OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVO NA PROSTORIJI SREBRENICA — HAN PIJESAK — SOKOLAC¹

ŠTAB
V NO UDARNE DIVIZIJE
I. BOS. KORPUSA²
Pov. br. 142/43
Dne 13. XII. 1943 god.

ŠTABU

I., IV. i X. KRAJIŠKE NOU BRIGADE V. DIVIZIJE
i

ŠTABU I. JUŽNOMORAVSKE BRIGADE

Položaj

Pošto nemamo nikakvih podataka o neprijatelju, potrebno je da naše jedinice organizuju dobre zasede na komunikacijama, sa glavnim ciljem da se zarobi koji neprijateljski oficir, podoficir ili vojnik, kako bi od istih mogli dobiti podatke koji su nam potrebni.

Pošto je neprijateljska ofanziva u toku, a situacija i karakter ove ofanzive nisu nam poznati, najbolji a skoro i jedini način jeste zarobljavanje Nemaca, od kojih bi ispitivanjem mogli dobiti približne podatke.

Štabovi brigada pri izvršavanju zadataka u svojim naređenjima treba da predvide ovo i da nastoje da što pre dobijemo neprijateljske zarobljenike.

Raspored jedinica:

I. KNOU brigada: Jedan svoj bataljon i dalje će držati u s. Sjeversko. Hranu za ovaj bataljon, ukoliko je nema, slati prikupljanjem iz s. Žepa. Ostali bataljoni biti će raspoređeni na prostoru s. Žepa — s. Čavčići, obezbeđujući dobro ceo sektor opštine Žepa od eventualnog napada milicije. Dalje, kontrolisati će pravac prema Slapu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8—6, k. 781.

² Odnosi se na Treći korpus NOVJ, koji je do 5 oktobra 1943 god. nosio pomenuti naziv.

IV. KNOU brigada: Sutra, oko 6 časova, izvršiti će pokret na prostor severne padine planine Javora.³ Zadatak brigade jeste da ispita da li postoji saobraćaj komunikacijom Vlasenica — Srebrenica, da li je neprijatelj tu cestu uopšte popravljao, da li u Srebrenici ima neprijatelja, i uopšte gde je neprijatelj. Posebno, ako neprijatelj vrši saobraćaj pomenutom komunikacijom, napraviti zasede i potući Nemce, kao i zarobiti. Ukoliko su u Srebrenici manje neprijateljske snage, brigadi se ostavlja inicijativa i ako ima mogućnosti treba neprijatelja uništiti u tom garnizonu.

X. KNOU brigada: Sa tri bataljona biti će na prostoriji Podžeplje — Plane — Stoborani,⁴ gde treba da sutra rano izvrši pokret i odmah će uputiti vezu ka selu Džimrije XXVII diviziji, za koju prilažemo pismo.⁵ Jedinice koje budu u Podžeplju i Planama treba da se povežu sa jedinicama XXVII divizije, koje treba da se nalaze u selima: Krivače i Kusače.⁶ Pravac od Han Pijeska ka Gođenju i Brložniku treba da bude dobro kontrolisan. Nastojati prikupiti podatke o neprijatelju na komunikaciji Han Pijesak — Žljebovi — Sokolac.

Dva bataljona X. KNOU brigade biti će u zaštiti Štaba divizije i bolnice, radi čega ćete još jedan vaš bataljon uputiti za selo Purtići (kod Čavčića).

Komanda baterije u toku noći predati će jedan brdski top (do 6 sati ujutru) Štabu IV. brigade sa komplet poslugom i svim ostalim potrebama.

Bolnica će se sutra preseliti u selo Vrući i selo Šljivica.

O svemu što saznaju, štabovi brigada će nas najhitnije obavještavati.

I. Južnomoravska brigada biti će na prostoru s. Gođenje, po potrebi i u selu Borovac.⁷ Održavati će tesnu vezu sa našom X. brigadom, čiji će Štab biti u s. Stoborani, a patrolama kontrolisati pravac ka Mislovu i ka Babljaku.

Ishrana svih jedinica na terenu.

Štab divizije biti će u selu Čavčići, gde može doći još jedan bataljon I. brigade (pošto ima dosta prostorije).

I. KNOU brigada će svoje bataljone koji su sada u Vrucima, severozapadno od s. Čavčići, preseliti ka Žepi, t.j. koristiti će za smeštaj Žepu, Kulu, Stop, Vrelo i Čavčiće. Kada dođe smena od X. brigade, uputiti ćemo vam četvu koja je u zaštiti Štaba divizije.

^{3, 4 i 7} Dejstva brigade na ovoj prostoriji, u ovo vrijeme, kao i u toku čitavog decembra, opširno su opisana u izvodu iz Operacijskog dnevnika ove divizije za decembar 1943 god. (vidi dok. br. 181).

⁵ Redakcija nije pronašla spomenuto pismo.

⁶ Vidi dok. br. 58.

U slučaju vedrijeg vremena da mogu neprijateljski avioni bombardovati, I. brigada i jedinice X. brigade uz bolnicu, na pogodnim čukama, dalje od sela, postaviti će automatska oružja, koja će tući neprijateljske avione ako se isti pojave.

Sve jedinice moraju biti dobro maskirane, tako da u selima uopšte ne primete da ima naše vojske.

Pravac pokreta naše divizije zavisi od podataka, koje ćemo dobiti o neprijatelju, a iste možemo dobiti samo borbom — zarobljavanjem.

Sve konje, koje smo naredili da jedinice upute za bolnicu, ukoliko to nisu učinile, neka odmah učine.

SAOPŠTENJE:

Vrhovni štab javio nam je da je Vrhovna komanda savezničke vojske u Kairu povukla sve svoje oficire od Draže Mihailovića i njegovih četnika.

U vezi s ovim, treba svim našim jedinicama saopštiti da su dužne da prihvate pomenute engleske oficire i da sa istima najbolje postupaju, kao i ukoliko bi istima pretila opasnost od četničkih zaseda, a naše jedinice za to znale, da ih vojnički pomognu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

I.⁸ Materić

Komandant, p. pukovnik:

Morača⁹

Načelnik, p. pukovnik:

Ratko¹⁰

⁸ Ilija

⁹ Milutin

¹⁰ Martinović

NAREĐENJE ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA SEDME I DEVETE KRAJIŠKE BRIGADE ZA RASPORED JEDINICA I DEJSTVO NA PROSTORIJI DUVNO — TRAVNIK — VISOKO — KONJICI

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Str. pov. br. 48/43
Dne 13/XII 1943 g.

ŠTABU VII i IX BRIGADE X DIVIZIJE NOVJ

U cilju uspješnog izvršenja ovih zadataka,

NAREĐUJEMO:

1.— VII brigada dejstvovaće na sektoru dolina Neretve — Rama — Prozor — Gornji Vakuf — Kupres — Duvno.³

2.— IX brigada dejstvovaće na sektoru Rama — Konjic — Hadžići — Visoko — Zenica — Busovača — Gornji Vakuf — Prozor.⁴

Prostorije na kojima će se zadržavati odredi su sljedeće. Ramski odred: Rama — Prozor — Gornji Vakuf — Konjic — Sarajevo.⁵

Visočko-fojnički odred: Fojnica — Busovača — Zenica — Visoko — Sarajevo.⁶

Travnički odred: Gornji Vakuf — Donji Vakuf — Travnik — Zenica — Busovača.⁷

Vukovski odred:⁸ Gornji Vakuf — Bugojno — Kupres — Šujica — Duvno.

Štab divizije nalazio se sa VII brigadom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5.1, k. 853.

² Redakcija je izostavila iz naređenja opštu situaciju zato što je objavljena u naređenju Prvog proleterskog korpusa (vidi dok. br. 47).

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 82 i 188.

⁴ Detaljnije o tome vidi dok. br. 71 i 189.

⁵ Vidi dok. br. 128 i 189.

^{6, 7} O njihovom dejstvu na ovim prostorijama nedostaju podaci.

⁸ Ovome odredu bila je dodijeljena i Kupreško-blagajska četa (vidi dok. br. 2/1—14, k. 1626 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

3.— Naročito voditi računa da veze sa susjednim jedinicama budu što čvršće, od kojih se obavještavati o razvoju situacije na njihovim pravcima.

4.— Snabdijevanje jedinica vršiće se na sektorima na kojima operišu jedinice.

5.— Na što široj prostoriji razviti što bolju obavještajnu službu i preduzeti stroge mjere za suzbijanje uticaja i rada pete kolone.

6.— Ovome štabu slati što potpunije i iscrpnije izvještaje o pokretu i jačini neprijatelja, kao i prostoriji na kojoj se neprijatelj nalazi, označavajući raspored naših jedinica, kao i planove u datoj situaciji. Ovi izvještaji treba da obuhvataju i situaciju sa sektora gdje operišu susjedne jedinice.

7.— Pri diviziji je formirana pokretna divizijska bolnica koja će primiti sve teške ranjenike, dok će štabovi brigada lakše ranjenike zadržavati u brigadnim ambulantom. Ovo činimo najviše zbog toga da bi postigli što veću pokretljivost naših brigada.

8.— Štabovi brigada na svojim sektorima pomagaće rad odreda, dajući sugestije štabu odreda za što uspješniji rad, a isto tako sa odredima izvoditi kombinovane akcije, razrađujući im detaljno zadatke.

9.— Treba svakako obrazovati i diverzantske grupe sa posebnim diverzantskim zadacima koje će biti pokretne i stalno aktivne, pod rukovodstvom hrabrih i stručnih drugova.

10.— III proleterska brigada nalazi se na sektoru Duvno — Livno — Cincar — Kupres — Prozor.⁹ I. proleterska brigada na sektoru Donji Vakuf — Travnik — Šiprage — Jajce.¹⁰ Ostale naše jedinice razmještene su po čitavoj slobodnoj teritoriji izbjegavajući veća grupisanja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba — major,
Hotić¹¹

Komandant — ppukovnik,
Karanović¹²

(M. P.)

⁹ Vidi dok. br. 109 i 176.

¹⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 107.

¹¹ Mesud

¹² Nikola

IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETNAESTE BIRČANSKE NOU BRIGADE OD 13 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O STANJU I SITUACIJI NA SEKTORU VLASENICE¹

ŠTAB
XIX. BIRČANSKE NOU BRIGADE

Broj: službeno

13. XII. 43

Položaj

Izvještaj o stanju i situaciji na sektoru Vlasenice do 17. časova.

ŠTABU III. KORPUSA NOVJ

Položaj

Neprijatelj se nalazi u Vlasenici sa jačim snagama i motorizacijom.² Brojno stanje ne može da se sazna ni približno, pošto se u svakom izvještaju navodi da ih ima mnogo. Uslijed velike magle onemogućeno je izviđanje pomoću naših patrola a podaci od mještana proizvoljni su, a ponekad i zlonamjerno tendenciozni. Preduzete su sve mjere da se ustanovi približno stanje neprijatelja a eventualno i namjere.

Neprijatelj je danas izvršio nasilno izviđanje iz Vlasenice starim drumom u pravcu Kladnja. Sa tri tenka i jačim patrolama izašao je oko 10 časova preko Kozije Ravni na Solakovinu i popalio Grabovicu. Oko 14 časova vratili su se u Vlasenicu.

Andriju Marlovića (Fakovića) poslali smo sa njegovom četom na sektor Srebrenice sa konkretnim zadacima, očekujemo izvještaj. Partizanskoj straži u Donjem Zalukoviku (Brda) dali smo također zadatak.

Po prikupljenim podacima pristupićemo odmah čišćenju i likvidaciji preostalih četničkih grupica na prostoru Cikote. Za naše akcije širih razmjera bili smo ometani srazmerno jakom dezorganizacijom jedinica za vrijeme posljednjeg ne-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 12/9, k. 1112.

² Vidi dok. br. 202.

prijateljskog napada.³ Jedinice su u sređivanju i biće u naj-
kraćem vremenu ponovo sposobne za uspješnije akcije.

Po podacima primljenim iz Spreče saznajemo da se jedna grupa četnika (oko 60) nalazi na prostori Matkovac — Osmaci gdje terorise porodice naših boraca i vrši pljačku. Molimo ponovo da se izvjesne jedinice sa toga sektora pošalju radi čišćenja i zaštite porodica naših boraca pošto je to nemoguće našim jedinicama ukoliko se naši zadaci protežu na liniju Šekovići — Vlasenica — Milići — Nova Kasaba — Drinjača.

Po još neprovjerenim podacima neprijateljske jače snage prešle su u Zvornik i (iz pravca Tuzle) krenule srbijanskom stranom uz Drinu. Izvjestan deo snaga sa motorizacijom krenuo je u pravcu Bijeljine.

Tačne podatke i izvještaj očekujemo.

Uputili smo vezu za našu diviziju.

Prednje se dostavlja s molbom na znanje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Rade Jakšić

Komandant,
Vojko Ilić

(M. P.)

⁴P.S. Molimo pošaljite nam vijesti.

Rade

³ Vjerovatno se odnosi na borbe u dolini r. Spreče i na liniji Caparde—Vlasenica. Opširnije o tome vidi izvještaj Brigade od 1 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1—10, k. 1112.

⁴ Na originalu ova rečenica dopisana plavim mastilom, latinicom.

BROJNO STANJE LJUDSTVA, NAORUŽANJA, KOMORE I DRUGE SPREME DESETE NOU DIVIZIJE NA DAN 14. DECEMBRA 1943. GODINE¹

BROJNO

Ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za vezu

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva		O r u ž j a										
		Po spisku	Na licu	Topova		Bacača		pušaka	puško-mitraljeza	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ručnih bombi	protiv-tenkov. pušaka
				brdskih	protivtenkov.	teških	ručnih							
1.	Štab X. div.	99	60	—	—	—	—	87	1	—	5	11	80	—
2.	Bojn. X. div.	130	118	—	—	—	—	70	—	1	—	5	65	—
3.	VII. brig.	1112	976	—	2	2	3	838	43	2	4	55	340	4
4.	IX brig.	1009	842	—	—	3	—	634	32	4	4	34	324	4
5.	XIII brig.	1549	1442	—	1	2	5	1259	46	4	12	37	339	3
6.	Travn. odred ^a	131	117	—	—	—	—	108	5	2	2	8	50	—
7.	Janjski odred	119	107	—	—	—	—	109	4	—	2	4	15	—
8.	Pljevlj. odred	160	157	—	—	—	—	107	2	1	3	8	22	—
9.	Vukov. odred	190	166	—	—	—	—	148	4	1	—	8	40	—
10.	Ramski odred	175	152	—	—	—	2	107	5	2	1	10	51	—
11.	Vis. loj. odred	137	133	—	—	—	—	110	5	1	1	7	70	—
	S v e g a	4811	4270	—	3	7	10	3577	147	18	34	187	1396	11

POLIT. KOMESAR

Baja³

¹ Original, pisan na mašini i rukom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 141—10, k. 456.

² Odnosi se na Travnčki NOP odred. I ostali odredi koji se navode u ovom dokumentu su NOP odredi.

³ Dmitar Bajalica

STANJE

i minerske sprema na dan 14 decembra 1943 godine

M u n i c i j e						V e z a			Komora		Miner. odelj.	
za topove		za bacače		pušane	za protivkol. pušku	kablo	telefona		Jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina
brdske	protivtenkov.	teške	ručne									
—	—	—	—	15.000	—	5 km	6		12	34	—	—
—	—	—	—	2.500	—	—	—		—	—	—	—
—	220	192	124	49.829	445	1 i 300 met.	2		35	125	105	6
—	—	111	—	60.837	479	1 i 200 met.	2		15	113	47	—
—	60	62	82	53.351	370	800 metar.	2		18	136	60 kom.	7
—	—	—	—	3805	—	—	—		7	11	—	—
—	—	—	—	3000	—	—	—		3	3	—	—
—	—	—	—	2860	—	—	—		1	4	30 kg.	—
—	—	183	73	7335	—	—	—		4	15	—	—
—	—	—	24	4900	—	—	—		3	11	1 kan.	—
—	—	—	—	4000	—	—	—		2	4	10 kg.	—
—	280	548	303	207.417	1294	—	12		100	456	—	13

NAČELNIK ŠTABA — MAJOR
Hotić⁴

(M. P.)

⁴ Mesud

**ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
14 DECEMBRA 1943 GOD. TREĆOJ BRIGADI ZA ČIŠĆENJE
ČETNIKA U JUŽNOJ HERCEGOVINI I DESETOJ BRIGADI
ZA DEJSTVO NA PROSTORIJI VILUSE — MIRKOVIĆI¹**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br. 68
14 decembra 1943 g.
u 20 čas.
G. Dubočke

»100 N«²

ZAPOVIJEST

(Sekcija Gacko — Trebinje — Dubrovnik 1:100.000)

Švabe su dovukle pojačanje u našu zemlju i otpočele sa Šestom ofanzivom na slobodnu teritoriju. Zauzele su Pljevlja,³ Bijelo Polje i Prijepolje,⁴ kao i Duvno i Livno⁵. U protivnapadima povraćeno je Bijelo Polje⁶ i Livno.

Uslijed ovoga naša vojska koristiće od sada više manevarsko ratovanje napadajući nemilosrdno komunikacije, a i oslabljene garnizone.

Do prije tri dana Gacko je bilo posjednuto sa 200 Švaba i 100 četnika, u Domanovićima je bilo 800 Švaba,⁷ a oko 150 stolačkih i ljubinskih četnika otsjeli su u Bančićima. Bivši četnici Hrguda i Dabra izgleda prilaze našim partizanskim jedinicama. Švaba izgleda ima na Vilusima,⁸ a u Bileći do juče bilo je 400 četnika i nešto Švaba. U Goliji osnovan je partizanski bataljon, a u Dulićima ima mještanska partizanska četa.

Moglo bi se desiti da Švabe i četnici pokušaju ofanzivu na nas.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16 I, k. 1147—II.

² Štabu Desete hercegovačke NOU brigade.

³ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 149.

⁴ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 86.

⁵ Vidi dok. br. 226.

⁶ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 102.

⁷ Vjerovatno se odnosi na dijelove Šeste pješadijske divizije, jer su oni često puta prolazili kroz ovo mjesto (vidi dok. br. 236).

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 236.

Naša II Brigada ostala je na sektoru Gacka i ima zadatak da napada i spriječi saobraćaj komunikacijom Avtovac — Kifino Selo, pa i do Kobilje Glave i Uloga, a u podesnom momentu da zauzme i Gacko.⁹ Prije dva dana ova brigada razbila je Švabe i četnike kod Ulinja i zauzela Avtovac i upadala i u Gacko, nanijevši neprijatelju osjetne gubitke.¹⁰

Da bi izbjegli koncentrični napad na prikupljenu diviziju i spriječili četnicima mobilizaciju Južne Hercegovine, kao i sami vršili mobilizaciju, to će III Hercegovačka brigada krenuti za Južnu Hercegovinu¹¹ sa jednim dijelom ranjenika, koje po mogućstvu smjestiti u našim selima, a X Hercegovačka brigada ostaće na ovom sektoru sa ostatkom ranjenika.

NAREĐUJEMO:

1.— III HERCEGOVAČKA BRIGADA:

Prebaciće se sutra preko prostora s. Pađeni ili Granice na prostor Krstača — Zvijerina, potom dalje prema situaciji ka Ljubinju sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i mobilizacije u naše redove. Težite obuhvatiti po mogućstvu i sektor Bančića i razbiti te bande koje su [se] tamo utaborile, kao i obuhvatiti Brda, spuštajući dijelove za mobilizaciju [u] Popovu [Polju] i Šumi.

Ukoliko bude moguće zauzećete i Stolac.

Jedan dio ranjenika i vaš 3. bataljon (»8«) uputićemo vam sutra, tako da će biti kod crkve u Crkvicama sutra oko 7 časova, gdje da ih čeka vaša zapovijest za dalji rad. Oni će doći putem iz Gornjih Dubočki preko Travnog Dola.

Dobro bi bilo da bar veći dio vaših ranjenika uputite sa jednim bataljonom sutra u Rioca — Davidovići, ako bi se tamo mogli razmjestiti kod naših ljudi, pa da vam taj bataljon hitno opet dođe u sastav vaš. Ukoliko ne bude moguće nikako razmjestiti sve te ranjenike u navedenim selima, onda to učiniti u Hrasnu ili na drugim sigurnim mjestima, jer ste sa njima teško pokretni i manje udarni. Gdje ostavljate ranjenike, ostavite i hrane za njih.

Održavajte vezu sa Štabom Južnohercegovačkog odreda i težite od njihovog ljudstva — omladine,

⁹ Vidi dok. br. 59.

¹⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 86.

¹¹ Vidi dok. br. 187.

a naročito Dabra i Hrguda uzeti nešto i za popun vaših bataljona, a naročito 1 i 4-tog bataljona.

Komore svedite na najmanju mjeru.

Vezu sa nama održavacete preko kuće Vojina Vujevića i dalje Duličke čete. Poštu za vas uglavnom slaćemo istim pravcem, a Vukan Domazet mora uvijek znati gdje se vi nalazite.

Kada kompletirate radio aparat, tražite od nas i pun akumulator — dobićete ga.

2.— X HERCEGOVAČKA BRIGADA:

Sa svoja tri bataljona i Vučedolskim bataljonom razmjestiće se na prostoriji: Velimlje — Radjevići — Mirkovići¹² sa zadatkom zatvaranja pravca od Vilusa i Bileće ka Gornjim Dubočkama, izviđajući duboko ka Vučijem Dolu i dalje prostorom ka Vilusama. Dok ste na tome sektoru — stavićete pod vašu komandu i Trepački bataljon koji da sa toga pravca zatvara prostor ka Dubočkama, održavajući tjesnu vezu sa nama preko Buska.

Jedan vaš bataljon smjestićete na: Crni Kuk — s. Zanuglina sa zadatkom dubljeg izviđanja jačim odjeljenjima preko s. Somina ka Crkvicama preko Gnjilavog Dola ka Bratogošu i uvijek u zoru imati zasjede na Utesu. Noću na istim pravcima, a bliže logorima držati zasjede.

Ljudstvo Radomira Mirkovića sa njime da sutra odmah III Brigada uputi u s. Vrbica, odakle da izviđa Bileću — Vučji Do, održavajući stalno vezu [sa] X Brigadom pod čijom komandom će do daljega biti.

X Brigada oba druga iz Lastve da uputi sutra u ovaj Štab (terenci).

3.— REFERENT SANITETA:

U vezi našeg usmenog naređenja, ranjenike za III Brigadu predaćete njenom 3 bataljonu u Gornjim Dubočkama u toku noćasnje noći. Sve ostale ranjenike prikupićete na mjesto gdje je sada smještena diviziska bolnica u Gornjim Dubočkama, spajajući divizisku bolnicu i previjalište X Brigade.

4. — **Ovaj Štab** ostaje u Gornjim Dubočkama, gdje X Brigada da nas svakog dana izvještava o stanju, a odmah na slučaj neprijateljskog napada.

¹² Vidi dok. br. 103.

Баталјон.

Командир баталјона на највишу мјеру.

Безу са нама одмахавате право куле Војске Лујана
и дрве дубавне четв. Поку на нас у таквом савременом
прелим, а дубави доминат моја унајек мнати гаје се на казан-
те.

Бале комментирате радио апарат тражите од нас и кун
иницијатор - докато га.

2.- УПРАВЉАЊЕ БАТАЛЈОНОМ

Са своја три баталјона и Пучевошки баталјоном раније-
стије се на просторију: Балније - индустрија - индустрија са
задатком затварања прелима од Буксу и Балније на Горњи дубо-
шима наизједна дубоко на Пучево дола и дубо простором на
Буксу. Док сте на томе савтору ствариште под нама коменту и
Тренички баталјон који да са тога прелима затвара простор на
дубошима одмахавати најеску воду са нама преко Буксу.

Један ми баталјон сјеститије на Пучи Куи - с. Буктугане
са задатком дубави наизједна јатки одмахавати преко с. Сомије
на Пучевошима, преко Гавишког Дола на Протокоу и унајек у
воду мнати засједе на Утес. Поку на исти прелима, а Балне
затварања држати засједе.

Дубави Пучевошима индустрија са нама да сјутра одмах III
бригаду унети у с. Буксу, одмах да наизједна Балније - Буксу до
одмахавати стално воду Л. Бригадом под чијом командом ће до
кадага бити.

Л. Бригада одмах друга на Балније да унети сјутра у овај
преб /терени/.

3.- УПРАВЉАЊЕ БАТАЛЈОНОМ

Бале намет усавишот наизједна унајек на III Бригаду
остале раније индустрија наизједна гаје је ода сјестити дубави
Балније у Горњи дубошима, сјестити дубави Балније и прелима наизједна Л. Бри-
гаде.

3.- Овај ми баталјон остале у Горњи дубошима, гаје Л. Бригада да нас ове-
ког дана наизједна сјестити, а одмах наизједна индустријског напада.

Прелим: Балне раније наизједна до краја овога мјесеца.

Овај баталјон - Савлада Народу !

Командир баталјона

Баталјонска штаба

Командир

Баталјонска штаба

Б. Пучевошима

Б. Пучевошима

БАТАЛЈОНОМ: БУДУЋЕ И III БРИГАДЕ

И ГОРЊИ ДУБОВИ НАИЗЈЕДНА

Prilog: Znaci raspoznavanja do kraja ovog mjeseca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik Štaba
p.pukovnik
Rade Hamović

Komandant
p.pukovnik
Vlado Šegrt

(M. P.)

DOSTAVLJENO: ŠTABU X I III BRIGADE I
UPRAVI DIVIZISKE BOLNICE.

BR. 71

IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DESETE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA NA
PROSTORIJI BUSOVAČA — GORNJI VAKUF — PROZOR
— RAMA U VREMENU OD 1 DO 14 DECEMBRA 1943 GO-
DINE¹

ŠTAB
IX KR. NOU BRIGADE
»Simo Šolaja«
14. XII. 1943.

Petnaestodnevni izvještaj
o akcijama.

ŠTABU X DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

1. decembar: ovoga dana naša tri bataljona, kao i dan ranije
prema naređenju Štaba VI ličke divizije,² za-
tvatali pravac Busovača — Kiseljak u visini s.
Miroševići — s. Banja — s. Džaferovići — s.
Maslinovići. Neprijatelj³ nepoznate jačine sa 35

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 20/2, k. 853.

² Redakcija nije pronašla naređenje.

³ i ⁴ Odnosi se na njemačke jedinice koje su preduzele akcije
radi pomoći napadnutim jedinicama u Travniku. Opširnije o tome vidi
dok. br. 215.

tenkova i oko 200 motornih vozila nadirao dan ranije i stigao u s. Bilalovac gdje je zadržao. Isti je krenuo oko 6 časova i naše jedinice otvorile su vatru i počele borbu u 6.30 časova. Dijelovi našeg II bataljona, koji su držali položaje u blizini ceste, uspjeli su oštetiti jedan tenk i jedan kamion i nanijeti neprijatelju 30 mrtvih i ranjenih. Neprijatelj je oko 9 sati uspio da probije naše linije i krenuo s tenkovima pravcu Busovače. Naš II bataljon povlačio se također prema Busovači i na cesti ispod sela Prosja odakle je sa 6 automatskih oružja napala neprijateljsku kolonu pješadije koja je oparala most na rijeci Kozici gdje je također ranije i ubio oko 20 neprijateljskih vojnika. Poslije jače artiljerijske i mitraljeske vatre neprijatelj je uspio sa tenkovima da uđe u Busovaču oko 13 časova. U toku ovih dvodnevni borbi (30. XI i 1. XII.) mi smo imali 2 mrtva i 7 ranjenih. Pored ovoga neprijatelj je prilikom prebacivanja četnih kuhinja IV bataljona uspio da iste zarobi. U ovoj akciji naš IV bataljon je bio otsječen na lijevoj strani komunikacije Busovača — Kiseljak⁵ i u toku noći prebacio se je u sastav naših jedinica preko s. Bukovci. S njima se je prebacila i jedna četa III bataljona koja je rušila prugu Lašva — Modrinje.

Naš I bataljon nalazio se je u dolini rijeke Rame, zatvarajući pravac Prozor — Rama.⁵

2. decembar: ovoga dana prikupili su se naši bataljoni i to III i IV u dolini rijeke Kozice na prostoriji s. Živčići — s. Dragačići. II bataljon nalazio se na prostoriji s. Kupreš — s. Gola Glavica. U toku noći dobili smo naređenje od Štaba I prol. korpusa da se prebacimo u sastav divizije.⁶ I bat. srušio voz sa ugljem.
3. decembar: u toku ovoga dana naši bataljoni se prebacili na prostoriju s. Rastovo gdje su se odmorili i pripremili za dalji pokret.

⁵ i ⁶ Opširnije o dejstvu ovog bataljona vidi bojnu relaciju Trećeg zbornog područja za novembar 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1—3, k. 57.

⁶ Redakcija nije pronašla pomenuto naređenje.

4. decembar: iz Rastova brigada se prebacila na prostoriju G. Vakuf gdje se je smjestila.
5. decembar: u toku ovoga dana brigada je ostala na istoj prostoriji gdje se je odmarala. Naveče su po dvije čete od II, III i IV bataljona prisustvovala priredbi koju je davala ekipa X divizije.
6. decembar: oko 7 časova brigada je krenula sa prostorije G. Vakuf cestom ka Prozoru gdje je stigla oko 14 časova i smjestila se na prostoriji: s. Lap-sunj — s. Kulaglič — s. Dobruša — s. Gmići. Sa ove prostorije uhvatili smo vezu sa Štabom X divizije, koji je stigao u s. Gmići. Prema usmenom naređenju uputili smo oko 8 časova naš IV bataljon na prostoriju s. Heljdovi — s. Klek, koji u zajednici sa I bataljonom zatvara pravac Rama — Prozor.
7. decembar: prema naređenju Štaba X divizije naša brigada dobila je zadatak da zatvori pravac Rama — Prozor i to sa po dva bataljona sa svake strane raspoređena po dubini. U vezi sa ovim naređenjem naš I bataljon ostao je i dalje na starom mjestu (s. Parcani — s. Ričice), sa zadatkom kontrole prema Rami i prema dolini rijeke Doljanke. IV bataljon postavljen je na prostoriji s. Heljdovi — s. Klek. II bataljon je smješten na prostoriji s. Gornji i Donji Kranjčići, kao neposredna rezerva IV bataljonu. III bataljon bio je na prostoriji s. Skrobućani — s. Lug kao rezerva I bataljonu. Vezu sa Ramskim odredom održavali smo i davali istom direktive za rad.
8. decembar: ovoga dana nije bilo nikakvih promjena. Neprijatelj je iz Rame izbacio par granata na položaj našeg IV bataljona.
9. decembar: na položaju naših jedinica nema promjena.
10. decembar: ovog dana prebacili smo naš II bataljon na prostoriju s. Čelina — s. Grevići, sa zadatkom zatvaranja pravaca koji izvode iz doline rijeke Neretve dolinama rijeke Tošćanice i Neretvice, prema Prozoru i Solakovoj Kuli. III bataljon prebačen je na njegovo mjesto u s. G. i D. Kranjčići.
11. decembar: oko 10 časova neprijatelj je iz Rame preko s. Lizoperci izbio sa prednjim dijelovima u s.

Kučani.⁷ Dijelovi našeg IV bataljona koji su se nalazili na Klečkoj Stijeni nisu mogli radi daljine da uspješno tuku neprijatelja koji se povukao primjetivši naše dijelove. Poslije ovog prebačena je jedna četa IV bataljona u s. Kučani, sa zadatkom da zatvori put iz Rame preko s. Lizoperci — ka Kućanima preko brda Ragan — Strungreb.

12. decembar: smijenili smo naš IV bataljon sa III bataljonom na položajima s. Heljdovi — s. Klek — s. Kučani. Prema naređenju Štaba divizije koje je stiglo u toku noći (11. i 12. XII) naša brigada treba da zatvori pravce koji izvode iz doline rijeke Neretve prema oslobođenoj teritoriji (Solakova Kula — Prozor) postavljajući manje dijelove na liniji s. Klek — s. Kučani — s. Čelina — s. Solakova Kula. Pored ovih položaja naša brigada treba da djeluje ofanzivno na komunikaciji Konjic — Mostar. Ovo naređenje je uslijedilo radi ulaska neprijatelja u Livno i Duvno.⁸ Prema ovom naređenju mi smo prebacili sa desne obale Rame naš I bataljon na prostoriju s. Bušćak — s. Parsovići, zadatak: zatvaranje pravca od Solakove Kule ka Ostrošcu dolinom rijeke Neretvice.

13. decembar: u toku ovog dana naše jedinice nalaze se na liniji: s. Klek — s. Kučani — s. Grevići — s. Čelina — s. Bušćak odakle kontrolišu prilaze iz doline rijeke Neretve. Nikakvih promjena nije bilo.

14. decembar: prebacili smo naš III bataljon kao rezervu na prostoriju s. Studenčica kao rezerva II bataljona koji je prebacio jednu svoju četu u s. Doščica da kontroliše prostoriju Klečka Stijena — Heljdovo Brdo. IV bataljon smješten je na prostoriji s. Kruščica sa Intendanturom i sanitetom. U toku dana prebaciće se Štab brigade u Solakovu Kulu.

Napomena: u toku mjeseca novembra, kao i početkom mjeseca decembra, naš I bataljon nalazio se na prostoriji

⁷ Vjerovatno se odnosi na jedinice Drugog gorskog zdruga (vidi dok. pod reg. br. 15:1—14, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 115.

s. Klek — s. Parcani odakle je iz-
veo par uspješnih akcija u dolini
rijeke Neretve, kao napad na Ra-
mu, zatim rušenje voza na pruzi
Jablanica — Rama⁹ i t.d.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Morača¹⁰

Načelnik štaba:
Šefik Talić

Komandant — major:
Dakić¹¹

(M. P.)

BR. 72

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« OD 14 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU
PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O ORGANIZACIONOM
STANJU U BRIGADI I O DOLASKU BRIGADE NA POD-
RUČJE TRAVNIKA¹**

ŠTAB XIII. PROLETERSKE UDARNE
BRIGADE »RADE KONČAR«
HRVATSKE
br. 26
dne 14-XII 1943

Predmet: operativni
izvještaj.

ŠTABU I. PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavljamo operativni izvještaj za vrijeme od 1. XII.
do 14. XII. 1943 godine.

Za navedeno vrijeme Brigada nije imala borbi jer je bila
stalno kao rezerva Divizije.² Jedino je 14. XII. 1943 g. došla

¹⁰ Pero

¹¹ Makso

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 27 1—4, k. 721 A.

² Odnosi se na Prvu proletersku diviziju (vidi operacijski dnevnik
divizije u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—6, k.
712 A).

na položaj i to kod Turbeta prema Travniku da sprečava nadiranje neprijatelja od Travnika u pravcu Jajca. Za navedeno vrijeme Brigada je bila na sljedećim mjestima:

1. XII. 43 g. Brigada se nalazila na terenu Oborci, Suhodol, Grabantići, Memiši, Hemići, Goleš i Komar. Istoga dana rasformiran je naš prateći V. Bataljon, koji je raspoređen po ostalim bataljonima i to tako da je svaki bataljon dobio 3 teška mitraljeza i jedan teški bacač, tako da je kod svakog bataljona formirana prateća četa. Dosadnji V. Proleterski bataljon pretvoren je u pješački bataljon kao i ostali bataljoni Brigade. Iz ostalih bataljona povučeni su drugovi za formiranje V. Bataljona. Također istoga dana rasformiran je Slavonski bataljon³ po bataljonima, koji je bio pridjeljen putem iz Like do Bosne i nama.

2. XII. 43 g. sređivane su prateće čete po bataljonima i postavljane komande četa. Osnivala se Četa za vezu i Inženjerska četa pri Brigadi.

3. XII. 43 g. Brigada je bila na istim položajima. Radili se sa borcima na upoznavanju teških oružja. Istog dana u 16 sati stigla je u sastav Brigade četa crvenoarmejaca,⁴ koja je bila pridjeljena našem IV. Proleterskom bataljonu.

4. XII. 43 g. Brigada je bila na istim položajima. Radili se vojnički i politički. U 15 sati stiglo je telefonsko naređenje od Štaba Divizije da krene jedan bataljon u Jajce gdje će smjeniti jedan bataljon I. Proleterske brigade, gdje je bio određen naš II. Prolet. bataljon koji je krenuo u 8 sati naveče sa vozom iz Donjeg Vakufa za Jajce. Bataljon je izvršio smjenu istu noć.

5. XII. 43 g. u 8 sati ujutro Brigada se preselila na nova položaje oko Donjeg Vakufa u sela: Novo Selo, Mačići, Blagaj, Ponjavići, Đemalovići i Nežić. Istog dana u 9 sati Štab Brigade išao je u Jajce na konferenciju kod Vrhovnog štaba.⁵ te se je naveče vratio.

6. XII. 43 g. Brigada je bila na istim položajima. Osnivali se po bataljonima radni vodovi jer su dobiti kazani za kuhanje; također se radilo na upoznavanju teških oruđa.

³ Riječ je o Slavonskom proleterskom bataljonu. U sastav Prve proleterske divizije on je ušao kad i Trinaesta proleterska brigada (vidi dok. pod reg. br. 16/2, k. 721 u Arhivu Vojnog historiskog instituta).

⁴ Odnosi se na bivše crvenoarmejce, koje su Nijemci zarobili na Istočnom frontu i kasnije uvrstili u svoje vojne formacije. Po dolasku u Jugoslaviju, izvjestan je broj prebjegao u jedinice NOV i PO Jugoslavije.

⁵ Vidi o tome knjigu »Tri godine borbe Trinaeste proleterske. Izdao klub Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar«. Stamparija »Vjesnik«, Zagreb.

7. XII. 43 g. Brigada je bila na istim položajima. Radilo se vojnički i politički, nije bilo nikakvih promjena.

8. XII. 43 g. Brigada je bila na istim položajima. Radilo se sa borcima vojnički i politički.

9. XII. 1943. Brigada je bila na istim položajima. Radilo se sa borcima vojnički i politički, nije bilo nikakvih naročitih promjena.

10. XII. Brigada bila na istim položajima. U 16 sati dobila je Brigada naređenje od Štaba korpusa⁶ da krene u pravcu Jajca i zauzme položaje ispred Jajca. Daljnje naređenje dobiće se na licu mjesta, t.j. u Jajcu. Kada je Brigada bila već spremna na pokret, dobiveno je telefonsko naređenje od Štaba korpusa da se krene u obratnom pravcu prema Karauli, preko Oboraca. Brigada je stigla u Karaulu 11. XII. 1943 u 3 sata ujutro, gdje se smjestila na odmor u sela: Karaula, Potkraj, Sečevo, Dželi-lovac i Vlajsovići.

11. XII. 1943. Brigada je bila na istim položajima, borci se sušili i odmarali.

12. XII. 1943. Brigada se premjestila na nove položaje sa zadatkom da sa toga terena osigurava cestu Travnik—Jajce. Tako je IV. Bataljon zauzeo položaj Paklarevo, Ovčarevo i Dubrave odakle će isturivati patrole u pravcu neprijateljskog garnizona Travnik. Ostali bataljoni smješteni su u sljedeća sela kao rezerva: I. Bataljon u selo Đaci i Škulje, III. Bataljon Potkraj i Sečevo, a V. Bataljon Dželi-lovac i Vlajsovići.

13. XII. 1943. Brigada je bila na istim položajima. Na položaj IV. Bataljona u 8 sati ujutro naišla je jedna neprijateljska patrola iz Travnika u jačini od 40 vojnika, gdje je prihvaćena borba sa neprijateljem i našim osiguranjem, gdje je neprijatelj povraćen u svoj garnizon uz gubitke po neprijatelja od jednoga vojnika. Položaj, odnosno osiguranje je dosta nečisto te nije bilo mogućnosti da se neprijatelju nanese veći gubitci.

14. XII. 1943. Brigada je bila na istim položajima. Ponovno je opet naišao neprijatelj u 8 sati sa patrolom od 60 vojnika koja je sa četama i odbijena u garnizon Travnik. Neprijatelj nije imao gubitaka iz razloga što je bila velika magla a neprijatelj je odmah pobjegao i nije se moglo nanijeti gubitak neprijatelju. Usljed velike blizine neprijateljskih bunkera garnizona u Travniku nije [bilo] mogućnosti da se naše osiguranje približi bliže.

U obje borbe nije bilo na našoj strani niti ranjenih niti mrtvih.

Utrošeno je municije u borbi oko 300 komada.

⁶ Odnosi se na Prvi proleterski korpus.

— *Kritički osvrt:*

Brigada je dosta malo radila vojnički iz razloga što smo češće puta imali pokrete. Dosta je kočilo i ometalo radu što su mnogi borci bosi te se nisu mogle vježbe izvoditi praktički, jedino se radilo teoriski.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Božo Spaček

Komandant
Milan Žeželj

BR. 73

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
O RASPOREĐU I DEJSTVU BRIGADE U VREMENU OD 1
DO 14 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB XIII PROLETERSKE UDARNE
BRIGADE »RADE KONČAR«
HRVATSKE
Br. 27

Dne 14-XII 1943 god.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavljamo vam brojno stanje² i naoružanje i operativni izveštaj³ za vreme od 1. XII. 1943 do 14. XII. 1943.

Na našem sektoru nema nekih naročitih promena. Naša Brigada raspoređena je u sledeća sela: V. Proleterski bataljon Dželimovac i Vlajsovići, III. Proleterski bataljon Sečevo, Potkraj, I. Proleterski bataljon Škulje i Đaci, IV. Proleterski bataljon Paklarevo, Dubrava i Ovčarevo, Inžinjerska četa Varošluk, Štab Brigade i Četa za vezu Turbe. Svi bataljoni osim IV. Proleterskog bataljona rezerva su, a IV. Bataljon drži položaj prema Travniku, isturuje jedan vod na kotu 1767, koji je stalno na položaju.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28 4. k. 721—A.

² Redakcija nije pronašla dokumenat.

³ Vidi dok. br. 72.

Neprijatelj⁴ je pokušao 13 i 14. XII. 1943 sa patrolom od 40 vojnika da izbije na kotu gore navedenu gde se nalazio naš vod te obadva puta bio je odbijen. Položaj koji drži taj vod dosta je nepregledan i iz tih razloga neprijatelju nije nanesen veći gubitak. Cestu ispred Travnika počeli smo danas da prekopavamo i pravimo barikade.

Također šaljemo vam jedan prepis naređenja⁵ koje smo izdali našim bataljonima.

Vezu sa I. Ličkom brigadom imamo telefonski i stalno održajemo preko kurira.

Danas smo dobili načelnika⁶ i članove politodjela⁷ koje nam je uputio Štab Korpusa.

O svim promenama izvestiti ćemo vas pravovremeno preko telefona. Danas u 17 sati stigla je artilerija I. Korpusa do nas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Božo Spaček

Komandant:
Milan Žeželj

⁴ Odnosi se na izviđačke dijelove Trista šezdeset devete legionske divizije i Zagrebačke konjičke pukovnije. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, bojnu relaciju ove pukovnije za mjesec decembar 1943 god. od 9 januara 1944 god.

⁵ Vjerovatno se odnosi na naređenje od 9 decembra 1943 god., u kome je detaljno izložen raspored bataljona na položajima Turbe—Jajce i Turbe—D. Vakuf. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/2, k. 172.

⁶ Odnosi se na Miloša Vučkovića.

⁷ Politodjel su sačinjavali:

- Mirko Dragišić, rukovodilac
- Vlado Kovačević, za kulturno-politički rad
- Antonije Isaković-Lulo, za omladinski rad
- Judita Alargić, pojačanje politodjela

(vidi dok. br. 31—1, k. 12, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

**ZAPOVIJEST ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
15 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA DA
IZVRŠE NAPAD NA NEPRIJATELJA NA PROSTORIJI KU-
PRES, ŠUJICA I DUVNO¹**

ŠTAB I PROLET. DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
15 decembra 1943
u 20 č.
Br. 372

Z A P O V E S T

za razbijanje neprijateljske grupe na sektoru Kupres—Šujica
(Sekcija Livno 1 : 100.000)

Neprijateljska kolona koja je 12 o.m. od Livna ušla u Šujicu, pošto se tu spojila sa manjim snagama iz Duvna, nastala je — uz pomoć tenkova i artiljerije — polako probijanje ka Kupresu.² Do noćas bila je stigla do D. Malovana. U dosadanjim pokretima ova kolona pokušavala je pešadiskim delovima pokrete terenom sa obe strane ceste, ali je redovno, posle kraće borbe, pešadija naterivana u bekstvo. Neprijatelj pokušava i uspeva sa manjim dnevnim napredovanjem jedino uz pomoć tenkova duž ceste i jake artiljerijske pripreme po čuvcima sa strane.

Prema ovoj neprijateljskoj grupi nalaze se naša III Proleterska, II Lička brigada i VII Krajiška brigada, i to: prve dve ka čelu i zapadno od te kolone,³ a VII Krajiška brigada dejstvuje sa istoka između Šujice i Duvna.⁴

U toku ove noći započinju ofanzivne operacije na sektoru Livno — Šujica — Malovan. Na sektoru Livna noćas u 17 časova napadaju snage⁵ VIII Dalmatinskog korpusa, a na sektoru Šujica — Malovan navedene naše jedinice.

Prema naređenju Štaba I Proleterskog korpusa započete ofanzivne operacije proširiće se upotrebom naše I Proleterske brigade do konačnog razbijanja neprijateljske grupe na sektoru

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 39/1—2, k. 705.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 207.

³ Vidi dok. br. 109 i 115.

⁴ Vidi dok. br. 82.

⁵ Odnosi se na Devetu diviziju (vidi tom V, knj. 22, dok. br. 57 i 135).

Kupres—Šujica, a potom nastaviti sa daljim čišćenjem prema jugu.

U ovim operacijama I Proleterska i VII Krajiška brigada dejstvovaoe kao istočna kolona sa sektora Vukovsko—Ravno u neprijateljski bok i pozadinu, dok će III Proleterska i II Lička brigada obrazovati zapadnu kolonu, dejstvujući sa padina Cinčara i Malovana ka istom cilju, ostavljajući delove za dejstvo ka čelu neprijateljske kolone, zatvarajući ujedno pravac ka Kupresu.

Dosada nismo uspeli da napadnemo jačim, koncentrisanim snagama ovu neprijateljsku grupu: bili smo primorani na izvesna pregrupisavanja i uzastopne odbranbene bojeve, čime je iscrpljivano ljudstvo s jedne strane, a s druge u pomenutim borbama trošena municija. Međutim, uvlačenjem neprijatelja na izolovanu komunikaciju Šujica — Kupres pruža nam se mogućnost da mu zadamo odlučan udar. Sadanji momenat za to je povoljan — sa drugih pravaca nije ispoljena neprijateljska kakva ozbiljnija akcija, a s druge strane mora se iskoristiti pre nego što bi neprijatelj preduzeo sličnu akciju od Travnika.

Za izvršenje našeg zadatka

NAREĐUJEMO :

1. I Proleterska brigada sa sadanje prostorije krenuće noćas u 24 časa na prostoriju Begovo Selo — Otinovci — Kute — Brda. Sa ove prostorije produžiće dalji pokret sutra 16 o.m. za izvršenje zadatka po ovom naređenju. Sa njom će krenuti i brdska baterija.

2. VII Krajiška brigada uputiće jednu patrolu za vezu u s. Brda, gde će uhvatiti vezu sa ovim Štabom i primiti — u koliko treba — dopunu ove zapovesti sa konkretnijim podacima o neprijatelju i zadacima za VII Krajišku brigadu. Ova patrola u s. Brda treba da stigne što pre, a svakako sutra do 15 časova.

3. Obzirom na aktivnost sektora Šujica—Malovan—Kupres, kako nastupanjem neprijatelja, tako i našim već započetim ofanzivnim operacijama, može se očekivati promena sadanje situacije na tom sektoru u jednom ili drugom pravcu. Radi ovoga sada se ne mogu u svim detaljima konkretizovati zadaci jedinicama. No, ovom zapovešću daje se opšta ideja operacija, način i pravac dejstva jedinica.

Opšta ideja: obuhvatnim manevrom istočne i zapadne kolone, bočnim direktnim udarom sa po jednom brigadom iz obe kolone uništiti glavninu neprijatelja. Ostalim snagama izolovati ovu grupu, omogućavajući time nesmetano dejstvo udarnim delovima.

U vezi ovoga:

Udarne grupa:
I PROLETERSKA BRIGADA
BRDSKA BATERIJA

Svega: pet bataljona
2 protivkolska topa
2 brdska topa
Komandant, ppukovnik
Božo Božović

Grupa za ofanzivno
obezbeđenje
VII KRAJISKA BRIGADA
Svega: tri bataljona

U sadejstvu sa udarnom grupom zapadne kolone izvršiće napad na glavninu neprijateljske kolone noću 16 o.m. u 17 časova.⁶

Pravac napada: sa prostorije istočno od komunikacije Šujica — Kupres u neprijateljski desni bok.

Prema sadanjem stanju, glavnina neprijateljske kolone nalazi se na prostoru od s. Šujica do s. Donji Malovan. Ako se u toku sutrašnjeg dana promeni situacija probijanjem neprijatelja dalje ka Kupresu, verovatno će se time ukazati potreba za dejstvo udarnih grupa severnije, to jest na prostoru od Malovana ka Kupresu.

Po dolasku na prostoriju južno od Kupresa, I Prolet. brigadi će se — prema momentalnoj situaciji — odrediti cilj i pravac glavnog udara.

Ofanzivnim dejstvom na pravcima neprijateljske veze sa pozadinom (ka Livnu i Duvnu) ostvariće potpuno izolovanje neprijateljske glavnine.

Ova grupa dejstvovaće glavninom na prostoru s. Galičić — k. 1114 — Galičić [trig. 1131] — Borova Glava,⁷ uništavajući neprijateljske posade u koliko su tamo ostavljene i zatvarajući pravce od Livna. Manjim delom ova grupa dejstvovaće ka Duvnu, postavljajući se na prostoriju s. Kuk — s. Lug — s. Mokronoge, s tim što manja odeljenja uputiti za uznemiravanje neprijatelja ka Duvnu demonstrirajući napad na tom pravcu.

Ako se na slučaj promene situacije, udarne grupe upotrebe na

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 107.

⁷ O organizaciji napada i njegovom ishodu vidi dok. br. 188.

sektoru između Malovana i Kupresa, VII Krajiška brigada izvršiće napad na Šujicu, obezbeđujući tu akciju sopstvenim manjim snagama na komunikacije prema Livnu i Duvnu. U ovom slučaju bi, dakle, glavna akcija bila izvedena severnije od strane udarnih grupa. Samim tim okolnosti i mogućnosti akcije VII Krajiške brigade na s. Šujica su povoljne.

I Brigada otpočeće napad jednovremeno sa udarnim grupama, t.j. 16. om. u 17 časova.

3. Napad se ima izvesti najenergičnije i sprovesti najupornije, koncentrisanim snagama, te da se postigne sigurna brojčana nadmoćnost na bojištu.

4. Da bi se osujetilo dejstvo neprijateljskih tenkova i artiljerije, neophodno je upasti usred neprijateljske pešadije, brzo i iznenada se pomešati sa njom. Ovakvo dejstvo pruža najbolje mogućnosti za uništenje pešadije, koja se u dosadašnjim borbama vrlo slabo pokazala, a ujedno će se onemogućiti dejstvo tenkova i artiljerije, koje zajedno sa automobilima i ostalim neprijateljskim sredstvima treba odmah paliti i uništavati. U vezi sa ovakvim načinom rada, artiljeriju i ostala teška oruđa upotrebiti u momentu samog napada, s tim da njihovo dejstvo bude kratko ali koncentrisanom i brzom paljbom u središtu najvažnijeg cilja.

5. Po uspešnom završetku ove akcije nastaviće se sa uništenjem daljih neprijateljskih posada na pravcu Duvno — Prisoje — Kovači. Na ovom zadatku dejstvovaće obe brigade istočne grupe (I Proleterska i VII Krajiška brigada).

6. Štabovi brigada izvršiće sve pripreme i organizovati pokrete svojih jedinica, tako da napad počne tačno u određeno vreme.

7. Štab ove divizije kretaće se pravcem dejstva I Proleterske brigade: s. Brda — s. Rilić — Vedro Polje — Janjska Glavica — Oštra Glavica — s. Gluščevine — s. Šujica.

8. Održavati stalnu vezu sa susednim jedinicama. O razvoju borbe što češće izveštavati ovaj Štab: prvi izveštaj dostaviti 16 o.m. u 22 časa, a potom redovno svaka tri sata. O važnim momentima odmah izveštavati bez obzira na određene redovne izveštaje.

9. Prihvatna bolnica nalaziće se u s. G. Vukovskom.

Štabovi brigada odrediće mesta brigadnih previjališta.

10. Ishrana sa terena, organizujući — po mogućstvu — dotur hrane iz dosadanih baza.

11. I Proleterska brigada ostaviće jedan svoj bataljon na prostoriji oko Bugojna na zadatku koji je objašnjen Štabu brigade.⁸

12. U prilogu se dostavljaju znaci raspoznavanja za drugu polovinu meseca decembra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR,

V. Šćekić

(M. P.)

KOMANDANT

potpukovnik,

Vaso Jovanović

BR. 75

NAREĐENJE ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 15 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA FORMIRANJE PROTIVKOLSKIH, MINERSKIH, ZA VEZU I RADNIH VODOVA¹

ŠTAB

IV. DIVIZIJE V. KORPUSA

N.O.V. JUGOSLAVIJE

Br. pov. 474/43

Dne 15-XII-1943 god.

Štabu VI., VIII. i XI. K.N.O.U. Brigade
Štabu Podgrmečkog, Kozarskog, Sanskog,
Gradiško-lijevčanskog N.O.P. odreda

Položaj

U našim jedinicama ima veći broj teškog oruđa, sa kojim nije pravilno postupljeno u pogledu formacije. Da bi se automatska i teška oruđa pravilnije iskoristila, uvode se sljedeće formacije:

1. — Uz štab brigade formirati vod protivkolskih topova sa kojim komanduje vodnik i vodni delegat. Vod za vezu sa kojim komanduje vodnik i vodni delegat. Minerski vod sa kojim komanduje vodnik i vodni delegat. Radni vod ili radnu

⁸ Vidi dok. br. 60.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—9, k. 766.

četu sa kojom komanduje vodnik ili vodni delegat (komandir čete, komesar ili njegov zamjenik), radni vodovi ili čete otpravljaju radove pri štabu i intendanturi, a mogu se i upotrijebiti za nošenje ranjenika od bataljonskog previjališta do brigadnog zavojišta.

Gore pomenuti vodovi — čete stoje pod neposrednom komandom štabova brigade, a ukoliko se dodjeljuju bataljonima, povremeno stoje pod komandom štaba bataljona i pri završenom zadatku vraćaju se u štab brigade.

2. — Uz štabove bataljona formiraju se prateći vodovi od odjeljenja teških mitraljeza i teških minobacača sa kojim komanduje vodnik i vodni delegat.

Ovi vodovi stoje pod rukovodstvom štaba bataljona, ukoliko se dodijele nekoj četi cijeli ili djelimično — sa istim rukovode komande četa, a po završenom zadatku vraćaju se u štab bataljona.

3. — U svakom vodu pored ljekarskog i bolničarskog osoblja odrediti po dva nosioca ranjenika. Ukoliko nema drugova za nosioce ranjenika, određivati drugarice, koje, ukoliko ih nema u jedinicama, mobilisati na bazi dobrovoljnog javljanja u vojsku — važi i za streljačke čete.

Napomena — štabovi brigada, štabovi bataljona i komande četa kako god raspoređuju svoje jedinice i daju im zadatke, tako će isto raspoređivati i davati zadatke teškim oruđima u svakoj akciji i pri svakoj borbi sa neprijateljem, osmatrajući njihovo dejstvo, određujući ciljeve za tučenje ovih oruđa, kao i vršiti promjenu ciljeva i prenošenje vatre na opasnije ciljeve ili po uništenju već tučenog cilja, u koju svrhu iskorišćavati izviđače i osmatrače pojedinih oruđa, odjeljenja i jedinica. Ovim se hoće dati do znanja da štabovi bataljona i brigada vrše kombinaciju vatre strijelaca i teških oruđa. Štabovi brigada isto tako vrše kombinaciju pješadijske i artiljerijske vatre ukoliko se brigadi dodijele artiljerijska oruđa, za koju svrhu služi artiljerijski rukovodilac ili osmatrač, koji treba da se nalazi kod štabova brigade sa svojim telefonom.

Prednje se dostavlja na znanje i postupak odmah po prijemu ovoga dopisa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
sl. otsutan

Komandant,
p. pukovnik
Petar²

(M. P.)

² Vojnović

**BROJNO STANJE LJUDSTVA, KONJA, NAORUŽANJA I
DRUGE OPREME ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 15 DECEM-
BRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Br. služben

Dne _____ 194__ g.

BROJNO

ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva		O r u ž j a														
		po spisku	na licu	Topova				Bacača				pušaka	puškomitraljeza	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ručnih bombi	protivtenk. pušaka
				brdskih	protivtenkov.	teških	ručnih											
1	VI. brigada	1630	1376	—	2	3	7	1088	50	4	19	100	452	4				
2	VIII. brigada	1088	929	—	2	4	7	820	48	4	19	50	490	3				
3	XI. brigada	1178	973	1	—	3	10	761	47	1	33	50	603	2				
4	Podgrmečki odred	459	346	—	—	1	5	312	22	5	7	23	87	1				
5	Kozarski odred	265	265	—	—	—	1	159	6	2	3	22	73	1				
6	Sanski odred	419	401	—	—	—	1	269	4	1	2	7	77	—				
7	Gradiško-ljevcanski	177	176	—	—	—	—	128	4	1	5	9	38	—				
8	Bolničarska četa	35	35	—	—	—	—	35	—	—	—	—	6	—				
9	Zaštitno-intend. štab	85	82	—	—	—	—	65	3	—	5	8	2	—				
10	Vod za vezu	46	45	—	—	—	—	42	—	—	—	2	20	—				
S v e g a:		5382	4628	1	4	11	31	3679	184	18	93	271	1848	11				

Pol. komesar,
Boško Šiljegović

(M. P.)

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17 1—10, k. 456.

STANJE²

vezu i minerske sprema na dan 15. XII. 1943 godine

M u n i c i j e						V e z a				Komora		Miner. odeljenje	
za lopove		za bacače			za protivkol. pušku	km. kabla	telefona	centrala	radio stanice	jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina
briske	protivtenkov.	teške	ručne										
—	120	48	57	51090	340	10	6	1	—	15	116	40	2
—	146	189	182	42811	336	6	5	1	—	14	93	130	—
52	—	83	170	61727	110	10	7	1	—	14	79	—	—
—	—	28	44	19150	40	—	2	1	1	7	32	120	6
—	—	—	12	7000	120	4	—	—	—	8	17	82	2
—	—	—	8	7143	—	—	—	—	—	2	16	20	—
—	—	—	—	7247	—	—	—	—	—	3	4	—	—
—	—	—	—	1560	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	3130	—	—	—	—	1	—	—	—	—
—	—	—	—	1900	—	10	8	2	—	13	13	—	—
52	266	348	473	202758	946	36	28	6	2	76	370	392	10

Komandant,
Petar³

² Dostavljeno 19 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ.
Redakcija je izostavila sprovedni akt, koji je bio napisan na poledini brojnog stanja.

³ Vojnović

**IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA SEDAMNAESTE NOU
DIVIZIJE ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O POKRETIMA
I BORBAMA U ISTOČNOJ BOSNI U VREMENU OD 1 DO 15
DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
XVII BOSANSKE U. DIV. NOVJ
Br. _____
15 decembra 1943 godine.

Izvod iz operacijskog
dnevnika.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

1. decembra 1943:

I. Podaci o neprijatelju: Neprijatelj (Nijemci, ustaše i domobrani) prema sektoru naše divizije drži položaje s. Sumbulovac²—Glog—Vogošća. U Sarajevu neprijatelj ima oko 4.300 domobrana,³ 500 ustaša i 3.000 Nijemaca,⁴ naoružani sa 350 puškomitraljeza, 60 mitraljeza, 40 bacača, 50 topova i 20 tenkova (od toga 2 teškog tipa »Tigar«). U Sumbulovcu: 400 Nijemaca sa 40 puškomitraljeza, 4 teška mitraljeza, 4 bacača i 2 topa. Na Glogu 400 Nijemaca, 40 puškomitraljeza, 4 teška mitraljeza, 4 bacača i 2 topa. Pored toga, oko Sarajeva na položajima, komunikacijama i željezničkim stanicama raspoređen je veći broj Nijemaca, ustaša i milicionera sa dosta dobrim naoružanjem. Četnici: Posljednjih dana četnici su se uspjeli prikupiti. Grupa oko Save Derikonje⁵ prikupila se je i boravi na prostoriji Okruglica — Šabanci — Nišići.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—2, k. 981.

² U Sumbulovcu se tada nalazio Stožer 14 bojne 1 stajaćeg djelatnog zdruga sa 1, 3 i 4 satnijom. Opširnije o tome vidi njegov izvještaj za decembar 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 15 1—8, k. 57.

³ Odnosi se na Stožer 1 stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. dat u objašnjenju br. 2).

⁴ O njemačkim snagama u Sarajevu vidi dok. br. 24 4—II, k. 74 i 3/2—a, k. 72 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Savo Derikonja, komandant četnika sa Romanije. Kao odmetnik poginuo u borbi s organima narodne vlasti 1946 godine.

II. Raspored naših jedinica:

VI Bosanska brigada (desno krilo divizijskog rasporeda) na prostoriji Ozren—Visovica. Štab brigade u Visovici.

XVI Muslimanska brigada (centar — srednji odsjek divizijskog položaja) na prostoriji Bijela Stijena—Vrana—Vrhovine—Kalauzovići. Štab brigade u Vrhovinama.

XV Majevička brigada (lijevo krilo divizijskog rasporeda) na prostoriji Gradac—Jagodnje Brdo—Brezje—Triješanjski Vrh (k. 1161) — Ravna Stijena — Crvena Stijena — Orlova Stijena — Dobra Voda — Zelena Voda. Štab brigade u Dobroju Vodi.

Divizijska baterija (2 brd. topa 75 mm, M. 28. g.) na položaju u s. Kalauzovićima.

Divizijska bolnica sa jednim bataljonom VI Bosanske brigade za obezbjeđenje u s. Šahbegovićima.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima (Prateća četa, vojna muzika, tehnička ekipa, radio ekipa i komora) u s. Bijeloj Vodi.

III. Pokret: 1. bataljon VI Bosanske brigade koji je bio upućen kao pratnja drugova »Ace«⁶ i »Murata«⁷ vratio se danas u 12 časova u sastav svoje brigade, u s. Visovicu.

IV. Borba:

a) Jedna grupa četnika kod s. Boškovića otela je 4 tovarna konja (nenatovarena) jednom vođu II Bataljona VI Bosanske brigade i lakše ranila jednog našeg drugu.

b) U toku noći 1/2 o.m. jedna naša patrola raspršila je jednu grupu četnika u s. Dragičevićima i tom prilikom ranila 2 četnika.

2. decembar 1943:

I. Podaci o neprijatelju: Isti kao i prošlog dana.

II. Raspored naših jedinica: Na sektorima VI Bosanske i XVI Muslimanske brigade isti kao i prošlog dana. Na sektoru XV Majevičke brigade izvršena je smjena jedinica. III i V Bataljon XV Majevičke brigade smijenjeni su sa položaja Crvena Stijena — Orlova Stijena od jedinica Romanijskog N.O.P. odreda. Po izvršenoj smjeni bataljoni sa Štabom brigade smješteni su u s. Kostreši.

III. borba: U toku dana na cijelom sektoru divizije nije bilo neprijateljske aktivnosti i vladalo je potpuno zatišje.

Napomena: Prema naređenju Štaba III Korpusa, ovoga dana XVIII Hrvatska brigada ušla je u sastav naše divizije⁸

⁶ Hasan Brkić

⁷ Pašaga Mandžić

⁸ Vidi dok. br. 13.

(ranije bila u sastavu XXVII Div.). Ova brigada nalazi se na prostoriji Bašigovci—Živinice—Suha.

3. decembar 1943:

I. Podaci o neprijatelju: Isti kao prošlog dana.

II. Raspored naših jedinica: Isti kao prošlog dana.

III. Zapovijest: Prema zapovijesti ovoga Štaba broj sl. od 3. XII.⁹ o.g. u 10.45 časova i saopštenju Štaba III Korpusa neprijatelj pokušava prodor prema Šekovićima i Kladnju iz Tuzle.¹⁰ XV Majevičkoj brigadi naređuje se najhitnije pokret pravcem Kostreša — Olovo — Kladanj — Živinice sa zadatkom da razbije neprijatelja i onemogućući mu dalje prodiranje prema Kladnju i Šekovićima. Ova brigada uhvatiće odmah vezu sa XVIII Hrvatskom i XIX Birčanskom brigadom u cilju zajedničke akcije i sadejstva prema neprijatelju. Sa ovom brigadom kreće i načelnik Štaba ove divizije — drug potpukovnik Vukašin Subotić, radi objedinjavanja komande nad svima pomenutim jedinicama.

VI Bosanska brigada rokiraće se odmah u lijevo na prostoriju Ozren—Vrana—Vrhovine (njen IV Bataljon ostaje i dalje za obezbjeđenje bolnice u Šahbegovićima) i zatvaraće pravce koje je do sada zatvarala XVI Muslimanska brigada na određenoj joj prostoriji, kao i Ozren. XVI Muslimanska brigada rokiraće se takođe u lijevo sa zadatkom zatvaranja pravca prema Zmijinoj Glavi, Bijeloj Stijeni i Kadinom Selu. Štab ove brigade biće u s. Kalauzovićima. Hirurška ekipa krenuće sa Štabom XV Majevičke brigade.

IV borba: Na cijelom sektoru divizije nije bilo neprijateljske aktivnosti i vladalo je potpuno zatišje.

V pokret: 12 teško ranjenih drugova i 3 teška bolesnika iz naše divizijske bolnice u Šahbegovićima krenula su kolima sa pratnjom jednog voda u 14 časova za korpusnu bolnicu u Šekovićima.

4. decembar 1943:

I. Podaci o neprijatelju: Isti kao prošlog dana.

II. Raspored naših jedinica: U duhu zapovijesti¹¹ ovoga Štaba (izložene izvodno prošlog dana pod »Zapovijesti«) jedinice su u toku ovoga dana izvršile pomjeranja, pokrete i zauzele slijedeći raspored:

VI Bosanska brigada na prostoriji Ozren—Vrana—Vrhovine (njen IV Bataljon kao obezbjeđenje divizijske bolnice u s. Šahbegovićima). Štab brigade u s. Vrhovinama.

⁹ ¹¹, ¹³ i ¹⁷ Redakcija nije pronašla spomenute zapovijesti.

¹⁰ Vidi dok. br. 197.

XVI Muslimanska brigada zatvara pravce prema Zmijnoj Glavi, Bijeloj Stijeni i Kadinom Selu. Štab brigade u s. Kalauzovićima.

XV Majevička brigada: kreće u 2 časa iz Kostreša pravcem: Kostreši—Olovo—Kladanj—Živinice. Ova brigada zanočila je na liniji: Gurdići—Petrovići—Čude.

Raspored ostalih divizijskih dijelova isti kao prošlog dana.

III. zapovijesti:

a) U 16 i 15 časova od Štaba III Korpusa iz Vlasenice primljena je depeša — radiogram slijedeće sadržine: uputite odmah ubrzanim maršem VI Bos. brigadu preko Vlasenice ka Šekovićima.¹²

b) Na osnovu depeše pod a) ovaj Štab izdao je zapovijest br. sl. od 4. o.m.¹³ slijedeće sadržine: VI Bosanska brigada krene odmah usiljenim maršem pravcem Sokolac—Vlasenica—Šekovići, gdje će dobiti konkretno naređenje. XVI Muslimanska brigada postaviće se na liniji Kalauzovići—Kostreša—Kadino Selo. Jačim izviđačkim dijelovima kontrolisaće pravce prema Ozrenu, Vrani i Vrhovinama. Jedan bataljon uputiće odmah u s. Šahbegoviće radi smjene bataljona VI Bosanske brigade, koji obezbjeđuje divizijsku bolnicu. Dijelovi XXVI¹⁴ Divizije (XVII Majevička brigada) vjerovatno će tokom noći 4/5 o.m. stići na prostoriju Kalauzovići—Vrhovina—Ozren. Divizijska baterija (2 brd. topa 75 mm. M. 28.) stavlja se pod komandu Štaba VI Bosanske brigade.

IV Borba: U 6 časova jedna grupa četnika Borka Radovića napala je konjovoce divizijske bolnice i prateće čete koji su mljeli u mlinu u s. Kaljini. Naši konjovoci raspršili su četnike i produžili meljavu. U ovoj borbi četnici su zarobili jednog našeg druga, a naši su zarobili jednog teško ranjenog četnika. Inače, na cijelom sektoru divizije nije bilo neprijateljske aktivnosti i vladalo je potpuno zatišje.

5. decembar 1943:

I. Podaci o neprijatelju: Isti kao prošlog dana.

II. Raspored naših jedinica:

VI Bosanska brigada: U duhu zapovijesti ovoga Štaba (vidi zapovijest prošlog dana) ova brigada u toku noći 4/5 o.m. vrši pokret sa prostorije Ozren—Vrana—Vrhovine pravcem Vrhovine—Kalauzovići—Bijela Voda—Sokolac. U sastavu ove brigade kreće se i divizijska baterija sa položaja u s. Kalauzoviće. Ova kolona stigla je i prikupila se u Sokolcu do 12 i 30

¹² Vidi dok. br. 25 i 180.

¹⁴ Vjerovatno omaška, umjesto XXVII.

časova, a potom produžila put za Vlasenicu drumom Sokolac — Kram — Vlasenica.

XVI Muslimanska brigada raspoređena je na prostoriji: Kalauzovići—Kostreši—Kadino Selo. Jedan bataljon u s. Šahbegovićima za obezbjeđenje divizijske bolnice. Štab brigade u s. Kalauzovići.

XV Majevička brigada u pokretu ka Kladnju zanoćila na liniji: Gurdići—Petrovići—Čude (ovo 4/5 o.m. noću).

Divizijska bolnica sa jednim bataljonom XVI Muslimanske brigade za obezbjeđenje u s. Šahbegovićima.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima (Prateća četa, vojna muzika, tehnička ekipa, radio ekipa i komora): u duhu pomenute zapovijesti od prošlog dana kreće u 10 časova iz s. Bijela Voda pravcem Bijela Voda — Sokolac. U Sokolcu Štab divizije sa divizijskim dijelovima priključuje se VI Bosanskoj brigadi i cijela kolona u 12 i 30 časova produžava pokret pravcem Sokolac — Kram (zaseok Čapori)—Vlasenica.

XVIII Hrvatska brigada na prostoriji Omačević—Gladojevići—Džebar. Štab brigade u Gladojevićima.

III Borba:

a) Za vrijeme pokreta Štaba divizije sa divizijskim dijelovima i VI Bos. brigadom od Bijele Vode do Sokolca u vremenu od 11—12 časova neprijateljski njemački avion pojavio se iznenadno i bombardovao i mitraljirao ovu kolonu. Gubitaka nije bilo. U daljem pokretu od Sokolca ka Vlasenici u vremenu od 12.45 do 15.30 časova 2 njemačka aviona na smjenu neprekidno su bombardovala i mitraljirala ovu našu kolonu. Gubitci: 2 lakše ranjena, 2 poginula druga i 13 mrtvih konja.

b) XV Majevička brigada sa tri bataljona u 7 i 30 časova napala je Kladanj. Napad nije uspio, jer je kladanjska posada bila pojačana sa 600—800 Nijemca koji su stigli 4 o.m. u 18 časova,¹⁵ o čemu Štab brigade nije bio obaviješten. Borba se vodila sa manjim prekidima u toku dana. Borba nije bila tako žestoka, jer čim se osjetilo da neprijatelj raspolaže sa jačim snagama, iako su već naše neke jedinice bile u Kladnju, naređeno je da se za nešto povuku, te je tako Kladanj od naših snaga skoro cio dan bio u blokadi. Napad je imao uspjeha utoliko što su neprijatelju nanijeti znatni gubitci. Naši gubitci: 4 mrtva i 5 ranjenih. Neprijateljski gubitci: oko 60 izbačenih iz stroja.

IV. Obavještenje: U jutru od Štaba III Korpusa iz Vlasenice primljen je radiogram slijedeće sadržine: »Neprijatelj aktivan prema Kladnju, Zvorniku i Drinjači«.¹⁶ Poslije prijema

¹⁵ i ¹⁶ Vidi dok. br. 202 i 221.

ovog obavještenja izvršen je pokret ovoga Štaba — kao što je izloženo u odjeljku »Raspored naših jedinica«.

V. Zapovijesti: Zapovijest ovoga Štaba br. sl. od 5 o.m.¹⁷ u izvodu sadrži: XVI Muslimanska brigada po izvršenoj smjeni od strane XVII Majevičke brigade izvršice pokret i smjestiti se na prostoriju: s. Šahbegovići — s. Bijela Voda — s. Pediše. 6 o.m. rano u jutru prihvatiti divizijsku bolnicu i krenuti pravcem Sokolac — Vlasenica, gdje će dobiti dalje naređenje.

VI Pokreti: U duhu iznijete zapovijesti od 5 o.m. XVI Muslimanska brigada izvršila je pokret sa prostorije s. Kalauzovići — s. Kostreši — s. Kadino Selo u 15 časova na prostoriju s. Šahbegovići — s. Bijela Voda — s. Pediše, pošto je prethodno bila smijenjena od XVII Majevičke brigade. Za vrijeme smjene između 14—15 časova neprijatelj [je] tukao jakom artiljerijskom vatrom: Vranu, Karaulu, Mičiće i Kalauzoviće, koja se je vatra produžila i dalje poslije izvršene smjene i odlaska brigade na novu prostoriju. Isto tako neprijateljska avijacija bila je aktivna i vršila izviđanje položaja.

VII. Ukupni sopstveni gubitci u toku ovoga dana: 6 poginulih, 7 ranjenih drugova i 13 mrtvih konja.

Ukupni neprijateljski gubitci u toku ovoga dana: oko 16 vojnika izbačeno iz stroja.

6. decembar 1943:

I. Opšti podatci o neprijatelju: Neprijatelj nepoznate jačine sa pravca Caparde—Paprača izvršio prodor na slobodnu šekovičku teritoriju i do sada uspio je popaliti nekoliko brainačkih sela. Prema neprovjerenim podacima: ušao je u mjestance Šekoviće. Kako izgleda, glavni zadatak neprijatelja je da popali partizanska sela na slobodnoj šekovičkoj teritoriji, ali nije isključeno da produži i prema Vlasenici.

II. Opšti podatci o našim snagama: Jedinice koje se nalaze na prostoriji Kladanj — Zvornik — Vlasenica imaju slijedeći raspored: XV Majevička brigada Starić—Vučinići prema Kladnju; XVIII Hrvatska brigada Džebar—Gladojevići—Omačević—Matijevići; XIX Birčanska brigada sa glavinom na liniji Kostići—Mihajlovići (Brainci) i to do jučer, a sada je vjerovatno povučena nešto u nazad ka Šekovićima; Kladanjski odred u Dopascima; Tuzlanski partizanski odred Mekote—Javor; Birčanski partizanski odred Brainci—Šekovići; XVI Muslimanskoj brigadi naređeno je da odmah krene preko Olova i da se poveže sa XV Majevičkom brigadom radi zajedničkog napada na Kladanj; VI Bosanska brigada u Vlasenici.

III. Raspored jedinica naše divizije:

VI Bosanska brigada u pokretu iz Sokolca stiže u Vlasenicu u 4 i 30 časova u jutru.

XV Majevička brigada prije podne izvršila pokret od Kladnja i u 11 č. stigla na prostoriju Ravne—Prijedor—Stari — M. Bratilo.

XVI Muslimanska brigada kreće iz Sokolca za Vlasenicu pravcem: Sokolac—Kram—Han Pijesak u dva ešelona i to: ešelon u 7 i 30 časova, a II ešelon u 9 časova. Prvi ešelon za noćio je 6/7 noću u Kramu, a drugi ešelon u Berkovini.

XVIII Hrvatska brigada na prostoriji Omačević—Gladjević—Džebarski—Matijevići.

Divizijska baterija (2 brd. topa 75 mm. M. 28) u pokretu zajedno sa VI Bosanskom brigadom stigla je u Vlasenicu u 4 i 30 časova u jutru.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima (Prateća četa, vojna muzika, tehnička ekipa, radio ekipa i komora) u pokretu iz Sokolca stiže zajedno sa VI Bosanskom brigadom u 4 časa u jutru u Vlasenicu.

IV. Zapovijesti: Načelnik Štaba ove divizije koji se nalazi kod Štaba XV Majevičke brigade izdao je pod br. sl. od 6 o.m. pismenu zapovijest XVI Muslimanskoj brigadi (izvodno): XVIII Hrvatska brigada krenuće odmah usiljenim maršem na položaj zvani Bogaz (Javornik), a 8 o.m. produžiće pokret i napasti Kladanj. Ova brigada napadće Kladanj sa sjeverne strane. XVI Muslimanska brigada napadće Kladanj pravcem: Olovo — Han Karaula — Kladanj. Napad da uslijedi 8 o.m. u 6 č. u jutru. Muslimanska brigada nek se u toku sutrašnjeg dana postavi na najpovoljniju prostoriju prema Kladnju, tako da zatvori pravac Kladanj — Olovo i da na taj način onemogućući neprijatelju prodiranje prema Romaniji, a naročito da zatvori pravac prema Žeravicama i Vlasenici.

b) Načelnik Štaba ove divizije izdao je slijedeću pismenu zapovijest Štabu XVIII Hrvatske brigade, Tuzlanskog odreda i Kladanjskog partizanskog odreda 6 o.m. pod br. sl., u 23 časa: XV Majevička brigada zaposjela je položaj na Betnju i Trnovu sa zadatkom da razbije neprijateljsku kolonu koje će vjerovatno sutra u jutru produžiti pokret ka Vlasenici. Po izvršenju ovoga zadatka, ova brigada zajedno sa Hrvatskom brigadom i Kladanjskim N.O.P. odredom krenuće odmah na Kladanj u cilju zauzimanja istog. Hrvatska brigada krenuće odmah usiljenim maršem na položaj zvani Bogaz (Javornik), a potom će u toku 8 o.m. krenuti pravcem Bogaz—Stanovi—Vranovići—Buševo u cilju napada na Kladanj sadejstvujući ostalim našim jedinicama. Kladanjski N.O.P. odred da se priključi XV Majevičkoj brigadi u cilju sadejstva. Tuzlanski partizanski odred neka preduzme u zajednici sa dijelovima XIX Bircanske brigade energične napade u leđa neprijatelju koji je prodira u Šekoviće.

V. Pokreti:

a) Prema zapovijesti Štaba ove divizije broj sl. od 6. o.m. u 9 i 30 časova (vidi odjeljak pod »Zapovijesti«) VI Bosanska brigada krenula je iz Vlasenice za Šekoviće u 12 časova u dvije kolone i to: lijeva kolona II i III Bataljon i divizijska baterija drumom Vlasenica—Šekovići. Desna kolona II i IV Bataljon kreće kosom preko Cikota.

b) XV Majevička brigada u toku noći 6/7 o.m. sa prostorijske Ravne — Prijedor — Starić — M. Bratilo izvršila je pokret i izbila sa I Bataljonom Betanj — Plazake, II Bataljon Trnovo — Dopasci, III Bataljon Debelo Brdo — Paljike, V Bataljon Prijedor.

c) Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima izvršio je hitan pokret u 18 časova iz Vlasenice, jer su se u blizini Vlasenice na drumu Nova Kasaba — Vlasenica iznenadno pojavili njemački tenkovi. U s. Klještanu stigao je Štab u 23 časa. Sa Štabom divizije kretao se i Štab korpusa.¹⁸

VI. Borba:

a) U 9 časova neprijateljska avijacija napada II ešelon XVI Muslimanske brigade na maršu na drugom kilometru od Sokolca ka Vlasenici. Napad su izvršila dva njemačka aviona tipa »Roda« sa bombama i mitraljezima. Napad je trajao oko pola sata. Gubitci: 2 ranjena i 1 poginuo drug, 6 konja poginulo i 5 konja nestalo.

b) U 16 časova lijeva kolona VI Bosanske brigade kod Ćuprije u blizini Crvene Stijene sukobila se iznenada sa Nijemcima. Radilo se o nekoliko minuta ko će prije ugrabiti dominirajuće položaje iznad rijeke Drinjače i Ćuprije kod Crvene Stijene. Prva četa I Bataljona prva je izbila na te položaje i odbacila neprijatelja koji je od Šekovića — Jakovice pokušao da se probije i dohvati što prije tih položaja. Prebačen je ostatak I Bataljona preko Drinjače (borci su pregazili vodu) koji je došao neprijatelju u leđa preko Betnja protjeravši neprijatelja iz s. Ćosića, a zatim i s. Plazake. Divizijska baterija tukla je Jakovice, gdje se je neprijatelj te noći uglavnom prikupio. Neprijatelj na ovome pravcu bio je brojno vrlo jak, većinom Nijemci, a bilo je i četnika i »zelenog kadra«. Raspomagao je sa tenkovima i jakim artiljerijom. Jakovice — na koje smo napadali bile su vrlo žilavo branjene. Desna kolona izvršila je takođe snažan pritisak na neprijatelja preko Cikote — Stolica — Supčane. U ovim borbama naši gubitci: 2 ranjena i 1 poginuo. 6 konja poginulo, a 5 nestalo (podatci o gubicima VI i XV Brigade nisu još prikupljeni, što će se naknadno unijeti.)

Ukupni neprijateljski gubitci: znatni, ali tačan broj nije utvrđen, što će se naknadno unijeti.

¹⁸ Odnosi se na Štab Trećeg korpusa NOVJ.

7. decembar 1943:

I. Opšti podatci o neprijatelju: Neprijatelj preduzeo ofanzivu na našu slobodnu teritoriju u istočnoj, jugoistočnoj Bosni i sjevernoj Crnoj Gori.¹⁹ Prema do sada prikupljenim podacima, neprijateljske jače snage (Nijemci, ustaše, četnici i «zeleni kadar») nastupaju iz Tuzle i Zvornika u tri kolone i to: lijeva kolona drumom Zvornik — Nova Kasaba — Vlasenica; srednja kolona pravcem Caparde — Paprača — Šekovići — Vlasenica; desna kolona: Tuzla — Živinice — Kladanj — Olovo.²⁰ Kolona od Zvornika juče 6 o.m. pred veče pojavila se iznenadno na drumu na nekoliko kilometara od Vlasenice. Srednja kolona stigla je preko Šekovića do Strmice. Desna kolona stigla je 4 o.m. u Kladanj i produžila za Olovo.

II. Raspored naših jedinica: 7 o.m. u jutru:

VI Bosanska brigada: Desna kolona (sastav II i IV Bataljon) pod komandom druga majora Save Trikića na položaju Bačkovac—Stolica. Lijeva kolona (sastava I i III Bataljon i brdska baterija) pod komandom komandanta brigade druga majora Miloša Zekića na Betnju i to: I Bataljon iznad sela Čosića (Bunarić — Povijača), III Bataljon na Betnju desno u produžnju I Bataljona.

XV Majevička brigada: I Bataljon Betanj — Plazača; II Bataljon Trnovo — Dopasci; III Bataljon Debelo Brdo — Paljike; V Bataljon Prijevor.

XVIII Hrvatska brigada: I Bataljon Krš — Jošje — Lipovac; II Bataljon Majdan; III Bataljon na Javoru.

XVI Muslimanska brigada: u pokretu od Sokolca za Olovске Luke sa I ešelonom zanoćila (I i II Bataljon) u Kramu; sa II ešelonom (III i IV Bataljon i divizijska bolnica) u Berkovini.

Divizijska baterija u sastavu lijeve kolone VI Bosanske brigade na položaju Betanj.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u s. Klještanima.

III. Pokreti:

a) XVI Muslimanska brigada krenula je sa prenoćišta u dva ešelona i to: I ešelon iz Krama u 6 čas. u jutru pravcem Kram—Žeravice—Slivne i stigao u 16 i 30 časova u Žeravice. II ešelon krenuo je istim pravcem u 7 čas. i stigao na isto mjesto u 17 časova. II Bataljon produžio je za Petroviće da zatvori pravac kod Olova.

b) XVIII Hrvatska brigada izvršila je pokret sa prostorijske Jošje—Majdan—Javor za Bogaz i razmjestila se: I Bata-

¹⁹ i ²⁴ Ovim operacijama rukovodio je Štab 5 SS brdskog armijskog korpusa. Vidi dok. br. 50/1, k. 6. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

²⁰ i ²⁷ Vidi dok. br. 202.

ljon Donji Dopasci—Rovine (k. 739), II Bataljon Gornji Dopasci—Pištalište; III Bataljon Bogaz—Javornik.

c) Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima krenuo je u 9 čas. iz sela Klještana i stigao u 11 č. u s. Dole. Sa Štabom divizije kretao se je Štab III Korpusa koji se je također smjestio u s. Dole.

IV. Borba:

a) Lijeva kolona VI Bosanske brigade (I i III Bataljon pod komandom druga majora Save Trikića)²¹ uspjela je u zoru u 5 i 30 čas. sva da se izvuče iz doline r. Drinjače i posjedne položaj Betanj. Desna kolona VI Bosanske brigade (II i IV Bataljon pod komandom druga majora Save Trikića) — naređeno je da se sa položaja Stolica—Bačkovac u toku dana kada je najzgodnije ili u toku nastupajuće noći prebaci na lijevu obalu r. Drinjače, na položaj Betanj gdje bi se cijela brigada skoncentrisala. U toku noći 6/7 o.m. lijeva kolona vršila je napad na neprijatelja u pravcu Šekovića na Jakovice. Napad nije uspio, jer je neprijatelj bio brojno znatno jači i raspolagao sa tenkovima i jakom artiljerijom. Ova kolona poslije izvršenog napada povukla se je na položaj Betanj. Isto tako u toku noći 6/7 o.m. desna kolona VI Bosanske brigade napadala je preko Cikote—Stolica i Supčane i vodila žestoke borbe sa neprijateljem.

b) U toku dana neprijatelj je snažno neprekidno napadao od Jakovice preko s. Čosića u cilju da ovlada Betnjom i da se preko Plazače probije dalje. Svoje napade neprijatelj je potpomagao jakom artiljerijskom, bacačkom i mitraljeskom vatrom. Naša divizijska baterija sa položaja Betanj gađala je dosta jakom i preciznom vatrom Jakovice, Plazače, Tupanare i Šekoviće. Neprijatelj je od Vlasenice prodro tenkovima do kuće Stanimirovića na cesti. Tu je porušen prvi most od Vlasenice. Dalje, odatle naše jedinice porušile su još dva mosta prema Šekovićima, a porušili su i most preko r. Drinjače kod Crvene Stijene. Od Šekovića preko Jakovice do porušenog mosta na Drinjači kod Crvene Stijene 2—3 neprijateljska tenka stalno su krstarili. Pred veče istog dana neprijatelj je uspio pod borom da izbije u s. Čosiće i na brdo iznad Čosića. U 21 čas I Bataljon VI Bosanske brigade i I Bataljon XV Majevičke brigade preduzimaju povratni napad u cilju zauzimanja s. Čosića i odbacivanja neprijatelja prema Jakovici. Ovaj povratni napad nije uspio, jer je neprijatelj bio brojno znatno jači, a I Bataljon VI Bosanske brigade ostao je bez municije. Poslije izvršenog napada bataljoni se vratili na svoje polazne položaje. Desna kolona VI Bosanske brigade u toku noći 7/8 o.m. uspjela

²¹ Vjerovatno omaška. Treba: Miloša Zekića

je da se sa položaja Bačkovac — Stolica prebaci na lijevu obalu r. Drinjače na položaj Betanj.

V. Gubitci sopstveni i neprijateljski: Uslijed borbene djelatnosti ovi podatci nisu mogli biti prikupljeni, pa će se naknadno urediti.

8. decembar 1943:

I. Raspored naših jedinica: XV Majevička brigada: I Bataljon Betanj — Plazače; II Bataljon Trnovo — Dopasci; III Bataljon Debelo Brdo — Paljike; V Bataljon Prijedor. Štab brigade Brda.

VI Bosanska brigada: I, III i IV Bataljon na položaju Betanj. II bataljon od s. Jasena preko r. Drinjače orijentisan prema Vlasenici. — Štab brigade na Betnju.

XVIII Hrvatska brigada: I Bataljon Donji Dopasci—Rovine (k. 739) sa zadatkom osiguranja pravca od Kladnja i obezbjeđenja bolnice u Vučinovićima; II Bataljon Gornji Dopasci sa osiguranjem na Pištalištu (k. 845); III Bataljon Bogazi—Javornik, ka centralnom položaju, sa zadatkom izviđanja u pravcu s. Bijelog Polja, Naseoka i Živinica.

XVI Muslimanska brigada: U s. Žeravicama osim II Bataljona koji je smješten u s. Petrovićima sa zadatkom zatvaranja pravca od Olova.

Tuzlanski N.O.P. odred: Jedan bataljon u Mitrovićima, jedan bataljon u Akmačićima i jedan bataljon na Džebarskoj Gradini (k. 792). Bataljon na Džebarskoj Gradini ima zadatak da izviđa duboko u pravcu Lukavice i Živinica i da blagovremeno obavještava o ... pokretu neprijatelja.

Divizijska baterija na položaju Betanj u sastavu VI Bosanske brigade.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u s. Dole.

II. Pokreti:

a) Divizijska baterija kreće sa položaja Betanj u 9 časova i stiže kod Štaba ove divizije u 11 časova u s. Dole. Iz s. Dole kreće za zaseok Brda, a odatle u 14 časova sa jednim bataljonom Muslimanske brigade u s. Gornje Dopasce (Pelemiš) na prenočište.

b) XVI Muslimanska brigada: I Bataljon sa divizijskom brigadnom bolnicom, brigadnom intendanturom, topovskim i tehničkim vodom kreće u 6 časova u jutru iz s. Žeravica pravcem Ponjerka—Klještani—Dole. Zbog izmjene zapovijesti o likvidaciji Kladnja, I Bataljon smijenjen je od strane jednog bataljona Majevičke brigade radi obezbjeđenja bolnice i produžio prema s. Gojakovićima, gdje je stigo u 16 časova i posio položaj na kosi iznad Gojakovića sa zadatkom kontrolisanja ceste Živinice — Kladanj i slanja izviđačkih dijelova prema

Kladnju. II, III i IV Bataljon sa Štabom brigade kreće u 3 časa u jutru iz s. Žeravica istim pravcem kao i I Bataljon i stiže u s. Dopasci u 16 časova. II i IV Bataljon smješteni su u s. Dopasci, a III Bataljon i Štab brigade u Gor. Dopasci.

c) Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima kreće u 13 i 30 čas. iz s. Dole i stiže u s. Strmice (zaseok Savići) u 16 i 30 časova. Divizijska bolnica smještena je u s. Popoviće sa jednim bataljonom XV Majevičke brigade za obezbjeđenje iste.

III. Borba: Neprijatelj je u toku cijelog dana sa vrlo jakim snagama potpomognut jakom artiljerijskom, bacačkom i mitraljeskom vatrom vršio neprekidno napade na položaj Betanj. U toku ove borbe jedna neprijateljska kolona iz pravca Šekovića kretala se je drumom ka Vlasenici sa isturenim pobornikom prema s. Podbetanj. Neprijatelj je dobio pojačanja iz Vlasenice u tenkovima i nastojao po svaku cijenu da ovu svoju kolonu izvuče iz doline r. Drinjače za Vlasenicu.²² U ovim ogorčenim borbama koje su trajale cijelog dana do kasno u noć jedinice naše VI Bosanske brigade u sadejstvu jedinica XV Majevičke brigade odbijale su sve neprijateljske juriše neodoljivim kontrajurišima, tako da su najzad uspjele 8 decembra u veće neprijatelja zbaciti u dolinu r. Drinjače. Noću 8/9 o.m. neprijatelj je uspio da se potpuno izvuče ka Vlasenici pretrpivši ogromne gubitke (400 izbačenih iz stroja). Nije se uspjelo neprijatelja potpuno uništiti, jer su jedinice ostale bez municije, a ljudstvo premoreno višednevnim usiljenim marševima i borbom. U ovim borbama naročito su se istakle jedinice VI Bosanske brigade na koje je neprijatelj ustremio svoj glavni udarac i koje su uglavnom za sve vrijeme vođenja ovih borbi snosile najveći teret, izdržale sve neprijateljske udare i nanijele mu najveće gubitke. Ova brigada u ovim borbama 6, 7 i 8 [o.m.] imala je znatne gubitke: 21 poginuo, 35 lakše ranjenih, 14 teže ranjenih i 13 nestalih — ukupno 84 druga izbačena iz stroja. XV Majevička brigada: 4 poginula i 6 lakše ranjenih — ukupno izbačeno iz stroja 10 drugova. Neprijatelj je na sektoru VI Bosanske brigade imao 111 mrtvih i 148 ranjenih — ukupno 259 izbačenih iz stroja. Na sektoru XV Majevičke brigade neprijatelj je imao 18 izbačenih iz stroja.

IV. Opšta napomena:

a) U 20 časova u Štab III Korpusa u s. Todiće, gdje je bio prisutan i komandant ove divizije drug pukovnik Gligo Mandić, doneta je zaplijenjena zapovijest II. 1482 (II Rezervnog jegerskog bataljona 482 regimente)²³ koja je u toku 7 o.m. zaplijenjena od jedinica XV Majevičke brigade na Betnju. Iz

²² Vidi dok. br. 221.

²³ Redakcija nije pronašla pomenutu zapovijest.

ove zapovijesti saznalo se je da neprijatelj vrši ofanzivu na našu slobodnu teritoriju u istočnoj, jugoistočnoj Bosni i sjevernoj Crnoj Gori. Za ovu ofanzivu angažovao je V SS. Korpus²⁴ i 187 ojačanu njemačku diviziju iz Tuzle i jednu Pancerjegersku regimentu (oklopni puk). Iz Tuzle nastupa u dvije glavne napadne grupe i to: glavna napadna grupa (komandant pukovnik Šulcer) pravcem ka Vlasenici i pomoćna (kapetan Jakšinić) pravcem Tuzla—Kladanj.²⁵

b) Zaključak u borbama vođenim 5, 6, 7 i 8 o.m. u dolini r. Drinjače, na pravcu Šekovići—Vlasenica i Živinice—Kladanj. neprijatelj je kao što je izloženo pod a) svoju ofanzivu usmjerio na našu slobodnu teritoriju i to glavnom snagom: V SS. Korpus, sastava 3 divizije, ojačan sa Pancerjegerskom regimentom, iz Sarajeva²⁶ preko Romanije planine — Crvene Stijene ka Rogatici, a pomoćnom snagom iz Tuzle i Zvornika preko Kladnja—Vlasenice i Han Pijeska ka Ozrenu,²⁷ Romaniji planini i Rogatici, sadejstvujući na taj način svojoj glavnoj snazi udarcem u bok i pozadinu našim snagama na položajima: Ozren—Kalauzovići—Crvena Stijena—Orlove Stijene. U ovim borbama naša divizija izvršila je u potpunosti sebi postavljene zadatke.

1.) Brzim pokretima naše divizije 4, 5 i 6 o.m. izbjegnut je udarac glavne neprijateljske udarne snage iz pravca Sarajeva, upravljen na položaj naše divizije na Romaniji, a time sačuvana naša živa snaga i izbjegnuti nepotrební gubitci.

2.) Napadom XV Majevičke brigade 5 o.m. na Kladanj zadržana je desna neprijateljska kolona i ometen joj plan sadejstva neprijateljskoj glavnoj udarnoj grupi udarcem našoj diviziji u bok na Romaniji.

3.) 6, 7 i 8 o.m. borbom VI Bosanske i XV Majevičke brigade u dolini r. Drinjače kod Betnja zadržana je vrlo jaka neprijateljska srednja kolona, nanijeti joj ogromni gubitci i ometen joj plan sadejstva u odnosu na lijevu kolonu, kao i u odnosu na glavnu neprijateljsku udarnu snagu iz pravca Sarajeva.

Lijeva neprijateljska kolona od Zvornika stigla je u Vlasenicu nesmetano, bez borbe.

Naročito je važno istaći da je neprijatelj u svome nastupanju na pravcu Šekovići—Vlasenica popalio sela i imovinu mirnih građana i seljaka, vršio razna zločinstva i strijeljanja. Vlasenicu je djelimično popalio i strijeljao 15 građana.

9. decembar 1943:

1. Opšti podatci o neprijatelju: U toku posljednja tri dana neprijateljska napadna grupa od Sarajeva uspjela je prodrijeti

²⁵ Vidi dok. br. 202.

²⁶ i ²⁸ Vidi dok. br. 204.

preko Crvene Stijene za Sokolac²⁸ i od Sarajeva preko Jahorine za Goražde i Čajniče. Neprijateljska desna kolona produžila je dalje nastupanje od Kladnja preko Olova²⁹ i dalje. Neprijateljska srednja i lijeva kolona stigle su iz Tuzle i Zvornika u Vlasenicu i produžile dalje pokret preko Han Pijeska, ostavljajući jedan dio snaga u Vlasenici.

II. Raspored naših jedinica 9 o.m. u jutru:

VI Bosanska brigada na položaju: Betanj—Gačići—Vrelo sa zadatkom zatvaranja pravaca od Vlasenice ka Šekovićima.

XV Majevička brigada na prostorijski: Betanj—Plazače—Trnovo—Dopasci—Debelo Brdo — Paljike—Prijevor.

XVIII Hrvatska brigada na prostorijski: Donji Dopasci—Rovine (k. 739) — Gornji Dopasci—Bogaz—Javornik.

XVI Muslimanska brigada na položajima: oko Kladnja. Divizijska baterija u Gornjim Dopascima.

Divizijska bolnica sa jednim bataljonom XV Majevičke brigade u s. Popovićima.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u s. Strmici (zaseok Savići).

III. Zapovijesti: Štab ove divizije pod br. sl. 9 o.m.³⁰ u 12 i 30 časova izdao je slijedeću pismenu zapovijest (izvodno). Poslije ogorčenih borbi i uspjeha naše divizije u dolini r. Drinjače i kod Kladnja naša divizija prebacije se odmah na novu prostorijsku u cilju odmora, sređivanja i izvršenja priprema za pretstojeće nove akcije. VI Bosanska brigada krenuće odmah na prostorijsku Tupkovići—Lukavica. XV Majevička brigada na prostorijsku: Đurđevik—Kovači—Bašigovci—Nevrenča. Pod svoju komandu ostaviće i N.O.P. odred,³¹ koji će se postaviti između Puračića i Bos. Petrova Sela. XVIII Hrvatska brigada postaviće se na prostorijsku: Zukići—Kršići—Katani. XVI Muslimanska brigada po izvršenoj likvidaciji Kladnja držaće i dalje isti. Tuzlanski N.O.P. odred postaviće se na prostorijsku: Gračanica—Podkraj. Divizijska baterija postaviće se na prostorijsku koju će odrediti Štab XV Majevičke brigade. Divizijska bolnica smjestiće se u Gladojeviće i Naseoke. Štab divizije smjestiće se u s. Donja Lukavica. VI Bosanska brigada nastojaće da što prije uhvati vezu sa XVI Divizijom koja se nalazi prema Požarnici—Gornjoj Tuzli i duž drumu Tuzla—Zvornik.

IV. Pokreti: Prema izloženoj zapovijesti izvršeni su slijedeći pokreti: a) XV Majevička brigada krenula je u 21 čas na novoodređenu prostorijsku: Đurđevik—Kovači—Bašigovci—Nevrenča.

²⁸ Vidi dok. br. 222.

²⁹ Vidi dok. br. 43.

³¹ Odnosi se na Ozrenski NOP odred. Vidi dok. br. 43.

b) Divizijska baterija krenula je u 21 čas na novooodređenu prostoriju sa XV Majevičkom brigadom.

c) Ostale jedinice u duhu naprijed izložene zapovijesti nisu preduzele pokret do 24 časa.

V. Borba:

a) Napad XVI Muslimanske brigade na Kladanj i zauzeće Kladnja:³² u toku 9 o.m. primljen je izvještaj od Štaba XVI Muslimanske brigade pod br. sl. od 9. XII³³ u 10 časova po kuriru slijedeće sadržine: »Naša brigada napala je jutros u 7 i 30 časova Kladanj. Poslije borbe koja je trajala sat i pol Kladanj je likvidiran. Neprijateljska milicija nije dala jak otpor. Sada milicija pripucava sa kosa iz pravca Olova. Naši pale državne zgrade narodnih neprijatelja«.

Istoga dana oko 15 časova neprijatelj sa dva tenka i 7 kamiona pješadije probija se drumom od Živinica prema Kladnju, ali je od strane Kladnanske posade (XVI Musl. brigada) odbijen. Milicija sa položaja iz pravca od Olova ponekad otvara pušчанu i mitraljesku vatru.

10. decembar 1943:

I. Podatci o neprijatelju: Isto kao i prošloga dana.

II. Raspored naših jedinica:

XVI Muslimanska brigada na prostoriji oko Kladnja.

XV Majevička brigada stigla i smjestila se na prostoriju: Aljići — Musići — Potočari — Kovači — Bašigovci — Kovačevići — Rizvići — Šabanovići — Živčići — Nevrenča. Štab brigade u Đurđeviku.

XVIII Hrvatska brigada stigla na prostoriju: Zukići—Krišići—Katani.

VI Bosanska brigada stigla i smjestila se na prostoriju: Gor. Lukavica—Donja Lukavica—Tupkovići.

Štab divizije sa divizijskim dijelovima stiže u 16.30 časa u s. Donju Lukavicu.

III. Borba: Ovoga dana nije bilo neprijateljske aktivnosti. XVIII Hrvatska brigada porušila je mostove i stvarala prepreke protivu motornih vozila na dijelu drumu Đurđevik—Stupari.

11. decembar 1943:

I. Podatci o neprijatelju: Isti kao i prošloga dana.

II. Raspored naših jedinica: Isti kao prošlog dana.

III. Borba:

a) Neprijatelj je u 24 časa patrolirao sa tenkovima drumom Kladanj—Živinice. Došli su do prvog porušenog mosta i

³² Glavnostožerni ured oružanih snaga NDH u dnevnom izvještaju od 13 decembra 1943 god. javlja o ostrim borbama oko Kladnja (vidi film pod reg. br. MNO—Zgb 4.54—55).

³³ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

bez određenog cilja tukli iz tenkovskih topova, a zatim se povratili nazad. Žrtava nije bilo. U toku ovoga dana II i III Bataljon XV Majevičke brigade ušli su u Živinice u 16 časova iz kojih je neprijatelj jačine oko 60 ustaša pobjegao ne dajući nikakvoga otpora. Most na Spreči temeljno je porušen.

b) Bande »zelenog kadra« napale su Tuzlanski N.O.P. odred, koji je bio smješten na liniji Zloسلو—Gračanica. Poslije kraće borbe Tuzlanski N.O.P. odred razbio je »zelenokadraše« nanijevši im gubitke: 8 mrtvih, više ranjenih i 3 zarobljena, a zaplijenili su 1 p. mitraljez i nešto municije.

12. decembar 1943:

I. Podatci o neprijatelju: Isti kao i prošloga dana.

II. Raspored naših jedinica:

XV Majevička brigada na prostoriji: Kovačević—Živinice—Musl. Barice—Kovači. Štab brigade u Živinicama.

XVI Muslimanska brigada u Kladnju i na položajima oko Kladnja. Štab brigade u s. Gojsalićima.

XVIII Hrvatska brigada na prostoriji: Zukići—Krčići—Katani.

VI Bosanska N.O.U. brigada: Gor. Lukavica—Donja Lukavica—Tupkovići.

Štab divizije sa divizijskim dijelovima u s. Donja Lukavica.

III. Pokreti:

VI Bosanska brigada u 18 časova kreće na novu prostoriju: Turija—Puračić—Milino Selo—Bos. Petrovo Selo pravcem Lukavica—Živinice—Šerići, gdje je zanoćila.

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima vrši pokret iz s. Donje Lukavice u 13 časova i stiže u s. Šahiće (Đurđevik) u 16 časova.

IV. Borba:

Na sektoru XV Majevičke brigade neprijatelj je dolazio tenkovima do r. Spreče, otkuda je tukao topovima i mitraljirao naše položaje. Pred veče neprijatelj je artiljerijskom vatrom sa položaja oko Tuzle tukao naše jedinice u Živinicama, od čega smo imali 2 mrtva i jednog ranjenog druga.

13. decembar 1943:

I. Podatci o neprijatelju: Isti kao i prošloga dana.

II. Raspored naših jedinica: Isti kao prošlog dana.

III. Pokreti:

VI Bosanska N.O.U. brigada vrši dalje pokret iz s. Šerića na prostoriju Turija — Puračić — Milino Selo — Bos. Petrovo Selo, gdje stiže noću 13/14.

XVIII Hrvatska brigada vrši pokret sa prostorije Zukići—Krčići—Katani na prostoriju s. Priluk.

IV. Borba: Prilikom pokreta XVIII-e Hrvatske brigade na drumu Kiseljak—Svatovac na prolazu za Prokosoviće I Bataljon napadnut je od strane Čerkeza jačine oko 150 konjanika sa nešto pješadije i dva bacača. Naši su se povukli.

U s. Brnjica jedna desetina prateće čete ovoga Štaba sukobila se sa četnicima jačine oko 40 pušaka. Ova desetina vršila je pretres sela. Naši gubitci: 2 ranjena druga.

14. decembar 1943 g.

I. Podatci o neprijatelju: Isti kao i prošloga dana.

II. Raspored naših snaga: Isti kao i prošloga dana.

III. Pokreti:

Štab divizije sa ostalim divizijskim dijelovima u 9.30 časova vrši pokret iz s. Šahića i stiže u Donju Višću u 10.45 časova.

IV. Borba:

Četničke bande jačine oko 60 četnika napale su od Donje Brijesnice III Bataljon VI Bosanske brigade, koji je primio borbu, razbio ih i potisnuo u pravcu Ozrena.

15. decembar 1943 god.

Stanje bez promjene.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant-pukovnik,
Gligo Mandić

Načelnik-p.pukovnik,

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O POKRETIMA I BOR-
BAMA NA PROSTORIJI TRNOVO — GORAŽDE — ROGA-
TICA U VREMENU OD 15 DO 30 NOVEMBRA 1943 GODINE¹**

STAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
Pov. br. 21
15. 12. 1943.

Izvjestaj od 15 — 30. 11. 1943.

ŠTABU III. KORPUSA N.O.V.J.

Podnašamo izvještaj o našem radu od 15. do 30. novem-
bra 1943.

1) II. Krajiška brigada:

Od 16. novembra do 21. novembra Brigada se je nalazila na prostoriji Orahovica—Ilovača—Ustikolina—Jabuka sa za-
datkom sređivanja prilika na tom terenu, uspostavljanja kon-
takta sa milicijom, razoružavanja ove i četnika ako ne bi prišli
u naše redove. Stav milicije bio je uglavnom špekulantski i
pasivan, sem Jabučke — čiji je bio neprijateljski i ona je po-
bjegla okupatoru u Kijevo i Sarajevo. Na osnovu ovoga pri-
stupili smo razoružavanju svih onih koji nisu htjeli da priđu
u naše redove, tako da je prema njima zauzet oštar vojnički
stav. Jedna grupa milicionera dala je otpor u Kuli kod Usti-
koline i ona je od strane jednog bataljona poslije 4-satne borbe
bila likvidirana.² Među zarobljenim milicionerima bilo je ustaša
i pristalica Pandže.³

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 10.2, k. 1111.

², ⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 234.

³ Prema izjavi pukovnika Idriza Čejvana, Muhamed Pandža-Hafis
radio je na okupljanju i naoružavanju muslimana. On i njegove pristalice
dugo su lavirali između Nijemaca i NOV, sve do dolaska Druge krajiške
NOU brigade u Kulu kod Ustikoline 10 novembra 1943 god. gdje ga je
našla — zarobila (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 71). Otada on aktivno radi
za NOP.

U izvještaju Trećeg korpusa od 8 marta 1944 god. o Pandži je
zapisano ovo:

»Tuzlanski je odred, nalazeći se na teškom terenu (u dolini
Spreče), pretrpio osjetne gubitke. Nekoliko uglednih ljudi iz Tuzle,

Od 21. do kraja mjeseca novembra jedinice su se nalazile na prostoriji Crna Rijeka—Kijevo—Trnovo sa zadatkom razoružavanja milicije i četnika i ofanzivnih akcija u pravcu Sarajeva. Na prisustvo naših jedinica neprijatelj je odmah reagirao, tako da je 3. novembra došlo do borbe kod Trnova u klancu Medžušćine i tom prilikom uništena su dva njemačka tenka, dok su se Njemci vratili u Sarajevo.

25. novembra Njemci su u jačini od oko 150 vojnika u tri tenka ponova pokušali da se probiju do Trnova, ali su poslije kraće borbe kod s. Ilovice bili vraćeni u Sarajevo.

28. novembra dva bataljona dobili su zadatak da likvidiraju neprijateljsko uporište Kasindo (Oporavilište). Neprijatelj je doznao za napad, u toku noći napustio Kasindo i zaposjeo položaje oko njega. Njegov cilj bio je da naše jedinice povuče u Kasindo, a potom brzim manevrom sa jačim snagama na drumu Vojkovići — Kijevo [da] presiječe odstupnicu u pravcu Trnova. Neprijateljska namjera bila je osujećena time što se je kod Kijeva postavilo jako osiguranje, a bataljoni nisu ulazili u Kasindo koji je bio ograđen žičanim preprekama. Prilikom povratka bataljona na polazne položaje, neprijatelj je u jačini oko 1000 vojnika sa nekoliko tenkova napao Kijevo želeći da presiječe odstupnicu našim snagama. Bataljon koji je bio u Kijevu primio je borbu i ovu vodio cijeloga dana. U toku dana bio je angažovan u borbi još jedan bataljon Brigade. U neravnoj i žestokoj borbi neprijatelj je uspio oko 16 časova da prodre u s. Grab, koje je djelomično spalio, ali je odlučnim protivnapadom bio odbačen i gonjen u širokom frontu prema Sarajevu,⁴ kada ga je u mraku nestalo. Borba toga dana je bila vrlo žestoka. Neprijateljski gubitci: 50 — 60 mrtvih i veći broj ranjenih, a naši: 6 mrtvih i 7 ranjenih, 3 ubijena konja od aviona.

29. novembra bio je upućen jedan bataljon hitno u Gorazde pošto su se oko grada pojavile četničke bande, koje su mogle da uznemire divizijsku bolnicu i kursiste u gradu. Bande su još prije dolaska bataljona bile rastjerane od strane kurista, jedne čete XVII. Majevičke brigade i jedne čete Italijanskog bataljona.

Od 25. do 30. novembra jedna četa te brigade bila je u sastavu Italijanskog bataljona.

koji su se nalazili kod odreda, ili je poginulo, ili je palo u ruke neprijatelju u toku ofanzive... Kod odreda se u to vrijeme nalazio i Pandža. On je takođe pao u ruke neprijatelju i odveden u Sarajevo». (Vidi dok. br. 54—7, k. 408 A i 3—7, k. 982 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.)

Zaključak:

Za sve ovo vrijeme zarobljeno je:

229 pušaka,	15 sanduka mina,
2 teška mitraljeza,	60 ručnih bombi,
4 puškomitraljeza,	58 četnika,
2 prsna mitraljeza,	133 milicionera,
1 raketni pištolj,	60 — 70 mrtvih Njemaca,
1 mrtav četnik,	4 mrtva milicionera,
2 njemačka tenka uništena.	

Temeljito je porušena cesta i mostovi od Kijeva do Dobro Polja.

2) XVII. Majevička brigada:

Od 15. do 23. novembra jedinice su se nalazile na prostoru Goražde—Hranjen—Vranići—Rešetnica sa istim zadatkom kao i II. Krajiška brigada.

Od 23. do 30. novembra jedinice su se nalazile na prostoru Crna Rijeka—Jahorina.

26. novembra izvršen je napad na neprijateljska uporišta na Jahorini i to: »4 km« Bistrica—Rezervoar. Neprijateljske snage bile su oko 3 satnije ustaša.⁵ Okolnosti pod kojima se je napad izveo bile su teške, vrijeme rđavo, snijeg, velika hladnoća, tako da su jedinice na polazne položaje stigle prilično umorne. Borba je bila vođena 5 sati i pošto je neprijatelj dobio pojačanje iz Prače bila je prekinuta. Bunker i rovovi oko Bistrice bili su djelomično likvidirani i vodovod kod Rezervoara također djelomično miniran. Neprijateljski gubitci: oko 50 mrtvih i ranjenih, a naši gubitci: 4 mrtva i 11 ranjenih, i 6 nestalih. Sama akcija nije potpuno uspjela i zbog nedoraslosti komandnog kadra koji je ovom prilikom prilično podbacio.

Zaključak: u ovom periodu zarobljeno je:

118 pušaka, i razne sitne spremne,

111 milicionera, 7 četnika.

Neprijateljski gubitci: oko 50 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva, 12 ranjenih i 6 nestalih.

3) Romanijski P. Odred:

U vremenu od 15. do 30. novembra nalazio se je na prostoru: Rogatica—Sokolac—Visovica. Za cijelo ovo vrijeme nije vodio borbe sa okupatorom, već je krstario na označenoj prostoru, radio na mobilizaciji ljudstva i likvidaciji pojedinih četničkih grupica. Stanje u samom odred i u Štabu odreda nije bilo zadovoljavajuće. Sem toga, on nije bio stalno pod našom neposrednom komandom, već je primao naređenja i od nas i od Štaba XVII. Divizije, tako da nije postigao one rezultate koje bi u toj situaciji mogao postići.

4) *XIX. Birčanska brigada:*

Nalazila se za cijelo vrijeme odvojena, pod neposrednom komandom Štaba korpusa.

5) *Italijanski bataljon:*⁶

Formiran je po odobrenju Štaba korpusa od Italijana koji su zarobljeni oko Foče. Bataljon je između 25. i 30. novembra imao nekoliko borbi sa četnicima oko Dobrog Polja i Kalinovika. U tim borbama Bataljon se pokazao vrlo borben, ali još nedorastao partizanskom načinu vođenja borbe, tako da je jednom prilikom nasjeo četničkoj varci i pretrpio gubitke. U svim borbama imao je 2 mrtva, 2 ranjena i 4 nestala vojnika. Jedna četa tog bataljona nalazila se je stalno oko posada u Goraždu i imala aktivnog učešća u odbrani Goražda prilikom napada četničkih bandi 29. novembra t.g.

Opšti zaključak:

Ukupan plijen:

347 pušaka,	60 ručnih bombi,
2 teška mitraljeza,	5 brdskih kazana,
4 puškomitraljeza,	10 puškomitraljeskih okvira,
2 prsna mitraljeza,	2 tenka uništena.
1 raketni pištolj,	
15 sanduka bacačkih mina,	

Zarobljeno:

244 milicionera,
65 četnika.

Neprijateljski gubitci:

60 — 70 mrtvih Njemaca,
oko 100 mrtvih i ranjenih ustaša i Njemaca,
4 mrtva milicionera i 1 četnik,
15 zlikovaca strijeljano po presudi Vojnog suda.

Naši gubitci:

11 poginulih,
19 ranjenih,
6 nestalih,
2 puškomitraljeza izgubljena od XVII. Majevičke brigade u borbama na Jahorini.

U naše redove pristupilo je dobrovoljno 11 drugova i 5 drugarica.

Bilo je 9 slučajeva dezerterstva boraca iz okoline Goražda.

⁶ Ovaj bataljon je 14 januara 1944 god. rasformiran. Detaljnije o tome vidi dok. br. 2, objašnjenje br. 3.

Održana je jedna konferencija sa Štabom XVII. Maje-
vičke brigade.

Kod Štaba ove divizije održavali su vojni i politički kur-
sevi. Politički kurs posjećuje 27 kursista, a vojni 37. Kursevi
se održavaju u Goraždu.

U ovom periodu vojna obuka se nije izvodila uslijed stal-
nih pokreta jedinica, sem redovnih sastanaka i kritika poslije
pokreta i akcija. Sva uputstva dobivena od Štaba korpusa
umnožena su i data jedinicama.

Odjeća i obuća: kod II. Krajiške brigade uglavnom za-
dovoljava. Kod XVII. Majevičke brigade osjeća se velika osku-
dica u tome. Ljudstvo je bez šinjela, sa poderanim odijelom,
opancima koji drže nekoliko dana i ljudstvo ostaje boso. Usljed
toga ima priličan broj ozebljih i bolesnih drugova.

Ishrana: kod II. Krajiške brigade zadovoljavajuća, kod
XVII. Majevičke brigade, usljed nesposobnosti intendanta,
neredovna, i pored zalaganja intendanta Divizije. Postavlja se
hitna potreba za sposobnim intendantom Brigade. To pitanje
postavljeno je na sastanku u Sokolcu.

Kulturno prosvjetni rad: kod II. Krajiške brigade na pri-
ličnoj visini. Sve čete izdale su do sada svoje džepne novine.
Nepismenost se postepeno i uspješno otklanja. Prvi i Treći ba-
taljon održali su javne priredbe u Goraždu i Trnovu, i niz
manjih priredaba po selima. Kod XVII. Majevičke brigade na
tom sektoru uglavnom se je slabo odvijao. Tome je doprinjela
činjenica da mlado i neiskusno rukovodstvo Brigade nije bilo
u stanju da u uslovima većih pokreta održava kontinuitet u
tome radu.

Moral i disciplina: kod II. Krajiške brigade dobri. Kod
izvjesnog broja mlađih boraca disciplina još nije na visini.
Odnos komandnog kadra međusobno je dobar. Manji broj de-
setara i vodnika ponekada prave ispade prema borcima. Kod
XVII. Majevičke brigade moral i borbenost, prema okolno-
stima pod kojima je život provoden, dobri. Disciplina još ne
zadovoljava, jer se nije imalo dovoljno vremena da se ova usadi
u dušu boraca.

Odnos naroda prema borcima uglavnom je pozitivan, a
naročito je to bilo na romanijskom dijelu, gdje je narod vrlo
dobro primio našu diviziju i snosio najveći dio tereta oko
ishrane. Na sektoru oko Goražda i Trnova osjeća se špekulant-
ski stav prema našoj vojsci, koji je uglavnom rezultat straha
i nemanja jasne perspektive o našoj pobjedi, ali je i tu narod
uglavnom prijateljski prema nama raspoložen. Odnos naših
boraca prema narodu još nezadovoljava. To se naročito odnosi
na XVII. Brigadu, čiji rukovodioci nisu bili u stanju da objasne

borcima potrebu pravilnog našeg stava prema narodu, te se još uvijek čine grješke i ispadi koji bacaju nelijepu sliku na našu vojsku. II. Krajiška brigada u tom pogledu uglavnom je bez krupnih grješaka.

Zdravstveno stanje: uglavnom zadovoljava. U dvjema brigadama nema pojave zaraznih bolesti, sanitet je srednje uglavnom. Osjeća se da borci XVII. Brigade teško savlađuju napore u vezi sa terenom, zimom i nedovoljnom odjećom i obućom.

Stanje oružja i naoružanja: dobro. Potrebna je veća količina eksploziva, nagaznih mina, kao i maziva za oružje.

Jahorinski [NOP] odred: do dolaska jedinica na teritoriju Jahorinskog odreda, Odred je brojao oko 50 boraca. Prisustvom naših jedinica Odred je ojačao na oko 100 boraca. Za cijelo vrijeme Odred je aktivno učestvovao u akcijama zajedno sa XVII. Majevičkom i II. Krajiškom brigadom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,

(M. P.)

Komandant, major
Kosorić Pero

BR. 79

**ZAPOVIJEST ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 15 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI KOJIČI, DRAGORADI, STOMORINA I SABANCI¹**

ŠTAB

XXVII. N.O.U. DIVIZIJE

15. 12. 1943. u 21 čas.

Štabu II. Krajiške brigade

Štabu XVII. Majevičke brigade

Štabu Romanijskog P. Odreda

Podaci o neprijatelju: na prostorijski Rakova Noga — Nišići — Okruglica nalazi se Savo Derikonja sa svojim četnicima. Jačina oko 300. Ovo je najjača četnička grupa na terenu Romanije.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom. nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 21—9, k. 986.

Oko Olova ima nekoliko grupica olovskih četnika, koji nisu voljni da vode sa nama borbu.

Oko Ponjerke (između Kladnja i Olova) nalazi se kladnjska milicija sa Avdagom Hasićem. Jačina oko 200.

U Sokolcu nalaze se ustaše i domobrani nepoznate jačine. Danas je jedna grupa od oko 200 izlazila iz Sokolca u pravcu Šahbegovića.²

U Kladnju se nalaze jedinice XVII Divizije.³ Izviđački dijelovi bili su i u Olovu.

Naše jedinice u toku 16. o.mj. izvršice pokrete:

II. Krajiška brigada: sa tri bataljona na prostoriju Ivančići — Nišići — Zlotege — Krčevine — Kojići.⁴

1 bataljon i divizijska bolnica krenuće iz [s.] Kruševci na prostoriju Vladojevići — Četojevići — Podlipnik gdje će se smjestiti. Bataljon ostaje sa divizijskom bolnicom za neposredno obezbjeđenje. U slučaju da se na određenoj prostoriji neće moći smjestiti bataljon i bolnica, izvjesni dijelovi mogu se smjestiti i u Sudićima. Naredjenja za pokret bolnici daće Štab II. Krajiške brigade.

Polazak sa dosadašnje prostorije 16. ov.mj., tako da jedinice otvoren prostor između s. Kruševci i [s.] Cvrčići pređu ujutru do 10 časova.

XVII. Majevička brigada: izvršice pokret na prostoriju Ajdinovići — Dragoradi.⁵ Po dolasku na ovu prostoriju ispitati da li ima naših snaga u Olovu. Četa koja se nalazi sa divizijskom bolnicom sačekće jedinice te brigade u Kruševcima gdje će ući u sastav svoje brigade.

Romanijski P. Odred: krenuće 16. ov. mj. u 7 časova pravcem Rijeća — Rakova Noga — Gajevi — Ivančići i smjestiti se na prostoriji Lađevići — Stomorina. Po dolasku vezati se sa jedinicama II. Krajiške brigade desno od sebe, i ispitati pravac Šemizovac — Srednje.

Štab divizije biće sutra u pokretu za s. Sabanci gdje će se smjestiti.

² Odnosi se na dijelove Prvog stajaćeg djelatnog zdruga. Opširnije o tome vidi dok. br. 151—8. k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

³ Odnosi se na Šesnaestu muslimansku NOU brigadu (vidi dok. br. 77).

⁴ Vidi izvještaj Druge krajiške NOU brigade od 1 januara 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7—10. k. 986.

⁵ i⁶ Vidi dok. br. 183.

⁶ Prve tri riječi dopisane su zelenim mastilom, latinicom.

Opšte napomene:

1) sutra 16. ov. mj. najdalje do 7 sati ujutro neka se u Štab ove divizije javi drug Sava Bilić iz Romanijskog P. Odreda, sa dvojicom sigurnih drugova koji dobro poznaju teren Han Pjesak — Crna Rijeka.

Obavještajac Romanijskog odreda neka na svaki način ispita Sokolac i drum Crvena Stijena — Han Pijesak.

2) Seljanska četa⁷ i bolnica Romanijskog odreda biće upućene u sastav Odreda 17. ov. mj.

3) Štab II. Krajiške brigade po dolasku u Nišiće uspostaviće telefonsku vezu sa Štabom divizije.

4) Prilikom pokreta sutra biti oprezan od četničkih grupa koje će vjerovatno napadati na naše manje dijelove. Kurire upućivati sa prатnjom najmanje jedne desetine. Po dolasku na mjesto smještaja posvetiti naročitu pažnju obezbjeđenju od prepada četničkih grupa.

5) Sutra u pokretu voditi računa o maskiranju od pogleda iz vazduha pošto će vjerovatno neprijateljska avijacija biti aktivna.

6) Štab divizije preduzeo je potrebno da se uhvati veza sa jedinicama⁸ koje se još nisu prebacile preko drumova, zato je uputio patrolu u pravcu Malog Polja.

7) Ishrana jedinica na terenu. Sela u kojima će se jedinice smjestiti bogata su sa hranom i pod četničkim uticajem.

8) Štab XVII. Majevičke brigade predaće jednu protivkolsku pušku sa 40 metaka Štabu Romanijskog P. Odreda.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Ilija Gor⁹

Načelnik:
Petovar¹⁰

(M. P.)

Komandant:
Kosorić Pero

⁷ Četa je dobila naziv po selu Seljani.

⁸ Pavle Goranin-Ilija

¹⁰ Rudi

BR. 80

BROJNO STANJE LJUDSTVA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD 15 DECEMBRA 1943 GODINE¹

Ljudstvo

brojno stanje I Proleterske brigade na dan 15 decembra 1943.

JEDINICA	Na licu		U rashodu		Po spisku	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	27	3	—	—	27	3
Intendantura	60	2	3	—	63	2
Sanitet	38	18	—	—	38	18
Tehnička četa	71	5	7	2	78	7
Protivkolska četa	62	4	5	—	67	4
I bataljon	200	17	22	1	222	18
II bataljon	204	25	28	3	232	28
III bataljon	218	24	29	1	247	25
IV bataljon	229	16	10	—	239	16
VI bataljon	225	19	24	3	249	22
Bataljon „Garibaldi“	322	—	33	—	355	—
Svega	1.656	133	161	10	1.817	143

Ukupno 1.960

Politički komesar,

Komandant — potpukovnik,

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/2—3, k. 707.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE ŠTABU HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA NA PROSTORIJI OKO BILEĆE U VREMENU OD 1 DO 15 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
III HERCEGOVAČKE BRIGADE
/XII-1943 godine
u 12 časova
s. D. Vrbica

ŠTABU HERCEGOVAČKE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavlja vam se relacija o operacijama i radu III hercegovačke NOU brigade u vremenu od 1—15 decembra o.g. Opšta direktiva za rad u ovom periodu bila je:

Vezati Bilečki garnizon za sebe, a po mogućstvu i zauzeti Bileću dok X hercegovačka NOU brigada operiše na prostoriiji Vilusi — Grahovo — Lastva.³ Održavati neprekidno vezu sa X brigadom i Štabom Divizije i izvještavati Štab Divizije o prilikama oko Bileće i u Bileći.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA

a.) kod neprijatelja

Švapska »Princ Eugen« divizija uspjela je prodrijeti u Gacko, a odatle većim dijelom dalje ka Ulogu i Kalinoviku.¹ Nakon tog prolaza Švaba, u Bileći su okupatorske snage slabe. Promjenljivo se njihove snage kreću između 100—200. Četničke vođe, koristeći ovaj prolaz jakih švapskih snaga, izvršili su mobilizaciju, pa se u Bileći skoncentrisalo oko 1000 četnika. Međutim, nadiranje X brigade u pravcu Grahovo — Lastva prouzrokovalo je rokiranje četničke glavnine u pravcu Trebinja, pa i dalje ka s. Zubci. Na taj način sve četničke snage u Bileći smanjile su na oko 300 bandita (Granični, Zavodski i Sitnički bataljon).

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20—1, k. 1151—I.

² Kasniji naziv: Dvadeset deveta NOU divizija.

³ Vidi dok. br. 103.

⁴ Vidi dok. br. 195, dok. br. 32—a, k. 72 A i 21, k. 11 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

U Stocu se nalazi svega jedna domobranska četa.⁵
U Ljubinju nema okupatora osim jedne četničke jedinice — njih oko 100.

U Trebinju nema jačih okupatorskih snaga.⁶
O Dubrovniku se nema tačnih podataka. Prema nekim izvještajima, okupatorske snage tamo se mijenjaju, pa ih nekad ima više a nekad manje.

U Nevesinju su jače švapske snage.⁷
U Gacku se takođe nalaze slabije okupatorske snage.
Nakon prolaza švapske divizije okupator se ne kreće putem Bileća — Gacko, kao ni putem Dabar — Plana.

Četničke bande oko Bileće su dobro naoružane. Posjeduju i teško automatsko oruđe sa dosta municije i 2 teška bacača.

b.) kod nas

I bataljon sa 130 boraca. Posjeduje 6 automatskih oruđa i 1 laki bacač. Sa municijom puščanom stoji osrednje. Za bacač ima 15 kompletnih mina. Borbenost na visini, a politička svijest i disciplina zadovoljavajuće.

II bataljon sa 128 boraca. Posjeduje 10 automatskih oruđa i 1 teški bacač sa oko 50 kompletnih mina. Osjeća se nedostatak puščane municije. Borbenost dobra, disciplina zadovoljavajuća, a polit. svijest na visini.

III bataljon. Za cijelo ovo vrijeme bio van sastava Brigade, tj. pod neposrednom komandom Štaba Divizije na prostoriji Sreza gatačkog.⁸

IV bataljon, bivši partizanski bataljon »Miro Popara«, sa 70 boraca. U sastav ove Brigade ušao je 10-XII- o.g. Borci [su] većim dijelom omladinci, vrlo borbeni. Politički nivo i disciplina zasada nezadovoljavajući, ali će se radom to nadoknaditi i ima uslova da ovaj Bataljon, kada se popuni, bude jedan od najboljih. Raspolaže sa 1 automatskim oruđem i dovoljno municije i bombi.

⁵ U Stocu se u to vrijeme, pored domobrana, nalazilo i nešto Nijemaca i četnika. Opširnije o tome vidi dok. br. 22 19, k. 192 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Vidi dok. br. 236.

⁷ U izvještaju Kotarske oblasti Nevesinje od 10 decembra 1943 god. pored ostalog stoji: »Oružnički vod u Nevesinju spisom br. 293. taj. od 9. XII.1943 dostavlja:

5. ov.mj. njemačka divizija i feldgendarmerija napustila je Nevesinje. a 6. ov.mj. prispjela je jedna njemačka jedinica lakog konjanništva i protivtenkovskog topništva, čiji je zapovjednik jedan častnik u rangu njemačkog kapetana«.

Pod komandu ovog kapetana stavljen je Nevesinjski četnički odred. Opširnije o tome vidi dok. br. 54/3 a—3, k. 153 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁸ Vidi dok. br. 16 i 59

U svim bataljonima ove Brigade jedna trećina boraca je od onih koji nijesu služili vojsku, pa je njihovo vojničko znanje samo ono što su stekli ranije u četničkim jedinicama i sad kod nas vojnom nastavom.

U ovom periodu dezertiralo je 5 boraca, i to 2 iz »2« i 3 iz »1«. Prva dvojica iz Zvijerine, a trojica iz Škrljana — Vlahovići.

Ishrana bila je zadovoljavajuća i sa terena kojima se Brigada kretala.

Odjevne prilike uopšte dobre, osim što se pojavljuje nestašica u obući.

Zdravstveno stanje vrlo dobro.

Atmosferske prilike: većim dijelom kišovito sa hladnim vjetrom i maglama.

c.) kod susjeda

X hercegovačka NOU brigada operiše na prostoriji Banjani — Grahovo u cilju neutralisanja tamošnje reakcije.

II hercegovačka NOU brigada operiše na prostoriji Gatačkog sreza.⁹

Do 10 o.m. na prostoriji s. Baljci nalazila se Bilećka partizanska četa, a na prostoriji Rioci — Davidovići — Dabar operisao je partizanski bataljon »Miro Popara«.

d.) vojno-politička situacija

Stanje kod hercegovačkih masa Bilećkog sreza nije krenulo nabolje. Četničke vođe plaše narod okupatorskim terorom pa veći dio iz straha ne pristupa nama. Po našem mišljenju, potrebni su ovdje vojni zahvati većeg stila (zauzimanje Bileće i držanje iste) kojima bi se tukao okupator i razbijale četničke koncentracije, pa da se stanje promijeni potpuno u našu korist.

Na prostoriji Banjana i Oputne Rudine kod naroda se osjeća respekt prema našim jedinicama, ali bliskost Bileće (okupatora) i jačih četničkih snaga u Bileći još uvijek ih drži u kolebljivosti.

Četnička mobilizacija i koncentracija u Bileći, po našem mišljenju, jeste dokaz slabosti okupatora na prostoriji Trebinje — Bileća, ili pak to znači da okupator namjerava u skoro vrijeme preduzeti na nas ofanzivu, u kojem slučaju bi mu dobro došle već formirane četničke jedinice.

U vezi sa izloženim, vjerovatno je i bandit Janjičić dobio naređenje za mobilizaciju Banjana, koju je u prvi čas onemogućila Deseta i ova Brigada.

⁹ Vidi dok. br. 86.

2. — RAD I OPERACIJE OVE BRIGADE

1 decembar o.g. — Brigada je izvršila pokret sa prostorije Somina na prostoriju Čista Vlaka — Kapavica, a sa zadatkom zatvaranja pravca Bratogoš — Ubla. Južno prema Vučji Do — Tisac i Vračenovići zatvara pravac Banjsko-vučedolski i »4« [bataljon] Desete brigade. I bataljon smješten je u Kapavici, a II bataljon, sa bolnicom i ovim Štabom, u s. Čista Vlaka. Toga dana je prošla jedna švapska kolona jačine oko 200 iz pravca Korita preko Čoravaca¹⁰ — Vardara i Baljaka i spustila se u Bileću. Istoj koloni pridružila se jedna četnička grupa u Čoravcima. Ovaj dan Brigada je provela mirno, odmarajući se.

2 decembar o.g. — Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Privremeno su nam pridati IV bataljon Desete u Petrovićima i Banjsko-vučedolski bataljon u Mirkovićima. Toga dana Banjsko-vučedolski bataljon ovladao je sa Kovčegom i Kokotom. Dan protekao mirno, bez sukoba.

3 decembar o.g. — Po naređenju komandanta Divizije¹¹ u 3 časa ujutro Brigada je izvršila pokret i smjestila se na prostoriji Vučjeg Dola.²¹ Ispod naše komande otišli su IV bataljon Desete i Banjsko-vučedolski bataljon, a pridata nam je Bilećka partizanska četa. I bataljon smješten je na Modredoći, zaposjeo Kapor, Procep i Tisac, sa zadatkom izviđanja u pravcu Bileće i Pilatovaca. II bataljon smješten je u Kamenici, zaposjedajući Bratogoš i Kovčeg, zatvarajući pravac od Bileća — Baljci — Ubla i izviđa istim pravcima. Bilećka partizanska četa patroliše teren oko Bileće u vidu daljnjeg izviđanja. Štab Brigade smjestio se sa bolnicom u Ervanoj Gori. Toga dana smo dobili izvještaj da se u Bi-

¹⁰ Odnosi se na dio terena istočno od Plane, na kome je djelovao četnički bataljon Špire Babića, zvanog »Čoravi«, po kome je spomenuti teren i dobio ime Čoravci.

¹¹ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 126.

^{12, 13, 15, 16 i 17} O organizaciji pokreta vidi zapovijest brigade pod br. 2/1, 3/1, 5/1, 6/1, i 7/1, k. 1151—I u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

leći i Baljcima skoncentrisalo oko 1000 četnika.

- 4 decembar o.g. — Sa prostorije na kojoj se nalazila. Brigada je izvršila u 1 čas ujutro napad na četnike na prostoru s. Baljci. Napad je izvršen sa dvije čete »1« i jednom četom »2«, a bočno je imala pripomoći Bilećka partizanska četa. Prema podacima, četnici u Bileći skoncentrisani su na prostoru Čardak — Sliva, pa su prema ovim podacima usmjereni napadi naših četa. Radi nadmoćnosti neprijatelja, brojno i u oružju, nijesmo uspjeli neprijatelja potisnuti iz ovih sela. Naše jedinice su se nakon kratke i žestoke borbe vratile na ishodne položaje. Vjerovatno je da je neprijatelj imao gubitaka u mrtvima i ranjenim. Mi smo imali jednog lakše ranjenog.
- 5 decembar o.g. — Izvršen je pokret Brigade iz ekonomskih razloga, ne udaljujući se od zadatka koji je pred nas postavljen. I bataljon smješten je u Obljaju, a II bataljon u Ervanoj Gori. Štab i bolnica ostali su na istom mjestu. Toga dana primili smo pouzdan izvještaj da su dijelovi četničkih snaga otišli u pravcu Trebinja. Ovo vjerovatno radi pritiska Desete brigade prema Lastvi.
- 6 decembar o.g. — Do 14 časova Brigada je u rasporedu kao i 5/XII. Našem I bataljonu dali smo zadatak da sa jednom četom izvrši čišćenje Pilatovaca. Oko 100 bandita, koji su se tamo nalazili, rastureno je u jednom naletu naših boraca. Izvršena je реквизиција imovine kod bandita u Pilatovcima. Nije ustanovljeno da je neprijatelj imao gubitaka, a mi ih takođe nijesmo imali. U 14 časova Brigada je izvršila pokret na prostoriju Šljeme — Krtine¹³ sa istim zadatkom kao i ranije, tj. zatvaranje i kontrolisanje prostorije od Bileće. Ovoga dana, po naređenju komandanta Divizije,¹⁴ uputili smo našu bolnicu u G. Dubocke. Ovim smo povećali našu manevrenost, jer

¹⁴ Vlado Šegrt

je prisustvom bolnice uvijek jedan bataljon bio vezan za istu i time [je bila] oslabljena pokretnost i udarna moć Brigade. Dan protekao bez sukoba.

7 decembar o.g. — Izvršen pokret Brigade na prostoriju s. G. i D. Vrbica,¹⁵ sa zadatkom prikupljanja tačnih podataka o stanju neprijatelja u Bileći, pa odatle, ukoliko budu uslovi povoljni, da udarimo na Bileću. Uхватili smo vezu sa partizanskim bataljonom »Miro Popara« koji nam je privremeno pridat i isti se nalazi na prostoriji Podgorja. Dobili smo izvještaj da se glavnina četničkih snaga pomjerila prema Trebinju i s. Zubci, dok se njih oko 200—300 nalazi u Bileći. Osim toga nalazi se u Bileći i oko 100 Švaba. Dan protekao bez borbe.

8 decembar o.g. — Brigada se nalazi na predašnjoj prostoriji. Oko 11 časova izišlo je oko 80 četnika na s. Baljci i isturili svoje prednje dijelove do na Golo Brdo — Kovčeg i Kapor. Naši pozadinski radnici, njih oko 5, koji su se nalazili na Baljcima, primili su borbu sa banditima. Naredili smo dvjema četama našeg II bataljona da izvrše napad na ove bande i protjeraju ih. Bilećka partizanska četa imala je, u času kad naši dijelovi stupe u borbu, dejstvovati iz pravca Okolišta. Munjevitim naletom naših boraca četničke bande stjerane su za kratko vrijeme na utvrđenje oko Bileće. Ubijena su 3 bandita i više ih ranjeno. Mi nijesmo imali gubitaka.

9 decembar o.g. — U 5 časova u jutro Brigada se premjestila na prostoriju Vučjeg Dola,¹⁶ pa je u svrhu izvidanja i zatvaranja pravca prema Pilatovci — Baljci zaposjela sa I bataljonom Bratogoš, Tisac, a sa II bataljonom Kovčeg i Kapor. Ovaj Štab se smjestio u Kamenici. Obaviješteni smo da se neke četničke grupe koncentrišu na prostoriji Mokri Do — Pilatovci, kao i na prostoriji Skorča Gora — Petrovići — Vjetreno Brdo.

10 decembar o.g. — U 4 časa u jutro Brigada je izvršila pokret u pravcu Pilatovci — Mokri Do — Klenak — Broćanac — Vjetreno Brdo.¹⁷ U toku noći došao je u sastav ove Brigade partizanski bataljon »Miro Popara«, pa ušao stalno kao IV bataljon ove Brigade. Naš I bataljon imao je dužnost da razbije i protjera eventualne bande u Pilatovce i Mokri Do, a zatim krene u pravcu Broćanac — Petrovići — Vjetreno Brdo, razbijajući tamošnje bande. II bataljon imao je zadatak da se kreće pravcem Kokot — Klenčko Brdo — Drpe, pa posluži kao lijeva pobočnica I bataljonu i ujedno po potrebi pomogne naš »1«. Malobrojne četničke bande koje su se nalazile na navedenim prostorijama razbijene su munjevitim naletom naših bataljona i protjerane preko željezničke pruge ka Trebišnici. Bande su imale gubitaka u ranjenim, a 1 bandit iz Pilatovaca zarobljen je. Zaplijenjene su 3 puške. Mi nijesmo imali gubitaka. Banjsko-vučedolski bataljon u ovoj operaciji čišćenja imao je zadatak napadati iz pravca Durevca prema Vjetrenom Brdu. Naš IV bataljon kao rezerva kretao se sa ovim Štabom pravcem Kamenica — Dolovi — Klenak — Drpe. Po završenoj akciji Brigada se smjestila na prostoriji Drpe, radi odmora. Ovoga dana upućena je Bilećka partizanska četa kao osiguranje bolnici u G. Dubocke.

11 decembar o.g. — Do 14 časova Brigada se nalazila na istoj prostoriji kao i prošlog dana. Dobili smo naređenje od komandanta Divizije da ispitamo situaciju u Bileći i u povoljnom slučaju zauzmemo istu. U 14 časova Brigada je izvršila pokret na prostoriju Oblaj — Perovići da bi se približila cilju u slučaju povoljnih uslova za napad na Bileću. Patrola, koju smo uputili još iz Drpa da prikupi podatke o Bileći, napadnuta je od strane bandita u Ervanoj Gori i bila je prisiljena da se vrati neobavljena zadatka. Jedan drug je poginuo. Preko naših pozadinaca obaviješteni smo da

u Bileću nema Nijemaca a da četnička snaga ne prelazi 300. Zato smo izdali zapovijest za napad na Bileću¹⁸ u cilju njegovog zauzimanja.

12 decembar o.g. — Plan napada bio je slijedeći: Napasti se ima koncentrično u 4 časa u jutro i to: I bataljon napada i zauzima utvrđenje 1 km. istočno od Hadžibegovog Brda, pa po ovladivanju ovim produžuje ka Zlatištu a zatim ka Logoru, osiguravajući se od Vlatinje. II bataljon napada i zauzima Hadžibegovo Brdo sa jednom četom, a dvije čete ostavlja u rezervi kod komore i Štaba Brigade. Po ovladivanju sa Hadžibegovim Brdom, četa II bataljona, ostavljajući manje dijelove na istom, napada prema željezničkoj stanici sam grad. IV bataljon napada i zauzima Modropac, a potom se dijelom spušta u grad, a dijelom zaštićuje desni bok od pravca Tuhora i Dubovca. Po ovladivanju sa Hadžibegovim Brdom i Modropcem, jedna četa II bataljona iz rezerve smijenila bi dijelove »2« i »4« na Hadžibegovom Brdu i Modropcu. »4« sa jednom četom ima ovladati Tuhorom i Dubovcem. Po ovladivanju sa gradom i Logorom, I bataljon ima na sebe preuzeti osiguranje od pravca Trebinja sa prostorijske Torić Drakulice. Borba se razvijala ovako: I bataljon izvršio je napad na vrijeme i ovladao jednim manjim utvrđenjem između Hadžibegovog Brda i utvrđenja 1 km. istočno od istog. Ovo utvrđenje bataljon nije uspio zauzeti, već se pod pritiskom bacačke vatre povukao na svoje ishodne položaje (Podkapor). Četa II bataljona napada Hadžibegovo Brdo 15 minuta kasnije i nakon kratke borbe ovladava sa istim, produžujući sa glavninom boraca u pravcu željezničke stanice i grada. IV bataljon munjevitim naletom ovladava sa Modropcem oko 4.30 časova i, ostavljajući manje dijelove na istom, produžuje u pravcu Tuhora i grada. Povla-

¹⁸ Vidi dok. br. 53.

čenje I bataljona, tj. neuspjeh istog u izvršenju zadatka, neutralisao je uspjehe sredine i desnog krila. Neprijatelj je bio brojčan (oko 400 bandita) pa je, koristeći neuspjeh našeg I bataljona, izvršio kontranapade radi vraćanja Hadžibegovog Brda i Modropca. Razvila se višesatna borba. Neprijatelj je tukao teškim bacačima, a oko 10 časova došla im je i pomoć od Švaba iz Trebinja¹⁹ sa 1 topom. Naš IV bataljon sa jednom četom bio je prodro do pilane (sjeverni dio grada). Uvidivši nemogućnost osvojenja grada, cijeli tok razvoja daljnje borbe, koja je trajala do 11 časova, usredotočio se na to da izvučemo naše snage iz vale, što smo u potpunosti uspjeli. Izvršujući koncentraciju svih snaga na prostoriji Vučjeg Dola, izvršili smo pokret Brigade na prostoriju Ubla — Crkvice. Razlog neuspjeha našeg I bataljona leži u tome što je utvrđenje na koje je isti imao napadati teško osvojivo, a neprijatelj je davao žilavi otpor, znajući da će mu Švabe iz Trebinja priteći u pomoć. Osim toga, 2 četnička bacača su preciznom vatrom onemogućila našim borcima prilaz utvrđenju. Rukovodiocce našeg »1«, koji su ustvari napali i nešto ranije od 4 časa, pokolebalo je zakašnjenje čete II bataljona u napadu na Hadžibegovo Brdo. Neprijatelj je imao neutvrđen broj mrtvih i ranjenih. Mi smo imali jednog lakše ranjenog. Obzirom na jačinu četničkih snaga, mogućnosti brze intervencije Švaba iz Trebinja. Bileću u cilju zauzimanja potrebno je bilo napasti jačim snagama. Po stizanju na prostoriju Ubla — Crkvice, smjestili smo »2« u Ubli, a »1« i »4« sa ovim Štabom u Crkvicama. Osim nužnih obezbjeđenja izdali smo nalog za dublje patroliranje u pravcu Baljci — Vučji Do, Golobrdje — Kovači i Macavare.

13 decembar o.g. — Brigada na istoj prostoriji kao i prošlog dana. Brigada na odmoru na prostoriji

¹⁹ Vidi dok. br. 236.

Ubla — Crkvice. Prema najnovijim vijestima, četnici se nalaze na Baljcima i vrše pljačku i paljevine. Vršimo daljnja izviđanja prema Baljci — Vučji Do i Čoravcima.

14 decembar o.g. — Brigada na prostoriji kao i predašnjeg dana. Dobili smo izvještaj da se četnici danju spuštaju sa bilećkih utvrđenja na Baljke, gdje vrše teror nad našim življem, pljačkajući i paleći. Potvrđene su vijesti da je jedna švapsko-četnička kolona, koja je 12 o.m. krenula prema Pilatovci — Vračenovići, prodrla do Skorče Gore, gdje se našla pozadi Desete hercegovačke NOU brigade. X hercegovačka NOU brigada pod pritiskom neprijatelja iz pravca Lastve i ovih od Skorče Gore, nakon teških borbi, morala se povući na prostoriju Velimlja.

3. — REŠENJE

Obzirom na zadatak koji je dobila ova Brigada, tj. vezanje Bilećkog garnizona na sebe dok Deseta brigada operiše na prostoriji Grahovo — Lastva, Brigada nije u potpunosti izvršila svoj zadatak, jer su švapsko-četničke snage ipak uspjele proći putem Bileća — Vilusi i doći za leđa Desetoj hercegovačkoj brigadi. Uzrok ovome leži u tome što je ova Brigada u toku 12 o.m. krivo obaviještena od pozadinskih radnika da je švapsko-četnička kolona, koja je pošla prema Pilatovci — Vračenovići, vratila se nazad u Bileću još istog dana. Na taj način propušteno je da se Brigada rokira pravovremeno na prostoriju Bileća — Vilusi radi sprečavanja neprijateljskog nadiranja u tom pravcu. Da se naša brigada našla na toj prostoriji u pravi čas, neprijatelju bi bili naneseni teški gubici i bio bi spriječen u svojim namjerama.

Naše je mišljenje da bi jakim i koncentričnim snagama trebalo likvidirati Bileću kao centar reakcije i švapski oslonac za operacije prema nama.

Naši simpatizeri, nakon naših nepotpunih uspjeha oko Bileće, sada trpe četnički teror, koji svakodnevno postaje sve divljiji i bezobrazniji.

4. — GUBICI

a.) kod neprijatelja

Poginulo je svega u ovim borbama 5 četnika. a ranjeno mnogo više. 1 četnik je zarobljen.

b.) *kod nas*

Jedan mrtav i jedan lakše ranjen.

c.) *zaplijenjeno*

4 puške i nešto municije.

5. — ZAKLJUČAK

Svi bataljoni i borci sa malim izuzecima pokazali su se borbeni i trudili se da izvrše sve dodijeljene zadatke. Naročito se u napadu na Bileću odlikovao IV bataljon (»Miro Popara«) ove Brigade, kako borci tako i rukovodioci.

Ova Brigada nije u potpunosti izvršila svoj zadatak radi zamorenosti ljudstva i pomanjkanja municije, kao i slabe oba-
vještajne službe.

6. — IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA

a.) *četničkih* — Špiro Babić, Aleksa Kisić, Ivan Janičić, Mato Milićević, Đoko Trklja, Jovan Draganić, Miloš Kureš, Vasilj Komnenić.

8. — IMENA NAŠIH RUKOVODILACA

a.) *Štab Brigade*: komandant Danilo komnenović,
zamjenik Milinko Okiljević,
načelnik Franjo Tomaić,
politički komesar Đoko Novosel,
zamjenik pol. komesara Franc Novak.

b.) *Štab I bataljona*: komandant Omer Mrgan,
zamjenik Spaso Belović,
politički komesar Drago Škerović,
zamjenik Milan Milićević.

c.) *Štab II bataljona*: komandant Milorad Kujačić (ranjen)
zamjenik Mile Ristić (v.d. komandanta),
politički komesar Čedo Mijović,
zamjenik Rade Salatić.

d.) *Štab IV bataljona*: komandant Vojin Vujović,
zamjenik Kosto Prodan,
politički komesar Risto Vujičić,
zamjenik Marko Aleksić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar:
Đoko Novosel

Načelnik Štaba:
Franjo Tomaić

Komandant:
Dan. Komnenović

Prilog: naše zapovijesti i relacije bataljona²⁰

²⁰ Redakcija je izostavila izvještaje — relacije bataljona, jer su uglavnom, identični sa izvještajem Brigade.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DESETE NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA PROSTORIJI
KONJIC — OSTROŽAC — RAMA U VREMENU OD 1 DO 15
DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
VII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
15. XII. 1943.

Dostavlja se izvještaj o
akcijama ove brigade od
1. do 15. XII. 1943.

ŠTABU X. DIVIZIJE NOVJ

Položaj

1. XII. 1943. Brigada je izvršila pokret sa prostorije s. Kruščica — s. Solakova Kula — s. Čažanj — s. Kale na prostoriju sela Parsovići—Oteležani — Podhum — Gorani. Zadatak naših bataljona bio je da upućuju duboke patrole prema želj. pruzi Konjic — Lisičići — Ostrožac — Rama, a tako isto i izviđanje neprijateljskih garnizona Ostrožac — Lisičići — Rama. U 22 časa Brigada je dobila zadatak da likvidira neprijateljsko uporište Ostrožac, po kojem je naređenju Brigada izdala zapovijest² bataljonima. Napad je trebao uslijediti noću: između 2. i 3. o.mj. u 20 čas.
2. XII. 1943. Usljed pogrešnih obavještenja i pojačanja neprijateljskog garnizona Ostrožac, kako u ljudstvu, tako i u naoružanju, Štab divizije izdao je naređenje³ da se akcija na pomenuti garnizon odgađa. U vezi s tim, Brigada je izvršila sljedeći raspored:
I. bataljon postavljen je u s. Podhum — Seonice, s tim što će jednu svoju četu držati u Podhumu, a sa glavninom svojih snaga smjesiti se u s. Seonice. Zadatak Bataljona je da upućuje duboke patrole u pravcu neprijateljskih upori-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 21/2, k. 853.

² i ³ Redakcija nije pronašla zapovijest i naređenje.

šta Ostrožac — Lisičići, kao i da zatvara taj pravac. Sem toga, zadatak je Bataljona da ruši prugu na pomenutom dijelu.

II. bataljon je postavljen na prostoriji sela Višnjevica. Zadatak je Bataljona da ruši prugu Lisičići — Konjic.

III. bataljon je postavljen na prostoriji sela Gorani. Zadatak ovog bataljona je da upućuje duboke patrole na dio pruge Ostrožac — s. Žuglići, da istu ruši, kao i objekte na njoj.

IV. bataljon je postavljen na prostoriji s. Kućani — s. Grevići — Čelina sa zadatkom da ruši željezničku prugu na dijelu Žuglići — Rama, kao i da održava vezu sa bataljonom IX. brigade u s. Parcani.

3. XII. 1943. Brigada se nalazi na naprijed navedenim položajima. Izdali smo naređenje bataljonima da poruše željezničku prugu na dijelu Konjic — Ostrožac — Rama u toku noći između 3. i 4. o.m.j. Prilikom ove akcije bataljoni su porušili oko 4000 metara gornjeg stroja pruge, kao i 4 mosta raspona oko 20 metara.⁴ Prilikom rušenja pruge bataljoni su izveli demonstrativni napad na željez. stanice Lisičići — Ostrožac — Rama. U toku dana neprijatelj nije vršio ispad u pravcu naših bataljona.
4. XII. 1943. Brigada se nalazi na položaju: s. Grevići — s. Kućani — s. Gorani — s. Podhum — s. Višnjevica; bataljoni su na odmoru. Za obezbjeđenje bataljoni su isturili duboke patrole u pravcu neprijateljskih garnizona Konjic — Lisičići — Ostrožac — Rama.
5. XII. 1943. Izdali smo zapovijest bataljonima da izvrše demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Konjic i Ostrožac.⁵ I bataljonu izdali smo naređenje da izvrši napad na neprijateljsko uporište Lisičići u cilju likvidacije istog.⁶ Bataljonu je dodijeljen protivkolski top i jedan teški bacač. Napad je otpočeo u 20 časova. U međuvremenu je stigao oklopni vlak iz Konjica u ž.st. Lisičići koji je svoju kompoziciju podijelio na tri djela i tako uporno branio sta-

^{4, 5 i 6} Opširnije o tome vidi izvještaj Oružničkog krilnog zapovjedništva u Mostaru od 15 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29/19, k. 192.

nicu. Usljed borbe koja je trajala oko 3 časa vidjeli smo da je nemoguće likvidirati pomenuta uporišta, te smo izdali bataljonima naređenje za povlačenje. U toku napada na ž. stanicu Lisičići imali smo jednog mrtvog i 3 ranjena druga. Prilikom demonstrativnog napada na neprijateljsko uporište Ostrožac imali smo jednog mrtvog druga od bacača. U toku dana neprijatelj je izvršio ispad u pravcu položaja II. i III. bataljona gdje je bio odbijen uz gubitke od 6 mrtvih i 4 ranjena. Naši gubici su 2 mrtva.

6. XII. 1943. Izdali smo zapovijest bataljonima da se postave na sljedeću prostoriju: I. bataljon u s. Podhum, II. bataljon u s. Parsovići, III. bataljon u s. Gorani, IV. bataljon u Kućani. U vezi naređenja Štaba X. divizije, izdali smo bataljonima zapovijest za pokret 7. o.mj. u 6 časova da se smjeste na prostoriju: I. bataljon u s. Ščit. II. bataljon u s. Drin — Studenci, III. bataljon u s. Gostovo — s. Čurić — IV. bataljon u s. Ripci. Intendantura, sanitet i protivkolsko odjeljenje u s. Lapsunj. Štab brigade smjestio se u s. Gostovo.
7. XII. 1943. Brigada je izvršila pokret prema zapovijesti izdatoj 6. o.mj. U toku dana stigle su na određenu prostoriju sljedeće jedinice: I. bataljon na prostoriju s. Ščit, II. bataljon nije mogao stići na određenu mu prostoriju u s. Rumboci, već je zanoćio u Prozoru po odobrenju ovoga Štaba brigade. III. bataljon u toku dana izbio je na prostoriju s. Gostovo. IV. bataljon na prostoriju sela Drin — Studenci. Intendantura i sanitet u s. Lapsunj. Štab brigade nalazi se u s. Gostovo.
8. XII. 1943. Brigada se nalazi na odmoru na prostoriji s. Gostovo, s. Lapsunj s. Jaklići — s. Rumboci — s. Drin — s. Studenci — s. Ščit.
9. XII. 1943. Brigada je na odmoru na gore navedenoj prostoriji.
U 15.30 č. izvršena je smotra Brigade.
10. XII. 1943. Brigada je na odmoru kao i 9. XII. 1943.
11. XII. 1943. Naređenjem Štaba X. divizije izdato je naređenje bataljonima od ove brigade da se postave na prostoriju Maglice — Zahum — Lug — Go-

rica. Zadatak bataljona je da zatvaraju pravac od Ravnog, pravac uz dolinu rijeke Doljanka i pravac od Rame, kao i da bataljon u Zahumu održava vezu sa Vukovskim odredom.

12. XII. 1943. Položaj Brigade je kao i 11. XII. 1943. IV. bataljonu izdali smo naređenje da se postavi u s. Jaklići.
13. XII. 1943. Po naređenju Štaba X. divizije Str. pov. br. 49/43.⁷ od 13. XII. 1943. izdali smo naređenje III. i IV. bataljonu da se postave na liniju Ravno—Zvirnjača, te da zatvaraju pravac Duvno—Šujica—Ravno. I. bataljon u rezervi u s. Zvirnjača. II. bataljon ove brigade nalazi se na prostoriji s. Gornji Višnjani — s. Lug sa zadatakom zatvaranja pravca od Rame.
14. XII. 1943. U 5 čas. ujutru Brigada je izbila sa dva bataljona na prostoriju s. Ravno — s. Zvirnjača. Dok je u 9 časova u s. Zvirnjaču došao naš I. bataljon i Štab brigade. Po dolasku u s. Zvirnjača postavili smo naš IV. bataljon na prostoriju staje u Paklinama — Mračajćeve staje⁸ — Bukvićeve košare. U 16 časova izdali smo naređenje III. bataljonu da se postavi na prostoriju Spremine košare — Šešumove košare — Mitrovićeva košara. Zadatak III. i IV. bataljona je da kontrolišu komunikaciju Duvno — Šujica, da postavljaju na istoj zasjede, i rušeći sprečavaju neprijateljski saobraćaj.
15. XII. 1943. Položaj Brigade kao i 14. XII. 1943. Do 16 časova na položaju ove brigade nije bilo promjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Načelnik—kapetan,
Nikola Prodanović

(M. P.)

⁷ Redakcija nije pronašla naređenje. Međutim postoji naređenje pod br. 48/43 iz koga se vide zadaci brigada (vidi do. br. 67.)

⁸ Treba: Košare

NABEDENJE ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE »RADE KONČAR« OD 15 DECEMBRA 1943 GOD. POTČI- NJENIM JEDINICAMA O REORGANIZACIJI INTENDANT- SKE SLUŽBE¹

ŠTAB
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«
15. XII. 1943 godine
Broj

ŠTABOVIMA BATALJONA I KOMANDAMA ČETA XIII PROLETERSKE BRIGADE

Stupanjem naše Brigade u sastav I Proleterskog korpusa, našli smo se na terenu, koji je uslovio drugačiji način ishrane naše Brigade,² drugačiju organizaciju intendantske službe nego što smo je mi do sada imali, tako da smo usled tih objektivnih uslova prinuđeni da izvršimo reorganizaciju naše intendantske službe, tojest da je prilagodimo uslovima i prilikama pod kojima se nalazimo. Po dobijenim direktivama od intendature I Proleterske divizije, intendantura Brigade bila bi organizovana na ovaj način:

Brigadna intendantura: sastavljena je od intendanta i dva pomoćnika. 4 — 5 članova brigadne komisije za ishranu sa potrebnim brojem ljudstva i tovarne stoke.

Sastav i veličina komore određuje se prema brojnome stanju i jačini Brigade. Načelno komora treba da bude tolika da može pored rezervnog oružja i municije i t.d. nositi najmanje dvodnevni obrok hrane za cijelu Brigadu (25 — 30 tovarnih konja).

Intendanturom rukovodi intendant koga u odsutnosti zamjenjuje jedan od pomoćnika.

Raspored poslova u intendanturi je sledeći:

Intendant rukovodi opštim poslovima, vaspitava kadrove, organizuje ishranu Brigade itd., daje direktive zamjenicima — intendantima, kako treba da skupljaju sve što je potrebno za Brigadu.

I. zamjenik: rukovodi poslovima oko ishrane Brigade: pronalazi izvore za snabdevanje, upućuje članove komisije na

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 6/14, k. 723.

² Na području Žumberka hranu je spremao narod po kućama, gdje je Brigada bila razmještena.

teren, raspoređuje hranu sa jednog sektora na drugi, naređuje prikupljanje hrane u magacinu intendature, odobrava izdatke iz magacina, propisuje način pečenja hleba za Brigadu, klanje i čuvanje stoke i t.d.

II. pomoćnik: rukovodi svim poslovima oko odjeće, obučavanja radionicama, i t.d.

Članovi komisije: za ishranu Brigade upućuju se pravovremeno na određene terene, sa kojih se ishranjuju bataljoni i druge jedinice. Komisija se formira: član brigadne komisije, intendant i jedan politički rukovodilac. Ovako formirana komisija je privremenog karaktera, tj. intendant i politički rukovodilac su članovi te komisije, samo za konkretni slučaj. Komisija mora biti sastavljena od tri člana i sva tri potpisuju uredne potvrde koje su propisane od Ekonomskog odeljenja Vrhovnog štaba. Niko i ni u jednom slučaju ne može izvršiti nabavku bez prisustva članova komisije.

Težište ishrane leži danas na brigadnim intendaturama koje moraju uložiti maksimum truda da pravilno i dobro ishranjuju Brigadu, razvijaju duh kolektivizma i međusobnog pomaganja u ishrani između intendantata i ekonoma jedinica.

Intendanture bataljona: organizovane su na sledeći način: intendant i pomoćnik, radni vod sa vodnikom i političkim delegatom na čelu i sa potrebnim brojem ljudstva i tovarnih konja.

Jačina i sastav radnog voda određuje se prema jačini i sastavu bataljona. Načelno, radni vod treba da bude takvog sastava da može pored naoružanja i rezervne municije nositi i tri obroka hrane brašna ili žita, variva, soli i t.d. Četne ekonomate u svakom slučaju treba izbegavati. Dužnost četnog ekonomata je da iz magacina prime hranu i sprave je za četu ako je četa samostalna jedinica, no, ako je četa u sastavu bataljona, onda primaju gotovu hranu iz bataljonske kuhinje i dele borcima. Ekonomski samostalnih četa dobivaju direktive od intendanta Brigade, samo se ne mogu snabdevati, već trebaju iz magacina intendature Brigade. Jačina radnog voda je 20—25 ljudi sa 12—15 tovarnih konja.

Na osnovu dopisa intendature naše Divizije pri intendanturi naše Brigade formiraju se zanatlijska odeljenja i to: pekarsko, mesarsko, obučarsko, šnajdersko i kovačko odeljenje. Dužnost tih odeljenja je da po svojoj stručnosti obavljaju određene poslove za potrebe ove Brigade. Ta odeljenja su divizijske grupe, a privremeno se nalaze pri intendanturi Brigade.

Na osnovu prednjega, sastav intendature naše Brigade je sledeći:

Intendant: drug Dragutin Bogdanić.

I. pomoćnik: drug Dragec Basariček,

II. pomoćnik: drug Čuturilo Mile.

Članovi brigadne komisije jesu: Smetko Milan, Katić Radimir, Janko Vujičić i Janko Dobo. Magacioner: drug Škrbina Ivan. Knjigovođa: drug Bogo Fridrih.

Komandir čete: drug Predović Drago.

Politički komesar: drug Malić Mile.

Pored ovoga ljudstva svaki bataljon uputiće brigadnoj intendanturi po tri druga za formiranje komore.

Za *intendanta I bataljona* određuje se drug Marušić Mato, pomoćnik Ostović Ivan. Potreban broj kuhara i ljudstvo za formiranje radnog voda daće dotični bataljon. Jačina radnog voda treba da bude prosečno 20 — 25 ljudi računajući tu i intendanta i kuvare i dvanaest do 15 tovarnih konja za nošenje hrane.

Za *intendanta II bataljona* određuje se drug Jovan Jovanović, pomoćnik, naknadno određen. Za formiranje radnog voda isto kao kod I bataljona.

Za *intendanta III bataljona* određuje se drug Ravičić Martin, a pomoćnik mu je Novosel Ivan. Radni vod isto kao kod prednjih.

Za *intendanta IV bataljona* određuje se drug Silvijo Kranjec, a pomoćnik Josip Španjolski. Radni vod isto.

Za *intendanta V bataljona* određuje se drug Čujko Pavao, a pomoćnik Barbarić Đuro. Radni vod kao i gore.

Ekonom čete za vezu — određuje se drug Vlašić Vlado. Sa jednim kuharom, i dva do tri konja za nošenje hrane, potrebno ljudstvo da mu se dodeli iz čete.

Ekonom Inžinjeriske čete — određuje se drug Kacut, isti koji je i do sada vršio tu dužnost. Potrebno ljudstvo i konje kao kod Čete za vezu.

Za *ekonoma brigadnog saniteta* određuje se drug Šegulja Franjo. Pod ekonomat brigadnog saniteta spada Brigadna ambulanta i sanitetski vod. Kad je pri sanitetu, a kada je na terenu, ljudstvo sanitetskog voda se ishranjuje u jedinici pri kojoj se nalazi. Ukida se posebna kuhinja sanitetskog voda, ljudstvo zaposleno oko nje prelazi u ekonomat Brigadnog saniteta. Spravljanje hrane u brigadnom sanitetu je dvojako, obična hrana i dijetalna, na dijetalnoj kuhinji se hrane svi ranjenici i bolesnici kojima je to po nalazu lekara potrebno, kao i sva ona lica kojima je potrebna pojačana i bolja ishrana.

Ekonom brigadnog saniteta se snabdeva iz magacina brigadne intendanture, može i treba da organizuje prikupljanje preko zborova, N.O.O.,³ A.F.Ž.,⁴ i svih ostalih ustanova, mleko,

³ Narodnooslobodilačkih odbora

⁴ Antifašističkog vijeća žena

sir, jaja, voće, donošenje poklona ranjenicima od strane stanovništva i t.d.

Za ekonoma Štaba brigade određuje se drug Kozlina Petar. Snabdeva se iz magacina intendanture Brigade.

Za formiranje zanatlijskih odeljenja određuju se **drugovi** i to: **za pekarsko odeljenje**: 1. Duvnjak Petar, 2. Rumbak Branko, 3. Matić Danilo, 4. Orešković Pero, 5. Drašković Velimir i »Beg« iz IV bataljona. Svaki od ovih ima po jednoga pomoćnika, za potpunu formaciju toga odeljenja poslaće II bataljon dva druga sposobna za ove poslove.

Za mesarsko odeljenje: 1. Savativi Janko, 2. Prković Dragan, 3. Patafta Ivan, 4. Blažić Vid, 5. Cignjević Petar, 6. Antolek Rudolf.

Za šnajdersko odeljenje: 1. Svaki bataljon i četa za vezu uputiće po jednog šnajdera stručnjaka, a II bataljon tri drugarica šnajderke.

Za obučarsko odeljenje: Uputiće brigadnoj intendanturi po dva stručna radnika svaki bataljon.

Za kovačko odeljenje: Uputiće IV i V bataljon po jednog stručnog radnika. Ovo naređenje stupa odmah na snagu, štabovi bataljona uputiće odmah po prijemu ovoga traženo ljudstvo i nastojati da se ova organizacija sprovede, tako da se do 18. ovog meseca pređe na nju. Postavljanje i smenjivanje intendanata vrši se preko intendanta Brigade, odnosno preko Štaba brigade, preko njega kao referenta po ekonomskim pitanjima pri Štabu brigade. Intendanti su članovi štabova svojih jedinica kao referent po ekonomskim pitanjima.

Izvodi iz naređenja Vrhovnog Štaba I ekonomskog odeljenja V.Š. o snabdevanju Narodno-oslobodilačke vojske i Partizanskih odreda Jugoslavije.

Za intendanta je danas teška i odgovorna dužnost. Oni rukovode i obavljaju najteže poslove koji tesno zadiru u život i rad vojske i povezani su sa životom i opstankom stanovništva. Na njima je da pravilnim radom osiguraju vojsci potrebna sredstva za život i borbu bez naročitog opterećenja stanovništva.

Mnogi drugovi intendanti, a naročito mlađi, nisu svesni svoje dužnosti i verovatno da zbog toga prave razne propuste na terenu, ovo je do izvesne mere uslovljeno i slabim razumevanjem važnosti ekonomske struke i njenog utjecaja na borbenu sposobnost vojske. Ma kakva sjajna pobeda bila naše vojske ili naših političkih rukovodilaca može se pretvoriti u naš poraz ako drugovi koji rade po ekonomskoj...⁵

⁵ Dokumentu nedostaje završetak.

NAREĐENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 16 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE ZA NAPAD NA PRUGU BOS. NOVI — KOSTAJNICA¹

ŠTABU IV. DIVIZIJE

1.) Ličku brigadu ne možemo upotrijebiti prema vašem predlogu, jer ne raspolazemo s njom.²

2.) Nije potrebno paliti Ljubiju, važno je da su rudnički objekti uništeni.

Ukoliko bi neprijatelj pošao iz [Bos.] Novog i Prijedora, ...³, jer bi [u] drugim garnizonima Nijem. došlo do koncentracije.

16-XII u 16 sati

Komandant
pukovnik Slavko

ŠTABU IV. DIVIZIJE

1.) Od Vrhovnog štaba primili smo slijedeću depešu: Nijemci su potučeni na sektoru Karlovac — Vojnić.⁴ Hrvatske jedinice zahvatile su veliki plijen. Da bi olakšali situaciju potučenih trupa, Nijemci upućuju pomoć — 373 »Tigar« diviziju u pravcu Dvor — Žirovac i Dvor — Kostajnica⁵; potrebno je protiv ove divizije hitnu ofanzivu.

Maršal
Tito

U vezi gornje depeše, naređujemo da hitno prebacite vašu [brigadu⁶ na Bos] Novi — Kostajnica, koja treba energično da napada ovu prugu i da zauzme Dobrljin.

Lijevo krilo Osme brigade ubacite u ugao Bos. Novi — Prijedor — Raka i sa jačim dejstvom na pomenutu prugu.⁷

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25—9, k. 766.

² Odnosi se na Treću ličku NOU brigadu. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 51.

³ U originalu su nekoliko riječi nečitko napisane.

⁴ Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 69 i 123.

⁵ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 150.

⁶ Odnosi se na Jedanaestu krajišku NOU brigadu. (Vidi dok. br. 17 i 105.)

⁷ Opširnije o njenom dejstvu na ovom terenu vidi dok. br. 132.

Diverzantske trupe prebacite na tu napomenutu prugu.
Podgrmečki odred neka djeluje na svome sektoru.⁸
Postupiti najhitnije.

16-XII-1943 u 15⁴⁰

Komanda
pukovnik
Slavko⁹

BR. 85

ZAPOVIJEST ŠTABA ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 16 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA DRUGE LIČKE I TREĆE KRAJIŠKE PROLETERSKE BRIGADE ZA NAPAD NA ŠUJICU

ŠTAB
VI. DIVIZIJE I. PROLET.
KORPUSA N.O.V. JUGOSL.
16. decembra 1943
u 8 h.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Livno — Jajce 1:100.000)

Podaci o neprijatelju: Neprijateljska kolona koja je 12. ov.mj. ušla iz Livna u Šujicu,² pošto se spojila sa snagama iz Duvna, nastavila je da se uz pomoć tenkova i artiljerije polako probije prema Kupresu. Prednji dijelovi kolone probili su se do D. Malovana u toku 14. ov.mj. U toku 15. ov.mj. kolona se nije kretala dalje. Jačina neprijateljske kolone do 1500 pješaka, 10 manjih i 2 veća tenka, te artiljerija. Ta vojska sastavljena je od Poljaka i ostalih narodnosti, a ima nešto i Nijemaca. Moral i borbenost su na maloj visini sudeći po sporom napredovanju. Glavna snaga neprijatelja su tenkovi i artiljerija.

Naše snage: Istočna kolona: I. Proleterska i VII. Krajiška brigada i zapadna kolona: III. Proleterska i II. Lička brigada. Za-

⁸ Vidi dok. br. 116.

⁹ Rodić

¹ Original, pisan na mašini. latinicom. nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—1, k. 796.

² Vidi dok. br. 115 i 207.

datak: razbiti neprijateljsku kolonu, te nastaviti ofanzivne operacije.

Dalmatinske snage uveče 15. ov.mj. počinju sa napadom na Livno.

Zadatak zapadne kolone: III. Proleterske brigade i II. Ličke brigade. Napasti najenergičnije neprijateljsku kolonu sa zapada, ostavljajući potrebne dijelove na Kupreškim Vratima.

I. Proleterska brigada napada neprijateljsku kolonu sa istoka, a VII. Krajiška brigada postavlja osiguranje prema Duvnu, a poslije i Livnu.

U cilju izvršenja zadatka zapadne kolone

n a r e đ u j e m o :

- 1) **II. Lička brigada**
i brdska baterija
divizije.

Napašće neprijatelja u Šujici sa zapada i jugozapada sa zadatkom što prije overladati mjestom,³ pomiješati se sa neprijateljskom pješadijom, čime će se neutralisati dejstvo neprijateljskih tenkova.

Štab brigade na koti Borac (1285).

- 2) **III. Proleterska**
brigada

Napašće sa manjim dijelom snaga neprijateljsku kolonu sa sjevera pravcem: D. Malovan — Šujica, težeći da prodre do raskršća cesta. Većim dijelom snaga napadaće samo mjesto Šujicu sa zapada pravcem: Suhovrh — Šujica.⁴

Dva bataljona ostaviti u kolonskoj rezervi kod Suhovrha.

Štab brigade nalaziće se kod Suhovrha (k. 1457).

Veza između II. i III. Brigade do dirom snaga na Konjskoj Stazi koja vodi od Borca za Šujicu, na pravcu Suhovrh — raskrsnica cesta.

3) Napad izvoditi najenergičnije i sprovoditi ga najupornije skoncentrisanim snagama. Da bi se osujetilo dejstvo neprijateljskih tenkova i artiljerije, neophodno je upasti usred rasporeda neprijateljske pješadije, pomiješati se sa njom.

4) **Veza:** Između štabova brigade i Štaba divizije telefonom i kuririma.

³ Opširnije o ovim borbama vidi bojnu relaciju Brigade od 1945 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19—2. k. 799, i u dok. br. 125.

⁴ Opširnije o napadu na Šujicu vidi dok. br. 176.

5) Ranjenike evakuisati u Begovo Selo, gdje će se nalaziti hirurgijska ekipa.

6) Prilažemo znake za raspoznavanje.

7) Ishranu organizirati kao i dosada.

8) Početak operacije 16. decembra u 17 h.

9) Štab divizije nalaziće se na Suhovrhu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR,
sl. otsutan

KOMANDANT
potpukovnik,
Đ. Jovanović

DOSTAVLJENO:

- 1) Štabu I. Prolet. korpusa N.O.V.J. na uvid,
- 2) Štabu II. Ličke i III. Proleterske brigade — na izvršenje.

BR. 86

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE ŠTABU HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA NA PODRUČJU GACKO — BILEĆA U VREMENU OD 1 DO 15 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. broj: 49
16 decembra 1943 god.
Brajčevići

ŠTABU HERCEGOVAČKE N.O.U. DIVIZIJE²

U vezi vašeg naređenja dostavljamo vam relaciju o operacijama u vremenskom periodu od 1 do zaključno 15 decembra 1943 god.

Opšti zadatak brigade, prema dobijenoj direktivi,³ bio je uništenje okupatorskih snaga, akcija protiv okupatorovih slugu

¹ Đoko

² Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—3, k. 1149—II.

³ Kasniji naziv: Dvadeset deveta NOU divizija.

⁴ Vidi dok. br. 16.

domaćih izdajnika, uništenje i onesposobljavanje komunikacija za saobraćaj, čišćenje terena na kome je brigada operisala od četničkih bandi, mobilizacija svog nemobilisanog ljudstva na terenima kuda je brigada prošla i učvršćivanje narodne vlasti.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA

a.) Kod neprijatelja

Prema dobijenim izvještajima od naših izviđačkih dijelova, od mještana i putem obaveštajne službe neprijateljske snage koncentrisale su se na liniji Samobor — Avtovac — Gacko — Gradina — Fojnica — Dubljevići — Slivlje.

Od pravca Plane ka Avtovcu neprijatelju su pridolazila jača pojačanja.

Na gore navedenoj liniji koncentrisani su bili i Njemci i četnici. Četnici su došli na ovu liniju sa prostorije Sreza Nevesinje, potpomognuti od strane Njemaca. Na prostoriji gdje su došli četnici pokušavali su da mobilišu još nemobilisano ljudstvo, ali im nije polazilo za rukom.

Jačina Švaba bila je sljedeća: u Dubljevićima 100; u Fojnici 80 sa većom komorom; u Gradini i Nadinićima 150 sa 60 konja; u Gacku 300 sa većom komorom, 2 topa, 2 tenka i radio stanica; u Avtovcu i Miholjači 150 sa većom komorom; u Samoboru 30; a bilo ih je na Gatu u jačini oko 30 boraca i na Zbornoj Gomili. Pored ovih snaga tri kolone Njemaca su stigle u Avtovac od pravca Plane.

Ove njemačke snage bile su potpomognute četničkim snagama Milorada Popovića, popa Perišića,⁴ Petra Samardžića⁵ i Jovana Draganića.⁶ Jačina ovih snaga bila je oko 350 boraca raspoređenih na prostoriji s. Gareva — Samobor — Miholjača — Gacko — Nadinići — Gradina — Fojnica — Dubljevići — Koševo, a manjim dijelom u Oblju.

Jači automobilski saobraćaj zapažen je na putu Nevesinje — Kifino Selo — Ulog — Obalj — Kalinovik.⁷

⁴ Radojica Perišić, pop, komandant četnika na granici Crne Gore i Hercegovine (pl. Golija).

⁵ Petar Samardžić, četnički vojvoda u Srezu nevesinjskom. Opširnije o četničkoj organizaciji u ovom srezu, kao i o njihovoj saradnji sa Nijemcima, vidi izvještaje Kotarske oblasti Nevesinje pod br. 12/12—1, 13/12—1, k. 202; 54/3 a—3, k. 153 i 42/19, k. 192.

⁶ U to vrijeme bio je zamjenik četničkog vojvode Samardžića.

⁷ U izvještaju Kotarske oblasti Nevesinje od 10 decembra 1943 god. stoji i ovo: »Na području voda nalaze se njemačke postave u mjestima: Kifino Selo, 7 km s.i. — u Ulogu, 23 km s.i., u Odžaku, 7 km j.i. od Nevesinja i u Fojnici, 13 km s.z. od Gackog, jačina od jednog voda, kojima su pridodate četničke postrojbe od 50—60 momaka. Ove jedinice vrše pretragu terena, te je ujedno osiguran promet Nevesinje — Ulog — Kalinovik i Nevesinje — Gacko« (vidi dok. br. 51/3 A—3, k. 153 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

Glavne njemačke snage, koje su došle od pravca Plane ka Avtovcu, od pravca Dabar — Slato — Gradina i od pravca Nevesinja ka Gacku ostale su nekoliko dana na liniji Samot — Avtovac — Gacko — Gradina — Fojnica, a potom su preduzeli pokret preko Čemerna dalje ka Zelengori.⁸ Manje snage Njemaca sa svim četničkim snagama ostale su kao posada garnizona Avtovac — Gacko — Fojnica.

Ukupna jačina njemačkih snaga bila je oko 1.500 do 2.000 boraca.

Moral njemačkih vojnika bio je slab, a njihova oprema bila je također slaba. Naoružanje njemačkih vojnika bilo je dobro i imali su veću količinu municije. Ljudstvo ovih Njemaca bilo je većim dijelom sa teritorije bivše Jugoslavije,⁹ a manjim dijelom boraca jedinice njihove bile su popunjene od pravih Njemaca. Njemačke snage koje su prolazile preko Gacka i dalje za Čemerno bile su sastavni dio divizije »Princ Eugen«.

Moral kod četnika je vrlo slab, borbenost mala, jedino se ističu oni zlikovci koji su od naroda osuđeni za njihova izdajnička djela.

Njemci su imali svoje rukovodstvo, a četnici svoje, ali četničko voćstvo bilo je potčinjeno njemačkom rukovodstvu.

b.) Kod nas

Naša brigada bila je smještena na prostoru s. Žanjevica — s. Berušica — s. Doderovići, vrativši se sa uspješnih ofanzivnih akcija na prostoriju Sreza Nevesinje i Nevesinjskogatačke Površi. Brigada ima tri udarna bataljona i to: »1«, »2« i »4«.

Moral, duh, disciplina u brigadi su na dostojnoj visini. Borbenost vrlo dobra. Nešto boraca dezertiralo je iz našeg »1«, ali pošlo u neprijateljski tabor.

Ishrana naše brigade vršena je sa terena putem rekvizicije kao i putem konfiskacije koja je vršena nad familijama (imovinom) narodnih izdajnika.

Vrijeme kao elementarna pojava bilo je vrlo slabo. U početku kiše, a potom snijeg i jače magle, otežavale su naš rad i izvođenje akcija protiv neprijatelja. Često puta vidljivost je bila vrlo malena.

⁸ i ¹² Ove njemačke snage preduzele su napad sa juga preko Hercegovine, s ciljem da u sklopu opštih operacija u Šestoj neprijateljskoj ofanzivi sabiju jedinice NOV na uski prostor u istočnoj Bosni i da ih unište. Opširnije o tome vidi dok. br. 195, 197, 202 i dok. br. 3/2-a, k. 72 A i 2/1, k. 11 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta (njemački dokumenta).

⁹ Odnosi se na njemačku nacionalnu manjinu u Jugoslaviji.

Vrijeme kao prostor nije igralo vidnu ulogu, jer su dijelovi naše brigade bili skoro uvijek smješteni na užem prostoru.

c.) Kod susjeda

Situacija kod naših susjeda bila je približno slična kao i kod nas.

X Hercegovačka N.O.U. brigada vodila je uspješne bojeve oko Bileće protiv Njemaca i u Banjanima protiv četnika.

III Hercegovačka N.O.U. brigada uspješno je vodila bojeve protiv Njemaca na komunikaciji Plana — Avtovac i izgleda da je poremetila plan njihovog kretanja dalje ka Gacku i Čemernu.

Akcija odreda »Nevesinjska puška« i »Bišina« takođe su omele akcije Njemaca, kao i mobilizaciju koju su imali namjeru da sprovedu četnici.

Sve susjedne jedinice bile su u stavu očekivanja neprijateljske ofanzive, a u zgodnoj situaciji napadale su pojedine kolone uništavajući ih i time remetili plan kod neprijatelja.

d.) Vojno-politička situacija

U Hercegovini — na terenu na kome je operisala ova brigada — narod uviđa ispravnost borbe koju vodi Narodno-mllobodilačka vojska. Tako isto uviđaju pogrešan pravac borbe narodnih izdajica — četnika, koji su ih bacili u okrilje okupatora. Zbog toga simpatije za našu borbu postaju svakim danom sve veće i veće, a mržnja prema četnicima postaje sve jača.

Ljudstvo na terenu po kome je prošla ova brigada mobilisano je bilo u brigadu ili odrede, a jedan mali dio ljudstva nalazi se po škripovima¹⁰ ili kod četnika, ali je njihova borbenost vrlo mala.

Četnici i ustaše su neaktivni i svakim danom postaju sve neaktivniji. Njihovo ljudstvo otkazuje im poslušnost i izražava želju prelaska na našu stranu.

e.) Procjena situacije i zemljišta

S obzirom na veće koncentracije njemačkih i četničkih snaga na liniji Gat — Samobor — Avtovac — Gacko — Gradina — Fojnica — Dubljevići i Obalj, kao i veći pridolazak snaga od pravca Plane ka Avtovcu, očekivala se neprijateljska ofanziva protiv naše brigade, a tako isto očekivana je ofanziva na teritoriju Hercegovine i to na onome dijelu gdje su se nalazile skoncentrisane naše snage.

¹⁰ Odnosi se na škrabe.

Snage naše brigade nalazile su se skoncentrisane na užem prostoru u cilju akcije na neprijatelja, ili pak u cilju davanja jačeg otpora, ako bi neprijatelj pokušao napad na nas. Snage naše brigade bile su vezane za divizisku bolnicu, koju je trebalo obezbjeđivati, jer su snage ostale divizije bile rasturene na široj prostoriji.

Neprijateljsko stajanje u Gacku 2 do 3 dana bez akcija pojačavalo je još više ofanzivnu namjeru neprijatelja, pošto se je mislilo da se prikuplja i uređuje za napad na nas, a snage naše brigade bile su u nemogućnosti da ga napadnu usljed ogromne brojne nadmoćnosti i nadmoćnosti u naoružanju i zbog toga što je držao utvrđenja oko garnizona za čije bi zauzeće trebalo dati mnogo žrtava.

Osjećala se potreba za koncentraciju svih snaga divizije i tome se težilo. Po sjedinjenju sviju snaga divizije bila bi moguća zajednička akcija protiv neprijatelja.

Zemljište na kome se naša brigada nalazila zgodno je za odbranu i protiv jačih neprijateljskih snaga, a tako isto pruža mogućnost ofanzivnog dejstva na neprijatelja ako bi on pokušao napad na nas. Sa zemljišta na kome se naša brigada nalazila zgodno je počesno tući neprijateljske dijelove i time ometati njegov plan akcije.

Četničke snage koje su bile zajedno sa Njemcima, također su bile neaktivne.

Poslije nekoliko dana dobijeni su podaci da je glavni dio njemačkih snaga prešao preko Zelengore i dalje za Jeleč, na osnovu čega su naše snage trebale da aktivno dejstvuju na manje njemačke snage i četničke snage, koje su ostale na prostoru Sreza Gacko.

2. — ODLUKA

Na osnovu procjenjene situacije donesena je odluka da se brigada postavi u najpovoljniji položaj za odbranu i da zatvara pravac ka Plužinama, ofanzivno dejstvujući na neprijatelja ako pokuša napad na taj pravac bilo od pravca Gacka, Vrbe ili Čemerna, kao i da se sa rasporedom brigade obezbijedi sigurnost divizijske bolnice, a poslije toga da se brigada sjedini sa ostalim brigadama Hercegovačke divizije u cilju zajedničkog napada na neprijatelja i zajedničke odbrane, ako neprijatelj bude preduzeo ofanzivu.

Prelaskom glavnih neprijateljskih snaga preko Zelengore i dalje za Jeleč uvidjelo se je da neprijatelj nema ofanzivne namjere prema našim snagama¹¹ i donesena je odluka da se brigada prebaci na prostoriju Sreza Gacko i da aktivno dej-

¹¹ Opširnije o tome vidi dok. br. 195.

stivuje protiv neprijateljskih snaga u Avtovcu i Gacku, s ciljem da ovlada sa njima.

2 — RASPORED SNAGA — PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA

1 decembar

Ovoga dana brigada je bila smještena na prostoriji s. Žanjevica, s. Berušica i s. Doderovići, sa zadatkom zatvaranja pravca ka Ravnom od Gacka, Vrbe i Čemerna.

»1« [bataljon] je smješten u s. Doderovići, sa zadatkom da izviđa u pravcu s. Kazanci i da bude rezerva brigade, kao udar [na snaga] za manevar. Štab brigade sa »4« bio je smješten u s. Berušica, sa zadatkom obezbjeđenja od pravca Avtovca preko Jasenika ili Lipnika za Ravno.

»2« je bio smješten u s. Žanjevica, sa zadatkom obezbjeđenja pravca Vrbe i Čemerna.

Bataljonu »Vule Skoko« naređeno je da izviđa u pravcu Jugovića i Dubljevića.

U toku ovoga dana nije bilo neprijateljskih akcija. Vrijeme je bilo lijepo.

2 decembar

U toku ovoga dana snage čitave brigade ostale su na istoj prostoriji, kao i prvoga decembra, a bataljoni su imali iste zadatke, s tim što je toga dana preduzeto dublje izviđanje u pravcu Avtovca — Gacka i Jugovića.

Jedan njemački kurir došao je istoga dana u Štab brigade noseći pismo od Štaba njemačke komande za Štab Hercegovačke divizije, u kome moli da se ne ubije njemački zarobljeni major. Bio je proslijeđen za diviziju.

3 decembar

Ovoga dana brigada sa bataljonima ostala je na istim položajima, sa istim zadacima, kao i 2 decembra. Oko 15 časova jedna neprijateljska kolona jačine oko 700 boraca primijećena je u selu Vrba, a jedan dio u s. Čemerno.¹² Pokreti snaga primijetili su se od pravca Stepena. Vrijeme je bilo lijepo i sunčano. Bilo je snijega. Akcija u toku dana nije bilo.

4 decembar

Brigada je rano ujutro izvršila pokret na prostoriju Orah — Kovači — Zabrde — Stabna,¹³ sa zadatkom da štiti pravac ka Plužinama i da ofanzivno dejstvuje na neprijatelja ako bude pokušao napad.

¹², ¹⁴, ¹⁶, ¹⁷, ²² i ²³ Opširnije o organizaciji pokreta vidi zapovijesti Brigade u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 8/1, 9/1, 11—1, 12—1, 16—1, 18—1, k. 1149—II.

Štab brigade, bolnica i »1« bili su smješteni u selu Zabrdje, sa zadatkom zaštite pravca od s. Kazanci — Međeđa katuni.

»2« je bio smješten u selu Zabrdje, a sa jednom četom u selu Stabna, sa zadatkom zaštite pravca od s. Izgori preko Stubice ka Stabnoj i dalje za Plužine.

»4« je bio smješten u s. Kovači, sa zadatkom obezbjeđenja pravca Avtovac — Lipnik — Ravno i dalje za Plužine.

Bataljon »Vule Skoko« bio je smješten u selu Orah, sa zadatkom da izviđa u pravcu s. Žanjevica.

U toku dana nije bilo akcija. Jedan avion je preletio preko naših položaja, ali bez dejstva. Narčitih podataka o neprijatelju nismo dobili.

5 decembar

U toku ovoga dana raspored brigade ostao je isti kao i 4 decembra, a bataljoni su imali iste zadatke. Vršena su dublja izviđanja. Akcija nije bilo. Jedan neprijateljski avion preletio je preko naših položaja, bez dejstva. Dobijeni su podaci da je 1.500 Njemaca sa 350 četnika skoncentrisano na liniji Daniči — Gat — Samobor — Avtovac — Gacko — Vrba — Čemerno, vjerovatno u namjeri da nas napadnu.

6 decembar

Ovoga dana u 7 časova ujutru brigada je krenula ka prostoriji Krstac — Šarovići — Selina,¹⁴ sa zadatkom da izbjegne eventualni neprijateljski napad i da se sjedini sa ostalim snagama divizije.

Štab brigade i »1« bili su smješteni u s. Selina. »2« u s. Krstac, a »4« u s. Šarovići.

Zadatak sviju bataljona bila je zaštita pravca od Kazanaca ka s. Krstac i dublje izviđanje u pravcu Gacka.

U toku dana nije bilo akcija. Vrijeme je bilo sunčano.

Dobijeni su podaci da je glavna neprijateljska snaga prešla Zelengoru i dalje za Jeleč,¹⁵ a da su manje snage ostale na prostoriji Sreza Gacko — ostale kao zaštita garnizona. Na osnovu tih podataka donesena je odluka da se ide ka Gacku, dublje izviđa i aktivno dejstvuje

¹⁵ Vidi dok. br. 195.

protiv neprijatelja ukoliko za to bude situacija povoljna.

7 decembar

Brigada se ovoga dana prebacila na prostoriju Orlina — Vratkovići — Kazanci.¹⁶

Štab brigade i »4« bio je smješten u s. Kazanci; »2« u s. Vratkovići, a »1« u Orlini i Bobotovom Groblju.

Zadaci sviju bataljona bili su zatvaranje pravaca od Troglava i Samobora ka Kazancima.

U toku dana nije bilo akcija. Uhvaćena je veza sa Dulićkom partizanskom četom. Na Gatu bilo je nešto četnika. Vrijeme je bilo kišovito. Primijećeno je oko 30 škripara iznad s. Kazanci, koji su bili protjerani, a dejstvo vatreno nisu ispoljavali.

8 decembar

Ovoga dana rano izjutra 2 čete »2« zauzele su Gat potpomognute sa jednom četom »4«. Na Gatu nije bilo neprijatelja. Po ovlađivanju Gata dvije čete »2« smjestile su se u s. Galešine, a četa »4« u s. Kruščica, sa zadatkom da drže Gat i osmatraju pravac od Gacka ka Kazancima. Ostale snage brigade bile su smještene kao i na dan 7 decembra sa istim zadacima.

Uveče brigada je izvršila pokret na prostoriju Jasenik — Berušica — Platica,¹⁷ sa zadatkom da s toga položaja prikupi podatke o neprijatelju i da aktivno dejstvuje na Avtovac — Miholjača i Gacko.

Štab brigade sa »4« bio je smješten u s. Jasenik, sa zadatkom da brani prelaz preko rijeke Mušnice i da dublje izviđa ka Gacku.

»1« je bio smješten u s. Berušica, sa zadatkom da prikuplja podatke o neprijatelju i da bude kao brigadna rezerva.

»2« je bio smješten u selu Platica, sa zadatkom zatvaranja pravca od Vrbe i da dublje izviđa u pravcu Dražljeva.

U toku pokreta noću prethodnica brigade je naišla na četničke dijelove i s njima se sukobila kod s. Gareva i Samobora. Tom prilikom ubijeno je 2 četnika. a zaplijenjene 2 puške, 2 bombe i 200 metaka. Sopstvenih gubitaka nije bilo. Neprijatelj je izrazio vatreno dejstvo i od pravca s. Miholjača.

9 decembar

Ovoga dana brigadni dijelovi ostali su na istim položajima i sa istim zadacima kao i na

dan 8 decembra. U toku dana bilo je puškanje, a oko 15 časova primijećena je jedna kolona Njemaca jačine oko 150 boraca sa nekoliko četnika, koji su došli iz s. Vrba. Bili su naoružani sa 2 bacača i 1 topom. Pored toga došlo je oko 80 četnika u s. Ulinje, a oko 200 četnika posjela je desnu obalu rijeke Mušnice.

U borbu je stupio naš »2« na pravcu Vrbe, natjeravši neprijatelja da se povuče u Vrbu nanijevši mu gubitke. Jedna grupa četnika na Lebršniku uspjela je da se provuče do Meglje na i da bočno djeluje na naš »2«. U toj borbi naš »2« je izgubio 1 borca, koji je zarobljen. Ostali bataljoni vodili su defanzivnu borbu odbrane prelaza preko Mušnice i nisu imali gubitaka.

10 decembar

Ovoga dana rano ujutru »2« je rokirao u s. Lipnik, sa zadatkom zatvaranja pravca Avtovac — Lipnik — Ravno, a ostali bataljoni ostali su na istim prostorijama kao i 9 o.mj., s tim što je »1« dobio zadatak zaštite pravca od Vrbe ka Ravnom.

U toku dana četnici su pokušali uz pomoć Njemaca da pređu preko Mušnice za Lipnik, ali su ih dijelovi našeg »2« energično potisnuli i natjerali u panično bjekstvo ka Avtovcu.

Na sektorima ostala dva bataljona bilo je samo puškanje. Nismo imali gubitaka. Prikupljeni su podaci o neprijatelju, njegovoj jačini i rasporedu.

Vrijeme je bilo oblačno. Teškoće oko ishrane su se pojavile usljed pomanjkanja artikala hrane na smještajnoj prostoriji.

11 decembar

Ovoga dana rano ujutro preduzet je napad na neprijatelja, u cilju protjerivanja sa njegovih položaja, a potom da se ovlada sa [prostorijom] Avtovac — Miholjača — Gacko.¹⁸ Napad je počeo rano ujutro i trajao je čitav dan. Bila je jaka kiša i svi potoci bili su nadoš, tako da su se morali gaziti. Bilo je magle i vidljivost je bila slaba. Neprijatelj je imao 2 topa, 2 bacača, a municijom je raspolagao u velikom broju.

¹⁸ Vidi dok. br. 40 i 45.

U toku napada neprijatelj je protjeran sa njegovih položaja i ovladano je sa Avtovcem i Miholjačom, a potom je pokušao napad na Gacko. Usljed toga što je Gacko jako branjeno i što se neprijatelj bio sakrio u bunkerima donesena je odluka da se u toku noći brigada povuče na liniju Dramešina — Jasenik — Lipnik, sa zadatkom da se na toj prostoriji odmori i da zatvori pravac ka Ravnom.

U toku ove borbe ubijeno je i nađeno 6 četnika, a više ih je ranjeno. Ubijen je jedan Nijemac.

Ovoga dana došao je »5« [bataljon]¹⁹ iz Bosne i smješten je u s. Berušica i stavljen pod našu komandu.

12 decembar

Ovoga dana brigada je ostala na istim položajima kao i 11 o.m.j. Zadatak je bio odmaranje poslije akcije i zatvaranje pravca ka Ravnom.

Naročitih akcija i promjena u toku dana nije bilo, sem što je neprijatelj djelovao bacačima i topovima sa Ponikava i Miholjačke Ljuti. Neprijatelj je pokušao da pređe Mušnicu, ali je odbijen.

Raspored brigade je bio sljedeći: »1« je bio u s. Dramešina; »2« u s. Jasenik; »4« u s. Lipnik. i »5« u s. Berušica. Svi bataljoni su imali zadatak zatvaranja pravca ka Ravnom, kao i da ofanzivno djeluju na neprijatelja ako pokuša napad.

Naređeno je ovoga dana da naš »1« ide u susret drugu Čokaliji²⁰ do Glavatičeva, a dok se ne povрати — da u našem sastavu bude »5«.²¹ Vrijeme je bilo lijepo, gubitaka nije bilo.

13 decembar

Rano ujutro naš »1« pošao je u susret drugu Čokaliji i time je ispao iz našeg sastava do svog dolaska.

Štab brigade sa »5« bio je smješten u s. Jasenik; »4« u s. Lipnik; a »2« u s. Drame-

¹⁹ Bataljon se nalazio u pratnji delegata koji su bili na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu.

²⁰ Uglješa Danilović-Čokalija

²¹ Odnosi se na Peti bataljon Desete hercegovačke brigade (vidi dok. br. 59).

šina. Jedna četa »5« od strane Štaba divizije upućena je preko s. Kovači u sastav svoga bataljona.

Uveče u 20 časova izvršen je pokret na prostoriju Vrba — Dražljevo — Dramešići.

Štab brigade i »5« bili su smješteni u Vrbi, sa zadatkom obezbjeđenja Gacko — Čermeno.

»4« je bio smješten u s. Dražljevo i Ključ, sa zadatkom izviđanja u pravcu Gacko — Gračanice i Nadinića, a pored toga da osmatra pravac Brajčevići — Vrba.

»2« je bio smješten u selu Dramešići, sa zadatkom obezbjeđenja pravca preko Ulinjaka Žanjevici.

Uhvaćena je veza sa ljudstvom Komandnog mjesta Brajčin Laz (Izgori), koji su tamo položili sela Orah.

14 decembar

U toku ovoga dana brigada je ostala na istim položajima kao i 13 o.m.j., s tim što su bataljoni imali zadatke dubljeg izviđanja u pravcu Gacka — Gračanice — Fojnice i Dubljevića.

Dobijeni su podaci da ima nešto četnika u s. Nadinići i Brajčevićima, kao i da neprijatelj vrši redovni saobraćaj na komunikaciji Gacko — Nevesinje; zbog toga je donesena odluka da se četnici u Brajčevićima i Nadinićima napadnu i da se aktivno dejstvuje na neprijateljski saobraćaj.

15 decembar

U 0 časova brigada je preduzela pokret na prostoriju Brajčevići — Ruda Glavica — s. Domrke.²³ sa zadatkom da uništi četnike u Brajčevićima i Nadinićima, da aktivno dejstvuje na komunikaciju Gacko — Nevesinje i da prikuplja podatke o neprijatelju u pravcu Gacko — Fojnica — [G.] Kolečko.

Štab brigade sa »2« bio je smješten u selu Brajčevićima, sa zadatkom da izviđa okolini teren i da služi kao rezerva za udar protiv neprijatelja.

»4« bio je smješten u s. Ruda Glavica, sa zadatkom da aktivno dejstvuje protivu četnika u s. Nadinići, kao i da sprečava neprijatelju saobraćaj.

»5« je bio smješten u s. Domrke, sa zadatkom akcije u pravcu Fojnice i na komunikaciju Gacko — Nevesinje.

U toku pokreta »4« je bio prethodnica brigade i sukobio se sa četničkim bandama u s. Brajčevići.²⁴ Tom prilikom ubio je 3 četnika, a zaplijenio 3 puške i 100 metaka. U toku dana također je vodio borbu protiv četnika i Švaba i ubio je 5 četnika i jednog Njemca. Sopstvenih gubitaka: jedan mrtav i to desetar.

U toku dana »5« je bio napadnut od Njemaca i četnika, ali ih je vještim napadom natjerao u panično bjekstvo u pravcu Fojnice. Ubio je 4 četnika i jednoga Njemca. Sopstveni gubici su bili 2 mrtva. Naknadno je nađeno dva Njemca.

Vrijeme je bilo lijepo.

Istoga dana u 19 časova brigada je izvršila pokret na prostoriju s. Jugovići — s. Vrbovac — G. i D. Kokorina, sa zadatkom da se na toj prostoriji jedinice odmore, ljudstvo opari i da se sačeka veza sa drugom Čokalijom.

4. — REŠENJE

Brigada je u potpunosti izvršavala svoje zadatke, nanosivši Njemcima i četnicima osjetne gubitke. Sa tim nastavlja se i dalje.

Da se blagovremeno imalo podataka o neprijatelju i njegovoj namjeri moglo bi se još jače dejstvovati na neprijatelja i mogli su mu se nanijeti mnogo veći gubici. Obavještajna služba naše brigade dosta je slaba.

5. — GUBICI

a.) Kod neprijatelja

Ubijeno i nađeno na bojnem polju 20 četnika i 5 Njemaca. Ranjenih je bilo više.

b.) Kod nas

5 mrtvih, među kojima jedan komandir čete, jedan delegat i jedan desetar.

c.) Zaplijenjeno

5 pušaka. 2 bombe i 300 metaka.

²⁴ Brigada je o ovoj akciji poslala opširan izvještaj Diviziji (vidi dok. pod br. 14/2, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

6. — ZAKLJUČAK

Svi borci i rukovodioci pokazali su se disciplinovani i trudili su se da izvrše zadatke.

Rukovodeće osoblje trudilo se da izvrši dodijeljene zadatke i mišljenja smo da su do rasli zadacima koji im se dodjeljuju, s tim da se još malo u vojničkom pogledu teorije obuču. Svi bataljoni izvršili su dodijeljene zadatke.

7. — IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA

a.) Njemačkih

Rukovodeće osoblje kod Njemaca je bilo komandno osoblje onog dijela divizije »Princ Eugen«, koji je prošao preko Sreza Gacko.

b.) Četnički

Četničke vođe su bile Milorad Popović, pop Perišić, Petar Samardžić, Jovan Draganić, Vaso Gutić.²⁵ Ustaša nije bilo, a u Kuli Fazlagića nismo imali nikakvih podataka.

8. — IMENA NAŠIH RUKOVODILACA

- a.) Štab brigade: Komandant drug **Obren Ivković**,
Načelnik drug **Drago Đukanović**,
Polkom drug **Špiro Srzentić**,
V. d. zam. polkoma drug **Mato Markotić**.
- b.) Štab »1«: Komandant drug **Milan Glogovac**,
Polkom drug **Mirko Mastilović**,
Zam. polkoma drug **Budimir Franjo**.
- c.) Štab »2«: Komandant drug **Slavo Skender**,²⁶
Načelnik drug **Smajil Balalić**,
Polkom drug **Miloš Salatović**,
Zam. polkoma drug **Mirko Ignjatić**.
- d.) Štab »4«: Komandant drug **Tabaković Milan**,
Zam. komandanta drug **Mato Dutina**,
Polkom drug **Nikola Komljenić**,
Zam. polkoma drug **Sreten Pelević**.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,	Načelnik,	Komandant,
Špiro Srzentić	Drago Đukanović	Obren Ivković

²⁵ Vaso Gutić, poručnik bivše jugoslovenske vojske, komandant četnika u Hercegovini (vidi dok. br. 12/12—1, k. 202 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

²⁶ Slavko Skender. Umro 1957 god. kao pukovnik JNA.

Napomena:

Relacija je sastavljena ukratko i iz nje se može vidjeti u glavnim potezima rad dijelova naše brigade.

Detaljniji rad i opis akcija vide se iz operacijskog dnevnika²⁷ koje vodi ova brigada.

Pored operacijskog dnevnika brigada vodi djelovodni protokol; spisak poginulih²⁸ iz koga se vidi ko je poginuo i gdje je sahranjen i vodi spisak evidencije podoficira. Prilog: spisak poginulih, brojno stanje i izvještaj.

BR. 87

IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU JEDANAESTE DIVIZIJE O AKCIJAMA JEDINICA U VREMENU OD 29 NOVEMBRA DO 14 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
Br. str. pov.
16 dec 43 g.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj o vojnim akcijama I i II bataljona, dok za ostala dva bataljona izvještaj je poslat prije na Štab divizije.

29 novembra 1943 god. I bataljon nalazi se u selu Ostružna, i priprema se napad na Gojakovac, gdje se je po obavještenju nalazio neprijatelj. ali neprijatelja nije bilo.

II bataljon nalazi se na Stanarima. odakle se uputio ka Križu i iste noći prešao preko Usore.

²⁷ Nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 42/2, k. 1150/I.

²⁸ Spiskovi poginulih boraca i rukovodilaca Dvadeset devete NOU divizije nalaze se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta (fascikla gubitaka ljudstva).

¹ Original, pisan na mašini, latinicom. nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 13/2, k. 869.

30 novembar 1943 g. I bataljon kreće za Križ u namjeri da pređe preko Usore i da uđe u sastav brigade koja je prešla preko Usore. Ali bataljon nije mogao preći jer je neprijatelj zaposjeo most i onemogućio prelaz istog bataljona. Bataljon se vratio u Miljanovce. II bataljon došao je u sukob sa legijom.² Ubijen je jedan legionar.

1 decembra 1943 g. I bataljon nalazi se u istom selu, gdje hvata vezu sa XIV brigadom i Tesličko-tešanjskim odredom.

II bataljon sa ostalim jedinicama naše brigade kreće za Novi Šeher. Na putu je došlo do manjeg sukoba sa jednom grupicom četnika, od kojih je jedan ubijen, [jedan] ranjen i jedan zarobljen. Zaplijenjena su dva karabina. Zarobljeni četnik ostao je u našim redovima.

2 decembar 1943 g. I bataljon toga dana dolazi u sukob sa neprijateljem koji je napao od Križa i Omanjske.³ Neprijatelj je pri napadu odbijen. Imao je 5 mrtvih, 10 ranjenih, zarobljeno: dva para cipela, jedan pištolj, dva sata, 300 metaka, 6 granata za minu. Mi smo imali 4 ranjena, od kojih je jedan teže.

II bataljon je u zasjedi na cesti Žepče — Maglaj, da bi spriječio intervenciju neprijatelja od Žepča i da bi omogućio nesmetano rušenje pruge IV bataljonu.⁴

3 decembar 1943 god. I bataljon je u Kulašima iz Stanara.

II bataljon nakon izvršene akcije vraća se u okolinu Novog Šehera. Tog dana avion je bombardovao naše — ali bez uspjeha.

4 decembar 1943 g. I bataljon je u Kulašima, gdje se pari i kupa. Poslije podne je održana vojno-politička konferencija.

II bataljon u sastavu IV bataljona preko Tešanjke stiže u selo Sivšu. U sukobu na stanici Tešanjki legija se razbježala.

5 decembar 1943 god. Bataljon je na odmoru u Kulašima.

II bataljon sa ostalim snagama zanoćio je u selu Sivši. Milicija je te noći pripucavala na nas, a pred jutro je vođena ozbiljnija borba sa legijom i milicijom. Neprijateljski gubici su nepoznati.

6 decembar 1943 g. I bataljon je u Kulašima.

II bataljon je u Stanarima na odmoru, gdje se vrši šišanje po naređenju Štaba divizije.

7 decembar 1943 god. I bataljon je u Kulašima, gdje se izvodi egzercir.

² Opširnije o tome sukobu vidi izvještaj Bataljona od 13 decembra 1943 god. pod reg. br. 8-6, k. 869 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

³ Detaljnije o tome vidi izvještaj Bataljona od 15 decembra 1943 god. pod reg. br. 11-5, k. 869 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ O akciji ovog bataljona vidi film pod reg. br. MNO — Zagreb 4 34—35 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

II bataljon stiže u Kulaše, gdje se vojnici kupaju.

8 i 9 decembra 1943 god. I bataljon vrši pokret za Lužane, gdje nastavlja sa egzerciranjem. II bataljon je u Kulašima. Vrš se vojna obuka, krpljenje i parenje boraca.

10 i 11 decembra 1943 god. I bataljon je u Lužanima. II bataljon kreće iz Kulaša za Vučijak.

12 decembar 1943 god. I bataljon je u Lužanima. Sa dvije čete održana je vojno-politička konferencija, dok je sa jednom četom [ra]đeno o stražarskoj službi, sa objašnjenjem.

13 decembar 1943 god. I bataljon je u Lužanima. Održana je jedna kraća bataljonska konferencija po pitanju dezertstva.

II bataljon logoruje na istome mjestu. Vrš se vojna obuka [po] planu dobivenom od Štaba brigade.

14 decembar 1943 g. Bataljon je izvršio pokret za Pojeznu, gdje je i zanoćio.

Za ovih 15 dana mobilisano je u ova dva bataljona 11 drugova, od kojih je dezertiralo 6. Jedan zarobljeni četnik dobrovoljno je ostao u našim redovima. Iz II bataljona dezertiralo je 29 boraca — većinom Kozarčana. Isti su dezertirali pri našem prelazu [preko] rijeke Usore.

Hrana, odjeća i obuća je zadovoljavajuća.

Posljednjih dana imalo se je više vremena, te se je bilo u mogućnosti da se održi više vojno-političkih savjetovanja sa komandnim osobljem kako nižim tako i višim (bataljonskim).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar,

Komandant — major,
Ranko⁵

⁵ Sipka

**NAREĐENJE ŠTABA PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA
NOVJ OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA OBUSTAVLJANJE NAPADA NA ŠUJICU¹**

ŠTAB
I PROLETERSKOG KORPUSA
NOV JUGOSLAVIJE
Broj — službeno.
17. decembra 1943.
U 20.30 časova.

ŠTABOVIMA

I PROLETERSKJE DIVIZIJE I
VI LIČKE DIVIZIJE
KOMANDANTIMA ZAPADNE I ISTOČNE
KOLONE

1. — Štab I Proleterске brigade izveštava svojim dopisom² od danas, u 16 časova, da ne može glavninom svoje brigade ponoviti napad na Šujicu iz sledećih razloga: što je pod pritiskom neprijateljskih pojačanja iz Duvna³ (iako relativno malih: 10 kamiona pešadije i 2 tenka) njegova glavnina morala danas (noćas) da napusti osvojene položaje neposredno zapadno od Šujice;⁴ što komunikacije Duvno — Šujica i Livno — Šujica nisu prekinute; što neprijatelj intenzivno dejstvuje svojom artiljerijom;⁵ što nema mogućnosti za smeštaj ljudstva; što mu je ljudstvo premoreno.

Na osnovu ovakve procene Štaba I Proleterске brigade, naređujemo obustavljanje daljeg napadanja na Šujicu.

2. — Iako napad naših jedinica na Šujicu noću 16—17 o.m. nije uspeo, ne može se iz toga zaključiti da je neprijatelj jak i uporan. Činjenica je da tada raspoloživim snagama nismo bili uspeli da sprečimo neprijateljski prodor iz Livna u Šu-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 44.1—2, k. 705.

² Redakcija nije pronašla pomenuti dopis. Međutim, sadržaj dopisa može se vidjeti u dok. br. 115.

^{3,4,5} U dnevnom izvještaju 15 brdskog armiskog korpusa od 17 decembra 1943 god., o borbama na ovoj prostoriji, stoji: »114 div.: U očekivanju nepr. vazduš. napada na Livno neprijatelj je vršio mnogobrojne napade na oslone tačke na drumu Sinj — Livno — Šujica, koji su odbijeni. Jake bande na maršu sev. od Šujice ka jugu, stavljene pod jaku art. vatru« (vidi film pod reg. br. Minhen 5/580—581—595—596 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

Šujicu: činjenica je da nismo uspjeli tačno da utvrdimo namere i zadatak neprijateljske kolone koju imamo pred sobom, ali je činjenica takođe da, posle ulaska neprijatelja u Šujicu, 12 o.m. ova kolona nije uspjela da se probije do Kupresa.⁶ Nije isključeno da će neprijatelj ako ga sprečimo da prodre ka Kupresu i ako budemo aktivni — partizanski [dejsvovali] na njegovim komunikacijama — ipak morati napustiti Šujicu i dati nam time mogućnost da preduzmemo dalje šire ofanzivne operacije; takođe nije isključeno da će se tokom sledećih dana stvoriti povoljniji uslovi za organizovan napad na samu Šujicu.

Zbog toga će se jedinice ove kolone zadržati do daljeg na sadašnjem širem sektoru, i to:

a) zapadna kolona na prostoriji zapadno od komunikacije Šujica — Kupres, sa zadatkom zatvaranja pravca Kupreška Vrata sa te strane, dejstvujući ofanzivno—partizanski na komunikaciju Šujica — Livno;⁷ zbog teškoća smeštaja, jednu brigadu (umorniju) držaće na zapadnom delu Kupreškog Polja — kao rezervu;⁸

b) istočna kolona na prostoriji Zvirnjača — Zanolina — Brda — Kukavice — Vukovsko, sa zadatkom zatvaranja pravca Kupreška Vrata sa istoka, zatvaranja pravca Ravno i partizansko — ofanzivnog dejstva na komunikaciju Šujica — Duvno;⁹ jednu brigadu¹⁰ držaće na pravcu Ravno — Duvno, a drugu¹¹ na prostoriji Zanolina — Brda — istočni deo Kupreškog Polja.

3. — Ovaj Štab nalaziće se na pravcu Vukovsko — Kukavice.

4. — Upozoriti sve jedinice da budu najopreznije prilikom ulaska u kuće u kojima je prethodno bio neprijatelj. U takvim kućama neprijatelj postavlja paklene mašine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
general-major,
Koča A. Popović

⁶ Vidi dok. br. 207.

⁷ i ⁸ Vidi dok. br. 115

⁹ Vidi dok. br. 90.

¹⁰ Odnosi se na Sedmu krajišku brigadu Desete NOU divizije (vidi dok. br. 90 i 115).

¹¹ Odnosi se na Prvu proletersku brigadu (vidi dok. br. 90 i 115).

OBAVJEŠTENJE ŠTABA TREĆEG KORPUSA NOVJ OD 17. DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI¹

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. br.: 120
17. XII. 1943 g.

ŠTABU V NOU DIVIZIJE

Položaj

Situacija:

Prema dosadašnjim podacima kojim raspolaže ovaj štab kretanje neprijateljskih snaga kroz istočnu Bosnu izgleda ovako: Prije 10 dana kroz Tuzlu prošla je jedna neprijateljska motorizovana divizija² za Zvornik i dalje preko Drine za Srbiju. Izvještajem Štaba XVI vojvođanske divizije posljednjih dana u Zvornik je pristiglo nešto alpinskih jedinica, čija je glavnina izvještajem istog Štaba od danas pošla preko Drine za Srbiju.

Prema podacima Štaba XVII NOU divizije od danas kroz Tuzlu je prošlo u pravcu Zvornika 90 kamiona sa vojnicima i ratnim materijalom od Doboja.³ Istim izvještajem svi topovi odbrane Tuzle skinuti su sa položaja u samu Tuzlu, dok je nešto motorizacije koja je bila u gradu pošlo prema Zvorniku. Vjerovatno sve su ove snage spremne za pokret preko Zvornika za Srbiju i dalje prema Bugarskoj, odnosno Grčkoj.

Da bi izbjegli grupisanje naše glavnine i držanje čvrstih frontova na Romaniji, a istovremeno preduzeli ofanzivne operacije, mi smo izdali slijedeću direktivu našim jedinicama i to: XVII NOU divizija ovog korpusa dobila je zadatak da se hitno prebaci pravcem Romanija — Vlasenica — Šekovići sa zadatkom razbijanja njemačkih snaga koje su sa pravca Tuzle trebale kooperisati glavnini njemačkih snaga na pravcu Sarajevo — Višegrad.⁴ Ova divizija vodila je teške i uporne bojeve sa 187-om njemačkom divizijom, koja se kretala od Tuzle.⁵ U ovim bojevima jedinice XVII divizije nanijele su neprija-

telju osjetne gubitke od preko 400 izbačenih iz stroja. Poslije ovih bojeva jedinice 187 njemačke divizije probile su se do Vlasenice ali nesposobne za upornije borbe. Poslije ovih operacija XVII divizija dobila je zadatak da likvidira neprijateljsko uporište Kladanj i Živinice i da ofanzivno djeluje na pravcu Tuzla — Doboj.⁶ Jedinice ove divizije zauzele su Kladanj i Živinice,⁷ te tako zatvorile pravac Tuzla — Kladanj, a zatim se orijentisale prema pruži Tuzla — Doboj i zauzele željezničku stanicu Bos. Petrovo Selo, zarobljavajući cijelu posadu od 30 neprijateljskih vojnika. Istovremeno jedinice ove divizije razbile su dvije četničke grupacije na sektoru Ozrena. Raspored ove divizije ovoga momenta izgleda ovako: na pravcu Živinice — Tuzla dvije brigade,⁸ na sektoru Ozrena jedna brigada⁹ sa Ozrenskim partizanskim odredom, a na sektoru s. Omažići jedna brigada¹⁰ sa zadatkom osmatranja i zatvaranja pravca koji izvodi iz doline rijeke Krivaje preko Ribnice ka Tuzli. Pored ovih zadataka XVII divizija dobila je zadatak da prikupe tačne podatke o stanju neprijatelja u Tuzli radi napada na ovo uporište.

Dolaskom V divizije sa Srbijanskom brigadom na prostor Sokolovići — Žepa¹¹ naša XXVII divizija dobila je zadatak da ofanzivno djeluje na prostoru Vareš — rudnik Breza. Ovu odluku donijeli smo opet da bi se izbjeglo koncentrisanje naših jačih snaga na uskom prostoru. Jedinice ove divizije izvode večeras akciju na pomenutom pravcu, a o rezultatu ove akcije mi ćemo vas naknadno obavijestiti. Potrebno bi bilo da sa jedinicama ove divizije nastojite održavati vezu.

XVI vojvođanska divizija sa dvije brigade nalazi se na prostoru Kalesija — Kozluk¹² sa zadatkom zatvaranja pravca Zvornik — Tuzla i aktivnog dejstva na tom pravcu, sa jednom brigadom da zatvori pravac Brčko — Majeveca — Tuzla,¹³ a sa ostale dvije brigade da se postavi na prostoru Trebava — Gračanica sa zadatkom čišćenja četnika i »zelenog kadra«, likvidacije neprijateljskog uporišta u Gračanici i zatvaranja pravca Doboj — Tuzla,¹⁴ održavajući vezu sa jedinicama XVII NOU divizije na lijevoj obali rijeke Spreče (Bos. Petrovo Selo). Ove dvije brigade na prostoru Trebava — Gračanica razbile su četničke grupacije i »zeleni kadar« (ustaše) nanoseći im osjetne gubitke u mrtvim i ranjenim. U ovim akcijama ove dvije brigade zaplijenile su preko 200 pušaka.

⁶ Vidi dok. br. 13.

⁷ Opširnije o tome vidi dok. br. 77.

⁸, ⁹ i ¹⁰ Vidi dok. br. 106.

¹¹ Detaljnije o tome vidi dok. br. 66. i dok. pod reg. br. 25—7, 781 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹², ¹³ i ¹⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 51/1—1, k. 407.

² Redakcija nije mogla da ustanovi na koju se diviziju odnosi.

³ Vidi dok. br. 182.

⁴ i ⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 202, 204 i 205.

XIX birčanska brigada XXVII NOU divizije nalazi se na prostoru Cikote¹⁵ sa zadatkom zatvaranja pravca Vlasenica — Sekovići i napada na neprijateljske dijelove koji se kreću pravcem Drinjača — Nova Kasaba — Vlasenica. Sa ovom brigadom potrebno je da održavate tijesnu vezu.

Mi smo danas tražili objašnjenje od Vrhovnog štaba u pogledu orijentacije vaše divizije prema dolini rijeke Krivaj, t.j. da saznamo da li Vrhovni štab ima neku drugu namjeru, ali dosada nismo dobili odgovor po ovom pitanju. Istovremeno nismo uhvatili vezu sa vama putem plana veze¹⁶ koji je donio drugi politički vaše divizije, te ne znajući situaciju na vašem sektoru — ne možemo vam dati konkretno zadatak i raspored vaših snaga. O ovome će vas izvijestiti politički komesar¹⁷ vaše divizije.

Mi smo preduzeli još u toku današnjeg dana hitne mjere za prikupljanje hrane za vaše jedinice i ista će tokom sutrašnjeg dana prebaciti se do vaših prvih jedinica.

Vaše teške ranjenike (nosila) sa potrebnim osiguranjem (jedna četa) prebacit će se pravcem selo Gojakovići — Gornji Dopasci — Strmica — Petrovići,¹⁸ gdje će biti razmješteni.

Naročito nas interesuje pravac Han Pijesak — Sokolac i aktivnost neprijatelja na tom pravcu, kao i to da li ste sa neprijateljem u stalnom kontaktu, kao i da li se mogu nazreći njegove daljne namjere. Nužno je organizovati izviđanje u pravcu Olova i saznati stanje neprijatelja na tom sektoru. Podatke koje mi imamo: izgleda da se tamo nalazi izvjestan dio milicije, no ovo treba prokontrolisati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

Načelnik Štaba,
pukovnik:

V¹⁹

Komandant,
General-major:

¹⁵ Vidi dok. br. 68.

¹⁶ Redakcija nije pronašla spomenuti plan veze.

¹⁷ Ilija Materić

¹⁸ Vjerovatno: Popovići

¹⁹ Jovo Vukotić

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
17 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE PROLETER-
SKE I SEDME KRAJIŠKE BRIGADE ZA RASPORED I DEJ-
STVO NA PROSTORIJI KUPRES — DUVNO — ŠUJICA¹**

ŠTAB I PROLETERSKE
DIVIZIJE NOVJ

Broj 373.

17. decembra 1943.
u 21 čas.

ŠTABOVIMA:

I PROLETERSKE BRIGADE
VII KRAJIŠKE BRIGADE i
ZAMENIKU KOMANDANTA I PROLETERSKE
BRIGADE

Prema gornjem naređenju Štaba Korpusa:²

1. — Obustavlja se noćasnja akcija na Šujicu.

2. — I Proleterska brigada u toku sutrašnjeg dana po-
staviće se na prostoriju Zanolina — Marićeva košara — Brda
— Kute — Kukavice — Vukovsko, sa gore naređenim zadatkom
na pravcu Šujica — Kupreška Vrata.³ (Na prostoriji Zanolina
— Marićeva košara — Brda postaviće se I i VI Bataljon, koji će
upućivati izviđačke delove u pravcu: Donji Malovan — Šujica
— Baljci i na tom prostoru manjim delovima partizanski dej-
stvovati.)

Svoje ranjenike i bolesnike Brigada će evakuisati prav-
cem Bugojno — Jajce. U Jajcu se nalazi prihvatna stanica koja
će preuzeti dalju evakuaciju. Evakuaciju do Jajca vršiti sa
ljudstvom Prihvatne stanice koja se nalazi uz I Proletbrigadu.
Prethodno se preko svog III Bataljona obavestiti o situaciji na
datom pravcu evakuacije.

Sa Tehničkom četom preduzeti što bolje rušenje komuni-
kacije od Kupresa ka Bugojnu.

Štab Brigade da se odmah poveže telefonom za postojeću
stalnu liniju.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, na papiru na kome je na-
pisano i naređenje Štaba Prvog proleterskog korpusa, tj. u produženju.
nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 44/1—2, k. 705.

² Vidi objašnjenje br. 1 i dok. br. 88.

³ Vidi dok. br. 107.

3. — VII Krajiška brigada sa sadanje prostoriije Ravno — Zvirnjača — Paklina dejstvovaće na komunikaciju Duvno — Šujica i uporišta duž nje.⁴ Stalnim dejstvom na ovom pravcu onemogućiti neprijatelju vezu Duvno — Šujica. Organizovati uništenje mosta na r. Šujica kod s. Mokronoge.

4. — Brdska baterija postaviće se na sektoru I Proletbrigade. Naređenje ovoj Brigadi izdaće zamenik komandanta I Proletbrigade.

5. — Pri izvršenju pokreta predvideti mere za obezbeđenje od avijacije.

6. — Ovaj Štab nalaziće se na pravcu Zanolina — D. Vukovsko — Kukavice.

7. — Održavati svakodnevnu vezu sa ovim Štabom; razviti obaveštajnu službu kako bi što pre saznali pravo stanje kod neprijatelja, njegov raspored i namere. Takođe organizovati često obaveštavanje i vezu sa susednim jedinicama i štabovima.

Štab VII Krajiške brigade uhvatiće vezu sa Duvanjskim odredom, koji treba da se nalazi istočno od Duvanjskog Polja, i upotrebiti ga za partizanske zadatke i obaveštavanje na pravcu Duvno — Posušje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITKOMESAR.

KOMANDANT
potpukovnik,
Vaso Jovanović

(M. P.)

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 188.

NAREĐENJE ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU JEDANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE DA PREBACI SVOJE JEDINICE NA PROSTORIJU BOS. NOVI — KOSTAJNICA I DA ZAUZME DOBR LJIN¹

ŠTABU XI. KNOU BRIGADE

Položaj

Snage vaše brigade bez jednog bataljona² krenite odmah na liniju saobraćajnih komunikacija Bos. Novi — Kostajnica i na tom sektoru najhitnije otpočnite sa akcijama i zauzmite Dobrljin³ — ukoliko u istom ne bi bile suviše jake snage, uključujući u vaš sastav i Kozarski odred.⁴ Potreba vaše aktivnosti na gore pomenutom sektoru jeste pritisak na njemačku »Tigar« diviziju, koja kreće preko Dvora i Žirovca preko Banije da pomogne njemačku diviziju koja je razbijena na liniji Karlovac — Bihać od strane hrvatskih partizanskih snaga,⁵ gdje je u naše ruke pao veliki ratni plijen. Isto tako rušite prugu i neprijateljska uporišta na liniji Prijedor — Bos. Novi.⁶ Najhitnije prikupite podatke o neprijatelju i njegovoj posadi u Bos. Novom, koje dostavite ovome štabu radi preduzimanja većih akcija. Sve vaše pokrete i namjere držite u strogoj konspiraciji, a o svakoj akciji i promjeni najhitnije izvještavajte ovaj štab pomoću kurira na konjima, susjednih jedinica i radio stanica u Kozari.

Potvrditi prijem.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Komandant
p. pukovnik
Petar⁷

17. XII. 43

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 30—9, k. 766.

² Odnosi se na Drugi bataljon, koji je ostao na prostorijsi oko Prijedora (vidi dok. br. 24—2, k. 767 i dok. br. 23—9, k. 766 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

³ O rezultatu napada vidi dok. br. 170.

⁴ Odred je tada bio u zasjedi na željezničkoj komunikaciji Dobrljin—Volinja: rušio je prugu i obezbjeđivao bok Jedanaestoj brigadi od Kostajnice (vidi dok. br. 11/1—1, k. 1625 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁵ Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 69 i 123.

⁶ Vidi dok. br. 132.

⁷ Vojnović

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA LIKVIDACIJU BREZE I VAREŠA¹**

ŠTAB
XXVII N.O.U. DIVIZIJE
17. 12. 1943. u 17 časova.
O. br. 24

Štabu II. Krajiške brigade
Štabu XVII. Majevičke brigade
Štabu Romanijskog P. Odreda

Podaci o neprijatelju:

Breza: oko 1 bataljon Njemaca, ustaša i domobrana.

Vareš: oko 100 ustaša i milicionera.

Semizovac: oko 1 satnija domobrana.

Podlugovi — Ilijaš: vrlo male domobranske snage.

Visoko, Kakanj: snage nepoznate, pretpostavlja se da su normalne garnizonske posade.

Sarajevo: oko 2000 šarene² vojske. Prije 4 dana bilo je jako bombardovano.

Četnici: grupa oko Save Derikonje (oko 200) nalazi se oko Crnog Vrha iznad Semizovca. Niški bataljon (oko 100) oko Okruglice i Krivajevića. Oko Semizovca ima manja četnička grupa.

Zadatak naših jedinica je likvidacija rudnika Breze i Vareša,³ u sklopu ofanzivnih operacija koje će izvesti naša divizija. Likvidacija Breze i uništenje svih rudničkih postrojenja je vrlo važan zadatak iz razloga što je rudnik Breza jedini rudnik u Bosni, koji snabdijeva okupatorske željeznice sa ugljenom. Sem toga likvidacijom Breze postoje perspektive za mobilizaciju ljudstva — rudara za naše jedinice, kao i snabdjevanje sa oružjem, opremom i hranom. Uspješnim izvršenjem zadataka smanjiće se neprijateljski pritisak na jedinice XVII. i XVI. Divizije koje su u ofanzivi na sektoru Doboj — Tuzla — Zvornik.⁴

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/1, k. 1111.

² Odnosi se na vojske raznih nacionalnih boja (Nijemaca, ustaša, domobrana, četnika i drugih).

³ Vidi dok. br. 183 i film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/72—73 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Vidi dok. br. 182.

Radi izvršenja ovog zadatka

n a r e đ u j e m o :

- 1) *II. Krajiška brigada* [i]
Romanijski odred:
(svega 6 bataljona)
Komandant ovih jedinica
drug major Stanić,⁵
komandant II. Krajiške
brigade.

1) Zadatak: likvidacija rudnika Breze, željezničke stanice i ostalih postrojenja u Brezi i u neposrednoj okolini Breze. Obezbjedenje — zatvaranje pravca Podlugovi — Breze za vrijeme akcije, postavljanje zasjeda i potpunim rušenjem drumova i željezničke pruge Podlugovi — Breza, prekidanje telefonsko-telegrafske veze Podlugovi — Breza.

Početak napada 18. ov. mj. u 22 časa.

U toku 18. ov. mj. jedinice sa dosadašnje prostorije pomjeriće se na prostoriju Draževići — Debela Međa — Neprivaj, tako da tu stignu iza podne. Sa te prostorije prikupiti tačnije podatke o Brezi, izvršiti raspored snaga, pravce napada i početi na izvršenje zadatka.

- 2) *XVII. Majevička brigada:*

2) Sa jednim bataljonom primiće divizijsku bolnicu koja se nalazi u Nišićima i sa njom produžiti na prostoriju Pajtovići — Letevci — Kraljevići — Blaža.

Pokret iz Nišića tog bataljona i bolnice 18. ov. mj. u 12 časova.

Jedan bataljon te brigade u toku sutrašnjeg dana postaviće se na [s.] Budoželj, ispitati željezničku prugu Dobravine — Vareš. Dvije čete tog bataljona 18. ov. mj. tačno u 22 časa stići će na prugu kod Pajtov Hana, presjeći telefonsko-telegrafske veze između Breze i

⁵ Dragutin — Dragan

Vareša, uništiti željezničku prugu, i postaviti zasjede u pravcu Vareša kao jedno obezbjeđenje jedinicama koje napadaju Brezu. Sa sobom ponijeti alat za rušenje drumu i obaranje drveća na drumu. U slučaju da se u Pajtov Hanu nalazi neprijateljska posada — ovu likvidirati.

Opšte napomene:

1) Štab divizije nalaziće se sutra popodne u Žalji, a operativni dio Štaba za vrijeme akcije u s. Draževići, kuda upućivati sve izvještaje.

2) Štab II. Krajiške brigade uspostaviće telefonsku vezu između Breze do Draževića, iskorišćujući stalnu liniju Breza — Dobravine.

3) Hirurška ekipa biće sa II. Krajiškom brigadom.

4) Evakuacija plijena, zarobljenika i ostalog pravac Breza — Dobravine — Draževići, dalje za Žalju.

5) Raspored jedinica poslije likvidacije Breze: Jedan bataljon II. Krajiške brigade uputiti odmah u pravcu divizijske bolnice gdje će primiti osiguranje ove. Ostale snage II. Krajiške brigade i Romanijskog P. Odreda rasporediti tako, da se obezbijedi pravilna evakuacija Breze. Obezbjeđenja postaviti na široj prostoriji, uzimajući u obzir pravac od Kaknja, kao i pravac od Semizovca na kojem bi mogle da budu aktivne četničke bande.

XVII. Majevička brigada poslije likvidacije Breze uputiće se da likvidira Vareš. Za ovo će dobiti naređenje.

6) Borbeni znaci za vrijeme borbe biće: Živio drug Staljin — Živio drug Tito (ovo su znaci pored izdatih znakova raspoznavanja).

7) Int. [endant] Div. poći će sa II. Kr. [brigadom] radi organizacije i evakuacije plijena.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Ilija⁷

Načelnik štaba,
Petovar⁸

Komandant, major,
Kosorić Pero

(M. P.)

⁶ Na originalu ova rečenica dopisana zelenim mastilom, latinicom

⁷ Pavle Goranin-Ilija

⁸ Rudi

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE VOJVODANSKE BRIGADE OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVI- ZIJE O NAPADU NA KALESIJU I PRNJAVOR¹

ŠTAB
II. VOJVODANSKE BRIGADE
17 decembra 1943 god.

ŠTABU XVI. NOU DIVIZIJE

Operativni izveštaj.

Zapovešću Štaba divizije od 13. XII.² o.g. naša brigada dobila je zadatak da sa svoja dva bataljona sa istoka napadne Kalesiju, a po likvidaciji iste produži napad na selo Prnjavor,³ glavno uporište »zelenoga kadra« na ovome sektoru, dok sa jednim bataljonom bi se postavila u zasedi na sektoru Memići — Bulatovci sa zadatkom da na tom sektoru i dalje prema Zvorniku poruši drum i da obezbedi operacije brigade.

Raspored naših bataljona za napad na Kalesiju i Prnjavor bio je sledeći:

IV. bataljon imao je za zadatak da postavi zasedu na pogodnom mestu sektora Memići — Bulatovci, obezbeđujući i sprečavajući intervencije neprijatelja od pravca Zvornika, minirajući nagaznim minama cestu i postavljanjem protivkol-
skih pušaka za uspešno i efikasno tučenje neprijateljskih bor-
nih kola, koja bi pokušala da intervenišu u pravcu sela Prnja-
vora i ometu akciju našim jedinicama.

II. bataljon imao je zadatak da preko sela Gornje Balj-
kove i sela Gaja napadne na Kalesiju pravcem: Osmaćani —
Rijeka — Pahunjak, pretresajući jačim odeljenjima zaseoke
Gajani i Jusufovići. Po likvidaciji ovih zaselaka sela Kalesije
bataljon je imao zadatak da se žurno prebaci preko ceste Zvor-
nik — Tuzla i napadne selo Prnjavor sa južne strane.

III. bataljon imao je zadatak da preko sela Brezika na-
padne sa istočne strane selo Kalesiju pravcem: Hrvaići — Brda
— Vinište — Vlahovići, obuhvatajući svojim desnim krilom
Zolje, zatim produžiti preko Brkića — Jokovića i Tešića, ori-

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu
Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/1, k. 966.

² i ⁴ Redakcija nije pronašla spomenuta dokumenta.

³ Vidi dok. br. 182, objašnjenje br. 16.

jentišući se u pravcu Prnjavora i napasti u sadejstvu sa II bataljonom IV. brigade Prnjavor sa severne strane.

Napad se odvijao ovako:

IV. bataljon, još pre izbijanja na samu cestu u cilju postavljanja zasede na cesti Tuzla — Zvornik, a u visini sela Memići, naišao je (patrola prethodnica u jačini od 3 borca) na 15-ak Nemaca — gestapovaca, koji su se kretali nekom doljačom, dok su se jedna tanketa i jedan kamion kretali samom cestom. Nailaskom naše patrola prethodnice na Nemce, isti su se uplašili, dižući ruke u znak predaje. Obzirom da je patrola u jačini od svega 3 borca bila jako slaba i nije se mogla snati, već se zbunila, Nemci — gestapovci brzo su iskoristili taj momenat i počeli da beže u pravcu ceste, dok je naša patrola za njima otvorila vatru i ubila 3 Nemca. Po dolasku i intervenciji delova koji su se kretali pozadi patrola prethodnice, Nemci, koji su uspeli da pobegnu na cestu, utovarili su se u kamion na koji je iz »šarca« IV. bataljona otvorena jaka vatra u momentu kada se je kamion počeo kretati u pravcu Zvornika. Protivoklopna puška, koja se nalazila kod IV. bataljona, dejstvovala je na tanketu, ispalivši nekoliko metaka na istu iz neposredne blizine. Tanketa i kamion sa neprijateljskim vojnicima uspeli su da pobegnu u pravcu Zvornika.

Potom se bataljon postavio u zasedu na cesti u visini sela Memići, ostajući na tim položajima sve do završetka borbe na Prnjavoru.

IV. bataljon u ovoj borbi sa Nemcima i tanketom imao je 6 lakše ranjenih drugova.

III. bataljon, napadajući na Kalesiju određenim pravcem, naišao je ispred sela Hrvačići i sela Brda na neznatan otpor nekolicine »zelenokadrovaca«, koje je bataljon brzo i energično proterao, produžavajući pokret, posle kraćeg lutanja (nemanja dobrog vodiča) pravcem: Vinište — k. 454 — Zolje — Brkići — Jokovići — Tešići, gde se je već nalazio II. bataljon IV. brigade, orijentišući se u pravcu Prnjavora, napadajući isti u sadejstvu sa II. bataljonom IV. brigade (koji je napadao sa severozapadne strane), naišao je na severnoj ivici sela Prnjavor na žestok otpor »zelenokadrovaca«, koje je bataljon, potpomognut bacačkom vatrom, energično i brzo isterao iz bunkera i potisnuo prema centru sela za koje je vreme neprijatelj, povlačeći se, davao žilav otpor. II. bataljon IV. brigade na svom napadnom pravcu potiskivao je neprijatelja takođe prema centru sela. Neprijatelj, osećajući da se na njega vrši pritisak frontalno sa severne i severozapadne strane, mogao je odvojiti izvestan deo snage da ugrozi II. bataljonu IV. brigade bok i pozadinu, što je neprijatelj i učinio, te je tako II. bata-

ljon, i s obzirom na nestanak municije, bio prisiljen da se povuče. Povlačenjem II. bataljona IV. brigade ceo udar neprijateljskih snaga u Prnjavoru uperio se na naš III. bataljon, koji se žilavo držao do 1.30 u samome selu, — odbijajući ludačke nasrtaje »zelenokadrovaca«, bataljon se po naređenju komandanta bataljona izvukao iz sela, zapalivši oko 15-ak kuća u samome selu.

Gubici III. bataljona iznose 2 mrtva, 8 ranjenih i 4 nestala druga.

Gubici neprijatelja su preko 20 mrtvih i mnogo veći broj ranjenih.

Zaplenjeno je: 4 puške, 4 bombe i 1 pisaća mašina.

II. bataljon napadajući na Kalesiju određenim pravcem, a po dolasku u blizinu ceste, gde se treba prebaciti u cilju napada Prnjavora sa južne strane, čuvši neku zuku na cesti i obavešten od nekih seljaka da se na cesti nalazi nemačka motorizacija, bez ikakvih proveravanja tih podataka, odustao je od naređenja Štaba brigade, ne prebacivši se preko ceste, već se je odmah uputio u selo Prav. Jajiće, gde se je i smestio, ne obaveštavajući i ne hvatajući vezu sa Štabom brigade, iako je tačno znao da se Štab brigade nalazi u selu Tešićima i jasno video da se napad na Prnjavor vrši, ne preduzimajući ni tada ništa da postavljeni mu zadatak od strane Štaba brigade izvrši. iako mu je to bilo donekle moguće.

— o —

U ovoj akciji koordinacija i sadejstvo između II. bataljona IV. brigade i III. bataljona naše brigade bila je zastupljena u potpunosti, dok sadejstvo i koordinacija II. bataljona i III. bataljona naše brigade nije bila uopšte nikakva. I dok III. bataljon svom žestinom i energijom napada na uporište »zelenoga kadra« Prnjavor u cilju likvidacije, dotle II. bataljon, čuvši zuku motora neprijateljskih kamiona na cesti Zvornik — Tuzla, odustaje od izvršenja zadatka postavljenog od Štaba brigade, tj. odustaje od napada na selo Prnjavor sa južne strane i smešta se u selo Jajići, ne izveštavajući o tome Štab brigade, tako da zadatak brigade nije mogao biti izveden.

U ovoj akciji jasno se konstatuje da Štab II. bataljona se je pokazao krajnje neodlučan i kolebljiv, bojeći se bataljon prevesti preko ceste, preko koje je noć prije toga bez metka prešao jedan od bataljona IV. brigade, kao i to da kod ovoga bataljona nije postojalo ni trunke odgovornosti zbog neizvršenja postavljenog mu zadatka od starijeg štaba.

Nasuprot II. bataljonu III. bataljon pokazao se u ovoj borbi kao udarni bataljon pun energije, odlučnosti, krajnje

upornosti, koji je prišao izvršenju zadatka sa svom ozbiljnošću i udarnošću.

Veza između Štaba brigade i Štaba III. bataljona i II. bataljona IV. brigade dobra, dok sa II. bataljonom nikakova.

Sanitetska služba dobro je funkcionisala.

Prilog: spisak poginulih, ranjenih i nestalih drugova kao zapovest Štaba brigade bataljonima.⁴

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade v.d. načelnik

BR. 94

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BOR- BAMA U ISTOČNOJ BOSNI U VREMENU OD 1 DO 15 DE- CEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
II. KNOU BRIGADE
O. br. 29
17. decembra 1943.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

Prema postojećem naređenju, podnosimo petnaestodnevni izvod iz Operacijskog dnevnika u slijedećem:

1. decembra 1943.: Jedinice na svojim ranijim mjestima bez osobitih događaja.

U večer ovog dana primljena zapovijed Štaba XXVII. divizije² za pokret Brigade na prostoriju Ponor — Brnjica — Vinča — Prača, općim pravcem: Delijaš — Tahuljići — Orahova — Prača.

Jedinice krenule 2. XII. u jutro, s tim da ovog dana zanoće na prostoriji: Stojkovići — Tahuljići — Crna Rijeka.

¹ Kopija originala, (izvod iz Operacijskog dnevnika Druge krajiške NOU brigade), pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6—10, k. 986.

² Vidi dok. br. 2.

2. decembra 1943.: Jedinice u pokretu na novu prostoriju. I. bat. je i nadalje u prostoru oko Goražda. Zarobio je 3 četnika i zaplijenio 3 puške.

Ovog dana zanočili:

II. bat. u s. Jamići.

III. bat. u s. Crna Rijeka.

IV. bat. u s. Stojkovići.

Četa pratećeg oružja u s. Tahuljići.

Štab brigade i intendantura u s. Račići, a bolnica u Modrom Polju.

Radi sporog pokreta VII.³ Majevičke brigade, Štab divizije naredio da Brigada 3.[X]II. zanoći južno od r. Prača, a 4. XII. da stigne na novu prostoriju.

Na temelju ovog zapovijedeno da jedinice Brigade 3. XII. zanoće:

IV. bat. u Prači, a 4. XII. da stigne na prostoriju kod Brnjice.

II. bat. u s. Srednje, a 4. XII. da stigne u Praču.

III. bat. u Prači, a 4. XII. da stigne u s. Strane.

Štab brigade, intendantura i bolnica u s. Bare, a 4. XII. da stigne u s. D. i G. Vinča.

Četa pratećeg oružja u s. Lunje, a 4. XII. u s. Vinograd.

3. decembra 1943.:

I. bataljon na prostoriji kod Goražda.

Ostale jedinice Brigade u pokretu na novu prostoriju. Zbog strmih i teških staza po sniježnoj prtini, marš [je] bio jako naporan i za ljude i za stoku. Ipak se stiglo pred mrak na predviđenu prostoriju.

Osobitih događaja nije bilo.

4. decembra 1943.: I. bataljon i dalje na prostoriji kod Goražda. Jedna četa, koja je od ranije u sastavu Italijanskog bataljona, imala u borbama sa četnicima kod Kalinovika 3 ranjena borca, a 1 je nestao.

Ostale jedinice Brigade u toku dana stigle na novu prostoriju i to:

Štab brigade sa intendanturom u s. D. Vinča.

Bolnica u s. G. Vinča.

II. bat. Prača.

III. bat. Strane — Sočice.

IV. bat. Brnjica — Ponor.

Četa pratećeg oružja Vinograd.

5. decembra 1943.: I. bat. na prostoriji kod Goražda.

Noću 5/6. XII. 1943. II. bat. sa minerskim vodom Brigade srušio jedan željeznički i jedan drumski most između Prače i Stambulčica. Osim toga srušio 500 m. pruge.

³ Pogrešno, treba: XVII.

Pristupljeno prikupljanju hrane sa prostorijske oko s. Sočice.

Održana brigadna konferencija pri Štabu brigade sa štabovima II., III. i IV. bat. i Komandom Prateće čete. Pretresana sva pitanja u vezi poboljšanja općeg stanja, života i duha u Brigadi.

6. decembra 1943.: I. bat. na prostorijskoj kod Goražda.

Kod svih jedinica nikakvih naročitih događaja.

U večer primljena zapovjed⁴ od Štaba divizije da se zbog nepr. pritiska na Crvenu Stijenu, odmah tamo uputi jedan naš bataljon, a sa dva bataljona da se izvrši napad na neprijateljsko uporište Stambulčić.

Na temelju ove zapovjedi, IV. bat. ojačan sa protivkolimskim topom i bacačem odmah u toku noći upućen za Crvenu Stijenu.

Za napad na Stambulčić izvršene pripreme, da bi se izveo noću 7./8. XII. 1943.

7. XII. 1943.: U 04.00 sati primljena zapovijed⁵ Štaba divizije:

Neprijatelj uspio ovladati položajem: Crvena Stijena. Radi zatvaranja pravca od Sokolca prema Kramu, naređuje da IV. bat. vrši pritisak na neprijatelja na Crvenoj Stijeni i, u koliko bi se isti kretao, prema Sokolcu.

Štab brigade sa preostalim dijelovima da odmah krene usiljenim maršem na prostorijsku Košutica — Sijerci — Žljebovi.

I. bat. izdata zapovijed da iz Goražda krene za s. Kalimaniči.

U 06.00 sati jedinice krenule za novu prostorijsku općim pravcem: Ponor — Đedovci — Bandin Odžak — Sijerci.

U večer sve su jedinice stigle na određenu prostorijsku:

I. bat. u s. Kalimaniči. Uz put na cesti Goražde — Rogatica zapalio 1, a srušio 2 mosta.

II. bat. zauzeo položaj kod s. Sijerci.

III. bat. zauzeo položaj s obje strane ceste kod s. Košutica.

IV. bat. stigao na prostorijsku oko s. Kusače (pošto je neprijatelj ovoga dana ušao u Sokolac).⁶

Četa pratećeg oružja u s. Sijerci za potpomaganje II. i III. bataljona.

⁴ Vidi dok. br. 33.

⁵ Redakcija nije pronašla spomenutu zapovijest.

⁶ Vidi dok. br. 222 i izvještaj Prvog stajaćeg zdruga od 14 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—8, k. 57.

Štab brigade u s. Selišta.

8. decembar 1943.: I. bat. na prostoriji kod s. Kalimanići sa 2 čete zatvara pravac od Rogatice i [s.] Šenkovići. Jedna četa koja je zaostala na prolazu kroz s. Karaula zarobila je 1 četničkog komandira, 1 vodnika i 3 četnika i zaplijenila 1 puškomitraljez i 2 puške. 1 četnik ubijen.

Oko 10.00 sati neprijatelj je cestom od Sokolca prema Žljebovima krenuo sa 11 tenkova i 4 kamiona.⁷ Na njih je otvorena vatra sa naše strane. Jakom mitraljeskom i artiljerijskom vatrom iz tenkova i iz baterija sa Sokolca neprijatelj je uspio probiti se, a naš II. i III. bataljon povukli su se na položaje: Miletci — Mičivode.

Neprijateljsko nadiranje potpomagala je i avijacija snažnim bombardovanjem i mitraljiranjem naših položaja. Borba je trajala do 15.00 sati.

III. bat. imao ranjene: 1 druga i 1 drugaricu, a 2 druga nestala.

Nepr. gubici nepoznati.

9. decembra 1943.:

U toku noći 8/9. XII. Brigada posjela za odbranu položaj: Sijerci — Mandra — Mičivode — Vraneši — Džimrije — Babljak i to:⁸

IV. bat. na prostoriji Sijerci, II. bat. na prostoriji Mandra — Mičivode, III. bat. na prostoriji Nalepari — Klečkovac. Jačim patrolama izviđati preko Devetaka za Džimrije.

I. bat. u Babljaku sa zadatkom izviđanja prema Sjeverskom.

Četa pratećeg oružja da potpomaže odbranu II. i III. bat. Štab brigade u s. Klečkovac.

Ovoga dana neprijatelj nije napadao naše položaje pješadijom, ali ih je gađao artiljerijskom vatrom i bombardovao iz zraka. Avijacija je bila naročito aktivna. Učestvovalo je 11 »Štuka« aparata i nekoliko izviđačkih. »Štuke« su bombardovale s. Selišta i uništile ga. Lakši aparati gađali su odbranbene položaje, bombardovali sela: Klečkovac, Barnik i Grbiće u nekoliko navrata.

I. bat. zarobio 2 četnika, 4 konja i zaplijenio 2 puške u s. Sjeversko.

Vlastiti gubici: II. bat. 2 ranjena (od aviona),

⁷ Vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/48—49 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁸ i ⁹ Opširnije o zadacima bataljona i organizaciji posijedanja položaja vidi zapovjesti Brigade u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—9, i 17—9. k. 986.

III. bat. 1 mrtvog od četničke zasjede pri patroliranju kroz Devetak prema Džimrijama.

10. decembra 1943.: Noću 9./10. XII. 1943. Brigada se postavila na položaje na prostoriji:

Grbići — Barnik — Točionik — Džindići — Bereg — Ušnjaci — Zakomo⁹ sa zadatkom zatvaranja pravca od Devetaka, Zljebova, Kusača i Šenkovića i kontroliranja pravca od Rogatice.

Štab brigade u s. G. Točionik.

Ovoga dana neprijatelj je sa manjom kolonom potpomoćnut sa tri tenka prodro do s. Selišta prema IV. bat., a slabijim dijelovima stigao je prema Mičivodama. Zbog guste magle neprijatelj je kasno otkriven. Na našu vatru neprijatelj je odgovorio vatrom iz topova iz svojih tenkova i pod zaštitom magle se povukao. IV. i II. bat. u pokretu za neprijateljem ustanovili su da se je povukao na položaje Kopito — Miletci — Geruša.

Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati.

11. decembra 1943.:

Jedinice na istim položajima izviđale u pravcu neprijatelja, ali na njegove dijelove nisu naišle. Ustanovljeno je samo da cestom od Sokolca prema Han Pijesku vrši jak saobraćaj motorizacijom.

II. bat. imao je jednog poginulog od strane četnika, koji se sakrio u jednoj pećini. Ovaj je četnik uhvaćen.

12. decembra 1943.: Ovoga dana u jutro, radi ometanja neprijateljskog nadiranja, jedinice su zauzele položaj:

Džindići — Selišta — Klečkovac — Grbići. Brdski i protivkolski top u s. Grbići.

I. bat. kod s. Džindići, sa jednom četom u s. Ušnjaci održavao vezu sa I. krajiškom brigadom¹⁰ u [s.] Zakomo.

Operativni dio Štaba u s. Barnik.

Neprijatelj ovoga dana nije pokazivao nikakvu aktivnost.

13. decembra 1943.:

Noću 12./13. XII. 1943. Brigada izvršila pokret preko Devetaka u s. Kusače i Džimrije.

U s. Kusače smješteni su: II. bat., Italijanski bataljon (koji je 10. XII. stavljen pod komandu ove brigade, a u sastav Brigade došao u s. Grbići 12. XII. sa prostorije Zabrežje — Mislovo) i Četa pratećeg oružja.

Sve ostale jedinice u s. Džimrije i okolinu, osim I. bat., koji je smješten u [s.] Brestovače sa div. bolnicom.

¹⁰ Opširnije o rasporedu i dejstvu Brigade vidi dok. br. 181.

II., III. i IV., bat. ovoga dana izviđali cestu od Han Pi-
jeska do Krama, radi prelaska preko iste u toku noći 13./14.
XII. 1943.

U 18.30 sati jedinice Brigade sa Stabom i bolnicom XXVII.
divizije krenule prema cesti Han Pijesak — Kram, radi prela-
ska iste u tri kolone.¹¹

Prelaz preko ceste za sve tri kolone u 24.00 sata.

I. kolona: II. bataljon, Ital. bataljon i Četa pratećeg oru-
žja prelazi cestu kod Bukove Glave.

II. kolona: I. bataljon, III. bat., div. bolnica, brig. bolnica,
brig. intendatura, Štab brigade i Štab divizije. Mjesto prelaza
kod [s.] Mekote.

III. kolona: IV. bataljon. Mjesto prelaza kod Podomara.

14. decembra 1943.:

Kolone otpočele prelaz preko ceste u određeno vrijeme.

I. kolona prešla cestu bez smetnji. Neprijatelja nije bilo.

II. kolona. Kada je skoro cijela kolona prešla, pojavila su
se od Krama dva kamiona i jedan veliki oklopni auto. Napad-
nuti su od naših zasjeda i uništeni (zapaljeni).

Nepr. gubici: 2 mrtva. Plijen: 2 puške i dosta živežnih
namirnica.

Vlastiti gubici: 2 lakše ranjena.

III. kolona (IV. bat.): Ne zna se da li je uspio preći cestu
ili ne, jer do danas o njemu nemamo nikakvih podataka ni vije-
sti Na mjestu njegovog prelaska čula se je borba.¹²

Po izvršenom prelazu, jedinice su produžile pokret i u
toku dana stigle:

I. bat. s. Ravansko. II. bat. i Četa pratećeg oružja Ber-
kovina. III. bat. Šaševci. Ital. bat. s. Vrutci. Štab brigade sa
bolnicom i intendant. s. G. Babine. IV. bat. imao je stići u s.
D. Babine.

15. decembra 1943.: Brigada izvršila pokret na prostoriju:
Meljine — Jabuka — Mangurići — Žunovi — Medojevići.

Radi popaljenih sela,¹³ raspored jedinica nije izvršen po
predviđenom planu, nego su jedinice zanoćile po slijedećem:

I. bat. sa div. bolnicom, Štab brigade sa bolnicom i inten-
danturom, Četa pratećeg oružja i Štab divizije u s. Kruševci.

II. bat. Meljine — Jabuka.

III. bat. Žunovi.

¹¹ Detaljnije o tome vidi dok. br. 183.

¹² Bataljon je nešto kasnije ušao u sastav Brigade (vidi dok. br.
183 i izvještaj brigade od 1 januara 1944 god. pod br. 7—10, k. 986 u
Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

¹³ Opširnije o popaljenim selima u istočnoj Bosni vidi dok. br. 39,
objašnjenje br. 3.

Italijanski bat. Medojevići — Podgaj.

IV. bat. imao bi se smjestiti kod s. Miletine, ali od noći 13./14. XII. o njemu nema nikakvih podataka.

ZAKLJUČAK:

Neprijateljski ukupni gubici:

Četnici:

— 2 mrtva

— 10 zarobljenih (od njih 1 komandir čete).

Plijen:

— 1 puškomitraljez

— 9 pušaka

— 11 konja

— 1 vo.

Nijemci:

— 2 mrtva

— 2 uništena kamiona

— 1 uništen veliki oklopni auto.

Plijen: 2 puške i izvjesna količina živežnih namirnica.

Srušena 3 mosta na cesti Goražde — Rogatica.

Srušen 1 želj. i jedan drumski most između Prače i Stambulčića i porušeno na istom pravcu 500 m želj. pruge.

Vlastiti gubici:

Poginulo: 2.

Ranjeno: 8 drugova i 1 drugarica.

Nestalo: 3.

Dezertiralo 17 drugova.

Dobrovoljno u naše redove stupila 1 drugarica.

Bataljoni sa komandama četa održali po jednu konferenciju.

Štab brigade sa štabovima bataljona i Komandom Praće čete održao jednu konferenciju. Pretresana sva pitanja u cilju poboljšanja stanja po jedinicama, a naročito pretresano pitanje dezerterstva.

Zbog stalnih pokreta i akcija, vojnički i kulturno-prosvjetni rad po jedinicama obavljan je u manjem opsegu.

Svi ostali podaci bez promjene od prošlog izvještaja.

S. F. — S. N.!

Politkom,

Komandant, major,

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE BRIGADE OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE O SI- TUACIJI NA PROSTORIJI VILUSE, BILEĆA I BALJCI¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Pov. broj: 57
17. decembar 1943 g.
u 14.30 sati
s. Radojevići

ŠTABU HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE

Gdje bude

Kao što smo vam javili u sinočnjem izvještaju² da ćemo uputiti jednu četvu za nasilna izviđanja u pravcu Kešeljeve Gradine ka Vilusama, kao i ostalim bataljonima narediti da u toku dana saznaju o jačini neprijatelja na terenu Bileća — Vilusa, komanda čete koja je posla u nasilno izviđanje izvještava slijedeće:

Oko 5 časova jutros ovladali smo sa Kešeljevom Gradinom, na kojoj neprijatelj nije bio. Četa je produžila daljnje izviđanje sa patrolama u pravcu Vilusa i u selu Kešelji sukobila se sa četnicima koji su držali položaj i u kratkom vremenu četnici su napustili položaj i pobjegli ka Vilusama. Iz sela Boiosava, kao i iz sela Broćanca, četnici su preduzeli napad na četvu, koja ih je istovremeno dočekala i u najkraćem roku protjerala. Oko 8 časova vidjeli su Njemce koji se nalaze na Vilusama, kao i kamione, ali jačinu njihovu nijesu mogli saznati. Po izvještaju jednoga seljaka (nama naklonjenog), u toku prošle noći dolazili su i odlazili kamioni iz Vilusa za Lastvu i obratno, a dnevno idu za Osječenicu. Četnici zubački drže položaj u Spili, a crnogorski oko Vilusa, jedna grupa oko 70 nalazi se u Petrovićima. Po izjavi ovoga seljaka, Njemaca ima na Vilusama od 5 do 5³ stotina. Od Osječenice nijesu dalje kretali.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16/3, k. 1147—II.

² Odnosi se na izvještaj koji je sastavljen na osnovu nekoliko izjava poverljivih ljudi i pojedinih bataljona. Izjave, kao i bataljonski izvještaji, ne podudaraju se i Štab brigade sumnja u njihovu tačnost. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3/7, k. 1147—II.

³ Vjerovatno omaška. Treba: 6.

Drumom od Vilusa ka Bileći ne prolaze. O daljnjem kretanju Njemaca četnici ne znaju, samo svojim simpatizerima govore da će samo po naređenju Njemaca poći dalje. Iako smo Komandu mjesta opominjali više puta da sazna tačno stanje na Vilusama, do danas nam nije dostavila nikakvih tačnih podataka.

Ovog momenta dobili smo izvještaj od Baljačkog odreda u kome nas izvještava da Švaba nema u Bileći, a četničke bande nalaze se i to: Bilečki bataljon je na Dubovac — Čurje (jačina oko 70); imaju jedan teški bacač. Sitnički bataljon je na Tuhor — Vodena Gradina (jačina oko 200) sa jednim teškim bacačem. Zavodski bataljon — jednim dijelom nalazi se na Kamenici, a jedan dio u Zavodu. Granički bataljon na brdu Modropac i na putu: Baljci — Bileća (jačina oko 80), ima jedan teški bacač, a dobar dio Graničkog bataljona otišao je kućama.

Kod četnika vlada velika bojaznost i juče su sve stanovništvo, koje je iz okolice došlo u varoš, najurili. Neprijateljski pokreti od Trebinja ka Bileći i Bileća — Viluse kao i Bileća — Gacko i Bileća — Stolac nijesu se mogli primijetiti ima već dva dana — kako se kaže u pomenutom izvještaju Baljačkog odreda. Jačina četnika u Bileći i oko Bileće mogla bi biti 400—450.

Izvještaje od ostalih bataljona još nijesmo dobili. Nastojaćemo preko Komande mjesta da ispitamo jačinu Švaba u Vilusama, te da bi mogli donijeti odluku za dalji rad.

Što se tiče zaplijenjenih pušaka u Kuli Fazlagić bilo je ovako: po vašem naređenju šest pušaka smo dali u selu Zukve (Pivljanima), dok ostale smo predali Štabu bivšeg »8« (bataljona), s tim da ih preda Komandi mjesta. Komandi mjesta naredili smo da ove puške preda Sjevernohercegovačkom odred. Saznajemo od drugova našeg »2« da su drugovi Sjevernohercegovačkog odreda otjerali puške kada smo mi bivakovali na Stepenu. Dalje nam nije ništa poznato.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom, Načelnik Štaba, Komandant,

P.S. Jedan vod pomenute čete nalazi se i sad na Kešeljevoj Gradini sa zadatkom da u toku dana prati kretanje neprijatelja.

Prilažemo izvještaj druga Inića.⁴

⁴ Nedo

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O VOJNIČKOM RADU I AKCIJAMA JEDINICA U VREMENU OD 1 DO 15 DE- CEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB XII KNOU BRIGADE
Str. pov. Broj 43/43
Dana 17. XII. 1943 godine.

15-dnevni izvještaj o akcijama
i vojničkom radu za proteklih
15 dana dostavlja

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

Položaj

I BATALJON:

Od 1 do 4 ov. mj. bataljon se nalazio na položajima Podbrđe — Zabrđe — Lipovac, zatvarajući pravac i komunikaciju Banja Luka — Kotor Varoš. 5 ov. mj. snage ovog bataljona krstarile su terenima Rebrovac (radi veze sa B. Lukom), Javorani, Mehovci. Došlo je do manjih sukoba sa četničkom bandom, koja je rastjerana.² Zarobljena su 3 četnička konja. 6 ov. mj. manje snage ovog bataljona patrolirale su do Čelinca. Nađeno je nešto sakrivenog vojničkog odijela i rekvirirana 2 voila od familije četničkog komandira. 7 ov. mj. bataljon je izvršio pokret do Vrbanjaca, 8 ov. mj. pravcem: Vrbanjci — Šiprage — Koričani, a 9 ov. mj. pravcem: Koričani — Vitovlje — Brvanci — Grdovo, gdje se odmarao do 13 ov. mj. 13 ov. mj. bataljon je krenuo pravcem: Grdovo — Brvanci — Vitovlje — Koričani, gdje je ostao u zaštiti bolnice I Proleterskog korpusa do 15 ov. mj. 15 ov. mj. bataljon je krenuo pravcem: Koričani — Petrovo Polje — Kobilje — Skender Vakuf.

Održan je jedan čas sa komandirima četa u cilju upoznavanja istih sa vođenjem redne liste i o pravilnom raspoređivanju boraca na razne dužnosti. Također je u proteklih 15 dana održana jedna konferencija sa komandama četa, na kojoj je pretresano: o pokretu na teren Jajce — Travnik i o sprečavanju dezerterstva prilikom napuštanja terena Kotor Varoš.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 3/4, k. 875.

² Opširnije o tome vidi izvještaj Bataljona od 16 decembra 1943 god. pod reg. br. 2/4, k. 875 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

U proteklih 15 dana nije mobilisan nijedan drug, a ni dobrovoljno se nije javilo.

Dezerterstva je bilo 16 slučajeva i to: Radijević Cvijko, Lujčić Živko, Korićanac Milan, Boljanić Neđeljko. Janković Đorđe, Babić Rajko, Bogdanović Milan, Bojić Mirko, Mušanović Ibro, Mušanović Redo, Kerić Abaz, Imamović Najim, Salkić Hasib, Omerinović Sajdo, Tuzlić Ahmet i Pešević Petar. Svi navedeni dezertteri su iz okoline K. Varoši, koji su prije kratkog vremena došli sa kursa.

Ishrana, odjeća i obuća je osrednja. U ovom bataljonu ima 25 boraca u oputnjacima, veći dio bez šinjela, a najveći dio bez veša.

II BATALJON:

Od 1 do 7 ov. mj. jedinice ovog bataljona se nalaze sa jednom četom u Šipragama, sa jednom kod divizijske bolnice, a sa jednom četom kontroliše se sektor ispod Uzliomca. 7 ov. mj. bataljon je krenuo pravcem: Šiprage — Korićani — Brvanci, gdje se odmarao tri dana, a zatim povratio istim pravcem natrag, na položaje Pobrđe — Zabrdje — Lipovac, gde se i sada nalazi.

Štab bataljona održao je za proteklih 15 dana jednu konferenciju sa komandnim kadrom cijelog bataljona, na kojoj je prerađen plan rada izdat od strane Štaba brigade (o diverzionim grupama neprijateljskim). Održana je jedna smotra cijelog bataljona. Pred strojem je govoreno o dezerterstvu i slučaju jednog ubistva dezerttera, koji nije htio stati na poziv patrole. Rađeno je s borcima: prestrojavanje, rukovanje sa oružjem, stražarska služba, izlaženje na položaj, izvođene su 3 noćne uzbune, na kojima su borci pokazali brzinu i hitrinu u snalaženju. Također je raspravljano o vođenju redne liste i pravilne raspodjele dužnosti borcima.

Za proteklih 15 dana mobilisana su dva druga i jedan se dobrovoljno javio. Dezerterstva je bilo i to: Berak Boško iz Grabovice, Savić Dušan iz Imljana, Jovetić Jovan iz Imljana, Aganbegović Saćir iz Garića, Keleman Simeun iz Imljana, Vasić Boško iz sela Čorla kod Prnjavora (sa puškom talijanskom i 100 metaka), Tomić Vojin iz Maslovara, Stanko Tomić iz Maslovara.

Ishrana za proteklih 15 dana bila je prilična, obuća i odjeća slaba.

III BATALJON:

Od 1 do 4 ov. mj. jedinice ovog bataljona krstarile su terenom ispod Čemernice. Do sukoba manjih je dolazilo sa četničkom bandom. 4 ov. mj. bataljon je primio položaje: Pod-

brđe — Zabrdje — Lipovac od jedinica I bataljona ove brigade, gdje je ostao do 7 ov. mj. Za ovo vrijeme došlo je do manjeg sukoba sa četničkom bandom.³ Jedan vod ovog bataljona vodio je borbu sa četničkom bandom, koja je trajala oko 4 časa. Neprijatelj je imao 7 mrtvih i ranjenih, dok naši bez gubitaka.

7 ov. mj. bataljon je izvršio pokret pravcem Kotor Varioš — Šiprage — gdje je zanoćio, 8 ov. mj. pravcem: Koričani — Božikovac, odakle se na dan 11 ov. mj. vratio istim pravcem natrag do Šipraga, gdje se i danas nalazi kontrolišući sektor iznad Šipraga, Kovačevića i dalje.

Komandant bataljona održao je sa komandnim kadrom četa 5 vojnih sastanka, na kojima je prerađivan plan rada, raspravljano o čvrstini discipline i davane upute za vođenje redne liste i pravilne raspodjele dužnosti borcima. Također su komande četa održale nekoliko sastanaka sa nižim komandnim kadrom, kao i sa borcima na kojima je pretresano o raznim nedostacima i greškama.

Dezerterstva je bilo dosta, ali su preduzete mjere da se isti pohvataju i prikupe i vrate u jedinice.

Ishrana je prilična, dok odjeća i obuća u ovom bataljonu gotovo je nikakva.

Mobilisano za proteklih 15 dana nije ništa u ovom bataljonu, sem kursista koji su dodijeljeni.

Kulturno-prosvjetni rad u ovoj brigadi je dosta dobar. Osnovane su diletantske grupe, kao i horovi.

Vojnički život u brigadi je dosta dobar.

Kako komande četa, tako i štabovi bataljona izvršavaju sva naređenja bez prigovora.

Moral i disciplina kod komandi četa i starih boraca je na visini. Jedino kod novih boraca se ne osjeća u pravom smislu.

Odnos vojske prema pozadini je dobar.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Milutin⁴

Komandant-major,
Mečava⁵

³ Vidi izvještaj Bataljona od 16 decembra 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/4, k. 875.

⁴ Vujović

⁵ Narodni heroj Petar Mečava. Poginuo krajem oktobra 1944 god. u Travniku, kao potpukovnik, zamjenik komandanta Desete NOU divizije, jurišajući na neprijateljski bunker.

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA NA TERITORIJI BOSANSKE KRAJINE U VREMENU OD 29. NOVEMBRA DO 13. DECEMBRA 1943. GODINE¹

ŠTAB
IV. DIVIZIJE V. KORPUSA
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Br. službeno
Dne 18. XII. 1943

ŠTABU V. KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Petnaestodnevni izvještaj
o vojnom radu i akcijama za
vrijeme od 29. XI. do 13. XII.
1943. godine dostavlja se.

28. XI. Dijelovi XI. brigade kidaju prugu Dobrljin — Ravnice. Pokidali su oko 250 m. pruge i oko 500 m. tel. linije.
29. XI. Dijelovi XI. brigade na položajima Svodna — Petkovac dočekali neprijateljsku patrolu i ubili 5 ustaša, porušena je pruga na više mjesta, srušena dva mosta dužine 6 metara, vodila se borba i sa blindiranim vozom,² neprijatelj ima oko 7 ranjenih. Snage iste brigade dočekale su na pruzi Dobrljin — Ravnice iz zasjede jedan transport i osule na njega nekoliko pluta, neprijatelj je imao dosta žrtava jer se čulo veliko pomaganje i jauk. U tim borbama jedan naš drug lakše ranjen.
28. XI. Postavljena nagazna mina na pruzi Otoka — Bos. Krupa i na istu je naišao blindirani voz.³ Uništeno je: jedan vagon blindirani, 1 lokomotiva i 4 vagona. Broj žrtava nije poznat. Na minu koja je ukopana na cesti naišla su jedna kola sa vojskom i ista su uništena.
30. XI. Jedan dio snaga XI. brigade pokidao je na četiri mjesta prugu kod Poljavnica i Ravnica. Na ostalim dije-

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—2, k. 767.

² Vidi dok. br. 225.

³ Vjerovatno su ovu akciju izvele jedinice Osme krajiške brigade prilikom napada na Otoku (vidi dok. br. 17).

lovima našeg sektora postavljane su zasjede neprijatelju, ali do sukoba nije došlo.

1. XII. Neprijatelj je pošao iz Prijedora u pravcu Hambarina. Sukobio se je sa našim snagama i protjeran je nazad u Prijedor. Tom prilikom zarobljen je jedan legionar sa oružjem.

3. XII. Neprijatelj ponovo napada sa jačim snagama položaje oko Prijedora u pravcu Hambarina.⁴ Borbu su primili jedan bataljon VI. brigade i jedan bataljon VIII. brigade.⁵ Borba je trajala 5—6 sati. Neprijatelj je imao oko 50 — što mrtvih, što ranjenih, jedan tenk oštećen. Istovremeno snage XI. brigade, primjetivši pokret neprijatelja iz Prijedora u pravcu Hambarina, izvršile su fingirani napad na želj. stanicu u Prijedoru, privukavši se do samih rovova. Osule su jaku mitraljesku i minobacačku vatru na želj. stanicu i tom prilikom ubili dva konja i tri neprijateljska vojnika. Istog dana ubijena je jedna ustaška patrola od tri ustaše i uzeto oružje.

Noću
5/6 Izvršeno je čišćenje terena Stare Rijeke od milicionera. Čišćenje su vršila dva bataljona VIII. brigade.⁶ Neprijatelj je imao pet zarobljenih, tri mrtva i dva teže ranjena. Naši gubici: jedan mrtav i jedan lakše ranjen. Ostatak bande je uspio pobjeći za Prijedor. Njihove familije su takođe protjerane za Prijedor.

5. XII. Neprijatelj u jačini jedne bojne i 4 tenka pošao je iz Prijedora u pravcu snaga XI. brigade. I. bataljon XI. brigade prihvatio je borbu.⁷ Neprijatelj je nakon žestoke bitke odbijen uz gubitke oko 30 mrtvih i ranjenih, na našoj strani bilo je 4 lakše ranjena druga.

6. XII. Neprijatelj je u cilju pljačke, a koristeći se maglom, došao do škole u Rujiški. Tu je jedna četa Podgrmečkog odreda primila borbu i neprijatelj, osjetivši naše snage, povukao se u svoje garnizone. Tom prilikom u sukobu sa neprijateljskom patrolom poginuo je jedan delegat voda.

7. XII. Jedan dio snaga XI. brigade sačekao je u zasjedi u selu Verići neprijateljsku kolonu iz Ivanjske za Pri-

⁴ Vidi dok. br. 219.

⁵ Odnosi se na Drugi bataljon Šeste brigade i Treći bataljon Osme brigade (vidi dok. br. 25—9, k. 774 i 32—3, k. 775 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁶ Odnosi se na Prvi i Treći bataljon (vidi dok. br. 33—3, k. 775 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁷ Vidi dok. br. 225.

jedor.⁸ U koloni je bilo 1.000 do 1.200 Njemaca praci-
 čeni sa 6 tenkova, 4 poljske haubice, nekoliko bacača
 i 10 kamiona. Borba je počela u 10 sati i trajala je
 cijeli dan do 18 sati. Tom prilikom neprijatelju su
 naneseni veliki gubici kako u mrtvim i ranjenim
 tako i u ratnom materijalu. Neprijatelj je imao oko
 100 mrtvih i više [od] toga ranjenih. Naši gubici bili
 su: 10 ranjenih, od kojih su 3 umrla. U ovoj borbi
 zarobljena su tri mala bacača sa 190 mina, 35 mina
 za vel. bacač, 15.000 metaka, 13 doboša za »šarac« i
 7 rezervnih cijevi, 1 tromblonsku pušku, 1 šmajser, 4
 orme za konje, 4 bicikla, 4 kare sa prikolicom, 25 ši-
 njela, 15 do 20 čebadi. Istu neprijateljsku kolonu
 dočekaao je u selu Lamovitoj i III. bataljon iste bri-
 gade i osuo na nju žestoku vatru i u tom sukobu ne-
 prijatelj je imao 5 mrtvih i 26 ranjenih Njemaca, gdje
 je morao sa ceste pobjeći prema Omarskoj i sutradan
 krenuo je vozom prema Prijedoru. Zarobljena je i
 jedna ratna zastava.

9. XII. Pobijena je jedna neprijateljska vodna patrola koja je
 dočekanana od jedinica XI. brigade. Tom prilikom po-
 bijeno je 13 neprijateljskih vojnika, među kojima je
 bilo 4 Njemca i zarobljeno je šest legionara. Zarob-
 ljeno je 2 puškomitraljeza (»šarca«), 3 strojnice, 3
 pištolja. Sa pobijenih vojnika skinuta je sva sprema.
 Na Piskavici dočekan je jedan voz i strušena lokomo-
 tiva sa 4 vagona, ubijeno 8 neprijateljskih vojnika i
 više ranjeno. Plijen se nije mogao izvući zbog artilje-
 riske vatre sa Piskavice i Omarske. Mi smo imali jed-
 nog teže ranjenog i tri lakše ranjena druga.

Noću 8/9 Snage I. bataljona VI. brigade vršile su napad na
 želj. stanicu Kozarac.⁹ Zbog mjesečine nije se moglo
 neprimjetno privući neprijateljskim bunkerima. Lik-
 vidiran je jedan bunker i pobijena je posada. Bunker

⁸ U izvještaju Petnaestog brdskog armiskog korpusa od 8 decembra
 1943 god. stoji:
 »373. div.:

I/384 prilikom akcije za otvaranje puta Banja Luka — Prijedor
 naišao na jaču bandu 27 sev. zap. Banja Luke. Sve do večeri nije uspo-
 stavljena veza sa grupom Prijedor«.

Vidi o tome film pod reg. br. Minhen 5'573—574 (588—589) u mi-
 kroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁹ Napad je izvršen na dijelove Trinaeste lovačke pukovnije, Op-
 širnije o tome vidi njenu bojnu relaciju od 13 januara 1944 god. Do-
 kumenat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br.
 15/1—38, k. 57.

je zapaljen. Pokidana je pruga u dužini 1/2¹⁰ kilometar. U ovoj borbi pobijeno je 25 neprijateljskih vojnika, zaplijenjen 1 »šarac«, izvjestan broj pušaka, oko 3.000 metaka. Naši gubici: 2 mrtva, 3 teže ranjena i 6 lakše ranjenih.

Drugi bataljon VIII. brigade postavio je zasjedu na cesti i pruži između Bihaća i [Bos.] Krupe kod Crnog Jezera (dolina Une). Zapaljeno je 7 neprijateljskih kamiona. Gubici su neprijatelja: oko 30 mrtvih i ranjenih (za 24 je tačno utvrđeno), dva legionara zarobljena. Naši gubici: dva lakše ranjena. Neprijatelj je pokušao pružiti pomoć iz svojih uporišta: Titina brda, Grmuše, Crnog Jezera i od Krupe sa Perišića zida i Alana, ali je od zasjeda vraćen. Oklopni vlak je ućutkan od našeg protivkolskog topa pred samim tunelom. Posada koja brani tunel, napadnuta od našeg protivkolskog topa i automatskog oruđa, napustila je rovove i pobjegla u tunel. Zarobljeno je 7 karabina i 1 pištolj, nešto odjeće, opreme, 7 ranaca sanitetskog materijala.

10. XII. Neprijatelj je od Prijedora napao na položaj III. bataljona VI. brigade sa snagama od 1.200—1.500 vojnika u pratnji 7 tenkova.¹¹ Borbu je prihvatio III. bataljon oko 7 sati, poslije su dvije čete I. bataljona koje su neprijatelja tukle bočno i sa leđa. Borba je trajala sve do 15 sati kada je neprijatelj razbijen i povraćen nazad u Prijedor.¹² U ovoj borbi je neprijatelj prema utvrđenim podacima imao 50 mrtvih i ranjenih vojnika. Uništen je jedan tenk koji je naišao na minu, a u njemu posada od 5 članova, 1 top, 1 mitraljez i 1 radio stanica izgorela.

Naši gubici: 2 mrtva i 1 lakše ranjen.

Diverzantska grupa Podgrmečkog odreda uništila je dva voza i to: jedan u Blagaju koji se je sastojao od dva vagona materijala, jedan blindirani vagon u kojem je poginuo jedan oficir i 30 vojnika, a drugi u Svodnoj koji se je sastojao od jednog blindiranog va-

¹⁰ U izvještaju Šeste krajiške brigade stoji 1 1/2 km. Opširnije o tome, kao i akcijama ove brigade od 25 novembra do 10 decembra 1943 god. vidi dok. pod reg. br. 28—9, k. 774 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹¹ Napad su izvršila dva ojačana bataljona 373 divizije potpomognuta tenkovima i teškim oruđima. Prema izvještaju ove divizije, imali su 3 mrtva, 7 ranjenih vojnika i 1 tenk uništen (vidi dok. br. 38/6, k. 8 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

¹² Opširnije o tome vidi izvještaj Šeste krajiške brigade od 10 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—9, k. 774.

gona i četiri otvorena, neprijatelj je imao poginulog jednog oficira i 20 vojnika.

U isto vrijeme pokidana je pruga više Blagaja (pruga Bos. Novi — Prijedor).

13. XII. Dva bataljona XI. brigade izvršili su akciju na želj. stanicu Piskavica,¹³ gdje je zarobljeno 10 domobrana, 6 puškomitraljeza, 1 teški i 1 laki minobacač, nekoliko hiljada puščane i nešto minobacačke municije. Uništena je jedna velika njemačka lokomotiva sa 4 vagona. U ovoj akciji imali smo 2 teže i 3 lakše ranjena druga. Prilikom akcije na Piskavicu uhvaćena su tri četnika i jedan odbornik koji je bio zgrabio mitraljez da ponese četnicima.

Kozarski odred. Podaci prispjeli kasnije.

- Noću Izvršen je napad na četnički štab u Piskavici.¹⁴ Banditi su napad osjetili i pobjegli. Zarobljeno je nešto živežnih namirnica.

- 3/4 Zasjeda na pruži Omarska — Piskavica, pobijeno je 10 nep. vojnika.

11. XII. Zasjeda prema Kostajnici. Neprijatelj koji je pošao sa kolima u pljačku sijena dočekan je i potučen.¹⁵ Neprijatelj je imao mrtvih i ranjenih oko 30, zaplijenjeno je 38 konja, 16 konjskih ormi, 2 kola, a spaljeno 25 kola. Naš jedan drug lakše ranjen.

U toku ovih petnaest dana snage ove divizije vršile su na svim svojim sektorima česte napade na neprijateljske komunikacije: ceste, pruge, tel. liniju. Odbijeni su svi pokušaji neprijatelja da se probije na oslobođenu teritoriju. U toku ovih petnaest dana pokidana je pruga na mnogo mjesta i to pruga Bihać — Bos. Novi — Kostajnica i Bos. Novi — Prijedor — Banja Luka. Pokidano je preko 5 km. pruge i oko 6 km. tel. linije. Srušeno je oko 13 manjih želj. mostova, srušeno su tri voza, 1 voz napadnut, uništeno ili oštećeno 5 lokomotiva, 21 vagon. Pobijeno je preko 300 neprijateljskih vojnika, a i više od toga ranjeno, zarobljeno 69 neprijateljskih vojnika. Tenk jedan uništen sa posadom i naoružanjem, a jedan oštećen. Zaplijenjeno: malih bacača 4 sa 190 mina, veliki bacač 1 sa 35 mina, metaka preko 20.000, strojnica 4, puškomitraljeza

¹³ Odnosi se na Drugi i Četvrti bataljon (vidi dok. br. 15/1—10, k. 456 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta). Borba je vođena sa dijelovima Sedme lovačke pukovnije. Opširnije o tome vidi dok. br. 15/1—34, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁴ i ¹⁵ Detaljnije o ovim akcijama Kozarskog NOP odreda vidi petnaestodnevni izvještaj od 15 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 9/1—1, k. 1625.

9, pištolja 4, pušaka preko 40. Uništeno kamiona 7, oštećen oklopni voz.

Ukoliko jedinice nisu bile u borbi ili na položaju, sa njima je rađeno i vojnički i politički. Sa novomobilisanim borcima rađena je borbena obuka i strojeva. Nastavljen je rad na obučavanju ljudstva u rukovanju i taktičkom iskorišćavanju teških oruđa, kao i čitanju karata.

Održan je sastanak komandanata u prisustvu komandanta Korpusa,¹⁶ na kojem sastanku su pretresana sva aktuelna pitanja i dati zadaci.

Od strane ovoga štaba dato je jedinicama niz dopisa u kojima im je ukazivano na sve nedostatke koji su uočeni, kao i davana uputstva za dalji rad u vezi postojeće vojno-političke situacije.

a) Vlastiti: poginulo 9 drugova, ranjeno 34 druga.

b) Neprijat.: poginulih 342
ranjenih 275
zarobljenih 27.¹⁷

Plijen: Oružje: malih bacača 4, tromblonska puška 1, strojnica 4, p.m. (»šaraca«) 3, pištolja 4, pušaka 40, p.m. 6, teški bacač 1; municije: puščane 23.000, mina za mali bacač 190, mina za veliki bacač 40¹⁸ kom.;

ostale spreme: orma za konje 20, bicikla 4, kare sa prikolicama 4, šinjela 25, čebadi 20, ratna zastava 1, sanitetskog materijala 7 ranaca, konja 38, kola 2.

Naročito: Pokidano pruge 5 km.

tel. linije 6 km.

mostova želj. srušeno 2

uništeno vagona blindiranih 4

običnih 18, lokomotiva 2, uništen 1 tenk, a oštećen 1,

1 bunker, uništeno 1 mitraljez, 1 radio stanica, 7 kamiona, 27 kola.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Boško Šiljegović, s. r.

(M. P.)

Komandant
p. pukovnik
Petar,¹⁹ s. r.

Da je prepis vjeran **tvrdi i ovjerava**

(M. P.)

Za Šefa op. odsjeka
kapetan
Miloš²⁰

¹⁶ Odnosi se na Slavka Rodića.

¹⁷ i ¹⁸ U rekapitulaciji omaškom napisano 27, treba: 69, i umjesto 40 mina za teški bacač — treba: 35.

¹⁹ Vojnović

²⁰ Kosobašić

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 18 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA OKO PROZORA, RAME I ŠUJICE¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Br. 75/1943.
18. XII. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. — Na dan 14 ovoga mjeseca u 10 i 30 časova neprijatelj² jačine od 6—800 vojnika — iz Rame i Ostrošca — nadirući uz lijevu obalu r. Rame pokušao je ovladati položajima: s. Greviči — s. Kućani — s. Klek. —

Namjera neprijatelja je bila da ovlada pomenutim položajima, sa kojih bi omogućio opravljjanje ceste Rama — Prozor (na kojoj su mostovi porušeni i koja je zarušena) kuda bi kasnije prodirao motorizacijom u pravcu Prozora. —

Jedinice IX brigade ove divizije sačekale su ga i nakon duže i žešće borbe razbile su ga.³ Gusta magla ometala je ovu borbu. —

Gubici neprijatelja u ovoj borbi su 6 mrtvih i 15 ranjenih vojnika. Na našoj strani 2 druga ranjena. —

2. — Na dan 16. o. mj. neprijatelj iz Rame jačine 400 vojnika, potpomognut jačim automatskim oruđem, bacačima i topovima, pokušao je ponovo ovladati položajima na lijevoj obali Rame: Klečka Stn. — Cumber,⁴ sa kojih bi omogućio opravku zarušene ceste Rama — Prozor. —

Jedinice IX brigade razbile su ga uz gubitke preko 30 mrtvih i ranjenih. Na našoj strani jedan drug i jedna druga-rica teže ranjeni. —

U ovoj borbi naši su zaplijenili 3 puške, 2000 metaka i druge sprema, koju je neprijatelj u bjekstvu bacao. —

Istog ovog dana jedna neprijateljska kolona⁵ nadirala je iz Ostrošca u pravcu Solakove Kule, sačekana od strane jedi-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22/1—10, k. 456.

² i ⁵ Vjerovatno se odnosi na jedinice Druge gorske pukovnije (vidi dok. pod reg. br. 15/1—14, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

³ i ⁴ Vidi dok. br. 71 i 189.

W T A B
BIVŠE I KOPITICA
H. O. B. J.
Br 75/1945.
15. III. 1945.

BRITANJSKI VEŠTAČKI
POSREDOVANJE
Dok. Broj 326-10
K. 475

STANI V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE.

1.- Na dan 14. ovoga mjeseca u 10 i 30 časova, neprijatelj jašine od 6-800 vojnika - iz Rame i Ostrošca - nadirali su lijevu obalu r. Rame pokušao je ovladati položajima: Gravići - s. Kučani - s. Elek. -

Kamijara neprijatelja je bila da ovlada pomenutim položajima, na kojih bi omogućio opravljanje ceste Rama-Proser /na kojoj su mostovi porušeni i koja je parubena/ kuda bi kasnije prodirao motorizacijom u pravcu Prosera. -

Jedinice II brigade ove divizije sačekale su ga i nakon duže i teške borbe razbile su ga. - Ostala magla ostala je ova borbu. -

Gubitci neprijatelja u ovoj borbi su 6 mrtvih i 15 ranjenih vojnika. Na našoj strani 2 druga ranjena. -

2.- Na dan 15. o. n. j., neprijatelj iz Rame jašine pokušao je ponovno ovladati položajima na levoj obali Rame: Klačke Strane - Jambor su koji bi omogućio opravku saružene ceste Rama-Proser. -

Jedinice II brigade razbile su ga uz gubitke preko 30 mrtvih i ranjenih. Na našoj strani jedan drug i jedan drugari - a teže ranjeni. -

U ovoj borbi naši su naplijenili 3 puške, 2000. metaka i druge sprema, koju je neprijatelj u bjegstvu bacio. -

Istog ovog dana jedna neprijateljska kolona nadirala je iz Ostrošca u pravcu Belakovke Kule, sačekana od 3. brigade II brigade u s. Podhum razbijena je. Neprijatelj je imao 3 ranjena. U ovoj akciji nam naročito se je istakao II batalion II brigade, koji je surinjem razbijao draku 2. vjake aločina. Na ovo je pohvaljen naredbom ovoga Staba. -

3.- 15. III. jedinice VII brigade izvršile su napad na cestu Duvno-Sutina, na sadatkom etojecanija neprijateljskih snaga koje su prodrle u Sutinu i dalje ka Malovanu. U prvom naletu jedinice VII brigade neprijateljske posade su pobijele u Duvno i Sutinu bacajući sprema. -

Naši su naplijenili i telefon, 1000 metaka kabla, 15 dočadi, nešto šinjala, torbica i stvari. -

Jedan neprijateljski tenk koji je intervenicno u ovoj akciji - kod s. Motronoga - srušen je u rijeku u kome se utavilo 6 vojnika koji su sačinjavali posadu. -

Na našoj strani u ovoj borbi jedan drug ranjen. Naši pokušavaju probiti se do tenka i spaliti ga, ali to da sada nijesu uspjeli, pošto neprijatelj brani prilaz istom. -

4.- Do ovih drugih novosti kod nas nema. -
5.- Iz Ob. izveštaja višedete stanje i kamijara neprijatelja na sektoru Mostar-Sarajevo. -

Sarti fa izveštaji o borbi narodu

Politički komesar,

Čava

Komandant-podporučnik

Prošćević

Poslatište:

1.- Vrhovnom Stabu NOV i POJ., i
2.- Stabu V. Korpusa NOV Jugoslavije.

nica IX brigade u s. Podhum razbijena je. Neprijatelj je imao 3 ranjena.

U ovim akcijama naročito se je istakao II bataljon IX brigade, koji je jurišem razbijao drske švapske zločince. Za ovo je pohvaljen naredbom ovoga štaba.—

3. — 15 o. m.j. jedinice VII brigade izvršile su napad na cestu Duvno — Šujica, sa zadatkom otsijecanja neprijateljskih snaga koje su prodrle u Šujicu i dalje ka Malovanu. U prvom naletu jedinica VII brigade neprijateljske posade su pobjegle u Duvno i Šujicu bacajući spremu.⁶—

Naši su zaplijenili 1 telefon, 1000 metara kabla, 15 čebadi, nešto šinjela, torbica i porcija.—

Jedan neprijateljski tenk koji je intervenisao u ovoj akciji — kod s. Mokronoge — srušen je u rijeku u kome se udavilo 6 vojnika koji su sačinjavali posadu.—

Na našoj strani u ovoj borbi jedan drug ranjen.

Naši pokušavaju probiti se do tenka i spaliti ga, ali to do sada nijesu uspjeli, pošto neprijatelj brani prilaz istom.

4. — Do sada drugih novosti kod nas nema.

5. — Iz ob. izvještaja vidjećete stanje i namjere neprijatelja na sektoru Mostar — Sarajevo.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Baja⁷

Komandant — ppukovnik,
Karanović⁸

(M. P.)

Dostavljamo:

1. — Vrhovnom štabu NOV i POJ i
2. — Štabu V korpusa NOV Jugoslavije.

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 82 i 188.

⁷ Dmitar Bajalica

⁸ Nikola

**NAREĐENJE ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
18 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
MOBILIZACIJU NOVIH BORACA I ZA PREBACIVANJE
TREĆE BRIGADE NA PROSTORIJU DABAR—BILEĆA¹**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 99

18 decembra 1943 g.

u 9 čas.

s. Dubočke (Banjani)

ŠTABU — HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Na Vilusama ima 500 Švaba i 2 haubice,² u Bileći ih također ima i do 400 četnika Zavodskog, sitničkog, »Čoravog«,³ Bilečkog i Banjanskog bataljona.

U Gacku ima do 200 Švaba i do 150 četnika. U Nevesinju i okolini i ka Kifinu Selu ima nekoliko stotina Švaba,⁴ a manji dijelovi saobraćaju ka Mostaru, a ređe [ka] Ulogu. U Stocu bila je samo satnija domobrana,⁵ a na Domanovićima 800 Švaba.⁶ Švaba ima u Trebinju, a u Ljubinju samo nešto četnika.

Jedinice Južnohercegovačkog odreda imale su više manjih uspješnih akcija sa Švabama oko Stoca i u čišćenju terena od četnika. Uslijed ovoga Odred se znatno i ojačao.

Jedinice Sjevernohercegovačkog odreda uspješno su učestvovala u zadnjoj akciji na Švabe kod Korita.

II Hercegovačka brigada nalazi se i dalje na sektoru Gacka.⁷

III Hercegovačka brigada nalazi se na sektoru Ljubinja.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18.1, k. 1146.

² i ⁵ Vidi dok. br. 236.

³ Odnosi se na četnički bataljon čiji je komandant bio Špiro Babić-Čoravi (bez jednog oka), a po kome je i bataljon dobio naziv »Čoravi«.

⁴ Ove njemačke jedinice u zajednici sa četnicima često su vršile akcije oko Nevesinja. Opširnije o tome vidi neprijateljska dok. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 42/19, k. 192 i film pod br. Bileće 6/5—47 B.H.W. 536 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Vjerovatno se odnosi na dijelove Šeste pješačke divizije (vidi dok. br. 236).

⁷ Vidi dok. br. 102.

X Hercegovačka brigada i ovaj štab nalaze se na prostoru Banjana⁸ i težiće da i dalje manevrišu na ovom prostoru, zahvatajući po potrebi i »čoravce«⁹, Rioce i Davidoviće.

N A R E Đ U J E M O :

1. — III Hercegovačka brigada čim sredi stanje na sektoru Brda — Ljubinj — Ubosko, a najdalje do kraja ovog mjeseca, da se prebaci na prostoriju Dabar — Bileća,¹⁰ odakle najhitnije uhvatiti vezu s nama radi daljeg koordiniranja dejstva svih brigada divizije.

2. — Sve brigade da u ovome vremenu poklone naročitu pažnju pitanju mobilizacije novih boraca, učvršćivanju vaših bataljona i partizanskih jedinica na terenu.

3. — Sve suvišno oružje i municiju, koje je nepotrebno brigadama, da se isto ozbiljno čuva i nosi u komoru brigade, ili smješta na sigurna mjesta kod naših ljudi, a o tome odmah [da] izvještava ovaj štab radi predaje istog štabovima naših odreda. Brigade i same mogu nepotrebno oružje i municiju neposredno davati štabovima odreda, ili ih izvijestiti gdje je ostavljeno, da bi ga oni izuzeli.

4. — Štab II udarnog korpusa traži hitno od nas 2 »šarca« i 3 mašinke. Stoga će Štab X Hercegovačke brigade odmah odrediti 2 »šarca« i 3 mašinske puške, jer je neophodno potrebno to oružje hitno uputiti u Štab Korpusa.¹¹ Štab III Hercegovačke brigade će odmah po prijemu ovog naređenja uputiti jedan »šarac« u ovaj štab da se uruči Štabu X Hercegovačke brigade. Štab II i III Brigade uputiće odmah po jednu mašinku u ovaj štab da se vrate Štabu X Hercegovačke brigade. Oružje iz X Hercegovačke brigade mora biti u ovom štabu 20 o.m.j. u 20 časova, a oružje iz II i III Hercegovačke brigade mora se uputiti ovom štabu po prvim kuririma, a najdalje mora biti u ovom štabu do 1 januara 1944 g. Borcima i rukovodiocima X Hercegovačke brigade objasniti hitnost i važnost davanja ovog oružja, kako bi to pravilno shvatili i izložiti im da će se 2 mašinke i 1 »šarac« nadoknaditi od II i III Brigade.

5. — U prilogu vam se dostavljaju sekcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik Štaba
p. pukovnik
Rade Hamović

Komandant
p. pukovnik
Vlado Segrt

(M. P.)

⁸ Vidi dok. br. 95.

⁹ Predio istočno od Plane, koji je nazvan po četničkom bataljonu »Čoravi« (vidi objašnjenje br. 3).

¹⁰ Vidi dok. br. 187.

¹¹ Vidi dok. br. 113.

**ZAPOVIJEST ŠTABA HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD
18 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DESETE HERCEGO-
VAČKE BRIGADE ZA SMJEŠTAJ I DEJSTVO NA PRO-
STORIJI ŠLJEME — G. VRBICA — POLJICE¹**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
18 decembra 1943
u 17 čas.
s. G. Dubočke (Banjani)

ZAPOVIJEST
(Sekcija Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

Već smo duže vremena na istim položajima i neprijatelji svakako već zna tačno naše stanje.

Teren sadašnji prilično je opterećen ekonomski.

Da bi olakšali rad III Brigadi,² vezali neprijatelja za Bileću još izvjesno vrijeme, ne smijemo se od nje mnogo udaljiti. U ovom smislu ispitivaće se i Bileća radi eventualnog zauzimanja iste.

Moraće se biti vrlo oprezan na pravcu od Stoca — Dabra, na pravcu Gacko — Korita, Bileća — Plana — Korita i na pravcu putem Korita — Somina. Zbog toga još sutra danju ili noću mora se temeljito onеспособiti cesta Korita — Poljice, a sutra noću, ili najkasnije prekosutra danju, onеспособiti cestu kod Lađevića i ne dozvoliti je popraviti.

NAREĐUJEMO ·

1.— X HERCEGOVAČKA BRIGADA:

Izvršiće pokret sutra, tako da bar na jedan sat prije zore krenete iz sadašnjeg logora i smjestićete se na prostorijs. Šljeme — G. Vrbica — s. Poljice, držeći Vardar — Kokot i Bratogoš,³ izviđajući duboko ka Baljcima i Deleušama, kao i Tiscu i Mirkovićima, a sa prostora Poljica ka Koritima i Stepenu.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/1, k. 1143.

² Vidi dok. br. 187.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 18/1, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Sto hitnije porušićete sominsku cestu bliže Koritima i na više mjesta, kao i kod Lađevića.

Najzgodnije bi bilo smjestiti jedan bataljon u Gornjoj Vrbici, a jedan u Šljemenu, koji bi držali Vardar — Kokot — Bratogoš, jedan bataljon u Ubli, a jedan u Poljicama, s tim da bataljoni iz Šljemena i Vrbice duboko izviđaju i drže vezu sa Baljačkom četom i Vučedolskim bataljonom, a bataljon iz Poljice da duboko izviđa [ka] Stepenu i Koritima, držeći vezu sa četom u Dulićima, preko koje tražiti izvještaje i od Gornjskog bataljona o stanju oko Nikšića. Baljačku četu trebalo bi prebaciti Bogdašićima ili Baljcima.

Sa ovakvim rasporedom omogućuje se dovoljnim snagama da drže zgodne položaje Vardar — Kokot — Bratogoš i omogućuje bataljonima iz rezerve da uspješno intervenišu protiv napadom s jednog ili oba krila istovremeno.

Vučedolski bataljon ostaje i dalje pod vašom komandom i njega ćete ostaviti na prostoru s. Bjelovići — Marina Glava sa zadatkom izviđanja i zatvaranja pravca od Vilusa — Drpe i Počekovića. Ovaj bataljon da vas obavezno svakog dana izvještava, a preko njega držite vezu i sa Trepačkom četom. Štab te brigade da se smjesti u selu Ubla.

3— DIVIZISKA BOLNICA I OVAJ ŠTAB

Krenuće sutra u 8 časova iz s. Gornje Dubočke na Travnj Do i smjestiće se u s. Donje Crkvice. Naša prateća četa osmatraće Travnj Do, a jačim odjeljenjima Kapavicu.

3. — Ovaj štab i bolnica za ishranu koristiće Crkvice i Turuntaš, a vi ostala sela, ne uzimajući ništa iz Gornje Vrbice pa čak ni sijena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Načelnik štaba
p. pukovnik
Rade Hamović

Komandant
p. pukovnik
Vlado Šegrt

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 18 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BREZU¹

ŠTAB
II. KNOU BRIGADE
O. Broj: 30 u 8 časova
18. XII. 1943 g.

Štabovima I, II, III, Italijanskog bataljona, Romanijskom
odredu. Četi pratećeg oruđa

n a r e đ u j e m o :

1.) *II. bataljon*: sa prostorije Draževići — Debela Međa polazi pravcem preko Dobravine, gdje prelazi cestu i želj. prugu Breza — Vareš — Vardište — selo Breza (sjevernije od rudnika uglja u Brezi) — Blaca i napada na Rudnik uglja u Brezi,³ na otkliku desno do potočića koji protiče kod želj. stanice, a lijevo do potočića koji protiče kroz Brezu, t.j. sjeverno od samog Rudnika, sa zadatkom likvidacije električne centrale, željezničke stanice, a svojim lijevom krilom napada Rudnik uglja u sadejstvu sa III. bataljonom.

Sa prostorije Draževići — Debela Međa krenuti tako, da napad na Brezu otpočne danas tačno u 22 časa u več.

Bataljonu se pridaje jedan teški bacač.

2.) *III. bataljon*: sa prostorije Draževići — Debela Međa polazi pravcem preko Dobravine, gdje prelazi cestu i želj. prugu Breza — Vareš — Vardište — Smrekovica i napada na Rudnik uglja u Brezi, na otkliku desno do potočića koji protiče kroz samu Brezu iznad samog rudnika, a lijevo do ceste, sa zadatkom likvidacije neprijateljskih uporišta odbrane, koja se bude nalazila na tome otkliku. U svom radu biti u tijesnoj vezi desno sa II. bataljonom, a lijevo sa Talijanskim bataljonom, a naročito sadejstvovati sa II. bataljonom.

Čas polaska sa prostorije Draževići — Debela Međa odrediti tako, da sam napad na Brezu otpočne danas tačno u 22 časa u več.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 23—9, k. 986.

² Tačkicama je označen izostavljeni dio teksta, koji je objavljen u narednju Sedamnaeste NOU divizije (vidi dok. br. 92).

³ O rezultatu napada vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Druge krajiške NOU brigade od 1 januara 1944 godine. Original se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 7—10, k. 986.

3.) *Italijanski bataljon*: sa prostorije Orahovo polazi pravcem Neprivaj — Trtorići — Opreć — Bukovik i napada na Brezu, na otsjeku desno do ceste Vareš — Breza, a lijevo do linije: cesta južno od crkve koja se nalazi ispred natpisa Breza — vodenica na rijeci Stavnji — k. 599, sa zadatkom likvidacije neprijateljskih uporišta odbrane, koja se budu nalazila na tome otsjeku.

U napadu održavati vezu desno sa III. bataljonom, a lijevo sa Romanijskim PO. [Čas] polaska sa prostorije Orahovo odrediti tako, da sam napad na Brezu otpočne danas tačno u 22 časa u veče.

4.) *Romanijski PO*: sa prostorije Neprivaj polazi pravcem groblje, sjeverno od natpisa Slivno — k.725 — Koritnik — Mahala i napada na Brezu, na otsjeku desno do lijeve granice otsjeka Italijanskog bataljona, a lijevo do potoka koji od želj. stanice utiče u Stavnju kod Mahale, s tim da lijevom krilom prođe i obuhvati samo selo Mahala, sa zadatkom likvidacije neprijateljskih uporišta odbrane na svom otsjeku i da sadejstvuje sa II. bataljonom pri likvidaciji želj. stanice.

Desno održavati vezu sa Italijanskim bataljonom, a lijevo kod želj. stanice hvatati vezu sa II. bataljonom.

Čas polaska sa prostorije Neprivaj odrediti tako, da napad na samu Brezu otpočne danas tačno u 22 časa u veče.

5.) *Četa pratećeg oruđa*: sa protivkolskim i brdskim topom sa dosta municije sa prostorije Orahovo polazi pravcem Neprivaj — Trtorići — Opreć — Bukovik, s tim da topove postavi na padinama zapadno od Bukovika (u blizini dviju kuća koje se nalaze sjeverno od k. 599, u blizini staze koja vodi za Brezu), sa zadatkom da u 21 čas i 45 minuta otvori brzu i žestoku paljbu iz oba topa na [cijelu] Brezu, a naročito da tuče želj. stanicu i Rudnik uglja i zgrade u blizini Rudnika. U toku napada potpomagati napad svih bataljona tučenjem pojedinih objekata, pazeći pri tome da se ne tuku vlastite trupe.

Vatru otvoriti u 21 čas i 45 minuta, prekinuti u 22 časa, a potpomaganje vatrom, kao što je gore rečeno, vršiti kada napad pješadije bude jasno ocrtan.

Čas polaska iz Orahova odrediti tako, da se na određeno mjesto s topovima stigne na vrijeme, da bi se vatra mogla otvoriti danas tačno u 21 čas i 45 minuta u veče. Jedan bacač uputiti u sastav II. bataljona.

6.) *I. bataljon*: sa prostorije Orahovo — Mahmutovići polazi pravcem niz prugu Orahovo — Ilijaš do Baltičevog Dubavnika⁴ — potom na Hočevlje — Podgoru — Župča i izbija na prugu i cestu Podlugovi — Breza, kod mosta sjevereno od

⁴ Na karti 1:100.000 nije nađeno.

kote 445. Po dolasku na to mjesto, danas tačno u 21 sat i 45 minuta presjeći telefonsku vezu Breza — Podlugovi, a u 22 časa početi sa rušenjem mosta i želj. pruge, kao i ceste i mosta na cesti preko rijeke Stavnje. Poslije izvršenog ovog posla posjesti najpogodnije položaje sa obje strane ceste i pruge sa zadatkom sprečavanja dolaska neprijateljskih pojačanja od Sarajeva i Visokog.

Pri odvajanju sa šumske pruge Ilijaš — Orahovo, porušiti istu u blizini Baltićevog Dubravnika. Ovo rušenje ne vršiti eksplozivom.

Za zadatak rušenja ceste i pruge bataljonu se dodjeljuje minerski vod.

Opšte napomene:

1.) Po izvršenom zadatku III. bataljon preko Dobravine povraće se na prostoriju Blaža — Kraljevići — Pajtovići — Letevci, gdje će potražiti i primiti pod svoju zaštitu divizijsku bolnicu.

I. bataljon ostaje na istoj prostoriji do daljnjeg, pojačanje sa Romanijskim PO, koji će se postaviti kod Podgore na lijevom krilu I. bataljona, sa zadatkom kontroliranja i zatvaranja pravca od Semizovca.

Italijanski bataljon sa dvije čete ostaje u Brezi za evakuaciju plijena i neposredno obezbjeđenje Breze, a jednu četvu u zajednici sa jednom četom II. bataljona uputiti u Orahovo za zaštitu brigadne bolnice i komore.

II. bataljon sa dvije čete ostaje u Brezi, sa zadatkom brze evakuacije plijena i neposrednog obezbjeđenja Breze u zajednici sa dvije čete Italijanskog bataljona koje prima pod svoju komandu. Jednu četvu upućuje sa jednom četom Italijanskog bataljona u Orahovo, radi zaštite brigadne bolnice i komore. Komandu nad ovim dvjema četama prima komandir čete II. bataljona.

2.) Evakuacija plijena, zarobljenika i ostalog pravcem Breza — Dobravine — Draževići — Žalja. Pri evakuaciji pomagati intendant divizije i brigade, kao i intendant svih bataljona.

3.) Svi bataljoni i intendant brigade povestiće što veći broj konja na kojima će se vršiti evakuacija plijena.

4.) Štab brigade i hirurška ekipa divizije pri napadu na Brezu nalaziće se u selu Bukoviku. Zamjenik komandanta brigade⁵ i brigadno previjalište nalaziće se u južnoj grupi kuća sela Smrekovica, gdje će II. i III. bataljon slati izvještaje i

⁵ Dušan Egić

ranjenike, a Italijanski bataljon i Romanijski PO slaće izvješaje i ranjenike u selo Bukovik.

4.) Majevička brigada⁶ presjeći će želj. prugu i cestu Vareš — Breza kod Pajtovog Hana, a glavnina snaga Majevičke brigade biće na prostorijsi Blaža — Kraljevići — Pajtovići — Letevci.

5.) Napad na Brezu ima otpočeti danas tačno u 22 časa jakom i brzom paljbom iz automatskog oruđa i bacača, kao i topova, samo izvođenje napada mora biti brzo i munjevito.

6.) Borbeni znaci za vrijeme borbe biće: živio drug Staljin — živio drug Tito. (Ovo su znaci pored redovnih znakova raspoznavanja.)

7.) Označavanje mjesta do kojeg se je u napadu stiglo — označavati paljevinom brzom državnih i važnijih objekata neprijateljskih.

8.) Da bi se brže saznalo za pad Breze, komandant II. bataljona po padu Breze i neprijateljske odbrane ispaliće iz signalnog pištolja brzo jednu za drugom pet crvenih raketli u pravcu Štaba brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Idriz⁷

Načelnik-kapetan:
Kolundžić⁸

Komandant-major:
Stanić⁹

(M. P.)

⁶ Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu. Ona je tada zauzela Vareš. Opširnije o tome vidi dok. br. 183.

⁷ Čejvan

⁸ Antun

⁹ Dragan

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 18 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDNICAMA DA SE PREBACE NA PROSTORIJU VRBA—DRA-MEŠINA—PLATICA¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. broj 48
18 decembra 1943 god.
u 24 časa
selo Vrbovac

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Gacko 1 : 100.000)

Prema dobijenim podacima, došlo je u selo Slivlje oko 200 četnika iz Nevesinja.² U Avtovcu — Miholjači — Gacku — Nadinićima i Fojnici ima oko 150 Švaba i 200 gatačkih četnika. Njemci raspolažu sa 2 topa, nekoliko bacača, jednim tenkom i više automobila.

Pošto nam ovaj nagli dolazak nevesinjskih četnika u selo Slivlje otežava opstanak na ovoj prostoriji,³ na kojoj je moguće njihov koncentričan napad na nas, a na kojoj prostoriji je odbrana po nas nepovoljna, to je potrebno da se prebacimo na prostor s. Vrba — Dramešina — Platica.⁴

N A R E Đ U J E M O :

1. — »5« [bataljon] prikupiće sve dijelove bataljona i krenuće tačno u 3 časa pravcem Vratlo — Vrba — Dramešina — Platica. Smjestiće se sa dvije čete u selu Platica, a sa jednom četom u selu Glavice, postavljajući obezbjeđenje na k. 1169 — Valjevina i na k. 1330. Jedno izviđačko odjeljenje uputiti na k. 1824 (Mesni Stit) koje će izviđati u pravcu sela Izgori. Pokret vršiti sa obezbjeđenjem

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 21—1, k. 1149—II.

² Odnosi se na četnike Petra Samardžića. Opširnije o tome vidi dok. br. 22—1, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

³ Odnosi se na prostoriju s. Jugovići — s. Vrbovac — s. Kokorina. Opširnije o tome vidi dok. br. 19/1, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ O prebacivanju Brigade na ovu prostoriju vidi njen Operacijski dnevnik u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 42.2, k. 1150/L

(prethodnicom i pobočnicom) i biti u takvom rasporedu i skupa će se lako i brzo primiti borba ako bude trebalo.

Ako se negdje na neprijateljske dijelove naiđe — energično ih protjerati. Bataljon [će] služiti kao prethodnica brigade. Prethodnicu u kretanju isturiti na najveću daljinu.

»2« kreće sa snagama svoga bataljona i komorom »1« — kreće u 2.30 časa, tako da do 3 časa bude u selu Brajčevići, a zatim dalje pozadi »5« preko Vratla — Vrbe za Dramešinu, gdje će se smjestiti, postavljajući obezbjeđenja na Rasovi (k. 1196) i na Mušnoj Glavi (k. 1242). Dublje u pravcu sela Ulinje i Vučeva. Raspored u koloni treba da bude takav, da se iz njega odmah može preći u borbu ako to bude trebalo. Pokret izvršiti u tajnosti.

»4« će prikupiti sve snage bataljona i krenuti u 2.15 časa preko Vrbovca i Donjeg Bodežišta, gdje će ući u kolonu pozadi »2« i dalje se kretati za selo Vrba, gdje će se smjestiti, obezbjeđujući se na Živnju sa jednom desetinom i puškomitraljezom [na] k. 1615, na najpogodnijim čukama kod sela Dražljevo, obezbjeđujući se time od pravca Gacko. U toku dana poslati jedno izviđačko odjeljenje na Pleće da izviđa u pravcu Čemerna, a u isto vrijeme da osmatra dolazak neprijatelja od pravca Gacko.

Prilikom kretanja, odrediti jaču zaštitnicu i ne dozvoliti iznenađenje sa leđa od strane neprijatelja.

Štab brigade kreće zajedno sa »4« do sela Vrba, a potom će produžiti pokret za selo Dramešina, smještajući se kod »2«.

Bolnica kreće zajedno sa »4«, a po dolasku u Dramešinu produžiće pokret za s. Platica, smještajući se kod »5«.

Štabovi će upoznati sve ljudstvo sa znacima raspoznavanja i borbenim znacima, a ovaj štab će izvijestiti o pokretu bolnicu, četu »4« i delegaciju⁵ iz Bosne, koji će biti spremni za pokret kada »4« dođe u Vrbovac.

Ishranu vršiti preko NOO.⁶ Dobićete naknadno naređenje koja ćete sela koristiti za ishranu.

⁵ Odnosi se na delegate koji su bili na Drugom zasijedanju NOJ-a u Jajcu.

⁶ Narodnooslobodilačkih odbora

8. — Pokret izvršiti tačno u određeno vrijeme, formirajući kolonu prema zapovijesti i ne dozvoliti nikakva zastajkivanja ili nered.
9. — Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago Đukanović

Komandant,
Obren Ivković

BR. 103

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE BRIGADE
ŠTABU HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE O DEJSTVU BRI-
GADE NA PROSTORIJI BANJSKO-VUČEDOLSKJE I RU-
DINSKO-TREPAČKE OPŠTINE OD 1 DO 15 DECEMBRA
1943 GODINE¹**

ŠTAB
X. HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
18. XII. 1943. godine
s. Radojevići
u 11³⁰ čas.

ŠTABU HERCEGOVAČKE UDARNE DIVIZIJE

Šalje se **relacija** o operacijama i radu ove brigade u vre-
menu od 1. do 15. decembra 1943 godine.

Opšta direktiva² Hercegovačke N.O.U. Divizije bila je: Čišćenje Banjsko-vučedolske i Rudinsko-trepačke opštine, a potom i Grahovske. Razbijanje četničkih bandi po ovima opštinama sa ciljem sprečavanja vršenja mobilizacije s njihove strane, kao i mobilizacija ljudstva iz ovih krajeva za našu vojsku, te na kraju učvršćivanje naše vlasti u ovim krajevima.

1. OBOSTRANA SITUACIJA:

a) Kod neprijatelja.

Odlaskom jačih crnogorskih snaga N.O.V. sa područja ovih opština,³ kao i zauzetost naših brigada u borbama za Kulu

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24 3, k. 1147—II.

² Vidi tom III. knj. 6, dok. br. 126.

³ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 111.

Fazlagić, a zatim sa švapskim kolonama na prostoriji Bileća — Plana — Gacko,⁴ četničke bande osjetile su se uveliko raste-
rećene i dobile su mogućnost da se počnu jače pribirati. Po-
stojala je opasnost da njihova aktivnost ne zauzme najšire
razmjere i da dovede u pitanje čvrstinu dotle već postignutih
političkih i vojničkih uspjeha naše vojske u ovim krajevima.

Prema prikupljenim izvještajima sa raznih strana, crno-
gorske četničke bande pod vođstvom zlikovca Lalića Raka kon-
centrisale su se na prostoriji: Dubočke — Muževce, vežući se
sa bandama hercegovačkih četnika. Bandit Janjičić vršio je
mobilizaciju okolice Nikšića, ali je u tome slabo uspjevao.

Po provjerenim podacima preko naših pozadinaca, cr-
nogorske bande bile su jačine do 1000 bandita, mahom slabije
borbenosti i morala uopšte (najveći dio silom mobilisan), dok
je jedna grupa od oko 70 njih predstavljala okorjele zlikovce,
spremne da dadu žestoki otpor našim snagama.

Lalićeve bande skoncentrisale su se oko Velimlja, dok
su Janjičićeve (3—400) držale položaje na prostoriji Kamensko
— Trepča, odakle su ih naši bataljoni odbacili ka Vilusama.

Od naše III. brigade izvješteni smo da su se 30/XI. neke
manje njemačke snage povratile na Bogdašiće i Baljke, gdje
ih je sačekalo nekoliko stotina hercegovačkih četnika. Isti su
namjeravali da u zajednici sa crnogorskim bandama izvrše
koncentričan napad na nas.

Po daljim podacima, u Bileći je bilo nešto četnika, sa
veoma malim brojem Švaba, kao i u Grahovu, dok je u Tre-
binju bilo oko 2—300 domobrana i do 100 Švaba.⁵ U Nikšiću
nije bilo četnika, dok su Švabe raspolagale sa najnužnijim
snagama za držanje Nikšićkog garnizona.

Kod četničkih jedinica uopšte borbenost je bila skoro
nikakva. Isti su se plašili svakog našeg pokreta. Ovo se na-
ročito osjećalo u momentima i na mjestima gdje isti nisu bili
povezani sa okupatorskim snagama. Izuzetak je bio samo jedan
mali broj najokorjelijih zlikovaca koji su davali žestoki otpor.
Borci okupatorskih snaga bili su u većini ne pravi Nijemci,
nego Lale⁶ i sl., te ni oni u tome pogledu nisu mnogo otska-
kali od njihovih slugu.

Naoružanje okupatora bilo je potpuno i prilagođeno po-
trebama koje iziskuje ovaj teren.⁷ Imali su dosta automatskih
oruđa, kao i više bacača i jednu bateriju brdskih topova. Nji-
hovo vođstvo bilo je dobro i iskusno.

⁴ i ¹⁰ Vidi dok. br. 113, objašnjenje br. 2.

⁵, ¹¹ i ¹² Opširnije o tome vidi dok. br. 236.

⁶ Odnosi se na pripadnike njemačke nacionalne manjine, koji su
živjeli u Banatu, Bačkoj i Baranji.

⁷ Vidi dok. br. 99, objašnjenje br. 4.

Četničko naoružanje sastojalo se uglavnom od pušaka raznih vrsta sa dovoljno municije, osobito italijanske. Imali su ukupno do 50 puškomitraljeza, 2—3 teška mitraljeza i 3 teška bacača, sa prilično municije.

Njihovo voćstvo bilo je bez ikakve vojničke spremne, izuzevši par vođa koji su radili po upustvima Švaba.

Vezu su uglavnom održavali putem odanih im kuririma seljana, dok su se Švabe služile i telefonskim [putem], kao i radio vezama.

Ishrana okupatora bila je iz pratećih kuhinja i suhom hranom, a mjestimično i konfiskacijom od naših simpatizera, dok su četnici redovno vršili pljačku i konfiskaciju kod nama naklonjenih seljana, a usto su i redovno primali sljedovanja od Švaba.

b). Kod nas:

Pred ovu akciju bataljoni ove brigade nalazili su se prikupljeni po izvršenim napadima na švapske kolone, na prostoru: Crkvice — Ubla — Turuntaš — Poljice, gdje su bili povučeni od drumu Plana — Gacko radi odmora.

V. bataljon bio je od strane divizije upućen na specijalni zadatak i nalazio se je na putu ka Konjicu.⁸

IV. bataljon bio je pridat III. brigadi koja se nalazila oko s. Dulići, dok je njihov I. potpao privremeno pod našu komandu, držeći obezbeđenja na Troglavu i [brdu] Orao.

Svi bataljoni bili su prilično zamoreni borbama oko Kule Fazlagić,⁹ kao i neprekidnim dvodnevnom borbama sa jakim švapskim kolonama na drumu Plana — Gacko.

Bataljoni su bili jaki prosječno po 100 boraca, sa po 7—8 puškomitraljeza, 2—3 laka i 2 teška bacača.

Stanje municije bilo je osrednje. Dobar dio utrošen je u posljednjim borbama sa Švabama, ali se u pojedinim bataljonima malo popravilo zapljenjivanjem od neprijatelja.

Moral boraca bio je na velikoj visini i još više uzdignut uspjesima naših borbi sa Švabama. Borbenost je tako isto bila vrlo dobra, a i disciplina. Skoro većina ljudstva bila je sastavljena od iskusnih i isprobanih u proteklom borbama, a samo jedan mali broj sačinjavali su nanovo mobilisani borci sa manje borbenog iskustva.

Od ovih posljednjih bilo je i nekoliko slučajeva dezertera, ali se je većina od njih ponovno vratila u svoje jedinice, dok je samo jedan mali broj ostao neaktivan kod kuća.

⁸ Redakcija nije mogla da ustanovi o kakvom se zadatku radi.

⁹ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 141.

Ishrana naših jedinica bila je sa terena, rekvizicijom i konfiskacijom iz zlikovačkih kuća.

Vrijeme kao elementarna pojava negativno je uticalo (neprekidna kiša, a zatim i snijeg) na vršenje pokreta i ostalih borbenih radnji.

Vrijeme kao prostor imalo je uticaja time što je usljed udaljenosti susjednih štabova (divizije i III. brigade), veza bila usporena i otežana, dok je neprijatelj u isto vrijeme već bio prikupljen.

U ovakvoj situaciji nalazili su se naši bataljoni kada su dobili izvještaj da su četnici u zajednici sa okupatorskim snagama krenuli na nas, da nas koncentrično napadnu.

c). Kod susjeda:

III. brigada nalazila se je na prostoriji s. Dulići, sređujući se po svršenim pothvatima protiv Švaba.

Naši odredi na prostoriji Banjsko-trepačke i Rudinsko-grahovske opštine bili su slabo povezani sa nama, a usljed njihove malobrojnosti, kao i radi oživjele reakcije četničkih bandi, potpomognutih od okupatora, nije se gotovo nikako osjećalo ma kakvo njihovo djelovanje koje bi nama išlo na ruku u pretstojećim akcijama na prostoriji tih opština. Njihovo oživljavanje zapravo je otpočelo tek dolaskom naše brigade u Velimlje, a po odbacivanju bandi ka Grahovu i Nikšiću.

Bilečki odred bio je već upotrijebljen kao zaštita našim akcijama u borbi sa Švabama sa toga pravca, ali je usljed koncentrisanog nastupanja neprijatelja popustio i napustivši Vardar i Kokot, kao i Tegarinu Gredu, povukao se na položaje iznad Ubla.

Gacko je bilo evakuisano od strane naših jedinica pred jačim neprijateljskim snagama.

d). Vojno-politička situacija:

Kod naroda ovih krajeva osjeća se uveliko neki strah i neodlučnost, izazvani četničkom propagandom o pretstojećoj švapskoj ofanzivi u ovim krajevima. Zbog toga se mnogi od seljana ukoliko i nisu u principu neprijateljski raspoloženi prema našoj borbi — drže po strani, ne želeći da učestvuju u proširivanju naših uspjeha, bilo u političkom smislu, bilo vojnički potpomažući nas. Ovo zbog toga što bi želili da izbjegnu eventualne progone od strane okupatora — ako isti bude došao u njihova sela.

Sve ovo, kao i strah od četničkih ugnjetavanja njihovih familija, čega se boje poslije našeg odlaska, odvraća mnoge da se ne odazovu našoj mobilizaciji.

Ipak se kod mnogih u posljednje vrijeme osjeća više vedrine i vjerovanja u konačni uspjeh naše borbe, što je rezultat opštih vojničkih uspjeha saveznika. Veliki broj seljana obavješten je putem radio vijesti, koje smo neprekidno širili među njima, o stvarnoj spoljnoj i unutrašnjoj vojno-političkoj situaciji, što do našeg dolaska nije bio slučaj, jer su četnici sprečavali upoznavanje masa o stvarnoj situaciji, šireći mnoge laži o uspjesima okupatora. S druge strane, okupator je uspio da mnoge od zavedenih namami i iskoristi za njihovu stvar. Ovo se naročito odrazilo u jačoj mjeri u Grahovskoj i Krivošijskoj opštini, gdje se reakcija pokazala osobito živa.

Da bi se postigli veći uspjesi u pridobijanju ovih masa, potrebno bi bilo imati ovdje stalno jednu jaču našu jedinicu koja bi sprečavala banditima česta upadanja u ova sela i širenje njihove propagande.

e). Procjena snaga i zemljišta:

Vođe četničkih banda, koristeći prisutnost jakih njemačkih snaga na prostoru Bileća — Stolac i Bileća — Gacko,¹⁰ a osjećajući tako isto i priličnu sigurnost leđa blizinom švapsko-domobraskih snaga u Trebinjskom garnizonu,¹¹ koji će ih pomoći na pravcu Trebinje — Viluse, računali su na potpuni uspjeh njihovih akcija. Uspjeli su putem zastrašivanja [da] mobilišu priličan broj novih boraca. Usto su uspjeli da na vrijeme ovladaju položajima: Boan i Jelovica, kao i svim važnijim položajima oko Vilusa, kao: Ilijino Br. — Vjetreno Br. — Kešeljeva Gradina i dr., koji dominiraju cijelim okolnim zemljištem, kako njihovim smještajem, tako i nadvišavanjem, i mogućnošću ispoljavanja najsnažnijeg vatrenog dejstva u svim pravcima prema napadaču.

Ali, ono što im je najviše nedostajalo — jeste slaba borbenost njihovih jedinica uopšte, kao i slaba i gotovo nikakva stručna vojnička sprema njihovih starješina. Razumljivo, sve ovo opet povlačilo je neorganizovanost njihovih pothvata.

Pod ovakvim uslovima naše jedinice su svuda lako skrhale kratke mjestimične otpore neprijatelja i brzo ovladale spomenutim dominirajućim položajima. Time nam je bio omogućen široki manevar i otvoren put dubokog gonjenja neprijatelja, sabijajući ga u duboke klance prema Grahovu u kojima se nije mogao zadržati ni najkraće vrijeme, nego je bio prinuđavan u najviše slučajeva na panično bjekstvo u visoke planine (Golija) ili ka varošima Trebinje, Bileća, Nikšić i t.d.

2). Donošenje odluka:

Imajući pred očima sve gornje činjenice, Štab brigade bio je u mogućnosti u svakom slučaju da donosi brze i pra-

vilne odluke i da iste najbrže sprovede u djelo. U ovoj akciji odluka opšta bila je slijedeća: Najenergičnije i svim snagama napasti neprijatelja, tukući ga odvojeno — najprije crnogorske bande, a odmah zatim baciti se najsilovitije na hercegovačke bande oko Lastve i Trebinja. Rad je imao da bude najvećom brzinom, koristeći se više izmanevrisanjem otpornijih tačaka, zabacujući se sa pojedinim bataljonima na bokove i u pozadinu neprijatelju. Ispresjecanost zemljišta, kišno vrijeme i magla omogućili su nam u potpunosti izvođenje ovih manevara sa dosta lakoće i uz najmanji broj žrtava po nas, dok je neprijatelj skupo plaćao svaki pokušaj dužeg otpora.

3.— RASPORED SNAGA—PLAN AKCIJE I TOK OPERACIJA:

1. decembra: Velimlje. Prema prikupljenim podacima u toku prošloga dana, bande se nalaze na prostoriji: Trepča — Kamensko — Mustafića Greda, gdje imaju veliki municiski magacin. U cilju protjerivanja ovih bandi, i pronalaska spomenutog magacina, tri bataljona su izvršila rano u jutro pokret do označene prostorije. Međutim, bande su na vrijeme osjetile naš pokret, pa su se odavle izvukle, ispraznivši prethodno spomenuti magacin. Po dobijenim podacima, isti su se povukli ka Nikšiću i Vilusama.

Jedinice su se vratile u svoje logore, gdje su ostale na odmoru do slijedećeg dana.

Štab bataljona¹² nalazio se je u Velimlju sa 3. bataljonom. Iste večeri data je priredba za mještane Velimlja.

2. decembra: Velimlje. Bataljoni su ostali na odmoru u svojim logorima. U cilju daljeg čišćenja, i razbijanja četničkog koncentrisanja, izdata je zapovjest bataljonima za sutrašnji pokret pravcima: 1. Dolovi — Štrbac — Đurevac — Maočići — Viluse, gdje se smješta. 2. pozadi 1., smještajući se također u Vilusama. 3. Radojevići — Tupan — Lavlje — Ljuti Krš — Broćanac — Viluse. 4. preko Obljaja na Kokot, pa dalje Podvrš — Petrovići — Usputnica, pa drumom za Viluse. Banjsko-vučedolski bataljon: Perovići — Kle-načko Br. — Vjetreno Br. — Broćanac — Viluse.

¹² Vjerovatno omaška. Treba: Štab brigade.

3. decembra: Viluse. Predviđeni pokret bataljoni su izvršili, ne naišavši do samih Vilusa nigdje na bande. Po okolnim brdima iznad Vilusa bilo je nešto četnika, te su iz daleka pripucavali na naše dijelove koji su ulazili u Viluse. Energичnim napadom naših 1. i 2. brzo su otjerani i pobjegli u pravcu Trebinja. U s. Drpe predalo se 40 četnika sa puškama i 1 puškomitraljezom (bivša Klenacka četa).¹³ Zaplijenjene su 2 pisane mašine i 2 radio aparata. Brigada je zanoćila u Vilusama.

4. decembra: s. Klobuk. Sa ciljem čišćenja prostorije Dolovi — Klobuk, izvršen je slijedeći pokret: 1. Viluse — Ilijino Brdo — Klobuk — Zastrm (k. 705), obezbjeđujući se od Lastve. 2. sa Banjsko-vučedolskim bataljonom: Viluse — Dolovi, gdje se smještaju uz obezbjeđenja, i to: 2. od Grahovca, a Banjsko-vučedolski na Mirotinskim Gredama. 3. ostaje u Vilusama sa obezbjeđenjem sa pravaca: Spila i Grahovo, te Velimlje — Broćanac. 4. Viluse — Ilijino Brdo — Klobuk — k. 990. Štab i brigadno previjalište sa 4. u Klobuku. Pri nailasku na s. Klobuk, četničke izvidnice otvorile su vatru na naše prednje dijelove. 1. je razvijen za napad i napao neprijatelja na drugoj strani sela, koji se je bio uputio prema nama u Viluse, u zajedničkoj akciji sa oko 80 domobrana i oko 50 Švaba. Jakim pritiskom naših 1. i 4. neprijatelj je odbačen preko Zastrma ka Lastvi i Trebinju.¹⁴ U ovoj borbi zarobljeni 1 četnik i 1 domobran, a ubijeno 6 Švaba i 2—3 četnika. Naš 1. imao je 1 mrtvog. Zaplijenjeno je: 1 laki bacač sa 26 granata, 7 pušaka, 1 puškomitraljez, nešto ručnih bomba, oko 2 kašete puščane municije, te izvjesna količina druge vojničke spremlje. Bataljoni su zanoćili na dostignutim mjestima.

5. decembra: s. Maočići. Izvršen razmjesta j jedinica,¹⁵ i to: 1. [bataljon] u Spili, 2. — Riječani, 3. ostaje i

¹³ Opširnije o tome vidi dok. pod br. 24/3, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 236.

¹⁵ Za pokret, razmjesta j i mobilizaciju ljudstva na označenom terenu izdata je zapovjest (vidi dok. pod br. 6/1, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

dalje u Vilusama. 4. sa Štabom brigade u s. Maočići, Banjsko-vučedolski u Petrovićima. Kod 3. bataljona napadnuta su 3 druga u zaseoku ispod Ilijinog Brda (Dolovi). Gađali su iz kuće Mihajla Vujačića. Tom prilikom jedan drug je teško ranjen, a 1 je poginuo. Zbog toga je izdat nalog da se kuća zapali, a imetak konfiskuje, što je i učinjeno. Prilikom pretresa s. Spila, 1. je našao 4 puške, 70 ručnih bombi i oko 3000 puščanih metaka razne vrste, kao i izvjesnu količinu odječne spremlje. Inače je bilo zatišje izuzevši što je neprijateljska artiljerija tukla prema Petrovićima i Klobuku. Neprijateljska avijacija bila je neaktivna.

6. decembra: s. Maočići. Bataljoni na odmoru. Banjsko-vučedolski bataljon održao skup u s. Petrovići i tom prilikom mobilisao nešto novih boraca. U toku dana dobijeni podatci prema kojima se u Grahovu nalazi 100—150 četnika, kao i da su Švabe dovukle pojačanja na Zastrm, te da odatle tuku artiljerijom u pravcu Klobuka i Petrovića. Po izvršenom čišćenju Banjsko-vučedolske opštine od bandi, izdata je zapovjest za sutrašnji pokret ka Grahovu, radi čišćenja ove opštine.

7. decembra: U duhu jučerašnje zapovijesti,¹⁶ izvršen je slijedeći pokret bataljona: 1. D. Spila — Osječenica — Zebljak — Grahovac, pa dalje zahvatajući Orao (k. 1056), pa preko Podkurjaja kroz Grahovo, smještajući se u Bobovoj ulici, uz potrebna obezbjeđenja. 2. preko Jasena i Elezova Dola i Zagore u Podkurjaj, gdje se smješta, dajući jaču zasjedu od Grahovca i na drumu pored Petkovića. 3. Viluse — Ilijino Br. — Sniježnica — Omutić — Cerovo Ždrijelo — u s. Zagone, gdje se smješta, obezbjeđujući se na Cerovom Ždrijelu i od Bijeje Gore. 4. Maočići — D. Spila, pa drumom u Grahovo, gdje se smješta uz Štab brigade, dajući neposredna obezbjeđenja. Svi bataljoni izvršili su predviđeni pokret. Bande su dale jači otpor na pravcu nastupanja 1. i 3. sa Boja-

¹⁶, ²⁰ i ²¹ Nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 7/1, 13/1, 14/1, k. 1147—II.

njeg Br., odakle ih je 3. poslije kraće borbe odbacio ka Bijeloj Gori i Krivošijama, dok je 1. odbacio bande sa Vardara ka Krivošijama. Po izvršenju pokreta bataljoni su se smjestili u njihovim logorima. Slabiji neprijateljski dijelovi zadržali su se i dalje na Dvrsniku, puškarajući odatle. Po prikupljenim podacima sa raznih strana, u Krivošijama se skoncentrisala banda četnika u jačini od 2—300, od kojih 70—80 spremnih na otpor, dok je ostatak silom mobilisan. U toku ovih borbi neprijatelj je imao više ranjenih, dok je naš 1. imao jednog lakše ranjenog.

Zaplijenjeno: 1 puškomitraljez, 20 bacačkih bombi, veća količina puščane municije, kao i veća količina razne odjevne sprema koja je podijeljena borcima.

8. decembra: Grahovo. Bataljoni su ostali u svojim logorima na odmoru. Ovoga dana nije bilo osobitih promjena. Od 3. [bataljona] primljen izvještaj da je neprijatelj gađao bacačem sa pravca Bijele Gore, ali bez štete po nas. Od 1. dobijen izvještaj da su u Krivošijama primjećeni nekoliko kamiona i motocikla, vjerovatno sa Švabama, ali ovi podatci, docnijim ispitivanjem, pokazali su se kao netačni.

Na pravcu I. primjećeno podilaženje jedne banditske grupe našim položajima, ali se je ova razbila o vatru naših boraca. Pretresom logorišta pronađeno oko 5000 puščanih metaka i nekoliko pušaka, kao i nešto odjevne opreme. Vršeno kupanje i razušivanje po jedinicama.

9. decembra: Grahovo. U cilju čišćenja prostorije Krivošija od bandi, preduzet pokret¹⁷ i to: 1. sa dvije čete pravcem Vardar — Senj — Nakovanj — Bjeloš — k. 1167, pa dalje na Dragošev Do — Crni Nugli — Žandarmeriska st. u Dragaljskom Polju, pa natrag drumom u Grahovo. Sa jednom četom kosom ispod Vardara za Dragalj i dalje kroz zaseoke Bara — Grandovina — Crni Nugli, gdje hvata vezu i vrši dalji pokret sa bata-

¹⁷ i ¹⁸ Detaljnije o organizaciji pokreta vidi zapovijest Brigada. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 9/1, 10/1, k. 1147—II.

ljonom. 2. obezbjeđuje pokret 1. i 3. dajući obezbjeđenja sa pravaca Zebljak — Zaslap — Bojanje Br., kao i na Omutiću i [brdu] Orao. 3. polazi u 4 sata pravcem prema Krnjoj Jeli, pa pored Risovog Dola na Jovičinu Vodu, pa dalje kolskim putem Poljkovac — Bojanić na drum Risan — Grahovo i natrag u Podkurjaj. 4. ostaje uz Štab brigade, isturajući jednu četvu na brdo iznad Dendinih kuća. Bataljoni su prednji zadatak izvršili, ali su bande pobjegle u Bijelu Goru i ostala okolna brda. Ranjenih i mrtvih kod nas nije bilo, a kod neprijatelja nije poznato. Pred mrak su se bataljoni vratili u svoje logore, gdje su zanoćili.

- 10. decembra:** Viluse. Po izvršenju čišćenja Dragaljskog Polja, brigada se je prebacila na prostoriju Viluse — Dolovi.¹⁸ Prema prikupljenim podacima od pozadinaca, neke četničke bande pojavile su se na spomenutoj prostoriji, ovladavši položajima Stražišta — Vjetreno Br., kao i ostalim položajima oko Drpa i Broćanca. Pokret je izvršen najkraćim pravcima do slijedećih mjesta: 1. Grahovac, 2. Dolovi, 3. Viluse, kao i 4. i Štab brigade. U ovome pokretu bataljoni nisu naišli na neprijatelja, niti je isti zatečen ni na jednom od ranije spomenutih položaja. Po stizanju u Viluse ovaj štab je od k-ta divizije primio zapovijest:¹⁹ da se u toku ove noći ima svim snagama napasti Lastva i protjerati posada iste, kao i izvršiti paljenje mosta. Međutim, nepredviđeni događaji spriječili su izvršenje ovoga zadatka. 3. je bio upućen na Skorča Goru radi protjerivanja bandi koje su se tamo pojavile poslije podne. 1. je bio napadnut na Omutiću jačim snagama zubačkih četnika i poslije žestokog protivnapada bande su odbacene bez gubitaka kod naših, dok su kod neprijatelja [gubitci] nepoznati. 2. i 4. nisu imali nikakvih borbi. Ovoga dana pronađeno je u Vilusama 700 osnovnih punjenja za veliki bacač, oko 2000 za mali bacač, velika količina bacačke municije, kao i 2 kištre ručnih italijanskih bombi. Od ovoga je jedan dio poslat za II. i III. brigadu, kao i za Nikšićki odred, dok je jedan dio

¹⁸ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 147.

podijeljen jedinicama ove brigade, a veliki dio bacačke municije sklonjen je na čuvanje.

- 11. decembra:** Viluse. Od 1. i 2. dobili smo slijedeće podatke o neprijatelju: Jedna kolona četnika u jačini oko 300 uputila se od Grahova ka položajima 1., dok je druga viđena kolona Švaba i domobranar u pokretu od Lastve ka Klobuku. Jačina ove kolone je 150—200. Radi toga izdata je zapovijest²⁰ bataljonima za napad, sa ciljem odbacivanja i protjerivanja bandi. 1. je izvršio zadatak uz gubitak 1 mrtvog i 2 ranjena druga, dok je neprijatelj ostavio na položaju 1 mrtvog, a imao je više ranjenih. 3. se zadržao na položajima kod Klobuka, ne izvršivši dalje gonjenje neprijatelja zbog neuhvaćene veze sa Banjsko-vučedolskim bataljonom koji je u ovome zadatku trebao bočno dejstvovati od Petrovića. Od 3. je primljen izvještaj po kojemu je u toku noći viđeno nekoliko kamiona da su izašli od Lastve, te i to da je neprijatelj tukao položaje 3. topom, ne nanijevši gubitke. U toku dana neprijatelj od Lastve uspio je da ovlada sa Ilijino Br. — Pećine — Kuljevica, ali su ga čete 2. odbile. Dublje gonjenje nije preduzeto, pa se je neprijatelj zadržao na Zastrmu u jačini oko 80 ljudi. Po daljim izvještajima izgleda da neprijatelj opravla put pod Zastrmom. Neprijatelj je viđen i na Crvenom Br. i odatle dalje na kosama ka Lastvi. Od Nikšićkog odreda smo izvješteni da je isti uhvatio vezu sa III. brigadom koja je bila zanoćila u Drpama, a u jutro se vratila na njen sektor. Ovaj bataljon nas je izvijestio da neprijatelj nije primjećen s onu stranu Skorča Gore i Planika. Svi bataljoni zadržali su dijelove na dostignutim položajima.
- 12. decembra:** Viluse. Po prikupljenim izvještajima da je neprijatelj dobio znatna pojačanja od Trebinja, a pošto smo zadatak čišćenja određenih opština izvršili, izdata je zapovijest,²¹ da se bataljoni u toku noći prebace na prostoriju: Drpe — Broćanac — Usputnica — Knež Do. Prethodno je trebalo izvršiti jedan energičan noćni napad u pravcu Lastve, a prema slijedećoj zamisli: U prvi sumrak 2. i 3., kao i Vučedolski bataljon, u najtješnjoj borbenoj vezi, izvršiće sna-

žan prepad na neprijatelja na položajima iznad Lastve, razbiti ga i odbaciti ka Lastvi, pa se po tome prebaciti na označenu prostoriju, a po slijedećem: 3. U Usputnicu, 2. u Petroviće, Banjsko-vučedolski u Knež Do. 1. da se prebaci preko Vilusa i Broćanca u s. Drpe, dok 4. ostaje u najvećoj pripravnosti u Vilusama za eventualnu pomoć, ako to ustreba bataljonima koji vrše napad. Do završetka ove akcije Štab je imao da ostane u Vilusama, a potom da se prebaci u s. Drpe. Međutim, izvršenje ove akcije bilo je osujećeno od strane neprijatelja koji je dobio pojačanje iz Trebinja i odbacio naše snage, te ovladao potpuno svim važnijim položajima na prostoriji Zastrm — Klobuk — Viluse.²² U toku noći jedna kolona Švaba i domobrana, u jačini oko 100 boraca, uspjela je da se podvuče od pravca Arandelovo, zauzevši Ilijino Br. (kod Skorča Gore). Uskoro zatim jakom artiljeriskom vatrom stjerali su četu 2. bataljona sa Gradine na Ilijino Br. — Banjsko-vučedolski bataljon nije se osjećao njegovim bočnim dejstvom, te se je uslijed toga još snažnije osjetio koncentričan napad neprijateljskih snaga. Pored toga, magla je uveliko išla na ruku neprijatelju, te je pod zaštitom iste uspjevao da se neprimijećen podvlači našim položajima, kao i da izmanevriše naše desno krilo i ugrozi ga od pravca Skorča Gore. Naš bacač izdao je jer nije imao odgovarajuća punjenja. Usto je došlo do brojnog ranjavanja drugova pod preciznim artiljeriskim gađanjem od strane neprijatelja. Primljeni su podatci da su švapske snage narasle na nekoliko stotina, ne uračunavši i 2—300 četnika koji su potpomagali Švabe. Pod ovakvim okolnostima bataljoni su se morali izvući iz borbe i pod neprekidnom vatrom u sam mrak prebaciti se na prostoriju s. Drpe i s. Broćanac. U toku ove borbe 2. je imao 9 ranjenih, mahom teže, kao i 3 mrtva druga, dok je 3. imao 4 ranjena i 1 nestalog. Izgubljeno: 1 puškomintraljez i 3 puške. 4. bataljon upućen je iz Vilusa sa ranjenicima u Velimlje, sa zadatkom da dalje ostane uz brigadnu bolnicu kao njena zaštita.

- 13. decembra:** s. Radojevići. Po dolasku bataljona na prostori-
 riju Drpe — Broćanac dobili smo obavještenja,
 da je u selo Petrovići kamionima došla jača ko-
 lona Švaba i četnika (oko 200). Tako isto smo
 obavješteni da je III. brigada bila ovoga dana
 u Pilatovcima i da je, iz nepoznatih uzroka,
 najhitnije otišla prema Vučijem Dolu.²³ U ova-
 kvoj situaciji izdata je zapovijest za prebaci-
 vanje još sjevernije, kako bi izbjegli eventualna
 iznenađenja sa te strane, kao i da bi se jače po-
 vezali za III. brigadu i Štab divizije. Rano u zo-
 ru bataljoni su se prebacili na prostori-
 je i to: Drpe — Bjelovići, obezbjeđujući se od pravca
 Vilusa i Kamenskog i duboko patrolirajući u
 označenim pravcima. 2. Drpe — Klenak — Pe-
 rovići, gdje se smješta, obezbjeđujući se sa
 pravca Bileće, Vrbice, Drpa, u kojim pravcima
 šalje češće patrole. 3. Drpe — Tupan — s.
 Radojevići, sa jakim obezbjeđenjima na Zalju-
 ti i patrolirajući stalno u pravcu Bolosava. 4. iz
 Velimlja zajedno sa bolnicom u Dubočke, gdje
 se smješta, obezbjeđujući se od pravca: Crkvice
 — Ubla — Bileća i hvatajući vezu sa III. bri-
 gadom. Banjsko-vučedolski bataljon u s. Mir-
 kovići, sa obezbjeđenjem od pravca Modredoča
 i Tisca, kao i od Bratogoša. Štab brigade sa 3.
 U toku dana 1. nas je izvijestio da su Švabe
 ušle u Viluse, dok četnici drže osiguranja pored
 drumu. Dan prošao bez naročitih promjena.
- 14. decembra:** s. Radojevići. Nikakvih sigurnijih podataka o
 neprijatelju nismo dobili.
 Saznali smo da je Štab divizije u Dubočkama
 i sa istim smo stupili u vezu.
 Vojnici su na odmoru. Održavani su časovi po
 vojničkoj i političkoj liniji.
 Primljen izvještaj da se je 5. vratio sa zadat-
 kom i da se nalazi sa II. brigadom negdje kod
 Gacka.²⁴
- 15. decembra:** Bataljoni su ostali u starom rasporedu, izuzev-
 ši 3. koji je prebačen u s. Prigredina.
 Uhvaćena je veza sa Trepačkim bataljonom, ko-
 ji je 14. o.mj. stavljen pod našu komandu.²⁵

²³ Vidi dok. br. 81.

²⁴ Vidi dok. br. 86.

²⁵ Vidi dok. br. 70.

U toku dana prikupljani izvještaji o situaciji u Vilusama i okolini, ali uslijed protivurječnosti ovih nije se mogla ustanoviti stvarna situacija. Izvjesni dijelovi Švaba i četnika primjećeni su i oko Vilusa, ali njihova jačina, naoružanje, kao i namjere nisu utvrđeni.

U 2. i 4. bataljonu održane bataljonske konferencije i izvršena reorganizacija 4., s tim što su od prijašnje 3 formirane 2 čete, zbog malog brojnog stanja koje je nastupilo uslijed dezeriranja 48 boraca u polovini mjeseca novembra.

4. RJEŠENJE:

Izloženim radom brigada je uspješno izvršila zadatak čišćenja određenih prostorija (opština Banjsko-vučedolske, Rudinsko-trepačke, Grahovske i Krivošiske), unijevši još viši strah među četnike, a ujedno podigavši duh kod mještana nama naklonjenih, kao i mobilisući izvestan broj novih boraca. Jači pokret Švaba od Trebinja, čije su namjere još u ispitivanju, spriječile su posljednjih dana da se već postignuti uspjesi još jače učvrste i prošire. U toku ovih borbi neprijatelju su nanijeti osjetni gubitci, kako u ljudstvu, tako i u materijalu.

5. GUBITCI:

a) *Kod neprijatelja:*

Poginulo: 53 Švabe i 5 četnika,
Zarobljeno: 20 četnika, i 1 domobran,
Predalo se: 40 četnika. Ranjeno više i jednih i drugih.

b) *Kod nas:*

Poginulo: 9 boraca,
Ranjeno: 15 boraca,
Nestalo: 7 (od kojih 5 Italijana),
Izgubljen: 1 puškomitraljez i 5 pušaka.

c) *Zaplijenjeno:*

Puškomitraljeza: 3 komada,
Laki bacač: 1 komad,
Pušaka: 56 komada,
Ručnih bombi: 240 komada (italijanskih),
Osn. punjenja za t. bacač 700 komada,

Osn. punjenja za 1. bacač 2000 komada,
Pisaćih mašina: 2 komada,
Vojna radio stanica (pokvarena) 1 kom.

Pored gore navedenog, još je u Vilusama
pronađeno 2 vagona topovske i bacačke municije.

Znatna količina odjeće, obuće i ostale vojničke
spreme dobijena je u toku ove akcije.

6. ZAKLJUČAK:

Svi bataljoni u ovome periodu ispunili postavljene im
zadatke.

U svim ofanzivnim borbama bataljoni su se pokazali
osobito energični i agresivni, dok su u defanzivnim akcijama
pokazali izvjesne nedostatke.

Vojno rukovodstvo bilo je snalažljivo i okretno u vođenju
njihovih jedinica.

7. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA:

- a). — Kod Nijemaca i domobrana: Sve starješine trebinjskog i Bilećkog garnizona.
- b). — Kod četnika: Petar Bačević, Ivan Janjičić, Rako Lalić, Simo Eraković i Kovačević (kapetan).²⁶

8. IMENA NAŠIH RUKOVODILACA:

- a) Štab brigade:
Komandant Nikola Ljubibratić,
Zamj. k-ta Peko Bogdan,
Načelnik Štaba Mustafa Dizdarević,
Polit. kom. Čedo Kapor,
Zamj. polkoma Slobodan Šakota.
- b) I. bataljon:
Komandant [Radomir-] Rako Mirković,
Zamj. k-ta bio odsutan,
Pol. kom. Nedo Ilić,
Zamj. polkoma Miloš Bajović.²⁷
- c) II. bataljon:
Komandant Veljko Ivković,
Zamj. k-ta Milan Papić,

²⁶ Mirko

²⁷ Miloš Bajović, narodni heroj. Poginuo 1944 god. u borbi kod Bileće.

Pol. kom. Šoljić Marko,
Zamj. polkoma Ismet Brkić.

d) *III. bataljon:*

Komandant Srećko Reić,
Zamj. k-ta bio odsutan,
Načelnik Štaba Antun Mratović,
Pol. kom. Ante Jerkin,
Zamj. polkoma Sveto Prijić.

e) *IV. bataljon:*

Komandant Tripo Bjelica,
Zamj. k-ta Lazar Vojnović,
Pol. kom. Radovan Simović,²⁸
Zamj. polkoma Ante Vlahov.

Pored navedenih, još i sve rukovodeće osoblje Banjsko-
vučedolskog i Rudinsko-trepačkog bataljona, koje je stavljeno
u ovim akcijama pod našu komandu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Čedo Kapor

Komandant,
Nikola L. Ljubibratić

Načelnik Štaba,
Mustafa R. Dizdarević

Prilog:

Izvjestaji bataljona.²⁹

²⁸ Poginuo 1944 god. na Hadžibegovom Brdu kod Bileće.

²⁹ Nalaze se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
19 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI ŠUJICA—KU-
PRES I PORIČE—PRUSAC¹**

ŠTAB I PROLETERSKE
DIVIZIJE NOVJ

Broj _____

19. decembra 1943.

u 23 časova.

ŠTABOVIMA:

Prve Proleterske brigade
Treće Proleterske brigade
Sedme Krajiške brigade i
Komandi Brdske baterije

Prema naređenju² Štaba I Proleterskog korpusa dode-
ljeni su sledeći sektori dejstva jedinicama Korpusa:

— Na sektoru Kupres — Šujica dejstvovaće I Proleter-
ska brigada i II Lička brigada; operativnu komandu na ovom
sektoru imaće Štab VI Ličke divizije;

— Na Travničkom sektoru dejstvovaće XIII Proleterska
brigada, I Lička brigada i III Proleterska brigada; operativnu
komandu na tom sektoru imaće Štab I Proleterske divizije.

U perspektivi je da se izvrši [raspored] pojedinih bri-
gada, tako da na oba sektora dejstvuju kompletne divizije.
Verovatno je III Lička brigada već predviđena za sektor Ku-
pres — Šujica.

VII Krajiška brigada dejstvovaće na sektoru njene di-
vizije.³

U vezi gornjeg

Naređujemo:

1. — **I Proleterska brigada** ostaće na sektoru istočno od
komunikacije Šujica — Kupreška Vrata, sa zadatkom zatva-
ranja toga pravca i pravca Mokronoge — Ravno, — ofanzivno

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 25 1—6, k. 706 A.

² Redakcija nije pronašla ovo naređenje.

³ i ⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 188.

dejavujući manjim delovima sa svoje prostorije na pravac Duvno — Šujica i ka Šujici.⁴

Jedan svoj bataljon uputiće na prostoriju Paklina Platinina — Ravanjsko Polje, koji će još u toku sutrašnjeg dana smeniti na tom sektoru jedinice VII Krajiške brigade.⁵

Hirurška ekipa Br. 1 ostaće sa ovom brigadom.

Štab brigade povezaće se odmah sa Štabom VI Ličke divizije pod čijom će operativnom komandom privremeno biti.

III Bataljon ove brigade i dalje će ostati na sadanjem zadatku.

2. — **III Proleterska brigada** u toku sutrašnjeg dana, 20 o.m., izvršiće pokret i postaviti se na prostoriju: Poriče — Milanovići — Karadže — Prusac.⁶

(S. Kopčići ne predviđati za smeštaj zbog tifusa.)

Sa ovom brigadom i dalje će ostati Hirurška ekipa Br. 2.

— Dr. Truini.

Prilikom pokreta preduzeti sve mere za zaštitu od pogleda i dejstva iz vazduha.

3. — **VII Krajiška brigada**, čim bude smenjena od delova I Proleterske brigade, vratiće se u sastav svoje divizije na raniji sektor dejstva.

4. — **Brdska baterija** ove divizije sutra 20 o.m. u 5 časova izjutra izvršiće pokret ka Bugojnu i smestiti se u s. Udurlije.

Od sutra veza sa Štabom ove divizije biće preko Bugojna.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Vlado Šćekić

Komandant,
Vaso Jovanović

⁴ O rasporedu Brigade na ovoj prostoriji vidi dok. pod reg. br. 441—3, k. 709 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Vidi dok. br. 176.

**OBAVJEŠTENJE ŠTABA ČETVRTE NOU DIVIZIJE OD 19
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O
SITUACIJI NA BANIJ I BOSANSKOJ KRAJINI¹**

ŠTAB IV. DIV.
19 XII u 10 h 43

ŠTABU V. KORPUSA

— Položaj —

U Baniji se vode žestoke borbe², neprijatelj dovozi u Bos. Novi kamionima mrtve i ranjene, *pljačkaju do čega stignu i šalju za njemačku vojsku. Snage Jedanaeste brigade već su na naređenom sektoru,³ preduzimljemo sve što se može. U Bos. Novom ostalo je nekoliko hiljada njemačke vojske.⁴*

Borba se vodi na pruzi između Prijedora i Bos. Novog⁵

Polkom,
Boško Šiljegović

Komandant
Petar⁶

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14—2, k. 767.

² Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 104 i 122.

³ Odnosi se na sektor Bos. Novi—Dobrljin i Omarska. Opširnije o tome vidi dok. br. 170 i obaveštenje Štaba Osmе krajiške brigade od 20 decembra 1943 god. u kome stoji:

»Štabu IV. divizije

Na našu depešu XI. brigada otišla za [Bos.] Novi i Dobrljin. Kozarski odred odgovara: Štab XI. brigade sa 3 bataljona nalazi se kod Omarske, a 1 bataljon u selu Strigova. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15—2, k. 767.

⁴ i ⁵ Odnosi se na jedinice Trista sedamdeset treće legionarske divizije. U to vrijeme jedan dio njenih snaga obezbeđivao je želj. prugu Bos. Novi — Bihać, dok je s drugim dijelom snaga izvodila akcije u Bosanskoj Krajini. Opširnije o akciji na prostoru Bos. Novi — Prijedor vidi izvještaj ove divizije od 29 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta JNA pod reg. br. 17/7a, k. 8, koji će biti objavljen u tomu IV, knj. 21.

⁶ Vojnović

**ZAPOVIJEST ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD 19
DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA DA
IZVRŠE POMJERANJE KA PROSTORIJI OZRENA I DA
DEJSTVUJU NA KOMUNIKACIJAMA TUZLA—DOBOJ I
DOBOJ—MAGLAJ¹**

ŠTAB
XVII BOS. U. DIVIZIJE NOVJ
O. broj: 48/43
19. XII. 1943 god. u 22 časa. —

Za Štab III. korpusa²

Z A P O V I J E S T

(Sekcija: Derventa — Tuzla — Zenica — Kladanj 1 : 100.000)

SITUACIJA:

Ofanzivne operacije okupatora i dalje se nastavljaju prema istočnoj Bosni. Tako je jedna okupatorska planinska divizija (jačine oko 5—6.000 vojnika), nastavljajući borbe sa V NOU divizijom, izbila 18 o.m. do s. Žeravice i nastavlja dalje nadiranje prema Olovu i Kladnju.³

Jedinice XVI Vojvođanske NOU divizije na drumu Zvornik — Tuzla (Prnjavor — Kalesija) razbile su »zeleni kadar«, nanijevši mu ogromne gubitke, te ovladale selom Prnjavorom⁴ i okolnim neprijateljskim uporištima, zarobivši pri tome oko 200 pušaka.

Iz Zvornika je glavnina njemačkih motorizovanih jedinica, koje su se zadnjih dana tamo skoncentrisale, otišla za Srbiju.⁵

U Tuzli stanje bez naročitih promjena, kao i na čitavoj liniji Tuzla — Doboj (vidi bilten br. 6 II Otsjeka ovoga štaba).

Jedinice XXVII NOU divizije nalaze se na prostoriji Okruglice — i oko Vareša, sa zadatkom ofanzivnih operacija prema Varešu, Brezi i komunikaciji Sarajevo — Zenica.⁶

Prema naređenju Štaba III Korpusa⁷ NOVJ, V Divizija će u cilju odljepljivanja od neprijatelja izvršiti pokret dijelom

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 13—1, k. 981.

² Na originalu dopisano crnim mastilom, latinicom.

³ Vidi dok. pod br. 181.

⁴ Vidi dok. br. 182.

⁵ Redakcija nije mogla da ustanovi tačnost ovog podatka.

⁶ Opširnije o rasporedu i dejstvu Divizije vidi dok. br. 183.

⁷ Vidi dok. br. 89 i 180.

prema s. Tupkovići i Rakinom Brdu, a dijelom prema Repniku (I Krajiška NOU brigada).

Prema istom naređenju, a u cilju izbjegavanja frontalne borbe na nepovoljnoj prostoriji, naša divizija će se pomjeriti sa dosadašnje prostorije na prostoriju Ozrena, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i daljih ofanzivnih akcija na komunikaciji Doboj — Tuzla i Doboj — Maglaj.

U cilju izvršenja postavljenog zadatka

N A R E Đ U J E M O :

1.) VI Bosanska NOU brigada izvršiće pokret opštim pravcem Turija — Tumare — Vasiljevci — Ozren Kamen — Brezici — Konoplište. Zona širenja: udesno veza sa Ozrenskim NOP odredom, a lijevo s. Micijevići — s. Bukovica — s. Rakovac. Smjestiti se na prostoriju Rakovac — Brezici — Konoplište. Tijesno sarađivati sa Ozrenskim NOP odredom, davajući mu konkretne zadatke i pomagajući mu na terenu za što uspješniju mobilizaciju i učvršćivanje toga odreda.

Raditi u duhu situacije, djelujući ofanzivno na komunikaciju Doboj — Tuzla i Doboj — Maglaj.⁸

2.) XV Majevička NOU brigada izvršiće pokret opštim pravcem Šerići — Poljice — Donja Brijesnica — Omerova Voda — Vukanova Ravan. Zona širenja: udesno održavanje veze sa dijelovima VI NOU brigade, a lijevo Podsijelovo — rijeka Rujnica. Na Podsijelovu držati jedan bataljon i kontrolisati dolinu rijeke Krivaje. Smjestiti se na prostoriju Bukovica — Omerova Voda i u kompleksu sela Perovići. Raditi u duhu situacije, ofanzivno djelujući na pruži Maglaj — Zavidovići i Zavidovići — Olovo.⁹

3.) XVI NOU muslimanska brigada ostaje i dalje u Kladnju,¹⁰ sa zadatkom izviđanja i obezbjeđenja od Vlasenice i Olova.

4.) XVIII NOU hrvatska brigada sa dva bataljona izvršiće pokret opštim pravcem: Poljice — Prokosovići — Bikoče — Caparde — Devetak — Sižje — Krtova — Stupari — Ozren Manastir. Smjestiti se na prostoriju Ozren Manastir — Stupari, izviđajući i obezbjeđujući se od pravca Bos. Petrovo Selo, Puračić. Jedan bataljon ostaviti za obezbjeđenje divizijske bolnice u s. Tumare. Isti bataljon će tokom 20 o. mj. prebaciti divizijsku bolnicu iz s. Repnik u selo Orahovica, a 21 o. mj. prebaciti bolnicu u s. Tumare.

⁸ i ⁹ Vidi dok. br. 119.

¹⁰ Opširnije o dejstvu Brigade na ovom području vidi dok. br. 46 i 77 i knjigu depeša Sedamnaeste NOU divizije. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 3—7, k. 982.

5.) Ozrenski NOP odred izvršio pokret opštim pravcem Milino Selo — Komari — Stupari — Porječina — Bos. Petrovo Selo — Kakmuž — Sočkovac — Karanovac — Boljanić, čvrsto održavajući vezu ulijevo sa jedinicama VI Bos. brigade. Smjestiti se na prostoriju Boljanić. Kako u akciji tako i u radu na terenu biti u tijesnom kontaktu sa Štabom VI Brigade. Nastojati što više mobilisati i učvrstiti Odred.

6.) Tuzlanski NOP odred odmah po primitku ovoga naređenja da prikupi sve svoje jedinice i da smijeni XV Majevičku NOU brigadu na prostoriji s. Živinice. Održavati vezu sa XVI Muslimanskom brigadom u Kladnju, kao i sa Štabom III Korpusa NOV u Gor. Višići.

Štab odreda prilikom smjene XV Majevičke NOU brigade — istoj predati 100 boraca koji su određeni za VI Bosansku brigadu, koje će Štab Majevičke brigade uputiti preko veze Štabu VI Brigade. U slučaju jačeg neprijateljskog pritiska od pravca Tuzle, ili od pravca Kladnja, Odred da se prebaci prema Lukavici i Tupkovićima sa oslonom na snage V NOU divizije.

7.) Brdska baterija ostaje i dalje pod komandom Štaba XV Majevičke NOU brigade.

8.) Divizijska bolnica sa jednim bataljonom XVIII Hrvatske NOU brigade smjestiće se u s. Tumare.

9.) Štab divizije i hirurška ekipa nalaziće se u prvoj etapi u s. Orahovica, a u drugoj u s. Micijevići, gdje slati sve izvještaje.

10.) Znaci za raspoznavanje i borbeni po predviđenom ključu.

NAPOMENE:

Sve jedinice na određenu prostoriju težiće da izbiju u dvije etape i to: 20 o. mj. do 24 sata VI Brigada sa Ozrenskim NOP odredom da se postavi na prostoriju: Turijska — Milino Selo.

XV Majevička brigada na prostoriju Musl. Babice — Prav. Babice — Jaruška.

XVIII Hrvatska brigada sa dva bataljona na prostoriju Prokosovići — Bikoče. Ukoliko je to nemoguće, usljed prisustva neprijatelja u Puračiću i Tirilovcu, ostati na dosadašnjoj prostoriji.

21 o. mj. rano ujutro preduzeti brzi pokret u određenim pravcima, neprijatelja razbiti i uništavati i postaviti se na određenu prostoriju.

Težiti da se sa dosadašnje prostorije što više hrane prikupi i jedinice snabdiju.

Štab VI Bos. brigade čim dobije radio-stanicu stupiću određeno vrijeme i po određenom planu u vezu sa ovim štabom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
B. Petričević

Komandant — pukovnik
Gl.¹¹ Mandić

(M. P.)

P. S.¹²

U slučaju da neprijatelj tokom 20 o. mj. prije pokreta izvrši napad na dosadašnje položaje naših jedinica, brzinom se od njega odlijepiti, ostavljajući jača zaštitnička odjeljenja koja će ga borbom zadržavati i povlačiti se usiljenim maršem opštim pravcem predviđenim gornjom zapoviješću.

BR. 107

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA NA SEKTORIMA TURBE, DUVNO I ŠUJICA U VREMENU OD 1 DO 19 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB I PROLETBRIGADE
19 decembar 1943.—

Komandant I Proleterske
brigade podnosi izveštaj
o akcijama Brigade za vreme od 1 do 19-XII-o. g.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE
Sektor Turbe — Duvno.

1. — U međuvremenu od 1 do 6 o. mj. naša brigada nalazila se na liniji Turbe i to od: 1 do 3 o. m. na položajima Paklarevo — Turbe — Varošluk — Bačvice, sa zadatkom

¹¹ Gligorije — Gligo

¹² Na originalu dopisano mašinom, latinicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 51/1—1, k. 707.

zatvaranja pravca prema Travniku. Za ovo vreme aktivnost neprijatelja od Travnika na pravcima naših položaja bila je vrlo slaba. 1 i 2 o. m. manja grupa neprijateljskih vojnika pokušala je ispad od Travnika na pravcu položaja našeg VI bataljona na liniji sela Paklarevo. Neprijatelj se u oba maha posle kraćeg prepucavanja vratio u Travnik.²

Za vreme od 4 do 6 o. m. naša brigada nalazila se na liniji Dželilovac — Karaula — Selići — Krčevine kao rezerva II Ličkoj brigadi na sektoru Turbe.³

2. — 6 o. m. u 6 sati ujutru naša brigada po naređenju Staba Divizije izvršila je pokret na sektor Duvno.⁴ Do 6 uveče na sektor Duvno bila su stigla 3 bataljona naše brigade, a neprijatelj, pošto je bio potisnuo delove dalmatinskih jedinica, pre našeg dolaska bio je ušao u Duvno.⁵

7 o. m. uveče naša brigada dobila je zadatak da sa 3 bataljona napadne Duvno.⁶ Napad je trebao da bude diverzionog karaktera, t. j. u cilju uništenja što većeg broja neprijateljskih vojnika i motornih vozila.

Raspored bataljona za napad bio je sledeći:

Jedan bataljon upućen je da preko Gradine napadne sa severozapadne strane na Duvno,

jedan bataljon upućen je da napada pravcem Eminovo Selo — Blažuj, i

treći bataljon upućen je od sela Srđani, sa zadatkom ispada sa južne strane na Duvno.

Napad je počeo tačno u 24 sata. Delovi naših bataljona uspeli su da u prvom naletu dođu do periferije grada, potisnuvši neprijatelja sa Gradine i kote 942.⁷ U unutrašnjost samog grada naši se borci nisu mogli probiti usled dejstva neprijateljskih tenkova. Samo jedna četa našeg I bataljona uspela je da iznenadi neprijateljsku predstražu na Gradini, uhvativši stražara i razbijajući tu grupu. 8 o. m. oko 4 časa ujutru naredili smo povlačenje naših bataljona na liniji sela Sarajlije — Kuk — Lug — Mokronoge. Na tim položajima ostali smo 8 i 9 o. m. sa 3 bataljona, dok su se dva bataljona nalazila na sektoru Šujice kao rezerva. Oba ova dana neprijatelj je vršio ispade tenkovima u pravcu naših položaja. Ne-

² Vidi dok. br. 214.

³ Po izvršenoj smjeni od Druge brigade Šeste ličke divizije, Brigada je prešla na ove položaje. Detaljnije o smjeni, rasporedu i zadatku Brigade, vidi dok. pod reg. br. 39.1—3, k. 709 u Arhivu Vojnog istorijskog instituta.

⁴ Vidi dok. br. 26.

⁵ Vidi dok. br. 115, primedbu br. 9 i 10.

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 36.

⁷ i ⁸ Vidi dok. br. 38, primedbu br. 2 i 3.

što zbog dejstva naših protivkolskih topova, a više zbog prepreke same reke Šujice, na kojoj je most bio porušen, neprijatelj nije uspeo da se probije. 9 o. m. oko 13 časova neprijatelj je pokušao da sa pešadijom osvoji selo Mokronoge.⁹ Neprijateljska predhodnica u jačini od oko 30 ljudi bila je došla do ispred samog sela. Tada ih je naš I bataljon sa linije sela Lug i jedna četa III Krajiške brigade, koja se nalazila iznad sela Mokronoge, dočekala jakom vatrom iz automatskih oruđa. Neprijatelj je ostavio na bojištu 6 poginulih vojnika, a bilo je i nekoliko ranjenih.

9 o. m. dobili smo naređenje da ponovo napadnemo Duvno. U napadu smo upotrebili 4 bataljona. Raspored bataljona za napad bio je isti kao u prvom napadu, s tim što smo IV bataljon uputili preko Oble Glave zapadno od sela Podgaja da izvrši napad na selo Stipanići.

Napad je počeo u 20 časova 9 o. m. i prilikom ovoga napada ponovilo se slično kao u prošlom napadu. Naime, naši bataljoni uspeali su da razjure sva neprijateljska predstražna odeljenja i da dođu do periferije grada, ali u sam grad nisu mogli usled dejstva neprijateljskih tenkova postići nikakve uspehe. Bataljon koji je upućen u Stipaniće izbio je tamo i u samim Stipanićima neprijatelja nije bilo. Zatim je produžio ka Prevali. Na samoj Prevali naišao je na vrlo jak neprijateljski otpor i nije uspeo da protera neprijatelja sa tih položaja. U svanuće ovaj bataljon se povukao.

Na reci Ostrožac ovaj bataljon porušio je jedan kameni most i minirao cestu između Stipanića i sela Kola.⁹

Naši gubitci u oba ova napada bili su: 2 mrtva i 17 ranjenih drugova.

Posle povlačenja od Duvna zadržali smo se ponovo na polaznim položajima i 12 o. m. sa tih položaja,¹⁰ po naređenju Štaba divizije, povukli se na sektor Bugojno, sa zadatkom vršenja obezbeđenja od Kupreških Vrata i rušenja ceste Bugojno — Kupres.

OCENA:

Razlozi neuspeha u oba ova slučaja prilikom napada na Duvno po našem mišljenju su efikasno dejstvo neprijateljske motorizacije (tenkova) za čije uništenje nismo imali sredstava. U oba napada bataljoni su pokazali prilično zalaganja i upornosti.

⁹ Vidi dok. br. 207.

¹⁰ Na ove položaje, kao smjena došla je Druga brigada Šeste ličke divizije (vidi dok. br. 60 i 115).

Sektor Šujica.

1. 15 o. m. naša brigada dobila je zadatak da izvrši pokret u 24 časa na sektor Kupres,¹¹ gde smo došli do 10 sati 16 o. m. Odmah po dolasku na ovaj sektor dobili smo zadatak da sa brigadom izvršimo napad na Šujicu sa severne i jugoistočne strane.

Raspored brigade za ovaj napad bio je sledeći: dva bataljona¹² upućena su pravcem Strzanj — Gluščevine — Okić, sa zadatkom da napadnu Šujicu sa severne strane, jedan bataljon upućen je pravcem Zanolina — Javorni Vrh, sa zadatkom da napadne Šujicu sa istočne strane i jedan bataljon upućen je pravcem Donje Vukovsko — Ravno — selo Baljci, sa zadatkom napada sa južne strane na Šujicu. Bataljon »Garibaldi« upućen je bio kao brigadna rezerva u selo Baljci, s tim što je sa jednom četom imao da kontroliše i zatvara pravac Šujica — Duvno.

Napad je trebao da počne 16 o. m. u 17 časova. Usled dužine marša za izvršenje ovoga zadatka severna grupa naše brigade stupila je u borbu u 20 časova, dok je jugoistočna grupa stupila u borbu tek posle 24 časa. Usled ovolikog razmaka u vremenu početka napada ovih dveju grupa bataljona naše brigade desilo se da je naša severna grupa vodila tešku borbu 4—5 časova bez ićijeg sadejstva i da je u toj borbi uspela da likvidira spoljnu liniju odbrane sa severne strane Šujice, da se probije u samu Šujicu i zapleni 3 neprijateljska kamiona sa municijom. U međuvremenu, dok su borci nastojali da evakušu municiju sa ovih kamiona, došli su u pomoć neprijateljski tenkovi i sprečili uništenje ovih kamiona.

U vremenu nastupanja jugoistočne grupe borba na ostalim sektorima Šujice bila je malaksala. Ova grupa uspela je da protera neprijateljsku manju posadu iz sela Dolac i da se probije u jugoistočni deo Šujice. Tu je naišla na žešći neprijateljski otpor koji je davan iz kamenih kuća same Šujice. U međuvremenu nastalo je svitanje i videvši da je borba na ostalim sektorima malaksala, naredili smo da se ova grupa bataljona naše brigade povuče na liniju sela Baljci — Čevape košare sa isturenim delovima na liniju Krstanović — Simići — Umenova Glava.

17 o. m. oko 12 časova jedna neprijateljska kolona (motorizovana) uspela je da neopaženo od naših delova dođe od

¹¹ Vidi dok. br. 74.

¹² Odnosi se na Prvi i Četvrti bataljon (sjeverna grupa). Opširnije o tome vidi izvještaj zamjenika komandanta Prve proletarske brigade od 17 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 51 9—1, k. 707 i 43 2—2, k. 705.

Duvna ka Šujici.¹³ Jedna manja grupa pešadije (oko 30) izdvojila se iz ove kolone i uputila se od sela Dvojine ka koti 1091 i Baljcima. U međuvremenu kada je ova grupa izbila na jedan kilometar ispred sela Baljci neprijateljska artiljerija i bacači počeli su da brzom paljbom tuku selo Baljci i ova grupa nastojala je da pod zaštitom te vatre, a dejstvujući sama iz automatskih oruđa, uđe u selo Baljci. U selu Baljci tada se nalazio naš II bataljon i bataljon »Garibaldi«. Oba bataljona bila su iznenađena, tako da se bataljon »Garibaldi« potpuno u neredu povukao iz sela Baljci na pravcu ka Marićevim košarama, dok se takođe i II bataljon nesređeno povukao na kose iznad sela Baljci, odakle je prihvatio borbu sa neprijateljskom pešadijom i uspeo da joj spreči ulazak u selo, nakon čega se ona povukla ka Šujici.

Nakon povlačenja naših bataljona ujutru 17 o.m., i nakon prikupljenih podataka o neprijateljskim snagama u Šujici, naše je mišljenje bilo da su snage naših jedinica u odnosu na neprijateljske snage u Šujici dosta jake i sposobne da likvidiraju Šujicu, pa smo u vezi sa ovim 17 o.m. u 9 časova poslali Štabu Divizije predlog¹⁴ za ponovni napad.

Međutim, u toku dana uvideli smo da komunikacije Šujica — Duvno i Šujica — Livno uopšte nisu prekinute i da neprijatelj tim komunikacijama vrši nesmetano saobraćaj. U vezi sa ovim smatrali smo da napad ne bi trebalo obnoviti po planu od prošle noći, već da bi ga trebalo preurediti i nastojati da se navedene komunikacije preseku.

U ovom međuvremenu od štabova bataljona dobili smo izveštaje da je ljudstvo previše zamoreno, promrzlo i da automatska oruđa u toku napada, usled velikog mraza, nisu funkcionisala. Pri ovakvom stanju stvari mi smo 17 o.m. u 16 časova uputili izveštaj Štabu Divizije da, ukoliko se donese naređenje o ponovnom napadu na Šujicu, mi nećemo moći učestvovati u tom napadu.¹⁵ (Ovo važi za jugoistočnu grupu bataljona naše brigade.)

U toku čitavog dana mi nismo od Štaba Divizije dobijali nikakvo obaveštenje da li će se u toku noći između 18 i 19 o.m. obnoviti napad na Šujicu.

Na osnovu našeg izveštaja od 17 o.m., u 9 časova u jutro, Štab Divizije izdao je naređenje o ponovnom napadu na Šu-

¹³ Vidi izveštaje 15 brdskog armiskog korpusa od 17 i 21 decembra 1943 god. u mikroteci Vojnog istoriskog instituta — film pod reg. br. Minhen 5/580—581 (595—596) i 582—583 (597—598).

¹⁴ Vidi dok. pod reg. br. 51/7—1, k. 707 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁵ Vidi dok. pod reg. br. 51/6—1, k. 707 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

ju u toku noći između 18 i 19 o.m. To naređenje mi smo dobili tek 18 o.m. oko 21 čas, a uskoro nakon toga dobili smo i novo naređenje od Štaba Divizije da je predviđeni napad obustavljen.¹⁶

Pri donošenju odluke o obustavljanju napada Štab Divizije rukovodio se uglavnom razlozima koje smo mi naveli u našem izveštaju od 17 o.m. u 16 časova.

O situaciji kod naše južne grupe bataljona i o našem mišljenju da napad ne bi trebalo obnoviti, izvestili smo isto-
vremeno Štab Divizije kad i našu severnu grupu. Naređenje o obustavljanju napada naša severna grupa nije dobila, tako da se desilo da je ona izvršila ponovni napad 18 o.m. uveče. Slično kao i prošle noći ova grupa naših bataljona napadala je skoro potpuno samostalno, nemajući sadejstva i pomoći, kako sa delovima naše brigade, tako ni sa delovima Ličke divizije, koji su trebali da napadaju te noći sa zapadne strane ceste Šujica — Kupres.

I u toku ove noći severna grupa naših bataljona uspela je slično kao i u prethodnom napadu da se probije do severnog dela Šujice, s tom razlikom što nije mogla likvidirati brdo Okič.

2. — Naši gubici u obe ove akcije su: 17 mrtvih i 44 ranjena druga. Neprijateljski gubitci nisu nam poznati. Zaplenjeno je: jedan »Šarac« i jedna mašingevera, kao i nešto municije.

O C E N A :

Po našem mišljenju predviđene naše snage za likvidaciju Šujice, u odnosu na neprijateljske koje su Šujicu branile, bile su dovoljne. Međutim, sve jedinice koje su trebale da učestvuju u ovom napadu nisu izvršile ni iz daleka postavljeni im zadatak. Tako naprimer VII Krajiška brigada nije vršila obezbeđenje sa pravca Duvno, niti pak VI Lička divizija nije prekinula komunikaciju Šujica — Livno, tako da je neprijatelj sa pravca Duvno i Livno mogao nesmetano intervenisati.

Naša jugoistočna kolona takođe nije zadovoljila, iz razloga što je imala da za izvršenje postavljenog joj zadatka pređe i suviše dug i naporan put, tako da je napad počela za čitavih 7 sati kasnije od vremena kada je napad trebao da počne. U vremenu kada je ova grupa počela da vodi borbu sa neprijateljem već je na ostalim sektorima, koje su napadale druge jedinice, borba bila malaksala i jasno se videlo da napad na Šujicu neće uspeti. Takođe jedan od glavnih razloga za neuspeh u prvom napadu jeste i slučaj koji se desio II Ličkoj

¹⁶ Vidi dok. br. 115.

brigadi,¹⁷ zbog kojeg nije takoreći uopšte učestvovala u napadu. Takođe je imalo uticaja i to što je one noći, kada je napad vršen, bila velika hladnoća i većina automatskih oruđa nije dejstvovala.

Slabe veze, kako između Štaba brigade i Štaba divizije tako i između grupa bataljona naše brigade, u mnogome su ometale pravilan rad prilikom ovih napada. Zbog tako slabe veze desilo se da je druge noći u napadu učestvovala samo severna grupa naše brigade, t.j. I i VI bataljon.

Nашe je mišljenje da je u ovom napadu jedino zadovoljila severna grupa naše brigade (I i VI bataljon).

Rad bataljona »Garibaldi«, kojemu je dat bio zadatak da u toku 18 o.m. zatvara pravac Šujica — Duvno, uopšte nije zadovoljio. Njega je neprijatelj iznenadio i sa položaja se je u neredu povukao, bez da je i metka opalio. U vezi sa takvim radom bataljona »Garibaldi« bio je iznenađen i naš II bataljon. Tako neshvatanje zadataka od strane bataljona »Garibaldi« koštalo nas je i prilično žrtava (7 mrtvih i oko 12 ranjenih).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

ZA ŠTAB
Komandant — potpukovnik,
B. Božović

(M. P.)

¹⁷ Odnosi se na eksploziju mine koju su Nijemci postavili u podrumu jedne kuće, pa je ta kuća srušena, a Prva četa Prvog bataljona pretrpjela je osjetne gubitke. Opširnije o tome vidi dok. br. 125.

IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE ŠESTE NOU DIVIZIJE OD 19 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DIVIZIJE O BORBI JUGOZAPADNO OD TRAVNIKA, KOD GLUMACA¹

ŠTAB I UDARNE BRIGADE VI DIVIZIJE
I PROLET. UDAR. KORPUSA NOVJ

Broj: 246

dne 19. decembra 1943 godine.

Operativni izvještaj za
18. XII. 1943. — dostavlja.

ŠTABU VI DIVIZIJE I PROLET. KORPUSA²

PRIPREME:

Od 10. o. mj. ova brigada nalazi se na položajima oko Travnika, sa glavnim zadatkom zatvaranja puta Travnik — D. Vakuf i čuvanje oslobođene teritorije. Radi što čvršće blokade neprijatelja u Travniku — sa južne i zapadne strane, 18. o. mj. raspored naših bataljona bio je sledeći: jedan bataljon na položaju desno od Kicelja i sjeverni deo Zlokića, jedan bataljon desno od Zlokića i uljevo Miškića Brdo, gdje je održavao vezu sa snagama XIII Proleterske brigade, jedan bataljon koga smo 17. o. mj. iz Trebeuše prebacili u Đakoviće u toku 17 i 18 o. mj. upućen je na poseban zadatak za ispitivanje neprijatelja, koji se je navodno pokazao na prostoru Duboko — Rastovo i Jagodići. Po povratku bataljona, 18 o. mj. na ovom prostoru neprijatelja nije bilo sem u Kruščici i izviđačkim dijelovima prema Zaselju. Jedan bataljon nalazio se je u brigadnoj rezervi i u selu Pulac. Štab Brigade nalazio se je u selu Bačvice. Prilikom držanja ovih položaja jedinice su se dosta dobro utvrdile i održavale vezu između jedinica.

PODACI O NEPRIJATELJU:

U garnizonu Travnik nalazi se najmanje oko 2000 neprijateljskih vojnika, ojačanih sa 6—7 topova i 15—20 teških bacača.³ Između 17 i 18. o. mj. neprijatelj je dobio pojačanje

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 26—6, k. 800.

² Poslednjih pet riječi dopisane su crnom olovkom, latinicom.

³ Tada je u Travniku bila Zagrebačka konjička pukovnija, dijelovi 369 legionarske divizije («Vražje») i još neke jedinice (vidi dok. br. 30, objašnjenje br. 2).

od Zenice⁴ u tri transporta (vlaka) nepoznate jačine. Pored ovih snaga nalazi se u garnizonu Travnik [još] naoružanih civila i radnika, koji je broj nepoznat.

NAŠE SNAGE I NAORUŽANJE:

I Brigada sa 4 pješadijska bataljona, pojačana sa četom pratećih oruđa, od 6 oruđa i inženjeriskim vodom, te četom za vezu — ukupno oko 1100 vojnika.

TOK BORBE:

17/18. XII. o. god. neprijatelj je sa artiljerijom i bacačima iz Travnika tukao naše položaje, a naročito poslije pola noći. U 8 časova ujutro napao je sa pješadijskim dijelovima naše položaje I i IV bataljona na Miškića Brdu i koti 712, a ujedno je vršio pritisak na dijelove XIII Brigade na Radića Brdu.⁵ Dok su se naše snage uporno borile na ovim položajima i odbijale neprijateljske juriše, jedna neprijateljska kolona u jačini oko 1 bojne, iskoristivši odsutnost naših snaga u Đakovićima i maglu, izašla je preko Vilenice, Vučjih Jama južnim padinama Kicelja, spustila se našem IV Bataljonu za leđa u Glumcima,⁶ gdje je bila mitraljeska četa u bataljonskoj rezervi na odmoru, a pored toga držat je i čas sa mitraljeskom četom. Dok se je borba frontalno odvijala povoljno, oko 9 sati neprijateljska kolona naišla je na stražara mitraljeske čete, koji je na nju opalio nekoliko metaka, neprijatelj se je munjevitom brzinom iza leđa sručio u selo k pomenutoj mitraljeskoj četi, gdje je nastala ogorčena borba između naših i neprijateljskih snaga. Štab IV Bataljona, osjetivši da je napadnut sa leđa, hitno je ubacio jednu četvu iz rezerve da natkrili neprijatelja i da ga tuče sa sjeverozapadne strane u Glumcima. Isto tako snage I Bataljona, koje su se nalazile desno, vršile su pritisak dok su osjetile da se je neprijatelj pojavio pozadi snaga IV Bataljona. Poslije 2 sata žestoke borbe neprijatelj se uspio probiti između našega I i IV Bataljona u pravcu Travnika, a za ovo vrijeme naši dijelovi koji su se nalazili na predstražarskoj liniji povukli su se na glavni položaj. Dok se je ocijenila namjera i jačina neprijatelja, dijelovi IV i I Bataljona nastavili su energično gonjenje neprijatelja

⁴ Vjerovatno se odnosi na dijelove 369 legionarske divizije (»Vražje«), čiji je jedan puk bio u Zenici (vidi dok. pod reg. br. 24/4—II, k. 74 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁵ i ⁶ Ovaj napad izveli su dijelovi 369 legionarske divizije (»Vražje«) i Zagrebačke konjičke pukovnije. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju ove pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—21, k. 37, a objavljuje se u tomu IV, knj. 21.

u pravcu Travnika, koji je pretrpio osjetljive gubitke. Za ovo vrijeme, dok se je vodila borba u pozadini IV Bataljona, 2-ga četa IV Bataljona sa zamjenikom komandanta 3 puta vršila je protijuriš na Miškića Brdo i zbacivala neprijatelja sa istoga.

ISHOD BORBE:

Borba se nije razvijala po predviđenom planu, pošto je neprijatelj pomoću vodiča i jake špijunaže, iskoristivši maglu, uspio obići naše desno krilo i zbaciti se našim snagama za leđa. te na taj način izmanevrisao naše snage i poremetio plan odbrane, kao i vezu između naših jedinica.

RATNI PLIJEN:

Naši borci zaplijenili su jednog konja, jednu pušku, 600 metaka jugoslavenskih, 100 metaka za šmajser, 5 komada bombi i odijela oko 17 pari sa mrtvih neprijateljskih vojnika.

NAŠI GUBICI:

Na našoj strani, i to: kod IV Bataljona: 7 mrtvih drugova — od kojih jedna drugarica i 5 ranjenih (2 teže i 3 lakše), jedan nestao za koga izgleda da nije pao neprijatelju u ruke. Kod I Bataljona: 1 mrtav i 1 lakše ranjen, koji je ostao u jedinici.

GUBICI NEPRIJATELJA:

Kod IV Bataljona neprijatelj je imao 40—45 mrtvih i nepoznat broj ranjenih, za koje se nije moglo ocijeniti uslijed magle. Kod I Bataljona neprijatelj je imao oko 20—25 mrtvih, od kojih je 16 ostalo na bojištu.

NAŠI GUBICI U MATERIJALU:

Neprijatelj je uspio zarobiti kod našeg IV Bataljona 9 mitraljeskih konja sa samarima, 2 vola, 3 brdska kazana, 1 teški mitraljez »Breda« i rez. cijev, 2300 metaka za jugosl. i talijanske mitraljeze, 160 mina za mali bacač, 2 vojnička ranca, 2 šatorska krila i arhivu intendature bataljona.

UTROŠAK MUNICIJE:

U ovim borbama utrošeno je i to: 3.746 jugoslovenske puščane i mitraljeske municije, 2.623 talijanske municije, 20 mina za mali bacač, i 129 ručnih bombi.

KRITIČKI OSVRT:

Borba koja se je vodila 18. o.mj. i pored gubitaka koje smo pretrpjeli može se smatrati kao našom pobjedom — uspje-

hom iz razloga što je neprijatelj zaista postigao iznenađenje, zabacivši i cijelu jednu bojnu u našu pozadinu. Njegova namjera osujećena je jedino brzim i energičnim protivnapadom našega IV Bataljona, t.j. njegovih dviju četa koje su se nalazile u rezervi, vještim manevrom i snalaženjem Štaba toga Bataljona, a naročito komandanta, kapetana. Drobac Đure koji se je u najkritičnijem momentu sa jednom četom bacio neprijatelju u leđa i bok i primorao neprijatelja na odstupanje koje je ličilo i na bjekstvo.

Neprijatelj je uspio sa jednom cijelom bojom pojaviti se u našoj pozadini zahvaljujući dobro organiziranoj svojoj obavještajnoj službi i špijunima kojih na ovom sektoru vjerovatno postoji dosta veliki broj, te uslijed ogromnog prostora koji drži ova brigada, pokrivenosti, ispresjecanosti, kao i magle koja je toga dana naročito bila gusta. Svakako da je ovo iznenađenje bilo moguće izvesti, i pored najbolje opreznosti, zato jer je teren istočno od puta Travnik — Gornji Vakuf takoreći nekontrolisan i na njemu se ne nalaze nikakve naše snage. Pored gore pomenutog starješinsko osoblje bataljona, kao i sami borci, nisu dovoljno budni i obazrivi, ali ovom prilikom ta nebudnost nije utjecala na ovakav tok borbe.

Poduzeli smo sve da se ovo ubuduće ne bi desilo; zatvaranjem sviiju pravaca koji vode od Travnika ka našim položajima spriječićemo svaki odlazak civila sa oslobođene teritorije u Travnik bez odobrenja — propusnice Štaba ove brigade. Štaba XIII Brigade, kao i viših štabova. I pored ovoga nije isključeno da neprijatelj opet pokuša isti manevar s obzirom na još uvijek nezatvoreni prostor između ceste Travnik — Gornji Vakuf i sela Kruščice.

NAPOMENA:

U ovoj borbi naročito se je snašao Štab IV Bataljona sa komandantom — kapetanom Drobac Đurom na čelu u vještom manevrisanju svojim snagama i energičnim protivnapadom izvršenim na neprijatelja. Bataljon pod komandom ovoga štaba snašao se je kao cjelina vrlo dobro, koji je izdržao borbu sa mnogo nadmoćnijim neprijateljem nanijevši mu dosta velike gubitke i primorao ga na odstupanje iako se je nalazio među dvije neprijateljske vatre: sa fronta i sa leđa. Naročito se istakla 2. četa ovog bataljona, koja je tri puta jurišala i od neprijatelja otimala kotu Miškića Brdo sa kojom se je nalazio pored komandira i zamjenik komandanta istog bataljona — poručnik Dubajić Mirko.

Naše snage nalaze se na ranije zaposjednutim položajima, s tim što se III Bataljon nalazi u selu Đekovići sa položajima

jma na sjevernim padinama Kicelja (k. 1235), pa udesno do
šumske pruge koja vodi od Travnika ka selu Kasapovići. IV
Bataljon ove brigade nalazi se u selu Pulaci u rezervi.

BR. 109

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE BRIGADE ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI TRAVNIKA I ŠUJICA—LIVNO U VREMENU OD 1 DO 15 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
III PROL. KRAJ. BRIGADE
I PROLET. DIVIZIJE
Broj 35
dne 19-XII-1943

PETNAESTODNEVNI IZVJEŠTAJ

O vojnim akcijama III ProleTERSke brigade od 1-XII do
15-XII-1943.

1-XII-1943 brigada je bila na položaju Kicelj — Vukovo
— Kasapovići — Budišići — Margetići sa zadatkom zatvaranja
pravca od Travnika.² Toga dana nije bilo promjena.

2-XII-1943 bataljoni ostaju na istim položajima. I bataljon
vodio je borbu sa neprijateljem koji je nadirao od Travnika
prema Kicelju.³ Neprijatelj je vraćen nazad u Travnik uz
gubitke 3 mrtva i nekoliko ranjenih. Na našoj strani nije bilo
žrtava.

3-XII-1943 bataljoni ostaju na istim položajima bez pro-
mjene. I bataljon je smijenjen od dijelova ličke divizije i
smjestio se u s. Pećine.

4-XII-1943 bataljoni ostaju na istim položajima. Toga
dana nije bilo promjena.

⁷ Redakcija nije pronašla završetak dokumenta.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 44/2, k. 711.

² Detaljnije o rasporedu jedinica na ovoj prostoriји vidi nare-
đenje Štaba brigade od 1 decembra 1943 god. Dokument se nalazi u
Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1—1, k. 711.

³ Vidi dok. br. 218.

5-XII-1943 po naređenju Štaba divizije⁴ brigada je izvršila pokret. pošto je bila smijenjena od dijelova ličke divizije⁵ i smjestila se na prostorijsu doline Vrbasa — Urije — Kopčić — Prusac. Tu je ostala do 6-XII-1943 g.

6-XII-1943 brigada je izvršila pokret sa navedene prostorijske u pravcu Šujice i smjestila se na prostorijsu s. Galičić, dok je V bataljon produžio prema Duvnu i smjestio se u Mokronoge sa zadatkom zatvaranja pravca od Duvna prema Šujici.

Istog dana formiran je VI bataljon (italijanski)⁶, koji je izvršio pokret i smjestio se na prostorijsu s. Donji Malovan.

7-XII-1943 I i IV bataljon postavili su se na položaj Borova Glava sa zadatkom zatvaranja pravca od Livna prema Šujici. II bataljon se prebacio u s. Podkula kao brigadna rezerva. III bataljon se postavio u s. Borje sa zadatkom da bude rezerva I i IV bataljonu, dok se V bataljon prebacio sa dvije čete u s. Galičić, dok je jednu četv ostavio u s. Mokronoge za zatvaranje pravca od Duvna prema Šujici.

Istog dana naišla je jedna neprijateljska kolona od Livna i susrela se sa našim I bataljonom. Borba se vodila vrlo kratko vrijeme i neprijatelj je vraćen natrag u Livno uz gubitke nekoliko ranjenih vojnika, koje su uspjeli pokupiti i odnijeti sa sobom. Na našoj strani nije bilo žrtava.

8-XII-1943 I, II i IV bataljon ostaju na istim položajima. III bataljon je dobio naređenje da krene prema Livnu i da napadne neprijatelja bočno koji je nadirao od Livna prema Borovoj Glavi. Bataljon se sukobio sa neprijateljem kod s. Potočani i borba je otpočela u 10 časova i trajala sve do 16 časova. Neprijatelj je odbačen u Livno.⁷ Ubijeno je 32 neprijateljska vojnika, dok je veći broj ranjeno. Zarobljeno je 6 pušaka, 1 šarac, 25 šinjela i nešto municije. Na našoj strani bilo je 6 mrtvih i 12 ranjenih i 1 zarobljen. V bataljon sa dvije čete prebacio se u s. Grgurići, dok mu je jedna četa ostala i dalje u s. Mokronoge. Četa V bataljona kod Mokronoga vodila je borbu sa neprijateljem. Ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika. Zarobljeno je 4 puške, 1 tromblonska puška sa 40 mina i nešto sitne spreme.

⁴ Vidi dok. br. 26.

⁵ Vjerovatno se odnosi na Prvu ličku brigadu (vidi dok. br. 30 i 108.)

⁶ Ovaj bataljon se prije stupanja u Treću proletersku krajišnu brigadu zvao »Drugi dobrovoljački talijanski bataljon« (vidi dok. br. 26).

⁷ Opširnije o tome vidi izvještaj ove brigade od 10 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/2, k. 711.

9-XII-1943 bataljoni ostaju na istim položajima. I bataljon je vodio borbu sa neprijateljem, koji je pošao od Livna i nakon kraće borbe vratio ga je nazad u Livno.

Iste večeri u 24 časa izvršen je napad na grad Livno sa tri naša bataljona u zajednici sa III dalmatinskom brigdom.⁸ Borba je otpočela u 24 časa i IV bataljon je uspeo da likvidira tvrđavu iznad grada, tako da su neki dijelovi bili ušli u grad. Neprijatelju je uspjelo da našim snagama koje su napadale od tvrđave zadje za leđa i napadne ih, te su se naše snage morale povući i voditi borbu sa istim sve dok ga nijesu stjerale u grad. Dalmatinska brigada uopšte nije vršila napad, te je tako neprijatelju bilo omogućeno da zađe našim snagama za leđa preko njihovih položaja. U zoru su se naši bataljoni povukli na polazne položaje. Neprijatelju su naneseni dosta osjetljivi gubitci, dok je na našoj strani bilo 1 mrtav i 4 ranjena druga. Zarobljeno je: 2.500 metaka, 50 ručnih bombi, nešto šatorskih krila, čebadi i druge sitne spremne.

10-XII-1943 neprijatelj je krenuo iz Livna sa dosta jakim snagama u pravcu Borove Glave. Naš I, III i IV bataljon vodili su borbu sa neprijateljem preko cijelog dana. Neprijatelj se uspio probiti do Kruškog Polja, ali je kontraudarcem razbijen i povraćen preko Potočana u Livno, dok mu je motorizirana kolona zanoćila pod Borovom Glavom.⁹ Ubijeno je 30 neprijateljskih vojnika, dok je veći broj ranjeno. Kod Borove Glave nisu se mogle ustanoviti žrtve neprijatelja, koji je sa dva kamiona odvuкао mrtve i ranjene. Na našoj strani 2 poginula i 8 drugova ranjenih. Među poginulim nalazi se zamj. polkoma I bataljona drug Brkljač Mile. Zarobljeno je nekoliko konja sa municijom i drugom sitnom ratnom spremom.

Istog dana II i V bataljon prebačeni su sa prostorijske na kojoj su se nalazili, na Borovu Glavu. Jedna četa V bataljona ostala je i dalje u s. Mokronoge sa zadatkom zatvaranja pravca od Duvna prema Šujici.

11-XII-1943 II i IV bataljon vodili su borbu sa neprijateljem koji je kretao iz sela Potočani prema Borovoj Glavi, te iza Borove Glave u pravcu Borova Polja.¹⁰ Poslije kraće bor-

⁸ Ova brigada je zakasnila za akciju, tako da njeno dejstvo nije bilo efikasno. O tome vidi još i dok. br. 115.

⁹ Detaljnije o ovim borbama, kao i o zarobljenom materijalu vidi izvještaj Štaba brigade od 12 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 182. k. 711.

¹⁰ i ¹¹ Komanda 15 brdskog armiskog korpusa u svom izvještaju od 17 decembra 1943 god. dostavlja sljedeće:

»114. div.:

U očekivanju neprijatelj. vazd. napada na Livno mnogobrojni napadi neprijatelja protivu okolnih tačaka na putu Sinj—Livno—Šujica, koji su svi odbijeni. Banditsko izviđačko odelenje sev. Šujice uni-

be bataljoni su se povukli, te je izvršena pregrupacija. Jedan vod II bataljona privukao se i iznenada otvorio vatru na jednu neprijateljsku jedinicu koja se je od vjetra sakrila iza zida. Pošto se vod povukao, osmotreno je kako neprijatelj, povraćajući se, kupi mrtve i ranjene te ih sa nosilima nosi u pravcu kamiona. Nije ustanovljeno koliko je neprijatelju nanese žrtava.

12-XII-1943 I bataljon nalazio se na dubinskim položajima kod Šujice, II bataljon, III i IV na liniji Borac — Suho-vrh — Stipićeve Koš., a V bataljon kod sela Galičić. Preko dana neprijatelj je koristeći maglu podišao položajima IV bataljona i jednim dijelom zaobišao bataljon. Borba je vođena četvrt sata i neprijatelj je bio razbijen i povraćen. Ubijeno je i ranjeno oko 15 neprijateljskih vojnika, što je ustanovljeno kada su ih vukli. Na našoj strani nije bilo žrtava.

13-XII-1943 pošto je neprijatelj 12 ov. mj. uveče prodr u Šujicu, I i II bataljon su vodili borbu sa neprijateljem oko Podkule. Protivkolski top i bacači uništili su 2 neprijateljska kamiona i onesposobili jedan top. Žrtve neprijatelja nisu se mogle ustanoviti. Od neprijateljske artiljerije ranjena su 2 druga, a jedan je poginuo. Istoga dana neprijatelj je od Livna pokušao zaobići naše desno krilo, ali je razbijen i vraćen nazad. Ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika.

14-XII-1943 neprijatelj je ponovo pokušao prodor od Šujice i nakon tri sata borbe povraćen je ponovo nazad,¹¹ noseći mu sa teškim oruđima i šarcima osetne gubitke. Na našoj strani 2 ranjena i jedan drug poginuo. Istoga dana na lijevom krilu istočno od Šujice ubijena su 4 neprijateljska vojnika i veći broj ranjeno. Na tom položaju nije bilo naših gubitaka.

15-XII-1943 neprijatelj je ponovo pravio manji ispad u pravcu naših položaja te je odbijen u Šujicu. Istoga dana uveče jedna naša patrola je naišla na nagaznu minu kod ras-kršća, gdje je poginuo jedan drug.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. politkomesara,
Duro Lončarević

Komandant-major,
V.¹² Bajić

šteno našim minama, jaka banda koja je sev. [od] Šujice marševala ka jugu uspešno suzbijena našom artiljer. vatrom. U prostoru Potočana posle odbijanja neprijateljskih noćnih napada, pri kojima je neprijatelj pre-trpeo mnogobrojne gubitke, neprijatelj dobio pojačanje na visovima na severu (500 ljudi sa teškim mitraljezima). Neprijatelj se iz svog oslo-bodenog prostora sev. od Livna privukao do na 2 km od ivice var-roči...« Dokumentat — film se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog insti-tuta pod reg. br. Minhen 5 580—581 (595—596).

¹² Vlado

¹³Napomena: Prema izvještaju dobivenom od obavještaj-
ca iz Livna, ubijeno je 60 neprijateljskih vojnika u napadu
na grad, kao i oko 90 civila. Ova cifra nije uvedena u izvje-
štaju.

Bajić

BR. 110

**IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA ŠTABA ŠESTE BO-
SANSKE BRIGADE ŠTABU SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE
O POKRETIMA I BORBAMA U VREMENU OD 15 DO 19
DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
VI BOSANSKE N.O.U. BRIGADE
Broj: 281
19 decembra 1943 god. u
10 časova

ŠTABU XVII BOSANSKE UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam izvadak iz operacijskog dnevnika naše
brigade za vrijeme od 15 do 19 o.m.

15 decembar

Oko 3 časa ujutro naša dva bataljona (II i IV) krenuli su
sa prostorije s. Turija, sa zadatkom čišćenja i progonjenja čet-
nika na prostoriji D. Brijesnica — Tumare — Katanići —
Stupari — Komari — Milino Selo — Devetak.

Lijeva kolona: sastav: IV bataljon, krenula je pravcem
Turija — Grebići — Cvijetići — Čeranići — Katanići. Ova
kolona kretala se je u borbenom rasporedu, i na dužini gore
navedenog puta vodila je borbu sa četnicima na tri mjesta.
Po izbijanju na prostoriju s. Katanići, smjestila se je na istu,
obezbjedujući se sa pravca Ozrena.

Desna kolona: sastav: II bataljon i minerski vod, krenula
je pravcem s. Tumare — Turkići, odatle u borbenom raspore-
du preko Milina Sela, hvatajući se desno kose i produžila

¹³ Ovaj pasus je u originalu dopisan plavim mastilom, ćirilicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 3—2, k. 989.

preko Skresci (411) — Veliko Brdo (325), pretresajući s. Komari — 348, preko s. Stupari, pretresajući isto, i posijedajući sa dovoljnim dijelom snaga Ravno Brdo (386). Ova kolona razmjestila se je na prostoriji s. Stupari — Komari, obezbjeđujući se sa pravca Ozrena i sa pravca Miričina — Dobrošnica — Puračić. Usput se je sukobila sa četnicima na kosi iznad Milina Sela (411), koje je razbila i protjerala u pravcu Ozrena.

Oko 15 časova koncentrisane četničke snage napale su naš II i IV bataljon sa pravca Ozrena. Propuštajući četnike na što bliže otstojanje i snažnim kontrajurišem četnici u jačini od 4—500 ponovo su razbijeni i protjerani u pravcu Ozrena i Bos. Petrova Sela.

U 18 časova istoga dana oba bataljona krenula su od Ravnog Brda (386) preko Jelove Gorice i Gradišnika do s. Topalovići. Sa ove prostorije manji dio snaga našeg II bataljona krenuo je u pravcu ž. st. Bos. Petrovo Selo, sa zadatkom razbijanja četnika u školi, likvidacije domobranskih snaga na ž. st. i rušenje pruge, da bi omogućile pravilno izvršenje zadatka našem IV bataljonu na čupriji i ž. st. Miričina. IV bataljon sa jačim dijelom svojih snaga krenuo je preko Ilijina Brda, sa zadatkom likvidacije čuprije na Spreči, rušenja iste i po mogućnosti likvidacije posade na ž. st. Miričina.

Snage II bataljona izvršile su u potpunosti svoj zadatak dok snage IV bataljona nisu mogle likvidirati i porušiti čupriju na Spreči iz razloga što je ista bila uporno branjena oklopnim vozom sa njemačkom posadom, koji je stajao na samom mostu. Sem toga, čuprija je bila branjena uporno i iz bunkera koji se nalaze pred samom čuprijom sa jačom posadom. Razlog neizvršenja ovog zadatka bio je jednostran napad, što nismo ponijeli protukolski top i bacače i izbjegavanje žrtava. U toku te noći pretrgnuta je željeznička pruga na četiri mjesta — dva do tri kilometra pruge od ž. st. Bos. Petrovo Selo do mosta na Spreči.

16 decembar

Poslije izvršenja toga zadatka, u tri sata ujutro oba bataljona, (II kao prethodnica u borbenom rasporedu), krenuli su preko s. Porječina — Krtova — Sižje, sa zadatkom čišćenja tih sela od četničkih bandi, koje su za vrijeme borbe prethodnog dana pobjegle i sklonile se u ta sela.

Oko 7 časova bataljoni su izbili na prostoriju Milino Selo, a sa manjim dijelom snaga II bataljona prečišćen je Devetak. Toga dana ova dva bataljona ostala su na odmaranju u Milinom Selu, sa zadatkom zatvaranja pravca od Puračića, u prvi sumrak povukla su se na polazni položaj u s. Turija.

Za vrijeme borbe u toku 15 i 16 ova dva bataljona zarobila su 29 domobrana dobro obučениh sa 29 pušaka (šinjare²-trometke). Ubijeno je 10 četnika, 5 zarobljeno, ... a ranjeno je 12 četnika. Zaplijenjeno 5 pušaka. Mi 5 drug. ranjenih.

Istoga dana naš I i III bataljon vodili su borbu sa četničkim bandama, koje su napadale sa pravca D. Brijesnice. Te bande razbijene su i odbijene u pravcu Ozrena. Tom prilikom ubijeno je 5 četnika, 5 zarobljeno, od kojih su 2 strijeljana, a 3 puštena kući. Zaplijenjena je 1 puška.

17 decembar

Naša brigada nalazi se sa glavninom svojih snaga na prostoriji Turija — Musl. Babice. I bataljon i Ozrenski NOP odred upućeni su na prostoriju Milino Selo — Caparde, sa zadatkom zatvaranja pravca od pruge Doboj — Tuzla i da u toku nastupajuće noći izvrše akciju na pruzi i ž. st. Dobošnica — Puračić.

Istoga dana oko 15 časova četnici jačine 8—900 vojnika (sve ozrenske četničke snage, devet bataljona), u borbenom rasporedu, napali su na jedinice našeg I bataljona i Ozrenskog NOP odreda sa pravca Tumare — Katanići — Komari — Sižje.

Osjećajući na vrijeme namjere četnika, vještim manevrom snaga našeg II bataljona koje su bačene na desni bok i leđa neprijatelju snažnim kontrajurišem snaga I bataljona i Ozrenskog NOP odreda četnici su povraćeni i otstupili za s. Katanići i Ozren. Tom prilikom ubijeno je 10 četnika i nešto više ranjeno, koje su pod zaštitom vatre uspjeli odvući. Naši gubici: 1 mrtav³ i 4 ranjena druga. Vidjelo se je da je u ovoj akciji postojala saradnja između četnika i okupatorskih snaga, jer su okupatorske snage toga dana pravile ispade sa pravca Puračića u pravcu naših položaja.

Poslije ove borbe i progonjenja četnika naše snage povukle su se na položaje (polazne) i razmjestile se na prostoriju s. Turija — Musl. Babice — Prav. Babice — Grić, u cilju odmaranja, sređivanja jedinica i zatvaranja pravca od Ribnice — Ozrena i pruge Doboj — Tuzla.

18 decembra

Naša brigada nalazi se raspoređena na gore pomenutoj prostoriji, sa istim zadatkom.

² Odnosi se na francuske trometne puške — stari model.

³ Na originalu, s lijeve strane, kao nastavak reda, dopisano crnim mastilom. ćirilicom: 1 mrtav.

Oko 15 časova dvije četničke kolone jačine do 100 vojnika krenule su od pravca Milina Sela u pravcu naših položaja. Osjećajući naš lijevi obuhvat, četnici su pobjegli preko Milina Sela. Do borbe nije došlo. Prilog: pregled gubitaka naših i neprijateljskih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politički komesar,
Dane Olbina

Komandant-major
Miloš Zekić

BR. 111

**IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA ŠESNAESTE NOU
DIVIZIJE OD 20 DECEMBRA 1943 GOD. OKRUŽNOM KO-
MITETU ZA MAJEVICU I SEMBERIJU O STANJU RANJE-
NIKA I O ZAUZEĆU BOSANSKOG ŠAMCA¹**

OKRUŽNOM KOMITETU KPJ ZA MAJEVICU I SEMBERIJU

Dragi drugovi,

Po dogovoru sa drugom Špancem,² šaljem vam izvještaj broj teških ranjenika,³ da ih smjestite u tamošnjim bolnicama, jer ih je ovdje nemoguće skloniti. Također, upućujemo izvještaj broj potpuno iznemoglih, koje će drug Španac uputiti ili u Srem, ako zato postoji situacija, ili ih razmjestiti po selima Semberije. Molim vas, da shvatite naše teškoće u zdravstvenom pitanju naše Divizije i da nam budete od pomoći.

Situacija na ovom sektoru je, tako da kažem, vrlo šarena. Zeleni kadar,⁴ četnici, Čerkezi pored stare poznate švapske

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25—14 I, k. 950.

² Danilo Lekić, tada komandant Šesnaeste NOU divizije.

³ Vidi dok. br. 21—14, k. 950 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ U izvještaju Ministarstva unutrašnjih poslova NDH od 2 decembra 1943 god. o zelenom kadru stoji: »Zeleni kadar« osnovan je pred 3 mjeseca sa prvom jedinicom od oko 150 ljudi u kotaru Zvornik. Vođa ove prve grupe je osnivač »Zelenog kadra« učitelj iz Zvornika Topčić. Ovaj je svojevremeno bio vrlo dobar hrvatski nacionalista i ustaša te dužnostnik ustaškog pokreta u Zvorniku. On sam i

amadi. Bijemo se. Zeleni kadar je uglavnom razbijen, ali ne dotučen. Počistili smo od zelenog kadra područje između Srebrenika, Gradačca i Gračanice.⁵ Prošle noći naša I brigada zauzela je Bos. Šamac i zadobila dobar ratni plijen.⁶ Već nekoliko dana nalazimo se u borbama sa t. zv. Čerkezima i Nijemcima.

Političko stanje na ovom terenu još uvijek je slabo, ali postoje uslovi za ostvarenje jačeg političkog uticaja naše partije. Uglavnom, osnovna karakteristika ovog terena jeste jako previranje kod nas, ali naša ovdašnja partijska organizacija, i pored svih zaista velikih napora i zaista pravilnog rada, teško savladava taj zadatak. Osnovni nedostatak jeste pomanjkanje kadrova. Ali, ide se naprijed.

Drugom prilikom pisaću vam više.

S drugarskim pozdravom,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Stefan⁷

20. XII. 1943.

danās tvrdi da je i danās Hrvat i da mu je samo jedini cilj **uništenje četnika i partizana...** ali ne smijemo staviti van opreza misao da se iza svega ovoga krije prava zadaća ove organizacije, koja ide isključivo tragovima čiste islamske politike i njenog stvarnog ostvarenja u cilju **autonomije Bosne i Hercegovine pod zelenim barjakom**. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. UDB 19 641—645 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta i tom IV, knj. 19, dok. br. 165.

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

⁶ Vidi dok. br. 235.

⁷ Mitrović

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 20 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED NA PROSTORIJI SUTJESKA KRALJEVA—
KRAČIČI—VAREŠ—PLANINICA¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
20. 12. 1943. u 23 časa

Štabu II. Krajiške brigade
Štabu XVII. Majevičke brigade
Štabu Romanijskog P. Odreda

Situacija: tražene podatke po zapovjesti od jučer² jedinice nam još nisu dostavile. U dostavljanju podataka treba biti brži jer u protivnom ovaj štab nailazi na teškoće u donošenju pravilne odluke.

XVII. Majevička brigada 19. [o.m.] u zoru zauzela je Vareš.³ Zarobila 1 bacač, 2 puškomitraljeza, pušaka, municije i 25 vojnika. Od hrane je u Varešu nađeno: oko 18 m šećera, dosta brašna, pekmeza, geršle i ostalog.

U vezi sa opštim zadatkom primljenim od Korpusa,⁴ raspored naših jedinica u toku 21. ov. mj. biće slijedeći:

1) II. Krajiška brigada: Izvršiće pokret na prostorijsku Kraljeva Sutjeska — Poljani — Kračiči.⁵ Jedan bataljon: Striživo. Ovaj bataljon treba 21. ov. mj. zorom da na Dobravinama poruši železničke mostove (ukoliko već to nije urađeno) i iznad Dobravina u toku dana postavi zasjedu koja će spriječiti neprijatelju da ometa prelaz ostalim jedinicama preko pruge na odsjeku Dobravine — Vareš, kao i zaustaviti eventualni njegov pokušaj da prodre u Vareš.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24—9, k. 986.

² i ⁷ Redakcija nije pronašla spomenutu zapovijest.

³ Vidi dok. br. 183 i dnevni izvještaj glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 22 decembra 1943 god. U njemu stoji: »22.XII. partizani su zauzeli Vareš«... Vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 472—73 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Redakcija nije pronašla dokumenat iz kojeg bi se vidio ovaj zadatak.

⁵ O dolasku brigade na ovoj prostorijski vidi njen izvještaj od 1 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7—10, k. 986 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

2) *XVII. Majevička brigada*: Ostaje u toku 21. ov. mj. u Varešu. Zadatak: zatvaranje pravca Olovo — Vareš i prikupljanje podataka o neprijatelju u tom pravcu, evakuacija hrane iz Vareša u Planinicu, uništenje svih fabričkih postrojenja u Vareš-Majdanu, ukoliko su ona u opravi.

3) *Romanijski P. Odred i divizijska bolnica*: Izvršice pokret 21. ov. mj. uzoru pravcem: Vareš-Majdan — Planinica, gdje će se smjestiti.

4) *Štab divizije, hirurška ekipa*: Biće sutra ujutro u pokretu prema Vareš-Majdanu — Planinica — Slavin, gdje će se smjestiti. *Opšte napomene*: Ob. c. II. Krajiške brigade treba da ispita:⁶ 38, 47, 92, 11, 34—44, 47, 38—22, 32, 34, 35, 29, 22, 32—44, 19, 47, 28—75, 47, 71, 35, 29, 18, 77—65, 18, 37, 64, 77—19, 18, 37—62, 47, 11, 39, 18, 35—35, 91—44, 32, 49, 18, 21, 24.

U Kraljevoj Sutjesci vjerovatno da ima milicije. U svemu važe direktive izdate u zapovjesti od 19. ov. mj.⁷ u pogledu priprema za pokret i rezervne hrane.

Ukoliko komore II. Krajiške brigade i Rom. P. Odreda, koje su bile danas upućene po hranu u s. Pržići, nisu upućene u svoje jedinice, Štab XVII. Majevičke brigade ove će zadržati u Pržićima, a štabovi II. Krajiške i Rom. odreda uputiće naređenje i dati im pravac kuda će sutra da dođe u sastav svojih jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Ilija Goranin^a

Načelnik štaba,
Petovar^a

Komandant, major,
Kosorić Pero

⁶ Pošto Redakcija ne raspolaže šifrom, ovaj tekst se nije mogao dovesti do završetka.

⁷ Pavle Goranin-Ilija

^a Rudi

IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 20 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGOG KORPUSA
NOVJ O SITUACIJI U HERCEGOVINI¹

ŠTAB
XXIX HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. br.: 108
20 decembra 1943 g.
u 12 čas.
s. Donje Crkvice

ŠTABU II KORPUSA N.O.V. JUGOSLAVIJE

Švapska divizija »Princ Eugen« poslije ofanzive na nas ostavila je posadu u Bileći, Gacku, Fojnici i jaču u Nevesinju, a glavninom produžila ka Ulogu i Kalinoviku, odakle je izgleda sva produžila ka Foči.²

Danas posade Švaba su sledeće:

Vilusi: 500 Štaba i 5 haubica; Bileća: do 100 Švaba, ali češće se ovaj broj smanji ili pojača iz Trebinja; Trebinje je svakodnevno promjenljivo jače ili slabije, a u Trebinju sem Švaba ima i od 1.500 do 2.000 domobrana i ustaša. Prekjuđ stiglo je u Trebinje još 300 ustaša. U Gacku ima 200 Švaba sa dva topa, imaju manju posadu u Fojnici, kao i jako promjenljive jače ili slabije snage po najbližim selima oko Nevesinja. U Stocu ima do 200 Švaba i nešto malo domobrana, u Domanićima 800 Švaba, a u Ljubinju nema Švaba. Izgleda nema Švaba ni u Ulogu — Kalinoviku. Jače posade italijanskih fašista, ustaša i Švaba nalaze se na svim postajama pruge Metković — Ravno — Trebinje.

Manjim dijelovima Švabe saobraćaju drumom Mostar i Bišina — Nevesinje — Ulog — Kalinovik i dalje valjda [ka] Sarajevu ili Foči, kao i [drumom] Kifino Selo — Gacko. Često saobraćaju drumom Čapljina — Stolac, Bileća — Trebinje — Dubrovnik, a i prugom Metković — Trebinje iako je saobraćaj na njoj umanjen sve češćim savezničkim napadima na ovu

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45—6, k. 391 A.

² U to vrijeme u Hercegovini i u istočnoj Bosni djelovale su jedinice Sedme SS divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 195 i izvještaj Štaba Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 god. Dokumentat biće objavljen u knj. 21, tom IV.

prugu i našim akcijama na istu. Ostale komunikacije su uglavnom u Hercegovini pod našom kontrolom (Gacko — Kobilja Glava — Divin — Stolac, Plana — Bileća).

Četnika ima:

U Gacku 200 gatačkih i 50-ak crnogorskih, u Nevesinju i bližim selima oko 200, u Stocu 30, u Ljubinju 150, u Bileći oko 500, oko Trebinja do 400, oko: Vilusi — Grahovo 5—600 sa krivošiskim četnicima.

Prisustvom okupatora Sjeverna i Srednja Hercegovina nije povećala broj četnika, dok se njihov broj u Južnoj Hercegovini povećao, a naročito sektor ka Grahovu. U masama četnici oblače švapske uniforme sa oznakom kukastog krsta, a od Švaba redovno dobijaju marmeladu, ostalu hranu, oružje i municiju, pa čak i artiljeriju. Do sada Švabe još ne smiju puštati četnike u borbu sa nama.

Četnici uporno pronose još uvijek glasine o velikoj ofanzivi Švaba na nas u čitavoj Jugoslaviji, da će poslije toga doći »nedičevci« i potjerati i Švabe i nas, a ističu kako im je Bačević³ tek stigao iz Londona sa novim direktivama, što je i sam prije neki dan na zboru izjavio.

Švapske snage su slabog morala i borbenosti predaju se u jačoj mjeri nego ikad do sada, fizički su iscrpljeni, ali je češći slučaj da i u većem broju vrše samoubistva rađe nego predaju kad se dovedu u bezizlaznu situaciju. Motorizacije a naročito tenkova imaju manje nego do sada upotrebljujući kola i ogromne konjske komore.⁴ Primjećuje se manji broj artiljerije ali i veći broj težih bacača (i od 100 mm). Činjenica da često uništavamo jednu kolonu pred očima druge koja to uništenje hladnokrvno posmatra ocrtava ne samo nizak moral, već vrlo slaba rukovodstva.

Od posljednjeg izvještaja napadali smo i zauzeli Avtovac, a dijelom i Gacko,⁵ ali uslijed dolaska pojačanja morali smo se povući. Za to vrijeme III Brigada upadala je u Bileću⁶ vodeći žestoke borbe prethodno oko nje, a dotle zaštićena sa desnog boka X Brigada uspješno je razbila crnogorsko-hercegovačke četnike na više mjesta, zauzela Viluse i Grahovo

³ Petar Bačević, major bivše jugoslovenske vojske — komandant četnika u Hercegovini. Poginuo u borbi sa jedinicama NOVJ početkom 1945 godine.

⁴ Četrnaesti puk Sedme SS divizije novembra 1943 god. izvršio je preformaciju komore, pripremajući se za zimsku akciju »Snežna večavica« (Schneesturm). Detaljnije o tome vidi dok. br. 3 2—a, k. 72 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁵ Vidi dok. br. 236 i tom IV, knj. 19, dok. br. 66 i 141.

⁶ Opširnije o tome vidi dok. br. 81 i opštu bojnu relaciju Trećeg zbornog područja za decembar 1943 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 15 1—3, k. 57.

i dalje prodrla u Lastvu,⁷ odakle se morala povući uslijed jačeg pritiska od Trebinja i Bileće.

Sada se II Brigada nalazi na sektoru Gacko — Nevesinje, napadajući stalno tu komunikaciju, kao i onu ka Ulogu preko Morina,⁸ gdje je prije dva dana vodila žestoku borbu o čemu još nijesmo dobili izvještaj.

III Brigada je na sektoru Trebinje — Ljubinje — Stolac⁹ napadajući tamošnje komunikacije i vrši uspješnu mobilizaciju. Da bi olakšali prodor III Brigadi na sektor Trebinja, zadržali smo X Brigadu na sektoru Banjani — Bileća, odakle vršimo pritisak na Bileću, vezujući donekle na sebe i Gatački garnizon i tako olakšavajući i II Brigadi uspješno dejstvo na njenom sektoru. Jedinice odreda ugrožavaju i napadaju komunikaciju Nevesinje — Mostar, Stolac — Mostar, Metković — Trebinje, čiste teren od manjih četničkih bandi pomažući i druge akcije brigada.

Ubrzo po povratku III Brigade iz Južne Hercegovine¹⁰ vjerujemo da ćemo moći likvidirati Gacko¹⁰ i tako stvoriti povoljne uslove za našu daljnu ofanzivu.

Više manjih okršaja uspješnijih bilo je po čitavoj Hercegovini i sa Švabama i sa četnicima i od strane jedinica brigada i odreda. U svim ovim akcijama ubijeno je i zarobljeno 99 Švaba i četnika i zaplijenjeno nešto oružja i opreme, a mi smo imali 15 mrtvih i 35 ranjenih. Zarobljena su i 2 puškomitraljeza i 1 laki bacač i prilično italijanske municije.

Uopšte uzev stanje u Hercegovini je prilično. Uslovi za mobilizaciju su povoljni u Južnoj i Srednjoj Hercegovini, dok su slabiji u Sjevernoj. Imamo i prilično dezertera iz jedinica Sjeverne Hercegovine (Gacko — Nevesinje).

Nedavno nam se je vratio bataljon sa Boraka koji je pratio crnogorske delegate za Bosnu, a tamo je još uvijek naš jedan bataljon kod Mostarskog na prostoru Boraka koji je otišao pred druga Uglješu Danilovića («Čokaliju»). Mostarski bataljon se prilično ojačao,¹¹ pa čim stigne odobrenje da ulazi u naš sastav, možda bi mi tamo uputili jedan naš bataljon radi formiranja Mostarske brigade, u kom slučaju bi se pojačala mobilizacija iz Mostara — Dubrava i Planine¹² i mogao srediti sektor Konjic.

⁷ Vidi dok. br. 103.

⁸ Vidi dok. br. 86.

⁹ Opširnije o tome vidi dok. br. 187.

¹⁰ Napad je izvršen krajem decembra. Opširnije o tome vidi dok. br. 159, 169 i 190.

¹¹ Detaljnije o tome vidi dok. br. 135.

¹² Predeo između Bjelašnice i Treskavice.

Za sada u Hercegovini postoje dva odreda, od kojih Sjeverni ima 2 slabija bataljona, a Južni 3 dobra bataljona, a postoje uslovi da se formira i četvrti. Preduzimamo mjere da formiramo neke jedinice i sa desne obale Neretve na prostoru Ljubuški — Metković.

Na sektoru Vučji Do — Banjani — Grahovo — Krivošije — Trepča bile su preko 20 dana naše dvije brigade i kao posljedica formiran je i ponova popunjen Banjsko-vučedolski bataljon koji sada broji preko 100 boraca, ojačan je Rudinsko-trepčanski bataljon, a stvoren je i tek formiran i jedan bataljon u Goliji (70 boraca). Danas smo izviješteni da je naređen odlazak Rudinsko-trepčanskom bataljonu i dijelovima Banjsko-vučedolskog bataljona ka Nikšiću. Odlaskom ovih snaga ovaj teren ostaće ispražnjen i kada i mi odvučemo naše snage pod pritiskom grahovskih i krivošijskih četnika povećaće se broj četnika na ovome sektoru za bar nekoliko stotina. Uslova za mobilizaciju na ovome terenu od strane jedinica crnogorskih brigada ima. Mi nećemo moći zbog stanja u ostalim krajevima Hercegovine u punoj mjeri kontrolisati ovaj teren, pa predlažemo da na ovaj sektor, pa makar i privremeno, dođu bar dva bataljona neke crnogorske brigade, te da se ove neko-like opštine ne ostave na milost četnicima.

Prije neki dan dobili šmo naređenje¹³ od načelnika Vrhovnog štaba koga vam prilažemo — pisano u oktobru — da odmah uputimo naš 3 bataljon X Brigade za VIII Korpus. Vi ste nam bili naredili da ostane kod nas do vašeg daljnjeg naređenja. Ovaj bataljon sada broji oko 120 boraca, od kojih je 60 novomobilisanih iz Dubrovnika. Ostatak je skup Dalmatinaca koji su ranije bili dodijeljeni X Hercegovačkoj brigadi kod Glamoča, kao i prikupljeni poslije Sutjeske iz raznih dalmatinskih jedinica, od kojih svega 30-ak iz bivšeg 3 bataljona I Dalmatinske brigade, od kojih je sada dobar dio uzet za rukovodstva ostalih naših jedinica (zamjenik komandanta X¹⁴ i II Brigade,¹⁵ komandanata bataljona 2, i prilično političkih radnika). Ovaj bataljon pretstavlja i jedan dio stuba X Brigade, postoje uslovi za popunu iz toga od Dubrovnika i m. Konavli, a isti je i jako koristan za djelovanje na tome sektoru, pa molimo i predlažemo da isti ostane i dalje kod nas. Ovo sve tim prije što se blizu 100 boraca Hercegovine — većinom boljih rukovodilaca, nalazi po bjekstvu iz italijanskih logora sada u jedinicama Dalmacije, pa je pitanje kadrova naročito političkih kod nas i danas aktuelan problem. Po ovome pitanju očekujemo od vas rešenje, do koga 3 bataljon ostaje kod nas.

¹³ Redakcija nije pronašla spomenuto naređenje.

¹⁴ Bogdan Peko

¹⁵ Srećko Reić

Šaljemo vam traženo oružje i to:

1 »šarac«, broj 1763, model 1942 g. i

1 „ „ broj 1944, „ „ 1942 g.

sa po jednim punim dobošom.

Šaljemo 1 mašinku, broj 5375, sa gvozdenim kundakom

1 „ „ 1177 sa drvenim kundakom a

1 „ „ 1744 sa drvenim kundakom

sve tri mašinke su sa punim okvirima.

‘ Uslijed formiranja jedinica odreda, ranije pošiljke — 2 puškomitraljeza vama, nešto automatskih oruđa davano je i za Banjski bataljon, to smo sada u naoružanju prilično oskudni i dalje davanje bilo bi osjetno za naše jedinice.

Hrana koja je poslana bila za nas na Šavnik nije došla do nas. Bilo bi dobro da se naredi Komandi mjesta Šavnik da nam rezerviše bar nešto pirinča, makarona i cigaret-papira, koje bi mi prihvatili. Cigaret-papira nigdje nema u Hercegovini, a pirinač bi bio potreban za bolnicu i veliki broj naših ranjenika.

Slušamo nepotvrđene vijesti o velikim gubicima II Divizije — Šumadijske brigade — na Limu,¹⁶ vi ste nam javili o smjeni Štaba II Divizije, pa bi molili, ukoliko je to podesno, da nam javite po ovome slučaju.

Prilog: naređenje načelnika Vrhovnog Štaba od 24 oktobra o. g. i relacija¹⁷ za prošlih 15 dana.

Šaljemo vam i šifru dobijenu od V. Š. prije neki dan kojoj je već istekao rok i mi je nećemo upotrebljavati. Mi ćemo upotrebljavati i nadalje dosadašnje šifre dobijene od vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar

Dragiša Ivanović

Komandant-p. pukovnik

Vlado Šegrt

Načelnik Štaba-p. pukovnik

Rade Hamović

P.S. Šaljemo vam još 5 punik okvira za mašinke u potrebnoj kesi za njih.

ŠTAB II UDARNOG KORPUSA N.O.V.

Br. 309 26 dec. 1943

u akta

Sekretar,

B. Selić

¹⁶ Detaljnije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 86, 93, 99 i 106.

¹⁷ Redakcija nije pronašla spomenutu relaciju.

**IZVJEŠTAJ POLITIČKOG KOMESARA DVADESET DE-
VETE HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE OD 20 DECEM-
BRA 1943 GOD. POLITIČKOM KOMESARU DRUGOG
UDARNOG KORPUSA O MORALNO-POLITIČKOM STANJU
JEDINICA I O SITUACIJI U HERCEGOVINI¹**

POLITIČKI KOMESAR
29. HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUOSLAVIJE
K. pov. br.: 108
20 decembra 1943 god.
S. Donje Crkvice

Podnosi izvještaj

POLITIČKOM KOMESARU II U. KORPUSA

1. — IZVJEŠTAJ O PRIJEMU I POSTUPKU:

Primio sam Vaše direktivno pismo² kao odgovor na moj izvještaj od 1 decembra o. g.

Vašu direktivu u pogledu članova štapske jedinice odmah smo sproveli u djelo. To je bila pogrešna praksa samo u Hercegovačkoj brigadi kao posljedica nesporazuma ranijih partijskih rukovodilaca. Svi zamjenici politkoma brigada primili su k znanju tu direktivu i sada štapske jedinice svih brigada funkcionišu organizaciono pravilno. Kao što sam Vam u prvom izvještaju³ naveo, mi smo već održali jedan sastanak divizijskog biroa 30 novembra, [sa] kojega sam Vam ukratko zaključke izložio. Ukoliko bude dozvoljavala vojnička situacija, partijski biro ove divizije sastajace se često. Sekretar biroa je drug Franc Novak, zamjenik politkoma III hercegovačke brigade, radnik. Iako mi je poznat način rada i zadaci divizijskog biroa, molim Vas da mi pošaljete detaljna uputstva radi što pravilnijeg rada.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15 5, k. 1143.

² Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 158.

³ Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 17/5, k. 1143 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Primio sam Vaš direktivni raspis političkim komesarima jedinica II U. korpusa. Odmah sam raspis prenio na politkome brigada i odreda. U vezi Šeste ofanzive, mi smo već u X hercegovačkoj brigadi održali konferencije, ali radi potpunijeg izlaganja uslova, toka i posljedica ofanzive, Vaš raspis će se proraditi u svim bataljonima svih triju brigada. Naročito će se insistirati na razvijanje duha ofanzivnosti kod boraca ove divizije.

U vezi Vašeg obavještenja i direktiva za svečanosti povodom proizvodjenja našeg Vrhovnog komandanta — TITA u čin maršala . . ., već su održane svečanosti u dva bataljona X hercegovačke brigade a sigurno i u bataljonima II i III brigade, koje zbog udaljenosti još nisu podnijele izvještaj. a i direktiva je stigla prije 4 dana. U ime boraca i rukovodilaca mi smo već radiogramom preko radio stanice Korpusa uputili pozdravne radiograme.

2. — STANJE U DIVIZIJI:

Formacijsko stanje naše divizije razlikuje se od mojeg prošlog izvještaja u tome što smo partizanski bataljon »Miro Popara« uvrstili kao četvrti bataljon u našu III brigadu. Njegovo brojno stanje za sada je 55 boraca, jer smo 15 boraca ostavili na terenu. Taj bataljon se je u borbama krajem prošlog mjeseca pokazao dobro. Tačan pregled brojnog stanja ne mogu Vam sada podnijeti, ali otprilike je oko 1.600 (u sve tri brigade).

U svim jedinicama često se održavaju konferencije specijalno u svrhu sprečavanja dezerterstva, pa se je u tome priлично i uspjelo. Tako n. pr. borci 4 bataljona II brigade uhvatili su 2 dezertera 1 bataljona iste brigade (Gačani), razoružali ih i vezane sproveli Štabu brigade. Vojni sud II brigade, poslije konsultovanja sa Štabom bataljona i sa Štabom divizije, donio odluku da ih strijelja zbog svjesnog dezerterstva. To je pozitivno uticalo na borce, koji su uvidjeli svu težinu toga akta. Naravno, svi borci su uvidjeli da se strogo postupa prema dezerterima, ali se ne donosi principijelan sud, nego se pojedinačno ispituje svaki slučaj i samo organizatori i svjesni četnički elementi kažnjavaju smrću.

Na političkim konferencijama poslije političkih referata postavljaju se razna pitanja, ali najviše pitanje otvaranja drugog fronta. Borci su skloni da potcijene anglo-američku ulogu u ovom ratu, pa na svim konferencijama politički rukovodioci i radnici redovno moraju objašnjavati to pitanje. Što se ofanzive tiče, borci su dobrog morala i relativno borbeni.

Uzdizanje partijaca obavlja se po planu, sa kojim sam Vas upoznao. Pored angažovanja partijskih i političkih rukovodilaca za uzdizanje političke svijesti boraca osjeća se potreba političkog kursa.

Uglavnom za sada politička svijest naših boraca, iako na niskom nivou, nije imala za posljedicu veliki broj dezerterstava. Izuzetak čini slučaj sa 9 muslimana, koji su mobilisani iz Kule Fazlagića, pa su prošle noći dezertirali iz 3 bataljona X brigade, jer su se približili svojim kućama. To je pored objektivnih uslova i posljedica nedovoljnog staranja starješina oko novih boraca, što ćemo nastojati da ispravimo.

Veći dio boraca do skoro je bio u četničkim redovima, pa se još osjeća politička nestabilnost, ali u još većoj mjeri postoji velika volja za saznanjem: borci sa velikom pažnjom slušaju sve referate i predavanja i to na njih pozitivno utiče. Ravnodušnost, a i preplašenost kolebljivaca u nekim krajevima kuda prolazimo, koje [su] posljedica gusto raspoređenih njemačkih posada, utiču na neke borce, ma da ne u velikoj mjeri. Tako n.pr., kod boraca se primećuje da prepričavaju razne četničke laži o tobožnjoj snazi okupatora, milionu Nedićevih vojnika, konferenciji Ruzvelta, Čerčila i Hitlera u Rimu, Bačevićovom putu podmornicom u London itd. To se osjeća samo kod onih najkolebljivijih, a i oni sami ne vjeruju, tek s vremena na vrijeme reknu.

Konstatujem da se borci 2 bataljona X brigade, koji su iz Sreza nevesinjskog, dobro drže. I taj elemenat je kolebljiv malo manje od gatačkog, ali u posljednjim borbama taj bataljon je dao prilično veliki broj žrtava (top je ubio 4, a 9 ranio), pa se i pored toga ti novi borci dobro drže. Naravno, sa njima se intenzivno radi.

Disciplina se svakog dana diže na viši stepen. Još nije dostigla nivo koji može da dostigne. Štabovi i brigada i bataljona disciplinovani su. Nedostaje dovoljna kontrola nad jedinicama i pojedincima. U tom pogledu preduzimamo mjere za povećanje budnosti i kontrole.

3. — PITANJE POLITODJELA:

Kao što Vam je poznato, pitanje politodjela u našoj diviziji još nije regulisano. U jednom radiogramu obavijestili ste nas da je rukovodilac politodjela naše divizije drug Vojo Kovačević. U Vašem pismu obećali ste da ćete poslati jedan politodjel. Međutim, nama su potrebna tri politodjela. Za sada su članovi: Drug Vojo Kovačević, drug Vule Mićunović, drug Aco Babić, od kojih dvojica posljednjih još nisu postavljeni. Pri politodjelu je drug Živko Jošilo. Prema tome, imamo 4

člana. Kad bi ste mogli odrediti još 4—5, bilo bi za ovu diviziju dobro, jer bi na taj način sve brigade imale svoje politodjele.

Molim Vas da mi na ovo odgovorite, jer ako ne dobijemo kompletne politodjele, ovako će rad hramati. Jer ako ostane jedan politodjel pri Diviziji, tehnički je rad izvodljiv samo kad bi taj politodjel bio nekako pri Štabu divizije zbog koordinacije njihovog rada, ali i tada aktivnost politodjela više nego tri puta je manja u svakoj brigadi od aktivnosti kompletnih politodjela.

Drug Živko Jošilo je prodoran rukovodilac. On dobro odgovara funkciji političkog komesara. Drug Špiro Srzentić je pametan politički rukovodilac. Po mom mišljenju, drug Živko Jošilo bolje bi odgovorio dužnosti politkoma II brigade, a drug Špiro Srzentić funkciji člana politodjela brigade. Mogao bi biti i rukovodilac politodjela jedne brigade.

Molim Vas da pitanje politodjela u ovoj diviziji što prije riješite. Što se kadrova tiče, ako smatrate da ih nema, ja bih Vam mogao predložiti od kadrova iz Crne Gore, koji nisu dovoljno zaposleni.

Sadašnji članovi politodjela nalaze se po brigadama, a povremeno se nalaze i kod Štaba divizije, najviše zbog koordiniranja rada.

4. — RAD U DIVIZIJI:

Obavlja se po planu. Vojnički sektor rada prilično je zastupljen. Vojničkih rukovodilaca naša divizija ima i za nove jedinice, koje ćemo nastojati formirati poslije naših ofanzivnih operacija, koje sada sa II i III brigadom vodimo. Politički rukovodioci i partijski rukovodioci većim dijelom su na niskom nivou. Kako je pri ovakvim uslovima teško održati političko-partijski kurs, pokušaćemo da na sastancima biroa bataljona (zajednički za svu brigadu) sprovodimo izvođenje plana političko-teoretskog uzdizanja. Vidjećemo da li će se to moći ostvariti u svima brigadama. Časovi bi se zakazivali n.pr. dva put nedeljno. U X brigadi će se već početi sa takvim časovima.

Kulturno-prosvejtني rad još nije na zadovoljavajućoj visini. Nemamo dovoljno radnika za taj sektor, ali i ovo što imamo — još nismo uspjeli planski zaposliti i iskoristiti. In-sistiraćemo da se i taj sektor oživi.

Pored ostalih drugova koji su rukovodioci — članovi kulturnih odbora bataljona i brigada, mi smo zaposlili druga Latifića Aliju, koji je iz Štaba korpusa⁴ upućen za Istočnu Bo-

⁴ Odnosi se na Drugi udarni korpus NOVJ.

snu, pa kako je nemoguće za sada prebaciti se tamo, mi smo ga zadržali. Od ostalih jedan od rukovodilaca je drug Vlado Vidović, profesor.

Intendanture rade na taj način što se bataljonske intendanture staraju o nabavci hrane za bataljon, a brigadni i divizijski intendanti koordiniraju i kontroliraju rad. Pri svemu tome dešava se i manjih grešaka, kao prevelika oštrina i slično. Štabovi bataljona hrane se zajedno sa četama, a štabovi brigada i [Štab] divizije sa kuririma i ostalim osobljem na zajedničkom kazanu. Kvalitet te hrane ne razlikuje se mnogo od kvaliteta hrane boraca, nego i zbog oskudice izvjesnih sela kuda prolazimo povremeno je kvalitet gori. Za sada zadovoljava hrana po svim jedinicama i štabovima, kao i u bolnici. Ranije je bolnica (za posljednjih mjesec dana) zbog oskudice na terenu kuda se je kretala bila slabo hranjena. Sada smo uspjeli da joj poboljšamo hranu. U vezi ishrane bolnice napisao sam ranije jedan raspis politkomima, gdje sam istakao značaj toga pitanja.

5. — PARTIZANSKI ODREDI I MOBILIZACIJA:

U saglasnosti sa Oblasnim komitetom KPJ za Hercegovinu sada su kompletirani štabovi obiju odreda Hercegovine,⁵ kao i na predlog tih štabova i štabovi partizanskih bataljona. Osjeća se sve veći rad tih bataljona i na mobilizaciji. Mobilizacija posljednjih dana nije znatna, a najviše zbog njemačkih posada koje narod smatra u izvjesnim krajevima kao vjesnike neke zamišljene ofanzive.

Izviješteni smo da se i oko Imotskog formiraju izvjesne partizanske jedinice,⁶ a tako isto i oko Ljubuškog.⁷

U vezi zadatka⁸ koji je Štab korpusa dao Štabu naše divizije mi smo izvjesno vrijeme bili na teritoriji Crne Gore (Golija — Banjani — Grahovo). U Goliji smo formirali partizanski bataljon od 70 boraca, u Banjanima od 150 boraca, u Rudinsko-trepačkoj opštini pod našim uticajem formirana je partizanska četa. 30 boraca iz Grahova koje je mobilisala naša X brigada dali smo Banjsko-vučedolskom partizanskom bataljonu. Dakle, na terenu Crne Gore formirali smo partizanske jedinice, pa bi zgodno bilo da bar ove pogranične jedinice svojevremeno uvrstimo uz naše brigade, ako ne u cjelini — bar djelimično, jer je to plod rada naših jedinica, a iz pograničnih sela borci gravitiraju sa hercegovačkim jedinicama.

⁵ Detaljnije o tome vidi dok. pod reg. br. 28/5, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ i ⁷ Vidi tom V, knj. 23, dok. br. 71.

⁸ Vidi tom III, knj. 6 dok. br. 159.

U svakom slučaju radi uspješnog izvođenja naših zadataka u Hercegovini, kako operacijskih, tako mobilizacionih, neophodno je potrebno da jedna od crnogorskih brigada na sektoru Banjani — Vučji Do — Grahovo drži 2 bataljona, jer će se u protivnom četničke bande instalirati u tim opštinama i izvršiti nasilnu mobilizaciju, te time omasoviti svoje banditske pljačkaške horde.

6. — STANJE U HERCEGOVINI:

Iz radiograma i izvještaja koje Štab naše divizije šalje Štabu našeg korpusa vidite raspored Švaba po Hercegovini. Simptomatično je da na relativno mali broj vojnika imaju veliki broj topova i ostalih teških oruđa. Svi su izgledi da je to nadoknađivanje morala artiljerijom. Oko svakog njemačkog garnizona vrzmaju se četnički banditi.⁹ Izviješteni smo da su počeli oblačiti njemačku uniformu sa kukastim krstom (neki kažu da im je krst na ruci, a neki na kapi). Pomoću Nijemaca četnički banditi najviše uspijevaju u srezovima Trebinjskom, Bilečkom i Ljubinjskom.¹⁰ Iz Bilečkog sreza mi imamo ljudstvo koje sačinjava dva do tri bataljona. Ali iz tog sreza i četnički banditi imaju oko 400 skoncentrisanih u Bileći. Ukratko, Bilečki srez je skoro sav pod oružjem. U tom srezu izvršena je velika diferencijacija između partizanskih porodica i četničkih bandita. Tako n.pr. veliko selo Baljci kod Bileće potpuno je partizansko, osim 7 koji su četnici. I sada tih 7 u zajednici sa ostalim banditima sa položaja oko Bileće do posljednje kokoške opljačkali su mnoge od partizanskih porodica, a nekima su i kuće popalili.

Dakle, pomenuta tri sreza pod pritiskom Nijemaca i četničkih bandita u četničkim bandama [nalazi se] priličan broj.

Četnički pljačkaši opljačkanu stoku i namirnice dijelom daju Švabama, a dijelom na trebinjskoj pijaci prodaju dubrovačkim lihvarima. Švabama daju krupnu stoku. I pored toga Švabe im daju u posljednje vrijeme obilato trebovanje. Oko pljačke više puta se potuku među sobom.

Nijemci su ih naoružali teškim oruđem sa dosta municije, ali borbenosti nemaju bez naslona na Švabe.

Obaviješteni smo da u Gatačkom srezu nisu uspjeli novih mobilisati, osim one koji su ranije bili u njihovim redovima. I suviše su mizerne i nepolitičke njihove parole za mobilizaciju, Nedić, kralj, a kod neobaviještenih oko Trebinja i

⁹ Opširnije o saradnji četnika sa njemačkom i ustaško-domobranskom vojskom vidi dok. br. 195, 236 i neprijateljska dokumenta u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 13/19, 29/19, 42/19, k. 192, 54/3a—3 k. 153, 12/12—1, k. 202.

¹⁰ Vidi dok. br. 187.

Bileće, gdje partizani ne kontroliraju, pozivaju se i na Engleze, a najviše prijetnja njemačkom silom su njihova agitacija i propaganda.

U blizini njemačkih garnizona narod je zaplašen, jer ga četnici strahovito pljačkaju i maltretiraju, dok to nije slučaj sa većinom sela koja su dalja od komunikacije. Uglavnom, nastoje da otežaju našu mobilizaciju prijeteci narodu svakodnevnom njemačkom ofanzivom »kroz dva dana«, kako bi kolebljivci još čekali van naših redova, a dobar dio i u škripu.¹¹

Gacko i Nevesinje su većinom četnički raspoloženi sretno, ali karakteristično je da bježe od njemačke uniforme većim dijelom.

U Hercegovini ima čitavih krajeva skroz partizanski raspoloženih kao n.pr. Hrasno, Dabar, Popovo Polje, Fatnica, Davidovići itd., odakle smo mobilisali dobar broj boraca.

Ukratko, dok ne razbijemo Šestu ofanzivu, mobilizacija neće biti naročito uspješna, ali se nadam da ćemo uspjeti mobilisati još priličan broj boraca. Činjenica da Švabe uporno brane gradove — održava kolebljivost kod jednog dijela mase. Nastojaćemo da najenergičnije udaramo, jer bi se to svestrano pozitivno odrazilo.

7. — RAD SA NARODOM:

Obavlja se prema prilikama. Tako n.pr. danas su dva bataljona X brigade sa 100 osoba iz sela Vučedolske opštine (Ubla — Crkvice) svečano proslavili proizvođenje druga Tita u čin maršala... U mnogome zavisi od vojničke situacije.

8. — ZDRAVSTVENO STANJE:

Zadovoljava. Kako su većim dijelom borci do skoro bili kod kuća — nisu fizički iznureni. Odjeća i obuća nisu najgore. U nekim bataljonima čak se i sa tim dobro stoji. Ni u akcijama na Švabe ne može se doći do dobre odjeće i obuće, jer su vrlo slabo obučeni i obuveni, ali borci s vremena na vrijeme dobijaju od kuća, a i ponegdje se uzme italijanska uniforma od seljaka (rezervna). Zaraznih bolesti skoro nema (svega nekoliko slučajeva nesigurno konstatovanog tifusa).

9. — BLAGAJNA:

Kao što Vam je poznato, ova divizija ima izvjesnu količinu zlatnog novca. Imali smo više, ali je ranije izdato 100 zlatnih funti šterlinga drugu Uglješi »Čokaliji«,¹² a nešto i

¹¹ Misli se na one koji su se prikrivali u škarpama i izbjegavali da stupe u NOVJ.

¹² Uglješa Danilović-Čokalija

Štabu korpusa i V.Š.¹³ Sada imamo 188 zlatnih funti šterlinga, 2 napoleondora, 1 zlatnik od 10 dolara.

Papirnog novca nemamo, pa ako ima Štab korpusa, molim da nam pošaljete, jer smatram da bi ovo zlato trebalo trošiti samo za municiju.

10. — ŠTAPSKA JEDINICA:

Kako je komandant Divizije bio odvojen od nas, do skoro,¹⁴ održali smo jedan sastanak štapske jedinice. Jedna od tačaka dnevnog reda bila je međusobno upoznavanje kao partijaca sa samokritikom i kritikom. . . .

Redovno ću Vas izvještavati o razvoju naših međusobnih odnosa. Do sada je bila potpuna harmonija. Ukoliko bude njihovih primjedaba na moj rad ili moje ponašanje prema njima ili ostalima, redovno ću Vas izvještavati o svemu tome, kako biste mi lakše pomogli u otklanjanju nedostataka i ispravljanju eventualnih većih grešaka.

Intendant¹⁵ je mlad partijac, bivši činovnik u Belju. Disciplinovan i zauzimljiv, ali još nema dovoljno iskustva.

Sanitetski referent¹⁶ je bivši vojni sanitetski činovnik. Ima dosta stručnog znanja i organizacionog iskustva. Kroz Bosnu se je izvježbao i u pogledu liječenja, tako da kao sanitetski referent zadovoljava. Kao partijac disciplinovan je i zauzimljiv. Šef Ob. centra još nije stigao iz Bosne, tako da ob. služba još nije potpuno organizirana.

Pri ovom štabu nalaze se drugovi: Petar Komnenić, profesor iz Vučijeg Dola, Janko Bjelica, inženjer iz Bileće i Novica Šekarić iz Bosne. Sva trojica su po godinama stariji. Drug Komnenić radi po pitanju pozadinskih vlasti, drug Bjelica kao popularni drug politički radi s vremena na vrijeme sa narodom, a vaspitno sa kuririma i Pratećom četom. Drug Šekarić trebalo je da pođe za Istočnu Bosnu, ali zbog razvoja događaja nije mogao poći, pa smo ga zadržali do omogućavanja odlaska. Za sada pomaže intendantu.

Ovdje je i drug Dževad Midžić, član Izvršnog odbora omladine. On ide po brigadama i pomaže SKOJ-vske organizacije u očekivanju poziva za kongres SKOJ-a poslije ofanzive.

Sa drugarskim pozdravom

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Dragiša Ivanović

¹³ Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije

¹⁴ Vidi dok. pod reg. br. 1/2 i 61, k. 1143 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i tom III, knj. 6, dok. br. 126.

¹⁵ Rista Gaćina

¹⁶ Tripo Vujičić

**IZVJEŠTAJ ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE ŠTABU
PRVOG PROLETERSKOG KORPUSA O BORBAMA NA
PROSTORIJI LIVNO—DUVNO—ŠUJICA U VREMENU OD
1 DO 20 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
I. PROLETERSKE DIVIZIJE
Br. 376

21. decembra 1943 god.

Dvadesetodnevni izveštaj
o akcijama divizije u
vremenu od 1-20. XII-1943.

ŠTABU I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ

Travnički sektor

Izveštaj o napadu na Travnik noću 29/30. XI² dostavljen je ranije. Posle ovoga naše jedinice ostale su na Travničkom sektoru i to: sa I i III Brigadom na prednjim linijama,³ a XIII Brigada u rezervi.⁴ Na ovim položajima sačekali smo smenu od jedinica VI Ličke divizije koja je izvršena zaključno sa 5 o.m. izjutra⁵ (sem za jedan bataljon I Brigade, koji je tek drugog dana pošao sa Travničkog sektora).

Sa ovog sektora jedinice I i III Prolet. brigade krenule su 5 o.m. u 6 č. izjutra, peške i delom kamionima, pravcem D. Vakuf — Bugojno — Kupres — Šujica, sa zadatkom sadejstva sa dalmatinskim jedinicama prema neprijateljskoj grupi⁶ koja je već bila otpočela prodor od Posušja i s. Aržano.

Na Travničkom sektoru ostala je i dalje XIII Prolet. brigada kao rezerva na prostoru D. Vakuf — Komar.

Sektor: Livno — Duvno

Posle dvodnevnog marša naša grupa od dve brigade u toku noći 6/7. o.m. izbija prema Duvnu (I Brigada)⁷ i Livnu (III Brigada).⁸

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 19/1—2, k. 710.

² Vidi dok. br. 19.

^{3, 5, 7 i 8} Opširnije o rasporedu jedinica vidi dok. br. 107 i 109.

⁴ Vidi dok. br. 72 i 73.

⁶ Vjerovatno se odnosi na dijelove 114 divizije. U dnevnom izvještaju 15 brdskog armiskog korpusa od 5 decembra 1943 god. stoji: »114. Div. priprema za operac. »Citen« (»Ziethen«) južna grupa posle kratke borbe kod Muća (14 km. zap. Sinja) stigla u Sinj«... (vidi film pod reg. br. Minhen 5/571—572 (586—587) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

²⁶ Zbornik, tom IV, knj. 20.

Na sektoru Livno — Duvno situacija se brzo menjala i neprijatelj je — posle proboja isturenih položaja u Dalmaciji — brzo prodirao ka severu, gotovo i ne nailazeći na kakve organizovani otpor.⁹ Tako se desilo da su se naše čelne jedinice i još istog dana, 6 o.m., u pokretu susrele sa manjim neprijateljskim delovima na oba pravca. Neprijatelj je već bio ušao i u Duvno i u Livno.¹⁰ Dalmatinske jedinice ovim dubokim neprijateljskim prodorima bile su ispresecane, bez međusobne veze, bez sigurne veze štabova i jedinica, tako da je trebalo izvesno vreme za njihovo prikupljanje i upotrebu. U prvom momentu moglo se osloniti samo na prispele jedinice iz naše grupe.

Situacija kod neprijatelja nije bila poznata ni u pogledu brojeva snaga, sastava i sredstava, ni u pogledu njegovog rasporeda; u prvo vreme nije se čak znalo ni kojim pravcem je neprijatelj prodro u Livno. Da bi se zadržalo, do tada brzo neprijateljsko prodiranje, trebalo je ofanzivno dejstvovati još odmah, koristeći nepovezanost i nestabilnost isturenih neprijateljskih grupa, pretpostavljajući i njihovu početnu malobrojnost. Obzirom da su naše brigade bile tek u prikupljanju i samo delimično izbile na svojim pravcima, rešili smo da još 7 o.m. uvečer sa I Prolet. brigadom izvršimo jak pritisak na Duvno sa njena tri raspoloživa bataljona,¹¹ težeći eventualnoj likvidaciji neprijateljske grupe u Duvnu koja je u toku ovog dana u dva maha vršila ispade sa tri tenka, nešto kamiona i pešadije u pravcu s. Mokronoge. Napad na Duvno otkočeo je u pola noći. Neprijateljski predstražni delovi su sterani u grad; oštra borba razvila se po periferijama grada, ali su tenkovi onemogućili likvidaciju Duvna;¹² neprijatelj se sklonio po tvrdim kućama i vrlo malo je dejstvovao, dok su tenkovi bili vrlo aktivni i onemogućavali su pristupe ulicama.

Istoga dana, 7 o.m., neprijatelj iz Livna izvršio je ispad u pravcu Borove Glave sa tri tenka i 15 kamiona sa vojnicima;¹³ prednji delovi III Prolet. brigade, koji su već izbili na Borovu Glavu, vratili su neprijatelja nanoseći mu gubitke.¹⁴

⁹ i ¹⁰ U dnevnom izveštaju od 8 decembra 1943 god. 15 brdski armijski korpus javlja da je Livno očišćeno i da je uspostavljena veza sa dijelovima 5 SS korpusa (vidi film pod reg. br. Minhen 5.573—574 (588—589) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

¹¹ i ¹² Vidi dok. br. 36 i 107.

¹³ Komanda 15 brdskog armiskog korpusa u svom izveštaju od 8 decembra javlja da je grupa »Berger« zauzela Livno i nastavlja nasilno izviđanje u pravcu juga i istoka, da su uspostavili vezu sa AA 118, kao i o jakim neprijateljskim snagama na Borovoj Glavi (tt. 1290). Dokument—film se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5.573—574 (588—589) mjesečni izveštaj.

¹⁴, ¹⁵ i ¹⁶ Vidi dok. br. 109.

8-XII: na pravcu Livno delovi III Prolet. brigade sukobili su se sa neprijateljem koji je nadirao ka Borovoj Glavi. Borba se razvila u visini s. Potočani i trajala je 6 č. Neprijatelj je odbačen u Livno.¹⁵ Ubijena su 32 neprijateljska vojnika, ranjen je veći broj; zaplenjeno je 6 pušaka, jedan šarac, nešto municije i 25 šinjela. Na našoj strani bilo je: 6 mrtvih, 12 ranjenih i 1 zarobljen. Naši gubitci su uglavnom od tenkova.

Na pravcu Duvna neprijatelj u dva maha sa tenkovima i pešadijom vršio je snažan pritisak u cilju prelaska reke Šujice kod Mokronoga, gde je bio srušen most. Dejstvo naših protikolaca, dobrim delom i postojeća prepreka, osujetili su neprijateljsku nameru. Pri ovom je sadejstvovala i jedna četa — bočno osiguranje III Prolet. brigade, koja je ovom prilikom ubila 8 neprijateljskih vojnika i zarobila 4 puške, 1 tromblonsku pušku sa 40 bombi i nešto sitne spreme.

Ovoga dana (noću) I Prolet. brigada sa četiri bataljona ponovo vrši napad na Duvno i južne (bliže) neprijateljske posade. Iz istih razloga neprijatelju je uspelo da se i ovoga puta zadrži samo u tvrdim kućama u gradu. Delovi koji su dejstvovali južno na komunikaciju Karlov Han — Duvno izbili su do Prevale, na kojoj su naišli na jači neprijateljski otpor potpomognut artiljerijom od Karlovog Hana.

U oba napada na Duvno I Brigada je imala 2 mrtva i 17 ranjenih boraca.

9-XII: na pravcu Duvna bez promena.

Na pravcu od Livna neprijatelj je pokušao ispad ka Borovoj Glavi, ali je posle kratke borbe odbijen.

Noću u 24 č. III [Proleterska] brigada sa tri bataljona napala je na Livno.¹⁶ III Dalmatinska brigada tražila je i bila je predviđena za ovu akciju, ali je zakasnila za napad i njeno docnije dejstvo nije bilo efikasno. Delovi III Prolet. brigade upali su u grad, ali zbog neprijateljskog dejstva iz pozadine od predviđenog pravca napada Dalmatinske brigade, kao i zbog njenog neučestvovanja, napad je u zoru obustavljen.

Neprijatelj je od naših bacača imao 60 mrtvih; zarobljeno je 2.500 metaka, 50 ručnih bombi, nešto šatorskih krila, čebadi i druge sitne spreme. Mi smo imali 1 mrtvog i 4 ranjena borca.

10-XII: od pravca Livna neprijatelj je sa jačim snagama u tri kolone otpočeo napad na sektor III Prolet. brigade.¹⁷

¹⁷ U svom izvještaju od 9 decembra 1943 god. Komanda 15 brdskog armiskog korpusa javlja da se je neprijatelj sredo poslije zabune zbog brzog prodora jedinica ovog korpusa, kao i o ponovnom izvidanju oko Livna, kojom je prilikom napadnuta grupa »Berger« 7 km jug. ist. od Livna. Dokumentat—film se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5.575—576 (590—591).

Borba se vodila preko celog dana i neko vreme noću. Levokrillna neprijateljska kolona je razbijena i povraćena u Livno. Neprijateljska desna kolona i srednja — motorizovana, koja je išla duž ceste, produžile su sa borbom, dobile pojačanja, dohvatile se prvih čuka ispred i u visini Borove Glave i tu zanoćile.

Leva neprijateljska kolona imala je 30 mrtvih i više ranjenih; srednja i desna neprijateljska kolona odvukle su svoje mrtve i ranjene sa dva kamiona. Zaplenjeno je nekoliko konja sa municijom.

Mi smo imali 2 poginula (među njima i zampolkom Mile Brkljač) i 8 ranjenih boraca.

Od pravca Duvna jedna motorizovana neprijateljska kolona izvršila je ispad istočno seoskim putem ka s. Oplećani. Posle kraće borbe neprijatelj se vratio za Duvno.

Ovoga dana, kao i u dva predhodna dana, primećeno je da u Livno dolaze pojačanja pravcem Sinj — Vaganj — Prolog.¹⁸

11-XII: na pravcu Duvna slabija artiljeriska i mitralješka vatra.

Na pravcu od Livna neprijatelj je dobio pojačanja i u 11 č. sa 2 velika i 5 malih tenkova i sa oko 1.000 vojnika izbio na Borovu Glavu. Pri ovome neprijatelj je dejstvovao na širokom sektoru, vršeći bočnim kolonama obilaske ka Krug Platinini i Jelovači; delovi njegove desne kolone spojili su se sa neprijateljskom grupom u Duvnu. Neprijateljski dalji pokušaji u pravcu Šujice odbijeni su.

Neprijatelj je imao 60 mrtvih i mnogo više ranjenih.

Pored Borove Glave neprijatelju je omogućena veza i bolje sadejstvo sa duvanjskom grupom. Naš sektor je sužen, terenski ograničen: dotadanje povoljne mogućnosti manevarskog dejstva smanjile su se.

12-XII: I Prolet. brigada sa sektora prema Duvnu, u pokretu ka Bugojnu, prikuplja se u visini Kupresa, gde je u toku noći smenjena od II Ličke brigade.¹⁹

III Prolet. brigada zauzima dubinski raspored na zatvaranju pravca Borova Glava — Šujica — Malovan.

Neprijatelj od Borove Glave preduzima izjutra napad u pravcu Šujice zahvatajući sa svojim rasporedom planinske

¹⁸ U izveštaju Komande 15 brdskog armiskog korpusa od 9 decembra 1943 god. stoji: »Grupa Šoh (Schoch) prešla preko Dinare, kod Han Prologa (20 sev.-ist. Sinja) uspostavila vezu sa Berger. Porušeni planinski put se opravljaju... Dokument-film se nalazi u mikrotekstu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5.575—576 (590—591).

¹⁹ 25 i 27 Vidi dok. br. 107.

grebene severno i južno od ceste. Neprijateljska pešadijska kolona je odbijena, dok je u 15 č. u s. Šujica ušla motorizovana kolona²⁰ od 2 velika i 10 malih tenkova, 38 automobila, 10 motocikla i 3 putnička automobila.

Neprijatelj je imao oko 15 mrtvih i ranjenih.

13-XII: sa sektora Livno — Borova Glava neprijatelj vrši ispad prema Krug Planini, težeći zaobilaskom desnokrlnih delova III Prolet. brigade. Neprijatelj je razbijen i bačen nazad.

Ubijeno je 8 neprijateljskih vojnika.

U toku dana u Šujicu stiže pojačanje iz Livna:²¹ 2 tenka 20 kamiona, 300—400 vojnika i iz Duvna: 30 kamiona. Neprijatelj pokušava motorizacijom manji neuspeo pokušaj prodora cestom u pravcu Malovana.

Mi smo imali 1 mrtvog i 2 ranjena druga.

I Prolet. brigada izbija u dolini Vrbasa, kao rezerva, na prostoru između Bugojna i D. Vakufa.

14-XII: neprijatelj sa linije Livno — Borova Glava — Šujica sa pet manjih kolona i nešto motorizacije izvršio je ispad u pravcu položaja III Prolet. brigade.²² Borba je trajala oko 3 sata. Neprijatelj je uz gubitke vraćen. Uništena su 2 neprijateljska kamiona i onesposobljen 1 top.

Mi smo imali 1 poginulog i 2 ranjena druga od neprijateljske artiljerije koja je preko celog dana bila vrlo aktivna.

I Brigada kao rezerva odmara se u Vrbaskoj dolini između Bugojna i D. Vakufa.

15-XII: na pravcu Šujica — Malovan neprijatelj je slabije aktivan. Otkrivene su na nekoliko mesta postavljene mine po putu i kućama. Mine je postavljao neprijatelj na terenu na kom je u toku predhodnog dana uspeo da izbije. Od nagazne mine poginuo je jedan naš borac.

ZAKLJUČAK:

Iako je grupa od naše dve brigade bila predviđena za dublje ofanzivne operacije ka jugu, naše dejstvo moralo se skratiti kako po razmerima, tako i po karakteru rada. Mi smo još odmah bili primorani na frontalno dejstvo u odnosu na neprijatelja koji je brzo izbijao napred i odmah stvorio aktuelnim pravce od Livna i Duvna ka našoj slobodnoj teritoriji. Dakle, naša grupa bila je primorana na defanzivni zadatak, s tim što su za njegovo izvršenje korišćeni svi povoljni momenti za ofanzivno dejstvo.

Zadatak je izvršen, neprijatelj je uz velike žrtve — iako sa izrazitom tehničkom nadmoćnošću — uspevao samo da po

²⁰, ²¹ i ²² Vidi dok. br. 207.

nekoliko kilometara napreduje; on je zadržan u dotadanjim brzim prodorima.

Naročito se istakla III Proleterska (Krajiška) brigada koja je pod najtežim terenskim i vremenskim uslovima vodila teške uspješne borbe, ostvarujući — uglavnom sama — zatvaranje pravaca nadiranja neprijateljske grupe sa linije Livno — Borova Glava — Šujica. Za pokazanu upornost, izdržljivost i uspehe predlažemo da se ova brigada pohvali.

Sektor Šujice

15. o.m. dalmatinske jedinice predvidele su napad na Livno u 17 č.²³ U vezi sa tom akcijom predviđene su ofanzivne operacije na celom sektoru: Livno — Duvno — Šujica; jedinice našeg korpusa bi dejsstvovala na neprijateljsku grupu Šujica — Duvno i delom od Šujice prema Livnu.

Za ovu operaciju predviđena je i dotadanja rezerva — I Prolet. brigada, koja je 16. o.m. u 0,0 č. iz doline Vrbasa krenula prema sektoru Šujica — Duvno.

Napad dalmatinskih jedinica na Livno nije uspeo, ali je uticao na raspored i momentalnu defanzivnost cele neprijateljske grupe, čije je čelo — do tada najaktivnije — bilo pasivno u toku čitavog dana 16 o.m. Trebalo je, s jedne strane iskoristiti prethodnu akciju Dalmatinaca, a s druge strane našim ofanzivnim dejstvom olakšati i omogućiti dalje operacije VIII Dalmatinskog korpusa.

Organizovan je napad za 16 o.m. u 17 č. na sektor Šujica — Duvno i Šujica — Livno;²⁴ napad izvode četiri brigade podeljene u dve napadne kolone: Istočnu i Zapadnu napadnu kolonu. Glavni cilj je uništenje neprijateljske grupe na sektoru Šujice, jednovremeno dejstvujući u pravcu Duvna i Livna, s tim što — po likvidaciji grupe oko s. Šujica — nastaviti gonjenje i proširiti operacije ka jugu.

I Proleterska brigada sa VII Krajiškom brigadom obrazovala je Istočnu napadnu kolonu i to: I Proleterska brigada kao udarna grupa za napad na Šujicu, a VII Krajiška brigada u cilju obezbeđenja i proširenja operacije trebala je jednovremeno ofanzivno dejsstvovati prema Duvnu.

III Proleterska brigada i II Lička brigada obrazovale su Zapadnu kolonu sa dejstvom od padina Malovana i Cincara prema Šujici i dalje na liniju Šujica — Borova Glava — Livno.

Zbog daljine polazne prostorije I Prolet. brigade, sporosti i daljine veze sa VII Krajiškom brigadom; zbog izvan-

²³ Opširnije o tome vidi tom V. knj. 22, dok. br. 134.

²⁴ Detaljnije o tome vidi dok. br. 74.

rednih momenata kod Zapadne kolone, — sve jedinice su zakasnile sa napadom, u napadu su jedinice bile nepovezane i počesno se zalagale: VII Krajiška brigada nije uopšte izašla na svoj zadatak. Napad nije uspeo, niti je mogao uspeti pod ovakvim okolnostima: skoro ni jedan uslov predviđen u planu operacije nije zadovoljen, — jedino je bila realno procenjena mogućnost likvidacije neprijatelja pod uslovom izvršenja postavljene plana za operaciju.

Radi ovoga naređen je ponovni napad na neprijateljsku grupu na sektoru s. Šujica, koji je naknadno obustavljen,²⁵ uglavnom na predlog Štaba I Prolet. brigade koji je naveo nesposobnost glavnine brigade da u borbi učestvuje zbog nesređenosti i zamornosti jedinica, a sem toga da su izgledi za uspeh smanjeni zbog povezanosti grupe u Šujici sa pozadinskim garnizonima Duvno i Livno, sa kojih je pravaca u toku 17 o.m. pristiglo manje pojačanje u s. Šujica. Na ovakvu odluku Štaba I Prolet. brigade uticalo je i iznenađenje koje su delovi ove brigade pretrpeli od pravca Duvna, koji nije bio zatvoren ni ovoga dana od jedinica VII Krajiške brigade. I ovi subjektivni momenti postali su objektivna stvarnost na koju se moralo prvenstveno računati, obzirom da je veza sa svim ostalim jedinicama bila slaba ili nikakva, a situacija na njihovim sektorima, te u vezi sa time i njihove mogućnosti, skoro nepoznate.

Naređenje za obustavljanje napada je zakasnilo te su neke jedinice (među njima i jedna kolona I Brigade) ponovo noću 17 o.m. napale na Šujicu.²⁶ Iz istih razloga napad nije uspeo, ma da je pojedinačno zalaganje nekih jedinica bilo potpuno, ali usamljeno ili vremenski nepovezano sa ostalim jedinicama.

U zoru sve jedinice izašle su iz borbe: I Prolet. brigada postavljena je istočno od komunikacije Šujica — Kupreška Vrata sa zadatkom zatvaranja tog pravca i sa ofanzivnim dejstvom manjim delovima na neprijateljsku grupu kod Šujice;²⁷ VII Krajiška brigada sa prostora Ravno — Zvirnjača — Paklina Pl. za dejstvo na komunikaciju Duvno — Šujica.²⁸

U oba napada na Šujicu I Prolet. brigada imala je 17 mrtvih i 44 ranjena druga, a kod 12 drugova su smrznuti pojedini delovi tela (za sada je to u lakšoj formi). Neprijateljski gubitci su nepoznati i verovatno su manji; zaplenjen je 1 »šarac«, 1 mašingever i nešto municije.

²⁶ Odnosi se na sjevernu grupu (1 i 4 bataljon) kojom je komandovao zamjenik komandanta Brigade. Vidi još i dok. pod reg. br. 51/5—1, k. 707, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

²⁸ Opširnije o tome vidi dok. br. 188.

III Prolet. brigada imala je 3 mrtva, 9 ranjenih i 2 nestala borca.

18-XII: na ovom sektoru nije bilo promena.

19-XII: III Prolet. brigada prešla je u dolinu Vrbasa na prostoru Bugojno — D. Vakuf kao rezerva na pravcu Travnik i eventualna rezerva ka Kupreškim Vratima.²⁹

Od pravca Šujice neprijatelj je bio slabo aktivan.

20-XII: jedinice su na ranijim zadacima.

Neprijatelj od pravca Šujice preduzeo je napad u pravcu Malovana³⁰ sa 13 tenkova, nešto kamiona i sa 3 pešadijske bojne. Uspeo je da prodre do D. Malovana, ali je tu zadržat.

Na pravcu Duvno — ka Ravnom neprijateljska kolona od 8 tenkova, 3 haubice i nešto kamiona i pešadije izbila je na Paklinu Pl., ali je vraćena od strane jednog bataljona I Prolet. brigade uz gubitke po neprijatelja.³¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant.
potpukovnik,
Vaso Jovanović

(M. P.)

²⁹ Vidi dok. br. 176.

³⁰ i ³¹ U izveštaju 15 brdskog armiskog korpusa od 21 decembra 1943 god. stoji: »114 div«.

Naš izviđač. delovi iz Tomislavgrada izveštavaju da je jak neprijatelj u prostoru 12 sev. ist. Tomislavgrada poseo položaje. Izviđački delovi naišli su na neprijatelja u prostoru 9 ist. jug.-ist. i 4 sev. Šujice. Pri slamanju neprij. otpora 4 sev. Šujice neprijatelj je pretrpeo velike gubitke, naročito od dejstva naše artilj. vatre na D. Malovan. Ponovno oživljavanje neprijateljske delatnosti oko Livna i Han Prologa. ... Vidi film u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5 582—583 (597—598).

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 21 DE-
CEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O
AKCIJAMA PODGRMEČKOG NOP ODREDA NA ŽELJE-
ZNIČKOJ PRUZI BOS. NOVI—RUDICE¹**

ŠTAB IV. DIV.
21-XII u 12 sati

ŠTABU V. KORPUSA

1.) Dneva 19 o.mj. neprijatelj je krenuo u 2 kolone u pravcu Rujiške.² Dočekan je od snaga Podgrm. odreda.³ Neprijatelj se povukao pod borbom, nije ostavio svoje mrtve i ranjene. Čim saznamo broj neprijatelj. mrtvih, javićemo.

2.) Diverzantska grupa Podgr. odreda pokidala je prugu Bos. Novi — Rudice na više mjesta.⁴

Polkom.
Boško⁵

¹ Original, pisan mastiljavom olovkom i mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17—2, k. 767.

² Odnosi se na dijelove Jedanaeste gorske pukovnije. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju Trećeg gorskog zdruza od 15.XII.1943 god. do 15.I.1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/5—5, k. 59.

^{3 i 4} Opširnije o tome vidi izvještaj ovog odreda od 31.XII.1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 31/1—9, k. 456.

⁵ Šiljegović

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 21 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O BORBAMA NA KOMUNIKACIJAMA KONJIC—RAMA I ŠUJICA—RAVNO¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ

Br. 79/43

Dne 21/XII. 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. — 18 ovoga mjeseca jače neprijateljske snage pokušali su po treći put od Rame i Ostrošca prodor ka Prozoru.²

Jedinice IX brigade, koje su toga dana bile u pokretu radi izvođenja akcija na pruži Konjic — Rama, sukobile su se sa ovim neprijateljem i nakon žešće borbe na juriš ga razbile.

Ovom prilikom naši borci zarobili su dva postolja od teškog bacača, municije i odjeće koju je neprijatelj u bjekstvu bacao.

Zbog magle jačina neprijatelja i podaci o mrtvim i ranjenim nisu se mogli tačno ocijeniti.

Na našoj strani dva su druga ranjena.

2. — 20 ovoga mjeseca oko 10 časova neprijatelj³ jačine: 7 tenkova, 30 kamiona, 20 motocikla, 50 kola i oko 300 vojnika pokušao je prodor od Šujice ka Ravnom. Na položajima Paklina Pl. jedan bataljon⁴ VII brigade dočekaao je neprijatelja bočnim dejstvom i poslije petočasovne borbe natjerao ga u bjekstvo u pravcu Duvna.

Neprijatelj je pretrpio osjetne gubitke, čije žrtve su izvučene pod zaštitom tenkova.

Na našoj strani: 1 drug mrtav i 1 ranjen.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26/1—10, k. 456.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 229.

³ Odnosi se na dijelove Sto četrnaeste divizije. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5/582—583 (597—598) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Odnosi se na Četvrti bataljon. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 188.

3. — Ovih dana u Jablanicu, Ramu i Ostrožac stigla su pojačanja u ljudstvu i artiljeriji.⁵ U Jablanici se nalazi 8 haubica. Prikupljeni izvještaji govore da su namjere neprijatelja jačim snagama prodrijeti ka Prozoru i dalje.

4. — Na našu stranu ovih dana prebjegla su 2 Slovenca, 1 Rumun i 1 Italijan iz SS divizije »Princ Eugen«. Prvu trojicu rasporedili smo u naše jedinice, dok ćemo Italijana uputiti u bataljon »Garibaldi« po njegovoj želji.

Ovi vojnici nisu mogli dati neke naročite podatke. Njihovo saslušanje prilažemo za VŠ.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Baja⁶

Nač. major
Hotić⁷

Komandant, ppukovnik
Karanović⁸

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Br. 452

Dne 24. XII. 1943 g.
a/a

⁵ U ovim mjestima su kao posade bile jedinice Drugog gorskog združenja, a njima u pomoć dolazile su njemačke jedinice. Jedan odred u jačini jednog bataljona iz 369 divizije (»Vražje«) došao je u Konjic. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 15.1—14, k. 57 i 69/10, k. 156 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Dmitar Bajalica

⁷ Mesud

⁸ Nikola

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 21 DECEMBRA 1943 GOD. OBAVJEŠTAJNOM OTSJEKU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O RASPOREDU I DISLOKACIJI NEPRIJATELJSKIH JEDINICA NA RELACIJI SARAJEVO — MOSTAR¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Str. p. br. 80
Dne 21-XII-1943 g.

ŠTAB
5 KORPUSA NOVJ
GLAVNI OBAVJEŠTAJNI CENTAR
Str. pov. br. 675
dana 23-XII-1943 g.

**OBAVJEŠTAJNOM OTSJEKU VŠ NOV I POJ
V KORPUSA NOV
I PROLETER. DIVIZIJE**

Stanje u neprijateljskim garnizonima duž željezničke pruge Sarajevo — Mostar:

Sarajevo: iz Sarajeva je pošlo nekoliko transporta neprijateljske vojske prema Hercegovini i to u dva pravca: preko Trnova ka Kalinoviku i preko Mostara, — dalje prema Nevesinju, Gacku i Trebinju. Ove podatke prikupili smo iz Sarajeva, što potvrđuje i saslušanje prebjeglih SS-ovaca. Glavne snage »Princ Eugen« divizije pošle su preko Nevesinja za Gacko i prema Trebinju. Prema jednom obavještenju, jačina snaga SS-ovaca koji su pošli prema Trebinju je 1000—1200 vojnika.

Alipašin Most: bez promjene — posada se sastoji od 150 Njemaca.

Blažuj: posadu sačinjavaju domobrani od 50—60 vojnika, naoružani sa 3 p.m., 1 laki i 1 t. bacač.

Hadžići: 2 satnije: jedna pješadiska, a jedna mitraljeska, jačine do 300 vojnika, naoružani sa 1 brdskim topom, 3 t. bacača i 5 lakih, 4 t.m., 14 p.m. Ovdje je sjedište IX p.pukovnije (Štab).

Pazarić: 1 satnija domobrana, do 100 vojnika, naoružani sa 1 t. i 2 l. bacača, 2 t.m. i 7 p.m.

Tarčin: 80 domobrana, naoružani sa 2 l. bacača i 1 teškim mitr. i 6 p.m.

Raštelica: 1 satnija domobrana IX pukovnije, naoružani sa 1 t.b. i 2 l. bacača, 2 t.m. i 8 p.m. Ova satnija broji do 130 vojnika i prema nama su prilično raspoređeni.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11.1—5, k. 457 A.

Podorašac: 400 legionara koji su raspoređeni do Bradine, i to na Brđane, Lukač (ovdje je zapovjednik ustaša Paško Ca-
kić, natporučnik).

Bradina: 1 bojna domobrana IX pukovnije, zapovjednik
bojne Kranti Ivan. Zapovjednici satnija: 1. Vurković, natporuč-
nik; 2. Mithaus Mijo, natporučnik; 3. Muhamed Ros, natporuč-
nik i 4. neki Mladen, natporučnik. Naoružanje nepoznato.

Konjic: 900 domobrana II gorskog zdruga,² od kojih 500
boraca, a ostatak komora i radne pionirske čete. Naoružani su
sa 2 topa i više automatskog oruđa. Imaju i jedan oklopni voz
koji krstari po najbližim stanicama. Ovdje se nalazi i Štab II
gorskog zdruga, zapovjednik je pukovnik Majetić Bogdan, koji
je nastanjen u samostanu kod crkve.

Lisičići: 1 satnija domobrana, do 90 vojnika, naoružani
sa 2 t.m. i 4 p.m. (prema jednom izvještaju).

Ostrožac: 2 satnije legije i 1 satnija domobrana, naoru-
žani sa 2 topa, 6 l. bacača i 2 teška, 6 t.m. i 35 puškomitraljeza.
Utvrdjeni su bunkerima koji su raspoređeni oko crkve (prema
jednom izvještaju).

Ostrožac: Snage koje su bile u Ostrošcu pošle su za Ko-
njic. a iz Konjica su došle 3 satnije domobrana sa ukupno 345
vojnika i 6 oficira. Jedna satnija legije iz 7 pukovnije sa 180
vojnika i 2 oficira. Ovdje se nalazi i 73 vojnika i 3 oficira —
Njemaca. Naoružani su: 6 t.m., 6 t. bacača, 44 šarca i puškomi-
traljeza, 51 strojnica, 2 haubice i 2 brdska topa, 1 automobil
oklopni, 200 konja teglećih i 40 teretnih kola. Vezu sa Konji-
com održavaju ovim oklopnim automobilom (izvještaj od IX
brigade).

Lisičići: 2 satnije legije iz 7 pukovnije, čija je snaga do
270 vojnika i 3 oficira. Jedan vod domobrana iz Ostrošca, u
jačini 38 vojnika. Naoružani su: 4 t. bacača, 4 t. mitraljeza, 24
puškomitraljeza i 31 strojnica.

Obaviješteni smo da ovih dana ovdje treba da dođe 600—
700 vojnika i 10 topova — to bi bio jedan topnički sklop, koji
će biti u sastavu ovih garnizona za ofanzivu prema Prozoru.
Nije nam poznato odakle bi trebali da dođu.

Takođe 1 satnija ustaša treba da dođe u Ostrožac za po-
jačanje i to iz Tarčina (po drugom izvještaju).

U okolini Ostrošca i Lisičića naoružavaju civile.

Neprijatelj je zapalio selo Blace, odakle su otjerali neko-
liko civila u Konjic, gdje se sada nalaze u zatvoru. U selu Blace
je logorovao Mostarski bataljon.

² Tačnije o rasporedu jedinica Drugog gorskog zdruga vidi dok.
pod reg. br. 15/1—14, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Rama: 2 satnije legije, 50 domobrana, 27 oružnika i 40 Njemaca, naoružani sa 2 teška topa, 2 brdska topa, 5 l. bacača i t. bacač, 5 t. mitraljeza, 34 puškomitraljeza i 2 tenka.

Jablanica: 850 domobrana, 50 Njemaca, 1 satnija motorizovana iz »Princ Eugen« divizije, 10 oružnika. Naoružani su sa 3 teška topa poljska, 4 topa 47 mm., 12 l. bacača, 3 t. bacača, 20 t. mitraljeza, 48 puškomitraljeza i 17 kamiona. Utvrđeni su bunkerima, žicom i nagaznim minama. Ova vojska je spremna da se bori protivu nas.

Na pruži od Sarajeva do Bradine sve garnizone i posadna mjesta drže domobrani iz IX p.pukovnije, a dalje jedinice II gorskog zdruga i »Vražje« divizije³ do Jablanice sa nešto Njemaca i SS-ovaca.⁴

Prema svim obavještenjima, trebali su već prije pet dana preduzeti ofanzivu u pravcu Prozora iz Ostrošca, Rame i Jablanice.

Prema jednom izvještaju, ove snage bi trebale da se prebace na obalu i u Dubrovnik, a na njihovo mjesto da dođu Njemci radi efikasnijeg čišćenja partizana.

Saobraćaj na pruži Sarajevo — Mostar — Dubrovnik je redovan i vojni vlakovi svakodnevno prolaze u oba pravca.

Izvještaj iz VII brigade od 18-XII

Šujica: ovdje se nalazi 300—400 neprijateljskih vojnika — Njemaca iz »Trolist« divizije,⁵ naoružani sa 3 topa 75 mm., 3 tenka, i to 2 mala i 1 veliki, 4 t. bacača i veći broj malih. Raspolažu sa 15 kamiona, 15—20 motocikla i 8 lakih automobila. Vojska im je smještena u školi i Kutlančinim kućama.

Selo Galičić: u ovom selu nalazi se 200 vojnika, razmješteni po seljačkim kućama, naoružani su sa 5 topova 75 mm., 2 blindirana automobila i 2 bornih kola. 10—12 kamiona natovareni sa municijom i benzinom nalaze se u V. Galičiću, u blizini Milića Nine kuće. Broj automatskog oružja nije poznat. Ovu vojsku sačinjavaju Slavonci i Bačvani.

18 ov.m. stiglo je pojačanje od 15—20 kamiona vojske sa 4 tenka. Broj vojnika je nepoznat. Štab ove vojske nalazi se u kući Miše Zrne, selo Galičić.

³ Odnosi se na Tri stotine šezdeset devetu (»Vražju«) diviziju.

⁴ U izvještaju Kotarske oblasti Konjic od 20 decembra 1943 god. stoji: »... Pored 2 gorskog zdruga došao je u Konjic i jedan odred u jačini jedne bojne »Vražje divizije« kojoj je zapovjednik jedan njemački bojnik sa više častnika koji govore potpuno hrvatski, a spadaju u GESTAPO«. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 69/10—1, k. 156.

⁵ Odnosi se na jedinice Sto četrnaeste divizije (vidi dok. br. 207 i film pod reg. br. Minhen 5/580—581 (595—596 i 582—583, 597—598) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

Široki Brijeg (Lištica): 1 bojna ustaša, jačine do 200 ljudi, rodnom iz Livna i Duvna, naoružani sa 3 topa i nekoliko mitraljeza.

Posušje: 15 žandara i 6 finansa.

Imotski: nalaze se Njemci čiji nam je broj nepoznat, sa njima se nalaze dijelovi domobrana iz Šimića pukovnije, naoružani sa 2 topa, 3 t. mitraljeza. Ostalo naoružanje nepoznato. Njemaca je manji broj.

Studen Vrelo: 7 domobrana.

Po selima: Borčani, Kongora i Omolje nalazi se 20-ta ustaška bojna sa zapovjednikom Batinićem. Među ovim ustašama ima i milicije. Naoružani sa 3 puškomitraljeza.

S. Kovači: nalazi se 130 Njemaca sa 2 tenka koji čuvaju most.

Duvno: 500—600 Njemaca, prema neprovjerenim podacima.

S. Blažuj: broj vojske nepoznat, naoružani su sa 8 tenkova, 30 motocikla sa prikolicama i oko 40 kamiona.

S. Mokronoge: kod mosta nalazi se 120 Njemaca i 2 tenka.

Prema najnovijim podacima, doznali smo da su se njemačke snage sa linije Mostar — Imotski povukle u pravcu Sinja i Splita, sa sobom su odnijele sve njemačke table koje su se nalazile po raskrsnicama.

Pukovnik Boban i Šimić krenuli su za Zagreb sa namjerom da dobiju odijela za ustaše, jer im je vojska slabo odjevena.

Izvještaj od XIII brigade

Prijedor: u ovom garnizonu nalazi se oko 2.700 vojnika, među njima i jedna bojna »Tigar« divizije, raspolažu sa 10 tenkova. Nadaju se čitavoj »Tigar« diviziji i onda bi prešli u ofanzivu u pravcu Ljubija — Sanski Most; Omarska — Bronzani Majdan — Sanski Most; Bosanski Novi — Rujiška. Ovo su im pravci napada ako im stigne pojačanje.

Omarska: u ovom garnizonu nalazi se 800—1.000 vojnika, među kojima veći broj ustaša.

Banja Luka: u ovom garnizonu nalazi se oko 3.500 vojnika, među kojima 800 Njemaca, a ostalo legija, ustaše, domobrani, žandari i gestapovci. Sa snagama prave ispade prema Kozari, Prijedoru i Han Kolima. Naoružanje: 10—15 tenkova, oko 8 topova raznog kalibra, više bacača. Nadaju se da će im stići pomoć iz Kladnica od Čerkeza (ovi podatci nijesu potvrđeni).

Što se tiče četničke bande — ona se nalazi u rasulu i rasturena je po manjim grupama u Manjači, Dubici i Lokvarima.

Veće grupe povukle su se prema Bronzanom Majdanu i [Bos.] Krupi. Drenović je pošao sa svojim Štabom korpusa u Šehar kraj B.[anje] Luke.

Prema jednom obavještenju, engleski avion bacio je nad Fojnicom 2 sanduka sanitetskog materijala i tri neka mladića su ovaj materijal pokupili i predali Njemcima u Kiseljaku. Ako utvrdimo ovo kao istinu, obavijestićemo vas.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef OC, major,
Vlado⁶

Komandant, p. pukovnik,
Karanović⁷

BR. 119

**ZAPOVIJEST ŠTABA SEDAMNAESTE NOU DIVIZIJE OD
21 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
POSIJEDANJE NOVIH POLOŽAJA NA LINJI OZRENSKI
MANASTIR—VASILJEVIĆI—SEONA¹**

ŠTAB
XVII. BOS. U. DIVIZIJE NOVJ
Broj: sl.
21. XII. 1943 god. u 17 čas.

ZAPOVIJEST

(Sekcije: Tuzla — Derventa — Kladanj — Zenica 1 : 100.000)

SITUACIJA:

Podaci o neprijatelju: U toku jučerašnjega dana neprijatelj je uspio da se od Tuzle probije za Živinice.² U isto vrijeme neprijatelj je od Strmice (Šekovići) prodirao sa jednom svojom kolonom preko Bijelog Polja i Džebara u pravcu Živinica.³ Namjera mu je bila da obuhvati naše snage u rejonu Živinica i Đurđevika, ujedno da poveže svoje snage od Tuzle preko Živinica prema Kladnju i obratno.

⁶ Koljenšić

⁷ Nikola

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14—1, k. 981.

² i ³ Vidi dok. br. 230.

Druga grupa neprijateljskih snaga prošlog i prethodnih dana nadirala je od Vlasenice prema Kladnju i Olovu, u jačini jedne neprijateljske divizije.⁴

Nemaju se tačni podaci o stanju neprijatelja u Doboju i prema Maglaju i Zavidoviću, kao ni u dolini Spreče, ali do sada nije uočena neprijateljska aktivnost sa te strane.

Naše jedinice: već prema posljednjoj zapovijesti jedinice naše divizije orijentisane su prema Ozrenu.⁵ U toku jučerašnjeg i današnjeg dana vršeni su pokreti u pravcu Ozrena. U toku jučerašnjega dana u sastav naše divizije uključila se i Južnomoravska srbijanska brigada.

U cilju prikupljanja podataka — da bi se otkrile neprijateljske namjere, naročito sa pravca komunikacije Tuzla — Kladanj, obzirom na vjerovatni dolazak V Divizije dolinom Krivaje od Olova pa prema Ozrenu,⁶ jedinice naše divizije odmah će zauzeti povoljnije položaje, čvrsto se povezati, kako bi osujetili neprijateljske ofanzivne namjere ma sa koje strane oni dolazili. Iz tih razloga obustavlja se ofanziva naše divizije preko prostorijske koju drže četnici prema dolini Bosne i dolini Spreče.⁷

N A R E Đ U J E M O : .

1.) VI *Bosanska brigada*, bez obzira dokle je prodrla, postaviće se na prostorijsku: Brezici — Ozren Kam. (852) — Lipova Glava (672) — Vasiljevci — Micijevići — Ugarići — Kamenica. sa zadatkom razbijanja četnika na toj prostorijskoj i odbijanja njihovoga napada, ako bi do njega došlo od Konopljišta i Paklenice. Udesno čvrstu vezu održava sa XVIII Hrvatskom brigadom, a ulijevo sa XV Majevičkom brigadom. Nastojaoće da što više podataka prikupi u pravcu Doboja.

2.) XV *Majevička brigada* postaviće se na prostorijsku Omerova Voda — Podsijelovo (na kojoj se liniji već nalazi), s tim što će svoj bataljon iz Bukovice pomjeriti ulijevo.

Večeras u 16.30 časova naredili smo V Bataljonu Majevičke brigade da se postavi na položaju Klupe kod Seone, sa zadatkom da zatvara pravac r. Krivaje (Zavidovići) prema Ribnici i Seoni, tako da neprijatelj sa te strane ne [bi] mogao da dođe za leđa i bok naših snaga. Sem toga, ovaj bataljon ima zadatak sa jačim patrolama da uz Krivaju hvata vezu sa jedinicama V Divizije koje sa te strane treba da dođu. Zbog toga će Štab Majevičke brigade na Podsijelovo odrediti jedan svoj

⁴ Vidi dok. br. 228.

⁵ i ⁷ Vidi dok. br. 106.

⁶ Opširnije o dejstvu Pete NOU divizije na ovoj prostorijskoj vidi dok. br. 181.

drugi bataljon koji će takođe zatvarati pravac od Krivaje i izviđati patrolama prema s. Hajderovići do u samu Krivaju. Ujedno može i treba da poruši — zapali mostove na pruži na zgodnim mjestima.

Štab Majevičke brigade neka V Bataljonu izda u ovom smislu najhitnije naređenje (pošto će prije stići nego naše naređenje).

XV Majevička brigada udesno čvrsto održava vezu prema Micijevićima sa VI Brigadom.

3.) XVIII Hrvatska brigada postaviće se sa glavninom snaga kod Ozrenskog Manastira, držeći Jelovu Goricu, obezbjeđujući se od Ozrena, Bos. Petrova Sela, Porječina i Stupara. Održavaće vezu desno sa Ozrenskim odredom, a lijevo sa VI Brigadom.

4.) Ozrenski NOP Odred postaviće se na prostoriju sela Kakmuž — Bjeljevina [k. 556], sa zadatkom prikupljanja podataka o kretanju i stanju neprijatelja u dolini Spreče, i zatvaranja pravaca prema četnicima. Što čvršću vezu da održava sa Hrvatskom i VI Brigadom i da se prema njima upravlja.

5.) Južnomoravska srbijanska brigada biće na prostoriji s. Tumare, osmatrajući i obezbjeđujući se sa pravca Komari — Milino Selo — Turija.

6.) XVI Muslimanska brigada prikupljaće se na prostoriji sela Omazići — Repnik.

7.) Diviziska bolnica sa III Bataljonom Hrvatske brigade ostaće do daljeg naređenja u s. Prav. Orahovica. III Bataljon XVIII Hrvatske brigade krenuće u sastav svoje brigade tek kad dobije izričito naređenje od ovoga štaba za pokret.

8.) Štab divizije nalaziće se sa hirurškom ekipom u s. Musl. Orahovica. Prema situaciji moguće je da će se u toku sutrašnjeg dana pokrenuti pravcem: Prav. Orahovica — s. Pivići — Simići — Jasike — Njive (s. Tumare). Izvještaje slati tim pravcem u s. Musl. Orahovica.

OPŠTE NAPOMENE:

1.) Štab Majevičke brigade neka ostane i dalje u s. Kreštalica.

2.) Nastojati da veza sa ovim štabom bude što brža, da se ljudstvo što bolje odmori i nahrani, tako da bi bilo što sposobnije za izvršenje novih zadataka i pokreta, do kojih će vjerovatno uskoro doći u pravcu u kojem se naredi.

3.) Majevička brigada neka najhitnije uputi jednu četu u s. Brezici, koja će odnijeti ovu zapovijest za VI Brigadu, a preko VI Brigade za XVIII Hrvatsku i Ozrenski odred.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
B. Petričević

Komandant — pukovnik,
Gligo⁸

Načelnik — p. pukovnik,
Vukašin⁹

(M. P.)

BR. 120

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE BRIGADE OD
21 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA DA
POSJEDNU POLOŽAJE KOD KUPRESA¹**

ŠTAB I PROLETBRIGADE
21 decembra 1943.
u 8,45 h

ŠTABOVIMA BATALJONA

1. U toku jučerašnjeg dana neprijatelj² je na sektoru II Ličke brigade izbio na liniju Donji Malovan i popravio cestu koja je bila porušena na okukama južno od Donjeg Malovana. Postoji verovatnoća da će neprijateljska motorizacija uspeti da prodre u toku dana ka Kupresu.

Jedinice II Ličke brigade nalaze se sada na liniji Gornji Malovan i dobile su zadatak da neprijateljsku motorijaciju, ukoliko ne bi bile u stanju da je zadrže, puste ka Kupresu a da vrše napad na neprijateljsku pešadiju.

⁸ Mandić

⁹ Subotić

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45/1—3, k. 709.

² i ³ Odnosi se na dijelove 114 divizije (vidi film pod reg. br. Minhen 5/582—583 (597—598)).

2. — Druga neprijateljska kolona¹ uputila se juče iz Duvna pravcem Mokronoge — Ravanjsko Polje. Naš IV bataljon sa tom kolonom vodio je u toku jučerašnjeg dana borbu i uspeo da je odbaci sa prvih položaja. Ta kolona sinoć u mrak zadržala se 2 km. južno od Šešumovih Košara.

Za ovu kolonu postoje dve pretpostavke: prva je pretpostavka da će ta kolona produžiti preko Ravanjskog Polja ka Prozoru ili druga pretpostavka da će preko Ravanjskog Polja — Donjeg Vukovskog — Kukavice ići u pravcu Kupresa u cilju da se spoji sa glavninom neprijateljskih snaga.

3. Od Štaba VI Ličke divizije naša brigada dobila je zadatak da glavninom posedne položaje Kupreška Vrata, dok će I i IV bataljon ostati na dosadašnjim položajima i sa dosadašnjim zadacima, s tim što će, u vezi sa odlaskom VI bataljona iz sela Zanolina, naš I bataljon obratiti veću pažnju na pravcu ka Rilićima, da ne bi bio iznenađen sa te strane.

4. VI bataljon izvršiće pokret sa dosadanje prostorijske pravcem Zanoline — Kukavica, s tim što će biti spreman da u svakom momentu izbiye na kose severno od Alajbegovog Odžaka i Begovog Sela, povezujući se svojim desnim krilom sa bataljonom »Garibaldi«. Četa VI bataljona, koja se nalazila u selu Ravno, da se povuče i postavi na položaje sela Donje Vukovsko, sa zadatkom da održava stalnu vezu sa IV bataljonom i da bude kao njegova prihvatnica. Takođe toj četi dati u zadatak da o svim novostima sa sektora IV bataljona izveštava Štab brigade, koji će se nalaziti kod glavnine brigade na Kupreškim Vratima. U slučaju da neprijatelj potisne naš IV bataljon i krene pravcem Ravno — Donje Vukovsko, dužnost je te čete da odmah o tome obavesti i naš I bataljon.

5. II bataljon poseće Kupreška Vrata desno od ceste, a bataljon »Garibaldi« levo od ceste. Na položajima Kupreških Vrata ne nagomilavati ljudstvo, već na zgodnim mestima postaviti sva automatska oruđa, a pešadiju držati pozadi brda, pa je po potrebi u toku same borbe raspoređivati na potrebne pravcima.

6. U slučaju da neprijateljski tenkovi probiju u Kupres, I bataljon će se povući na levo krilo glavnine naše brigade.

Drug Jagoš ostaće kod I bataljona, a ostali deo Štaba brigade danas po podne poći će kod glavnine brigade — na Kupreška Vrata.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,

Komandant — potpukovnik.

(M. P.)

BR. 121

NAREĐENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 22 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU RIBNIČKOG NOP ODREDA DA SE PREBACI NA PROSTORIJU ČAĐAVICA—PODBRDO¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. br. sl.
Dne 22. XII. 1943 g.

ŠTABU RIBNIČKOG NOP ODREDA

Odmah po primitku ovog dopisa uputite se sa čitavim odredom na prostoriju Čađavica — Podbrdo radi osiguranja komunikacije sa istim zadatkom,² koji ste i prije imali, kada ste bili na toj prostoriji.

Izvijestite ovaj Štab kada dođete na određeno mjesto.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik, ppukovnik,
Milorad³

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 30/1—4, k. 456.

² Redakcija nije mogla da ustanovi na koji se zadatak odnosi.

³ Mijatović

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 22 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI BOROVICA,
PLANINICA I KOLAKOVIĆI¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
22. 12. 1943 u 1 čas.

II. Krajiškoj brigadi
XVII. Majevičkoj brigadi
Romanijskom P. Odredu

Raspored jedinica 22. ov. mj.:

1) *II. Krajiška brigada*: na dosadašnjoj prostoriji,² s tim što će bataljon iz Striževa da pomjeri u Planinicu. Ovaj bataljon sa manjim dijelovima da organizira rušenje pruge Vareš — Breza.

2) *XVII Majevička brigada*: izvršiće pokret iz Vareša u Borovicu,³ s tim što će jednu četvu držati na Potocima sa zadatkom osmatranja Vareša i pravca Olovo — Vareš. Iz Borovice ispitati situaciju u [s.] Donja Rijeka (r. Krivaja) preko Duboštrice, i pravac od [s.] Vukanovići. Snage iz Vareša pokrenuti, tako da ujutro do 7 časova izađu na kose iznad grada i uđu u šumu. Komoru i bolnicu, koje se nalaze u Planinici, pokrenuti ujutru najdalje u 4 časa, kako bi mogle do dana da uđu u šumovite predjele prema Borovici.

3) *Romanijski P. Odred*: sa divizijskom bolnicom izvršiće pokret iz Planinice u sela Dragovići — Mijakovići — Kolakovići. Pokret iz Planinice sa divizijskom bolnicom tačno u 5 časova, ovo iz razloga da se do dana stigne u Mijakoviće.

4) *Štab divizije i hirurška ekipa*: Slavin.

Opšte napomene:

Danas je od bombardovanja stradalo nekoliko drugova koji su bili lakše ili teže ranjeni. Do sada su naše jedinice pre-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25—9, k. 986.

² Vidi dok. br. 112 i izvještaj Brigade od 1 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 7—10, k. 986.

³ Vidi dok. br. 183.

trpjele skoro svakodnevno gubitke od aviona. Razlog ovome je što štabovi jedinica nedovoljno vode računa o mjerama za zaštitu od pogleda iz vazduha. Tako, redovno se kolone kreću bez odstojanja, komore nabijene, nemaskirane, na pojavu aviona kolona ne staje, borci trčkaraju, stvara se gužva itd. Sve ove pojave štabovi jedinica mirno posmatraju i ne preduzimaju mjere koje su u ovim slučajevima dužni da čine. Ovim putem okrećemo pažnju na ove greške i napominjemo da ćemo u buduću za svaki slučaj ranjavanja od aviona povesti istragu i uzeti na odgovor dotični štab jedinice.

Do sada se je desilo nekoliko slučajeva da su jedinice zarobljene četnike i milicionere puštale svojim kućama a da nisu obavijestile ovaj štab. Za nošenje nepokretnih ranjenika u divizijsku bolnicu potrebno je ljudstvo, koga bolnica nema, tako da se za ovo moraju upotrebljavati borci iz pojedinih jedinica.⁴ Da bi se ovo olakšalo, naređujemo da sve zarobljene četnike, milicionere, domobrane itd., koji su se do sada puštali svojim kućama, jedinice zadrže i upute sa sprovodnicom upravi bolnice, koja će ih upotrijebiti kao nosioce ranjenika, sem onih koje treba saslušati ovaj štab.

Pošto će neprijateljska avijacija u toku ovih dana biti vjerovatno aktivna, to preko dana zabraniti svako kretanje boraca po selima u kojima jedinice stanuju, a stoku smjestiti u štale ili obližnje šume ako štala nema. Isto tako zabraniti da se noću lože vatre na vidnim mjestima. Ako se vatre moraju ložiti, ove ložiti u šumi, jarugama — u zaklonjenim mjestima.

Za II. Otsjek:

II. Krajiška brigada: uputiće odmah druga Voju, zamjenika brig. obavještajca, u XVII. Majevičku brigadu, gdje će privremeno ostati sa zadatkom da organizuje i potpomogne ob. službu. Također odmah uputiti druga Savu Pređu u Štab ove divizije.

U toku sutrašnjeg dana ispitati Visoko, Kakanj, Zavidoviće i Žepče pored zadatka koje ste usmeno dobili.

Bataljon koji bude u Planinici ispitaće Brezu i strogo kontrolisati taj pravac.

XVII. Majevička brigada: ispitaće Olovo, Kladanj i dolinu Krivaje: Zavidoviće — Olovo. U tom cilju uputiće sutra rano jedan vod sa odgovornim ljudima u Dubošticu, gdje će prikupiti sve ove podatke. Pored toga ispitati i kontrolisati Vukanoviće.

⁴ Na originalu ova rečenica dopisana crnim mastilom, latinicom.

I pored toga što u svakoj zapovijedi stoji da se zadatka mora izvršiti, pronalaze se izgovori za neispunjenje zadatka. Iako su uslovi pod kojim radimo teški, ipak se mora nastojati na sve moguće načine prikupiti potrebne podatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, Načelnik štaba, Komandant, major,
Petovar⁵ Kosorić Pero

(M. P.)

⁶Podaci o neprijatelju:

Breza: oko 1000 Njemaca, »vražjaka« i Čerkeza i milicije i oklopni automobil, 3 tenka i oko 5 topova.

Semizovac, Podlugovi, Visoko, Kakanj: normalne garnizonske posade. U Visokom i Kaknju garnizonske posade od po 1 bataljona pješadije i nešto domaće milicije. Za vrijeme akcije na Brezu drumom Podlugovi — Semizovac patrolirala [su] 3 tenka.

Kladanj: milicija Avdage Hasića (navodno) i vjerovatno Njemci nepoznate jačine.

Olovo: vjerovatno Njemci nepoznate jačine.

Okruglica: četničke bande.

Vijaka — Očevlje: milicija.

Naša XVII. Divizija na prostori Orahovica — Brijesnica
(Ozren [Pl.]).

S.F. — S.N.

5 Rudi

⁶ Na originalu slijedeći tekst dopisan mašinom, latinicom.

BR. 123

**ZAPOVIJEST ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 22 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE
ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI LAĐEVIĆI —
GOLOBRĐE — PRERACA'**

ŠTAB
HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br. 115

22 decembra 1943 g.

u 18 čas.

s. D. Crkvice

pov. 62 —

ZAPOVIJEST

(Sekcija Gacko — Trebinje 1 : 100.000)

II Brigada uslijed slabe procjene situacije, i nedostatka municije, i radi pratnje naše delegacije² iz Bosne, stigla je danas na prostor Dulića. U Gacku i Fojnici ima do 200 Švaba, a često je mnogo manje.

Četnika ima nešto u Avtovcu, Gacku i Slivljima (oko 300 svega), a na Stepenu oko 60.

Ustaše se nisu vraćale u Kulu, već pojedinci koji sele svoje familije.

U Nevesinju su manje njemačke snage (do 300),³ a ponekad saobraćaju preko Morina. U Ulogu i Kalinoviku ima po 8 Nijemaca. Na Oblju ih nema

Most kod Uloga i dalje ka Kalinoviku postoji. U Mjedenuku postoji brvno za pješake, a Neretva je gazna za konje.

U Dulićima postoji manja mještanska četa, a u Goliji mještanski partizanski bataljon.

U Bileći nema Švaba iako često dođu manjim dijelovima iz Trebinja, a u Bileći ima 300 četnika. Na Vilusama ima oko 300 Švaba sa dva topa i nešto više četnika.

X Hercegovačka N.O.U. brigada ima jedan bataljon u Poljicama, jedan u Ubli, jedan u Vrbici Gornjoj, a jedan u

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 25—1, k. 1149—II.

² Odnosi se na delegate koji su bili na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu.

³ Vidi dok. br. 99, objašnjenje br. 4.

Šljemenu. Pod njenom komandom je i Banjsko-vučedolski bataljon koji je kod Velimlja.

III Hercegovačka N.O.U. brigada je prije dva dana razbila četnike u Dabru,⁴ zarobila 12 četnika, ubila ih 6, zarobila bacač i drugo. Produžila je ka: Ljubinje — Stolac, a naređeno joj je da najhitnije dođe na prostor Krstača — Zvijerina i uhvati vezu sa ovim Štabom.

Stanje u Južnoj Hercegovini je vrlo dobro, postoje dobri uslovi za mobilizaciju, Južnohercegovački odred već formira i četvrti bataljon.

Ovaj Štab nalazi se sa X Brigadom i sada je u s. D. Crkvice.

NAREĐUJEMO :

1. — II HERCEGOVAČKA N.O.U. BRIGADA:

Odmah po prijemu ovog naređenja hitno će krenuti prostorom Hercegove Gradine, s. Njivice, Voljice i smjestiće se u toku sjutrašnjeg dana na prostoru sela Lađevići — Golobrđe — Preraca,⁵ obezbjeđujući se od meke Grude, od Plane i Trnovica i odmah uhvatiti vezu sa bataljonom X Brigade u Gornjoj Vrbici.

Odmah po stizanju izvjestite ovaj Štab i pošaljite vezu, pa po potrebi i desetinu, da vam hitno prebaci u vezi sa Štabom Sjevernohercegovačkog odreda (veza Davidovići — Vujovići) municiju iz Braća — Davidovića.

Kada uhvatite vezu sa nama, stavićemo pod vašu komandu i jedan bataljon⁶ X Brigade.

2. — X HERCEGOVAČKA N.O.U. BRIGADA:

Neće sutra vršiti nikakve pokrete koje je predviđala već će ostati i sutra na istim položajima.

Neko od ovoga Štaba doći [će] sutra do vas radi savjetovanja o vašim daljnim zadacima koji će biti:

24 o. mj. u zoru vaša Brigada bez jednoga bataljona krenuće ka Gacku radi zauzimanja istog i likvidacije tamošnjih četnika, likvidirajući usput i četnike na Stepenu.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 187.

⁵ O pokretu i smještaju Brigade vidi njenu zapovijest od 23 decembra 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 25—1, k. 1149—II.

⁶ Odnosi se na Drugi bataljon (vidi dok. br. 145, 150 i 165).

Stoga vaš 5 bataljon koji je sada pod komandom II Brigade ići će sa vama ka Gacku. II Brigada stoga sjutra da ostavi 5 bataljon u Novim Dulićima, koji da drži Gat i Stepen Vis, izviđa [ka] Kazancima i tu ostane do dolaska X Brigade.

Jedan vaš bataljon ostaće na ovoj prostoriji pod komandom II Brigade, a koji — donijećemo odluku sjutra na savjetoivanju.

3 — ŠTAB DIVIZIJE I DIVIZISKA BOLNICA:

Nalazi se u s. Donje Crkvice, a 24 o. mj. u zoru premjestiće se u s. Poljice, i ostaće dalje sa II Brigadom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Dragiša Ivanović

Komandant,
p. pukovnik,
Vlado Šegrt

Načelnik štaba — p. pukovnik,
Rade Hamović

DOSTAVLJENO: ŠTABU X I II HERCEGOVAČKE
N.O.U. BRIGADE

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE OD 22 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O
PREBACIVANJU JEDINICA I DEJSTVU NA PROSTORIJE
DANIČI—GALEŠINA¹**

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Pov. broj : 52
22 decembra 1943 god.
u 9 časova
selo Novi Dulići

ŠTABU 29 DIVIZIJE

Naređenja koja ste nam poslali po kuririma primili smo ih jutros u 6 časova.

Naša brigada se danas prebacila na prostoriju Daniči — Dulići — Galešina.² Naš »1« [bataljon] se je vratio sa naredenog puta i sada se nalazi u našem sastavu. Do ove prostorije dopratili smo delegaciju Hercegovine, koja je išla u Bosnu, a koja danas produžuje pokret za Štab divizije.

»5« nije bio dovoljan za pratnju delegacije preko Kazanaca i Dulića, jer se na prostoriji Kazanaca nalazi oko 150 četnika pod komandom popa Radojice Perišića. Zbog toga smo odlučili da dopratimo delegaciju do ove prostorije sa snagama čitave brigade, pošto smo donijeli odluku da se prebacimo na prostoriju Sreza Nevesinje (Slato — Crnče — Zalom — Bratač).

Odluku za prebacivanje na prostoriju Sreza Nevesinje donijeli smo iz razloga što u Brataču imamo 5.000 metaka za puške, što imamo izvjesnu količinu municije i kod odreda »Nevesinjska puška« i »Bišina«; što nam se sprema i municija drugova iz Popova Polja nalazi u Lukavcu i zbog toga što nam je zadržavanje na prostoriji Površa dosta onemogućeno usljed slabih ekonomskih prilika.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/2, k. 1149—II.

² Opširnije o prebacivanju jedinica i njihovim zadacima na ovoj prostoriji vidi zapovijest od 21 decembra pod reg. br. 23—1, k. 1149—II. Prije pokreta Brigada se nalazila u selima Berušica, Jasenik i Lipnik (vidi dok. br. 22—1, k. 1149—II). Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Tako isto donijeli smo odluku da se prebacujemo na prostoriju Sreza Nevesinje preko Rioca iz razloga što je bilo potrebno da se otprati delegacija preko prostorije Kazanaca i što ćemo na prostoriji Sreza Bileća (Donja i G. Meka Gruda — Rio-ca — Davidovići) prikupiti izvjesnu količinu municije od familija boraca našeg »4« i moći ćemo im pribaviti neku odjeću iz njihovih kuća.

Pošto smo dobili od vas naređenje da se i dalje zadržavamo na prostoriji Površ, sa zadatkom da djelujemo na komunikaciji Gacko — Nevesinje, kao i na samo Gacko, to je potrebno da nas u toku sutrašnjega dana obavijestite da li ćemo produžiti pokret po našoj odluci ili ćemo postupiti po vašem naređenju.³

Na ovoj prostoriji čekaćemo vaše naređenje.

Izvještaj o našim akcijama na Rudu Glavicu, Nadiniće i Fojnicu dostavili smo vam i izgleda nam da ga niste primili.

Šaljemo vam relaciju o operacijama u vremenu od 1 do uključno 15 decembra,⁴ spisak poginulih i brojno stanje⁵ i naoružanje ove brigade. Ovo nije ranije dostavljeno iz razloga što nije bilo veze sa vama, a slanje kurira preko prostorije Jase-nik — Lipnik — Kazanci bilo je nemoguće usljed boravka većeg broja četnika.

Prema obavještenjima s kojima raspolazemo sada se u Gacku i Fojnici nalazi oko 250 Njemaca sa 2 topa, 1 tenkom i 2 bacača.

Četnika ima u Avtovcu — Miholjači — Nadinićima — Gacku — Gradini — Fojnici — Slivlju — Oblju. Jačina četnika u Srezu Gacko je oko 200 i njima komanduje Milorad Popović i pop Perišić. U Slivlju ima oko 200 četnika pod komandom Petra Samardžića. Ovi četnici vrše mobilizaciju, ali u tome ne uspijevaju.

Dobili smo izvještaj da se jedna grupa četnika nalazi na Stepenu, ali nam njihova jačina još nije poznata.

Sutra će biti upućen »5«, a drug Uglješa odlazi danas.

Ovaj štab nalazi se u selu N. Dulići — u kući Ilije Mandića.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago Đukanović

Komandant,
Obren Ivković

³ Vidi dok. br. 123.

⁴ Vidi dok. br. 86.

⁵ Redakcija nije pronašla spomenuti spisak i brojno stanje.

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE ŠTABU ŠESTE NOVE DIVIZIJE O BORBAMA ZA ŠUJICU U VREMENU OD 16 DO 21 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
II. UD. BRIGADE VI. DIVIZIJE
I. PROLETER. KORPUSA NOVJ
Op. broj: 430
23. decembra 1943 godine.

Operativni izvještaj
od 16.—21.XII.1943.

ŠTABU VI. DIVIZIJE I. PROLET. KORPUSA NOVJ

Prema pismenoj zapovijesti toga štaba od 16. ov. mj.² ova brigada dobila je zadatak da napadne neprijatelja u mjestu Šujici sa sjeverozapadne strane i koti Borac i da zatvori pravac Livno — Šujica.

Noću 16—17 ov. mj. I. i II. bataljon pošli su u napad na Šujicu zajedno sa snagama I. i III. proleterske brigade. III. bataljon upućen je da likvidira neprijatelja na koti Borac, a potom da zatvori pravac Livno — Šujica za vrijeme akcije na Šujicu, dok se IV. bataljon nalazio u D. Malovanu kao brigadna rezerva.

III. bataljon u svom nastupanju izbio je na kotu Borac, na kojoj se neprijatelj iste noći nije nalazio i do borbe nije došlo.

I. i II. bataljon iz D. Malovana, gdje je bio i polazni položaj za napad, krenuli su cestom prema Šujici, te usljed jake zime štabovi ovih bataljona svratili su se u jednu kuću koja se nalazi uz cestu da se dogovore za napad, a u podrum iste kuće ušla je I. četa I. bataljona i štapski kuriri. U ovu kuću neprijatelj je nakon što je evakuirao familiju u Šujicu montirao na gaznu minu. U momentu kada su se štabovi bataljona dogovorili za napad naredili su ovoj četi da izlazi iz podruma, mina je eksplodirala, kuću svu iz temelja srušila i nanijela nam veće gubitke. Od ove mine bilo je mrtvih 6, ranjenih — izubijenih 18. Pošto je I. četa I. bataljona stradala i Štab II. bataljona,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26—6, k. 801.

² Vidi dok. br. 85.

ostatak bataljona upotrijebljen je za iznošenje mrtvih i ranjenih drugova, a II. bataljon produžio je prema Šujici. IV. bataljon iz brigadne rezerve ubačen je u borbu pravcem kojim je trebao napadati I. bataljon. II. bataljon: usljed jake zime vojska je bila nesposobna za napad daljnji i automatsko oružje nije dejstvovalo. IV. bataljon sa dvije čete uspio je da upadne u prve kuće u Šujici, ali usljed slabe veze sa susjednim jedinicama čete su se morale povući iz mjesta. II. bataljon prilikom povlačenja iz borbe, koji se je povlačio u koloni, udarila je neprijateljska top. granata u kolonu i tom prilikom imao je 2 mrtva i 23 ranjena druga. IV. bataljon ostao je sa jednom četom na položaju, a ostale snage bile su smještene u kuće kod pilane. 17. ov. mj. u jutro oko 8 h. neprijatelj je krenuo sa jednim kamionom, jednim tenkom i jednim motorciklom iz Šujice prema Livnu. Ova četa otvorila je vatru na neprijatelja i oštećila motorcikel, dok su tenk i kamion, umakli i produžili za Livno. Po naređenju komandanta divizije ovaj bataljon se povukao u D. Malovan radi pripreme za ponovni napad na Šujicu.

18. ov. mj. IV. bataljon dobio je zadatak da vrši ponovni napad na neprijatelja u Šujici zajedno sa snagama I. i III. brigade I. prolet. divizije istim pravcem. Ovaj bataljon krenuo je iz D. Malovana cestom u 18,15 h. i počeo sa napadom u 20,15 h. pošto je prvenstveno uhvatio vezu na svome lijevom krilu sa snagama III. proleterske brigade. U momentu kada se je bataljon spremio za energičan upad u mjesto stiglo je naređenje od Štaba I. proleterske divizije da se napad na Šujicu obustavlja iz razloga što je neprijatelju u sami sumrak stiglo pojačanje. Bataljon se je odmah povukao sa 3. čete u D. Malovar, dok je jedna četa ostala na predstražarskom položaju kod pilane.

U ovim borbama upotrijebljena je i prateća četa od 4 oruđa, dok u zadnjoj upotrijebljena je i brdska baterija od 2 topa koji su bili plasirani na cesti više pilane. Po dokazu pješadije i po prikupljenim podacima preko informativne službe ovo oruđe dobro je gađalo i neprijatelj je pretrpio veće gubitke u ljudstvu, oštećena su mu 3 kamiona i više kuća srušeno.

20. ov. mj. u 8 h. neprijatelj je krenuo iz Šujice cestom prema D. Malovanu sa 10 tenkova, od toga 3 veće tonaže, 30 kamiona, 2 teška bacača, 2 topa i do 500 pješadije,³ dok je oko

³ Odnosi se na dijelove 114 divizije. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5 582—583 (597—598) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

⁴ Dokumentat je bez završetka.

**NAREĐENJE ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE NOU
BRIGADE OD 23 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POT-
ČINJENIH JEDINICA ZA POKRET I SMJEŠTAJ JEDINICA
NA PROSTORIJI SOČANICA—LJESKOVE VODE—OSINJA¹**

ŠTAB
V KK NOU BRIGADE
23 dec. 43 g.

**ŠTABOVIMA I, II, III I IV BATALJONA
DDP ODREDU I TT ODREDU**

Položaj

Sutra u 8 sati krenuće i smjestiti se na prostoriji:²

I bataljon: Cerani — Malica, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Lupljanici.

IV bataljon: Crnča — Sočanica, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Ceru (Počivaljki).

III bataljon: Jelanska, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Johovcu.

II bataljon: Ljeskove Vode, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Bukovici — Stanovima.

Tesličko-tešanjski odred: Gornja Ostružnja, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Stanovima — Gojakovcu — Križu.

Dobojsko-derventska odred: Osinja, sa zadatkom postavljanja zasjeda prema Foči.

Zasjede treba postavljati duboko i po noći da neprijatelj ne otkrije iste. Dalje, treba ih postavljati partizanski i na partizanski način: izvući neprijatelja iz uporišta.

Treba nastojati i doći u dodir sa garnizonima jer velik broj vojnika tih garnizona rado bi prešao u partizane kada bi saznao ko su.

Sva uporišta treba ispitati.

Štab brigade nalaziće se u Osinjoj kod crkve.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar,

Komandant — major
Ranko³

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—1, k. 869.

² O dejstvu bataljona na označenoj prostoriji vidi dok. br. 168.

³ Sipka

**NAREĐENJE ŠTABA PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
24 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA
RASPORED I DEJSTVO NA TRAVNIČKOM SEKTORU¹**

ŠTAB
I PROLETERSKE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
Br. 377

24. decembra 1943 g.
u 15 časova

Štabovima:

I PROLETERSKE BRIGADE
III PROLETERSKE BRIGADE
XIII PROLETERSKE BRIGADE I
KOMANDI BRDSKE BATERIJE

Po naređenju V.Š.² i Štaba I Prolet. korpusa³ imaju se
što pre osloboditi sa dosadanih zadataka III Proleterska i III
Lička brigada radi izvršenja predviđene akcije na jednom od
susednih sektora.

U tom cilju

naređujemo:

1. — I Prolet. brigada, koja se danas prikuplja oko Bu-
gojna,⁴ krenuće sutra 25 o.m. najkasnije u 5 č. ka travničkom
sektoru, gde će smeniti III Prolet. brigadu na zadatku zatva-
ranja pravca Travnik — Turbe — D. Vakuf i pravca od Trav-
nika ka Zjaketu i dolini r. [R]ijeka.⁵ Raspored svojih jedinica
postaviti na prostoru između ceste Travnik — Turbe — D. Va-
kuf i ceste Travnik — Rastovo, zadržavajući na pravcu Turbe
— D. Vakuf kao rezervu najmanje dva svoja bataljona.⁶ Prema
neprijatelju postaviti manje predstraže, osmatračnice i slati
izviđačke delove, dok glavnine držati prikupljene i spremne
da intervenišu gde bude potrebno. Omogućiti jedinicama od-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 523—2, k. 705.

², ³ i ¹⁰ Redakcija nije pronašla ovo naređenje i direktivu.

⁴ Vidi dok. pod reg. br. 46.1—3, k. 709 u Arhivu Vojnog istoriskog
instituta.

⁵ i ⁸ Vidi dok. br. 176.

⁶ Opširnije o rasporedu bataljona na ovoj prostoriji vidi nare-
đenje Prve proleTERSKE brigade od 24 decembra 1943 god. (dokumenat
se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 47/2—3,
k. 709).

mor, ali skrenuti pažnju da budu oprezne i svakog momenta spremne za borbu.

Jedan bataljon osloboditi za manevarsko dejstvo na prostoru Ranković — Zaselje — Kruščica i za diverzantske akcije na pruži i cesti Travnik — Bila — Han Kumpanija.

Jedan bataljon sutra 25 o.m. u 3 sata izjutra uputiti željeznicom za Jajce, odakle će produžiti dalji pokret po usmenom datom mu naređenju radi smene bataljona III Prolet. brigade na zadatku zaštite Divizijske bolnice. Smenjeni bataljon III Prolet. brigade odmah će krenuti za Jajce, gde će ući u sastav svoje brigade.

2. — XIII Prolet. brigada ostaje na travničkom sektoru sa dosadanjim zadatkom zatvaranja pravca Travnik — Turbe — Jajce i kontrolisanja pravaca preko Vlašić Planine.⁷

3. — Obe ove brigade, određene na zadatku ofanzivne odbrane na travničkom sektoru, postaviće svoje jedinice tako da svojim dubinskim rasporedom i jakim brigadnim rezervama budu u mogućnosti da, s jedne strane, postignu maksimalnu bezbednosti i nadmoćnosti tamo gde se ukaže potreba, a s druge strane da se jedinicama pruži prilika za odmor. Primećeno je u poslednje vreme da neprijatelj često tuče artiljerijom naše uočene položaje. Držanjem samo manjih delova na isturenim položajima i menjanjem mesta predstraža i osmatračnica — i pravaca izviđačkih delova — smanjiti efikasnost neprijateljske artiljerije, postizujući ujedno time konspirativnost našeg rasporeda, tj. stvarajući uslove i za postizanje iznenađenja. Rasporedom i prikupljenošću glavnine i rezerve obezbediti punu manevarsku sposobnost koja je i u odbrani naše glavno oružje.

Sa ovakvim rasporedom i načinom rada upoznati sve jedinice, a štabovi brigada proveriće izvršenje ovoga na terenu.

Na pravcima gde neprijatelj vrši česte ispade postavljati mine u kućama koje se u toku borbe moraju privremeno napuštati, odabirajući zato one kuće u koje će neprijatelj najverovatnije zalaziti.

4. — III Prolet. brigada čim bude smenjena krenuće ka Jajcu i smestiti se oko tog mesta. Štab brigade primiće zadatak od Štaba I Prolet. korpusa.⁸ U ovom pravcu slati bataljone kako budu smenjivani, ne čekajući prikupljanje za odlazak cele brigade.

5. — Hirurška ekipa dr. Špoljara krenuće sa III Prolet. brigadom; Štab brigade izdaće joj za to potrebno naređenje.

Hirurška ekipa dr. Truina ostaće i dalje na sektoru XIII Proleterske brigade u s. Karaula i služiće za hirurške inter-

⁷ O rasporedu i dejstvu Brigade na ovoj prostoriji vidi dok. br. 192.

vencije svim jedinicama sa travničkog sektora. Kod ove ekipe referent saniteta ovog štaba uputiće jedan vod bolničke čete koji će služiti za evakuaciju ranjenika od hirurške ekipe ka bolnicama.

Štabovi brigada obavestiće sve sanitetske organe o rasporedu sanitetskih ustanova.

6. — Štab I Prolet. brigade preuzeće protikolski top 37 mm koji se nalazi na Komaru i za njegovu posadu odrediti ljudstvo iz sastava svoje protikolske čete.

7. — Brdska baterija ostaće i dalje na travničkom sektoru u s. Bjelobučje privremeno u operativnom pogledu pod komandom Štaba I Prolet. brigade.

8. — Sa ovim štabom i susednim jedinicama održavati redovno vezu. Sa ovim štabom obavezno održavati jedanput dnevno kurirsku vezu bez obzira da li postoji i telefonska veza na istom pravcu.

Odmah da se štabovi brigada povežu telefonima za postojecu telefonsku liniju. No, da bi se uopšte mogla koristiti ova vrsta veze, potrebno je stalno održava[ti] u ispravnosti telefonsku liniju. Za kontrolisanje ove linije i njeno održavanje u ispravnosti dodeljuje se brigadama: I. deo od Turbeta do Vakufa, a XIII brigadi deo linije do Turbeta, s tim što će ona ujedno obezbediti da se na tom delu linije ne prikači neko za našu mrežu.

9. — Travnički partizanski odred postavljen je istočno od komunikacije Travnik — Rastovo za kontrolisanje toga terena. Ovaj odred je brojčano mali i nije dovoljna garancija za sigurnost svoga sektora. Radi toga jednu četu bataljona određenog za manevarske i diverzantske akcije postaviti na prostoru Rastovo — Orašac za kontrolisanje pravaca od Fojnice i Busovače.

Štab I brigade privremeno će primiti pod svoju komandu Travnički odred.

10. — Štabovi I, III i XIII brigade dostaviće nam spiskove imena svih članova štabova brigada i bataljona sa istim podacima — rubrikama kao i u spiskovima za unapređenje za oficirske činove. Jednovremeno dostaviti i brojna stanja ljudstva, stoke i naoružanja.

Ove preglede obavezno dostaviti tako da u ovaj štab budu 30 o.m. do mraka.

Izveštaje o radu i akcijama jedinica dostaviti do 2-I-1944.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Vlado Šćekić

(M. P.)

KOMANDANT
potpukovnik,
Vaso Jovanović

⁹11. — U slučaju da nastupe prilike pretpostavljene u našoj direktivi br. 370 od 10 o.m.¹⁰:

a. — Oslonac I i XIII Prolet. brigade jeste južni deo centralne Bosne. Granice njihovog šireg sektora dejstva jesu: za I Proletersku brigadu izvorni i srednji tok reke Vrbanje, prostor Travnik — Zenica, dolina r. Bosna; za XIII Prolet. brigadu r. Vrbas, drum Jajce — D. Vakuf — Travnik, Pougharje.

b. — Sektor dejstva III Prolet. brigade jeste zapadna leva strana Vrbasa u visini dejstva XIII Prolet. brigade, pa južno sve do komunikacije Kupres — Bugojno, sa naslonom na jedinice VI Ličke divizije.

c. — VI Lička divizija dejstvovaće na sektoru: Drvar — [Bos.] Grahovo — Livno — Kupres.

d. — X Krajiška divizija dejstvovaće na sektoru: Rama — Fojnica — Zenica — D. Vakuf — Duvno.

e. — No, ovo ne znači da, u pogodnim prilikama za ofanzivne operacije, jedinice ne mogu i ne trebaju da dejstvuju i van određenih opštih granica na neposredno susedne prostorije

BR. 128

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVJ O UNIŠTENJU NEPRIJATELJSKOG TRANSPORTA NA PRUZI OSTROŽAC—RAMA¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ
Br. 83/43
dne 24/XII 1943 g.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

1. — Između 21/22 o.m.j. III bataljon IX brigade i jedna četa Ramskog NOP odreda izvršili su napad na voz između Ostrošca i Rame.² Kompozicija voza sastojala se je od 20 vagona.

⁹ U originalu je ovaj dio teksta dopisan mašinom, latinicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 36—2. k. 853.

² i ³ U bojnoj relaciji Drugog gorskog zdruga od 20 januara 1944 god. stoji:

Od toga bila su 2 vagona minobacačke municije, 2 vagona tal. pušćane municije, 2 vagona artileriske municije, 1 vagon brašna, 6 kamiona, od kojih jedan oklopni, 1 poljska haubica, 2 vagona raznih namirnica. Voz je imao posadu od 40 vojnika. U toku kraće borbe ubijena su 4 neprijateljska vojnika, zarobljeno 6, od kojih je 1 podoficir, dok se ostala posada podavila u Neretvi. Prilikom ove akcije na voz naši borci uspjeli su da izvuku 6 pušaka, 4000 metaka, veću količinu tal. municije za puške, 1 radio stanicu, 1 pištolj. Usljed brze intervencije neprijateljskih tenkova voz je sa svim materijalom zapaljen i uništen.³

2. — 22 o.mj. jedna četa III bataljona VII brigade izvela je akciju na seosku miliciju s. [Dugo] Polje, istočno od Vran Planine. Tom prilikom četa je zarobila 1 tal. puškomitraljez, 1 pušku, i nešto vojničke spremne. Prilikom napada milicija je izbjegla. U ovom selu izvršena je konfiskacija imovine milicionera.

U obje ove akcije naše jedinice nijesu imale gubitaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Baja⁴

Komandant — ppukovnik,
Karanović⁵

Nač. štaba — major
Hotić⁶

(M. P.)

»22. prosinac:

Noću 21./22. ov.mj. u 22,30 sati napadnut je vlak br. 71 kod Žuglića. — Potjerni odjel domobrana iz Ostrošca upućen na mjesto napada, a oklopni vlak iz Konjica takođe upućen odmah. Oklopni vlak kod Žuglića naišao na minu.— Jedna štitna kola iskočila i vlak nije mogao dalje. Vagon otkopčan i vlak vraćen u Konjic. — Istovremeno iz Konjica upućen jedan odjel Njemaca (motoriziran) levom obalom r. Neretve do Žuglića.

23. prosinac:

Naknadno se saznaje da je vlak br. 71 napadnut kod Žuglića. 5 vagona sa raznom opremom i streljivom zapaljeno. Pruga prekinuta na tri mjesta«. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—14, k. 57.

⁴ Dmiatar Bajalica

⁵ Nikola

⁶ Mesud

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA SMJEŠTAJ I DEJSTVO NA PROSTORIJI KAPAV, KO- VAČI I GOLOBRĐE¹

ŠTAB
XXIX HERCEGOVAČKE U. DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
24 decembra 1943 g.
u 11 čas.
s. Poljice

ŠTABU II HERCEGOVAČKE N. O. U. BRIGADE

X Hercegovačka N. O. U. Brigada jutros u zoru krenula je sa prostorijske Gornja Vrbica — Šljeme — Ubla, krenula je preko prostora Troglava na prostor Dulića i usput razbiće četnike kod Stepena.² Ova brigada dobila je zadatak da likvidira Gacko.³

2 bataljon X Brigade ostao je pod neposrednom komandom ovoga štaba i smjestili smo ga danas u selu Biteljica (3 i po km jugozapadno od Troglava) sa zadatkom da izviđa Kitu — Troglav, a drugim odjeljenjima ka Koritima.

Na prostoru Velimlja nalazi se Komanda mjesta Velimlje i Banjsko-vučedolski partizanski bataljon. Taj bataljon izviđa ka Vilusima i Počekovićima, naređeno mu je da bude pod vašom neposrednom komandom. Ovaj bataljon je vrlo slab i neborben i na njega se malo možete osloniti u pogledu borbenosti iako je prilično pouzdan.

Ovaj štab i diviziska bolnica nalaze se u selu Poljice.

Bilećka partizanska četa je negdje na prostoru Gornje Vrbice.

U Bileći ima nekoliko stotina četnika, u Vilusama oko 300 Švaba sa jedan do dva topa.⁴

III Hercegovačka N.O.U. brigada je prije neki dan sa Vlahovića otišla ka Ljubinju, ali smo joj naredili da najhitnije izbije na prostor Krstača — Zvijerina,⁵ odakle da uhvati vezu sa nama.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26—1, k. 1149—II.

² Vidi dok. br. 133.

³ Vidi dok. br. 145, 159, 169 i 190.

⁴ Detaljnije o tome vidi dok. br. 236.

⁵ Opširnije o dejstvu Brigade vidi dok. br. 187.

Drum Plana — Kobilja Glava je nešto rušen.

NAREĐUJEMO :

1. — Još u toku današnjeg dana razmjestite vašu brigadu na prostoru sela Kapav, Kovači, Golobrdje, sa koje prostorijske vezi sa Bilečkom partizanskom četom, duboko izviđati [ka] Baljcima, preko Kokota [ka] Vučijem Dolu i preko Bratogoša [ka] Mirkovićima. Sem ovoga osmatrati [ka] Planoj i preko Planika — Meku Grudu.

2. — Odmah uputite vezu ka Velimlju za Banjsko-vučedolski bataljon, veza da ide preko s. Ubla i Sljemena ka Miljančima. ovome bataljonu narediti da vas *bezuslovno* svakoga dana detaljno izvještava o stanju na prostoru Grahovo — Viluse — Trubjela — Trepča — Lastva — Vračenovići. Neka bataljon u vezi sa Komandom mjesta Velimlje svakodnevno organizovano upućuje veći broj obavještajaca u svim naređenim pravcima, te da uvijek imaju tačne podatke o stanju u njihovome sektoru. Bataljon sam svojim snagama pored obavještajaca mora duboko izviđati svakog dana ka Riječanima, Tupanu i prostoru Klenak — Obljaj. Bataljon je mlad i neiskusn, pa mu sve zadatke najdetaljnije izložite.

3. — Bilečka partizanska četa da također svakodnevno sazna je situaciju u Bileći i dalje do Trebinja, da bude budna ka Bileći i da vas svakodnevno izvještava.

4. — Odmah organizujte za vas prikupljanje i prebacivanje što hitnije municije (i opreme za 2 bataljon — Popovski) od Davidovići — Bratač, jer ćete ovih dana imati važnih akcija. Možete se obratiti i N.O.O. Davidovići, gdje je prikupljena prilična količina duhana i čarapa za našu vojsku, pa to izuzmite za potrebe te brigade.

U isto vrijeme preko s. Davidovići organizujte i obavještajnu službu ka Nevesinju i Stocu.

5. — Na sadašnjem prostoru težite sve vrijedno mobilisati u naše redove, a ko neće — toga razoružavajte.

6. — Štab te brigade da se smjesti u selu Kapav ili Kovačima.

7. — Sve vaše jahače — ranjenike danas ili sutra rano uputite u divizisku bolnicu u Poljice.

8. — Ovaj štab je u selu Poljice u kući Vula Mićunovića.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Dragiša Ivanović

Načelnik Štaba,
p. pukovnik,
Rade Hamović

Komandant,
p. pukovnik

NAREĐENJE ŠTABA DRUGE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BOROVIČKE NJIVE¹

ŠTAB
II KNOU BRIGADE
O. broj: 33.
24.-XII.1943 g.

ŠTABOVIMA: I, II, III, IV, ITALIJANSKOG BATALJONA
I ČETI PRATEĆEG ORUĐA

Situacija: Neprijatelj je izbio na drum Vareš — Duboštica i nalazi se raspoređen kod sela Pogari, na Han Kopalištu i kod Duboštrice, a izbio je i na Borovičke Njive. Jačina neprijatelja oko 1000 vojnika. Ove snage prate našu 2...² i V. Diviziju koje se nalaze sa I. Krajiškom brigadom u Borovici.

Naša divizija ima zadatak da se probije u pravcu planine Zvijezda prema selu Vijaka.³ Sa našom divizijom ići će i I. Krajiška brigada.

Radi izvršenja ovog probijanja naša brigada ima zadatak da danas 24. o.mj., čim stigne do neprijatelja na Borovičke Njive istoga snažno i odlučno napadne i odbaci prema Duboštici.⁴

Radi izvršenja prednjeg

naređujemo:

1.) *Desna kolona:*

sastav III. i I. Bataljon,
komandant major drug Egić,⁵ polazi pravcem [s.] Borovica — Gradina — Jezera — Igrišća (k. 1151), odakle se razvija za napad i napada neprijatelja na Borovičkim Njivama sa zadatkom da ga razbije i odbaci prema Duboštici. Pri napadu održavati

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 26—9, k. 986.

² Redakcija nije mogla da ustanovi na koju se jedinicu odnosi, jer je brojka nečitko napisana.

³ Vidi dok. br. 183.

⁴ O rezultatu napada vidi izvještaj Brigade od 1 januara 1943 god. pod br. 7—10, k. 986 i izvještaj 1 bataljona 14 SS lovačkog pučka od 7 januara 1944 god. pod br. 2/1, k. 11. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i biće objavljeni u tomu IV, knj. 21.

⁵ Dušan

tijesnu vezu sa lijevom kolonom. Desno održavati vezu sa Romanijškim odredom, koji će se nalaziti na liniji Smiljevica — Semizova Ponikva.

2.) *Lijeva kolona*: (kom. kolone Stojanda,⁶ kt. II. bat.),⁷ sastav II. i Italijanski bataljon, Četa pratećeg oruđa, polazi pravcem:

Borovica — Kiprovac — Tisovača — k. 1151 — Krušičići, gdje se razvija za napad lijevo od desne kolone i napada na neprijatelja na Borovičkim Njivama — lijevo [od] puta koji vodi za Borovičke Njive sa zadatkom da istog razbije i odbaci prema Dubošćici. Pri napadu održavati tijesnu vezu sa desnom kolonom.

3.) *IV. Bataljon*, brigadna bolnica, intendantura polaze od Borovica pravcem preko Glavice za selo Mehorić, gdje će ostati do daljeg naređenja.

Napomene:

1.) 17. Majevička brigada, divizijska bolnica, i I. Krajiška brigada krenuće noćas pravcem: Vukanovići — Duga Pala — Tisova Glava — Stranski Lug — Ravna Planina, odakle će se probiti prema Zvijezdi. Naša lijeva kolona neka stoga po mogućnosti nastoji uhvatiti vezu sa ovim snagama.

2.) Romanijški odred nalaziće se u toku dana na liniji Smiljevica — selo Semizova Ponikva sa zadatkom šticećenja pravca od Vareša. Naša desna kolona mora održavati vezu sa Romanijškim P. Odredom.

3.) Štab brigade nalaziće se na putu Trst — Mehorić, gdje ga tražiti pri slanju izvještaja. Štab divizije nalaziće se sa Štabom ove brigade.

4.) Vojnička situacija u kojoj se sada nalazi naša divizija je prilično ozbiljna. Njen dalji razvoj mogao bi biti još nepovoljniji radi čega je potrebno da sada ovim napadom razbijemo neprijatelja i onemogućimo njegove planove i namjere. Svi naši rukovodioci treba pravilno da shvate situaciju ne preuveličavajući opasnost a i ne potejenjujući neprijatelja te da daju sve od sebe da bi se ovaj zadatak izvršio. Naši borci treba da budu pravilno obaviješteni da bi i oni založili sve svoje snage u izvršenju ovoga zadatka.

Politkomesari i zamjenici politkomesara moraju biti neumorni u stvaranju borbenog elana kod boraca, kao i kod rukovodilaca.

Zamjenici politkomesara obavezno će po svojoj liniji ovaj zadatak postaviti, tražeći od svih da daju sve od sebe da bi se

⁶ Stojan Milinković

⁷ Tekst u zagradi dopisan je crnim mastilom, latinicom.

postavljeni zadatak što bolje izvršio, te otkloniti opasne posljedice koje u slučaju neizvršenja zadatka mogu da nastupe

Detaljna uputstva daće se štabovima bataljona na licu mjesta u Borovici.

Ovaj zadatak mora se izvršiti po svaku cijenu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: Načelnik — kapetan: Komandant — major:
Idriz⁸ Kolundžija⁹ Stanić¹⁰

BR. 131

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDNICAMA ZA POKRET I DEJSTVO NA PROSTORIJI GOLOBRDE — KOVAČI — KAPAV¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. broj: 65
24 decembra 1943 god.
u 20 časova
selo Golobrdže

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Trebinje 1 : 100.000)

Prema dobijenim izvještajima, neprijateljske snage jačine oko 30 četnika nalaze se u s. Stepen. U toku današnjega dana X Herceg. N.O.U. brigada će ih likvidirati.² Na prostoriji Sreza Gacko situacija izgleda da je ostala nepromjenljiva. U Bileći se nalazi oko 200 Švaba i 300 četnika, na Vilusama oko 300 Švaba.³

⁸ Čejvan
⁹ Anton
¹⁰ Dragan

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—I, k. 1149—II.

² Vidi dok. br. 133.

³ Vidi dok. br. 236.

Štab divizije nalazi se u s. Poljice.

X Hercegovačka brigada dobila je zadatak da se prebaci na prostoriju Sreza Gacko i da likvidira Gacko.⁴

III Hercegovačka brigada otišla je ka Ljubinju i ima ubrzo da izbije na prostor Krstača — Zvijerina.⁵

Naša brigada ima zadatak da se prebaci na prostoriju Golobrdže — Kovači — Kapav, na kojoj prostoriji ima da izviđa uz pomoć Bilečke partizanske čete duboko ka Baljima, preko Kokota ka Vučijem Dolu i preko Bratogoša ka Mirkovićima. Tako isto, zadatak joj je da izviđa u pravcu Plane i preko Panika u pravcu Donje Meke Grude. Put Bileća — Plana — Kobilja Glava je nešto rušen. Stoga

N A R E D U J E M O :

- 1.— »1« [bataljon] krenuće 25 o.mj. tačno u 7.30 časova sa svog sadašnjeg položaja najkraćim pravcem za s. Kapav, gdje će se smjestiti, postavljajući obezbjeđenja na k. 1252, osmatrajući u pravcu s. Ubla i na Nakuću ([k.] 1342), sa zadatkom da osmatra u pravcu Crkvice.

Ljudstvo iz Nevesinja, koje je bilo sa delegacijom u Bosni, da sutra 25 o.mj. uputi u ovaj štab radi dobijanja jednog specijalnog zadatka u zajednici sa ljudstvom »2«.

Po dolasku u s. Kapav uputiti jednu patrolu u Velimlje, pravcem s. Ubla, s. Kratine, s. Čista Vlaka, s. Miljanići, s. Velimlje, sa zadatkom da uhvati vezu sa Banjsko-vučedolskim bataljonom i Komandom mjesta Velimlje. Ova patrola u svome pokretu treba da bude obazriva da ne bi bila iznenađena, a predajte joj naše pismo koje ima da preda Štabu Banjsko-vučedolskog bataljona. Po predaji pisma, i prikupljenim podacima o neprijatelju, da se vrati istim pravcem. Po povratku Štab će podnijeti izvještaj o radu ove patrole.

U toku dana jednu patrolu uputiti preko Ubla — Kaluđerska Glava — Bratogoš, sa zadatkom da izviđa u pravcu sela Mirkovići. Kada se ova patrola vrati, podnijeti izvještaj o prikupljenim podacima.

- 2.— »2« kreće danas u 17 časova najkraćim putem za selo Kovači, gdje će se smjestiti, obezbjeđujući se na Ravnoj Glavi (k. 1085), obezbjeđujući se time od Gornje Vrbice i na k. 1000, obezbjeđujući se time od Trnovice i Donje Vrbice.

⁴ Opširnije o borbama oko Gacka vidi dok. br. 145, 159, 169, 190 i 236.

⁵ Vidi dok. br. 187.

Jednu patrolu u toku dana uputiće u s. Gornja Vr-
bica da uhvati vezu sa Bilečkom partizanskom četom
koja se tamo nalazi. Ovoj patroli dati naređenje ovoga
štaba da ga preda Bilečkoj partizanskoj četi, koja ima
zadatak da izviđa duboko u pravcu s. Baljci.

Jednu patrolu uputiti preko Kokota (k. 1249), koja
ima zadatak da izviđa u pravcu Vučijeg Dola, a po po-
vratku dostaviti ovome štabu izvještaj o prikupljenim
podacima.

Po prijemu ove zapovijesti uputiti 3 druga u ovaj
štab, tako da ovdje budu najkasnije sutra 25 o.mj. u 6
časova. Ova 3 druga u zajednici sa drugovima iz Sreza
Nevesinje, koji su bili kao delegacija u Bosni, imaće za-
datak da se preko Davidovića krenu za Lukavac i da
donesu spremu za taj bataljon, koja je ostavljena u Lu-
kavcu, a pored toga imaju zadatak da uhvate vezu sa
Odredom »Nevesinjska puška«. Detaljna uputstva i na-
ređenje ovoj patroli daće Štab brigade.

- 3.— »4« krenuće sutra, 25 o.mj., iz sela Lađevići najkraćim
putem za selo Golobrdje, gdje će se smjestiti. Pokret iz-
vršiti tačno u 6 časova, tako da se u s. Golobrdje stigne
u samo svanuće.

Obezbjedenje postaviti na Paniku, koje ima zadatak
da izviđa u pravcu Donje Meke Grude i da od toga pravca
obezbjeđuje bataljon. Jedno obezbjeđujuće odjeljenje
postaviti [na] Zimizelenu (k. 961).

Jednu patrolu poslati preko Selišta da izviđa i pri-
kuplja podatke o stanju neprijatelja u pravcu Plane i
Krivače.

- 4.— Pod našu komandu stavljen je Banjsko-vučedolski ba-
taljon i Bilečka partizanska četa.
5.— Štab brigade i bolnica smjestiće se u selu Kovači kod
»2«, gdje slati izvještaje.
6.— Bolnica će biti u selu Kovači i u toku sutrašnjega dana
poslaće u divizisku bolnicu sve jahaće ranjenike.

I Bataljon odrediće jednu petorku za pratnju bo-
lesnika do sela Poljice, a pošto ih predaju, vratiće se u
sastav svoga bataljona u Kapav. Štab će i o ovome izvi-
jestiti Štab brigade.

- 7.— Na određenim prostorijama smještaja vršiti mobilizaciju
svog sposobnog ljudstva ukoliko ga bude.
8.— Ishranu vršiti preko N.O.O. ukoliko ih ima. »1« kori-
stiće selo Kapav i Crkvice, a intendant »1« će sa ove
prostorije prikupiti izvjesnu količinu hrane i prenijeti je
u selo Kapav. »2« koristiće selo Kovači i Gornju i Donju

Vrbicu, a tako isto staraće se o ishrani bolnice. »4« koristiće Golobrdę i Preraca.

9.— Pri smještaju u navedenim selima štabovi bataljona vodiće računa da im se ljudstvo ne smješta u kućama u kojima ima bolesnika od tifusa. Tako isto, paziti na pijaću vodu.

10.— Znaci raspoznavanja po ključu. Ljudstvo upoznati sa upotrebom znakova raspoznavanja i ugovorenih znakova.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago Đukanović

Komandant,
Obren Ivković

Dostavljeno: »1«, »2« i »4«.

BR. 132

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI BOSANSKI NOVI — PRIJEDOR¹

ŠTAB
VIII KR. N.O.U. BRIGADE
—4 N.O.U. DIVIZIJE—

Br. sl.
24.XII. 1943 g.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavlja vam se izvještaj o operacijama sa ovog sektora.

Dana 18. ov. mj. III bataljon ove brigade napao je jedan neprijateljski voz koji je kretao iz Bos. Novog prema Prijedoru. Ova zasjeda nije u cjelosti uspjela, jer je neprijatelj otkrio našu minu, koja je bila postavljena na pruzi. Kada je naišao voz, naši su otvorili na njega vatru² i ubili dva neprija-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 22—2, k. 767.

², ³ i ⁴ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21 — opštu bojnu relaciju Trećeg gorskog zdruga za period od 15 decembra 1943 do 15 januara 1944 godine.

teljska vojnika i 9 ranili. Naš protukolski top ošteti je lokomotivu i dva vagona. Gubitaka u nas nije bilo.

18/19. ov. mj. snage III bataljona srušile su 1 km. pruge i jedan mali propust dužine 2 m.

19. ov. mj. postavljena je zasjeda na mjestu gdje je srušena pruga. Neprijatelj je pokušao da popravlja prugu i na su otvorili vatru na njega te ubili 4 neprijateljska vojnika.

19/20. ov. mj. nastavljeno je s rušenjem pruge i uništeno 1 km pruge.

20. ov. mj. opet je postavljena zasjeda sa istim zadatkom, kao i 19. ov. mj. Neprijatelj je krenuo od Blagaja sa jednim blindiranim vozom i sa 150 vojnika prema mjestu razrušene pruge.⁵ Tom prilikom je ubijeno 6 neprijateljskih vojnika i oštećena dva blindirana vagona sa protukolskim topom. Broj ranjenih neprijateljskih vojnika nepoznat. Neprijatelj je pobjegao u Blagaj.

21. ov. mj. opet je došlo do borbe na istom mjestu. Neprijatelj je pošao od Blagaja sa jednim vozom i jednom satnijom vojnika, kao i sa dva tenka na mjesto razrušene pruge.⁶ Na njega je otvorena vatra iz sveg oružja sa kojim smo raspolagali. Neprijatelj se branio iz tenkova. Mi smo oštetili lokomotivu i jedan vagon sa našim topom. Broj mrtvih i ranjenih nije se mogao tačno ustanoviti, ali se računa da je bilo 8 mrtvih i 15 ranjenih. Na našoj strani bio je 1 lakše ranjen.

Između 21. i 22. ov. mj. nastavljeno je sa rušenjem pruge. Tom prilikom smo opet razrušili 1 km. pruge.

Za čitavo vrijeme ovih akcija razrušeno je 3 km. pruge, srušen jedan propust dužine 2 m., oštetili dvije lokomotive, 5 vagona, ubili 20 neprijateljskih vojnika i ranili 30. Naši gubici: jedan lakše ranjen.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Rade⁵

Načelnik, major,
Fiko⁶

Komandant, major,
Milančić⁷

(M. P.)

ŠTAB
IV DIVIZIJE 5 KORPUSA
N.O.V.J.

Br. s.

Dne 25-XII-1943 g.
u 12,30

⁵ Bašić

⁶ Teufik Pletilić

⁷ Miljević

BR. 133

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE BRIGADE OD 24 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE HERCEGOVAČKE
DIVIZIJE O SITUACIJI NA PODRUČJU GACKA¹

ŠTAB

X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
— 29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE —

Pov. broj: 79

24. decembar 1943 god.

u — sati

s. Danići

ŠTABU 29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE

Gdje bude

Danas oko 15 sati bataljoni su dostigli prostoriju: Pržine — Danići — Dulići — Dobrelji, gdje su se smjestili.²

Iz izvještaja »3« [bataljona] saznali smo da je isti jutros naišao na kratak otpor četničkih bandi na Stepenu, koje je predvodio Božo Avdalović. Bataljon je potjerao ove bande koje su se u neredu razbježale ka Avtovcu, ostavivši jednog mrtvog. Jačina ovih bandi je bila oko 30.

Po do sada prikupljenim podacima o stanju u Gacku i okolici saznali smo sljedeće:

a. — Po jednome izvještaju, u Gacku se nalazi od 80 do 150 Švaba. Ovaj broj često se mijenja, kao i to [da] drže neposredna osiguranja, dok se jedna grupa četnika nalazi u Avtovcu i Miholjači, a ima ih nešto i u Gacku. Jačina četničkih bandi, prema izvještaju, je 100 do 150 bandita. Pop Perišić nalazi se u Kazancima sa bandom od oko 30. Pop nije aktivan u zadnje vrijeme.

b. — Po jednom drugom izvještaju, četnici su zabranili svaki ulazak u Gacko ma kome iz susjednih sela, ima već tri dana. Ovaj postupak četnika, kao i to da Nijemci ne ispoljavaju u posljednja dva-tri dana nikakvo dejstvo artiljerijom na naše jedinice koje okolo krstare, komentariše se tako kao da Švaba nema u Gacku uopšte. Ovakvom komentarisanju daje povoda i to što je jedna djevojka pričala da je prije tri dana vidjela kako Švabe u Gacku toware neku spremu na konje, kao da se

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20/3, k. 1147—II.

² Brigada je dotada bila na prostoriji Njivice—Golobrdje—G. Vr-bica (vidi dok. br. 21/1, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

spremaju za neki put. Po ovom istom izvještaju, Milorad Popović otputovao je u pravcu Nevesinja nekim tobože službenim poslom. Tako isto četnici su proturili među seljake vijest da su svi ulazi u Gacko minirani, što bi se takođe moglo tumačiti kao zavaravanje i prikrivanje odsustva švapskih snaga u Gacku.

c. — Saznaje se da su se izvjesne ustaške porodice iz Kule ot selile u pravcu Nevesinja.

Da bi sve ovo izveli na čistac i saznali tačnu situaciju o stanju u Gacku i okolini, poslali smo povjerljive ljude da se na licu mjesta uvjere o svemu i da nas u toku sutrašnjeg dana o svemu obavijeste.

Za to vrijeme (u toku sutrašnjeg dana) prebacićemo se sa brigadom na prostoriju: Lipnik — Jasenik — Platica — Ulinje.³ Sa ove prostorije imamo namjeru da u toku sutrašnje noći (25/26 decembra) izvršimo upad u Gacko.⁴ Direktno preko Mihaljače nemoguće je izvršiti ovaj zadatak zbog velike nabujalosti potoka, pa smo zbog toga prinuđeni ovo vršiti sa sjevera. Ovo još i zbog toga što nemamo tačne podatke o situaciji u Gatačkoj Površi.

Saznali smo da su četnici prilikom dolaska Švaba u Gacko vršili zlodjela nad našim simpatizerima kao: u selu Dubljevići ubili su tri djevojke; u selu Jugovići ubili su jednog čovjeka, a u Gacku ubili su Šolaju i Neđu (učitelja). Četnici su bili pokupili oko 40 žena i djece i doveli ih Njemcima, koji su ih odmah oslobodili. Osim navedenih slučajeva četničkog terora, ima još mnogo drugih.

Saznali smo da je bandit Božo Avdalović rodom sa Stepena organizovao napad na komoru naše III Brigade i oteo bacač koji je predao u Gacku. Osim toga, pomenuti se ističe kao jedan od najvećih zločinaca u svakom pogledu, pa to imaju u vidu u slučaju da prođete preko Stepena — u cilju ekonomskog kažnjavanja porodice ovoga bandita.

Sa Dulićkom četom, koja je jaka svega do 14 boraca, postavili smo vezu. Ona bi imala zadatak da se nalazi na sektoru oko Stepena, dok mi budemo vršili pripreme i napad na Gacko.

³ Za prebacivanje Brigade na označenu prostoriju izdata je zapovijest 24 decembra, prema kojoj treba da se bataljoni prebace, i to: Prvi i Štab brigade u s. Jasenik, Treći u s. Lipnik, Četvrti u s. Ulinje, Peti i bolnica u s. Platica. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22/1, k. 1147—II.

Iz zapovijesti od 26 decembra vidi se da su se bataljoni zadržali u spomenutim mjestima, sem Petog i bolnice kojima je naredeno da se smjeste u s. Berušica (vidi dok. pod reg. br. 23/1, k. 1147—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁴ Vidi dok. br. 145, 146, 159 i 169.

Preko ove čete odmah smo poslali pismo bataljonu u Goliji kome smo naredili da se spusti u toku 26 ili najdalje do 27 o.mj. na sektor Kazanaca u cilju udaranja po Perišićevim bandama. Sa Pivljanima uspostavićemo vezu sutra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,

Načelnik štaba,
Mustafa R. Dizdarević

Komandant.

BR. 134

NAREĐENJE ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE »RADE KONČAR« OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA BATALJONA DA POSJEDNU POLOŽAJ MUDRIKE—LUŽNICA—ŠIŠAVA I ZATVORE PRAVAC PREKO VLAŠIĆ PLANINE¹

ŠTAB
XIII PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«
24.XII.1943 godine
pisano 16,35 sati
Broj: 42.

Štabu I, II, III, IV i V Proleterskog bataljona
XIII Proleterske Brigade »Rade Končar«

U vezi naređenja Štaba I Proleterske divizije od 22.XII.² ranije naređenje menja se u toliko što će se jedan bataljon naše Brigade postaviti na liniji selo Mudrike — Lužnica — Šišava sa zadatkom zatvaranja pravca preko Vlašić Planine. Ovaj bataljon imaće zadatak upućivanja diverzantskih grupa na pravce koji vode iz pravca Zenice prema Travniku.

Za izvršenje ovih zadataka izdaće se naknadno naređenje. S obzirom da je naš V bataljon bio na tom terenu, i da je sa istim upoznat,

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 18/2, k. 721.

² Vidi dok. pod reg. br. 50/2—2, k. 705 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

n a r e đ u j e m o :

1. Smeštaj bataljona na prostori u selu Mudrike — Lužnica — Šišava.³ U selu Šišava smestiti jednu čet u a također i u selu Lužnica. Jednu čet u sa teže pokretnim delovima u selu Mudrike. Četa koja se nalazi u selu Lužnica upućivaće ispred sebe jača odeljenja u pravcu puteva koji vode iz Travnika, hvatajući vezu sa našim delovima koji se nalaze na Devečanim Goričaju (kota 1767). Četa koja se nalazi u selu Šišava upućivaće svoje patrole u pravcu šumske pruge i dalje preko Oriovače — Crnog Vrha i Duba, kao i od Crnog Vrha prema trigonometriskoj tački 1740 (Ljuta Gr.). Ove čete na pravcu svog kretanja povezaće se sa N.O. Odborima i našim jedinicama koje bi kontrolisale taj teren.

2. Četa koja će se smestiti u selu Mudrike služiće kao rezerva bataljona. Ona će se povezati sa Komandom mesta u selu Vitovlje, kao i sa našim jedinicama koje se nalaze na prostori u s. Koričani.

3. Bataljon će na prostori u koja je pod njegovom kontrolom pa čak i dalje organizovati u potpunosti obaveštajnu službu. Nijedan pokret neprijatelja iz Travnika, ili ma iz kog drugog pravca, ne smije se izvesti a da ne bude blagovremeno i na vreme otkriven.

4. Vezu sa Štabom brigade održavati preko kurira, ali tako da se sa kurirom upućuju dva do tri druga kao pratilac.

5. Uspostaviti čvrstu vezu sa milicijom u s. Dubu. Ista je nama naklonjena.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba
kapetan:

Bataljon će krenuti u određene baze u
6 sati u jutro.⁴

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 192.

⁴ Na originalu dopisano mastilom, latinicom.

BR. 135

IZVJEŠTAJ ŠTABA MOSTARSKOG BATALJONA OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O SITUACIJI NA PODRUČJU MOSTARA I KONJICA¹

ŠTAB
MOSTARSKOG BATALJONA
24 XII 1943 g.

VRHOVNOM ŠTABU N.O.V. I P.O.J.

Izveštavamo vas sljedeće:²

1.) Stanje u bataljonu

Brojno stanje bataljona iznosi oko 150 boraca, čemu treba dodati Bjelemički odred gdje smo dali naših 5 drugova iz bataljona i Planinski odred gdje smo dali 10 drugova iz bataljona.

Bataljon se je popunio sa tri odreda koja su izvedena iz Mostara, u kojima je bilo 72 druga, koji su pretežno mladi SKOJ-evci.³ Jedan broj boraca dobili smo sa terena na kojem smo se nalazili.

U bataljonu je izvršena vojna obuka koja se svakim danom usavršava i borci su položili ispit za vrijeme neprijateljske ofanzive na nas. Osjeća se prilično dobra disciplina i moral kod boraca. Drugarstvo je zadovoljavajuće a ne postoji nikakvih nezdravih odnosa kako između drugova tako isto i drugarica. Poneki put se dešavaju disciplinski istupi lakše prirode i to kod pojedinaca, dočim bataljon kao cjelina zadovoljava.

Rukovodioci u bataljonu su većinom stari drugovi i odgovaraju funkcijama na kojima se nalaze. Veliki je nedostatak kod političkih rukovodilaca u tome što nijesu dovoljno teoretski potkovani i osjeća se potreba za pohađanjem partijskih kurseva. Nedostatak kod nižih vojnih rukovodilaca je u tome što ne posjeduju neki naročiti autoritet kod vojske, na što se stalno ukazuje.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu CK SKJ pod reg. br. 4011.

² Štab bataljona dostavio je Vrhovnom štabu NOV i POJ 3 decembra 1943 god. izvještaj koji je po sadržini, uglavnom, sličan ovome i zbog toga nije objavljen. Dokument se nalazi u Arhivu CK SKJ pod reg. br. 4010.

³ Ove odrede formirala je mostarska partiska organizacija privremeno od partijskih radnika i skojevaca i od dobrovoljaca. Opširnije objašnjenje o ovim odredima dato je u knj. 19 istog toma, dok. br. 103.

Kulturni život bataljona je na priličnoj visini i po svim četama postoje kulturno-prosvjetne sekcije koje uspješno djeluju među borcima.

Najveći problem je u odjeći i obući, što se može zahvaliti mostarskoj organizaciji koja je odašiljala odrede govoreći drugovima da ih u Podveležu čekaju engleske uniforme, tako da je priličan broj drugova izašao u košuljama iako su imali mogućnosti da se u gradu snabdiju sa svim što im je potrebno iz vlastitih materijalnih sredstava.

Higijena u bataljonu je dosta izostala baš zbog toga što je veliki broj drugova go i bos, a akcije koje smo do sada vršili nijesu nam pružale skoro nikakove mogućnosti za obuču ljudstvo.

Bataljon ima mladog ljekara (zapravo studenta medicine koji ima nešto iskustva stečenog u mostarskoj bolnici na praksi).⁴

2.) *Situacija na terenu:*

U Planini vrši se prekrat kod mještana i razbijen je bio potpuno strah od »vlasti«, sve do ofanzive na nas. Mase su bile pripremljene za mobilizaciju, ali [zbog] paljenja s. Blaca i pljačkanja po Čuhovićima od strane neprijatelja narod je obuhvatila panika, koja se već pomalo stišava. U Bjelemićima se je situacija potpuno izmijenila i koliko se može vidjeti biće priličan broj omladinaca koji će stupiti u formirani odred. Dvojica su donijeli dva puškomitraljeza u bataljon.

Zbog gornje situacije u Planini i Bjelemićima organizovali smo u istima odrede sa zadatkom da vrše mobilizaciju. Komandant odreda u Planini je drug Fadilpašić Mustafa, sarajevski bogataš i drug Jusuf Uzunović u Bjelemićima, koji se je pokazao vrlo aktivnim na terenu. Isti je bio po odobrenju organizacije komandant milicije.

Na terenu Borci — Zimlje situacija je ne promijenjena, zbog čega ćemo i gore formirati odred za sprečavanje sprovođenja četničke organizacije. Četnički nastrojani elementi uvijek pucaju na naše patrole i ne žele nikakovu saradnju sa »Mostarcima«, dok bi vjerovatno mogao srediti prilike na tom terenu neki od hercegovačkih bataljona koji se pretežno sastoji od Srba.

3.) *Akcije*

Nakon učvršćenja bataljona, mi smo se bili prebacili na teren Gakića kada je X divizija⁵ imala namjeru da se prebaci

⁴ Dr. Alija Krpo

⁵ Vidi dok. br. 26 i 98.

ovamo. Tom prilikom smo se prepucavali sa četnicima. Pošto smo saznali da je X otstupila, to smo i mi prešli na teren Blaca, prethodno zapalivši centralu u Ljutoj. Par dana iza toga neprijatelj je izvršio ofanzivu na nas sa promjenljivim snagama.⁶ Nakon trodnevne borbe uz pomoć magle neprijatelj se je uspio provući kroz naše položaje neopažen u Blacu. Taj dan napadali su sa preko 1500 vojnika. Za vrijeme ovih borbi neprijatelj je imao 10 mrtvih i više ranjenih, dok smo mi imali jednog ranjenog. Borci su se za vrijeme borbe dobro pokazali ali se je ispoljilo neiskustvo u borbi.

4.) Stanje kod okupatora nepoznato nam je, samo su garnizoni duž pruge pojačani i stalno se vrše neka pregrupisavanja snaga. Konjic ima oko 1500 vojnika⁷ a Lukač, Podorašac i Bradina stalno promjenljivo. Veliki broj vojske raspodijelio se je niz prugu od Konjica dolje nakon borbe sa nama.

U Bijelom Polju kod Mostara oko pravoslavne crkve Njemci kopaju rovove gdje spremaju benzin a veliki broj automobila nalazi se sklonjen u gajevima.

Mi smo izgradili plan [za] niz akcija sa kojima ćemo odmah otpočeti duž pruge Bradina — Prenj.

Obzirom na stanje na terenu i u bataljonu, molimo vas da nam svakako pošaljete što veću količinu odjeće. Zatim nam svakako pošaljite protivtenkovsku pušku za prugu i mina.

Ukoliko imate na raspolaganju radio stanicu i radio aparat na baterije — pošaljite nam.

Šaljemo vam podatke o pokojnom drugu Hasanu Zahiroviću, zvanom »Laca«,⁸ koji je u toku svoga života istrijebio oko 85 fašista, i predlažemo da ga proglasite narodnim herojem.

Dostavljamo vam nekoliko članaka za našu štampu.

⁶ U izvještaju kotarske oblasti Konjic od 20 decembra 1943 god. stoji:

»Na 12. ovog mjeseca otišla je njemačka vojska u operacije prema selima Vrdolju, Džepi, Čuhovićima i Blacama, radi uništenja partizana koji su se u zadnje vrijeme pojavili u toj okolini. Sa partizanima se nisu sukobili, jer su isti poslije toga pobjegli u pravcu planine Bjelašnice. Tom prilikom zapalili su selo Blace (nastanjeno sa pravoslavnim i muslimanskim življem). Selo Čuhoviće (nastanjeno samo sa muslimanskim življem) potpuno su opljačkali (odjeću, obuću, sir, maslo, vunu, meso, stoku) tako da su seljaci ostali bez igdje išta«. Vidi o tome dok. br. 69/10—1, k. 156 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁷ Odnosi se na jedan dio jedinica Drugog gorskog zdruga i jedan bataljon 369 legionarske divizije (vidi dok. br. 15/1—14, k. 57, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i dok. u objašnjenju br. 6).

⁸ Hasan Zahirović-Laca. Poginuo aprila 1943 godine. Za narodnog heroja proglašen 26 jula 1945 godine.

Drug komandant koji je nesposoban za pokret zbog posljedice starih rana upućuje se na operaciju, a za vršioca dužnosti komandanta postavili smo druga Mičevića.⁹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom
Čemalović¹⁰

(M. P.)

Komandant
Lacmanović¹¹

BR. 136

NAREĐENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 25 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU TRINAESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE DA SE SMJESTI NA PROSTORIJI KMEČANI — PAVIĆI I DA SE STAVI POD KOMANDU ŠTABA ČETVORTE DIVIZIJE¹

ŠTAB
5 KORPUSA NOVJ JUGOSLAVIJE
Str. pov. br. 459
Dne 25 decembra 1943 god.

Kopija

ŠTABU XIII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE

Odmah po prijemu ove naredbe preduzmite slijedeće:

1) Povucite bataljone vaše brigade sa dosadašnjih položaja i smjestite ih na prostoriju Kmečani — Obrovac — Vilusi — Pavići. Štab brigade smjestite u zaseok Marjanovići (Kmečani).

2) Sa bataljonom, koji će se nalaziti u Pavićima, osmatrajte pravce Banja Luka — Sitnica, a ostali bataljoni neka budu na odmaranju.

3) Čitav vaš štab treba da dođe do 27. o.mj. uveče u s. Tominu, na savjetovanje,² koje će voditi Štab IV. Divizije.

⁹ Milan

¹⁰ Enver

¹¹ Milan

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 32.1—4. k. 456.

² Odnosi se na savjetovanje koje je održano u vezi s napadom na Banju Luku.

4) Sa IV. Divizijom uspostavite vezu preko Štaba Sanjskog NOP Odreda, koji je povezan telefonom iz Kozica i stavite se pod komandu Štaba IV. Divizije do daljnje naredbe.³
5) Pošaljite nam najnoviji obavještajni izvještaj, a naročito kakva je bila reakcija neprijatelja na posljednje vaše akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pohtkomesar,
V.⁴ Stojnić

Načelnik, ppukovnik. Komandant, pukovnik.
Milorad⁵

S.⁶ Rodić

BR. 137

ZAPOVIJEST ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD DECEMBRA 1943 GOD. ZA NAPAD NA BANJU LUKU I BOS. GRADIŠKU¹

ZAPOVIJEST²

(Sekcija Prijedor — Banja Luka — Pakrac)

1— PODACI O NEPRIJATELJU:³

Banja Luka; do 4.500 mješovite vojske, od čega oko 600 Njemaca, koji su smješteni dijelom u gradu, a dijelom u Manastiru Trapistima. Posada grada raspolaže sa 6 srednjih i lakših tenkova. Grad je opasan sa jednoreznom žicom i mjestimičnim rovovima i bunkerima.

³ Stavljanje pod komandu Štaba Četvorte divizije učinjeno je radi pretstojećeg napada na Banju Luku. Opširnije o tome vidi dok. br. 137.

⁴ Veljo

⁵ Mijatović

⁶ Slavko

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 37—9. k. 766.

² Zapovijest je dostavljena potčinjenim jedinicama u vremenu između 20—26 decembra 1943 godine.

³ i ⁵ Zapovjedništvo Drugog zbornog područja u izvještaju od 18 januara 1944 god. navodi snage koje su učestvovala u borbama u Banjoj Luci i njenoj okolini:

...»III. Naše snage.

1.) Zadaća: Držati Banju Luku pod svaku cenu.

Raspored posade u gradu vidi se iz priloženog plana.⁴

Spoljna odbrana⁵; Han Kola 180 mješovite vojske,⁶ Karanovac 80 domobrana,⁷ Klačnice do 450 domobrana,⁸ Čelinac 250 razne vojske, aerodrom na Zalužanima oko 300 vojnika sa 8 aviona, od čega jedan hrvatski »Bregelj«, Ivanjska 400 ustaša,⁹ Mahovljani 60 SS-ovaca, Laktaši 80 SS-ovaca.

Bos. Gradiška¹⁰ 1.000 neprijateljskih vojnika, od čega 750 domobrana i ostalo pol-

2.) Snaga: Učestvovalo u odbrani Banje Luke:

— Stožer 4 lov. zdruga sa dojavnom, zdravstvenom i veterinarskom sati i vodom bojnog oružništva. 13. 14. i naučna sat 13 lovačke pukovnije.

— II bojna 13 lovačke pukovnije.

— III bojna 7 lovačke pukovnije.

— VIII., XI. i XII topnički sklop.

— Osnutak 10 lovačke pukovnije.

— 3 oružnička pukovnja.

— Župsko redarstvo i ustaše.

— Njemačka poljska bojna 373.

— Stanoviti broj oklopnih kola.

Pomoć:

— 901. Gren. školska pukovnja — 2. I. 44 oko podne.

— III/383. Gren. pukovnja — 2. I. 44 u 22.00 sata.

3.) Način obrane: Obrana se osniva na:

— Vanjskoj liniji iztaknutih uporišta (Musl. Čelinac, Karanovac, Kola i G. Seher,

— Glavnoj obrambenoj liniji na ivici samoga grada, Kulina Bana, skupina Kaštel, Lauš, dojavna sat, zdravstvena sat, oružnička. stožer zdruga i XV. A. K., državna banka).

Sama obrana vođena je djelatno (aktivno) pomoću pričuva uz pripomoć oklopljenih kola i topništva. Samo na taj način uspjevalo se je odbaciti pojedine partizanske skupine, koje su probile glavnu odbranenu crtu i zadržavati takove, koje su uspjele uvući se između pojedinih utvrđenih jezgra.« Dokumenat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25/2, k. 60.

⁴ Redakcija nije pronašla spomenuti plan.

⁵, ⁷ i ⁸ Odnosi se na jedinice Trinaeste lovačke pukovnije koje su često mijenjale mjesto boravka. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju ove pukovnije od 13 januara 1944 god. Dokumenat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—38, k. 57.

⁹ U bojnoj relaciji Sedme lovačke pukovnije od 10 januara 1944 god. za decembar 1943 god. stoji: »Stožer pukovnije sa stožernim djelovima i jednom bojnom u s. Ivanjska; 1 sat detaširana u s. Piskavica radi osiguranja pruge;

Jedna bojna s. Klačnice i

Jedna bojna u B. Gradišci, a od 25. prosinca u Banjoj Luci.« Detaljnije o tome vidi dok. pod reg. br. 15/1—34, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁰ Vidi objašnjenje br. 3 i 5. Snage koje su pritekly u pomoć Banjalučkom garnizonu došle su iz Bos. Gradiške (vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/90 u Mikroteci Vojnog istoriskog instituta).

cija i feldžandarmerija. Donja, Gornja i Srednja Topola 270 SS-ovaca, Mašići 30 SS-ovaca, [Bosanski] Aleksandrovac 100 SS-ovaca, Stara Gradiška oko 250 neprijateljskih vojnika. Staru i Bos. Gradišku spaja pontonski most preko rijeke Save, koji se može paliti.

Prijedor¹¹ oko 2.500 vojnika — mješovito, Omarska oko 800 legionara i domobrana, Kozarac manja posada, Piskavica oslobođena.

2— PODACI O NAŠIM SNAGAMA;

U izvođenju operacija na prostoriji **Banja Luka — Bos. Gradiška — Prijedor** biće angažovane slijedeće naše jedinice: III Proleterska (Krajiška) brigada, III Lička brigada, V, VI, VIII, XI, XII i XIII Krajiška NOU Brigada, Udarni odred, Podgrmečki, Kozarski, Sanski i Gradiško-lijevcanski NOP Odred i I i II Artijerijski divizion.

Radi lakšeg komandovanja, gore navedene jedinice dijelimo na pet operacionih grupa.

3— ZADACI NAŠIH SNAGA;

Likvidirati sva neprijateljska uporišta u gradu Banjoj Luci i spolnu odbranu grada, Han Kola, Čelinac, Klačnice, Trapiste, neprijateljska uporišta duž ceste Klačnice — Bos. Gradiška.— Likvidirati neprijateljsko uporište Bos. Gradiška i porušiti most na rijeci Savi.

Za vrijeme akcije na pomenuta uporišta, demonstrativno napasti neprijateljski garnizon Prijedor, Ivanjsku, Omarsku i rušiti komunikacije Prijedor — [Bos.] Novi, Prijedor — Banja Luka, Bos. Novi — Kostajnica, Bos. Novi — [Bos.] Krupa.

Snage VI Korpusa (Slavonija) izvršiće vjerovatno demonstrativan napad na Okučane i napad na samu Staru Gradišku.¹²

¹¹ U Prijedoru i na želj. pruži Prijedor — Bos. Novi i Prijedor — Banja Luka bile su jedinice Trećeg gorskog zdruga. Opširnije o tome vidi njegovu bojnu relaciju od 15 XII 1943 do 15 I 1944 god. u 21 knj., tom IV.

¹² Napad na Okučane izvela je Dvanaesta NOU divizija i on nije uspio, a demonstrativni napad na Staru Gradišku izveo je Posavski NOP odred. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 23, dok. br. 20 i 31.

U vezi toga:

NAREĐUJEMO:

I grupa
Komanduje Štab
IV Divizije

III Lička, VI i
XIII Kr. brig. i
Sanski odred, i
I Art. divizion

13 bat. 5 t. 9 mb

II grupa
Komanduje Štab
XI Divizije
V, XII Kr. brigada
8 bataljona sa 6
mb.

- a) Izvršiće pokret sa pravca Sanski Most, napasti i likvidirati sva neprijateljska uporišta u sjevernom dijelu grada koji zatvara potok Crkvina i rijeka Vrbasa, neprijateljsku posadu na aerodromu Zalužani.¹³ Demonstrativno napasti neprijateljsku posadu u Ivanjskoj i postaviti obezbjeđenja sa toga pravca.¹⁴ Glavne napade uperiti na neprijateljske objekte u centru grada, razvijajući borbu iznutra ka spoljnim uporištima.
- b) Po likvidaciji pomenutih uporišta, glavninu snaga (dvije brigade) usmjeriti u pravcu Prijedora, likvidirajući neprijateljske posade: Ivanjsku, Omarsku, Kozarac i prema situaciji napasti u sadejstvu V Grupe sam grad Prijedor.¹⁵
- Jednu brigadu staviti u rezervu na prostorijski Zalužani — Klačnice.¹⁶

- a) Napašće i likvidirati sva neprijateljska uporišta u gradu na desnoj obali rijeke Vrbasa.¹⁷
- b) Likvidirati neprijateljsko uporište u Trapistima (Ukoliko brza likvidacija ne bi uslijedila, blokirati ovo uporište dovoljnim snagama, posijedajući i lijevu obalu Vrbasa

¹³ i ¹⁴ Na ovoj prostorijski borbu je vodila Treća lička NOU brigada (vidi njen izvještaj od 4 januara 1944 god.). Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 1—1 2, k. 797 i dok. br. 164.

¹⁵ Napad na grad nije uspeo, ali su borbe vođene na njegovim prilazima. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21. izvještaj Četvrtre NOU divizije od 15 januara 1944 godine.

¹⁶ Na ovoj prostorijski dejstvovala je Treća lička brigada (vidi dok. br. 164 i objašnjenje br. 13 i 14).

¹⁷ O učešću ove grupe u napadu na Banju Luku vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Jedanaeste divizije od 15 januara 1944 godine.

Z A P O V J E S T

Sekcija PRILJEDE - BANJA LUKA - PAKREN

1. - PODACI O NEPRIJATELJIMA:

BANJA LUKA: do 4.500 nještovite vojnike, od čega oko 600 njemačkih, koji su smješteni dijelom u gradu, a dijelom u samostanu Trapistima. Posada grada raspolaže sa 6 srednjih i lakših tenkova. Grad je opasan sa sjeverozapadne strane i sjeveroistočne rovovima i bunkovima. Samoposadu posade u gradu vodi se iz priobitnog pisma.

SPULJNA OBRANA: manje od 100 nještovite vojnike, Karanovac 60 domobrana, Kladnice do 400 domobrana, Čelinač 200 ruske vojske, aerodrom na Kalužanima oko 300 vojnika sa 3 aviona, od čega jedan Hrvatski "Breget", Ivanjaka 400 ustaša, Mahovljani 60 SS-ovaca, Iaktači 80 SS-ovaca.

BOŠ. GRADIŠKA: 1.000 neprijateljskih vojnika, od čega 750 domobrana i ostale policija i feldšandarmarija. Banja, Gornja i Srednja Kopela 270 SS-ovaca, Rašići 80 SS-ovaca, Aleksandrova 100 SS-ovaca, Stara Gradiška oko 250 neprijateljskih vojnika. Stara i Bos. Gradiška spaja pontonski most preko rijeke Save, koji se može paliti.

PRILJEDE: oko 2.500 vojnika - nještovite, Gvaraka oko 800 legionara i domobrana, Katarac manja posada, Piskavica celobodjens.

2. - PODACI O NAŠIM SNAGAMA:

U izvođenju operacija na prostoru BANJA-LUKA - BOŠ. GRADIŠKA - PRILJEDE biće angažovane sljedeće naše jedinice: III Proleteraka /Krajiška/ brigada, III lakša brigada, V., VI., VIII., XII., XIII. i XIV. Krajiška NOV brigada, 1. i 2. Odrad, Fugarski, Bosanski, Janki i Gradiška - Ljevakanski NOP Odrad i 1. i II. Artiljerijski Division.

Naši lakši komandovanja gore navedene jedinice su dijelom na pet operativnih grupa.

4. - PODACI O NAŠIM SNAGAMA:

likvidirati svih neprijateljskih uporišta u gradu Banja Luka i spoljnu odbranu grada: manje od 100, Čelinač, Kladnice, Trapisti, neprijateljska uporišta duž ceste Kladnice - Bos. Gradiška. - likvidirati neprijateljska uporišta Bos. Gradiška i porušiti most na rijeci Savi.

Na vrijeme akcije na pomenuta uporišta, demonstrativne napasti neprijateljski garnizon Priljeđe, Gvaraka i rašiti komunikacije Priljeđe - Novi, Priljeđe - Banja Luka, Novi - Katarac, Bos. Novi - Krupa.

Snage VI korpusa /Slavonija/ izvršiti vjerovatno demonstrativan napad na Okučane i napad na samu Staru Gradsku.

III grupa
 Komanduje Štab III
 Kraj. prol. brigade
 III Prol. brigada, U-
 darni odred, II.
 Ar. divizion
 6 bataljona, 3 brd-
 ska topa 75 mm, 2
 prot. k.t. 52 mm i
 6 bacača

- kod mosta na Trapistima, kontrolišući ujedno i pravce koji vode ka gradu duž željezničke pruge).
- c) Na najpodesnijim mjestima forsirati prelaze jednog dijela snaga na lijevu obalu Vrbasa, potpomažući I i XII¹⁸ Grupu kod likvidiranja uporišta u gradu. **Naročito forsirati prelaz preko Rebrovačkog mosta** ili mosta kod pilane, prodirući brzo jednom lakšom kolonom uz lijevu obalu ka centru grada, povezujući se sa snagama I i III Grupe.
- d) Po likvidaciji svih neprijateljskih uporišta u gradu, jednu brigadu povratiti na Prnjavorski sektor, a jednu brigadu ostaviti u rezervi na desnoj obali Vrbasa, koja će ujedno uspostaviti red u tome dijelu grada.
- a) III Proleterska brigada nastupaće pravcem: Sitnica — Banja Luka, napasti i likvidirati sva neprijateljska uporišta u južnom dijelu grada, koji zatvara potok Crkvinna i rijeka Vrbas, prodirući brzo glavninom snaga niz ulicu Mehmed Paše Sokolovića ka centru grada.¹⁹ Jedan dio snaga odvojiti će za likvidaciju neprijateljskih spoljnjih utvrda toga dijela grada, dolazeći iznutra u bok i leđa tim utvrdama.
- b) Udarni odred likvidiraće neprijateljsko uporište Han Kola i razbiti četničku bandu na toj prostori.²⁰

¹⁸ U originalu vjerovatno omaškom napisano XII, treba: III.

¹⁹ Detaljnije o rezultatu napada vidi izvještaj Brigade od 5 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 11/1—4, k. 458 A.

²⁰ Pošto u uporištu nije bilo neprijateljske vojske, ono je zauzeto bez borbe, a Odred je dobio drugi zadatak (vidi objašnjenje br. 17).

IV grupa
Komanduje Štab XI
Brigade
XI Brigada, 1 batalj.
VIII Br., Grad. Lijev.
od., 1 bater. topova
5 bataljona, 1 odred,
2 topa 52 mm, 5 mbac.

V grupa
Komanduje Štab VIII
Krajiške brigade
VIII brig., Podgrmečki
i Kozarski odred
3 bat., 2 odreda, 3 mb.
i 1 pr. kols. top 37

²¹ Brigada je dijelom snaga upala u grad, ali se zbog intervencije jakih neprijateljskih snaga iz Stare Gradiške morala povući. Opširnije o tome vidi njene izvještaje od januara 1944 god. i izvještaj Gradiško-lijevčanskog NOP odreda od 4 januara 1944 god. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 13—1, 23—1 i 3/4, k. 768 A.

²² Most nije porušen (vidi objašnjenje br. 19).

²³ O dejstvu ove brigade vidi dok. br. 26—1, k. 768 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

c) Po likvidaciji neprijateljskih uporišta u dijelu grada, kojeg napada, potpomoći će I Grupu u likvidaciji ostalih uporišta u gradu, ukoliko se neka budu duže branila.

Po likvidaciji svih uporišta u gradu, brigada će ostati u gradu kao posada i održavaće red. Udarni odred obezbijediće cestu Banja Luka — Sitnica.

a) Brzim naletom napašće i likvidirati neprijateljsko uporište u Bos. Gradiški.²¹

Najjači prodor napraviti ka pontonskom mostu, koga odmah spaliti i minama razrušiti.²²

b) Manjim dijelom snaga demonstrativno napasti neprijateljske posade u Topoli i Aleksandrovcu kao i obezbijediti se sa te strane.

c) Po likvidaciji uporišta, držati desnu obalu Save, onemogućavajući eventualne neprijateljske pokušaje prodora ka Banjoj Luci. (Vjerovatno će Slavonske snage istovremeno napasti Staru Gradišku).

a) Napašće demonstrativno neprijateljski garnizon u Prijedoru, zatvarajući ujedno pravce od Prijedora prema Sanskom Mostu i Ljubiji.²³

b) Porušiće prugu između Prijedora i Bos. Novog i posjesti istu, ne dozvoljavajući opravku pruge i ceste. Takođe rušiti prugu Prijedor — Omarska.

c) Sve diverzantske grupe Podgrmečkog i Kozarskog odreda moraju biti za vrijeme operacija aktivne na pruži Novi — Kostajnica i Novi — Krupa.²⁴

d) Za veće i uspješnije rušenje komunikacija mobilisati i civile. (Bihaćki bataljon će istovremeno rušiti prugu Bihać — Bos. Krupa.)

e) U povoljnoj situaciji napasti Prijedor sa snagama I Grupe.

U napadu na uporišta primijeniti taktiku odlučnih, brzih prodora po klinovima u centar grada, rastrojavajući na taj način unutrašnji otpor neprijatelja, a jednim dijelom snaga likvidirati spoljne odbrane, dolazeći iznutra (bočno i s leđa). Uporišta koja bi ometala brz prodor blokirati sa manjim snagama, a potom ih likvidirati uz pomoć teških oruđa.

Jedinice koje izvrše ranije svoj zadatak, odmah neka pristupaju potpomaganju izvršenja zadataka jedinica koje budu naišle na jači otpor. Ukoliko bi pojedina uporišta pružala duži otpor, ne gomilati snage oko toga uporišta, nego izdvajati dijelove snaga iz grada i upućivati ih na pravce Klačnice — Ivanjska — Topola. Ovo se naročito odnosi na I i II Grupu, koje se moraju orijentisati na čišćenje aerodroma, Klačnica i Trapista.

4.— DEJSTVO ARTILJERIJE;

I Artiljerijski divizion²⁵ dodjeljuje se I Grupi, a II Art. divizion III Grupi.

Artiljerci i minobacači otvoriće iz svih oruđa brzu plotunsku paljbu u dio centra grada, koji njihove grupe napadaju, kad otpočne opšti napad. U plotunskoj paljbi iz pojedinih oruđa ispaliti po 10 granata. Poslije plotunske paljbe, vatru teških oruđa regulisaće štabovi grupa na ciljeve u svojoj zoni dejstva.

5.— BORBA PROTIV TENKOVA;

Za borbu protiv tenkova snabdjeti jedinice sa benzinskim flašama, nagaznim minama, svežnjevima bombi i drugim sredstvima. Na pojavu tenkova protukolsko oruđe dovući u streljački stroj — koristiti i protukolske puške.

²⁴ Detaljnije o rezultatu akcija vidi izvještaj Podgrmečkog NOP odreda od 13 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22—1/1, k. 768 A.

²⁵ O dejstvu Divizona u napadu na Banju Luku vidi dok. br. 27—1 k. 768 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Na ulicama osvojenog dijela grada praviti čvrste i vatrene barikade.

6— UČEŠĆE AVIJACIJE;

Traženo je učešće savezničke avijacije, koja bi tukla aerodrom, Trapiste i Kastel.

7.— VEZA;

a) Radio-telegrafska;

Sve će grupe održavati radio-telegrafsku vezu sa Štabom Korpusa po planu veze,²⁶ koji im je ranije dostavljen, s tim što će se od početka akcije pa nadalje grupe javljati u slijedeće vrijeme:

I Grupa javljaće se svakog parnog sata, tj. u 22, 24, 26, 28, i t. d. h.

II Grupa javljaće se svakog neparnog sata, tj. 23, 25, 27, i t. d. h.

IV Grupa javljaće se svakog parnog sata i 30 minuta tj. u 22,30; 24,30; 26,30; 28,30 i t.d.h.

V Grupa javljaće se svakog neparnog sata i 30 minuta tj. u 23,30; 25,30; 27,30 i t.d.h.

b) Telefonska veza;

Korpusni vod za vezu podići će telefonsku liniju od Čadavice do komandnog mjesta Štaba Korpusa, a vod za vezu III Prol. brigade podići će telefonsku liniju od Štaba Brigade do Štaba Korpusa. Ostali štabovi brigada povezaće se sa svojim štabovima grupa.

c) Kurirska veza;

I i II Grupa povezaće se kuririma sa Štabom Korpusa preko snaga III Grupe, Štab IV Grupe slaće svoje kurire preko I Grupe. Krilne jedinice postaviće međusobno vezu odjeljenjima za vezu.

d) Signalna veza;

Sve će jedinice označavati mjesta do kojih su prodrle paljenjem većih vatri.

Štabovi grupa ugovoriće sa svojim jedinicama vezu i pomoću raketla, što može poslužiti i za označavanje ciljeva artiljerije.

²⁶ Redakcija nije pronašla spomenuti plan veze.

8. POČETAK NAPADA;

Sve grupe otpočeće sa napadom 31. XII. 1943 godine u 22 h.²⁷ Do toga vremena sve jedinice moraju podići na jurišno otstojanje svojih pravaca.

9. ZNACI RASPOZNAVANJA;

a) Borbeni;

- 31. XII. **Petar** **Šoša**
- 1. I. 44 **Osman** **Dolazi**
- 2. I. 44 **Zora** **Sviće**
- 3. I. 44 **Naša** **pobjeda**

b) Zvučni znaci;

- 2 kratka zvižduka — kratki
- 1 dugi zvižduk — 1 kratki
- 2 duga zvižduka — 2 kratka zvižduka
- 1 dugi zvižduk — 2 kratka zvižduka

10. SANITET;

I, II, III, IV i V Grupa odrediće mjesto brigadnih previjališta i mjesto kirurških ekipa. I i II Grupa evakuisaće ranjenike preko Han Kola i Sitnice, II Grupa u pravcu Kotor Varoša, a IV Grupa u pravcu Kozare.

11. EVAKUACIJA;

Evakuaciju će vršiti za to određene komisije, koje [će] biti proglašene od strane ovog štaba i snabdjevene pismenim ovlaštenjima.

12.— LEGITIMACIJE I OZNAKE;

U cilju onemogućavanja skrivanja neprijateljskih vojnika, kao i onemogućavanja pljačke i nasilja, za vrijeme i nakon borbe, naročito od strane četničkih elemenata, svi borci i rukovodioci biće snabdjeveni sa »privremenim legitimacijama« ovjerenim od ovoga štaba.

Borci brigada koji ostaju kao posada u gradu, a nalaze se na dužnosti, stavljajuće bijelu traku na lijevu ruku.

13.— ISHRANA;

Štabovi grupa pripremiće za akciju rezervu suve hrane, tako da svaki borac bude snabdjeven za dva dana. Intendantura Korpusa potpomoći će u tome pogledu III Grupi.

²⁷ Sve jedinice nisu istovremeno izvele napad, jer su neke u pokretu bile napadnute od avijacije, a neke su zakasnile zbog nevremena. Opširnije o tome vidi dok. br. 28—1, k. 768 A; 11—4, k. 458 A i 1—2, k. 774 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

14.— KOMANDNO MJESTO;

Komandno mjesto Štaba Korpusa nalaziće se do likvidacije Han Kola u zaseoku Vukmiri (k. 461), a poslije će se pomjeriti u zaseok Koprena (5 km. cestom od Banje Luke), ^{vezu} [održavati] na cesti.

Komandno mjesto Štaba IV Divizije biće na putu Bronzani Majdan — Banja Luka, negdje u visini Pavlovca, a komandno mjesto Štaba XI Divizije biće negdje u blizini ceste Čelinac — Banja Luka.

Štabovi grupa će razraditi ovu zapovijest za jedinice, a koje se nalaze pod njihovom komandom. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
V.²⁸ Stojnić, s. r.

Komandant, pukovnik,
S.²⁹ Rodić, s. r.

Načelnik, ppukovnik,
Milorad,³⁰ s. r.

(M. P.)

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava:

Pomoćnik šefa odsjeka — major
Mil. Lj. Nikić

²⁸ Veljo

²⁹ Slavko

³⁰ Mijatović

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 25 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETE BRIGADE ZA POKRET NA PROSTORIJU DUBRAVA — JOŠAVKA¹

ŠTAB

XI. N.O.U. DIVIZIJE

Br.

Dana 25 XII-43.

ŠTABU V. N.O.U. BRIGADE

Položaj

Najhitnije izvršite koncentraciju brigade i krenite najkraćim pravcem (Stanari — Kulaši — dolinom Ukrine) na prostoriju Dubrava — Jošavka.²

Sa brigadom neka krene i brigadna ambulanta. Sve teže ranjenike uputiti u Centralnu bolnicu.

Sa brigadom neka krene i hirurška ekipa ove divizije. Iz Kulaša treba sa jednim vodom osiguranja da dođu u ovaj štab komandant³ i komesar⁴ brigade, koji će po savetovanju⁵ da se upute u sastav brigade.

Brigadna intendantura treba da sa sobom nosi rezervnu hranu za 5 dana.

Povesti sa sobom i topovsko odeljenje XII. slavonske brigade.

Marš izvesti u dve etape, sa potrebnim zastancima i odmorima, ali s time da snage brigade stignu na označenu prostoriju do 28-XII-43 u veče do 20 sati, gde odmoriti brigadu, izvršiti smotru oružja, pravilnu raspodelu municije itd. Povećati budnost na odmoru, kao i pri ulazu na označenu prostoriju, od eventualnih četničkih grupa.

Akumulatore za radio stanicu napuniti putem ili u ovom štabu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant
ppukovnik
Šoša⁶

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 16—1, k. 865.

² Pokret je izvršen u sklopu opštih priprema za napad na Banju Luku (vidi naređenje Staba Pete krajiške brigade od 26 decembra 1943 god.). Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 10/1, k. 850.

³ Ranko Sipka

⁴ Niko Jurinčić

⁵ Vjerovatno se odnosi na savjetovanje održano u vezi s pripremanja za napad na Banju Luku.

⁶ Josip Mažar-Šoša

Upućeno 25-XII-43 u 17 sati i 35 minuta
po kuririma: Janković Branko

Banović Boško
Kovačević Stojan

Ponijeti podatke za prugu, osiguranja i Transporte — kuda
kreću — koliki su itd. —

Š.⁸

Potvrdite prijem ovog naređenja.

BR. 139

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE BRIGADE OD 25 DECEMBRA 1942
GOD. ŠTABU ŠESTE NOU DIVIZIJE O BORBI KOD
TRAVNIKA¹**

ŠTAB
I UDARNE BRIGADE »M.O.«² VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG UDARNOG KORPUSA NOVJ
25/XII, 1943

Operativni izvještaj o akciji
na dan 22/XII. 1943. godine.

ŠTABU VI DIVIZIJE
I PROLETERSKOG KORPUSA NOVJ

Pripreme: U cilju blokade neprijateljskog garnizona Travnika, ova je Brigada imala slijedeći raspored: I bataljon Zlokići, II bataljon Glumci, III bataljon Đakovići i IV bataljon (kao brigadna rezerva), koji se je nalazio u selu Pulac. Bataljoni su imali predstražarske položaje, i to: Miškića Brdo, kota 772, 839, kota Kicelj, kota 789, Vilenica, uključivo kota 677.

Podaci o neprijatelju: U Travniku nalazi se 2—3.000 neprijateljskih vojnika,³ naoružanih sa 6—7 topova, 15—20 teških bacača, nepoznat broj automatskog oružja, ostalo pešačijsko naoružanje.

¹ Slijedeći tekst dopisan je na originalu mastilom, latinicom.

² Šoša

³ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 46—1/3, k. 796.

⁴ »Marko Orešković«

⁵ Vidi dok. br. 30, objašnjenje br. 2 i 3.

Naše snage i naoružanje: I brigada, 4 pešačijska bataljona ojačana sa četom pratećih oruđa (6 oruđa), inženjerskim vodom, te četom za vezu — 1.080 vojnika.

Tok borbe: Dana 22 decembra 1943 godine u 6.30 časova neprijatelj je napao sa jednom bojnom pod zaštitom artiljeriske i bacačke vatre na naše položaje⁴ i to jednim dijelom prema koti Kicelj, a jednim prema Miškića Brdu. Isti je krenuo još u toku noći u više pravaca prema navedenim položajima. Neprijatelj je pod zaštitom guste magle uspio da se približi predstražarskim položajima našega III bataljona, gdje je sačekao jakom puškomitraljeskom i puščanom vatrom, a kako je neprijatelj bio brojačano mnogo nadmoćniji i raspolagao sa jačim automatskim oružjem i teškim bacačima mina, uspio je da zauzme naše predstražarske položaje. Naročito je pravio pritisak na naše desno krilo prema Vilenici, gdje je bio odbacivan više puta i na koje krilo nije mogao prodrijeti nikako, već je sa jednim klinom, t.j. manjim snagama, izbio na kotu Kicelj. U isto vrijeme glavni je napad uperio na naš II i I bataljon, koji su držali položaj Miškića Brdo — kota 772. Neprijatelj je napao ove snage oko 8 sati — također uz artiljerisku i bacačku vatra i uz pomoć blindiranog vlaka.⁵ Kada je neprijatelj zauzeo kote 1030 i Kicelj (kotu 1235), na taj je način bio ugrožen naš I i II bataljon, koji su se također povukli na svoje glavne položaje. Kada su se sve snage skoncentrisale, i čvrsto se povezale, izvršen je protunapad na neprijatelja koji je bio bačen sa naših predstražarskih položaja I i II bataljona i sa glavnog položaja III bataljona. Isti je u paničnom bijegu otpucao prema Travniku praćen sa vatrom i pokretom naših snaga.

Veza: Veza se je održavala između Štaba Brigade i štabova bataljona telefonom, koja je funkcionisala dobro, a između četa i gdje je bilo potrebno održavala se je i sa kuririma koji su stizali na vrijeme.

Gubici neprijatelja: U toku ove borbe III bataljon ubio je 9, a ranio 20 neprijateljskih vojnika, II bataljon ubio 3, a ranio 4 neprijateljska vojnika, I bataljon je također ubio 5, a ranio 15 neprijateljskih vojnika, tako da je neprijatelj u ovoj borbi imao svega 17 mrtvih i 39 ranjenih vojnika.

⁴ i ⁵ U bojnoj relaciji Zagrebačke konjičke pukovnije od 9 januara 1944 god. stoji: »22 prosinac: Jedan vod ove pukovnije (5 roja) u saradnji sa II/369. G.R. potpomognut sa oklopnim vlakom vršio je prepad na odmetničke postave z. od Travnika u smjeru: Zlokići—Vitoševići...« II/369 IR — odnosi se na 2 bataljon 369 legionarske divizije. Prema tome slovo G je omaškom napisano umjesto slova I. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 15/1—21, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Sopstveni gubici: U ovoj borbi na našoj strani bilo je 1 mrtav i 5 ranjenih drugova. Od ovog broja 1 teže ranjen.

Ratni plijen: U toku borbe zaplijenjeno je: 1 sanduk talijanske municije (250 metaka) i 2 njemačke bombe. Izgubljenog materijala, kao ni oružja, na našoj strani nije bilo.

Utrošak municije: U toku borbe utrošeno je 1.852 metka za jug. puške i puškomitraljeze i 1072 metka za talijanske puške i puškomitraljeze.

Kritički osvrt: Ova je akcija dobro uspjela, jedini je bio nedostatak pošto je na ovome sektoru na kome su naše snage vodile borbu bila gusta magla, te zbog toga nije se moglo imati dobar kontakt sa neprijateljem, a niti pravilno procjenjivati njegove snage, t. j. glavne napade, kao ni pravilno podopomoćanje jedinica jedna drugoj, a također je bio i veliki prostor na kome su naše jedinice djelovale.

NAPOMENA:

U toku borbe istakao se je u II bataljonu III vod I čete kojim je komandovao drug vodnik Ivabčević, a koji je neprijatelju nanio osjetljive gubitke na koti 772. Također u ovoj borbi istakli su se u III bataljonu drugovi, i to: Vodnik Levnajić Stevo, vodnik III voda III čete, koji se je hrabro držao na koti Kicelj i manevrisao za vrijeme borbe, te također nanio neprijatelju osjetljive gubitke, isto tako i štitio iznošenje ranjenih drugova; drug vodnik Zorić Petar je pokazao svoju hrabrost, što je u najvećoj neprijateljskoj vatri i njegovom nastupanju uspio izvući ranjenog druga, kao i oružje koje se je nalazilo kod njega i kod jednog mrtvog druga. Isti se predlažu za pohvalu tome Štabu.

Ova je Brigada 24 ovog mjeseca u 8 sati u jutro smijenjena sa dotičnog položaja i sada se nalazi na odmaranju u Bugojnu i okolici, gdje se vrši kupanje i razušivanje, kao i sređivanje jedinica.

Prilog: liste gubitaka.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar Oper. oficir V. d. komandanta — kapetan

Operativni izveštaj za 22/XII 43 g.⁷

⁶ Nalaze se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁷ Na kopiji originala ova je rečenica dopisana plavim mastilom latinicom.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 25
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE
O AKCIJI NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI KOZARAC — OMAR-
SKA I O PREBACIVANJU BATALJONA NA NOVE POLO-
ŽAJE¹**

ŠTAB
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Broj: služb.
Dana 25. XII 1943 g.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

P o l o ž a j

Na sektoru koji drže naši bataljoni do sada nema ni-
kakvih promjena.

Noću između 24 i 25 o.m. naš II bataljon porušio je 2 km.
željezničke pruge između Kozarca i Omarske i porušio tele-
fonsku liniju.²

U vezi depeše upućene od strane toga štaba za preba-
vanje našeg jednog bataljona na sektor VIII brigade, učinili
smo sljedeće: Prvi bataljon, koji se do sada nalazio u Krivaji,
prebacili smo na sektor Miljakovci — Rakelići, gdje se do sada
nalazio naš III bataljon. Treći bataljon prebacićemo, još u toku
današnjeg dana, na sektor Zecovi — Čarakovo na komunika-
ciji Prijedor — Sanski Most.

Već nekoliko puta tražili smo da nam uputite eksploziva
koji nam je neophodno potreban za rušenje željezničke pruge
i propusta na istoj, i još nam nijeste uputili, a niti izvijestili
da li ga imate ili nemate.

Izvještavajte nas redovno o svim promjenama na ostalim
sektorima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Ratko³

Komandant major:
Miće Kulundžija

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 32—9, k. 777.

² Vidi bojnu relaciju Trinaeste lovačke pukovnije od 13 januara
1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod
reg. br. 15/1—38, k. 57.

³ Novaković

IZVJEŠTAJ ŠTABA ČETVORTE NOU DIVIZIJE OD 26 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU PETOG KORPUSA NOVI O BORBAMA OKO BOSANSKOG NOVOG¹

ŠTAB 4. DIV.
26/XII 4²
12⁴⁵

ŠTABU 5. K.

Neprijatelj je 25. ov. mjeseca krenuo sa jačim snagama iz B[os]. Novog.³ 3 bat. VIII. brigade primio je borbu s njima na Stražbenici, kod Sokolca,⁴ u toj borbi neprijatelj je imao oko 18 mrtvih i 25 ranjenih i u paničnom bjekstvu pobjegao je preko Maslovara u [Bos.] Novi, također je napustio i Suvaču. Naši gub.: 1 mrtav i 2 lakše ranjena. Zarobljen 1 konj i nešto bacačkih mina, 1 pištolj i druge sitne spreme.

Neprijatelj je kod Novog aktivan sa artilerijom, dok pješadiju nije više isturao. Neprijatelj iz »Tigar« divizije sasvim slabo borben, kroz selo kroz koje su prolazili ubijali su žene i djecu.⁵ Primijećena je koncentracija u B. Novom iz Banije koja nije opasna.

S. F. — S. N.!

K-t Petar⁶
K-m Boško⁷
Za k-ta Voja⁸

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 25—2, k. 767.

² Omaškom je pri kucanju ispušten broj 3, treba: 43.

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 210 i tom IV, knj. 21, izvještaj Trista sedamdeset treće divizije od 29 januara 1944 godine.

⁴ Vidi dok. br. 152.

⁵ U izvještaju Petnaestog brdskog armiskog korpusa od 17 decembra 1943 god. stoji:

»373 (legionarska) peš. divizija

Na 6 km južno od Bos. Novog pruga privremeno prekinuta. Na 18 km ist. od Bos. Novog na dužini od 400 sa pruge skinute šine i odnete, prekid saobraćaja do 17 decembra. U cilju odmazde za oba slučaja uzeti taoci a kuće u blizini spaljene«.

Vidi o tome dok. br. 49/6-a, k. 8 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Vojnović

⁷ Šiljegović

⁸ Todorović

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE OD 26 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA RASPORED I DEJSTVO NA PROSTORIJI KRČEVINE, RADOŠEVIĆI, KOKOŠINJAC¹

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
26. 12. 1943.

II. Krajiškoj brigadi
XVII. Majevičkoj brigadi
Romanijskom P. Odredu

Situacija: glavnina divizije »Princ Eugen« nalazi se na prostorijski Vozuća — Kamenica — Duboštica — Vareš — Borovica² i orijentisana na prostorijsku gdje su se nalazile naše jedinice u toku 24. i 25. o. m. Jačina divizije: 2 pješadijska i 1 artiljerijski puk, jedan pionirski bataljon i 1 štapski bataljon. Ukupna jačina oko 6—7000 ljudi. Sastav ljudstva: Švabe³ iz Vojvodine i Njemci. Divizija je došla sa Jadrana preko Mostara — Nevešnja — Prače — Sokolca — Kladnja.

Na prostorijski Ozrena i Konjuha nalazi se divizija grenadirsk.⁴

Na prostorijski Kladanj — Olovo — Romanija prema sadašnjim podacima nema neprijateljskih jačih snaga, sem manjih dijelova divizije »Princ Eugen« (komore).

II. Krajiška brigada u borbama 24., 25. i 26. ov. mj. imala je velikih uspjeha u borbi sa divizijom »Princ Eugen«. Tako je 24. ov. mj. na Borovičkim Njivama vođena žestoka borba. 25. ov. mj., na Romanovcu razbijen je bataljon II. Grenadirskog puka,⁵ dijelovi artiljerijskog puka i zarobljena komora. Prema prikupljenim podacima koji su još nepotpuni, zarobljeno je: 3 šarča, 4 prsna mitraljeza, pušaka, dosta municije, uništena 2 topa i uništena cjelokupna komora. Zarobljeno je do sada oko 15 Njemaca, pobijeno mnogo više. Razbijeni dijelovi još sada lutaju po okolnim selima.

Romanijski odred 24. ov. mj. vodio je uspješne borbe oko s. Borovica.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—9, k. 986.

² Vidi izvještaj Prvog bataljona 14 SS lovačkog puka od 7 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 2/1, k. 11 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

³ Odnosi se na Nijemce — nacionalnu manjinu iz Vojvodine.

⁴ Vjerovatno da se odnosi na Prvu brdsku diviziju, jer su njeni dijelovi bili tada na ovoj prostorijski.

⁵ Vidi dok. br. 183, objašnjenje br. 18.

Jedinice V. Divizije kod Ribnice razbile su dvije njemačke kompanije⁶ i uništile dva topa.⁷

U vezi sa našim daljim zadacima *naređujem*:

II. Krajiška brigada: 27. ov. mj. postaviće se na prostoriju Očevlje — Križevići — Ligatiće — Mižinovići — Krčevine. Pokret iz [s.] Jelaške 27. ov. mj. od 1 sat poslije pola noći. Pokret da bude u ešelonima — da nebi došlo do nagomilavanja jedinica.

Zadatak na određenoj prostoriji: obezbijediti se od pravca Vareša, ispitati neprijatelja oko Vareša, Olova, Kladnja, Romanije.

Jedan bataljon odrediti za obezbjeđenje div. bolnice koja će se smjestiti zajedno sa bataljonom u [s.] Krčevine. Bolnica i ovaj bataljon neka krenu u posljednjem ešlonu. Štab brigade naređuje pokret divizijskoj bolnici.

VII⁹ Majevečka brigada: Štab brigade ostaće sa Romanijskim odredom i preduzeti mjere da se uhvati veza sa bataljonom.¹⁰ Bataljone smjestiti na prostoriji Gornja Vijaka — Radoševići.

Brigadna bolnica biće u sastavu divizijske bolnice, do dolaska bataljona.

Romanijski P. Odred: 27. ov. mj. postaviće se na prostoriju Donja Vijaka — Kokošinjac. Pokret iz Jelaški 27. ov. mj. u 8 časova. Do tog vremena prikupit sve zaostale dijelove koji budu pristizali u [s.] Jelaške i uputiti ih u svoje jedinice. Ukoliko bi se pokazala potreba može se manja jedinica ostaviti radi veze u Jelaškama po odlasku, s time da bude upozorena na potrebnu oprezu.

Štab divizije: kreće sa Štabom II. Krajiške i smjestiće se u Očevlju.

Opšte napomene:

1) Sve jedinice će dostaviti izvještaj o borbama vođenim od 24. ov. mj. Štab XVII. Majevečke brigade dostaviće i 15-dnevni izvještaj od 1 do 15 ov. mj.¹¹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
Ilija¹²

Načelnik štaba,
Petovar¹³
(M. P.)

Komandant, major,
Kosorić Pero

⁶ čete

⁷ Vidi dok. br. 181.

⁸ Vidi izvještaj Brigade od 1 januara 1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 7—10, k. 986.

⁹ Vjerovatno omaška, treba XVII.

¹⁰ Vidi dok. br. 183.

¹¹ Redakcija nije pronašla spomenuti izvještaj.

¹² Pavle Goranin-Ilija

¹³ Rudi

BR. 143

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 26 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH
JEDINICA ZA DEJSTVO NA KOMUNIKACIJAMA STOLAC
— ČAPLJINA I FOJNICA — KIFINO SELO¹**

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Pov. br.: 126

26 decembra 1943

u 15 čas.

s. Poljice

ŠTABU X HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
I ŠTABU JUŽNOG I SJEVERNOG [HERCEGOVAČKOG]
PARTIZANSKOG ODREDA

Prije 7 dana jedinice Južnohercegovačkog partizanskog odreda (Bataljon »Mihajlo Čuzulan« — Popovski sa Šumskom četom »Rade Pravica«) napale su četnike u selu Vlaseče (Brda) i razbile ih. Ubijena su 4 četnika, a ranjeno 8, a zarobljeno 9 četnika. Ranjen je čuveni bandit Savo Brajić. Isti bataljon razbio je četnike i u selu Dobromani. Mi nismo imali gubitaka.

17 18 o. mj. Bataljon Južnohercegovačkog odreda »Savo Belović« i dijelovi III Hercegovačke N.O.U. Brigade vodio je jače borbe 12 časova sa četnicima u Dabru, Trusini i Hrgudu,² gdje je ubijeno 30 četnika, ranjeno više, a zarobljeno 28 četnika, od kojih je jedan dio stupio u Brigadu... Zarobljen je 1 teški bacač, 30 pušaka, nešto municije i nekoliko konja. III Hercegovačka brigada imala je 2 mrtva, 2 ranjena i 2 zarobljena. Bande su potpuno razbijene i od njih (400) oko 100 je pobjeglo u Stolac, a ostalo kućama.

Bataljon »Savo Belović« znatno je porušio i cestu u Suvoviću na komunikaciji Dabar — Stolac.

20 o. mj. Bataljon Južnohercegovačkog partizanskog odreda »Marko Mihić« napao je Švabe na Bačniku [k. 510] kod Stoca³ i poslije žilave borbe stjerao ih u kuću, kada su se pre-

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28/1, k. 1147—II.

² Opširnije o tome vidi nepr. dok. br. 22 19, k. 192 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

³,⁴ U dnevnom izvješću kotarske oblasti Stolac od 21 decembra 1943 god. pored ostalog stoji: »1) Dne 20/XII. 43 u 8 sati u

dali, pošto je početa da se ruši i kuća i bacaju bombe u istu. Predalo se je 7 Švaba, među kojima 5 oficira. Kod njih je zarobljeno: 1 »šarac«, 3 mašinke, nešto municije, sanitetskog materijala i dvije puške.

Istog dana postavljena je zasjeda na putu Stolac — Hutovo kod sela Udora od strane istog bataljona, gdje su uništena 3 kamiona i poslije dvočasovne borbe zarobljena 22 Nijemca i 1 oficir, a poginulo u borbi 6 Nijemaca.⁴ Ovdje su zarobljena 3 »šaraca«, 12 mašinki, 7 pištolja, 3 signalna pištolja, 3—4.000 metaka, 50 granata, jedan dvogled, 2 puškomitraljeza »Z. B.«,⁵ 12 pušaka i drugog. Kamioni su zapaljeni, a skinuto je 16 gumenih točkova. Bataljon nije imao gubitaka.

21 o. m. j. krenulo je oko 200 Švaba i nešto četnika od Mostara ka Drenovcu, koje [je] napala III Hercegovačka brigada i natjerala u bjekstvo ka Stocu uz gubitke, a noć ih je spasila od većih gubitaka. III Brigada imala je jednog mrtvog i jednog ranjenog.

17 o. m. j. u vazdušnoj borbi između američkih aviona i njemačkih lovaca oboren je jedan njemački avion koji se zapaljen srušio u Hrasno, a pilot, kapetan-lovac Kihner skočio je sa padobranom,⁶ koga su uhvatile jedinice Južnohercegovačkog partizanskog odreda. Imenovani je nosio 2 gvozdena krsta sa lišćem, a imao je jedan signalni i jedan obični pištolj. Tih dana dolazilo je pedesetak Švaba i u Hrasno, odakle ih je rastjerao Štab Južnohercegovačkog partizanskog odreda sa kuririma i mještanima.

Ističući dobar rad Južnohercegovačkog partizanskog odreda, a u vezi dobijenih zadataka,

N A R E D U J E M O :

1. — Južnohercegovački partizanski odred da i dalje ofanzivno djeluje na svome sektoru čisteći sve četničke bande i neprekidno napadajući saobraćaj na svim komunikacijama toga sektora, a naročito na komunikaciji Čapljina — Stolac, Stolac — Dabar.

Sve komunikacije, a naročito Suvović, stalno rušiti. Srušiti temeljito i cestu Hutovo — Stolac.

selu Burmazi mjesto zvano Drenovac 1 partizanska grupa nepoznate jačine napala je 1 odjel njemačke vojske u jačini 43 vojnika i 3 kamiona, koja je posla u potragu za padobrancem (pilotom) sa srušenim zrakoplovom u borbi sa neprijateljskim zrakoplovima. Tom prilikom poginulo je i zarobljeno 32 vojnika i uništena 3 kamiona. Gubici na strani partizana nisu poznati. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod br. 48 19, k. 192. : 53 19, k. 192.

⁵ Zbrojovka Brno

U podesnom momentu napadajte i prugu, a naročito gdje su domobranske postaje, te da se paralizuje neprijatelju saobraćaj i dođete lako i do municije.

Akcije su i dobar način mobilizacije, a naročito u Dubravama.

Težite prikupljati i rezerve municije, čarapa, džempera i rukavica, kao i duhana za potrebe svih brigada ove Divizije. Stalno izvlačiti zavoje, gazu i jod za Diviziju. Ukoliko se može doći jedino kupovinom, izvršite pogodbu i tražite od nas novac. Za jugoslovensku municiju pušcanu dali bi i zlato.

Dobro ste učinili što ste glavninu Odreda skoncentrisali sada na sektoru Stoca, a prema zadacima to činite i nadalje, jer se tim načinom čeliče vaše jedinice, postepeno se osamostaljuju i privikavaju na odsustvo od kuća, jači utisak ostavljate na selo, a imate i jače snage za izvršenje većih zadataka.

Uz pomoć jedinica [Južnohercegovačkog odreda iz] Popova i Šume težite što prije formirati jedinice u Bobani,⁷ te preko njih i da se učvrsti veza i sa Dubrovnikom, gdje ima prilično rezervi ljudstva i materijala.

Ovome Štabu potrebno je što prije dostaviti pantljike za mašinu iz Hrasna i jedan akumulator od 12 volti automobilski, te nam ovo što prije pošaljite. Sa ovim uputite nam i sekcije iz Hrasna.

Obratite veću pažnju na novostvorenu jedinicu u Sitnici, ne bi li se u još većoj mjeri pocijepao četnički Sitnički bataljon, koji je sad prilično demoralisan.

2. — Štab Sjevernohercegovačkog partizanskog odreda da ofanzivno djeluje i napada saobraćaj na komunikaciji Fojnica — Kifino Selo sa prostora Zalom, a sve dok X Hercegovačka brigada ne ovlada sa Gackom,⁸ kada se vi težite prebaciti na prostor Bišine, odakle napadati saobraćaj Nevesinje — Blagaj.

Povedite brigu o obezbeđenju naših ranjenika u Davidovići — Kukričje.

Drug Petar Govedarica »Bugarin« sa svojim ljudstvom otišao je ka Oblju prije kraćeg vremena. Preko Bataljona »Vule Skoko« težite s njim održavati vezu, pa čim ojača, neka sruši most u Ulogu i pravi zasjede na komunikaciji Ulog — Kalinovik.

3. — Oba partizanska odreda da razviju i stalno umnožavaju mrežu obavještajne službe, tako da svakoga dana znate stanje, namjere i sve pokrete Švaba i četnika na vašim sektorima. Održavajte vezu i sa gradovima i produbljujte i ove veze, jer preko njih najlakše ćete doći do osnovnih neprijateljskih planova.

⁷ Bobani — predeo južno od Popova Polja

⁸ O borbama za Gacko vidi dok. br. 190.

Morate znati broj i naziv švapskih jedinica na vašim sektorima, a o svemu ovome nas što češće izvještavati.

Pri štabovima gdje postoje specijalni organi za ob. službu — da isti podnose zasebne izvještaje Obavještajnom centru ove Divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Komandant — p. pukovnik
Vlado Šegrt

Načelnik Štaba — p. pukovnik
Rade Hamović

DOSTAVLJENO: ŠTABOVIMA SJEVERNOG I JUŽNOG
HERCEGOVAČKOG PARTIZANSKOG ODREDA I SVIMA

BR. 144

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE OD 26 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU ŠESTE NOU DIVIZIJE O BORBI NA SEK-
TORU LIVNA, KOD POTOČANA¹**

ŠTAB
II. UD. BRIGADE VI. DIVIZIJE
I. PROLETER. KORPUSA NOVJ

Op. br. 433

26 decembra 1943 godine.

Operativni izvještaj
za 25 decembar 1943 god.

ŠTABU VI. DIVIZIJE I. PROLETER. KORPUSA NOVJ

Izviđanjem neprijateljskog položaja prema Potočanima ustanovljeno je da neprijatelj preko noći napušta Golubnjaču (k. 1159), a preko dana da istu zaposijeda jačine jedne čete.

¹ Na originalu nečitko.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—6, k. 801.

I. četa III. bataljona 24 na 25 ov. mj. preko noći upućena je na pomenutu kotu i istu zaposjela. 25 ov. mj. oko 7 časova sutra neprijatelj (Njemci) jačine oko 80 vojnika iz Potočana krenuo je na Golubnjaču.² Naše snage pustile su neprijateljske prednje dijelove na neposrednu blizinu i otvorile vatru iz 4. p. mitraljeza i jednog malog minobacača, kao i iz pušaka. Neprijatelj je kretao (nastupao) potpuno vojnički i naša vatra tukla je samo prednje dijelove. Neprijatelj je također iz Potočana otvorio vatru iz 2 t. bacača čim se otvorila vatra na Golubnjači. Usljed toga što je neprijatelju stiglo pojačanje, naše snage bile su primorane na povlačenje, i nije se uspjelo ništa izvući od plijena.

Gubitci neprijatelja: imao je 10 mrtvih, toliko i ranjenih.

Na našoj strani nije bilo gubitaka u ljudstvu ni materijalu.

Utrošak municije: Utrošeno je 270 jugoslovenskih, 300 talijanskih metaka i 5 mina za mali minobacač.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.
Damjanović³

Komandant — major,
Dotlić⁴

(M. P.)

² Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5/582—586 (597—601).

³ Branko

⁴ Dušan

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 26 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA GACKO¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
—29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE—

Pov. broj: 81
26. decembra 1943. god.
u 15 sati
s. Jasenik

koncept
strogo povjerljivo!

ZAPOVIJEST: (Sekcija: Gacko 1 : 100.000)

Novijih podataka o Gacku nemamo; jučer su Švabe tukle naše položaje sa dva topa i bili su na položajima iznad Gacka u jačini oko 150 ljudi, a četnici su bili na Miholjači. Također su četničke bande rastjerane koje su bile oko Dramešine i Platice i to brzim naletom našeg »4« [bataljona].

Čudi nas da Švabe danas ne gađaju sa topovima iako znaju naše položaje. Nešto ih se viđa i to manje grupe oko Miholjače, kao i na grebenima iznad Gacka.

Naša II i III Brigada se nalaze negdje oko Bileće, a put Bileća — Gacko je osiguran snagama ovih brigada.²

Zadatak je X-oj brigadi da ovladamo Gackom³ i raščistimo sa neprijateljima bilo koje vrste. Ovo je ispit našoj obnovljenoj a davno već formiranoj i proslavljenoj, na slavnim putevima kroz Bosnu i Hercegovinu, brigadi. Svi rukovodioci da se založe na što vještije i uspješnije izvršenje ovoga zadatka. Treba imati u vidu da je likvidacija Gacka ovoga puta osobito značajna **vojnički i politički** — što ćemo na taj način imati u svojim rukama trećinu Hercegovine, šireći slobodnu teritoriju prema Nevesinju i Bileći koja će za to vrijeme biti već vjerovatno u našim rukama. Dalje, što ćemo našim vijećnicima koji su došli, kao i drugim političkim radnicima, stvoriti uslove pune aktivnosti njihovoga rada, i na kraju — što ćemo omogućiti našim Saveznicima da nam pruže iz vazduha materijalnu pomoć, a što bi bilo od ogromne političke važnosti.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 241, k. 1147—II.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 131 i 187.

³ Vidi dok. br. 159, 169 i 190.

gdje bi se narod Hercegovine uvjerio da Saveznici samo nas priznavaju i da samo nama pružaju pomoć.

U vezi gornjeg

NAREĐUJEMO:

- 1.) »1« [bataljon] kreće iz sadašnjega logora danas u 19 časova pravcem most na Klinju pa preko drumu Gacko — Vrba, ovladuje sa najvišim čukama iznad sela Lazarići i dalje ka Gacku. Jednu četu ostavlja na putu koji se odvaja od glavnog drumu za Miholjaču, s tim da potpomogne »3« u likvidaciji Miholjače. Po likvidaciji Miholjače, u zajednici sa »3«, nastupa ka Gacku.
- 2.) »3« kreće sa svoje dvije čete iz sadašnjeg logora danas u 16 sati i 30 minuta pravcem: Lipnik — Jasenik — most kod Klinja pa ispred »1« bataljona i nastupa preko Ljuti i u zajednici sa četom »1« ovladaju sa Miholjačom. Jedna četa će poći iz logora oko 20 sati ka Avtovcu i kad se likvidira Miholjača, preći most u Avtovcu i nastupa u sastavu bataljona dalje ka Gacku. Ta četa ima da ispolji dejstvo na most i pokuša isti prijeći i potpomoci svoj bataljon u likvidaciji Miholjače. Po ovladivanju sa Miholjačom, nastupate vežući se desno za »1« bataljon preko Jovanova Brda i dalje padinama ka Gacku. Sa četom koja ostaje u Lipniku poći će i teški bacač, kao i Lipnički odred. Sa bacačem tući neprijateljske položaje u Avtovcu i Miholjači.
- 3.) »4« podesiće svoj pokret iz sadašnjeg logora, tako da u 18 časova bude na mostu kod Klinja (Jasenik), odakle nastupa preko Ponikava ka Maloj Gračanici, u koju se ne spušta već usmjera svoj glavni napad na čuke više samoga Gacka (Zečice), s tim što će bombaška odjeljenja čim čuju vatru na Miholjači zauzeti bun-kere i po mogućnosti sve ih držati dok »3« bataljon i »1« ovladaju sa Miholjačom, a zatim u zajedničkom napadu upadati u Gacko, ostavljajući jača odjeljenja na forticama.⁴ Prolaz bandama ostavite ka Gračanici.
- 4.) »5« sa jednom četom (sa kojom će ići komesar bataljona) i bolnicom, kao i brigadnom intendanturom, kreće odmah po primitku ovoga naređenja za selo Platice, gdje će se smjestiti sa potrebnim obezbjeđenjima.

⁴ Odnosi se na utvrđenja koja je austrijska vojska u doba svoje okupacije podigla na granici prema Crnoj Gori.

Ostale dvije čete kreću danas u 16 sati i 30 minuta iz sadašnjeg logora za Jasenik, gdje će se smjestiti (u Školi). Ove dvije su brigadna rezerva i nastupaju sa ovim štabom pozadi »1« bataljona. (Sa ove dvije čete ide i teški bacač sa svim bombama.)

- 5.) *Bolnica* kreće sa četom »5« — kako je naznačeno u tački 4, a referent saniteta sa pomoćnikom kreće sa ovim štabom.
- 6.) *Štab brigade*: kreće sa dvije čete »5« pravcem kako je naznačeno za »1« bataljon, gdje slati sve izvještaje i eventualne ranjenike.
- 7.) *Sve bataljonske komore* kreću u prvi sumrak iz sadašnjih logora za selo Platicu, gdje će ih osiguravati četa »5« bataljona.
- 8.) Po likvidaciji Gacka čitava brigada preduzima nastupni marš (gonjenje neprijatelja) i to: »1« bataljon — prethodnica pravcem Gračanica — Nadinići — Ruda Glavica — Ravni — Domrke, gdje će se zadržati sa glavinom svog bataljona, obezbeđujući se od Dubljevića i Jugovića, a sa jačim odjeljenjima spušta se ka Staroj Fojnici i ne dozvoliti neprijatelju da se zaustavi u Fojnici, tukući ga bacačem.
 »4« bataljon nastupa pozadi »1« bataljona i smjestiće se u s. Ravni. Sa jačim odjeljenjima ispoljiti dejstvo na Fojnicu. Obezbijedite se logorski.
 »3« kao glavnina brigadna ide općim pravcem i smjestiće se u Rudoj Glavici. Preduzima mobilizaciju seljaka za sistematsko rušenje ceste Nadinići — Dobro Polje.
 »5« kao zaštitnica sa svoje dvije čete smješta se u Gacku, s tim što će jedan vod držati na mostu u Gračanici i u slučaju da bi neprijatelj pokušao protivnapad ka Gacku da budu spremni da most u roku od deset minuta mogu porušiti i ne dozvoliti neprijatelju prolaz u Gacko.
 Obratite pažnju na četničke bande koje će se sigurno povući ka Lukavici i Gradini i u šumu iznad Fojnice.
- 9.) *Znaci raspoznavanja*: O Mujo — evo me Mićo, sa kojima obavezno upoznati sve borce, a sa ovom zapoviješću sve rukovodioce.
- 10.) Napad da bude drzak i brz, puščana paljba da bude vrlo slaba, a gotovo i nikakva, bombe odlučuju sve, a pobjeđuje onaj ko prvi izvrši juriš. Noć je naš veliki

saveznik i Gacko mora biti naše. Služite se povcima: »naprijed proleter!«, »držite ga«, »pobjegoše«, »opkoli« itd.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Čedo Kapor

Načelnik štaba,
Mus. R. Dizdarević

Komandant,
N.⁵ Ljubibratić

BR. 146

NAREĐENJE ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 26 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ŽUPO-PIVSKOG NOP BATALJONA ZA PREBACIVANJE NA PROSTORIJU KAZANCI — LIPNIK¹

ŠTAB
X HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
—29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE—

Pov. broj: 82
26. decembar 1943 g.
u _____ sati
s. Jasenik

ŠTABU ŽUPO-PIVSKOG NOP BATALJONA

Gdje bude

U vezi poslednjih naređenja² Vrhovnog komandanta Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda, **Maršala Tita**, a povodom Šeste neprijateljske ofanzive na slobodnu teritoriju, Štab naše Divizije naredio je da se ova Brigada prebaci na prostoriju Gacka, sa zadatkom ofanzivnog djelovanja a i zauzimanja samog Gacka.³ Stoga vi sa vašim Bataljonom, odmah po primitku ovoga dopisa, prebacite se na prostoriju: Kazanci — Gareva — Dobrelji — Lipnik, sa zadatkom da kon-

¹ Nikola

² Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 26/1, k. 1147—II.

³ Vidi tom III, knj. 6, dok. br. 155.

⁴ Vidi dok. br. 123.

trolišete ovaj teren u zajednici sa Golijskim partizanskim bataljonom, koji će se na toj prostoriji nalaziti, po našoj ranijoj zapovijesti. Sa ove prostorije uhvatićete vezu sa nama radi dobivanja daljih uputstava za rad.

Naša II a i III Brigada nalaze se na prostoriji oko Bileće.¹

Dinamo, kao i instalacije za punjenje akumulatora, radio aparat, kao i sedlo druga potpukovnika Šegrt,² obavezno ponesite, pošto nam je to neophodno potrebno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom
Čedo Kapor

Načelnik štaba,

Komandant,

BR. 147

NAREĐENJE ŠTABA PETOG KORPUSA NOVJ OD 27 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVRTE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA PRUGU BOS. NOVI — PRIJEDOR — IVANJSKA¹

Depeša

ŠTABU IV. DIVIZIJE

P o l o ž a j

Da li ste prebacili bataljon VIII. brigade? — što se mora bezuvjetno učiniti.²

Naredite našim snagama oko pruge [Bos.] Novi — Prijedor da intenzivno noću ruše prugu.³

Primili smo vašu posljednju depešu.⁴

1. — Lakša kolona može biti dva bataljona ili onoliko koliko je potrebno da se izvrši zadatak — što će odrediti Štab XI.

¹ Vidi dok. br. 187.

² Vlado

³ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 32—9, k. 766.

⁴ Vjerovatno se odnosi na Prvi bataljon (vidi dok. br. 152 i dok. br. 39/9, k. 766 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁵ Detaljnije o tome vidi dok. br. 39—9, k. 766 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁶ Redakcija nije pronašla spomenutu depešu.

Divizije.⁵ Šoša⁶ će sigurno uletiti sa dovoljnim snagama na lijevu stranu. U centru grada⁷ nisu, prema izjavi zarobljenog oficira, velike snage.⁸

U logoru Kulina Bana se nalazi Feldbataljon.

2. — Artilerija će tući kad naši prvi dijelovi stupe u dejstvo — što se u naredbi podrazumijeva.

Dobro bi bilo da lički bataljoni i Sanski odred likvidiraju Ivanjsku.⁹

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

27.XII.1943 g.
u 23,15

Komandant
pukovnik
Slavko,¹⁰ s. r.

⁵ Vidi dok. br. 154.

⁶ Narodni heroj Josip Mažar-Šoša. Poginuo 1944 god. prilikom oslobođenja Travnika, kao načelnik Operativnog odjeljenja Petog korpusa NOVJ, jurišajući na neprijateljski bunker.

⁷ Odnosi se na Banju Luku.

⁸ O jačini i rasporedu neprijateljskih snaga vidi dok. br. 137, objašnjenje br. 3 i 5.

⁹ Vidi dok. br. 162 i 164 i izveštaj Treće ličke brigade od 4. januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 1—1/2, k. 797.

¹⁰ Rodić

**BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA PRVOG
ARTILJERISKOG DIVIZIONA PETOG KORPUSA NOVJ OD
27 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

PETNAESTODNE

o brojnom stanju ljudi, konja, oružja municije i obmudrane spreme

NAZIV JEDINICA	Ljudi			Oruđa								Oružja				
	P'o spisku	U rasodu	Na licu	Haubica 100 mm M. 28	Haubica 100 mm M. 16/19	Brdski top 7,5 mm M. 28	Brdski top 7,5 mm M. 15	Brdski top 65 mm M.O. 6	Protivoklop. top 52 mm M. 42	Protivoklopna puška 12 mm	Karabina	Noževa	Puškmitraljeza	Teški mitraljez	Saraca	Strojica
Štab I. Art. divizion	22	3	19	—	2	—	—	—	—	—	21	2	—	—	—	1
1. baterija	42	4	38	—	—	1	1	—	—	—	32	1	1	—	—	—
2. baterija	43	3	40	—	—	—	—	1	1	—	27	3	—	—	—	—
Ukupno	107	10	97	—	2	1	1	1	1	—	80	6	1	—	—	1

NAZIV JEDINICA	Municija								Bom- be	Rakete				
	Haubičke 100 mm M. 28	Haubičke 100 mm M. 16/19	Brdske 7,5 mm M. 28	Brdske 7,5 mm M. 15	Brdske 6,5 mm M.O. 6	Prot. oklopne 52 mm M. 42	Prot. oklopne puške 12 mm	Puščane 7,9 mm	Strojničke 9 mm	Puščina	Ofazivne	Defanzivne	Belo	Zelene
Štab I. Art. divizion	—	—	78	—	—	—	—	800	60	30	4	5	—	—
1. baterija	—	—	50	23	—	—	—	1280	—	5	4	3	—	—
2. baterija	—	—	—	—	42	80	—	900	—	8	3	—	—	—
Ukupno	—	—	128	23	42	80	—	2980	60	43	11	8	—	—

Pol. komesar,

S. F. — S. N.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, i crnim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 30/1—10, k. 456.

VNI IZVEŠTAJ

Artiljeriskog divizion 5 Korpusa N.O.V.J. za 27/XII - 1943 godine

	Instrumenti					Pribora			Plan. alata			Kuhinja		
	Pistola	Signal. pištolja	Durbina ručnih	Durbina bater.	Busola	Transporter	Sedala jahalnih	S-mara tovarnih	Topovska torpeda	Samara municijskih	Ašova	Pluka	Testera	Eksploziva
2	—	1	—	—	—	3	—	—	—	—	—	1	—	1
1	—	1	1	—	1	1	—	2	—	2	2	—	—	1
1	—	—	—	—	1	—	—	1	—	2	2	—	—	1
4	—	2	1	—	2	4	—	3	—	4	4	1	—	3

Konja	Komora	Obmudirane spreme												
		Jahalnih	Tovarnih	Teglećih	Kola	Kolskih zaprega	Samara gvozdjenih	Samara drvenih	Kareta	Opasača	Pišketija	Uprtača	Kop	Bluza
3	1	4	2	2	—	—	—	—	18	10	10	21	10	13
1	—	14	4	6	—	—	—	—	19	7	—	40	9	20
1	—	15	2	2	—	—	—	—	12	10	4	28	5	10
5	1	33	8	10	—	—	—	—	49	27	14	89	24	43

	Sinjela	Cipela	Čizama	Uvijača	Čarapa	Obojaka	Košulja	Gaća	Čebadi	Saforskih listova	Torbica	Čuturica	Porcija	Ranaca
22	—	20	15	6	—	—	—	3	8	13	—	—	—	—
42	—	30	20	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
43	—	20	15	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
107	—	70	50	11	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

(M. P.)

Komandant
(nečitko)

**NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 27
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDI-
NICA DA LIKVIDIRAJU SPOLJNU ODBRANU BANJE
LUKE NA DESNOJ OBALI VRBASA¹**

ŠTAB
XI DIVIZIJE
5 KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Op.-str. broj: 30/43
27 decembra 1943 god.
Položaj

ŠTABOVIMA: V, XII I XIV NOU BRIGADE
ŠTABU XII SLAVONSKE NOU BRIGADE
ŠTABOVIMA: BANJALUČKOG, PRNJAVORSKOG, TE-
ŠANJSKO-TESLIČKOG, MOTAJIČKOG I
DOBOJSKO-DERVENTSKOG PO-a

Položaj

Naša Narodno-oslobodilačka vojska i partizanski odredi ponovo pred cijelim svijetom dokazuju da su dostojni povjerenja — bratske Crvene armije, Savezničke englesko-američke armije i povjerenja svih slobodoljubivih naroda!

U momentu kad Crvena armija razbija njemačku protu-ofanzivu kod Kijeva, nezaustavljivo kreće na zapad, u Bjelorusiju i Ukrajinu; kad Saveznička englesko-američka armija čini posljednje pripreme za otvaranje Drugog fronta, naša Narodno-oslobodilačka vojska na poziv svog Vrhovnog komandanta, druga i maršala Tita, razbija šestu njemačku ofanzivu² na našu oslobođenu teritoriju i Hitlerov plan o uništenju naše Narodno-oslobodilačke vojske.

Štab 5 korpusa NOV Jugoslavije odlučio je da zajedno sa snagama I Proleterskog korpusa³ NOV Jugoslavije zada jedan od odlučujućih udaraca u razbijanju VI njemačke ofanzive i da napadne i likvidira Njemačko-ustaški garnizon Banju Luku i Gradišku.⁴

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29/1, k. 892.

² O šestoj neprijateljskoj ofanzivi vidi dok. br. 47, objašnjenje br. 2, 3, 4 i 6.

³ Odnosi se na Treću proletersku krajišku i Treću ličku brigadu. Opširnije o tome vidi dok. br. 137, 164 i 174.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 137 ove knjige i tom IV. knj. 21, izvještaj Štaba Jedanaeste NOU divizije od 15 januara 1944 godine.

Banja Luka je ne samo za vrijeme okupacije igrala važnu ulogu ustaške klaonice poštenih srpskih, hrvatskih i muslimanskih sinova, kojih je na stotine pobijeno, a na hiljade otjerano u logore, nego je ona bila stožerni putokaz bratoubilačkog klanja u čitavoj Krajini, baza četničkih zločina i izdaje, a i danas najveće, ali i jedno od zadnjih njemačko-ustaško-četničkih uporišta u Krajini.

Naša divizija dobila je u zadatku da likvidira sva neprijateljska uporišta oko Banje Luke na desnoj obali Vrbasa.⁵

Neprijateljski garnizoni prema priloženim podacima sačinjavaju oko 5.000 vojnika.⁶

Sistem odbrane počiva na vanjskoj odbrani uporišta (Karanovac, Čelinac, Vrbanja, Trapisti, Klašnice i tvrde zgrade u gradu).

Plan naše divizije je: u 3 kolone zaobići vanjska uporišta (Karanovac — Čelinac), upasti u naletu u dijelove grada, koji vode mostobranima na Vrbasu, uspostaviti mostobrane posrednom odbranom, držati obje obale, osigurati vezu sa napadnim kolonama sa lijeve obale Vrbasa, i prići čišćenju grada i gnijezda od centra na vanjskoj odbrani. Poželjno je tući posadu vanjskih garnizona u pokretu (Čelinac — Karanovac), ili u prvom naletu (Trapisti — Klašnice). Najbližu okolinu grada i obližnja sela pažljivo pretresati, jer se tu kriju četničke vođe. Sve sumnjive hapsiti. Osigurati štabove i ranjenike od prepada četničkih grupa ili sa vanjskih uporišta bježećih posada.

**ZA IZVRŠENJE PREDNJEGA PLANA
NAREĐUJEMO:**

I kolona:
Komandant — major
Mečava.⁷
XII KNOU brigada bez
jednog voda, Banjalučki
PO-ed bez 1 čete,
Skenderska četa I podr.
bat. KBP-a.⁸

Dijeli se u dve grupe.⁹
I grupa (manja) napada Gornji
Šeher, likvidirajući policisku kara-
ulu, eventualno stražu na Šehitluci-
ma, uspostavlja čvrst mostobran na
mostu na Vrbasu i kreće na čišće-
nje Novoselije i Karanovca, istovre-
meno držeći mostobran.¹⁰

II grupa (veća) napada centar
male čaršije, likvidirajući Zanatsku

⁶ Vidi dok. br. 154.

⁷ Petar

⁸ Komanda Banjalučkog područja

⁹ Prema naknadnom — dopunskom naređenju, kolona je podijeljena na 3 grupe (vidi dok. br. 154).

¹⁰ Grupa je zadatak sa uspjehom izvršila. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Jedanaeste NOU divizije od 15 januara 1944 god.

školu i policisku karaulu kod mosta, Trgovačku akademiju (staru i novu), i pomaže likvidaciji starog grada — Tvrđave. Po uspostavljanju čvrstog mostobrana, razvija se udesno obalom Vrbasa i preuzima mostobranu na Rebrovcu i nadire u pravcu vojnog Logora. Vezu držati na mostobranima sa kolonama koje napadaju sa lijeve strane Vrbasa, i sa Štabom divizije.

Štab XII KNOU brigade ostaviće jedan vod u zaštiti divizijske bolnice.

Štab BPO-a daće jednu četu u kontrolu pravca Blatnica — Šiprage

II kolona:

Komandant — major Šipka.¹¹

V KNOU brigada.¹²

Dijeli se u 3 grupe:¹³

I grupa (veća) napada njemačku posadu u Manastiru Trapistima, sa ciljem zauzeća Manastira Trapista, mosta na Vrbasu, uspostavljanja čvrstog mostobrana s obje strane Vrbasa i uništenje Centrale.

II grupa napada vojne magacine na Krčmaricama, sa ciljem uništenja ili zarobljavanja posade na straži u magacinima. Pali prazne magacine.¹⁴

III grupa čisti selo Česmu, uzima kompu preko Vrbasa na Kumsalama, čisti s. Vrbanju, uzima most preko Vrbanje i most na Vrbasu kod »Firme«,¹⁵ uspostavlja čvrste mostobrane i vezu sa divizijskom rezervom na pravcu Rebrovca. Obezbeđuje se za-

¹¹ Ranko

¹² Detaljnije o organizaciji napada vidi zapovijest Brigade od 31 decembra 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 28/1, k. 869.

¹³ O rezultatu napada ovih grupa vidi izvještaj Pete kozarsko-krajiške NOU brigade od 20 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43/2, k. 870.

¹⁴, ¹⁶, ¹⁸ i ²¹ Zadaci ovih grupa su izmijenjeni naknadnim naređenjem (vidi dok. br. 154).

¹⁵ Odnosi se na strugaru koja se nalazi na lijevoj obali rijeke Vrbasa.

sjedom prema Čelincu i prisiljava ju na predaju.¹⁶

III kolona:

Komandant — major
Samardžija.¹⁷
XIV NOU brigada bez
I bataljona i Prnjavor-
ski PO-ed.

Diviziska rezerva:

Komandant — major
Obradović.²⁰
I bat. XIV NOU briga-
de.

Opšta rezerva:

Komandant — ppukov-
nik Đurin.²²
Tešanjско-teslički
PO-ed, Motajički i Do-

U momentu napada:

I grupa napada i čisti Slatinu i Crni Vrh i ostaje na Slatini u zaštiti diviz. hir. ekipe i kao taktička rezerva III kolone.¹⁸

II grupa čisti Šušnjari — Blaško i napada Klačnice,¹⁹ sa ciljem zauzimanja mosta na Vrbasu i uspostavljanja čvrstog mostobrana, povezujući se sa snagama koje operišu na lijevoj obali Vrbasa. Obezbjedujući se od prepada četničkih grupa, vrši daljnja izviđanja pravca Klačnica — Prnjavor, koji mora pod svaku cijenu zatvarati do daljnjega naređenja. Porušiti mostove na Turjanici i Crkvini.

Drži vezu preko I grupe sa II kolonom obalom Vrbasa pa preko Griječana i daje izvještaje Štabu divizije o toku borbe radiotelegrafskim putem, preko Štaba V KNOU brigade.

U momentu akcije napada i čisti selo Rebrovac, likvidira policisku karaulu kod Rebrovačkog mosta i most na Vrbasu, uspostavlja i drži čvrst mostobran s obje strane Vrbasa, smješta se u Rebrovac sa zasjedom na Vlačkom brijegu i upućuje patrolu za most u Vrbani, i most kod »Firme« na Vrbasu, drži čvrstu vezu sa Štabom divizije i I i II kolonom.²¹

Za vrijeme dok traje akcija na Banju Luku, obezbjeđuju Prnjavor, kontrolišu i zatvaraju pravac Derventa — Prnjavor, Lupljanica — Prnjavor, Jelah — Prnjavor i Teslić —

¹⁷ Stevo

¹⁹ Opširnije o rezultatu napada vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Štaba Jedanaeste NOU divizije od 15 januara 1944 godine.

²⁰ Mladen-Mlađo

²² Predojević

bojsko-derven. odred,
XII Slavonska NOU
brigada.

Klupe.²³ Aktivnim zasjedama i dalj-
njim izvidanjima pomažu divizijskoj
intendanturi za otpravljanje tekućih
poslova. Zarušiti mostove prema
Derventi.

Hirurška ekipa:
I kolona

Šef: Dr. Danica Perović:
Starčevica — Ponir.

II i III kolona

Šef: Dr. Šprem:
na Slatini.

Evakuacija ranjenika:

Po grupama pravac K.[otor] Varoš
— Div. bolnica.

**Evakuacija ratnog ma-
terijala i zarobljenika:**

Iz privremeno organizovanih kolon-
skih logora u Komandu Banjalučkog
područja — Maslovare.

Diviziski vod za vezu:

Uspostaviti telefonsku vezu sa Šta-
bom XII KNOU brigade i diviziskom
rezervom I bat. XIV NOU brigade
Starčevica.

Štab divizije:

Nalaziću se u Štabu divizije.

Vrijeme napada i znaci za raspoznavanje naknadno će se do-
staviti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar.

Načelnik štaba,
major,
M P²⁴

Zamj. komandanta,
ppukovnik,
Miloš²⁵
Komandant,
ppukovnik,
Šoša²⁶

(M. P.)

²⁷ P.S. Možda se desi da saveznički avioni budu tukli aerodrom
i glavni dio grada i Trapiste, o čemu treba svi rukovodioci da
vode računa i sklone vojnike pravovremeno iz zone bombard-
ovanja.

²³ O dejstvu ove brigade vidi njen izvještaj od 24 januara 1944
god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg.
br. 1/3, k. 893.

²⁴ Mirko Pekić

²⁵ Šiljegović

²⁶ Josip Mažar

²⁷ Slijedeći tekst na originalu dopisan je mašinom, latinicom.

NAREĐENJE ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE OD 27 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA DRUGE I TREĆE BRIGADE ZA NAPAD NA BILEĆU¹

Š T A B
22 U. DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE
Broj sl.

27 decembra 1943 god.
u 16 časova
selo Poljice

ŠTABU II BRIGADE OVE DIVIZIJE

U Gacku ima 100 četnika i do 150 Njemaca. U Bileći ima nekoliko stotina četnika (»ćoravih«,² Zavodski i Sitnički bataljon), a Švaba ovih nekoliko dana nije bilo. Na Vilusama je jedan bataljon Švaba, kao i oko Viluse — Drpe ima do 300 četnika. U Trebinju i Dubrovniku ima po jedan bataljon Švaba, a švapski bataljoni iz Dubrovnika — Trebinja i Vilusa pripadaju istoj pukovniji.³ Skoro svaki dan dođu po dva do tri kamiona od Vilusa za Bileću donoseći sledovanje četnicima.

Put Viluse — Bileća i Trebinje — Bileća je ispravan. Željeznica Bileća — Lastva i Bileća — Nikšić ne radi.

Četnici drže posade na Vlajinji, Hadžibegovom Brdu, Močropcu, Dubovcu, Tuhoru, Vodenoj Gradini, a vjerovatno i [na] Ilinoj Glavi (k. 916) i Bodeniku. Četnici imaju teških bacača, prilično puškomitraljeza i dva šarca. Moral im je slab.

Sada X herceg. N.O.U. brigada nalazi se kod Gacka. Sinoć ga je napadala⁴ — izvještaj o rezultatu još nemamo. II herceg. N.O.U. brigada je na prostoru s. Kovači — Kapavica — Golobrdje ojačana sa II bataljonom X brigade. III brigada je bila juče u Vranjskoj, a jutros će se prebaciti na prostor Krstača — Simijovo.

X herceg. N.O.U. brigada će i dalje dejstvovati na sektoru Gacka, a kad isto zauzme, produžuje dejstvo ka Nevesinju preko Kifina Sela.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 13/1, k. 1143.

² Vidi dok. br. 99, objašnjenje br. 3.

³ Vidi dok. br. 236.

⁴ Vidi dok. br. 145, 159, 169 i 190.

II i III brigada napasće sutra 28 o.mj. noću Bileću⁵ sa zadatkom da istu zauzmu, likvidiraju neprijatelja, kada će III brigada produžiti dejstvo ka Trebinju, a II brigada ka Vilusama

NAREĐUJEMO :

- 1.— *III herceg. N.O.U. brigada* odmah po prijemu ovoga naređenja uputiće svoj jedan bataljon (po mogućstvu »3«) prostorom Zvijerina — s. Morče sa ciljem da sutra u toku dana izbiје na prostor sela Pijavice — Vlaška, odakle sutra u prvi sumrak da se spusti na prostor Mosko — Skrobotno sa zadatkom da čitavu noć ruši drum i tu postavi zasjede, zatvarajući tako pravac od Trebinja — Bileće. Ovaj bataljon da osvaja. Zadatak izvršava do krajnjih granica upornosti. Skrenite mu pažnju na osiguranje bokova, a naročito desnoга, te da ga ne zaobiđu od sela Borčkovići i s. Brove.

Sa ostalim vašim snagama krenućete sutra oko 17 časova — u prvi sumrak sa sadašnje prostorije napadajući i čisteći bande preko Granice i Šobadina, težeći što prije ovladati sa Bodenikom, Ilinom Glavom (k. 916), Dubovcem (k. 763), Tuhorom (k. 747), i izbiti na Vodenu Gradinu, a dijelovima sa Dubovca napadati preko Podosoja i Sukorove Mahale na samu varoš Bileću. Dakle, vaš glavni napad uperite preko Ilina Glava—Vodena Gradina.

Na slučaj da se bude još držao Modropac, onda po vašem upadu sa Dubovca ka varoši manjim dijelovima napadnite Modropac sa leđa, da bi tako olakšali II brigadi zauzimanje Modropca.

Po padu Bileće sa glavninom snaga (izvlačeći iz Bileće sve vaše dijelove) izbijte na Nikolja Glava — Draguljica, a potom se najhitnije prebacite na prostor Mosko — Brova — Brani Do sa zadatkom da na tome prostoru zatvorite pravac od Trebinja ka Bileći. Ovom prilikom jače snage držite oko sela Anđelići — Brani Do, radi mogućnosti napada na neprijatelja koji bi pošao drumom, ili vas težio zaobići od Vrpolja. Ne zaboravite izviđati Ljubomir, a i ka Viduši.

Za vrijeme vašeg nadiranja [ka] Vodenoj Gradini držite bar neko osiguranje na Ilinoj Glavi ili bar [na] Tuhoru. Pri napadu manevrišite i bande zaobilazite sa juga.

Napad podesite tako, da na Ilinu Glavu izbijete sutra naveče 28 o.mj. u 22.30 časova, kada treba da zauzmete i Dubovac. Potrebno je da II brigada prva otvori borbu,

⁵ O rezultatu napada na Bileću vidi dok. br. 165, 166 i 187.

pa stoga vi težite da ne otvarate vatru prije predviđenog vremena.

Za II brigadu daćete bar 400 metaka za italijanske puškomitraljeze, jer su bez municije.

2.— II brigada krenuće sutra sa sadašnje prostorijske, tako da sa dva bataljona sutra 28 o.m.j. u 22.30 časova na juriš zauzme Hadžibegovo Brdo, Modropac i Vlainju, a potom da produži napad ka Bileći težeći što prije ovladati sa selom Mrežica i željezničkom stanicom, a potom produžiti napad na samu varoš vodeći računa da se ne sukobite sa dijelovima III brigade, koji će napadati od Podosoja.

Jedan bataljon da zatvori pravac drumom Viluse — Bileća na prostoru sela Vračenovići — Mokri Do držeći svakako k. 1011 — Carina, sa obezbjeđenjem na Kokotu (k. 1179), odakle izviđati ka Klenku — Tupan. Na mjestu zasjede drum dobro porušiti.

Po upadu u Bileću ostavite manje dijelove na Vlainji, radi duplog osiguranja od Vilusa.

Pod vašu komandu stavljamo II bataljon X herceg. brigade koji da napada Modropac, a čim padne Bileća, ovaj bataljon stavićete ponovo pod našu komandu, koga ćemo mi upotrijebiti za opštu rezervu i zatvaranje pravca od Plane. Čim padne Bileća, prikupićete sva tri vaša bataljona na prostoru Vračenovići — Ristopolje — Alagin Do — Obljaj sa zadatkom da sa čitavom brigadom zatvarate pravac od Vilusa ka Bileći izviđajući duboko [ka] Vilusama i Tupanu.

Ovom prilikom cestu stalno rušiti.

Red u varoši održavaće dijelovi »2« X brigade.

Pod vašom komandom da bude i Bilećka partizanska četa i Vučedolski bataljon.

3.— Vučedolskom bataljonu danas narediti da sutra još po danu izbjie ka selu Štrbac, a po mogućstvu i [ka] Riječanima, pa sa te prostorijske da demonstrativno napadne na neprijatelja u Vilusama, da taj napad obnovi oko pola noći, te da na taj način veže na sebe neprijatelja iz Vilusa. Dakle, sutra 28 o.m.j. u 22.30 časova treba prve bombe da zaprašte na Hadžibegovom Brdu, a potom i na svim ostalim tačkama i II i III brigade. Napad da bude drzak, municija da se štedi, a rukovodioci da se založe u potpunosti, te da se Bileća svakako čim prije u toku noći [zauzme] i tako vam ostane dovoljno vremena za grupisanje brigada prije zore, radi zatvaranja pravca ka Bileći.

Kada se već borba otvori, tucite i bacačima Bileću, a umjesto beskorisnog noćnog pucanja da bude više povika: pobjegoše, naprijed proleter, predaju se, veži ga itd.

- 4.— Znaci raspoznavanja za sutra biće: Obren — Danilo; a sljedećih dana po ključu.

Kada se već otvori borba, obeležiti zauzimanje svake važnije čuke i objekta vatrom (paljenjem vatri).

- 5.— II brigada sutra u sumrak postaviće jednu desetinu oko sela Krivače, radi zatvaranja pravca od Plane.
- 6.— Divizijska bolnica sutra pred mrak prebaciće se i smjestiti u Crkvicama na mjestu gdje su i ranije bili, pa II brigada da tamo upućuje ranjenike, a III brigada da obrazuje svoje previjalište, pa po padu Bileće da svoje ranjenike uputi u Divizijsku bolnicu.
- 7.— Ovaj štab sutra u 14 časova kreće iz Poljica za selo Kovači, odakle će u sumrak krenuti na Donju Vrbicu — pa za Okolište, gdje će biti veza sa nama do pada Bileće. Po padu Bileće, ovaj štab smjestiće se kod škole u Baljcima.

Izvještaje nam slati što češće.

- 8.— Na slučaj da u toku sutrašnjega dana u Bileću stignu veća pojačanja, ovaj štab zapaliće sutra u 19 časova na Vardaru dvije vatre na otstojanju 200 metara, što bi bio znak da se neće napadati Bileća, nego — ...⁶

⁶ Dokumentat je bez završetka.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA ŠESTE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
ČETVORTE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORIJI
KOZARAC — IVANJSKA U VREMENU OD 10 DO 25 DE-
CEMBRA 1943 GODINE¹**

Š T A B
VI KRAJIŠKE NOU BRIGADE
Broj: služb.
Dne 27. XII 1943 g.

15-to dnevni operacijski
izvještaj dostavlja.

ŠTABU IV DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Jedinice ove brigade u vremenu od 10 do 25 decembra 1943 god. imale su sljedeći dodir sa neprijateljem:

- 17.XII 1943 — Snage I i IV bataljona² ujutru napale su četnički logor u selu Radosavskoj.³ Tom prilikom zarobljeno je: 31 četnik, među kojima zamjenik komandanta četničkog bataljona i jedan komandir čete. Ubijena su 3 četnika. Naše jedinice nijesu imale gubitaka. Zaplijenjeno je 2 puškomitraljeza (1 »Šarac« i 1 »Brno«), 25 karabina, 1 vojnodržavni pištolj, oko 1000 pušanih metaka i 1 jahaći konj sa sedlom. Također je zarobljena sva arhiva četničkog bataljona.
- 19.XII 1943 — Dijelovi snaga III bataljona vodili su borbu sa neprijateljem u selu Rakelićima koji je nadirao iz Prijedora u jačini jedne satnije. Nakon kraće borbe neprijatelj je protjeran u Prijedor. Gubici neprijatelja nepoznati. Naši nisu imali gubitaka. Snage II bataljona vršile su akciju na željezničku prugu Kozarac — Omarska.⁴ Porušeno je 1½

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 33—9, k. 774.

² Ovaj napad bataljoni su izveli prilikom pokreta ka Banjoj Luci (vid. dok. br. 12—2, k. 767 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

³ Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 29—9, k. 774 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁴ i ⁶ Detaljnije o ovim akcijama vidi dok. pod reg. br. 31—9, k. 774 i bojnu relaciju Trinaeste lovačke pukovnije od 13 januara 1944 god. pod br. 15/1—38, k. 57. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

km. željezničke pruge, dignuta u zrak dva mosta i to jedan od 10, a drugi od 15 metara duljine. Borbe nije bilo.

- 20.XII 1943 — Snage II bataljona koje su bile u zasjedi na cesti — pruzi Kozarac — Omarska za vrijeme kidanja pruge u noći između 19 i 20 o.m. vodile su borbu sa neprijateljem koji je pomoću špijunaže otkrio zasjedu i naišao od Kozarca i Omarske. Borba je vođena nekoliko sati, nakon čega je neprijatelj bio prisiljen na povlačenje. U ovoj borbi neprijatelj je imao gubitaka, ali broj nije ustanovljen. Naši gubici bili su: 1 drug ranjen teže i u putu za bolnicu podlegao je rani
- 21.XII 1943 — Snage I bataljona vršile su akciju na neprijateljsko uporište Piskavicu,⁵ a IV bataljon bio u zasjedi prema Omarskoj na pruzi.⁶ Neke snage,⁷ navodno Kozarskog odreda, ne znajući za ovu akciju, izvršile su demonstrativan napad na isto uporište prije nego što su naše snage otpočele sa napadom, tako da je neprijatelj uspio pobjeći u pravcu Ivanjske. Kada su naše snage otvorile vatru i upale u garnizon — neprijatelj je već bio pobjegao. Nađen je 1 mrtav neprijateljski vojnik, 1 teški mitraljez i 4 [sanduka] puščane municije. IV bataljon pokidao je prugu na nekoliko mjesta.
- 24.XII 1943 — Snage II bataljona vršile su akciju na željezničku prugu Kozarac — Omarska i porušile oko 2 km. pruge i pokidale telefonsku liniju.

Jedinica je u toku 15 dana imala sljedeće:

- 1) **Gubici:**
- a) Vlastiti: 1 borac teže ranjen i od rane podlegao.
 - b) Neprijat.: 1 borac mrtav,
29 boraca, komandir čete i zamjenik komandanta četničkog bataljona zarobljeni.

⁵ U bojnoj relaciji Sedme lovačke pukovnije od 10. januara 1944. god. stoji: »Banditi pak vršili su češća uznemiravanja posada i izvršili su dva napada na našu posadu u s. Piskavica, kojom zgodom su razbili dvije sati pukovnije i to jednu sat 12/13. prosinca i 20/21. prosinca 1943...« (vidi dok. br. 15/1—34, k. 57 u Arhivu Vojnog historiskog instituta).

⁷ Odnosi se na jednu četu Drugog bataljona Jedanaeste krajiške brigade (vidi dok. br. 170).

- 2) **Plijen:** a) Oružje: 25 pušaka, 1 »Šarac«, 1 puškomitraljez i 1 pištolj,
b) Municija: 5000 puščanih metaka.
- 3) **Naročito:** Uništeno je 4 km. željezničke pruge,
3 km. telefonske linije pokidano i iznešeno,
2 mosta dignuta u zrak.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. politkomesara:
Jakić"

(M. P.)

Komandant — major:
sl. odsutan

BR. 152

IZVJEŠTAJ ŠTABA OSME KRAJIŠKE BRIGADE OD 27 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA PROSTORIJI BOSANSKI NOVI — PRIJEDOR¹

ŠTAB VIII. KNOU BRIGADE

Dne 27.XII.1943

u 17,45

Depeša

ŠTABU IV. DIVIZIJE

P o l o ž a j

Stanje na sektoru od [Bos.] Novoga do Prijedora jest ovako: Neprijatelj² se je prebacio preko Sane od Vitasovaca i drži iste u svojim rukama. Prema ovom neprijatelju nalazi se naš III. bataljon. U toku noći 26 i 27 o.m.j. neprijatelj je prešao preko Sane od Martin Brda i drži u svojim rukama Trgovište. Prema ovome neprijatelju nalazi se I. bataljon. Ako bi se naš I. bataljon prebacivao preko Sane, neprijatelj bi iz Trgovišta došao za leđa našim snagama koje su prema Prijedoru. Prelaz preko Sane večeras je neizvodljiv jer ne znamo gdje se nalaze naše snage koje su na onoj strani Sane . . .³

¹ Radovan

² Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 26—2, k. 767.

³ Vjerovatno se odnosi na dijelove Trista sedamdeset treće legionske divizije (vidi dok. br. 210).

⁴ Dokumentu nedostaje kraj.

NAREĐENJE ŠTABA DESETE NOU DIVIZIJE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU JANJSKOG NOP ODREDA ZA LIKVIDACIJU ČETNIKA NA PROSTORIJI JANJ¹

ŠTAB
X DIVIZIJE 5 KORPUSA
NOVJ

Br. sl.

Dne 28/XII. 1943 g.

ŠTABU JANJSKOG NOP ODREDA

Položaj

Primili smo vašu poštu od 25.XII.1943, i dvije drugarice koje su došle sa vašim kuririma. Također smo primili pisaču mašinu, ali vam druge zasada ne možemo poslati.

Hvatanju preostale četničke bande morate najozbiljnije pristupiti i nijedan četnik ne smije da ostane na toj prostori. To pogotovu i stoga što je grupa bande mala, što ste vi u odnosu na tu grupu brojniji i jači.²

Preko naših narodnooslobodilačkih vlasti, zatim preko drugih organizacija u pozadini, kao i dobrom organizacijom obavještajne službe, vi ćete utvrditi kuda se kreće banda, od koga prima hranu, gdje noćiva, pa u vezi sa tim podacima pristupiti hvatanju i uništavanju te bande. Potreban je također neumoran rad i vojnički i politički sa vašim borcima, da bi vaše ljudstvo bilo sposobno da izvršava postavljene zadatke. Najvažniji događaji iz našeg unutrašnjeg političkog života kao i najvažniji događaji u svijetu (Teheranska konferencija, Nacionalni komitet), ne smiju ostati nepoznati borcima.

Ovih dana poslali smo vam zastavnika druga Stojana Joivičića sa zadatkom vojničkog vaspitanja vodnika i desefara i vaš štab treba da pomenutog druga svestrano ispomaže.

Šaljemo vam 3.000.— dinara za nabavku duhana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
sl. otsutan

Komandant — ppukovnik,

(M. P.)

Karanović⁴

Načelnik štaba — major,

Hotić³

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 6/1, k. 853.

² Prema izvještaju Odreda od 11 decembra 1943 god. na ovom terenu bilo je svega devet aktivnih četnika. Opširnije o tome vidi dok. pod reg. br. 4/1—14, k. 1626 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

³ Mesud

⁴ Nikola

NAREĐENJE ŠTABA JEDANAESTE NOU DIVIZIJE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O LIKVIDACIJI SPOLJNE ODBRANE BANJE LUKE NA DESNOJ OBALI VRBASA¹

ŠTAB
XI NOU DIVIZIJE
Op. str. pov. broj: 31/43
28 decembra 1943 god.
Položaj

Štabovima V, XII i XIV NOU brigade,
Štabu XII Slavonske NOU brigade,
Štabovima Banjalučkog, Prnjavorskog,
Tešanjско-tesličkog, Motajičkog i
Dobojsko-derventskeg PO-a

Položaj

Dodatak Zapovijesti Op.-str.-pov. broj: 30/43² od 27 ovog mj. t.g.

Našu Naredbu Op.-str.-pov. broj: 30/43 od 27 ovog mj. 1943 g. mijenjamo utoliko što će:

I kolona:
XII KNOU brigada, Banjalučki PO-ed bez 1 čete i
Skenderska četa Pod. bataljona KBP-a.

Pored formiranja dvije grupe³ i zadataka datih tim grupama, formirati i III grupu, sa zadatkom: pomagati diviziskoj rezervi u likvidaciji policijske karaule kod Rebrovačkog mosta i [potpomoći] prodor preko Rebrovačkog mosta, u pravcu Vrbasa — Logora, sa ciljem zauzimanja istog.⁴

II kolona:
V KNOU brigada.

Što njezina II grupa neće napadati vojne magacine na Krčmaricama, nego s. Česmu, zaposjesti kompu⁵ na Vrbasu, kod s. Kumsale, prodrijeti

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1, k. 865.

² ¹ Vidi dok. br. 149.

³ ¹ ¹⁰ Vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Jedanaeste NOU divizije od 13 januara 1944 god.

⁵ Odnosi se na skelu (dereglju) za prevoz ljudstva i materijala preko rijeke.

u »Firmu«⁶ i očistiti koloniju i zaposjesti firmanski most,⁷ uspostavljajući čvrst mostobran. (Ponijeti gume čamce, ako kompa bude na lijevoj obali Vrbasa i ne mogne se dobiti, na desnu obalu Vrbasa, bez da se prebace grupe na osiguranje mostobrana i ovladavanje kompom.) Držanje kompe je od velike važnosti, kako za brzo prodiranje u firmansku koloniju, tako i za prodiranje ka ložioni i onemogućavanje upotrebe lokomotiva za eventualni pancirni voz. Produžiti napredovanje lijevom obalom Vrbasa uz Vrbas, u pravcu vojnog Vrbas-Logora, napadajući ga, sa ciljem zauzimanja i koordiniranja, sa našim snagama koje napadaju sa pravca Rebrovačkog mosta.

III grupa likvidira Vrbanju, uspostavlja čvrst mostobran preko r. Vrbanje i zatim napada preko Rudine, Egića i cestom od Vrbanje — Čelinac.⁸ Poslije likvidacije Vrbanje i Čelince, čisti sela oko ceste Čelinac — Banja Luka (s. Debeljaci) i dolazi u s. Rebrovac, u divizisku rezervu.

kolona:

V NOU brigada, bez nog bataljona i Prvovorski PO-ed.

I grupa napada i likvidira vojne magacine na Krčmarici.⁹ Poslije likvidacije, čisti Griječane — Trn i potpomaže likvidaciju Trapista i aerodroma i daje zaštitu hir. ekipi u Slatini.

II grupa, očistivši u pokretu Šušnjare i Blaško, napada Klačnice, sa ciljem zauzimanja Klačnica i uspostavljanja čvrstog mostobrana na mostu na Vrbasu. Povezuje se sa snagama koje operišu na lijevoj obali Vrbasa.

⁶ Odnosi se na strugaru koja se nalazi na lijevoj obali rijeke Vrbasa.

⁷ i ⁸ O rezultatu napada ovih grupa vidi izvještaj Pete kozarsko-jelebijske NOU brigade od 20 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 43/2, k. 870.

Zadaci: kontrola i zatvaranje pravca Prnjavor — Klačnice ostaju isti kao u Naredbi Op.-str.-pov. broj: 30/43.

Diviziska rezerva:
1 bataljon XIV brigade.

Poslije likvidacije policijske karaula kod Rebrovačkog mosta, zauzimanja mosta, uspostavljanja mostobrana,¹⁰ potpomaže prodiranje III grupe — I kolone, u pravcu Vrbas-Logora i njegove likvidacije. U putu na lijevu obalu Vrbasa, likvidira i Matijevića vilu — sjedište Gestapo-a.

Po izvršenju prednjih zadataka, jedinice ove divizije potpomagaće izvršenje zadataka drugih jedinica do likvidacije Banje Luke. Po likvidaciji Banje Luke, jedinice će uzeti svoj raspored, ako se drugačije ne naredi:

XII KNOU brigada:

Ostaće u gradu, sa zadatkom uspostavljanja reda i vlasti u dijelu grada na desnoj obali Vrbasa. Smjestiće se u Skender Vakuf.

**Banjalučki PO-ed i
Skenderska četa I Podr.
bataljona KBP-a.**

V KNOU brigada:

Smjestiće se na prostoriju Slatina — Kadinjani — Hrvacani — Potočani.

XIV NOU brigada:

Smjestiće se na prostoriju Martinac — Nožičko — Srbac.

Prnjavorski PO-ed:

Smjestiće se u Stanare.

Artiljerija:

Naša artiljerija će tući u početku napada plotunom iz svih oruđa po 10 granata, dio grada u centru. Kasnije će tući tvrda i branjena uporišta.

Saveznička avijacija tući će vjerovatno grad, (Tvrđavu), aerodrom i Trapiste.

LEGITIMACIJE I OZNAKE:

U cilju onemogućavanja pljačke i nasilja, kao i skrivanja neprijateljskih vojnika, za vrijeme i nakon borbe, svi borci i rukovodioci moraju biti snabdjeveni »privremenim legitimacijama«, izdanim od strane Štaba 5 korpusa NOVJ-e, od kojih se upućuju:

za I kolonu, preko Štaba XII KNOU brigade 800 kom.
za II kolonu, preko Štaba V KNOU brigade . 1000 „

za II kolonu, preko Štaba XIV NOU brigade . 500 kom.
Štabu divizije 100 „

ZNACI RASPOZNAVANJA:

A) borbeni

B) zvučni

-XII- Petar—Šoša	2 kratka zvižduka — 1 kratki zvižduk
I.44- Osman—Dolazi	1 dugi zvižduk — 1 kratki zvižduk
I-44- Zora—Sviće	2 duga zvižduka — dva kratka zvi-
I-44- Naša—Pobjeda	žduka
	1 dugi zvižduk — 2 kratka zvižduka

POČETAK NAPADA:

Sve grupe otpočeće sa napadom 31-XII-1943 god. u 22 sa. Do toga vremena sve jedinice moraju podići na jurišna stojanja svojih pravaca.

ISHRANA:

Štabovi su dužni pripremiti suhu hranu za dva dana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

litkomesar,
l. otsutan

Komandant — ppukovnik,
Šoša¹²

(M. P.)

Načelnik štaba — major,
Mirko¹¹

stavljeno:

Štabovima V, XII i XIV NOU brigade, Štabu XII slavonske NOUB-e, Štabovima BPO, PPO, TTPO, MPO, DDPO i I bataljonu XIV NOU brigade.

PODACI O NEPRIJATELJU¹³

ija Luka: garnizonsku posadu sačinjava oko 5000 vojnika i to: 1500 »tigrovaca«, oko 2000 domobrana, ostalo ustaše, policija, njemačka i hrvatska žandarmerija i agenti.
Naoružanje: 8 topova 80 m.m, 1 haubica 105 m/m i nekoliko bacača mina.
Utvrđenja: po planu koji se prilaže:¹⁴

¹¹ Pekić

¹² Josip Mažar-Šoša

¹³ Detaljnije o rasporedu neprijateljskih jedinica u Banjoj Luci i im mjestima vidi dok. br. 137 i 25/2, k. 60, 15/1—33, 15/1—34, -38, 15/1—47, 15/1—50, k. 57. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog skog instituta.

¹⁴ Redakcija nije pronašla spomenuti plan.

- Trapisti:** oko 250 »tigrovaca«, a na Krčmaricama oko 250.
Naoružanje: jedna baterija topova (4 topa) 80 m/m.
Utvrđenja: glavna odbrana iz tvrdih zgrada.
- Čelinac:** posadu sačinjava jedna satnija SS sa njem. oficirima, (160) vojnika i oko 60 oružnika.
Naoružanje: 1 top, 2 bacača mina, 4 t. mitraljeza, i svaka desetina p.mitraljez ili šarac, 2 motorcikla. Osim toga jedan tenk vrši patroliranje cestom B. Luka — Čelinac.
Utvrđenja: imaju bunkere i rovove sa žicom, dobro utvrđene.
- Karanovac:** posadu sačinjava 10 domobrana sa 3 Nijemca.
Naoružanje: 2 teška bacača, 2 teška mitraljeza, i nekoliko p.mitraljeza.
Utvrđenja: rovovi i bunkeri.
- Klašnice:** jedna bojna 11 lov. puk. sa nešto žandara.
- Laktaši:** oko 60 SS-ovaca i 40 žandara. Na raskrsnici puteva kod »Line kavane« imaju rovovi sa lijeve strane ceste.
- Topola:** dijelovi 11 lov. puka oko 300 vojnika i 40 žandara. Utvrđeni rovovima i bunkerima.
- Rovine:** oko 50 domobrana. Imaju nekoliko p.mitraljeza. Imaju 5 bunkera.
- Kukulji:** posada: 20 žandara.
- Razboj:** nema neprijateljske vojske.
- Aleksandrovac:** oko 150 SS-ovaca. Bunkeri se nalaze na desnoj strani ceste, okrenuti prema Kozari.
- Gradiška:** jedna bojna ustaša, jedna bojna domobrana.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA
ZA POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI NIŠIĆI — SA-
Banci — SUDIĆ — AJDINOVIĆI¹**

ŠTAB
XXVII. N.O.U. DIVIZIJE
28. 12. 1943.
20 h²

II kr.³ [brigada]

Štabu II. Krajiške brigade
Štabu XVII. Majevičke brigade
Štabu Romanijskog P. Odreda
Upravi divizijske bolnice

Situacija: u jučerašnjoj borbi zarobljeno je 60 tovarnih konja, i ubijeno 11 Njemaca.⁴ Njemci koji su pobjegli u pravcu Olova bili su dočekani od bataljona II. Krajiške brigade u Križevićima. Rezultat borbe ne znamo.

U Olovu, Kladnju su domaće ustaške i milicionerske snage. Glavnina neprijateljskih snaga iz Vareša krenula je u pravcu Zenice.⁵ U Varešu se nalazi manja posada.

Oko Okruglice nalaze se četnici Romanijskog korpusa sa Štabom korpusa.

Naše jedinice će 29. ov.mj. izvršiti pokret na prostoriju Nišići — Sabanci — Sudići — Ajdinovići,⁶ gdje će se zadržati radi odmora i sređivanja. Na ovoj prostoriji ostaće se 2 dana. Radi prednjeg naređujemo:

II. Krajiška brigada: smjestiće se na prostoriju Nišići — sa tri bataljona i div. bolnicom, a sa dva bataljona na prostoriju Sabanci — Sudići. Ova dva bataljona prilikom prolaska kroz Ajdinoviće da ponesu za sebe hranu. Diviziska bolnica kreće sa jedinicama iz II. Krajiške brigade koje će je pri pokretu osiguravati i smjestiće se u Zlotege.

Pokret iz Očevlja 29. ov. mj. i to za prvi ešelon u 7,30 časova, a drugi ešelon sa kojim će ići i bolnice u 9 časova.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 29—9, k. 986.

² i ³ Na originalu dopisano zelenim mastilom, latinicom.

⁴ i ⁶ Opširnije o tome vidi izvještaj Dvadeset sedme divizije od 1 januara 1944 god. Dokumentat će biti objavljen u 21 knj., tom IV.

⁵ Vidi dok. br. 232 i 233.

XVII. *Majevička brigada*: smješta se na prostoriju Nišići — zaseok Borak. Kreće iz Mižinovića 29. ov. mj. u 7.30 časova.

Romanijski P. Odred ostaje 29. ov. mj. u Zubeta — Ravne, a 30. ov. mj. pomjera se u [s.] Ajdinovići — Dragoradi.

Divizijska bolnica: kreće iz Očevlja 29. ov. mj. tačno u 9 časova, sa jednim bataljonom II. Krajiške brigade i smješta se na prostoriju Nišići (Zlotege).

Štab divizije: biće sutra u pokretu za s. Sabanci, gdje će se zadržati. Vrijeme pokreta za bataljone od [s.] Križevići do [s.] Ligatiće odredite sami.⁷

Opšte napomene:

II. Krajiška brigada pri upućivanju konja za div. bolnicu treba da vodi računa da pošalje dobre konje a ne promjenjene.⁸ Konji koji se upućuju u bolnicu treba da budu najbolji konji, uglavnom oni koji su zarobljeni u posljednjim akcijama od Njemaca. Uprava bolnice našla je jučer 2 njemačka konja koji su lutali po selu. Jednog od toga uzeo je komandant Četvrtog bataljona II. Brigade za sebe. Ukazujemo na to kao primjer kako ne treba raditi. Potrebno je da se po ovom povede postupak.

Radi pravljenja potrebnih nosila, kao i utopljavanja bolesnika pri pokretu i smještaju, dostaviće do sutra naveče brigade 25 ispravnih ćebadi bolnici i to: II. Krajiška brigada 15 ćebadi, XVII. Majevička brigada 5 ćebadi i Romanijski odred 5 ćebadi.

Intendant⁹ II. Krajiške brigade uprkos dva upozorenja od strane divizijskog intendanta¹⁰ nije poslao do ovog momenta iscrpan izvještaj i popis zarobljenog materijala u jučerašnjoj akciji, kao što je to izričiti propis po naređenju V. Š.¹¹ Pomenuti popis intendant Brigade dostaviće najkasnije do sutra ujutro, u protivnom će biti pozvan na odgovornost.

Intendant II. Krajiške brigade snabdijevaće divizijsku bolnicu dok se ista nalazi uz brigadu.

S.F. — S.N.

Politkomesar
Ilija¹²

Načelnik
Petovar¹³

Komandant, major
Kosorić Pero

⁷ Na originalu ova rečenica dopisana zelenim mastilom, latinicom.

⁸ Vjerovatno omaška. Treba: premorene.

⁹ Ranko Zgonjanin

¹⁰ Veso Radojčić

¹¹ Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije

¹² Pavle Goranin-Ilija

¹³ Rudi

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BILEĆU¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Pov. br. 72

28 decembra 1943 god.

u 11.30 časova

selo Kovači

ZAPOVIJEST

(Sekcija Trebinje 1 : 100.000)

Prema dobijenim izvještajima, u Gacku ima oko 100 četnika i oko 150 Njemaca. U Vilusama ima jedan švapski bataljon.² U Trebinju i Dubrovniku ima po jedan bataljon Njemaca.³ Na komunikaciji Viluse — Trebinje vrši se saobraćaj sa dva do tri automobila u kojima se nosi hrana četnicima.

U Bileći ima, prema posljednjim izvještajima, nekoliko stotina četnika iz Bilećkog, »Čoravog« i Sitničkog bataljona. Moral im je slab, a naoružani su sa nekoliko puškomitraljeza, kao i bacača, sa dva šarca.

X Herceg. N.O.U. brigada u toku jučerašnjega dana napadala je na Gacko⁴ i podataka o ishodu borbe još nemamo.

III Herceg. N.O.U. brigada u toku jučerašnjega dana izbila je na prostor Simijovo — Krstača, a u toku današnjega dana napadaće zajedno sa našom brigadom Bileću.⁵ Ova brigada napadaće sa jednim bataljonom Bileću preko Dubovca ([k.] 763), preko Podosoja i dalje preko Sukorove Mahale. Ostale snage ove brigade napadaće od Tuhora (k. 747), Vodene Gradine (k. 573), a držaće i Drakuljicu (k. 487). Jedan njen bataljon biće na prostoru Mosko — Skrobotno, sa zadatkom da štiti pravac od Trebinja.

Vučedolskom bataljonu naredili smo da napada na Viluse od pravca Štrpca i Riječana i time za sebe vežu švapske snage u Vilusama.

Četnici drže obezbjeđenja na Modropcu, Hadžibegovom Brdu, Vlajinji, Vodenoj Gradini, Tuhoru, vjerovatno i [na] Ili-noj Glavi i Dubovcu.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog storiskog instituta pod reg. br. 29—1, k. 1149—II.

² i ³ Vidi dok. br. 236.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 159.

⁵ Vidi dok. br. 187.

Naša brigada će napasti Bileću⁶ i sa njom ovladati, a po ovladivanju, prebaciće se na prostoriju Ristopolje — Obljaj — Alagin Do — Vračenovici. Stoga

NAREĐUJEMO :

1. — »1« [bataljon] krenuće sa sadašnjeg položaja u 15 časova pravcem s. Kovači preko Vrbica — Okolište — Trpavac — Deleuša, a potom će ovladati sa Vlajinom. Po ovladivanju sa Vlajinom, napad produžiti u pravcu Bileće, ovladajući sa Mrežicom i sa željezničkom prugom, do isključno želj. stanice. Sa Vlajinje bataljon rasporediti tako, da u svome napadu ka Bileći desnim krilom obuhvati s. Mrežica, a dalje ispod željezničke stanice, kojom će ovladati »4«, a sa lijevim krilom da obuhvati zaključno sa k. 512.

Jedan vod uputiće niz Vlajinu zapadno od k. 560 kome dati u zadatak da djeluje na četnike koji će najverovatnije iz Bileće pobjeći tim pravcem niz rijeku Trebišnicu i dalje za Miruše. Ovaj vod biće kao zasjeda i biće mu dodijeljen izvjestan broj boraca iz partizanske čete »Vlado Tomanović«.

Sa napadom otpočeti tačno u 22.30 časova, t. j. kada se bude čuo pucanj na Hadžibegovom Brdu od strane našeg »4«. Po zauzeću Vlajinje, zapaliti na istoj vatru, s čime znati da je Vlajinja zauzeta. Po zauzeću Vlajinje, produžiti napad određenim pravcem, ali prethodno ostavljajući jednu zasjedu na putu Viluse — Logor (negdje oko k. 720), sa zadatkom da služi kao dupla zasjeda na putu Viluse — Bileća.

Krajnji cilj napada biće kuće sa istočne strane puta između Logora i Bileće. Voditi računa da se ne sukobite sa bataljonom III Brigade koji napada valom preko Sukorove Mahale, dalje ka Bileći, a tako isto održavati vezu desno sa »4«, koji će ovladati stanicom i upasti u sami grad. Po ovladivanju sa postavljenim ciljevima, odn. po padu Bileće, izvijestite ovaj štab radi dobijanja daljeg naređenja.

Pošto nas izvijestite, dobićete naređenje da se prebacite preko sela Pilatovci za s. Ristopolje, gdje ćete se smjestiti. U tom selu ćete biti kao brigadna rezerva, a obezbjeđenja ćete postaviti na Tiscu (k. 1246), izviđajući prema Mirkovićima.

2. — »2« kreće sa snagama svoga bataljona, izuzev komore, pravcem: putem između Kokota i Bratogoša za selo

⁶ Vidi dok. br. 165 i 166.

Kamenica i dalje preko Dolova i Ristopolja za Mokri Do, gde će se smjestiti, postavljajući jednu četvu u s. Vračenovići. Zadatak bataljona je da štiti pravac od Vilusa ka Bileći i da na najpogodnijem mjestu na prostoru Mokri Do — Vračenovići dobro razruši ili pregradi put, kako bi neprijateljskoj motorizaciji spriječio prolaz za Bileću.

Obezbjedenja postaviti na Carini (k. 1011) i na Kokotu (k. 1179), izviđajući u pravcu Klenka i Tupana.

Biti obazriv od pravca Vilusa i ne dozvoliti neprijatelju prolaz za Bileću — ako se bude uputio. Ako se neprijatelj bude uputio od pravca Vilusa ka Bileći, imajte u vidu da je naređeno Vučedolskom bataljonu da ispolji svoje dejstvo u leđa neprijatelja.

3. — »4« kreće pravcem: Donja Vrbica — Okolište, zatim preko k. 775 na Hadžibegovo Brdo, s ciljem da istim ovlada.

Napad na Hadžibegovo Brdo ima da se *bezuslovno izvrši* tačno u 22.30 časova, jer će to biti znak za napad ostalih dijelova naše brigade, kao i svih dijelova III Brigade. Hadžibegovo Brdo napadati više opkoljavanjem tvrđava, a tvrđave uzimati na juriš. Na njemu zapaliti vatru. Po ovladivanju sa Hadžibegovim Brdom (k. 883), ostaviti jedan vod na njemu; a sa ostatkom ljudstva produžiti napad na Bileću i istom ovladati. Napadati Bileću tako, da svojim lijevim krilom obuhvataite željezničku stanicu i da uhvatite vezu sa desnim krilom našeg »1«, a sa desnim krilom napašćete obuhvatajući zaključno serpentine koje iz Bileće vode ka Modropcu.

U napadu biti energičan, a po ovladivanju sa Bilećom, uspostaviti red i ljudstvo držati prikupljeno.

Bacačko odjeljenje postaviti na Hadžibegovom Brdu i čim na isto izbijete, odmah dejstvovati granatama na Bileću, upućujući 3—4 granate jednu za drugom.

Ako bi slučajno »2« X Herceg. N.O.U. brigade imao teškoća pri zauzimanju Modropca, t. j. ako ga ne bi mogao zauzeti, vi ćete mu u tome potpomoći šaljući vašu snagu da dejstvuje bočno na neprijatelja koji je na Modropcu.

Po zauzeću Bileće, izvijestiti ovaj štab, koji će biti negdje kod željezničke stanice, pa ćete poslije toga dobiti naređenje da se krenete preko Pilatovaca za Alagin Do, gdje ćete se smjestiti, postavljajući obezbjedenja

na k. 1080 i Borinu (k. 1096), izviđajući u pravcu Lastve i Tupana i obezbjeđujući pravac od Vilusa ka Bileći u kojoj će biti smješten »2« X Herceg. N.O.U. brigade.

4. — »2« X Hercegovačke N.O.U. brigade, koji je stavljen pod našu komandu do zauzimanja Bileće, po dolasku u selo Kovači kreće pravcem Donja Vrbica — Okolište — Dubrava i ima zadatak da napadne i zauzme Modropac.

Po dolasku u selo Kovači, uputiće jednu svoju desetinu na putu između Podosoja i Krivače, sa zadatkom da poruši put i da obezbjeđuje pravac od Avtovca preko Plane za Bileću.

Napad na Modropac izvršiti pošto čuje pucanj na Hadžibegovom Brdu, što će biti znak za vaš napad, a to će biti tačno u 22.30 časova. Po ovladivanju sa Modropcem, zapaliti na njemu vatru, a potom jedan vod ostaviti na istome, a sa ostalim snagama produžiti napad na Bileću sa sjeverne strane grada, starajući se da uhvatite vezu sa »4«, a pored toga imati u vidu da desno od vas napada jedan bataljon III Brigade. Po ovladivanju Bilećom, vi ćete biti pod komandom Štaba divizije i ostaćete i dalje u Bileći.

5. — Štab brigade kreće zajedno sa »4« i biće na Hadžibegovom Brdu, a po ovladivanju sa Hadžibegovim Brdom, biće na željezničkoj stanici, gdje slati izvještaje.
6. — Svi bataljoni će svoje komore uputiti u Gornju Vrbicu. Kuhati tu hranu za sutra (meso i hljeb), a pošto mi ovladamo sa Bilećom, komore će dobiti dalje naređenje.
7. — Bolnica biće u selu Vrbica, gdje slati ranjenike. Po dolasku ranjenika u s. Vrbica, ranjenike slati u Crkvice u divizisku bolnicu.
8. — U napadu biti energičan, a u pogledu ostalih postupaka postupaće se kako je to usmeno naređeno.
- »4« po zauzeću stanice zapaliće vatru na njoj.
9. — Ako bude promjena u situaciji na Bileći, naređiće se naknadno dalji rad.
10. — Znaci raspoznavanja biće Obren — Danilo, a sutra po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago Đukanović

Komandant,
Obren Ivković

Napomena⁷: prilikom napada na Bileću iskoristite prve uspjehe i raznim povicima zbunjivati neprijatelja.

⁷ Na drugoj strani originala, s lijeve strane glavnog teksta, napisana je napomena zelenim mastilom, ćirilicom.

BR. 157

**BROJNO STANJE LJUDSTVA TREĆE KRAJIŠKE PROLE-
TERSKE BRIGADE PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE OD
28 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

LJUDSTVO

Brojno stanje III Prolet. brigade na dan 28. XII. 1943 god.

JEDINICA:	Na licu :		U rashodu:		Po spisku:	
	muških	ženskih	muških	ženskih	muških	ženskih
Štab brigade	11	1	—	—	11	1
I bataljon	184	27	29	4	213	31
II bataljon	219	31	11	4	230	35
III bataljon	213	24	36	2	249	26
IV bataljon	253	26	21	1	274	27
V bataljon	189	30	20	2	209	32
VI bataljon	222	—	16	—	238	—
Topovski vod	16	1	—	—	16	1
Teknička četa	67	5	2	—	69	5
Intendantura	35	9	—	—	35	9
Sanitet	27	15	—	—	27	15
S v e g a :	1436	169	135	13	1571	182

Politkomesar,

Komandant-major,

¹ Kopija originala, pisana plavim mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 21/5, k. 711.

ZAPOVIJEST ŠTABA TREĆE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA BILEĆU¹

Š T A B
III HERCEGOVAČKE BRIGADE
Pov. br. 52
28-XII-1943 godine
s. Granica u 12 časova

ZAPOVIJEST:
(sekcija Dubrovnik — Trebinje 1 : 100 000)

II i ova Brigada napašće danas 28 o.m. noću Bileću³ sa zadatkom da istu zauzmu, i likvidiraju neprijatelja, nakon čega će ova Brigada produžiti dejstvo ka Trebinju, a II brigada ka Vilusama.

Naš »3« [bataljon] je već dobio zadatak i pošao je na izvršenje istoga.⁴

NAREĐUJEMO:

1. — »4« polazi večeras u 17 časova pravcem: Krstača — Granica (Radmilovići), a odatle približuje se utvrđenju Dubovac u najvećoj tišini i jurišem u 22.30 časova uzima utvrđenje Dubovac, produžujući napad preko Podubovac — Sukorova Mahala, napada grad i po likvidaciji istog izbija na Vodenу Gradinu. Vaša komora sa komorom »3« sačekaće naš »1« sa ovim Štabom u Krstači. Morate stići u napad blagovremeno. U isto vrijeme dijelovi naše II brigade napadaju Modropac. Pri svim napadima obezbijedite se, a naročito bokove. Na Dubovcu ostavite manju patrolu da vam štiti leđa do likvidacije grada. Kad se na Vodenoj Gradini zapali velika vatra, patrole neka se povuku u vaš sastav.

2. — »2« polazi danas u 17 časova tačno pravcem: badnji u Radmilovićima (Granica) — Šobadine — Ljubišići i u 22.30 časova napada Tuhor. Po uzimanju Tuhora produžujte

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 22—1, k. 1151—I.

² Redakcija je izostavila opšti dio iz zapovijesti jer je objavljen u dok. br. 150.

³ Vidi dok. br. 156 i 236.

⁴ Vidi dok. br. 187.

pravcem ka Vodenoj Gradini, koju imate zadatak što prije likvidirati. Po potrebi pomognite našem »1« pri likvidaciji Iline Glave (k. 916). Vaše osiguranje prema Mirilovićima isturite na Mantokit koje ima da ostane sve dok ste na prostoriji Tuhor — Vodena Gradina. Po likvidaciji Vodene Gradine, Torića i Nikolje Glave posjednite jačim dijelovima i tucite bandu koja će tim pravcem najvjerovatnije bježati. Teškim bacačem tačno u 22.30 časova, u momentu kada vaše bombe odjeknu u Tuhoru, tucite Vodenu Gradinu — Logor pa i grad po mogućnosti. Komoru pošaljite u Krstaču do 17 časova.

3. — »1« polazi danas u 16.30 časova pravcem Simijovo — Krstača — Granica (Milićevići), sa svojom jednom četom napada preko Kozmatovačka Gradina — Gradina (k. 944) i na juriš uzima Ilinu Glavu (k. 916). Težite da na Ilinoj Glavi odjeknu vaše bombe tačno u 22.30 časova. Po ovlađivanju sa Ilinom Glavom ta vaša četa produžuje preko Osoja (k. 852), pomaže našem »2« likvidaciju Tuhora, gdje sačekiva ovaj Štab. Vaše dvije čete sa ovim Štabom i komorama kod Milićevića sačekivaju likvidaciju neprijatelja sa Iline Glave, a poslije ovoga produžuju ka Šobadinama, a po likvidaciji Tuhora produžuju do s. Ljubišići, gdje ima obezbijediti komore postavljajući odjeljenje na Vilešići.

4. — Ovaj Štab polazi danas skupa sa brigadnim previjalištem tačno u 16.30 časova i na Krstači sačekiva naš »1«, sa kojim dalje preko Milićevići — Šobadine izbija na Tuhor kada naš »2« istim ovlada. Na ovom pravcu kretanja ili na Tuhor šaljite sve izvještaje.

Večerašnji pokret mora biti tako brz da se blagovremeno stigne na zadatak. Iz Granica — Šobadine — Bodenik uzeti mještane vodiče koji dobro poznaju terene. Obilaženjem neprijatelja u utvrđenjima prisilite ga na bjekstvo a pri tome ga u zasjedama sačekivati i tući. Dobro se čuvati neprijateljskih lukavstava i povika »naprijed proleter!«, »druže«, jer se oni na ovaj način provlače kroz naše redove.

Svoje napredovanje bataljoni će obilježavati vatrama, a naročito uzimanje Dubovca, Iline Glave, Tuhora, Vodene Gradine bataljoni da bilježe većim i dužim vatrama.

Voditi strogo računa da ne dođe do međusobnog sukoba, a pogotovo da na ovo pazi naš »4«, koji napada grad istovremeno sa dijelovima naše Druge brigade. U ovu svrhu sve borce upoznati sa znakovima. U slučaju da se odloži napad na Bileću, večeras u 19 časova Štab divizije označiće ovo sa dvije vatre na Vardaru na rastojanju od 200 metara. Bataljoni neka ovo osmatraju i ako se vatre pojave, zaustavite svoje jedinice na

mjestu gdje se zateknete a nas izvijestite da bi mogli izdati slijedeću zapovijest!

Naš »1« izdaće jedan puškomitraljez talijanski našem »4« sa najmanje 200 metaka, a »2« će uputiti jednu zbrojovku.

Znaci raspoznavanja danas 28 o.m. su **Obren — Danilo** (3 — 2), a dalje po ključu. Sem ovoga uzvik »čekaj« biće znak obilježavanja i međusobne veze naših boraca. Ovo »čekaj« važi samo za jedinice naše Brigade.

Po likvidaciji grada, i utvrđenja Tuhor — Vodena Gradina — Torić,

»2« prikuplja sve svoje dijelove i sa prostorije Torić — Nikolja Glava polazi pravcem: Drakuljica — Ružić njive — Orah — Visoka Glavica izbija na Brlog, gdje zauzima nove položaje prema cesti najzgodnije oko Žudojevići — Goli Brijeg. Odmah uspostavite vezu sa našim »3«, koji treba da bude oko Žudojevići — Klenak — Mosko.

»4« polazi naporedo sa našim »2« pravcem Vodena Gradina — s. Stojakov Do — s. Bajčetići — Osište — Prištinjak — Brani Do — Anđelići. Iz s. Anđelići uhvatite vezu sa našim »3«, a osmatrati pravac Vrpolje — Mijanovići, koji pravac imate zatvoriti.

»1«, ovaj Štab i brigadno previjalište polaze pravcem Ljubišići — Mirilovići — Stupi — Brani Do, gdje će sačekati sve izvještaje bataljona, a dalje prema situaciji koja će nam biti poznata tamo. Naš zadatak na prostoriji Škrobotno — Mosko — Brani Do je spriječiti neprijatelja da prodre u Bileću od pravca Trebinja i težiti nanijeti mu gubitke.

Sve zarobljene njemačke vojnike ne ubijati niti im skidati spremu već ih samo razoružane upućivati ovome Štabu. Po ovome striktno postupati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar:
Đoko Novosel

Načelnik:
Franjo Tomaić

Komandant:
Danilo Komnenović

(Dostavljeno: »1«, »2«, »3« i »4«)

IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE BRIGADE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE HERCEGOVAČKE NOU DIVIZIJE O NAPADU NA GACKO¹

ŠTAB
X. HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Pov. broj
s. Vrba. 28. XII. 1943.
u ____ čas.

ŠTABU 29. N.O.U. DIVIZIJE

Od posljednjeg našeg izvještaja² koji smo Vam poslali iz s. Danići, 24. o. mj., naš rad je tekao po slijedećem:

1. — Rano ujutro 25. XII. sa brigadom smo se prebacili na prostoriju: Lipnik — Jasenik — Platica — Berušica.

Prilikom ovoga prebacivanja, kada je naša zaštitnica naišla u visini s. Lipnik, neprijatelj je sa Miholjače počeo pripucavati na istu, ali je dalji pokret naših dijelova izvršen bez smetnje do određenog mjesta.

2. — Po stizanju i smještanju bataljona u logorima, neprijatelj je pokušao sa napadom na nas. Njegov raspored bio je: Miholjača — pa na cijeloj dužini kosama od Miholjače do Ulinja, dok su jednim dijelom snaga držali položaje iznad s. Platica i na kosama Lebršnika. Artiljerija: 2 topa u Avtovcu, a 1 na cesti u visini Ulinja.

Sa označenih položaja neprijatelj je preduzeo napad na taj način što se je uspio neprimjetno da prebaci na lijevu obalu r. Mušnica i to: sa dvije kolone od Avtovca i preko Mulja (ukupna jačina oko 150 bandita), sa jednom slabijom grupom od oko 50 bandita prešli su rijeku kod Klinja i ova se je grupa zadržala u neposrednoj blizini mosta. Pored ovih kolona, jačine oko 100 većinom Švaba, došla je kao pojačanje iz Gacka onoj grupi na Klinje. Sa jednim punim kamionom uputili su nešto boraca ka Vrbi. Sa ovim snagama bande su izvršile napad uglavnom na položaje našeg »3«, kao i na dijelove »1«, ali su pred sami mrak bile potisnute i prinuđene na povlačenje s onu stranu rijeke. U toku ovoga napada neprekidno je tukao artiljerijom sa označenih položaja, pa je imao i jedan pogodak u

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 21 3, k. 1147—II.

² Vidi dok. br. 133.

Školi u s. Jasenik, gdje je bila smještena bolnica, ali nije bilo ovom prilikom nikakvih žrtava. Naši »4« i »5«, u kratkoj i energičnoj borbi, savladali su bande oko Platice i Lebršnika, nanijevši im gubitke. U toku cijele borbe ovoga dana neprijatelj je imao 4 mrtva (ranjene ne znamo), a mi smo imali 1 usput teže ranjenog (Italijan), koji je sutradan umro.

3. — Po prikupljenim podacima o stanju u Gacku i okolini, saznali smo da u Gacku ima oko 150 Švaba sa 3 topa, kao i oko 300 četnika, te da su na položajima oko Gacka (Miholjača — Jovanovo Br.) uglavnom četnici, dok su Švabe u gradu.

Na osnovu gornjih podataka, izdali smo zapovijest³ za pripremu i izvršenje napada na Gacko i za njegovo likvidiranje, te dalje gonjenje neprijatelja.

Međutim, neprijatelj je pred sam mrak srušio most kod Klinja, kuda je bilo predviđeno prebacivanje naših glavnih snaga za napad preko Miholjače. Za ovo rušenje saznalo se je tek kada su naši bataljoni pristigli na samo mjesto prelaza, dok su druge snage već ranije bile upućene na drugi prelaz rijeke južno od Vrbe. Tako isto jedna četa imala je zadatak da pređe rijeku kod s. Mulje, te da s te strane više demonstrativno djeluje ka Miholjači i Avtovcu. Ovaj srušeni most kod Klinja uspjeli smo da napravimo, dovukavši građu iz obližnjeg sela, te smo tako izvršili prelaz na onu stranu Mušnice, ali tek poslije 3 i 1/2 sati rada. Međutim, »4« bataljon izvršio je bio prelaz kod Vrbe i, ne znajući za ovaj slučaj sa nama na srušenom mostu, spustio se je nad samo Gacko, pa je poslije izvjesnog čekanja izvršio prepad, ali, pošto nije osjetio ostale bataljone na Miholjači, on se je povukao. Tako isto i ona četa od s. Mulje prerano je bila otkrivena. Zbog svega ovoga bili smo prinuđeni izvršiti napad samo sa »1« i 2 čete »3« bataljona, dok smo 2 čete »5« držali kao rezervu. Do samog početka napada nismo bili načisto gdje se nalazi »4«, a uslijed velike udaljenosti, kao i zbog izgubljenog vremena oko pravljenja mosta, te i radi strašnog nevremena (snježna mećava), nismo mogli uhvatiti vezu s njime.

Napad sa dvije strane na Miholjaču izvršili su »1« i »3« bataljon sa punom žestinom, ali nisu uspjeli jer su na Miholjači i Jovanovom Br. bile skoncentrisane skoro sve snage bandi, držeći jake i utvrđene položaje. Tako isto potpomognuti su snažnim i preciznim tučenjem artiljerije iz Gacka usljed čega je došlo do popuštanja najizloženijih naših dijelova, što je neprijatelj primjetio i iskoristio izvršenjem protivnapada, uspevši da razdvoji čete »1« od četa »3« bataljona i da ih po-

³ Vidi dok. br. 145.

tisne nazad. Ne osjećajući se više sigurno vezanim, bataljoni su se konačno povukli na prostoriju oko s. Vrba.

U toku ovoga napada neprijatelj je imao gubitaka, kako saznajemo od jednoga druga koji je pobjegao od četnika iz Gacka (ali ne zna koliko), dok smo mi imali 1 mrtvog, 1 nestalog i 3 ranjena.

4. — Sa brigadom nalazimo se sada na prostoriji: s. Vrba — Tarahin Do — G. i D. Bodežište.

Dalje naše namjere bile su: prebaciti se na prostoriju Brajčevići — Domrke — Ravni — Ruda Glavica, odakle bi porušili drum Gacko — Nevesinje i time namamili bande da se izvuku iz Gacka i da nas napadnu, te da ih ovdje potučemo. Međutim ovoga časa dobili smo podatke da je neprijatelj napustio Fojnicu i sa manjim snagama ostao u Gacku uz sve ostale četničke bande koje su se skoncentrisale na Miholjači.

Navedeni podatci su sa sigurnog mjesta, pa smo na temelju istih donijeli odluku da se ovdje sredimo i pripremimo, pa da sutra navečer udarimo sa svim snagama preko Miholjače na Gacko i da sa ovim neprijateljem likvidiramo pod svaku cijenu.⁴

Po izvršenju ove akcije izvijestićemo Vas blagovremeno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar,

Načelnik štaba,

Komandant,

⁴ Vidi dok. br. 169.

NAREĐENJE ŠTABA DVANAESTE KRAJIŠKE NOU BRIGADE OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA ČIŠĆENJE SEKTORA JAVORANI — MEMIĆI, POPOVAC — MEHOVCI I LIPOVAC OD ČETNIKA¹

ŠTAB XII KNOU BRIGADE

Str. Pov. Op. Br. 44/43

Dana 28. XII. 1943. godine.

ŠTABOVIMA I, II i III BATALJONA,
ŠTABU BANJALUČKOG NOP ODREDA i
KOMANDI MJESTA SKENDER VAKUF

P o l o ž a j

U vezi naređenja Štaba divizije od danas naređujemo slijedeće:

I.

Jedinice Banjalučkog NOP Odreda i jedinice Komande mjesta Skender Vakuf od danas pa do daljnjeg naređenja stavljaju se pod komandu Štaba III bataljona ove brigade. Sva naređenja koja bude primao Štab III bataljona ima da prenosi, pored svojih jedinica, i jedinicama Banjalučkog NOP Odreda i jedinicama Komande mjesta Skender Vakuf. Ovo važi odmah po prijemu ovog naređenja.

II.

Na osnovu diviziskog naređenja² jedinice ove brigade na dan 29 ov. mj. izvršiće pokret pravcem i to:

III bataljon, u koji ulaze i jedinice Banjalučkog NOP Odreda i Komande mjesta Skender Vakuf, izvršiće pokret u jutro u 7 časova pravcem: K[otor] Varoš — Sokoline i najkraćim putem za Javorane — Memiće i na tome sektoru zadržati se do daljeg naređenja. Zadatak bataljona na pomenutom pravcu jeste da rastjera četničku bandu, za koju postoje podatci da je ima.

I bataljon izvršiće pokret pravcem: Popovac — Mehovci, sa zadatkom rastjerivanja četničkih koncentracija i na polo-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 12/2, k. 875.

² Vidi dok. br. 149.

žajima Popovac — Mehovci, zadržati se do daljeg naređenja. Pokret izvršiti u 8 časova u jutro.

II Bataljon izvršiće pokret u 7 časova pravcem: Lipovac sa zadatkom rastjerivanja četničke bande na sektoru Lipovac i na istom se zadržati do daljeg naređenja.

Štab brigade, brigadna ambulanta i intendantura na dan 29 ov. mj. poslije podne izvršiće pokret do Šibova.

Prednje se dostavlja štabovima bataljona na znanje u pogledu slanja izvještaja, ranjenika i bolesnika.

Na dan 30 ov. mj. Štab brigade, brigadna ambulanta i intendantura izvršiće pokret do Lipovca.

Skreće se pažnja drugarskim štabovima na pravilno vojničko nastupanje za vrijeme pokreta, kao i na pravilno i puno obezbjeđenje za vrijeme logorovanja na dodijeljenim im položajima.

III.

Štabovi bataljona i Štab odreda, sem zamjenika politkomesara, imaju doći na dan 29 ov. mj. u 10 časova prije podne na vojno savjetovanje u Štab brigade u K[otor] Varoš, kod mosta prema Vrbanjcima. Štabovi bataljona za svoje pratnje neka ostave potreban broj ljudstva za svoje osiguranje pri povratku u sastav svojih jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,
Milutin³

Komandant — major,
Mečava⁴

⁵P. s.

Štabovi bataljona da skrenu pažnju komandama četa da se ljudstvo za vrijeme pokreta dobro hrani.

³ Vujović

⁴ Petar

⁵ Na originalu ova rečenica dopisana je mašinom, latinicom.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU DESETE NOU DIVIZIJE O IZVEDENIM AKCIJAMA
U VREMENU OD 13 DO 28 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

Š T A B
XIII KRAJIŠ. NOU BRIGADE
X NOU DIVIZIJE
Str. pov. br. 33/43
28-XII. 1943 g.

Strogo povjerljivo, ne smije pasti
neprijatelju u ruke. —²

15-dnevni operacijski
izvještaj dostavlja.

ŠTABU X DIVIZIJE V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Položaj

Jedinice ove brigade u vremenu od 13. XII. do 28. XII. 1943 god. imale su sljedeći dodir s neprijateljem:

Noću između 13 i 14 ov. mj. snage ove brigade izvršile su napad na neprijateljsko uporište Han Kola.³

Nakon borbe koja je trajala sat i pol likvidirana je neprijateljska posada i zauzeta su Han Kola.

Neprijatelj je pružio žestoki otpor.

U akciji istakao se je III bataljon i posluga protikolskog topa.

Prilikom ove akcije zarobljeno je 59 domobrana, među kojima su 1 satnik, 1 poručnik, 2 podoficira, i 3 četnika. Neprijatelj je imao 32 mrtiva, dok su naši gubici: 10 ranjenih (od kojih 6 teže) i 2 mrtva.

Zaplijenjeno je: 65 pušaka, 10 p. mitraljeza, 3 teška mitraljeza, 1 teški bacač, 120 granata za bacače, 10 tovarnih konja, 3 dalekozora, 2 sanduka bombi (od kojih je u samoj borbi odmah potrošeno 45 komada), 2 raketna pištolja, 1 sanduk raketla, 2 strojnice, 4 pištolja, 1 pisaća mašina, 1 radio stanica, 1 mala telefonska centrala, 2 telefona, oko 30.000. kom. metaka i nešto ostale ratne spremne.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 22.2, k. 853.

² Ova rečenica dopisana je u originalu mastilom, ćirilicom.

³ Vidi izvještaj glavnostožernog ureda br. 351 od 17 decembra 1943 god. Dokument se nalazi u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. MNO — Zagreb 4/62—63.

19. XII. 1943 god. I i IV bataljon ove brigade izvršili su čišćenje četničke bande u selu Donji Pervan, i minirali vodu u Subotici koji služi za dovod vode u Banju Luku.

Prilikom ove akcije ubijena su 6 četnika i 5 zarobljeno Naših gubitaka nije bilo. Zaplijenjeno je 3 puške, 1 p. mitraljez, i nešto municije.

20 i 21 ov. mj. I i IV bataljon ove brigade izvršio je konfiskaciju od narodnih neprijatelja u Donjem Pervanu.

Noću između 24 i 25 ov. mj. snage ove brigade ponovno su likvidirale neprijateljsko uporište Han Kola.⁴ Prilikom akcije ubijeno je 28, dok je zarobljeno 68 neprijateljskih vojnika, među kojima se nalaze 4 oficira i 1 podoficir, t. j. 2 poručnika, 2 zastavnika i vodnik. Naši gubitci bili su 2 mrtva i 14 ranjenih, od kojih je 11 ranjeno od naše artiljerije, a 2 od neprijateljske vatre. Zaplijenjeno je 70 pušaka, 8 p. mitraljeza, 2 teška mitraljeza, 1 teški bacač, 1 mali bacač, 7 strojica, 1 mala telefonska centrala, 12.000. kom. metaka, 1 sanduk bacačke municije, 3 pištolja, i nešto ratne spremne. (Telefonska centrala data je I artiljeriskom divizionu.)

Neprijatelj je pokušao intervenciju u samo svanuće sa 2 tenka iz Banje Luke i prodro je u Han Kola, dok je u pozadini tenkova išla 1 neprijateljska kolona koju je razbio naš I bataljon, koji se nalazio u zasjedi.

26 ov. mj. neprijateljskih 7 aviona bombardovali su položaje našeg II bataljona. Prilikom bombardovanja poginuli su 1 borac i 6 ranjeno.

24. XII. 1943 god. 2 četa I bataljona upućena je u Mrkonjić, za zaštitu grada, gdje se i sada nalazi. Istoj je upućeno naređenje da dođe odmah u sastav svog bataljona.

S.F.S.N.

Politkomesar:
sl. otsutan

Zamj. komandanta, kapetan:
Nikola Vračar

(M. P.)

⁴ U bojnoj relaciji Trinaeste lovačke pukovnije od 13 januara 1944 god. stoji:

»Noću između 24. i 25. XII. izvršili su partizani napad na uporište Han Kola. koje je branila 11. sat. Neprijateljski napad je uspio, i partizani su zauzeli uporište, a posadu sa malim izuzetkom zarobili. U toku dana zaposjela je uporište na Han Kolima 9. sat 7 lov. Pukovnije«. Vidi o tome dok. pod reg. br. 15/1—18. k. 57 i 15/1—47, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

NAREĐENJE KOMANDANTA PETOG KORPUSA NOVJ OD 29 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE DA SADEJSTVUJE U NAPADU NA BANJU LUKU¹

ŠTABU IV. DIVIZIJE

Treća krajiška brigada je brojna i brzo će ovladati prostor[om] koji napada;² jedan bataljon³ će se probiti direktno na Kastel od Vrbasa.

Jedan bataljon moći [će] brzo da pređe između Kastela i Vrbasa i da napada br. 15⁴ i dalje, povezujući se sa Šošom,⁵ ostala dva bataljona prešla bi Crkvenu prema hotelu »Palasu« i Gimnaziji,⁶ gdje će se povezati sa vama Šoša. Laka kolona biće jaka.⁷ Za grad imamo dosta snaga.

Gradiška i pravci Prijedora su ključ situacije, te prema tome ostavljaju se slobodne ruke da na Ivanjsku bacite odmah tri bataljona i prvog izjutra čitavu brigadu, a prema situaciji i dvije.⁸

Naš Štab biće odmah u početku u zaseoku Koprivna — osmatračnica (kota 462).

29. XII.1943
u 12.30.

Komandant
pukovnik
Slavko,⁹ s. r.

ŠTABU IV. DIVIZIJE

Položaj

Primili smo vašu posljednju depešu.¹⁰ Vaši uspjesi na Novskom srezu su veliki.¹¹ U ovom času predložili smo VIII. Brigadu Vrhovnom štabu za pohvalu.

29. XII. 1943

Komandant, pukovnik
Slavko, s. r.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 34—9, k. 766.

^{2, 4 i 6} Vidi dok. br. 174.

³ Odnosi se na Prvi bataljon (vidi dok. br. 174).

⁵ Josip Mažar-Šoša

⁷ Vidi dok. br. 147 i 154.

⁸ O borbama oko Ivanjske vidi izvještaj Treće brigade Šeste ličke divizije od 4 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1—1/2, k. 797.

⁹ Rodić

¹⁰ Vidi dok. br. 141.

¹¹ Odnosi se na Bosansko-novski srez. Opširnije vidi dok. br. 141 i 210 i izvještaj Trista sedamdeset treće legionarske divizije od 29 januara 1944 god. Dokumentat će biti objavljen u 21 knjizi IV toma.

**NAREĐENJE KOMANDANTA PETOG KORPUSA NOVJ OD
29 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU ČETVIRTE NOU DIVIZIJE
ZA NAPAD NA IVANJSKU¹**

ŠTABU IV. DIVIZIJE

Vratili smo se sa savjetovanja komandnog kadra treće grupe.² Ova je grupa jaka i ima solidan komandni kadar. Predviđeno je da će njen zadatak biti izvršen za najviše 2—3 sata, te će ova grupa preći na potpomaganje vaših snaga. Stoga bacite čitavu Ličku brigadu na Ivanjsku i likvidirajte je.³ Aerodrom možete demonstrativno napasti sa manjim dijelom te brigade.

Javite kakvo je vaše mišljenje po tome.

Primili smo od Šoše⁴ depešu u kojoj potvrđuje prijem zapovijesti i kaže da je kod njega sve u redu.

Mi ćemo sutra u 12 sati krenuti na konak u Kočiće, gdje će biti i Štab Treće brigade.⁵ 31. o. mj. izjutra produžavamo do Koprena.

Javite VIII. Brigadi da održava vezu sa Ribnikom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

29. XII. 1943 u 24 sata

Komandant,
Slavko,⁶ s.r.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 33—9, k. 766.

² O jačini i sastavu grupe vidi dok. br. 137.

³ Na ovo mjesto vršen je samo demonstrativni napad. Opširnije o tome vidi izvještaj Treće ličke brigade od 4 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1—1/2, k. 797.

⁴ Josip Mažar-Šoša

⁵ Odnosi se na Štab Treće proleterske krajiške brigade (vidi dok. br. 175).

⁶ Rodić

**ZAPOVIJEST ŠTABA ČETVORTE DIVIZIJE — PRVE GRUPE
OD 29 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA POTČINJENIH
JEDINICA ZA NAPAD NA BANJU LUKU I AERODROM
»LJESKOVAC« KOD ZALUŽANA¹**

Z A P O V I J E S T²

(Sekcija: Prijedor — Banja Luka 1 : 100.000)

Za jedinice grupe br. I. — prema zapovijesti Štaba V. Korpusa³ N.O.V. Jugoslavije, za izvršenje akcije na neprijateljski garnizon Banju Luku,⁴ a koja je zapovijest dostavljena štabovima — III. L[ičke] brigade, VI. i XIII. Brigade i Štabu Sanskog odreda.

1. — Podaci o neprijatelju vide se iz zapovijesti i skice Štaba korpusa.
2. — Podaci o našim snagama vide se iz zapovijesti Štaba korpusa.

N A R E Đ U J E M O :

Snage XIII.
Kr. brigade.

U klinu sa tri bataljona, protivkolskim oruđem i minerskim odeljenjem prolaze neprijetno kroz spoljnu odbranu garnizona između Petričevca i rijeke Crkvine i prodiru bez borbe do u visinu žandarmerijskog puka i perivoja doktora Gutića, odakle se munjevitom brzinom razvijaju u manje klinove za likvidaciju neprijateljskih uporišta:⁵ — podoficirskog kursa u Sokolskom domu, zgrade Žandarmerijskog puka, Pomoćni sat i uporišta br. 14, 6, 8, 5,⁶ Gospo-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 35—9, k. 766.

² Zapovijest je pisana i dostavljena potčinjenim jedinicama 29 decembra 1943 god. (vidi sprovedni akt u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 35—9, k. 766).

³ Vidi dok. br. 137.

⁴ Napad na ovaj garnizon nije uspio zbog brze intervencije neprijateljskih snaga iz Bosanske i Stare Gradiške. Opširnije o tome vidi dok. br. 137, objašnjenje br. 2 i 4 i tom IV, knj. 21, izvještaj Četvrtre NOU divizije od 15 januara 1944 godine.

⁵ Napad nije u potpunosti uspio (vidi izvještaje ove brigade od januara 1944 god.). Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 1—4, 2—4 i 4—4, k. 1281.

⁶ Brojevima su bile numerisane pojedine zgrade i manji blokovi od tvrdog materijala, koji su služili neprijatelju za odbranu. Redakcija nije pronašla skicu ovih objekata.

darski ured, Hrvatsku komandu, uporište broj 12, 16, 27, 4, 1, 10 i 15. Sa jednim bataljonom bez jedne čete likvidirati spoljna uporišta grada između Petričevca i rijeke Crkvine ukoliko ih bude bilo, poslije čega produžiti kretanje u borbenom rasporedu kroz dodijeljeni dio grada, sa zadatkom čišćenja ostalih i izbjeglih neprijateljskih vojnika, ostavljajući manju zasjedu na obali rijeke Crkvine prema Laušu dok se isti ne likvidira; ovaj bataljon ima još zadatak da štiti leđa i bokove bataljona u prvoj borbenoj liniji.

Snage VI.
Kr. brigade.

U klinu sa tri bataljona, protivkolskim oruđem i minerskim odjeljenjem prolaze neprimjetno kroz spoljnu odbranu grada između Petričevca i kote 181, prodirući do željezničke pruge, odakle se razvijaju u dva klina (osnovna) — jedan klin u jačini jednog bataljona napada s leđa i likvidira uporišta br. 19, 20, 23, 13, 9, 7, 17 i 18 i po likvidaciji ovih uporišta pomaže drugi klin. Drugi klin u jačini dva bataljona prodire u pravcu kasarne Kulina Bana, sa zadatkom likvidacije ovoga logora⁷ uz pripomoć dijela snaga XI. Divizije,⁸ ostavljajući za sobom manje dijelove za likvidaciju neprijateljskih uporišta br. 25, 26, 24, 4, 21 i 22, kojim će dijelovima najhitnije pomoći prvi klin. Sa jednim bataljonom bez jedne čete očistiti uporišta spoljne odbrane grada i rudnik Rakovačke Bare, poslije čega ovaj bataljon ima se krenuti za jedinicama u prvoj borbenoj liniji u cilju zaštite leđa i bokova prednjih jedinica, kao i čistiti dodijeljeni dio grada od izbjeglih i zaostalih neprijateljskih vojnika. Naročitu pažnju obratiti na iznenadan napad i munjeviti nalet na vozni park i tenkove u aleji između logora Kulina Bana i uporišta 19 i 20 a u visini uporišta br. 21 i 22.

Po likvidaciji uporišta u centru grada žestinu napada usmjeriti u pravcu uporišta spolj-

⁷ O ishodu napada vidi izvještaje ove brigade od januara 1944 god. Dokumenta se nalaze u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod br. 1—2, k. 774 A, 4—1 i 25—1, k. 768 A.

⁸ Vidi tom IV. knj. 21, izvještaj Jedanaeste divizije od 15 januara 1944 godine.

ne odbrane grada prema velikoj strugari i predgrađu, ukoliko ih bude bilo.

Snage III. L. brigade.

Sa dva bataljona likvidirati neprijateljski aerodrom »Ljeskovac«⁹ kod Zalužana, sa postavljanjem zasjede prema Klačnicama, koja bi zasjeda trebala likvidirati Klačnice uz pripomoć snaga za likvidaciju aerodroma. Sa dva bataljona postaviti zasjede na cesti Ivanjska — Banja Luka na liniji kota 320 — 248 — 277 i kota 274, sa zadatkom sprečavanja svakog pokušaja neprijateljskog prodora na pomenutom pravcu. Pored ovog zadatka, dijelom snaga izvršiti demonstrativan napad na neprijateljsko uporište Ivanjsku uz pripomoć snaga Sanskog odreda i po mogućstvu likvidirati ovo uporište.¹⁰ Minerska grupa i radna četa neprekidno će kidati i uništavati prugu, cestu i telefonsku liniju Ivanjska — Banja Luka, kao i miniranje mostova, ceste i pruge.

Snage Sanskog odreda.

Postaviće se na liniju kota 219 (Ševsko groblje) — kota 289 i kota 310, sa zadatkom kidanja pruge na liniji Ivanjska — Omarska i sprečavanja neprijateljskog prodora od Prijedora i Omarske,¹¹ ostavljajući jednu četu na koti 293 (Taličko Brdo), koja će imati zadatak kontrolu Gradine i dijela ceste između Bronzanog Majdana i Prnjavora pomoću patrola. Pored ovog zadatka, Sanski odred dijelom snaga napasće demonstrativno neprijateljsko uporište Ivanjsku sa određenim snagama III. L. brigade i po mogućstvu likvidirati pomenuto uporište, kao i tući neprijatelja u bok i leđa ukoliko bi vršio nadiranje na snage III. Ličke brigade na liniji kota 418 — 320 — 348 i 277. Ove zadatke izvršavati u sporazumu sa Štabom III. L. brigade. Ulijevo održavati vezu sa snagama VIII. Kr. brigade u Busnovi. Ukoliko bi neprijatelj nadirao od Omarske i Prijedora, postavite se na najpovoljnije položaje sa dubinskim zasjedama na pomenutoj pruzi i prema cesti Prije-

⁹ i ¹⁰ Opširnije o ovome napadu vidi izvještaj Treće ličke brigade od 4 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod br. 1—1/2, k. 797.

¹¹ O dejstvu Sanskog NOP odreda na ovoj prostoriji vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Četvrte NOU divizije od 15 januara 1944 godine.

dor — Ivanjska i tući iznenadno neprijateljske kolone u cilju sprečavanja prodora u pravcu Banje Luke.

Snage I. Artiljerijskog diviziona.

Postaviće svoja oruđa na prostoriju istočnog dijela sela Prnjavora između Gradine i kote 329 — 377 i kote 251, odakle će tući neprijateljska uporišta u centru grada Banje Luke: kasarnu »Kastel« — logor Kulina Bana i druga uporišta¹² po traženju štabova brigada. Artiljerija će otvarati vatru po traženju jedinica I. Grupe preko Štaba ove divizije. Protivkolske topove 52 mm sa municijom držati u pripravnosti pod zapregom, kako bi mogli što brže biti upućeni na date im zadatke u samoj borbi.

3. — Za izvršenje gore pomenutih zadataka jedinice ove grupe izvršiće potpunu pripremu svojih operativnih jedinica, minerskih grupa, vodova teških oruđa, saniteta, intendanture i vodova za vezu do 30. o.mj. do 8 časova i 30. o.mj. izvršiti pokret jedinica i to: snage VI. Brigade na liniju Slavići — Bronzani Majdan; snage Ličke brigade i I. Artiljerijskog diviziona na liniju Stratinska — Bronzani Majdan; snage XIII. Brigade na liniju Slivno — Radmanići; snage Sanskog odreda 30. o.mj. najdalje do 12 časova (u podne) zalogorovaće u selima: Subotica, Pervan, Borkovići, odakle će ispitati pomoću obavještajne službe teren prema Banjoj Luci i Ivanjskoj. Gore pomenute jedinice na određena mjesta moraju stići 30. o.mj. do mraka, tako da jedinice cijele noći između 30. i 31. o.mj. spavaju u svojim logorima sa potrebnim obezbjeđenjem.

4. — Početak napada u 22 časa¹³ (10 časova) noću između 31.XII. i 1.I. do kojeg vremena jedinice moraju stići na polazne položaje jurišnog odstojanja (zasjede) pod zaštitom Sanskog odreda, kako je to usmeno istom naređeno. Polazak jedinica sa linije Slavići — Bronzani Majdan — Slivno mora biti prikriiveno i sa obezbjeđenjem težeći da vrhovi klinova na 15 minuta do 22 časa budu pred svojim ciljevima.

5. — Divizijsko prihvatilište ranjenika i kirurška ekipa br. I. i II. u selu Saračica (kota 251), gdje upućivati sve ranjenike i bolesnike.

¹² O dejstvu Diviziona vidi dok. br. 27—1, k. 768 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹³ Zbog lošeg vremena napad je počeo sat i po kasnije. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Četvrte NOU divizije od 15 januara 1944 god. i dok. br. 1—2. k. 774 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

6. — Štab grupe br. 1. nalaziće se u početku borbe južno od kote 329 u zaseoku Prnjavora, pored ceste Banja Luka — Bronzani Majdan.

7. — Vezu održavati sa Štabom grupe broj 1. pomoću telefonske mreže i kurira, u koju će svrhu sve jedinice uputiti po tri kurira u ovaj Štab.

8. — Mjesto grupne rezerve kod Štaba grupe, koju će dati XIII. i VI. Brigada u jačini dviju četa (jednu četu VI., jednu četu XIII. brigada).

9. — ZNACI RASPOZNAVANJA

a) Borbeni znaci	b) Zvučni znaci
31.XII. Petar Šoša	2 kratka zvižduka — 1 kratki
1.I.44. Osman Dolazi	1 dugi zvižduk — 1 kratki
2.I.44. Zora Sviće	2 duga zvižduka — 2 kratka zvižduka
3.I.44. Naša Pobjeda	1 dugi zvižduk — 2 kratka zvižduka

10. — Evakuacija zarobljenika vršiće se u Štab grupe. Evakuacija ratnog materijala vršiće se po direktivama Načelnika intendanture ovog Štaba.

11. — Označavanje prednjih borbenih linija za vrijeme borbe vršiti paljenjem sijena, slame i manjih beznačajnih objekata (daščara).

Napomena: Propitati sve rukovodioce i štabove prije stupanja u akciju jesu li razumjeli svoje zadatke i upoznali ciljeve. Tražiti znake raspoznavanja od prvog zarobljenog neprijateljskog vojnika, podoficira i oficira, pod prijetnjom smrti u slučaju netačnosti. U prvom naletu izvršiti zarobljavanje neprijateljskih radio stanica. Za vrijeme akcije, kao i prije, rušiti neprijateljsku telefonsku mrežu, saobraćajne komunikacije i osvjettljenje koje smeta u borbi. Evakuaciju ranjenika iz borbe vršiće bolničari, nosioci ranjenika i dijelovi radnih četa, a u nedostatku ovih uključivati i civile sa nosiocima ranjenika i bolničarima; borci se ne smiju upotrebljavati za nošenje ranjenika, o čemu će strogo voditi računa desetari i vodnici. Osiguravanje i evakuaciju zaplijenjenog ratnog materijala mogu vršiti samo ekonomi i intendanti, koristeći civile i zarobljene neprijateljske vojnike po direktivama Načelnika intendanture. Ne zadržavati se u zgradama naročito onim gdje je stanovala neprijateljska vojska jer bi iste mogle biti minirane, kao i ne uzimati hranu koja bi mogla biti zatrovana, kao: hleb, varivo, meso, piće, šećer, so i t.d. Najstrožije se zabranjuje u borbi presvlačenje zarobljenih neprijateljskih vojnika, podoficira i oficira.

Noću između 30. i 31. Štab divizije nalaziće se u Bronzanom Majdanu, odakle će 31. o.m.j. krenuti zajedno sa jedinicama na naprijed pomenuto mjesto za izvršenje dobivenog zadatka.

Po završenoj akciji štabovi brigada i odreda postupiće u duhu zapovijesti Štaba korpusa i Štaba ove divizije koje će se izdati po završenoj likvidaciji neprijateljskog garnizona Banja Luka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Boško Šiljegović

Zamj. komandanta
p. pukovnik
Vojo¹⁴

Komandant
p. pukovnik,
Petar¹⁵

(M. P.)

BR. 165

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE OD 29 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
O NAPADU NA BILEČU¹**

»200 N«²
29-XII-1943. g.
s. Baljci
(U 4.45 čas.)

ŠTABU XXIX DIVIZIJE

Izveštavamo vas da smo napad otpočeli tačno u određeno vreme. Neprijatelja nije bilo na Hadžibegovom Brdu već na Modropcu jedno manje obezbeđenje i »2« X brigade je lako zauzeo Modropac. Oko 30 četnika bilo je na Kamenici, a nešto na Vlajinji i naš »1« je brzo proterao te četnike i sjurio ih u grad.³ Naš »2« je prilikom dolaska u s. Vračenovići imao borbu sa tamošnjim četnicima i rasterao ih je.

¹⁴ Todorović

¹⁵ Vojnović

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4—2, k. 1143.

² Štab Druge hercegovačke NOU brigade

³ Odnosi se na Bileću (vidi dok. br. 236).

Pošto je »4« ovladao sa Hadžibegovim Brdom, brzo je nastavio napad na grad zauzevši želez. stanicu i sa svojim delovima počeo ulaziti u grad. »4«⁴ X brigade je po zauzeću Modropca produžio desno od našeg »4« napad na grad i usled pritiska se povukao sam u pravcu s. Baljci. Ovo su četnici iskoristili i zašli sa desnog krila našem »4«, dejstvujući na njega bočno. »4« u ovakvoj situaciji, a napadnut jakom snagom i sa fronta, povukao se na padine Hadžibegovog Brda. III brigada nije svoje dejstvo jače ispoljavala ni od jednog pravca i četnici su to iskoristili, kako u pogledu rasporeda snaga tako i u pogledu vatrenog dejstva, upravljajući svu snagu i vatru protiv naših bataljona. Sem toga, veza u napadu nije bila dobra. »1« je ispoljavao svoje dejstvo po zapovesti, ali se veza sa njim nije mogla dobiti. Borbu smo vodili sve do 4 sata i tada smo doneli odluku da dva bataljona smestimo u s. Baljci, držeći Hadžibegovo Brdo i Modropac, a »1« u Deleuši i na Vlajinji. Naš »2« ostaje gde je i bio. Na ovim položajima ćemo u toku dana ostati i u toku iduće noći ponovo napad preduzeti,⁵ a poslali smo vezu za III brigadu.

Naš štab se nalazi u Baljcima (zas. Sliva). Čekamo vaše naređenje.

Pol. komesar.
Špiro Srzentić

Načelnik,
Drago Đukanović

Komandant,
Obren Ivković

⁴ Omaška. Treba: »2«

⁵ Ponovni napad nije vršen (vidi dok. br. 173).

IZVJEŠTAJ ŠTABA DRUGE BRIGADE OD 29 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O SITUACIJI NA POLOŽAJU KOD BILEĆE¹

»200 N«²
29-XII-1943. god.
s. Baljci

ŠTABU XXIX DIVIZIJE

Posle sinočnjeg povlačenja postavili smo obezbeđenje jačine jednog voda na Hadžibegovom Brdu i na Modropcu. Zorom, usled nebudnosti obezbeđujućih odeljenja, četnici su uspjeli da ovladaju sa Hadžibegovim Brdom i Modropcem i sa svojim levim krilom uspjeli su da se privuku do samih Čanovih Drenovaca, zapadno od Dubrave.

Posle vođene borbe naš »4« je ovladao sa Hadžibegovim Brdom i sada tamo drži jaka obezbeđenja. »2« X brigade, uz pomoć »4«, proterao je četnike u Bileću i zauzeo ponova Modropac. Četnici su paničarski bežali sa padina Čanovih Drenovaca preko Modropca ka Bileći. Naša brigada se sada nalazi na Modropac — Hadžibegovu Brdo.³ Izgleda da napada na »1« nije bilo i on drži Kamenicu i Vlajinju. U ovoj akciji nije bilo gubitaka. Bataljoni nas još nisu detaljnije izvestili o toku borbe i gubicima. U današnjoj akciji nije bilo gubitaka. Ubijena su dva četnika sa Baljaka.

Ovaj Štab nalaziće se u s. Sliva.

Ni jutros, kao ni sinoć, uopšte nismo osetili njeno dejstvo. Ne znam da li je jedan njen bataljon na Dubovcu, kao ni da ih ima na Tuhoru. Poslali smo vezu, ali još kurira nema.

U toku sinoćne akcije četnici su zapalili vatru negde u Podosoju i tom su prilikom vikali: »Napred proleter; napred partizani; ovde proleter i t.d.«, a ustvari odmah posle ovoga su napali »2« X brigade sa boka desno.

Jednu četu »2« X brigade poslali smo vam radi akcije u pravcu Poljica, pa ako u tome pravcu nije potrebna, trebalo bi je vratiti u sastav »2« X brigade radi večerašnje akcije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab,
načelnik,

Drago Đukanović

U 12. časova

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—2, k. 1143.

² Štab Druge hercegovačke brigade

³ Vidi dok. br. 236.

ZAPOVIJEST ŠTABA TREĆE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 29 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA PONOVI NAPAD NA BILEĆU¹

ŠTAB
III HERCEGOVAČKE BRIGADE
br. 53
29-XII-1943 g.
s. Bodenik u . . . časova

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Dubrovnik — Trebinje 1:100.000)

Noćasnji napad na Bileću nije uspio zbog slabe udarnosti koja jedino proističe iz slabog zauzimanja rukovodilaca.

Nemamo podataka o promjenama neprijateljskih snaga u Bileći.

Najnovijom zapoviješću Štaba divizije predviđeno je zauzimanje Bileće *po svaku cijenu*.²

N A R E Đ U J E M O :

Da svi bataljoni po sinočnoj zapovijesti³ nastave napad. Dopunjujemo sinočnu našu zapovijest utoliko što će »1« [bataljon] odmah dodati našem »4« jednu četu sa jednim članom Štaba bataljona.

- 1.— »4« napada pravcem Dubovac — Podubovac — Šukorova Mahala, težeći što prije upasti u grad. Četa »1«, koja vam se dodaje, napadaće pravcem Tuhor — Podosoje, težeći bočnim dejstvom izbaciti neprijatelja iz s. Podosoje, a zatim se priključuje pod komandu Štaba »4«.

Štab »4« da ostavi na Dubovcu manje obezbjeđenje leđa.

- 2.— »2« napada pravcem Tuhor — Vodena Gradina, težeći ovladati što prije sa istom i dalje ispoljiti napad na Logor — Torić. Obezbijediti napad pobočnicama na Mantokit i od pravca Čepelice. Po likvidaciji grada što prije ovladati sa Nikolja Glava — Drakuljica.

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 17—1, k. 1151—I.

² Vidi dok. br. 187.

³ Vidi dok. br. 158.

- 3.— »2« jednu četu ostavlja sa komorama koje da se odmah pod zaštitom te čete stave u pripravnost, t.j. natovare i da komanda čete određena za zaštitu komore drži vezu sa ovim svakog sata na Tuhoru. Štab »1« da odredi jednu četu sa ovim Štabom, koja u 16 časova mora biti na Tuhoru, a koja će se prema potrebi upotrebljavati.
- 4.— Znaci po ključu: Uglješa — Vaso, (6—5)
Napad ima da počne danas tačno u 16 časova (4 sata po podne). Vatrama obilježavati mjesta svojih dijelova. Grad mora pasti, za čega se imaju založiti svi rukovodioci. Ljudstvo držati u rukama i neprijateljske kontranapade rasporedom naših snaga sprečavati.
- 5.— Ovaj Štab biće na Tuhoru sa brigadnim previjalištem, a po likvidaciji grada kretaće se pozadi našeg »2«: Tuhor — Vodena Gradina. Izvještaje slati ovom Štabu svakog sata.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar:
Đoko Novosel

Načelnik:
Franjo Tomaić

Komandant:
Danilo Komnenović

(Dostavljeno »1«, »2«, »3« i »4«)

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PETE KOZARSKO-KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU JEDANAESTE NOU DIVIZIJE O RASPOREDU JEDINICA
I O BORBAMA NA PROSTORIJI POJEZNA — LJESKOVE
VODE — STANOVİ U VREMENU OD 15 DO 28
DECEMBRA 1943 GODINE¹**

Š T A B
V KK NOU BRIGADE
Br. str. pov. 43/44
29 dec. 43 g.

ŠTABU XI NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

- 15-XII-1943 god. II i I bataljon su na liniji Pojezna, Cetrani, Glogovac. Ostala dva bataljona su u Maslovarima, dodira sa neprijateljem nema.
- 16-XII-43 god. Četa II bataljona koja je išla u Ljeskove Vode, u cilju prikupljanja dezertera, došla je u sukob sa neprijateljem sastavljenim od Čerkeza i četnika u jačini od 120 ljudi.² Neprijatelj je razbijen. Ubijeno je 10 Čerkeza. Zarobljeno je: 1 pištolj, jedna strojnica i 9 šinjela.
- 17—18-XII-43 god. I bataljon je na istim položajima, a ostala dva bataljona prenoćili su u Čečavi.
- I i II bataljon kreću na Ljeskove Vode u cilju pravljenja zasjede neprijatelju. Neprijatelj je u jačini 300—400 konjanika (Čerkeza) naišao i nakon kraće borbe razbijen je.³ U sukobu sa neprijateljem ubijeno je: 25 neprijateljskih vojnika, dok je 17 zarobljeno, koji su svi dobrovoljno ostali u našim redovima. Zarobljeno je 30 konja, 3 mazge, 28 kožnih sedala, 2 kola sa opremom. 1 radio stanica, 1 veliki bacač, 2 mala ba-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/2, k. 869.

² Opširnije o tome vidi izvještaj Bataljona od 30 decembra 1943 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14—6, k. 869.

³ Vidi izvještaj Prvog bataljona od 28 decembra 1943 god. pod reg. br. 8/5, k. 869 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

cača, 3 »Ronge«,⁴ 2 mitraljeza, 3 rez. cijevi za »šarac«, 1 strojnica, 2 tromblona, 9 pištolja, 50 komada za veliki bacač, 120 kom. za mali bacač, 8 pušaka, 5000 metaka. Imali smo 5 ranjenih i 1 mrtvog. Ostala dva bataljona su na Stanarima i Raškovicima.

19-XII-1943 god.

Snage cijele brigade su na liniji Ljeskove Vode — Pojezna, gdje se vrši priprema za akciju na neprijateljsko uporište Bukovicu i Stanove. Akcija nije uspjela uslijed uporne odbrane neprijatelja, a i zbog nedostatka teškog oružja. Naši gubitci su 9 mrtvih i 14 ranjenih.

20-XII-43 god.

Snage brigade su na liniji Ostružnja — Jelanska, Stanari. Odmor jedinica.

21-XII-43 god.

Snage su na istim položajima.

22-XII-43 god.

23-XII-43 god.

Snage su na položajima Cerani — Ljeskove Vode — Ostružnja, sa ciljem pravljenja dubinskih zasjeda neprijatelju. Neprijatelj koji je izašao da pljačka sela poveo je 5 kola natovarenih napljačkanim namirnicama, ali isto je oteto i vraćeno opljačkanim težacima.

24—25-XII-43 god.

Naša dva bataljona II i III izvršili su napad na Stanove i fingirali napad na Bukovicu, ali i ovoga puta neprijateljsko uporište se nije moglo zauzeti uslijed uporne odbrane Čerkeza. U borbi je ubijeno oko 24 neprijateljska vojnika (većinom u rovovima, dok nam je broj mrtvih u školi nepoznat). Mi smo imali 2 mrtva i 13 ranjenih.

26-XII-43 god.

Sa ostala dva bataljona smo na položajima Cerana.

Sve snage su koncentrisane na prostori — Kulaši — Dragalovci — Osredak.

27-XII-43 god.

Izvršen je pokret u pravcu Stare Dubrave i Jošavke, gdje su raspoređene naše snage. Borbe sa neprijateljem nije bilo, osim nešto pripuckavanja od strane četnika.

⁴ Naziv za njemačke puškomitraljeze koji su bili slični p. mitraljezu »šarac«. Ovo je proizvoljan naziv, ponikao od boraca.

28-XII-43 god.

Bataljoni su koncentrisani na istim položajima, sukoba sa neprijateljem nema.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

(M. P.)

Politkomesar,

Komandant — major,
R.⁵

BR. 169

ZAPOVIJEST ŠTABA DESETE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 29 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA GACKO I AVTOVAC¹

Š T A B

X. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
—29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE—

Pov. br: 86

29. decembar 1943 g.

U _____ sati

s. Vrba

Strogo povjerljivo!

Z A P O V I J E S T

(Sekcija: Gacko 1:100.000)

Sve četničke bande Sreza gatačkoga skoncentrisale su se na Miholjači. Ukupan broj iznosi do 250, osim dvije manje posade koje bi mogle da broje do 30 boraca u Fojnici i Lukavici. U samome Gacku moglo bi biti do 30 oko Komande mjesta. Milorad Popović² napustio je Gacko i pošao je za Kalinovik. U Gacku ima oko 150 Švaba. Švabe su naoružane sa tri topa, tri bacača. Njihova borbenost nam je poznata još od prije, jer su to većinom Lale.³ U Fojnici, kao i u Kifinom Selu,

⁵ Ranko Šipka

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 25'1, k. 1147—II.

² Milorad Popović, komandant četnika u Gacku. Poginuo početkom 1945 god. kod Banje Luke u borbi sa jedinicama NOV.

³ Vidi dok. br. 103.

nema Švaba, dok mali broj i u Nevesinju. Još u Gacku ima nešto milicionera koji su spremni na prvi pucanj da ga napuste. Švabe su smještene u kući gdje je prije bila naša komanda mjesta, zatim u kući Zimonjića i u kući Rončevića, kao i u hotelu. Četnici drže Jovanovo Brdo, Miholjaču, Avtovac, a jedan vod u selu Lazarići. U kući Rončevića nalazi se četnički štab i magacin (gdje se prije nalazio Štab naše brigade).

Naše III. i II. brigada nalaze se na prostorijsi oko Bileće sa zadatkom da istu likvidiraju.⁴

Naš je zadatak da po svaku cijenu zauzmemo Gacko,⁵ rastjeramo četničke bande i nastavimo daljnje gonjenje ka Nevesinju.

U vezi gornjeg

N A R E Đ U J E M O :

1.) »1« [bataljon] kreće iz sela Vrba u 19 časova pozadi »4« sve drumom do Ponikava, odakle preduzimi napad na selo Miholjača, držeći stalno lijevo vezu sa »4« i streljačkim strojem — sa cijelim bataljonom munjevitim naletom i jakim prodorom što prije ovladati sa Jovanovim Brdom, desno spuštajući jedan vod ka selu Lazarići. Po ovladivanju sa selom Miholjača. što brže prikupiti se kod kasarne na Jovanovom Brdu i smjestiti se u zapadnim kućama (biti prikupljeni i čekati daljnje naređenje). U toku borbe ne žaliti minobacačke municije.

2.) »3« kreće iz sela Vrba danas u 19 časova drumom do Ponikava, odakle skreće udesno — pravac na Zečice, ovladajući sa bunkerima više samoga Gacka i, neprimjetno, streljačkim strojem preko muslimanskog naselja opkoljava gore pomenute kuće u kojima su smještene Švabe i četnici, ostavljajući manja obezbjeđenja na Zečicama, a jedna obezbjeđenja od Gračanice. Stalno držati vezu sa »5« bataljonom, koji će se nalaziti lijevo od vas.

Po spuštanju u prve kuće, ispitati mjestane gdje se nalazi neprijatelj, i uočiti i minobacače i ne dozvoliti im da bi mogli ispoljiti svoje dejstvo.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 158, 165, 166 i 187.

⁵ Vidi dok. br. 190.

- 3.) »4« kreće odmah pozadi »5« drumom do na Ponikve i skreće lijevo preko Miholjačke ljuti, obuhvatajući Miholjaču istočnim dijelom, održavajući vezu sa »1«, nastojeći što brže da ovlada sa forticama⁶ više Avtovca i odmah nadržati ka Avtovcu i Jovanovom Brdu. Ne žalite municije od lakog bacača.
- 4.) »5« kreće pozadi »3« drumom do Ponikava, a zatim desno od sela Lazarići, održavajući vezu desno sa »3« i neprimjetno ulazi u varoš streljačkim strojem, opkoljavajući pomenute kuće. Jedan vod ostavite na izlazu varoši ka Miholjači koji će imati zadatak da ne dozvoli ulazak bandama koje će bježati sa Miholjače.
- 5.) »1« i »4« da što prije ovladaju sa Miholjačom, Avtovcem i Lazarićima; po ovladavanju »4« da zatvori prelaz preko mosta na Avtovcu i Murljama, kao i držati forticu više Avtovca. Ostalo ljudstvo držati prikupljeno i ukoliko bi neprijatelj izvršio kontranapad da ga možete dočekati i razbiti.
- 6.) »3« i »5« da što prije likvidiraju sa Gackom, a zatim »3« da zatvori most na Gračanici. Prema neprijatelju budite nemilosrdni i nastojte da ih što više uništite.
- 7.) Pri ulazu u Miholjaču i Gacko zapaliti po jednu ili dvije manje štale.
- 8.) Pri nastupu budite ofanzivni i drski sa urnebesnim povicima: »Naprijed proleterii!«, »Naprijed Deseta!«, itd.
- 9.) Bolnica ostaje u Vrbi sa brigadnom komorom i intendanturom i komorom »3«, kao i Komanda mjesta koja će dati obezbjeđenje bolnici.
- 10.) Ovaj Štab kreće sa »1« do Ponikava i stalno će se nalaziti na drumu: Ponikve — Gacko (na raskrsnici Miholjača — Gacko — Ponikve) gdje i sve izvještaje slati.
- 11.) Brigadno previjalište nalaziće se zajedno sa Štabom brigade, gdje i sve eventualne ranjenike slati.

⁶ Vidi dok. br. 145, objašnjenje br. 4.

- 12.) Zadržavanje u kućama kao bavljenje oko plijena najstrožije se zabranjuje. Biti krajnje budan i ne dozvoliti nikakva iznenađenja.
- 13.) Govori se da su Švabe minirale prilaze gradu, vjerovatno da su te priče iskonstruisane usljed njihove slabosti. Ali, radi svake eventualnosti, oko grada i u gradu zaobilaziti sumnjiva mjesta.
- 14.) Kuće od kojih su neprijatelji napravili utvrđenja i u kojima su se zabarikadirali u toku borbe zapaliti, kako bi na taj način prisilili neprijatelja na predaju, ili pak na napuštanje kuća.
- 15.) Znaci raspoznavanja: vijeće — sloboda. Borbeni znaci: 10 — 29.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
Čedo Kapor

Načelnik štaba,
Mus. R. Dizdarević

Komandant,
N.⁷ Ljubibratić

P. S.⁸ svi bataljoni da se popune sa minobacačkom municijom u brigadnoj intendanturi.

⁷ Nikola

⁸ Na originalu dopisano mašinom, latinicom.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA JEDANAESTE KRAJIŠKE BRIGADE
ŠTABU ČETVORTE NOU DIVIZIJE O AKCIJAMA NA IVANJ-
SKU I DOBRLJIN I O RADU BRIGADE OD 14 DO 25 DECEM-
BRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB XI KNOU BRIGADE
Dne 29.XII. 1943. god.

Predmet: 15-dnevni
izvještaj o radu i
akcijama.—

ŠTABU IV NOU DIVIZIJE

14. XII. 1943. I bataljon na odmaranju u selu Pobrđanima, II bataljon održao je bataljonsku konferenciju, III bataljon imao je vježbe od napada iz vazduha, IV bataljon radio je obuku rukovanjem automatskog oružja, i puškom, upoznavanje službe veze, stražarske i patrolske dužnosti. Istoga dana održao je bataljonsku konferenciju sa svim rukovodiocima.

15. XII. 1943. I bataljon bio je na odmaranju u selu Pobrđanima. II bataljon imao je borbenu obuku i ratnu službu do 12 sati, a poslije podne spremanje za pretres sela Ivanjske i Šimića, III bataljon imao je obuku ratne službe — nastupni i otstupni marš. IV bataljon izvodio je borbenu obuku.

16. XII. 1943. I bataljon održao je bataljonsku konferenciju sa komandama četa u vezi sa postavljenim zadacima tome bataljonu. II bataljon i III bataljon izvršili su pretres sela Ivanjske i Šimića. Ujedno je izvršena konfiskacija stoke u tim selima. Zaplijenjeno je slijedeće: 54 komada goveda, 26 konja, 375 ovaca, 9 svinja, 16 koza, 1 radio aparat, 700 kg. soli, 40 kg. slanina, 40 kg. masti, 70 litara gasa, 3 kola i 7 hamova. Osim toga zarobljena su 3 domobrana, od kojih dvojica pod ratnom spremom. Pohvatano je 7 ustaša i legionara. IV bataljon — jedna četa bila je u zasjedi prema neprijateljskom uporištu na Gugunovoj glavici, a ostale snage bataljona imale su borbenu obuku i čišćenje oružja.

17. XII. 1943. I bataljon bio je u zasjedi na pruzi Dobrljin — Bos. Novi i tom prilikom dočekaao jednu neprijateljsku patrolu. Ubijena su 4 neprijateljska vojnika a zarobljen 1 vodnik.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 14—1, k. 768.

Zaplijenjen je 1 šmajser, 1 karabin i 2 vojničke opreme. II bataljon bio je [na] osiguranju izvlačenja zaplijenjene stoke. III bataljon imao je čišćenje oružja i nastavu gađanja. IV bataljon imao je borbenu obuku do podne, a poslije podne održana je konferencija sa komandnim kadrom bataljona sa komandantom brigade.

18. XII. 1943. Dio snaga I bataljona spustio se je na prugu Volinja — Bos. Novi i potrgao je 4 kilometra telefonske linije. Sa ostalim snagama na odmaranju. II bataljon u zajednici sa dijelom snaga IV bataljona izvršio je miniranje mosta na željezničkoj pruzi između Ivanjske i Mišina Hana, srušivši most dug oko 15 metara. III bataljon vršio je opis naoružanja. IV bataljon — dio snaga bio je na miniranju želj. mosta u zajednici sa II bataljonom, dok je sa ostalim ljudstvom vršio obuku [u] rukovanju automatskim oružjem.

19. XII. 1943. I bataljon bio je na odmaranju i isturivao je jače patrole prema neprijateljskom garnizonu u Kostajnici. II bataljon izvršio je pokret u selo Božiče, a sa jednom četom u selo Omarsku — zaseok Stojakovići. III bataljon izvršio je pokret u Jutrogoštu. IV bataljon izvršio je pokret u selo Kriva Rijeka.

20. XII. 1943. I bataljon na odmaranju u selu Pobrđanima, a jedna četa izvršila je pokret u sastav bataljona iz sela Kuljana. II bataljon imao je odmor i čišćenje oružja. III bataljon izvršio je pokret iz sela Jutrogošte u Prušce. IV bataljon imao je odmor i čišćenje oružja.

21. XII. 1943. I bataljon bio je na odmaranju u selu Kuljanima. II bataljon izvršio je sa jednom četom akciju na neprijateljsko uporište Piskavicu² i protjerao neprijatelja ostavivši 3 mrtva. Zaplijenjeno je 4 sanduka puščane municije, 3 vojnička odijela, 5 čebadi, porcija. kao i druge spremne. Četa nije imala nikakvih gubitaka. Sa ostalim snagama bataljon na odmaranju. III bataljon održao je savjetovanje sa komandnim osobljem, dok su borci bili na odmaranju. IV bataljon izvršio je pokret iz sela Krive Rijeke u selo Donje Vodičevo.

22. XII. 1943. I bataljon u zajednici sa IV bataljonom izvršio je akciju na neprijateljsko uporište Dobrljin.³ Akcija nije uspjela. I bataljon imao je 3 lakše ranjena druga. II bataljon bio je na odmaranju u selu Božićima. Dio snaga III bataljona

² U ovoj akciji razbijena je jedna satnija (četa) Sedme lovačke pukovnije (vidi opštu bojnu relaciju ove pukovnije od 10. januara 1944. god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod. reg. br. 15.1—34, k. 57).

³ Napad ovih jedinica obezbjeđivao je Kozarski NOP odred. Opširnije o tome vidi izvještaj odreda od 25. decembra 1943. god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod. reg. br. 11.1—1, k. 1625.

bio je u zasjedi na želj. pruzi Bos. Novi — Strižanski most, dok je sa ostalim ljudstvom vršen opis naoružanja i stražarska služba.

23. XII. 1943. I bataljon na odmaranju. Isturivane su du-boke patrole prema neprijateljskom uporištu Dobrljin i Ko-stajnica. II bataljon izvršio je napad na jednu neprijateljsku grupu vojnika, koji su došli u šume kod Puharske s namjerom da sijeku drva. Tom prilikom poubijano je dosta neprijatelj-skih vojnika i konja, dok je 9 konja zaplijenjeno i 3 vojnička kola. Kod nas nije bilo gubitaka. III bataljon izvršio je zasjedu na željezničkoj pruzi između Blagaja i Svodne i zasjedu prema Blagaju.⁴ Neprijatelj se nije kretao prugom, jer je ista bila ranije porušena od snaga VIII brigade. IV bataljon bio je u za-sjedi na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica. Tom prili-kom naišla je jedna neprijateljska patrola u jačini od 10 voj-nika. 9 je zarobljeno, dok je deseti ubijen, jer je pokušao pobjeći. Zarobljeno je 9 karabina.

24. XII. 1943. I bataljon na odmaranju i isturivanju jačih patrola prema neprijateljskim uporištima Bos. Novom, Ko-stajnici i Dobrljinu. II bataljon na odmaranju u selu Božićima, a jedna četa u Bistrici. III bataljon izvršio je pokret iz sela Prušaca u Dragotinju. IV bataljon sa dijelom snaga u zasjedi na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica, dok su ostale bile na odmaranju.

25. XII. 1943. I bataljon na odmaranju. II bataljon na odmaranju. III bataljon sa dijelom snaga u zasjedi na Reljića kamenu i Milašinovića Glavici, a sa ostalim čišćenje oružja i održan je čas o održavanju veze u noćnim pokretima. IV bata-ljon na odmaranju.

Bobnenost naših jedinica je dosta dobra. Komandni kadar bataljona je dosta dobar, dok kod četa ima dobrih i slabijih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:
Mil.⁵ Vrhovec

Komandant,
p. pukovnik
M.⁶ Šiljegović

⁴ O akcijama na ovom dijelu pruge vidi bojnu relaciju Trećeg gorskog zdruga od 15 decembra 1943 do 15 januara 1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/5—5, k. 59.

⁵ Milan

⁶ Miloš

BR. 171

**BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA DVANAESTE
STE BRIGADE DVANAESTE NOU DIVIZIJE OD 29 DECEMBRA
1943 GODINE¹**

P R E

Brojnog stanja i naoružanja XII. Udarne brigade

J E D I N I C A	B r o j n o s t a n j e					
	P o s p i s k u		U r a s h o d u		N a l i c u	
	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih	Muških	Ženskih
Štab brigade	25	1			25	1
1. bataljon	286	15	86	2	200	13
2. bataljon	314	37	100	9	214	28
3. bataljon	347	28	131	9	216	19
4. bataljon	266	34	97	12	169	22
Pionerska četa	79		33		46	
Četa za vezu	60		15		45	
Bacački vod	22		11		11	
Referent saniteta	13	4	1	1	12	3
Agitprop.	17	1			17	1
S v e g a	1429	120	474	33	955	87
V i š a k	5	3	24			3
M a n j a k					19	

¹ Original, pisan na mašini i mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 124, k. 892.

G L E D

N.O.V. Jugoslavije na dan 29 XII. 1943 godine

N a o r u ž a n j e														
P u š a k a							Teških mitraljeza				Puškomitraljeza			
Mašinskih smajsera	Mauzera 7,9 mm	Manliber	Talijan.	Protivtenk. puška	Razne vojničke	Civilnih	Švarcloz.	Njemač. laki	Fiat	Breda	Laki mitralj.	Z.B. Brno	Francus.	Njemač. Šoša
2	10													
4	129	4	6	1			2	1				14		
3	183	10	1	1			2					15		
2	158	6	3				3	1				14		
3	137	4	1				2					14		
1	8	2												
	49											1		
1	10													
	4	2												
	1	1												
16	689	29	11	2			9	2				58		
		6	4											
2	3													

(M. P.)

Načelnik štaba
poručnik.
Mile Puškarić

**NAREĐENJE ŠTABA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE OD 30
DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA PRVE, TREĆE I PETE
BRIGADE ZA RASPORED I DEJSTVO NA PODRUČJU MA-
JEVICE¹**

ŠTAB
XVI NOU DIVIZIJE
Br. sl.
30. XII. 1943

ŠTABU I BRIGADE

Situacija:

Prema najnovijim izvještajima koje smo dobili u toku današnjeg dana, njemačka 187 motorizovana divizija otišla je iz Brčkog u pravcu Tuzle i Doboja.² V i VIII hrvatska lovačka pukovnija prešle su u toku 27—30 ov. mjeseca iz Brčkog u Tuzlu.³ U Brčkom nalaze se vrlo male snage neprijatelja. Fašisti prilikom odlaska iz Brčkog prodavali su svoje stvari, opijali se i govorili da idu za Dalmaciju. Na Majeveci nema neprijateljskih snaga. Još neprovjereno, ali govori se da ni u Bijeljini, ni u Janji nema neprijatelja. Istočno od ceste Tuzla — Brčko nalazi se Majevički odred, t.j. na prostoriji Tobut — Mezgraja.

Naš zadatak:⁴

Obzirom da još neprijateljske snage komuniciraju cestom Loznica — Zvornik — Tuzla — Doboj i Zvornik — Bijeljina — Brčko — Tuzla, naš prelazak istočno od ceste Tuzla — Brčko mora privući na sebe pažnju neprijatelja a vjerovatno i poduzimanje jačih akcija u cilju stjerivanja naših jedinica sa ove, po neprijatelja, važne prostorije. Ove komunikacije za neprijatelja su vrlo važne radi prebacivanja svojih snaga od Grčke preko Srbije,

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—1/3, k. 964.

² Vidi dok. br. 182.

³ Vidi dok. br. 235.

⁴ Štab Trećeg korpusa NOVJ postavio je ovaj zadatak Diviziji 29 decembra 1943 god. (vidi dok. br. 20—2/3, k. 212 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

Bosne za Dalmaciju i sjever ili obratno. Iz tih razloga sve naše jedinice moraju u prvom redu razviti punu djelatnost ob.[avještajnu] i izviđačke službe radi prikupljanja podataka o neprijateljskom pokretu, njegovim uporištima, namjerama, naoružanju, jačini i takođe odmah saznati gdje se nalaze četničke i zelenokadrov-ske bande. Prikupljanjem ovih podataka sve naše jedinice odmah će preduzeti ofanzivne akcije na neprijatelja, u cilju sprečavanja ko-municiranja ovim cestama i uništenje istih.

U cilju izvršenja prednjeg naređujemo:

- 1). Sve naše brigade sa dodijeljene im prostorije za smještaj i odmor preduzeće sve potrebne mjere u cilju prikupljanja gore navedenih podataka i hvatanja kontakta sa neprijateljem i to:
 - a) I brigada sa prostorije Labucka — Zloselo kontroli-saće cestu Tuzla — Brčko i *naročito* cestu Tuzla — Zvornik, u koju kontrolu ulazi Busija i Jelica. Ova brigada ne smije dozvoliti da u slučaju neke ofanzive neprijatelj ovlada Busijom i Jelicom. Takođe odmah u toku sjutrašnjeg dana prikupiti podatke o garnizonu Tuzla i Zvornik. Sa bataljonima, kada se ukaže zgo-dna prilika, odmah pristupiti napadu na neprijateljska manja uporišta ili kolone koje se budu kretale cestom.
 - b) V brigada sa prostorije Vukosavci — Tobut kontroli-sati cestu Tuzla — Brčko i Čelić — Koraj — Bijeljina. Ukoliko u Čeliću ili Koraju bude neprijateljske po-sade, prikupiti podatke o jačini, položajima i ostalo, pripremiti plan za likvidaciju i dostaviti nam hitno predlog o tome.
 - c) III brigada za sada zadržaće se na već određenoj pro-storiji,⁵ kontrolišući i staru i novu cestu Tuzla — Brčko, kao i prikupljajući podatke o okolnim neprija-teljskim garnizonima, kretanju neprijatelja iz istih, kao i svakoj promjeni u tim garnizonima. Održavati stalnu vezu kako sa nama tako i sa jedinicama I i V brigade istočno od ceste Tuzla — Brčko. Redovno nas obavještavati o pokretima svojih jedinica, kao i zada-cima koje je Štab brigade sebi postavio. U slučaju onemogućenja opstanka na određenoj prostoriji, pre-baciti se istočno od ceste Tuzla — Brčko i prije našeg naređenja za to.

⁵ Vidi dok. br. 27—1, k. 1243 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

- 2). Dajevički NOP Odred smjestiće se na prostorijsi Teočak — Sniježnica — Obršine. Sa te prostorijsi kontrolisati ceste Rastošnica — Sapna — Zvornik, kao i preko svojih terenskih patrola prikupljati podatke o svakom neprijateljskom pokretu iz garnizona: Brčko, Tuzla, Zvornik. Sa druge strane najhitnije pristupiti prikupljanju podataka o četnicima i zelenom kadru (gdje se nalaze, njihova jačina, pokreti, kao i zločine koje su napravili za ovih nekoliko dana našeg odsustva).

Odred treba da preduzme sa svoje strane sve mjere izviđanja i obezbjeđenja u svim pravcima, kako bi se naše jedinice poslije nekoliko teških i vrlo teških, napornih i dugih marševa i borbi malo odmorile i spremile nešto obuče za ljudstvo koje je ostalo potpuno boso. Sve prikupljene podatke i izvještaje najhitnije upućivati ovome štabu, sa kojim održavati svakodnevnu vezu i nijedan pokret niti pomeranje svojih bataljona ne vršiti bez direktnog naređenja ovoga štaba.

- 3). Svi štabovi naših brigada, u prvom redu, vodiće računa da ljudstvo koje je obosilo i ogolilo malo odmora, za isto sprema opanke itd., a za izviđačke službe i ostale potrebe određivati drugove koji su dobro obučeni i obučeni iz cijele jedinice. O ovome strogo povesti računa.
- 4). Štab I brigade primiće divizisku bolnicu br. 2 koja se do sada nalazila sa V brigadom. Ista će biti u toku sutrašnjeg dana smještena u Tobutu. Dalje staranje o smještaju i pokretu ove bolnice vodiće računa Štab I brigade.
- 5). Štab divizije nalaziće se u Zloselu, zaselak Gornja Lipovica, gdje će štabovi brigada i odreda slati redovno sve izvještaje.
- 6). Svi štabovi naših brigada i odreda zdavaće svojim obavještajcima konkretne zadatke i upućivati ih za izvršenje postavljenih zadataka lično, a ne prikupljanje panikerskih podataka od raznoraznih tipova i seljaka. Tako se dešava da o jednom neprijateljskom uporištu dobijemo u toku dana po četiri do pet različitih izvještaja o neprijateljskoj snazi i pokretu. Na ovaj način vrlo nam se teško orijentisati i donijeti pravilne zaključke i odluke za dalji rad naših jedinica. Ne mora i ne smije obavještajac da sjedi u jedinici a da preko drugih i neodgovornih prikuplja i šalje netačne podatke i izvještaje. Izvještaj je važan samo onda kad je

tačan i kad stigne na vrijeme, u protivnom van svake je važnosti. Ne smije se dozvoliti da nas događaji iznenađuju i novostvorene situacije zatiču nespremne i neobaviještene. Po ovome ćemo od sada preduzimati najstrožije mjere i uzimati u postupak svaki nemar i nehat u ovom pogledu.

7).

Pored ostalog, u ovim dosta teškim i napornim marševima primijećeno je da se vrlo malo vodi računa o oružju. Ostavljaju se mine, ostavljaju se automatska oružja, ostavljaju se konji, ostavljaju se bolesni i iznemogli drugovi itd., itd. Ovo na posmatrača iz naroda ostavlja vrlo ružan utisak, utisak jedne demoralisane vojske, koja je jedino u takvom stanju spremna da ovakve stvari radi. Štabovi brigada povećće istragu u svojim jedinicama i svaki ovakvi postupak najstrožije osuditi a u buduće za ovakve slučajeve primjenjivati i smrtnu kaznu.

Još u toku sjutrašnjeg dana (prvog dana odmora) preduzeti čišćenje i pregled oružja i municije (naročito automatskog) i sve dovesti u ispravno stanje. Municiju ravnomjerno raspodijeliti, a ako se dozna da je neki od boraca municiju usput bacio, ili upropastio — krivca uzeti u najstrožiji postupak. Po svaku cijenu, primjenjujući najstrožija sredstva, ovakvi postupci moraju se onemogućiti i u potpunosti spriječiti.

Štabovi brigada podnijeće nam pismene izvještaje o poslednjim akcijama i pokretima, kao i o držanju svojih boraca, nedostacima u svojim jedinicama, preduzetim mjerama za otklanjanje istih itd. Ove izvještaje dostaviti nam 1 januara 1944 godine do 18 časova naveče — o b a v e z n o.⁶

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik major,
Mileta Đukić

Politički komesar:
Mitrović⁷

(M. P.)

⁶ Postoje izvještaji nekih brigada, ali kasnijeg datuma.

⁷ Stefan

ZAPOVIJEST ŠTABA DRUGE HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM JEDINICIMA ZA SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI VUČJI DO—G. i D. VRBICA — KAPAV¹

ŠTAB
II HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE

Broj: 61.

30 decembra 1943 god.
selo Donja Vrbica

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Trebinje 1:100.000)

Neprijatelj jačine oko 700 boraca nalazi se u Bileći, a jutros je izašao na Hadžibegovo Brdo i Modropac. Prema izvještajima dobijenim od Banjsko-vučedolskog bataljona, Njemci koji su se nalazili u Vilusima, krenuli su u pravcu Trebinja.²

Sada smo dobili nepotvrđene izvještaje da je Gacko zauzeto od strane X Hercegovačke N.O.U. brigade i da je tom prilikom zarobila četnički štab i 150 četnika.³...

Štab divizije nalazi se u selu Ubla.

X Herceg. N.O.U. brigada nalazi se na prostoru Gacka, a III Herceg. brigada negdje na prostoru Tuhor — Mirilovići — Krstinje.⁴

Naša brigada dobila je zadatak da se, poslije akcije na Bileću, smjesti na prostorijski Vučji Do — G. i D. Vrbica — Kapav, sa zadatkom da izviđa u pravcu Deleuša, Bileće i Plane. Stoga

N A R E Đ U J E M O :

- 1.— »1« [bataljon] smjestiće se u selu Gornja Vrbica, obezbjeđujući se sa jednim obezbjeđujućim odjeljenjem na Kokotu ([k.] 1249), a sa jednim na Kaluđerskoj Glavi (k. 1192), obezbjeđujući se od pravca sela Krtine.
- 2.— »2« smjestiće se u s. Vučji Do, a obezbjeđenja će postaviti na [V.] Bratogošu (k. 1366), i na Kapor (k. 1183). Naročitu [pažnju] obratiti na pravac koji vodi od Deleuša

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 30—1, k. 1149—II.

² Vidi dok. br. 236.

³ Podaci u ovom odjeljku su netačni. Detaljnije o ishodu borbe oko Gacka vidi dok. br. 190.

⁴ Vidi dok. br. 187.

ka Vučijem Dolu, a obezbjeđenje sa Bratogoša da izviđa u pravcu sela Mirkovići.

U toku dana upućivati patrole u pravcu Deleuša i u pravcu Radmilović Dubrava, koje će prikupljati podatke o neprijatelju i o njegovim pokretima. Ako bi kuriri iz Banjsko-vučedolskog bataljona naišli na vaš bataljon, uputićete ih u ovaj štab, a vjerovatno je da se Štab Banjsko-vučedolskog bataljona nalazi na prostoru Velimlje — Štrbac.

U slučaju da neprijatelj ispolji svoje dejstvo na naše bataljone u G. i D. Vrbici, tada ćete energično dejstvovati u njegov desni bok preko Drenovci — Golo Brdo, zahvatajući sa vašim desnim krilom Vučji Do i padine od Kokota.

- 3.— »4« smjestiće se u s. D. Vrbica, obezbjeđivši se sa jednim obezbjeđujućim odjeljenjem na Vardaru, a jednim na Tegarinoj Gredi, izviđajući u pravcu Okolišta i u pravcu s. Baljci, a obezbjeđenje sa Tegarine Grede da izviđa u pravcu Bogdašića i osmatra valu ka Trnovici.

U slučaju da neprijatelj ispolji svoje dejstvo na G. i D. Vrbicu, tada »4« i »1« odmah treba da zauzmu položaje: Tegarina Greda — Vardar — Kokot. Na tim položajima primiti borbu i neprijatelja protjerati.

- 4.— »2« X Herceg. N.O.U. brigade smjestiće se u selu Kapavica, postavljajući obezbjeđenja na Nakuću (k. 1342) i na k. 1062. U noći postaviće jednu zasjedu na putu od Poljica ka Crkvicama, a postaviti je na najpogodnijem mjestu jugozapadno od Turuntaša, tako da obezbjeđuje put.

Jednu patrolu uputiti preko Preraca — Selišta ka Planoj da izviđa i prikuplja podatke o neprijatelju na prostoru Plana — Planik.

- 5.— Štab brigade nalaziće se u D. Vrbici, gdje slati izvještaje.
6.— Bolnica će se nalaziti u s. D. Vrbica.
7.— Ishrana će se vršiti preko NOO⁵ ukoliko ih ima, jače udarajući na četničke familije. Bataljoni će koristiti za ishranu sela koja su im naređena.
8.— Svi bataljoni će do večeras dostaviti brojna stanja ukoliko ih nisu dostavili.
9.— Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
na terenu

Načelnik,
Drago Đukanović

V. d. komandanta,
Srećko Reić

⁵ Narodnooslobodilačkih odbora

P. s.⁶ »4« će ovome štabu poslati dva pištolja sa municijom, a »2« jedan pištolj sa municijom. Pištolji da budu ispravni. »2« da uputi u ovaj štab petroleuma (gasa), koji je konfiskovan u selu Vračenovići.

BR. 174

**ZAPOVIJEST ŠTABA TREĆE KRAJIŠKE PROLETERSKE
BRIGADE OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA NAPAD NA BANJU LUKU¹**

ŠTAB
III PROLETERSKE BRIGADE

Broj: 39
dana 30-XII-1943
u 17 čas.

ŠTABOVIMA BATALJONA OVE BRIGADE,
ŠTABU UDARNOG ODREDA i
ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA V KORPUSA.
BRDSKOJ BATERIJI I PROLET. DIVIZIJE.

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Banja Luka 1 : 100.000.)

1 1 2

Za izvršenje prednjeg

N a r e đ u j e m o :

1. — I, II i III bataljon sačinjavaće desnu napadnu kolonu a zadatak im je:³

a) III bataljon sa jednom četom napašće Gornji Šeher sa lijeve strane ceste koja vodi od Han Kola — Gornjem Šeheru,

⁶ Na originalu dopisano mašinom, latinicom.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/1—1, k. 704.

² Dio zapovijesti o opštoj situaciji Redakcija je izostavila, jer je objavljen u zapovijesti Petog korpusa NOVJ (vidi dok. br. 137).

³ i ⁴ U izvršavanju postavljenih zadataka, kolone su imale uspjeha i prodrle su u grad, ali zbog brze neprijateljske intervencije iz Nove i Stare Gradiške bile su primorane na povlačenje. Opširnije o tome vidi izvještaj ove brigade od 5 januara 1943 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11—4, k. 458 A i dok. br. 137, primjedbu br. 2 i 4.

dok će jednim manjim dijelom ove čete između ceste i r. Vrbasa. Sa ovom četom poći će protivkolski top i bacač III bataljona. Sa ostale dvije čete zaobići Gornji Šeher sa lijeve strane i napasti ga s leđa od kote 248. Po likvidaciji Gornjeg Šehera ostaviti jednu četku koja će održavati red u gradu, a sa ostalim snagama i protivkolskim oruđima produžiti u pravcu grada.

b) I bataljon će prodirati pravcem od Šibova s desne strane kote 383, pa niz potok u pravcu Crne kuće, sreza i opštine. Opština se nalazi preko puta Kastela, kod čuprije na Vrbasu, sa ove strane. Pošto Bataljon dođe do opštine, nastojće da zauzme Kastel (tvrđavu), u čemu moraju biti čete brze i odlučne. U slučaju da se neprijatelj u Kastelu pribere i dā jak otpor, nastojati da se sa ove strane blokira, a sa sjeverne strane preko govedarnice ne dozvoliti bjekstvo u tvrđavu.

c) II bataljon kretaće se sa I bataljonom i pročititi blokove kuća između Crne kuće — kote 248 i r. Vrbasa. Pošto pročisti taj teren, produžavati za I bataljonom proširujući klin koji I bataljon pravi. Težiti proširenju ulijevo od I bataljona. Protivkolsku pušku dodijeliti IV bataljonu.

2.— IV, V i VI bataljon sačinjavaju lijevu napadnu kolonu, a zadatak im je:⁴

a) IV bataljon napadaće pravcem Krčevina — Vranovica — kota 324 — Čifluk — Lauš, naslanjajući se svojim lijevim krilom na potok Crkvina i prodirati [ka] raskrsnici puteva u gradu, orijentišući se više na lijevu stranu i dalje niz glavnu ulicu.

b) V bataljon kretaće istim pravcem i proširenjem desnog krila IV bataljona prodirati pravcem raskrsnica puteva, vežući se sa lijevim krilom desne kolone u gradu i prodiranje na hotel »Palas«, pa u pravcu gimnazije, koja se nalazi istočno od »Palasa«, povrh govedarnice.

Ukoliko do tada ne bude likvidirana tvrđava Kastel, sa te strane manjim dijelom snaga blokirati isti, a ostale snage orijentisati prema sjeveru kroz grad. Hotel »Palas« je naznačen sa broj 6, a gimnazija sa broj 10 na skici.⁵

c) VI bataljon će biti neposredna rezerva IV i V bataljona, a komandant kolone će ga upotrebljavati za blokiranje izvjesnih objekata i proširenje klinova.

3. — Teški bacači IV, V i VI bataljona koncentrisaće se i dejstvovaće ispred prve borbene linije a pod komandom lica koja odredi komandant lijeve kolone. Sa lijevom kolonom

⁵ Redakcija nije pronašla pomenutu skicu.

komandovaće major Pećanac,⁶ koji će sa Štabom brigade održavati kurirske veze.

4. — Brdska baterija I divizije postaviće se između kolona oko kote 383.

5. — Udarni odred V korpusa sa svoja tri bataljona napasće i likvidirati uporište Han Kola.⁷ obezbjeđujući se prema istoku — uglavnom. Za obezbjeđenje sa ostalih pravaca daju se Štabu odreda odriješene ruke te prema svom nahođenju neka radi. Po likvidaciji Han Kola dva bataljona ovog odreda moraju biti spremni, te u slučaju potrebe da se upotrijebe na pravcu Banje Luke. O tome će dobiti naređenje od Štaba ove brigade. Sa jednim bataljonom ostati u mjestu Han Kola i služiti za prihvrat ranjenika i obezbjeđenje na tom pravcu.

6. — Artiljerijski divizion V korpusa kretaće se cestom prema Han Kolima i sadejstvovati Udarnom odredom pri njihovom zadatku, što će regulisati štabovi pomenutih jedinica. Nastojati što bržoj likvidaciji Han Kola, a potom će, ne čekajući naređenja, artiljerija V korpusa krenuti u pravcu Gornjeg Šehera i Banje Luke, gdje će dobiti dalja naređenja.

7. — Jedinice koje napadaju grad, pošto izvrše svoj zadatak, čistiti i prodirati u pravcu ostalih napadnih kolona (IV i XI divizije) povezujući se u gradu međusobno i nastojanje povezivanja sa jedinicama IV i XI divizije.

Početak napada 31-XII-1943 godine tačno u 22 časa. Do toga vremena sve jedinice podići neprijatelju na jurišno odstojanje, a potom brzo prodiranje naprijed.

Artiljerija i bacači tačno u 22 časa otvoriće brzu paljbu u centar ispred bataljona, a potom dejstvovati po zahtjevu bataljona ispred njih za čišćenje. Artiljerija I divizije povremeno će bacati po koji metak u centar grada.

Komandanti kolona i komandant artiljerije međusobno se povezivati i održavati čvrstu vezu radi sadejstva.

8. — Komandno mjesto Štaba brigade biće na koti 420, gdje će bataljoni desne napadne kolone, komandant lijeve kolone, i komandant artiljerije slati izvještaje. Po likvidaciji Gornjeg Šehera Štab brigade će se kretati u pravcu grada, a veza će biti na koti 426.

Brigadno previjalište desne kolone nalaziće se kod Štaba brigade, Bukvaluk (k. 420), a previjalište lijeve kolone određiće komandant lijeve kolone, o čemu će obavijestiti bataljone.

⁶ Nikola

⁷ Pošto nije bilo neprijatelja u s. Han Kola, Odred je upotrijebljen za druge zadatke. Opširnije o tome vidi izvještaj Brigade pod primjedbom br. 3 i 4.

Hirurška ekipa nalaziće se kod Štaba birgade u Bukvaluku.

9. — Bataljoni obiju kolona dobiće po 6 (šest) benzin-skih flaša, koje upotrebljavati u borbi protiv tenkova.

10. — Vezu održavati svakog sata sa Štabom ove brigade.

11. — Sve jedinice će paliti vatru dokle prodru od manjih i bezvrednih objekata, sijena, slame itd. Voditi računa da vatra ne osvjetljava raspored naših jedinica. Pored ovih znakova jedinice će davati znak sa raketlama dokle prodiru. Označavanje mjesta naših prednjih dijelova u gradu dvije jedno-bojne rakete, ispaljene u pravcu neprijatelja.

Likvidaciju pojedinih važnih uporišta (Gornjeg Šehera, Crne kuće, Kastela) označavati sa četiri jednobojne rakete ispaljene jedna za drugom uvis.

12. — Znaci raspoznavanja:

a) borbeni znaci

31-XII-1943	Petar	Šoša
1-I-1944	Osman	dolazi
2-I-1944	Zora	sviće
3-I-1944	Naša	pobjeda

b) zvučni znaci:

dva kratka zvižduka — 1 kratki

jedan dugi zvižduk — jedan kratki

dva duga zvižduka — dva kratka

jedan dugi zvižduk — dva kratka

13. — U cilju onemogućavanja skrivanja neprijateljskih vojnika, kao i onemogućavanja pljačke i nasilja za vrijeme borbe i poslije borbe, što se može dešavati od četničkih elemenata pod našim znakom, svi borci i rukovodioci moraju imati privremenu legitimaciju ispunjenu, koja je ovjerena od Štaba V korpusa. Te legitimacije su raspodijeljene bataljonima.

14. — Po likvidaciji grada naša brigada će davati red u gradu i obezbjeđenje unutar grada. O tome će slediti posebno naređenje od ovog štaba. Za ovaj zadatak u toku sutrašnjeg dana — prilikom pokreta — pripremati borce za ovaj zadatak, kako se ne bi desili slučajevi u gradu, bilo prema privatnoj imovini građanstva, bilo prema državnim nadležstvima i ustanovama. U gradu se nalaze razna državna nadležstva i kulturne ustanove koje u toku borbe i poslije borbe što više čuvati i onemogućiti pljačku i provale. Ovaj zadatak je dat nama u koje najviše imaju povjerenje kao proletere, te tome zadatku u potpunosti moramo odgovoriti.

Stanovništvo grada Banje Luke uglavnom raspoloženo prema nama, te će nas dočekati kao — oslobodioce, što moramo takođe opravdati. Pored toga biti obazriv, da se ne propusti hapšenje onih koji su zaslužili kaznu, o čemu strogo voditi računa.

S obzirom da će svi borci, kako iz naših tako i drugih jedinica koje napadaju na grad, biti snabdjeveni sa legitimacijama, legitimisati sumnjiva lica, a onim borcima naših jedinica koji bi vršili pljačku ili neko nasilje, oduzimati legitimacije koje dostavljati svojim starješinama. Ovo će činiti i jedinice ostalih brigada koje napadaju, te voditi računa da se ne okalja ime proletera.

15. — Evakuaciju plijena vršiće komisija koju je odredio Štab V korpusa.

16. — Nastojati da se zaplijenjeno oružje daje borcima koji nemaju, a dijelom šalje Štabu brigade za VI bataljon.

17. — Intendanti bataljona, za vrijeme borbe, pripremaće hranu za bataljone. Radne vodove bataljoni će ostaviti na najzgodnija mjesta pošto pođu na napad. Težiti tome da radni vodovi, kako desne tako i lijeve kolone, budu na jednom mjestu radi zgodnijeg obezbjeđenja. O tome će se štabovi sporazumjeti međusobno, kao i sa komandantom kolone. Radni vodovi lijeve kolone mogu ostati u Šibovima, a desne kolone u Bukvaluku. Ova mjesta mi predlažemo, a bataljoni mogu po svom nahođenju i promijeniti mjesta.

18. — Svi bataljoni dobiće po jednog druga Banjalučanina, koji će im služiti za pokazivanje neprijateljskih uporišta i pravaca najboljih za uvlačenje u grad, a takođe i lica koja treba hapsiti. Sem ovih drugova, u gradu će se naći dosta dobrih omladinaca koji će poslužiti korisno u radu bataljonima. Može se desiti da će se pojedini drugovi naoružati za vrijeme našeg prodora i pomoći borbu iznutra. O tom voditi računa i upoznati jedinice. Takođe se može očekivati dejstvo savezničke avijacije, koja bi tukla Kastel, Trapiste, vojni Logor i aerodrom.

19. — Zarobljenike prikupljati i pod stražom otpremati Štabu brigade. Domobrane uopšte ne skidati (ne presvlačiti) jer ćemo ih ostavljati u našim jedinicama. Zarobljenike koristiti za iznošenje vojničke spremne.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
S.⁸ Tadić

Komandant — major,
Bajić⁹

(M. P.)

⁸ Simo

⁹ Vlado

**NAREĐENJE ŠTABA TREĆE KRAJIŠKE PROLETERSKE
BRIGADE OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJENIM
JEDINICAMA ZA POKRET PRAVCEM PANIČI — DONJE
SLIVNO — DONJA KOLA¹**

ŠTAB
III PROLETERSKE BRIGADE
30-XII-1943 g.
u 19 čas.

**ŠTABOVIMA BATALJONA OVE BRIGADE,
ŠTABU UDARNOG ODREDA, ARTILJERISKO
DIVIZIONA V KORPUSA I
BRDSKOJ BATERIJI I PROLETERSKE DIVIZIJE**

U vezi izvršenja postavljenog nam zadatka,² svi bataljoni ove brigade i brdska baterija I Divizije izvršice pokret sutra 31 ov.mj. u 4 sata. VI Bataljon može poći ranije, kako bi koristili ostale bataljone u pokretu, s tim što taj bataljon nema sekcije.

Pravac kretanja: sadanja prostorija bataljona — s. Pavići — zaseok Klincovi — s. Slivno (zaseok Trebovci) — Donje Slivno pa lijevo od Vodičkog Vrhra preko kote 674 — s. Konatari — s. Vukojevići — s. Metlari — s. Božići — s. Donja Kola, za koje će prostorije kolone se odvojiti svaka u svom pravcu za napad na neprijatelja.³

U šumi iza Vodičkog Vrhra bataljoni će napraviti jedan duži odmor, koji iskoristiti za pripremu jedinica prema opštem naređenju za napad.

2. — Udarni odred i Brdski divizion V Korpusa regulisaće svoj pokret sa sadanje prostorije prema vremenu i putu, a voditi računa da ne zakasne na akciju koja im je dodijeljena. Također izabrati najprikriveniji put, a voditi računa da se pokretom ne otkriju namjere i naši zadatci. Preporučujemo da se koristi noć ujutro rano, kako bi se što više prešlo za vrijeme noći, kao i zabačenije puteve.

Na ovome sektoru avijacija je bila vrlo aktivna u toku današnjeg dana, te voditi računa da se jedinice prilikom po-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 3/1—2, k. 704.

² Vidi dok. br. 137.

³ Vidi dok. br. 174.

kreta ne izlažu dejstvu iz vazduha. Primjenjivati rastresite kolone u pokretu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
S.⁴ Tadić

(M. P.)

Komandant — major,
Bajić⁵

BR. 176

IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE PROLETERSKE BRIGADE ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE O BORBAMA NA PROSTORIJI ŠUJICE I OKO TRAVNIKA U VREMENU OD 15 DO 30 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
III PROLETERSKE BRIGADE
29²-XII-1943
Položaj
Br. 40.

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam petnaestodnevni izvještaj, brojno stanje naoružanja, ljudstva³ i stoke u vremenu od 15-XII — do 30-XII-1943.

16-XII-1943 III bataljon izvršio je napad na Šujicu sa II ličkom brigadom.⁴ Borba je vođena preko cijele noći i naši su se u samu zoru povukli, pošto se neprijatelj jako utvrdio u Šujici i štitili su ga tenkovi. Ostali naši bataljoni bili su u rezervi i odmaranju, dok je IV bataljon bio na Kupreškim Vratima, gdje je smijenio dijelove VI ličke divizije.

17-XII-1943 I bataljon izvršio je napad na Šujicu sa dijelovima II ličke brigade i Prve proleTERSKE. Borba je otpočela

⁴ Simo

⁵ Vlado

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 45/1—2, k. 711.

² Vjerovatno je grješka nastala prilikom kucanja; treba da stoji: 30.

³ Vidi dok. br. 157.

⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 125.

u 17 časova i trajala je vrlo malo, pošto su se naše snage morale povući jer je neprijatelj dobio jaka pojačanja. Na našoj strani bilo je 5 mrtvih i 5 drugova ranjenih. Kod neprijatelja žrtve su nam nepoznate. Naš V bataljon prebacio se iz D. Malovana u Stipićevo Košaru sa zadatkom zatvaranja pravca od Boroze Glave, dok su ostali bataljoni ostali na istim položajima.

18-XII-1943 po naređenju Štaba I divizije brigada se povukla sa navedenih položaja i smjestila se u s. Blagaj — s. Rastićevo, kao rezerva.⁵

19-XII-1943 brigada ostaje na istom mjestu gdje je odmarala.

20-XII-1943 po naređenju Štaba I divizije⁶ brigada je izvršila pokret sa navedene prostorije i smjestila se na prostoriju s. Prusac — s. Poriče — s. Milanovići.

21-XII-1943 brigada ostaje na istoj prostoriji na odmaranju.

22-XII-1943 po naređenju Štaba I divizije brigada je izvršila pokret sa navedene prostorije i postavila se na prostoriju s. Prihići — s. Pulac — s. Kasapovići — s. Đakovići sa zadatkom zatvaranja pravca od Travnika.⁷

23-XII-1943 bataljoni ostaju na istim položajima sa istim zadacima. Toga dana nije bilo promjena.

24-XII-1943 neprijatelj je iz Travnika napravio ispad u pravcu naših položaja, ali je odbijen. Žrtava nismo imali. Kod neprijatelja nismo mogli žrtve ustanoviti.

25-XII-1943 neprijatelj⁸ je iz Travnika pokušao ispad u pravcu našeg V bataljona prema s. Kasapovići, ali je odbijen. Neprijatelj je imao 1 mrtvog i 3 ranjena. Na našoj strani 2 druga lakše ranjena. IV bataljon se prebacio u s. G. i D. Koričani.

26-XII-1943 po naređenju Štaba I proleterske divizije brigada je izvršila pokret sa navedene prostorije do na prostoriju Jajca i smjestila se u s. Kruščica — s. Rijeka — s. Vijenac — s. Bulići.⁹

⁵ Vidi dok. br. 115.

⁶ Vidi dok. br. 109.

⁷ Na ovim položajima smijenila je Prvu brigadu Šeste ličke NOU divizije (vidi naređenje Prve proleterske divizije od 22 decembra 1943 god.) Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 50/2—2, k. 705.

⁸ Odnosi se na dijelove 369 legionarske divizije («Vražje») i Zagrebačke konjičke pukovnije. Opširnije o tome vidi bojnu relaciju ove pukovnije od 9 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—21, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

⁹ Opširnije o tome vidi dok. br. 127.

27-XII-1943 IV, V i I bataljon su se prebacili u s. Carevo Polje, dok su ostali bataljoni ostali na istoj prostoriji, gdje su odmarali.

28-XII-1943 bataljoni ostaju na istoj prostoriji na odmaranju.

29-XII-1943 po naređenju Štaba I prol. korpusa¹⁰ naša brigada potpala je privremeno pod komandu V korpusa, i dobila je od istog naređenje da se prebaci na prostoriju: s. Podbrdo — s. Vaganj — s. Marčete i s. Čađavica, gdje se i smjestila.

30-XII-1943 po naređenju Štaba V korpusa brigada je izvršila pokret do na prostoriju Zmijanje.¹¹

VOJNI RAD:

Održavani su razni vojni časovi po četama i bataljonima. Održano je u toku ovih 15 dana jedno vojno savjetovanje štabova bataljona sa Štabom brigade, kojemu je prisustvovali komandant i komesar te divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. polkoma,
Đuro Lončarević

Zam. komandanta—major,
N.¹² Pećanac

(M. P.)

¹⁰ Redakcija nije pronašla ovo naređenje.

¹¹ Vidi dok. br. 137.

¹² Nikola

111. Pukovnikov...
19-11-1943
1943

346

STAVO I. POKRETNOSTI DOKUMENTA

Koristila se petnaesto dana izvestaja, broj 1, stanje
naredjenja, i stavovi i stavovi od 15-11-1943

15-11-1943 111. bataljon izveštao je napad na vojicu na
11. liniji brigade. Vojica je vođena preko cijele noći i pao je na
u nametnuti položaj, kako se naprijatelj nije utvrdio u vojici i
izveštao na taj oči. Ostali 111. bataljon izveštao je u razgovor i
odmaranje, 11. 11. bataljon izveštao je napad na vojicu, gdje je
nametnut položaj 11. linije divizije.

16-11-1943 111. bataljon izveštao je napad na vojicu na
11. liniji brigade i 11. liniji brigade. Vojica je otpočela
u 17. liniji i trajala je vrlo malo, pošto su se naše snage morale
povuci i 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je
bilo je 11. liniji i 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je
naše snage. 11. bataljon izveštao je iz 11. linije, 11. liniji je
koliko se sadržavao zatvaranje, pošto od 11. linije, 11. liniji je
bataljon ostali na istoj položajima.

17-11-1943 po naredjenju Staba i divizije brigada se
povukla na naredjenih položaja i sastavila se u s. 11. liniji, 11. liniji je
kao rezultat.

18-11-1943 brigada ostaje na istoj mjestu gdje je
odmarala.

19-11-1943 po naredjenju Staba i divizije brigada je
izveštala pokret na naredjenih prostoriji i sastavila se na prostoriji
s. 11. liniji, 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je

20-11-1943 brigada ostaje na istoj prostoriji na
odmaranju.

21-11-1943 po naredjenju Staba i divizije brigada je
izveštala pokret na naredjenih prostoriji i postavila se na prostoriji
s. 11. liniji, 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je
naše snage. 11. bataljon izveštao je iz 11. linije, 11. liniji je
koliko se sadržavao zatvaranje, pošto od 11. linije, 11. liniji je

22-11-1943 bataljon ostaje na istoj položajima se
istie sadržavao. 11. liniji je 11. liniji je 11. liniji je

23-11-1943 naprijatelj je iz 11. linije napravio ispad
iz 11. linije u pravcu naših položaja, ali je odbijen, pošto su naše
snage. 11. bataljon izveštao je iz 11. linije, 11. liniji je

24-11-1943 naprijatelj je iz 11. linije napravio ispad
u pravcu naših položaja, ali je odbijen, pošto su naše
snage. 11. bataljon izveštao je iz 11. linije, 11. liniji je

25-11-1943 po naredjenju Staba i Proleterske divizije
brigada je izveštala pokret na naredjenih prostoriji do na prostoriji
11. liniji i sastavila se u s. 11. liniji, 11. liniji je

26-11-1943 11. bataljon se prebacila u s. 11. liniji, 11. liniji je
Polje, dok su ostali bataljoni ostali na istoj prostoriji, gdje su
odmarali.

27-11-1943 bataljon ostaje na istoj mjestu prostoriji
na odmaranju.

28-11-1943 po naredjenju Staba i Prolet. Korpusa naša
brigada potpala je privremeno pod komandu V. Korpusa, i dobila je
od istog naredjenje da se prebaci na prostoriji s. 11. liniji, 11. liniji je

29-11-1943 po naredjenju Staba V. Korpusa brigada je
izveštala pokret do na prostoriji na sastavljanje.

YOUNG BATT:

Odlično su razni vojni časovi, po četama i bataljonima.
Održano je u toku ovih 15 dana jedno vojno savjetovanje Stabova bat
taljona na Stabov brigada, kojemu je prisustvovalo komandant i komandir
te divizije.

Sart Rašizam - Sloboda naroda!

Časopisnik,
[Signature]

Čas. komandanta-major,
[Signature]

**NAREĐENJE ŠTABA DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE
NOU DIVIZIJE OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. POTČINJE-
NIM JEDINICAMA DA DEJSTVUJU NA KOMUNIKACI-
JAMA DERVENTA — PRNJAVOR I DA ZATVORE PRAVCE
KA BANJOJ LUCI¹**

ŠTAB XII. UDARNE BRIGADE
XII. DIVIZIJE II. KORPUSA N.O.V.

HRVATSKE
O. broj 258/43
Dne 30²/43

Predmet: Naređenje za akciju
Banja Luka — Bos. Gradiška
dostavlja

Štabu I., II., III. i IV. bataljona

Štabu Motajičkog partizanskog odreda

Položaj

Po naređenju Vrhovnog štaba i I. i V. korpusa N.O.V. i P.O. Jugoslavije jedinice Narodno-oslobodilačke vojske poduzimaju akciju čišćenja naše teritorije većeg stila i to na uporišta: Banja Luka,³ Bos. Gradiška, Klačnice, Topola, Slatina, Bos. Dubica, kao i sva ostala manja uporišta na sektoru zapadne Bosne. U toj velikoj akciji ima čast i naša brigada da učestvuje kao osiguranje prema Derventi — da ne dozvolimo prolaz neprijatelju iz Dervente preko Prnjavora za Banju Luku,⁴ koji će sigurno krenuti u pomoć.

Likvidacijom ovih uporišta politički značaj, kao i vojnički, N.O.V.J. porašće, kako u samoj zemlji, tako i u inostranstvu. Stoga treba da nastojimo da naš časni zadatak izvršimo u potpunosti i ne dozvolimo neprijatelju da se probije kroz naše redove i nesmetano odlazi za Banju Luku gdje će da udari našim jedinicama kod napada uporišta sa leđa.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29.1, k. 892.

² Naređenje je pisano 30 decembra (vidi dok. br. 178).

³ Vidi dok. br. 137.

⁴ O rezultatu ovog dejstva vidi izvještaj Brigade od 24 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/3, k. 893.

Za izvršenje ovog zadatka Štab brigade:

n a r e đ u j e :

(Sekcija: Slav. Požega — Prnjavor 1:100.000)

I. bataljon

Ovaj bataljon zaposjeće položaj na raskrsnici cesta Derventa — Prnjavor u selu Smrtićima, s tim da se glavina ovog bataljona nalazi kod Bogosavca (kota 205).

Zadatak ovog bataljona jeste da onespособi cestu Derventa — Prnjavor preko Smrtića, kao i cestu koja ide u pravcu Palačkovaca, a isto tako i cestu u selu Miškovcima. Rušiti sve mostove i to detaljno građu spaliti — uništiti, tako da bude nesposobna za pravljenje drugog mosta. Na cestu rušiti drveće, cestu prekopati gdje god se pruži prilika, bez obzira na to što će se seljaci žaliti. Ovaj bataljon održavaće vezu sa našim III. bataljonom na ciganskom groblju u selu Smrtićima.

Za izvršenje ovog zadatka ovom bataljonu dodjeljuje se jedan vod pionera, i dvije protivtenkovske puške.

III. bataljon

Ovaj bataljon ima zadatak postaviti osiguranje prema Derventi na Dubočkom Brdu (kota 195) u pravcu kote 255 (Cigansko Brdo), s tim da glavina ovog bataljona bude smještena između Ciganskog Brda i Dubčkog Brda u kućama.

U slučaju borbe I. bataljona sa neprijateljem, ovaj bataljon će uputiti jedan dio svojih snaga, tako da zađe neprijatelju sa leđa. Snage koje se budu nalazile na koti 255 ne smiju se pomjerati sa tog mjesta, pošto je to dominantan položaj.

Ovaj bataljon održavaće vezu na svom desnom krilu sa I. bataljonom, a na lijevom krilu održavaće vezu sa jedinicama IV. bataljona na mjestu Gavranić (kota 330).

IV. bataljon

Ovaj bataljon ima zadatak kontrolisati put kroz šumu od Trstenaca prema Pasjoj Pravdi i to na mjestu Gavraniću (kota 330) stalno da drži snage: danju jednu četvu, a noću jedan vod. dok ostale snage ovog bataljona smjeste se u kuće na Pasju Pravdu (barake). Put od Pasje Pravde do Gavranića treba zakrčiti sa porušenim stablima, kako istim ne bi mogla konjica lako da nadire i to narušiti što više drveća, te ukoliko dođe do borbe na tom putu, ta četa ima da se povlači sa borbom do Pasje Pravde. Isto tako ovaj bataljon ima zadatak priteći u

pomoć jedinicama II. bataljona u Novoj Vesi, s kojima će stalno održavati vezu.

Snage IV. bataljona koje se budu nalazile kod Gavranica održavaće vezu sa jedinicama III. bataljona kod kote 255 (Cigansko Brdo).

Ovaj bataljon također ima zadatak narušiti drveća na cestu Smrtići — Nova Ves i to što više i na više mjesta, kako bi ista postala neprolazna, i to od puta koji se spušta sa ceste prema potoku Osovici, pa dalje do Nove Vesi.

II. bataljon

Ovaj bataljon ima zadatak postaviti osiguranje prema Bosanskom Dubočcu i to na mjestu između Nove Vesi i Bos. Kobaša. Zadržati položaje na kojima se tukao naš III. bataljon.

Pored tog zadatka, ovaj bataljon ima zadatak porušiti i popaliti sve mostove na cesti između Kobaša do Bos. Dubočca. A isto tako narušiti drveća na cestu, kao i cestu prekopati. U pozadini svojih jedinica na cesti prema Srpcu isto tako pripremiti rušenje mostova i rušenje drveća, t.j. drveće zarezati, tako ako se bude bataljon povlačio da može lako da sruši drveće na cestu, a cesta se može odmah prekopati.

Za taj rad ovom bataljonu dodjeljuje se jedan vod pionera.

Protivtenkovsku pušku uputite preko veze u I. bataljon.

Ovaj bataljon će održavati vezu sa našim IV. bataljonom, koji će biti na Pasjoj Pravdi kod baraka.

Motajički odred

Ovaj odred ima zadatak smjestiti se na Mačino Brdo kod Prnjavora i odatle upućivati jače patrole do Derventsko-dobojskog odreda u selu Pojezni preko Glogovca i kontrolisati cestu koja ide prema Jelahu od Prnjavora, t.j. održavati vezu sa snagama na Kulašima i o situaciji na tim sektorima izvještavati Štab ove brigade, koji će putem radio stanice obavještavati Štab divizije.

Ovaj odred također će izvršiti pripreme alata za rušenje drveća i mostova, ali neće poduzimati rušenje dok ne dobije za to naređenje.

POČETAK AKCIJE ...

ZNACI RASPOZNAVANJA ...

Štab brigade za vrijeme akcije nalaziće se u selu Smrtićima kod popaljene kuće Vlade Vinčića.

Brigadno previjalište nalaziće se uz Štab brigade.

Povlačenje: u slučaju jakog pritiska neprijatelja na naše položaje jedinice će se povlačiti pod borbom i to:

I. i III. bataljon držati se svojim krilima ceste i to: I. bataljon lijevim krilom, a III. bataljon desnim krilom i povlačiti se u pravcu Prnjavora. Ukoliko bude pritisak još uvijek jak, a ne stigne nam pomoć, povlačenje će se produžiti cestom od Prnjavora za Klačnice — Banja Luka. Ova dva bataljona ni u kom slučaju ne smiju dozvoliti da se jedinice povlače bez borbe, bez otpora. U povlačenju uništavati mostove, postavljati prepreke.

IV. bataljon neće se povlačiti, već će se zabiti u šumu, sačekati dok se povuku I. i III. bataljon ili II. bataljon i spuštati se neprijatelju za leđa i tući ga s leđa i uništavati komunikacije koje neprijatelj popravi.

II. bataljon povlačiće se cestom prema Srpcu i za sobom rušiti mostove i drveće, ne dozvoliti neprijatelju slobodno kretanje, već ga tući na svakom koraku. Može se jedan dio neprijateljske snage i propustiti, ali odmah udariti na začelje. Ovom bataljonu izlaziće u pomoć i IV. bataljon.

Ukoliko dođe do većeg povlačenja, II. i IV. bataljon će se sastati i organizirati napad na neprijatelja u pokretu.

Kod izvođenja ovoga povlačenja štabovi bataljona treba da budu naročito elastični i lukavi kod postavljanja zasjeda i napada na neprijatelja. Stoga se prepušta inicijativa kod povlačenja štabovima bataljona.

NAPOMENA

Drugovi u zasjedama da si izrade zaklone, a u zaklone da metnu slame. Ovi zakloni da budu za sjedeći stav.

Ishrana ljudstva na položaju da bude što bolja i obilna za sve vrijeme.

Preko noći upućivati daljnje patrole kojima je zadatak da prisluškuju neprijateljsko kretanje i da o tome najhitnije izvijeste. Zaposijedanje položaja da bude pred samu zoru još za vrijeme mraka, tako da se preko dana na položaju ne kreću vojnici koji bi otkrivali mjesto zasjede.

Od seljaka iz okolnih sela prikupiti što više alata za rušenje drveća, mostova i pravljenja prepreka na cestama, a za ovaj posao da se mobilišu seljaci, a pod kontrolom štabova bataljona.

Drugovima borcima u zasjedi naročito obratiti pažnju na utrošak i štednju municije, tako da se municija ne troši uzaludno, već svaki ispaljeni metak da bude koristan. Vatru ne otvarati na većem odstojanju, već na odstojanju stalnog nišana.

Svaki štab bataljona da si priredi kod štaba nekoliko kola za prevoz ranjenih drugova — za prevoz u brigadno previjalište.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. politkomesara,
P.⁵ Car

Načelnik štaba,
poručnik:
Mile Puškarić

Komandant,
major:
J.⁶ Antolović

* Petar
* Josip

**NAREĐENJE ŠTABA DVANAESTE BRIGADE DVANAESTE
NOU DIVIZIJE OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABOVIMA
BATALJONA DA DEJSTVUJU NA KOMUNIKACIJAMA
DERVENTA — PRNJAVOR¹**

ŠTAB XII. UDAR. BRIGADE
XII. DIVIZIJE II. KORPUSA N.O.V.
HRVATSKE

K. broj 258/I. 43
Dne 30/XII 1943

ŠTABU I., II., III. I IV. BATALJONA

Položaj

(Ispravak naređenja broj 258² od 30. XII. 1943)

II. i IV. bataljon odmah po prijemu ovog naređenja poduzeće sabotazu ceste i šume kako je to u naređenju broj: 258 predviđeno.

II. bataljon treba da nastoji da što više drveća naruši na cestu i pozadi Kobaša prema Srpcu. Zatim da se povuče preko Motajice do Palačkovačkog Brda (kota 217). Na putu od Nove Vesi do Smrtića treba također napraviti prepreke i to kad se bude bataljon povlačio na ovu stranu.

IV. bataljon također će odmah početi rušiti drveće na cestu i na šumski put koji vodi prema Trstencima, a također treba da naruši drveće i kod samih baraka. Po završenom radu, a to najkasnije do sutra na večer, ovaj bataljon povući će se cestom u pravcu Prnjavora, gdje će u selu Mačino Brdo ostaviti jednu četu sa jednim teškim mitraljezom. Ostale snage ovog bataljona smjestiće se u selo Potočani kod Lišnje, odakle će upućivati patrole cestom do sela Hrvačana i održavati vezu sa četom na Mačinom Brdu. Po dolasku na ovaj položaj, Štab bataljona treba odmah da predvidi i da pripremi sabotazu na cesti iza Prnjavora, u pravcu Lišnje.

Ovaj bataljon će u slučaju prodiranja bande u pravcu Prnjavora povući sve naše bolesne drugove iz Prnjavora u pravcu Lišnje.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29 1, k. 892.

² Vidi dok. br. 177.

Sabotažu na cestama i šumi treba da izvrše II. i IV. bataljon do sutra na večer, te tada odmah izvršiti pokret prema ovom naređenju.

I. i III. bataljon sutra pred večer odpočće sa vršenjem sabotaže kako je predviđeno u naređenju broj: 258/43.

Štabovi bataljona treba da nastoje da se ceste onesposobe u što većoj mjeri, kako bi neprijatelj morao najmanje dva dana da vrši opravku istih.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar:

I.³ Senjug

Komandant, major:

J.⁴ Antolović

(M. P.)

³P. S. Mjesto Štaba brigade nalaziće se na Palačkovačkom Brdu u blizini ceste, te prema tome ne važi ono mjesto koje je određeno naredbom broj: 258/43. Također i brigadno previ-jalište nalaziće se uz Štab brigade.

³ Narodni heroj Ivan Senjug-Ujak. Poginuo 22 avgusta 1944 god. na Grubišnom Polju kao komandant Dvanaeste slavonske NOU brigade.

⁴ Josip

⁵ Slijedeći tekst dopisan je na originalu latinicom.

BR. 179

**BROJNO STANJE LJUDSTVA, NAORUŽANJA I OSTALE
OPREME DRVARSKOG NOP ODREDA OD 30 DECEMBRA
1943 GODINE¹**

BROJNO

ljudstva, oružja, municije, komore, materijala za

Redni broj	JEDINICA	Ljudstva		O r u ž j a										
		po spisku	na licu	Topo- va		Baca- ča		pušaka	puškomitralj.	strojnica	pištolja	teških mitralj.	ručnih bombi	protiv. pušaka
				brdskih	protivtenk.	teških	ručnih							
1.	Petrov. bat.	170	149	—	—	—	1	103	3	3	5	—	50	—
2.	Bihački bat.	193	169	—	—	—	—	122	4	4	10	2	38	1
3.	Drvarska četa	45	41	—	—	—	—	41	1	—	1	1	8	—
4.	Vakufska četa	83	80	—	—	—	—	52	1	—	2	—	10	—
5.	Štab [četa] za zaštit.	60	49	—	—	—	—	47	—	3	6	1	12	—
S v e g a		551	488	—	—	—	1	365	9	10	24	4	118	1

za pol. komesara:

S. Karanović

(M. P.)

¹ Original, pisan zelenim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br 33/2—10, k. 456.

STANJE

vezu i minerske spreme na dan 30. XII. 43 god.

M u n i c i j e						V e z a			Komora		Minersko odeljenje	
za topov.		za bacače		puščane	za protivokolsku pušku	kablo	telefona		jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina
brdske	protivtenk.	teške	ručne									
—	—	—	—	4.500	—	—	—	—	2	5	—	—
—	—	—	—	4.080	—	—	—	—	2	7	3 kg.	—
—	—	—	—	3.000	—	—	—	—	—	1	—	—
—	—	—	—	1.416	—	—	—	—	1	1	—	—
—	—	—	—	1.000	—	—	—	—	4	2	—	—
—	—	—	—	13.996	—	—	—	—	9	16	3 kg.	—

Komandant,
kapetan
sl. otsutan

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA TREĆEG KORPUSA NOVJ ZA DECEMBAR 1943 GODINE¹

VŠ [VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE]

2. XII II Krajiška brigada zauzela Oporavilište Kasindo. Plijen veliki. Razbijena jedna njemačka kolona na pravcu Trnova.³ Njemci imali 50 mrtvih i vraćeni u Sarajevo. Pokušaj Njemaca prema Mokrom odbijen. Poslije bombardovanja Sarajeva opšta panika.

K.⁴V.⁵

3. XII Neprijatelj iz Tuzle aktivan u pravcu Kladnja — Birča.⁶ Naše snage na tom sektoru nedovoljne. Postoje uslovi za njegovo razbijanje. Molimo da nam dozvolite orijentisanje XVII Div. prema Tuzli. Na Romaniju smo rokirali snage XXVII Div. Gubljenjem Sprečkog basena onemogućen ekonomski opstanak na Romaniji. Molimo hitan odgovor.

K. V.

3. XII Za Marka⁷ ili Ročka.⁸ Predlažem Olgu Marasović za biro Ob. K.⁹ Ako se s tim slažete, javite preko Pekove¹⁰ stanice da odmah dođe. Majo¹¹

4. XII Pošto neprijatelj iz Sarajeva ne može koristiti pravac Sarajevo — Višegrad, on se orijentisao na pravac: Doboj — Tuzla — Zvornik. 3 ov.mj. iz Tuzle prebačeno 24 laka tenka u Zvornik — vjerovatno za Srbiju. Neprijatelj je ofanzivan prema Kladnju i Še-

¹ Original (knjiga depeša), pisan mastilom, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/8—I, k. 408 A.

² Izostavljeni tekst je iz ranijeg perioda (novembar 1943 god.).

³ Vidi dok. br. 31.

⁴ Kosta Nađ, komandant Trećeg korpusa NOVJ

⁵ Vladimir-Vlado Popović, komesar Trećeg korpusa NOVJ

⁶ Vidi dok. br. 197.

⁷ Aleksandar Ranković

⁸ Rodoljub Čolaković

⁹ Oblasnog komiteta

¹⁰ Peko Dapčević, komandant Drugog udarnog korpusa NOVJ

¹¹ Cvijetin Mijatović

kovićima. Tuzla se stalno pojačava a nagoveštava se i dolazak jačih snaga. Molimo hitan odgovor po pitanju upotrebe XVII Divizije.

K. V.

4. XII Molimo, naredite XVI vojvod. div. da bude aktivna na pravcu Caparde — Zvornik. U vezi sa nastalom situacijom, potrebno je da XVI Div. bude pod neposrednom komandom ovog Štaba.

K. V.

6. XII Vode se žestoke borbe sa Njemcima i četnicima na liniji Tuzla — Kladanj i Tuzla — Zvornik.¹² Hrvatska brda¹³ razbila jednu njemačku kolonu. Ubijeno 10 Njemaca, 1 zarobljen, zaplijenjena 2 l.[aka] mitr., 10 puš. i druge spremne. Dalji detalji slijede. Dobro bi bilo bombardovati Doboj, Tuzlu i Zvornik.

K. V.

6. XII U Varešu je momentalno bezvlašće. U formiranju je Kalinovički odred, koji broji oko 100 boraca. Njemci patroliraju od pravca Nevesinja do Oblja.

K. V.

7. XII Neprijatelj jakim snagama iz Sarajeva napada naše položaje.¹⁴ Vode se jake borbe.

7. XII Neprijatelj počeo ofanzivu na istočnu Bosnu sa pravca: Sarajevo, Tuzla, Zvornik i Drinjača.

K. V.

7. XII U žestokim borbama kod Kladnja ubijeno i ranjeno preko 60 Njem.

K. V.

8. XII Naše jedinice opkolile jednu nepr. kolonu od 1500 Njemaca i četnika na prostoru Caparde — Šekovići.¹⁵ Vode se ogorčene borbe. Neprijatelj trpi velike gubitke. Neprijatelj ovladao C.[rvenom] Sti-

¹² Vidi dok. br. 202.

¹³ Odnosi se na Osamnaestu hrvatsku NO brigadu

¹⁴ Odnosi se na dijelove 369 divizije »Vražje« i Prvog stajaćeg djelatnog zdruga. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog djelatnog zdruga od 14 januara 1944 godine.

¹⁵ Vidi dok. br. 61.

jenom. Vode se borbe na prostoru Romanija — Sokolac — Rogatica.¹⁶

K. V.

Vrhovnom komandantu — Maršalu Jug drugu Titu.

Dragi naš veliki duže. osjećaj ljubavi, radosti i ponosa ispuni srca naših boraca kad sve savezničke radio stanice objaviše vijest o imenovanju vas, za prvog narodnog maršala Jug[oslavije]. Zahvaljujući vama, vašem neumornom radu i vašem mudrom rukovodstvu, naša narodna vojska iskovana u vatri borbe protiv faš. osvajača za svetu nacionalnu slobodu proinijela je slavu naših naroda širom cijelog svijeta. Iz žestoke borbe sa njemačkim hordama i domaćim izdajnicima, zadajući im teške gubitke, šaljem vam plamene pozdrave u ime boraca. p[od]ofic., oficira i politkom. III Korpusa i zaklinjemo vam se da ćemo još smjelije, još odlučnije tući neprijatelja do njegovog konačnog uništenja i oslobođenja naše napućene domovine. Na vaše naređenje, duže Maršale, spremni za izvršenje svakog zadatka.

K. V.

Nacionalnom kom[itetu]. U ime boraca, p[od]of., of. i politkom. III Korp. šaljem vam vatrene pozdrave. Boreći se 2 i po god. protiv morskog tuđina i besramnih izdajica naši su narodi po prvi put izvojevali sebi pravo da biraju upravu koju sami žele, uvjereni da će pod vašim mudrim rukovodstvom izvojevati svoje oslobođenje i nac. ravnopravnost. Mi vam obećavamo da ćemo dati sve od sebe za svetu stvar narodnog oslobođenja.

K. V.

8. XII Prema zaplijenjenoj njemačkoj zapovijedi, snage od 1 korpusa¹⁷ učestvuju u ofanzivi protiv naših (Peckovih i Moraćinih)¹⁸ snaga. Pretpostavljaju da je pravac našeg prodiranja — Ivanjica — Čačak — Užice. Naredili smo XXVII Div. da sadejstvuje s Moraćom.

¹⁶ Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Dvadeset sedme NOU divizije od 4 januara 1944 godine.

¹⁷ Odnosi se na Peti SS brdski armiski korpus, u čijem su sastavu bile 7 SS »Princ Eugen«, 369 legionarska i pridodata 1 brdska divizija, kao i dijelovi 187 rezervne divizije i još neki samostalni pukovi.

¹⁸ Milutin Morača

Od Tuzle nastupa 187 njem. div. sa dijelovima panc.-[er jäger] reg[imente].¹⁹

K. V.

9. XII Na prostoru Šekovići — Vlasenica nakon dnevne žestoke borbe razbijena je njemačka kolona jačine 2000.²⁰ Neprijatelj je imao ubijenih i ranjenih 300—350.

K. V.

9. XII Neprijatelj iz Nevesinja prodro u Foču.²¹ Kolona iz Sarajeva jačine 200 kamiona i 30 tenkova prodrla u Sokolac i Rogaticu.²² Vode se ogorčene borbe na liniji Sokolovići — Žljebovi.

9. XII XVI (Muslimanska) bda nakon 2-časovne borbe uz sadejstvo artiljerije na juriš zauzela Kladanj.²³

K. V.

11. XII XXVII Div. vodi borbe na liniji Mesići — Rogatica — Sokolac.²⁴ Kod Žljebova uništena 2 kamiona. Ubijeno i ranjeno 80 Njemaca. XVII Div. vodi ofanz. operacije u Tuzlanskom basenu. Kod Vlasenice uništen 1 tenk.

K. V.

12. XII Prema zvaničnim podacima, cilj neprijatelj[a] je bio da obuhvatom iz Tuzle razbije i uništi naše snage na Romaniji. Dalji zadatak neprijatelja je da sa glavnim snagama iz Sarajeva nastavi razbijanje Pekinih i Moračinih snaga u cilju sprečavanja našeg prodiranja prema Čačku, Ivanjici i Užicu.

K. V.

12. XII Nepr. u prodiranju ne ostavlja posade po garnizonima. Iz Nevesinja stigle izvjesne snage u Foču.²⁵ Diviziju, koja je nastupala iz Tuzle,²⁶ razbili smo i uzeli inicijativu u svoje ruke. Dalji razvoj javićemo.

K. V.

12. XII XIX Birč. brigada u borbama sa Njemcima i četnicima između Caparde — Paprača ubila 25 Nje-

¹⁹ Vidi dok. br. 197.

²⁰, ²², ²³ i ³⁰ Vidi dok. br. 46 i 77.

²¹ i ²⁵ Vidi dok. br. 195.

²⁴ Vidi dok. br. 183.

²⁶ Odnosi se na 187 diviziju (vidi dok. br. 202).

maca i četnika i dva njem. oficira. Zarobila 12 četnika.²⁷ Zaplijenila 2 p. mitraljeza, nekoliko pušaka i nešto municije i bombi. Neprijatelj je imao više ranjenih.

K. V.

12. XII Peta div. sa dvije srbijanske bde²⁸ došla preko Višegrada u Semeć — Žepa. Imamo s njima vezu.

12. XII Njemci u svom nadiranju popalili veliki dio Romanije i jedan dio Birča. Smještaj pogorelih otežan.

K. V.

13. XII Ako nemate V Div. u kombinaciji, mi bi je upotrebili na prostoru Srebrenica — Zvornik. Povežite nas radio-putem sa V Div.

K. V.

13. XII Jedna motorizovana divizija od 700 vozila prebacila se preko Tuzle i Zvornika navodno za Grčku²⁹

K. V.

13. XII Na putu N.[ova] Kasaba — Vlasenica XIX Birč. bda uništila jedan tenk i dva kamiona. Ubijeno 5 Njemaca i zaplijenjeno nešto oružja i hrane. Naše jedinice razbile dvije njemačke kolone kod Žljebova i Rogatice. Nepr. gubitci: 30 izbačenih iz stroja, zaplijenjeno nešto spremne. Razbivši jednu njemačku kolonu na pravcu Živinice — Kladanj, XV Majev. bda zauzela je Živinice³⁰ i protjerala nepr. u Tuzlu. Tuzlan.[ski] P. Odred na sektoru Tuzle ubio 38 ustaša, zarobio 25 vojnika. Zaplijenjeno oko 30 pušaka i nešto municije.

. . . ³¹

K. V.

14. XII Za Marka. U sadanjem sastavu Ob. kom. nesposoban da rukovodi. Hitno je potrebno pojačanje. Iz i[stočne] Bosne sa terena nemamo koga predložiti. Savjetovanje odloženo zbog ofanzive.

V.

²⁷ Vidi dok. br. 61.

²⁸ Odnosi se na Prvu južnomoravsku i Prvu šumadisku brigadu, koje su po naređenju Vrhovnog štaba NOV i PO Jugoslavije imale da se spoje i prebace u Bosnu. Međutim, do spajanja nije došlo, pa se Prva južnomoravska brigada priključila Petoj NOU diviziji, a Prva šumadiska ostala u sastavu Druge proleterske divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 181 i tom I, knj. 5, dok. br. 143 i knj. 16, dok. br. 123.

²⁹ Nije pronađen dokumenat koji bi ovo potvrdio.

³¹ Izostavljene depeše (tekst) su tehničke prirode.

14. XII Predlažemo Dušana Blagojevića, pomoćnika u ob. centru pri našem Štabu, novinara po zanimanju, za dopisnika našeg Korpusa. Molimo hitan odgovor.

K. V.

15. XII Preko engleske misije kod vas urgirajte da nam pošalju zavojni materijal, gips, jod i narkoze. Ako vi time raspolazete, uputite preko Visočkog odreda, mi ćemo prihvatiti u pravcu Vareša.

K. V.

15. XII Za Marka. Dr Levi,³² ref. san. našeg Korpusa predložen od part. ćelije Štaba XVI Div. za Partiju. Saopštite nam vašu odluku.

K. V.

15. XII Za Lekića. Budite aktivni na liniji Caparde — Zvornik radi olakšanja položaja V Div.

K. V.

15. XII Jače tenkovske jedinice kreću sada [pravcem:] Zvornik — Drinjača, Vlasenica — Sokolac, kao i sa srbijanske strane uz Drinu. Pješadijske snage neznatne i osiguravaju gore naznačeni pravac. Prema dotadanoj aktivnosti da se zaključiti da su ove snage na prolazu.

K. V.

16. XII Zaplijenjena zapovijest od 1-og decembra glasi:
³³»Feind: In Stärke von 3 Divisionen, etwa 10.000 Mann, im südostbosnisch — nordmontenegrischen Raum versammelt, zwischen Pljevlja und Priboj durch Teile der ital. Division »Venezia« verstärkt. Im Raum 75 W Sarajevo 2 weitere Divisione, etwa 9.000 Mann in Versammlung begriffen. Kampfmoral

³² Moni

³³ »Neprijatelj: Jačina 3 divizije, oko 10.000 ljudi, koncentrisan u južnobosansko-severnocrnogorskom prostoru između Pljevalja i Priboja, pojačan delovima ital. divizije »Venecija«. U prostoru 75 km zap. od Sarajeva još 2 divizije, oko 9.000 ljudi, vrše koncentraciju. Borbeni moral i naoružanje dobri. Glavni udar crvenog napada sa opštim pravcem severoistok očekivati u prostoru Ivanjica — Čačak — Užice.... V. SS korpus sa potčinjenim jedinicama i trupama, 187. grupom za protivnapad u prostoru Tuzle i 901. puk pancir grenadira prisiliće na borbu i razbiti neprijatelja koji se nalazi u južnobosansko-severnocrnogorskom prostoru. Poduhvat dobija šifru »Kugelblic« (»Kugelblitz«).

und Bewaffnung gut. Hauptstoss roten Angriffs im Allgemeinen in NO Richtung inden Raum Ivanjica — Čačak — Užice zu erwarten... V. SS Korpus mit unterstellten Verbänden und Truppen dabei Eingreifgruppe 187 im Raum Tuzla und Pz. Gren. Rgt. 901 stellt die im südostbosn. — nordmontenegriscnem Raum stehenden Feindkräfte zum Kampf und zerschlägt sie. Das Unternehmen erhält den Decknamen »Kugelblitz«.

17. XII Naše jedinice uspješno izvode operacije u Sprečkom basenu³⁴ i na prostoru Han Pijeska — Olova.³⁵ Naš ob. oficir pošao u V Div.

K. V.

18. XII 27 div. na prostoru Han Pijeska uništila dva kamiona sa hranom, jedan oklopni automobil i ubila 20 Njemaca. Sutra večer ova Div. ofanzivno napada na prostoru Breza — Vareš.³⁶

K. V.

18. XII Dijelovi 17 div. sa Ozren. P.O. razbili jednu četničku grupu u s. Turija, likvidirali Bos. Petrovo Selo.³⁷ Zarobili 29 domobrana. Zaplijenjeno 30 pušaka sa munic. Tuzlanski P.O. u borbama sa zelenim kadrom ubio 24 ustaše.

K. V.

18. XII Sastali smo se sa Štabom V Div. Ako nemate posebne namjere u vezi njenog dirigovanja u pravcu Krivaje, mi bi se sporazumijeli o njenoj upotrebi. Div. je zamorena i bez municije. Molimo odgovor odmah.

K. V.

19. XII J. Moravska bda³⁸ sa Mihailom³⁹ nalazi se kod nas. Neprijatelj aktivan od Han Pijeska i Vlasenice ka Kladnju i Olovu.

K. V.

³⁴ Vidi dok. br. 182.

³⁵ Vidi dok. br. 181.

³⁶ Vidi dok. br. 183.

³⁷ Vidi dok. br. 110.

³⁸ Odnosi se na Prvu južnomoravsku brigadu.

³⁹ Blagoje Nešković

20. XII Štab V Div. nerealno gleda na situaciju. Pre-
cjenjuju snage neprijatelja. Vode kurs prebacivanja
preko Bosne. U tu svrhu koriste vaše naređenje da se
orijentišu prema Krivaji. . . . To je i Mihailovo
mišljenje.

K. V.

21. XII Jedinice XXVII Div. zauzele Vareš i Brezu.
Breza napuštena usljed pritiska od Sarajeva. Uništena
centrala. Neprijatelj imao oko 50 mrtvih, veći broj
ranjenih i 33 zarobljena. Plije: 8 autom. p., 1 t. bacač,
pušaka, municije i mnogo hrane.

K. V.

22. XII Jedinice XVII Div. vode žestoke borbe kod
Kladnja⁴⁰ radi olakšanja položaja V Div. Neprijatelj
aktivan i od Tuzle. Kod Živinica vođena borba. Sa
V Div. nemamo radio vezu. Javite im da nas slušaju
u određeno vrijeme.

K. V.

22. XII Neka ranjeni Englezi⁴¹ idu u V. Izvor.⁴² Javite
Marku⁴³ i Savi⁴⁴ iz Timočkog odreda preko »Sl.[obod-
ne] Jugosl.[avije]« da ih tamo prihvate.

Mihailo

24. XII Dosada protiv nas učestvuje 187 njemačka div.
133, 135 i 482 regimenta, 901 motorizovana regimenta
i još jedna div. izmiješana Arnautima. Sastav jedinica
koje vrše ofanzivu Zvornik — Bijeljina, Tuzla —
Brčko još nam nije poznat.

K. V.

24. XII Neprijateljska ofanziva na sve naše jedinice u
punom jeku. Vršimo pokrete da izbjegnemo opkolja-
vanje. Vode se žestoke borbe na liniji Krivaja —
Ozren — Tuzla. Jedna jača neprijateljska kolona
dolinom Krivaje prodrla u Zavidoviće.⁴⁵

K. V.

⁴⁰ Vidi dok. br. 119.

⁴¹ Vjerovatno se odnosi na engleske avijatičare koji su se avionima
vraćali iz Rumunije, poslije bombardovanja, pa su se, usljed oštećenja
ili kvara aparata, spustili padobranima. Oni su ranjeni ili za vrijeme
borbe u vazduhu ili pri spuštanju.

⁴² Odnosi se na selo Veliki Izvor u istočnoj Srbiji.

⁴³ Živan Vasiljević, bio je tada član OK Zaječar.

⁴⁴ Dušan Puđa

⁴⁵ Odnosi se na dijelove Četranestog SS brdskog lovačkog puka.

27. XII U teškim borbama pri prelazu Krivaje nestala su 3 Engleza, svojom krivicom, 2 poginula, a 2 su s nama.⁴⁶

K. V.

27. XII XV Majevička bda u dolini Krivaje pored uništenja neprijateljske komore od 500—600 konja istrijebila je mnogo nepr. vojnika.

K. V.

27. XII Jače nepr. snage idu od Zvornika ka Doboju. Ofanziva dalje traje na nas i na Majevicu. Zbog stalnih pokreta, borbi i snijega imamo velike gubitke. Naše snage su na prostoru Spreča — Krivaja, Šekovići — Sokolac. XI Div. treba biti aktivnija na pruži.

K. V.

30. XII Engleske misije⁴⁷ uputite Marku i Savi oko Boļjevca, a odatle Milisavu⁴⁸ u Jablanicu.

Mihailo

30. XII Lekić se sa 3 bde probio u Birač.⁴⁹ 6000 motorizovanih vozila prošlo cestom Zvornik — Doboj.⁵⁰

K. V.

31. XII Ofanziva kod nas jenjava. Lekić se prebacuje na Majevicu. Morača bi trebalo da se prebaci na prostor između Spreče — Bosne i Krivaje.

K. V.

XVI [Divizija]

20. XII Neprijatelj u jačini 1 div. aktivan od Han Pijeska i Vlasenice ka Kladnju i Olovu. Budite aktivni na cesti. Odmah javite stanje neprijatelja u Tuzli i Zvorniku.

K. V.

⁴⁶ Vidi dok. br. 231, objašnjenje 8.

⁴⁷ Vjerovatno se odnosi na engleske misije koje su tada bile pri četničkim jedinicama Draže Mihailovića, a koje su koncem 1943 god., po naređenju engleske komande povučene zbog saradnje četnika sa Nijemcima. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 6, dok. br. 171.

⁴⁸ Nedeljko Karaičić, rukovodilac Pokrajinskog povjereništva KPS za Niš.

⁴⁹ Odnosi se na Drugu operativnu grupu Šesnaeste divizije u čijem su sastavu bile samo Druga i Četvrta vojvodanska brigada. Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

⁵⁰ Podatak o neprijateljskim motornim vozilima nije ustanovljen jer se ne raspolaze sa dokumentima iz kojih bi se ovo vidjelo.

22. XII Neprijatelj vrlo aktivan od Vlasenice i Han Pijeska prema Kladnju — Olovu i Šekovićima. Javite hitno stanje neprijatelja na vašem sektoru.

K. V.

...
XVII [Divizija]

1. XII Za K. i V. Njemci iz Tuzle kamionima polaze prema Majevidi. Mislim da bi bilo nužno vršiti napad na Tuzlu. Omer⁵¹ namjerava moliti da se sa odredom prebaci na prostor Srebrenik. Navodno, jačina nepr. u Tuzli oko 1.200 vojnika sa 19 topova.

...
Jovo⁵²

3. XII Neprijatelj pokušava prodor prema Šekovićima i Kladnju. Postojeće snage na ovom sektoru nedovoljne. Najhitnije uputite Majevičku brigadu, preko Kladnja, za Živinice. Predložili smo V.Š. da vaša Divizija krene ka Tuzli.⁵³ Sa pokretom sačekajte do daljeg naređenja.

K. V.

4. XII Uputite odmah ubrzanim maršem Šestu bosansku brigadu preko Vlasenice ka Šekovićima.⁵⁴

K. V.

4. XII Javite hitno gdje da vam se pošalju vaši pokretni ranjenici.

K. V.

4. XII Nepr. aktivan prema Kladnju, Zvorniku i Drijnjači.

K. V.

5. XII Šesta bda mora usiljenim maršem ići za Vlasenicu.

K. V.

13. XII Muslimanska neka ostane na prostoru Kladnja do daljeg, sa ostalim rasporedom divizije slažemo se.

K. V.

⁵¹ Omer Gluhić, komandant Tuzlanskog NOP odreda.

⁵² Jovo Vukotić, načelnik Štaba Trećeg korpusa NOVJ.

⁵³ Vidi dok. br. 13.

⁵⁴ ⁵⁶ i ⁶⁰ Vidi dok. br. 77.

13. XII Danas u 2 h kuriri su upućeni s poštom.
K. V.
15. XII Sutra dolazimo k vama.
K. V.
28. XII Sa Muslimanskom smo u pokretu.
K. V.
29. XII Javite situaciju Vlasenica — Srebrenica.
K. V.
29. XII Nalazimo se u Podgorju sa XV, XVI Brigadom
i bolnicom. Javiti situaciju gdje si i sa kim imaš vezu.
K. V.
31. XII XVI Div. Sredite vašu Div. i odrede. Razbiti čet-
nike i zeleni kadar na Majevidi. Budite aktivni na
pravcu Zvornik — Tuzla i Tuzla — Doboj.
K. V.
- Javite VI i J. Moravskoj [brigadi] da se prikupe na
prostoriji Šadići — Neđeljište. Čekajte me tu.
Gligo

XXVII [Divizija]

5. XII Za kom.[andanta] RPO⁵⁵ postavlja se drug Mitar
Minić, za politkoma drug Grujo Novaković. Dosa-
danji kdt. Odreda postavlja se za zam. kdt. Odreda.
Dosadanji politkom stavlja se na raspoloženje Štabu
div. Ovu izmjenu odmah provesti. Dajte predlog za
zam. komes.
K. V.
7. XII Mobilizite sve stanovništvo za rušenje svih ko-
munik. na vašem sektoru.
K. V.
7. XII Neprijatelj iz Tuzle ušao u Šekoviće i Kladanj.
Mi smo napustili Vlasenicu. Vaša manevarska pro-
storija biće Romanija — Sokolovići — Jahorina. U te-
žoj situaciji ne držati kruto frontove već manevrisati.
K. V.
8. XII Vi morate olakšati situaciju kod Peke i Pete
divizije pritiskom ka Rogatici i Goraždu, polja ma-

⁵⁵ Romanijski NOP odred

nevra smo vam javili. U Vlasenici je neprijatelj. XVII Div. razbila jednu njemačku kolonu u Šekovićima.⁵⁶

K. V.

9. XII Najšire popularižite Nacionalni komitet. Šaljite pozdrave Titu i Komitetu.

K. V.

9. XII XVII Div. nalazi se na prostoru Šekovići — Gračanica. Muslimanska brigada napada danas Kladanj. Divizija će biti ofanzivna na pravcu Tuzla — Doboj. Neprijatelj u probijanju preko Šekovića imao je oko 300 izbačenih iz stroja. Vjerovatno da će ova grupa poći iz Vlasenice, koja je jutros popaljena,⁵⁷ prema Sokolcu. XIX [brigadu] uputićemo prema Vlasenici.

K. V.

9. XII Slušajte svakog dana radio vijesti (telegrafske) agencije **Tanjug** u 9.00 č. na talasu 4977 kcs sa pozivnim znakom CQ de Jug. Poziv 10 minuta.

10. XII Muslimanska bda zauzela Kladanj. Neprijateljski pokušaj za Kladanj od Tuzle razbijen. Ponovite gubitke neprijatelja.

K. V.

11. XII Savjetovanje odloženo. Birač popaljen. Organizujte pomoću Birčanske bde smještaj pogorelih u srebreničkom kraju. Izvršite mobilizaciju. Javite nam podrobnije o rasporedu nepr.

K. V.

12. XII Premjestite politodjel iz II u [XVII] Majev. budu. K.

12. XII Peta div. drži Višegrad i Rogaticu.⁵⁸ Povežite se s njom.

K. V.

13. XII Odobravamo vaš pokret u naznačenom pravcu.⁵⁹ K. V.

⁵⁷ Opširnije o tome vidi izvještaj Trećeg korpusa NOVJ od 8 marta 1944 godine. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br 54—1/7, k. 408 A.

⁵⁸ Vidi dok. br. 181.

⁵⁹ Vidi dok. br. 183.

14. XII V.Š. izvještava nas: Saveznička Vrh. komanda iz Kaira povlači sve svoje oficire od Draže Mihailovića i njegovih četnika. Zamolila nas je da prihvatimo njih kod naših štabova do daljnjega. U vezi s tim, preduzmite sve da osigurate njihov dolazak kod vas. Nije isključeno da će im četnici postavljati zasjede. Nastojte to spriječiti. Postupajte s njima najbolje. Dostavljamo ovo naređenje V.Š. na postupak K. V.
14. XII Jedinice XVII Div. zauzele Živinice⁶⁰ i orijentisane na prugu Tuzla — Doboj. Dvije vojvodanske bde nalaze se na prostoru Kalesija — Kozluk.⁶¹ Ako imate oficira neunapređenih, pošaljite nam podatke za njih, najbolje do konca ove godine. Pitanje podoficirskih činova treba postaviti na široj osnovi. Načelno svaki stari borac treba da ima čin. K. V.
15. XII Po likvidaciji Vlasenice Birčansku bdu uputićemo na prostor Malo Polje — Babine. Produžite ofanzivni pokret ka Varešu i Brezi. Zadržite još zam. polkoma. K. V.
17. XII Po naređenju V.Š. nastojte zarobiti nekog Njemca i saznati glavni pravac kretanja njemačkih snaga. Da li Njemci iz Goražda kreću ka Nevesinju. Obavezno se javljajte u određeno vrijeme. K. V.
18. XII Javite da li i koliko ima neprijatelja u Olovu i Varešu. Imate li vezu sa V Div. Mi se nalazimo na prostoru Đurđevika. 17 div. aktivna na prostoru Živinice — [Bosansko] Petrovo Selo — Ozren. Muslimanska u Kladnju. K. V.
19. XII Slušajte emisionu stanicu AVNOJ-a u 12.45 i 20.30 na talasu od 45 m. K. V.
20. XII Neprijatelj većim brojem kolona nadire prema Kladnju i Olovu. Pazite da vas ne nabace na Bosnu. Vaša orijentacija mora biti prema Kalinoviku. K. V.

⁶¹ Opširnije o rasporedu i dejstvu Brigade vidi dok. br. 182.

22. XII Budite oprezni od pravca Olova. U slučaju jačeg pritiska orijentišite se prema ranijem naređenju.⁶² Ni u kom slučaju ne uzeti orijentaciju Konjuh, XVII Div. čisti Ozren i djelstvuje na prugu. Majevički bat.⁶³ kod nas. Dajte podatke o stanju neprijatelja na pravcu Sarajevo — Rogatica i Han Pijesak.

K. V.

22. XII U duhu naređenja VŠ ispitajte mogućnost vašeg prebacivanja na prostor Sokolac — Prača — Jahorina.⁶⁴ Hitno su nam potrebni podaci s tog terena. V Div. ima orijentaciju u pravcu Krivaje. Da li s njom imate vezu.

K. V.

BR. 181

IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA PETE NOU DIVIZIJE ZA DECEMBAR 1943 GODINE¹

IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA² V DIVIZIJE 1943 GOD.

1. decembar 43. g.
Priboj — Banja

1.XII. dva bataljona X brigade izvršila su čišćenje [s.] Pribojska Banja u kojoj su bile četničke bande.³ Jedan bataljon je djelstvovao od samog Priboja, dok je drugi od s. Brezna vršio poduhvat i postavljao zasede.

⁶² Vidi dok. br. 89.

⁶³ Odnosi se na Drugi bataljon Sedamnaeste majevičke NOU brigade (vidi dok. br. 183).

⁶⁴ Vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Dvadeset sedme NOU divizije od 21 januara 1944 godine.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta, pod reg. br. 25—7, k. 781.

² Operaciski dnevnik se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1—1, k. 783 A.

³ Opširnije o tome vidi dok pod reg. br. 2/1, k. 2015 (sveska 1) u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Zahvaljujući magli i snegu, veći deo bandi je uspeo pobeći. Avioni su bombardovali jednu kuću koja je u s. Banja zapaljena i poginuo je jedan drug.

Naši gubitci: mrtvih 1. Nepr. gubitci: zarobljenih 7, mrtvih 2, ranjenih 1. Plen: 15 pušaka, 1 pištolj, i nešto municije.

4. decembar 43. Kremna

Noću 4/5 jedinice I brigade pojačane sa jednim bataljonom X brigade izvršile su napad na ž. st.⁴ Kremna koju je branilo 1200 Bugara⁵ i nešto Nemaca. Bugari su davali vrlo žestok otpor, a sem toga imali su u s. Šljivovica jedan bataljon za koji su naši docnije saznali, tako da napad nije mogao biti izvršen po predviđenom planu. Bataljon X brigade uspeo je da očisti nekoliko bunkera ali dalje nije mogao radi pomenute promene u planu napada. Naši gubitci: 4 mrtva, 12 ranjenih. Nepr. gubitci: 20 mrtvih, 15 ranjenih. Plen: 1 t.[eški] m.[itraljez], 10 puš. i nešto sprema.

4. XII. 1943. g. Bistrica — Jablanica — Kremna — Višegrad

Jedinice I planinske [brdske] nemačke divizije ujutru u 5 čas. upale su u Prijepolje.⁶ Ovo je bio početak VI nemačke ofanzive, ma da se to nije moglo oceniti radi nedostataka podataka sa ostalih sektora. Naša IV brigada se tada nalazila južno i istočno od N.[ove] Varoši i dobila naređenje da se povuče na liniju Bistrica — Gobate — Rutoše. X brigada bila je u Jablanici, I brigada oko Kremne i Višegrada.

⁴ Željezničku stanicu

⁵ Vjerovatno se odnosi na dijelove 24 bugarske divizije.

⁶ Opširnije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 86.

5. XII. 1943. g.
Džurovo — Bi-
strica — Rutoše

U toku 5 ov.m. dva bataljona IV brigade prebačena su na sektor leve obale r. Lim, ka s. Džurovo, da sa-
dejtstvuju II prolet. diviziji, napada-
jući neprijateljski bok. Međutim, ne-
prijatelj iz Prijepolja je u toku 4.XII.
već izašao na položaje Jabuka —
Babine, a u toku 5-og već je bio u
Pljevljima.⁷ Dva bataljona X i jedan
bataljon IV brigade vodili su na Ru-
tošima i kod Bistrice borbu sa ma-
njim nemačkim snagama. Neprijatelj
je vršio na ovom sektoru tog dana
još uvek samo izviđačke akcije. Iz
jedne zasede koja je uspela, ubijeno
je oko 30 Nemaca.

6. XII. 1943. g.
Višegrad — Vardište
— B. Brdo — Uvac —
Priboj — Kaluđerovići
— Boljanići

U toku 5.XII. na sektor Bistrice bila
su prebačena dva bataljona X briga-
de koji su zajedno sa jednim bata-
ljonom IV brig. u toku 6.XII. odbili
sve pokušaje Nemaca da prodru ka
Priboju. Zbog situacije kod Pljevalja
i prodora neprijatelja, cela IV bri-
gada i dva bataljona X brigade pre-
bačena su na sektor Kaluđerovići —
Boljanići, sa težištem ka Boljanićima,
[radi] povezivanja sa II prolet. divi-
zijom i odbrane pravca ka Čajniču.
Dva bataljona X [brigade] ostala su
na sektoru Uvac — Priboj, a I bri-
gada na sektoru Bijelo Brdo — Var-
dište — Višegrad. Jedan bataljon I
brig. sa div. bolnicom kretao je iz
Rudog za s. Zaborak. Nep. gub.: 10
mr., 7 ranj.

7. XII. 1943. g.
Sočice — Rudo — Uvac
— Vardište — Višegrad

7.XII. saznali smo da su Nemci pro-
drli u Čajniče.⁸ Naša bolnica bila je

^{7 i 8} Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 93 i 94.

u pokretu, ali se je smestila u s. Mištar. Izdato je naređenje svima jedinicama da se prebace u Rudo na desnu obalu Lima. Od IV brigade noću 7/8 dobili smo izvještaj da je neprijatelj prodro u Čajniče, a da snage II korpusa nisu branile taj pravac, već da su se povukle preko Cetotine.

8. XII. 1943. g.

Rudo — Višegrad

8.XII. div. bolnica i IV brigada prebacivale su se u Rudo preko mosta i do 16 čas. na levoj obali Lima nismo imali naših jedinica. Istoga dana na Uvcu bataljoni X brigade su vodili borbu sa Nemcima koji su nadirali od Priboja.⁹ Ovi bataljoni su naneli Nemcima prilične gubitke i isti su se bez naređenja noću povukli za Dobrun. Nepr. gubitci: 100 mrtvih, 50 ranjenih.

9. XII. 1943. g.

Bijelo Brdo — Vardište
— Višegrad

U toku noći 8/9 izvršen je pokret IV brigade iz Rudog za B.[ijelo] Brdo, sa zadatkom da našoj celoj diviziji zajedno sa X brig. štiti prelaz u Višegradu, t.j. otstupanje ka zapad. Srbiji.

9.XII. dobili smo naređenje¹⁰ da se prebacimo u istočnu Bosnu.

9.XII. Nemci su krenuli cestom od Uvca preko s. Štrpci ka B. Brdu, isturajući jake bočne kolone levo i desno od ceste. Cilj ovih Nemaca bio je brz prodor za Višegrad. IV brigada primila je borbu ujutru u 6.30 i vodila borbu do 17 čas., uspevši zadržati Nemce. Borba je bila vrlo žestoka. Naši gubitci: 1 mrtav, 6 ranje-

⁹ Vjerovatno se odnosi na njemačke snage koje su bile u pokretu od Sjenice ka Prijepolju (vidi tom I, knj. 16, dok. br. 95 i 96).

¹⁰ Odnosi se na naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ (vidi Ratni dnevnik br. 1. komandanta Pete NOU divizije pod reg. br. 2/1, k. 2015 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

nih. Nepr. gubitci: 10 mrtvih, 10 ranjenih.

U toku noći 9/10 sve naše jedinice izvršile prelaz Drine preko mosta u Višegradu i do zore raspored je bio od s. Pešurići — Višegrad. U toku 10.XII. divizija je bila na sektoru Višegrad — Rogatica. Neprijateljski avioni vršili izviđanje terena.

11. XII. 1943. g.

Rogatica — Višegrad

U toku 11.XII. jedinice su zauzele sledeći raspored: I brig. Hadrovići — Strmac — Rogatica. IV brigada došla je u Sjeversko — Živaljeviće. X brigada Pešurići — Krivajevići — Brankovići. 11.XII. prebacila se je preko Drine u St. Brodu I južnomoravska brigada koja je bila u sastavu naše divizije do Kladnja — kada je otišla u sastav III korpusa.¹¹ 11.XII. smo uspostavili vezu sa 27 divizijom koja je bila na sektoru Sokolovića.¹²

12. XII. 1943. g.

Žepa — Rogatica

12.XII. IV brigada izvršila je pokret za s. Žepa, a I i X ostale su na istom sektoru, samo su se prebacile na severnu stranu ceste Višegrad — Rogatica. U toku dana kod Semeća naše dve čete vodile su borbu sa jednim nemačkom kolonom, jakom oko 300 [vojnika], i naneli joj velike gubitke, ali jedna druga kolona napala je naše s leđa i čete su se uspele zahvaljujući odlučnosti, kao i magli, probiti kroz prvu kolonu. Naši gubitci: 3 mrtva, 2 ranjena. Nepr. gubitci: 60 mrtvih. Plen: 3 kamiona uništena i zaplenjeno nešto sprema.

13. XII. 1943. g.

Gođenje — s. Žepa

13.XII. Sa divizijom i jednom brigadom došli smo na sektor Žepa — Gođenje — Mandre — Palež. Cilj je

¹¹ Brigada je ušla u sastav Sedamnaeste NOU divizije (vidi dok. br. 119).

¹² i ¹⁴ Vidi dok. br. 183.

bio odmor jedinica i ispitivanje situacije na Srebrenici — Han Pijesku i Rogatici.

14. XII. 1943. g.
Srebrenica — Žepa —
Plane

14. XII. IV brigada krenula je da ispita Srebrenicu i Vlasenicu. Međutim, na severnim padinama Javora izviđanjem su uočene jače nemačke snage koje su posele čuvike pored ceste, a samom cestom saobraćaj je bio vrlo živ. Isto tako u samoj Srebrenici primećena je koncentracija Nemaca.¹³ X brigada pomerila se na sektor Plane — Kusače radi održavanja veze sa 27 divizijom, ali je 27 divizija u toku noći [13/14], ne obavestavajući nas, izvršila prebacivanje preko ceste Han Pijesak — Sokolac.¹⁴ Nemci su posle proboja 27 divizije [ostavili] i dalje snage na pomenutoj cesti. Pošto na sektoru Rogatice i dalje ka Kalinoviku nije bilo naših snaga, odlučili smo da tamo skrenemo sa celom divizijom. Noću 14/15 izvršili smo pokret iz Žepe — Javora — Plana ka Sokolovićima i Sjeverskom, sa ciljem prodora preko ceste Rogatica — Podromanija. Međutim, neprijatelj je sa jačim snagama krenuo od Rogatice ka Sjeverskom i Sokolovićima. I brigada se razvila za borbu i borba je počela u 8 časova. Neprijatelj je bio mnogo nadmoćniji i raspolagao sa velikim brojem automatskog oruđa, kao i bacača mina, pored toga je sa tri baterije tukao naše jedinice koje su usled ovakvog stanja morale se povlačiti. Komora je takođe omela pravilno vođenje borbe. Neprijateljska artiljerija je odmah u početku borbe uništila, t.j. onespособila naša dva brdska topa. Neprijateljski avi-

¹³ Redakcija nije mogla da ustanovi na koje se jedinice odnosi.

oni su žestoko bombardovali našu komoru. Nastalo je opšte povlačenje na kose iza s. Sokolovići.

15. XII. 1943. g.
Sjeversko — Mednik —
Sokolovići — Žepa —
Mislova

IV brigada sa dva bataljona došla je u s. Sjeversko, a neprijateljska artiljerija uhvatila je komore brigade i bataljona i brzom paljbom ih strahovito tukla. Ovi bataljoni su primili i vodili vrlo žestoku borbu povlačeći se postepeno ka Babljaku — Mislovu. Druga dva bataljona koja su bila udaljena ka Srebrenici stigla su docnije obilazeći Žepu u koju su bili došli Nemci od Slapa i ovi bataljoni su u toku noći izbili na Mislovo gde su se spojili sa brigadom. Isti nisu vodili borbu. X brigada vodila je manju borbu pošto ovim pravcem neprijatelj nije nastupao frontalno jačim snagama ali je jača neprijateljska kolona kretala od Sokolca ka Devetaku obilazeći desno krilo X i J. M.¹⁵ brigade, sa ciljem da otseče naše snage i da izvrši opkoljavanje, nabacujući nas na snage ka Rogatici. Po padu mraka organizovan je pokret u cilju probijanja kod Han Pijeska. Kolona, kao i jedinice, usled nereda pri povlačenju nisu mogle biti organizovane, te je samo na čelu išla 1 brig., dok su komore, bolnice i jedinice išle u koloni prilično nesređene. Naši gubitci: 22 mrtva, 8 zarobljenih.

16. dec. 1943. g.
Kram — Mekote — Han
Pijesak

Noću 15/16 prema planu trebali smo se probijati u dve kolone kod Krama preko Devetaka. Trebalo je vršiti prodor: X brigada sa J. M. brigadom kod Han Pijeska, trebala je vršiti i

¹⁵ Prve južnomoravske

sa div. bolnicom. Sa IV još nije bilo veze. Poslato naređenje da krenu za nama. Međutim, usled nedostataka vodiča i nepoznavanja terena sve su jedinice krenule u jednoj koloni koju je stigla i IV brigada. Put je bio vrlo dug, a borci umorni i gladni. Čelo I brigade stiglo je na cestu u 0.3 časa. Organizovan je napad na dva neprijateljska logora kod s. Mekote. Napad je dobro izveden iako neprijatelj nije bio uništen, ali nije bilo dobro prebacivanje kroz međuprostor, tako da su se jedinice i komore pomešale. Neprijatelj je raspolagao sa dva tenka od kojih je jedan u borbi oštećen. Usled napada imali smo nešto gubitaka naročito u komorama i u bolnici. I brigada je zaplenila 2 šarča i t.m. X brigada se prebacila iza Prve. IV brigada se prebacila iza X. Bolnica je izgubila 5 nosila. Nestalih 97, 3 mrtva, 5 ranjenih.

U toku 16 [XII] jedinice su došle na liniju M. Polje. — Podvisočnik. Ovega dana 6 štuka i dva lovca bombardovali su naše jedinice. Bilo je 6 mrtvih iz raznih jedinica. Ceo dan je upotrebljen za sređivanje jedinica i sabiranje bolnica i komore. U 13 čas. jedno neprijateljsko odeljenje u jačini oko 40 Nemaca napalo je naše jedinice, ali je bilo brzo razbijeno, ostavivši jedan laki bacač. Uveče su jedinice dobile naređenje za pokret i u toku noći izvršene su pripreme za to.

17. XII. 1943. g.

Nevačka — Ravansko —
Klješani — Slivno

Raspored jedinica bio je sledeći: I brigada: Nevačka — Ravansko — Podbukovik, IV brigada: Klještani — radi obezbeđenja leđa i boka I brigade, X brigada sa div. bolnicom u s. Žeravice, J.M. brigada: s. Slivno i

Petrovići. U toku dana I brigada vodila je borbe sa manjim nepr. izviđačkim delovima.

18. XII. 1943. g.
Podbukovik — Ravan-
sko — Žeravice

I brigada vodila je čitav dan borbu prema s. Žeravice, t.j. opšti pravac neprijatelja bio je Kladanj — Olovo. I brigada dočekujući u zasedama nanela je neprijatelju velike gubitke. Neprijatelj je zanoćio ispred s. Žeravice. Nepr. kolone su kretale Debelo Brdo — Kutička Planina — Štrbovinska Planina — Slemen-ska Planina — Rubinići. II kolona Kram — Visočnik — k. 1010 — Pje-novac — k. 923 — k. 912 — s. Brda.; III kolona Han Pijesak — Japaga — Alajbegovina — Trešnjevac — s. Ra-vansko i IV kolona Kraljevo Polje — Podbukovik — Podkozlovača — s. Riječica. 17/18, t.j. 18 ujutru, u dva časa X brigada sa div. bolnicom izvršila je pokret iz s. Žeravice i stigla pred mrak istog dana u s. Gojakovići.

19. dec. 1943. g.
Tuholj

U toku noći 18/19 povukli smo se na liniju: I brigada Plahovići — Buševo — Kladanj; X brigada Gojakovići — Brloške i IV brigada Trnovo — Dopasci. J. M. brigada za III korpusom u s. Tarevo. Do mraka 19 ov.mj. jedinice su izvršile dalje pokrete i to: I brigada s. Podpauč, X brigada sa div. boln. u s. Tuholj i IV [brig.] u pokretu za s. Tuholj.

20—21 dec. 1943 g.
Rijeka

U toku noći 19/20 sve jedinice su stigle u Tuholj. Tu smo dobili naređenje¹⁶ od III korpusa da krenemo za dolinu Krivaje i 20.XII. ujutru u 5 čas. izvršen je pokret: I brigada Podpauč — Jažine — Kotac — Magulica — Vijaka, gde je stigla uveče

¹⁶ Vidi dok. br. 180.

u 18 čas.; X brigada sa div. bolnicom Tuholj — Drinjača — Kamensko gde je stigla oko 18 čas.; IV brigada iza X stigla u Kamensko oko 19 časova. U Vijaki smo saznali da je u Varešu 27 div., a u Olovu Nemci. 21.XII. odmor I brigade, a X sa bolnicom stigla u s. Vijaku — Kokošinjac. IV brigada krenula je za Ribnicu gde je stigla oko 15 čas. 21.XII. Nemci iz Olova stigli su u Očevlje.

22. XII. 1943. g.
Han Kopalište —
Pogari

Noću 21/22 izvršili smo pokret sa I i X brigadom ka Okruglici, na kom sektoru se trebala nalaziti 27 div. Međutim, ista je izvršila povlačenje na sektor Kraljevska Sutjeska — Borovica. Radi ovoga, nepoznavajući situaciju, izvršili smo pokret za s. Pogari — Han Kopalište — s. Duboštica, gde smo ostali do mraka 22.XII. Noću 22/23 krenuli smo ka Manjinom Vrh u razloga što je u Vareš stigao jedan bataljon »Princ Eugen« divizije.¹⁷ Prema oceni situacije trebali smo se preko Ribnice probiti ka Konjuhu s leđa neprijatelju. Naši izviđački delovi osmotrili su jače neprijateljske snage sa obe strane reke Krivaje. Iz ovog razloga pokret je izvršen ka s. Borovica, a X brigada sa div. bolnicom za s. Vukanovići. 23.XII. avioni su ceo dan izviđali I i X brigadu i bombardovali s. Borovicu gde je bila 27 divizija.

22. dec. 1943. g.
Ribnica

22/23 noću IV brigada je bila opkoljena kod s. Ribnica. Nemci su bili već zaposeli most u Ribnici. IV brigada se je trebala spojiti sa snagama

¹⁷ Prema Varešu bile su upućene neprijateljske snage iz Sarajeva, dok je Prvi bataljon 14 SS brdskog lovačkog puka 23 decembra 1943 god. izbio na Manjin Vrh. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj ovog bataljona od 7 januara 1944 godine.

III korpusa kod s. Repnik, koje su joj snage trebale pomoći. Međutim, nisu uspjeli uspostaviti vezu. U takvoj situaciji IV brigada pregazila je reku Krivaju kod s. Vozuća i izvršila pokret do Čađevice i potoka Romanovca gde je ostala u toku noći 23/24.

23. XII. 1943. g.
Borovica — Vukanovići

Noću 23/24 I brigada prenoćila je kod s. Borovica i odatle je rano krenula za Ravnu Planinu i do 23 časa 24.XII. prednji delovi su stigli na Romanovac. Noću 23/24 X brigada sa div. bolnicom izvršila je pokret od s. Vukanovići preko Crnog Vrh za Draškovac — Lipnicu.

24. XII. 1943. g.
Romanovac

24.XII. I i X brigada su se sastale kod Lipnice, odakle su produžile pokret preko Ravne Planine za Romanovac gde su noću 24/25 prenoćile.

24. XII. 1943. g.
Manjin Vrh

24.XII. IV brigada pri pokretu na Manjin Vrh naišla je na dva neprijateljska bataljona.¹⁸ Pošto se pravac nije mogao menjati, donesena je odluka da se neprijatelj napadne i da se izvrši probijanje iz obruča. Borba je počela oko 11 čas. na neprijateljske pretstraže koje su odmah razbijene i produžen [je] napad na glavninu. Borba je bila vrlo žestoka, kao i rešenost boraca da se probiju. I pored jakog otpora i žilave odbrane neprijat., borba je trajala do mraka i jedinice IV brigade uspele su da razbiju neprijatelja na noć 24/25 koristeći [noć] za dalje izvlačenje iz obruča. U toku ove noći izvršen je pokret do s. Duboštrice. U probijanju ubijen je jedan nemački major. Naši gubitci: 6 nestalih, 17 mrtvih, 40 ranjenih. U mater.[ijalu]: 2 holand.

¹⁸ Vidi dok. br. 211.

p.m., 2 t. bacača, 1 m. bacač, oko 60 konja. Nepr. gubitci: 100 mrtvih. Plen: 3 šarca, 2 stroj., 60 metaka, 20 konja i mazgi.

25. XII. 1943. g.

s. Džine, Ribnica,
Željova, Nurkovići

U toku dana 25.XII. I i X brigada produžile su pokret ka Ribnici i ka kotama ispred s. Džine. I brigada susrela se je sa Nemcima, odmah je izvršen žestok napad. Nemci su razbijeni i proterani ka Vozućoj i odmah je stvoren mostobran na Krivaji kod Ribnice. Jedan bataljon X brigade takođe je vodio borbu sa pobornicom nepr. U toku dana X brigada sa div. bolnicom i I brigada izvršile su prelaz preko Krivaje i jedinice se rasporedile — X brigada u Ribnici.

Div. boln. i III bataljon I [brigade] u s. Željova, a jedan bataljon I [brigade] otišao je za s. Banovići i Podgorje gde su trebala ići tri bataljona. Bataljon I [brigade] koji je išao za s. Banovići susreo se sa Nemcima i izvršio napad na iste u s. Nurkovići, kojom prilikom je nanio neprijatelju gubitke. Na sektoru kod Ribnice razbijena su dva bataljona 99 puka I nemačke planinske diviz. Noću 25/26 ostali smo u s. Ribnica i Željovi te radi neprijatelja u s. Banovići i Repniku. Pokret smo produžili 26 danju preko Konjuha. 25-og brigada stigla u s. Podzaruđe.

Naši gubitci: 3 mrtva, 12 ranjena. Nepr. gubitci: 4 zarobljena i 43 mrtva. Plen: 20 tovarnih konja sa materijalom, 2 šarca.

26. XII. 1943. g.

Konjuh — Nišići

26 brigada je izvršila pokret od Podzaruđa preko Zvijezde za s. Kape-tanovići — s. Nišići.

26.XII. X brigada, div. boln. i Prva brigada kretale su preko Konjuha i

zanoćile na samom Konjuhu.
27.XII. I i X brigada stigle su u s. Tuholj, a IV brigada u Nišiće.

28. XII. 1943. g.
Tuholj — Brateljevići

28.XII. X brigada sa div. bol. krenula je prema s. Gajsalići. Međutim, na cesti je naišla na Nemce i sa bolnicom se je povratila preko Tuholja za s. Brateljevići. I brigada po obaveštenjima da je u Kladnju samo milicija vršila je napad na Kladanj. U toku noći 27/28 u Kladanj je stiglo pojačanje Nemaca, tako da napad nije uspeo i izdato je naređenje za povlačenje. Neprijatelju u Kladnju su naneseni gubitci. Sve jedinice su se skoncentrisale u s. Brateljevići odakle su X, I i div. bol. produžile pokret. IV brigada u Ajdinovićima. Naši gubitci: 5 ranjenih. Nepr. gubitci: 20 mrtvih.

29. XII. 1943. g.
s. Žunovi — Žeravice

Noću 28/29 I i X za Žeravice — Slivno. 29 u Žeravicama i Slivnu. 31-og X brigada [izvela] pokret do s. Šahbegovići sa div. bolnicom.

Noću 31.XII.43. g. X brigada sa div. bolnicom prelazi preko Romanije za s. Bogovići. U s. Bogovići grupa ustaša napadala je na X brigadu, te smo radi iznenađenja imali gubitaka. Naši gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena. Nepr. gubitci: 1 mrtav, 4 ranjena. 1.I.1944. g. su se sastale IV i I brigada i to I u s. Žunovi, IV s. Kruševci. 3 bataljona IV otišla su za s. Manjin Vrh po zakopane bacače i ranjenike.

NAPOMENA:

X brigada u pokretima za vreme ofanzive izgubila je sledeći materijal: 2 teška bacača, 1 protivkolska puška, 3 puškomitr., 21 pušku, a zaplenila je od neprijatelja: 1. t.m., 5 p.m., 1 ručni bacač, 40 pušaka, 8.000 metaka, 120 bombi i nešto sprema.

4 borca iz brigade su dezertirala, dok je u borbama koje su već uvedene imala gubitke i nanela neprijatelju gubitke koji nisu zapisani već se ovde uvode. 3. t.m. su zakopana.

Naši gubitci: 11 nestalih, 9 mrtvih, 9 ranjenih. Nepr. gubitci: 6 zarobljenih, 44 mrtvih, 16 ranjenih. I brigada je nanela u toku borbi neprijatelju gubitke, a i sama imala gubitaka koji nisu upisani. Najveći deo neupisanih gubitaka dolazi na borbu 15.XII. kod Sokolovića. Sem ovoga dezertiralo je 36 boraca. Od materijala izgubila je 2 mala bacača, 1. t.m., 7 puškom., 76 karabina (sa dezerterima), 39 kola, a zaplenila je još: 1 radio stanicu, 1. t.m., 30 karab., 20.000 metaka, 3 pištolja. Naši gubitci: 39 nestalih, 38 mrtvih, 35 ranjenih. Nepr. gubitci: 93 mrtva, 100 ranjenih.

BR. 182

ANALIZA OPERACIJA ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE U ŠESTOJ NEPRIJATELJSKOJ OFANZIVI U DECEMBRU 1943 GODINE¹

Decembar
1943 god.

VI OFANZIVA

ZADATAK:

Naredba Vrhovnog komandanta NOV i POJ, maršala Jugoslavije, druga TITA, od 10 decembra 1943 godine.²

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br 20—15/3, k. 212.

² Ovu naredbu Redakcija nije pronašla, ali postoji »Dnevna zapovijest vrhovnog komandanta svih jedinica NOV i PO Jugoslavije maršala Tita« od 12 decembra 1943 god. U njoj su postavljeni zadaci svim jedinicama NOV i POJ za dejstvo u zimskim operacijama 1943/44 god. (Šesta neprijateljska ofanziva). Opširnije o tome vidi dok. br. 17/1, k. 812 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Postupak:

Koncem novembra i početkom decembra neprijatelj je otpočeo da vrši koncentracije u Brčkom³ i na sektoru Šabac — Zvornik.⁴ Obavještenja su govorila o tome da neprijatelj namjerava da jačim snagama otpočne ofanzivu na našu oslobođenu teritoriju od Brčkog, Tuzle i Zvornika, sadejstvujući tako sa jedinicama koje su nadirale preko Sandžaka na Istočnu Bosnu.⁵

Bilo je jasno, na osnovu užurbane pripreme neprijatelja, na osnovu izvjesnih izjava njemačkih oficira, na osnovu postavljanja neprijateljskih snaga, da se radi o novoj, planski pripremljenoj ofanzivi, sračunatoj, uglavnom, na brzo izolovanje naših jedinica i njihovo cijepanje, na otsijecanje naših jedinica od jedinica III korpusa i na nabacivanje jedinica Korpusa na snage koje su nadirale s juga.⁶

U vezi sa takvom situacijom, prije nego što je neprijatelj prešao u akciju, Štab divizije donio je odluku da Diviziju podijeli na dvije operativne grupe, da se te grupe postave na teren koji omogućuje manevrisanje, i da ofanzivnim dejstvom ugroze osnovnu neprijateljsku komunikaciju Zvornik — Tuzla — Doboj.

Tako je od I, III i V brigade formirana jedna grupa, pod rukovodstvom političkog komesara Divizije i načelnika Štaba divizije, dok je od II i IV brigade formirana druga grupa pod rukovodstvom komandanta Divizije. Budući da smo imali i dvije bolnice pokretnih ranjenika (II je formirana uglavnom od ranjenika iz bolnice br. 2 III korpusa u cilju rasterećenja te bolnice, s jedne strane, a sa druge uslijed toga što te ranjenike nije bilo moguće u tom vremenu otpremiti u njihove jedinice), to je svaka operativna grupa dobila po jednu bolnicu.

Prva operativna grupa (tri brigade) dobila je zadatak da dejstvuje zapadno od drumu Brčko — Tuzla i da, brzim dejstvom, razbije četničke i zelenokadrovske bande na tom sektoru (uglavnom na Trebavi i u Posavini) i to prije nego što otpočne njemačka ofanziva, jer bi se time stvorio veći manevarski teren, njihovim razbijanjem izbjegao bi se koncentričan napad Njemaca i tih bandi i bilo bi omogućeno da sa nji-

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 197.

⁴ i ¹² Vidi dok. br. 202.

⁵ Vidi dok. br. 195.

⁶ Vidi izvještaj Prvog bataljona 14 SS puka od 7 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2/1, k. 11 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

hovog terena djelujemo protiv komunikacija Tuzla — Doboj. Druga operativna grupa dobila je zadatak da napadne Zvornik i da poruši most na Drini, čime bi se, u najmanju ruku, odložilo prebacivanje u Zvornik jakih njemačkih snaga koje su već bile koncentrisane na sektor Šabac — Lješnica — Loznica — Banja Koviljača. Ta grupa bi poslije toga djelovala na sektoru istočno od drumu Brčko — Tuzla, sa glavnom orijentacijom prema drumu Zvornik — Tuzla. Majevički NOP odred dobio je u zadatak kontrolu Brčkog, upravo pravca Brčko — Tuzla i razbijanje manjih četničkih grupa koje su se kretale padinama Majevica (sektor Bogutovo Selo — Tobut — Priboj). Trebavski NOP odred dobio je u zadatak da sadejstvuje sa Prvom operativnom grupom, dok bi Posavski NOP odred kontrolisao pravac Brčko — Srnice i razbijao četničke grupe u Posavini.

U pokretu prema Zvorniku, 1 decembra, Druga operativna grupa je ovladala zelenokadrovskim uporištima Vitinicom, Sapnom i Međeđom.⁷ Neprijatelj je panično bježao pred nastupom naših jedinica, tako da smo u toku likvidacije tih uporišta uspjeli da zarobimo svega 7 neprijateljskih vojnika sa oružjem (puškama). Poslije toga II brigada je, 3 decembra, pošla sa linije Međeđa — Nezuk — Vrela Strana prema liniji Gušteri — Glumine — Karakaja (polazni položaji za napad na Zvornik), dok je IV brigada izvršila pokret na sektor Prav. Jajići — Kalesija, sa zadatkom obezbjeđenja operacija II brigade na Zvorniku od pravca Tuzle. II brigada je nastupala dubinskim kolonama prema određenom cilju. Budući da su obavještenja govorila da se u Zvorniku nalazi 200 Njemaca, oko 100 bjelogardejaca, oko 150 zelenokadrovaca i više stotina italijanskih zarobljenika koji su opravljali most na Drini, bataljonske kolone su se kretale neoprezno, jer su rukovodstva bila ubijedena da ne mogu biti iznenađena neprijateljskom motorizacijom iz Zvornika, budući da je tamo nije bilo. Međutim, jake motorizovane kolone su se već nalazile u Zvorniku, gdje su prešle u toku poslijepodneva 2 decembra i u toku noći 2/3 decembra. Zvornik je bio pretrpan vojskom. Štaviše, jake motorizovane kolone već su iz Zvornika odlazile za Tuzlu.⁸ Kada su se naše jedinice približile Zvorniku, neprijatelj je brzo reagirao, tako da je jednu motorizovanu kolonu od 10 tenkova, 20 oklopnih kola i 10 kamiona sa pješadijom uputio drumom Zvornik — Bijeljina, zadržavajući izvjesne snage na mjestu gdje se taj drum siječe sa drumom Lopare — Zvornik, dok je drugim dijelom pošao prema Sapni i tako napao naše jedinice u s. Jar-

⁷ Vidi dok. br. 41.

⁸ Vidi ustaško-domobranski dok. br. 21.5—1, k. 80 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

dan.⁹ Jedinice su na taj sektor došle neposredno pred napad neprijateljske motorizacije i upravo se smještale da bi dobile potreban predah za organizaciju napada na Zvornik. Taj razmještaj nije bio praćen nužnim obezbjeđenjima, uprkos tome što su se jedinice nalazile u neposrednoj blizini neprijateljskog garnizona. Tako se dogodilo da je neprijatelj potpuno iznenadio te jedinice (jedan bataljon) i nanio im osjetne gubitke. Tom prilikom je poginulo 7 boraca, dok je 14 ranjeno. Kako su se sa tim bataljonom kretali brdski top klb. 65 mm. i protivkolski top klb. 47 mm., oba su pala neprijatelju u ruke. Posade topova su uspjele da odnesu nišanske sprave i zatvarače. Tom prilikom je takođe izgubljen i jedan dio intendanture, uglavnom stoke. Sa drugom kolonom neprijatelj je krstaro drumom Tuzla — Zvornik i tako najahao na našu kolonu (jedan bataljon) koja se kretala drumom Caparde — Zvornik.¹⁰ Neprijateljska motorizovana kolona je brojala oko 200 vozila, uglavnom oklopnih kola. Poslije višečasovne borbe sa tom kolonom, bataljon se izvukao u dva pravca: sa dvije čete prema Breziku, a sa jednom četom prema Marijanovom Brdu. Tom prilikom bataljon je imao 9 mrtvih, 6 ranjenih i 3 nestala borca. U toku noći 3/4 bataljon se koncentrisao na sektoru s. Prav. Snagovo. Za to vrijeme jedinice IV brigade vodile su borbu sa Zelenim kadrom na sektoru Kalesija — Prnjavor,¹¹ koje su branile prolaz drumom neprekidnim neprijateljskim kolonama koje su se kretale od Zvornika prema Tuzli, postavljajući se u svim mjestima duž toga drumu. Bilo je jasno da napad na Zvornik ne dolazi više u obzir, budući da je Zvornik već postao ishodnim mjestom neprijateljske ofanzive, koja se počela naglo ispoljavati. O nekom brzom povlačenju jedinica na neke povoljnije položaje na kojima bi se sačekalo ispoljavanje neprijateljskih namjera, upravo pravaca njegovog napada, nije bilo moguće, budući da se u tom momentu nije imala ni veza sa izvjesnim jedinicama, koje je neprijatelj odbacio sa njihovih položaja. Rano ujutru, 4 decembra, neprijatelj je otpočeo ofanzivu na jedinice III korpusa sa linije Zvornik — Tuzla.¹² Naše jedinice (prvenstveno IV brigada) nisu mogle najahati neprijatelju na leđa, s obzirom da neprijatelj nije djelovao prema nama, budući da su napredovanje pješadije prema Birču štitile od naših jedinica duge motorizovane kolone postavljene na drumu Prnjavor — Caparde.¹³ Međutim, II brigada je bila prebacila dva bataljona na sektor Lisina — Snagovo — Koso-

⁹ Vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/40—41 u Mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹⁰ Vidi dok. br. 41 i 219.

¹¹ Vidi dok. br. 7/1, k. 966 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹² i ¹⁴ Vidi dok. br. 221.

vača. Prisustvo tih jedinica na tom sektoru ugrožavalo je bok neprijateljskoj koloni koja je nadirala od s. Caparde preko s. Paprače prema Šekovićima. Radi toga je neprijatelj uputio prema našim jedinicama jače snage u tri uporedne kolone. Prva kolona je napadala pravcem Caparde — sjeverne padine Brezika i Kosovače, druga pravcem Nikolića Brdo — k. 430 — k. 609 — trg. 580 i treća pravcem Kusonje — k. 284 — k. 313 — k. 342 — Prav. Snagovo.¹⁴ Budući da je neprijatelj napadao sa jakim snagama i na širokom frontu, naše jedinice su se morale poslije višerasovne borbe povlačiti, uspijevajući da se prebace preko drumu Zvornik — Caparde u toku noći 4/5 decembra. U tim borbama naše jedinice su imale 5 mrtvih i 15 ranjenih boraca. U toku 5 decembra naše jedinice su se povlačile od drumu prema liniji Vitinica — Sapna — Jelica, budući da naše prisustvo pri drumu nije pretstavljalo više nikakovu objektivnu korist jedinicama Korpusa, s obzirom da se nije moglo dejstvovati protiv neprijateljske motorizacije, a, sa druge strane, zadržavanje na tom sektoru omogućilo bi neprijatelju obuhvat naših jedinica, prodorom motorizacije drumom Zvornik — Lopare. Neprijatelj je to i pokušao istoga dana. Kolonom od 17 oklopnih kola neprijatelj je iz Zvornika prodro do Rastošnice, dok je drugom kolonom od 12 oklopnih kola iz Tuzle došao do Mačkovca. Manjim kolonama pješadije neprijatelj je pošao od Zvornika prema liniji Međeđa — Nežuk. Međutim, motorizovana kolona iz Rastošnice se povratila istoga dana pred mrak, pošto je prethodno imala niz manjih okršaja sa našim jedinicama na sektoru Vitinica — Rastošnica. Takođe su se povratile i pješake jedinice, kao i motorizovana kolona iz Mačkovca, pošto je prethodno zapalila školu u Mačkovcu. U toku naših bojeva na sektoru Zvornika neprijatelj je imao preko 70 ubijenih Njemaca, uništena su dva tenka, jedan motocikl i jedna oklopna kola oštećena.

Neprijatelj je uspio da prodre za Vlasenicu i Han Pijesak.¹⁵ Pošto su se jedinice, kako III korpusa, tako i naše divizije, povukle sa drumu Zvornik — Tuzla, to su Njemci prepustili kontrolu toga drumu zelenom kadru i četnicima, dok su svoje snage koje su se ranije nalazile duž drumu povukli u garnizone. U tom međuvremenu jedinice Druge operativne grupe nalazile su se na sektoru Rastošnica — Jelica dobijajući u vremenu za sređivanje i za neophodan predah za naredne bojeve.

Zeleni kadar i četnici su se, dolaskom njemačkih snaga, aktivizirali na čitavom sektoru Majevica i otpočeli sa neprekidnim napadima na naše jedinice. I jedni i drugi provodili

¹⁵ Vidi dok. br. 222.

su nasilnu mobilizaciju po mjestima koja su držali pod svojom kontrolom. Njemci su četnicima davali uglavnom municiju, dok su zeleni kadar snabdijevali i oružjem. Nužno je bilo iskoristiti njemačku akciju na drugim sektorima da bi se nanio udarac zelenom kadru. To je bilo uslovljeno i time što naše snage nisu **bile** takove da bi se moglo napasti neki njemački garnizon. A raspored uporišta zelenog kadra bio je takav da je njihovom likvidacijom ugrožavana i kočena cesta Tuzla — Zvornik, što znači da bi takova akcija omela za izvjesno vrijeme transport njemačkih trupa od Zvornika prema Tuzli. Osim drugih preimućstava (uništenja izvjesne neprijateljske snage i dobijanja ratnog materijala), ova akcija je imala i politički smisao u tome što bi stanovništvu pokazala neuništivost naših jedinica, koje su sposobne ne samo da se održe pod udarcima neprijatelja, nego da i tom neprijatelju nanose udarce po njegovim osjetljivim mjestima (Prnjavor, na drumu Zvornik — Tuzla).

U vezi sa tim, Druga operativna grupa je preduzela ponovnu akciju napada na zelenokadrovska uporišta na liniji Međeđa — Kalesija — Prnjavor. Jedna brigada je upućena preko Goduša na Međeđu, s time da po razbijanju neprijatelja na tom sektoru jednim dijelom produži prema Marijanovom Brdu, postavljajući zasjedu na drumu Zvornik — Tuzla, u visini s. Caparde, dok bi drugim dijelom prodirala preko s. Kalesija prema glavnom uporištu zelenog kadra na sektoru Tuzla — Zvornik — Prnjavor, napadajući ga sa istoka i juga. Druga brigada je dobila zadatak da ovlada utvrđenim zelenokadrovskim položajima na Jelici (Prosjeka), odakle bi jednim dijelom prodirala preko Dubnice prema Prnjavoru, napadajući ga sa sjevera i zapada, dok bi drugim dijelom postavila zasjede prema Tuzli, u visini Međaša. Naše jedinice su uspjele da u toku 12 i 13 decembra očiste sve položaje zelenog kadra, izuzev Prnjavora, na koji je izveden napad u toku noći 14/15 decembra.¹⁶

¹⁶ U izvještaju Oružničkog krilnog zapovjedništva od 23 decembra 1943 god. o ovoj borbi stoji:

»II. O komunistima—partizanima: Komunistička djelatnost još je dosta jaka na području krila. Južno, jugoistočno i sjeverno od Tuzle nalaze se još jake partizanske bande koje njemačka vojska progoni.

Dne 14. prosinca 1943, u 2100 sat, jači partizanski odredi Sremske brigade napali su posadu zelenog kadra od 200 ljudi i 8 oružnika u Prnjavoru 13 km. i. od Tuzle. Posada je primila borbu, koja je uz male prekide trajala do 15. prosinca 1943 do 0003 sata kada su se partizani povukli u smjeru pl. Majevice od kuda su i došli. U vremenu borbe partizani su zapalili 4 kuće sa bacačima mina.

Neposredno pred napadom na Prnjavor prošla je iz Tuzle za Zvornik jaka neprijateljska motorizovana kolona i naišla na bataljon koji je držao zasjedu na sektoru s. Caparde. Poslije uporne borbe kolona se probila za Zvornik. Bataljon je uspio da ošteti jedan tenk. Njemci su ostavili tri mrtva vojnika, od kojih jedan podoficir. U tom međuvremenu otpočela je i borba na Prnjavoru. Borba je bila oštra. Zelenokadrovci su se očajnički branili iz jako utvrđenih položaja. Naše jedinice su uspjele da zauzmu sve neprijateljske položaje, izuzev vrlo solidno utvrđene džamije i da prodru u selo. Razlog zašto nije zauzeta i džamija je uglavnom u tome što jedan bataljon, koji je morao napadati sa juga, nije učestvovao u borbi, budući da je u momentu prelaza drumu u cilju obuhvata bio spriječen u tome od strane motorizovane kolone o kojoj smo gore govorili. Budući da se nije mogao u tom momentu prebaciti preko drumu, bataljon se povukao prema Jelici, pretpostavljajući da do napada na Prnjavor, obzirom na prisustvo neprijateljske motorizacije, neće ni doći. Uslijed toga je odnos snaga u borbi za Prnjavor u znatnoj mjeri bio izmijenjen i jedinice u napadu morale su savladivati nadmoćnijeg neprijatelja, što je iziskivalo vremena. Tako se dogodilo da džamija nije likvidirana do zore, kada su se jedinice morale povući sa drumu, uslijed pojave neprijateljske motorizacije. Uprkos tome što akcija nije u potpunosti uspjela, ipak je ta borba imala svojih vrlo povoljnih rezultata. Osnovno je u tome da je neprijatelj tom prilikom dobio jak udarac, te je samim tim oslabila udarnost zelenoga kadra na tome sektoru i tako stvoreni uslovi za uspostavljanje na tom sektoru neophodnog koridora za vezu sa sektorom južno od drumu. Neprijatelj je tom prilikom imao preko 60 mrtvih. Naše jedinice su zaplijenile izvjesne količine municije i pušaka. Naši gubici iznosili su 9 mrtvih i 21 ranjenih. U Prnjavoru je zapaljeno oko 30 kuća. Po likvidaciji Prnjavora jedinice II i IV brigade postavljene su na sektor Stolic — Rastošnica — Sniježnica.

Početkom druge polovine decembra Njemci su otpočeli sa novim koncentracijama u Zvorniku, Brčkom i Tuzli.¹⁷ Odmah po završenim koncentracijama Njemci su preduzeli novu ofanzivu na sektor južno od linije Zvornik — Tuzla. Drumom Zvornik — Tuzla neprekidno su se kretale jake kolone neprijateljske motorizacije.

U ovom napadu poginuo je oružnički narednik Alija Trabonzalij koji je putovao posebničkim poslom iz Tuzle u Zvornik. Naši gubici u ovoj borbi bili su: 7 poginulo, 7 ranjeno, 2 nestala — svi pripadnici zelenog kadra...« (vidi dok. pod reg. br. 5/12—2, k. 177 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i dok. br. 93 ove knjige).

¹⁷ i ¹⁸ Vidi dok. br. 235.

Mada neprijatelj tih dana nije preduzimao nikakvih većih ofanzivnih akcija prema jedinicama Druge operativne grupe, ipak je bilo jasno da će takove akcije ubrzo uslijediti. Neprijateljeva namjera bila je jasna: očistiti sektor južno od linije Zvornik — Tuzla od jedinica III korpusa, s jedne strane, a sa druge — jakim snagama iz Brčkog i Tuzle postaviti se duž komunikacije između ta dva garnizona da bi se onemogućilo jedinicama Druge operativne grupe manevrisanje u pravcu Trebave i Posavine. Budući da neprijatelj sa linije Brčko — Tuzla nije prelazio u ofanzivno dejstvo, već je, naprotiv, na toj liniji ostao pasivan, dok je sa sektora Zvornika patrolama ispitivao naše položaje, došli smo do zaključka da će glavni pravac neprijateljevog udara biti od Zvornika, upravo sa linije Zvornik — Tuzla, u cilju našeg nabacivanja na Savu. U vezi sa takovom ocjenom situacije, riješili smo da aktiviziramo izviđačkim patrolama Zvornički sektor, u cilju zavaravanja neprijatelja, da u datom momentu sa svim jedinicama izbjegnemo glavni pravac neprijateljevog napada na taj način što bismo sa obje brigade zaobišli neprijatelja, upravo sa njegovog glavnog pravca napada. Tako su 20 decembra njemačke snage, jačine dvije divizije, otpočele napad na našu Drugu operativnu grupu sa linije Zvornik — Tuzla, Tuzla — Brčko i Zvornik — Bijeljina.¹⁸ Težište napada bilo je pravcem Zvornik — Sapna. U toku 20 decembra neprijatelj je posjeo, jačim snagama, liniju Međeđa — Jelica (Prosjeka) — trg. 708 — k. 711 — Hrasno — Banj Brdo — Busija — Lopare — Čelić — Brčko. Veće kolone pješadije nastupale su pravcem Zvornik — Kitovnica — Međeđa — Rožanj, drumom Zvornik — Sapna — Rastošnica, kuda se kretala neprijateljska motorizacija sa artiljerijom i pravcem Branjevo — Lokanj — Teočak. Prema izjavi jednog njemačkog višeg oficira, plan njemačke komande u Zvorniku bio je sračunat na potpuno uništenje naše Druge operativne grupe, o čemu je Viša njemačka komanda, 21 decembra, govorila kao o svršenom činu »partizanske snage na Majevici stavljene su u kotao, odakle se neće izvući«.

Naše jedinice su prihvatile borbu sa Njemcima 20 decembra na liniji Ravni Zavid — Goduš i uspjele da do mraka istoga dana natjeraju Njemce na povlačenje prema Sapni. Njemci su ovom prilikom pretrpjeli osjetne gubitke. Sutradan nastavila se borba, uglavnom, na istim položajima, s time što su naše jedinice jačim izviđačkim odjeljenjima ispitivale jačinu postavljenog obruča. Toga dana Druga operativna grupa nalazila se na liniji Goduš — Ravni Zavid — Tomanića Kosa — Stolicke — Rožanjska Kosa — Duge Njive — Debela Lipa. Borba se vodila čitavog dana pod vrlo nepovoljnim atmosferskim

prilikama. Vladao je jak mraz, a magla je sprečavala osmatranje neprijateljskih pokreta. Pred mrak, istoga dana, otpočeli smo sa izvlačenjem jedinica sa sektora Goduš — Ravni Zavid u pravcu Stolica.

U toku čitavog dana ogorčene borbe, naročito na liniji Goduš — Tomanića Kosa, Njemci nisu uspjeli da odbace naše jedinice sa tih položaja uprkos njihove nadmoćnosti u ljudstvu i ratnoj tehnici. Neposredno prije povlačenja jedinica sa gornjih položaja, jedinice IV brigade izvršile su demonstrativni napad na neprijateljske položaje na Prosjeku, sa namjerom da stvorimo utisak kod neprijatelja da se želimo probiti upravo na tom sektoru. Njemci su odbili naš napad koncentracijom jake artiljeriske, minobacačke i mitraljeske vatre. Međutim, sami su pretrpjeli vrlo velike gubitke. Povlačenje naših jedinica Njemci su iskoristili i uspjeli su da od pravca Rožnja probiju na Ravni Zavid, te da na taj način otsijeku od glavnine jedan bataljon II brigade koji je držao položaje na sektoru Goduša. Taj se bataljon povukao u pravcu Teočaka gdje je imao borbu sa jednom njemačkom kolonom, ali je uspio da se izvuče iz obruča i postavio se na sektoru Trnova, gdje je za sve vrijeme odsustva od glavnine naših jedinica obezbjeđivao ranjenike bolnice br. 2 III korpusa, razbijajući pojedine četničke i zelenokadrovske grupe koje su pokušavale da prodru u Trnovu, u cilju pljačke i ubijanja ranjenika u tom uporištu. Po padu mraka, 21 decembra, Druga operativna grupa izvršila je pokret, u cilju izlaska iz neprijateljskog obruča pravcem Stolica — Hrasno — drum Tuzla — Zvornik (između Babine Luke i Kikača) — Kundakovići. U pokretu prema drumu naše jedinice su nailazile na odjeljenja zelenokadrovaca i četnika koja su bila rastjerivana energičnim naletom naših prethodnica. Međutim, ti manji sukobi do druma alarmirali su neprijatelja i on je počeo organizirati nove položaje da bi spriječio naš prelaz preko druma. U toku te noći drumom su se neprekidno kretale jake motorizovane kolone od Zvornika prema Tuzli. Rastojanja između kolona koje su brojale od 200 — 300 motornih vozila bila su najviše do jednog kilometra i ta smo rastojanja koristili da se u tom međuvremenu po odjeljenjima prebacujemo preko druma. Prebacivanje je vršeno pod vrlo teškim uslovima, budući da su na samom drumu naše jedinice morale voditi borbu sa neprijateljem, a svaki korak probijanja poslije druma bio je povezan sa upornim bojevima protiv zelenokadrovaca i četnika. Prebacivanje je bilo otežano i neprekidnim kidanjem kolone na drumu od strane motorizacije, što je sve, povezano sa našim prilično otežanim pokretom do samoga druma zbog teških ranjenika koje smo nosili na nosilima,

kao i neprekidnih borbi sa četnicima i zelenim kadrom, uslo-
vilo da se nismo mogli prebaciti u toku noći. Prebacivanje smo
nastavili u zoru 22 decembra uprkos tome što su neprijateljske
motorizovane kolone neprekidno tekle jedna za drugom. Za
to vrijeme neprijatelj je uputio 20 tenkova iz Tuzle na mjesto
gdje su se prebacivale naše jedinice da onemoguće dalje pre-
bacivanje. Zeleni kadar i četnici uporno su napadali sa svih pra-
vaca. Pa ipak uspjeli smo da uglavnom prebacimo sve jedinice
Druge operativne grupe. Nije prebačeno oko 200 boraca,
uglavnom komordžija, čije je prebacivanje bilo otežano uslijed
energičnog dejstva neprijateljskih tenkova. Ti borci su se po-
vukli na Jelicu, da se u toku kasnijih dana prebace u Sembe-
riju gdje su se koncentrisali i sačekali dolazak naših jedinica.
Kako od ostalih jedinica Druge operativne grupe, tako i od
grupe boraca koji se nisu uspjeli prebaciti, imali smo ukupno
12 mrtvih i 17 ranjenih drugova. Četnici su zarobili oko 50
boraca iz grupe koja se nije uspjela prebaciti. To su većinom
bili novomobilisani borci, došli u jedinice upravo u toku ofan-
zive, koji nisu bili ni naoružani. Najvećim dijelom zaroblje-
nici su kasnije pušteni, dok je manji dio, oko 20, strijeljano.
Tom prilikom smo izgubili jedan dio komore brigadnih inten-
dantura, radio stanicu koja je uništena i kirurški instrumen-
tarijum. Sadržina izgubljene komore bila je uglavnom rezervna
hrana. U toku 22 decembra Druga operativna grupa držala je
usku teritoriju Oštra Glava — Kamenito Brdo — Guvništa i
sa te prostorije vodila borbu čitavog dana sa Njemcima, ze-
lenim kadrom i četnicima koji su napadali sa linije Čaklovići —
Vršani — Dubrave, Dubrave — Vukovije, Vukovije — drum
— Babina Luka — Požarnica. Njemačka artiljerija tukla je sa
Siminog Hana. U toku dana nismo se mogli spustiti u dolinu
Spreče uslijed toga što je seoski put Živinice — Dubrave —
Vukovije bio blokiran njemačkim tenkovima. To je bio već
treći dan borbe za koje vrijeme ljudstvo nije primilo nijedan
obrok hrane, nije spavalo a k tome i uslijed slabe odjeće (80%
ljudstva bez šinjela) i slabe obuće (30% potpuno bosih ljudi).
Ljudstvo je bilo zamoreno i prilično iscrpljeno. Međutim, mor-
al je bio na visini, što se očitovalo u tome da jedinice nisu
otvarale vatru na neprijatelja sve dok se ne bi približio na
otstojanje od 50 — 100 metara. Pred mrak Druga operativna
grupa izvršila je napad pravcem Guvnište — Dubrave, tjera-
jući ispred sebe četnike i zelenokadrovске bande. Po dolasku
u Dubrave neprijatelj je brzo intervenisao sa tenkovima pred
kojima je išlo jedno odjeljenje zelenog kadra. I bataljon II
brigade energičnim prodorom odvojio je zelenokadrovce od
tenkova, postavio se prema tenkovima, dok su ostale jedinice

likvidirale zelenokadrovsko odjeljenje. Tom prilikom je ubijeno 32 zelenokadrovca. Tenkovi su otjerani vatrom iz protivkolskih pušaka i Druga operativna grupa nastavila je put pravcem Dubrave — Jeginov Lug — Gračanica. Noć je bila vrlo mračna, u dolini Spreče bilo je veliko blato, manje grupe zelenog kadra su stalno presretale kolonu, što je sve uslovljavalo usporenost pokreta, tako da je Druga operativna grupa došla na sektor Gračanica — Makalići — Raševo tek 23 decembra poslije podne. Na toj prostoriji zadržali smo se jedan dan, poslije čega se čitava grupa postavila na sektor Šekovića, upravo jedan dan po odlasku njemačkih snaga sa tog sektora. Tu su se jedinice odmorile, u izvjesnoj mjeri popravile obuču, povezale se sa Birčanskom brigadom, Birčanskim odredom i kasnije sa XVII divizijom.

Druga operativna grupa izvršila je pokret 30 decembra sa prostorije Šekovića pravcem Podborogovo — Osmaci — Memići — Jelica i postavila se na sektor Završje — Ravni Zavid — Teočak. U toku 31 decembra, u duhu naređenja Štaba III korpusa,¹⁹ da se postavimo na Majevicu i da pristupimo reorganizaciji i sređivanju jedinica, sa zadatkom kontrole sektora Zvornik — Tuzla, Tuzla — Brčko.

Kako put za Birač, koji je bio vezan sa probijanjem dva jaka neprijateljska obruča, tako i put natrag za Majevicu bio je vrlo težak uslijed rđavih atmosferskih prilika i slabe odjeće i obuće jedinica. Čitavim putem vidjeli su se tragovi krvi koja je tekla iz promrzlih nogu bosih boraca. Međutim, to ipak nije pokolebalo borce, naprotiv takva situacija doprinijela je umnogome njihovom osamostaljivanju i učvršćivanju, budući da su stekli vlastito iskustvo da se neprijateljski obruči mogu slomiti, da se neprijateljski »kazan« može probušiti. Potrebno je navesti kao ilustraciju svega toga momenat dolaska na određenu prostoriju. Mada je vladala prava sniježna oluja, mada su ljudi bili iscrpljeni od pređenog puta, preko 60 km., i mada je bilo sasvim logično da se ljudstvo što prije smjesti po kućama, ipak se to nije dogodilo, budući da su se pred selom primijetile manje četničke grupe, što je uslovljavalo, bez ikakvog naređenja, juriš boraca prema tim grupama i njihovog gonjenja preko jaruga udaljavajući se od sela. Naređivanje da se povrate u selo nije pomoglo sve dok četnici nisu bili uništeni.

Druga operativna grupa u toku probijanja obruča nanijela je Njemcima, zelenom kadru i četnicima osjetne gubitke.

¹⁹ Redakcija nije pronašla spomenuto naređenje, ali se zadatak Divizije vidi iz dok. br. 20—2.3, k. 212. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

U svim tim bojevima ubijeno je preko 60 Njemaca, 73 zelenokadrovca i 32 četnika. Uništena su dva motocikla, jedan tenk i oštećena troja borna kola.

Majevički NOP odred uspio je da se u toku ofanzive na Majevicu zadrži na svom sektoru manevrišući uglavnom na terenu sjeverno od linije Teočak — Lopare i zapadno od linije Lopare — Brčko. Odred je u tom međuvremenu razbio nekoliko manjih četničkih grupa i onemogućio njihovo konsolidovanje u Semberiji.

Ocjena:

Borbe Druge operativne grupe u toku decembra obuhvataju dva perioda, prvo, period aktivnih ofanzivnih akcija na sektoru Zvornika i na drumu Zvornik — Tuzla, period koji obuhvata vrijeme do 20 decembra i drugo, period od 20 decembra do kraja mjeseca, kada je Druga operativna grupa vodila defanzivnu borbu, u cilju razbijanja neprijateljske ofanzive i izvlačenja iz neprijateljskog okruženja.

U toku prvog perioda jedinice Druge operativne grupe izvršile su niz uspješnih akcija, čisteći Zvornički sektor od zelenog kadra. Takođe u tom periodu jedinice Druge operativne grupe su aktivno sadejstvovala sa jedinicama III. korpusa, vodeći bojeve sa njemačkim jedinicama na sektoru Zvornik — Caparde i ometajući nesmetano kretanje neprijatelja drumom Zvornik — Tuzla. U svim tim borbama su naše jedinice nanijele, kako zelenom kadru, tako i njemačkim snagama osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu. Međutim, te borbe su otkrile i čitav niz slabosti naših jedinica. Osnovna slabost koja se pokazala u početku tih bojeva je — pomanjkanje budnosti. Kao posljedica potpunog pomanjkanja budnosti jedinice Druge operativne grupe (II brigade) bilo je to da smo izgubili jedan brdski i jedan protivkolski top. I ne samo to. Uslijed pomanjkanja budnosti, jedinice Druge operativne grupe, u tom periodu, su pretrpjele osjetne gubitke u ljudstvu. Kao ilustraciju te slabosti navodimo primjere: kretanje jedinica drumom u neposrednoj blizini neprijateljskog garnizona u Zvorniku, bez isturanja ma i najmanjeg obezbjeđenja jedinica u pokretu i smještaj jedinica u neposrednoj blizini garnizona, tako da se

ne postavi ni lokalno obezbjeđenje, a kamo li izviđačko odeljenje, osmatrači, objavnice i tsl.

Dalje, u toku tog perioda manifestovala se kod izvjesnih rukovodstava nedovoljna odlučnost i pomanjkanje odgovornosti u izvršavanju postavljenih zadataka. Na kraju, jasno se izrazilo pomanjkanje brige o ljudstvu. U tim jedinicama se sasvim neodgovorno prelazilo preko gubitaka, upravo bio je izgrađen način shvatanja da gubici nisu važni, tako da ni borci ni rukovodioci nisu dolazili na pomisao da postave pitanje: zašto, otkuda takovi gubici. Uočavanje tih nedostataka, slabosti, nepravilnih shvatanja i oštar pristup njihovom otklanjanju i ispravljanju umnogome je doprinijelo uspješnom savlađivanju drugog perioda borbi Druge operativne grupe.

U toku tog perioda jedinice Druge operativne grupe pokazale su se na visini i u potpunosti svjesne situacije u kojoj su se nalazile. Izdržljivost, upornost i hrabrost su odlike tih jedinica u tom vremenu. One su uspjele da nanesu neprijatelju osjetne gubitke, da bez hrane i pod vrlo nepovoljnim vremenskim prilikama razbiju neprijateljske obruče i očuvaju jedinstvo. Pa, ipak i tada su se pokazale slabosti koje su rezultirale, uglavnom, iz nedovoljne vojne organizovanosti naših jedinica, počev od desetine pa nadalje, što se naročito ispoljavalo u organizaciji marša, u prelazu raznih prepreka (druma pod neprijateljskom vatrom itd.). Na kraju, i u tom periodu nije bilo savladano pomanjkanje brige za ljudstvom, nije bio u potpunosti razvijen osjećaj odgovornosti za ljudstvo.

II

(Trebava — Posavina — Majevica)

Kao što je već ranije rečeno, zadatak Prve operativne grupe bio je ofanzivno dejstvo na sektoru zapadno od linije Brčko — Tuzla, prvenstveno likvidacija četnika i zelenog kadra u Posavini i Trebavi i vođenje akcija na komunikacijama Tuzla — Doboj.

U vezi sa tim, Prva operativna grupa postavila se 1 decembra na sektor Bijela — Vujičići — Rahić — Zovik — Kalajdžije. Na tom sektoru naše jedinice su zarobile 40 zelenokadrova. U toku 3 decembra Posavski NOP odred prihvatio je

borbu sa Njemcima koji su od Brke nastupali u pravcu Bukvika gdje je Posavski odred držao položaje. Naše jedinice sadejstvovala su u borbi sa Odredom i primorale neprijatelja da se povuče na polazne položaje. U toku te borbe mi smo imali dva mrtva i jednog ranjenog. Neprijatelj je imao 12 mrtvih i veći broj ranjenih — koje je uspio da izvuče.

Usljed toga što su jake njemačke snage nadirale od Zvornika prema Birču i Tuzli u pravcu Druge operativne grupe (sektor Rastošnica), Prva operativna grupa dobila je zadatak da kontroliše sektor Brčko — Tuzla, kako bi se u slučaju potrebe Druga operativna grupa mogla na nju nasloniti. Tako se Prva operativna grupa u toku 5 decembra postavila na sektor Brnjik — Ciganluk — Humci — Drijenča. Istoga dana jedinice V brigade vodile su borbu sa neprijateljskim tenkovima (tri tenka i jedna borna kola) koji su išli iz Pipera za Tuzlu, a bili su zaostali za kolonom od 18 tenkova koji su u toku 4 decembra prošli od Brčkog za Tuzlu. Mada su jedinice u toj borbi pokazale niz slabosti koje su uglavnom rezultirale iz pomanjkanja iskustva u borbi sa tenkovima, ipak su uspjele da dejstvom protivkolskih pušaka oštete jedan tenk i ubiju 7 Njemaca. Naši gubici su bili tri mrtva i tri ranjena. U toku 7 decembra jedinice iste brigade rastjerale su jednu četničku grupu na sektoru Srpske Jasenice (zaseok Dabojevići). Četnici su tom prilikom imali 7 ranjenih. Zapaljena je kuća komandanta bataljona u zaseoku Dabojevići.

Pošto su njemačke snage iz Zvornika samo manjim dijelovima napale Drugu operativnu grupu, dok su glavninom pošle prema Birču, pitanje opstanka Druge operativne grupe na njenom sektoru nije dolazilo u obzir, radi čega je Prva operativna grupa izvršila u toku 8 decembra pokret na novu prostoriju u vezi sa ranije postavljenim zadatkom. Tako se ova grupa, 8 decembra, postavila na prostoriju Humci — Sitari — Tursunovići — Šahinovići — Gornja Dragunja — Ljenobud — Rapatnica.

U toku 9 decembra naše jedinice²⁰ su vodile borbu sa zelenim kadrom jačine do 300 boraca kod s. Brnjičani. Poslije kraće borbe neprijatelj je natjeran u bjekstvo, ostavljajući 4 ubijena vojnika, dok su naše jedinice imale svega jednog ranjenog borca. Tom prilikom smo zaplijenili 2 puške. U zoru sljedećeg dana neprijatelj je preduzeo napad na naše položaje kod s. Brnjičani, sa glavnim pravcem udara od Gračanice. U napadu su učestvovala bjelogardejske snage iz Gračanice pod njemčkom komandom, jačine 500 boraca i zeleni kadar, jačine

²⁰ Odnosi se na Treću vojvođansku brigadu (vidi dok. br. 27—1, k. 1243 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

do 300 boraca. S obzirom da su ostale jedinice bile prilično udaljene, borbu su vodile uglavnom jedinice V brigade, potpomognute u toku poslijepodneva jednim bataljonom III brigade. Borba se završila u 17.30 časova, kada je neprijatelj odbijen i natjeran na povlačenje prema Gračanici. U toku čitave borbe naše jedinice su imale jednog mrtvog i 10 ranjenih boraca, dok je neprijatelj imao 40 mrtvih. Držanje jedinica bilo je na visini. Naročito se istakao vodnik Šarić, koji je u jurišu na čelu svog voda hrabro poginuo. Takođe se istakao i p. mitraljezac Šipoš Stjepan, koji je sačekao neprijateljsku kolonu u zasjedi i tek na otstojanju od 30 metara otvorio vatru i tako nanio neprijatelju osjetne gubitke. Naše jedinice su zaplijenile 32 puške.

Borbe sa zelenim kadrom na čijem su se terenu već nalezile naše jedinice nastavile su se u toku 11 decembra, kada je, oko 12 časova, neprijatelj, uglavnom bjelogardejci i zeleni kadar sa nešto Njemaca, napao V bataljon III brigade u s. Omerbašići. Budući da bataljon nije imao isturena obezbjeđenja, neprijatelj je uspio da se približi selu i u punom iznenađenju napadne bataljon. Bataljon se povukao neorganizovano, ostavljajući jedan t. mitraljez. Tada su ostale jedinice III brigade intervenisale sa svojih pravaca i primorale neprijatelja da se povuče. U tim borbama naše jedinice su imale 6 mrtvih, 14 ranjenih i 10 nestalih drugova. Neprijatelj je imao oko 20 izbačenih iz stroja. U Omerbašićima zapaljena je kuća vođe zelenokadrovaca.

Naše jedinice su nastavile sa prodiranjem kroz zelenokadrovska i četnička uporišta i tako su se u toku 12 decembra postavile na sektor Špionica — Džakule — Zelinja. U toku tog postavljanja na novu prostoriju naše jedinice su morale čistiti pred sobom pojedine grupe zelenog kadra, čija se glavina nalazila kod s. Džinići. Zelenokadrovci su bili razbijeni i natjerani na povlačenje prema Sokolu. U tim borbama zeleni kadar je imao 21 ubijenog, dok su naši gubici bili 3 ranjena. Tada je propuštena prilika da se zelenom kadru nanese udarac, uslijed pomanjkanja sadejstva Trebavskog odreda, koji nije napao za vrijeme borbe zeleni kadar sa određenog pravca.

Dok su jedinice III i V brigade čistile zelenokadrovska i četnička uporišta na sektoru Špionica — Džakule i na sektoru Zelinja, dotle su jedinice I brigade u toku 14 decembra ušle u zelenokadrovsko uporište Tramošnicu. U Tramošnici je ubijeno 6 zelenokadrovaca, a zaplijenjeno 10 pušaka »Mauzer« i 20 »Vendlovki« (koje su predate Komandi mjesta u Gradačcu). Takođe je zaplijenjeno 80 pari cokula. U akciji čišćenja Tramošnice naše jedinice nisu imale gubitaka.

Sve dotadanje akcije naše Prve operativne grupe u borbi sa zelenim kadrom bile su uglavnom akcije za dobijanje položaja u napad na glavno uporište zelenog kadra — Sokol. U tome su naše jedinice i uspjele, jer su u tim pripremnim akcijama razbile zeleni kadar sa prostorija koje je zeleni kadar kontrolisao iz Sokola. U Sokolu se nalazila glavna koncentracija zelenog kadra, oko 800 boraca, pod vodstvom Pjanića,²¹ komandanta svih zelenokadrovskih jedinica na sektoru Trebava — Posavina. Napad na Sokol izvršen je u toku noći 15/16 decembra. U napadu su učestvovala sve tri brigade sa pravcima napada: III brigada sa istoka i jugoistoka, I brigada sa istoka i sjeveroistoka i V brigada sa zapada i jugozapada. Odmah po izvršenom napadu jedinice su uspjele da zauzmu Sokol.²² Međutim, jedna grupa zelenoga kadra, oko 60 na broju, zabarikadirala se u staroj feudalnoj tvrđavi odakle je dala žilav otpor. Ostale zelenokadrovске snage su se blagovremeno izvukle prema Gračanici. Naše jedinice nisu uspjele ovladati tvrđavom, budući da dejstvo protivkolskog topa, a djelimično i bacača, nije bilo efikasno, uprkos tome što su vatrom iz bacača nanijeti osjetni gubici neprijatelju u tvrđavi, kada je i teže ranjen vođa zelenoga kadra Pjanić. Osnovni razlog zašto jedinice nisu uspjele da ovladaju tvrđavom bio je u pomanjkanju jedinstvenosti napada, kada su trebale izvjesne jedinice da otijsjeku povlačenje neprijatelja u tvrđavu. Jedinice su upućene u napad sa prilično udaljenih položaja, preko izrovanih puteva, pod nepovoljnim atmosferskim prilikama, što je sve uslovalo da ne stignu u određeno vrijeme predviđeno za napad. U toku slijedećeg dana neprijatelj je intervenisao od pravca Gračanice jačim snagama i uspio da odbaci naše zasjede između Gračanice i Sokola i da stupi u borbu sa III brigadom, koja je posijedala položaje duž istočne strane drumu Gračanica — Sokol. Mada su jedinice III brigade u početku bile natjerane na povlačenje, koje je od pojedinih jedinica vršeno i neorganizovano, ipak su naše snage sadejstvom ostalih jedinica, V i I brigade, uspjele da natjeraju neprijatelja ponovo u Gračanicu nanoseći mu teške gubitke. Neprijatelj je tom prilikom imao preko 100 izbačenih iz stroja. Naši gubici iznosili su 12 mrtvih i 17 ranjenih drugova. Pri razbijanju neprijateljske intervencije iz Gračanice naše jedi-

²¹ Ibrahim

²² U izvještaju Oružničkog krilnog zapovjedništva od 23 decembra 1943 god. detaljno je opisana borba za ovo mjesto, u kojoj su učestvovala kao pomoć posadi i njemačke jedinice. Prema izvještaju imali su gubitke od 4 mrtva, 5 teško i 8 lakše ranjenih vojnika (samo za domobrane). Vidi o tome dok. br. 5/12—2, k. 177 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

nice su uspjele da u potpunosti ovladaju zelenokadrovskim uporištem Sokolom, jer su zelenokadrovci iskoristili intervenciju iz Gračanice da se izvuku iz tvrđave i da zajedno sa ostalim neprijateljskim snagama pobjegnu prema Gračanici. Zauzećem Sokola i ranjavanjem vođe zelenog kadra na ovom sektoru zadat je težak udarac čitavoj toj organizaciji na sektoru Trebava — Posavina. U svim daljim akcijama zeleni kadar nije više predstavljao organizovanu jedinicu sposobnu da prihvati borbu sa našim snagama.

Poslije akcije na Sokolu III i V brigada držale su sektor Srnice — Biberovo Polje — Jelovče Selo, dok je I brigada dobila zadatak da u toku noći 19/20 decembra likvidira neprijateljsko uporište: Bos. Šamac. U Bos. Šamcu nalazilo se 200 ustaša i 15 Njemaca, naoružanih sa 3 t. mitraljeza, 2 teška bacača, 12 puškomitraljeza, nekoliko automatskih pušaka i ostalo puškama. Jedinice I brigade pošle su u napad na Šamac iz Gradačca koristeći za prebacivanje seljačka kola. Brigada je sa svojim bataljonima izvršila koncentrisani napad i poslije tročasovne žestoke borbe uspjela je da ovlada Bosanskim Šamcem.²³ U toj borbi neprijatelj je imao 84 ubijena i 106 zarobljenih ustaša. Takođe je zarobljeno 12 Njemaca, na čelu sa jednim oficirom i jednim podoficirom. Zaplijenjeno je: 2 t. bacača, 3 t. mitraljeza, 11 p. mitraljeza, 6 mašinskih pušaka, 210 mina za t. bacač, preko 40.000 puščanih metaka, preko 300 vojničkih uniformi, 52 sanduka šećera, 60 buradi petroleja i znatne količine namirnica i ostale ratne spreme. Naši gubici iznosili su 15 mrtvih i 30 ranjenih vojnika.

Akcija na Šamac izvedena je tačno po predviđenom planu, tako da su svi bataljoni izvršili svoje zadatke. Bataljoni su bili čvrsto povezani i sadejstvovali u likvidaciji pojedinih neprijateljskih uporišta. Borci su pokazali neobičnu hrabrost i elan, tako da su zaista u jurišu uspjeli da neprijatelja obezglave, tako da se nije mogao snaći, već je u svom bježanju po gradu jurio od jednog bataljona prema drugom. Razlog tako visokih naših gubitaka leži u tome što se bataljonska rukovodstva u prvom naletu nisu snašla, nego su, dobivši jaku vatru od neprijatelja iz utvrđenja, zadržali nepotrebno jedinice na brisanom prostoru kada su i pretrpjeli takove gubitke.

U tom međuvremenu jedinice V brigade razoružale su zeleni kadar na sektoru Biberovo Polje — Džakule i prikupile oko 120 pušaka sa izvjesnim količinama puščane municije.

Neprijatelj iz Gračanice pokušao je još jedanput napad na naše jedinice na sektoru Biberovo Polje — Srnice. Napad je

²³ Opširnije o tome vidi dok. br. 230 i 235.

izvršio 19 decembra oko 12 sati pravcem Gračanica — Kape-
tanova Bina — Biberovo Polje. Jedinice III i V brigade uspjele
su da odbiju neprijateljeve napade i da ga odbace prema Gra-
čanici. U tim borbama neprijatelj je imao preko 50 izbačenih
iz stroja. Naši gubici su iznosili 15 izbačenih iz stroja.

Pošto je zeleni kadar bio uglavnom savladan, naše jedi-
nice su pristupile izvršenju drugog dijela postavljenog zadatka,
razbijanju četnika na Trebavi. Radi toga su jedinice Prve ope-
rativne grupe postavljene u toku 21 decembra na sektor Dža-
kule — Međeđa — Zelinja — Lukavac — Skugrić. U toku 22
decembra Prva operativna grupa napala je četnike na Trebavi
koncentričnim napadom sa glavnim udarcima u slijedećim
pravcima: Međeđa — Spletena Lipa — Duga Njiva, Zelinja —
Spletena Lipa — Duga Njiva, Skugrić — Duga Njiva, Vranjak
— Duga Njiva. Glavni četnički položaji nalazili su se na liniji
Mramorje — Spletena Lipa — Duga Njiva.

Mada je u toku dana Trebava bila obavijena gustom mag-
lom, mada jedinice nisu poznavale tačan raspored neprijatelj-
skih položaja, ipak je Prva operativna grupa uspjela da u toku
jednodnevne borbe razbije četnike na Trebavi nanoseći im te-
ške gubitke. Četnici su uspjeli da se izvuku iz potpunog uni-
štenja, zahvaljujući isključivo gustoj magli. U toj borbi četnici
su imali 35 zarobljenih, 41 ubijen i oko 100 ranjenih. Naši gu-
bici iznosili su 3 mrtva i 17 ranjenih drugova. Zaplijenjen je
izvjestan broj pušaka. Poslije te borbe naše jedinice su se smje-
stile na sektoru Paležnica — Osječani — Duge Njive.

Njemačke divizije poslije čišćenja Majevice pomjerale su
svoje ofanzivno dejstvo prema Trebavi i Posavini. Tako su 24
decembra tenkovske kolone prodirale pravcima Tuzla — Gra-
čanica, Tuzla — Srnice, Brčko — Srnice — Gračanica, Brčko —
Šamac, Šamac — Gradačac — Srnice.²⁴ Na taj način Prva ope-
rativna grupa našla se na uzanom prostoru Trebave, među sta-
novništvom u većini neprijateljski raspoloženom prema našim
jedinicama. Trebalo je donijeti odluku o daljem pokretu Prve
operativne grupe. Donošenje odluke bilo je otežano i time što
ova grupa nije imala veze sa komandantom Divizije, budući da
je radio stanica pri Drugoj operativnoj grupi bila uništena pri
prelazu preko drumu Zvornik — Tuzla. Na taj način Prva ope-
rativna grupa našla se pred slijedećom činjenicom. Neprijatelj
je obuhvatio Trebavu sa juga, istoka i sjevera i ostao je jedino
slobodan izlaz na zapad preko rijeke Bosne. Takvu odluku je
donio Štab divizije poslije prethodnog savjetovanja sa štabo-
vima brigada koje su sačinjavale tu grupu. Međutim, ta odluka

²⁴ Vidi dok. br. 232.

nije bila izraz potpune riješenosti za prijelaz, nije sadržavala u sebi sve elemente da bi se prišlo njenom odlučnom izvršavanju. Zato je i pokret prema rijeci Bosni, uglavnom u dva pravca prema Kožuhu i Vranjaku, izveden neodlučno, što je uslovalo da se jedinice u toku noći 25/26 decembra nisu mogle prebaciti, a uspjelo se prebaciti jedino ranjenike kojima je bio unaprijed obezbijeđen smještaj na tom terenu. U zoru slijedećeg dana Štab divizije je donio odluku da jedinice obustave prebacivanje i da izvrše pokret prema Majeveci. Istoga dana neprijatelj je tenkovima prodro desnom obalom Bosne u pravcu Modriča.²⁵ Tako je Prva operativna grupa ponovo u povratku prema Majeveci prešla preko Trebave, sektora Sokola i Srebrnika, čisteći pred sobom manje grupe zelenog kadra i četnika, a izbjegavajući borbu sa jakim njemačkim kolonama. Ta odluka se pokazala pravilnom jer se Prva operativna grupa našla za leđima njemačkim snagama koje su već bile prošle Majevecu i pošle u ofanzivu prema Posavini i Trebavi. Međutim, ovaj manevarski pokret Prve operativne grupe imao je i svojih težih posljedica u tome što je u tom pokretu, koji je izvođen usiljenim maršem, po rđavom vremenu, i isključivo noću, a zahvaljujući nedovoljnom staranju rukovodioca, uslovio izvjesno osipanje boraca. Tako je od Prve operativne grupe u toku pokreta zaostalo oko 120 boraca, uglavnom kao i pri slučaju Druge operativne grupe, novih boraca i većinom nenaoružanih. Većinu tih zaostalih boraca zarobili su četnici na Trebavi po njihovom povratku, zadržali ih izvjesno vrijeme, a zatim prebacili ih preko Save. Manji dio je nastradao od četnika, zelenog kadra i Njemaca.

U zoru 31 decembra Prva operativna grupa stigla je na sektor Humci — Mačkovac — Vukosavci, odakle je uspostavljena veza sa Drugom operativnom grupom.

U toku gotovo jednomjesečnih borbi Prve operativne grupe protiv četnika i zelenog kadra, kao i protiv ustaša i Njemaca, na sektoru Trebava — Posavina, jedinice Prve operativne grupe zaplijenile su oko 400 pušaka, 11 puškomitraljeza, 3 t. mitraljeza, 2 t. bacača, oko 50.000 pušanih metaka i druge ratne spremne.

U tom međuvremenu Posavski NOP odred se zadržao na sektoru Posavine, vodeći manje čarke sa četnicima na tom sektoru, a za vrijeme ofanzive manevrišući dijelom na sektoru Posavina — Majevec, a dijelom i na Vranjaku. Odred je u toku ofanzive pretrpio izvjestan odliv ljudstva, dok je, ipak, organizaciono Odred [se] sačuvao.

²⁵ Vidi dok. br. 232 i 233.

Međutim, Trebavski NOP odred, u toku ofanzive, pretrpio je punu krizu, koja je dobila završetak u tome da je od čitavog Odreda ostao svega jedan muslimanski bataljon, koji je prebacio naše ranjenike preko Bosne i zadržao se na tom sektoru do završetka neprijateljskih akcija na sektoru Trebava — Posavina. Za takav ishod snosi odgovornost, uglavnom, Štab odreda, na čelu sa komandantom koji je bio neprijateljski elemenat. Kasnije se taj komandant ispoljio kao otvoreni protivnik naše borbe, na taj način što je prišao četnicima i učestvovao sa njima u borbi na Modriču i Gradačcu.

Ocjena :

U toku decembra jedinice Prve operativne grupe su uspjele da nanesu zelenom kadru i četnicima niz jakih udaraca. Poslije gotovo jednomjesečnih borbi sa zelenim kadrom naše jedinice su uspjele da razbiju tu organizaciju na sektoru Trebava — Posavina.²⁶ Sve kasnije akcije zelenog kadra su lokalne važnosti, koje nisu imale nekih većih rezultata. Naše jedinice su za to vrijeme razbile vojničku organizaciju zelenog kadra i svele njeno brojno stanje na 200—300 boraca. Četnicima je takođe u tom vremenu zadat težak udarac. Međutim, taj udarac se nije mogao iskoristiti u potpunosti da bi se izazvalo diferenciranje unutar četničkih redova, na sektoru Trebava — Posavina, uslijed njemačke ofanzive na taj sektor, radi čega su se naše jedinice morale povući sa zauzetih položaja. Na taj način su se četnici ponova vratili na svoje sektore, reorganizirali i otpočeli borbu protiv naših snaga. U tom periodu su jedinice Prve operativne grupe nanijele Njemcima, ustašama i belogardejcima osjetne gubitke u ljudstvu i materijalu prilikom borbi na sektoru Gračanice i pri zauzimanju Bos. Šamca.

U pogledu ocjene jedinica, i Prva operativna grupa je imala dva jasno izražena perioda, prvi do zauzimanja Šamca, kada se unutar jedinica osjećala neodlučnost, kada je pomanjkavala upornost rukovodstava, i drugi period koji počinje zauzećem Šamca, kada su jedinice dobile polet, samopouzdanje i odlučnost.

²⁶ O borbama Prve operativne grupe vidi izvještaj Staba divizije od 31 decembra 1943 god. pod br. 12—2, k. 950 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta. Tada su u sastavu ove grupe formirane i dvije čete; Ruska od 34 borca i Slovačka — 22 borca.

Međutim, osnovne slabosti koje su se manifestovale kod Druge operativne grupe — pomanjkanje vojne organizovanosti jedinica, nerazvijen osjećaj odgovornosti, pomanjkanje brige za ljudstvom — su takođe i slabosti Prve grupe, koje su se ispoljile naročito prilikom usiljenih marševa te grupe da bi se otkočila od neprijateljske koncentracije okolo Trebave. Zahvaljujući tim slabostima, Prva operativna grupa je imala izvjestan odliv ljudstva, što se, inače, nije smjelo dogoditi, uprkos tome što je to ljudstvo bilo novo i neobučeno. Na kraju, Štab divizije je pogriješio donoseći odluku o prelazu preko Bosne, u cilju da se izbjegne opkoljavanje od strane neprijatelja. Tu pogrešku je Štab divizije ispravio time što je sutradan, po donošenju odluke, poništio tu odluku i sa jedinicama izvršio manevar prema Majevici, tako da se našao iza neprijateljevih leđa.

ZAKLJUČAK:

Rezultati borbe naše divizije u toku mjeseca decembra su pozitivni. Mi smo, i pored svih ispoljenih slabosti, grešaka i propusta uspjeli da nanesimo neprijatelju na našem sektoru osjetne gubitke, da sačuvamo jedinstvo jedinica i da se održimo na našem sektoru. Naredba našeg Vrhovnog komandanta, od 10 decembra, bila je ne samo štabovima i komandama jedinica, nego i našim borbama, rukovodstvo u tim borbama. Naša divizija je uspjela da odlučnim akcijama nanese teške udarce neprijateljskim organizacijama na ovom sektoru, štaviše, da mjestimično u potpunosti razbije te organizacije, da ofanzivnim dejstvom protiv njemačkih snaga, bar donekle, olakša položaj ostalih jedinica, vezujući za sebe izvjesne neprijateljske snage, da upornim bojevima, u prvo vrijeme, spriječi prodor neprijatelja na našu teritoriju. A kada se odnos snaga izmijenio do te mjere, da je svaka upornost u odbrani dotičnog sektora postala iluzornom, mi smo odlučnim manevrima i borbama uspjeli da onemogućimo neprijatelju da razbije naše jedinice. Jer, tada je odbrana teritorije postala ravna očuvanju ljudstva jedinica, očuvanju ljudstva. Pomanjkanje odgovornosti i brige za ljudstvo i nedovoljna vojna

organizovanost naših jedinica su osnovne slabosti, koje su se ispoljile u toku mjeseca decembra.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,
S.²⁷ Mitrović

(M. P.)

Komandant,
pukovnik D.²⁸ Lekić

BR. 183

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DVADESET SEDME NOU DIVIZIJE
ŠTABU TREĆEG KORPUSA NOVJ O POKRETIMA I BOR-
BAMA U ISTOČNOJ BOSNI OD 11 DO 31 DECEMBRA 1943
GODINE¹**

ŠTAB
XXVII. NOU DIVIZIJE
31.12.1943.

ŠTABU III. KORPUSA NOVJ

Naša divizija u posljednjem periodu vodila je ogorčene borbe sa neprijateljskim snagama, koje su u namjeri, da ofanzivnim operacijama većih snaga [dejavuju] na teritoriji Istočne Bosne, vršile niz napada na nas radi našeg uništenja. Obzirom da je naša radio stanica 23. ov.mj. prestala da radi, a kasnije u teškim borbama izgubljena, podnosimo pismeni izvještaj u kojem ćemo detaljno obuhvatiti tok naših pokreta i borbi u periodu od 11. decembra pa do danas.²

Prema dobivenom naređenju preko radija naša divizija se poslije neprijateljskoga proboja na Romanijskim Stijenama³ i osvajanja komunikacije Mokro — Sokolac⁴ povlačila na sek-

²⁷ Stefan

²⁸ Danilo

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog Istoriskog instituta pod reg. br. 11/2, k. 1111.

² Izvještaj Divizije, koji obuhvata period od 1 do 12 decembra 1943 god., pisan je 4 januara 1944 god. Biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

³ Odnosi se na Crvenu Stijenu i Orlovu Stijenu.

⁴ i ¹⁴ Na ovom pravcu dejstvovali su dijelovi Trista šezdeset devete divizije i Prvog stajaćeg djelatnog zdruga. Opširnije o tome vidi izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zbornog zdruga od 14 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—8, k. 57 i biće objavljen u tomu IV, knj. 21.

tor Sokolovići — s time da na sektoru Sokolovići — Rogatica — Jahorina manevriše u toku neprijateljske ofanzive. Međutim, obzirom na jake neprijateljske snage, kao i na jasne namjere neprijatelja da sa većim snagama izvrši čišćenje te teritorije, mi smo predložili da brzim pokretom izvršimo prebacivanje preko drumu i da se prebacimo na sektor Vareš — Breza u cilju ofanzivnih akcija na ta uporišta. U međuvremenu prebacila se na taj teren i V. Divizija⁵ 11.12. ov.g. usljed neprijateljskog pritiska koji je išao pravcem Nevesinje — Prača — Han Pijesak⁶ i jedne divizije koja je išla pravcem Višegrad — Sjeversko — Žepa i Višegrad — Rogatica — Sokolac — Han Pijesak — Vlasenica.⁷ Po dolasku V. Divizije mi smo zajednički pretresli cijelu situaciju i donijeli odluku da je potrebno što brže prebacivanje obiju divizija preko drumu. Mi smo to prebacivanje izvršili noću između 12. i 13. [ov.m.] uspješno, uglavnom bez većih gubitaka s naše strane, dok smo neprijatelju uništili jedna borna kola i zarobili 2 kamiona sa namirnicama. Prilikom prebacivanja XVII. Brigada izgubila je neke dijelove protivkolskog topa, tako da je top onesposobljen. Isto tako nisu se pravovremeno prebacili jedan bataljon II. Krajiške brigade i 2. bat. XVII. [Majevičke] Brigade. V. Divizija prebacila se dva dana kasnije istim pravcem pod vrlo teškom borbom u kojoj je imala većih gubitaka u ljudstvu i materijalu. Pokušaj V. Divizije da se u međuvremenu prebaci preko ceste Podromanija — Rogatica nije uspio⁸ usljed jakih neprijateljskih snaga koje su se nalazile na toj komunikaciji. Sa V. Divizijom prebacili su se i zaostali bataljoni naše divizije, te se krajiški bataljon⁹ odmah uključio u svoju brigadu, dok se je majevički bataljon¹⁰ od V. Divizije uputio prema vama i vjerovatno se i sada nalazi kod vas. Sa bataljonom XVII. Brigade bio je i politkomesar brigade, koji se je vratio u sastav brigade bez bataljona pošto je izgubio sa njim vezu i priključio se bataljonu II. K. Brigade. Od tada mi smo pošli u pravcu Breze i Vareša i nismo imali veze sa V. Divizijom za koju smo čuli da je pošla prema dolini [r.] Krivaje.

Noću između 18. i 19. napali smo neprijateljska uporišta Vareš i Brezu i to tako da je II. K. Brigada sa tri bataljona i

⁵ i ⁸ O pokretu u dejstvu Divizije vidi dok. br. 181.

⁶ Odnosi se na dijelove Sedme SS »Princ Eugen« divizije. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 god.

⁷ Vidi dok. br. 204.

⁹ Odnosi se na Četvrti bataljon Druge krajiške NOU brigade koji se tada probio preko ceste Han Pijesak — Debela Međa (vidi dok. br. 30—6, k. 987 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

¹⁰ Vjerovatno se odnosi na Drugi bataljon (vidi dok. br. 16/1—5, k. 407 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

Romanijskim [NOP] odredom i Italijanskim bataljonom napala Brezu, a XVII. Brigada sa svoja dva bataljona napala Vareš. U Brezi je bilo oko 800 vojnika kombinovanih snaga Njemaca, vražjaka, feldžandara i domobrana. Naše snage uspjele su da uđu u Brezu ali usljed toga što napad nije u dovoljnoj mjeri bio jedinstven i objedinjen neprijatelj se je uspio prikupiti kod željezničke stanice, gdje je dao jači otpor, tako da su se naše snage morale ponovo povući iz Breze.¹¹ U borbi je zarobljeno 6 automatskih oružja (laki njemački mitraljezi, puškomitraljezi i parabele) a tom prilikom oštećena je električna centrala. Naši gubici bili su 22 izbačena iz stroja, dok je neprijatelj imao mnogo veće gubitke, među kojima i dva njemačka oficira. Zarobljeno je 11 neprijateljskih vojnika — vražjaka. U borbama se je istakao svojom borbenošću i tačnim izvršavanjem zadataka Italijanski bataljon, koji je u toj borbi sam imao 9 izbačenih iz stroja.

U Varešu nalazilo se oko 100 neprijateljskih vojnika — uglavnom milicije. Vareš je pao nakon kraće borbe a neprijatelj se je povukao u pravcu Olova.¹² U Varešu je zarobljeno 2 puškomitraljeza, oko 30.000 metaka, 20 mina, 18.000 kg šećera, 4.000 kg bijelog brašna, vagon kukuruza i zobi, pekmeza i drugih sitnih stvari. U Varešu smo imali 3 izbačena iz stroja. Neprijatelj je imao isto tako manje gubitke. Obzirom na vašu depešu prema kojoj je naša orijentacija trebala biti prema Jahorini,¹³ mi smo smatrali da izvršimo prebacivanje na tu teritoriju brzim manevrom preko rijeke Bosne, pošto su u to vrijeme jake neprijateljske snage krstarile na komunikaciji Mokro — Vlasenica¹⁴ i na liniji Sokolac — Olovo i Sokolac — Kladanj.¹⁵ Veliki dio tih snaga bio se je uputio za V. Divizijom a pristizale su i nove snage neprijatelja. Neprijatelj je dobio i veća pojačanja iz Sarajeva u Brezu i odmah jačim snagama zauzeo liniju Vareš — Breza,¹⁶ tako da nam je bio onemogućen prelaz na teritoriju Jahorine preko prostorijske Glasince i Romanije, kao što nam je to naređeno novom depešom, naročito obzirom na veliku bolnicu koja se nalazila kod nas.

22. ov.mj. saznajemo da se na prostorijskoj Borovica — Vijska — Pogari smjestila V. Divizija, koju gone jače neprijateljske snage iz doline rijeke Krivaje. Istoga dana uveče sastali smo se sa komandantom V. Divizije potpukovnikom drugom

¹¹ i ¹² Vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/72—73 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹³ Vidi dok. br. 180.

¹⁵ Vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/76 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

¹⁶ Opširnije o tome vidi film pod reg. br. MNO—Zgb. 4/77 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

Moračom.¹⁷ Prema njegovim podacima saznali smo da neprijatelj nadire jačim snagama prema Varešu i da ih je prisilio da povuku sve svoje snage iz Pogara i Vijake u Borovicu. Neprijatelj drži Manjin Vrh — Pogari — Vijaku — Borovičke Njive i spojio se u Varešu sa neprijateljskim snagama koje su išle iz Breze ka Varešu. Smatrali smo da je najvažniji zadatak da se probijemo preko ceste Vareš — Duboštica (u Duboštici se isto nalazi neprijatelj) ali, diskutujući o mogućnosti tog probijanja preko ceste, došli smo do zaključka da to nije moguće izvršiti zbog vrlo teškog terena, premora jedinica i bolnica, koje se nalaze u našem sastavu. Donešena je zajednička odluka da krenem prema pl. Zvijezdi u dvije kolone, i to: naša divizija pravcem Borovica — Ravna Planina — Stojčiči — Vijaka — Zvijezda, a V. Divizija pravcem Borovica — Ravna Planina — Ribnica — i odavde ili prema XVII. Diviziji na Ozren ili ponovo preko Krivaje za nama.

Odmah smo krenuli određenim pravcem, dok su izvjesni dijelovi naše divizije na Borovici i Borovičkim Njivama vodili borbu sa neprijateljem u cilju njegovog zadržavanja i davanja vremena za izvršenje pokreta u određenom pravcu.

25. ov.mj. u šumi na Romanovcu (Ravna Planina) sudarili smo se sa neprijateljskim snagama. Posle žestoke borbe naše jedinice uspjele su da razbiju jedan bataljon II.¹⁸ Puka divizije »Princ Eugen«. Tom prilikom pobijeno je 200 Njemaca, zarobljeno 30. U naše ruke pao je plan¹⁹ njemačke ofanzive, cijela pukovska komora, 2 topa, 9 mitraljeza, kao i velika količina municije. Naši gubici su bili osjetni, 73 izbačena iz stroja — od toga 28 mrtvih. Prilikom ovog probijanja glavnina Majevičke brigade nije uspjela da se probije, nego je ostala otsječena. Naša hirurška ekipa, kao i radio stanica sa šifrom, izgubljeni su, o čemu smo izvijestili VŠ²⁰ preko V. Divizije. Poslije tri dana zaostali dijelovi Majevičke brigade došli su u sastav divizije, na prostoriju Nišići — Krivajevići, probijajući se preko komunikacije Vareš — Breza kod Pajtovog Hana. Pri tom probijanju Majevička brigada pretrpjela je osjetne gubitke, tako da joj je poginuo komandant I. Bat. drug Gice i politkomesar III. Bat. drug Kokanović Jovo. U borbi na Romanovcu teško je ranjen komandant XVII. Majevičke brigade drug Veljko Kurjak,²¹ sada je u div. bolnici.

¹⁷ Milutin

¹⁸ Odnosi se na Prvi bataljon Četrnaestog lovačkog puka (vidi dok. u objašnjenju br. 6).

¹⁹ Redakcija nije pronašla spomenuti plan.

²⁰ Vrhovni štab NOV i PO Jugoslavije

²¹ Narodni heroj Veljko Lukić-Kurjak. Ubijen od četnika kao ranjenik za vrijeme Sedme neprijateljske ofanzive.

Poslije probijanja neprijateljskog obruča na Ravnoj Platinini — Jelaškama naša divizija stigla je na prostoriju Nišići — Sabanci — Čevljanovići — Ajdinovići — Žunovi gdje se i danas nalazi.

Za sve vrijeme neprijateljske ofanzive naša II. Krajiška brigada bila je kako u vojničkom tako i u političkom pogledu na visini. Romanijski P. Odred u ovoj ofanzivi imao je mnogo pojava dezerterstva, tako da sada odred broji oko 317 boraca, koji su uglavnom dobri i odani našoj borbi i kod kojih se problem dezerterstva ne postavlja više. Odred po borbenosti bio je za sve vrijeme ofanzive na visini.

XVII. Majevička brigada u ovoj ofanzivi pokazala se je kao nedorasla našim ostalim jedinicama. Ovo iz više razloga i to: ova brigada raspolaže sa vrlo slabim rukovodećim kadrom kako političkim tako i vojničkim. Pored toga sam štab brigade nije umio da se dovoljno snađe u teškim situacijama. Brigada je unišla u ofanzivu skoro gola i bosa, i sa uglavnom prisilno mobilisanim ljudstvom koje nije učestvovalo ni u kakvim težim borbama. Poslije ranjavanja komandanta brigade Kurjaka, a pošto nije bilo zamjenika komandanta brigade, mi smo za vršioca dužnosti komandanta iste brigade postavili druga majora Dušana Egića, zamjenika komandanta II. Krajiške brigade. Nadamo se da će dolaskom druga Egića brigada dobiti dobrog rukovodioca koji će je za kratko vrijeme uspjeti da u vojničkom pogledu potpuno sredi. Borbena sposobnost ove brigade je vrlo slaba jer njezin 2. Bataljon nalazi se već dugo vremena odvojen od brigade kod vas. Potrebno je što hitnije taj bataljon uputiti u sastav svoje jedinice. Sa ovim bataljonom trebalo bi uputiti sve raspoložive kadrove, koje imate vi i koji se nalaze na Majevidi. Na sastanku u Sokolcu obećali ste nam poslati intendanta za ovu brigadu koji je od neobične važnosti potreban za ovu brigadu, jer po pitanju ishrane Majevidjani su najosjetljiviji. Pored toga tražili smo druga Voju Crnogorca²² iz 15. Majevičke brigade za zamjenika komandanta XVII. Majevičke brigade.

Naša divizija za ovo vrijeme ofanzive imala je veliku divizijsku bolnicu a pored toga su i brigade bile opterećene sa svojim brigadnim bolnicama. Obzirom da u našoj diviziji imamo samo jednu udarnu jedinicu, t.j. II. Krajišku brigadu, XVII. Majevička brigada i Romanijski odred ne pretstavljaju udarnu snagu, potrebno je da u sastav divizije što prije bude upućena XIX. Birčanska brigada.²³ Našu bolnicu uspjeli smo za sve

²² Vojo Ivanović

²³ Ova brigada se tada nalazila na prostoriji Srebrenica — Vlase-nica — Šekovići (vidi dok. br. 1—10, k. 1112 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

vrijeme ofanzive da sačuvamo ali problem iste se nužno postavlja. Usljed velikih pokreta, borbi, kao i velike zime na našem manevarskom području, ozdravljenje naših ranjenika, kojih ima mnogo, vrlo je usporeno. Potrebno bi bilo našu bolnicu negdje smjestiti u podesnu bazu. Napominjemo da smo u početku ofanzive primili veći dio ranjenika XVII. Divizije, kao i iz ostalih jedinica.

Molimo vas da nam što hitnije uputite XIX. Birčansku brigadu u sastav divizije, jer situacija na prostoriji Šekovići — Vlasenica to dozvoljava, pošto se na toj prostoriji nalaze sada jedinice XVII. Divizije i Južnomoravska brigada.

Mi ćemo izdati naređenje XIX. Birčanskoj brigadi da dođe u sastav divizije ukoliko nije dobila specijalan zadatak na tom sektoru.

Preko V. Divizije radiogramom tražili smo vezu sa vama, koju nismo imali od 23. decembra 1943. jer nam se radio stanica pokvarila a 25. decembra propala.

V. Divizija dobila je naređenje [od] VŠ za pokret prema Srbiji²⁴ kada za to bude dozvoljavala situacija. Prema tome V. Divizija otišla je na prostoriju Goražde — Jabuka — Rogatica²⁵ sa namjerom da se u povoljnom momentu kod Višegrada ili Goražda prebaci za Srbiju. V. Divizija u probijanju sa prostorije Vareša na prostoriju [s.] Okruglica imala je također žestoke borbe, tako da dobar dio svojih ranjenika nije bila u stanju da spasi.

Naše manevarsko područje biće Romanija — Sokolovići — Nišići — Okruglica na kojoj ćemo prostoriji sačekati vaše daljnje direktive. Ukoliko ne uspijemo da dobijemo direktive od vas, mi ćemo kad V. Divizija pređe u Srbiju krenuti na prostoriju Goražde — Jahorina — Trnovo.

Raspored naših snaga:

II. Krajiška brigada: Nišići — Čevljanovići — Sabanci, orijentisana prema Varešu i Brezi i Semizovcu.

XVII. Majevička brigada: na prostoriji Ajdinovići — Vladojevići — orijentisana prema Olovu i Sokolcu.

Romanijski P. odred: na prostoriji Malo Polje sa zadatkom orijentacije prema drumu Han Pijesak — Sokolac i veze sa Birčanskom brigadom, kao i sa vama.

²⁴ U naređenju Divizije od 1 januara 1944 god. stoji:

»Naši zadaci:

Po naređenju V.Š. osnovni zadatak naše divizije je prelaz preko reke Drine za Srbiju i to na sektoru Višegrada».

Vidi o tome dok. br. 1—1, k. 781 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

²⁵ Vidi Dnevnik (drugu svesku) komandanta Pete NOU divizije Milutina Morače. Dnevnik se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2/1, k. 2015.

2. januara 1944. god.²⁶ prilikom bombardovanja sela Žunovi, gdje se je nalazio Štab naše divizije, poginuo je politkomesar ove divizije, drug Pavle Goranin-Ilija²⁷ i drug potpukovnik Ante Vidaković. Obadvojicu drugova smo uz počasti sahranili u s. Žunovi. Povodom smrti politkomesara divizije druga Ilije održaće se po svim brigadama ove divizije komemoracija našem dragom drugu Iliji, kao i potpukovniku Vidakoviću.

Potrebno je što hitnije postaviti novog politkomesara ove divizije.

2. Majevički bataljon uputite preko Birčanske brigade u sastav divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba,
Petovar²⁸

Komandant, major
Kosorić Pero

(M. P.)

²⁹P. S. . . .

Treba da nam hitno odgovorite po svim pitanjima, i ova rešite, važno je pitanje veze sa vama, pitanje 17. Majev. i 19. Birč. brigade.

Šaljemo vam 15-dnevni izvještaj³⁰ od 15-XI — 1-XII-43. god. Izvještaje [od] 1-I-44. do 3-I-44. god. poslaćemo vam sljedećom poštom.

Žunovi

²⁶ Izvještaj je pisan 31 decembra 1943 god. a raznim podacima dopunjen je 2 januara 1944 godine.

²⁷ Narodni heroj

²⁸ Rudi

²⁹ Sljedeći tekst dopisan je na originalu plavim mastilom, latinicom.

³⁰ Vidi dok. br. 78.

**NAREĐENJE ŠTABA DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE
OD 31 DECEMBRA 1943 GOD. ŠTABU DRUGE BRIGADE ZA
POKRET I SMJEŠTAJ NA PROSTORIJI KAPAVICA — KO-
VAČI — GOLOBRĐE¹**

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE

Broj: 144

31 decembra 1943

n — čas.

s. Ubla

pov. 73 —

»2« X Brigade nalazi se pod va-
šom komandom.²

»200 N«³

Prije 5 dana izvješteni smo da u Stocu ima 300 Švaba i da je tamo stigao štab jedne njemačke divizije.⁴ Obavješteni smo da su četnici u Bileći imali mnogo mrtvih. Prije dva dana Švabe su napustile Viluse i otišle [ka] Trebinju. Sada čujemo neko pucanje, izgleda, na prostoru Pilatovci — Mirkovići — ne znamo ko vodi borbu. Jutros je jedan avion došao od Vilusa, kružio nad Bilećom i nisko leteći otišao za Plana — Stolac. Izvještaja od X Brigade nemamo.

Mora se biti oprezan i na pravac od Stoca preko Dabra ka Planoj i Mekoj Grudi.

Da bi omogućili makar kraći odmor II Brigade, a za to vrijeme ispitali stanje naročito u Stocu — Nevesinju i Gacku,

NAREĐUJEMO:

1. — II Hercegovačka N.O.U. Brigada krenuće sutra sa sadašnje prostorije oko 7 časova i razmjestiće se na prostoru Kapavica — Kovači — Golobrdje⁵ izviđajući dobro [ka] Planoj i organizujući tamo obavještajnu službu ka Dabru i Stocu, izviđati duboko ka Bileći i Bratogoš — Tisac, manjim dijelovima osmatrati preko Travnog Dola — Prokovac (k. 1255), a jedan bataljon smjestićete u selu Voljice koji da drži zasjedu na

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 32—1, k. 1149—II.

² Na originalu dopisano mastilom, latinicom. Odnosi se na Drugu brigadu (vidi dok. br. 156 i 165).

³ Dokumentat je upućen Štabu Druge hercegovačke brigade.

⁴ Redakcija nije mogla da ustanovi tačnost ovog podatka.

⁵ Opširnije o pokretu i smještaju Brigade vidi dok. br. 31—1, k. 1149—II u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Velikom Planiku i Kobiljoj Glavi. Ovaj bataljon da razvije ob. službu ka Riocima radi ispitivanja stanja u Nevesinju a sa Kobilje Glave izviđati Stepen.

Drum neprekidno rušiti, a naročito na Kobiljoj Glavi i kod Lađevića.

Štab te brigade smjestiće se u Kapavici ili Kovačima.

Pod vašom komandom i dalje ostaje Banjsko-vučedolski bataljon koji da teži razbijati četnike na prostoru Drpe — Klenak — Tupan — Riječani održavajući s vama stalnu vezu. Bilečku partizansku četu ostaviti na prostoru Vrbica — Baljci sa zadatkom da budno prati stanje u Bileći, ka Trebinju i Zavođu i o svemu vas na vrijeme izvještava.

Ukoliko bi bande krenule na vas brzo, procijenite pravce njihovih napada, obezbjedite se sa bokova pri tome i na vrijeme pređite u protivnapad bacajući im glavninu u obuhvat oba ili bar jednoga krila, te da ih uništimo na otvorenom prostoru.

Tražili smo nešto municije za vas od Južnohercegovačkog partizanskog odreda.

2. — Ovaj štab, diviziska bolnica smjestiće se u selu **Poljice** gdje su i prije bili i kreću iz Uble sutra u 7 časova preko Turuntaša.

Ovaj štab i bolnica smjestiće se u istim kućama gdje su i prije bili. Naša prateća četa izviđaće preko Hercegove Gradine i održavati vezu sa Dulićima.

3. — Bataljon iz Voljica da i nas neposredno izvjesti na slučaj pojave neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Dragiša Ivanović

Komandant — p. pukovnik
Vlado Šegrt

Načelnik štaba — p. pukovnik
Rade Hamović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA PRVE VOJVOĐANSKE BRIGADE
ŠTABU ŠESNAESTE NOU DIVIZIJE O BORBAMA NA TRE-
BAVI I OKO TUZLE OD 8 DO 31 DECEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
I VOJVOĐANSKE BRIGADE
31 XII 1943 god.

ŠTABU XVI N.O.U. DIVIZIJE

Dostavljamo vam operativni izvještaj o akcijama i pokretima, koje je izvela ova brigada od dana prelaska iz Srema i priključivanja I operativnoj grupi naše divizije pa do danas:²

8. XII 1943 Naša brigada dobila je naređenje da se sa prostorije Labucka — Zloselo — Vukosavci prebaci na prostoriju Humci — Navioci i prisajedini I operativnoj grupi.³ Toga dana izvršili smo pokret na novu prostoriju i po naređenju I operativne grupe jedinice su razmještene na prostoru Humci — Sitari. Sa nama smo dopratili i divizijsku bolnicu broj 2 koja se te večeri smjestila u D. Humce. U toku ovoga marša nije bilo nikakvih značajnih promjena.
9. XII 1943 Sa prostorije Humci — Sitari rano ujutru izvršili smo pokret i smjestili se na sektor Straža — Crveno Brdo — Jasenica. Po dolasku na novi teren I i III bataljon su davali obezbjeđenje na cesti Tuzla — Srebrnik u visini sela Straže.
10. XII 1943 Brigada se pomjerila na prostoriju Zulumi — D. Srebrnik — Huremi — Čehaje. Naš je zadatak bio kontrola ceste Tuzla — Srebrnik i održavanje veze sa jedinicama III brigade na prostoru Sladna — Omerbašići. Toga dana nije bilo nikakvih promjena na prostoru naše brigade.
11. XII 1943 Sve naše jedinice ostale su na istim mjestima kao i prethodnog dana, gdje se ljudstvo odmaralo i jedinice sređivale.

¹ Kopija originala, pisana na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5—4/4, k. 964.

² Za vrijeme boravka u Sremu Brigada je izvela nekoliko akcija. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 6, dok. br. 179.

³ Vidi dok. br. 182.

12. XII 1943 U 4 časa ujutru brigada je izvršila pokret na prostoriju Musl. Špionica — Kat. Špionica — Zuberovo Brdo, dok se I bataljon pomjerio iz Zuluma u G. Srebrnik. Na ovim mjestima jedinice su ostale i u toku noći.
- 13 XII 1943 Naša brigada dobila je zadatak da izvrši pokret do Gradačca, a odatle kolima da se prebaci do Bos. Šamca i da likvidira noću 13/14 ov. mjes. neprijateljski garnizon u Šamcu. U tom cilju izvršen je pokret sa II, III i IV bataljonom rano ujutru i bataljoni su stigli u G. Lukavac u 14 h. 1 bataljon sa ostalim dijelovima ove brigade ostao je na prostoru Jelovče Selo — D. Lukavac. Usljed oskudice kola, prilično dugog marša koga su jedinice izvele do Gradačca, kao i nedobijenih podataka od strane Komande mjesta Gradačac — koji su podaci bili potrebni za ovu akciju, toga dana nismo pošli na izvršenje zadatka. O odustajanju od postavljenog zadatka obavijestili smo Štab divizije, od koga smo iste noći dobili novo naređenje da sa dva svojih bataljona izvršimo čišćenje ustaškog sela Tramošnice.
- 14 XII 1943 U 3 časa ujutru pošli smo sa II i III bataljonom iz Gradačca na Tramošnicu. U Tramošnicu smo stigli oko 7 časova ujutru i ušli u selo bez otpora. Naoružana ustaška milicija bila je skoro cijela u Šamcu. Iz nekoliko kuća pucali su na naše jedinice, ali su takvi bili uhvaćeni... U ovom selu zaplijenili smo 10 »Mauzerovih« pušaka i oko 20 »Vendlovki« koje smo predali Komandi mjesta Gradačac. Takođe smo našli oko 80 pari cipela.
- Istoga dana sa ova dva bataljona prebacili smo se na prostoriju D. Mionica, gdje smo ostali u toku noći. Za ovo vrijeme akcije na Tramošnicu IV bataljon se nalazio u G. Lukavcu, a I u Jelovče Selu.
- 15 XII 1943 Dobili smo naređenje da sa naša dva bataljona, a u zajednici sa jedinicama III i V brigade, izvršimo marš do Sokola i u 22 časa napadnemo i likvidiramo Sokol⁴ — glavno zelenokadrovsko uporište na terenu istočne Bosne. U vezi sa ovim zatomkom urađeno je:

1.) Odmah po dobijanju naređenja za napad na Sokol krenuli smo sa II i III bataljonom iz

⁴i⁵ Vidi dok. br. 182, objašnjenje br. 22.

D. Mionice preko Kerepa i Srnice za Sokol. Naš II bataljon imao je zadatak da napadne Sokol pravcem Hodžići — Bukva — Sokol, dok je III bataljon napadao pravcem Sehratlje — k. 551 — Sokol. Desno od III bataljona napadale su jedinice V brigade, a lijevo od II bataljona jedinice III brigade.

2.) Druga dva naša bataljona nalazila su se: IV u Sronicama sa zadatkom obezbjeđenja intendanture i ostalih dijelova ove brigade. I bataljon obrazovao je divizijsku rezervu prilikom napada na Sokol i nalazio se u selu Doborovci.

3.) Prema zapovijesti Štaba divizije napad je trebao da otpočne u 22 časa, ali naša dva bataljona usljed dugog marša i udaljenosti od Sokola, kao i velikog broja srušenih mostova u pravcu Gradačac — Sokol, stigli su na polazne položaje za napad tek u 1 čas poslije pola noći. Sa polaznih položaja bataljoni su se spustili u Sokol, gdje su našli jedinice III brigade koje su ušle u Sokol bez naročitog otpora oko 23 časa.

16 XII 1943

Uhvatili smo vezu sa jedinicama V brigade.

Neprijatelj je iz Sokola blagovremeno pobjegao za Gračanicu i sa sobom evakuisao sav važniji materijal. U staroj tvrđavi u Sokolu nalazilo se 20—30 zelenokadrovaca sa njihovim glavnim organizatorom Pjanom. Pristupili smo likvidaciji tvrđave pomoću protivkolskog topa, međutim top je bezuspješno tukao tvrđavu, tako da smo ga izvukli iz sela. Obzirom na pretrpanost jedinica u Sokolu, izdali smo naređenje u samu zoru III bataljonu da krene za Doborovce i da se smjesti u zaseoku Hamidovići, a II takođe da izađe iz sela i zadrži [se] u Hodžićima — sa jednom isturenom četom kod Han Bukve, u cilju održavanja veze sa jedinicama III i V brigade koje su bile isturene prema Gračanici. Ostali naši bataljoni ostali su na svojim ranijim mjestima.

4.) Oko 10 časova neprijatelj je intervenisao od pravca Gračanice i napao položaje III i V brigade. Otvorila se jača borba u kojoj je neprijatelj uspio da izbije do u visini Han Bukve. Ipak jednim manevrom jednog dijela jedinica III brigade neprijatelj je primoran da se oko 17 časova povuče za Gračanicu.⁵

5.) U ovoj akciji ispoljili su se mnogi nedostaci, a naročito u pogledu jednovremenog napada, a kasnije velikog nagomilavanja ljudstva u jednom mjestu kao i slabog sadejstva između bataljona u pojedinim brigadama, kao i između samih brigada. Prilikom nailaska intervencije od Gračanice, štabovi brigade nisu imali dovoljno samostalnosti i inicijative da svoje jedinice povedu odlučno u napad na neprijatelja i da ga do nogu potuku.

Osim navedenih nedostataka moglo se konstatovati da rukovodstva nemaju jedinice u svojim rukama i da se tim jedinicama ne dodjeljuju na vrijeme zadaci, usljed čega borci ostaju na jednom istom položaju duže vremena i tako trpe veće gubitke. Usljed ovih grešaka počele su pojedine jedinice iz sve tri brigade napuštati svoje položaje usljed izvjesne demoralizacije koja je nastupila radi neorganizovanog kontranapada na neprijatelja i nedovoljne čvrstine štabova bataljona.

6.) U ovoj borbi naša brigada imala je 1 mrtvog i 5 ranjenih drugova. Među ranjenim je i komandant brigade drug Marko Peričin-Kamenjar, koga je ranila topovska granata.

Materijalne koristi u ovoj akciji naša brigada nije imala.

17. XII. 1943. Brigada je razmještena i ostala u toku dana na prostoru Doborovci — Srnice. Toga dana neprijatelj nije vršio ispade u pravcu naših položaja.

18 XII 1943 I bataljon ostao je na položajima Hodžići — Bukva, a III u Doborovcima, zaselak Hamidovići, dok su se II i IV bataljon pomjerali u D. Džakule. U toku ovoga dana neprijatelj takođe nije vršio ispade u pravcu nas.

19 XII 1943 U 4 časa ujutru sve jedinice naše brigade krenule su preko Srnica za Gradačac. Naša brigada dobila je zadatak da noću 19/20 ov. mjes. likvidira neprijateljski garnizon u Bosan. Šamcu. Radi izvršenja ovoga zadatka, i brže pokretljivosti bataljona, sve komore i slabije pokretni dijelovi ove brigade zadržati su kod V brigade, po naređenju divizije, u Kerepu, tako da je samo naoružano ljudstvo krenulo u ovu akciju.

Likvidacija Bos. Šamca izvedena je na sljedeći način:

1.) U Bos. Šamcu nalazilo se oko 300 neprijateljskih vojnika — uglavnom ustaše sa jednim malim dijelom domobrana i sa oko 30 Nijemaca. Od naoružanja neprijatelj je u Šamcu imao 2 teška bacača, 3 — 4 teška mitraljeza, oko 15 p. mitraljeza, a ostalo puške.

Odbrana Bos. Šamca organizovana je uglavnom na unutrašnjem sistemu odbrane nastanjenih mjesta. Na glavnim ulazima — kojih je bilo 4, kao i na uglovima Šamca, nalazili su se okrugli zidani bunker u kojima su bila postavljena automatska oruđa. Žičanih prepreka nije bilo. Sa istočne i zapadne strane kroz kanal oko samog grada bila je puštena voda koja je trebala da posluži kao prepreka napadačevoj pješadiji. Glavne zgrade u kojima se neprijatelj nalazio u Šamcu bile su Sokolski dom, Vatrogasni dom i Domdo kancelarija.

Najbliži garnizoni od kuda je moglo doći pojačanje bili su Brčko i Brod.

2.) U 17 časova naša dva bataljona krenuli su iz Gradačca utovareni u kolima, prema Bos. Šamcu, dok su druga dva pošla pješice. Svi bataljoni su stigli pred Bos. Šamac baš prije određene časa za napad.

3.) Napad na Bos. Šamac izvršili smo sa sva četiri naša bataljona. Bataljoni su dobili sljedeće pravce napada i zadatke:

a) III bataljon kreće se zapadnom ivicom Bos. Šamca između grada i Bosne zaobilazeći Šamac sa sjeverne strane i ubacujući se u grad prema Sokolskom domu. Zadatak je ovog bataljona bio da sa dvije čete odsječe Sokolski dom od grada i da isti likvidira a sa jednom četom da se postavi prema Sokolskom domu i prevozu od Sokolskog doma preko Save za Slav. Šamac. Ova četa trebala je da spriječi bježanje neprijatelja čamcima preko Save, kao i radi eventualnog sprečavanja dolaženja pojačanja sa druge obale.

b) I bataljon dobio je zadatak da pregazi kanal desno od ulaza ceste Gradačac — Šamac u Šamac, i da upadne u desnu polovinu grada. Po ulasku bataljona u grad, dvije čete je trebao da orijentiše prema bunkeru na jugoistočnoj ivici grada, prema Domdo kancelariji i izlazu iz Šamca prema Brčkom. Sa jednom svojom četom da se

orijentiše prema Vatrogasnom domu i bunkeru na ulazu u grad od pravca Gradačca.

c) IV bataljon imao je za zadatak da zatvori i onemogući bježanje neprijatelja u pravcu Orašja i Brčkog, radi čega je ovaj bataljon postavljen na istočnoj ivici Šamca — sa jednom četom orijentisanom prema Orašju, a sa dvije prema izlazu iz Šamca i cesti Šamac — Orašje. Ovaj bataljon imao je i za zadatak da potpomogne likvidaciju bunkera na ulazu u Šamac od pravca Orašja.

d) II bataljon postavio se sa dvije čete na desnoj obali Bosne — orijentisan dijelom prema Prudu, a jednim dijelom prema izlazu iz Šamca za Prud. Jednu svoju četv postavio je lijevo od žand.[armeriske] kasarne sa zadatkom da potpomogne likvidaciju bunkera na glavnom ulazu od pravca Gradačca i bunkera na jugozapadnom uglu Šamca.

Štab brigade i brigadni sanitet nalazili su se kod ciglane na cesti Gradačac — Šamac.

4.) Napad je otpočeo u 23,45 časova. III bataljon prilikom prolaska preko drumca Šamac — Prud naišao je na zasjedu jačine 20 neprijateljskih vojnika i jednim p. mitraljezom. Borci su pregazili preko kanala gdje je voda bila skoro metar dubine i uspjeli da za nekoliko minuta razjure zasjedu i zarobe puškomitraljez. Odmah poslije ovoga bataljon se ubacio u grad i uspio da neopaženo dođe do Sokolskog doma, razoruža stražara i zauzme Dom.

I bataljon pregazio je takođe kanal i sa izvješnim brojem žrtava ubacio se u grad, zauzeo Vatrogasni dom, likvidirao bunker na jugoistočnom uglu grada i došao do Domdo kancelarije, gdje se vezao sa III bataljonom.

II bataljon sa Mačvanskom četom⁶ uspio je da za nepunih 15 minuta likvidira bunker na glavnom ulazu ceste Gradačac — Šamac.

⁶ Prema izjavi druga Paška Romca-Zdravka, Mačvanska četa je formirana od kadrova i nešto boraca koji su se prebacili iz Srbije (većinom iz Mačve) i Srema na slobodnu teritoriju u istočnoj Bosni. Od nje je kasnije formiran Mačvanski NOP odred (vidi dok. pod reg. br. 54—1/7, k. 408 i 20—26 3, k. 212 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta). Odred je ostao u sastavu jedinica Šesnaeste NOU divizije sve do aprila 1944 god.

Početkom aprila 1944 god. Vrhovni štab NOV i POJ naredio je, preko Trećeg korpusa NOVJ, Radu Kušiću, pozadinskom radniku, da iz

IV bataljon likvidirao je bunker na ulazu ceste od Orašca u Šamac.

Poslije tročasovne žestoke borbe Šamac je bio u rukama naših jedinica.⁷ Neprijatelj nije uspio da pobjegne. Jedan vrlo mali broj prebacio se čamcima preko Save odmah čim je otpočela borba. Svi ostali su pohvatani ili u borbi izginuli. Prije samog pada Šamca nekoliko čamaca neprijateljskih vojnika pokušalo je da se prebaci iz Šamca preko Save, ali su ih naši bataljoni osujetili pomoću raketla, osuli na njih jaku puškomitraljesku vatru i uspjeli da potope 2 čamca. Nekoliko neprijateljskih vojnika pokušalo je da prepliva Savu, međutim, kada su vidjeli da neće uspjeti, ponovo su se vratili i isplivali na našu obalu.

20 XII 1943

5.) U 2 časa i 30 minuta ujutru 20 ov. mjeseca neprijatelj je bio potpuno savladan. Tom prilikom u ruke naših boraca pao je sljedeći ratni materijal: 2 teška bacača sa nišanskim spravama, 3 teška mitraljeza, 11 p. mitraljeza, 6 mašinskih pušaka, 210 mina za teški bacač, preko 40.000 pušanih i mitraljeskih metaka, preko 300 vojničkih uniformi, 52 sanduka šećera, 60 buradi petroleja i prilična količina drugih stvari i životnih namirnica.

6.) U ovoj borbi neprijatelj je imao oko 70 ubijenih i utopljenih u Savi, 110 zarobljenih ustaša i domobrana, 9 ubijenih njemačkih vojnika i priličan broj ranjenih. Takođe su naši borci zaro-

istočne Bosne pređe u istočni Srem, uspostavi vezu sa partiskom organizacijom u Srbiji i uz njenu pomoć formira jedinice od beogradske radnika, koji su kasnije poslužili kao rukovodeći kadar. Ove su jedinice takođe imale zadatak da vrše stalne akcije u Sremu i na desnoj obali Save, kao i da stvaraju stalne i sigurne kanale za prelaz novih boraca iz Srbije u Srem.

Tek što je primljeno naređenje, formiran je u Sremu 6 aprila 1944 god., jedan bataljon, uglavnom od Mačvanskog NOP odreda. Krajem maja u Sremu je takođe formiran još jedan bataljon. Oba bataljona su vodila teške i skoro svakodnevne borbe, u kojima su borci stekli veliko iskustvo, koje im je omogućilo da po prelasku u Srbiju izvrše postavljene im zadatke. Bataljon koji je prešao preko Save u Srbiju ušao je u sastav Druge šumadske brigade. Drugi bataljon je, nešto kasnije, otišao u Banat, a zatim prešao Dunav kod Grocke. On je imao oko 300 odlično naoružanih boraca. Od njega i Kosmajskog NOP odreda formirana je Prva kosmajska brigada. (Ovo objašnjenje u drugom i trećem stavu dao je drug Rade Kušić).

⁷ Vidi dok. br. 235.

bili 1 njemačkog oficira — poručnika i 1 podoficira.

7.) Naši gubici bili su u ovoj borbi 15 mrtvih i 30 ranjenih vojnika.

8.) Za ovu akciju može se reći da je izvedena tačno po predviđenom planu i da su svi bataljoni u potpunosti izvršili svoje zadatke. Ono što je karakteristično za ovu akciju — to je da je prilikom ulaska jedinica u grad i borbe unutra postojala čvrsta veza između svih bataljona i da su bataljoni zajednički sadejstvovali prilikom likvidacije pojedinih uporišta.

Štabovi bataljona, kao i komande četa, bili su na priličnoj visini, držali su i imali jedince u svojim rukama. Postojala je tijesna veza između štabova bataljona i komandi četa, kao i ovih sa vodnicima i desetarima, pa i samim borcima.

Borci su pokazali neobičnu hrabrost i elan, tako da su stvarno u jednom silovitom naletu uspjeli da neprijatelja zbune i obezglave, tako da se neprijatelj nije snašao, već je u svome bježanju po gradu naletio čas na jedan, čas na drugi bataljon.

9.) Ipak, i pored svih dobrih vojničkih strana i drugih osobina koje su pokazali rukovodioci i borci, mogle su se uočiti i pojedine greške koje su u izvjesnoj mjeri bile razlog našim većim gubicima. Tako prilikom samog podilaženja i prilaznja jedinica samoj ivici grada ljudstvo je zadržavano na otvorenom prostoru usljed toga što je neprijatelj otvarao vatru u pravcu nastupanja naših jedinica. Ovo oklijevanje poticalo je uglavnom od nedovoljne energičnosti štabova bataljona koji su trebali da se sa ljudstvom što prije dočepaju zgrada i da odatle koristeći zaklon napreduju dalje. Osim ovoga, na pojedinim mjestima ljudstvo se prilično gomilalo, ali zahvaljujući nepreciznoj neprijateljskoj bacačkoj vatri zbog ove naše greške nismo imali gubitaka.

Poslije zauzeća Bos. Šamca, prilikom evakuacije ratnog materijala, takođe se moglo uočiti da ta evakuacija nije išla potpuno po planu. Naime, ljudstvo se više zadržavalo po zgradama gdje je vojska stanovala, tražeći stvari i odijelo za sebe, umjesto da su štabovi bataljona i komande

četa preduzimali sve mjere da se ratni materijal što brže evakuiše.

10.) U 9 časova prije podne naišao je od Slav. Broda jedan brod niz Savu. Naši borci otvorili su na njega jaku mitraljesku vatru, tako da su ga zbunili — da posada broda nije znala odakle trpi vatru. Zahvaljujući tome što je prije 15 minuta naš protivkolski top bio upućen u pravcu Gradačca, brod je uspio da pobjegne niz Savu.

11.) U 10 časova naredili smo jedinicama da napuste Šamac i izvrše marš na prostoriju G. Lukavac — Gradačac — Kat. Ledenica. Na ovu prostoriju bataljoni su stigli oko 17 časova, gdje su se zadržali i odmarali.

21. XII. 1943 Naši bataljoni bili su razmješteni i to: I i IV u Skugrićima, a II i III u G. Lukavcu. Toga dana bataljoni su se odmarali i pripremali za akciju na trebavske četnike. Ove večeri dobili smo zapovijest⁸ od Štaba divizije za čišćenje Trebave od četničkih bandi.

22. XII. 1943 Prema dobijenoj zapovijesti za čišćenje Trebave, u zajednici sa V i III brigadom naša brigada krenula je na ovaj zadatak u dvije kolone.

1). Desna kolona: I i IV bataljon kretali su pravcem Skugrić — Orahova Šuma (k. 299) — Simići — Koprivska Trebava — k. 527. Ovom kolonom komandovao je zamjenik komandanta⁹ brigade sa zamjenikom politkomesara.

2). Lijeva kolona: II i III bataljon i ostali dijelovi brigade kretali se pravcem: G. Lukavac — Krečnice — Bjelike (k. 381) — k. 391 — Brekinja (k. 455) — Brezova Kosa (k. 442) — Markovići — k. 458. Ovom kolonom komandovao je načelnik¹⁰ ovoga štaba i politički komesar¹¹ brigade.

3). Obadvije kolone krenule su 22. ov. mj. u 5 časova ujutru određenim pravcima. Marš je bio težak i naporan usljed velikog blata. Pored toga, preglednost terena bila je vrlo slaba usljed guste magle koja je vladala skoro cijelo vrijeme. Ipak, pored svih teškoća prilikom kretanja obadvije ko-

⁸ Dokument nije pronađen.

⁹ Ilija Bogdanović

¹⁰ Puniša Grujić

¹¹ Paško Romac-Zdravko

lone izbile su na određene tačke, t.j. desna u Koprivske Trebave, a lijeva u s. Markoviće. Prilikom dodira ovih dviju kolona i hvatanja veze usljed guste magle došlo je do sukoba između patrola. Tako je u ovom sukobu poginuo jedan drug, dok je jedan drugi ranjen.

4). Neprijatelj se sa svojim glavnim snagama nalazio na Dugim Njivama. Mi smo u 14 časova sa I, II i IV bataljonom preduzeli napad na Duge Njive sa zapadne strane od pravca Markovića i Koprivskih Trebava. Prilikom podilaženja Dugim Njivama povezali smo se sa jedinicama V brigade koje su napale Duge Njive sa sjeverne i istočne strane.

Neprijatelj je davao žilav otpor iz rovova na Dugim Njivama. Našim borcima ometala je jedino magla te tako nisu mogli osmotriti neprijatelja na položajima, već su se upravljali prema neprijateljskoj vatri. Borba je trajala sve do 17 časova kada je neprijatelj bio savladan i protjeran. Jedinice naše i V brigade zauzele su Duge Njive — glavno četničko uporište na Trebavi.

5). Prilikom ove borbe neprijatelj je imao na sektoru ove brigade 10 do 15 mrtvih i veći broj ranjenih. Pored toga, zarobili smo 18 četnika. Od ratnog materijala zaplijenili smo svega 12 pušaka.

6). Naši gubici bili su 2 mrtva i 6 ranjenih drugova.

7). U ovoj borbi starješine su pokazale upornost u proganjanju četničkih bandi. Takođe kod boraca osjetila se i uočila velika mržnja prema četnicima.

Obzirom na gustu maglu i nepoznavanje terena jedinice su sa uspjehom izvršile svoj zadatak. U ovoj akciji nismo zapazili nekih naročitih nedostataka i propusta, osim slabe štednje municije, naročito kod našeg IV bataljona koji je u borbi na Dugim Njivama potrošio 2800 metaka. Pored toga, prilikom polaska u ovu akciju jedinice nisu krenule u 4 časa ujutru — kako je to zapoviješću bilo naređeno, već u 5 časova usljed razbacanosti četa u selu i nedovoljne preduzimljivosti štabova bataljona da se pokret izvrši na vrijeme.

Po završetku ove akcije brigada je bila smještena na prostoru Duge Njive — Markovići — Kopriv. Trebava.

23 XII 1943 Jedinice su ostale na prostoriji Duge Njive — Markovići — Koprivska Trebava. Davana su samo lokalna obezbjeđenja. Toga dana nije bilo nikakvih značajnih promjena. Sa nama se nalazio i Štab divizije.

24 XII 1943 Sa prostorije Duge Njive — Koprivska Trebava brigada je izvršila pokret i to: III bataljon za Skugriće, IV Riječani, II Tarevci i I bataljon sa teškim ranjenicima u selo Vranjak. Zadatak brigade je bio osiguranje mostobrana na ovostranoj obali Bosne u cilju prebacivanja naših snaga preko rijeke, a u slučaju neprijateljske ofanzive na Trebavu, koja je bila u izgledu i pripremi.

Ovoga dana u Modriču su ušli neprijateljski tenkovi od pravca Šamac — Gradačac, gdje su se zadržali u toku noći. Jedan broj tenkova (njih oko 10) produžili su iz Modriče u pravcu Doboja, gdje su se nekoliko njih zaglavili u blato ispod sela Koprivne.

25. XII 1943. Svi bataljoni i ostali dijelovi ove brigade, poslije podne, pomjerali su se na prostoriji Koprivna — Vranjak — Babešnica. Ovaj pokret imao je svrhu približavanje jedinica mjestima prelaza preko rijeke Bosne. Toga dana dobili smo naređenje od Štaba divizije da se u toku noći 25/26 ov. mjes. prebacimo sa jedinicama u Cent. Bosnu, pošto je neprijatelj već otpočeo da koncentriše svoje snage na pojedinim tačkama oko Trebave. Naročito je neprijatelj upotrebljavao veći broj tenkova i oklopnih automobila za krstarenje i zatvaranje cesta i prolaza. Svi znaci su odavali da je ofanziva već u početku.

Usljed pomanjkanja prevoznih sredstava i prisustva neprijatelja na cesti ispod sela Koprivne, i u selu Kožuhi, nismo mogli preduzeti prebacivanje jedinica preko Bosne. U saglasnosti sa Štabom divizije donijeta je odluka da se u toku noći ponova prebacimo na masiv Trebave i da odatle ocijenimo situaciju i krenemo u novom pravcu.

Te večeri uspjeli smo da sa našim I bataljonom prebacimo 80 teških ranjenika preko rijeke Bosne uz pratnju jednog bataljona Trebavskog

p. odreda. Ranjenici su bazirani u selima preko rijeke Bosne.

26 XII 1943 Sve jedinice ove brigade izvršile su pokret iz s. Vranjaka u 3 časa ujutru na prostorijsi Duge Njive — Koprivska Trebava, gdje su ostale u toku dana.

27 XII 1943 U 4 časa ujutru brigada je krenula sa gore navedene prostorije na novu prostorijsu Međeđa — G. Džakula. Na ovim mjestima jedinice su ostale sve do 21 čas, kada su izvršile pokret pravcem: Međeđa — Kupresi — Babunovići — Rapatnica — Ljenobud — Straža — Jasenica.

28 XII 1943 Sve jedinice ove brigade bile su u maršu. Prebacivanje preko ceste Gračanica — Gradačac izvršeno je kod Kupresa. Prilikom prebacivanja začelnog bataljona (I) naišli su tenkovi od pravca Gračanice i otvorili vatru na začelje kolone. Nismo imali žrtava i jedinice su se prebacile preko ceste. Po dolasku na prostorijsu Straža — Jasenica brigada se smjestila i ostala u toku noći.

Ovaj marš bio je jedan od najdužih i najtežih marševa koje su do danas vršile naše jedinice. U toku ovoga marša nekoliko boraca izostalo je iza brigade, ali su se naknadno priključili svojim jedinicama. Samo 4 druga nisu ni do danas došli u svoje jedinice.

29 XII 1943 Dva bataljona ove brigade (II i III) izvršili su pokret iz sela Jasenice za Drijenču sa zadatkom ispitivanja tuzlanske ceste i terena Majevica. Druga dva bataljona (I i IV) ostali su i dalje sa ostalim dijelovima brigade u Straži i Crvenom Brdu.

30 XII 1943 Naš II i III bataljon izvršili su pokret iz Drijenče za Mačkovac i Kozjak u cilju ispitivanja ceste Tuzla — Lopare — Čelić. Istoga dana i druga dva bataljona sa ostalim dijelovima brigade prebacili su se na prostorijsu Mačkovac — Vakuf. Na ovim mjestima jedinice su ostale u toku noći.

31 XII 1943. Naša brigada je krenula sa prostorije Vakuf — Mačkovac — Kozjak, u 3 časa ujutru, i prebacila se preko ceste Tuzla — Lopare — Čelić. Po izvršenom prebacivanju preko ceste bataljoni su se smjestili na prostorijsi Zlošelo — Labucka sa zadatkom kontrole ceste Tuzla — Čelić, ispitivanja snaga na cesti Zvornik — Tuzla i zatvaranja pravaca od Busije i Jelice.

Istoga dana naišla je jedna neprijateljska kolona od Tuzle, jačine: 100 vojnika, 3 tenka i sa većim brojem praznih kola. Jedna četa I bataljona, koja je bila u zasjedi prema Požarnici, otvorila je vatru na ovu kolonu i uspjela je da zaplijeni 30 konja sa kolima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab brigade načelnik,
major,

BR. 186

IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA TREĆE VOJVODANSKE BRIGADE ZA DECEMBAR 1943 GODINE¹

IZVOD IZ OPERACISKOG DNEVNIKA III. V.[OJVODANSKE] BRIGADE

1. XII. 1943.

Cela brigada vrši pokret po zapovesti XVI divizije² na prostoriju Vujičići — G. Rahić — Zovik Kalajdzija. Pokret je izvršen 1.XII.1943. ujutro.

I. bataljon: s. Vujičići.

II. u s. Bare (sa starim zadatkom) kod bolnice.

III. bataljon u s. Zovik Kalajdzija.

V. bataljon u s. G. Rahić (zas. Ograđenovac).

Intendantura, sanitet i kursevi u s. G. Rahić.

Štab brigade u s. G. Rahić.

Zadatak III. brigade jeste izviđanje neprijatelja i sprečavanje prodora njegovim manjim snagama od sela Brka, Šatorovića i Vražića.

Brojno stanje i naoružanje se promenilo. Brigada je dobila 242 nova druga i drugarice iz Srema.

29 pušaka oduzeto od musl. legije po selima.

¹ Original, pisan plavim mastilom, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 27—1, k. 1243.

² Redakcija je pronašla samo zapovijest od 30 decembra.

2. XII. 1943.

Sve jedinice naše brigade u 3 sata vrše pokret na nove položaje i to:

I. bataljon u s. Prijedor.

III. bataljon u s. Vujičići.

V. bataljon u s. Musl. Maoča, sa jednom četom u G. Rahiću.

Štab brigade, intendantura, sanitet i kursevi u s. G. Skakava.

I. bataljon izviđa i obezbeđuje pravac od Bukvika i Brke.

III. [bat.] od Vražića i Šatorovića, a V. od Palanke.

Na frontu I. i III. bataljona nije bilo promene.

Kod Palanke neprijatelj je opazio patrolu našeg V. bataljona, te na istu otvorio vatru, a odmah zatim artiljeriskom vatrom tukao s. G. Rahić.

Naša brigada nije imala žrtava.

3. XII. 1943.

Sve jedinice na položajima kao 2. XII. 1943. Naoružanje i brojno stanje brigade bez promene. Oko 9 časova neprijatelj je krenuo iz G. Brke u pravcu Bukvika i Rahića. U Bukviku se nalazio Posavski odred. Oko 10 časova je počela borba između D. i G. Bukvika.³ Posavski odred je tražio jednu četu za pojačanje od I. i jednu četu od našeg III. bataljona. Četa I. bataljona upućena za pomoć stigla je u Bukvik i odmah oko 11 časova stupila u borbu. Četa II. bataljona je kasnije stigla u zas. Lukavac. Neprijatelj je sa jačim snagama potiskivao Posavski odred, te je naš I. bataljon ceo pošao u pomoć Posavskom odred. Oko 14 časova bataljon se razvio za borbu između G. i D. Bukvika sa leve strane puta Bukvik — Brka. Neprijatelja su pripustili na 100 metara otstojanja, a onda su otvorili uragansku vatru, te su naterali neprijatelja da se povuče u D. Bukvik. Tada je neprijatelj pokušao sa tenkovima i tukao naše položaje, pored vatre iz tenkova, bacačima i topovima i mitraljezima. Naš protivkolski top nije mogao tući tenkove usled nezgodnog položaja, te su se naše čete I. bat. i Posavski odred povukli za 100 m. u nameri da tenkove i neprijateljsku pešadiju navuku bliže, kako bi protivkolski top mogao tući tenkove. Međutim, neprijatelj nije napredovao nimalo napred, nego se povukao u s. D. Bukvik. U povlačenju ga je neprimetno pratio jedan vod I. bataljona i ustanovio neprijateljske snage: 700 vojnika (Nemaca i Hrvata⁴), 2 bacača, 1 haubicu i mnogo automatskog oružja.

³ Vidi dok. br. 235.

⁴ Odnosi se na ustaše i domobrane.

Kada je neprijatelj počeo da od Brke nadire prema G. Rahiću, čete III. bataljona su se povukle od zas. Lukavac na nove položaje: Krušići — Gajevi. Četa V. bataljona se povukla iz Rahića na pogodnije položaje sa namerom da bi neprijatelja opkolila u samom selu, pošto je V. bataljon pošao sav iz Musl. Maoče u Rahić. Međutim, neprijatelj je to osjetio i odmah se povukao u pravcu Brčkog.

4. XII. 1943.

Po naređenju Štaba divizije naša brigada je dobila zadatak da zatvori pravac od Brčkog starom cestom i kontroliše pravac od Bukvika. Za izvršenje toga zadatka jedinice su raspoređene i to:

Štab brigade u s. Lukavica (zas. Filipovići). I. bataljon: Ciganluk — Brnjik — Vražići, III. bataljon kao brigadna rezerva u s. Lukavica (zas. Tadići), V.: Velino Selo. Intendantura i sanitet u s. Lukavica (zas. Kaštel). Po dolasku Štaba u s. Lukavica, doznaje Štab da su neprijateljski tenkovi i vojska u s. Piperi i Drijenči, radi čega se sanitet i intendantura vraćaju u Velino Selo.

U toku celoga dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

Naoružanje i brojno stanje brigade bilo je bez promene.

5. XII. 1943.

Jedinice brigade na istim mestima kao 4. XII. 1943. Naoružanje i brojno stanje brigade bilo je bez promene.

Noću 5/6. XII. 1943. 3 desetine III. bataljona sa 3. p. mitraljeza i protivkolskom puškom išle su u s. Piperi, sa zadatkom da unište 2 neprijat. tenka, koji su se bili zaglibili u s. Piperi. Međutim, nisu ih našli, jer ih je neprijatelj ranije odvuкао.

6. XII. 1943.

Raspored jedinica, brojno stanje i naoružanje brigade je isto kao 5. XII. 1943. Nikakvih promena nije bilo. Patrole nisu dolazile u dodir sa neprijateljem.

7. XII. 1943.

Raspored jedinica, brojno stanje i naoružanje isto kao 6. XII. 1943. Dodira sa neprijateljem nije bilo. Prikupljeni su mnogi podaci za neprijatelja.

8. XII. 1943.

Raspored, brojno stanje i naoružanje su bez promene. U toku dana slate su izviđačke patrole u pravcu neprijatelja.

U 19 časova brigada dobila zapovest da se premesti na prostoriju G. Dragunja — Tursunovići — Šahinovići. Brigada izvršila pokret u 24 časa.

Na novoj prostoriji raspored jedinica je sledeći i to: 9. XII. 1943 u 12 časova.

9. XII. 1943.

Štab brigade u s. Tursunovići.

I. bataljon u s. Tursunovići.

II. bataljon se vratio sa obezbeđenja bolnice iz s. Bare i smestio se u zas. Drapnići.

III. bataljon u G. Dragunji.

V. bataljon, sanitet i intendantura u s. Šahinovići.

Na ovim položajima brigadi je bio zadatak zatvaranje pravca Tuzla — Srebrnik — Gradačac.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

U toku noći 9./10. XII. 1943. jedinice brigade su rušile i objekte na drumovima pred svojim položajima.

U 23.45 časova brigada dobiva zapovest od XVI. divizije za pokret na prostoriji Brnjičani — Sladna. Pokret predviđen za 10. XII. 1943. u 4 časa.

10. XII. 1943.

Po novoj zapovesti zadatak brigade jeste: prikupljanje podataka o četnicima i zelenom kadru, razoružavanje muslimanske legije, i u slučaju neprijateljskog napada na I. ili V. brigadu istima odmah pomoći. Brigada treba da se smesti na prostoriji Brnjičani — Babunovići — Sladna.

Jedinice su pošle sa svojih položaja na novoodređene u 4 časa ujutro.

I. bataljon: Brnjičani.

II. — Lušnica.

III. — Babunovići (Brda, Avdići).

V. — Sladna (Omerbašići).

Intendantura i sanitet u Hrvatima.

U s. Sladna se nalazila jedna veća grupa zelenokadrovaca, koja je pružila otpor našem I. bataljonu, i to kod s. Brnjičani. Neprijatelj se bio utvrdio sa namerom da brani ulazak u selo Brnjičani. U pomoć se uputila jedna četa III. bataljona i jedna četa V. bataljona i to na kosu Glib (k. 343) — Salihbašići. V. bataljon je našao 2 mrtva zelenokadrovca i jednu pušku.

Brigada toga dana nije imala žrtava.

11. XII. 1943.

Sve jedinice na istim mestima kao 10. XII. 1943. Oko 12 časova neprijateljske jedinice (Bjelogardejci, Čerkezi potpomo-

gnuti sa zelenim kadrom) izvršile su iznenadan napad na V bataljon u s. Omerbašići. Bataljon nije bio spreman za borbu, nalazio se razmešten po kućama i potpuno nespreman za borbu. Bataljon nije imao nikakvih osiguranja, niti obezbeđenja. Neprijatelj je svojom jakom minobacačkom i mitraljeskom paljbom razbio bataljon, koji je inače bio nespreman. U bataljonu je nastala panika i nije bilo nikakve komande. Većina boraca se spasila bežanjem prema položajima II. bataljona. Bataljon je imao 4 mrtva, 11 ranjenih i 10 drugova nestalih.

Odmah čim je osetio napad na V. bataljon, pritekao je u pomoć naš II. bataljon i to od Lušnice u bok neprijatelju, tako da se neprijatelj nije imao vremena zadržati u selu Omerbašići, nego se morao navrat-nanos povući. Tako se spasila sva oprema i ranjenici, te većina konja. Također se tako samo mogao izvući V. bataljon u većini.

Noću 11/12. XII. jedna četa III. bataljona, V. bataljon i II. bataljon su trebali izvršiti napad na selo Omerbašići. U tome cilju su i patrole upućene koje su u 24 časa javile da u selu nema nikoga i da se neprijatelj povukao prema Panađurištu.

12. XII. 1943.

Sve jedinice na istim mestima, kao i 11. XII. osim V. bataljona, koji, sa jednom četom III. bataljona i II. bataljonom, vrši napad, odnosno vraćaju se u s. Omerbašići. Tu su zarobljena 2 zelenokadrovca, i kažnjeni svi oni koji su bili u zelenom kadru.

U toku dana nije bilo značajnijih promena kod ostalih jedinica.

Brigada je dobila novu zapovest od divizije za hitno čišćenje zelenog kadra. Radi toga jedinice ove brigade su dobile nove pravce kretanja.

I. bataljon: Brnjičani — Murati — Guljami — Alibegovići.

II. bataljon: Omerbašići — Panađurišta.

III. bataljon: Hrvati — Ahmići — Pirage — Panađurišta.

V. — Omerbašići — Smreka — Panađurišta.

Intendantura i sanitet u Lušnici.

Bataljoni su trebali vršiti napad na Panađurišta, gde se je po podacima neprijatelj utvrdio. U međuvremenu se ispostavilo da se neprijatelj povukao prema Sokolu, te jedinice dobivaju nove zadatke:

I. bataljon ostaje u s. Alibegovići za bočno obezbeđenje, II. ide u s. Doborovci i k. 450 za obezbeđenje od Sokola, V. ide u s. Doborovci radi čišćenja zelenog kadra, a III. ostaje radi bočnog obezbeđenja u s. Ibrići.

Jedinice su do pada mraka došle bez borbe na nove položaje.

13. XII. 1943.

Noću u 2 časa brigada je dobila zadatak: da se postavi na prostoriju: Špionica — Cerik — Prav. Srnice — Biberovo Polje, i da zatvori pravce neprijateljskog nastupanja od Brčkog, Tuzle i Gračanice. U ovome cilju porušiti sve mostove i propuste.

Jedinice su raspoređene:

I. bataljon: Musl. Špionice.

II. — Biberovo Polje.

III. — Cerik.

V. — Musl. Srnice.

Intendantura i sanitet: Prav. Špionica (Tutnjevac), a Štab brigade u Tutnjevcu.

Po izričitoj želji Štaba divizije, Štab brigade, intendantura i sanitet su se premestili u Prnjavor, da bi bili bliže bataljonima i Štabu divizije.

U toku dana do mraka jedinice su stigle na novoodređene položaje.

II. bataljon u toku noći 13/14. XII. 1943. dobio [je] od divizije neposredno naređenje da u toku noći istera neprijatelja iz s. Jelovče Selo. Bataljon je stigao u Jelovče Selo u 4 časa 14. XII. 1943., ali nije bilo neprijatelja u selu.

14. XII. 1943.

Sve jedinice na istim položajima kao 13. XII. 1943., s tim što se II. bataljon vratio u Biberovo Polje.

Naoružanje i brojno stanje isto kao 13. XII. 1943.

15. XII. 1943.

Brojno stanje i naoružanje brigade bez promene. Jedinice brigade na istim položajima i sa starim zadacima. Dodira sa neprijateljem nije bilo u toku dana na ovim položajima.

Brigada je 15. XII. 1943. u 13 časova dobila zapovest od XVI. N.O.U. divizije, sa zadatkom: napad na uporište zeleno-kadrovsko »Sokol«⁵ sa južne i istočne strane. Napad je trebao

⁵ U izvještaju Oružničkog Krilnog zapovjedništva Tuzla od 23 decembra 1943 god. stoji:

»Dne 16. prosinca 1943. u 0001 sat 1200 do 1500 partizana I. Majevičke i III. Vojvodanske brigade napalo je sa puškama, strojopuškama, strojnicama i bacačima mina na položaj Domdo—bojne u selu Sokolu 7 km. s.i. od Gračanice. Borba je trajala istog nadnevka do 0010 sati kada su partizani uz pomoć njemačke vojske odbijeni u smjeru Doborovaca 13 km. s.i. od Gračanice od kuda su došli, a gdje se i sada nalaze« (vidi dok. pod reg. br. 5/12—2, k. 177 i dok. br. 12—2, k. 950 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

početi u 22 časa. Jedinice brigade su dobile pravce kretanja i zadatke:

I. bataljon: Musl. Špionica — Kosica — Smreka — Panadžurište — k. 394 — Stražba — k. 474 — Piskavica, sa zadatkom da napadne sa južne strane preko Orašja—Sokol.

II. bataljon: vrši pokret pravcem: Biberovo Polje — Kapetanova Bina — Kupresi — k. 394 — Stražba — k. 505 i putem desno od Bukve vodi u Sokol, te da izvrši napad na Sokol sa istočne strane.

III. bataljon vrši pokret pravcem: Prav. Srnica — Kupresi — k. 394 — Stražba — k. 474 — Piskavica, te da se postavlja uz cestu ka Gračanici od iste 2 km. od Orašja. Zadatak ovoga bataljona je bio da zadrži neprijatelja pod svaku cenu ako bi pokušao prodor iz Gračanice — ići u pomoć u Sokol.

V. bataljon se krenuo pravcem: Musl. Srnica — Kapetanova Bina — Kupresi — k. 394 — Delića Brdo — k. 430 i sa jugoistočne strane vrši napad na Sokol.

Intendantura i sanitet idu u s. Nasići.

Štab brigade se premešta u Delića Brdo.

Napad je trebao početi u 22 časa, ali su bataljoni zakašnili radi toga što su svi mostovi bili porušeni, tako da su bataljoni stigli na polazne položaje. II. bataljon je jedini na vreme stigao na svoj polazni položaj, stigao u 22 časa, gde se razvio u streljački stroj i već u 22.30 ušao u selo Sokol, bez borbe. Zelenokadrovci su se povukli u for »Kulu« i odatle se branili. Jedinice su stigle oko 24 časa i zauzele svoje određene položaje. I. bataljon je u 4 časa prebačen iza Orašja za osiguranje od Gračanice.

16. XII. 1943.

I. bataljon zapadno od Orašja.

II. sa dve čete i prot. kol. topom i bacačem u s. Sokol, a 2 četa severozapadno od Sokola radi obezbeđenja od eventualne pomoći zelenokadrovaca.

III. bataljon iza Orašja da spreči prolaz neprijatelja iz Gračanice ako bi se pokušao probiti prema Sokolu u pomoć zelenokadrovcima.

V. bataljon ostaje u selu radi pretresa.

Intendantura i sanitet su ostali u s. Nasići.

U 9.40 h brigada je dobila naređenje da se prebaci u s. Vranovići, odakle je trebala noću vršiti napad na Gračanicu. Oko 9.30 h su fašisti pošli iz Gračanice u pomoć zelenokadrovcima u s. Sokol. Neprijatelj je u svome nastupanju od Gračanice prvo naišao na zasedu našeg III., a zatim na zasedu I. bataljona. Tu je neprijatelj pretrpeo velike gubitke i tada se razvio potpuno

za borbu. U tome vremenu su i jedinice naše brigade dobile zapovest za povlačenje. Neprijatelj počinje tući jakom vatrom položaje naših jedinica. Osobito je jakom vatrom bacača i topom tukao položaje našega III. bataljona, koji je uglavnom i vodio borbu sa neprijateljem.

U svome povlačenju naše jedinice su zaposjele već ranije određene položaje i to:

I. bataljon: k. 415 (južno od Piskavice).

II. bataljon se povukao u s. Alibegovići.

III. bataljon na Delića Brdu.

V. bataljon na Bukvi.

Svojom jakom vatrom bacača, topova i mitraljeza, neprijatelj je uspeo da potisne naš III. bataljon iz Delića Brda na prihvatne položaje. Kada se III. bataljon izvukao sa Delića Brda, V. bataljon se u paničnom bekstvu povukao sa Bukve, bez ičijega odobrenja.

Oko 15.30 časova III. bataljon se prikuplja i vraća se na svoje stare položaje na Delića Brdu, potiskujući neprijatelja i primorao ga da se povlači prema Gračanici.

V. bataljon u svome paničnom bekstvu pobegao čak do Doborovaca, gde se prikupio i Štab divizije ga vratio u s. Alibegovići u toku noći 16. XII. 1943.

U 23 h brigada dobila novu zapovest, po kojoj treba u toku noći da se premesti na prostoriju Špionica (Musl.—Prav.—Katol.) — Cerik, sa zadatkom da zatvori pravce od Brčkoga i od Tuzle. U tome cilju izdana je zapovest jedinicama brigade. U vremenu od 5—12. XII. 1943. u brigadi se nalazio drug Artur Hribar, sa zadatkom proširivanja vojničkih pravila i znanosti kod rukovodilaca ove brigade. U tome cilju on je održao predavanje po bataljonima, kako se to vidi iz priloženog njegovog izveštaja.

Pored toga drug Artur Hribar je napisao nekoliko brošura sa polja vojničkih nauka — a u primeni sa partizanskim načinom ratovanja, kao na pr.: ratna služba, služba veze, čitanje karata, taktička upotreba pešadiskog naoružanja, strategija. Sve ove stvari će biti umnožene i razdeljene među vojnim rukovodiocima bataljona i četa.

Noću 17/18. XII. 1943. bio sastanak svih štabova brigada (I., III. i V. brigade) u Štabu divizije.

17. XII. 1943.

Prema dobivenoj zapovesti jedinice ove brigade vrše pokret na novoodređene položaje u 2 časa ujutro i to:

I. bataljon ide u Musl. Špionicu, sa zadatkom izviđanja i obaveštavanja od Tuzle.

II. bataljon ide u Omerbašiće, sa zadatkom obezbeđenja i obaveštavanja sa sektora: Brnjičani — Omerbašići — Čitluk, kuda su sa istim zadatkom otišle 2 čete istoga bataljona 16. XII. 1943. u 10 časova sa k-dtom bataljona i da vide da li je⁶ vojska prošla kroz Brnjičane od 14—16. XII. 1943.

III. bataljon ide u Cerik i Srnicu, sa zadatkom obezbeđenja i obaveštajne službe od pravca Brčko.

V. bataljon ide u Prav. Špionicu (zas. Ujdrovići) i služi kao rezerva brigadi.

Intendantura i sanitet brigade idu u Kat. Špionicu (zas. Topalovići).

Štab brigade se nalazio u Kat. Špionici (zas. Tupnjevac).

Jedinice brigade su stigle na nove položaje 17. XII. 1943. do 8 časova.

Brojno stanje i naoružanje brigade bez promene.

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

18. XII. 1943.

Brojno stanje⁷

Naoružanje ostalo bez promene.—

Položaji jedinica brigade su ostali isti.

U toku noći II. bataljon dobio naređenje da se prebaci iz Omerbašića u Biberovo Polje, sa zadatkom zatvaranja pravca od Gračanice i Sokola. Bataljon stigao u 6 časova 19. XII. 1943.

19. XII. 1943.

Sve jedinice na istim mestima, t.j.:

I. bataljon: Musl. Srnice.

II. bataljon: Biberovo Polje.

III. bataljon: Cerik — Srp. Srnica.

V. bataljon: Ujdrovići (Srp. Srnice).

Intendantura i sanitet u Topalovićima (s. Kat. Špionica).

Štab brigade se nalazio u Kat. Špionici (zas. Tutnjevac).

Neprijatelj je u toku dana oko 12 časova napravio ispad iz Gračanice i preko Kapetanove Bine izvršio napad na naš II. bataljon u Biberovom Polju. Neprijatelj je vršio pritisak na krila II. bataljona i uspelo mu je posle jake vatrene nadmoćnosti da potisne naš II. bataljon iz sela na prihvatne položaje iza sela. Borba je trajala više od jednoga sata. Neprijatelj je raspolagao sa bacačima mina i sa 2 topa.

Oko 14.30 časova bataljon je sa tri čete spremio se za napad, uhvativši vezu sa V. brigadom i sa njom zajedno (jedan

⁶ Dokumenat je na ovom mjestu oštećen.

⁷ Nije prikazano.

njen bataljon) izvršio napad na selo. Ispred sela su se nalazile neprijateljske patrole. Osetivši da se naše jače snage nalaze okolo sela, neprijatelj se povukao prema Kapetanovoj Bini.

Naš III. bataljon osetivši da se borba vodi negde oko Kapetanove Bine i [u] Biberovom Polju, oko 13 časova se uputio sa svoje 3 čete, koje izlaze oko 16 časova kod Salih Begova Hana i Kapetanove Bine (2 čete). Neprijatelj se povlačio preko Kapetanove Bine. Četa koja ga je čekala iza Begova Hana otvorila je na njega jaku pušcanu i mitraljesku vatru. Borba je trajala oko 10 minuta i neprijatelj je pobegao preko Kapetanove Bine prema Doborovcima.

2 čete III. bataljona nisu sačekale neprijatelja na cesti kod Kapetanove Bine i tako propustile idealnu priliku da ga potpuno unište:

U toku noći jedinice se vraćaju na svoje stare položaje.

20. XII. 1943.

Brigada je dobila zapovest od divizije u 1.15 h, po kojoj je zadatak brigade da zatvori pravce od Tuzle, Gračanice i Brčkoga, te da se poveže sa Posavskim odredom koji se nalazi oko Bukvika.

Za izvršenje zadatka jedinice su raspoređene:

I. bataljon — Musl. Špionica, sa zadatkom da zatvori pravac od Tuzle i da kontroliše i izviđa pravac od Omerbašića i Brnjičana. U tome cilju bataljon šalje jednu čet u pravcu Omerbašića, a jednu u pravcu Hurema i Srebrnika.

II. bataljon — Biberovo Polje, sa zadatkom zatvaranja pravca od Sokola i Gračanice. Za obezbeđenje II. bataljon istura jednu čet u Monj (k. 533) i drugu na Vranjevac (k. 459) i da se čvrsto poveže sa V. brigadom u D. Džakulama.

III. bataljon: Muslimanske Srnice sa jednom četom na Kapetanovoj Bini za obezbeđenje od Doborovaca.

V. bataljon — Gušte, sa zadatkom izviđanja i obezbeđenja od Brčkoga i da se poveže sa Posavskim odredom u Bukviku.

Intendantura i sanitet u Prnjavoru.

Štab brigade u s. Brđani.

U toku dana nije bilo neprijateljske aktivnosti.

Brojno stanje brigade

Naoružanje

21. XII. 1943.

U 0.30 časova brigada dobila zapovest od XVI. divizije da se u toku dana prebaci na prostoriju: D. Džakule — D. Međa.

Jedinice su raspoređene:

I. bataljon — D. Međeđa.

II. bataljon — D. Džakule.

III. bataljon — D. Džakule.

V. bataljon — D. Međeđa (zas. Buk).

Intendantura, sanitet i Štab brigade u D. Međeđi.

Zadatak brigade je da zatvori pravac od Gračanice i Sokola prema D. Džakulama i Međeđi.

Pretstraže su bile na Vranjevcu, Monju i Kapetanovoj Bini. Kontakta sa neprijateljem nije bilo.

U 19 časova brigada je dobila zapovest od divizije, po kojoj brigadi treba da 22. o.m. u 4 časa krene pravcem Međeđa — Kozare — Mramorje — Spletana Lipa — s. G. Paležnica, i da na tome pravcu uništava četničke bande.

22. XII. 1943.

Sve jedinice brigade su pošle u 4 časa, sem III. bataljona, koji je zakasnio usled prikupljanja jedinica sa pretstraže.

II. i III. bataljon su ušli u kolonu pred selom Durakovićima, gde su odmah ušli u borbu.

Čim su patrole prethodnice ušle u G. Međeđu, dobile su vatru od zelenog kadra.⁸ Jedna četa I. bataljona i dve čete II. bataljona su se razvile u streljački stroj i proterale zelenokadrovce, te produžile svoje napredovanje severno od s. Kozare i preko Alića, gde su već naišle na jak otpor četničkih bandi, sa nešto zelenog kadra. Brigada je dobivala vatru sa svih strana i okolnih čuvika. Usled velike magle nije se moglo tačno ustanoviti njihov broj, kao ni tačno mesto, odakle su otvarali vatru, te je bilo nemoguće vatrom preciznom ih tući. Zato su jedinice naše brigade otvarale vatru samo iz neposredne blizine.

Otpor četnika jeste bio naročito jak na Spletanoj Lipi, gde su vršili dva juriša. Naš II. bataljon svojom vatrom i kontrajurišem i silnim naletom razbio ih je i proterao. Bili su uporni, te su pred sam kontrajuriš tukli vrh Spletene Lipe protivkolski top i bacač.

Četnici su imali 11 mrtvih i 30 ranjenih.

Borba je trajala od 7 časova ujutro pa sve do 17 časova. Brigada je stigla oko 19.30 časova u s. G. Paležnica, gde je zakonačila sa potrebnim obezbeđenjem.

Gubitci brigade su: 1 mrtav i 7 ranjenih, od kojih 2 teže.

Brojno stanje.

Naoružanje.

V. bataljon je ostao na sektoru Srnice — Biberovo Polje sa III. bataljonom Posavskog odreda, sa posebnim zadatkom.

⁸ O borbama na Trebavi vidi dok. br. 235.

Neprijatelj je imao mnogo gubitaka, naročito teških ranjenika. Zarobljeno je 5 četnika.

23. XII. 1943.

Brigada je produžila čišćenje terena od četnika. Bataljoni su dobili zadatke i to:

I. bataljon se smestio u s. Vukovići (D. Paležnica).

II. bataljon sa dve čete na Sedlu, a dve u Ančićima.

III. bataljon u s. Simeonovići (D. Paležnica).

Štab brigade, intendatura i sanitet u s. Sedlo.

Jedinice su izvršile pokret 23. XII. u 9. časova, a Štab brigade, dve čete II. bataljona, intendatura i sanitet u 14 časova.

I. bataljon izviđa i osigurava pravac od Doboja i vrši čišćenje u tome pravcu.

II. četa — s. Paležnica.

III. vrši obezbeđenje i osiguranje od Gračanice i u tome pravcu vrši čišćenje.

24. XII. 1943.

U 1 h brigada je dobila zapovest od divizije, sa zadatkom da se 24. XII. do podne postavi na prostoriju s. Kožuhe — s. Brđani — s. Gojković, te da sa te prostorije zatvori pravac Doboje — Modriča, da stupi u vezu sa I. bataljonom Trebavskog odreda, te da kontroliše pravac od Gračanice. Osim ovoga brigada treba da bude spremna svaki čas za akciju i ako bude potrebno da stvara mostobran za prelaz preko reke Bosne.

Jedinice su krenule u 7 časova na nove prostorije i to: I. bataljon u s. Kožuhe.

II. bataljon u s. Gojković.

III. bataljon u s. Brđani.

Štab brigade, intendatura i sanitet u s. Brđani.

I. bataljon treba da zatvori pravac Doboje — Modriča i da stupi u vezu sa I bataljonom Trebavskog odreda i da pazi na reku Bosnu.

II. bataljon održava vezu sa V brigadom i zatvara pravac od Gračanice preko Duge Njive.

III. bataljon zatvara pravac od Doboja prema Paležnici.

Jedinice stige na položaje u 14 časova, a I. bataljon u 15 časova. Jedinice nisu stige na nove prostorije na vreme usled teškog puta radi blata. Osim ovoga jedinice su se zadržale i radi pretresanja sela usput. Oko 20 časova četnici su izvršili prepad na I. bataljon, ali su odmah razbijeni i pobeegli.

25. XII. 1943.

Sve jedinice na istim mestima.

U 12,30 časova neprijatelj (Nemci) vrši iznenadan napad na naš I. bataljon i to sa tenkovima i bornim kolima. Neprijatelj se probio sa 3 tenka od Doboja i sa jednim tenkom i 3 borna kola od Modriča.

I. bataljon se brzo pribrao. Jedinice su bile na položajima. Pošto je napad usledio i od Modriče, bataljon se povukao na kose poviše sela. Neprijatelj je tukao selo i okolinu topovima i mitraljezima iz tenkova i ušao u selo.

U ovoj borbi su učestvovali i četnici, napadnuvši naš I. bataljon sa susednih kosa puškama i mitraljezima.

Bataljon se povratio u selo oko 18 časova, kada su Nemci otišli u pravcu Doboja sa tenkovima.

Četnici su noću ponovili napad oko 19 časova. Jurišem četa I. bataljona odbijeni su i pobjegli.

U ovoj borbi neprijatelj je imao 2 mrtva i ranjenih, samo se ne zna tačan broj.

I. bataljon je imao 3 mrtva i 9 ranjenih drugova.

Oko 18 časova brigada je dobila naređenje da se preseli na prostoriju Brnjičani — Babunovići — Rapatnica. Usiljenim maršem sve jedinice su pošle u 1,30 časova.

26. XII. 1943.

Sve jedinice na maršu pravcem: Brđani — Duga Njiva — Spletana Lipa — Mramorje — Kozara, gde su jedinice stigle oko 14 časova i tu se odmorile, prikupile i produžile pokret u 24 časa.

27. XII. 1943.

Jedinice brigade vrše pokret pravcem: Kozara — Džakule — Kulovići — Vranjevac — Kupresi — Babunovići (zas. Hrvati), gde brigada dolazi oko 11 časova. U tome času brigada dobiva zapovest od divizije. Po toj zapovesti brigada se trebala zadržati na prostoriji D. Međeđe. Međutim, ceneći pravilno situaciju, Štab brigade se odlučio da brigadu zadrži na prostoriji Babunovići — Lušnica, o čemu je odmah izveštena divizija, te se razvila ob. služba u duhu novonastale situacije. Polit. komesar⁹ brigade ide lično u Štab divizije na dogovor.

Jedinice ostaju u Babunovićima i Lušnici, obezbeđenjima od Sladne, Brnjičana i Srebrnika.

28. XII. 1943.

Brigada vrši pokret u 3.30 h pravcem: Babunovići — D. Srebrnik — Crveno Brdo — Jasenica — Tursunovići. Brigada

⁹ Sulejman Omerović-Car

stiže oko 14 časova na prostoriju: Tursunovići — Drapnići.

I. bataljon u s. Glasinčani.

II. bataljon u s. Drapnići — Krušik.

III. bataljon u s. Kat. Obodnica (Lameši).

Intendantura i sanitet u s. Glasinčani.

Štab brigade u s. Tursunovići.

Za vreme pokreta nije se dogodilo ništa naročito.

Brigada je prikupila 15 pušaka u s. Babunovići od zele-
nokadrovaca.

Na novoj prostoriji brigada vrši obezbeđenje od Humaca,
Srebrnika i od Podpeća (Tuzle).

Brojno stanje i naoružanje bez promene.

U toku dana nije bilo dodira sa neprijateljem.

29. XII. 1943.

Stanje brigade je bez promene. Sve jedinice na istim
mestima kao 29/XII. 1943. Na Vel. Njivi na Majevidi jedna
četa na pretstraži.

30. XII. 1943.

Brigada dobila zapovest¹⁰ od divizije, po kojoj treba da
se brigada premesti na prostoriju zapadno od ceste Tuzla —
Brčko, naslanjajući se na I. i V. brigadu, koje će biti istočno
od te ceste. Na toj prostoriji brigada će sebi stvoriti manevarski
prostor, slabija neprijateljska odeljenja uništavajući. Ako bi
neprijatelj vršio napad na I. i V. brigadu, odmah napasti ne-
prijatelja sa leđa.

Jedinice su raspoređene:

I. bataljon u s. Miladići.

II. bataljon u s. G. Humci (a 3 čete idu po protivkol-
ski top).

III. bataljon: s. Drijenča (zas. Martinovići).

Intendantura u s. G. Humci.

Sanitet i Štab brigade u s. D. Humci.

Jedinice stigle na novoodređene prostorije u 16 časova.

Brojno stanje i naoružanje bez promene.

III. bataljon zatvara pravac od Tuzle.

I. bataljon zatvara pravac od Musl. Maoče.

III. bataljon zatvara pravac od Srebrnika.

31. XII. 1943.

Jedinice na istim mestima kao 30. XII. U toku dana nije
bilo dodira sa neprijateljem. Jedinice brigade vrše izviđanje i
obezbeđenje.

¹⁰ Vidi dok. br. 182.

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TREĆE BRIGADE ŠTABU DVADESET
DEVETE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA U
JUŽNOJ HERCEGOVINI U VREMENU OD 15 DO 31 DE-
CEMBRA 1943 GODINE¹**

ŠTAB
III HERCEGOVAČKE N.O.U. BRIGADE
Pov. br.
31 decembra 1943 god. u ... čas.
s. Ugarc

ŠTABU 29 DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Položaj

Dostavlja vam se **relacija** o operacijama i radu III Herc. N.O.U. brigade u vremenu od 15 do 31 decembra 1943 god.

Opća direktiva za rad III Hercegovačke N.O.U. brigade u ovom vremenu bila je:

Razbijanje bandi u Južnoj Hercegovini i mobilizacija. 25-XII dobili smo naređenje² od Štaba XXIX Herc. divizije da 28-XII u 22.30 časova zajedno sa II Herc. brigadom napadnemo Bileću u cilju njenog zauzimanja. 30-XII dobili smo naređenje³ od Štaba XXIX Herc. divizije da se Brigada vrati na prostoriju Južne Hercegovine sa zadatkom razbijanja **četničkih** bandi i mobilizacije.

1. — OBOSTRANA SITUACIJA:

a.) Kod neprijatelja:

Prema prikupljenim podacima, u Trebinju ima 200 Švaba i 450 domobrana. U Trebinju je i štab jedne njemačke pukovnije,⁴ osim Štaba 14 domobranske pukovnije. 29 i 30 o.m. Švabe potpomognute domobranima i četnicima pokušale su prodrijeti iz Trebinja za Bileću. 29 o.m. neki dijelovi švapskih snaga otišli su iz Vilusa za Trebinje.⁵ U Stocu ima 250 Švaba

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 20—1, k. 1151—I.

² Vidi dok. br. 150.

³ Redakcija nije pronašla pomenuto naređenje.

⁴ Odnosi se na Štab 359 njemačke pukovnije (vidi dok. br. 236).

⁵ Vidi dok. br. 236.

(od toga 160 feldžandarma), nešto domaćih ustaša i četnika.⁶ U toku 20, 21 i 22 o.m. Švabe su vršile pokrete iz Stoca za Hutovo i obratno. Polovinom o.m. Ljubinska i Stolačka četnička brigada pod komandom Džangića i Sakote vršile su mobilizaciju u odnosnim srezovima. Prema nepotvrđenim vijestima, u Stocu ima doći štab neke njemačke divizije iz Metkovića. Po nekim vijestima, on je već tamo. U Ljubinju nema okupatora. Željezničku prugu između Čapljina—Dubrovnik i Hum—Trebinije osiguravaju ustaše i domobrani. U Hutovu pored domaćih ustaša bilo je i nešto Talijana — fašista. U Bileći su do danas bili samo četnici (oko 400).

Okupatorske snage su dobro naoružane automatskim oružjem, bacačima i po kojim topom. Moral im je popustio i ne snalaze se dovoljno u borbama na našim terenima.

Kod četničkih jedinica je borbenost većim dijelom bila nikakva, dok u posljednje vrijeme pokazuju neočekivanu upornost pri odbrani grada. Imaju dosta municije, koju im daje okupator, a naoružani su i automatskim oružjem. Imaju i po koji bacač.

Hrvatski domobrani ne pokazuju nikakvu borbenost, ali ih Švabe upotrebljavaju u sklopu svojih jedinica, te ih prisiljavaju na otpor. Naoružanje im je osrednje.

Četničke jedinice kako u gradovima tako i one po manjim posadama na terenu povezane su sa okupatorom telefonskim vezama.

b.) *Kod nas:*

X Herc. N.O.U. brigada bila je na prostoriji Oputna Rudina — »Čoravci«.⁷ II Herc. N.O.U. brigada bila je na prostoriji Gacka.⁸

Naša Brigada imala je 4 bataljona sa prosječnom jačinom od po stotinu boraca. Bataljoni imaju svaki prosječno po 7 puškomitraljeza, 2 bataljona — svaki po jedan teški mitraljez »Breda«. Osim toga raspolagali smo sa 3 laka i jednim teškim bacačem, sa prilično granata. Sa puščanom municijom bili smo slabi.

Moral kod boraca je na visini, borbenost takođe, a disciplina zadovoljavajuća. Veći dio boraca je iskusan u borbi, dok je manji dio nov i još nedovoljno iskusan. Kod novijih bata-

⁶ Prema izvještaju Kotarske oblasti Stolac, u njemu je bilo u to vrijeme 200 Nijemaca, 45 oružnika, 100 feldžandarma i 250 četnika. Po njihovoj ocjeni, ove snage nisu bile dovoljne za odbranu Stoca, pa je zato traženo pojačanje. Opširnije o tome vidi dok. br. 53/19, k. 192 u Arhivu Vojnog historiskog instituta.

⁷ Vidi dok. br. 103.

⁸ Vidi dok. br. 86.

ljona bilo je dezerterstva, i dezertiralo je oko 15 boraca, naročito onih iz Popova Polja, Trebinjske Šume i Bobana.

Ishrana je bila dobra i obilna, a do hrane se dolazilo većim dijelom konfiskacijom od izdajničkih porodica.

Vrijeme kao elementarna pojava — većim dijelom suho sa hladnim vjetrom.

Veze radi udaljenosti naših jedinica bile su spore, ali ipak moguće preko postojećih partizanskih jedinica i N.O. odbora.⁹

c.) *Kod susjeda:*

Južnoherc. partiz. odred nalazio se na prostorijski Hrasno—Popovo Polje — Trebinjska Šuma — Vlahovići — Dabar — Hrgud. Novoformirana Sitnička part. četa nalazila se na prostorijski Vranjska—Sitnica.

d.) *Vojno-politička situacija*

Pokreti okupatora na ovim prostorijama još uvijek utiču na kolebljive mase te nam mobilizacija nije uspijevala, dok se u mjesne partiz. jedinice ipak nešto moglo mobilisati. U posljednje vrijeme dešavalo se čak i to da su Švabe u zajednici sa ustašama vršile paljenje kuća i ubijanje žena i djece.¹⁰ Ovakav slučaj desio se sa selom Kučinari, s. Poljice, s. D. Bitunja i na Hrgudu, a nakon ubistva jednog njemačkog kapetana — pilota, koji je oboren od strane savezničkih aviona kod s. Kučinari (Srez Stolac). Četnički agitatori koristeći se ovakvim prilikama još uvijek uspijevaju, iako pod pritiskom, mobilisati. Ima dijelova — sela (Bančići) koji neće da se odazovu niti na poziv četnika, i kao neutralni bježe po škripovima. Po našem mišljenju, jedino zauzimanje gradova moglo bi se ovoj kolebljivosti i neutralnosti masa stati nakraj i riješiti pitanje mobilizacije u našu korist.

2. — TOK RADA I OPERACIJA:

15 decembra o. g.

U 8 časova sa prostorije Crkvice—Ubla Brigada je izvršila pokret na prostorijski Selišta—Lađevići—

⁹ Narodnooslobodilačkih odbora

¹⁰ U izvještaju Kotarske oblasti Stolac od 27 decembra 1943 god. stoji: "Od 22 do 24 prosinca 1943 god. jači odjeli njemačkih oružanih snaga vršili su čišćenje terena od partizana u okolnim selima Stoca i to: u Hrgudu, Gornjoj i Donjoj Bitunji, Burmazima i Bjelojevićima te tom prilikom u selu Hrgudu ubili 4 žene Belovića, a zapljenili od tamošnjih mještana 5 konja i 12 goveda dotjeravši ih u Stolac.

U selu Gornjoj i Donjoj Bitunji zapalili su oko 20 kuća i štala i ubili 17 osoba muških i ženskih.

U selu Burmazi i Bjelojevići zapalili su oko 25 kuća i staja, a ubili oko 20 komada goveda iz puške. Vidi o tome dok. br. 16 20, k. 192, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Preraca.¹¹ Toga dana stigao je u sastav Brigade naš »3«.¹² Oдавде se što prije Brigada imala prebaciti na prostoriju Simijovo — Vranjska.

Sukoba sa neprijateljem nije bilo.

16 decembra o.g.

U 2 sata ujutro pokret Brigade na prostoriju Simijovo—Rogojevina. Obaviješteni smo da se neke četničke bande kreću po Dabru i navodno da ih ima oko 150. Dan prošao bez sukoba.

17 decembra o.g.

Sa prostorije Simijova Brigada izvršila pokret na prostoriju Vlahovići—Ljubomišlje—Drvenica. Potvrđene su vijesti da se oko 250 četnika (Ljubinjaca, Stočana i Dabrana) nalazi na Podkomu (Dabar) i da imaju namjeru napasti partizanski bataljon »Savo Bejović« na Hrgudu. Izdali smo naređenje našem Prvom i Trećem [bataljonu] da pođu i likvidiraju ove bande. U 23 časa bataljoni su se uputili na zadatak pod komandom zamjenika komandanta Brigade i pol. komesara Brigade. Naš »2« i »4« i sve komore sa Štabom Brigade ostali su na istoj prostoriji.

18 decembra o.g.

Naš »1« i »3« u borbi koja je trajala do podne likvidirali su bande i potpuno izvršili svoj zadatak. Ljubinjska i Stolačka četnička brigada, koje su se zapravo tu nalazile, imale su oko 30 mrtvih, toliko ranjenih i 27 zarobljenih. Zaplijenjeno je 1 teški bacač i 22 puške. Mi smo imali 3 mrtva, jednog lakše ranjenog i 3 nestala. Teško je ranjen komandant Ljubinjske brigade — bandit Džangić. Naknadno smo saznali da je umro.

19 decembra o.g.

Sa prostorije Vlahovića Brigada u 12 časova izvršila pokret na prostoriju s. Ubosko.¹³ Borbe nije bilo.

¹¹, ¹³, ¹⁵, ¹⁶ i ²² O organizaciji pokreta vidi zapovijesti Brigade pod br. 21/1, 12/1, 13/1, 15/1 i 18/1, k. 1151—I, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹² Odnosi se na Treći bataljon, koji je dotada bio pod komandom Štaba divizije (vidi dok. br. 59).

20 decembra o.g.

U 8 časova, sa prostorije s. Ubosko, Brigada izvršila pokret na prostoriju Bančića. Za vrijeme našeg pokreta čula se borba u pravcu Bjelovići — Pušišta. Sudjelovala je i švapska avijacija sa 4 aviona. Obaviješteni smo da je Južnoherc. part. odred izvršio napad na jednu kolonu Švaba na drumu Stolic—Hutovo, kod Pušišta.¹⁴ Po stizanju u Bančiče, poslali smo vezu Štabu Južnoherc. part. odreda u Hrasno.

21 decembra o.g.

Brigada na prostoriji Bančića. Dobili smo izvještaj da su u jučerašnjoj borbi Švabe potučene do nogu i da su imali oko 30 mrtvih i ranjenih, a 3 kamiona uništena.

Oko 14 časova oko 100 Švaba i nešto ustaša, koji su došli iz pravca s. Brštanica, zapalili su nekoliko koliba u s. Kučinari. Po prikupljanju podataka o neprijatelju, u 15 časova uputili smo naš »4« i »2« da ih napadne. U međuvremenu se neprijatelj povukao iz sela na Pušišta (škola) i Drenovac. To je uticalo da su naši bataljoni naišli na neprijatelja tek oko 24 časa i nakon kratke i žestoke borbe natjerali ga u bjekstvo prema Stocu.

Neprijatelj je imao gubitke. Mi smo imali jednog mrtvog i jednog teže ranjenog.

22 decembra o.g.

U 10 časova, sa prostorije Bančića, Brigada je izvršila pokret na prostoriju Ljubinja (polje), sa zadatkom razbijanja tamošnjih možebitnih bandi i mobilizacije. Malobrojne bande su bez borbe pobjegle u pravcu s. Ivica. Na prostoriji Ljubinja nije uspjela ništa mobilisati.

23 decembra o.g.

Brigada na istoj prostoriji. Od groma nam je poginuo jedan drug, a jedan lakše ranjen. Borbe nije bilo.

24 decembra o.g.

Sa prostorije Ljubinja Brigada izvršila pokret na prostoriju G. Žrvanj — Radimlja.¹⁵ Nije bilo sukoba.

¹⁴ Vidi dok. br. 143.

25 decembra o.g.

U 8 časova Brigada je izvršila dalji pokret na prostoriju [predjela] Vranjske. Toga dana smo obaviješteni da su Švabe i ustaše upadale na D. Bitunju, s. Poljice i na Hrgud, te izvršili pokolj žena i djece i paljenje kuća.

26 decembra o.g.

Bataljoni na istoj prostoriji radi odmora. Toga dana smo izvršili svečani zbor bataljona i seljaštva posvećen unapređenju našeg vrhovnog komandanta druga Tita u čin maršala Jugoslavije.

27 decembra o.g.

Sa prostorije [predjela] Vranjske Brigada se prebacila na prostoriju Simijovo—Krstača.¹⁶ Prema vjerodostojnim podacima, Bileća ima 400 četnika bez Švaba. Nismo imali borbe.

28 decembra o.g.

Brigada na istoj prostoriji. U 8 časova ujutro stiglo je naređenje¹⁷ od Štaba Divizije za napad na Bileću. Napad treba da se izvrši u 22.30 časova. Dok II Brigada napada u pravcu Modropac — Hadžibegovo Brdo i Vlajinja, naša Brigada napada pravcima Podubovac, Ilina Glava, Tuhor i Vodena Gradina, te od tih pravaca koncentrično prema gradu i Logoru. Zapovijest¹⁸ za napad izdali smo u 14 časova i u 17 časova Brigada je krenula na zadatak. Neprijatelja nije bilo na Dubovcu, Ilinoj Glavi i Tuhoru. Naš »2« je naišao na neprijatelja na Vodenoj Gradini i ne mogavši ga likvidirati otstupio je na Tuhor.

29 decembra o.g.

Produžuje se borba na Bileći. Naš »4«, koji je imao zadatak po ovlađivanju sa Dubovcem da napada pravcem Podubovac—Sukorova Mahala—Bileća, naišao je na otpor već u Podubovcu. Tu je trajala borba do ujutro, a da naš »4« nije uspio prodrijeti do grada. Četa našeg »1«, koja je imala zadatak ovladati sa Ilinom Glavom, a zatim produžiti pravcem Podosoj—grad, pomažući naš »4«, napredovala je munjevito goneći bande ispred sebe. Me-

¹⁷ Vidi dok. br. 150.

¹⁸ Vidi dok. br. 158.

đutim, neuspjeh našeg »4« prisilio ju je na povlačenje, jer joj se neprijatelj našao duboko iza lijevog boka. Zorom su naši dijelovi povukli se i zaposjeli Tuhor, Ilinu Glavu i Dubovac očekujući dalje naređenje Štaba Divizije. U toku dana bande su tri puta pokušavale izići na Tuhor, ali ih je naš »2« svaki puta bacio nazad u polje. Bande su imale neutvrđeni broj gubitaka. Mi smo imali 2 lako ranjena. Dalje naređenje od Štaba Divizije glasilo je da se u 16 časova ponovo napadne Bileća¹⁹ i po svaku cijenu zauzme. Zapovijest je izdana pravovremeno i napad ponovljen u 16 časova. Naš »2« je ovaj puta u munjevitom naletu brzo ovladao sa Vodenom Gradinom, Torićem i Logorom, te sa dijelom snaga produžio od Logora na grad. Naš »4« i četa »1« nisu nailazile na otpor u polju u svom nastupanju prema gradu. Bande su se međutim utvrdile u kućama i iz njih davale očajnički otpor. Iako su naši dijelovi upadali i u sam grad, do jutra nije moguće bilo istim potpuno ovladati.

30 decembra o.g.

Nastavlja se borba na periferiji grada. Bande, zabarikadirane u kućama, pružaju očajnički otpor.

Naš »3«, koji je još 28-XII upućen na Mosko—Klenak da spriječi nadiranje Švaba iz pravca Trebinja, vodio je jučer borbu sa Švabama, a i danas se odatle čuje borba. Podatke o rezultatu borbe nemamo. Uzoru mi smo prekinuli borbu i izvukli naše dijelove na Tuhor, Ilinu Glavu, Dubovac. Dijelovi II Brigade s onu stranu grada, ne mogavši ući u grad, takođe su se povukli.²⁰ Dobili smo naređenje od Štaba Divizije²¹ da hitno prikupimo naše bataljone i što prije krenemo na prostoriju Vlaška—Brani Do.

U toku borbe sa bandama mi smo i ovaj puta imali samo dva lako ranjena. Bande su imale neutvrđeni broj mrtvih i ranjenih.

U 16 časova prikupili smo naše bataljone na prostoriji Mirilovići i prebacili se na prostoriju Vlaška—Pijavice—Brani Do.²² Naš »3« smo našli u Šće-

¹⁹ i ²¹ Redakcija nije pronašla spomenuta naređenja.

²⁰ Brigada se po izvlačenju prebacila na prostoriju s. Kovači — Golobrdje — Kapavica (vidi dok. br. pod br. 7/8, k. 1143 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

nici. U dvodnevnim borbama sa Švabama i domobranima, na prostoriji Mosko — Klenak, naš »3« je pobio oko 80 Švaba, među kojima i 3 švapska oficira, a 13 domobrana sa jednim nadporučnikom (zapojeđenik satnije) zarobljeno je. Zaplijeđen je: 1 »Šarac«, 2 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez »Breda«, 20 pušaka, 7 mašinki, 2 pištolja, 2 dvogleda i nekoliko tovara raznog sanitetskog materijala. Naš »3« imao: 2 mrtva, 1 teško i 5 lako ranjenih.

31 decembra o.g.

U 8 časova, sa prostorije Vlaška—Pijavice, Brigada se prebacila na prostoriju Šćenica—Ugarci—Čvarići, sa zadatkom mobilizacije Ljubomira.

3. — REŠENJE:

Na ovaj način ova Brigada je djelimično izvršila postavljeni joj zadatak. Okupatoru i četnicima naneseni su prilični gubici, a tako isto i domobranima. Zaplijeđen je prilično materijala — oružja i municije. Da se pravovremeno i tačno znao broj, mjesto i raspored neprijatelja, gubitci su mu mogli biti i veći.

4. — GUBITCI:

a.) Kod neprijatelja:

Ubijeno je 50 četnika (među njima i komandant Ljubinske brigade — bandit Džangić), 80 Švaba i domobrana (3 švapska oficira), a zarobljeno je 14 domobrana (jedan oficir) i 27 četnika.

b.) Kod nas:

7 mrtvih, 14 ranjenih (2 teško) i 3 nestala.

c) ZAPLIJENJENO:

1 teški bacač, 2 laka bacača, 1 »Šarac«, 2 puško-mitraljeza, 1 teška »Breda«, 50 pušaka, 7 mašinki, 2 pištolja, 2 dvogleda, 12 granata za lake bacače i ostale vojničke sprema i municije, konačno 3 tovara sanitetskog materijala i hirurški instrumenti milionske vrednosti.

5. — ZAKLJUČAK

Sve jedinice i borci sa malim i rijetkim izuzetcima pokazali su se disciplinovani, borbeni i trudili su se da izvrše sve dodijeljene zadatke.

Vojni rukovodioci su bili na visini i s malim izuzetcima dorasli su svoje dužnosti. Naročito se istakao Štab »3« bataljona.

6. — IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA

a.) Njemačkih — nepoznat.

b.) Četničkih: Špiro Babić, Aleksa Kisić, Mato Milićević, Đoko Trklja, Miloš Kureš, Mitar Šakota, Džangić (poginuo).

7. — IMENA NAŠIH RUKOVODILACA

a.) Štab Brigade: komandant — Danilo Komnenović, zam. komandanta — Milinko Okiljević, načelnik Štaba — Tomaić Franjo, pol. komesar — Đoko Novosel, zamjenik pol. komesara — Franc Novak.

b.) Štab »1« bataljona: komandant — Omer Mrgan, zamj. komandanta — Spaso Belović, pol. komesar — Drago Škerović, zamj. polkomesara — Milan Milićević.

c.) Štab »2« bataljona: komandant — Milorad Kujačić, zamj. komandanta — Milan Ristić, pol. komesar — Čedo Mijović, zamj. pol. komesara — Branko Popadić.

d.) Štab »3« bataljona: komandant — Ljubo Miljanović, zamj. komandanta — Gašo Čečur, pol. komesar — Mirko Kolaković, zamj. pol. komesara — Ignjatović Rade.

e.) Štab »4« bataljona: komandant — Vojo Vujović, zamj. kom. — Kosto Prodan, pol. komesar — Risto Vojčić, zamj. pol. kom. — Marko Aleksić.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POL. KOMESAR
Đoko Novosel

NAČELNIK:
Franjo Tomaić

KOMANDANT:
Danilo Komnenović

**IZVJEŠTAJ ŠTABA SEDME KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU
DESETE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA OKO ŠUJICE I
R. RAME U VREMENU OD 16 DO 31 DECEMBRA 1943 GO-
DINE'**

ŠTAB
VII. KRAJIŠKE NOU BRIGADE
30.² XII. 1943. god.

Dostavlja se izvještaj o
akcijama ove brigade od
16. do 31. XII. 1943.

ŠTABU X. DIVIZIJE NOVJ

Položaj

16. XII. 1943. Položaj Brigade je Ravno — Paklina Pl. — Zvirnjača sa tri bataljona, a drugi bataljon je na položaju s. Oglavak—s. Gorica—s. Paroš.

Naređenjem Štaba I. proleterske divizije br. 372/43 od 15. o.mj.³ naša brigada dobila je zadatak da se sa dva bataljona postavi na komunikaciju Livno—Šujica i to tako: da jedan bataljon postavi na b.⁴ Galičić, a drugi bataljon na b. Borova Glava i zatvori pravac od Livna. Sa trećim bataljonom da se postavi na komunikaciju Duvno—Šujica i zatvori pravac od Duvna kod Mokronoga postavljajući zasjedu i vršeći demonstrativni napad na Duvno manjim odjeljenjima.

U napadu na Šujicu učestvovala su jedinice I. proleterske divizije.⁵ Naređenje za izvršenje našeg zadatka dobili smo 16. o.mj. u 15 čas. Usljed zakašnjenja naređenja nijesmo mogli na vrijeme izvršiti pripreme bataljona za izvršenje našeg zadatka. I. i III. bataljon. koji su trebali da se postave na komunikaciju

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 24'2, k. 853.

² Vjerovatno omaška, treba: 31.

³ Vidi dok. br. 74.

⁴ brdo

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 115.

Livno—Šujica, krenuli su na zadatak u 24 časa, a IV. bataljon, koji je imao zadatak da zatvori pravac Duvno—Šujica, krenuo je na zadatak u 22 časa. I. i III. bataljon u putu naišli su na jedinice I. proleterske brigade koje su otstupile od Šujice.⁶ Tada smo izdali naređenje bataljonima da se povuku na polazne položaje, pošto smo se prethodno savjetovali sa komandantom I. proleterske brigade. Napad na Šujicu nije uspio.

17. XII. 1943. Položaj Brigade je kao i 16. o.m.j. Neprijatelj je oko 10 časova napao dva bataljona I. proleterske brigade u s. Baljci.⁷ U to vrijeme su došli od pravca Duvna 9 tenkova za Šujicu. Oko 12 časova neprijatelj je izvršio napad na naš III. bataljon ispred Šešumovih košara te se brzo povukao. Gubitaka nije bilo.
18. XII. 1943. Položaj Brigade kao i 17. o.m.j. U toku dana prolazili su neprijateljski tenkovi putem Duvno—Šujica. Naše zasjede na tom putu nijesu im mogle spriječiti saobraćaj. Ostalih promjena na položaju Brigade nije bilo.
19. XII. 1943. Položaj Brigade je isti. Promjena nije bilo.
20. XII. 1943. Naređenjem Štaba I. proleterske divizije⁸ našu brigadu na ovim položajima imaju smijeniti dijelovi I. proleterske brigade. Shodno ovom naređenju, naredili smo pokret I. i III. bataljonu na prostoriju Ščit, gdje da se i razmjestе. Na položaju Paklina Pl. ostavili smo naš IV. bataljon da zatvara pravac od Šujice i Duvna dok ga ne smijene dijelovi I. proleterske brigade. Oko 10 časova neprijatelj⁹ je izvršio napad na položaje IV. bataljona sa slijedećim snagama: 4 mala i tri velika tenka, 35 kamiona, 10 motocikla, oko 40 kola i oko 250—300 vojnika »Trolist« moto-mehanizovane divizije. Poslije tri uporna napada neprijatelj je bio odbijen u pravcu Duvna. U ovoj borbi naši su gubitci: 1 mrtav i 1 lakše ranjen borac. Neprijateljski gubitci su nepoznati.

⁶ i ⁷ Detaljnije o borbama oko Šujice vidi dok. br. 107.

⁸ Vidi dok. br. 104.

⁹ Odnosi se na dijelove Sto četrnaeste divizije. Opširnije o tome vidi film pod reg. br. Minhen 5/580—581 (595—596) i (597—598) u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

21. XII. 1943. Danas oko 10 časova smijenjen je na položaju Paklina Pl. naš IV. bataljon od bataljona I. proletherske brigade. Bataljon je smješten u s. Ščit. III. bataljonu izdali smo naređenje da izvrši pokret iz s. Ripci i da se smjesti u s. Sovići sa zadatkom da zatvara pravac od Jablanice uz rijeku Doljanku. I. bataljon nalazi se u s. Jaklići, II. bataljon na prostoriji s. Oglavak—s. Gorica—s. Paroš, a sanitet i intendantura u Jakličevim stajama, Štab brigade u s. Gostovo.
22. XII. 1943. Položaj Brigade je s. Oglavak — s. Gorica — s. Paroš — s. Sovići — s. Ščit — s. Jaklići. U toku dana patrole II. bataljona susrele su se sa neprijateljskim patrolama od pravca Rame. Neprijateljska patrola je protjerana. Četa III. bataljona izvršila je napad na seosku miliciju u Poljanima i tom prilikom zarobila jedan talijanski puškomitraljez. Gubitaka nije bilo.
23. XII. 1943. Položaj Brigade je isti. Promjena nije bilo.
24. XII. 1943. Naređenjem Štaba X. divizije izdali smo zapovijest našem I. bataljonu da izvrši pokret iz s. Jaklići 25. o.mj. u 7 čas. na prostoriju s. Zvirnjača — Ravno. Zadatak Bataljona je da zatvara pravac od Šujice i Duvna, prema Prozoru. Ostali bataljoni nalaze se na istim položajima.
25. XII. 1943. Položaj Brigade je slijedeći: I. bataljon nalazi se na prostoriji Zvirnjača — Ravno. II. bataljon na prostoriji s. Oglavak, s. Gorica — s. Paroš. III. bataljon na prostoriji s. Sovići. IV. bataljon na prostoriji s. Ščit. Sanitet i intendantura na prostoriji s. Jaklići, a Štab brigade u s. Gostovo.
- U toku dana nije bilo promjena na položaju Brigade.
26. XII. 1943. Po naređenju Štaba X. divizije izdali smo zapovijest našim jedinicama da se u dva marša prebace na prostoriju s. Grevići — s. Gorani — s. Podhum — s. Seonice — s. Višnjevica.
- Položaj Brigade je isti. Promjena nije bilo.
27. XII. 1943. Sve jedinice ove brigade izvršile su pokret sa svojih prostorija, sem I. bataljona, koji je ostao na položaju dok ga ne smijeni bataljon IX. brigade. II. bataljon je stigao u s. Solakova Kula

u 20 čas. III. bataljon je stigao u s. Studenčica u 15 čas. IV. bataljon je stigao u s. Grevići u 18 čas. Štab brigade, intendatura i sanitet stigli su u s. Uzdol u 12 čas.

28. XII. 1943. I. bataljon je smijenjen od bataljona IX. brigade u 14 čas. i izvršio pokret do s. Jaklići. Ostale jedinice ove brigade izvršile su pokret sa svojih prostorija u 7 čas. II. bataljon od s. Solakova Kula do s. Višnjevica. III. bataljon od s. Studenčica do s. Gorani. Štab brigade, sanitet i intendatura do s. Parsovići.
29. XII. 1943. I. bataljon izvršio je pokret iz s. Jaklići u 6 čas. i u toku dana stigao na prostoriju s. Seonica. III i IV. bataljon, Štab brigade, sanitet i intendatura izvršili su pokret sa svojih prostorija u 7 čas. i razmjestili se na prostoriji s. Lisovina, s. Krtići, s. Budišnja Ravan, s. Ratići u cilju prebacivanja na prostoriju Kreševa.
30. XII. 1943. Položaj Brigade je isti. Promjena nema.
31. XII. 1943. Brigada je izvršila pokret sa dosadašnje prostorije u 7 časova i razmjestila se na prostoriji s. Vrancici — s. Kojšina — selo Bjelovići — s. Deženice.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, Načelnik — kapetan, Komandant — major,
Nik.¹⁰ Prodanović **Bosnić¹¹**

(M. P.)

ŠTAB X. DIVIZIJE
I. JUGOSLAVENSKE ARMIJE
Str. pov. broj 11
Dana 31.XII.1943 Sada protokolisan

¹⁰ Nikola

¹¹ Milan

IZVJEŠTAJ ŠTABA DEVETE KRAJIŠKE BRIGADE ŠTABU DESETE NOU DIVIZIJE O POKRETIMA I BORBAMA U VREMENU OD 15 DO 31 DECEMBRA 1943 GODINE¹

ŠTAB
IX KR. NOU BRIGADE
»SIMO SOLAJA«
31.XII.1943.

Petnaestodnevni izvještaj
o akcijama.

ŠTABU X DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

15. decembar: naše jedinice bile su na položajima: II bataljon smješten je na prostoriji s. Doščica — s. Klek sa položajima Klečka Stijena — Cumber. III bataljon smješten je na prostoriji s. Studenčica kao rezerva. Jedna od njegovih četa nalazila se je u s. Čelina odakle je kontrolisala puteve koji izvode iz doline rijeke Neretve preko s. Grevići. I bataljon nalazio se je na prostoriji s. Bušćak — s. Preslap, sa zadatkom zatvaranja pravca iz doline Neretve dolinom rijeke Neretvice u pravcu Solakove Kule. IV bataljon je kao rezerva smješten na prostoriji s. Kruščica (za-seok Bogdanovići) sa intendanturom i sanitetom brigade. Štab brigade bio je u Solakovoju Kuli.
16. decembar: oko 9 časova neprijatelj je u jačini oko 600 vojnika napao na položaje našeg II bataljona. Neprijatelj je nastupao preko Stungreba u tri kolone. II i III četa II bataljona vodile su žestoku borbu i neprijatelj koji je napravio tri napada bio je odbačen i povukao se oko 17 časova u Ramu.² Prema podacima koje smo prikupili, isti je imao preko 40 mrtvih i ranjenih. Naši gubitci su 2 teže ranjena i to: desetar 3. čete II bataljona Jovo Knežić i bolničarka iste čete Zelen Ilinka.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 23/2, k. 853.

² Vidi dok. br. 228.

Zaplijenjene su 3 puške i 2.000 komada municije, jedna cijev od »Šarca« i nešto druge spreme.

Istog dana neprijatelj je iz Ostrošca jačine oko 120 vojnika išao u pravcu s. Podhum i pokušao da pljačka sela. Jedna desetina I bataljona istjerala je istog, koji je pobjegao ostavivši svu upljačkanu stoku.

17. decembar: u toku ovoga dana nije bilo pojave neprijatelja. Naš I bataljon postavio je bio zasjedu ispod s. Podhum, međutim neprijatelj nije pokušavao ništa.
18. decembar: u toku noći izdali smo naređenje našem IV bataljonu da smijeni I bataljon na položajima iznad Podhuma i s. Gorani, a da I bataljon u zajednici sa Ramskim odredom pođe na likvidaciju četnika, koji su se nalazili prema izvještaju drugova iz Štaba Ramskog odreda na prostoru Dolnjeg Sela, blizu Konjica. Na putu za pomenuti zadatak naš I bataljon sudario se sa neprijateljem³ koji je već bio uspio da im izađe na Mravinjak (k. 1243) — Viljak, i koji je poslije kraće borbe pobjegao u Ostrožac. Prema obaviještenjima koja smo prikupili, neprijatelj je imao oko 25 izbačenih iz stroja. Zaplijenjena su 2 postolja od t. bacača, 24 mine za bacač i nešto puščane municije.
19. decembar: I bataljon koji je imao zadatak da 18. ov. mjes. u zajednici sa Ramskim odredom u toku noći likvidira četničko selo Dolnje Selo i da razruši prugu na tom mjestu, radi borbe koju je imao na maršu zakasnio je na zadatak i nije uspio da uhvati voz koji nailazi oko 11 č. (23 časa) ispod Dolnjeg Sela. U Dolnjem Selu nađeno je svega 3 puške i 2 pištolja. Uspjeli smo jedino da sa dvije čete porušimo prugu na 4 mjesta, tako da voz nije radio 24 časa. Jedna četa Ramskog odreda koja je imala zadatak da likvidira neprijateljsko uporište (jednu kuću) kojom neprijatelj čuva i štiti most na Kralupskom potoku⁴ nije ga uspjela likvidirati.

³ Vjerovatno se odnosi na dijelove Drugog gorskog zdruga (vidi dok. pod reg. br. 15/1—14, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁴ Vjerovatno: r. Kraljušćica

20. decembar: prilikom povratka I bataljona sa akcije, jedna četa istog bataljona u s. Višnjevica sudarila se je sa neprijateljskom patrolom, koja je odmah pobjegla.

U toku dana neprijatelj je kretao iz Ostrošca dolinom rijeke Neretvice u jačini od 350 vojnika i, primjećujući dijelove našeg IV bataljona, povukao se nazad u Ostrožac. Ovom prilikom imao je neprijatelj nekoliko izbačenih iz stroja. Na sektorima ostalih bataljona promjena nije bilo.

21. decembar: oko 16 časova naš III bataljon sa jednom četom Ramskog odreda pošao je prema zadatku iznad s. Grevići preko s. Rodići na prugu. Oko 21.30 časova naišao je jedan teretni voz čija kompozicija sastojala se od jedne lokomotive i 20 vagona. Voz je zaustavljen,⁵ a posada od oko 30 vojnika — Njemaca u većini je poskakala u Neretvu, dok je 6 zarobljeno. U vozu je bilo 2 vagona artiljerijske municije, 2 vagona minobacačke municije, 3 vagona puščane talijanske municije, 1 vagon brašna i ostalih životnih namirnica, 2 luksuzna, 3 teretna i 1 oklopni automobil, te 1 haubica 150 mm. Vagoni, lokomotiva, municija, kao i kamioni su zapaljeni i uništeni, dok je haubica onesposobljena. Zaplijenjena je 1 radio stanica, 10 šinjela, 15 čebadi, nešto šatorskih krila i odijela i 1 pisaća mašina. Na sektorima ostalih bataljona nije bilo nikakvih promjena.

22. decembar: u toku ovoga dana naši bataljoni su napravili zasjede na putevima koji idu iz Ostrošca prema našim položajima i to: jednu na Gradcu u šumi ispod sela, drugu u šumi iznad sela Kostajnica, ali su zasjede, izgleda, otkrivene od strane neprijateljski orijentisanog stanovništva i ako su postavljene za vrijeme noći. Neprijatelj taj dan nije pokušao ispad ni u jednom pravcu i zasjede su se povukle oko 12 časova.

23. decembar: U toku dana dobili smo obavještenje da se u garnizonu Ostrožac nalaze vrlo male neprijateljske snage. U vezi sa ovim, mi smo koncentrisali naš I i IV bataljon na prostori s. Pre-

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 128, primjedbu 2 i 3.

slap — Gorani. Međutim, oko 18 časova dobili smo novo obaviještenje da je neprijatelj iz Rame u jačini oko 700 vojnika došao u Ostrožac i tu zanoćio. S obzirom na ovakvu situaciju, obustavili smo dalju pripremu za ovu akciju.

24. decembar: 2. četa IV bataljona i 2. četa II bataljona u zajednici sa dijelovima Ramskog odreda pošle su na zadatak, u zasjedu vozu koji prolazi oko 17 časova za Ostrožac ispod s. Mrakovo. Bataljon je stigao oko 16,30 č. na prostoriju sela Mrakovo, [ali] radi pogrešnog obavještenja zam. komandira jedne čete Ramskog odreda koji je javio da dolazi jedna kolona neprijateljskih vojnika cestom prema Ostrošcu kada je već voz naišao akcija [je] propala. Poslije ovoga prekinuta je pruga na dva mjesta i srušen jedan propust dug 10 m. Ovi dijelovi koji su učestvovali u ovoj akciji prenoćili su u s. Mrakovo odakle su u toku 25. o.m. prebacili se u sastav svojih jedinica.

Na položajima ostalih naših bataljona nije bilo promjena.

25. decembar: ovoga dana na položajima naše brigade nije bilo promjena. Naš I bataljon koji se nalazio u s. Kruščica prebacili smo u s. Preslap i izdali mu naređenje da se 26.XII. uputi na prugu ispod Krvavog Polja i da tu napravi zasjedu osobnom vozu koji nailazi ispod pomenutog mjesta oko 11 časova.
26. decembar: I bataljon krenuo na zadatak. U toku dana dobili smo naređenje od Štaba X divizije Br. 88⁶ prema kojem treba naša brigada da se prebaci na prostoriju s. Ravno — Sčit — Lug, a jedan bataljon da ostaje na položajima Klečka Stijena — Strungreb, t.j. da ostane na prostoriji s. Klek — s. Kućani. Na dosadašnjim položajima zamijenice nas VII kr. brigada. Prema ovome naređenju mi smo preduzeli u toku dana pripreme i naredili našim dijelovima pokret.
27. decembar: U toku dana bataljoni su maršovali prema ranije izdanom naređenju. II bataljon pošao je sa

⁶ Redakcija nije pronašla spomenuto naređenje

prostorije s. Hamatlije oko 6 časova i stigao na prostoriju s. Jaklići oko 15 časova gdje je zanoćio. IV bataljon koji je također pošao oko 6 časova iz s. Gorani zanoćio je na prostoriji s. Kranjčići. Sanitet i intendantura u toku dana prebacili su se u s. Perići. III bataljon ostao je na starom zadatku zatvarajući i dalje pravce koji idu paralelno sa rijekom Ramom preko s. Heljdovo i s. Kućani od željezničke stanice Rama na položajima Klečka Stijena — Strungreb. Štab brigade se je u toku 27.XII. prebacio na prostoriju s. Podbor.

I bataljon koji je išao u zasjedu na voz ispod s. Krvavo Polje nije uspio da izvrši zadatak radi nemanja stručnog osoblja za rad i nesporazuma između Štaba bataljona i komandi četa.

28. decembar: Ovoga dana naše jedinice su se prebacile i postavile na određene položaje i to: II bataljon je poslije podne smijenio I bataljon VII kr. brigade na liniji s. Zvirnjača — s. Ravno. Ostali bataljoni stigli su također na svoja mjesta. Jedino je I bataljon putovao iz s. Preslap gdje se odmarao poslije akcije za s. Lug odakle će da zatvara pravac na desnoj obali Rame i puteve koji idu dolinom rijeke Doljanke.

29. decembar: I bataljon stigao na prostoriju s. Lug i razmjestio svoje čete ovako: jedna četa u s. Višnjani, jedna četa u s. Oglavak, dok ostali dijelovi nalaze se u s. Lug. Na položajima naših bataljona nema nikakvih promjena. Dijelovi II bataljona u s. Ravno održavaju vezu sa dijelovima Vukovskog odreda koji se nalaze u s. Jezerine — s. Pakline. Vezu sa Duvanjskim odredom koji se nalazi na Letečkim stajama dijelovi II bataljona također održavaju. Na ovim položajima snijeg je velik preko 30 cm.

Prema naređenju Štaba divizije, naređeno je Štabu II bataljona da redovno jačim patrolama održava kontakt sa neprijateljem u pravcu Šujice i Duvna.

IV bataljon smješten je u s. Nikolići, sanitet i intendantura u s. Lapsunj, Štab brigade u s. Šćit.

30. decembar: U toku ovoga dana nije bilo nikakvih promjena

Za proteklih 15 dana jedinice su pokazale izvješan vojnički napredak u pogledu borbenosti i discipline. U tom pogledu najbolje stoji II bataljon, dok I bataljon zaostaje nešto iza njega, a III bataljon, koji je do prije kratkog vremena bio naš najslabiji bataljon, pokazao je relativno najveći napredak. Ovom bataljonu slabost i nesposobnost Štaba bataljona ometala je brži napredak, čije im ljudstvo spada u najbolje ljudstvo čitave brigade. IV bataljon u pogledu discipline i organizovanosti zaostaje iza sva tri bataljona. Razlog za to je odsustvo komandanta bataljona i većeg broja političkih rukovodilaca u četama i vodovima.

S obzirom da su se vojni i politički rukovodioci povratili sa kursa, to se nadamo da će se nedostaci u ovom bataljonu, kao i u III bataljonu, ubrzo otkloniti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zam. politkomesara:
Radomir Mitrić

Načelnik štaba:
Šefik Talić

Komandant—major:
Dakić⁷

(M. P.)

⁷ Makso

**IZVJEŠTAJ ŠTABA DESETE BRIGADE OD 31 DECEMBRA
1943 GOD. ŠTABU DVADESET DEVETE NOU DIVIZIJE O
NAPADU NA GACKO¹**

ŠTAB
X. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
—29 HERCEGOVAČKE DIVIZIJE—

Pov. broj 88

31. decembar 1943 g.

u — sati

s. Žanievica

ŠTABU XXIX. HERCEGOVAČKE [NO] U. DIVIZIJE

Gdje' bude

Noću 29/30. decembra t.g. izvršili smo napad na Gacko sa težnjom da istim ovladamo po svaku cijenu. Naš plan² za izvršenje ovoga zadatka bio je: sa dva bataljona razbiti neprijateljske snage na Miholjači i Avtovcu, pa po razbijanju neprijatelja na spomenutim položajima okrenuti se sa ovim snagama ka Gacku, ne dajući neprijatelju mogućnosti da se zaustavi i sredi.

Sa ostala dva bataljona jednovremeno napasti neprijatelja preko Ponikava i obuhvatno od Gračanice izvršiti upad u Gacko, istjerati neprijatelja iz varoši, ostavljajući u istome, kao i na Miholjači, jedan dio snaga, a zatim preduzuti najenergičnije gonjenje neprijatelja ka Fojnica — Nevesinje. Po izvršenju gonjenja zatvoriti put od Nevesinja, a zatim se smjestiti na prostori: Dubljevići — Ruda Glavica — Lukavica.

Prema prikupljenim podacima, neprijateljske snage na Miholjači i Avtovcu bile su jake do 300 boraca, od kojih samo jedan mali broj Švaba, a ostalo sve četnici, prikupljeni sa raznih strana (Crkvičana oko 40, nešto Pivljana i Golijana, kao i iz Šipačna; ostalo su Gačani). Gacko su držale Švabe uz mali broj četnika. Ukupna snaga u Gacku bila je oko 200 Švaba i do 60 milicionera, nešto hrvatskih žandara i 50 četnika oko Komande mjesta. Predviđajući naš napad, neprijatelj je bio oprezan, pa je, kako na Miholjači, tako i oko samog Gacka, držao posjednute sve važnije otporne tačke. Za izvršenje pomenutog zadatka bataljoni su se pred mrak skoncentrisali u selu Vrba,

¹ Original, pisan na mašini, ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 23/3, k. 1147—II.

² Opširnije o tome vidi dok. pod br. 169.

odakle je pokret ka Gacku izvršen u 20 časova. U 23 časa svi bataljoni dostigli su određene polazne položaje za napad i u spomenuti čas napad je otpočeo snažno jednovremeno na Miholjaču i na Gacko.

Poslije četiri i po sata vođenja žestoke borbe, naš »1« i »4« [bataljon] uspjeli su da ovladaju sa Miholjačom i Avtovcem i da potpuno razbiju neprijatelja koji je otstupio ka Gacku. »3« i »5« bataljon uspjeli su tako isto da se neprimijećeno primaknu najbližim bunkerima iznad same varoši Gacko. »3« svojim brzim naletom ovladao je sa bunkerima i spustio se u samu varoš. Međutim, »5« nije uspio da ovlada jednim bunkerom nad samim putem na ulasku u grad, odakle je neprijatelj dao snažan otpor neprekidnom mitraljeskom vatrom. »5« bataljon zbog toga zadržao se iznad same varoši, a dijelovi »3« koji su se bili spustili u sam grad nisu mogli da izvrše daljnje prodiranje, jer su se Švabe bile zabarikadirale u kućama, a usto im je još stigla pomoć od bandi sa Miholjače. Borba je trajala sve do svanuća, kada smo izdali naređenje da se bataljoni izvuku na polazne položaje.

Obzirom na skoncentrisane snage neprijatelja u Gacku, zabacivanje njihovih snaga od Gračanice, nezatvaranje puta od Nevesinja, daleko veću nadmoćnost u naoružanju i municiji, donijeli smo odluku da se povučemo, jer ne bi bili u stanju dnevno da ih istjeramo iz varoši.

U toku ove borbe mi smo imali 5 mrtvih i 18 ranjenih, od kojih su u bolnici dva umrla. Ukupno 7 mrtvih. Među mrtvima nalazi se i Lazar Radmilović, zamjenik politkoma čete »1« bataljona, dok je teže ranjen »Car«.³

Tri teže ranjena druga uputićemo ujutro preko **Pive i Golije** sa jednom četom Pivskog NOP bataljona u Dubočke radi hitne hirurške intervencije.

Mi se sada nalazimo na prostoriji: Dramešina — Platica — Jasenik — Berušica — Žanjevica — G. Poljana (u ovome selu nalazi se Pivski bataljon u jačini od 70 ljudi). Na ovoj prostoriji imamo namjeru ostati do dva dana, tako da bi sredili bataljone.

Naše mišljenje, ukoliko postoji za to mogućnost, da se na teritoriju Gacka prebaci još jedna brigada koja će u zajednici sa našom izvršiti napad i likvidaciju Gacka.⁴ Mišljenja smo da u tome slučaju naša Brigada zatvori pravac od Nevesinja i uzme na sebe glavni teret za uzimanje samog Gacka, dok bi ta druga brigada od pravca Vrbe napadala na Miholjaču i od pravca Lazarića vršila pritisak na Gacko.

³ Spasoje Kukić-Car

⁴ Ovaj predlog nije tada bio usvojen.

Na ovaj način vjerujemo da bi likvidirali ovo uporište, ukoliko u međuvremenu ne bi stigla neka jača pojačanja od Nevesinja. Potrebno je napomenuti da je neprijatelj moralno dobio sa naša tri neuspjela napada, a i četnici se upornije bore u prisustvu Švaba. Sve ovo, kao i njihov prilično velik broj i naoružanje, iziskuje i jače naše snage, da bi se uspješno uništili.

Ako ovaj predlog usvajate, hitno nas izvijestite, tako da bi naša Brigada izvršila na vrijeme pokret u pravcu Bodežišta — Ruda Glavica.

Smatramo da bi na ovaj način likvidacijom Gacka ne samo politički imali uspjeh, nego i materijalno, obzirom da u Gacku sada ima prilično dovučenih namirnica, a da ne govorimo o municiji.

Bilo iz kojih razloga da se ne složite sa ovim predlogom, dobro bi bilo da nam uputite naš »2« (naročito radi naše bolnice u kojoj ima 32 ranjena i bolesna druga), tako da bi mi preduzeli pokrete i uspješno operisali u Gatačkoj i Nevesinjskoj Pograničnoj, kao i na komunikaciji: Gacko — Nevesinje.

Bilo bi dobro kad bi nam poslali nešto zlata, jer bi sa njim možda mogli da pribavimo neke od onih stvari koje su nam potrebne.

Drugarski pozdrav

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom,

Načelnik štaba,

Komandant

Nikola Ljubibratić

**IZVJEŠTAJ ZAMJENIKA POLITIČKOG KOMESARA DVA-
NAESTE KRAJIŠKE BRIGADE OD 31 DECEMBRA 1943
GOD. DIVIZISKOM KOMITETU JEDANAESTE NOU DIVI-
ZIJE O STANJU I RADU PARTISKE ORGANIZACIJE U
BRIGADI¹**

Izveštaj zamjenika politkoma
XII KNOU Brigade o stanju i
radu partiske organizacije.²

Drugarskom

DIVIZISKOM KOMITETU XI NOU DIVIZIJE

N e g d j e

Dragi drugovi,

Dužnost zamjenika politkoma brigade primio sam 13.XI.43. god., te moj izvještaj obuhvata rad i stanje partiske organizacije od gore navedenog vremena do 31.XII.43. god.

Organizaciono stanje. Partiska organizacija ove brigade broji 178 članova, organizovanih u 17 partiskih jedinica (ćelija), kandidata ima 42. SKOJ-evskih aktiva ima 15 sa ukupnim brojem članova 198, od kojih 31 drugarica. Neobuhvaćene omladine ima 178. Za ovo vrijeme nije poginuo nijedan partijac niti SKOJ-evac, bilo je svega tri slučaja ranjavanja. Partiskih kazni nije bilo, izuzev jednog slučaja u II bataljonu, gdje je vodnik Radaković Mirko, zbog nediscipline, kažnjen opomenom. Pored manjih organizacionih nedostataka, općenito uzevši, partiska organizacija ove brigade zadovoljava u organizacionom pogledu. Raspodjela rada po sektorima nije bila pravilna, jer je u nekim ćelijama postojao obavještajni, ekonomski i pozadinski sektor rada. Nadalje, intendanti nisu pripadali štapskim ćelijama, već obično ćelijama pri štabu bataljona ili brigade. Dnevni red dosta je nepravilno postavljan, jer u dnevni red rijetko je kad stavljana tačka o političkoj situaciji, a metana je posebna tačka — kritika i samokritika. Partijnost i lična odgovornost nedovoljna je, još nije na visini, ali se može znatno osjetiti da se poboljšava. Kod većeg dijela partijaca osjeća se

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Istoriskom arhivu CK SKJ, pod reg. br. 5536.

² Iako je dokumenat partiske prirode, objavljujemo ga u Zborniku zato što sadrži podatke o brojnom stanju članova KPJ i SKOJ-a u Brigadi.

da ne postoji dovoljno samokritičnosti. Partija se još ne osjeća kao rukovodstvo, sporost i često nezapažanje bitnih stvari su karakteristike partijskih sastanaka. U organizaciji, kao cjelini, nema nezdravih pojava, te prema tome ništa ne stoji na putu, pomalo sporom, ali sigurnom napretku.

Rad se u ovom mjesecu odvijao bez naročitih zastoja, sastanci su održavani, kako radni, tako i teoretski. Pristupilo se sistematskoj proradi organizacionog pitanja, gdje se naročito očitovala pomoć viših rukovodilaca nižim. Obradila se je II glava SKP-b i VIII tačka iz »Osnovi Lenjinizma«, zatim se redovito razrađivao sav materijal dobijen za ovo vrijeme. Da bi se naši rukovodioci osamostalili, naročito da bi se teoretski rad u brigadi poboljšao, počelo se održavati pri Štabu brigade partiski kurs. Obradene su teme »Razvitak društva«, »Teorija Partije«, »Organizaciono pitanje«, »Nacionalno pitanje« i »O Sovjetskoj državi«. Daljnje održavanje kursa prekinuli smo po savjetovanju druga »Starog«.³ Teoretska izgradnja postavlja se kao najvažniji problem pred naše partiske organizacije.

Rad po sektorima

Vojnički sektor. Vojnička strana brigade prilično zadovoljava. Disciplina je dobra, borbenost starijih drugova je vrlo dobra, dok mlađih drugova, naročito mobilisanih, ne zadovoljava. Sistematski se radi na održavanju vojničkih, kako praktičnih, tako i teoretskih časova. Komandiri četa i komandanti bataljona u pogledu teoretskog rada još se nisu osamostalili, nego plan rada ponajčešće daje komandant brigade. Rad se nižih rukovodilaca sastoji na vojničkom uzdizanju mlađih i mobilisanih drugova. Komandant brigade⁴ u zadnje vrijeme je dao dva plana rada: »O stražama«, »Diverzionim grupama i borbama protiv istih«. Komandanti bataljona, kao i jedan dio nižih vojnih rukovodilaca, vrlo savjesno i sa puno brige staraju se o svojim jedinicama.

Politički sektor. Politički rad u našoj brigadi priličan je, ali još ne zadovoljava, jer komesari četa su slabe teoretske uzdignutosti, a politkomi bataljona (I i III bataljon) još se nisu potpuno osamostalili u radu. Nadalje, brigada je dosta živjela bez politkoma brigade, što se dosta odrazilo na politički rad. Jedan veliki nedostatak u političkom radu je taj što se ne održavaju često sastanci politkoma bataljona, četa i političkih delegata. Rad za ovo vrijeme bio je slijedeći: održavane su četne i bataljonske radne konferencije, zatim se prorađivala sva naša štampa po četama i vodovima, prorađen je letak Cen-

³ Duro Pucar-Stari

⁴ Petar Mečava

tralnog komiteta KPJ, Rezolucija ZAVNOBIH-a,⁵ Drugo zasjedanje AVNOJ-a⁶ i odluke, Trojna konferencija, Teheranska konferencija, Radio bilten Moskva, »Glas«, »Narodno oslobođenje« uporedo sa radio vijestima koje su redovno dobijate. Politički rad, dolaskom politkoma brigade,⁷ znatno se osjetio. Obilaskom čitave brigade — po četama i bataljonima održavanje konferencija, davanje uputstava i sastancima sa politkomesarima bataljona, četa i vodnim delegatima rad se počeo normalizovati, a uspjesi toga rada već se daju zabilježiti. Dat je plan rada, uočeni su nedostaci, istaknuti problemi i marljivo se pristupilo radu. Odnos drugova i drugarica, koje je bilo goruće pitanje u našoj diviziji, naša brigada je to savladala pravilnim ukazima i pravilnim vaspitnim djelovanjem. Pitanje bratstva pravilno je riješeno. U odnosu starih i mladih boraca bilo je prilično nepravilnosti, ali ta nepravilnost kroz partiske ćelije, SKOJ-evske aktive i sastanke politkomesara uočena je i u daljnjem razvitku brigade neće se zapažati. Odnos komesara i pomoć vojnim rukovodiocima dovoljni su. Plan rada, s obzirom na novopridošlo, dat je u slijedećim temama: 1) »Pojam fašizma« — literatura: »Fašizam i radnička klasa« od Dimitrova, Imperijalistički ratovi I i II,⁸ Pravedni i nepravedni ratovi, Stanje u bivšoj Jugoslaviji, Nacionalno pitanje, Uloga SSSR-a, Savez Sovjetskog Saveza, Engleske i Amerike (Atlantska povelja), Federativno uređenje Jugoslavije, Uloga Komunističke partije u NO Borbi, NO Vlast. Ove teme biće prorađene, za njih ima dovoljno materijala, pa će se vidjeti daljnji uspjeh političkog rada u brigadi. Rad političkih komesara na terenu nije dovoljan. Politički komesari nisu shvatili dovoljno šta znači marljiv terenski rad i mobilizacija na terenu. Kolektivna svijest prilična je iako još ima nedostataka. Održavata su predavanja i u pogledu pljačke, ali ne možemo reći da je to savladano. No, dalji naši zadatci pokazaće koliko su politkomi pravilno objašnjavali i radili na tom problemu. Jedan najteži rad politkoma jeste ubjeđivanje boraca, pogotovo novih, u pitanju golotinje i bosotinje. Taj problem prilično je težak u našoj brigadi.

Kulturni sektor. S obzirom na stanje prije dva do tri mjeseca, kulturni rad je daleko od svoje polazne tačke iako ni rukovodioci ni odbori još nisu shvatili njegov puni značaj. Kulturni rad u brigadi, općenito uzevši, ne zadovoljava. Dolaskom novih boraca u naše jedinice, nepismenost se jako pove-

⁵ Zasjedanje Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

⁶ Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije.

⁷ Odnosi se na Milutina Vujovića.

⁸ Odnosi se na Prvi i Drugi svjetski rat.

čala i sada ima oko 25 do 30% nepismenih, što se je postavilo pred partiske i SKOJ-evske organizacije kao ozbiljan problem. U pogledu kulturnog rada najbolje stoji II bataljon, dok ostali bataljoni zaostaju. Postoje bataljonski horovi, ima se i uvježbanih komada i bataljoni mogu samostalno da daju priredbe. Za ovo posljednje vrijeme date su četiri priredbe, koje su sa umjetničke strane uspjele.

SKOJ. Dolaskom u ovu brigadu, našao sam slijedeće stanje: SKOJ se nije osjećao kao rukovodstvo, nadalje, nisu postojali ni rukovodioci SKOJ-a, ili, ako su postojali, neprestano su se mijenjali i održavanje sastanaka bilo je neredovito. Pomoć SKOJ-u od strane Partije, od strane Politodjela, bila je vrlo slaba. Nadalje, sekretar Brigadnog komiteta živio je u četi i tako nije mogao imati dosta uvida u radu i stanju SKOJ-evske organizacije. U posljednje vrijeme SKOJ-u je pružena od strane Partije pomoć i sada se dosta redovito održavaju sastanci gdje se prorađuje materijal i to: »Šesta zemaljska konferencija«, »Organizaciono pitanje SKOJ-a«, »SKOJ u surovj školi rata«. Inače, većina SKOJ-evaca je priličnog kvaliteta i poslužiće kao sigurna rezerva Partiji.

Brigada kao cjelina. Brigada broji po spisku oko 800 boraca i oformljena je u tri bataljona. Gledajući sa vojničke i političke strane, I i II bataljon zadovoljavaju, dok III bataljon u tom pogledu je dosta zaostao i nastojaćemo da mu u tom pogledu pružimo pomoć. Najveći problem ove brigade je pitanje odjeće i obuće. Ima oko 100 boraca potpuno bosih. Štab brigade složno i jedinstveno funkcioniše. Odnosi unutar štaba zasnovani su na potpunom razumjevanju.

Uz drugarski pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Zamj. politkoma.
Vranić Mirko

**IZVJEŠTAJ ŠTABA TRINAESTE PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR« ŠTABU PRVE PROLETERSKE DIVIZIJE
O DEJSTVU NA PROSTORIJI DŽELILOVAC, POTKRAJ,
PAKLAREVO U VREMENU OD 14 DO 31 DECEMBRA 1943
GODINE¹**

ŠTAB
XIII. PROLETERSKE BRIGADE
»RADE KONČAR«

Broj: 59
31.XII-1943 godine

Predmet: Operativni izvještaj

ŠTABU I PROLETERSKE DIVIZIJE

Dostavljamo petnaestodnevni operativni izvještaj u vremenu od 14.XII. do 31.XII.1943 godine.

U pomenutom razdoblju Brigada je bila postavljena na prostoriji: selo Dželilovac — Vlajsovići — Potkraj — Sečevo — Đaci — Paklarevo, sa isturenim dijelovima Ovčarevo — Bilići — Jankovići. Zadatak Brigade: zatvaranje pravca Travnik — Turbe — Jajce.

U tom vremenu nije bilo nekih jačih okršaja sa neprijateljem. Manji ispadi vršeni su iz pravca Travnika na naše prednje isturene dijelove, ali bez uspjeha.

Raspored naših bataljona bio je sljedeći:

1. — Naš I. bataljon s. Škulje — Đaci.
2. — Naš II. bataljon raspoređen je kao posada Jajca.
3. — Naš III. bataljon s. Potkraj — Sečevo.
4. — Naš IV. bataljon orijentisan je na direktnom zatvaranju komunikacije i prilaza koji vodi iz pravca Travnika u pravcu naših pozicija. Smještaj bataljona u s. Paklarevo.
5. — Naš V. bataljon s. Vlajsovići.
6. — Brdska baterija 65 mm. s. Dželilovac.
7. — Ambulanta s. Krčevina.
8. — Inženjerska četa, Četa za vezu i-Štab brigade u s. Varošluk.

Gore navedeni raspored mijenjao se prema potrebama koje su uslovljavale promjenu istog. Sem bataljona koji je bio

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 31.4, k. 721 A.

orijentisan direktno na zatvaranju pravca Travnik — Turbe, i jedne čete koja je bila orijentisana na pravcu Vlašić Planine, ostali bataljoni bili su kao direktna rezerva.

U tom vremenu kod bataljona se izvodila vojna obuka, kao i politički rad. Radi preglednosti dostavljamo isti po datumima.

15.XII. Raspored Brigade isti. IV. bataljon je na položaju Paklarevo — Ovčarevo — Jankovići. Jedna četa I. bataljona poslata je u sastav IV. bataljona, sa zadatkom zatvaranja pravca Travnik — Vlašić Planina. Njeni dijelovi nalaze se istureni na položajima Devečani (trig. tačka 1768) — Goričaj (kota 1767). Kod ostalih bataljona vojnopolički rad po četama.

16.XII. Raspored isti, radilo se na vojno-političkom uzdizanju boraca.

17.XII. Neprijatelj je krenuo u pravcu naših položaja u jačini od 150 do 200 neprijateljskih vojnika (ustaša), ali od strane našeg IV. bataljona isti je bio razbijen i najuren.² Neprijateljski gubici: 5 mrtvih i oko 10—12 ranjenih. Kod ostalih bataljona stanje nepromijenjeno.

18.XII. Kod bataljona raspored nepromijenjen. Neprijatelj je krenuo iz pravca Travnika, koristeći maglu i težeći da odbaci naše snage sa položaja Jankovići — Ovčarevo. Jačina neprijatelja od 400—500 vojnika (ustaša i Njemaca).³ Njemu je pošlo za rukom uz pomoć jake artiljeriske vatre da odbaci naše prednje isturene dijelove do svojih prihvatnih i glavnih položaja. Kretanje neprijatelja bilo je izvedeno sa dvije kolone, i to: 1 kolona koja je išla iz pravca Travnika k selu Jankovići, težeći da ovlada našim položajem Dubrava; druga kolona je krenula također iz pravca Travnika prema s. Ovčarevo, sa težnjom da ovlada našim položajima Ovčarevo — Škulji i tako da ovlada sa glavnim našim položajima. Borba je bila oštra i trajala je od 7 časova ujutro do 17 časova naveče. Po tom vremenu neprijatelj se povukao prema Travniku uz gubitke od 20 mrtvih i više ranjenih vojnika.

Naši gubici: jedan mrtav i dva ranjena druga. S obzirom da je neprijatelj nadirao i u pravcu Ličke brigade, mi smo izbacili jedan naš bataljon na njenom pravcu koji je imao zadatak napada u bok neprijatelja koji je nadirao prema Lo-

² i ³ Borba je vođena sa dijelovima Trista šezdeset devete divizije (»Vražje«) i Zagrebačke konjičke pukovnije. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, bojna relacija Zagrebačke konjičke pukovnije za mjesec decembar 1943 god. od 9 januara 1944 god. Dokument se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15.1—21, k. 57 i izvještaje Brigade od 19 decembra 1943 god. pod reg. br. 29.4, k. 721—A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

vrića Brijegu. Između ovog bataljona i neprijatelja nije došlo do borbe. U samoj borbi držanje boraca bilo je dobro. Kod ostalih bataljona izvođen vojnopolitički rad.

19.XII. Naš I. bataljon smijenio je na položajima naš IV. bataljon, pojačan sa jednom četom III. bataljona. IV. bataljon smjestio se na prostorijski s. Dželilovac na odmor i kao rezerva ostalim bataljonima.

20.XII. Prema podacima prikupljenim i dobijenim od naših ob. cent. saznali smo da je neprijatelj iz Travnika krenuo sa jednom bojnom ustaša prema Vlašić Planini. Znajući da Div. bolnica nije u dovoljnoj mjeri obezbijeđena, uputili smo naš V. bataljon preko Begovog Konaka — s. Lužnica — Šišava — Koričani, sa zadatkom da zatvori sve pravce koji vode prema s. Koričani — Petrovo Polje i da prekontroliše sve puteve koji vode u tom pravcu. Po izvršenom zadatku Bataljon je dobio naređenje da se vrati na svoju raniju prostorijsku. Na svom putu nije naišao na neprijatelja.

21.XII. Raspored Brigade isti. V. bataljon izbio je na određenu prostorijsku Koričani — Petrovo Polje. Ostali bataljoni: rad na vojno-političkom uzdizanju.

22.XII. Naš V. bataljon vratio se u sastav Brigade. Kod ostalih bataljona stanje bez promjene. Izvođena je vojno-politička nastava.

23.XII. Brigada je na istim položajima. Sa borcima je izvođen vojnopolitički rad.

24.XII. Kao i 23.XII.

25.XII. Naš V. bataljon dobio je zadatak da izbije na prostorijsku s. Mudrike — Lužnica — Šišava sa zadatkom zatvaranja i kontrolisanja pravaca koji vode iz Travnika preko Vlašić Planine, kao i upućivanje jačih odjeljenja u pravcu s. Duba i Travnika. Bataljon je dobio zadatak da uspostavi vezu sa Div. bolnicom i da se poveže sa bataljonom XII k. brigade u s. Vrbovu. Kod ostalih bataljona izvođena je vojno-politička naobrazba.

26.XII. Na položajima stanje bez promjene. Jedna četa V. batalj. krenula je iz Šišave prema s. Dubu u cilju kontrolisanja i prikupljanja podataka o neprijatelju. Kod bataljona [je izvođena] vojno-politička nastava.

27.XII. Kod bataljona izvođen je vojno-politički rad. Raspored bataljona je nepromijenjen. Patrola I. bataljona koja se bila spustila neposredno kod neprijateljskih bunkera uhvaćena je bila jednog neprijateljskog vojnika domobrana, ali je isti pobjegao. Tog istog dana dezertirao je jedan domobran koji je bio ranije zarobljen u Virovitici. Četa V. bataljona vratila se u sastav svog bataljona iz pravca s. Dub.

28.XII. Izvršena je smjena našeg I. bataljona.⁴ Položaje Paklarevo — Ovčarevo — Dubrava preuzeo je naš III. bataljon. U sastav Brigade došli su 24 talijanska vojnika iz I. proteterske brigade. Isti su raspoređeni po bataljonima i u Intendanturu. Izvođen [je] vojno-politički rad po bataljonima i etama.

29.XII. Po bataljonima je izvođen vojno-politički rad. Položaji nepromijenjeni.

30.XII. Kao i 29.XII.

31.XII. Dvije čete našeg V. bataljona krenule su iz pravca Lužnice — Šišava na pravcu Dub — s. Matine — Vučja Gora u cilju kontrolisanja tog pravca, kao i u cilju izvođenja diverzantske akcije — ukoliko bi se neprijatelj pojavio na toj liniji, kao i prikupljanja podataka i izviđanja na pravcima koji vode iz Zenice.

Za vrijeme sukoba sa neprijateljem njegovi gubitci iznose 31 mrtav i više ranjenih vojnika.

Naši gubitci: jedan poginuo i dva ranjena druga, od tih je jedan umro u bolnici.

Za vrijeme borbe sa neprijateljem utrošeno je:

Municije 7/9 mm	1400 kom.
Italijanske	1200 kom.
Za Manliher	60 kom.
Za Brede	600 kom.

Za vrijeme sukoba sa neprijateljem držanje boraca, kao i borbenost, bila je na visini, moral kod boraca je veoma dobar.

Sve slobodno vrijeme po bataljonima iskorišćeno je na vojno-političkom uzdizanju boraca.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba
kapetan
Miloš Vučković

⁴ Opširnije o smjeni i dejstvu Bataljona vidi dok. pod reg. br. 37/1, k. 726 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

**PREGLED AKCIJA ŠESTE NOU DIVIZIJE NA ŽELJEZNIČ-
KIM PRUGAMA U 1943 GODINI¹**

Pregled akcija na željeznicama za 1943 godinu

Izvršeno akcija. —	Mostova													Vlakova			Uništeno					
	Oštećeno u dužini				tunela	vodvoznjaka	p'opusta	vijadukta	šina	okretaljki	skretnica	skren. srca	stanica	oklopnih	teretnih	putničkih	obič.		okl.			
	drvenih	betonskih	gvozdenih	u dužini													lokomotiva	vagona	lokomotiva	vagona		
																					dresina	dresina
24	—	25	12	5	5-15 m.	—	1	16	—	2000	4	20	10	6	—	2	—	1	20	—	—	9

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini i rukom, latinicom i ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 49—3, k. 796.

jedinica VI. proleterske² divizije »Nikola Tesla«

Oštećeno					Uništeno				Ljudi			Stoke			zas'o]	
obič.		okl.		dresina	telefon. stubova	bunkera	elektr. stubova	ubijeno	ranjeno	zarobljeno	ubijeno	ranjeno	zarobljeno			
lokomotiva	vagona	lokomotiva	vagona													
4	30	1	—	8	35	50	—	—	86	100	9	—	—	—	—	

Zam. načelnika, kapetan
Voj. Nikolić

² U znak priznanja za izvanredne uspehe u Narodnooslobodilačkoj borbi, naredbom Vrhovnog komandanta od 19 marta, 6 divizija proglašena je proleterskom (vidi dok. br. 143, k. 797 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

BR. 194

**PREGLED AKCIJA ŠESTE NOU DIVIZIJE NA PUTEVIMA
ZA 1943 GODINU¹**

Pregled akcija na putevima u god. 1943

Izvršeno akcija	Oštećeno m.	Mostova			Uništeno				Oštećeno				U n i				
		drvenih	betonskih	gvozdenih	teretnih	luksuznih	oklopnih	tenkova	motorekija	teretnih	luksuznih	oklopnih	tenkova	motorekija		ubijeno	ranjeno
52	—	31	8	2	186	8	—	2	22	47	9	3	2	18	—	—	—

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini i mastilom, latinicom i ćirilicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 50/3, k. 796.

jedinica VI. proleterske divizije »N.² Tesla«

š t e n o								Ljudi			Stoke			Oružja			
telefon. stanica	armir. stubova	aviona	blok. za H.	skladišta	tvornica			ubijeno	ranjeno	zarobljeno	ubijeno	ranjeno	zarobljeno	šmajsera	pušaka	mitraljeza	
135	65	—	—	7	—	—	—	3253	1860	1228	—	126	50	155	27	1156	18

Zam. načelnika, kapetan
Voj. Nikolić

^z Nikola

II

NJEMAČKA I USTAŠKO-DOMOBRANSKA DOKUMENTA

BR. 195

ZAPOVIJEST KOMANDANTA BORBENE GRUPE »PETERSEN« (TRINAESTOG SS BRDSKOG LOVAČKOG PUKA SEDME SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN«) OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI¹

Borbena grupa »Petersen«²
Pe./Be. rat. dnev. pov. br. 112/43

Drž. kom. za utvr. rat. zloč.
J. br. 422641

Sedište štaba 2.12.1943
Operac. dnev. divizije
45/45/1943

Poverljivo

U 5 primeraka

**Zapovest borbene grupe za napad
u severnom pravcu!**

1) *Neprijatelj*: u jačini od više divizija skoncentrisao se na prostoru Istočna Bosna³ — Crna Gora.⁴ Naoružanje i borbeni moral neprijatelj. jedinica ceni se da je na visokom stepenu.

2) 13 SS brd. lov. puk, bez 3 bataljona, sa potčinjenim: 1 i 2 baterijom 7 art. puka, 3 četom 7 pionir. bataljona, štabnom baterijom (artilj. puka), 1, 2, 3 i 4 tov. kolonom na tovarnoj

¹ Prepis originala, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 5/1, k. 10.

² Petersen je ime njemačkog komandanta, po kome je i dobila ova grupa taj naziv.

³ Odnosi se na divizije Trećeg korpusa NOVJ (16, 17 i 27 diviziju) i Petu NOU diviziju (vidi dok. br. 77, 180, 181, 182 i 183).

⁴ Na prostoriji Crne Gore bila je tada Treća divizija Drugog udarnog korpusa (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 121, 124 i 143).

stoci, 1 vodom nosioca ranjenika na tovarnoj stoci, diviziskim radiom i diviziskim telefonskim vodom i 100 četnika, ima zadatak da neprijatelja potisne na uži prostor Istoč. Bosne i da ga uništi.

U tome cilju borbena grupa »Petersen« prodire 4.12.43 preko sedla Čemerna⁵ na sever i kao prvi napadni cilj, sa obeju strana Drine, dostiže liniju Foča — Rataj.

3) Granice rejona dejstva:

desno: ka 1 brd. diviziji — donji tok reke Pive — Visok⁶ (15 km. jugoistoč. Foče) — Rogatica.

levo: ka 14 SS brd. lov. puku: k. 1178 (severozapad. Fojnice) — k. 1879 Dumoš — k. 1535 Vis — Jeleč — Rataj (ka grupi »Petersen« — k. 1040 (Ravni Vrh 6 km. severozapad. Foče).

Granice između borbene grupe »Cajtler« (Zeitler) (desne kolone) i »Brajmajer« (Breimeier) (leve kolone): k. 1858 (10 km. severno od sedla Čemerno) — luk Drine (13 km. jugozapad. Foče).

4) I. faza borbe: (linija: Foča — Rataj, s obeju strana Drine).

U napad polaze:

Pukovska jurišna četa, sa 10 četnika, i dostiže u toku 3. decembra 1943 prostor Bahorina severoistočno⁷ od sedla Čemerna.

Produžuje nastupanje 4.12.43 u 06,00 čas. preko Bohorine — k. 1392 — k. 1410 — k. 1227 — k. 1332 — k. 1355 — Bubina Glava — Prevoja (k. 1384) — k. 1408 — k. 1464 — k. 1517 — i jednim vodom osigurava na visovima oko 3 km severozapadno k. 1517, sve dok borbena grupa 5.12.43. ne pređe sa svojim začeljem k. 1517.

Ostala dva voda maršuju dalje preko savijutka puta — južno k. 1916 — Nabojne — Kapičin Dola na k. 1960 i k. 1632 i ostaju ovde u cilju obezbeđenja, sve dok vod, upotrebljen na visovima severno k. 1517, ne izbiže na Ljubin Grob.

Dalji zadatak pukovska jurišna četa će dobiti 5.12. od komandanta borbene grupe.

II) Bobrena grupa »Cajtler« (Zeitler):

Koja se sastoji iz: 1/13 SS-brd. lov. puka, 1. baterije 7. art. puka, 3. čete 7. pion. bataljona, 1/2 voda nosioca ranjenika, 1. i 2. tovarne kolone na tovarnoj stoci, i 40 četnika, stiže u toku 3.12.43 na prostor Čemerno.

⁵ Vidi dok. br. 16.

⁶ Vjerovatno Vikoč

⁷ Pogrešno. Treba: sjeverozapadno.

Produžuje marš 4.12.43 u 06,00 čas. preko: prvo istim putem kao i pukovska jurišna četa — do prostora južno k. 1384; sporednom kolonom preko Krst Vrelo — k. 1314 — Zurovići — Šumići — Previđa (k. 1384).

Produžuje marš 5.12.43 preko savijutka puta južno k. 1918 — Nabojne — Kapičin Dola — Ljubina Groba — k. 1529 — k. 1089 — a glavnom kolonom preko: Vrbnice — Grandića — Mješaića — Kaliman — Pređel;

desnom kolonom preko: k. 1089 — Zamršten — Poda — Tjentište — unazad preko Poda — Popova Mosta — Perovića — Travnika — Igoča — na prostor Kosman.

Produžuje marš 6.12.43 u tri kolone:

desna kolona: preko Pređela — na drum — drumom do severno Foče — *sporednom kolonom*, koja na prostoru Kosmana pokušava da se prebaci preko Drine, i maršuje dalje desnom obalom Drine preko Čelikova Polja — na Guskovinu — Brod — Foču, gde se severno od Foče sastaje sa desnom kolonom.

Srednja kolona — glavna — maršuje preko Vojnovića — Metaljke — Dikovine — Trbiščka i odavde produžuje zajedno sa desnom kolonom do severno Foče.

Leva kolona od Grandića — preko Čagoste — Ivanice (k. 588) — Javoraca — Vučjaka — Oplazića — i dalje levom obalom Drine do račvanja puta 1 km severozapadno Foče.

III. Pukovski štab i štabna četa:

sa štabnom baterijom, polj. žandarmerijom, divizijskim radiovodom i 10 četnika,

polazi 3.12.43. u 09,00 čas. od Gradine preko Gacka i stiže u Vrbu.

Produžuje marš 4.12.43. u 07,00 čas. preko Čemerno — sedla iza glavne kolone borbene grupe »Cajtler« do k. 1384 Previđa.

Nastavlja marš 5.12.43. iza Cajtlera do Vrbnice. Po uzimanju u sastav pukovske jurišne čete 6.12.43. produžuje marš preko Ljubine — Zakmura — Risjaka — Banjića — Foče (od Vrbnice pozadi desne kolone borbene grupe »Brajmajer«).

IV. Borbena grupa »Brajmajer« (Breimeier):

Koji se sastoji iz: 2/13, 2. baterije 7 art. puka, pukovske pionirske čete, 1/2 voda nosioca ranjenika, 3 i 4 tovarne kolone na tovarnoj stoci i 40 četnika,

polazi sa koncentraciskog prostora 3.12.43 u 09,00 čas. od Gradine preko Gackog na prostor Kleuta.

Produžuje marš 4.12.43 u 07,00 čas. preko Čemerna — pozadi pukovskog štaba do na prostor Bubina Glava (k. 1428).

Nastavlja marš 5.12.43. pozadi pukovskog štaba do Vrbnice, a odatle preko Vlasevca u prostor Ljubina.

Produžuje marš 6.12.43. desnom kolonom (glavnom) preko Vrelka — Zakmura — Risjaka — Banjića — Rijeke — k. 885 — na drum Foča — Kalinovik;

srednjom kolonom — Ljubina — Mokri Do — k. 961 — Zagorice — Trebičina — Zagojnice — Kunovik — na drum Foča — Kalinovik;

levom kolonom od Ljubine — preko »M« od Đukova Kamena — Grkalice — Dugandića — Jeleća — Rataja — na drum Foča — Kalinovik.

V.) *Izviđanje*: 2.12.43. borbena grupa »Cajtler« (Zeitler) izviđa u pravcu Čemerno — sedla i ka prostorijski istočno od Avtovca — prema k. 1272 — k. 1817; 3.12.43 borbena grupa »Cajtler« izviđa u pravcu severno, severozapadno i istočno Čemerna; 3.12.43 pukovska jurišna četa izviđa od Čemerna preko Bahorine u severozapadnom pravcu (marševskim pravcem).

VI. *Komora*: Komore koje su smanjene na krajnje neophodnu meru (samo tovarna grla) maršuju načelno sa borbenim grupama kojima su pridate.

Bojne komore maršuju sa svojim grlima u sastavu svojih jedinica, četa itd.

Bojne komore i sve teško vozeće naoružanje moraju biti prikupljeni 3.12.43 do 14 časova na prostoru Fojnice. Sve komore prikupljaju se 4.12.43 u 14 čas. zasebno bojni a zasebno prtljažni delovi, sa čelom kod račvanja puta istočno od Kifinog Sela, ostavljajući put slobodan za saobraćaj. Svi vozeći delovi bojne komore cele divizije formiraju se u zasebnu »vozeću marševsku grupu« i kreću se pod Komandom SS hauptsturmfirera Vajshojptla (Weishauptl) — pozadi trupa. Sve kolone i pojedinačna vozila pridržavaju se tačno saobraćajnih propisa za puteve kojima se nastupa.

Motorizovana komora puka kreneće na marš 3.12.43 u 14,00 čas. od Gradine za Mostar.

VII. *Četničke jedinice*: Puku je stavljeno na raspoloženje 100 četnika pod komandom poručnika Koprivice. Ovi su raspoređeni i dodeljeni bataljonima: 1/13 — 40, 2/13 — 40; zatim puk. jurišnoj četi — 10 i štabu puka — 10.

Oni su svi borci i učestvuju u borbi puka. Ali se imaju pre svega upotrebiti kao vodiči na marševima i za izviđanje.

VIII. *Ugovoreni znaci za vezu avijacije sa trupama na zemlji*:

Za obeležavanje prednjih linija upotrebiće se žuta platna. Ako ovih ne bi bilo na licu, na mesto njih treba upotrebiti barjačice sa kukastim krstom.

Ove znake treba pokazati odmah čim se primeti približavanje sopstvenih aviona, a ne tek onda kada su isti preleteli sopstvenu liniju.

Svetlosni znaci:

Pojedinačna zvezda, *bela ili žuta* — »ovde smo mi«.

Pojedinačni *crveni* signal. metci — »neprijatelj nas napada«.

Pojedinačni *zeleni* signal. metci — »produži putanju«.
zel. signal. metci sa aviona »Storh« (roda) — »avion želi da baci izveštaj, pokazati krst na mestu bacanja«.

IX). Previjalište: U Gackom.

X). Izveštavanje: Izveštaje slati načelno:

Za vreme marša: u 6, 12 i 18 čas.

Pri dodiru sa neprijateljem: odmah slati izveštaj.

Izveštaje pisati: telegrafskim stilom, sa sadržajem:

- 1) sopstveni položaj
- 2) vreme
- 3) neprijatelj. situacija
- 4) vrsta akcije.

XI). Veze: sa 1/13 i 2/13 bataljonom radioveza.

XII). Zarobljenici: se ne smiju ubijati, isti se načelno vode sa sobom, izveštavati puk, a puk će naređivati kada i gde će se isti predati.

XIII. Pukov. komandno mesto: Čim se dođe u dodir sa neprijateljem, puk će blagovremeno o tome dati obaveštenje.

Pukovski štab za vreme marša nalazi se između prve i druge borbene grupe.

Dostavljeno:

Divizija I-a,

13. puku

1/13, 2/13 SS brd. lov. puka

Hauptšturmm Fireru Štarke — u

1 divizionu 7. art. puka

rez.

Petersen, s. r.

SS štaudarteufirer

i komandant puka

BR. 196

**IZVJEŠTAJ KOMANDE ČETRNAESTOG SS BRDSKOG LO-
VAČKOG PUKA SEDME SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN« OD
2 DECEMBRA 1943 GOD. O PREBACIVANJU NA PROSTO-
RIJU ŠIVOLJA¹**

Pismeni izveštaj

Dan: 2. 12. 43

Šalje: 14. puk

Vreme: 17,00 čas.

Mesto: Pukov. k-dno mesto Ulog

I./14. puka

Predmet: I./14. će drumom dostići prostor Šivolje² (5 km. sev.-
ist. Kalinovika).

Baterija za zamagljivanje pridata.

Polazak: 3.12.43 u 6,00 čas.

3. bater. 7. art. puka odvaja se na putu za Foču, do-
stiže prostor Vihovići (3 km. ist. Kalinovika).

Pukov. k-dno mesto od 16.00 čas. u Jelašca (2 km
jug.-ist. Kalinovika).

potp. Bajer (Beyer)
SS-Oštuf. i adutant puka

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u
Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—3, k. 11.

² Vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog bataljona 14 SS brdskog
lovačkog puka od 7 januara 1944 godine.

**IZVJEŠTAJ KOMANDE ŠEZDESET DEVETOG REZERVNOG
KORPUSA OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. O BORBAMA PRO-
TIV JEDINICA NOVJ OKO DOBOJA I MAJEVICE¹**

Dokumenat NOKW² Br. — 658 — suda za rat. zločine

Poverljivo

DEPEŠA

Sedište štaba, 3. 12. 1943.

Komandi 2. tenk. armije.

Radi znanja: Nem. opunom. generalu u Hrvatskoj, za ličnu orijentaciju načelnika štaba.

Dnevni izveštaj Komande 69. rez. korpusa od 3. 12. 1943, zaključno sa 2. 12. 1943.

I. Opšta situacija bez promene.

II. 173. rez. div.:

Kao odmazda za napad na želez. prugu između Nove Pazove i Batajnice (18 i 12 s.z. Zemuna) (vidi dnevni izveštaj od 30. 11.) obešena su tri stanovnika iz Ugrinovaca (17 z. s. z. Zemuna), pošto su tragovi sabotaže vodili u to mesto. Sem toga tamo je od 9 bandita koji su se dali u bekstvo ubijeno 5, a razorena su dva bunkera koji su bili izgrađeni u bunarima. Ovu akciju izvršili su 64 oklop. želez. voz i delovi 46. rez. pion. bataljona.

187. rez. div.:

a) *Prostor Brčko:*

U cilju daljeg vezivanja jakih banditskih snaga³ na Majevici planini naređeno je da 3. i 4. 12. sve raspoložive snage koje se nalaze na brčkom mostobranu⁴ izvrše ponovo snažan napad u pravcu juga i jugozapada.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 29/20-a, k. 6. Prepis izvršen u arhivi Međunarodnog suda u Nirnbргу.

² NOKW — oznaka data u administraciji Međunarodnog suda u Nirnbргу za ovu vrstu dokumenata.

³ Odnosi se na snage Šesnaeste NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

⁴ Vidi dok. br. 235.

b) *Prostor Tuzla:*

Pre početka akcije borbene grupe operativnog štaba »Brauner« nije bilo naročitih događaja. Borbene grupe otpočele su nastupanje 2. 12. ujutro i bez jačeg dodira sa neprijateljem stigle na svoje dnevne ciljeve. Sopstvenih gubitaka nije bilo. Komandno mesto operativnog štaba »Brauner«: Tuzla.

c) *Prostor Virovitica — Bjelovar — Koprivnica:*

Pri napadima za deblokiranje Čazme⁵ ukupni sopstveni gubitci grupe pukovnika Vukića sledeći su:

1 bataljon 974 puka: 1 ofic. i 7 voj. mrtvih; 29 ranjenih (među njima 2 ofic.).

Nemač. žandarmerija: 4 mrtva i 8 ranjenih.

Hrvat. žandarmerija: 7 mrtvih, 10 ranjenih i 10 nestalih.

Domobranci: 2 mrtva i 3 ranjena.

d) *Ustaška brigada:* Prema njenim izveštajima vodila je navodno teške borbe kod Bokšića (48 z. Osijeka) sa delovima 25 brigade koju je 26. 11. 901 tenk. grenad. nastav. puk u borbama ist. od Podrav. Slatine do nogu potukao (vidi dnevni izveštaj od 29. 11.).

3 zarobljena.

2. *kozačka konj. brigada:*

U izviđačkoj akciji sa nekoliko svojih eskadrona u predelu zapadno od Doboja došlo je kod Gojakovca (13 z.-j. z. Doboja) do sudara sa neprijateljem.⁶ Posle uporne borbe zauzeto je i razoreno ovo mesto. Sopstveni gubitci: 5 ranjenih, 1 komandir eskadrona ranjen. Do momenta pisanja ovog izveštaja akcija još nije bila završena.

367 peš. div.:

a) 1. 12. u 22,45 čas. teretni voz između Sesvete i Zagreba naleteo na minu, 4 vagona iskliznula, 2 železničara hrvatskog personala poginula.

b) Pri izviđanju na prostoru Petrovsko (8 s. Krapinskih Toplica) došlo do sukoba sa neprijateljem, 2 zarobljena.

III. *Premeštaji trupa:*

Jedna baterija 2. koz. konj. brigade i šesta četa 2. bataljona 130 puka (ova iz Broda) premešteni u Tuzlu kao zaštita operativnog štaba »Brauner«. Od 2. bataljona 524 puka 367 peš. div. peta i šesta četa stigle u Zagreb. Štab

⁵ Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 12 i 27.

⁶ Vidi dok. br. 3.

4. bataljona I. ustaške saobraćajne brigade i 14. četa 4. bataljona premešteni iz Zagreba u Varaždin (jačina oko 200 ljudi).

IV. Vreme: Posle razvedravanja lepo i toplo jesenje vreme.

Komanda 69. rez. korpusa
Ia pov. br. 3207/4512/43.

BR. 198

ZAPOVIJEST KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. ZA PRODUŽENJE AKCIJE »KUGELBLIC« NA PROSTORU DOBROG POLJA¹

Borbena grupa »Gros«²

K-dno mesto batalj., 3. 12. 43.

ZAPOVEST

Za produženje nastupanja u akciji »Kugelblic«³

- 1.) I./14. puka ojačan Pion. četom 14. dostiže zap. ivicu drumu Kalinovik — Sarajevo u prostoru Dobro Polje⁴ — i obezbeđuje se prema istoku i severu.
- 2.) 2. četa ojačana jednom grupom teških minobacača (bez tovarnih grla) nastupa od raskršća (1 km jug.—ist. Krbljina) preko Krbljina — k. 1415 — k. 1407 — k. 1292 — na Bo-ljanoviće i dostiže prostor sev.—zap. Dobrog Polja. Voj-ničke rančeve natovariti na tovarna grla još od raskrsnice. 5. četa daje za nošenje minobacačke municije 6 pomoć
- 3.) Bataljon će 4. 12. 43. u 8,00 čas. biti postrojen na putu ka Dobrom Polju i spreman za dalje nastupanje. Čelo 1 km juž. slova »a« u natpisu »Metaljka«.

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—1, k. 11.

² Sastav Grupe: Prvi bataljon 14 SS brdskog lovačkog puka i sredstva za ojačanje (minobacači i artiljerija).

³ i ⁴ Detaljnije o dejstvu bataljona u ovoj akciji vidi tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog bataljona 14 SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 godine.

- 4.) *Red marševanja*: 3.,⁵ štab, baterija za zamagljivanje, 4., 6., Pionir. četa, 1. četa.
- 5.) Uređenje kolone izvršice k-dir 5. čete SS — Oštuf. Lokaj (Lockay). K-dantu batalj. predati raport u 8,00 čas. na čelu bataljona. Skreće se pažnja na tačnost dolaska na drum.
- 6.) 2. četa i 1 grupa teških minobacača poneće u torbicama za hleb dovoljno hrane.
- 7.) Još se jednom skreće pažnja da se prostor smeštaja Šivolje u toku noći 3./4. 12. jako osigura, pošto se može računati sa prepadom neprijatelja.
- 8.) Kao što je to već više puta naređeno, dnevne I b — izveštaje dostaviti ađutantu ili Štrm. Dipongu (Dueppong).
- 9.) Pri dolasku u novi prostor smeštaja bataljonu najhitnije uputiti ordonanse.
 Veza 2. čete sa bataljonom radiom. Radio-desetina će se javiti k-diru 2. čete 4. 12. 44. u 06,00 čas. na drumu za Dobro Polje, na naređenoj polaznoj tački.
 Dodatak za 2. četu i grupu teš. bacača:
 S obzirom na put težak za marševanje, 2 četa i grupa teš. minobacača će na naređenu polaznu tačku doći već u 06,00 čas, a ne u 08,00 čas. Tovarna grla već od Šivolja kreću na začelju bataljona.

potp. Gros
 SS — Hštuf. i k-dant batalj.

**NAREĐENJE KOMANDE ČETRNAESTOG SS BRDSKOG
LOVAČKOG PUKA SEDME SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN«
OD 5 DECEMBRA 1943 GOD. ZA NASTUPANJE PRAVCEM
DOBRO POLJE — JAHORINA PL.¹**

Telefonska depeša

Dan: 5. XII. 43
Čas: 15,00 čas.

Šalje: 14 puk

1 bataljonu 14 puka

Sadržaj: 14 puk otpočinje 6. XII. u zoru nastupanje širokim frontom ka severoistoku.

Opšti dnevni cilj zasad: Jahorina Planina.

Bataljon »Gross« sa prostora Dobro Polje sa težištem pravcem 1112 (1,5 km i—sev. ist. Dobrog Polja) — Varoš — Kolakovići — 1238—1451 (Igrište — 7 km. sev. ist. od Dobrog Polja) — 1415 (Oštri V.) na prostor Balibašići — Gukavac — Kacelji.²

Jake izviđačke delove uputiti od Oštrog V. (1415) pravcem 1232 — Delijaš — dolina Crne Rijeke — jugoistočno ka Kacelji.

Desnu (ojačanu četu) uputiti od Varoši pravcem 1294—1496 (7 km ist—sev. ist. od Dobrog Polja) — 1526 — Mazlina — 1234 na prostor Mijovića Ravan.

Zadatak: Obezbeđivati na liniji 1698 (Golica) — 1660 (Komin) — 1423 prema sev. ist. i severu.

Pukovsko komandno mesto prebaciće se na Kolunsko Brdo (11,5 km. ist. od Dobrog Polja).

potpisao:

Dietsche

SS — šturmbanfirer i komandant puka

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—8, k. 11.

² Opširnije o nastupanju i dejstvu bataljona vidi njegove izvještaje od 6 i 7 decembra 1943 god. i 7 januara 1944 god. u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1 i 2/1, k. 11. Izvještaj od 7 januara biće objavljen u 21 knj. IV toma.

BR. 200

**NAREĐENJE — DEPEŠA KOMANDE ČETRNAESTOG SS
BRDSKOG LOVAČKOG PUKA OD 6 DECEMBRA 1943 GOD.
ZA IZBIJANJE NA LINIJU NEHORIĆI — RASTOVAC¹**

Telefonska depeša

Dan: 6. XII. 43

Čas: 16,00 čas.

Šalje: 14 puk.

1 bataljon

Sadržaj: Zadatak za 7. XII. 43:

Bataljon će izbiti na liniju Nehorići — Rastovac — 5 km. jugozap. od Podgraba.

Sa te linije obezbeđivati sa težištem preko Golice (1698), 1806 i 1140, a sa levom pobočnicom preko 1660 (Komina) i 1540.

Pukovsko komandno mesto: Podgrab.

Potpisao
Dietsche

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—9, k. 11.

² Vidi dok. br. 198, objašnjenje br. 3 i 4.

**ZAPOVIJEST KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD 7
DECEMBRA 1943 GOD. ZA NASTUPANJE KA RASTOVCU¹**

Borbena grupa »Gros«

K-dno mesto batalj. Gukavac, 7. 12. 43

Zapovest

za dalje nastupanje na dan 7. 12. 43

1—6. četa i bater. za zamagljivanje 14

Borbena grupa će sutra 7. 12. 43. preduzeti marš u prostor Rastovca, 5 km jug.—zap. Podgraba.

3. četa kao levo bočno osiguranje maršuje (bez tovarnih grla) pravcem k. 1660 (Komin) — 1913 (Sjeništa) — 1540 (Orlja Gl.) — 1123 (Oglavak) — Dolovi — Rastovac. Polazak u 9,00 čas.

Glavnina borb. grupe maršuje preko Golice (1698) — Trijeska (1806) — Knička K. (1375) — 1140 — Kovačić — Rastovac.² Polazak u 9,00 čas. od Golice (1698).

Marševski red: 6., štab bez voda za vezu, 2., bater. za zamaglj., 5., 4., 1., vod za vezu. Komora za snabdevanje pod k-dom Haša. Limperta.

Polazna tačka: Golica (k. 1698).

Uređivač kolone: SS — Uštuf. Kajbl (Keibl).

3. četi se dodeljuje 1 radio-desetina i 1 grupa teških minobacača. 5. četa će uputiti grupu teš. bacača batalj. štabu, tako da ista bude na licu mesta u 6,45 čas., odakle će se uputiti 3. četi. Grupa će povesti sobom potrebna tovarna grla.

5. četa će se postarati za 3 putovođe, jednog od ovih sa grupom minobacača uputiti 3. četi.

potp. Gros

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—3, k. 11.

² Vidi dok. br. 196, objašnjenje br. 2.

**IZVJEŠTAJ KOMANDE ŠEZDESET DEVETOG REZERVNOG
KORPUSA OD 8 DECEMBRA 1943 GOD. O BORBAMA PRO-
TIV JEDINICA NOVJ NA TERITORIJI BOSNE¹**

dokumenat NOKW Br. — 658 suda za ratne zločine

DEPEŠA od 8 decembra 1943.

Komandi 2. tenk. armije.

Radi znanja:

Nemač. opunom. generalu u Hrvatskoj, samo za ličnu orijen-
taciju načelnika štaba

Dnevni izveštaj Komande 69. rez. korpusa od 8 decemb. 1943,
zaključeno sa 7 decembrom 1943.

I. Opšta situacija bez promene.

II. 173. rez. div.: Bez naročitih događaja.

187. rez. div.:

a) *Prostor Tuzla:*

Desnokrilna grupa borbene grupe »Brauner« (2. bata-
ljon 130 puka) 7.12, po savlađivanju jakog neprijatelj.
otpora, (i četnici kao naš neprijatelj),² stigla u Olovo.³
Produženo je nastupanje u jugoistoč. pravcu. Sjedi-
njeni bataljoni, drugi 482. i drugi 133. puka, na pro-
storu sev. od Vlasenice, uhvatili vezu sa delovima 901
tenk. grenad. nastavnog puka. Ovaj puk zauzeo je Vla-
senicu⁴ noću od 6. na 7. 12. uz slab neprijatelj. otpor....?
Delovi 2. bataljona 901 puka čiste prostor severno od
Zvornika i Memića,⁵ pošto se pravac preko Drinjače

¹ Prepis originala, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 30/20-a, k. 6. Prepis je izvršen u arhivi Međunarodnog suda u Nirnbргу.

² Naprotiv, četnici su se borili zajedno sa Nijemcima protiv jedinica NOV. Opširnije o tome vidi dok. br. 195, 203, 215, 216 i 227. Iako su četnici bili njihovi saveznici u borbi protiv NOV, Nijemci su ih se bojali. To je naročito došlo do izražaja poslije kapitulacije Italije, kada su četnici očekivali iskrcavanje snaga zapadnih saveznika na našu obalu i namjeravali da im se pridruže u borbi protiv Nijemaca. Međutim, znajući za ovu namjeru četnika, Nijemci su nastojali da razoružaju sumnjive četničke jedinice, pa je zbog toga dolazilo do otpora četnika.

³ i ⁴ Opširnije o tome vidi dok. br. 77.

⁵ Vidi dok. br. 182.

usled razorenog mosta koji se opravljja ne može koristiti.

Sopstveni ukupni gubici 6. 12. 43: 4 mrtva i 3 ranjena. Neprijat. gubitci: konstatovano 120 mrtvih.⁶

b) *Prostor Virovitica — Bjelovar — Koprivnica:*

1. bataljon 155 puka izvršio napad na Pobrđane⁷ (9 s. i. Križevaca) i oko 200 bandita proterano ka severu. Napad produžen na Čabraje (8 s. Križevaca). Sopstveni gubitci: 3 ranjena.

Banditi izvršili prepad na policiski kamion kod Lukača (5 s.—s. i. Virovitice). Kamion sa 3 ranjena vratio se u Viroviticu.

c) *4. brd. brigada:*

Pri izviđanju prostora ist. od Pakraca (24 s. z. Nove Gradiške) uhapšena 4 bandita i zaplenjena 1 puška.

d) *II ustaška brigada:*

U akciji čišćenja II ustaške brigade u sporazumu sa policiskim snagama došlo je kod Đakova do manjeg sudara sa neprijateljem. Zarobljena 2 bandita. Sem toga policija je za odmazdu spalila sela: Pištana, Kokočak, Slat. Drenovac i Rijenci (22, 23 i 30 z. — s. z. i 35 s. z. Našica), pošto su ta sela pri akciji čišćenja 901. tenk. grenad. nastav. puka davala otpor.

e) *Nemač. štab za obezbeđenje želez. pruga u Hrvatskoj:*

7. 12. voz sa praznom kompozicijom između Grede i Lekenika naleteo na minu. Blži podaci još nedostaju.

f) *2. koz. konj. brigada:*

Prilikom izviđanja jednog eskadrona istoč. od (Malog) Prnjavora (10 s. z. Doboja) došlo je do borbe sa oko dve čete bandita.⁸ Sopstveni gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena i ubijeno 16 konja. Neprijatelj. gubitci: 20 mrtvih i 20 ranjenih.⁹

Zaplenjeno: 1 mitraljez, 3 karabina i 11 konja.

Jaka grupa bandita napala na raskrsnici puteva 7 km zap. od Dervente jedno odeljenje za nabavku sena. Jedan eskadron upućen u pomoć. Dosadnji gubitci: 2

⁶ Podatak je netačan. Blže o tome vidi dok. pod primjedbom br. 3 i 4.

⁷ Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 127 i 152.

⁸ Vjerovatno se odnosi na jedinice Jedanaeste NOU divizije (vidi dok. br. 54).

⁹ Podatak nije tačan.

mrtva, 2 ranjena i 4 nestala. Bliži podaci nedostaju.
367. pešad. div.: Bez naročitih događaja.
III. Vreme: toplo, magla se i dalje zadržava.

Komanda 69. rez. korpusa
Ia pov. br. 3403/4776/43.

BR. 203

**NAREĐENJE KOMANDE ČETRNAESTOG SS BRDSKOG LO-
VAČKOG PUKA SEDME SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN« OD
8 DECEMBRA 1943 GOD. O PRODORU NA PROSTORIJU
BARA¹**

Radiogram

Dan: 8. 12. 43

Šalje: 14. puk

Vreme: 8,30 čas.

Predmet: Bataljon² će 8. 12. 43 dostići prostor Bare,³ 7 km
jug. — ist. Prače. Težište preko k. 1223 (Orlovača) —
Karlovac (6 km jug. — jug.-zap. Prače — dolina Če-
mernice, 6. četom od Karlovca preko k. 1408 (Crni
Vrh) — Komrani — Lunje u prostor Turkovića (1
km. juž. Renovice). Obezbeđenje prema sev.—ist. i
severu. Izviđanje 6. četom: k. 1295 — (2 km sev-ist.
G. Bare) — 1041 — Sikoli.
K-dno mesto puka i II. batalj. u prostoru Osiječani.

Diče (Dietsche)

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u
Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—5, k. 11.

² Odnosi se na Prvi bataljon.

³ Opširnije o pokretu i dejstvu bataljona vidi dok. br. 196, obja-
šnjenje br. 2.

BR. 204

**IZVJEŠTAJ KOMANDIRA DRUGE ČETE ČETRNAESTOG
BRDSKOG LOVAČKOG PUKA OD 10 DECEMBRA 1943
GOD. O SITUACIJI OKO SOKOLCA¹**

Pismeni izveštaj

Dan: 10. 12. 43
Vreme: 18,00 čas
Mesto: Suva Česma

Šalje 2./14.

Borbenoj grupi »Gros«

Predmet: Izviđačko odeljenje »Leks«, koje je bilo upućeno u prostor Podromanije u cilju izviđanja, izveštava: Uspostavljena je veza sa 92. p. p. (mot.) (koji je pod k-dom 369. peš. div.).

Štab pešad. puka se nalazi u prostoru Sokolca, 2. batalj. u Podromaniji i s. Gromile, sa osiguranjima na liniji: k. 1008 — k. 932 — k. 871 (oko 5 km. jug.-ist. Sokolca), izviđanje se vrši u pravcu Rogatice (pruga Sarajevo — Višegrad).

Prema izveštaju adutanta 92. p. p. glavnina neprijatelja se nalazi u Rakitnici, Dumanjićima i Godomilju.²

Maršruta našeg izviđačkog odeljenja: Suva Česma — Ponor — Ozerkovići — Jakšin Dol — Kula.

Nema dodira sa neprijateljem.

potp. Gros
SS — Uštuf. i k-dir
čete

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—8, k. 11.

² Odnosi se na jedinice Dvadeset sedme NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 44.

BR. 205

**IZVJEŠTAJ KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD 13
DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI NA PROSTORIJI SI-
JERCI — MARGETIČI¹**

Radiogram

Dan: 13. 12. 43
Vreme: 19,45 čas.
Mesto: Bjelosavići

Šalje: Borb. grupa »Gros«

14. peš. puku

Predmet: Izviđanje izvršeno shodno naređenju.

U prostoru 3 km sev.-ist. Sijeraca i Margetića nema neprijatelja.

Vod »Leks« svuda naišao na glavnu borbenu liniju 1. lovač. rez. puka.

Izviđanje izvršeno do na 500 m južno Košutice. Povratak preko Starog Sela — Aliluke — k. 989 — k. 934 — Čavarine — Čitluci — Batalj. k-dno mesto.

potp. Gros

SS — Hštuf. i k-dant batalj.

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—11, k. 11.

NAREĐENJE KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD 14 DECEMBRA 1943 GOD. ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ NA PROSTORIJI OKO SIJERACA I MILETACA¹

Borbena grupa »Gros«

K-dno mesto batalj., 14. 12

1., 2., 6. četi i Bater. za zamagljivanje 14

Borb. grupa, kao što je naredeno, preduzima napad² sutra 15. 12. 43. u 6,00 čas. Desno krilo će se malo zadržati, pošto III/14. polazi tek u 7,00 čas.

1. četa će održavati tesnu vezu Vermahtom.³

Ranjenička prihvatnica najpre u Bandinom Odžaku, zatim će se prebacivati pravcem Sijerci — Miletci i t.d.

Ja ću se nalaziti sasvim pozadi desnog krila, kuda mi uputite kurire.

Teren će se na celom otseku pročešljati širokim frontom borb. grupe.

Kod borbenih delova ostaje samo najpotrebniji deo bojne komore. Komora za snabdevanje i prtljag se prikuplja iza desnog krila i kreće pozadi borb. grupe.

K-dir komore: SS — Haša. Limpert.

potp. Gros

SS — Hštuf. i k-dant batalj.

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Voinog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—12. k. 11.

² Napad je bio usmjeren na jedinice Pete NOU divizije (vidi dok. br. 181).

³ Odnosi se na delove koji ne pripadaju SS jedinicama.

**IZVJEŠTAJ — DEPEŠA KOMANDE PETNAESTOG BRD-
SKOG ARMISKOGR KORPUSA OD 15 DECEMBRA 1943 GOD.
O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ OKO ŠUJICE¹**

*Poverljivo
Telegram*

Komandi 2. oklopne armije
K-tu Vazduhoplovstva u Hrvatskoj
Ispostavi III. (germ.) SS — oklop. korpusa
V. SS — brd. korpusu

Dodatak dnevnom izveštaju od 15. 12. 43.

114. div.:

Neprijatelj brani prilaze u prostoru Bugojno² i Glamoč³ i između Knina i Sučevića ugrožava put za dotur.⁴

Grupa »Berger« je uz žestoke borbe odbacila ka severu i na levo krilo preko opšte linije 4 km. sev. Šujice neprijatelja jačine 1000 ljudi,⁵ koji je u grupama od 50—80 ljudi žilavo branio položaje 3, 5—6 km. Šujice. Pionirska grupa koja je sledila drumom, uklonila je 4 velikih drumskih zapreka. Neprijateljske mine su nam nanele gubitke. Bande koje su nastupale iz prostora Bos. Grahova prema jug.-zap. u prostoru Strmica⁶ (14 sev. — sev. ist. Knina) odbacile su četnike ka jugu i drugim svojim delovima prodrle prema putu za dotur u prostor 14 sev. — sev. zap. Knina. Poginulo 9 četnika, ranjeno 11, nestalo 4. Za pojačanje četnika sev. Knina angažovan I.⁷/741 [peš. puka]. Prilikom zauzimanja slagališta ratnog plena sev.-ist. Ervenika 12. 12. neprijatelj izgubio 10 mrtvih, 15 zarobljenika. Usled nedostatka transportnih srestava uništeno 9 tona zaplenjene municije razlitiče vrste. U prostoru 20 km sev. zap. Knina spaljena naseljena mesta naklonjena

¹ Original, pisan na njemačkom jeziku, nalazi se u Minhenu, a film u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. Minhen 5/591 (594).

² Tada su se u Bugojnu nalazile jedinice Prve proleterske divizije (vidi dok. br. 115).

³ Na prostoriji Glamoča dejstvovali su tada Glamočki NOP odred, Udarni odred Petog korpusa NOVJ i Četvrta brigada Devete NO divizije. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 54 i 134.

⁴ i ⁶ Vidi dok. u objašnjenju br. 3.

⁵ Opširnije o tome vidi dok. br. 109.

⁷ Prvi bataljon.

bandama, pri čemu su nastupile mnogobrojne detonacije skrivene municije. Zaplenjeno 30 goveda i 200 ovaca i koza. Sopstveni gubici: poginulo 6, ranjeno 10. Neprijateljski gubici: poginulo 49 (broj verovatno viši, prema iskazima zarobljenika samo sev. Knina 50), 18 zarobljeno, 16 prebega sa tovarnom stokom, oružjem i municijom.⁸ Plen: 1 puška, 1 pištolj, 6 konja, 2 tovarna grla, arhiva, 8 goveda, 54 ovce.

Namera: izviđanje oko Šujice, akcija čišćenja sev. Livna. Nastup dopun. batalj. 661 u prostoru Gospić — Sučevići. Privlačenje obezbeđujućih delova II./721 p. p. na drum Žegar — Obrovac.

Izveštaj o pokretima:

264. div.: 4./891 oslobođena zaštita konvoja i upućena u Zadar. Pionir. izviđač. štab 29 u Siverić (5 sev.-ist. Drniša).

373. div.: 1/7⁹ Piskavica, 14/7 Ivanjska, 11/13¹⁰ Kola, Četa za obuku podoficira 13 Gor. Šeher (3 jug.-zap. Banja Luke), 1 vod 2/IX art. puka. Gor. Šeher.

XV brd. arm. korp.
Ia Br. 6374/43. — Pov.
od 15. 12. 43

⁸ Odnosi se na ustaško-domobransko stanovništvo koje je bježalo zajedno sa neprijateljskom vojskom ispred jedinica NOVJ.

⁹ Odnosi se na Prvu bojnu Sedme lovačke pukovnije. Blježe o rasporedu njenih jedinica vidi dok. br. 15/1—34, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁰ Odnosi se na Jedanaestu sat (četu) Trinaeste lovačke pukovnije, koja je tada sa jednom njemačkom jedinicom vodila borbu kod Han Kola protiv Trinaeste krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 161, a o rasporedu ove pukovnije vidi dok. br. 15/1—38 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

IZVJEŠTAJ ŠTABA TRISTA SEDAMDESET TREĆE LEGIO-
NARSKE DIVIZIJE OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. O AKCI-
JAMA JEDINICA NOVJ NA ŽELJEZNIČKOJ PRUZI U
PROSTORU OKO BOS. NOVOG¹

Izvod iz dokumenta sa suđenja u Nirnbergu NOKW — 728
(1 strana originala)

821-a

— 666 —

17. XII. 1943.

Depeša br. 3217

Šalje: 373 peš. div. 17. XII. u 0,45 časova.
Komandi 15 brd. armiskog korpusa.

Dnevni izveštaj za 17. XII. 1943.
(2 strana originala)

Područje Bos. Novi:

Izviđanje od Bos. Novog na prostoru severno od Une bez dodira sa neprijateljem. Kvar na pruzi 6 km. j — Bos. Novog otklonjen je u kratkom roku. Pruga je od 16. XII ponovo proradila. U cilju odmazde iz Brda 4 km. j. Bos. Novog uzeta dva taoca i spaljene dve kuće.

Područje Prijedor:

Noću od 15 na 16. XII sa pruge kod Dragotinje banditi² demontirali i skinuli šine na dužini od 400 m. Pruga će ponovo proraditi u toku 17. XII. Naređeno je da se pojačaju noćne straže. U cilju odmazde spaljene su kuće u blizini.

¹ Prepis originala, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 506-a, k. 8. Prepis izvršen u arhivi Međunarodnog suda u Nirnbergu.

² Vjerovatno se odnosi na jedinice Osmе krajiške brigade (vidi dok. br. 132).

**NAREĐENJE KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD
21 DECEMBRA 1943 GOD. ZA DEJSTVO NA PROSTORIJI
STOJČIĆ — G. BALIĆI — DUBOŠTICA¹**

Borb. grupa »Gros«

K-dno mesto batalj. 21. 12. 43
s. V. Kula u 17,30 čas.

1.—6. četi

Sutra 22. 12. 43 bataljon će preći u prostor Stojčić — G. Balići — Duboštica.

6. četa postavlja osiguranja na k. 849 sa vezom prema desnom krilu u pravcu Jelaške — ka 18./14. p. p.

1. četa osiguranja na k. 969, veza sa 6. četom.

2. četa osiguranja na k. 961 Meki Dol — veza sa 13. p. p.

Početak izvršenja: od Hana Karaula u 5,30 čas.

Marševski red: 6., 1., štab, 2., 4., 5., 3. četa.

Komora za hranu i prtljag uskupno pozadi 3. čete pod komandom Haša. Limperta. Komoru osigurava pionir. vod 5. čete.

Ja ću marševati sa 6. četom.

Prvi odmor — za sve delove u trajanju od 30 minuta u 7,30 čas., a zatim svakog trećeg časa.

potp. Gros

SS — Hštuf. i k-dir batalj.

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—16, k. 11.

**ZAPOVIJEST KOMANDE TRISTA SEDAMDESET TREĆE
PEŠADISKE DIVIZIJE OD 22 DECEMBRA 1943 GOD. ZA
NAPAD NA JEDINICE NOVJ NA PROSTORIJI BOS. NOVI —
PRIJEDOR¹**

Izvod iz dokumenta Br. NOKW — 1425
Šefa Komisije za ratne zločine

SIV 1141 (1)

Poverljivo

463

373. (Hrvat.²) pešad. div. Diviz. k-dno mesto, 22. 12. 1943.

I a
Br. 213/43. Pov.

Rukopisom:
Pril. 1 uz 373 (hrvat.) pešad.
div. — Odelj. Ia br. 7/44 Pov.
od 1. 1. 44.

3 primerka
2. primerak

Diviziska zapovest

za poduhvat južno Sane između Prijedora i Bos. Novog.³

1.) *Neprijatelj:*

Razbijeni delovi 7. div.⁴ (200 ljudi?) dolazeći sa zapada prikupljaju se u prostoru Dolovljane — Maslovare — Blagaj i obrazuju front prema zapadu i severozapadu, verovatno radi odbrane i prezimljavanja. Može se računati da će delovi VIII.⁵ Kr. brigade (400 ljudi) zajedno sa

¹ Prepis originala, izvršen u arhivi Međunarodnog suda u Nirnbergu, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 11/12-a, k. 19/II.

² Treba: legionarska. Ovu diviziju, kao i 369 (Vražju) legionarsku diviziju, obrazovali su njemački okupatori od ljudstva s teritorije tzv. NDH. Starješinski kadar i izvjestan broj ljudstva bili su Njemci. Poslije obuke u Njemačkoj, ove divizije su vraćene u NDH: 369-ta u decembru 1942, a 373-ća početkom maja 1943.

³ i ⁴ O ishodu poduhvata vidi izvještaj ove divizije od 29 januara 1944 god. Dokumentat će biti objavljen u 21 knjizi IV toma. Original se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 17/7a, k. 8.

⁴ Netačan je podatak. Detaljnije o dejstvu Sedme divizije u ovo vrijeme vidi tom V, knj. 22, dok. br. 55.

⁵ Vidi dok. br. 152.

teritorijalnim lokalnim snagama Grmečkog odreda⁶ pružiti otpor na prilazima Grmeču (verovatno kod Suhača), na mestima prelaza između Blagaja i Sotve,⁷ kao i jug-zap. Brežičana. Neprijatelj⁸ je poseo kuće između Blagaja (isklj.) i k. 166 (juž. Martin Brda). Odavde neprijatelj vatrom iz protivtenkovskih oruđa i mitraljeza sprečava radove na opravci železničke pruge.

Pretpostavlja se da neprijatelj ima sledeća teška oruđa: 1—2 topa, 4 p.t. puške, 2 minobacača i oko 10 mitraljeza.

2.) Poduhvat dobija šifrovan naziv »Ristov«.

3.) *Zadatak:*

383. puk čisti i pročešljava prostor juž. Sane⁹ između Bos. Novog — Suhače — Volara i Prijedora. Uništiti neprijatelja koji se zatekne na tome prostoru. Stanovništvo sposobno za vojnu službu lišiti slobode. Zalihe hrane i stoku, ukoliko su bez gospodara, treba evakuisati ili pak uništiti, da bi se time banditi lišili sredstava za ishranu (muško, za vojnu službu sposobno, stanovništvo kao i stoku evakuisati drumom južno od reke Sane u Prijedor).

Poduhvat će trajati oko tri dana.

4.) *Trupe:*

Pukovski štab 383 puka, 1. bataljon 383 puka, 15 četa 383 puka, pionirski vod sa eksplozivnim materijalom, materijalom za podizanje pomoćnog mosta i jednim gumenim čamcem, zatim 4 tenka i dva istaknuta osmatrača i ojačani 2. bataljon 383 puka (bez jedne čete).

5.) *U poduhvatu učestvuju i:*

- a) Dve ojačane čete 1 bataljona 383 puka sa štabom bataljona i 1 istaknutim osmatračem: Polazak 22. XII u 20,00 čas. od Bos. Novog.
- b) Jedna ojačana četa (u dve borbene grupe) i 1 istaknuti osmatrač: Polazak 23. XII u 03,00 čas.
- c) 15 četa 383 puka: Polazi 23. XII u 05,00 čas. drumom duž južne obale Sane.
- d) 4 tenka sa 1 vodom: Polaze 23. XII u 06,00 čas. drumom Bos. Novi — Prijedor, u sporazumu sa 15 četom 383 puka i nastupaju drumom Bos. Novi — Prijedor

⁶ O dejstvu ovog odreda vidi dok. br. 16—1, k. 768 A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

⁷ Odnosi se na Svodnu.

⁸ Odnosi se na Osmu krajišku NOU brigadu (vidi dok. br. 132).

severno od Sane u skokovima od jedne do druge oslone tačke.

- e) 2 bataljon 383 puka sa dve ojačane čete i jednim istaknutim osmatračem: Polazi 23. XII u 06,00 čas. iz Prijedora pravcem Bišćani severno od Volara.
- f) 3 hrvat. brd. brigada:¹⁰ Upućuje svakodnevno od 23—25. XII (zaključno) jake izviđačke delove iz svojih uporišta na pruži do linije kota 367 (4 sev. ist. Brežićana) — 286 — Kamen — Agino Polje — 446 — 440 (3 sev. Blagaja) i svojom artiljerijom potpomaže napredovanje 2. bataljona 383 puka. Sa bataljonom uputiti 1 istaknutog osmatrača.

Prvi dnevni cilj: Za trupe iz Bos. Novog: kosa neposredno ist. od linije Suhaća — Blagaj.

Za trupe iz Prijedora: visovi 187 — 242 — 238 (2 j. jugoist. Martin Brda).

Drugi dnevni cilj: Čišćenje prostora između Babića, Radomirovca i Sane. Uspostavljanje veze sa 1. i 2. bataljonom 383 puka i eventualno posedanje i držanje južne obale Sane — u cilju zaštite radova na želez. pruži — na liniji 166 (juž. Martin Brda) — 220 — 280 — 235 — 218 — 281 — 307 (j.-ist. Blagaja). (Ovo izvršiti samo na ugovorenu reč, »Annemarie«).

Treći dnevni cilj: Čišćenje prostora Volar — Kaljevo¹¹ — Hambarine — Sana i povratak u Prijedor.

- 6.) 1 divizion 373 artilj. puka uništava neprijatelja koji bi se pojavio ispred 1 bataljona 383 puka sa rejonom dejstva Suhaća — Blagaj i kosa neposredno istočno odatle. Sa bataljonom uputiti dva istaknuta osmatrača. Kao vatreni položaj preporučuje se Jablaničko groblje (1 j. ist. Bos. Novog). Tamo postoje izgrađeni položaji.

24. XII. ujutro istaknuti osmatrači prebacuju se gumenim čamcem u Blagaj i odatle putuju dalje vozom za Bos. Novi.

7.) *Veze:*

Diviziski bataljon za vezu uspostavlja i održava radio-vezu između divizije i štaba 383 puka kao i radio-vezu štaba 383 puka sa njegovim 2. bataljonom preko 3 brd. brigade.

¹⁰ Zdrug

¹¹ Kalajevo

8.) *Svetlosni znaci:*

Belo — — — — — mi ovde smo
Crveno-belo više puta — — — — potrebna nam je pomoć
Crveno — — — — — neprijatelj napada

9.) *Dostavljanje izveštaja:* Diviziji — takođe i svaku promenu komandnog mesta — u 10,00 i u 18,00 čas.

10.) *Ishrana:* U Bos. Novom primiti hranu za 4 dana.

11.) *Municija:* Municiju popuniti u Bos. Novom.

12.) *Ranjenike evakuisati u Rudice, odnosno unazad drumom juž. od Sane. Ukoliko ovo ne bude moguće, prebaciti ih gumenim čamcem preko Sane do bilo kog uporišta na želez. pruzi.*

Potpisao
General-lajtnant
i
kmdt divizije

Dostavljeno:

383 peš. puku: prvi umnoženi primerak
Operac. dnevniku: drugi umnoženi primerak
Uz original: treći umnoženi primerak

BR. 211

**NAREĐENJE KOMANDE ČETRNAESTOG SS BRDSKOG
LOVAČKOG PUKA SEDME SS DIVIZIJE »PRINC EUGEN«
OD 24 DECEMBRA 1943 GOD. ZA PROTIVNAPAD¹**

Radiogram

Dan: 24. 12. 43.
Vreme: 18,10 čas.

Šalje: 14. p. p.

I. bataljonu

Predmet: Uspostaviti telef. vezu.

Po dolasku III. batalj. snažnim noćnim protivnapadom zauzeti k. 969.

Neprijatelja² odbaciti ka zapadu i goniti.

potp. Diče

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—18, k. 11.

² Odnosi se na jedinice Pete NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 181 i tom IV, knj. 21, izvještaj 1 bataljona 14 SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 godine.

BR. 212

**IZVJEŠTAJ KOMANDE BORBENE GRUPE »GROS« OD 26
DECEMBRA 1943 GOD. O IZVEDENOM MARŠU NA PRO-
STORIJU KOZILO¹**

Radiogram

Dan: 26. 12. 43

Šalje: Borb. grupa »Gros«

Vreme: 9,00 čas.

Mesto: Kozilo

14. p. puku

Predmet: U 8,45 čas. dostignut naređeni prostor.²

Juče 25. 12. 43 svako dalje marševanje nemoguće, pošto je drum bio potpuno zakrčen III./14., komo-rom II./14. i pukovskim štabom.

Dosada je stalno pokušavano da se uspostavi radio-veza sa pukom, ali se u tome nije uspelo.

Molim za dalja naređenja.

k-dno mesto bataljona: Kozilo (Lužnica).

potp. Gros

SS — Hštuf. i k-dant batalj.

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—21, k. 11.

² Jedinice 14 SS brdskog lovačkog puka stigle su do r. Bosne sa zadatkom da unište dijelove snaga Trećeg korpusa NOV (vidi dok. br. 58 i 223).

**ZAPOVIJEST ČETRNAESTOG SS BRDSKOG LOVAČKOG
PUKA OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. ZA ODMOR NA PRO-
STORIJI KAKANJ — SELO DOBOJ¹**

SS — brd. lovač. puk 14.

K-dno mesto puka, 28. 12. 43

Pukovska zapovest

SS — brd. lov. puk 14 prikuplja se u prostoru Kakanj — s. Doboj gde će verovatno imati 3 dana odmora.

Dostići će:

I./14.: Polazeći 29. 12. 43. u 6,00 čas. iz prostora Lužnica preko Vukanovića — Tabaka dolazi u prostor Vrtlišće — Kakanj.²

6. četa 29. 12. 43 polazi u 6,00 čas. iz Dubošnice pa preko Rudeljaka duž šumske pruge maršuje ka Mehoriću i Vukanovićima gde se priključuje I. batalj.

Jedinice će ono vreme u toku koga se budu nalazile na prostoru prikupljanja iskoristiti za zborove svih vrsta i dovođenje opreme u red. O izvršenim smotrama izvestiti puk.

S obzirom na nejasnu situaciju u području bandi naročitu pažnju obratiti na službu obezbeđenja i osiguranja.

Puk opširno obratnom poštom izvestiti o dolasku u nov prostor i o k-dnom mestu.

Diče (Dietsche)

SS — Šturmbanfirer i k-dant puka

¹ Original, pisan na mašini, na njemačkom jeziku, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1/1—22, k. 11.

² Bliže o tome vidi tom IV, knj. 21, izvještaj 1 bataljona 14 SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 godine i dok. pod reg. br. 1/1—24, k. 11 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

Regt. - B e f e h l e

SS -Geb.Jg.Rgt. 14 versammelt im RAUM KAKANJ - DOBOJ und hat dort voraussichtlich 3 Tage zur Ruhe.

Es erreichen:

I. Btl., am 29.12.43: Antreten 6 Uhr aus Raum IJZNICA ueber VUKANOVICI, TABACI den Raum VOGLISCE - KAKANJ.

6. Kp., am 29.12.43: Antreten 6 Uhr aus DUBOSTICA ueber DUDLEK, entlang Waldbahn nach MEHOVIS, VUKANOVICI und trifft hier zum I. Btl.

Die Zeit im Versammlungsraum ist von den Einheiten zur gründlichen Ueberholung und fuer Appelle jeder Art auszunutzen. Durchgeführte Appelle sind dem Rgt. zu melden.

Wix Dem Sicherungsdienst im neuen Raum ist entsprechend den unklaren Verhaeltnissen im Bandengebieten besonders Augenmerk zu widmen.

Eintreffen im neuen Raum ink. Antreten und Gefechtsstaende sind umgehend dem Rgt. zu melden.

ges. D i e t s c h e.

SS-Sturmabfuhr. und Rgt.-Fhr.

27 (43)

DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOV U BOSNI¹

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 336

(po podacima primljenim 2. XII. 1943 godine do 9 sati)

B) JUŽNO OD R. SAVE i KUPE:

Podr. Bos. Novog:

29. XI. napadnuto osiguranje za popravak želj. pruge Bos. Novi — Dobrljin. Vlastiti gubitci: 5 ranjenih (1 Nijemac).

Podr. Banje Luke:

29. XI. četnici i partizani u međusobnoj borbi u predjelu 15 km j.z. od Banje Luke.³

Podr. Travnika:

Od 1. XII. Travnik obkoljen.⁴ Težka oružja tuku Travnik. Protumjere u toku. Promet na pruži Busovača (23 km j. izt. od Travnika) — Travnik obustavljen.

Podr. Jajca:

Tvornica južno od Jajca u plamenu (utvrđeno zračnim razviđanjem).

Podr. Sarajevo:

Navodno je kod Vučje Luke (10 km s. izt. od Sarajeva) od granate poginuo zapovjednik 1. Musl. part. brigade⁵ Hodžić Mujo⁶ sa još 10 partizana.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 428—29.

² Redakcija je u svim neprijateljskim izvještajima izostavila onaj dio koji se odnosi na područja van Bosne i Hercegovine, jer je on štampan u V tomu, knj. 22.

³ Borbu je vodila Trinaesta krajiška brigada. O rezultatu borbe vidi dok. br. 4.

⁴ Odnosi se na jedinice Prve proleterske i Šeste ličke divizije, koje su, sem jednog dijela, vršile napad na Travnik, a istovremeno su sa ovih položaja otišle na izvršavanje drugih zadataka (vidi dok. br. 19 i 51).

⁵ Odnosi se na Šesnaestu muslimansku NOU brigadu (vidi dok. br. 77).

⁶ Mujo Hodžić, nije tada bio u ovoj jedinici, niti je tada poginuo. On je umro poslije rata.

29. XI. neprijatelj koji je prodirao smjerom Jablanica — Ilovice⁷ (13 i 19 km j. od Sarajeva) odbačen je na jug. Partizanski gubitci: 45 mrtvih⁸ (brojano).

Podr. Tuzle:

29. XI. osujećen je pokušaj part. rušenja mosta kod Kreke (2 km j.z. od Tuzle).

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:

1. XII. zrakoplovstvo 1. zrakoplovne luke Zagreb vršilo je bojne zadaće i obstrbu.

Događaji na prugama:
Pruga Bos. Novi —
Prijedor:

Noću 29/30. XI. između ž.p. Brezičani i Dragotinja eksplodirale su 3 mine. Pruga je u prekidu.

Pruga Lašva —
Travnik:

30. XI. želj. pruga još je u prekidu.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

⁷ Vidi dok. br. 78.

⁸ Naši gubici su preuveličani. Za petnaest dana borbe iz cijele divizije poginulo je 11 boraca (vidi dok. br. 78).

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA TREĆEG ZBORNOG PODRUČJA OD 2 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI U JUŽNOM DIJELU BOSNE I U HERCEGOVINI¹

ZAPOVJEDNIČTVO III. ZBORNOG PODRUČJA

Glavnostožerni odjel

Izvj. broj 758/tajno

U Sarajevu, dne 2. prosinca 1943.

Predmet: Doglasno izvješće
za zadnjih 15 dana mjeseca
studenog 1943. —

1. — MINISTARSTVO ORUŽANIH SNAGA — Izvještajni odjel
(2 primjerka)
2. — ZAPOVJEDNIČTVU I. i II. ZBORNOG PODRUČJA,
3. — S a s t a v a k.

Prema zapovjedi Izvj. broj 4163/tajno od 17. studenog 1941., a na temelju prikupljenih podataka, dostavlja se sljedeće izvješće za zadnjih 15 dana mjeseca studenog 1943. godine:

I. RASPOLOŽENJE NARODA OBZIROM NA VANJSKE I UNUTARNJE PRILIKE I DOGAĐAJE:

1. **Hrvati:** Raspoloženje pučanstva prema Poglavniku i državi nije se od zadnjeg izvješća promijenilo. Narod željno očekuje svršetak rata i otvoreno izjavljuje da mu je sve jedno tko će pobijediti samo da se ovo već jedanput svrši. Kod većine ljudi ne može se govoriti više o nekom patriotizmu, sve se je bacalo na trgovinu i krijumčarenje i svako samo nastoji da se obogati i da zaradi, napustivši kod toga potpuno iz vida probitke države i naroda.

I kod onoga diela pučanstva, koje je odao N. D. H. osjeća se u posljednje vrijeme, od kako su anglo-američki zrakoplovi odpočeli djelovanje na našem području, stanovito ne-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 1'5—1, k. 80.

razpoloženje i malodušnost, jer su posljedice njihovog djelovanja teške i zabrinjavajuće.

Usporedo sa njihovom akcijom i partizanska akcija na zemljištu poprima svakim danom šire razmjere. Pučanstvo je nezaštićeno u većini slučajeva, jer našim i njemačkim snagama do sada nije uspjelo da sa odmetnicima obračunaju. Podhvatima, koji se poduzimaju, obično se pobunjenici samo rasprše, a poslije toga ponovno grupiraju na drugim odsjecima. Savezno sa ovim, osjeća se sve jača želja za samoodbranom, osobito kod muslimanskog pučanstva, koje izbjegava i vojnu obavezu, smatrajući da će tako bar koliko toliko biti zaštićeno.

Anglofilski ili jugoslovenski dio pučanstva nalazi se najviše po primorskim gradovima, javno se ne ističe, bojeći se zakonskih posljedica ali prati sve događaje i komentira ih u smislu raspoloženja.

Po izvješću 5. oružničke pukovnije u najnovije vrijeme primjećuje se kod naroda izvjestno ogorčenje radi toga što su Niemci na području ove pukovnije vješali katolike i muslimane (taoce) radi rušenja pruge. Ovo negodovanje došlo je najviše do izražaja kod sprovođa obješenih u Žepču² na kojemu je bilo toliko naroda, da se je to moglo smatrati nekom tihom demonstracijom. Iste viesti stižu iz svih krajeva sa područja 6. oružničke pukovnije, gdje pučanstvo iz odmazdnih mjera strada isto kao i pod Talijanima, a negdje i više.

Vješanje ljudi i paljenje sela izrabljuju vrlo vješto partizani i četnici u svoje promičbene svrhe.

Akcija muslimanskog oslobodilačkog pokreta (zeleni kadar) za sada jenja.

Dne 14. studenog 1943. pronađen je dođuš jedan letak podpisan po Pandži³ (vidi izvješće Izvj. br. 698) tajno od 24. 11. 1943. (kojim pozivlje muslimane da se prihvate oru-

² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 160.

³ Vidi dok. br. 78, objašnjenje br. 3.

žja i da stupe u borbu protiv pljačkaša i četnika i u kojemu se obćenito obara na Hrvate a napose na ustaše, no od onda se za taj pokret više ne čuje osim neprovjerenih podataka, da je Pandža od partizana u selu Rautovići (10 km sj. z. od Goražda) zarobljen, a glavni njegov suradnik Munib Čebo strijeljan.

2. Pravoslavni: Stanje bez promjene od zadnjeg izvješća. Nikakovi novi pokreti ni događaji značajnije naravi nisu se odigrali. Iznenađeni su načinom na koji je izvršeno bombardiranje Sarajeva 29. XI. jer nije pogođen ni jedan vojni ili prometni objekat, a stradalo je samo nedužno pučanstvo. Raspršilo im se uvjerenje da saveznici na našem teritoriju tuku samo njemačke i prometne objekte, a one koji vjeruju da je bombardiranje građana samo posljedica promašenog cilja buni nesposobnost letaćkog osoblja.

3. Židovi: Stanje bez promjene.

4. Cigani: Stanje bez promjene.

5. Narodnosne skupine:

Stanje bez promjene.

6. Komunisti: Komunističko-partizanska djelatnost i nadalje se izpoljava u napadima na naše slabije posade, naseljena mjesta, željezničke pruge i druge prometne objekte. Naše snage odolievaju, ali se ne postizava željeni uspjeh.

Cieli prostor zapadno od željezničke pruge Zavidovići — Visoko, zatim zapadno od Jablanice spojeno na dalmatinske planine nalazi se i dalje pod vlašću partizana. Na celom ovom prostoru vrše stalno pokrete i premještaje svojih jedinica.⁴ Od 22. XI. 1943. zapažen je pokret glavnine partizanskih snaga iz prostora Bugojno — Donji Vakuf — Jajce. Po izvješćima povjerenika u pokretu se nalazi preko 10.000 dobro naoružanih partizana. Svi ovi su stigli u prostor Travnika, koji je čvrsto

⁴ Na ovoj prostoriji tada su se nalazile jedinice Prvog proleterskog korpusa, Petog i Osmog korpusa NOVJ i Jedanaeste NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 3, 18, 19, 20, 30, i 32 i tom V, knj. 22. dok. br. 134.

obkoljen⁵ i na koji se i sada vrše danonoćni napadaji. Većina jedinica je Travnik obišla sa istočne i zapadne strane i preko Vlašić Planine (s. od Travnika) nastavila pokret prema sjeveru i sjeverozapadu, pa je već prije nekoliko dana prvi dio kolone stigao u gornji tok rijeke Usore. Pored ovoga oko Travnika stalno se nalazi 6—7 brigada, od kojih je Travnik ozbiljno ugrožen. Od strane Niemaca vršen je podhvat radi razterećenja Travnika u z. i j. smjeru, ali su partizani u stopu za Niemcima nazad zauzeli postave, kada su se Niemci povlačili.⁶ Osim pomenutih pokreta i stalnog napadaja na željezničke pruge i naše posade, koji su do sada prošli bez težih posljedica, nisu se ovi partizani prošlih dana iztakli kakvim jačim podhvatom.

Isto kao i zapadna nalazi se i skoro sva istočna Bosna i Hercegovina u partizanskim rukama. Nakon spuštanja partizanskih jedinica sa sjevera od Tuzle i zatim od Vareša i protjerivanja četnika iz prostora Rogatica — Višegrad, partizani vladaju istočnom Bosnom⁷ i ne razpolaze se nikakvim podacima kakvo je tamo stanje.

Viteška bojna branitelj Kladnja, koja se pri prodoru partizana iz prostora Tuzle povukla iz Kladnja prema Varešu,⁸ uspjela je da protjera partizane iz Kladnja i tamo se povrati.

Nastavno na partizanski prostor u istočnoj Bosni, preko Goražda, Foče,⁹ Zelengore nalazi se i istočni dio Hercegovine uz državnu granicu u partizanskim rukama. U ovom periodu partizani su ponovno zauzeli Gacko, Kulu Fazlagić, Avtovac i okolinu sve do s. od Bileće.¹⁰ Od strane Niemaca, uz suradnju naše 14. pješ. pukovnije i četnika — suboraca, od-

⁵ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 77 i 132.

⁶ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 86 i 99.

⁷ U to vrijeme na teritoriji istočne Bosne dejsstvovala su jedinice Trećeg korpusa NOVJ i Šesnaeste NO divizije (vidi dok. br. 1 i 48).

⁸ Vidi dok. br. 48.

⁹ Foču je oslobodila Druga krajiška NOU brigada (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 71).

¹⁰ i ¹² Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 141 i 168.

počet je podhvat u smieru Gacka,¹¹ ali je se naišlo na neuzpjeh, jer su se partizani dobro učvrstili i žilavo branili. Hrabra posada milicije Kule Faslagić, pod pritiskom nadmoćnog neprijatelja, povukla se u Nevesinje.¹²

U prostoru Bileća — Trebinje — Ljubinje nalaze se diełovi II. korpusa Peke Dapčevića.¹³ Glavne snage ovog korpusa nalaze se u Crnoj Gori i na granici, a u označenom prostoru nalazi se X. hercegovačka brigada Vlade Šegrtića i Rada Hamovića i II. dalmatinska brigada.¹⁴ Osim što stalno ugrožavaju ova mjesta, nisu u ovom periodu učinili ništa znatnije.

Protiv dalmatinskih partizana izvode nje-mačke oružane snage stalno podhvate i prema nepodpunim viestima postizavaju se u tome stanoviti uspjesi. Akcijom na poluotoku Pe-lješcu¹⁵ partizani su razbijeni i taj je predjel sada očišćen, dok su partizani diełom uništeni a diełom se povukli na susjedne otoke. S uspjehom se izvodi podhvat [na] Biokovo.

Nikakovih osobitosti od strane komunista nije bilo u ovom izvještajnom periodu u mje-stima gdje su naše vlasti i gdje komunističke organizacije potajno rade.

7. Četnici:

Zadnjih dana bosanski četnici nisu se ista-klili nikakovom akcijom. Tamo gdje naše vla-sti nemaju jake snage dominiraju partizani, koji ne daju četnicima doći do izražaja i oni se skrivaju. Iz izkaza 3 domobrana, povratnika iz partizanskog robstva, vidi se da se jedna ma-nja romanijska grupa pod vodstvom nekog »Čike«¹⁶ priključila partizanima posljednjih dana. Inače nisu primljene druge viesti o su-radnji partizana i četnika, osim što 6. oružn. pukovnija javlja da se pravoslavno pučanstvo udaljava od četnika i sve više orijentira ka partizanima.

¹¹ Vidi dok. br. 236.

¹² Odnosi se na jedinice Dvadeset devete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 141).

¹³ Ova brigada nije se tada nalazila na navedenoj prostoriji (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 142 i 182).

¹⁴ Ovu akciju su izveli diełovi 7 SS divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 3/2-a, k. 72-A u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

¹⁵ Vidi dok. br. 31.

U prostoru Kalinovika pojavila se četnička brigada pod vodstvom bivšeg jugosl. kaptana Mazića.

U Hercegovini četnici se i na dalje živo pripremaju, njihove vođe rade svim silama na ponovnom ustrojstvu četničkih jedinica. U ovome nailaze na poteškoće, jer su se pravoslavci a i dobar dio bivših četnika opredielili za partizane, pa nastoje da ostanu po strani od događaja. Pridobivši povjerenje Niemaca za suradnju, sada se izgovaraju da nemaju dovoljno oružja, kako bi ga što više dobili i od Niemaca, te mjestimično i uspjevaju u ovom pogledu. Poznata je stvar da su prijašnje oružje sakrili ali su im ga Niemci ipak dali a i dalje daju. Laskaju se kod Niemaca, da bi pridobili što više povjerenja, ali potajno mnogo rade na štetu njihovih probitaka. Niemci ih sada upotrebljuju u akcijama protiv partizana u istočnoj Hercegovini,¹⁷ te su do sada a osobito grupa Petra Samardžića u oblasti Nevesinja pokazali dobar uspjeh.¹⁸

Napadaje na naše pučanstvo umanjili su, ali ne iz vlastite pobude, nego jedino iz straha pred odmazdom. Za sada su zauzeti borbom sa partizanima, koji ih nemilice progone i ubijaju, pa i iz toga razloga za sada njihovo nerazpoloženje prema hrvatskom življu ne izražava se u tolikoj mjeri kao prije, ali je njihova mržnja ostala ista, te bi radili isto kao i prije, ako bi im se ukazala mogućnost i prilike.

8. Akcija englesko-američkih zrakoplova:

Djelovanje neprijateljskih zrakoplova pojačava se svakim danom. U sve jačim formacijama nadlieću našu teritoriju i pri tome vrše bombardovanje naselja, željezničkih postaja, mitraljiranja vlakova i do sada su na građanskim i promćtnim objektima učinili mnogo štete i nanieli mnogo žrtava.

Najjači efekat postigli su bombardiranjem Gruža 28. i Sarajeva 29. XI. U Gružu su po-

¹⁷ Vidi dok. br. 195.

¹⁸ Opširnije o saradnji četnika sa Nijemcima vidi dok. br. 12/12—1, k. 202 i 54/3 a — 3, k. 153 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta.

rušili nekoliko zgrada, potopili nekoliko jedrenjaka i brod »Cavtat«. U Sarajevu su srušili i oštetili oko 60 zgrada a izključivo građanskom pučanstvu u pretežno muslimanskim četvrtima nanieli teške žrtve. Točan broj žrtava još se ne zna, ali se kreće oko 300 u mrtvim i teže ranjenim. Bombardovanje Sarajeva izvršeno je pri slaboj vidljivosti i magli, a izgleda da su bombe bile namijenjene željezničkoj pruzi za Višegrad, postaji Bistrik, zgradi ovog zapovjedništva i zgradi »Konak« gdje je smještena njemačka divizija.¹⁹

9. Prehranbene

prilike i promet:

Svuda vlada nezapamćena skupoća. Inače su prehranbene prilike na celom području slabo regulisane i pučanstvo je prisiljeno da se prehranjuje iz šverca. Cijene na tržištima su horendne i za srednji i niži stalež nesavladive. U koliko bi se moglo iz plodnijih krajeva hrane i doturiti, velika ograničenja prometa i prekidu pruga otežavaju to u punoj mjeri. Ono pak, što se dotura putem šverca, pristupačno je samo bogatima, a drugi su prisiljeni na dugovanja i prodaju stvari. Ako se prilike u ovom pogledu u dogledno vrijeme neće popraviti, nije izključeno gladovanje, a osobito u južnim i novo oslobođenim predjelima.

Željeznički promet jako je ugrožen čestim miniranjem i rušenjem pruge od strane odmetnika a sada i od stranih zrakoplova, koji su u par slučajeva uspjeli da zapale kompozicije na željezničkim postajama.

— Željeznička pruga Brod — Sarajevo u glavnom prometuje, ali sa čestim prekidima na svim odsjecima.

— Željeznička pruga Sarajevo — Mostar — Dubrovnik prometuje sa čestim prekidima na svim dielovima, kako radi odmetničkog miniranja i rušenja tako i radi djelovanja zrakoplovstva.

— Željeznička pruga Lašva — Travnik pod udarom partizana i promet se vrši samo

¹⁹ Vjerovatno se odnosi na Štab 369 legionarske divizije (vidi dok. br. 24/4—II. k. 74 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

uz probijanje i pomoć oklopnih vlakova. Od Travnika do Jajca podpuno u rukama partizana.

— Željeznička pruga Sarajevo — Višegrad prometuje svega 4 postaje od Sarajeva a dalje pod odmetnicima. Prilikom napadaja zrakoplova na Sarajevo 29. XI. manji zastoje kod postaje Bistrik — Sarajevo radi zasipanja.

Cestovni promet isto ugrožen i odvija se samo između pojedinih susjednih mjesta.

Brodski promet nikakav. Pomanjkanje brodova, smetnje od partizana i konačno englesko zrakoplovstvo posvega koč.

10. Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima.

Dobri su. Incidenata nije bilo, osim što su pripadnici I. stajaćeg ustaškog zdruga na željezničkoj postaji Pale napali i udarili dom. nadporučnika III. samovozne bojne Biloša Antuna, prilikom jedne intervencije od njegove strane sa namjerom da spreči nered na postaji. Istraga i postupak zapovjedjeni i u toku.

11. Odnosi sa saveznicima:

Sa savezničkom njemačkom vojskom obćenito su dobri.

Dana 13. XI. pijani njemački dočastnici htjeli su da od jednog ustaškog dužnostnika oduzmu samovoz kojim se je vozio kao suputnik i zrakoplovni nadsatnik Strecha Herbert. Kada je nadsatnik Strecha pokušao umiriti dočastnike, udaren je u slijepoočnicu i oboren na zemlju uz pogrdne riječi. Kod Feldkomande poduzete mjere za kažnjavanje krivaca.

12. Strana promičba u narodu i vojsci:

Strana promičba širi se najviše od krugovalnih postaja London i »Slobodna Jugoslavija«, a dalje je nošena od neprijateljskih razpoloženih ljudi.

Osobito vješto razni širitelji alarmantnih vesti izkoristili su bombardovanje Sarajeva, pa se svaki čas čuju glasine koje stvaraju ve-

liku uznemirenost i nered među građanstvom, tako da svijet u velikom broju napušta, u sate za koje je javljeno da će zrakoplovi doći, domove i bježi na brda. Na taj način zatvore se sve trgovine, gostionice i uredi, pa čak i državni.

Našoj promičbi pučanstvo ne poklanja dovoljno vjere.

II. STANJE U VOJSCI:

— 1. Stanje u domobranstvu zadovoljava juće. U bojama ljudstvo pokazuje požrtvo vanost i zalaganje i do kraja izpunjavanje svoje dužnosti. U osobito teškim prilikama nalazi se ljudstvo Zagrebačke konjaničke pukovnije na postavima Travnika, ali u prkos velikoj neprijateljskoj nadmoćnosti do sada s uspjehom odbija svaki napadaj, a ti traju već mjesecima.

— 2. Incidenata i nereda nije bilo.

— 3. Raspoloženje, duh i stega dobri.

— 4. Ponašanje častnika, dočasnika i momčadi dobro je.

— 5. Za ovaj izvještajni period stigla su do sada izvješća o sliedećim bjegunstvima: (Zakašnjela će se javiti u narednom izvješću.)

— Sarajevska posadna sat 3 domobrana,

— Ustaška posadna sat Sarajevo 9 vojničara se nije povratilo sa dopusta,

— Zagrebačka konjanička pukovnija 1 dočast. i 4 domobrana,

— 1 domobran 6. pješačke divizije.

— 6. Iz odmetničkog zarobljeništva povratilo se preko ovoga zapovjedništva:

— bojnik Predojević Berislav

— nadporučnik Smiljanić Momir

— poručnik Polić Marijan, svi iz III./9. g. p. zarobljeni u Višegradu 5. X. 1943.

— 10 domobrana 9. gor. pukovnije

— 5 domobrana Zagreb. konjan. pukovnije

— 4 domobrana 2. gorske pukovnije

— 1 vodnik, 2 domobrana 8. lov. puk.

— 1 domobran 5. gorske pukovnije

— 2 domobrana 3. gorske pukovnije

— 1 domobran 7. lovačke pukovnije

- 1 vodnik, 2 domobrana 11. gorske pukovnije
- 3 domobrana XVII. željezn. straž. bojne
- 1 vodnik posadne bitnice Travnik.

III. VANJSKA SITUACIJA:

Nisu primljene nikakove viesti o događajima u Srbiji. Granica u odmetničkim rukama.

Po izjavi bojnika Predojevića general Nedić svaki dan povećava broj svojih pristalica i Srbijanci ne trpe kod sebe odmetnike i žele miran život.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK:

1. Raspoloženje naroda sve je slabije.
2. Partizansko djelovanje ne smanjeno.
3. Četnici bez osobitog djelovanja. U Hercegovini rade na svome ponovnom ustrojavanju.
4. Prehrana teška, skupoća velika, promet otežan.
5. Stanje u vojsci dobro.
6. Jako djelovanje anglo-američkih zrakoplova.
7. Jaka strana promičba.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

(M. P.)

PO NALOGU ZAPOVJEDNIKA
GLAVAR STOŽERA

Glavnostožerni podpukovnik

(Štefotić)

Štefotić

**IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKOG KRILNOG ZAPOVJEDNIŠTVA
U TUZLI OD 3 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI NA
PODRUČJU: TESLIĆ, DOBOJ, TUZLA, BRČKO I ZVORNIK¹**

ORUŽNIČKO KRILNO ZAPOVJEDNIŠTVO
TUZLA

4. Oružničke pukovnije
Broj 185/Taj.

u Tuzli, dne 3. prosinca 1943.

Predmet: Doglasno izvješće za
II. razdoblje mjeseca
studena 1943.

- 1) Velikoj Župi Usora i Soli Tuzla,
- 2) Velikoj Župi Posavlje Brod n/Savi,
- 3) Zapovjedništvu 4. Oružničke pukovnije Brod n/S[avi].
- 4) Zapovjedništvu I. Lovačkog zdruge Doboj,
- 5) Zapovjedništvu 4. Lovačke pukovnije Teslić,
- 6) Einsaz Kommando Tuzla,
- 7) Deutsche Gendarmeri Tuzla,
- 8) Standort Komandantur Tuzla,
- 9) Izpostavi za javni red i sigurnost Tuzla,
- 10) Zapovjedništvu oružničkog krila: Sarajevo, Travnik, Nova Gradiška, Vukovar i Brod n/S.
- 11) Zapovjedništvu Oružničkog voda Teslić i Doboj.
- 12) Sastavak.

Savezno zapovjedi Zapovjedništva 4. Oružničke pukovnije J. S. Broj 1773/Taj. od 3. lipnja 1943. predlažem izvješće doglasne službe sa područja oružničkog krila Tuzla za proteklih 15 dana u sljedećem:

I. Obća politička situacija:

1) Raspoloženje naroda:

Hrvati:² katolici i muslimani: Odani su Poglavniku i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i zdušno izvršavaju sve naloge voj-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 127—1, k. 150 a.

² Odnosi se na onaj dio koji je bio na ustaško-domobranskoj strani.

nih i građanskih oblasti osim izvjestnog broja muslimanske omladine sa područja kotara Tuzla, Gračanica i Tešanj, koja nasjeda partizanskoj i četničkoj lažnoj promičbi te se priključuje istima. U narodu vlada općenita zabrinutost zbog jake akcije komunista — partizana na području ovoga krila. a to osobito što je grad Tuzla pala u njihove ruke 2. X. 1943.³ a nakon 36 dana oslobođena,⁴ za koje su vrijeme partizani učinili velike štete, kako državi tako i vlastnicima, uništavanjem tvornica i pljačkom trgovačkih i zanatlijskih radnja, te posebničkih kuća.⁵ Moral u narodu i vjera u moć, kao i obstojnost Hrvatske Države, povratila bi se narodu kada bi se povelja jedna jaka akcija naših i njemačkih oružanih snaga, a ova da se izvrši sa potpunim uspjehom. Hrvatsko pučanstvo pomno prati sve događaje na Istočnom i Talijanskom bojištu, te vjeruje u pobjedu sila Osi a time i opstanak naše države.

Padom Tuzle i šire okolice u ruke partizana kod muslimanskog življa pojavio se nov pokret pod imenom »Zeleni Kadar«; ova organizacija ima čisto svoje vjerske osnove, što se u »Zeleni Kadar« primaju za članove samo muslimani sa oružjem. Vođa ove organizacije jeste profesor Nešad Topčić iz Zvornika, organizacija je počela tajno djelovati od prije 5—6 mjeseci kada je izvjestan broj častnika i dočastnika Domdo pukovnije pozvat u S. S. trupe, kao i nakon bombardiranja Kladnja od strane njemačkog zrakoplovstva u srpnju mjesecu ove godine.

Organizacija »Zelenog Kadra« ima danas članova oko 5—6 stotina naoružanih sa puškama i nešto strojnica, a dielovi iste nalaze se za sada u selima i to: Medjedja, Sapna, Vitinica, Brda, Kalesija, Prnjavor i Jeginov Lug, — kotara Zvorničkog; zatim u selima Seljublje, Hrasno, Tojšići, Petrovice, Lipovice, Vukovije, Dubrave i Kikači — kotara Tuzlanskog.

Odredi ove organizacije navodno imaju zadaću da čuvaju muslimanska sela od pljačke bilo od partizana ili četnika, pa povremeno sad ovdje sad ondje vode borbe sa istima.

Nakon oslobođenja Tuzle 11. studenog 1943. po Njemačkoj vojsci, ista organizacija surađuje sa Njemačkom vojskom, pod uvjetom da od Njemaca dobije streljivo i strojnice. Bilo je slučajeva u zadnje vrijeme da su odredi »Zelenog Kadra« zajednički sa četnicima borili se protiv partizana, naravski po zahtjevu Njemaca.

³ Vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 9.

⁴ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 99.

⁵ Sve ono što se odnosi na privatnu svojinu, sem narodnih neprijatelja koji su kažnjeni konfiskacijom, prikazano je netačno, s tendencijom da se kompromituje NOVJ i naruši njen ugled.

Pravoslavno pučanstvo: Oni koji su kod svojih domova, i pod našom vlašću, neiskreni su i ne misle nam dobro. Prividno su mirni ali im nije za vjerovati, pošto otvoreno i direktno šuruju sa partizanima i četnicima, te čekaju pogodan momenat da im se pridruže.

Njemci i narodne manjine: U koliko ih ima na području ovoga krila lojalni su.

Židovi: Ima ih vrlo malo i ne dolaze uobće do izražaja.

2. Četnička akcija

Zbog jake djelatnosti partizana, četnici bježe na sve strane ili im, prilaze jer ih se boje, pošto su partizani brojno nadmoćniji, te prema tome četnička akcija sve je slabija.

Pojedine još skupine četničkog Ozrenskog, Trebavskog i Majevičkog odreda djeluju kao suborci naše njemačke vojske, dočim četnici Borjanskog odreda može se reći da su potpuno raspršeni. No kako su kod zadnjih nekoliko sukoba sa partizanima navedene četničke skupine pretrpjele osjetne gubitke to se njihova glavnina rasturila u manje grupice koje su se posakrivale po selima, ali i dalje vrše svoju lažnu promidžbu na štetu Hrvatske Države i celokupnog našeg naroda.

Četnička nedjela i zločini za proteklih 15 dana: Nema se podataka.

II. O komunistima — partizanima:

Akcija partizana postaje iz dana u dan sve žešća, i ista se osjeća na celom području ovoga krila. Područje grada Tuzle i Gračanice oslobođeno je 11. studenoga 1943. te je opet u našim rukama, dočim okolica Tuzle i Gračanice, kao i celo područje kotareva Zvornik, Kladanj i Srebrenica nalazi se u partizanskim rukama,⁶ osim grada Zvornika koji je prema saznanju preko posebnčkih osoba u rukama njemačke vojske od prije nekoliko dana, koja je vojska došla iz Srbije.⁷

Oružničku službu vrše u gradu Zvorniku navodno naši oružnici s kojima upravlja navodno oružnički narednik Zuhdija Buhić sa postaje Zvornik.

Prigodom povlačenja partizana iz Tuzle, 10. studenog 1943. pridružilo im se i sa istima otišlo u šumu oko 3—4000 pučanstva većim dielom muslimana. Osim građana imade i stanoviti broj domobranskih častnika i dočastnika, među kojima je i oružnički poručnik Teofik Mulavdić. Od muslimanskog življa je ustrojena muslimanska brigada, pod vodstvom

⁶ Vidi dok. br. 1 i 48.

⁷ Redakcija nije mogla ustanoviti tačnost ovog podatka.

bivšeg zapovjednika Tuzlanskog zdruha pukovnika Sulejmana Filipovića,⁸ koja je pred ulazak njemačke vojske u Tuzlu povukla se u planinu Majevicu prema selu Srebrnik (19 km. s.z.) i Lopare (14 km. s.i. od Tuzle).

Od građana Hrvata katolika koji su većim dielom od strane partizana otjerani i protiv svoje volje imade i stanoviti broj domobranskih časnika i dočasnika, te oružnički pukovnici Emanuel Mašek i Dragutin Arbanas, koji su časnici zarobljeni prigodom pada Tuzle u ruke partizana. Od Hrvata katolika ustrojena je Hrvatska brigada pod vodstvom biv. direktora I. Hrvatske banke u Tuzli, Aleksandra Preka.⁹ Ova brigada pred dolazak Njemaca u Tuzlu povukla se u smeru Živinice — Kladanj 10 km. j. odnosno 34 km. j. od Tuzle. Iz sastava Hrvatske brigade veći broj razbježao i povratio svojim kućama, tako da I. bataljon sada imade 48 ljudi, a kad se povlačio iz Tuzle imao je 160 ljudi.

Iz ove brigade uspjelo je pobjeći oružnika petorica koji su sobom donieli oružje i prijavili se u stožeru oružničkog krila te je nad istima povedena krivična istraga. Isto tako pobjegao je iz pomenute brigade i biv. vodni zapovjednik oružničkog voda Tuzla poručnik Orepić Božo 26. XI. 1943. te je isti od strane Njemačkog zapovjedništva upućen u Brod n/S. na dalju istragu.

Od 12. studenoga 1943. pa do danas prijavilo se u stožeru krila oko 80 oružnika koji su se na razne načine prikrivali po kućama u Tuzli i u obližnjim selima, od kojih su većim dielom došli u poderanom građanskom odjelu i bez oružja, dočim su nekoji uspjeli prikriti oružje, a nekolicina ih je došlo u odjelu i oružjem koji su se prikrivali izvan Tuzle. Nad ovim ljudstvom povernen je krivični postupak.

General Radl, biv. zapovjednik II. Zbornog područja, koji je po partizanima zarobljen u Tuzli, nalazi se još živ u Šekovićima ali teško bolestan. Isti je pod jakom stražom u Šekovićima 27 km. j.i. od Tuzle gdje se nalaze glavne snage partizana koje su se povukle iz Tuzle.

Partizanska nedjela i zločini: Partizani za vrijeme svog boravka u Tuzli; pogovara se da je u Tuzli od strane istih pobijano oko 250 osoba, među kojima su i pripadnici oružništva i to stožerhi narednik Ante Gjeldum, narednici Nikola Lucić, Ade Husarić, oružnik nas. nared. Smajo Karamehmedović i

⁸ Podatak netačan. Detaljnije o formiranju ove brigade vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 123.

⁹ Proizvoljni su podaci o formiranju Osamnaeste hrvatske brigade. Bliže o njenom formiranju vidi tom IV, knj. 18, dok. br. 123 i knj. 19, dok. br. 99.

pomoćni oružnik Mariaj Brčina, koje su partizani stanovito vrijeme držali u svojim zatvorima, a nakon nekoliko dana pobijali iste.

Za ostale pobijane osobe nema podataka da bi se navela imena od istih.

Dne 10. studena 1943. u 0021 sati napala je Sremska partizanska brigada u jakosti oko 800 boraca sa puškama, strojopuškama, protuoklopnom puškom i bacačem na oružničku postaju Dragalovci u Jelahu;¹⁰ oružnici su primili borbu, te je ista trajala sve do 11. studenog 1943. 0430 sati, kada su partizani odbijeni. Naši gubitci: pomoćni oružnik Jozo Ivić i domobran Domdo bojne Jozo Barukčić teže ranjeni.

Gubitci na strani neprijatelja: 9 mrtvih i 25 ranjenih.¹¹

Dne 17. studenog 1943. pojavio se odred partizana nepoznate jakosti u mjestu Velika Bukovica, 6 km. s. od Doboja, pa je na iste naše topništvo iz Doboja otvorilo paljbu. Jedno topovsko zrno palo je na željezničku prugu između željezničke postaje Doboj — Rudanka, na km. 188.6 te razrušilo prugu oko 15 metara.

Istog nadnevka u 1845 sati naišao je od Broda osobni vlak br. 111 na razrušenu prugu pa je isti iskočio, usled čega je nastalo gomilanje vagona. Žrtava od putnika i željezničkog osoblja nije bilo. Istoga dana željeznički promet je uspostavljen.

Dne 24. studena 1943. u 0022 sata grupa partizana nepoznate jakosti napala je našu posadu u Gor. Tuzlu.¹² 5 km. s.i. od Tuzle. Posada je primila borbu i ista je trajala istog nadnevka do 0024 sata te su uz pripomoć njemačkog topništva iz Tuzle partizani odbijeni u smjeru s. Požarnica, 10 km. j.i. od Tuzle. Gubitaka na našoj strani nije bilo. Gubitci na strani neprijatelja nepoznati su.

Dne 25. studena 1943. u 0630 sati 4 partizanske brigade u jakosti oko 1800 boraca sa puškama, strojopuškama jednim topom i nekoliko bacača napala je mjesto Požarnicu, Cviljevinu i Kolimer — sve na četničkom području 10 km. i. od Tuzle, usled nadmoćnosti partizana četnici su se povukli južno od Požarnice.¹³

Istog nadnevka u 1830 sati Majevički četnički odred vojvode Kerovića uz pomoć »Zelenog Kadra« i njemačkog topništva iz Tuzle natjerali su partizane na povlačenje u smjeru pl. Jelice, 14 km. i. od Tuzle...

¹⁰ i ¹⁴ Ovu akciju su izvele jedinice Jedanaeste NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 87).

¹¹ Podaci o našim gubicima su proizvoljni.

¹² Vidi dok. br. 1.

¹³ Opširnije o tome vidi dok. br. 1 i 48.

Dne 27. studena 1943. u 0003 sata partizani su napali sa strojopuškama i bacačima našu posadu od 42 oružnika u Simin Hanu, uslied nadmoćnosti partizana oružnici su se pod borbom povukli u smjeru Brčanska Mitnica [trošarina], bez vlastitih gubitaka. Gubitci na strani neprijatelja nepoznati su.

Dne 27. studena 1943. partizani su podmetnuli minu na željezničku prugu između željezničke postaje Johovca i Rudanke,¹⁴ na 193 km. na koju je istog nadnevka u 2330 sati naišao njemački pancir koja je eksplodirala i dva vagona izbacila iz tračnica, gubitaka nije bilo. Željeznički promet Doboj — Brod uspostavljen je 28. studena 1943. u 0014 sati.

Dne 29. studena 1943. u 0023 sata jača grupa partizana raskinula je željezničku prugu između željezničke postaje Johovac i Rudanka u dužini od 80 metara. Dne 30 studena 1943. u 0008 sati željeznički promet Doboj — Brod uspostavljen je.

III. Akcija, rad i kretanje sumnjivih osoba, tuđinskih agenata, provokatora i antidržavnih elemenata: Nije zapaženo.

IV. O stranoj promidžbi i narodu: Osjeća se a dolazi preko krugovala. Izgleda da narod promidžbi stranih krugovala vjeruje i ovo ga zabrinjuje.

V. O prilikama prehrane: U selima većim dielom dobra, dok u gradovima naročito kod službenika dosta je teška.

VI. Promet: U posljednje vrijeme na željezničkoj prugi Sarajevo — Brod nije redovit, iz razloga što partizani na pojedinim mjestima razrušavaju željezničku prugu u cilju pljačke i kvara državnih objekata.

Cestovni promet je isto tako ugrožen, jer su partizani na pojedinim mjestima porušili mostove.

VII. O odnosu vojske sa ustaškim organizacijama i sa građanskim vlastima: Je dobar.

VIII. O akciji naših i savezničkih snaga: Akcija je u toku, ali njen ishod još nije poznat.

IX. Stanje u vojsci:

X. Raspoloženje, duh i stega kod oružnika: Kod onih jedinica koje nisu sadašnjom akcijom partizana prestale djelovati, za sada je dobro, dočim kod onih koje su raspršene popustila je, vodi se postupak.

XI. Ispadi, nemiri i izgredi većeg obima: Nije bilo.

XII. Uticaj strane izveštajne službe i neprijateljske promidžbe u oružničtvu: Kod oružnika ovoga krila ne osjeća se.

XIII. Bjekstva iz oružništva: Nije bilo.

XIV. Ponašanje častnika, dočastnika i momčadi u vojarni i van ove: Nije zadovoljavajuće, ali se protivu istih preduzimaju postupci.

XV. Vanjska situacija:

XVI. O prilikama u pograničnim oblastima: Nedostaju podatci.

Srbija: Nema podataka.

Mađarska: Ovo krilo se graniči sa Mađarskom.

XVI. Obći zaključak:

Politička situacija nepromjenljiva je. Mjere protivu strane promidžbe preduzimaju se ukoliko je oružništvo u mogućnosti. Obuzdavanja samovoljnih postupaka suzbija se.

Javna sigurnost na području ovoga krila usljed partizansko-četničke djelatnosti nepovoljna je.

1) Oružničke postaje koje su po partizanima zauzete: Živinice, Kladanj,¹⁵ Jasenica, Olovo¹⁶ i Careva Čuprija, — sve voda Tuzla.

Oružničke postaje: Zvornik, Kozluk, Palator, Drinjača, Kalesija, Teočak, i Caparde, — sve voda Zvornik.

Oružničke postaje: Srebrenica, Bratunac, Zelinje, Skelani, Tegare, Gor. Vitaljevci, Luka, Radoševci, Ježestica, Fakovići i Jezera, — sve voda Srebrenica.

2. Oružničke postaje: Koje su evakuirane ili naseljene u druga mjesta. Nema.

3. Oružničke postaje koje su vraćene u naše ruke: Tuzla, Lukavac, i Puračić, — sve voda Tuzla.

Oružnička postaja: Gračanica i Bos. Petrovo Selo, — sve voda Doboj.

Napomena: Doglasno izvješće od 1. do 15 studenog 1943. nije se moglo dostaviti pošto je krilo Tuzla toga vremena preselilo iz Doboja u Tuzlu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik nadsatnik
(Gjuro Brezović)
Brezović

(M. P.)

¹⁵ i ¹⁶ Vidi dok. br 48

BOJNA RELACIJA STOŽERA TRINAESTE LOVAČKE PUKOVNIJE ZA NOVEMBAR 1943 GODINE¹

STOŽER
13. LOVAČKE PUKOVNIJE
Op. broj 1.071 taj.
4- XII - 1943
Klašnice

Predmet: Bojna relacija za
mjesec studeni 1943. g.

ZAPOVJEDNIČTVU 4. LOV. ZDRUGA

Banja Luka

I. DIO:

Operacije:

1. 11. 1943. Stožer pukovnije nalazi se u s. Klašnicama. 15. sat nalazi se kao posada u s. Laktašima. 14. sat nalazi se na osiguranju rudnika u Rakovici. 13. sat nalazi se na osiguranju centrale rudnika »Lauš«.

Laki povoz nalazi se u Banjaluci.

Stožer I. bojne sa 1., 2., 3. i 4. sati nalazi se u Banjaluci.

Stožer II. bojne sa 5., 6. i 8. sati nalazi se u s. Klašnicama, dok se 7. sat nalazi u s. Bukovici radi osiguranja zračne luke² Zalužani.

Stožer III. bojne, 9. i 12. sati nalazi se u G. Šeheru, 10. sat pojačana sa dielom 12. sati na postavu Karanovac, a 11. sat pojačana sa 20 ljudi 9. sati i dielom 12. sati na postavu Han Kola.

Sve jedinice vrše razviđanja prema rasporedu kao i utvrđivanje postava, a slobodno ljudstvo vježba.

2. 11. 1943. Stožer pukovnije u Klašnicama, 15. sat u Laktašima, 14. sat u Rakovici, 13. sat na

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1—38, k. 57.

² Odnosi se na aerodrom kod Banje Luke.

rudniku »Lauš« a laki povoz u Banjaluci. Stožer I. bojne sa satima nalazi se u Banjaluci, te se sprema za odlazak na postav Omarska.

Stožer II. bojne sa 5., 6. i 8. sati u Klačnicama, dok se 7. sat nalazi u Zalužanima kao osiguranje uzletišta. Vršiti se utvrđivanje postava i razviđanje prema rasporedu. III. bojna sa svojim dielovima u G. Šeheru, Karanovcu i Han Kolima.

3. 11. 1943.

Stožer pukovnije, 15., 14. i 13. sat te laki povoz na istim mjestima. Stožer I. bojne sa 3. i 4. sati krenula je na postav Omarska. Stožer II. bojne sa svojim dielovima na istim mjestima. Stožer III. bojne sa svojim dielovima na istim mjestima. Vršiti se razviđanje, a slobodno ljudstvo upotrebljava se za utvrđivanje i izobrazbu.

4. 11. 1943.

Stožer pukovnije, 15., 13. 14. sat te laki povoz na istim mjestima. 1. i 2. sat I. bojne odlazi željeznicom na postav Omarska gdje se vrši primopredaja položaja od jedinica 7. lov. pukovnije. II bojna sa svojim dielovima na istom mjestu.

III. bojna sa svojim dielovima na istim mjestima.

5. 11. 1943.

Stožer 13. 1. p., 15., 14. i 13. sat te laki povoz na istim mjestima. I. bojna sa svojim dielovima na postavu Omarska, gdje vrši izrađivanje bunkera, utvrđivanje položaja i razviđanje.

II. bojna sa svojim dielovima priprema se za pokret u Banjaluku. III. bojna sa svojim dielovima na istim mjestima. Vršiti utvrđivanje položaja, razviđanje a slobodno ljudstvo vrši izobrazbu. 7. sat II. bojne odlazi iz Bukovice u Banjaluku.

6. 11. 1943.

Stožer pukovnije, 15., 13. i 14. sat te laki povoz nalaze se na istim mjestima.

I. bojna bez 3. sati nalazi se na postavu Omarska i vrši utvrđivanje i osiguranje položaja. 3. sat nalazi se na osiguranju s. Piskavice. Vršiti se razviđanje prema rasporedu.

II. bojna sprema se za pokret i 6. sat odlazi u Banjaluku.

III. bojna na istom mjestu.

7. 11. 1943.

Stožer 13. 1. p. 15., 14. i 13. sati te laki povoz na istim mjestima. I. bojna na postavu Omarska i Piskavica, vrši utvrđivanje položaja i razviđanje.

Stožer II. bojne sa 5. i 8. sati odlazi iz Klačnice u Banjaluku predavši uporište jedinica 7. lov. pukovnije. Po dolasku u Banjaluku smješta se sa 6. i 7. sati u logoru Kulina Bana. U 22 sata bojna prima nalog od 4. lov. zdruga br. I a op. 1500/taj. da sa dvije ojačane sati krene u Razboj i da spriječi prelaz odmetnika preko r. Vrbasa. Jedinice kreću u 23 sata njemačkim samovozima i stižu u Razboj u 1,30 sati. Stožer III. bojne sa svojim dielovima nalazi se na istim mjestima te vrši razviđanje i osiguranje postava. Ophodnje su upućivane sa pojedinih postava bojne radi bližeg i daljeg razviđanja, koje nisu primjetile ništa novo.

8. 11. 1943.

Stožer pukovnije, 15., 14. i 13. sat te laki povoz nalaze se na istim mjestima. Vršu utvrđivanje položaja, osiguranje i razviđanje prema rasporedu.

Stožer I. bojne sa svojim dielovima na postavu Omarska i Piskavica vrši utvrđivanje, razviđanje i osiguranje.

II. bojna po dolasku u Razboj (sa jedinicama) je u gotovosti II. stupnja. U 11 sati jedinice se sa samovozima vraćaju u Banjaluku jer do borbe nije došlo. U Banjaluku stižu u 13,30 sati.

III. bojna sa svojim dielovima na istim mjestima.

9. 11. 1943.

Stožer 13. l.p., 15., 14. i 13. sat na istim mjestima.

Laki povoz prema zapoviedi preseljava se u Laktaše, gdje se smješta. Stožer I., II. i III. bojne sa svojim dielovima na istim mjestima. Vršu utvrđivanje položaja, osiguranje i razviđanje prema rasporedu.

10., 11., 12.,
13., 14., 15.
i 16. XI. 43.

Bez ikakvih promjena. Razviđanje se vrši svakodnevno, a slobodno ljudstvo upotrebljava se za utvrđivanje i izobrazbu. Jedan ojačani vod I. bojne koji je bio upućen (14. 11. 43.) u razviđanje pravcem Omarska Konjevići — Rošići — Oruž. postaja — Omarska i ojačani roj koji se kretao pravcem Hadžimehtićima napadnuti su jednovremeno na 2 km. Razviđački vod napadnut je pri prelazu mosta na r. Gomjenici. Pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga vod se povukao i zauzeo borbenu liniju duž rieke. Tučeni topničkom i bacačkom vatrom pobunjenici su se povukli. Situaciju na pruži raščistio je oklopni vlak raspršivši odmetnike.

17. 11. 43.

Raspored svih jedinica osim III. bojne isti.

III. bojna vrši sljedeći raspored: stožer bojne, 10. i 12. sat u G. Šeheru, 9. sat na postavu Karanovac, 11. sat na postavu Han Kola. Ophodnje su upućivane prema rasporedu u razviđanja u bližu i dalju okolinu, koje nisu primjetile ništa novo.

18., 19., 20.
i 21. XI.

Raspored isti. Vršiti se utvrđivanje položaja i spremanje za zimu. Ophodnje vrše razviđanje prema rasporedu. Četnici su vodili borbu sa partizanima kod Kadine Vode, te se povukli na put Han Kola — Sitnice.

22. X. 43.

Raspored isti. Upućivanje obhodnje prema rasporedu. Četnici izvješćuju da se jedan dio komunista nalazi oko Kadine Vode a drugi dio oko s. Kneževića, te da namjeravaju napasti Han Kola a poslije sa pojačanjima koja dobiju iz Kotor Varoši i Banjaluke. Jačina komunista je 4 brigade.

23. 11. 43.

Raspored isti. Vršiti se i dalje utvrđivanje položaja i upućuju se ophodnje u razviđanje prema rasporedu.

24., 25., 26.,
27., 28., 29.
i 30. XI.

Raspored svih jedinica je isti. 20 ljudi 15. sati upućeno je (11. XI.) prema zapoviedi na krugovalni tečaj u Banjaluku. 20 ljudi opkopskog voda (11. XI.) upućeno je prema zapoviedi u Omarsku i dodeljeno je I. bojni ove pukovnije za utvrđivanje.

II. bojna vrši izobrazbu i očekuje novu opremu i oružje.

Raspored kod III. bojne isti. Vršiti se razviđanje u sljedećim pravcima: G. Šeher — Bukovlje, Han Kola — Kaursko Brdo, Karanovac — Kaursko Brdo i Han Kola — Vodički Vrh. Obhodnje su imale zadatak da izvide gdje se neprijatelj nalazi. U toku noći (30. 11.) izvršen je od strane partizana napad na postav Han Kola.³ Partizani su otvorili vatru sa svih strana, uz jaku pucjavu teških strojnica, podpomognuti bacačima, te su pokušavali da se probiju kroz žicu. Žestoka vatra trajala je od 1,15 do 4,50 sati u jutro, kada su se partizani povukli, jer nisu mogli polučiti željeni cilj. Naša oružja djelovala su vrlo dobro. Častnici i domobrani držali su se hrabro i spremali se za odsudni odpor.

II. GUBITCI:

Gubitaka u mjesecu studenom 1943. g. bilo je i to:

I. bojna: Za vrijeme borbi kod s. Hadži-mehtića poginula su 4 domobrana. Drugih gubitaka nije bilo.

Od oružja i pribora izgubljeno je: 1 strojopuška i 1 puška.

III. STRELJIVO:

Streljiva je utrošeno 21.030 puščanih naboja 7/9 mm za pušku i strojopušku, 30 komada bijelih raketa, 31 komad zelenih raketa, 35 komada crvenih raketa, 25 komada ručnih bombi, 53 granate za bacač 80 mm., 23 granate za bacač 46 mm. i 250 naboja za strojosamokres. —

Zast. zapovjednika,
bojnik (Žunić)
Žunić bjk.

³ Odnosi se na Trinaestu krajišku brigadu. Opširnije o tome vidi dok. br. 161.

BR. 218

DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 5 DECEMBRA 1943 GOD. O NAPADU NA JEDINICE NOVJ U ISTOČNOJ BOSNI I HERCEGOVINI¹

DNEVNO IZVJEŠĆE

GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
za 5. XII. 1943 godine

Podr. Travnika: Stanje u Travniku nepromijenjeno. Navodno bi partizani ponovno imali napasti nakon engleskog zračnog napadaja. Podhvat za odterećenje Travnika u toku je.

Podr. Tuzle: Odpočeo je iz područja Tuzle i u oblasti Sarajeva podhvat jačeg smjera sa ciljem čišćenja istočne Bosne.² Dostignut je Đurđevik (14 km j. izt. od Tuzle) — Gračanica³ (18 km j. izt. od Tuzle) — Kikači i Petrovice (12 i 12. 5. km j. izt. od Tuzle). Neprijatelj odstupio na jug. Neprijateljski gubici: 8 mrtvih (brojano). Plien: 1 strojnica, 8 pušaka i nešto tvoriva.

Podr. Nevesinja: 2. XII. poduzetim podhvatom dostignut Ulog⁴ (24 km s. izt. od Nevesinja) bez dodira sa neprijateljem.

RAZASLATO

Županstvu pri Poglavniku,
Vojnom uredu Poglavnika,
Min. i zapov. oruž. snaga
Sastavak.

Po nalogu
Ministra i zapovjed. oružanih snaga
Glavar glavnostožernog ureda
general (Dragojlov)
Dragojlov

(M. P.)

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 4/39.

² Vidi dok. br. 202 i 223.

³ Vidi dok. br. 13.

⁴ Vidi dok. br. 195 i izvještaj 1 bataljona 14 SS brdskog lovačkog puka od 7. januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod br. 2/1, k. 11.

DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 7 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI U BOSNI I HERCEGOVINI¹

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 341

(po podacima primljenim 7. XII. 1943 godine do 9 sati)

B) JUŽNO OD R. SAVE i KUPE:

Podr. Prijedora: 3. XII. naša napadnuta ophodnja od part. kod Martin Br. (13 km s.z. od Prijedora) imala je 1 mrtvog i 2 zarobljena, a u borbi u predjelu Hambarine² (4 km j.z. od Prijedora) 2 ranjena. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Podr. Banje Luke: 5. XII. razviđanjem u predjelu 22 km s.z. od Banje Luke i 4 km s. od Prijedora partizani su imali 9 mrtvih i 2 zarobljena.

Podr. Dervente: 5. XII. Borba razviđačkih dielova s.z. od Dervente sa 10 mrtvih i 38 zarobljenih partizana.

Podr. Konjica: Noću 5/6. XII. odbijen je bez vlastitih gubitaka napadaj partizana na s. Ostrožac i Lisičiće³ (12 i 7 km s.z. od Konjica).

Podr. istočne Bosne: Poduzeti podhvrat u istočnoj Bosni teče po predviđenom nacrtu i već su vidni prvi veliki uzpjesi. Tako:

a) U području Tuzle 5. XII. poslije jačih borbi kod s. Lukavica, Kovači, Bašigovci⁴ (16, 14 i 15 km j. od Tuzle) zauzeto je s. Stupari i Caparde (20 km j. i 28 km j. izt. od Tuzle), Paprača i Drinjača (14 km j.z. i 11 km j. j. i. od Zvornika). Neprijateljski gubitci: 20 mrtvih pronađeno.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 42—43.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 97.

³ Vidi dok. br. 82.

⁴ Vidi dok. br. 182.

b) Područje Sarajeva: 5. XII. bez otpora dostignuto područje Ozrena (14 km s. z. od Sarajeva).

c) Područje Gackog: 5. XII. dostignut je predjel Jeleča⁵ (14 km i. j. i. od Kalinovika).

d) Područje Sandžaka: zauzeta je Nova Varoš⁶ i Brodarevo (25 km s. z. i 22 km j. z. od Sjenice), dok se je neprijatelj podpuno iznenađen uzaludno tvrdokorno branio u utvrđenim postavama kod Prijepolja⁷ (30 s. z. od Sjenice). Neprijateljski gubitci: 738 Talijana (6 časnika) zarobljenih, 365 mrtvih (brojano — 41 Talijan). Plien: 4 oklopna kola, 16 težkih strojica, 1 bacač, 81 puška, 1 omnibus i 1 skladište. Vlastiti gubitci: 12 mrtvih i 46 ranjenih.

Događaji na prugama:

Pruga Sunja — Bos 6. XII. prekinuta je pruga između ž. p. Novi — Bihać: Rudice i Blatne.

Pruga Brod —

Doboj — Zavidovići: 6. XII. oštećena želj. pruga između ž. p. Johovca i Rudanke. Nesreće nema.

Pruga Konjic — 3/4. XII. između ž. p. Konjic i Lisičići i
Mostar — ž. p. Lisičići — Ostrožac teže oštećeni mostovi
Dubrovnik: i pruga.⁸ Popravak otežan usljed nemanja osiguranja.

Pruga Lašva — Jajce:

7. XII. ž. pruga Lašva — Jajce još u prekidu usljed srušena 3 mosta.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

⁵ Vidi dok. br. 195.

⁶ i ⁷ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 123.

⁸ Bliže o tome vidi dok. br. 82.

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA ZAGREBAČKE KONJANIČKE PUKOVNIJE ZA NOVEMBAR 1943 GODINE¹

ZAPOVJEDNIŠTVO ZAGREBAČKE KONJANIČKE PUKOVNIJE

Op. Broj 2494/tj

dne _____ 7. XII. _____ 1943 _____

Predmet: Bojna relacija za mjesec
studen 1943. godine

Spoj: III. Z. p. Glst. Op. Br. 1266/Taj. 43.

ZAPOVJEDNIŠTVU III. ZBORNOG PODRUČJA

— Glavnostožerni odjel —

Savezno gornjoj zapovijedi dostavljam bojnu relaciju Zagrebačke konjaničke pukovnije za mjesec studeni 1943 u slijedećem:

I. DIO:

a) Operacije i akcije:

1. *studenog*: ophodnja 2/I konjaničkog sklopa koja je upućena sa postava Vitez prema s. Tolovići (3 km s. od ž.p. Vitez) naišla je oko 2 km sjeverno od Viteza na jako zaposjednut neprijateljski postav.² Borba trajala od 1800—1830 sati kada se obhodnja vratila na svoj postav.

U 21.30 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne bunke Travnika. Jačina napadača oko 50 ljudi sa 3 strojopuške i dosta strojosamokresa. Napad je nakon pola sata borbe odbijen.

U 1545 sati preletjeo je iznad Travnika jedan odmetnički zrakoplov tipa sličnog Fisela Štorh iz zapada prema istoku. Isti zrakoplov spustio se oko 2,5 km istočno od ž.p. Dolac. Odmah je upućen u tom pravcu oklopni vlak, koji je zakasnio, pošto je zrakoplov već odletio u istočnom pravcu te je kod Grada (k. 649) i (6 km j.i. od Travnika) krenuo u sjeveroistočnom pravcu.

Gubitci vlastiti pod 1: ranjena tri domobrana, a kod neprijatelja nepoznati.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 14/1—16, k. 57.

² Vjerovatno da se odnosi na jedinice Desete NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 12).

IMPERIJSKI ZAGREBAČKI KONJANIČKI PUK

4. Dvoj 24/4/47

dan 2. 5. 1943

Prehvat: Bojna relacija sa mjesec
studen 1943. godine
Spol: III. Z. P. Glav. Op. Br. 1266/Taj. 43.

IMPERIJSKI III. KROGOS PUK
Glavništetar: odjel.

Svečan porajoj zapovjedi sastavljen bojni relaciju
Zagrebačke konjaničke pukovnije sa mjesec studeni 1943. u skladu sa:

I. D I J E L

1. OPISANJE I AKTIVNOSTI

1. studenog: opoznaća 2/I. konjaničkog sklopa koja je
napadala na putovnu stanicu u Polovici /3 km s. od S. p. Viteza/ nalazila
je oko 2 km sjeverno od Viteza na jako neprijateljski postavljen
lozba trajala od 1800 - 1830 sati kada se opoznaća vratila na svoj post-
stav.

U 2130 sati izvršili su odmetnici napad na neprijateljske
bunkere Travnila. Jačina napada oko 50 ljudi sa 3 strojopuškama i dosta
strojopuškarskih napada je nakon pola sata poražena.
U 1945 sati izvršio je jedan Travnila jedan odmet-
nički napad na stanicu Polovica. Napad je izvršen prema istoku, isti
napad je izvršen sa oko 2,5 km istočno od S. p. Polovica. Napad je izvršen
u tom pravcu oklopni vlak, koji je sačinjavao, porio je napadnik već odle-
tio u istoku pravcu te je kod grada K. 643 /4 km s. od Travnila/ skre-
nuo u sjeverozapadni pravac.

Odmetnici vlastiti post /1 razjasa tri dobovra, a kod
neprijateljske opoznaće.

2. studenog: U 1630 sati takle je Travnila topništvo
odmetničko postavilo na teško oružje u blizini S. Lovrića Brie /4 km s.
od Travnila/.

U noći razrušili su odmetnici željezničku prugu
između Dolca i Bile na 22 km u daljini od Bile. U noći razrušili su 2 pro-
pusta. Napad na popravku ove pruge su u toku sa sačinjavao oklopni vlak.

3. studenog: U noći izvršili su odmetnici napad na
postave Travnila sa južne i sjeverne, a osobito jak na neprijateljske
Jačina napada oko 50 ljudi sa oko 15 teških strojopuškama, 3 teška be-
na, 1 topa i 1 lakim becom te dosta strojopuškama i strojopuškarskih
napad je počeo u 2130 sati te je trajao do 0400 sati. Najprije napad tra-
jao sa oko 200 sati. Svi napadi odbijeni su sa obilnom potporu topništva
i becom iz Travnila sa izvrat gubitke sa neprijatelja.

Iste noći izvršio je manji napad na postav Dolca
topništvo Bile koji je trajao do 0300 sati. Napad je pripucao trajalo
je do u jutro. Jačina napada oko 100 ljudi sa 3 strojopuškama i dosta
strojopuškarskih.

Iste noći izvršili su odmetnici jak napad na postav
Bila most - Divjak, koji je bio pripravljen topništvom i becom sa vjetro-
m. Napad je počeo u 2100 sati i trajao do 0215 sati. Povremeni manji napadi
do zore. Jačina napada na postav Bila most oko 300 ljudi sa oko 8 te-
škim strojopuškama, 3 strojopuškama i dosta strojopuškarskih, a na postav Divjak
oko 200 ljudi sa mnogo strojnog i teškog oružja. Neprijatelj je osobito
žestoko napadao na postav Divjak teškim oružjem /jedan top/.

Iste noći izvršio je napad na S. p. Viteza koji je
odbijen. Također podaci nedostaju.

2. *studenog*: U 1630 sati tuklo je travničko topništvo odmetničke postave za teško oružje u blizini s. Lovrića Brijega (4 km z. od Travnika).

U noći razrušili su odmetnici željezničku prugu između Dolca i Bile na 22 km u dužini od oko 300 m i porušili 2 propusta. Radovi na popravku ove pruge su u toku uz zaštitu oklopnog vlaka.

3. *studenog*: U noći izvršili su odmetnici jak napad na postave Travnika sa južne i sjeverne, a osobito jak sa zapadne strane.³ Jačina napadača preko 500 ljudi sa oko 15 teških strojnica, 2 teška bacača, 1 topom i 1 lakim bacačem te mnoštvo strojopušaka i strojosamokresa. Napad je počeo u 2130 sati te je trajao do 0400 sati. Manji napadi trajali su 0600 sati. Svi napadi odbijeni su uz obilnu potporu topništva i bacača iz Travnika uz krvave gubitke za neprijatelja.

Iste noći izvršen je manji napad na postav Dolac⁴ — tvornica žigica — koji je trajao do 2300 sati. Slabije pripucavanje trajalo je do u jutro. Jačina napadača oko 100 ljudi sa 3 strojnice i dosta strojosamokresa.

Iste noći izvršili su odmetnici jak napad na postav Bila most — Divljak,⁵ koji je bio pripravljen topničkom i bacačkom vatrom. Napada je počeo u 2100 sat i trajao do 0015 sati. Povremeni manji napadi do zore. Jačina napadača na postav Bila most oko 350 ljudi sa oko 8 teških strojnica, 3 strojopuške i dosta strojosamokresa, a na postav Divljak oko 200 ljudi sa mnogo strojnog i teškog oružja. Neprijatelj je osobitom žestinom napadao na postav Divljak teškim oružjem (jedan top).

Iste noći izvršen je napad na ž.p.⁶ Vitez koji je odbijen. Točni podaci nedostaju.

Gubitci vlastiti: 3 ranjena — među njima jedan častnik i jedan dočastnik, kod neprijatelja 6 mrtvih nabrojano. Po tragovima krvi i raznih odbačenih predmeta, streljiva i t.d. gubitci odmetnika bili su vrlo veliki, osobito kod Bile most⁷ (Grabavica) i na sjevernim i zapadnim postavima Travnika.

4. *studenog*: U 1130 sati do 1200 sati izvršili su odmetnici prepad na bunker 3 i 1 zapadno od Travnika, koji je odbijen.

U 1730 sati izvršili su odmetnici prepad na postav ž.p. Vitez sa južne strane, koji je odbijen.

³ Odnosi se na Prvu proletersku diviziju, koja je dijelom snaga vršila demonstrativni napad na Travnik (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 8).

⁴ i ⁵ Odnosi se na Treću krajišku proletersku brigadu (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 8).

⁶ Vjerovatno se odnosi na željezničku postaju.

⁷ Treba da glasi: mosta na r. Bili.

[U] 1130 sati topništvo iz Travnika podpomagalo je podhvrat I./369.I.R.⁸ prema s. Rankovići, tukući s. Kasapovići (6,5 km j.z. od Travnika).

5. *studenog*: 1735—1830 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne i sjeverozapadne bunkere travničke. Jačina napadača oko 100 ljudi sa nekoliko strojica i strojosamokresa te jednim topom. Na bunker broj 1 ispaljeno je 15 topovskih granata. Neprijateljski top odmah po stupanju u djelovanje našeg topništva učutkan. Napad je odbijen.

U noći izvršili su odmetnici prepad na postav tvornice žigica Dolac u 2000 sati iz istočnog i južnog pravca. Jačina napadača oko 50 ljudi. Prepad je odbijen.

U toku posliepodneva topništvo iz Travnika tuklo je s. Balići i Zaselje (6 i 10 km j.i. od Travnika) te selo Zlokići i Radića Brdo (4 km z. od Travnika).

6. U 2205 sati izvršili su odmetnici napad na sjeverozapadne bunkere travničke. Jačina napadača oko 300 ljudi sa nekoliko strojica. Napad je odbijen.

U 2240 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne bunkere travničke. Jačina napadača oko 150 ljudi sa nekoliko strojica. Napad je odbijen.

U 2245 sati izvršen je vatreni prepad na tvornicu žigica Dolac. Jačina napadača oko 150 ljudi. Napad je odbijen.

7. *studenog*: Prema podacima dobivenim od seljaka na putu Turbe — Travnik (3 km od Travnika) odmetnici su na put doveli jedna oklopna kola, 1 teški top i 1 samovoz. Isti je tučen topništvom iz Travnika.

U noći primjećeni pokreti odmetnika na Vilenici (Kicelj k. 1235, k. 1030, k. 789 i j. od s. Zlokići — 3,5 km j.z. od Travnika), tučeni topništvom i bacačima iz Travnika.

9. *studenog*: U 1245 sati izvršili su odmetnici manji napad na z. bunkere travničke br. 1 i 2. Jačine napadača oko 100 ljudi sa nekoliko strojica i jednim bacačem. Napad je u 1345 sati odbijen bez vlastitih gubitaka.

U 16.45 sati izvršili su odmetnici jači napad na zapadne bunkere travničke (br. 1, 2, 3 i zapovjedno mjesto »Most«). Jačina napadača oko 150 ljudi sa oko 20 komada strojnog oružja i dva teška bacača, koji posljednji su bili djelotvorni (mine od 7,5 kg). Napad je odbijen. Neprijateljski bacači su djelovanjem travničkog topništva u 1715 sati ušutkani.

U 1915 sati izvršili su odmetnici jaki napad na bunkere sa sjeverozapadne strane Travnika (br. 27, 28 i 1). Jačina napa-

⁸ Prvi bataljon Trista šezdeset devetog pješadiskog puka

dača oko 240 ljudi sa mnogo strojnog oružja (6—8 teških stroj-nica) i jedan teški bacač. Napad je odbijen bez vlastitih gubi-taka.

U toku noći izvršili su odmetnici nekoliko manjih vatre-nih prepada u cilju uznemiravanja na sjeverne i sjeveroza-padne bunkere travničke. Jačina napadača oko 80—100 ljudi, sa dvije do tri strojnice.

10. *studenog*: Odmetnici su izvršili nekoliko prepada na postav tvornice žigica Dolac od 2000 sati do 0300 sati. Jačina napadača oko 100 ljudi sa oko 4 strojopuške. Svi napadi su odbijeni.

11. *studenog*: U 2200 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne bunkere travničke (3 i 4 i zapovjedno mjesto »Most«). Jačina napadača oko 50 ljudi sa jednim bacačem, kojim su obasipali bunkere teškim minama. Napad je odbijen.

U 2035 sati izvršili su odmetnici prepad na tvornicu ži-gica Dolac. Jačina napadača oko 50 ljudi sa nekoliko strojo-samokresa. Napad je odbijen.

12. *studenog*: Od 1810—1850 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne i sjeverozapadne bunkere Travnika (broj 1 i 27), koji je odbijen. Jačina napadača oko 150 ljudi sa tri strojopuške i nekoliko strojosamokresa.

Od 2112—2140 sati izvršili su odmetnici istodobno vatreni prepad na tvornicu žigica Dolac sa zapadne strane i istočne bunkere travničke (bunker broj 19 i 20) sa istočne strane. Prepadi su odbijeni. Jačina napadača dvije skupine po 50 ljudi sa po dvije strojopuške i nekoliko strojosamokresa.

U 2310 sati preletjeo je nepoznati višemotorni zrakoplov sjeverno od Travnika u pravcu s.s. istak prema j.j. zapad, a 2320 sati iz zapada ka istoku.

13. *studenog*: Od 1145 sati zapadni bunker travnički (br. 1, 2 i 3) pod neprijateljskom bacačkom vatrom.

Od 1745—1810 sati izvršili su odmetnici prepad na sje-verne i zapadne bunkere travničke (bunker br. 25, 28, 1 i 2). Jačina napadača oko 100 ljudi sa tri strojnice i jednim lakim bacačem.

Od 1915—2200 sati izvršili su odmetnici napad na zapadne i sjeverozapadne bunkere travničke. Jačina napadača oko 250 ljudi sa dosta strojnog oružja i dva teška bacača. Osobito je jako djelovao neprijateljski bacač na bunker broj 1 i 6. Napad je odbijen. Dva domobrana ranjena.

U 1910—1945 sati izvršili su odmetnici prepad na postav Dolac tvornica žigica, koji je odbijen. Jačina napadača oko 100 ljudi sa dvije strojnice i dosta strojosamokresa.

Gubitci vlastiti dva ranjena (poručnik Holiček) i jedan domobran.

14. [studenog]: Od 0530—0615 sati izvršili su odmetnici prepad na zapadne bunkere travničke (bunker br. 1—6), koji je odbijen. Jačina napadača oko 100 ljudi sa dvije strojnice.

15. studenog: Kombinirana podhvatna sat ove pukovnije sudjelovala je prema zapovijedi 369. I.D.⁹ u podhvatu na pravcu: Travnik — 772 — Kokošari — Gradina (769). Sat je kod Mikšića brda naišla na jak odpor, koji je za kratko vrijeme bio slomljen tako, da je sat do noći uz manji odpor neprijatelja sa uspjehom zadatak dovršila i stigla u Travnik u 24.00 sata.

Gubitci: 5 ranjenih domobrana, neprijateljski znatno veći (3 mrtva prebrojana i preko 15 ranjenih).

16. studenog: Od 0500—0545 sati izvršila je grupa od oko 80 odmetnika sa tri strojopuške i nekoliko strojosamokresa napad na bunker broj 3 sa zapadne strane Travnika. Napad je odbijen.

U noći izbacili su odmetnici nekoliko bacačkih mina na bunker broj 6 jugozapadno od Travnika.

18. studenog: U 1730 sati izvršili su odmetnici prepad na postav Bila most i to na uporište Divljak.¹⁰ Jačina napadača oko 50 ljudi sa 2 strojopuške. Prepad je odbijen.

19. studenog: Topništvo iz Travnika tuklo je s. Lazine (7 km j.j.z. od Travnika) i Kuk (k. 930) gdje se prema podacima pouzdanika nalazile veće skupine odmetnika sa kotlovima.

20. studenog: U 1810 sati izvršili su odmetnici napad na postav tvornice žigica Dolac,¹¹ koji je započeo najprije iz s. Guvno (sa zapadne strane, a potom se proširio iz pravca s. Kmetići). Jačina napadača oko 200 ljudi sa dva laka bacača, tri strojnice i priličan broj strojosamokresa. Napad je odbijen u 1905 sati.

U 2300 sata do 2330 sati izvršili su odmetnici vatreni prepad na tvornicu žigica Dolac sa ciglane (sa južne strane), koji je odbijen. Jačina napadača oko 50 ljudi sa jednim bacačem.

Istodobno sa napadom na tvornicu žigica Dolac izvršili su odmetnici nekoliko manjih prepada na bunkere br. 21, 20, 18, 17 i 16 sa istočne i jugoistočne strane Travnika. Jačina napadača ukupno oko 60 ljudi sa dvije strojopuške. Prepadi su odbijeni.

U 2100 sat izvršili su odmetnici manji vatreni prepad na bunker broj 27 koji je odbijen. Jačina napadača oko 30 ljudi sa jednom strojopuškom (sa zapadne strane Travnika).

⁹ pješadijske divizije

^{10, 11} Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 86 i 106.

Topništvo iz Travnika tuklo je s. Bačvice (8 km z. od Travnika) gdje se prema podacima pouzdanika nalazi odmetnički stožer i jedna krugovalna postaja.

21. *studenog*: U 1115 do 1215 sati bili su bunkeri 1, 2, 3 i 4 sa zapadne strane Travnika pod neprijateljskom bacačkom vatrom iz pravca s. Visokovići (3 km z.j.z. od Travnika) točno se mjesto zbog magle nije moglo ustanoviti.

22. *studenog*: U noći izvršili su odmetnici vatreni prepad na postav tvornice žigica Dolac u 0012 sati. Jačina napadača oko 50 ljudi sa jednom strojnicom. Prepad je odbijen.

23. *studenog*: U 0040 sati izvršila je grupa od oko 30 odmetnika sa 1 lakom strojnicom prepad na sjeverozapadne bunke travničke (broj 27 i 27a). Prepad je odbijen.

U 1740 sati izvršili su odmetnici napad na postav tvornice žigica Dolac. Najprije iz pravca s. Guvno z. od tvornice žigica, koji se kasnije proširio i iz pravca s. Kmetića, j.z. i Nevića polja, j.i. od tvornice. Jačina napadača oko 150 ljudi sa 4 strojopuške i više strojosamokresa. Napad je u 1900 sati odbijen.

U isto vrijeme izvršili su odmetnici napad na postav Lašva most (pol km od i. izlaza iz Travnika) sa južne i sjeveroistočne strane. Jačina napadača oko 40 ljudi sa 2 strojosamokresa. Napad je uz podršku oklopnog vlaka iz Dolca odbijen.

U 1745 sati izvršili su odmetnici napad na istočne bunke travničke br. 19 i 23. Jačina napadača oko 150 ljudi sa 4 strojopuške i 1 lakim bacačem. Napad je u 2100 sati odbijen.

U 1800 sati izvršen je prepad od strane odmetnika na istočne bunke travničke br. 1 i 3. Jačina napadača oko 30 ljudi sa 1 strojopuškicom. Prepad je odbijen.

24. *studenog*: Od 1835—2100 sati izvršili su odmetnici napad na tvornicu žigica Dolac i to iz istočnog i zapadnog pravca (s. Putičevo i Guvno). Jačina napadača oko 150 ljudi sa 3 strojopuške, priličnim brojem strojosamokresa i 1 lakim bacačem. Napad je odbijen.

U toku noći izvršili su grupe odmetnika 20—30 ljudi uz nemiravanje cjelog postava Travnika, osobito na bunker broj 3 sa zapadne strane, 24 i 27 sa sjeverne strane. Svi napadi su odbijeni.

Prema brzoglasnoj zapovijedi III. Zborpoda postavi: Busovača, Stražara br. 2, Vitez i Bila — Divljak, povučeni su dne 24 o.m. poslije podne i raspoređeni kao pododsjecne pričuve odbrane Travnika. Razpored je izvršen u 2010 sati.

25. *studenog*: Prema krugovalnoj brzojavci III. Zborpoda Op. Br. 661/Taj. koja je dostavljena 25. XI. 1943. u 1755 sati

upućeni su na Bila most, stražaru br. 2 i Busovaču željeznički most po jedan vod radi odbrane mostova. Bila most zaposjednuta je u 2145 sati, stražara broj 2 i željeznički most Busovača u 2250 sati.

26. *studenog*: U 2100 sati tuklo je travničko topništvo s. Bjelobučje (4 km jj. od s. Turbe) i s. Pulac (1 km i. od s. Bjelobučje) te Devečane (6 km s.z. od Travnika) gdje se prema podacima pouzdanika nalaze veće koncentracije neprijateljskih trupa, a u prva dva navedena mjesta još i štabovi.

U noći došla je skupina od oko 100 odmetnika iz pravca s. Bučići¹² (6 km j.i. od Travnika) preko Divljaka (1,5 km s.z. od Vitez) kao i iz D. Večeriske (2 km j.z. od Vitez) u Han Kumpaniju (ž.p. Vitez) i minirala sve skretnice i nešto željezničke pruge u postaji i podrezala brzoglasne stubove prema Busovači. Nadalje je pokušala minirati inpregnaciju pragova u Vitezu, što joj nije uspjelo (oštećen je samo kompresor).

27. *studenog*: U jutro naišao je do ž.p. Vitez oklopni vlak i otvorio jaku vatru na odmetnike koji su se nakon kratkog vremena povukli u sjeveroistočnom i južnom pravcu. Blagovremenim nailaskom oklopnog vlaka spriječeno je dalje miniranje inpregnacije pragova. Sve postavljene i još neeksplodirane mine uklonjene su bez štete za tvornicu.

U 1545 sati tuklo je travničko topništvo s. Kasapovići (6,5 km j.z. od Travnika), s. Hrastovci (7,5 km j. od Travnika), s. Čakići (8,5 km j.j.i. od Travnika) i s. Lazine (7 km j.j.i. od Travnika) gdje se prema podacima pouzdanika nalaze veće koncentracije neprijatelja, a u s. Kasapovići još i Štab III. bataljona XIII. brigade.¹³

Ophodnja III. konjaničkog sklopa upućena je ovog dana u razviđanje pravcem Dolac — Mosor — Gučja Gora — Brajkovići — Čifluk — s. Riečice bez dodira sa neprijateljem.

28. *studenog*: Odmetnici su postavljali mine pod betonski cestovni most kod Divljaka (1 km j.i. od postava Bila most). U 1315 sati upućen je jurišni ščet iz postava Bila most ka Divljaku i izvršio prepad, kojim je raspršio odmetnike u času kada su htjeli minama dignuti most kod Divjaka. Jačina odmetnika oko 25 ljudi sa 2 strojopuške.

Gubitci: vlastitih nije bilo, kod neprijatelja 2 mrtva prebrojana i 2 ranjena, zaplijenjen 1 tovarni konj sa samarom, 52 kg eksploziva, jedan kolut korde, 1 talijanski karabin i 1 nabojnjača.

¹² Odnosi se na dijelove Devete krajiške NOU brigade (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 143).

¹³ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 132 i 138.

29. studenog: U noći izvršili su odmetnici jak napad na postav Bila most¹⁴ osobito iz jugoistočnog pravca, koji je trajao od 0335 do 0600 sati. Jačina napadača oko 200 ljudi sa nekoliko strojnica, dosta strojopuškaka i 1 bacačem. Napad je uz znatne gubitke po odmetnika odbijen.

U 0500 sati upućen je oklopnim vlakom iz Travnika jurišni vod u Bila most. Izvršen je na odmetnika jurišnim vodom protunapad kod Divjaka te je prsa u prsa u borbi raspršena čitava jedna brigada uz krvave gubitke. U ovoj borbi neprijatelj je imao 21 mrtvog (od ovih 1 politkomesar), koji su prebrojani, a po izkazu seljaka odvučeno 14 mrtvih i preko 33 ranjena,¹⁵ zarobljena 2 Talijana partizana, zapljenjeno: 1 talijanska strojopuška, 6 pušaka, mnogo streljiva i za P.O. puške te raznih odjevnih predmeta i opreme.

U prostoru oko Travnika prema izkazima 2 zarobljena odmetnika (Talijana) stigla VI. partizanska divizija.¹⁶ Ova divizija ima 4 brigade. Djelovi 3. ličke brigade koja pripada ovoj diviziji vršili su napade na Bila most i kod Divljaka i to II. bataljon. III. lička brigada sastoji se od 4 bataljona i to: I. bat. »Velebit«, II. bataljon »Bile Kesica«, III. bataljon »M.S.« (Marko Šolaja?) i IV. bataljon »Krbava«, kod Bile pao komesar 3. čete Mile Orlović.

U 2115 sati započeo je velenapad na Travnik¹⁷ jakom bacačkom i topničkom vatrom iz zapadnog pravca na zapadne i sjeverozapadne postave. Istodobno obasipan je cio grad i vojarna neprijateljskom topničkom i bacačkom vatrom. Napad se brzo proširio i na sve ostale postave travničke i trajao je do zore osim na zapadnom postavu travničkom i djelimično na južnom, koji su trajali do 30.XI. do 1200 sati. Na postavu Tarabovac istočno od Travnika trajao je napad kratko vrijeme odmah po početku općeg napada.

Svi napadi su uspješno odbijeni, osim kod bunkera br. 6 i 7 (jugozapadno od Travnika) koji su oko 2300 sati pod veoma žestokom strojničkom i bacačkom vatrom bili žestoko napadnuti i opkoljeni tako, da se posade nisu mogle više održati te su zarobljene, osim jednog mrtvog i četvorice koji su uspjeli izmaći. Bunker 6 i 7 zaposjednuti su ponovo u 0810 sati.

¹⁴ i ¹⁸ Napad je izvršila Prva lička NOU brigada i Četvrti bataljon Treće ličke NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 24 i 30.

¹⁵ i ²⁰ Podaci o gubicima naših snaga su preuveličani. Blíže o tome vidi dokumenat u objašnjenju br. 14 i 19.

¹⁶ Odnosi se na Šestu ličku NOU diviziju, u čijem su se sastavu nalazile Prva, Druga i Treća lička brigada (vidi dok. br. 14).

¹⁷ Opširnije o napadu na Travnik vidi dok. br. 10, 19 i 23 i tom IV, knj. 19, dok. br. 132 i 136.

Za vrijeme napada upotrebljena je sva odsječna pričuva ove pukovnije. II./369. G.¹⁸ R. nije bila upotrebljena osim jedne teške strojnice na bunkeru broj 1.

U 2100 sati izvršen je napad na postav tvornice žigica Dolac¹⁹ sa zapadne, južne i istočne strane. Jačina napadača oko 300 ljudi sa 1 topom i nekoliko teških bacača i strojnica. Napad je do 0630 sati odbijen.

U 1200 sati prekinuta je brzoglasna veza sa stražarom br. 2 i Busovačom i time svaka veza sa ovim postavima prekinuta.

30. [studeni]: U 0400 sati izvršen je jak napad na postav Bila most²⁰ iz pravca jugoistočnog i zapadnog. Jačina napadača oko 150—200 ljudi sa 2—3 teška bacača i nekoliko strojnica. Napad je trajao do 0900 sati. Osobito bio je žestok napad u 0700 sati kada je postav bio pod jakom neprijateljskom topničkom i bacačkom vatrom kojom prilikom je teško ranjen zapovjednik postava poručnik Grgičević. Posada se radi premoći neprijatelja i radi vlastitih gubitaka u 0900 sati povukla prema Travniku.

Gubitci vlastiti: 4 mrtva (djelatni poručnik Suk Branko, vodnik Kovač Stjepan, jedan domobran i 1 vodnik od njemačkog oružništva).

Ranjena 22 od toga 1 častnik (poručnik Grgičević).

Zarobljeno 10 (od toga jedan častnik nadporučnik Bago).

Zaplijenjeno: 11 pušaka, raznog puščanog streljiva, raznih djelova opreme i odjeće te jedan krugoval engleskog podrijetla.

III. dio bojne relacije ne dostavlja se iz razloga, što su častnici, dočastnici i domobrani, koji su se istakli svojom hrabrošću, odvažnošću i ustrajnošću predloženi posebnim prijedlozima za odlikovanje.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik pukovnik
(Schlacher)
Schlacher

¹⁸ Vjerovatno omaška. Treba: I. Vidi objašnjenje br. 8.

²⁰ Vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 143.

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 8 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 342

(po podacima primljenim 8.XII.1943 godine do 9 sati)

A) SJEVERNO OD R. SAVE I KUPE:

B) JUŽNO OD R. SAVE I KUPE:

Podr. Banje Luke:

Napad na našu obhodnju kod s. Omarske (27 km s.z. od Banja Luke). 3 mrtva partizana. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 1 ranjen.

Podr. Teslića:

Naknadne vesti:

2. XII. u borbi kod s. Omanjske i s. Miljanovca (15 i 12 km s.i. od Teslića) part. su imali 10 mrtvih i više ranjenih.

2. i 3.XII bombardirani su i strojničkom vatrom tučeni partizani 7 km j.z. od Maglaja sa punim uzpjehom. Neprijatelj (oko 2.000) se povukao preko s. Raduše² (10 km s. od Teslića).

Podr. istočne Bosne:

U području **Sarajeva**: partizani odstupili u smjeru sjevera i sjeveroistoka. Zauzeto je Trnovo i Dobro Polje (22 i 29 km j. Sarajeva), Mokro i Ozren (18 km s. izt. i 14 km s.z. od Sarajeva) i mjesta 4 km j. izt. od Ozrena. Neprijatelj odstupa prema sjeveroistoku i jugoistoku.³

U području Tuzle: 5. XII. dostignut Kladanj (36 km j. od Tuzle), Dobrić (18 km j. z. od Zvornika) i Jar-dan (4 km s. od Zvornika). Neprijatelj odstupa do-linom Drinjače u zapadnom i jugozapadnom smjeru. Da se ovo sprieči, poduzet je podhvrat u smjeru Vla-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 44—45.

² Vidi dok. br. 87.

³ i ⁴ Vidi dok. br. 77.

senice.⁴ Neprijateljski gubitci: 152 mrtva.⁵ Plien: 1 protuoklopni top, 27 konja i velika količina streljiva. U području Rama — Konjic: ojačan part. pritisak i pokušaj probiti se na jug. Područje Maglaj — Zavidovići očišćeno od partizana, koji su odstupili u smjeru zapada i sjev. zapada.

Podr. Travnika:

Saznaje se da je posada Travnika junačkom odbranom u višednevnim borbama (29. XI. — 1. XII.) porred nadmoćne neprijateljske topničke, bacačke i strojničke vatre odbila sve napadaje partizana.⁶ Razpršena je II. lička part. brigada kod Kupresa⁷ (3 km j.j.z. od Busovače). Vlastiti gubitci: 4 mrtva (1 častnik), 20 ranjenih (1 častnik), 20 zarobljenih. Neprijateljski gubitci: 39 mrtvih i 20 ranjenih.

Događaji na prugama:

Pruga Bos. Novi — Bihać:

Od 8. XII. promet uspostavljen između ž.p. Rudice i Blatne.

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
(M. P.) Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

⁵ Gubici naših snaga su preuveličani. Tačnije o tome vidi dok. br. 77.

⁶ O borbama oko Travnika vidi dok. br. 19.

⁷ Podatak je netačan (vidi dok. br. 23).

DNEVNI IZVJEŠTAJ MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
NDH OD 9 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI U BOSNI¹

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 343

(po podatcima primljenim 9.XII.1943 godine do 9 sati)

A) SJEVERNO OD R. SAVE I KUPE:

B) JUŽNO OD R. SAVE I KUPE:

Podr. Travnika:

Partizani se iz predjela Busovače (22 km j.i. od Travnika) povlače u zapadnom smjeru.

Podr. iztoč. Bosne:

Područje Sandžaka: dostignut je predjel 2 km s. od Čajniča.

8. XII. zauzet je Sokolac² (32 km s.i. od Sarajeva) i dostignuto s. Kruševo (5 km j.j.i. od Olova) bez jačeg neprijateljskog otpora.

6. XII. daljim prodiranjem zauzeto je Ružin Polje (18 km j.i. od Kalinovika).

6. XII. odbijen uz topničku podporu jači napadaj part. na s. Lisičići i Ostrožac³ (7 i 12 km s.z. od Konjica).

U području Tuzle u toku je dalje prodiranje iz Kladnja u južnom smjeru uz jak odpor,⁴ u kojem je neprijatelj imao 140 mrtvih.

6. XII. zauzeta je Vlasenica.⁵

U borbama 8 km s.z. od Zvornika neprijatelj je imao 102 mrtva i 1 zarobljenog. Plien: 16 pušaka.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 46—47.

² Vidi dok. br. 39.

³ Napad je vršila Sedma krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 82).

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 77.

Događaji na prugama:

...
Pruga Bos. Brod — Doboj:

8. XII između ž.p. Bos. Lužani i Dervente iskliznula su u jednom teretnom vlaku 4 vagona.

...
(M. P.)

Po nalogu
Ministra i zapoved. oruž. snaga
pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 223

IZVJEŠTAJ ORUŽNIČKE POSTAJE HAN DERVENT OD 10 DECEMBRA 1943 GOD. O DEJSTVU USTAŠKO-DOMOBRANSKIH I NJEMAČKIH JEDINICA NA PROSTORIJI MOKRO¹

ORUŽNIČKA POSTAJA HAN DERVENT

5. Oružničke pukovnije

Broj 441/Taj.

U Han Derventu dne 10-XII-1943

Predmet: Područje oružničke postaje Mokro očišćeno od partizana.—

- 1.— ZAPOVJEDNIČTVU 5. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE.
- 2.— KOTARSKOJ OBLASTI SARAJEVO.
- 3.— ZAPOVJEDNIČTVU ORUŽNIČKOG VODA SARAJEVO.

Dne 6. prosinca 1943. njemačke oružane snage² uz pripomoć naših oružanih snaga odpočele su akciju čišćenja partizana od Vučje Luke i dalje istočno prema Sokolcu. — Do 9 ovog

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 49/5—1, k. 149-b.

² Odnosi se na dijelove 369 legionarske divizije (vidi dok. br. 15/1—8, k. 57 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

mjeseca naše i savezničke oružane snage očistile su prostor od Vučje Luke do Sokolca, odnosno cijelo područje oružničke postaje Mokro, osim ako su ostale manje četničke grupe, koje nisu uništene od partizana.—

Na cijelom području oružničke postaje Mokro od mjesta Han Bendbaši kota 878³ na cesti Sarajevo — Sokolac, južno od sela Mokrog (Pustopolje, gdje se je ranije nalazila oružnička postaja Mokro), udaljeno za 2 km. pa napried sjeverno, istočno i zapadno sve su kuće uništene — zapaljene od strane naših i savezničkih oružanih snaga.— U mjestu Mokrom (Pustopolje) gdje se je ranije nalazila postaja Mokro, od građevina, odnosno kuća postoji samo još pravoslavna crkva ne uništena.— Partizani⁴ su nakon evakuacije Mokrog dne 1. studenog 1943. na području oružničke postaje Mokro od postojećih građevina zapalili oružničku postaju (vojarnu) šumarsku kuću, bivši Sokolski dom, pilanu tvrdke⁵ Todorović, Kalman, Kulenović i drugovi [u] Mokrom (Sedra) i manje oštetili pilanu Branka Samardžića.—

Prema dobivenim podacima od vojnih osoba, koje se vraćaju sa Sokolca, u Sokolcu i na cijelom Glasincu nije nitko zatečen od tamošnjeg življa.— U samom Sokolcu njemačke vojne vlasti za svoje potrebe ostavile su neke nastanbe, a ostale nastanbe popaljene su.—

Povraćaj oružničke postaje Mokro, odnosno uspostavu iste u Mokrom ne moguće je, pošto ne postoji ni jedna nastanba za smještaj, a od stanovništva izuzev na nepopaljenom sektoru oko Hana Bendbaši kota 878⁶ ne postoji nitko i nema izgleda da će itko tamo povraćati.— Ima u neposrednoj blizini Bimbašina Hana privatnih kuća gdje bi se mogla smjestiti oružnička postaja.— Ovo mjesto udaljeno je od ove postaje za 6 km. a od granice postajnog područja za 2 km.

Prednji izvještaj predlažem na znanje.—

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovjednik postaje, narednik:
(Alija Jazvin)
Jazvin

³ i ⁶ Bimbašin Han — k. 888

⁴ Odnosi se na jedinice Sedamnaeste NOU divizije (vidi dok. br. 48 i 78).

⁵ Firme

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
ZAPOVJEDNIČTVO
5. ORUŽNIČKE PUKOVNIJE

J. S. Broj 1472—Taj.

U Sarajevu, dne 14. prosinca 1943.

ORUŽNIČKOM KRILNOM ZAPOVJEDNIČTVU SARAJEVO.

Prikupite potrebne podatke i sačinite izkaz popaljenih i uništenih sela prema zapoviedi ove pukovnije Taj. J. S. Br. 1021/41. te predložite ovom zapovjedničtvu. Spis vratiti sa mnijenjem da li je potrebno uspostaviti postaju u Mokrom.

Zamjenjuje zapovjednika,
pukovnik
Dr. Marijan pl. Pušić
Pušić

BR. 224

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 12 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 346

(po podacima primljenim 12. XII. 1943 godine).

Podr. Prijedora:

Noćni napadaj 9/10.XII. na uporište Kozarac i Omarsku² (12 km i. i 17 km j.i. od Prijedora) odbijen je sa 10 vlastitih mrtvih. Neprijateljski gubitci osjetljivi.

Podr. istočne Bosne:

Podhvat u istočnoj Bosni teče i dalje po predviđenom nacrtu. Neprijatelj u glavnom daje samo mjestni otpor unutar »kotla«.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 452—53.

² Opširnije o tome vidi dok. br. 103.

Zauzet je Ustibar (24 km j.i. od Višegrada), Foča, Mrkalji (16 km s.i. od Sokolca) i Srebrenica.

Postignut je predjel: Čajniče (15 km j.i. od Goražda) — Goražde — Međuriječje (9 km i. od Goražda) bez neprijateljskog otpora i crta: Goražde — Osiječani — Renovica — Prača — Podgrab (6, 14, 21 i 25 km s.z. od Goražda).

Vrši se čišćenje predjela s.i. od Vlasenice. Nasilnim razviđanjem iz Srebrenice dostignuto je s. Bostahovina (10 km z. od Srebrenice).

U području Prozor — Rama — Ostrožac (32, 19 i 12 km s.z. od Konjica) utvrđeno je jače prikupljanje partizana.³

Područje Dinare:

U toku 9. XII. u žestokim borbama odtorečene su naše snage u podhvalu 7 km i.j.i. od Livna.⁴...

Jedna jača neprijateljska skupina (oko 1.000) u predjelu 10 km i.j.i. i 6 km s. od Duvna (sa teškim naoružanjem zaprečava prilaz s. Šujici)⁵ 14 km i. od Livna.

Događaji na prugama:

Pruga Bos. Novi — Bihać —

Banja Luka:

Od 11. XII želj. pruga Bos. Novi — Banja Luka u prekidu kod ž. p. Piskavica.

Pruga Bos. Brod — Sarajevo:

11. XII između ž.p. Vranduk i Vrace naletio je putnički vlak na razrušenu prugu. Stroj i 2 kola survala su se u ponor r. Bosne. 1 njemački vojnik poginuo, a 10 je ranjeno.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

³ Vidi dok. br. 67.

⁴ Bliže o tome vidi dok. br. 115.

⁵ Odnosi se na Treću proletersku brigadu (vidi dok. br. 109).

OPŠTA BOJNA RELACIJA TREĆEG GORSKOG ZDRUGA O
DEJSTVU JEDINICA I OSIGURANJU ŽELJ. PRUGE PRIJE-
DOR—BOS. NOVI OD 15 NOVEMBRA DO 15 DECEMBRA
1943 GODINE¹

OBĆA BOJNA RELACIJA (I DIO)

3. gorskog zdruga

u vremenu od 15. XI — 15. XII. 1943. god.

*Razpored 11. gorske pukovnije na dan
15. XI. 1943:*

Stožer pukovnije sa 14. i stožernom sati
— Prijedor.

I. bojna: 1 sat — osiguranje željezničke
pruge Prijedor — Hadžimehtić; ostali
dielovi kao pričuva u Prijedoru.

II. bojna 11. g.p.: Osiguranje željezničke
pruge Prijedor — k. 131.

III. bojna 11. g.p. — Prijedor.

15. XI.

I. bojna sa 1 sati — osiguranje željezničke
pruge Prijedor — Hadžimehtić bez uznemiravanja od neprijatelja.

II. bojna: Osiguranje željezničke pruge
Prijedor — k. 131. Sa uporišta Martin Br.
upućena obhodnja u razviđanje, došla u
dodir sa neprijateljem kod k. 283, 3,5 km
sj. od uporišta.

Odmetnici su odbijeni, izgubivši 1 mrtvog
i 1 pušku. Naši gubitci: 1 ranjen domobran

III. bojna: Osiguranje uporišta Prijedor
bez uznemiravanja od neprijatelja.

16. XI.

I. bojna: 1 sat — osiguranje željezničke
pruge Prijedor — Hadžimehtić, a 1 sat —
razviđanje jugoistočno od Prijedora.

II. bojna: Osiguranje željezničke pruge
Prijedor — k. 131, a III. bojna na osigu-
ranju Prijedora.

Toga dana nije bilo uznemiravanja od ne-
prijatelja, jedino je na k. 120 između Bla-

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog
istoriskog instituta pod reg. br. 3.5—3, k. 59.

gaja i Svodne eksplodirala mina na željezničkoj pruzi i porušila ju, a jedan vagon oklopnog vlaka izkliznuo je sa tračnica.

17. XI.

Izvršena je izmjena postava između II. bojne i I. bojne ove pukovnije. I. bojna preuzima osiguranje željezničke pruge Dragotinja — k. 131, dok 1 sat ostaje na osiguranju željezničke pruge Prijedor — Hadžimehtić, a 1 sat II. bojne na osiguranju pruge Prijedor — ž. postaja Dragotinja.

Noću 16/17. upućen je iz 15. sati jedan odjel od 15 domobrana u zasjedu na Hambarine, južno od Prijedora. Naišli su na odpor, ali nastojeći obkoliti neprijatelja, isti se je uz vatru strojopušaka povukao dalje ka jugu.

II. bojna: 1 sat — osiguranje željezničke pruge Prijedor — Dragotinja, koji još nije mogao biti zamijenjen sa sati I. bojne, koji je toga dana osiguravao prugu Prijedor — Hadžimehtić, bez uznemiravanja od neprijatelja.

III. bojna: Osiguranje Prijedora bez događaja.

18. XI.

I. bojna: 3 sati — osiguranje želj. pruge i želj. postaje Dragotinja — k. 131, a 1 sat — osiguranje pruge Prijedor — Hadžimehtić.

II. bojna: Prikupljena u Prijedoru na odmoru, jer je osiguranje pruge Prijedor — ž. postaja Dragotinja privremeno preuzela 15. sat.

III. bojna: Osiguranje Prijedora. Ovoga dana nije bilo uznemiravanja od neprijatelja.

19. XI.

I. bojna: Osiguranje željezničke pruge Prijedor — k. 120 bez uznemiravanja.

III. bojna: Osiguranje Prijedora.

II. bojna: bez 1 sati poduzela je podhvat čišćenja terena južno od Prijedora u prostoru Prijedor — Tukovi — Hambarine. 276 — uz suradnju bitnice, II/383. hrv. pj. pukov. i oklopnih kola. Odpor dobiven je

u svanuće sa Hambarina,² ali je brzo slomljen. Akciju je otežala gusta magla i podvodno blatno zemljište.

Neprijatelj se je povukao ka jugoistoku i sjeveru. 5. sat II. bojne toga dana je preuzela osiguranje pruge Prijedor — Hadžimehić, a 2. sat I. bojne osiguranje pruge Prijedor — ž. postaja Dragotinja.

20. XI.

I. bojna — osiguravala željezničku prugu Prijedor — k. 120.

II. bojna: Uređenje opreme poslije akcije.

III. bojna: Osiguranje uporišta Prijedor. Oko 12.00 sati partizani su pripucali na odjel brzoglasničara koji su kod Brežićana postavljali brzoglasnu liniju. Oklopni vlak nišao je na minu 1 km zapadno od k. 120 kod s. Petkovca i s tim je izbačen iz tračnica i štitna kola i oklopna kola.

21. XI.

I. bojna: Osiguravanje pruge Prijedor — k. 120 — k. 294 (izključno),

II. bojna: 1. sat — osiguranje pruge Prijedor — Hadžimehić, a ostali dijelovi kao pričuva u Prijedoru.

III. bojna: Osiguranje Prijedora. Dan protekao bez događaja.

22. XI.

Rad toga dana bio je isti kao 21. XI., te protekao bez događaja.

23. XI.

I. bojna: Osiguranje pruge Prijedor — k. 120 — k. 294.

1 sat II. bojne — osiguranje pruge Prijedor — Hadžimehić, ostali dijelovi vježbali u uporištu Prijedor.

III. bojna: Osiguranje Prijedora.

24. XI.

I. bojna: Osiguranje pruge Prijedor — k. 120 — k. 294.

Noću 23/24. kod Petkovca prešla su 3 bataljona XI. part. brigade sa lijeve na desnu obalu Sane na čamcima.³ Na mjesto prelaza upućeno je sa Martin Brda 60 domobrana da spriječe prelaz. Zbog toga je u

² Vidi dok. br. 28 i 32.

³, ⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 28.

toku dana pojačano osiguranje pruge na tom mjestu.

25. XI.

Po zapoviedi 373. (hrv.) pj. divizije I. bojna preuzela je osiguranje pruge Dragotinja — Bos. Novi (izključno) bez događaja.

II. bojna: 1 sat — osiguranje pruge Prijedor — Hadžimehtić, a 1 sat privremeno osiguranje pruge Prijedor — ž. postaja Dragotinja pošto je sa I. bojnomo iz Brezičana povučena u D. Dragotinju.

III. bojna: osiguranje Prijedora. Noću 24/25. pripucali su partizani⁴ na stražu na mostu preko Sane u Prijedoru iz s. Tukovi. Upućen je iz stožerne sati 1 odjel od 15 momaka radi hvatanja partizana, ali su ovi pobjegli.

Od II. bojne 1 sat bila je upućena sa 1 nje-mačkom sati iz Prijedora vlakom do s. Petkovca, a potom k. 293 — Pošta Brdo — Agino Polje — k. 320 — Svodna. Nije bilo dodira sa neprijateljem.

26. XI.

I. bojna: Osiguranje želj. pruge i ž. postaje Dragotinja.

II. bojna: Po zapoviedi 373. divizije prebacila se vlakom u Bos. Novi, radi preuzimanja novog odsjeka osiguranja pruge Bos Novi — Bihać. U Bos. Novi bojna je bez smetnje stigla u 16.00 sati i prenočila u vagonima.

III. bojna: Osiguranje Prijedora bez događaja.

27. XI.

I. bojna: Osiguranje pruge Dragotinja — Bos. Novi (izključno), II bojna: 5., 7. i 8. sat preuzela postave osiguranja Bos. Novog, a 6. sat u Dvoru na Uni.

III. bojna: Osiguranje Prijedora. Dan protekao u miru.

28. XI.

I. bojna: Osiguranje želj. pruge i ž. postaje Dragotinja — B. Novi (izklj.).

II. bojna: Osiguranje Bos. Novog bez uznemiravanja od neprijatelja.

III. bojna: Predala postave osiguranja Prijedora III. bojni 3. gor. puk. Noću

27/28. XI. partizani postavili su na pruzi između Svodne — B. Novog oko 16 mina koje su na više mjesta oštetile prugu. Oklopni vlak time je bio odsječen od Bos. Novog i od Prijedora i nalazio se je oštećen na pruzi, a posada vodila je borbu sa odmetnicima, koji su nastojali uništiti oklopni vlak.⁵

29. XI.

Zbog razčišćavanja situacije oko oklopljenog vlaka kod s. Petkovca, koji je još uvijek bio na pruzi, upućena je sa uporišta Martin Brda 1 sat koja je naišla kod s. Petkovca na odpor. Partizani su zaposjeli visove oko oklopljenog vlaka i spriječavali prilaz istomu. Situacija je donekle razterećena i izvršena izmjena posade u vlaku kao i pruga popravljena.

II. bojna: Imala je osiguranje Bos. Novog bez naročitih događaja. III. bojna: pregled od strane zapovjednika u Prijedoru.

30. XI.

I. bojna: Osiguranje želj. pruge Dragotinja — Bos. Novi izključno. U prostoru sela Petkovca partizani su i dalje uznemiravali radove na popravku pruge. Pruga je toga dana popravljena.

II. bojna: Osiguranje Bos. Novog bez događaja.

III. bojna: Uputila je 1 sat kao pojačanje osiguranja radova na popravku pruge kod s. Petkovca. Bilo je dodira sa neprijateljem, kojom je prilikom 1 domobran ranjen.

1. XII.

I. bojna — osiguranje ž. pruge Bos. Novi — ž. postaja Dragotinja zaključno. Noć protekla mirno, samo je porušen most na želj. pruzi kod Svodne.

II. bojna: 5. i 8. sat izvršile pokret iz Bos. Novog u Rudice, radi preuzimanja tamošnjih postava. 6 sat na postavima u Dvoru, a 7. sat na postavima Jablanice kod Bos. Novog.

III. bojna — pokret u Bos. Novi, bez smetnje i uznemiravanja. Obkoparski vod 15. sati ove pukovnije bio je u razviđanju

2. XII.

iz Prijedora u pravcu sela Hambarine i pronašao na cesti oko 30 kg. eksploziva.

Na dan 2. XII. 1943. raspored pukovnije je sljedeći:

I. bojna: na osiguranju pruge Dragotinja — Bos Novi bez uznemiravanja od neprijatelja.

Stožer pukovnije sa stožernim dielovima u pokretu za Bos. Novi izvršen bez smetnje. Pred ulazkom u postaju Bos. Novi, njemački top koji je vršio vježbovnu zaprečnu vatru oko Bos. Novog izbacio je u neposrednu blizinu transporta 6 topovskih zrna od kojih je 1 teže, a 1 domobran lakše ranjen.

II. bojna: 2 sati i stožeru u Rudicama, 6. sat izvršila pokret iz B. Novog i Rakane, radi preuzimanja osiguranja pruge.

III. bojna: Izvršila pokret od Bos. Novog do Rudica vlakom a potom pješke do Blatne, dok je 11. sat prebačena vlakom u Otoku.

II. bojna: Stožer sa 5. i 8. sati Rudice, 6. sat D. Rakani, a 7. sat na postavu Jablanica kod Bos. Novog.

Sektor osiguranja pruge II. bojne jest Bos. Novi (izključno) od k. 253 (uključno) sa lieve obale r. Une cesta ka jugu na desnu obalu Sane.

III. bojna: stožer bojne sa 9. i 12. sati na postavima kod ž. postaje Blatna, 10. sat na k. 322, 11. sat Stražbenica i jedan vod Plavna. Zadatak osiguranja željezničke pruge od južne granice II. Bojne, do 1 km južno od raskrsnice puteva južno od Otoke. 11. sat imade pored toga zadatak osiguranje Otoke.

3. XII.

I. bojna: Osiguranje željezničke pruge Bos. Novi — želj. postaje Dragotinja. Oko 09.00 sati partizanska zasjeda napala obhodnju 4. sati kod D. Dragotinje. U borbi ranjen 1 domobran, a 2 zarobljena.

II. bojna i III. bojna osiguranje željezničke pruge Bos. Novi — Otoka bez događaja.

4. XII. Nije bilo nikakvih važnijih događaja.
5. XII. Na odsjeku I. bojne bilo je dodira sa neprijateljem.⁶ Podporom topničke vatre iz Prijedora neprijatelj je prisiljen na povlačenje.
- Na odsjeku II. i III. bojne nije bilo nikakvih događaja.
6. XII. Nije bilo važnijih događaja.
7. XII. Na odsjeku I. bojne kod Dragotinje pronađene su 3 mine na željezničkoj pruzi, uklonjene su i sav eksploziv predan 373. diviziji.
- Na odsjeku III. bojne toga dana eksplodirala mina na propustu 2 km južno od Otoka na Bukovskom Potoku. Propust je porušen.
15. sat preuzela postave zapadno od Bos. Novog. Inače dan protekao u miru.
8. i 9. XII. Jedinice se nalaze na osiguranju odsjeka željezničke pruge bez uznemiravanja od neprijatelja.
10. XII. Jedinice se nalaze na osiguranju željezničke pruge na svojim odsjecima. Na odsjeku I. bojne eksplodirale 3 mine na pruzi kod Svodne, Petkovca i Blagaja.
11. XII. Nije bilo uznemiravanja od neprijatelja. II. bojna sa manjim dielovima vršila je razviđanje, iztočno od svojih uporišta, ali nije bilo dodira sa neprijateljem.
12. i 13. XII. Jedinice se nalaze na osiguranju željezne pruge na povjerenim odsjecima. Uznemiravanja od neprijatelja nije bilo. Na odsjeku III. bojne neprijatelj je odvinuo klinove koji pričvršćuju tračnice, što je u kratko vrijeme popravljeno.
14. XII. Na odsjeku I. bojne kod Dragotinje partizani sa lijeve obale Sane pripucali na vlak, a potom i na uporište Dragotinje oko 13.30 sati.
15. XII. Bilo je dodira sa neprijateljem na odsjeku I. bojne kod s. Petkovca između obhodnje

⁶ i ¹⁰ Opširnije o tome vidi dok. br. 97.

I. bojne i partizana kojom je prilikom jedan partizan ranjen ostavivši na mjestu gdje je bio ranjen pušku.

Na odsjeku II. i III. bojne nije bilo nikakvih naročitih događaja.

III. bojna 3. gor. pukovnije:

15. XI. Bojna na postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat u razviđanju prema Bos. Novom i Svodni, sa osiguranjem pruge.
16. XI. Bojna na postavima u Blagaju i Daščici, 10. sat u razviđanju prema Novom⁷ i Svodni, sa osiguranjem pruge. Redovita vježbanja sati, koja ostaje u uporištu, po rasporedu rada.
17. XII. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat u razviđanju i osiguranju pruge prema B. Novom i Svodni. Redovito vježbanje 9. sati, po rasporedu rada.
18. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 9. sat na osiguranju pruge prema B. Novom i Svodni. Kod s. Petkovac miniran vlak. Redovito vježbanje sa 11. sati, po rasporedu rada.
19. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat u razviđanju i osiguranju pruge prema Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje sa 9. sati po rasporedu rada.
20. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 9. sat na osiguranju želj. pruge prema Bos. Novom i Svodni. Kod s. Petkovac miniran oklepni vlak. Redovito vježbanje sa 11. sati po rasporedu rada.
21. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat na osiguranju želj. pruge prema Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje 9. sati po rasporedu rada.
22. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 9 sat na osiguranju pruge prema

⁷ Bos. Novi

- Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje sa 11. sati po rasporedu rada.
23. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat u razviđanju i osiguranju pruge prema Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje sa 9. sati po rasporedu rada.
24. XI. Bojna na zauzetim postavima na Daščici i Blagaju, 9. sat u razviđanju i osiguranju pruge, prema Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje sati koja ostaje, po rasporedu rada.
25. XI. Bojna na postavima na Daščici i Blagaju, 11. sat u razviđanju i osiguranju pruge prema Bos. Novom i Svodni. Redovito vježbanje sati koja ostaje po rasporedu rada.
26. XI. Bojna na zauzetim postavima u odbrani Prijedora sa 10, 11. i 12. sati. Polazak u 16.00 sati, a stigli u Prijedor u 18.00 sati. 11. sat ostala u Brežićanima radi preuzimanja postava.
27. XI. Bojna u Prijedoru na odmoru. Uređenje opreme i pripreme za prijem položaja.
28. XI. Bojna na zauzetim postavima u odbrani Prijedora. 11. sat u Brežićanima na osiguranju želj. pruge.
29. XI.—15. XII. 43. Bojna na zauzetim postavima u odbrani Prijedora. 11. sat u Brežićanima na osiguranju pruge. 8. XII. 43. noću izvršeno pripucavanje i tučenje bacačima od strane partizana na postave 9. sati kod Silosa.
11. XII. U noći pripucavanje na putu za Bos. Novi. Strojopuščana vatra.
15. XII. Poginuo 1 domobran 11. sati u Brežićanima prilikom napada.

II. topnički sklop

27. XI. Stožerna bitnica toga sklopa vršila je osiguranje sječe državne šume južno od s. Gomjenice. Prilikom sječe u 09.15 sati osiguranje je napadnuto sa zapadne strane

od manje grupe odmetnika. Na odmetnike je otvorena puščana i strojopušćana vatra.

1. bitnica XII. top. sklopa

- Bitnica se nalazi na postavu u Prijedoru.
19. XI. Bitnica je krenula iz Prijedora u 07.30 sati u sastavu pješaćta te je kod s. Tukovi zauzela položaj. Prije pokreta gađalo se je iz Prijedora na s. Rakovćani, a po zauzimanju položaja kod s. Tukovi na sela Rizvanovići i Rakovćani i k. 328 (Dubočaj).
20. XI. Sa postava u Prijedoru bitnica gađala s. Cikote.
23. XI. Sa postava u Prijedoru preko ustrojenog motrilišta na tornju katolićke crkve praćeno je kretanje jedne sati iz II/383.⁸ pravcem Prijedor — k. 181 — k. 253 — Palanćiste. Bitnica nije gađala.
27. XI. Bitnica je krenula iz Prijedora u 06.30 sati u sastavu dvije sati legije, te je kod Gomjenice zauzela položaje odakle je gađala na k. 259 (Topić), k. 205 (Kećen) i Hambarine (neprijateljski bacać).
29. XI. Sa postava iz Prijedora bitnica je gađala s. Milašinovića Gl. (dvije kuće).
3. XII. Bitnica je krenula u sastavu jedne bojne hrv. legije (II) 383, i zauzele postave u s. Tukovi.⁹ Bitnica je gađala k. 267, Čopić (dvije kuće), Pavić (kuće), Dubočaj (k. 328), k. 224, Zecovi (k. 265), Hambarine, Torine i Čarakovo.
7. XII. Bitnica je krenula 06.00 sati iz Prijedora preko Urija na postav istoćno od k. 167. Pratila je kretanje bojne prema Kozarcu. Nije bilo gađanja.
11. XII. Bitnica je krenula iz Prijedora u 07.00 sati na postav u s. Gomjenicu da podpo- maže pješaćtvo, koje je naišlo na jak neprijateljski odpor¹⁰ te se je gađalo na Ke-

⁸ hrvatskog pješaćkog puka

⁹ Ova bojna u prodoru ka Ljubija Rudniku vodila je borbu sa jedinicama Četvrt e NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 32.

čen (k. 205) — Miljakovci, k. 232, s. Aleksić, k. 186, s. Cerići, k. 178, k. 232, k. 171, s. Ramići, k. 149.

15. XII. Bitnica je otvarala vatru sa postava na s. Žilavicu (mlin i raskrsnica puteva).

2. bitnica XIII. t. skl.

- Bitnica se nalazi na postavu u Prijedoru.
15. XI. Tučene padine između Hambarina i Čaraka.
17. XI. Tučeno s. Rakovčani i Hambarine gdje su se utvrdili odmetnici i pružili otpor našim snagama koje su išle u nasilno razviđanje.
19. XI. Tučeno s. Torina i okolina, kao i neprijateljski bacač na tom prostoru, sa kojim su odmetnici gađali na naše snage u nasilnom razviđanju.
26. XI. Podpomaganje naših snaga pri nasilnom razviđanju pravcem s. Topić. Tučeno k. 205, i 232 t. s. Topić.
29. XI. Tučeno s. Cikote odakle su odmetnici naljivali na vlak.
4. XII. Podpomaganje naših snaga pri nasilnom razviđanju pravcem Hambarine — Dubočaj. Tučeno s. Torina i vis 245 i Dubočaj.
5. XII. Tučen prostor .Pašinac.
6. XII. Obrana mosta na Sani.
9. XII. Tučena noću Crna Jaruga i vis 157 gdje su se odmetnici grupirali.
10. XII. Podpomaganje nasilnog razviđanja pravcem s. Topić. Tučen vis 149.
12. XII. Tučen prostor južno i sjeverno od željezničke postaje Kozarac. Tokom nasilnog razviđanja bitnica je davala čast. motrioca i pratioca, te je istim prilikama utrošeno.

UTROŠENO STRELJIVO

Za 11 gor. pukov. nema podataka.

III. bojna 3. g. p.

Strojničkih naboja	890 komada
Granata za bacač 46 mm	30
Puščanih naboja 7.9 mm	3.400
Znakovnih naboja	35

II. Topnički sklop

a) stožerna bitnica:	
50 kom. naboja 7.9 mm.	
42 kom. naboja strojosamokres.	
b) 1. bitnica XIII. top. sklopa:	
Udarnih granata:	150 komada
Tempirnih granata:	82 komada
Šrapnela:	39 komada.
c) 2. bitnica XIII. top. sklopa:	
Gr. šr. Obr. 14	77 komada
Gr. šr. Obr. 21	66
Temp. gr. Obr. 28	6

II. DIO

Gubitci:

11. gor. pukov.:

poginulih:	1
ranjenih:	6
nestalih:	2
u bjegstvu:	35

III. bojna 3. g. p.:

poginulih:	1
ranjenih:	1
nestalih:	2

II. top. sklop:

Ranjen zastavnik Marić Valent koji je išao kao top. osmatrač 19. XI. — ranjen u ruku.

Gubitci neprijatelja: nepoznati.

III. DIO

11. gor. pukovnija:

U podhvatima vođenim u toku mjeseca iztakli su se svojom hrabrošću i požrtvovnošću pričuvni satnik Ferić Ivan i prič. satnik Sević Dragutin, zastavnik Ljubonjić Dane, vodnici

Okanović Husein, Dujmić Stjepan iz 7. sati, te domobrani 7. sati Libić Šerif, Harbaš Hasan, Klobučar Josip i Ilaković Pavao kod sela Hambarine.

Priedlozi za odlikovanje neki su već poslani, a neki će se dostaviti naknadno.

Od ostalih jedinica nije se nitko od častnika, dočastnika i domobrana naročito iztakao.

Glavar stožera
Satnik (Korais)
Korais

BR. 226

**IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORUŽANIH
SNAGA NDH OD 16 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI
U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 350

(po podacima primljenim 16. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. istočne Bosne:

Posljedak djelatnosti u toku 13. XII u istočnoj Bosni sljedeći je:

Poslie više odbijenih neprijateljskih napadaja u predjelu Prijepolja,² velike gubitke po neprijatelja pustila je njegova dalja djelatnost.

Neprijatelj u i oko s. Živinice³ (9 km j. od Tuzle) tučen je topničkom vatrom.

Podhvat prema Kladnju odložen uslied srušenog mosta na r. Spreči (2 km s.s.z. od s. Živinice).

Neprijatelj je odstupio u neznanom pravcu iz područja iztočno od Konjica.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog historiskog instituta pod reg. br. 4 60—61.

² Odnosi se na jedinice Druge proleterske divizije. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 16, dok. br. 123.

³ Oko Živinica nalazile su se u to vrijeme jedinice Sedamnaeste NOU divizije (vidi dok. br. 57).

Neprijatelj se ojačava zapadno i sjeverozapadno od Gračanice⁴ (14 km j.i. od Doboja) i jače prikuplja u području Zavidovići.

U prostoru Han Pijeska probila se jedna part. skupina u jugozapadnom smjeru.⁵

Vatreni prepad na Semizovac (10 km s.z. od Sarajeva) odbijen. U borbi kod s. Bogovići (10 km j.z. od Sokolca) četnici su imali 15 mrtvih (brojano) i ocienjeno 20 ranjenih. Plien: 7 pušaka.

Podr. Dinare:

13. XII uzpostavljena je veza naših četa u prostoru Šujice (14 km i. od Livna) sa onima u Tomislav gradu,⁶ bez dodira sa neprijateljem.

Na okolnim visovima s. Šujica nalaze se slabe partizanske snage,⁷ dok je prostor 5 km s. od Livna jače posjednut.⁸ Neprijatelj odstupa pod tvrdokornim odporom.

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:

Zrakoplovstvo je vršilo borbene zadaće i prenos pošte.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

⁴ Na ovoj prostoriji nalazila se Prva vojvođanska brigada (vidi dok. br. 182).

⁵ Odnosi se na jedinice Pete NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 181.

⁶ Duvno

⁷ Vidi dok. br. 109.

⁸ Vidi dok. br. 115 i tom V, knj. 22, dok. br. 134.

IZVJEŠTAJ ZAPOVJEDNIŠTVA TREĆEG ZBORNOG PODRUČJA OD 17 DECEMBRA 1943 GOD. O SITUACIJI U JUŽNOM DIJELU BOSNE I U HERCEGOVINI¹

ZAPOVJEDNIČTVO III. ZBORNOG PODRUČJA

Glavnostožerni odjel

Izvj. broj 830/tajno

U Sarajevu, dne 17. prosinca 1943.

Predmet: Doglasno izvješće za prvih 15 dana mjeseca prosinca 1943.

MINISTARSTVU ORUŽANIH SNAGA — IZVJEŠTAJNI
ODJEL
(2 primjerka)

ZAPOVJEDNIČTVO I. i II. ZBORNOG PODRUČJA
S a s t a v a k. —

Prema zapovjedi Izv. broj 4163/tajno od 17. studenog 1941., a na temelju prikupljenih podataka, dostavlja se sliedeće izvješće za prvih 15 dana mjeseca prosinca 1943. godine:

I. RASPOLOŽENJE NARODA OBZIROM NA VANJSKE I UNUTARNJE PRILIKE I DOGAĐAJE:

1. Hrvati:

Raspoloženje pučanstva prema Državi i Poglavniku nije se od zadnjeg izvješća promienilo, a djelomično se i pogoršalo. U posljednje vrijeme, od kako su učestali zračni napadaji iz zraka i opasnosti ponavljanja, zavladała je velika zabrinutost i depresija, gotovo panika. Najveći dio teritorija nalazi se pod partizanima, mnogo tisuća ljudi nalaze se kao izbjeglice po barakama i razlupanim kućama u gradovima, koji već nakon pustošenja po selima dolaze na red, pa pučanstvo ne vjeruje da mu iko može pomoći osim svršetak rata, a neka pobjedi ko bio. Svak je željan mirna života.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 40.5—1, k. 80.

Sviet se svaki dan nada događajima znatnije prirode i sa velikim zanimanjem sve prati.

Prilikom podhvata protiv partizana, na hrvatsko pučanstvo nepovoljno djeluje, što i ono djelimično stradava. To je vjerovatno zbog toga što savezničke oružane snage ne poznaju pravo raspoloženje naroda, ili dobivaju netočne podatke o njegovom raspoloženju na područjima podhvata. Bilo bi potrebno da se savezničke oružane snage prilikom podhvata više oslanjaju na hrvatske vojne i građanske vlasti.

Po izvješću Domobranskog popunidenog zapovjedništva Mostar, sukob nadbiskupa Stepinca i državnih vlasti ocjenjuje se kao udaljavanje države od crkve i kao prevladavanje liberalnih elemenata u državi. Zbog toga je, osobito u crkvenim krugovima, nastala stanovita rezerviranost i oprez. Govor nadbiskupa Stepinca je umnožen, širi se i obćenito odobrava.²

² Alojz Stepinac, nadbiskup katoličke crkve kao eksponent najvišeg katoličkog foruma Vatikana, bio je veliki neprijatelj svih koji su ispovijedali drugu vjeru, a naročito pravoslavnog življa. Sistematski je radio na razbijanju jedinstva naših naroda. Svoj rad je zasnovao na prisnoj saradnji sa ustaškim vođama (Pavelićem, Kvaternikom i drugim). Poslije kapitulacije Jugoslavije, Stepinac se udružio s ustašama i uz njihovu pomoć pokrštao i proganjao narode drugih vjeroispovijesti, potstrekavao i podržavao ustaše u njihovim zlodjelima.

Ustaški pokret, koji se od dolaska na vlast 1941 god. zasnivao na nasilju, nije imao podršku hrvatskog naroda. Što se više približavao kraj rata, njihova vlast je sve više slabila. Vidjevši ovako stanje, Stepinac je, uz podršku Vatikana, angažujući veći dio katoličkog klera, radio na okupljanju reakcionarnih partija (uključujući i ustaše). Povezujući se i sa reakcionarnim krugovima na Zapadu, on je težio da očuva ustašku državu i, da na taj način, onemogućiti stvaranje jedinstvene socijalističke Jugoslavije.

U takvoj situaciji on je, u jesen 1943 god., održao govor, pokušavajući da se vještim manevrom ogradi od bilo koje političke partije da, pozivajući se na crkvene zakone, pridobije široke narodne mase i odvoji ih od Narodnooslobodilačkog pokreta. Ovaj govor je u vidu pisma poslat svim katoličkim organizacijama na teritoriji tadašnje NDH (vidi dok. pod reg. br. 8/4—1, k. 410 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

Svoj neprijateljski rad Stepinac je nastavio i poslije rata: podri-vao socijalističku Jugoslaviju, razbijao bratstvo i jedinstvo naših naroda; takav rad je naročito ispoljio poslije objavljivanja svog pastirskog pisma.

Čišćenje Dalmacije i objavljivanje uspjeha protiv partizana ima povoljan odjek. Izvjestan preokret u mišljenju izazvali su i posljednji uspjesi Niemaca (Dodekanezi, otpor u Italiji i pojačanje odpora u Rusiji), te okolnost da Englezi nisu iskoristili stanje u Dalmaciji, kada je bila sva u partizanskim rukama.

U Hercegovini slabo raspoloženje i nepovjerenje zbog suradnje četnika i Niemaca.

2. Pravoslavni:

Stanje bez promjene od posljednjih izvješća. Zabrinuti su zbog napadaja iz zraka i razočarani u englezke operacije u Italiji, pogotovo radi izostalog sigurno očekivanog izkrcavanja na našoj obali. Četnički nastrojeni pomalo sve više odobravaju partizanima i postaju im pristalice.

3. Židovi:

Stanje bez promjene.

4. Cigani:

Stanje bez promjene.

5. Narodnosne skupine:

Stanje bez promjene.

6. K o m u n i z a m :

Komunističko-partizanska djelatnost i nadalje se ispoljava svom snagom. U mnogim dielovima zbornog područja u toku su podhvati njemačkih oružanih snaga,³ podpomagani sa našim jedinicama⁴ ili četnicima⁵ i postignuti su uspjesi, ali to još nema nikakvog uticaja na životne prilike našega stanovništva, jer se još nigdje nije mogla uzpostaviti vlast i biti sigurnim od ponovnog napadaja, čim se oružane snage samo malo udalje.

Iz pravca Knina povele su njemačke oružane snage, podpomognute sa dielovima našega VI. stajaćeg zdruga, podhvati protiv partizana u jednom dielu zapadne Bosne i u prvih 8 dana ov. mjeseca ovladali prostorom Duvno — Livno.⁶ Prilikom

³ Opširnije o tome vidi dok. br. 202, 207, 210 i tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog bataljona Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 7 januara 1944 godine.

⁴ i ¹¹ Vidi dok. br. 195 i tom IV, knj. 21, izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zdruga od 14 januara 1944 godine.

⁵ Vidi dok. br. 195.

⁶ Vidi dok. br. 115 i 207.

ovih podhvata partizani su pružali žestok odpor i Livno je zauzeto u uličnim borbama. Partizani su kušali i protunapadaje i imali znatne gubitke. Partizani su se povukli prema Prozoru,⁷ ali su vrlo jake snage ostavili na postavima s. i s. i. od Livna i Duvna.⁸ Na tim postavima nalazi se 1. proleterska divizija. . . i 9. partizanska divizija.⁹ Partizani su doveli pojačanje i iz prostora Bugojno — Kupres i namjeravaju da pod svaku cenu ograniče njemačka dalja napredovanja, da bi kasnije povratili izgubljenu prostoriju. Ima mogućnosti da to barem djelimično ostvare, jer su primljena izvješća da su se neki dijelovi naših i njemačkih snaga povukli iz toga prostora u Dalmaciju. Prema tome, sa nesigurnom iznimkom prostora Duvno — Livno, nalazi se i dalje cijeli ranije omeđeni prostor zapadne Bosne pod vlašću partizana, koji tamo vrše na veliko formiranja i pokrete.

Među pučanstvom je osobito dubok dojam ostavilo osnivanje partizanske vlade. Sviet u tome vidi da partizani nisu više samo neorganizovani odmetnici, nego snaga sa kojom računaju saveznici i koja bi u buduću mogla biti mnogo intenzivnije materijalno i moralno podpomagana. Vlada je osnovana u Jajcu, odakle se navodno nakon izdatog proglasa od 29.XI. premjestila u Šiprage (25 km s. od Turbe). Tim proglasom komunistička vlada je, kao najvažnije, zahtjevala da se jugoslovenska izbjeglička vlada prestane smatrati kao predstavništvo Jugoslavije i da se svi po njoj sklopljeni ugovori imaju preispitati prije nego postanu punovažni. Partizanska vlada nalazi se pod zaštitom vrlo jakih snaga. Nekoliko noći su vršena prebacivanja partizana vlakom iz Bugojna u Jajce.

⁷ Vidi dok. br. 117, 118 i 188.

⁸ Vidi dok. br. 115.

⁹ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 135.

Oko Travnika nepromijenjeno nalaze se i sada jake partizanske snage. U prostoru Turbe — Travnik i oko ovih mjesta nalazi se stalno 6—9 partizanskih brigada. Partizani su nekoliko puta kušali napadaje sa jakim snagama na Travnik, ali su sa velikim žrtvama odbijeni, tako da je posljednjih dana nastalo zatišje i napadaji su jenjali, pa je izvršeno čišćenje željezničkih postaja između Lašve i Travnika i mjesta uz cestu od Busovače do Travnika, tako da je sada dotur u Travnik omogućen samovozima. Također je uzpostavljena brzoglasna veza sa Sarajevom. U Turbetu se nalazi štab 6. ličke divizije, čije se 4 brigade nalaze u ovom prostoru.¹⁰

Njemačke oružane snage povele su veći podhvat i u prostoru istočne Bosne podpomognute od našeg I. stajaćeg združenja¹¹ i topništva IX. topničkog sklopa. Podhvat je imao znatan uspjeh i partizani su protjerani iz blizine Sarajeva. Tako su 3 brigade 27. divizije¹² u jačini od oko 2000 ljudi izmakle iz područja Pale — Mokro prema sjeveru i ušle u sastav spomenute divizije negdje u području Kladnja, odakle navodno dolinom r. Krivaje treba da napadnu Zavidoviće. U područje istočno od Sokolca i Žljebova oko pl. Devetak (20 km s. od Rogatice) nalaze se 3 brigade 17. divizije¹³ sa oko 3000 ljudi. U toku su akcije u ovom prostoru podpomagane od odreda strvalnih zrakoplova. Na mnogim mjestima partizani su uspjeli da se probiju iz obruča.

Isto tako u istočnoj Hercegovini njemačke oružane snage vode podhvate, pa je na 29. XI. povraćeno Gacko i Kula Fazlagić u koju su se povratili njezini, ju-

¹⁰ Podaci o ovoj diviziji nisu tačni. Blžje o njenom rasporedu i dejstvu vidi dok. br. 51 i 85.

¹² Vidi dok. br. 183.

¹³ Vidi dok. br. 77.

načtvom poznati, milicioneri. Ova mjesta pretrpila su nenadoknadleve ogromne štete, jer su se prilikom napadaja i pljačkanja partizanima priključili četnici — suborci i ostalo pravoslavno pučanstvo, pa je tom prilikom iz Kule Fazlagića odvedeno više tisuća krupne stoke i 10.000 ovaca i koza. Poduzete su mjere kod njemačkog zapovjedništva da četnici ovu opljačkanu stoku povrate.

U prostoru između Trebinja i Bileće, te istočno od Bileće nalazi se oko 3.500 partizana¹⁴ sa 1000 Talijana divizije »Taurinenze«,¹⁵ koji navodno namjeravaju odpočeti pohod na Boku Kotorsku. U toku su pripreme od strane Niemaca za razbijanje ove skupine.

Na većini dalmatinskih otoka stanje ne promijenjeno i partizani iz sastava 26. divizije¹⁶ drže otoke i mjesta i ometaju morską plovību.

Osobito je karakteristično da među partizanima kod Turbeta imade oko 400 boraca, koji govore samo ruski,¹⁷ pa se radi vjerojatno o čerkezima prebjeglim iz njemačke vojske.

7. Četnici:

Osim mjestimične pljačke, ubijstava hrvatskog pučanstva, mahom muslimana, i manjih napadaja na nezaštićene željezničke postaje, nisu četnici u Bosni učinili ništa znatnijega. Kako se partizani sa nadmoćnim snagama nalaze svuda gdje su ranije bili četnici, to oni ne mogu da dođu do izražaja.

U Hercegovini četnici surađuju sa Niemcima protiv partizana i uspjelo im je

¹⁴ Odnosi se na jedinice Dvadeset devete hercegovačke divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 81 i 113. Podaci o jačini naših snaga na ovoj prostoriji su preuveličani.

¹⁵ Italijanske jedinice bile su u sastavu Drugog udarnog korpusa NOVJ (vidi tom III, knj. 6, dok. br. 157).

¹⁶ Vidi tom V, knj. 22, dok. br. 68 i 134.

¹⁷ Podatak je preuveličan. Tada je na prostoriji oko Turbeta bila Trinaesta proleterska brigada, u čijem se sastavu nalazila jedna četa Rusa (30—40). Opširnije o tome vidi dok. br. 72.

kod Niemaca pobuditi povjerenje i simpatiju. Našu državu i njezino Vrhovništvo uobće ne priznavaju i naše državne vlasti izrabljuju jedino u slučajevima potrebe i kada je u pitanju obskrba njima naklonjenog pučanstva. U posljednje vrijeme su se znatno primirili i prestali sa napadajima na hrvatski živalj i pokazuju želju za pomirbom, pa su u tome smislu rasturali i letke...

Po neprovjerenim viestima u Kotoru je na svečan način izvršena predaja jugoslavenskih epoletuški i kokardi bivšim jugoslovenskim častnicima i dočastnicima i da su im tom prilikom Niemci čestitali. Viest nije provjerena, ali je utvrđeno da su oružnici u Hercegovnom, koji do tada te oznake nisu nosili, sada stavili te oznake.

8. Akcija Englezko-američkih zrakoplova.

Djelovanje neprijateljskih zrakoplova i dalje se nastavlja. Zrakoplovi u jakim formacijama nadlieću naše područje a osobito u Dalmaciji i Hercegovini i pri tome vrše bombardiranje i mitraljiranja pristaništa, naseljenih mjesta, željezničkih postaja i objekata. Dana 15. ov.mj. napali su uzletište kod Mostara i oštetili jedan »Štuka« zrakoplov.

9. Prehranbene prilike i promet:

Prehranbene prilike na području su slabo regulisane i pučanstvo je prisiljeno da se prehranjuje u švercu. Tamo su cene opet tako visoke, da je malom broju kućanstva moguće nabaviti životne namirnice. Prenatranost željezničkih postaja Bos. i Sl. Brod je jedan od razloga da je doprema još više otežana. Postajama iz plodnih krajeva je zabranjeno primanje pošiljaka preko Broda, pa se komadne pošiljke moraju slati najprije na špeditera u Brod, koji to istovari i nekada poslije mjesec dana uspije dalje odpremiti. Vagonske pošiljke posebnicima se uobće ne primaju, a vrlo dugo traju zabrane i

za odpremu i gradskim i seljačkim obćinama, makar da se zna da je za prehranu pučanstva. Budući vojne preselice i dopreme njemačke i naše vojske imaju prednost ovo stanje se ne može ni popraviti.

Željeznički promet jako je ugrožen čestim miniranjem i rušenjem pruge od strane odmetnika a sada i od zrakoplova, koji često uspiju porušiti prugu i time prekinuti saobraćaj makar i za kraće vrijeme.

Stanje željezničkih pruga je sljedeće:

— Pruga Sarajevo — Brod izpravna.

— Pruga Sarajevo — Dubrovnik izpravna.

— Pruga Doboj — Tuzla popravljena nakon povratka Tuzle i promet se vrši u glavnom za vojne svrhe.

— Pruga Lašva — Travnik — Jajce oštećena između Lašve i Travnika na više mjesta i popravak u toku. Pruga je sada osigurana i oklopni vlak krstari. Promet Travnik — Jajce ne radi još od pada Jajca u partizanske ruke i ne predvidivo je kada će se ovaj prostor očistiti i promet uzpostaviti.

— Pruga Sarajevo — Višegrad ispravna samo od Sarajeva do Stambulčića, a dalje do Višegrada ne radi promet još od 6. XI. 1943., jer su mostovi i pruga porušeni.

— Pruga Metković—Ploče ispravna.

— Pruga Podlugovi—Vareš „

— Pruga Uskoplje—Zelenika „

— Pruga Hum—Bileća ispravna samo do Trebinja.

— Pruga Zavidovići — Han Pijesak ispravna samo do 11. km od Zavidovića.

— Pruga Semizovac — Ivančići ne prometuje već više mjeseci.

— Pruga Jajce — Srnetica — Knin ne prometuje još od 1941. godine.

10. Odnosi vojske sa ustaškim organizacijama i građanskim vlastima.

Dobri su. Incidenata nije bilo.

11. Odnosi sa saveznicima:

Sa savezničkom njemačkom vojskom obćenito su dobri i u znaku zajedničke suradnje i borbe.

12. Strana promičba u narodu i vojsci:

Strana promičba uhvatila je jakog korjena. Širi se putem krugovala London, Bari i »Slobodna Jugoslavija«, a dalje je nošena od neprijateljski raspoloženih ljudi.

Osobito širitelji alarmantnih viesti ubacuju razne glasine u vezi sa bombardovanjem, što kod pučanstva stvara veliku nervozu i koči normalni život.

II. STANJE U VOJSCI:

1. Stanje u domobranstvu zadovoljavajuće. U borbama ljudstvo pokazuje požrtvornost i krajnje zalaganje i izvršavanje dužnosti. Dana 19. ov.mj. biće na svečan način izvršena predaja 120 odlikovanja hrabrim braniocima Travnika, pripadnicima Zagrebačke konjaničke pukovnije i milicije Kupres.

2. Incidenata i nereda nije bilo.

3. Raspoloženje, duh i stega dobri.

4. Ponašanje častnika, dočastnika i momčadi dobro je.

5. Bjegunstva su se osjetno smanjila.

Za ovaj izvještajni period primljena su sliedeća izvješća o bjegunstvima:

— 11 domobrana 6. peš. divizije,

— 4 domobrana Mjestnog zapovjedništva Dubrovnik,

— 5 domobrana Sarajevske posadne bojne,

— 6 domobrana 2. gorskog zdruga.

6. Iz odmetničkog zarobljeništva povratilo se preko ovoga zapovjedništva:

— 2 domobrana Zagreb. konjaničke pukovnije,

- 2 domobrana 3. gor. pukovnije
- 1 domobran 14. pješ. pukovnije
- 1 domobran 4. novačke pukovnije
- 1 domobran 8. gor. pukovnije
- 1 domobran 13. lov. pukovnije
- 2 domobrana XI. topničkog sklopa
- 1 domobran 2. gor. pukovnije
- 1 domobran 15. pješ. pukovnije
- 2 domobrana 6. gor. pukovnije

Svi upućeni u doknadna tijela svojih postrojbi.

III. VANJSKA SITUACIJA:

Nisu primljene nikakove viesti o događajima u Srbiji. Na granici bez osobitih događaja, budući se ciela do sada nalažila u rukama odmetnika i sada je u toku podhvrat od strane Niemaca.

IV. OBĆI ZAKLJUČAK:

1. Raspoloženje naroda, koji živi pod izvanredno teškim okolnostima, slabo.
2. Partizansko djelovanje jako.
3. Četnici bez osobitog djelovanja.
4. Prehrana teška, skupoća velika, promet otežan.
5. Stanje u vojsci dobro. Bjegunstva smanjena.
6. Jako djelovanje stranih zrakoplova.
7. Jaka strana promičba.

Za Poglavnika i za Dom spremni!

(M. P.)

PO NALOGU ZAPOVJEDNIKA
 U z. glavara stožera
 Glavnostožerni bojnik
 (Hasandedić)
Hasandedić

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 18 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 352

(po podacima primljenim 18. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. Bos. Gradiške:

Naknadno se saznaje da je na našoj topovnjači
»Sava« bilo 2 ranjena a ne 27 (vidi izvješće br. 351).²

Podr. Konjica:

Područje 8 km s. od Rame (18 km z.s.z. od Konjica)
posednuto od jačeg neprijatelja.³

Podr. istočne Bosne:

Podhvata teče dalje po osnovi. Posljedci 15. XII ovi su:
Poslije kraće borbe na visovima Kalimanići i s. Ra-
đevići (15 i 19 km i. od Sokolca) dostignuti su južni
obronci Devetak Pl. (16 km s.i. od Sokolca). Nepri-
jateljski gubici: 70 mrtvih i veliki broj ranjenih.⁴
Vlastiti gubici: 1 mrtav i 16 ranjenih.

Odbijen je neprijateljski napadaj kod Hana Mitro-
vića (6.5 km j.j.i. od Vlasenice) uz 33 mrtva par-
tizana i 1 prebieglog.

Poslije žešćih borbi neprijatelj je stiješnjen u veli-
kom šumskom području jugoistočno od Vlasenice.⁵
2 neprijateljska protunapadaja sjeverno i sjeveroi-
stočno od Rogatice slomljena su.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 64—65.

² Vidi dok. br. 45/5—1, k. 80 u Arhivu Vojnog istoriskog instituta i mikrofilm pod reg. br. MZNO—Zagreb 4 62—63 u mikroteci Vojnog istoriskog instituta.

³ Vidi dok. br. 117 i 118.

⁴ Naši gubici su preuveličani.

⁵ Odnosi se na jedinice Pete NOU divizije (vidi dok. br. 181).

Podr. Dinare:

Neprijatelj koji je branio visove oko s. Šujice⁶ (14 km i. od Livna) odbačen je i poslie 15. XII. davao je samo slabiji odpor.

Neprijatelj jako brani prilaze u području Bugojno — Glamoč.⁷

Događaji na prugama:

Na pruzi Lašva — Travnik od 17. XII. uzpostavljen promet do Travnika.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativ. odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbjch)
Helbich

BR. 229

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 21 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI I HERCEGOVINI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 355

(po podacima primljenim 21. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. Zenice:

U području zapadno od Nemile (15 km s. od Zenice) zarobljeno je 50 domoradnika na šumskim radovima navodno od četnika i zelenog kadra.

Podr. Konjica:

U borbama kod Kućana — Cumbera i Popove Glave² (6, 7 i 8 km s. od Rame) part. su imali 5 mrtvih (bro-

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 115.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4/70—71.

² Borbu su vodili dijelovi Desete NOU divizije (vidi dok. br. 117).

jano) i još 30 po ocjeni. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 22 ranjena (Njemaca — 1 zapovjednik bojne).

Podr. istočne Bosne:

Podhvat u istočnoj Bosni završen je 18. XII. Čete su u borbenom poletu, potpomognute zrakoplovstvom pod hrvatskim vođstvom, [po] velikoj hladnoći (-30°) i visokim sniegom (od 1—3 metra), pod najtežim zemljišnim prilikama i najvećim naporom izpunile sve postavljene zadaće. Vođstvo koje je vodilo podhvat u istočnoj Bosni bilo je izvrstno.

Neprijatelj u jačini oko 15.000 u iztoč. Bosni i sjev. Crnoj Gori tučen je i sada vlada u tom predjelu mir. Konačni neprijateljski gubitci iznose: 2926 mrtvih (brojano), ocijenjeno najmanje 4.000 ranjenih, 2668 zarobljenih, 28 prebjeglih. Ukupno: 9622.³

Vlastiti gubitci: 106 mrtvih (3 častnika), 335 ranjenih i 7 nestalih.

Plien: 1804 puške, 107 strojica, 58 bacača, 2 protuzrakoplovna topa, 22 topa i protuoklopna topa, 4 oklopna kola, 97 teretnih samovoza, 2 izviđačka oklopnjaka, 2 motorkotača, 2 kuhinje, 1 polj. kovačnica, 511 konja i tovarnjaka i velika količina streljiva i povoza. Predmieva se da su gubitci neprijatelja još znatno veći.

Podhvat u istoč. Bosni produžuje se sa ciljem da se ostaci tuženog nepr. koji su se uzpjeli probiti iz »kotla« gone bez daha i unište. Dosadani posljedci: Poslije kraće borbe dostignuta je Solakovina (4 km s.z. od Vlasenice), a od 20. XII. u toku je podhvat iz područ. Vlasenice prema crti: Živinice — Stupari 26 i 39 km s.z. od Vlasenice). Od 18. XII. u toku je podhvat u smjeru Kladanj — Olovo⁴ sa obje strane šumske želj. pruge Olovo — Zavidovići.

Razpršena je neprijateljska zalaznica kod Pjenovca (9 km z. od Han Pijeska) i dostignuta crta: Varošnica

³ Navedeni podaci, u vezi s našim gubicima, dati su proizvoljno. Tačnije o tome vidi dok. br. 77, 181 i 183 i izvještaj Trećeg korpusa NOVJ od 8 marta 1944 god. Dokumentat će biti objavljen u 23 knjizi IV toma.

⁴ Na ovoj prostoriji bile su tada jedinice 7 SS divizije »Princ Eugen« (vidi izvještaj 1 bataljona 1944 god.). Dokumentat će biti objavljen u 21 knjizi IV toma. Original se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 2'1, k. 11.

— Rubinići — Drapnići (15, km z.s.z., 15 i 18 km z. od Han Pijeska).

Iz područja Košutica (6 km s.i. od Sokolca) u toku je podhvat prema Kruševcima (14 km s.z. od Sokolca).

Neprijatelj u glavnom odstupa u zapadnom smjeru.

Podr. Stolca:

Prema dobijenim podacima jača skupina partizana u pokretu je na Stolac.⁵

Podr. Dinare:

18. XII. jednovremeno poduzeti neprijateljski napadaji na Livno i Šujicu (15 km i od Livna) odbijeni su uz 175 mrtvih, 11 zarobljenih i 8 prebjeglih i veliki broj ranjenih partizana.

Plien: 7 strojnica.

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:

Zrakoplovstvo zbog lošeg vremena nije radilo.

Događaji na prugama:

Na pruzi Podlugovi — Vareš od 20. XII. obavlja se promet samo do želj. postaje Breza.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

⁵ Vidi dok. br. 187.

DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 23 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 357

(po podacima prmljenim 23. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. Bos. Krupe:

17. XII. poduzetim razviđanjem kod s. M. Radići (5 km s.i. od Bos. Krupe) razpršeni part. imali su 4 mrtva. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Podr. Bos. Šamca:

Noću 19/20. XII. premoćne part. snage, navodno (2 brigade + 1 sat — 2000—3000) naoružane i engleskim protuoklopnim puškama, napale našu slabu posadu u Bos. Šamcu (II. boj. 8 lov. pukovnije — 200 domobrana i 40 dobrovoljaca).² Poslije duže junačke borbe posada je podlegla desetostruko nadmoćnom napadaču.

Neprijateljski gubitci: preko 200 mrtvih (odveženo na 13 kola), a 7 lješeva ostalo na mjestu borbe.³ Predmieva se da su gubitci još znatno veći. Vlastiti gubitci: 27 mrtvih (1 častnik), 3 ranjena, a Njemci: 6 mrtvih, 8 odvedenih i 1 skočio u r. Savu. Teško naoružanje onespobljeno a jedan dio posakriven. Napadač se poslije upada u Bos. Šamac 20. XII. povukao i naša posada ponovno drži Bos. Šamac.

Podr. Doboja:

Noću 19/20. XII. napadaj part. na V. Bukovicu i Stanovi (5 i 8 km s.z. od Doboja) odbijen topničkom

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4/74—75.

² Napad je izvršila Prva vojvodanska NOU brigada. Opširnije o tome vidi dok. br. 182.

³ Podaci o našim gubicima su preuveličani. Tačnije o tome vidi dok. br. 229, objašnjenje br. 3.

vatrom uz 2 mrtva i više ranjenih partizana. Vlastiti gubitci: 5 ranjenih (kozaka).

Podr. istoč. Bosne:

Prokrstareno je i čišćeno područje doline r. Drine sjeverno od Bijeljine i s. Obrijež (16 km j.z. od Bijeljine) sa mjestimično kratkim borbama. Neprijatelj se povukao u zapadnom smjeru. Zauzeto je s. Živinice (9 km j. od Tuzle).

Dostignuto je:

— crta s. Sapna — Miljanovci (15 km s.z. i 22 km z.s.z. od Zvornika),

— cesta i visovi zapadno od ceste: Živinice — Zukići (11 km j.z. i 19 km j. od Tuzle) poslije upornog neprijateljskog odpora u području: Lukavice — Greda — Džebar.⁴ (16 km j., 21 km j.j.i. i 20 km j. od Tuzle). Neprijateljski gubitci neutvrđeni. Zarobljeno je 150.

— Cesta: Zukići — k. 560 — Tarevo — Olovci (15, 11 i 7.5 km s.s.z. od Kladnja). Neprijateljski gubitci: 9 mrtvih.

— Olovo — D. Čevljanovići (14 km j.z. od Olova) bez dodira sa neprijateljem. Neprijatelj jako posjeo visove istočno i jugoistočno od Breze (9 km s.i. od Visokog).

U području jugozapadno od Stolca ponovno part. djelatnost.⁵

Podr. Dinare:

Djelatnost partizana u području Livna — Han Preloga (14 km j.z. od Livna) ponovno oživjela.

20. XII. poduzetim razviđanjem u području 4 km s.i. 9 km i.j.i. od Šujice (15 km s.s.z. od Tomislavgrada) naišlo se na jak neprijateljski odpor.⁶

Podr. Obale:

20. XII. neprijateljski napadaji na Igrane i Drvenik (14 i 23 km j.i. od Makarske) odbijeni.

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:

Zbog lošeg vremena zrakoplovstvo nije radilo.

⁴ Vidi dok. br. 119.

⁵ Vidi dok. br. 187.

⁶ Vidi dok. br. 115.

Osobitosti:

10. XII. Njemci predali Bileću i okolicu četnicima. Naše oružništvo se moralo povući. Bileća nema ni naše ni njemačke posade.

Događaji na prugama:

Noću 18/19. XII. porušen most na želj. pruzi Kostajnica — Bos. Novi kod Svijetljeva.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Zast. pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni podpukovnik
(Elblinger)
Elblinger

BR. 231

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 27 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 361

(po podatcima primljenim 27. XII 1943 godine do 9 sati)

Podr. Bos. Novog:

24. XII napadaji part.² na Bos. Novi odbijeni i neprijatelj odbačen u iztočnom i južnom smjeru. Posljedci nepoznati.

Podr. Prijedora:

24. XII. jedna naša skupina koja je bila obkoljena od partizana³ u području Prijedora uzpjela je nakon

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 80—81.

² Odnosi se na Osmu krajišku NOU brigadu (vidi dok. br. 132 i 152).

³ Vjerovatno se odnosi na jedinice Šeste krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 140 i 151).

žešće borbe razbiti obkoljavajući obruč i odbaciti neprijatelja. Vlastiti gubitci: 1 mrtav, 9 ranjenih i 15 nestalih. Neprijateljski gubitci: nepoznati.

Podr. istoč. Bosne:

U toku je dalji uzpješan podhvat u istočnoj Bosni u prostoru Zavidovića i sjeveroistočnog diela Majevice pl. Posljedci 25. XII.:

Predstoji uništenje 1 neprijateljske pritješnjene skupine u prostoru Zavidovića.

Dostignuta je crta: Burići (14 km i. od Zavidovića) — Stog (5 km j. z. od Burića) — Bradin (20 km i. j. i. od Zavidovića) — Romanovac (7 km j. z. od Bradinje) — Greben (2.5 km j. i. od Romanovca) — Borovičke⁴ (6 km j. z. od Grebena) — Borovica (7 km j. od Borovičke).

U toku je podhvat čišćenja sjeveroistočnog diela Majevice pl. zapadno od Čelića (18 km j. od Brčkog). Dostignuta je crta: Humci — Podorašje (10 i 18 km j. z. od Čelića) — Dobrnja — Ljepunice — Lukavac — Prokosović (9 km s. z., 12 km z. i 18 km z. j. z. od Tuzle).

Bez dodira sa neprijateljem dostignuto je s. Stupari (15 km j. i. od Gračanice).

Poslije slomljenog neprijateljskog⁵ jačeg otpora kod Rudina (19 km i. j. i. od Maglaja) zauzeti su visovi Glavice (14 km s. i. od Zavidovića) i neprijatelj odbačen u zapadnom i jugozapadnom smjeru.

Prodoranjem dolinom Krivaje razpršeno je više nepr. skupina uz velike gubitke po njih.⁶

Neprijateljski gubitci: 202 mrtva⁷ (brojano) i mnogo ranjenih.

Plien: 1 protuoklopni top, 150 pušaka, 9 strojopušaka. Zarobljeno: 38 (među njima i engleski satnik i 2 engleska dočasnika).⁸

⁴ Borovičke Njive

⁵ Odnosi se na jedinice Sedamnaeste NOU divizije (vidi dok. br. 3/7, k. 982, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta).

⁶ i ⁷ Iako su naše jedinice (naročito Osamnaesta hrvatska NO brigada) pretrpjele osjetne gubitke, ipak su se izvukle i nastavile napad na neprijateljske snage i garnizone.

⁸ U izvještaju Trećeg korpusa NOVJ od 8 marta 1944 god. o ovome stoji: »Tu je pao u ruke neprijatelju i engleski kapetan sa dva podoficira zato što nije imao smjelosti da prijeđe rijeku kao svi mi.« (Vidi dok. pod reg. br. 54—1/7, k. 408-A, u Arhivu Vojnog istoriskog instituta). Dokumentat će biti objavljen u tomu IV, knj. 23.

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:
Vršilo prienos tvoriva.

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Zast. pročelnika operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Elblinger)
Elblinger

BR. 232

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 28 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 362

(po podatcima primljenim 28. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. Bos. Novog:

23. XII. naša obhodnja u borbi kod s. Poljavnica
(3 km s.i. od Bos. Novog) imala 1 mrtvog i 6 za-
robljenih.²

Do 25. XII. u podhvalu oko Bos. Novog očišćeno je
područje do crte 4 km s.i. od r. Sane.

Podr. Prijedora:

26. XII. partizani napali oklopni i radni vlak kod s.
Brežićana (6 km z.s.z. od Prijedora). Vlastiti gubitci:
1 dočastnik poginuo.

Podr. Dervente:

Noćni napadaj partizana (24. i 25. XII.) na istočni
dio Dervente odbijen bez gubitaka.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 82—83.

² Vidi dok. br. 170.

Podr. Konjica:

21. XII. part. napali teretni vlak kod s. Žuglića (3 km i od Rame).³ Stroj uništen. 5 vagona zapaljeno (2 sa streljivom). Strojovođa nestao.

Podr. izt. Bosne:

25. XII. produžen je sa uzpjehom podhvat gonjenja i uništavanja preostalih neprijateljskih dielova prema odsjeku r. Bosne i čišćenje sjeverozapadnog dijela Majevice pl. Neprijatelj je poslie mjestimične uporne borbe i neuzpješno izvršenih protunapadaja zaštitom ostavljenih zalaznica povukao na cijeloj crti u zapadnom i sjeverozapadnom smjeru.⁴

Prema odsjeku r. Bosne dostignuta je crta: Vis (k. 323) (5 km j.z. od Gračanice) — Krčmarica (13 km j.i. od Doboja) — koljeno r. Bosne (7 km i.j.i. od Maglaja) — Balka (10 km i.j.i. od Maglaja) — Lug (8 km i. od Zavidovića) — Zavidovići — Vukanovići (13 km z.s.z. od Vareša) — k. 804 (15 km z. od Vareša) — Bijela Voda (5 km s.s.i. od Kaknja) — Kakanj.

U području Doboja poslie slomljenog slabijeg neprijateljskog otpora sjeverno od Doboja dostignuta je crta: Doboje — (cesta Doboje — Gračanica) Gračanica — k. 165 (5 km j.i. od Gračanice).

U podhvalu čišćenja područja Majevice pl. dostignuta je crta: Srebrenik — Seona (18 km izt. i 13 km i.s.i. od Gračanice) — Miričina — Stupari (13 i 15 km j.i. od Gračanice).

Neprijateljski gubitci: 170 mrtvih (brojano), 77 zarobljenih, 17 prebjeglih.⁵ Plien: 7 strojnica, 3 bacača, 1 protuoklopni top, mnogo pušaka, streljiva i opreme.

Djelatnost vlastitog zrakoplovstva:

Zrakoplovstvo je vršilo prienos pošte.

(M. P.)

Po nalogu

Glavara glavnostožernog ureda
Zast. pročelnika operat. odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Elblinger)

Elblinger

³ Napad je izveo Treći bataljon Devete krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 128 i 189.

⁴ Vidi dok. br. 182.

⁵ Vidi dok. br. 214, objašnjenje br. 6 i 8.

**DNEVNI IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA ORU-
ŽANIH SNAGA NDH OD 30 DECEMBRA 1943 GOD. O BOR-
BAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U BOSNI¹**

VOJNIČKA TAJNA

DNEVNO IZVJEŠĆE BROJ 364

(po podatcima primljenim 30. XII. 1943 godine do 9 sati)

Podr. Prijedora:

27. XII. part. su iz pravca Hambarine (4 km j.z. od Prijedora) tukli teškim bacačima most na r. Sani kod Prijedora bez učinka.

Podr. Kulen Vakufa:

27. XII. u borbi kod Dobrog Sela (9 km j.j.z. od Kulen Vakufa) part. su imali 20 mrtvih i 8 zarobljenih. Plien: 2 lake strojnice, 1 samokres i 11 pušaka.

Podr. Travnika:

U području zapadno i jugozapadno od Travnika prikupljanje jačih part. snaga.

Podr. izt. Bosne:

Nastavlja se podhvat gonjenja neprijatelja obćim smjerom prema zapadu u području r. Bosne² i čišćenje još preostalih neprijateljskih dijelova u iztočnoj Bosni.

Posljedci podhvata 27. XII.

U području Doboja — Gračanice dostignut prostor: s. Bušletić (7 km s. od Doboja) — Gračanica — Lukavac (26 km j. od Gračanice).

U području r. Bosne: dostignuti su visovi na 2—3 km na zapadnoj obali r. Bosne (sjeverno od utoka r. Krivaje kod Zavidovića).

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a mikrofilm u mikroteci Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 4 86—87.

² Vidi dok. br. 212 i skicu (radnu kartu) operacija »Jajce« — raspored i dejstvo neprijateljskih snaga od 3 do 14 januara 1944 god. Dokumentat se nalazi u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 128.

U području Žepče — Zenica u toku je podhvat sa crte: Kamenica — Lužnica — Ponori (17 i 22 km j.i. od Žepče) u cilju uništenja neprijatelja na desnoj obali r. Bosne.³ Dostignuta je crta: Kamenica — Suha — Pepelari (17., 16. km j.i. i 14 km j. od Žepča).

U području Kladnja poduzet je podhvat u smjeru: Stupari — Kladanj sa ciljem razviđanja nepr. die-
lova, koji su u podhvatu čišćenja prostora j.i. od Živinica (10 km j. od Tuzle) umakli u Konjuh pl.⁴ (14 km s.z. od Kladnja). Dostignut je prostor 5 km s. od Kladnja.

Djelatnost vlastit. zrakoplovstva:

Vršilo borbene zadaće i prenos tvoriva.

Osobitosti:

25. XII iz smjera Sanski Most došao je jedan part. vlak od Baltine Bare (4 km j. od Prijedora).

(M. P.)

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni podpukovnik
(Helbich)
Helbich

³ Vidi dok. br. 183.

⁴ Vidi dok. br. 181.

**IZVJEŠTAJ PRVOG STAJAČEG DJELATNOG ZDRUGA OD
31 DECEMBRA 1943 GOD. O DEJSTVU NA PODRUČJU
PALE—VITEZ—PRAČA¹**

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER

I. STAJAČEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP

Broj 3737/taj. sa _____ priloga
U Sarajevu dne 31. XII. 1944.²

Predmet: Obće podhvatno izvješće za studeni 1943.

- GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA (OPER. ODJEL.)
- ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBORNOG PODRUČJA (GLST.)

DIO PRVI

A. — OPERACIJE I PODHVATI:

1.— *Raspored postrojbi na dan 1. studenog 1943. godine.*—

I.— Stožer I. stajaćeg djelatnog sdruga u Sarajevu, Stožerna sat ovog sdruga u Palama.

II.— Stožer II. stajaće bojne u Vitezu, 1. sat Vitez, 2. sat Podvitez, 3 sat Stambulčić, 4. sat Vitez. Stožer XXII. stajaće bojne u Palama, 1. sat toč. Golubinjak, 2. sat Pale, 3. sat Pale, 4. sat Pale. Stožer XXIV. stajaće bojne u Palama, Stožerna sat Bistrica, 1. sat Vrelo Prače, 2. sat Bistrica, 3. sat Vrelo Prače i 4. sat Vrelo Prače.

2. — *Podhvati:*

Odmah po preuzimanju novoodređenih postava, postrojbe sdruga pristupile su žurnom utvrđivanju istih, izgrađivanju nastambi, kao i sređivanju vlastitih dielova nakon prošlih borbi, kako bi se što spremnije neprijatelj dočekaao.

Tokom mjeseca vršeni su također pretresi zemljišta ispred postava i izviđanja u svrhu prikupljanja podataka o neprijateljskim snagama i namjerama.

Rad po pojedinim danima tekao je kako sliedi:

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14/1—26, k. 57.

² Na originalu vjerovatno pogrešno napisano. Treba: 1943.

1. studeni:

Vršeno preuzimanje postava i sređivanje vlastitih dielova.

2. studeni:

Dielovi sdruga preuzeli su određene postave i pristupili oko utvrđivanja istih.

3. studeni:

Dielovi II. stajaće bojne izvršili su pretres zemljišta ispred postava bez dodira s neprijateljom.

4. studeni:

Postrojbe XXII. stajaće bojne iz Pala odnosno sa postava izvršile su razviđanje pred postavima bez dodira s neprijateljom. Podataka stvarnijih nije prikupljeno.

5. studeni:

Dielovi II. i XXII. stajaće bojne vršile opravak nastambi na postavima, a dielovi XXIV. stajaće bojne vršile su izviđanje ispred postave, naišavši na nekoliko nepoznatih osoba, koje su umakle.

6. studeni:

Jedna sat II. stajaće bojne, u jačini 95 ljudi, iz Viteza, izvršila je izviđanje do s. Bogovići (10.5 km j. z. Sokolca), gdje je naišla na skupinu četnika jačine 30 ljudi, koji su pobjegli u pravcu s. Ponora, gdje se, prema izjavi mještana, nalaze glavne četničke snage.

Prema izjavi jednog legionara, koji je bio u partizanskom zarobljeničtvu, partizanske snage iz područja Sokolca otišle su u pravcu Goražda.³ Prema njegovoj izjavi, partizani su ubili dvojicu viših četničkih zapovjednika.

7. studeni:

Preko celog dana dielovi sdruga vršili su čišćenje oružja i opreme, kao i popravak postava i nastambi.

8. studenog:

Jedna sat II. stajaće bojne iz Viteza (6.5 km j.i.i. Pala) bez dodira s neprijateljom.

9. studenog:

Jedan vod 4. sati XXIV. stajaće bojne sa Vrela Prače (11.5 km j.i. Pala) izvršio je izviđanje do Vrhprače (10.5 km j.i. Pala), gdje je naišao na skupinu jačine 20 četnika, koji su nakon kraće borbe pobjegli. Gubitaka nije bilo ni s jedne strane.

10. studenog:

Nije se ništa naročito dogodilo.

³ Odnosi se na jedinice Dvadeset sedme divizije (vidi dok. br. 48).

11. studenog:

Dielovi XXII. stajaće bojne izvršili izviđanje i pretres zemljišta bez dodira s neprijateljem.

12. studenog:

Bez naročitih događaja.

13. studenog:

Jedna sat XXIV. stajaće bojne vršila je pretres i izviđala ispred postava, ali do dodira s neprijateljem nije dolazilo.

14. studenog:

Jedan vod XXIV. stajaće bojne sa Vrela Prače u izviđanju ispred postava nije dolazio u dodir s neprijateljom, niti o njemu što saznao.

15. studenog:

Noću 14./15. ov. mjes. XXII. stajaća bojna iz Pala izvršila je izviđanje u sjevernom pravcu do Mokrog i Kračica, te je uz žešću borbu uspjela jače partizanske snage potisnuti i djelomično uništiti.⁴

Neprijatelj je imao veći broj mrtvih i ranjenih, a vlastiti gubitci 1 vojničar mrtav.

Od neprijatelja je zaplijenjeno 12 pušaka i drugog ratnog tvoriva.

16. studenog:

Bez osobitih događaja.

17. studenog:

Dielovi II. stajaće bojne u izviđanju ispred postava i pri pretresu zemljišta nisu dolazile u dodir s neprijateljom.

18. studenog:

Dva voda 3. sati II. stajaće bojne iz Stambulčića upućeni sa zadaćom izviđanja i hvatanja spoja sa dielovima XXIV stajaće bojne na Vrelu Prače i to pravcem: Stambulčić — Sjetlina — Podgrab — Vrelo Prače i nazad. Osim toga izvidnica ima zadaću ustanoviti, da li se u Sjetlini i Podgrabu nalazi neprijatelj i u kojoj jačini. U Podgrabu je neprijatelj dočekao jakim puščanom i strojopuščanom vatrom izvidnicu, koja se uslied nadmoćnosti neprijatelja, a uz žilavu borbu, morala povući prema Sjetlini. Jakost neprijatelja je u Podgrabu oko 80 ljudi.⁵ Pri povlačenju u Sjetlinu 300 metara od iste, jedna četnička skupina iz zasjede otvorila je vatru, kojom prilikom je poginuo 1 vojničar. Nakon žilave borbe neprijatelj je natjeran u bieg ostavivši 1 mrtvog i 1 ranjenog prebrojano. Zaplijenjeno je oružje i streljivo.

⁴ Odnosi se na jedinice Sedamnaeste NOU divizije (vidi tom IV, knj. 19, dok. br. 59).

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 78.

19 studenog:

Dielovi XXIV. stajaće bojne sa Pračkog Vrela (11.5 km j.j.i. Pala) izvršile su izviđanje u pravcu Jabuke (23 km j.i. Pala) i ustanovili sljedeće: partizanske skupine zauzele su postave od Jabuke prema Goraždu i samo mjesto Goražde.⁶ Raspodijeljeni u manje grupe drže važnije uzvisine i razkršća čvrsto u svojim rukama.

Milicija sa Jabučkog Sedla (33 km j.i. Pala) u glavnom razpršena, a pojedini dielovi obkoljeni još se drže.⁷

Jači dielovi sdruga upućeni, da prikupe miliciju, te da protjeraju i unište partizanske skupine na tom području.

20. studenog:

Dva voda II. stajaće bojne iz Podviteza (6 km j.i. Pala) izvršili su izviđanje do Djeve (toč. 1573) 6 km s.i. Pala, bez dodira s neprijateljom.

21 studenog:

Dielovi XXII. stajaće bojne u izviđanju izpred postava nisu dolazili u dodir s neprijateljom.

22. studenog:

Bez osobitih događaja.

23. studenog:

Dielovi XXIV. stajaće bojne u izviđanju ispred postava nisu dolazili u dodir s neprijateljom, niti što o njemu saznali.

24. studenog:

Jedan vod II. stajaće bojne sa Viteza (6 km j.i. Pala), u jačini 30 ljudi, izvršio je izviđanje u pravcu Velike Stiene (9 km s.i. Pala) odakle je neprijatelj u jačini 40 ljudi, otvorio vatru. Obhodnja se bez gubitaka vratila u Vitez.

25. studenog:

Jedan vod XXIV. stajaće bojne, u jačini 25 ljudi, iz Bistrice (6 km j.z. Pala) izvršio je izviđanje preko Kasidoli (8 km j.z. Pala) — Orčeve Vode (9 km j.z. Pala) do Pavlovac (8 km j.z. Pala), gdje je prikupio podatke od mještana, da se u Ulobiću (11 km j.z. Pala) nalaze partizani u jačini 100 ljudi, koji su došli iz pravca Rijeke (4, km s.i. Trnova).

26. studenog:

U toku dana do 15.00 sati dielovi XXII. stajaće bojne predali postave na Bistrici I. bojni 9. gorske pukovnije i krenuli na novoodređene postave.

27. studenog:

Noću 26./27. ov. mjes. Majevička partizanska brigada,⁸ u jačini 700 ljudi, navalila na I. bojnu 9. gorske pukovnije na Bi-

⁷ Vidi dok. br. 31.

⁸ Odnosi se na Sedamnaestu majevičku brigadu (vidi dok. br. 78).

strici. Navalom je neprijatelj počeo s južne strane oko 20.30 sati, a odbijen oko 23.30 sati. U 00.30 sati 27 ov. mj. neprijatelj je prešao ponovo u napadaj s južne i zapadne strane.

U 01.30 sati 3 voda XXIV. stajaće bojne i 1 vod stožerne sati ovog sdruga stigli su u pomoć napadnutoj domobranskoj posadi na Bistrici. Spomenuti vodovi ovog sdruga natjerali su jednu grupu partizana, koji su pošli cestom prema Palama, u bieg. Borba je trajala do 03.30 sati, kad su partizani odbijeni. Neprijatelj je u navali upotriebio 1 bacač i 1 protukolski top. Partizani su pretrpjeli osjetne gubitke u mrtvim i ranjenim, dok vlastitih gubitaka nije bilo.

28. studenog: Bez osobitih događaja.

29. "

Prema izjavi partizanskog teklića, koji je zarobljen na Bistrici po dielovima ovoga sdruga: dva partizanska bataljona nalaze se u s. Boljanovići i Divčići, a jedan u Kasidoli⁹ (8, 13.5 i 14.5 km j.z. Pala); u selu Divčićima imaju dva topa, koje voze na volovskim kolima; prehrana i obuća kod partizana je u vrlo slabom stanju, dok im je naoružanje veoma dobro.

Teklić je nosio zapovied u s. Kasidoli, da se tamošnji partizanski bataljon povuče, ali tu zapovied nije mogao predati, jer je prije toga uhvaćen.

30. studenog:

Nije se ništa osobito dogodilo.

Zapovjednik, bojnik

(F. Sudar)

U. z. satnik (Grulich)

Grulich

⁹ Vidi dok. br. 48 i 78.

OPŠTA BOJNA RELACIJA DRUGOG ZBORNOG PODRUČJA ZA DECEMBAR 1943 GODINE¹

I. D I O

I. OPERACIJE

A. — Kod 1. lovačkog zdruga

1) 4. Lovačka pukovnija:

1. do 12. XII. Stožer pukovnije, 13., 14. i 15. sat u Tesliću. III. bojna na postavima u Tesliću, I. bojna na prenaoružanju u Brodu, a II. bojna u Usori.
13. XII. Vrš se razviđanja u bližoj okolici Teslića, ali do dodira sa odmetnicima nije došlo. I. bojna odputovala iz Broda i stigla bez smetnji istoga dana u Derventu.
14. XII. I. bojna preuzela postave Kalenderovci od II. bojne 6. lovačke pukovnije.
15. do 17. XII. Vrš se razviđanja u okolici Dervente bez dodira sa neprijateljem.
18. XII. 3. sat I. bojne 4.1.p. dolazi sa postava Kalenderovci u Derventu radi izobrazbe, gdje ostaje do konca mjeseca.
19. XII. Stožer pukovnije, stožerne sati i III. bojna 4.1.p. odputovali iz Teslića i stigli istoga dana u Derventu, a III. bojna stigla u Brod radi prenaoružanja.
20. do 23. XII. Vrš se razviđanja u bližoj okolici Dervente, bez dodira sa neprijateljem.
24. XII. Vrš se razviđanja u bližoj okolici Dervente, bez dodira sa neprijateljem.
25. do 31. XII. U noći 23/24. XII. 43. napadnut je Gromačnik, te je upućena 10. sat, koja je stigla do Brodske Varoši, odakle je nakon kratke vatre produžila u Gromačnik. Naših gubitaka nije bilo. Zaplijenjena je jedna puška.
25. do 31. XII. Vrš se razviđanja u okolici Dervente, bez dodira sa neprijateljem.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 14-1—9, k. 55.

2) 6. *Lovačka pukovnija:*

1. do 15. XII.

III. bojna 6. 1. p. nalazi se na postavu Kalenderovci. 7. i 8. sat II. bojne nalaze se na postavu: Brđani — Vrhovi — Kamen. 5. sat II. bojne nalazi se na postavu Ukovje, dok se 6. sat nalazi u Derventi radi izobrazbe.

13. sat nalazi se na postavu Kalenderovci u sastavu III. bojne. 14. sat sa dva topa nalazi se u sastavu III. bojne, a ostatak u Derventi. 15. sat i dočastnika naučna sat nalaze se u Derventi.

15. prosinca 43. izvršena je preselica stožera pukovnije sa III. bojnomo iz Dervente u Teslić, kamo se je prispjelo 16. prosinca 1943.

13., 14. i 15., dočastnička naučna sat te laki povoz izvršili su preselicu 16. prosinca iz Dervente u Teslić.

III. bojna te 13. i 14. sat preuzele su postave obrane Teslića od III. bojne 4.1.p., koja je izvršila preselicu u Derventu.

I. bojna nalazi se: stožer bojne u Doboju, 2. sat na postavu Orašje kod Doboj, 3. sat na postavu Krčevine i Denkovača kod Doboj, a 4. sat dodijeljena je 2. i 3. sati.

4. XII.

Kombinirana sat iz I. bojne 6. 1. p. krenula je u razviđanje u pravcu Trbuka. Sat je prenoćila u Trbuku, a sutradan se vratila u Doboj. Tokom razviđanja sat nije došla u dodir sa komunistima.

6. XII.

Kombinirana sat iz I. bojne krenula je u razviđanje željezničke pruge Doboj — Ševarlije — Trbuk, a sutradan se vratila u Doboj. Prilikom razviđanja nije se došlo u dodir sa komunistima.

23. XII.

Ojačani vod iz I. bojne izvršio je razviđanje pravcem: Krčevine — Obli Kamen — Visoka Glava — Omanjska — Ularice — Makljenovac — Orašje. Za vrijeme ovoga razviđanja nije se došlo u dodir sa komunistima.

Tokom celog mjeseca vršena su manja razviđanja, ali bez dodira sa komunistima.

B. — Kod 3. lovačkog združa:

1. XII.

U 0700 sati upućene su iz Brčkog u razviđanje jedna sat 5.1.p. i jedna njemačka sat smjerom s. Brod — s. Bukvik (4 JZ, 12 JZ Brčko). Na visovima pred Bukvikom iste su napadnute od grupe jačine 500 partizana² dobro naoružanih strojnicama i bacačima. Razviđačke sati nisu mogle ući u Bukvik, nego su se vratile u Brčko.

Vlastiti gubitci: 1 domobran poginuo, 1 njemački dočastnik i 4 njem. vojnika nestali, 2 njem. vojnika ranjena.

Gubitci u tvorivu: 2 njemačka srednja bacača onesposobljena.

Protivnički gubitci: procenjeno oko 30 poginulih i isto toliko ranjenih partizana.

Istoga dana poginuli su nesretnim slučajem uslied rasprsnuća granate u Brčkom 2 domobrana 5.1.p.

3. XII.

U 0700 sati izvršen je kombinirani podhvat na s. Bukvik (13 JZ Brčko), koje su držali partizani.

U podhvalu su učestvovali: I. bojna 8.1.p., I. bojna njem. 130. pukovnije i III. bojna 5.1.p.

I. bojna njem. 130. pukovnije ojačana njemačkim bojnim kolima nadirući smjerom s. Brod (4 JZ Brčko) — Bukvik naišla je na jak odpor grupe partizana od oko 1.000 ljudi.³ Odpor je slomljen, bojna je ušla u Bukvik, a partizani se povukli ka zapadu.

III. bojna 5.1.p. uz vrlo slab odpor dostigla je s. Vitanović (11 Z Brčko) a I. bojna 8.1.p. dostigla je bez dodira sa neprijateljem G. Rahić (13 JZ Brčko).

Po završenom podhvalu bojne su se vratile na svoje postave.

Vlastiti gubitci: 1 njemački dočastnik ranjen.

Protivnički gubitci: 9 izbrojanih mrtvih, a procenjeno oko 30 mrtvih i ranjenih.⁴

², ³, ⁵ i ⁶ Viđi dok. br. 182.

⁴ Podaci o gubicima naših snaga su netačni. U naše gubitke oni su ubrajali i starce, žene i djecu, koje su ubijali na licu mjesta kao

Plien: 3 puške.

4. XII.

Radi suradnje sa njemačkim bojnim kolima, koja nadiru iz Tuzle ka [s.] Vakufu (23 J Brčko), III. bojna 8.1.p. ojačana sa njemačkim bojnim kolima i jednim vodom obkopara, vršila je 4. XII. od 0700 sati nasilno razviđanje od s. Potočari (6 J Brčko) do s. Čelić (17 J Brčko).

Istoga dana po završenom podhvat u jedinice su se vratile na svoje postave.

Vlastiti gubitci: 1 njemačka bojna kola onesposobljena, no odvučena u Brčko.

Protivničkih gubitaka kao ni pliena nije bilo.

7. XII.

Izvršen je podhvat smjerom Brčko — Čelić. U podhvat u učestvovali: njemačka I. bojna 130. pukovnije, sedam njemačkih bojnih kola, 1 vod obkopara II. obkoparske bojne, jedna njemačka i jedna bitnica VII. topničkog sklopa.

Ova borbeno skupina dostigla je do 1330 sati Čelić bez dodira sa neprijateljem. Neprijateljske slabije zaštitnice povukle su se bez borbe ka jugoistoku.

Iz Čelića preduzeto je razviđanje u pravcu Koraja (5 I Čelić) koga su partizani branili snagom od oko 500 ljudi. Bojna kola radi porušenih mostova nisu mogla ići do Koraja, te je sat upućena u razviđanje ka Koraju vraćena nazad u Čelić.

Vlastitih, kao i protivničkih gubitaka nije bilo.

8. XII.

Produžen je podhvat započet 7. XII.

I. bojna 130. pukovnije sa njemačkim bojnim kolima i obe bitnice stigla je do Sv. Dimitrija (9 J Čelić) bez dodira sa neprijateljem. Svi mostovi na putu Čelić — Sv. Dimitrije su porušeni, te bojna kola nisu mogla ući u Sv. Dimitrije.

U toku 9. XII. bojna skupina se vratila natrag na svoje postave, bez dodira sa neprijateljem.

odmazdu. U analizi operacija Šesnaeste NOU divizije za decembar 1943 god. izneseni su naši i neprijateljski gubici (vidi dok. br. 182).

Vlastitih, kao i protivničkih gubitaka nije bilo.

8. XII.

I. i III. bojna 8. 1. p. ojačane njemačkim bojnim kolima, jednim vodom obkopara, dvie hrvatske i jednom njemačkom bitnicom vrše podhvat preko Čelića.

III. bojna 8.1.p. ušla je oko 13.20 sati u s. Čelić i uhvatila vezu sa grupom njemačkih bojnih kola, koji su stigli u Čelić iz Tuzle oko 1420 sati.

I. bojna 8.1.p. stigla je u 1320 sati na Oglavak (338) (1 Z Čelić) gdje je dobila vatru sa Mačkovca (2 JZ Čelić) od manje grupe partizana,⁵ koji su se povukli ka jugu.

Inače se u podhvalu nije naišlo na neprijatelja.

Vlastiti gubitci: 1 njemački poljski oružnik poginuo.

Protivnički gubitci: 3 mrtva izbrojana, te više ranjenih.

XII.

Produžen je podhvat, koji je započet 18. XII.

III. bojna 8.1.p. stigla je iz Čelića u Sv. Dimitrije, a sa jednom sati u Koraj.

Na neprijatelja se nije naišlo, te su se jedinice vratile na svoje postave oko Brčkog.

Oko 2300 sati grupa od oko 1.500 partizana VI. bosanske partizanske brigade napala je na Bos. Šamac.⁶ Isti je branjen od strane dobrovoljačke bojne Šamac, te dielova II. bojne 8.1.p. koja se je tek počela u Bos. Šamcu ustrojavati.

Borba je trajala do 0530 sati, kada su branitelji bili svladani i partizani zauzeli Bos. Šamac.

Pošto su dielovi Dobrovoljačke bojne Bos. Šamac, kao i II. bojne 8.1.p. dielom razpršeni, to se točan broj gubitaka ne može ustanoviti. Po izkazima očevidaca navodno ima 24 mrtva i 30 do 40 zarobljenih, a ostali su razpršeni.

Vlastiti gubitci: oko 24 poginula te 30 do 40 zarobljenih.

20. XII.

Protivnički gubitci nepoznati.

Njemačka 187. divizija vrši podhvat čišćenja područja r. Sava — r. Drina — r. Spreča, nadirući sa područja Bijeljine i Zvonika ka zapadu.

Jedinice ovog zdruge drže zaprečnu liniju s. Potočari (6 J Brčko) — Čelić (17 J Brčko) — s. Pirkovci (8 J Čelić).

Do dodira sa neprijateljem ovog dana nije došlo.

Istoga dana na Slavonskoj strani grupa od oko 400 partizana napala je kod s. Strašinci (20 SI Brčko) dvie njemačke sati, koje su se tamo nalazile. Napad je odbijen uz pomoć njemačkih bojnih kola upućenih iz Brčkog, te se neprijatelj povukao ka iztoku.

Vlastitih gubitaka nije bilo.

Protivnički gubitci: 29 izbrojanih mrtvih.

22. XII.

Jedinice zdruge držale su zaprečnu crtu u podhvalu čišćenja započetog 20. XII.

Uhvaćen je spoj sa dielovima njemačkih jedinica, koje su došle pravcem Bijeljina — Koraj — Čelić — Brčko.

Jedinice zdruge došle su samo u dodir sa pojedinim partizanskim patrolama. Istoga dana podhvat je završen, te su se jedinice vratile na svoje polazne postave.

Vlastiti gubitci: jedan domobran 8.l.p. ranjen.

Protivnički gubitci nepoznati.

23. XII.

Po danu pojavila se je jedna grupa od oko 20 partizana na uzletištu (3 I od mosta Brčko), te druge grupe kod s. Račinovci (9 I Brčko). Upućene obhodnje iz Brčkog protjerale su partizane bez jačeg otpora sa strane istih.

I. bojna 8.l.p. u izvršenju zadatka, izdatog od 187. njemačke divizije, u pokretu za Bijeljину, stigla je 23. XII. oko 0900 sati do mosta ispred s. Vršani (16 IJI Brčko). Pošto je taj most sasvim porušen, a potok nabujao, to se pokret nije mogao ovim putem

nastaviti. Izaslana obhodnja upućena da iz-
pita valjanost puta koji vodi sjeverno od
Vršana preko Crnjelova za Bijeljinu, ustano-
vila je da je i na tom putu most kod 4 km
porušen, a blato i nabujalost potoka spre-
čava svako prelaženje povoza. Stoga se je
bojna vratila u Brezovo Polje, gdje je zano-
ćila.

Vlastiti gubitci: 1 domobran 5.l.p. ra-
njen.

Protivnički gubitci nepoznati.

24. XII.

III. bojna 8.l.p. vršila je čišćenje pod-
ručja južno od Čelića (17 J Brčko), bez do-
dira sa neprijateljem.

Jedna ojačana sat 5.l.p., koja se je kre-
tala u razviđanje Brčko — Brezovo Polje,
srela je putem I. bojnu 8.l.p., koja se je sa-
movoljno vraćala iz Brezovog Polja u Brčko.

Zapovjednik zdruga oko 1000 sati iza-
šao je u susret I. bojni 8.l.p. i naredio po-
vratak iste u Brezovo Polje. Protivno ovoj
zapovijedi bojna se je vratila u Brčko. Zapo-
vjeđena istraga.

Vlastitih gubitaka nije bilo.

Protivnički gubitci: 13 prebjeglica.

Plien: 13 pušaka i 1.000 naboja.

25. XII.

Vršena su manja razviđanja izpred po-
stava Brčkog uz vrlo slabi odpor manjih par-
tizanskih obhodnji.

Vlastiti gubitci: 1 domobran ranjen.

Protivnički gubitci nepoznati.

26—31. XII.

Ovaj zdруг sa svim svojim jedinicama
vrši preselicu u etapama iz Brčkog za Tuzlu,
a u smislu zapovijedi LXIX. Rez. korps. Ia
broj 364/5682 od 25. XII. 1943.

Do 31. XII. preseljeni su svi dielovi,
koji su vršili preselicu suvim iz Brčkog pre-
ko Čelića za Tuzlu, dok su dielovi, koji su
morali biti upućeni vlakom, uslied poteškoća
i pomanjkanja i dodiele vagona stigli mnogo
kasnije, tako da je preselica stigla tek 9. I.
1944. god.

II. — IZKUSTVA.

Naročita izkustva nisu učinjena. Neprijatelj i ako vrši napadaje sa brojčano jačim snagama u zoru se gotovo uvijek povlači.

III. — NEDOSTATCI I POGRJEŠKE

U glavnom kao i do sada. Nema se dovoljno ljudstva, nema se dovoljno naoružanja, osjeća se nedostatak prievoznih sredstava (kamiona), a naročito se osjeća nedostatak krugovalnih postaja. Isto se tako osjeća nedostatak u opremi, tako da u podhvatnim postrojbama još uvijek ima ljudstva u ljetnjim odielima. Nema se gunjeva ni šatorskih listova. To sve utiče na pokretljivost, borbenost i moral trupa vrlo nepovoljno.

Potrebno bi bilo združivima dodieliti prvenstveno samo-voze (teretne) i krugovalne postaje, a ljudstvo što prije opremiti najpotrebnijom opremom.

ZA POGLAVNIKA I DOM SPREMNI!

ZAST. ZAPOVJEDNIKA
POMOČNIK

glst. pukovnik Wanner
Wanner

BR. 236

**OPŠTA BOJNA RELACIJA ŠESTE PJEŠADISKE DIVIZIJE
ZA DECEMBAR 1943 GODINE¹**

OBČA BOJNA RELACIJA
zapovjedništva 6. pješačke divizije

BROJ 1.

Raspored podređenih djelova zapovjedništva 6. pješačke divizije bio je početkom mjeseca prosinca sljedeći:

1.— MOSTAR:

Zapovjednik posade: zapovjednik popunidbenog zapovjedništva Mostar pukovnik Rudolf Ukmar.

¹ Original, pisan na mašini, latinicom, nalazi se u Arhivu Vojnog istoriskog instituta pod reg. br. 15/1—28, k. 57.

Morstarska pomoćna sat,
Mostarski povozni vod i
3. sat III. samovozne bojne (jedan dio).

2.— TREBINJE:

Zapovjednik posade: zapovjednik 14. pješačke pukovnije
pukovnik Juraj Čordašić.

14. pješačka pukovnija i to:
Stožer pukovnije,
13. prateća sat,
14. protuoklopna sat,
15. stožerna sat,
I. bojna sa stožerom 1., 2., 3. i 4. sati i
7. sat II. bojne

3.— ZAVALA:

Zapovjednik posade: zapovjednik II. bojne 14.p.p. nadsat-
nik Ivan Lilić.

II. bojna 14.p.p. i to:
Stožer bojne i
5., 6. i 8. sat.

4.— DUBROVNIK:

Zapovjednik posade: zapovjednik 6. pješačke divizije pu-
kovnik Ivan Šarnbek.

Stožer 6. pješačke divizije,
Ratni sud 6. pješačke divizije
Mostarska posadna sat,
3. sat III. samovozne bojne,
Mjestno zapovjedništvo Dubrovnik i
Dubrovačka posadna sat.

5.— GACKO:

Zapovjednik Domdo-bojne Gacko satnik Fazlagić Safet.
Domdo-bojna Gacko sa 1., 2., 3., 4., 5., 6. i 7. sati.
Tok važnijih događaja bio je u glavnom sljedeći:

1. XII. 1943.

1. — U 0320 sati neprijateljski su brodovi otvorili vatru na Dubrovnik i [m.] Mlini (9 i. Dubrovnik), pošto su predhodno ispalili svjetleće granate. Većina razornih granata pala je u more, a manji dio eksplodirao je na kršu iznad navedenih mje-
sta, tako da nikakva šteta nije počinjena.

2. — Polubojna 14. p. p. koja je osiguravala pozadinu če-
tama u podhvalu sjeverno od Plane vraćena je 30. XI. u Tre-
binje.

3. — Neprijateljski izvidnički zrakoplovi letjeli su danas u više mahova iznad Dubrovnika.

2. XII. 1943.

1. — Vjest o zauzeću Gacka provjerena je, pa se je pokazalo da je ono zauzeto po našim četama dne 29. XI. ov. g.

2. — Partizani su zauzeli Rakitno i Sutin, odakle teže prema Širokom Brijegu i Drežnici (19 s.i. Široki Brijeg).

3. — Oko 2200 sata vođene su borbe između njemačkih motornih čamaca i engleskih pomorskih jedinica južno od Rta V. Pač (8 j.i. Cavtat). Niemci po njihovoj izjavi nису imali gubitaka.

3. XII. 1943.

1. — Oko 1430 sati napalo je 7 anglo-američkih zrakoplova jedan njemački transportni zrakoplov iznad Grude i zapalili ga. Njemački zrakoplov strovalio se nedaleko od Grude. Svi su putnici mrtvi.

Isti neprijateljski zrakoplovi napali su strojničkom vatrom nedaleko od Grude jedan posebnički osobni samovoz. Upravljač i njegov suputnik ostali su mrtvi.

4. XII. 1943.

1. — Danas je ujutru upućena 10. sat 14. p.p. sa njemačkim i četničkim djelovima u nasilno razviđanje u smjeru Vilusi.

2. — Zbog pojave jačih partizanskih snaga kod Vilusa², žurno je upućen stožer III. bojne sa 12. sati iz Dubrovnika u Trebinje.

3. — Partizani su u jačini od oko 700 boraca napali 10. sat 14 p.p., koja je sa Zastrma (13 i. Trebinje) pošla u nasilno razviđanje u smjeru Vilusi. Sat je prihvatila borbu na Zastrmu i izvrsno se je držala, ali se je oko 1300 sati zbog nadmoćnosti neprijatelja morala povući na k. 505, gdje se je odmah organizirala za odbranu, dok su partizani zauzeli i zaposjeli Zastrm.³

U cilju da se pojača odbrana na k. 505 i da se spriječi dalje nadiranje partizana prema željezničkoj pruzi Trebinje — Biće, upućen je na k. 505 stožer III. bojne 14 p.p. sa 11. sati.

U borbama na Zastrmu naši gubici iznose 6 ranjenih i 2 poginula ili nestala.

6. XII. 1943.

1. — Prikupljanje partizana oko Vilusa i dalje se vrši tako, da ih sada imade oko 3500.

², ³, ⁴ i ⁵ Odnosi se na jedinice Desete hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 103).

Od strane četnika—suboraca poduzete su mjere za spriječavanje partizanskog nadiranja iz Vilusa prema Zubcima.

2. — Odbijen je napad partizana na Stolac.

3. — Prije podne zapažena je jača partizanska grupa (oko 1500 boraca) u s. Jablan Do (16 j.i. Trebinje.)

U cilju spriječavanja nadiranja pomenutoj komunističkoj grupi prema Trebinju, upućena je na položaje kod s. Tuli (8 j.i. Trebinje) jedna ojačana njemačka sat.

7. XII. 1943.

1. — III. bojna 14. p.p. sa 10. i 11. sati izbila je bez dodira sa neprijateljem na Zastrm, odakle je 11. sat povučena u Trebinje u pričuvu.

2. — Svake noći vrši se topnički dvoboj između Orebića i Korčule. U toku su pripreme za podhvat na Korčulu, te izgleda da se čeka još samo na dolazak djelova njemačke mornarice. Na otoku Korčuli nalazi se parobrod »Kupari« i oko 100 jedrenjaka u raznim lukama. Grad Korčula napušten je od strane pučanstva.

8. XII. 1943.

Odbijen je od strane četnika partizanski napadaj na Bijelu Goru (13 j.z. Vilusi).

10. XII. 1943.

Odbijen je bez vlastitih gubitaka napad partizana na uporište V. Hum (k. 401 3 j. Trebinje).

Partizanske grupe sa područja Crkvice, Grahovo. Skorča Gora i s. Klobuk povukle su se ka Vilusima.⁴

11. XII. 1943.

1. — Kombinirane naše i njemačke častničke ophodnje u razviđanju iz D. Lastve obćim pravcem prema Vilusima izvjestile su da su partizani grupirani na pravcu Bileća — Crkvice (8 s.z. Risanj) u više grupa i to: jedna grupa oko Bileće jačine oko 300 boraca, jedna jača grupa u selu Petrovići i Skorča Gora (3 s.z. Vilusi), jedna brigada u Vilusima, jača grupa u Grahovu⁵ i najjača južna grupa u području Crkvice.

Dovršavaju se pripreme za podhvat protiv navedenih partizanskih grupa.

2. — Vrš se prebacivanja i grupiranja naših, njemačkih i četničkih postrojbi za predstojeći podhvat protiv partizana, koji su grupirani na pravcu Petrovići — Viluse — Grahovo — Crkvice.

12. XII. 1943.

1. — Danas pred zoru odbijen je napad partizana na Bileću i isti su odbačeni sjeverno i sjeveroistočno od Bileće.⁶

2. — U podhvat u prema Vilusima naše, njemačke i četničke postrojbe stigle su pred mrak do Vilusa. Partizani su davali slabiji otpor i u povlačenju su prema istoku.

13. XII. 1943.

Oko 0900 sati ušle su naše i njemačke postrojbe, bez neprijateljskog otpora u Viluse, pošto su se partizani u toku noći izvukli i odstupili prema Velimlju (11 s. Vilusi), i time je podhvat prema Vilusima završen. Naši gubitci pri ovome podhvat u bili su slijedeći: 1 njemački dočastnik mrtav i 4 njemačka vojnika ranjena, 2 naša domobrana ranjena, 2 četnika mrtva i 3 ranjena.

Neprijateljski gubitci: 11 mrtvih prebrojano i 1 Talijan zarobljen.⁷

Po završetku borbi kod Vilusa naše su postrojbe vraćene sa podhvata i to: Strožer III. bojne sa 12. sati u Dubrovnik, a 10. i 11. sat u Trebinje.

14. XII. 1943.

Noću 13. na 14. XII. oko 120 naoružanih partizana prebacilo se motornim čamcima sa otoka Mljeta na otok Šipan, gdje su nakon kratke borbe razoružali i odveli na Mljet naših 5 oružnika.

15. XII. 1943.

Između 1900 i 2000 sati pojedinačni engleski zrakoplovi bombardirali su i to:

Željezničku postaju Dubrovnik II bez učinka.

Njemačku preselicu na teretnim samovozima kod Orašca (10 s.z. Dubrovnik) bez učinka.

Nastanbe u kojima su ranije stanovale njemačke SS-postrojbe u s. Plat (11 j.i. Dubrovnik) bez učinka.

4 neprijateljska zrakoplova bombardirali su i mitraljirali jedan njemački ratni brod, koji je plovio iz Stona u Drače.

⁶ Napad je vršila Treća hercegovačka brigada. Detaljnije o tome vidi dok. br. 81.

⁷ Gubici naših snaga netačno su prikazani. Opširnije o tome vidi dok. br. 103.

Brod je lakše oštećen a jedan naš oružnički narednik je poginuo.

16. XII. 1943.

8 neprijateljskih zrakoplova bombardiralo je Ston, kojom su prilikom ranjene 3 osobe, od kojih 2 njemačka vojnika.

23. XII. 1943.

Naše ophodnje, ojačane sa njemačkim vojnicima i četnicima — suborcima sa željezničke postaje Hum, potjerale su grupu od 60 komunista iz s. Krnjevići (4 s.z. Hum) u sjeverozapadnom pravcu preko rieke Trebišnice.

Gubitaka nije bilo.

28. XII. 1943.

Četnici—suborci odbili su napad jedne partizanske grupe na Bileću.

Partizani su zauzeli s. Mosko.⁸ U cilju oslobođenja Moska, upućena je iz Trebinja naša polubojna, a iz Vilusa vraćena je u Trebinje III. bojna 359. njemačke pukovnije.

29. XII. 1943.

Partizani vrše jak pritisak na Bileću⁹ koju drže četnici—suborci.

30. XII. 1943.

U toku čitavog dana vodila je naša polubojna koja je upućena za oslobođenje s. Mosko teške borbe kod samog sela i morala se je pod pritiskom nadmoćnijih partizanskih snaga povući na položaje južno od s. Mosko.

Ukupni gubitci u ovom podhvat u iznose:

Poginulo: 1 vodnik, 2 razvodnika, 1 desetak i 5 domobrana.

Ranjeno: 1 častnik, 1 dočastnik i 12 domobrana.

Nestalo: 1 častnik i 13 domobrana.

Njemački gubitci iznose: 1 častnik i 8 momaka poginulo, a 8 momaka je zarobljeno...

⁸ Odnosi se na Treći bataljon Treće hercegovačke brigade. Opširnije o tome vidi dok. br. 187.

⁹ Vidi dok. br. 156 i 187.

Neprijateljski gubitci: 3 mrtva prebrojano i više ranjenih.

Da bi se naša polubojna održala na položaju južno od sela Mosko, odakle se ima ponovno poduzeti podhvat prema Bileći, upućena je iz Trebinja jedna njemačka polubojna, koja je zauzela položaj sa našom polubojnom.

ZAPOVJEDNIČTVO
6. PEŠAČKE DIVIZIJE

Op. broj 20/taj.

U Mostaru, dne 11. I. 1944.

GLAVAR STOŽERA SATNIK
(Streharsky)
Streharsky

R E G I S T A R

A

Alargić Judita — 225
 Aleksić Marko — 270, 662
 Andrijević — 91
 Antolek Rudolf — 278
 Antolović Josip — 182, 567, 569
 Arbanas Dragutin — 738
 Armija 2 nemačka (oklopna) — 155, 704
 Arsić Jovan — 187
 Avdalović Božo — 447, 448
 Avtovac — 149, 192, 213, 290, 291, 389, 537, 674, 728

B

Babić Aco — 395
 Babić Spiro-Čoravi — 263, 334, 662
 Bačević Petar — 358, 389
 Bačnik — 475
 Bajalica Dmitar — 67, 183, 210, 333, 411, 437
 Bajer (Beyer) — 696
 Bajić Vlado — 38, 380, 381, 556, 558
 Bajović Miloš — 358
 Balalić Smail — 294
 Balići — 96
 Baljci (s. kod Šujice) — 370
 Baljci (s. kod Bileće) — 264, 265
 Banja Luka — 25, 85, 454, 455, 458, 467, 485, 488, 501, 525, 552
 Banja Stijena — 563
 Banović Boško — 468
 Barbarić Đuro — 227
 Barnik — 315
 Basariček Dragec — 277
 Basta Milan — 47, 80
 Bašić Rade — 57, 446
 Bašigovci — 40

Bataljoni:

— italijanski (pri Drugoj krajiškoj brigadi) — 18—20, 69, 70,

103, 105, 128, 129, 146, 147, 252, 254, 318, 339, 340, 440, 441, 621
 — drugi dobrovoljački italijanski (docnije Šesti Treće proleterske brigade) — 83, 126, 378
 — »Garibaldi« (pri Prvoj proleterskoj brigadi) — 120, 121, 194, 369, 370, 372, 411, 420
 — peti Desete hercegovačke brigade — 346, 427
 — peti Trinaeste proleterske brigade — »Rade Končar« — 222, 224
 — prvi Devetnaeste birčanske NOU brigade — 80
 — »Miro Popara« — 226, 270
 — Mostarski — 66, 390, 413, 451
 — slavonski proleterski — 222
 — župo-pivski — 483
 Begić Muhidin — 123
 Belović Spaso — 270, 662
 Berane (Ivangrad) — 91
 Betanj — 241—243, 245, 246
 Biberovo Polje — 648
 Bijelo Polje — 190, 212
 Bijeljina — 9, 13
 Bila (r.) — 753, 756, 760
 Bilalovac — 218
 Bileća — 175, 267, 270, 389, 494, 508, 509, 513, 530, 532, 533, 569, 660, 798, 820, 821
 Bilić Sava — 258, 424
 Birač — 8, 583
 Bistrica (rezervoar) — 253, 807
 Bjelanović Mihajlo — 52
 Bjelemići (Odžaci) — 452
 Bjelica Janko — 400
 Bjelica Tripo — 359
 Bjelojevići — 656
 Blaca — 413, 452, 453
 Blagaj — 327, 328, 446
 Blagojević Dušan — 577
 Blanuša Stevo — 31

Blažić Vid — 278
 Bobani — 477
 Boderište — 14
 Bogdan Peko — 358, 391
 Bogdanić Dragutin — 277
 Bogdanović Ilija — 636
 Bogo Fridrih — 277
 Bogovići — 781
 Bokšić — 698
 Borac (brdo) — 430
 Borogovo — 121
 Borova Glava — 125, 379, 402—404
 Borovica — 473, 594
 Borovičke Njive — 440, 473
 Bos. Gradiška — 455, 488
 Bos. Grahovo — 107, 119, 125
 Bos. Novi — 472, 798
 Bos. Petrovo Selo — 301, 382, 578
 Bos. Šamac — 8, 384, 385, 614, 629,
 631—634, 636, 796, 813
 Bosna (r.) — 638
 Bosnić Milan — 666
 Bošnjak Rajko — 193
 Božović Božo — 32, 36, 195, 228,
 372
 Brajić Savo — 475
 Brčko — 8—17, 164, 165
 Brdo (s.) — 712
 Breza — 306, 338, 339, 341, 424, 579,
 620, 621, 797
 Brežićani — 800

Brigade NOV Jugoslavije:

- druga hercegovačka — 53—55,
 90, 91, 131—133, 149, 175, 190—
 193, 213, 262, 282, 334, 335, 342,
 353, 356, 390, 394, 425, 426, 428,
 438, 442, 480, 484, 493—496, 508,
 513, 530, 532, 538, 550, 626, 655,
 659, 660
- treća hercegovačka — 54, 90,
 131, 133, 149, 150, 175, 191, 192,
 212, 213, 260, 285, 334—336, 346,
 347, 353, 356, 389, 390, 394, 426,
 438, 443, 475, 476, 480, 484, 494
 —496, 508, 513, 531, 533, 538,
 550, 654, 820, 821
- deseta hercegovačka NOU —
 55, 90, 132, 150, 175, 190—192,
 212—214, 260—264, 269, 285, 319,
 335, 336, 344, 389, 390, 394, 395,
 425, 426, 438, 442, 443, 447, 477,
 480, 483, 493, 495, 516, 530, 532,
 537, 550, 551, 626, 655, 673, 729,
 818
- šesta krajiška Četvrte NOU
 divizije — 87—89, 168, 171, 172,

- 325, 327, 457, 458, 471, 497, 526,
 528, 529, 798
- osma krajiška Četvrte NOU
 divizije — 56, 87, 88, 107, 168,
 171, 172, 174, 324, 325, 327, 362,
 445, 457, 462, 471, 472, 484, 499,
 523, 543, 712, 714, 715, 798
- jedanaesta krajiška Četvrte
 NOU divizije — 87—89, 168,
 171, 172, 174, 279, 305, 324, 325,
 328, 362, 457, 462, 498, 541, 770
- prva krajiška Pete NOU divi-
 zije — 203—205, 364, 441, 586,
 587, 589, 590, 592—597
- četvrta krajiška Pete NOU di-
 vizije — 203, 204, 586—589,
 592—597
- deseta krajiška Pete NOU di-
 vizije — 203, 205, 586—590,
 592—597
- sedma krajiška Desete NOU
 divizije — 58, 65, 206, 227—229,
 271, 299, 303, 304, 333, 360, 361,
 371, 406, 407, 410, 414, 437, 663,
 763
- deveta krajiška Desete NOU
 divizije — 58, 65, 66, 96, 206,
 217, 272, 330, 333, 410, 436, 667,
 758, 801
- trinaesta krajiška Desete NOU
 divizije — 24, 66, 182, 183, 415,
 454, 457, 458, 521, 525, 528, 529,
 711, 723, 746
- peta kozarska (krajiška) Jeda-
 naeste NOU divizije — 21, 184,
 185, 295, 432, 457, 458, 467, 488,
 490, 491, 501—503, 535
- dvanaesta krajiška Jedanaeste
 NOU divizije — 184, 185, 321,
 457, 458, 488—490, 501, 503, 512,
 576
- četрнаesta srednjobosanska Je-
 danaeste NOU divizije — 184,
 488, 491, 501—503
- šesta istočnobosanska Sedam-
 naeste NOU divizije — 81, 112,
 122, 143, 145, 162, 163, 186, 187,
 201, 235, 237, 238, 241, 243, 245,
 248—250, 364, 365, 381, 417, 418,
 581, 582
- petnaesta (ranije prva) maje-
 vička Sedamnaeste NOU divi-
 zije — 40, 52, 115, 122, 123, 143
 —145, 161, 162, 235, 238, 244,
 245, 248, 249, 417, 418, 576, 580
 —582, 645
- šesnaesta (ranije treća) musli-
 manska Sedamnaeste NOU di-

- vizije — 68, 69, 121, 143, 144, 153, 161, 162, 187, 235, 237, 238, 241, 247, 248, 257, 364, 575, 581 583, 723
- druga krajiška Dvadeset sedme NOU divizije — 18—20, 26, 28, 67—71, 99, 111, 128—130, 146—148, 162, 163, 188, 189, 251, 257, 307, 312, 338, 386, 422, 423, 440, 473, 474, 506, 507, 512, 620, 623, 624
 - sedamnaesta (ranije druga) maievička Dvadeset sedme NOU divizije — 18—20, 67, 69 —71, 100, 101, 128—130, 146—148, 163, 188, 189, 237, 253, 257, 258, 307, 313, 341, 387, 422, 423, 441, 473, 474, 507, 583, 585, 620, 622, 624, 625, 807
 - osamnaesta hrvatska Dvadeset sedme NOU divizije — 26, 27, 29, 40, 117, 122, 144, 187, 235, 248, 250, 364, 365, 417, 418, 573, 799
 - prva lička Šeste NOU divizije — 49, 50, 78, 79, 93, 169, 373, 374, 378, 468, 469, 559, 759
 - druga lička Šeste NOU divizije — 44, 49, 50, 62, 63, 72, 75, 79, 158, 169, 170, 195, 280, 281, 360, 367, 368, 404, 406, 419, 430, 478, 558, 759, 762
 - treća lička Šeste NOU divizije — 49, 50, 78, 96, 158, 169, 170, 279, 360, 433, 457, 458, 485, 488, 524, 527, 759
 - treća Devete divizije NOVJ — 125, 127, 167, 379, 403
 - četvrta Devete divizije NOVJ — 119, 125—127, 710
 - peta Devetnaeste divizije NOVJ — 125
 - šesta Devetnaeste divizije NOVJ — 125
 - dvanaesta slavonska Dvanaeste NOVJ divizije — 178, 467, 488, 492, 501, 563, 568
 - prva proleterska Prve proleterske divizije — 32, 35, 62—64, 82, 119, 124, 126, 127, 158, 194, 207, 226, 227, 229, 230, 298, 299, 303, 360, 366, 401—407, 419, 433, 435, 436, 664
 - treća proleterska (krajiška) Prve proleterske divizije — 37, 62—64, 76, 82, 83, 120, 124—127, 158, 166, 167, 195, 207, 280, 281, 360, 368, 377, 401—406, 408, 433, 434, 436, 457, 461, 488, 512, 523, 524, 552, 557, 558, 753, 767
 - trinaesta proleterska »Rade Končar« Prve proleterske divizije — 82, 84, 158, 159, 221, 224, 275, 373, 374, 401, 434, 436, 449, 680, 787
 - prva vojvođanska Šesnaeste NOU divizije — 12—16, 164, 165, 546—548, 599, 614, 628, 781, 796
 - druga vojvođanska Šesnaeste NOU divizije — 13, 134, 138, 139, 163, 309, 599, 601, 604, 606, 609
 - treća vojvođanska Šesnaeste NOU divizije — 13, 16, 546, 547, 599, 611—613, 640, 645
 - četvrta vojvođanska Šesnaeste NOU divizije — 11, 135, 138, 139, 311, 599, 601, 604, 606
 - peta vojvođanska Šesnaeste NOU divizije — 16, 140, 141, 546—548, 612, 614, 637
 - devetnaesta birčanska NOU — 9, 11, 28, 39, 118, 144, 196, 198, 200, 201, 208, 254, 302, 575, 576, 583, 608, 623—625
 - prva južnomoravska — 200, 203, 204, 417, 418, 576, 578, 582, 589, 591, 592, 624
 - prva šumadiska — 576
- Brigade okupatorske i kvislinške njemačke:*
- Druga kozačka konjička — 698, 705
- ustaško-domobranske:*
- ustaška — 698
- Brkić Hasan-Aco — 235
 Brkić Ismet — 359
 Brkljač Mile — 379, 404
 Brnjica — 250
 Brnjičani — 611
 Brod — 9
 Brodarevo — 749
 Bučići — 76, 77
 Budimir Franjo — 294
 Bukova Glava — 317
 Bukovica — 536
 Bukvik (G. i D.) — 641
 Bundalo Ljubo — 22
 Burmazi — 475, 665
 Busovača — 32, 218, 757
- C
- Caparde — 39, 135, 136, 748
 Car Petar — 182, 567

Careva Čuprija — 741
 Cavtat (brdo) — 731
 Cavtat (grad) — 818
 Cerovica — 88, 89
 Cignjević Petar — 278
 Crnča — 178
 Crno Jezero — 327
 Crvena Stijena (brdo iznad mosta
 na r. Drinjača) — 144, 241, 243
 Crvena Stijena (brdo na Romaniji)
 — 111, 122, 161, 247, 314, 573
 Cviljevina — 739

C

Čajniče — 91, 587, 588
 Čanković Miloš — 98
 Čardak — 57, 87
 Čazma — 698
 Čečur Gašo — 662
 Čelić — 12, 14, 165, 813
 Čemerno — 692
 Čiftije — 180
 Čolaković Rodoljub — 572
 Čujko Pavao — 277
 Čuturilo Mile — 277

C

Čebo Munib — 727
 Čejvan Idriz — 251, 341, 442
 Čemalović Enver — 454
 Čerić Salem — 123, 155
 Čosići — 243
 Čuhovići — 452

D

Dabar — 426
 Dabelić Nikola — 193
 Dabojevići — 140
 Dakić Makso — 221, 672
 Damjanović Branko — 38, 47, 74, 77
 Danilović Uglješa-Čokalija — 191—
 193, 291, 293, 390, 399
 Dapčević Peko — 572
 Davor — 181
 Derikonja Savo — 68, 234, 256, 306
 Derventa — 180, 705, 800
 Diče (Dietsche) — 701, 702, 706, 718,
 720
 Dimić Milan, — 45
 Dimitrijević Živan — 51, 171

Divizije NOV Jugoslavije:

— prva proleterska — 35, 37, 62,
 76, 82, 84, 119, 124, 155, 158, 159,

166, 169, 221, 224, 226, 275, 303,
 360, 366, 377, 401, 433, 558, 559,
 663, 680, 710, 723, 753
 — druga proleterska — 90, 780
 — treća NOU — 190
 — četvrta krajiška NOU — 24, 56,
 87, 107, 168, 171, 202, 230, 232,
 279, 305, 324, 362, 409, 445, 446,
 454, 455, 458, 471, 472, 484, 497,
 499, 523—525, 527, 528, 541, 777
 — peta (krajiška) NOU — 200,
 203, 300, 301, 363, 417, 474, 576
 — 579, 583, 585, 620, 624, 691,
 709, 718, 781, 792
 — šesta (lička) NOU — 32, 41, 75,
 93, 155, 158, 159, 169, 280, 361,
 371, 401, 420, 430, 436, 468, 478,
 558, 684, 686, 723, 759, 786
 — deveta (dalmatinska) NOVJ —
 119, 120, 125, 127, 226
 — deseta NOU — 24, 58, 62, 65,
 182, 206, 210, 217, 219, 271, 330,
 410, 412, 436, 452, 453, 500, 521,
 663, 667, 750
 — jedanaesta NOU — 62, 180,
 184, 295, 321, 458, 467, 484, 488,
 489, 501, 526, 535, 580, 676, 705,
 727, 739
 — dvanaesta NOVJ Drugog kor-
 pusa NOV Hrvatske — 457
 — šesnaesta vojvodanska NOU —
 7, 29, 41, 114, 133, 140, 144, 145,
 153, 163, 164, 300, 301, 306, 309,
 363, 384, 546, 573, 580, 582, 598,
 628, 640, 691, 697, 728, 812
 — sedamnaesta NOU — 18, 26,
 40, 52, 68, 69, 71, 111, 112, 142,
 146, 160—162, 165, 186, 234, 257,
 300, 301, 306, 363, 381, 416, 424,
 572, 573, 575, 578, 579, 581—585,
 589, 600, 620, 624, 691, 765, 780,
 786, 799, 806
 — devetnaesta NOVJ — 119, 125
 — dvadeseta NOVJ — 125
 — dvadeset sedma NOU — 18, 52,
 67, 99, 100, 101, 111, 112, 122,
 128, 142, 146, 160—163, 165, 188,
 200, 237, 251, 256, 301, 306, 312,
 317, 365, 386, 422, 473, 506, 572,
 574, 691, 707, 786, 805
 — hercegovačka (kasnije dvadeset
 deveta) NOU — 53, 90, 91, 131,
 190, 212, 260, 282, 287, 319, 334,
 336, 344, 388, 393, 425, 428, 438,
 447, 475, 493, 516, 530, 532, 626,
 654, 673, 729, 787

Divizije italijanske — delovi — u sastavu NOVJ:

- »Taurinenze« — 787
- »Venecija« — 577

Divizije okupatorske i kvislinške njemačke:

- 1 brdska — 156, 473, 574, 692
- 7 SS »Princ Eugen« — 142, 388, 574, 620, 794
- 114 lovačka — 298, 379, 401, 408, 414, 664, 710
- 173 rezervna — 704
- 187 rezervna — 13, 142, 156, 574, 575, 577, 697, 704, 814
- 367 rezervna — 706
- 396 legionarska (»vražja«) — 26, 62, 72, 96, 142, 156, 161, 162, 225, 373, 374, 411, 414, 453, 559, 573, 574, 619, 681, 714, 756
- 373 legionarska — 202, 327, 362, 456, 472, 499, 523, 711, 712, 714, 771, 774

ustaško-domobranske:

- 6 pješačka — 334, 790, 816

Divizioni NOV i POJ:

- prvi artiljeriski Petog korpusa NOVJ — 457, 458, 463, 486, 528, 554, 557
- drugi artiljeriski Petog korpusa NOVJ — 457, 461

Divizioni kvislinški (NDH):

- 2 topnički sklop — 776, 779
- 9 topnički sklop — 786
- 11 topnički sklop — 791
- 12 topnički sklop — 777
- 13 topnički sklop — 778, 779

Divljak — 79, 98

Dizdarević Mustafa — 358, 359, 449, 483, 540

Dobo Janko — 277

Doboj — 697

Dobrljin — 305, 341, 542

Dobro Polje — 699, 761

Dobro Selo — 802

Dojmić Drago — 89

Dolac — 37, 754—756, 760

Domazet Vukan — 214

Donja Bitunja — 656, 659

Donja Pištana — 705

Donji Pervan — 522

Dotlić Dušan — 45, 74, 77, 479

Dragaljsko Polje — 353

Draganić Jovan — 283, 294

Dragišić Mirko — 225

Dragojlov Fedor — 747

Dragotinja — 712, 724

Drašković Velimir — 278

Drenovac — 475

Drenović Uroš — 22, 416

Drina — 8—10, 589

Drinjača (r.) — 143, 241, 245, 704

Drinjača (s.) — 143, 748

Drobac Đuro — 376

Dubajić Mirko — 376

Dubrovnik — 818, 820

Duge Njive — 637

Dulić dr Vojo — 92

Dutina Mato — 294

Duvno — 120, 124, 166, 212, 220, 298, 367, 368, 370, 401—403, 408, 663, 785

Duvnjak Petar — 278

D

Dorđević Ljubica — 140

Đukanović Drago — 152, 294, 344, 429, 445, 511, 531, 532, 551

Đukić Dobrica — 68

Đukić Mita — 549

Dž

Džangić — 655, 662, 657

E

Egić Dušan — 101, 340, 440, 623

Eraković Simo — 358

F

Fadilpašić Mustafa — 452

Faković (Marlović) Andrija — 199, 208

Filipović Sulejman — 738

Foča (grad) — 162, 575

Foča (s. kod Doboja) — 23, 728, 767

Fojnica — 416

Forkapa Nikola — 22

G

Gacko — 132, 149, 212, 213, 260, 291, 347, 389, 438, 443, 477, 480, 483, 493, 508, 516, 537, 538, 550, 673, 674, 728, 729, 786, 818

Gaćina Risto — 400

Gakići — 452

Galjeva Njiva — 104

Gareva — 289

Gat (k. 1120) — 289
 Gice (kom. bat.) — 622
 Glavni štab NOV i PO za Vojvodinu — 7
 Glišović Milorad — 91
 Glogovac Milan — 294
 Gluhić Omer — 581
 Gluhović Arsa — 68, 70
 Glumci — 373, 374
 Goduš — 605
 Gojakovac — 698
 Golija (pl.) — 212, 397
 Golubnjača — 478, 479
 Goranin Pavle-Ilija — 53, 71, 130, 148, 189, 258, 308, 387, 474, 507, 625
 Goražde — 19, 254, 255, 807
 Gorice (s.) — 8, 13
 Gornja Bitunja — 656
 G. Polje — 91
 G. Tuzla — 16, 153, 739
 Govedarica Petar-Bugarin — 477
 Grab — 104, 252
 Grabovica — 208
 Gračanica (s.) — 186
 Gračanica (varošica) — 9, 13, 611, 630
 Grahovo — 352, 389
 Granić Josip — 89
 Grbice — 315
 Grevići — 669
 Gromačnik — 809
 Gros (Njemac) — 700, 703, 707—709, 713, 719
 Gruda — 818
Grupe njemačke:
 — Berger — 124, 125, 402—404, 710
 — Brajmajer — 692, 693
 — Brauner — 704
 — Cajtler — 692, 694
 — Gros — 699, 701, 703, 707—709, 713, 719
 — Petersen — 691, 692
 — Ristov — 715
 — Šoh — 404
 Grujić Puniša — 636
 Gruž — 730
 Gudavac — 56
 Gutić Vaso — 294

H

Hadžibegovo Brdo — 267, 268, 510, 531, 532
 Hadžić Vasilije — 55, 92
 Hambarine — 56, 325, 770, 778, 802

Hamović Rade — 55, 93, 133, 192, 217, 335, 337, 392, 427, 439, 478, 627
 Han Bila — 94, 95, 97
 Han Kola — 24, 25, 461, 521, 522, 554, 711, 746
 Han Kumpanija — 32
 Han Mitrović — 792
 Han Pijesak — 591, 602
 Han Stijenica — 128
 Hasandedić — 791
 Hasić Avdaga — 26, 162, 257, 424
 Helbich — 724, 749, 762, 763
 Herecin Karlo — 86
 Hodžić Mujo — 723
 Horozovina — 16
 Hotić Mesud — 67, 173, 207, 211, 411, 437, 500
 Hrasno — 16, 476
 Hribar Antun — 647
 Hrgud — 656, 659
 Hum — 821

I

Ignjatić Mirko — 294
 Ignjatović Rade — 662
 Ilić Neđo — 358
 Ilić Vojko — 40, 197, 209
 Ilijino Br. (k. 1070) — 355
 Ilovice — 102, 252
 Inić Neđo — 320
 Isaković Antonije-Lulo — 225
 Ivanović Dragiša — 55, 93, 133, 192, 217, 335, 337, 391, 400, 427, 439, 478, 627
 Ivanović Đoko — 53
 Ivanović Vojo — 623
 Ivanjska — 524, 541
 Ivković Obren — 294, 344, 429, 445, 511, 531
 Ivković Veljko — 358

J

Jahorina — 701
 Jajce — 222, 223, 434, 785
 Jakić Radovan — 499
 Jakovice — 241, 243
 Jakšić Rade — 40, 209
 Jamena — 8, 9, 164
 Janković Branko — 468
 Janj (predeo) — 183
 Janjičić Ivan — 262, 345, 358
 Jardan — 136, 139, 601
 Jasenica — 741
 Jelenik — 79
 Jerkin — 359

Johovac — 740
 Jokić Marko — 30
 Jošavka — 21
 Jošilo Živko — 193, 395, 396
 Jovanić Đoko — 50, 171, 282
 Jovanović Arso — 166, 391
 Jovanović Jovan — 277
 Jovanović Vaso — 64, 83, 127, 167, 230, 304, 361, 408, 435
 Jovičić-Janjić Petar — 39
 Jurinčić Niko — 24, 467

K

Kačar Petar — 38
 Kadina Voda — 66
 Kadrušić Sadik — 154
 Kalesija — 309, 311, 363
 Kaljina — 237
 Kapetanova Bina — 649
 Kapor Čedo — 358, 359, 483, 484, 540
 Karaičić Nedeljko — 580
 Karanović Nikola — 67, 183, 207, 333, 411, 416, 437, 500
 Karaula — 223
 Kasindo — 26, 101, 103, 104, 163, 252, 257
 Katić Radomir — 277
 Kerović Radivoje — 11, 164, 739
 Kesić Obrad — 30
 Kicelj — 377, 469
 Kihner — 476
 Kijevo — 26, 103, 104, 252
 Kisić Aleksa — 662
 Kladanj — 26, 29, 40, 121, 143, 153, 238, 240, 246, 248, 301, 417, 572, 573, 575, 582, 597, 728, 736, 741, 761
 Klečkovac — 315
 Klinje — 516, 517
 Klisina — 66
 Klobuk — 350
 Knin — 710
 Kojo Ljubo — 53
 Kokanović Jovo — 622
 Kokočak — 705
 Kolaković Mirko — 662
 Kolalašin — 91
 Kolimer — 739
 Kolundžić Antun — 341, 442
 Koljenšić Vlado — 416
 Komanda Banjalučkog područja — 489
 Komarica (ž. st.) — 23
 Komarica Slavko — 25
 Komljenić Nikola — 294
 Komnenović Danilo — 177, 277, 515, 534, 662

Komnenić Petar — 400
 Konjic — 272, 436
 Konjuh — 803
 Koprivica (četnik) — 694
 Korać Dušan (Dule) — 87
 Korais — 780
 Korita — 334

Korpusi NOV Jugoslavije:

- prvi proleterski NOVJ — 48, 58, 62, 67, 155, 218, 223, 298, 303, 321, 401, 488, 560, 563, 727
- drugi udarni NOVJ — 92, 190, 335, 388, 393
- treći NOVJ (ranije prvi bosanski) — 7, 16, 18, 26—28, 39, 40, 52, 62, 80, 128, 142, 160, 161, 186, 196, 198, 200, 201, 203, 234, 238, 241, 251, 300, 363, 546, 572, 574, 602, 619, 691, 719, 728, 799
- peti NOVJ (ranije drugi bosanski) — 30, 65, 66, 87, 107, 125, 158, 159, 168, 182, 279, 324, 330, 362, 409, 410, 421, 436, 454, 455, 472, 484, 488, 523, 524, 560, 727
- šesti NOVJ — 178, 457
- osmi NOVJ — 125, 166, 226, 406, 727

Korpusi nemački:

- 5 brdski SS — 156, 242, 402, 574, 577
- 15 brdski — 107, 117, 124, 298, 379, 402—404, 408, 472, 710, 711
- 69 rezervni — 10, 13, 164, 697, 704, 815

Zborna (korpurna) područja:

- Drugo — 22, 455, 809
- Treće — 62, 218, 389, 725, 782

Kosobašić Miloš — 329
 Kosorić Pero — 53, 71, 112, 130, 148, 189, 256, 258, 308, 387, 424, 474, 507, 625
 Kosovača — 139
 Kostajnica — 328
 Kotor — 788
 Kovačević Mirko — 358
 Kovačević Stojan — 468
 Kovačević Vlado — 225
 Kovačević Vojo — 193, 395
 Kozarac — 326, 498, 766
 Kozlina Petar — 278
 Kozluk — 11
 Kožuhe — 651
 Kranjec Silvijo — 277
 Krbaljine — 103
 Kremna — 586
 Krivaja (r.) — 580, 596

Križ — 296
 Križeviči — 506
 Krpo dr Alija — 452
 Kruško Polje — 379
 Krzić (poručnik) — 66
 Kučinari — 656, 658
 Kujačić Milorad — 270, 662
 Kukić Spasoje-Car — 674
 Kula (s.) — 100, 251
 Kula Fazlagić — 320, 344, 728, 729, 786, 787
 Kulundžija Mičo — 471
 Kupres (s.) — 762
 Kupres (varošica) — 226, 299, 419
 Kupreška Vrata — 420
 Kureš Miloš — 662
 Kušić Rade — 633, 634

L

Lacmanović Milan — 454
 Lalić Rako — 345, 358
 Lamovita — 326
 Lastva — 390
 Latifić — 396
 Lazine — 78
 Lekić Danilo — 17, 577, 580, 619
 Levi dr Moni — 577
 Levnajić Stevo — 470
 Lisičići — 272, 273, 748
 Livno — 119, 124, 166, 167, 212, 220, 378—381, 401—404, 785, 795
 Lončarević Đuro — 380, 560
 Lovrića Brijeg — 753
 Lukavica — 748
 Lukić Simo — 186
 Lukić Veljko-Kurjak — 622, 623

LJ

Lječilište (Oporavilište) Kasindo —
 vidi Kasindo
 Ljeskove Vode — 535
 Ljubibratić Nikola — 358, 359, 483, 540, 670
 Ljubija — 88, 107, 279
 Ljuta — 453

M

Maglaj — 761
 Majevica (pl.) — 8, 10—12, 15, 39, 165, 546, 602, 697, 801
 Malić Mile — 277
 Malovan — 408, 419
 Manjanović Branko — 479

Mandić Gligo (Gligorije) — 145, 188, 245, 250, 366, 419
 Mandžić Pašaga — 235
 Manjin Vrh — 595
 Manjača (pl.) — 65
 Maočići — 350
 Marasović Olga — 572
 Marković Mato — 294
 Marković Brano — 153
 Marković Jovan — 92, 191
 Martin Brdo — 748
 Martinović Ratko — 205
 Marušić Mato — 277
 Mastilović Mirko — 294
 Mašek Emanuel — 738
 Materić Ilija — 205, 302
 Matić Danilo — 278
 Mažar Josip-Šoša — 185, 467, 468, 485, 492, 504, 523, 524
 Mečava Petar — 323, 489, 520, 677
 Međeđa — 134, 135, 138, 600
 Medžuščina (tesnac) — 101, 252
 Melina — 66
 Mićunović Vule — 395, 439
 Mičević Milan — 454
 Mičivode — 316
 Midžić Dževand — 400
 Mihailović Dragoljub-Dražica — 205, 584
 Mihaljača — 149, 290, 291, 481, 517, 674
 Mijatović Cvijetin — 572, 573
 Mijatović Milorad — 31, 108, 421, 455, 466
 Mitrović Arsa — 141
 Mitrović Čedo — 270, 662
 Miličević Mato — 662
 Miličević Milan — 270, 662
 Milinković Stojan — 441
 Milino Selo — 382
 Milianovac — 761
 Milianović Ljubo — 662
 Miliević Milančić — 57
 Minić Mitar — 52, 582
 Mirković Radomir-Rako — 214, 358
 Miškića Brdo — 374—376, 469, 756
 Mišin Han — 542
 Mitrić Radomir — 672
 Mitrović Stefan — 385, 549, 619
 Mlini — 817
 Modriča — 638
 Modropac — 267, 268, 511, 513, 530—532
 Mokro — 26, 572, 761, 765, 806
 Mokronoge — 333, 368
 Morača Milutin — 205, 574, 580, 622
 Morača Pero — 221
 Mostar — 451, 788

Motajica (pl.) — 178, 180
 Mratović Antun — 359
 Mrda Simo — 51
 Mrgan Omer — 270, 662
 Mrkalji — 776
 Muhidin Begić — 155
 Mulavdić Teofik — 737
 Muć — 401
 Mušnica (r.) — 516

N

Nađ Kosta — 27—29, 572—585
 Nađ Pavle — 89
 Neretva — 61, 66, 437
 Nešković dr Blagoje — 578—580
 Nešković Radomir — 146
 Nikolić Voj. — 685, 687
 Nova Kasaba — 81
 Nova Varoš — 749
 Novak Franc — 270, 393, 662
 Novaković Grujo — 52, 582
 Novaković Ratko — 471
 Novosel Đoko — 270, 515, 534, 662
 Novosel Ivan — 277

O

Obradović Mladen-Mlado — 491
 Obrovac — 124
 Obsine — 22

Odredi NOP:

— baljački — 320
 — banjalučki — 184, 488, 489, 501, 503, 519
 — bilečki — 347
 — birčanski — 29, 199, 201, 239, 608
 — »Bišina« — 428
 — bjelemečki — 451
 — dobojsko-derventske — 179, 185, 432, 488, 491, 492, 501
 — drinski — 19
 — drvarski — 107
 — drvarsko-petrovački — 30
 — glamočki — 710
 — glamočko-livanjski — 107, 125
 — gradiško-lijevački — 168, 171, 173, 457, 462
 — grmečki — 715
 — jahorinski — 20, 99, 101, 103, 105, 256
 — janjski — 187, 500
 — južnohercegovački — 213, 334, 391, 426, 475, 476, 658
 — kalinovički — 161, 573

— kladanjski — 26, 116, 239, 240
 — kozarski — 168, 171, 173, 305, 328, 457, 462, 463, 542
 — mačvanski — 633
 — majevički — 7, 11, 548, 600, 609
 — motajički — 179, 491, 488, 501, 563, 565
 — »Nevesinjska puška« — 428, 444
 — nikšićki — 354
 — ozrenski — 28, 144, 187, 247, 301, 364, 365, 383, 418, 578
 — planinski — 451
 — podgrmečki — 168, 171, 173, 325, 327, 409, 457, 462, 463
 — posavski — 7, 457, 600, 610, 611, 616, 641, 649
 — prnjavorski — 491, 501, 502
 — ramski — 58, 219, 436, 668—670
 — ribnički — 421
 — romanijski — 52, 67—70, 111, 128, 129, 146, 147, 161—163, 188, 189, 253, 257, 307, 338, 339, 341, 386, 387, 422, 424, 441, 473, 474, 506, 507, 582, 621, 623, 624
 — sanski — 25, 168, 171, 172, 455, 457, 458, 485, 527, 528
 — sjevernohercegovački — 320, 334, 391
 — sremski I — 15
 — sremski II — 11
 — tešanjско-teslički — 23, 185, 432, 491, 488, 501
 — timočki — 579
 — travnički — 206, 210, 435
 — trebavski — 7, 600, 617, 638, 639, 651
 — tuzlanski — 27, 29, 41, 117, 144, 186, 187, 239, 240, 244, 249, 252, 365, 576
 — udarni Petog Korpusa NOVJ — 30, 457, 461, 462, 552, 554, 557, 710
 — visočko-fojnički — 206, 277
 — vukovski — 206

Odredi četnički:

— borjanski — 737
 — majevički — 737
 — nevesinjski — 261
 — ozrenski — 737
 — trebavski — 373
 Okiljević Milinko — 270, 662
 Okučani — 457
 Olbina Dane — 114, 384
 Olovo — 122, 162, 704, 741
 Omanjska — 296, 761

Omarska — 326, 498, 761, 766
 Omerbašići — 612
 Omerbegovača — 9
 Oporavište Kasindo — *vidi* Kasindo
 Orepić Božo — 738
 Orešković Pero — 278
 Orlović Mile — 759
 Ostović Ivan — 277
 Ostrožac — 272, 273, 330, 410, 436, 748
 Otoka — 56, 89, 107
 Ovčarevo — 681
 Ozren (pl.) — 417

P

Pajčin Kosta — 30
 Pajtas (brdo) — 66
 Pajtov Han — 622
 Paklina Pl. — 408, 410
 Pandža Muhamed — 66, 100, 251, 252, 726, 727
 Papić Milan — 358
 Paprača — 39, 784
 Patafta Ivan — 278
 Pavković Petar — 178
 Pećanac Nikola — 554, 560
 Pekić Mirko — 185, 492, 504
 Pelević Sreten — 294
 Peričin Marko-Kamenjar — 631
 Perišić Radojica — 131, 283, 294, 428, 429, 447
 Perović dr Danica — 492
 Petersen (Njemač) — 695
 Petkovac — 772, 775
 Petovar Rudi — 20, 71, 258, 308, 387, 424, 474, 507, 625
 Petričević Branko — 145, 187, 366, 419
 Pilatovci — 264
 Piskavica — 326, 328, 498, 767
 Planina (predeo) — 452
 Pletilić Teufik — 446
 Pljevlja — 90, 92, 190, 212, 587
 Podgrab — 806
 Podkula — 380
 Podhum — 333
 Podrav. Slatina — 698
 Poljice — 656, 659
 Ponjerka — 162
 Popadić Branko — 662
 Popović Kaja — 30
 Popović Koča — 61, 160, 299
 Popović Milorad — 131, 283, 294, 429, 448, 537
 Popović Vladimir-Vlado — 141, 572, 585

Posavina — 610
 Potočani — 403, 478
 Potočari — 9, 14
 Požarnica — 15—17, 165, 739
 Pračko Vrelo — 101
 Pređa Savo — 52, 423
 Predojević Berislav — 733, 734
 Predojević Đurin — 491
 Predović Drago — 277
 Preka Aleksandar — 738
 Presjenica — 103
 Prevala — 166, 403
 Priboj (na Limu) — 91, 585, 588
 Pribojska Banja — 585
 Prijedor — 88, 89, 107, 325, 327
 Prijepolje — 90, 212, 586, 749, 780
 Prković Dragan — 278
 Prnjavor — 309—311, 363, 603, 604, 705
 Prodan Kosta — 270, 662
 Prodanović Nikola — 274, 666
 Prozor — 410, 785
 Pucar Đuro-Stari — 677
 Puđa Dušan — 579
 Puharska — 543

Pukovi okupatorski i kvistlinški

njemački:

- 1 rezervni lovački — 156
- 2 sibirski kozački konjički — 10
- 4 kubanski kozački — 10
- 13 brdski lovački 7 SS divizije — 54
- 14 brdski lovački 7 SS divizije — 102, 388, 389, 473, 579, 594, 599, 620, 622, 696, 699, 701, 702, 706, 707, 718—720, 747, 784
- 92 Motorizovani — 156, 164
- 97 oklopni — 142
- 130 pješadiski — 698, 812
- 359 pješadiski — 821
- 369 pješadiski — 754, 760
- 373 artiljerijski — 716
- 383 pješadiski — 715, 716, 777
- 901 motorizovani nastavni — 156, 456, 577

domobranske pukovnije (pukovi):

- 2 gorska — 330, 791
- 3 gorska — 779, 791
- 4 lovačka — 809
- 4 novačka — 791
- 5 lovačka — 13, 815
- 6 gorska — 91, 810
- 7 lovačka — 456, 498, 522, 542, 711
- 8 lovačka — 13, 791, 796, 813

- 9 gorska — 807
- 10 lovačka — 456
- 11 gorska — 409, 768, 778, 779
- 13 lovačka — 25, 326, 456, 471, 497, 522, 711, 742, 744, 791
- 14 pješađiska — 791, 817
- zagrebačka konjička — 62, 76, 79, 94, 225, 373, 374, 469, 681, 750, 790

Puračić — 28
 Pušišta — 658
 Puškarić Mile — 567

R

Racković Veso — 52
 Rača — vidi Srem. Rača
 Radaković Lazo — 51
 Radaković Mirko — 676
 Radić Rade — 22
 Radl — 738
 Radmilović Lazar — 674
 Radojčić Ignjat — 186
 Radojčić Veselin-Veso — 507
 Radosavska — 497
 Radovanović Blagoje — 131
 Radović Borko — 237
 Raičević Radoš — 167
 Rakelići — 497
 Rakitno — 818
 Rama (s.) — 65, 219, 221, 330, 410, 436, 667, 792, 793
 Rama (r.) — 663
 Ranković Aleksandar — 572, 576, 577
 Ratković Pajo — 180
 Ravičić Martin — 277
 Ravnice — 889
 Rebrovački most — 461
 Reić Srećko — 359, 391, 551
 Ribnica — 474, 594
 Rijenci — 705
 Ristić Milan (Mile) — 270, 662
 Rodić Slavko — 31, 108, 279, 280, 329, 455, 466, 485, 523, 524
 Rogatica — 128, 575, 583
 Romac Paško-Zdravko — 636
 Romanovac — 473, 622
 Ruda Glavica — 429
 Rudanka — 22
 Rujiška — 325, 409
 Rumbak Branko — 278
 Ružin Polje — 763

S

Sahanići — 136
 Salatić Rade — 270
 Salatović Miloš — 294

Samardžić Petar — 283, 294, 342, 429, 730
 Samardžija Stevo — 491
 Sana (r.) — 499
 Samobor — 289
 Sapna — 600
 Sarajevo — 572, 573, 730—732, 786
 Sava (r.) — 8—10, 12
 Savativi Janko — 278
 »Sava« (topovnjača) — 792
 Selišta — 315, 316
 Seljublje — 16
 Senjug Ivan-Ujak — 569
 Simin Han — 16, 153, 740
 Simović Radovan — 359
 Sinj — 401
 Sjetlina — 806
 Skender Slavko — 294
 Slatina — 183
 Slat. Drenovac — 705
 Slavin — 422
 Smetko Milan — 277
 Smiljanić Momir — 733
 Smrtići — 178
 Sokol — 613, 614, 629, 630, 645, 646
 Sokolac — 128, 575, 763, 765
 Solakova Kula — 220
 Spaček Božo — 224, 225
 Spletena Lipa — 650
 Spreča (r.) — 137, 249
 Srebrenica — 590, 767
 Srem — 11, 15, 628
 Srem. Mitrovica — 10
 Srem Rača — 9
 Srzentić Špiro — 152, 294, 344, 396, 429, 445, 511, 531
 Stambulčić — 111, 112, 314
 Stanić Dragan (Dragutin) — 307, 341, 442
 Stanišić Mićo — 71
 Stanovi — 21
 Stara Gradiška — 462
 Stepinac Alojz — 783
 Stojaković Milenko — 118
 Stojnić Veljo — 31, 455, 466
 Stolac — 819
 Ston — 821
 Strašinci — 814
 Stražbenica — 472
 Strmica — 416
 Subotić Vukašin — 145, 236, 419
 Sutina — 818
 Svedna — 769

Š

Šakota Mitar — 655, 662
 Šakota Slobodan — 358

Šamac — vidi Bos. Šamac
 Šarić (vodnik) — 612
 Savnik — 90
 Šekić Vlado — 230, 361, 435
 Šefik Talić — 221
 Segrt Vlado — 90, 217, 264, 335, 337, 392, 427, 478, 484, 627
 Šegulja Franjo — 277
 Šekarić Novica — 400
 Šekovići — 114, 115, 146, 239, 240, 572, 582, 583
 Šepak — 11
 Šešumove Košare — 420
 Šid — 10
 Šijan Milan — 45
 Šiljegović Boško — 169, 174, 202, 232, 329, 362, 409, 472, 530
 Šiljegović Miloš — 492, 543
 Šipan — 820
 Šipka Ranko — 24, 297, 432, 467, 490
 Šipoš Stjepan — 612
 Šiprage — 785
 Šivolje — 696
 Škerović Drago — 270, 662
 Škrbin Ivan — 277
 Šlaher (Schlacher) — 760
 Šobot Simo — 537
 Šoljić Marko — 359
 Špoljar Milan — 83, 434
 Španjolski Josip — 277
 Šprem dr — 492
 Štefotić — 734
 Štrbac Đuro — 25
 Šujica (varošica) — 194, 226, 280, 298, 299, 303, 333, 369, 370, 372, 380, 404, 405, 407, 430, 558, 663, 664, 710, 793, 795
 Šujica (r.) — 368, 403

T

Tabaković Milan — 294
 Tadić Simo — 38, 556, 558
 Talić Šefik — 672
 Teočak — 11
 Tešanović Lazar — 22
 Tešanjka — 296
 Tito-Broz Josip — 41, 47—49, 157, 279, 394, 399, 483, 574, 598, 659
 Todorović Mijalko-Plavi — 44, 160
 Todorović Z. Vojo — 472, 530
 Tomaić Franjo — 270, 515, 534, 662
 Tomislavgrad — vidi Duvno
 Topčić Nešad — 384, 736
 Topića Brdo — 88
 Tramošnica — 612, 629
 Travnik — 32, 35, 36, 50, 62, 75, 77, 78, 95, 225, 367, 373, 401, 468, 469,

559, 723, 728, 747, 750, 753, 754, 759, 762, 786
 Trebava — 610, 615, 628
 Trikić Savo — 113, 242, 243
 Trklja Đoko — 662
 Trnovo — 26, 572, 761
 Trnjaci — 9
 Truini dr Ferdinando — 83, 361, 434
 Tuhor — 660
 Tupkovići — 186
 Turbe — 224, 366
 Turija — 578
 Tuzla — 9, 13—16, 27, 41, 246, 416, 572, 575, 628, 736, 747

U

Udora — 476
 Ugrinovci — 697
 Ulinje — 213
 Umčani — 105
 Ustibar — 767
 Uzelac J. Miloš — 51, 171
 Uzunović Jusuf — 452

V

Vardar (k. 792) — 352
 Vareš — 306, 386, 570, 579, 620—622
 Vasiljević Živan — 579
 Velika Bukovica — 20
 V. Hum (k. 401) — 819
 V. Izvor — 572
 Velimlje — 349
 Verići — 325
 Vidaković Ante — 18, 19, 67, 71, 625
 Vidović Vlado — 397
 Vilenica — 469
 Viluse — 350, 353, 354, 399, 818, 820
 Vinčić Vlado — 179, 565
 Vinkovci — 10
 Višegrad — 163, 583, 589
 Vitinica — 600
 Vitez — 96, 750, 753, 757
 Vlahov Ante — 359
 Vlasače — 475
 Vlasenica — 198, 199, 208, 243, 301, 447, 582, 583, 602, 704, 763
 Vlašić Planina — 434, 449
 Vlašić Vlado — 277
 Voičić Risto — 662
 Voinović Lazar — 359
 Voinović Petar — 89, 169, 174, 202, 231, 233, 305, 329, 362, 472, 530
 Vrace — 767
 Vračenovici — 530
 Vračar Nikola — 25, 522

Vrana — 161
 Vranić Mirko — 679
 Vranić Stevo — 52
 Vratlo — 193
 Vrhovec Milan — 543
 Vrhovni štab NOV i POJ — 107,
 114, 157, 160, 182, 205, 222, 302,
 400, 412, 451, 507, 563, 572, 584,
 588, 622, 633
 Vučković Miloš — 225, 683
 Vujačić Mihajlo — 351
 Vujičić Janko — 277
 Vujičić Risto — 270
 Vujičić Tripo — 400
 Vujnović Bogdan — 98
 Vujović Milutin — 323, 520, 678
 Vujović Ratko — 118
 Vujović Vojin — 214, 270, 662
 Vukotić Jovo — 27—29, 41, 81, 302,
 581
 Vurdelja Dušan (Macoka) — 80

Z

Zahirović Hasan-Laca — 43
 Zaklan Dmitar — 80
 Zastrm — 818
 Zavidovići — 579

Zdrugovi (brigade) domobranski:
 — 1 posadni — 142, 234, 257, 314,
 619, 716, 784, 786, 804, 809
 — 2 brdski — 58, 65, 220, 411, 413
 414, 437, 453, 668, 690
 — 3 brdski — 202, 409, 457, 543,
 716, 768, 775
 — 3 lovački — 164, 811
 — 4 lovački — 456
 — 6 posadni — 784
 Zekić Miloš — 114, 242, 243, 384
 Zgonjanin Ranko — 507
 Zgonjanin Žarko — 185
 Zorić Petar — 470
 Zotović Branko — 92
 Zvornik — 9, 11, 136, 137, 139, 306,
 763

Z

Žabljak — 90
 Žepče — 726
 Žeželj Milan — 224, 225
 Živinice — 186, 249, 301, 416, 576,
 579, 584, 741, 781, 797
 Živković Jelena — 193
 Žljebovi — 146, 315
 Žuglići — 436, 801
 Žunovi — 625

S A D R Ž A J

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1943 GOD.

— decembar —

I

Dokumenta jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

	Strana
Izvrještaj Štaba Šesnaeste NOU divizije Glavnom štabu NOV i PO Vojvodine i Štabu Trećeg korpusa NOVJ o borbama u sjevernom dijelu istočne Bosne u vremenu od 1 novembra do 1 decembra 1943 godine — — — — —	7
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 1 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama da smijene Sedamnaestu NOU diviziju na položaju — Prača — Ponor — Nepravdići	18
Izvrještaj Štaba Pete kozarsko-krajiške brigade od 1 decembra 1943 god. Štabu Jedanaeste NOU divizije o dejstvima jedinica na prostoriji Pojezna — Rudanka — Jošavka u vremenu od 15 do 30 novembra — — — — —	21
Obavještenje Štaba Trinaeste krajiške brigade od 1 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije o demonstrativnom napadu na Han Kola — — — — —	24
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 2 decembra 1943 god. Štabu Osamnaeste hrvatske NOU brigade za napad na Kladanj — — — — —	26
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 2 decembra 1943 god. Štabu Tuzlanskog NOP odreda da smijeni Osamnaestu hrvatsku NOU brigadu na položaju kod Tuzle — — — — —	27
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 2 decembra 1943 god. Štabu Devetnaeste birčanske NOU brigade za zatvaranje pravaca od Prnjavora i Caparda prema Šekovićima — —	28
Naredba Štaba Petog korpusa NOVJ od 2 decembra 1943 god. o formiranju Udarnog NOP odreda — — — — —	30
Obavještenje Štaba Prve proleterske brigade od 2 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama o situaciji na prostoriji Busovača — Zenica — Travnik — — — — —	32
Izvrještaj Štaba Prve proleterske brigade od 2 decembra 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o napadu na Travnik — —	35
Izvrještaj Štaba Treće proleterske brigade od 2 decembra 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o dejstvu na Travničkom sektoru u vremenu od 15 do 30 novembra 1943 godine — —	37

	Strana
Izvještaj Štaba Devetnaeste birčanske NOU brigade od 2 decem- bra 1943 god. Štabu Trećeg korpusa NOVJ o rasporedu jedi- nica oko Caparda — — — — —	39
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 3 decembra 1943 god. Štabu Osamnaeste hrvatske NOU brigade za hitno dejstvo- vanje kod Živinica i Kladnja — — — — —	40
Izvještaj Diviziskog komiteta Šeste NOU divizije od 3 decembra 1943 god. Centralnom komitetu KPJ o stanju u diviziji — — — — —	41
Izvještaj Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 3 decembra 1943 god. Štabu Trećeg korpusa NOVJ o smjeni jednog dijela Sedamnaeste NOU divizije i prijedlog za postavljanje novog štaba Romaniskog NOP odreda — — — — —	52
Naređenje Štaba Hercegovačke NOU divizije od 3 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za pokret i smještaj u selima Za- brđe, Kovači i Goransko — — — — —	53
Izvještaj Štaba Osme krajiške brigade Štabu Četvrte NOU divizije o akcijama na sektoru Bosanske Krupe i Prijedora u vre- menu od 14 novembra do 3 decembra 1943 godine — — — — —	56
Izvještaj Štaba Prvog proleterskog korpusa od 4 decembra 1943 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o rasporedu i dejstvu De- sete NOU divizije — — — — —	58
Izvještaj Štaba Prve proleterske divizije od 4 decembra 1943 god. Štabu Prvog proleterskog korpusa NOVJ o napadu na Travnik — — — — —	62
Izvještaj Štaba Desete NOU divizije od 4 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o dejstvu na željezničkoj pruzi Sarajevo — Mostar i o borbi sa četnicima na prostoriji Manjače — — — — —	65
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 4 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za zatvaranje pravca od Sa- rajeva — — — — —	67
Zapovijest Štaba Druge brigade Šeste NOU divizije od 4 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za zatvaranje pravaca Travnik — Jajce i Travnik — D. Vakuf — — — — —	72
Izvještaj Štaba Druge brigade Štabu Šeste NOU divizije o bor- bama oko Travnika u vremenu od 30 novembra do 2 de- cembra 1943 godine — — — — —	75
Izvještaj Štaba Treće brigade od 4 decembra 1943 god. Štabu Šeste NOU divizije o borbama na sektoru južno od Travnika — — — — —	78
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 5 decembra 1943 god. Štabu Prvog bataljona Devetnaeste birčanske NOU brigade za rušenje puta Drinjača — Nova Kasaba. — — — — —	80
Naređenje Štaba Prve proleterske divizije od 5 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret sa prostorije Bugoj- no — D. Vakuf na prostoriju Šujica — Duvno — — — — —	82
Obavještenje Štaba Prve proleterske divizije od 5 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama o pripremama neprijatelja za borbu protiv jedinica NOVJ — — — — —	84
Izvještaj Štaba Četvrte NOU divizije od 5 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa o rasporedu jedinica i o borbama na teritoriji Bosanske Krajine u vremenu od 14 do 30 no- vembra — — — — —	87
Zapovijest Štaba Hercegovačke NOU divizije od 5 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade o pokretu na prostoriju Krstac, Selina, Goslić i o predaji ranjenika i bolesnika Drugom korpusu NOVJ — — — — —	90

	Strana
Izvjestaj Štaba Prve brigade Štabu Šeste NOU divizije o borbama na sektoru Han Bila u vremenu od 29 novembra do 3 decembra 1943 godine — — — — —	93
Izvjestaj Štaba Druge krajiške brigade Štabu Dvadeset sedme NOU divizije o rasporedu jedinica i o borbama na prostoriji Jabuka — Trnovo — Kasindo u vremenu od 16 do 30 novembra 1943 godine — — — — —	99
Izvjestaj Štaba Petog korpusa NOVJ od 6 decembra 1943 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o situaciji u Bosanskoj Krajini	107
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 6 decembra 1943 god. Štabu Druge krajiške brigade da likvidira Stambulčić i pojača sektor Crvene Stijene — — — — —	111
Zapovijest Štaba Šeste bosanske NOU brigade od 6 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret i dejstvo na prostoriji Šekovići — Caparde — — — — —	112
Naređenje Štaba Petnaeste majevičke NOU brigade od 6 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za posijedanje položaja Todići — Betanj i Hadžići — Prijedor — — — — —	115
Naređenje Štaba Prve proleterske divizije od 7 decembra 1943 god. Štabu Prve proleterske brigade za napad na neprijateljske posade oko Duvna — — — — —	119
Zapovijest Štaba Šesnaeste muslimanske NOU brigade od 7 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama o napadu na Kladanj — — — — —	121
Direktiva Štaba Prve proleterske divizije od 8 decembra 1943 god. Štabovima Prve i Treće proleterske brigade i Komandi brdske baterije za dejstvo na sektoru Livno — Duvno — — — — —	124
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 8 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za posijedanje linije Sijerci — Džimirje, Dumanjići — Kalimanići i Bandin Odžak — Senkovići — — — — —	128
Zapovijest Štaba Hercegovačke NOU divizije od 8 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za napad na Gacko i Avtovac — — — — —	131
Izvjestaj Štaba Druge vojvodanske brigade Štabu Šesnaeste NOU divizije o pokretima i borbama oko Medede, Snagova i Zvornika od 1 do 8 decembra 1943 godine — — — — —	134
Izvjestaj političkog komesara Pete vojvodanske brigade od 8 decembra 1943 god. političkom komesaru Šesnaeste NOU divizije o situaciji na prostoriji Srebrnik — Dabojevići — — — — —	140
Zapovijest Štaba Sedamnaeste NOU divizije od 9 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret i smještaj na prostoriji Lukavica, Nevrenča, Katani, Kladanj i Gladojevići — — — — —	142
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 9 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za posijedanje položaja Grbići, Babljak, Rogatica — — — — —	146
Zapovijest Štaba Druge hercegovačke NOU brigade od 9 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Miholjacu, Avtovac i Gacko — — — — —	149
Zapovijest Štaba Šesnaeste muslimanske brigade od 9 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Kladanj — — — — —	153
Naređenje Štaba Prvog proleterskog korpusa od 10 decembra 1943 god. Štabovima potčinjenih jedinica za dejstvo na prostoriji Livno — Duvno — Travnik — Jajce i Šator Pl. — Grahovsko Polje — dolina Zrmanje — — — — —	155
Izvjestaj Štaba Trećeg korpusa NOVJ za novembar 1943 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o borbama u istočnoj Bosni — — — — —	160

Obavještenje Štaba Prve proleterske divizije od 10 decembra 1943 god. Štabu Osmog dalmatinskog korpusa NOVJ o situaciji na sektoru Livno — Duvno — — — — —	166
Naređenje Štaba Četvrte NOU divizije od 10 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za dejstvo na području Bosanske Krajine — — — — —	168
Naređenje Štaba Šeste NOU divizije od 10 decembra 1943 god. štabovima brigada za dejstvo na travničkom sektoru i za pokret u pravcu Kupresa i Pecke — — — — —	169
Naređenje Štaba Četvrte NOU divizije od 11 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za raspored i dejstvo na teritoriji Bosanske Krajine — — — — —	171
Zapovijest Štaba Treće hercegovačke brigade od 11 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Bileću — — —	175
Izvještaj Štaba Dvanaeste brigade Dvanaeste NOU divizije Štabu Šestog korpusa NOVJ o radu i akcijama jedinica na teritoriji sjevernog dijela centralne Bosne u vremenu od 20 novembra do 10 decembra 1943 godine — — — — —	178
Obavještenje Štaba Desete NOU divizije od 12 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o stanju bolnice i o snabdijevanju Trinaeste krajiške brigade — — — — —	182
Naređenje Štaba Jedanaeste NOU divizije od 12 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica da izvrše razmještaj radi akcija na komunikacijama Kotor Varoš — Banja Luka i Derventa — Doboj — — — — —	184
Izvještaj Štaba Sedamnaeste NOU divizije od 12 decembra 1943 god. Štabu Trećeg korpusa NOVJ o situaciji na prostoriji Tuzla — Kladanj — Zvornik — — — — —	186
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 12 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored na prostoriji Kusače, Crna Rijeka, Klečkovac i Brestovače — — —	188
Zapovijest Štaba Hercegovačke NOU divizije od 12 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za izvođenje akcija na komunikaciji Gacko — Kifino Selo i Gacko — Kobilja Glava — —	190
Naređenje Štaba Prve proleterske brigade od 12 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama o pokretu i o rasporedu jedinica na prostoriji Bugojna — — — — —	194
Izvještaj Štaba Devetnaeste birčanske NOU brigade od 12 decembra 1943 god. Štabu Trećeg korpusa NOVJ o situaciji na sektoru Vlasenice — — — — —	196
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 13 decembra 1943 god. Štabu Devetnaeste birčanske NOU brigade za čišćenje prostorije Cikote od četnika i za napad na Vlasenicu — — —	198
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 13 decembra 1943 god. Štabu Devetnaeste birčanske NOU brigade da hitno uspostavi vezu sa Petom divizijom — — — — —	200
Naređenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 13 decembra 1943 god. Štabu birčanskog NOP odreda o obezbeđenju bolnice i o mobilizaciji ljudstva u Birću radi popune Šeste bosanske brigade — — — — —	201
Obavještenje Štaba Četvrte NOU divizije od 13 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o jačini neprijateljskih snaga u Bosanskom Novom i Prijedoru — — — — —	202
Naređenje Štaba Pete NOU divizije od 13 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za dejstvo na prostoriji Srebrenica — Han Pijesak — Sokolac — — — — —	203

	Strana
Naređenje Štaba Desete NOU divizije od 13 decembra 1943 god. štabovima Sedme i Devete krajiške brigade za raspored jedinica i dejstvo na prostoriji Duvno — Travnik — Visoko — Konjic — — — — —	206
Izvjestaj Štaba Devetnaeste birčanske NOU brigade od 13 decembra 1943 god. Štabu Trećeg korpusa NOVJ o stanju i situaciji na sektoru Vlasenice — — — — —	208
Brojno stanje ljudstva, naoružanja, komore i druge sprema Desete NOU divizije na dan 14 decembra 1943 godine — —	210
Zapovijest Štaba Hercegovačke NOU divizije od 14 decembra 1943 god. Trećoj brigadi za čišćenje četnika u južnoj Hercegovini i Desetoj brigadi za dejstvo na prostoriji Viluse — Mirkovići — — — — —	212
Izvjestaj Štaba Devete krajiške brigade Štabu Desete NOU divizije o pokretima i borbama na prostoriji Busovača — Gornji Vakuf — Prozor — Rama u vremenu od 1 do 14 decembra 1943 godine — — — — —	217
Izvjestaj Štaba Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar« od 14 decembra 1943 god. Štabu Prve proleterske divizije o organizacionom stanju u brigadi i o dolasku brigade na područje Travnika — — — — —	221
Izvjestaj Štaba Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar« Štabu Prve proleterske divizije o rasporedu i dejstvu brigade u vremenu od 1 do 14 decembra 1943 godine — —	224
Zapovijest Štaba Prve proleterske divizije od 15 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama da izvrše napad na neprijatelja na prostoriji Kupres, Šujica i Duvno — — — — —	226
Naređenje Štaba Četvrte NOU divizije od 15 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za formiranje protivkolskih, minerskih, za vezu i radnih vodova — — — — —	230
Brojno stanje ljudstva, konja, naoružanja i druge opreme Četvrte NOU divizije od 15 decembra 1943 godine — — — — —	232
Izvod iz operacionog dnevnika Sedamnaeste NOU divizije Štabu Trećeg korpusa NOVJ o pokretima i borbama u istočnoj Bosni u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — —	234
Izvjestaj Štaba Dvadeset sedme NOU divizije Štabu Trećeg korpusa NOVJ o pokretima i borbama na prostoriji Trnovo — Goražde — Rogatica u vremenu od 15 do 30 novembra 1943 godine — — — — —	251
Zapovijest Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 15 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret i smještaj na prostoriji Kojići, Dragoradi, Stomorina i Sabanci — — —	256
Brojno stanje ljudstva Prve proleterske brigade od 15 decembra 1943 godine — — — — —	259
Izvjestaj Štaba Treće brigade Štabu Hercegovačke NOU divizije o pokretima i borbama na prostoriji oko Bileće u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	260
Izvjestaj Štaba Sedme krajiške brigade Štabu Desete NOU divizije o akcijama na prostoriji Konjic — Ostrožac — Rama u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — —	271
Naređenje Štaba Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar« od 15 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama o reorganizaciji intendantske službe — — — — —	275
Naređenje Štaba Petog korpusa NOVJ od 16 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije za napad na prugu Bos. Novi — Kostajnica — — — — —	279

Zapovijest Štaba Šeste NOU divizije od 16 decembra 1943 god. štabovima Druge lične i Treće krajiške proleterske brigade za napad na Šujicu — — — — —	280
Izveštaj Štaba Druge brigade Štabu hercegovačke NOU divizije o pokretima i borbama na području Gacko — Bileća u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	282
Izveštaj Štaba Pete kozarsko-krajiške brigade Štabu Jedanaeste divizije o akcijama jedinica u vremenu od 29 novembra do 14 decembra 1943 godine — — — — —	295
Naređenje Štaba Prvog proleterskog korpusa NOVJ od 17 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za obustavljanje napada na Šujicu — — — — —	298
Obavještenje Štaba Trećeg korpusa NOVJ od 17 decembra 1943 god. Štabu Pete NOU divizije o situaciji u istočnoj Bosni — — — — —	300
Naređenje Štaba Prve proleterske divizije od 17 decembra 1943 god. štabovima Prve proleterske i Sedme krajiške brigade za raspored i dejstvo na prostoriji Kupres — Duvno — Šujica — — — — —	303
Naređenje Štaba Četvrte NOU divizije od 17 decembra 1943 god. Štabu Jedanaeste krajiške brigade da prebaci svoje jedinice na prostoriju Bos. Novi — Kostajnica i da zauzme Dobrljin — — — — —	305
Naređenje Štaba Dvadeset Sedme NOU divizije od 17 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za likvidaciju Breze i Vareša — — — — —	306
Izveštaj Štaba Druge vojvođanske brigade od 17 decembra 1943 god. Štabu Šesnaeste NOU divizije o napadu na Kalesiju i Prnjavor — — — — —	309
Izveštaj Štaba Druge krajiške brigade Štabu Dvadeset sedme NOU divizije o pokretima i borbama u istočnoj Bosni u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	312
Izveštaj Štaba Desete brigade od 17 decembra 1943 god. Štabu Hercegovačke NOU divizije o situaciji na prostoriji Viluse, Bileća i Baljci — — — — —	319
Izveštaj Štaba Dvanaeste krajiške brigade Štabu Jedanaeste NOU divizije o vojničkom radu i akcijama jedinica u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	321
Izveštaj Štaba Četvrte NOU divizije Štabu Petog korpusa NOVJ o borbama na teritoriji Bosanske Krajine u vremenu od 29 novembra do 13 decembra 1943 godine — — — — —	324
Izveštaj Štaba Desete NOU divizije od 18 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o borbama oko Prozora, Rame i Šujice — — — — —	330
Naređenje Štaba Hercegovačke NOU divizije od 18 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za mobilizaciju novih boraca i za prebacivanje Treće brigade na prostoriju Dabar — Bileća — — — — —	334
Zapovijest Štaba Hercegovačke NOU divizije od 18 decembra 1943 god. Štabu Desete hercegovačke brigade za smještaj i dejstvo na prostoriji Šljeme — G. Vrbica — Poljice — — —	336
Naređenje Štaba Druge krajiške NOU brigade od 18 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Brezu — — — — —	338
Zapovijest Štaba Druge hercegovačke NOU brigade od 18 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama da se prebace na prostoriju Vrba — Dramešina — Platica — — — — —	342

Izvještaj Štaba Desete hercegovačke brigade Štabu hercegovačke NOU divizije o dejstvu brigade na prostoriji Banjsko-vučedolske i Rudinsko-trepačke opštine od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	344
Naredenje Štaba Prve proleterske divizije od 19 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored i dejstvo na prostoriji Šujica — Kupres i Poriče — Prusac — — —	360
Obavještenje Štaba Četvrtе NOU divizije od 19 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o situaciji na Baniji i Bosanskoj Krajini — — — — —	362
Zapovijest Štaba Sedamnaeste NOU divizije od 19 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama da izvrše pomjeranje ka prostoriji Ozrena i da dejstvuju na komunikacijama Tuzla — Doboj i Doboj — Maglaj — — — — —	363
Izvještaj Štaba Prve proleterske brigade Štabu Prve proleterske divizije o borbama na sektorima Turbe, Duvno i Šujica u vremenu od 1 do 19 decembra 1943 godine — — — — —	366
Izvještaj Štaba Prve brigade Šeste NOU divizije od 19 decembra 1943 god. Štabu divizije o borbi jugozapadno od Travnika, kod Glumaca — — — — —	373
Izvještaj Štaba Treće proleterske brigade Štabu prve proleterske divizije o borbama na prostoriji Travnika i Šujica — Livno u vremenu od 1 do 15 decembra 1943 godine — — — — —	377
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba Šeste bosanske brigade Štabu Sedamnaeste NOU divizije o pokretima i borbama u vremenu od 15 do 19 decembra 1943 godine — — — — —	381
Izvještaj političkog komesara Šesnaeste NOU divizije od 20 decembra 1943 god. Okružnom komitetu za Majevicu i Semberiju o stanju ranjenika i o zauzeću Bosanskog Šamca — — — — —	384
Naredenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 20 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored na prostoriji Sutjeska Kraljeva — Kračić — Vareš — Planinica — — — — —	386
Izvještaj Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 20 decembra 1943 god. Štabu Drugog korpusa NOVJ o situaciji u Hercegovini — — — — —	388
Izvještaj političkog komesara Dvadeset devete hercegovačke NOU divizije od 20 decembra 1943 god. političkom komesaru Drugog udarnog korpusa o moralno-političkom stanju jedinica i o situaciji u Hercegovini — — — — —	393
Izvještaj Štaba Prve proleterske divizije Štabu Prvog proleterskog korpusa o borbama na prostoriji Livno — Duvno — Šujica u vremenu od 1 do 20 decembra 1943 godine — — — — —	401
Izvještaj Štaba Četvrtе NOU divizije od 21 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o akcijama Podgrmečkog NOP odreda na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Rudice — — — — —	409
Izvještaj Štaba Desete NOU divizije od 21 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o borbama na komunikacijama Konjic — Rama i Šujica — Ravno — — — — —	410
Izvještaj Štaba Desete NOU divizije od 21 decembra 1943 god. Obavještajnom ostsjeku Vrhovnog štaba NOV i POJ o rasporedu i dislokaciji neprijateljskih jedinica na relaciji Sarajevo — Mostar — — — — —	412
Zapovijest Štaba Sedamnaeste NOU divizije od 21 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za posijedanje novih položaja na liniji Ozrenski Manastir — Vasiljevići — Seona — — — — —	416
Naredenje Štaba Prve proleterske brigade od 21 decembra 1943 god. štabovima bataljona da posjednu položaje kod Kupresa — — — — —	419

Naređenje Štaba Petog korpusa NOVJ od 22 decembra 1943 god. Štabu Ribničkog NOP odreda da se prebaci na prostoriju Čađavica — Podbrdo — — — — —	421
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 22 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored i dejstvo na prostoriji Borovica, Planinica i Kolakovići — — — — —	422
Zapovijest Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 22 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za pokret i smeštaj na prostoriji Lađevići — Golobrd — Preraca — — — — —	425
Izvještaj Štaba Druge brigade od 22 decembra 1943 god. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o prebacivanju jedinica i dejstvu na prostoriji Danići — Galešina — — — — —	428
Izvještaj Štaba Druge brigade Štabu Seste NOU divizije o borbama za Sujicu u vremenu od 16 do 21 decembra 1943 godine	430
Naređenje Štaba Pete kozarsko-krajiške NOU brigade od 23 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za pokret i smeštaj jedinica na prostoriji Sočanica — Ljeskove Vode — Osinja — — — — —	432
Naređenje Štaba Prve proleterske divizije od 24 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored i dejstvo na Travničkom sektoru — — — — —	433
Izvještaj Štaba Desete NOU divizije od 24 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o uništenju neprijateljskog transporta na pruzi Ostrožac — Rama — — — — —	436
Naređenje Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 24 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za smeštaj i dejstvo na prostoriji Kapav. Kovači i Golobrd — — — — —	438
Naređenje Štaba Druge krajiške NOU brigade od 24 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Borovičke Njive — — — — —	440
Zapovijest Štaba Druge hercegovačke NOU brigade od 24 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret i dejstvo na prostoriji Golobrd — Kovači — Kapav — — — — —	442
Izvještaj Štaba Osmе krajiške brigade od 24 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije o akcijama na željezničkoj pruzi Bosanski Novi — Prijedor — — — — —	445
Izvještaj Štaba Desete brigade od 24 decembra 1943 god. Štabu Dvadeset devete hercegovačke divizije o situaciji na području Gacka — — — — —	447
Naređenje Štaba Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar« od 24 decembra 1943 god. štabovima bataljona da posjednu položaj Mudrike — Lužnica — Šišava i zatvore pravac preko Vlašić Planine — — — — —	449
Izvještaj Štaba Mostarskog bataljona od 24 decembra 1943 god. Vrhovnom štabu NOV i POJ o situaciji na području Mostara i Konjica — — — — —	451
Naređenje Štaba Petog korpusa NOVJ od 25 decembra 1943 god. Štabu Trinaeste krajiške NOU brigade da se smjesti na prostoriji Kmećani — Pavići i da se stavi pod komandu Štaba Četvrte divizije — — — — —	454
Zapovijest Štaba Petog korpusa NOVJ od decembra 1943 god. za napad na Banju Luku i Bos. Gradišku — — — — —	455
Naređenje Štaba Jedanaeste NOU divizije od 25 decembra 1943 god. Štabu Pete brigade za pokret na prostoriju Dubrava — Jošavka — — — — —	467

Izveštaj Štaba Prve brigade od 25 decembra 1943 god. Štabu Seste NOU divizije o borbi kod Travnika — — — — —	468
Izveštaj Štaba Seste krajiške brigade od 25 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije o akciji na željezničkoj pruži Kozarac — Omarska i o prebacivanju bataljona na nove položaje — — — — —	471
Izveštaj Štaba Četvrte NOU divizije od 26 decembra 1943 god. Štabu Petog korpusa NOVJ o borbama oko Bosanskog Novog — — — — —	472
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 26 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za raspored i dejstvo na prostoriji Krčevine, Radoševići, Kokošinjac — — — — —	473
Naređenje Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 26 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za dejstvo na komunikacijama Stolac — Čapljina i Fojnica — Kifino Selo — — — — —	475
Izveštaj Štaba Druge brigade od 26 decembra 1943 god. Štabu Seste NOU divizije o borbi na sektoru Livna, kod Potočana — — — — —	478
Zapovijest Štaba Desete hercegovačke NOU brigade od 26 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Gacko — — — — —	480
Naređenje Štaba Desete hercegovačke NOU brigade od 26 decembra 1943 god. Štabu Zupo-pivskog NOP bataljona za prebacivanje na prostoriju Kazanci — Lipnik — — — — —	483
Naređenje Štaba Petog korpusa NOVJ od 27 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije o napadu na prugu Bos. Novi — Prijedor — Ivanjska — — — — —	484
Brojno stanje ljudstva i naoružanja Prvog artiljeriskog divizionu Petog korpusa NOVJ od 27 decembra 1943 godine — — — — —	486
Naređenje Štaba Jedanaeste NOU divizije od 27 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica da likvidiraju spoljnu odbranu Banje Luke na desnoj obali Vrbasa — — — — —	488
Naređenje Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 27 decembra 1943 god. štabovima Druge i Treće brigade za napad na Bileću — — — — —	493
Izveštaj Štaba Šeste krajiške brigade Štabu Četvrte NOU divizije o dejstvima na prostoriji Kozarac — Ivanjska u vremenu od 10 do 25 decembra 1943 godine — — — — —	497
Izveštaj Štaba Osme krajiške brigade od 27 decembra 1943 god. Štabu Četvrte NOU divizije o situaciji na prostoriji Bosanski Novi — Prijedor — — — — —	499
Naređenje Štaba Desete NOU divizije od 28 decembra 1943 god. Štabu Janjskog NOP odreda za likvidaciju četnika na prostoriji Janj — — — — —	500
Naređenje Štaba Jedanaeste NOU divizije od 28 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica o likvidaciji spoljne odbrane Banje Luke na desnoj obali Vrbasa — — — — —	501
Naređenje Štaba Dvadeset sedme NOU divizije od 28 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret i smeštaj na prostoriji Nišići — Sabanci — Sudići — Ajdinovići — — — — —	506
Zapovijest Štaba Druge hercegovačke NOU brigade od 28 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Bileću — — — — —	508
Brojno stanje ljudstva Treće krajiške proleterske brigade Prve proleterske divizije od 28 decembra 1943 godine — — — — —	512
Zapovijest Štaba Treće hercegovačke NOU brigade od 28 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Bileću — — — — —	513
Izveštaj Štaba Desete brigade od 28 decembra 1943 god. Štabu Dvadeset devete hercegovačke NOU divizije o napadu na Gacko — — — — —	516

Naredenje Staba Dvanaeste krajiške NOU brigade od 28 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za čišćenje sektora Javorani — Memići, Popovac — Mehovci i Lipovac od četnika — — — — —	519
Izveštaj Staba Trinaeste krajiške brigade Stabu Desete NOU divizije o izvedenim akcijama u vremenu od 13 do 28 de- cembra 1943 godine — — — — —	521
Naredenje komandanta Petog korpusa NOVJ od 29 decembra 1943 god. Stabu Četvrte NOU divizije da sadejstvuje u na- padu na Banju Luku — — — — —	522
Naredenje komandanta Petog korpusa NOVJ od 29 decembra 1943 god. Stabu Četvrte NOU divizije za napad na Ivanjsku — — — — —	524
Zapovijest Staba Četvrte divizije — Prve grupe od 29 decembra 1943 god. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Banju Luku i aerodrom »Ljeskovac« kod Zalužana — — — — —	525
Izveštaj Staba Druge brigade od 29 decembra 1943 god. Stabu Dvadeset devete NOU divizije o napadu na Bileću — — — — —	530
Izveštaj Staba Druge brigade od 29 decembra 1943 god. Stabu Dvadeset devete NOU divizije o situaciji na položaju kod Bileće — — — — —	532
Zapovijest Staba Treće hercegovačke NOU brigade od 29 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za ponovni napad na Bileću — — — — —	533
Izveštaj Staba Pete kozarsko-krajiške brigade Stabu Jedanaeste NOU divizije o rasporedu jedinica i o borbama na prostoriji Pojezna — Ljeskove Vode — Stanovi u vremenu od 15 do 28 decembra 1943 godine — — — — —	535
Zapovijest Staba Desete hercegovačke NOU brigade od 29 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Gacko i Avtovac — — — — —	537
Izveštaj Staba Jedanaeste krajiške brigade Stabu Četvrte NOU divizije o akcijama na Ivanjsku i Dobrljin i radu brigade od 14 do 25 decembra 1943 godine — — — — —	541
Brojno stanje ljudstva i naoružanja Dvanaeste brigade Dvanaeste NOU divizije od 29 decembra 1943 godine — — — — —	544
Naredenje Staba Šesnaeste NOU divizije od 30 decembra 1943 god. štabovima Prve, Treće i Pete brigade za raspored i dejstvo na području Majevice — — — — —	546
Zapovijest Staba Druge hercegovačke NOU brigade od 30 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za smještaj na pro- storiji Vučji Do — G. i D. Vrbica — Kapav — — — — —	550
Zapovijest Staba Treće krajiške proleterske brigade od 30 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za napad na Banju Luku — — — — —	552
Naredenje Staba Treće krajiške proleterske brigade od 30 decem- bra 1943 god. potčinjenim jedinicama za pokret pravcem Panići — Donje Slivno — Donja Kola — — — — —	557
Izveštaj Staba Treće proleterske brigade Stabu Prve proleterske divizije o borbama na prostoriji Šujice oko Travnika u vre- menu od 15 do 30 decembra 1943 godine — — — — —	558
Naredenje Staba Dvanaeste brigade Dvanaeste NOU divizije od 30 decembra 1943 god. potčinjenim jedinicama da dejstvuju na komunikacijama Derventa — Prnjavor i da zatvore pravce ka Banjoj Luci — — — — —	563

	Strana
Naređenje Štaba Dvanaeste brigade Dvanaeste NOU divizije od 30 decembra 1943 god. štabovima bataljona da djeluju na komunikacijama Derventa — Prnjavor — — — —	568
Brojno stanje ljudstva, naoružanja i ostale opreme Drvarskog NOP odreda od 30 decembra 1943 godine — — — —	570
Izvod iz knjige depeša Trećeg korpusa NOVJ za decembar 1943 godine — — — — — — — — — —	572
Izvod iz operacijskog dnevnika Pete NOU divizije za decembar 1943 godine — — — — — — — — — —	585
Analiza operacija Šesnaeste NOU divizije u Šestoj neprijateljskoj ofanzivi u decembru 1943 godine — — — — — — — —	598
Izvještaj Štaba Dvadeset sedme NOU divizije Štabu Trećeg korpusa NOVJ o pokretima i borbama u istočnoj Bosni od 11 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — —	619
Naređenje Štaba Dvadeset devete NOU divizije od 31 decembra 1943 god. Štabu Druge brigade za pokret i smještaj na prostoriji Kapavica — Kovači — Golobrd — — — —	626
Izvještaj Štaba Prve vojvođanske brigade Štabu Šesnaeste NOU divizije o borbama na Trebavi i oko Tuzle od 8 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — — — —	628
Izvod iz Operacijskog dnevnika Treće vojvođanske brigade za decembar 1943 godine — — — — — — — — — —	640
Izvještaj Štaba Treće brigade Štabu Dvadeset devete NOU divizije o pokretima i borbama u južnoj Hercegovini u vremenu od 15 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — —	654
Izvještaj Štaba Sedme krajiške brigade Štabu Desete NOU divizije o dejstvima oko Šujice i Rame u vremenu od 16 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — — — —	663
Izvještaj Štaba Devete krajiške brigade Štabu Desete NOU divizije o pokretima i borbama u vremenu od 15 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — — — —	667
Izvještaj Štaba Desete brigade od 31 decembra 1943 god. Štabu Dvadeset devete NOU divizije o napadu na Gacko — — — — — — — — — —	673
Izvještaj zamjenika političkog komesara Dvanaeste krajiške brigade od 31 decembra 1943 god. Divizijskom komitetu Jedanaeste NOU divizije o stanju i radu partiske organizacije u brigadi — — — — — — — — — —	676
Izvještaj Štaba Trinaeste proleterske brigade »Rade Končar« Štabu Prve proleterske divizije o dejstvu na prostoriji Dželilovac, Potkraj, Paklarevo u vremenu od 14 do 31 decembra 1943 godine — — — — — — — — — —	680
Pregled akcija Šeste NOU divizije na željezničkim prugama u 1943 godini — — — — — — — — — —	684
Pregled akcija Šeste NOU divizije na putevima za 1943 godinu — — — — — — — — — —	685

II

Njemačka dokumenta

Zapovijest komandanta Borbene grupe »Petersen« (Trinaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen«) od 2 decembra 1943 god. za napad na jedinice NOVJ u istočnoj Bosni — — — — — — — — — —	691
Izvještaj Komande Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 2 decembra 1943 god. o prebacivanju na prostoriju Šivolja — — — — — — — — — —	696

Izvještaj Komande Šezdeset devetog rezervnog korpusa od 3 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ oko Doboja i Majevice — — — — —	697
Zapovijest Komande Borbene grupe »Gros« od 3 decembra 1943 god. za produženje akcije »Kugelblic« na prostoru Dobrog Polja — — — — —	699
Naređenje Komande Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 5 decembra 1943 god. za nastupanje pravcem Dobro Polje — Jahorina Pl. — —	701
Naređenje — Depeša Komande Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 6 decembra 1943 god. za izbijanje na liniju Nehr-riči — Rastovac — — — — —	702
Zapovijest Komande Borbene grupe »Gros« od 7 decembra 1943 god. za nastupanje ka Rastovcu — — — — —	703
Izvještaj Komande Šezdeset devetog rezervnog korpusa od 8 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ na teritoriji Bosne — — — — —	704
Naređenje Komande Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 8 decembra 1943 god. o prodoru na prostoru Bara — — — — —	706
Izvještaj komandira Druge čete Četrnaestog brdskog lovačkog puka od 10 decembra 1943 god. o situaciji oko Sokolca —	707
Izvještaj Komande Borbene grupe »Gros« od 13 decembra 1943 god. o situaciji na prostoru Sijerci — Margetići — — —	708
Naređenje Komande Borbene grupe »Gros« od 14 decembra 1943 god. za napad na jedinice NOVJ na prostoru oko Sijeraca i Miletaca — — — — —	709
Izvještaj — Depeša Komande Petnaestog brdskog Armiskog korpusa od 15 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ oko Šujice — — — — —	710
Izvještaj Štaba Trista sedamdeset treće legionarske divizije od 17 decembra 1943 god. o akcijama jedinica NOVJ na željezničkoj pruzi u prostoru oko Bos. Novog — — — — —	712
Naređenje Komande Borbene grupe »Gros« od 21 decembra 1943 god. za dejstvo na prostoru Stojčić — G. Balići — Dubočica — — — — —	713
Zapovijest Komande Trista sedamdeset treće pješadijske divizije od 22 decembra 1943 god. za napad na jedinice NOVJ na prostoru Bos. Novi — Prijedor — — — — —	714
Naređenje Komande Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka Sedme SS divizije »Princ Eugen« od 24 decembra 1943 god. za protivnapad — — — — —	718
Izvještaj Komande Borbene grupe »Gros« od 26 decembra 1943 god. o izvedenom maršu na prostoru Kozilo — — — — —	719
Zapovijest Četrnaestog SS brdskog lovačkog puka od 28 decembra 1943 god. za odmor na prostoru Kakanj — Selo Dobo —	720

III

Ustaško-domobranska dokumenta

Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 2 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOV u Bosni — — — — —	723
Izvještaj Zapovjedništva Trećeg zbornog područja od 2 decembra 1943 god. o situaciji u južnom dijelu Bosne i Hercegovine —	725

Izvještaj Oružničkog krilnog zapovjedništva u Tuzli od 3 decem- bra 1943 god. o situaciji na području Teslić, Doboju, Tuzla, Brčko i Zvornik — — — — —	735
Bojna relacija Stožera Trinaeste lovačke pukovnije za novembar 1943 godine — — — — —	742
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 5 decembra 1943 god. o napadu na jedinice NOVJ u istočnoj Bosni i Hercegovini — — — — —	747
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 7 decembra 1943 god. o situaciji u Bosni i Hercegovini —	748
Bojna relacija Zapovjedništva Zagrebačke konjičke pukovnije za novembar 1943 godine — — — — —	750
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 8 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	761
Dnevni izvještaj Ministarstva oružanih snaga NDH od 9 decembra 1943 god. o situaciji u Bosni — — — — —	763
Izvještaj Oružničke postaje Han Derwent od 10 decembra 1943 god. o dejstvu ustaško-domobranskih i njemačkih jedinica na prostoriji Mokro — — — — —	764
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 12 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	766
Opšta bojna relacija Trećeg gorskog zdruga o dejstvu jedinica i osiguranja želj. pruge Prijedor — Bos. Novi od 15 novem- bra do 15 decembra 1943 godine — — — — —	768
Izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 16 de- cembra 1943 god. o situaciji u Bosni — — — — —	780
Izvještaj Zapovjedništva Trećeg zbornog područja od 17 decem- bra 1943 god. o situaciji u južnom dijelu Bosne i u Her- cegovini — — — — —	782
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 18 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	792
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 21 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni i Hercegovini — — — — —	793
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 23 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	796
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 27 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	798
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 28 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	800
Dnevni izvještaj Glavnostožernog ureda oružanih snaga NDH od 30 decembra 1943 god. o borbama protiv jedinica NOVJ u Bosni — — — — —	802
Izvještaj Prvog stajaćeg djelatnog zdruga od 31 decembra 1943 god. o dejstvu na području Pale — Vitez — Prača — —	804
Opšta bojna relacija Drugog zbornog područja za decembar 1943 godine — — — — —	809
Opšta bojna relacija Šeste pješadijske divizije za decembar 1943 godine — — — — —	816